ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI
VIII. Dizi — Sa. 12[2]

Osmanlı Devleti Teşkilâtından

KAPUKULU OCAKLARI

I

Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı

Ord. Prof.
İSMAİL HAKKI UZUNÇARŞILI

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ—ANKARA
1988

Birinci baskı	:	1943
İkinci baskı	:	1984
Üçüncü baskı	:	1988

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI
VIII. DİZİ — Sa. 12[2]

Osmanlı Devleti teşkilâtından
KAPUKULU OCAKLARI

I

Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı

Ord. Profesör
İSMAİL HAKKI UZUNÇARŞILI
Türk Tarih Kurumu Üyesi, Balıkesir Meb'usu

3. Baskı

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ — ANKARA
1988

ISBN 975-16-0056-1
ISBN 975-16-0057-X

Bu eseri, Kurumumuzun Koruyucu Başkanı Aziz
Millî Şefimiz ve Cumhurreisimiz
İSMET İNÖNÜ
nün yüce huzurlarına takdim ile kıymetlendiriyorum.

Türk Tarih Kurumu tarafından *Türk Tarihinin Ana Hatları* adiyle bir eser yazılması takarrür etmiştir. Bu eserin muhtelif kısımları üzerinde çalışan üyelerimiz tarafından hazırlanan tetkikler Kurumumuza tevdi edilmiş bulunmaktadır.

Ana Hatları kitabımıza materiyal teşkil eden bu tetkiklerin bastırılması için birçok müracaatlar vaki oldu; bu büyük istek karşısında Kurumumuz, bu tetkiklerden bir kül teşkil edenleri bastırmağa karar verdi. Neşriyat serilerimizden sekizincisi bu tetkiklere hasrolundu. Kurumumuz, böylece memleketin kültür hayatına yeni bir hizmette bulunmakla bahtiyardır.

Türk Tarih Kurumu

İÇİNDEKİLER

I

II

Acemi ocağı :

III

Yeniçeri ocağı :

ÖNSÖZ

Tarih Kurumu'nun kuruluşunu müteakip sekiz on cildi ihtiva edecek bir Türk tarihinin yazılması karar altına alınmıştı; bu iş için vazife alanlar yazacakları kısımları buna göre tahdit edeceklerdi; fakat sonradan verilen bir kararla bu tahdidin doğru olmıyacağı ve muhtelif kısımları yazacak arkadaşların elde edecekleri vesika ve mehazler nisbetinde tetkik ettikleri kısmı geniş tutmaları daha isabetli görüldü. Ben de yazdığım kısmı bu son karara göre hazırladım. Vesika ve mehazleri diğer Türk devletlerine nazaran pek fazla olan Osmanlı devleti teşkilâtının muhtelif fasıllarının bir cilt halinde neşri matlûp olan faydayı temin etmiyeceğinden bu teşkilâtın bir seri halinde neşrini - yorucu olmasına rağmen - daha doğru buldum.

Osmanlı devleti teşkilâtının kısım kısım hazırlanması lâzım gelince, iptida saray ve merkez teşkilâtından başlanarak sırasiyle idarî, askerî, ilmî kısımların, toprak ve halk idaresinin yazılması ve bu suretle bir sıra tertibi yapılması lâzım gelmekte ise de bu kısımların her biri beşer altışar yüz sayfa tutacak kadar uzun olup ayrı ayrı birer, hattâ ikişer cilt teşkil edeceğinden ve her kısma ait vesikalar derhal bulunamayıp zamanla elde edildiğinden bir sıra tertibinden vaz geçilerek tertibi daha evvel bitmiş olan kısmın neşrini daha doğru gördüm; bu tarz, yazılması nihayet bulan ciltlerin bastırılması suretiyle teşkilât serisinin daha evvel bitmesini temin edecektir.

Tutulmuş olan bu tertibe binaen yazılması diğerlerinden daha evvel sona eren teşkilât kısımlarından **Kapukulu Ocakları** cildlerinin Kurum'umuz tarafından neşri muvafık görülmüştür. Diğer ciltlerin de neşrine muvaffakıyeti ulu Tanrıdan dilerim.

Kadıköy : 11 Şubat 1942.

İSMAİL HAKKI UZUNÇARŞILI

KAPUKULU OCAKLARI

I. Acemi Ocağı

II. Yeniçeri Ocağı

OSMANLI DEVLETİNDEKİ ASKERİ TEŞKİLÂT HAKKINDA BİR HULÂSA

Bizans imparatorluğu hudutlarında bulunan türk aşiretleri ve bu meyanda Osman Gaziye tâbi kuvvetler atlı idiler; o asırlardaki icaplara göre hududlarda ancak böyle atlı kuvvetleri bulundurulurdu; Osmanlılar bir devlet vücuda getirdikten sonra bile serhat kumandanı ismiyle mâruf bir başbuğun emir ve kumandasında mıntaka mıntaka akıncı kuvvetleri kullanmışlardı. Osman Beğin emrindeki aşiret kuvvetleri de hudutların muhafızı olup ıkta denilen bir teşkilâtla idare ediliyordu.

Orhan Beğin ilk zamanlarında da aşiret kuvvetlerinden istifade edildi ise de Bursa'nın zaptının uzun sürmesi, atlı kuvvetlerin muhasara işlerinde ve kale zaptında pek o kadar işe yaramamaları Orhan Beyi muntazam ve muvazzaf bir Yaya kuvveti teşkiline sevketti ve bununla beraber yine muvazzaf ve daimî bir süvari kuvveti de yapılarak aşiret kuvvetleri ile ordu kuvveti biribirinden ayrıldı ve bu yenilik ise bu küçük devletin fütuhatında mühim âmil oldu.

Osmanlıların ilk fütuhat devirlerinde muvazzaf yaya ve atlı askerlerle aşiret kuvvetlerinden başka *Gaziyânı rum, Ahıyânı rum Abdalânı rum, Baciyâni rum* isimleriyle Ahilerle Babaîler gibi 1) islâmî zümrelerine mensup birtakım kuvvetler daha gazaya iştirak ederlerdi; Tarihini kat'iyetle tesbit edemediğimiz bir zamanda ve her halde Orhan Gazi devrinde veya andan az sonra Osmanlı ordusuna *Azap, Canbaz, Garip, Cerehor* isimleriyle de bazı muâsır devletlerde olduğu gibi daimî ve muvakkat kuvvetler de iltihak ederdi.

---

1) Bu, isimlerini saydığımız zümrelerin hepsi de Kalenderiyye tarikatından addedilmektedirler. Bu zümreler hakkında B. Fuad Köprülü'nün Anadolu'da İslâmiyet isimli yazısına bakın. (Edebiyat Fakültesi Mecmuası sayı 4 sene 1922) Âşık Paşa zade de bu zümrelerden bahsetmektedir. (Sahife 205).

Birinci Murad Bey zamanında, babası Orhan Gazi'nin teşkil ettiği *Yaya* ve *Müsellem* denilen piyade ve süvari teşkilâtı ipka edilmekle beraber bizzat devlet reisi olan hükümdara merbut olmak üzere Selçukîlerle Memlûklerde de olduğu gibi daimî ve maaşlı bir Yaya ve atlı ordusu vücuda getirilmek suretiyle Yeniçeri, Cebeci ve Sipahi denilen Kapukulu ocakları meydana çıktı; *Yeniçeri, Topçu, Cebeci* ocaklarına ve diğer bazı hizmetlere mahreç olmak üzere esir ve devşirme hıristiyan çocuklarından müteşekkil bir *Acemiocağı* tesis olundu.

Kapukulu Yayası Yeniçerilerle Cebeci, Topçu ve Top arabacı sınıflarına ayrılmıştı. Kapukulu süvarisi de iptida silâhtardan başlıyarak teşekkül etmiş ve daha sonra Sipah ve Ulûfeciler ve Gariplerin iltihakiyle altı bölük meydana çıkmıştı 1)

İlk muvazzaf kuvvetleri teşkil eden Yaya ve Müsellemler, Yeniçeri ocağının kuruluşundan sonra esas vazifesini ona bırakarak ordunun geri hizmetlerinde istihdam edilmişlerdi; bu Yaya ve Müsellem kuvvetlerine Rumeli'deki *Yürük*ler, *Müsellem*ler *Canbaz*lar, *Tatarlar* da iltihak etmek suretiyle Osmanlı ordusunun geri hizmetleri geniş bir hale konmuştu. *Topraklı* veya *Timarlı* süvari ile akıncı, *Azap Voynuk, Martolos, Cerehor* kuvvetleri eyalet kuvvetlerinden sayıldı; Bu suretle Orhan Gazinin ilk muntazam ordu teşkili tarihinden itibaren bir buçuk asırlık bir müddet zarfında Osmanlı ordusu şu şekli almış oluyordu:

Maaşlı Kapukulu askerleri:

Yaya kısmı: *Acemiler* [Mahreç] *Yeniçeriler, Cebeciler, Topçular, Top arabacıları.*

Süvariler: *Sipah, Silâhdar, Sağ Ulûfeciler, Sağ Garipler, Sol Garipler.*

Eyalet askerleri:

Timarlı veya *Topraklı süvari, Azap* [hafif piyade] *Akıncı* [hafif süvari]

---

1) Cevdet Paşa merhum, Çelebi Mehmed zamanından İkinici Bayezidin cülûsuna kadar olan yetmiş sene zarfında Yeniçerilere, müceddeden ihdas edilen Topçu, Kumbaracı, Arabacı, Lâğımcı. Cebecilerin ve Kapukulu süvarisi olan Sipah ve Silâhdarlara da Ulûfecilerle Gariplerin yani dört bölüğün ilâve edildiğini yazmaktadır. (C. 1 S. 37) Daha eski kayıtlara göre kapukulu süvarilerinden iptida Silâhdar bölüğü teşkil edilmiş ve Sipah bölüğü ise Fatih zamanında ihdas olunarak Silâhdara tekaddüm ettirilmiştir.

1) *Yaya Yürük, Müsellem, Tatar, Voynuk* 2) *Martolos* 3) *Cerehor veya Serahor* 4)

Daha sonraları Osmanlı devletinin hudutları genişledikçe askerî teşkilât da hem genişletilmiş ve hem de asrın icaplarına göre ıslah ve tadil olunmuştu. İstanbul'un zaptından sonra Gelibolu'dan yeni devlet merkezine nakledilmiş olan *Acemi Ocağı* büyütülmüş, Gelibolu Ocağı bırakılmakla beraber eski ehemmiyetini kaybetmişti. Yeniçeri Ocağı Ağa bölüklerinin ilhakiyle genişletildiği gibi ocak zâbitleri arasında derece ve mevki itibariyle değişiklik ve ilâveler yapılmıştı.

Eyaletlerdeki timar usulü daha esaslı kanunlarla takviye edilmiş, araziye müteallik daha sıkı kanunlar vaz ve topraklı süvari ile halk arasındaki ahenk teminine ehemmiyet verilmiştir. Hudutlarda akıncılardan başka *deli* denilen bir sınıf asker daha ihdas olunmuştur. Bu asker ilk zamanlarda yalnız Rumeli Beğlerbeğilerinin maiyetlerinde bulunurlarken daha sonraları diğer vezir ve beğlerbeğilerin maiyetlerinde de bulundurulmuştur.

Memleket kalelerinde bu kalelerin ehemmiyetine, hudutlarda bulunup bulunmadıklarına ve büyük ve küçüklüklerine göre muhafız Yeniçeri, Topçu, Cebeci gibi Kapukulu efradı arasından nöbetle hizmet eden muhafızlardan başka kale muhafız kumandanı olan *Dizdar*ların maiyyetlerinde *Yerlikulu, Gönüllü, Beşli Azap, Farisan* veya *Atlı ulûfeci* gibi muhafız askerî sınıflar vücuda getirildi. Bazı mühim kalelerdeki Yerli kulları arasında asıl ocaktan hariç olarak Yerlikulu Yeniçeri, Cebeci ve Topçular

1) Akıncılar, Serhad kuvvetlerinden iseler de Rumeli'nin muayyen mıntakalarında bulunup bazılarının Timarları olduğundan dolayı eyalet kuvvetleri arasına konmuştur.

2) Çayır Voynukları ve sefer Voynukları diye iki türlü hizmetleri olan bu sınıfın çoğu Bulgarlardan idi; bunların her sene bir kısmı ıstablı Amire hizmetine gelip çayırbiçerler ve birkısmı da seferde seyislik ederlerdi.

3) Martolos, Trakya, Makedonya, Tisalya ve diğer bazı Rumeli mıntakalarının sarp geçitlerinde asayişin muhafazası ile mükellef müsellâh, çoğu gayri müslim kuvvetlerdi.

4) Cerehor'lar, ücretli olup ihtiyaç zamanında toplanırlardı. Cerehor veya Serahorlar ordu mühimmatını, çadırları harb levazımatını develerle naklederlerdi (Halkondil zeyli teşkilât kısmı s. 38 deki hayvan yatakları kısmında) Cerehorlar daha sonraları inşaat ve amele işlerinde istihdam edilmek üzere hudut hıristiyanlarından alındı.

da vardı; Kalelerin mevkilerine ve hududa yakın ve uzaklıklarına göre içlerine *Lâğımcı, Humbaracı* bölükleriyle kale mimarları ve ustaları konulmuş, hulâsa bütün askerî ihtiyaçlar nazarı dikkate alınmak suretiyle muazzam bir askerî tşekilât vücuda getirilmişti. On altıncı asır ortalarında Osmanlıların belli başlı askerî teşkilâtı aşağıdaki şekli almıştı :

Maaşlı Kapukulu askerleri :

Yayalar: *Acemi ocağı - Yeniçeri ocağı - Cebeci ocağı - Topçu ocağı - Top arabacıları ocağı* ve birer bölük halinde *Lâğımcı* ve *Humbaracı* kısımları 1)

Atlı maaşlı askerler: Sipahi - Silâhdar - Sağ Ulûfeciler - Sol Ulûfeciler - Sağ Garipler - Sol Garipler.

Eyaletler ile hudutlardaki kuvvetler :

Timarlı Sipahi - Azaplar (Yaya, kale ve deniz Azapları) *Akıncılar - Deliler - Yayalar - Müsellemler - Yürükler - Canbazlar - Garipler - Tatarlar - Voynuklar - Gönüllüler - Beşliler Farisan - Yerli Yeniçeri, Cebeci ve Tapçular - Martoloslar Yerli Humbaracılar - Yerli Lâğımcılar.*

On altıncı asrın sonlarında evvelâ tedricen Anadolu'daki Yaya ve müsellem teşkilâtı ve daha sonraları da Yürük ve Rumeli müsellemleri teşkilâtı kaldırıldığından bunların yaptıkları geri hizmetler Rumeli'de *Evlâdı Fatihan* ismiyle vücuda getirilen ve Yürük teşkilâtının devamı olan bir sınıfa ve Anadolu'da ise *Topraklı* süvarilerine verilmiş ve bu suretle devletin ana kuvveti olan *Timarlı Sipahi* - teşkilâtı kendi haline bırakılarak ihmal olunmuştu.

Osmanlı teşkilâtının mühim kısımlarından biri de deniz teşkilâtı olup on altıncı asır ortalarından itibaren yarım asır en kuvvetli surette idare edilen denizcilik, on yedinci asırdan itibaren devletin diğer şubelerinde de görülen inhitata tâbi olarak tedricî surette sukut etmiştir.

Osmanlı'ların askerî teşkilâtına dair verdiğimiz bu kısa izahat her sınıf hakkında ayrı ayrı kısımlarda arzedeceğimiz malûmat ile tevsi ve tafsil edileceğinden burada bu kadarla iktifa olundu.

---

1) Lâğımcı ve Humbaracı'ların teşkilâtı sonra genişletilmiş ve bunlara Timar verilmiştir.

I

ACEMİ OCAĞI

ACEMİ TEŞKİLÂTININ KURULUŞU

Osmanlı Devleti Orhan Bey zamanında kurulmuş ve devletin devamı için kanunlar konmuştu; fütuhat neticesinde memleket hududu Ankara'dan Çanakkale boğazına kadar genişledikten sonra Avrupa kıtasında da elde edilen muvaffakıyetler, fazla askere lüzum hissettirmişti. Bu hükümdar zamanında vücuda getirilen *Yaya* ve *Müsellem* kuvvetleri, ihtiyacı tatmin etmiyor ve elde daimî bir ordu bulunmasını icabettiriyordu; işte bundan dolayı yeni bir teşkilât ile esirlerden istifade edilmek suretiyle maaşlı bir askerî sınıf vücuda getirilmesi düşünülmüş ve buna mahreç olarak da *Acemi ocağı* kurulmuştu.

Acemi ocağı on dördüncü asrın son yarısı içinde ve Çandarlı Kara Halil ile Molla Rüstemin himmetiyle Gazi Hünkâr Murat Bey zamanında Gelibolu'da tesis edilmiştir. Ondan evvel yani gazi Süleyman Paşa'nın ilk Rumeli fütuhatında harpte alınan esirleri pek kısa bir müddet terbiyeden sonra iki akçe yevmiye ile Yeniçeri yapıp sefere gönderirlerdi. Bu usulü Süleyman Paşa koymuş ve anın vefatından bir müddet sonra da devam etmişti; fakat Murad Bey zamanında harb esirlerinin iptida Lapseki ve Çardak ile Gelibolu arasında işliyecek olan at gemilerinde [süvari askerlerini hayvanlariyle nakle mahsus gemiler] birer akçe gündelik ile çalıştırılmaları ve beş, on yıl bu gemilerde hizmet eyledikten sonra iki akçe yevmiye ile Yeniçeri olmaları karar altına alındı.

Donanma hizmetinde kullanılacak olan bu esirlerden başka elde edilen diğer esirlerin de *Torba* 1) hizmetinde kullanılmak üzere Anadolu'da Türk çiftçilerine verilerek Türkleştirilmeleri

---

1) Bu (torba) tâbiri mühimme defterlerinde çok görülmektedir. Acemi oğlanları terbiye görüp eşkâlleri yoklanıp İstanbul ağası tarafından birer akçe yevmiye ile Acemi ocağına kaydedildikten sonra bunlara yani Acemi ocağına kayıtlı efrada (Torba oğlanı) ve bunların kayit muamelesine de (Torba yazısı) denirdi; Bunlar inşaat nakliyyat ve gemi hizmetlerinde kullanılırlardı.

de düşünüldü ve bu suretle acemi teşkilâtı genisletildi; mehazlarımızdan olan (kavânini Yeniçeriyan) ın mütalâasına göre birer akçe yevmiye ile ilk Acemi Ocağı bu suretle Gelibolu'da kuruldu ve bu ocağın büyük zabitine de *Gelibolu Ağası* denildi 1).

ESİRLERDEN ACEMİ OĞLANI ALINMASI *[Pençik Oğlanı]*

Acemi Oğlanı iki şekilde alınırdı; biri harpte askerler tarafından elde edilen beşte bir erkek esirlerden, diğeri ise Osmanlı hudutları dahilindeki hıristiyan çocuklarından.

Tarihlerin rivayetlerined göre birinci Murad Bey, ulemadan Karamanlı Rüstem'in ikazı ve Kazasker Çandarlı Kara Halil Efendinin izahatı üzerine Aydın oğullarında da görüldüğü üzere 2) harpte alınan erkek esirlerden beşte birini devlet hesabına ve asker ihtiyacına göre almağı kanun yapmıştı. Bu hususta Âşık Paşazade şöyle diyor:

"Bir gün Kara Rüstem derlerdi bir dânişmend vardı; Karaman Vilâyetinden geldi, Çandarlı Kara Halil kim Kazasker idi, ana itti sen niçin bunca beylik malı zayi edersin dedi; Kazasker olan Kara Halil ider zayi olacak ne mal vardır? sen deyiver didi. Kara Rüstem itti, işbu esirler kim gaziler gazâdan getürür Tanrı buyruğiyla beşte biri padişahındır niçin sen anı almazsın dedi; Pes Kazasker dahi bu kaziyeyi Sultan Murada arzettiler. Andan Sultan Murad, çünkim Tanrı buyruğudur alın dedi; vardılar Kara Rüstemi okudular; ittiler, mevlâna Tanrı buyruğunda ne ise anı it dediler; Kara Rüstem vardı, Geliboluda oturdu; her esirden yirmi beş akçe aldı; Geliboluda ve gayri yerde esirden baç almak ve bu ihdas Çandarlı Kara Halil ve Kara Rüstem den kaldı. Andan Gazi Evranos'a dahi ısmarladılar akından çıkan esirin beşte birin al dediler, anın kim, esiri beş olmıya her esirden yirmi beş akçe al dediler, bu tertip üzre Evranos dahi Kadı tâyin eyledi ve haylı oğlanlar cem eyledi; aldıkları oğlanları getürüp Sultan Murad'a arzederlerdi; andan

---

1) Kavânin Yeniçeriyan (Hususî kütüphanemizdeki eski nüsha) verak 4

2) Osmanlı devleti teşkilâtına methal sahife 156 ve Düsturnamei Enveri. s. 24,43

bu oğlanları Anadolu'da Türklere verirlerdi, Türkler dahi bu oğlanlara çift sürdürürlerdi, ta türkçe öğrenince kullanırlardı, andan kapuya getirdiler, *Ak börük* geydirdiler; hem adını Yeniçeri kodular, ol vakıtten berû kaldı. 1)

Bundan başka askerliğe elverişli olarak kanûnen alınan beşte birden maada diğer kadın ve erkeklerle çocuklardan esir edilenlerden kanunun tâyin ettiği şartlar altında vergi alınmıştı; her esir sahibi esirinin kadın, erkek, çocuk ve ihtiyar oluşuna göre hükûmet tarafından tâyin edilen *Pençikci* ye bu vergiyi vermekle mükellefti; bundan dolayı pençik yani beşte bir kanunu, biri sırf *Peuçik* oğlanına ve diğeri de harpte elde edilen diğer kadın, erkek ve çocuk, ihtiyar olmak üzere iki şekilde tatbik edildi 2).

---

1) Pençik resmi hakkında Oruc Bey tarihinde de (F. Babinger tab'ı S. 21) şu kayıtlar vardır:

«... Hicretin 763 ünde idi, ve Kara Rüstem derlerdi bir dânişmend vardı, Karamandan gelmişti. Cenderelü Kara Halil kim kadıasker idi, geldi ana itti mevlâna bu ganimet malı kim vardır, akından çıkanı niçün beyliğe zabt etmezsin? Zayi edersin didi. Kadıasker itti ya nice idelim didi? Kara Rüstem itti işbu esirler kim gaziler getüreler, Tanrı Buyruğunda, humsü padişahındır, niçün alınmaz didi? Kadıasker, Murad Han Gaziye didi. Padişah itti, çünkim Tanrı Buyruğudur niçün almazsız didi? alınız deyu hükmeyledi; vardılar Kara Rüstemi akıncı üzerine kodular; Mevlâna Tanrı Buyruğu neyse öyle olsun didiler, Kara Rüstem Gelibolu'da oturdu, her esirden yirmi beşer akça aldı. Bu ihdas bu iki kişiden oldu ve hem gazi Evranos Beğe dahi ısmarladılar her akından gelen esirden yirmi beşer akçe ve beş esirden birisin ala deyu tertip üzerine oldular; vardılar oğlan devşirdiler, getürüp Anadolu'da Türk kavmine ulaştırdılar; çift sürdürdüler ve hizmetlendiler ve hem Türkçe öğrendiler. Üç yıl, dört yıl oldukta sonra getürüp *kapu da* Yeniçeri ittiler, *Ak börük* giydirdiler.

Lütfi paşa tarihinde de (S. 33): de

«... bunun zamanında Gelibolu'da esirden pençik almak Kara Rüstem sebebiyle âdet oldu...» denilmektedir.

Âşık paşa zade ve Oruc Bey tarihlerindeki kayıtlardan Türk üzerine verilen oğlanların oradan geldikten sonra Yeniçeri oldukları yazılup Acemi Ocağından bahsedilmemektedir; Fakat bunların Acemi Ocağına verildiklerine dair kayıtlar çoktur. Belki ilk teşekkülde ihtiyaca mebni böyle olmuştur.

2) Pençikçiye verilen Nişan veya Berat sureti Acemi Ocağı teşkilâtı kısmının sonundaki vesikalar arasındadır. Pençik eminleri harpten avdette

İşte muharebelerde ordu efradı tarafından elde edilen esirler hakkında tertibedilen bu kanuna *(Pençik kanûnu)* ve ordu için alınan esir oğlanlara da *(Pençik Oğlanı)* denirdi. O tarihte ordu için alınan esir başına kıyınet olarak yüz yirmi beş akçe takdir edilmişti; bu suretle ya beş esirde bir esir alınacak veya her esirden yüz yirmi beş akçe hesabı üzerinden bunun beşte biri olan yirmi beş akçe hazine için tahsil olunacaktı.

Pençik oğlanlarının mühim bir kısmı akıncıların düşman memleketlerine yaptıkları akınlarda elde edilmekte idi. On beşinci asır sonlarındaki *Pençik* kanununda asker için alınacak esirlere dair şu kayıtlar vardı:

Akıncı beği ile toyca ve akıncıların elde ettikleri esirler *Pençikci* denilen ve akıncılarla beraber bulunan bir memur tarafından tesbit edildikten sonra akıncı beğinin bilfiil elde ettiği oğlandan yirmi adedi kendisine bırakılırdı; keza *Pençikci*-nin elde ettiği esirin beşi ve toycaların büyüklerine birer ve küçüklerinin ikisine bir esir terk edildikten sonra mütebaki erkek esirlerin on ile on yedi yaşlıları arasındakilerin kusursuz ve sağlam olanlarından her biri üç yüzer akçeye devletçe satın alınırdı. On sekiz yaşındakilerin ve hattâ daha büyükçe olanlarının münasipleri de alınabilirdi. 1) Askerlik için orduya alınacak efradın yaşları hakkındaki kaide ve kanun zaman zaman tadil edilmiştir.

---

münasip bir geçit yerinde durup Pençik resmini alırlardı hattâ (1003 H 1594 M) de Veziriazam Sinan Paşanın Eflak seferinde Yerköğü köprüsü başında Pençik emini durarak seferden dönen askerden Pençik resmi almakta iken bu hal Eflakta mağlup olan askerin karşı yakaya geçmesine mâni olup müthiş bir felâkete sebep olmuştu. (Vekayii tarihiye Abdülkadir efendi varak. 5 keza aynı eserde H- 1003. M. 1594 senesinde)

« . . . Yergöğü kalesinde Tunaya yakın ordu konup hiç kimsenin karşı tarafa geçmesine müsaade olunmayup Pençik cem'i ferman olundukta köprüye kâtipler ve emin konulup iki gün alettevali Pençik aldılar . . . » varak 6 yine aynı eserde « esirleri koyvermiyüp yoklayup Pençik esir başına ikişer hasene (altun) miriye alınıyordu, defterdar Vezir Abdülbaki Paşanın temessükü (ile) mümza nice bin beyaz çekilip mirî canibinden *bâkî kulları* ve emin tâyin olunup İsakçıda Tuna köprüsü üzre yoklanır idi; bâdehu Pençik alınırdı, şöyleki bir esirde Pençik kâğıdı bulunmaya mirîye kabz olunurdu . . . » Vekayii tarihiyye varak 120] .

1) Pençik kanunu (Üniversite kütüphanesi numara 2753)

İşte Osmanlılarda Acemi Ocağına alınacak efrat ilk defa *Pençik* kanunu ile toplandı; bu usulü teklif eden Kara Rüstem Gelibolu'da oturtularak harpten sonra Anadolu'ya dönen askerlerden *Pençik* resmini veya aynını aldı. *Pençik* resminin (764 H. 1363 M.) senesinde ihdas edilmiş olduğunu kauunnâme yazmaktadır. 1) Oruc Bey tarihine göre kanunun teklif edildiği tarih bundan bir sene evveldir. 2).

Zaim Mehmed Bey, *Acemi Ocağı için* esirlerden beşte birinin orduya alınmasının *Sırpsındığı* muharebesini müteâkıp olduğunu yazmaktadır 3). Diğer bir mehazimizde de *Pençik Oğlanı* alınmasının 761 H. 1360 M. de yani Edirne'nin fethini müteakip olduğu görülmektedir 4). Kavânini Yeniçeriyan, ilk *Pençik Oğlanının* Bilecik tarafına yapılan akında alındığını beyan etmektedir 5). Maamafih bu kaydın bizim *Acemi Ocağı* teşkilâtiyle alâkası yoktur.

Pençik kanunu daha sonra esaslı surette tesbit edildi, *acemiliğe* alınmıyan veya adedi beşten aşağı olan erkek esirler; *çirhor, beççe, gulâmçe, gulâm, sakallı* ve *pîr diye* birtakım sınıflara ayrıldı ve bu tertibe göre vergi alındı. Üç yaşına ka-

---

1) Kanunnâme [Millî Tetebbular mecmuası numara 2 S. 325] Camiüdüvel de aynı tarihi göstermektedir. Tâcüttevarihin pençik resminin (H. 763, M. 1362) de Zağra fethini müteakıp ihdas edildiğini yazmaktadır. (C. 1. S. 74). Yine Tâcüttevarih ile هشت بهشت Heşt Bihişt, bu resmin Yeniçeri ocağının teessüsünde vazolunduğunu yazarlar ki hep aynı şeydir. Bu iki esər sahibi yani İdris-i Bitlis-i esirlerden çocuk alınup terbiye edilmesinin Timurtaş Paşanın tavsiyesiyle olduğunu söyliyor. Kavanini Yeniçeriyan ise bu teklifin Şahin Paşa tarafından yapıldığını beyan ediyor; yine aynı eserin diğer bir yerinde oğlan cem'i kanununun Hacı Bektaş evlatlarından Timurtaş Dede ve Mevlâna neslinden Emirşah marifetiyle ve vezir Habtaş Paşanın reyile olduğunu yazıyor. (varak 6).

2) Oruc Bey tarihi S. 21 (Babinger tab'ı)

3) « .. Ol gazâyi ekberde [yani Sırpsındığı muharebesinde] ele gelen üseranın kanun üzere pen-çü-yeki alınup ol pen-çü-yekten hâsıl olan sair dahi اتراك Etrak'e tevzi olundu ve andan دردولته deri devlete getirilip iptida acemi namiyle külâhı zerd کلاهزرد giymeğe ve Badezan kapuya geçup [illegible] Sofi ile tüfenk endaz» Yeniçeri olmak yol oldu [Nuriosmaniye nüshası 3270 sayfa 197, 198]

4) Tevarih-i Âli-Osman (Emirî kütüphanesi türkçe yazmalar S. 31, 32)

5) Kavânini Yeniçeriyan (Hususî kütüphanemizdeki nüsha varak 9)

dar olan çocuğa شیرخور *şirhor* yani meme emen denirdi. Üç yaşından sekiz yaşına kadar olursa *beççe* (yavru), sekizden on iki yaşına kadar olana *gulâmçe* (küçük çocuk) ve bülûğa ermiş olana *gulâm* denirdi; kanunnamede birde *sakallı* denilen ve *gulâm* gibi tüysüz olmayıp iyice traşı gelmiş olan oğlanlar vardı 1). yaşlı olan esire de *pîr* yani ihtiyar denilir ve vergiler de bunların yaşlarına göre alınırdı; bundan başka esirlerin tam âzalı veya mâlûl olup olmadıklarına göre de vergileri değişirdi.

Kadın esirlerden امولد *ümmülveled* cariyeden [çocuk anası olan odalık cariye] yüz yirmi akçeden yüz elli akçeye kadar alınırdı. Mariye, duhter, duhterek, acûze, فرتوت *fertûte*, mâyube, بیماره *bîmare*, yekdest, yekçeşim gibi sınıflara ayrılan esir kadın ve kızların bu taksime göre vergileri vardı 2); bu resimlerin alınması için daha evvel de söylediğimiz gibi akıncıların yanında Pençikçiler bulunuyordu; *pençikçi*lerden evvel bu hizmeti *akıncı* kadıları görürlerdi; orduda, İstanbul ve Gelibolu gibi yerlerde de *pençik* resmi almak için *Pençik emini* denilen memurlar vardı 3).

İlk sıralarda ordu için alınan esirlerin yaşlarına dikkat edilmezdi. Harbe yaramak şartiyle muayyen ve kısa bir terbi-

1) Pençik kanunnâmesinde (alınacak oğlan mâlûl ve mâzur olmıya ve oğlanlık asarı galip olup sakallı olmıya) diye bir kayıd vardır Diğer bir Pençik kanununda da sakallı tâbiri olmayıp yalnız oğlanlık asarı galip olmıya deniliyor; her iki kanun kaydından da sakallının erkekleşmiş oğlan olduğu anlaşılıyor.

2) Pençik kanunu (Atıf Efendi kütüphanesi numara 1734 sene 916 varak 36) bu kanunnâmeye göre süt emen çocuk'tan üç yaşına kadar on ilâ otuz, üçten sekize kadar yüz ve sekiz yaşından on iki yaşına kadar yüz yirmi ilâ iki yüz ve baliğ olmuş gulâmdan 250 den 280 akçeye kadar, sakallı esirden 250 ilâ 270 ve ihtiyar esirden 150 ile 200 akçe arasında resim alınıyordu. Gulâm veya esir hıristiyanın bir gözü kör veya bir eli yoksa 130 dan 150 akçeye kadar Pençik alınmakta idi. Ümmülveled cariye için yüz yirmiden yüz elli akçe arasında Pençik tahsil olunmuştu.

3) 932 H. M. 1526 senesinde Mohaç meydan muharebesi ve Budin'in zaptını müteakıp ordunun avdeti esnasında (Fi. 26 Zilhicce ve 5 Teşrini evvel oturak, alesseher vaki olan cemi-i üseranın Pen-çü-yeki eda oluna ve illâ girift olunur deyu nida olundu) Münşeâtı Feridun ruznâme S. 565 Bazı yerlerde Pençik resmi iltizama verilmişti; Meselâ Kıbrıs fethinde esir olan gayri müslimlerin Pençik resimlerini Karaman eyaletindeki zeamet sahiplerinden Mehmed, otuz bin altuna iltizam etmişti (Mühimme defteri 9 S. 239).

yedi sene sonra ocağa kabul edilirlerdi; bu usul sonradan değişti. On ile yirmi yaş arasındaki esir erkek çocukların *Acemi Ocağı* için alınmaları kanun oldu.

Fütuhatın genişlemesi sebebiyle elde edilen Pençik Oğlanlarının Gelibolu Acemi Ocağında hep gemi hizmetinde bulunmaları yapılan tecrübelere binaen mahzurlu görülüp bundan sonra Pençik Oğlanlarının birer akçe ile acemi olmaları usulü de kaldırıldı ve bunların Anadolu'ya gönderilerek az bir bedel mukabilinde Osmanlı hudutları dahilindeki çiftçilerin hizmetlerine verilmeleri karar altına alındı; bu suretle Anadolu'da İslâm ve Türk terbiyesi görüp Türkçeyi öğrenerek yetişecek olan Pençik Oğlanlarının orduda daha emniyetli şekilde hizmet edecekleri düşünülmüştü; bunların Anadolu'ya gönderilmeleri henüz Rumeli'de iyice yerleşilmiş olmamasından dolayı aradaki deniz sebebiyle Avrupa'ya kaçmamaları içindi; filhakika bazan buradan bile kaçanlarına tesadüf edilmişti.

Hükûmetin Pençik Oğlanlarını küçük bir bedel mukabilinde çiftçiye vermeleri muvazaa gibi bir muamele olup esirin kendisinde (ben padişah kuluyum) diye çiftlik sahibine kafa tutmıyarak hizmet etmesi içindi; sonra bu usul devşirmelere de aynen tatbik edilmişti. Türk çiftçisine esir verilmesi kanununun Sırpsındığı harbinden sonra konulduğunu bir mehazimiz yazmaktadır 1).

Osmanlı vesikalarında (Türk üzerinde olan oğlanlar) diye

1) Sırpsındığı harbinde esirler ilk defa Türke tevzi ve sonra Acemi oğlanı olup sarı külâh giymişlerdir (Zaim zade Mehmed bey tarihi Nuru Osmaniye kitapları 3270 S. 197, 198) halbuki Kavânini Yeniçeriyan Pençik oğlanlarının birer akçe yevmiye ile Gelibolu ocağına kabul olunmalarının kaldırılmasının İstanbul'un fethini müteakip olduğunu yazmaktadır ona göre Fatih Sultan Mehmed, İstanbulu alıp Ayasofya'da namaz kılıp avdet ederken selâm duran Yeniçerilere selâm verüp geçerken içlerinden bir nefer (و عليكم السلام veanleykümüsselam Mehmed paşa) demiş, Padişahın bu latifeliğe canı sıkılmış, sebebini Veziriazamdan sormuş ve o da bunların terbiye bilmediklerini ve paşa tâbirinin makamı tâzimde kullanıldığını söylemiş bu söz üzerine Fatih, bâdemâ bu esirlerin Acemi Ocağına kaydedilmiyerek Türk çiftçilerinin yanına verilmesini emir eylediğinden o surette yapılmış imiş. Bu kayıt, ocak ananesine göredir. Maamafih tarihî kayıtlar esirlerin Türk çiftçilerine verilmelerinin daha evvel olduğunu göstermektedirler.

zikredilen Acemiler, işte bu Pençik Oğlanlariyle daha sonra devşirme kanuniyle alınan Osmanlı hudutları dahilindeki hıristiyan çoçuklarıdır.

Türk çiftçilerine verilen bu oğlanlar - Pençik ve Devşirmeler - yetiştikten sonra birer akçe yevmiye ile Acemi Ocağına, Gelibolu'daki gemi hizmetine 1) ve daha aşağıda söyliyeceğimiz diğer hizmetlere verilerek oralarda da bulunduktan sonra *kapuya çıkma* veya *bedergâh* ismiyle Yeniçeri ocağına kaydedilirlerdi 2). Esir ve Devşirmelerin, Rumeli'nin türkleşmesi üzerine on beşinci asır ortalarından itibaren Rumeli'deki Türk çiftçilerinin hizmetlerine verildiklerini de görmekteyiz.

Türk çiftçilerine verilen gerek Pençik ve gerek Devşirmelerin kaçmamaları ve bunların sevk ve celpleri ve mütemadî kontrol edilmeleri için Anadoludakilerin idaresi *Anadolu ağası* denilen bir zâbıta ve Rumelidekiler de *Rumeli ağası* na tevdi edilmişti.

---

1) Bu kısmın sonundaki vesikalara bakın. Halkondilden naklen Hammer tarihi (Atâ bey tercümesi) C, S. 251

2) Halkondil, bu Acemilerin Anadolu'daki ehaliye verilerek iki, üç sene orada kaldıktan sonra ocağa alındıklarını yazıyor; Halkondil kendi zamanında Acemilerin Rumeli'ye verildiğini yazmadığına göre bunun daha sonra olduğu anlaşılıyor. Halkondil tarihi Fatihin Venediklilerle muharebe ettiği devre yani takriben 877 H. 1472 tarihine kadar yazılmış olup alt tarafını Artur Tomas zeyl olarak ilâve etmiştir. Halkondil'in teşkilât kısmında da Devşirmelerin yalnız Anadolu'ya gönderildiği yazılıdır (S. 51)

DEVŞİRMELER 1)

Acemi Ocağı teşkilâtı daha sonraları ihtiyaç nispetinde genişletildi ve yeni kanunlarla daha mükemmel bir hale kondu. Fütuhatın ilerlemesi üzerine bir taraftan askere olan ihtiyaç diğer taraftan siyasî hâdiseler ve duraklamalar neticesinde ordu mevcudunun azalması Pençik oğlanından başka *Devşirme* ismiyle Osmanlıların Rumeli'deki topraklarında bulunan hıristiyan tebaadan ocağa Yeniçeri namzedi olarak efrat alınmasını icabettirmişdi.

Yıldırım Bayezidle, Timur arasındaki Ankara muharebesinden sonra Osmanlı istilâsı muvakkaten durmuş ve bazı yerler Bizans İmparatorluğu ile Sırplılara terkedilmişdi. Gerek Çelebi Mehmed zamanında ve gerek oğlu İkinci Muradın ilk devirlerinde Rumelide fütuhat yapılamadığı için esirlerden istifade edilememişdi; bunun üzerine Osmanlılardan evvelki Türk ve İslâm devletlerinde tatbik edilmemiş olan yeni bir usul ile hıristiyan tebaanın yaşları kanunen muayyen müteaddit çocuklarından yalnız birer tanesinin Osmanlı ordusuna alınması takarrür etmişdi; bu suretle hıristiyan tebaa evlâdından asker devşirmek için bir *Devşirme kanunu* yapıldı. Bu yeni kanunla başdan başa gayrı müslim olan Rumeli halkı tedricî surette müslümanlaşdırılacak ve aynı suretle müslüman olan bu bir kısım askerle Türk ordusu kuvvetlenecekdi. İki başlı faydası olan Devşirme kanunu artık eski ehemmiyetini kaybeden Pençik kanuniyle asker

1) Devşirme, devşirmek masdarından ismi masdar olup toplama demekdir. Bu kanun tebaadan olan hıristiyan çocuklarının Yeniçeri yapılmak üzere toplanmaları demek ise de mutlak surette Yeniçeriliğe inhisar etmemişdir; Bunların bazıları toplanıp yetiştikten sonra saraya alınıp oradan da Kapukulu süvarisi ocağına verilmişler ve bir kısmı da sarayda yükselerek Yeniçeri ağası, Beğlerbeği ve Vezir olarak hizmete girmişlerdir; bununla beraber esas ve ekseriyet Yeniçeriliğe tahsis edildiğinden Devşirme kanunlarında da (Yeniçeri için oğlan alınmak) tâbiri kullanılmış olduğundan bazı müdekkiklerin ve bu meyanda Dr. Glıbof'un hıristiyan çocuklarının Yeniçeri yapılmak üzere toplanmalarına (Devşirme) denildiği mütalâası yanlış bir tarif değildir. (Sofya Üniversitesinin senelik mecmuası. Tarih ve Felsefe Fakültesi 6 - XXXV Bulgar tarihi hakkında Osmanlı türk menabii. Sofya saray matbaası 1939)

almanın yerine kaim olmuş, 1) kuvvetli ve sürekli olarak iki buçuk asır kadar devam etmişdir.

Lüzum ve ihtiyaca göre üç, beş senede ve bazan daha uzun bir zamanda 2) hıristiyanlardan sekiz, on ile on beş, on sekiz ve nihayet yirmi yaş arasındaki çocukların sıhhatli ve kuvvetlilerinden Acemi oğlanı alınmağa başlandı; iptida Rumeli-de tatbik edilen bu kanunla Arnavudluk, Yunanistan, Adalar ve Bulgaristan'dan ve daha sonra da Sırbistan, Bosna-Hersek ve Macaristan'daki Osmanlı arazisinden de devşirmeler yapıldı. 3) Devşirme kanunu on beşinci asır sonları veya on altıncı asır başlarından itibaren tedricî surette Anadolu'daki hristiyan tebaaya da teşmil edildi ve on yedinci asırda ise umumî bir şekil aldı.

Devşirme işiyle birinci derecede Yeniçeri ağası alâkadardı. Ağa, gerek *Acemi ocağı* ve gerek diğer hizmetlerdeki Acemilerle Türk çiftçilerinin hizmetlerinde bulunan Acemileri göz önünde bulundururdu. *Yeniçeri ocağına* Acemi oğlanı verilmesi ve *Acemi ocağına* oğlan alınması hep anın tezkeresiyle olurdu. Bunun için Devşirmeye lüzum hâsıl olunca Yeniçeri ağası bir arize ile divana müracaat ederek ihtiyaç miktarını gösterir ve

1) Pençik kanunu sonraları da devam etmiş fakat askerden ziyade verğiye inhisar ettirilmişdir.

2) D, Aramon Seyahatnamesinde devşirmenin dört senede bir olduğu yazılıdır.

3) Kavânini Yeniçeriyan Belgrad'dan, Orta Macar ve Hırvat serhaddinden oğlan alınmanın kanun olmadığını, zira Macar ve Hırvatların hakikî müslüman olmayup fırsat bulunca irtidat edeceklerini beyan ediyor (S. 12) Maamafih on altıncı asrın ilk yarısındaki harb esirlerinin arasında Macar, Alman, Hırvat olanları vardı (Mühimme, S. 13 ve 172) Halkondil zeyli ki üçüncü Murad devrinde yazılmıştır. - Eflak, Buğdan, Erdel, Macar ve Kafkasya'dan Devşirme alındığını yazıyor. Ben, tetkik ettiğim eserlerde Eflak ile Buğdan'dan Devşirme alındığına tesadüf etmedim. Kavânini Yeniçeriyan'ın mütalâası belki o mıntakaların işgalinden sonraki devre aittir. Stefan Gerlah 1574 1579 daki seyahatinde Türk idaresinde bulunan yerlerde her üç senede bir Bulgar, Rum, Hırvat ve Macarlardan çocuk alındığını ve 1574 ikincikânunda Sivri sarı külâhlı sekiz bin çocuk sevk edildiğini yazıyor (1883 de matbu İrecek eski seyahatler: Risalei Mevkuta kitap 4 S 79, 80) den naklen Dr. Glibof. Koçu bey de Devşirmelerin Arnavut, Bulgar, Rum, Ermeni ve Bosnalılardan alındığını söyliyor.

Devşirmeye gidecek olan ocak ağalarını intihap eder bunun üzerine kanun mucibince Türkiye'deki muhtelif mıntakalara memurlar sevk olunarak Sancak beyleri, Kadılar ve Topraklı süvari ve zeamet sahiplerinin muavenetleriyle Acemi efrat devşirilirdi. Devşirme için ocak tarafından bir emin ile bir memur tayini kanundu, başka yerden olamazdı.

Devşirme emini ile memur tayininden evvel bu işi on altıncı asrın ilk yarısına kadar Beğlerbeği, Sancakbeği ve Kadılar yapmakta idiler; Fakat bunların iltimas ve rüşvet almak suretiyle yolsuz hareketlerine mebni Devşirme işi Yeniçeri ocağına bırakılmıştı. Bu hizmete kanunen ocaktan *Sekbanbaşı*, *Solakbaşı*, *Zağarcıbaşı*, *Seksoncubaşı*, *Turnacıbaşı*, *Hasekiler*, *Zenberekçibaşı*, *Deveciler* veya *Yayabaşı*'lardan biri bir takım maiyyetiyle memur edilirlerdi; Bunlardan herhangi biri itizar ederse diğerine verilirdi; Yeniçeri ocağının ağa bölükleri sonradan yani İkinci Bayezid devrinde ihdas edildiği için bunların zâbitleri olan *Kethüda bey*, *Başçavuş*, *Kethüda yeri*, *Muhzırbaşı ve Talimhanecibaşının* Devşirmeye gitmeleri kanun değildi 1)

Devşirme memurunun eline Fermandan başka Yeniçeri ağası tarafından mühürlü ve temamen Ferman mealinde bir mektup verilmek usuldendi: Bazan ve tabiî nâdiren devşirme işine sahtekârlık karışır ve sahte Fermanla oğlan devşirenler görülür ve cezalandırılırdı; meselâ 963 Şevvâl 1556 Ağustos tarihinde sahte bir Fermanla Trabzon'dan oğlan devşirmeğe kalkan Behram isminde bir şahıs ile ona Fermanı yazan Kıyas ve Fermanın tuğrasını çeken Nasuh isimlerindeki adamların birer elleri kesilmişdi. 2) Devşirme işi suiistimale çok müsait olduğundan Hükûmetce bu hususda takayyüdat yapılırdı; fakat buna rağmen vazifesini doğru görmiyerek ve riayadan rüşvet alarak bazı oğlanları yazmıyan, yollarda oğlan değiştiren memurlar da görülmekde idi; bu yolsuzluklar ya halkın şikâyeti üzerine Kadılar tarafından arze-

1) Kavânini Yeniçeriyan varak 6 b ve Vekayii tarihiyye varak 13 b.

2) Mühimme defteri numara 2 S. 139 da şöyle bir buyurultu vardır:

«Trabzon'dan müzevver hükümle oğlan cemeden Behram'ın, hükmünü yazan Kıyasın ve Nişanını eyleyen kâtip Nasuhun birer elleri kesilmek» 29 Şevval 963. Bu sahtekârların ikisinin divanı hümâyun kâtiplerinden oldukları anlaşılıyor.

dilir ve yahut Hükûmet tarafından yapılan teftiş ile sabi tolurdu: buna dair olan hükümlerin bazıları bu kısımın sonuna konmuşdur.

Devşirme memuru vazifesinde tamamen serbestti; elinde Devşirme fermaniyle Yeniçeri ağası'nın mektubu bulunurdu; bu memur Ferman mucibince hanği mıntakaya memur edilmişse elindeki Ferman ve Ağa mektubunda münderiç talimatname mucibince haraket ederdi. Devşirme memurunun itimada lâyık olması lâzımdı. Fermanda, her mıntakadan alınacak oğlan adedi kazalara göre tesbit edilmişdi.

Devşirme memuru, tayin olunduğu mıntakada her bir Kadılığı yani kazaları bizzat gezip görreek kanunî vasıfları haiz olmak şartiyle sekiz, on ve nihayet yirmi yaş arasında kırk hanede bir oğlan hesabi üzere çocuk devşirirdi. Her kadılıkta yani kazada dellâllar vasıtasiyle köylere kadar yapılan ilânlar mucibince hıristiyan çocukları başta papasları olarak babaları ve vaftiz defterleriyle toplanma mahalline gelirlerdi 1) Devşirme memuru bu oğlanları alırken Kadılar, Sipahiler veya vekilleri ve köy Kethüdaları da hazır bulunurlar ve bir suiistimal olmamasına dikkat ederlerdi 2). Devşirme memuru vaftiz kâğıtlarını tetkik ederek sinleri müsait olanları ayırırdı; çocuklar içinde evli olanlar varsa anlara ilişilmezdi; çünki bu evlenmeler nüfusu arttırır ve Devşirmeye alınacak efradı çoğaltırdı 3). Bunların içinden on dört ile on sekiz yaş arasındakiler tercihan alınırlardı; Maamafih bu kırk hanede bir oğlan devşirilmesi her zaman ayni şekilde olmayıp ihtiyaca göre de değişebilirdi.

Devşirme olarak alınan çocuğun köyü, kazası, sancağı, baba ve anasının ve Sipahisinin isimleri 4) doğum tarihi ve bütün eşkâli vechiyesi ve sevkleri esnasında sürücü denilen sevk memurunun adı bir deftere yazılır ve bu defter iki

---

1) Halkondil zeyli teşkilât kısmı s. 52.

2) Gerek bu hususta ve gerek Devşirmeye dair diğer maddeler hakkında bu kısmın sonundaki kanunlara bakın.

3) Halkondil zeyli teşkilât kısmı s. 52.

4) Acemi olarak seçilen çocuklar has, timar, zeamet, emlâk sahipleri ve evkafa ait reaya çocukları idiler; bundan dolayı deftere kaydedilirlerken bunlardan her hangisinin reayası iseler anların isimleri de deftere yazılırdı.

nüsha olurdu; biri Devşirme memurunda durur ve diğeri çocukları sevkeden sürücüye verilirdi 1) oğlan devşirmek üzere memur edilen kâtip, Kethüda ve sürücüler her köyün derecesine göre muayyen bir para alırlardı2). Kanun mucibince hıristiyan çocuklarının en asîlleri intihap olunurdu; Papas oğulları da alınırdı; İki çocuğu olanın biri ve bir kaç çocuğu olanın müsait olan en sıhhatlisi ve güzeli seçilirdi; bir oğlu olanın çocuğu alınmıyarak babasının hizmetine terkolunurdu 3). Alınacak çocukların orta boylu olmasına dikkat edilirdi; uzun boylu ve tenasübü endam sahibi olanlar saray için seçilirlerdi 4). Yahudiler ticaretle meşğul olduklarından anlardan devşirme alınmazdı 5). Yine aynı mehazimize göre Ermenilerden de alınmazmış; fakat bu doğru değildir; çünkü on altıncı asır içinde Anadolu'dan toplanmış Ermeni acemileri görülmektedir; bunların içinden Beglerbegi rütbesini alan ve Veziriâzam olanlar da vardı; nitekim (1026 Muharrem 1617 M.) ve (1036 Rebiülevvel 1626) senelerinde iki defa Veziriâzam olan Halil Paşa Maraş ermenilerindendi.

Devşirilen çocuklar (sürü) denilen yüzer, yüz ellişer, iki yüz veya daha az daha ziyade kişilik kafileler halinde ve sürücüler ile muhafızların nezaretleri altında hükûmet merkezine sevkedilirlerdi; bunların yollardan kaçmamaları ve değiştirilmemeleri için sıkı tedbirler alınırdı. Bu ilk devirlerde devşirmelerin merkeze kadar sevkleri masarifi kızıl aba ve sivri külâhtan ibaret elbise paraları çocuğun devşirildiği yerden *hil'at baha*

---

1) 943 h. 1536 M tarihli Devşirme kanunu (Veliyüddin Efendi kütüphanesi N. 1970 varak 68) ve yine aynı kütüphane 1969 numaralı mecmua varak 123 b. ve kanunnâme (Üniversite Kü. Halis Efendi kitapları N 1505)

2) Kavânini yeniçeriyan (hususî kütüphanemizdeki nüsha varak 13 b)

3) 1530 da Türkiye'nin Rumeli kısmında seyahat eden Kuzupesiç, bir çocuklu ana ve babanın da çocuğunun alındığını ve dörf beş cocuğa malik olanların çocuklarının hepsini birden Devşirme yaptıklarını yazarak devletin sarih kanununa ve hükümlerine karşı hakikati tahrif etmiştir (Bulgar tarihi hakkında Osmanlı Türk - menabii D. Gılıbof).

4) Vakayii tarihiyye varak 13 Mösyö Daramon çocukların en güzellerinin saraya alınıp bakiyesinin Bursa ve Karaman çiftçilerine verilmek üzere sevkedildiklerini yazar (saray kısmı).

5) Halkondil zeyli teşkilât kısmı sahife 52.

yani kaput bedeli veya *kul akçesi* ismiyle her çocuk başına doksanar, yüzer akçe toplanmak suretiyle temin olunurdu.

Bu para miktarı sonraları iki yüz, üç yüz akçe olarak para rayici nisbetinde arttırılmış ve hattâ on yedinci asır başlarında altı yüz akçeye kadar çıkmıştı 1). Devşirme için alınan bu para ile her bir nefere *Kızıl aba* deniled lokma dikişli kırmızı üst dolaması ve anın altına sarı renkte iç dolaması yaptırılıp giydirilirdi 2).

Devşirmelerin اصیل asıl olanlardan alınmasını söylemiştik; anası ve babası ölmüş olan bir çocuğun terbiyesi noksan ve aç gözlü olacağından dolayı Devşirmeye girmesine müsaade edilmezdi. Köy Kethüdası oğlu, köy halkının rezillerinden diye alınmazdı; sığırtmaç ve çoban oğullariyle genç sığırtmaç ve çobanlar, kel, fodul, köse ve doğuşunda sünnetli olanların da alınmamaları kanundu; bunlardan başka Türkçe bilen oğlan, hıristiyan iken evlenmiş oğlan, sanat sahibi oğlan, İstanbul'a gelip vilâyetine gitmiş ve bu suretle yırtılmış olan oğlan, uzun ve kısa boylu olan oğlanların alınmamaları kanundu; yukarda da söylediğimiz gibi uzun boylu ve güzel yüzlü olanlar saray veya solak olmak için alınabilirlerdi.

Devşirmeler arasında Bosnalı olan ve *Potur oğulları* denilen 3) Bosna müslümanlarının oğullarının Saray *ve Bostancı ocağı* için devşirilmelerine kanun müsaade etmekte idi.

Kavânini Yeniçeriyan ile مرئ التواریخ Müriüttevarih'in yazdıklarına göre Fatih Sultan Mehmed zamanında Bosna'nın zaptı üzerine Bosna sancağı halkının arzulariyle İslamiyeti kabul etmelerine binaen padişah bunların istekleri üzerine Bosna'dan sünnetli yani

1) 1032 Safer 1622 Birincikânun tarihli Sıvas mahkemei şer'iyesi sicillindeki Devşirme fermanı.

2) Kavânini Yeniçeriyan (varak 8 b) Kızıl aba tâbiri Koçi Beyde (Kavanini Osmani ve râbıtai Asitane) (Eyubî kanunnâmesi s. 34 ve vakayii tarihiyye varak 225 ve 288 de dahi geçmektedir.

3) Potur lûgati Bosna taraflarına mahsus ve Osmanlı vesika ve kanunnâmelerinde kullanılan bir tabir olup Bosna'da hıristiyan iken İslâmiyeti kabul etmiş olan şahıslara verilmiş bir isimdir. Müverrih Âli bunu şöyle anlatıyor: «Potur lâfzı ol yerin ıstılâhında kâfir iken islâma gelenlere denilir (basılmamış kısım varak 100).

müslüman olan Boşnak çocuklarının saray için toplanmalarına müsaade etmişti. Kanunnâmeler ile suretleri bu kısmın sonuna ilâve edilen vesikalardaki *Sünnetli oğlan* ve *Potur oğulları* denilen Acemiler bunlardır. Bu sünnetli Bosnalı devşirmelerin içerisine hariçten kendisini sünnet ettirip Yeniçeri olmak isteyen hıristiyanlarla müslüman çocuklarının da karışmaları ihtimaline mebni bunlara ait Devşirme sürüleri yani kafileleri pek sıkı yoklama ve muayeneden geçirilirlerdi; bunlar geldikten sonra hemen Türk üzerine verilmeyip ekserisi saray ve *Bostancıocağı* için ayrılırlardı 1).

Trabzon hıristiyanlarından Acemi oğlanı cemedilmesi bir aralık Fatihin burayı zaptından sonra devam etmiş 2) ve sonra bunların şerirlikleri dolayisiyle oradan oğlan devşirilmesi kaldırılmıştı. Yavuz Sultan Selim Trabzon valisi iken Trabzon halkının kendisine karşı gösterdikleri sadakat üzerine hükümdar olduktan sonra bunlardan tekrar Devşirme yoliyle oğlan alınmasını emreylemişti. 3) Veziriazam Pîr Mehmed Paşa, bunların şerirliklerinden bahis ile oradan oğlan yazılmasının kanunen doğru olamıyacağını söylemiş ise de sözünde ısrar eden Yavuz, itirazından dolayı Pîr Paşa'ya kızmış ve hattâ (kanunu bana senmi öğredirsin) diyerek elindeki yay ile zavallı Paşa'nın başını yarmış ve dediğini yaptırmıştır 4); daha sonra bunların arasına Lâzlar da katılarak ocakların intizamı bozulduğundan on altıncı asır sonlarından itibaren (Üçüncü Mehmed zamanı) o taraflardan oğlan devşirilmesi kaldırılmıştır 5).

---

1) Kavânini Yeniçeriyan varak 10.

2) Fatih Trabzon'u zaptettikten sonra Trabzon ile mülhakatından topladığı genç çocukların bir kısmını Yeniçeri ocağına verip bir kısmını hassai hizmetine ve ocaklara tevzi eyledi (Halkondil s. 209).

3) Trabzon'dan ilk Devşirmenin Yavuz Sultan Selim zamanında alındığı bazı eserlerde vardır. Halbuki (904 h. 1498 m.) senesinde Nova kalesi müstahfızları arasında beş akçe yevmiyeli İlyas Trabzon isminde birinin bulunduğunu görmekteyiz (büyük kale defteri 4725) Bay Kâmil tasnifi Arşiv defterleri.

4) Kavânini Yeniçeriyan (varak 12) Kavânini Yeniçeriyan'da Trabzon'dan oğlan cem'inin, Çaldıran seferindeki serkeşlikleri sebebi ile Yeniçerilerin birbirleriyle uyuşamamaları için bazılarının tavsiyeleriyle yapılmış olduğu söylenmektedir.

5) Kavânini Yeniçeriyan varak 12.

İlk zamanlarda İstanbul ve Bursa ve etrafından da oğlan devşirilmesi - sanat sahibi ve yüzleri gözleri açılmış olmak dolayısiyle - kanun değil ise de sonraları buralardan da Devşirme alınması takarrür etmişdi; nitekim (984 H. 1576 M.) tarihli Acemi Ocağı maaş defterindeki isimler arasında Bursa, Lefke, İznik'den de Devşirme yapıldığını görmekteyiz 1). İstanbul'da Kartal ile Kadıköy hırıstiyanları ıstablı âmireye ait çayırları muhafaza edüp zemanı gelince biçerler, atlara bakarlar ve yederler, Bursa ve sair yerlerden gelen emvâli muhafaza edüp nöbetle beklerler ve kılavuzluk vazifesini görürler ve bundan dolayı da Devşirmeye oğlan vermekden muaf olurlardı; hattâ bir aralık (981 H. 1578 M.) de bunlardan da oğlan alınağa teşebbüs edilmiş ise de ellerindeki Ferman ve buna istinaden Üsküdar Kadısı'nın ilâmı üzerine bundan vaz geçilmişti 2).

Devşirme işinde hükûmet on yedinci asır başlarına kadar pek titiz davranmıştı; Karaman'dan Erzurum'a kadar olan mahallin hırıstiyanları Türk, Gürcü ve Kürt taifeleri ile mahlût olduğundan dolayı buralardan ya oğlan devşirmez veya devşirdiği zaman pek dikkatli davranırdı; maamafih daha sonraları bu takyidat kaldırılmıştır.

Kayseri'den oğlan Devşirilmesi Yavuz Sultan Selim zamanında olup meşhur Mimar Sinan ilk defa olarak devşirilen oğlanlardandı, gerek Devşirme ve gerek Pençik Oğlanı hakkındaki tekayyüdat pek mühimdi. Nereden ve kimlerden oğlan alınacağı ve alınmıyacağı tesbit edilmişti. Yeniçeri teşkilât mecmuasında Kanunî Sultan Süleyman'a ait olduğu söylenilen aşağıdaki söz ocağa alınacak efradın menşe ve ırklarına ne kadar ehemmiyet verildiğini göstermektedir. Kanunî şöyle söylemiş:

"El-iyazü-billâh Urus, Acem, Çingene ve Türk reayasının evlâtlariyle vesair mahlûkun evlâtlarından Harputlu, Diyarbekirli ve Malatyalı olmaya. Yukarda tasrih olunanlardan gayri âdemi ya rüşvetle veya rica ile veya bir büyük yerden şefaatle *Bedergâh* idüp hâlis kullarımın aralarına bir ecnebi korlarsa Allahü

---

1) Ehli sanat defteri (Bay Kâmil tasnifi).

2) Devşirme usulü ve Acemi Oğlanlar (Ahmed Refik) Edebiyat Fakültesi mecmuası . 5 sc. 1, 2 sene 1926 haziran - kânunuevvel nüshası.

azimüşşânın ve yüz yirmi dört bin peygamberin lânetleri olzâbitlerin üzerlerine olsun„ 1).

Devletce gösterilmiş olan hizmetler dolayısiyle daimî ve muvakkat olarak Devşirmeden istisna edilmiş olan reaya da vardı. Bunlara verilen fermanlarda yaptıkları hizmetler münasebetiyle Devşirmeden muaf oldukları yazılırdı; bazen bu muafiyetlerin yeni bir Fermanla kaldırıldığı da vakidir. Bu hususlara dair bazı vesika suretleri bu kısmın sonunda vardır. Pek ender olarak Devrişme yaptırmamak için bazı muhalefetlerin vukua geldiğini de görmekteyiz 2).

Muhtelif mıntakalardan Devşirilen çocuklar sürü denilen kafilelerle İstanbul'a gelerek muayeneden geçip kabul edildikten sonra kendilerine *Acemi Oğlanı* ismi verilir ve hizmete alınmış olurlardı.

DEVŞİRME SÜRÜLERİNİN MUAYENELERİYLE TEVZİLERİ:

Devşirme memurları tarafından bizzat görülerek kanuna uyğun şekilde toplanılan çocuklar, Devşirme mahallinin devlet merkezine uzak ve yakınlığına göre yüz, yüz elli, ikişer yüz veya daha ziyade *sürü* denilen kafileler halinde sürücü vastasiyle, kızıl aba ve külâhlar giydirilerek sevkedilirlerdi; Bunların muhafazalarına ve başkaları tarafından kaçırılmamalarına veyahut birinin yerine başka birinin ikame edilmemesine son derece dikkat edilirdi 1). Daha evvel de söylediğimiz gibi sevk ve

1) Yeniçeri Ocağı teşkilât mecmuası (Yeniçeri ilmühali) s. 5. Bu kadar tekayyüdata rağmen Devşirme arasına yine kanun hilâfı yabancılar alınmıştı.

2) 987 H. 1580 M. Hersek sancağında Prepolya kazasının bir nahiyesinde Acemi Oğlanı Devşirmek istiyen Yayabaşıya karşı oğlan vermemek istemişler ve hattâ silâhla mukabele eylemişlerdi. Bunun üzerine hükûmet reayayı muhalefete teşvik eden adamların küreğe konulmalarını Hersek sancağı Beğine yazmıştı (Muhimme 39 s. 118).

1) Bu hususa dair hükümler ve vesikalar vardır. Birisi şudur: «... Bin dört Rebiülevvelinde Rumeli caniplerine ve Bosna ve Anadolu eyaletlerine Acemi Oğlanı cemolunmak Ferman olunmağın Zagarcıbaşı ve Samsuncubaşı ve bazı ocak ağalarından kanun üzre azimet ittiler ve hem ziyade tekitler ve siparişler olunup minbaad ecnebi oğlanlardan

elbise masrafları bunların devşirildikleri mahal halkından alınırdı 1). Kondukları yerlerde muhafazaları ile iâşeleri, bedeli mukabilinde misafir oldukları köye ait idi. Kalabalık olan sürülerin bir yerde fazla kalmıyarak köy halkını sıkınamalarına dikkat edilir ve bunun için icabeden emirler verilirdi.

Daha evvel de söylediğimiz gibi sürü ile gönderilen Devşirmelerin en küçük teferrüatına kadar hüviyetlerini gösteren

---

sürülere katmıyalar, asilzade talep oluna, bâdehû kapuda terbiye ile kâmil ıslah ola..» Vakayii tarihiyye varak 13 b keza 1019 da yine aynı suretle hüküm verilmişdir (aynı eser varak 152).

1) Kanunnâme. Atıf Efendi kütüphanesi numara 1734 varak 51 de şöyle denmektedir: «İmdi cem'olunan Yeniçeriler oğlanlarının melbusatları reaya canibinden olageldiği ecilden giru âdeti kadime üzre reaya canibinden salınup ve her oğlana melbusat bahasi içün Durmuş ve Yani nam zımmîler yüzer akçe kabul eylediler; buyurdum ki hükmü şerifim vardıkta göresiz her birinizin kadılığından Yayabaşı marifetiyle her karyeden kaç oğlan alınursa alınan oğlanların melbusatı bahasi içün muayyen olan yüz akçe olageldügü üzre bervechi adâlet reayadan cem ittiresiz... Sene 957 Rebiülahir. 953 Recep 1546 Eylül tarihli diğer bir Fermanda da melbusat bedelinin 95 akçe takdir edildiği görülmektedir. (Kanunname - Âşir Efendi kütüphanesi numara 1004 varak 107 bu miktar, sonra arttırılmıştır. Nitekim 1032 senesinde Anadolu'dan oğlan devşirilirken oğlan başına altı yüz akçe alındığını aşağıdaki Fermandan da anlamaktayız:

«Kıdvetül emâcid-i velekârim câmiülmehamidi velmekârim Anadolu'da oğlan cem'ine memur olan başdeveci Mehmed zîyde kadrühu, Tevkii refii hümayun vâsıl olıcak malûm ola ki memur olduğun sancaklardan cem olunan oğlanların melbusları mühimmatı içün tâyin olunan boyacıların ve derzilerin ve boya bahaları ve oğlanların abaları ve masarifi saireleri içün Acemi Oğlanı alınan karyeler ahalisinden mutadı kadim üzre her oğlan başına altışar yüz akçe cem olunup mühimmatı mezbûreye harç ve sarf olunmak ve itmâmı hizmet eylemek babında Yeniçerilerim Ağası olan iftiharülümrâi velekâbir Mustafa Ağa dâme ulüvvühu tarafından mühürlü mektup verilmeğin mucebince amel olunmak emr olunup buyurdum ki vusûl buldukta müşarünileyh tarafından verilen mühürlü mektup mucebince amel idüp hilâfına cevaz göstermiyesin, şer'i şerife ve emri hümayunuma ve müşarüniley mektubuna muhalif kimesneye vazettirmiyesin şöyle bilesin, alâmeti şerife itimat idesin. Tahriren fi evaili saferülhayr sene isneyn ve selâsine ve elf (Sivas mahkemei şer'iye sicillerinden merhum Hasan Fehmi Turgal tarafından istinsah edilüp bana verilmiş olan vesika.

iki defter tertibedilirdi 1). Bunlardan biri Devşirme memurunda bulunur ve diğeri de sürücü ile beraber gönderilirdi.

Herhangi bir sürü devlet merkezine gelince iki, üç gün istirahat ettirilir ve sağ ellerinin şehadet parmağı kaldırılarak kelimei şehâdet getirtilüp müslüman olurlardı 2). *Sürüler acemi ocağının* da âmiri olan Yeniçeri ağası'nın teftişinden geçerdi 3). Ağa kapusunda merdiven başında duran Yeniçeri ağası huzurunda oğlanlar dikkatli surette muayeneden geçer; içlerinde kanun hilâfı sünnetli olup olmadığı *acemi ocağı* cerrahı tarafından yoklanırdı. Gelen *sürü* matlûba muvafık çıktığı surette eşkâl defterine kaydedilüp sünnet edilirler ve ağanın padişaha arzı üzerine veçhen güzel olanları saray için ayrılır 4) ve gürbüzce olanları da *Bostancı ocağına* verilir 5) mütebâki

1) Cezayir beğler begine hükmüm ki:

Yeniçeri ağası tezkere gönderüp Limni kazasında مجنه Mecne nam karyeden 977 senesinde Anadolu ağası Ali, Yeniçeri oğlanı için devşirdiği Hızır nam Acemi oğlan müslüman olmadin kendunun adı Sotiri ve babasının adı Yorgi olup uzun boylu sarışın gök gözlü kumral kaşlı sağ kaşı üzerinde yareciği ve sağ kulağında ve sağ ellerinde dahi benleri olup hâlâ tahminen on yedi yaşında olup bundan akdem Donanmayi Hümayun muharebesinde küffare esir olmuşken Rodos beği Kaya dâme izzühu alduğu küffar gemisinde kürekte bulunmagla ve rumiyyül asıl olup türkî dilini henüz öğrenmekle . . . . (Mühimme 24 S. 28)

2) Halkondil zeyli teşkilât kısmı S. 5

3) Kitabı Mustatab isimli mehazimizde İstanbula gelen Kızılabalı devşirmelerin evvelâ Divanı hümayuna getirilip padişah arz odasında iken birer birer gördükten sonra Kapu ağası her sürünün münasiplerini Padişahın emriyle seçerek bunları Edirne, Galata, At Meydanı saraylarına verilmek üzere ayırdığı ve sair oğlanları Yeniçeri ağası marifetiyle İstanbul ağalarının türk üzerine verdiklerini beyan ediyor ki bu tarz Rumelinin türkleşmesinden evvel yapılmış olacaktır.

4) Kavânini Yeniçeriyan varak 9 b ve Halkondil zeyli S. 5 Devşirme veya esir evlâdından saraya alınacak olanları saray ağası muayene eder ve bunun yanında da Sarâyı Âmire Hocası denilen biri de bulunurdu. İlmi kıyafete vâkıf olan bu zat saraya alınacak çocuğun alnındaki çizgilere ve icabeden şeylere bakarak matlûba muvafık gelirse saray için alınırdı (Âli C. 5 S. 15)

5) Bostancı ocağına bazan türk üzerindeki oğlanlardan ve bazan da henüz devşirilen ve türklere verilmiyen Acemilerden verilmekte idi; 975 h. 1567 M. senesinde Bostancıbaşı türk üzerindeki oğlanların bahçe hizmetine tahammül edemediklerinden bahs ile Avlonya'dan devşirilen yeni Acemilerden istemişti (Vesikalara bakın)

kısım Anadolu ve Rumeli ağaları vasıtalariyle Anadolu ve Rumeli'deki Türklere muvakkat zaman için satılırlardı 1). Çiftçilerden alınan bu para, oğlan Anadolu'ya verilmişse Anadolu ağasiyle kâtibi arasında ve Rumeli'de ise Rumeli ağasiyle kâtibi arasında taksim olunurdu. Çünkü Anadolu ve Rumeli ağalarının bölükleri olmayıp yevmiyeleri de az olduğundan çiftçilerden alınan para anlarla kâtiplerine tahsis edilmişti. Bundan başka bu devşirmelerden bazıları daha sonraları Yeniçeri kul kethüdasiyle, İstanbul ağası, Turnacı ve Yayabaşıların, Kütahya, Afyon, Ankara, Balıkesir ve Muğla mıntakalarındaki ziametlerine gönderilerek oralarda da hizmet görürlermiş 2).

(1032 H. 1622 M.) ve (1047 H. 1636 M.) tarihli iki Devşirmede de bunların artık Türkçeyi ve İslâmiyeti öğrenmek için Türklere verilmediği görülüyor 3) eğer bu kayıt doğru ise Rumeli'nin bu tarihlerde oldukca türkleşdiği ve binaenaleyh Devşirmeyi Türklerin ve çiftçilerin yanlarına vermeğe lüzum kalmadığı zan olunur; Maamafih diger bir mehazimizde bir kısım devşirmelerin Türke verilmeden saray için ayrılıp mütebakisinin Türklerin hizmetine verildiği ve altı, yedi sene orada hizmetten sonra padişaha arz olunup Yeniçeri ağası marifetiyle

---

1) (. . . Türke verip bir niçe yıl kullanmazlar, hem türkçe öğrenüp müslüman olur, andan kapuya getirüp akbörk geyirip adını Yeniçeri korlardı. Pes Yeniçeri Sultan Murad Gazi zamanında vaki olmuştur ve Yeniçerinin aslı oldur ve ol zamandan kalmıştır (Neşri tarihi, Veliyyüddin nüshası S. 57)

2) Riko (Osmanlı İmparatorluğu'nun zamanı hazıra ait tarihi 1671 Amısterdam S. 449) ve andan naklen Tarihi Askerii Osmanî S. 175 bu, büyük ocak ağalarının yevmiyelerinden başka mülğa Yaya beyleri zeametinden müdevver dirlikleri de vardı ki Acemilerin buralarda hizmet ettikleri anlaşılıyor.

3) Vekayii Tarihiyye varak 229 ve 289 (.. Rumeliden devşirilen acemi oğlanlar alay alay gelirlerdi ve Yeniçeri ağası kapusunda eşkâl defterine kaydolurdu, Bâdehû bahçelerde ve gemilerde ve ocaklarda tâyin edilüp taksim olur; bazı Tüvânâ ecnasları Has bahçeye taksim ederlerdi. saf saf bölük bölük geldiğinde Yeniçeri ocağında Hüddamlar (hizmet neferleri) zümresine tâyin olunurdu ve ocaklara tevzi olunurdu. Topçular, Cebeciler ocaklarına kanun üzre taksim edilip hizmet ve sanat hâsıl ederlerdi »Vekayii tarihiyye varak 16 b ve 288, 289) Evliya Çelebi'nin kaydından da (C. 1 S. 598) yine bu tarihte devşirmelerin türklere verilmediği görülüyor.

oradan getirtilüp aralarına saplama veya yabancı karışup karışmadığı anlaşılmak için nişan ve isimleri tetkik edildikten sonra birer akçe ile Acemi Oğlanı ismiyle *tarba*'ya yazılıp içlerinden münasiplerinin ikişer akçe ile Bostancı Ocağına verildiği yazılıyor 1).

Gelen oğlan sürüsü yoklanıp içlerinde kanuna muhalif oğlan bulunursa o sürüyü umumen Tophaneye veya Cebehaneye verip Acemi Oğlan yapmazlardı; gelen sürüler içinden hasta olup yolda kalan veya ölen olursa anları defterden çıkarırlar ve bunlar nerede hasta olmuş veya ölmüşse o mahallin kadısından bu hususa dair ilâm alırlardı 2) hasta iyi olup geldiği zaman yine Yeniçeri ağası huzurunda muayeneden geçirilirdi. Çünkü hastadır diye oğlanlardan para alınıp sonradan yoklamanın ihmaliyle oğlanları kaçırdıkları anlaşıldığından bu muayenenin dikkatli olması icabetmekteydi.

Kavânini Yeniçeriyan isimli mehazimizin yazdığına göre Kanunî Sultan Süleyman zamanında Pertev Paşa Yeniçeri ağası iken ağa kapusunda usulen merdiven başında durup muayene olunan oğlanlara nezaret ettiği sırada bir oğlanın kanuna muhalif olarak alındığından şüphe etmiş ve filhakika şüphesi teeyyüt eylediğinden bu Devşirme sürüsünü Tophaneye vererek içlerinden hiç birisini acemiliğe almadığı gibi vazifesine dikkat etmiyen Devşirme memuru olan Çorbacıyı (Yayabaşıyı) Muton kalesi dizdarlığı ile ocakdan çıkarmış ve sürücülere de bir mikdar timar verdirerek ocaktan uzaklaştırmıştı. 3)

Sürücüler vasıtasiyle gönderilen ve devşirmelerin sancak, kaza ve köy isimleriyle kendilerinin ve babalarının isimlerini ve sipahilerinin adlarını ve bu Devşirmenin alâmet ve eşkâli vecihiyesini gösteren eşkâl defteri, Yeniçeri ağasının mührü altında hıfzolunur ve Türklerin hizmetinden gelen veya Ulûfeye yazılacak acemiyi o defter vasıtasiyle yoklayıp bilirler, Ve istidat-

---

1) Kitâbı Müstetab (bu eser İkinci Osman devrinde yazılmıştır). Maamafih bu sırada kanunlarda tadilat olduğundan ihtiyaca göre böyle de yapılmıştır.

2) Bu hususa dair bir kayıt, bu kısmın sonundaki vesikalar arasındadır.

3) Kavânini Yeniçeriyan varak 13.

larına göre hizmete verip (ana defteri) denilen Ulûfeye kaydederlerdi.

Rumeli'den gelen Devşirmeyi Anadolu ağası ve Anadoludan gelen devşirmeyi de Rumeli ağası, Anadolu ve Rumeli'ye sevkederler ve çiftçilere vererek hizmet ettirirlerdi 1) bunların toplandıkları mıntakaların haricine verilmelerinden maksat aradaki deniz sebebiyle kolayca kaçamamalarını temin idi; bununla beraber içlerinden yine kaçmıya muvaffak olanları vardı. 2) Bu gibi firariler mensup oldukları ocak cemaat ve dairelerin ağaları tarafından Divana bildirilir 3) ve bunların çoğu takip olunarak yakalanırdı.

Esir ve devşirmelerin on, on beş ve daha ziyade yaşlıları kendi memleketlerini, sancak, kaza ve köylerini pek iyi bilerek unutmadıklarından dolayı yetişdikten sonra dahi icabında anlarla münasebatı ihmal etmemişlerdi; bu hususta Sokullu Mehmed Paşa'nın akrabalariyle münasebeti malûmdur 4) bundan başka misaller de vardır. Macaristan'da Lipve sancağı Beği Mustafa Beğin kendisini ziyaret için Frenkistan'dan kardeşleri gelip görüşmüşlerdi; Yine bu zatın en yakın akrabalarından olup Avusturya kralının damadı ve bilfiil - Manto ve kral

---

1) Mösyö Daramon bu devşirmelerin Bursa ve Karaman'a gönderilüp orada çiftçi ve çobanlara tevzi edilüp çift sürdürülüp hayvan güttürüldüğünü ve her çeşit tarla işlerinde istihdam edildiklerini ve bu suretle her nevi zorluğa alıştırılup Türkçe öğretildiğini ve dördüncü senenin nihayetinde padişah başka Devşirme için memur gönderirken bir taraftan da Türke verilenleri İstanbu'la celbedip Acemi Ocağına kaydettirdiğini yazar (Daramon seyahatnamesi saray kısmı).

2) Bu kısmın sonundaki vesikalar arasında acemi firarilere dair bazı kayıtlar vardır.

3) Yeniçeri Ağasına hüküm ki:

Edirne'de olan bağçei âmirem bostancı başısı Hüseyin dâme mecdühû dergâhı muallâma gelüp zikrolunan bağçemde hizmet eden oğlanlardan yirmi beş neferi fevt ve kırk sekiz neferi girihte (firarî) olup şöyle ki mezburların yerine oğlan yazılmayup gönderilmeye bağçe harabe müşrif olmak mukarrerdir deyu ilâm eyleyup fevt olanların ve girihte firarî olanların yerine yetmiş üç nefer oğlan yazılmasını rica eyledi; imdi......

(Mühimme 69 s. 72 sene 1001 Safer 17).

4) Tarihi Osmani Encümeni mecmuası sene 5 s. 262 ilâ 264 Sokullu'ya dair جواهرالمناقب (Cevahirülmenâkıp).

Hersek'nin (Elektör) 1) İstanbula gelip arzı ubudiyyet etmek istediklerini Mustafa bey İstanbul'a bildirmiş, ve gelmelerinde mahzur yoksa müsaade edilmesine dair Budin muhafızı vezir Mustafa Paşa'ya hüküm yazılmıştır 2) bundan başka Kaptânıderya Çagale zade Sinan Paşa, donanma ile Mesina'ya gidip gemileri demirledikten sonra şehir halkı kendisini istikbal ile hediyeler vermişler ve bu arada aslen Mesinalı olan Sinan Paşa, annesini ve kız kardeşini getirtip görüşmüş, anlara müslüman olmalarını teklif etmiş ise de kabul etmemişler 3). Yine bu cümleden olarak (1036 H 1626 M) senesinde İran seferine giden veziriâzam Halil Paşa (payas) menziline gelince Bağras mevkiinde ordunun istirahati sırasında kendisi akrabalarını görmek üzere köyüne kadar gidip sonra yine ordugâha avdet eylemişti 4).

Devşirme efradı daha Yeniçeri için toplanmadan evvel kendileri cizyeye tâbi idiler. Bunlardan bazılarının Devşirmeye alındıktan ve hattâ Yeniçeri olduktan sonra dahi ciziye defterinden isimlerinin silinmemiş olmasından dolayı cizyelerinin akrabalarından alındığından dolayı şikâyet ile Divâna istida ile müracaat ettikleri ve isimlerinin cizye defterinden silinmesini istedikleri görülmektedir. Bunlardan bir vesika suretini aynen yazıyorum:

Tepedelen kadısına hüküm yazıla ki:

Hâliyâ kapum Yeniçerilerinden kulum Hasan kapuma gelip sabıka ben Tepedelen kazasına tâbi Toskoş nam karyede sakin kâfirce ismim Lâgalik olup Acemi Oğlanı alındığımda haraç

---

1) Biyanki Turkçeden Fransızcaya lûgatinde (Hersek) mukabili olarak Almanya Elketörü diyor. Aynı zat Fransızcadan Türkçeye lûgatinde dahi (Alman hersekleri) misalini almış ve bunu Elektör kelimesinin izahı arasına dercetmiştir. Elketör, imparatoru intihap eden Alman prenslerine verilen unvandır. Adedi evvelce yedi iken sonra artmış ve ona kadar çıkmıştır.

2) Mühimme defteri 27 s. 299 ve sene 983 bu hükmün sureti vesikalar arasındadır.

3) Selânikî Tarihi (basılmamış kısımlar) Esat Efendi kütüphanesi numara 2259 varak 419 b

4) Vakayii Tarihiyye varak 241 Halil Paşa aslen Ermeni devşirmelerinden idi.

defterinde üzerimde mukayyed olan otuz akçe, haraç defterinden ihraç olunmamağın sâl besâl haraç cem'ine varan haraççılar üzerime vaz olunan mezbur haracı anda olan akrabamdan talep ederler, hayfdır deyu bildirdi; imdi buyurdum ki hükmü şerifim vardıkta karyei mezburden Acemi oğlanı alınan bu idüği varan haraççılar marifetiyle teftiş edip göresin; bu idüği بحسب الشرع bihasebiş'şerif sâbit ve zâhir olursa ismi üzerine işaret ittiresin ki hilâfı şer'i şerif mezbur haraç, akrabasından talep olunmaya... Muharrem s. 980 1)

Yine aynı surette Görice'den Acemi oğlanı alınıp hıristiyan ismi Yorgi Veldi Nikola olan Yeniçeri Ali'nin de Divanı hümayuna bu husus hakkında müracaatı görülmektedir 2). İşte bu vesikalar ve tarihî kayıtlar, Devşirmelerin milliyetlerini, ana, baba, hısım ve akrabalarını bilip tanıdıklarını açıkca göstermektedir.

Anadolu ve Rumeli ağaları kendilerine teslim edilen acemileri, sanatkârlarla, şehir halkına kadı ve danişmendlere, İstanbul halkına katiyyen satamazlardı. Çünkü bu suretle yüzü, gözü açılıp şehir hayatına alışan ve sanat bilen oğlandan orduda istifade edilemezdi. Daha evvel de söylediğimiz gibi Devşirmelere kızılaba denilen üst elbisesi giydirilerek sevkedilirlerdi; Evliya Çelebi Rumeli'den toplanan Devşirmelere Üsküp'te kırmızı yırtmaçlı muvahhidî aba, başlarına kırmızı keçeden külâh giydirildiğini yazmaktadır 3).

1) 67 numaralı Divânı hümayun ahkâm defteri s. 37 (B. Kâmil tasnifi).

2) 67 numaralı Divânı hümayun ahkâm defteri s. 47 (B. Kâmil tasnifi).

3) Esnâfı tâifei döğşürmei gulâman; yedi senede bir Yeniçeri Ocağından Yayabaşı cemaatlerinden bir Çorbacı beş, altı yüz nefer ile Rumeli diyarına çıkup her kurâ ve kasabattan mahbub, tüvana Bulgar, Arnavut, Sırp, Rum muğpeçelerinden yedi, sekiz bin kadar cem eylemek kanunu Orhan Gazi, talimi Hacı Bektaşi Velidir. Bu devşirmelerin cümlesine Üsküp şehrinde kırmızı abadan yırtmaçlı muvahhidi aba, başına kırmızı keçeden hayali zılli Karaközî şebkülâhi gibi külâhlar giydirüp İstanbula getirirler, cümlesini birer ocağa defter ile tevzi ederler; her ocakta ve hanedanlarda ilimü kemali marifet tahsil ettikten sonra yirmişer akçe yarım çuha yıllık ile acemi oğlanları yazılırlar; en güzidesin Tophane, Cebehane, Bostancı ocağına verirler; zira ağır padişah hizmetleridir. (Evliya Çelebi seyahatnâmesi c. 1 s. 598)

Devşirildikten ve muayeneden sonra köylüye ve çiftciye satılan oğlanlar, her sene Anadolu ve Rumeli ağaları tarafından gönderilen ve Kethüda denilen memurlar vasıtasiyle yoklanırdı; bu iki ağanın payıtaht olan İstanbul'da da Kethüdaları vardı; maiyetinde onar, on beşer nefer ile gezen bu Kethüdalar çiftcilerin hizmetlerine verilipte kaçmış olan oğlanları tutup yine köylüye verirlerdi.

Türk çiftcilerine verilmiş olan acemilerin eskileri yani kıdemlileri Hükümdarın emri ve Divan kararı ile Cebeci, Topçu ocaklariyle Acemi ocağından gayrı diğer cemaatlere verilirlerken bir takımı da re'sen emir veya Yeniçeri ağasının arzı üzerine Acemi ocağındaki münhalleri doldurmak için alınırlardı. Türk üzerinde uzun müddet hizmet etmiş olan oğlanlar, birer akçe ulûfe ile Acemi Ocağına veya diğer hizmetlere kayıt olunurlardı. 1) Fakat bunlar gerek Acemi Ocağına ve gerek başka hizmetlere alınırlarken de yine dikkatlice ve Devşirme iken tutulan defter mucibince eşkâl vesairesi tetkik edilip doğruluğu sabit olduktan sonra en eskilerinden itibaren kıdem sırasiyle ocak ve cemaatlere kaydedilirler 2) ve kunyelerine işaret olunup gösterilen yerlere verilmek üzere ellerine Yeniçeri ağası tarafından mühürlü tezkere verilirdi 3). Umumî devşirme yapıldığı zaman bunun mikdarının on bini aşdığı, Daramon seyahatnamesinin ilâve kısmında yazılmaktadır 4).

Yukardanberi kanun üzere yapılması icapeden bu tekayyüdat on altıncı asır sonlarına doğru bozularak yavaş yavaş

---

1) Rumeli ve Anadolu eyaletlerinden cemolunan Acemi Oğlanları devşirmeleri her birin mahllinde tevzi ederler bâdehû Yeni Camiye hizmet etmek ferman olunur (Vekayii Tarihiyye varak 152b) Yeni Camiden maksat Sultan Ahmed camiidir.

2) «Rumeli'den cemolunan Acemi Oğlanlarının eşkâlleri temhir olunup bâdehû Anadolu ağası zapt eder. Has bahçelere, bostanlara kanun üzre tevzi olunup bazı ocaklara tevzi oluna geldiği üzre Cebecilere ve Topçular ocağına yüz elli Acemi Oğlanı verilip... sene 1004» Vakayii Tarihiyye varak 16.

3) Bu kısmın sonundaki vesikalara ve fotoğraflara bakınız.

4) Daramon seyahatnamesinin sonundaki ilâve kısım. Bizzat Daramon ise devşirmelerin her toplanışında altı yedi bin kişi olduğunu beyan etmektedir (sahife 45). Devşirmenin ihtiyaca göre yapıldığı malûm olduğundan bazen fazla bazen noksan olabilirdi.

gelişi güzel hıristiyan çocuklarını muayene etmeden veya rüşvetle Devşirme olarak almışlar ve tutulması lâzım gelen eşkâl defterine pek ehemmiyet vermemişlerdi; işte bu yüzden Ocağa her sınıftan halk ve bu meyanda müslümanlardan da efrat girmesini ve bir kısım da (Ağa Çırağı) ismiyle ve Yeniçeri ağalarının himayeleriyle ocağa alındıklarından, bu suretle suiistimalin genişlemesine mebni Devşirmenin tatbikine ihtiyaç azalmış ve eski nizam ve kanunlar bozulmuştu.

Dördüncü Murad zamanında askerî sahada yapılan ıslahat arasında Devşirme işine de ehemmiyet verilmiş ve Devşirme işine hile katılmamasına dikkat edilmişti; hattâ bu hükümdar Turnacıbaşı Derviş Ağayı sağ kola yani Tuna sahiline, Kazancı zade Mustafa Ağayı orta kola Bosna ve Arnavutluk taraflarına Deveci Mustafa Ağayı da sol kola [Yunanistan ve Epir havalisi] Devşirmeye göndermişti. Padişah bunların arkasından adamlar yollayıp işlerini teftiş ettirmişti. Turnacı Başı işini bitirip Irak seferinde bulunan orduya geldiği zaman Padişah buna:

" Bre melûn nedir bu senin zulmünden gelen şikâyetnameler? „ deyüp (al bre kâhya) diye bağırınca Yeniçeri Kethüdası Bektaş ağa bu emrin kendisine verildiğini anlamayıp hareketsiz kalmış ise de ocak erkânından birine Kethüdadan başkası el vuramıyacağı cihetle muhatap kendisi olduğunu anlıyan Bektaş Ağa, Turnacıyı kaldırıp öldürtmüş ve Kazancı Zade de aynı akıbete uğramıştır. Deveci Mustafa Ağa ise şefaat edilerek müşkülâtla kurtarılmıştır 1).

---

1) Hammer tarihi tercemesi c. 9 s. 248.

KUL OĞULLARI VE AĞA ÇIRAKLARI

Kapukulu efradından herhangi birisinin ocaklarda, babaları gibi askerlik eden oğullarına (kuloğlu) derler. Takriben on altıncı asır ortalarına yakın bir zamana kadar nefer olan Yeniçerilerde evlenmek yoktu; bundan dolayı Yeniçeriler Edirnede ve sonra İstanbul'da *oda* denilen müteaddit kışlalarda bekâr yaşarlardı. Yavuz Sultan Selim zamanında başlıyan ve ancak hükümdarın müsaadesiyle Ocak Çorbacılariyle Yeniçerilerin emekdarlarına hasredilen evlenme işi daha sonraları tedricen artmağa başlamıştı.

Yeniçerilerin evlenmelerine müsaade edilince vefatlarında bunların (kuloğlu) denilen çocuklarını da himaye etmek lâzım geldi. Babaları vefat etmiş olan Kul Oğullarından daha küçük yaşta iken yetişinciye kadar kendilerine üç ayda bir Sekbanlar furunundan ikişer buçuk kile un veyahut bunun bedeli verilirdi; bundan başka yine üç ayda bir her yetime bedeli hazineden tesviye olunmak suretiyle üç ayda bir (عادت نانخوره‌كان âdeti Nanhoregân) denilen on beş akçe verilmesi kanundu; Kul Oğlunun babası hangi bölük veya orta efradından ise Yeniçerilerle beraber babasının orta veya bölüğünden maaşını alırdı. Üçüncü Mehmed'in kanuniyle Kul Oğullarına yılda bir kere de altı endaze donluk çuha ve on beşer arşun bez ve astar da tesviye olunur ve sekizer akçe elbise masrafı parası verilirdi 1).

Yeniçeri hayatta olup ocaktan ayrılmamış ve yetişmiş oğlu da var ise anlar da Acemi Ocağına kaydolunurlar, fakat bunlar tâyinat almazlardı. Yeniçeri yetimlerine verilen zahire veya bedeli ile ocaktan aldıkları para için (defteri Nanhor) ismi verilen bir defter tutulurdu. Yeniçerilerin maaş defterlerinde her orta veya bölük isimlerinin sonundaki (Nanhoregân) başlığı altındaki isimler Yeniçeri yetimleridir; her bir ismin altında siyakat rakamiyle (kırk beş) rakamı yazılmıştır ki bu, yetimlerin her birinin üç ayda bir aldıkları maaştır. Bu kırk beş

1) Kavânini Yeniçeriyan (eski nüsha varak 21 ve Kanunnmâe (Atıf Efendi kütüphanesi 1734)

akçenin otuz akçesi her ay için yetimlere verilmesi kanun olan üç şinik unun üç aylık bedeli olup geri kalan on beş akçe de her yetime hazineden verilen paradır 1).

Kuloğlu olan yetim çocuk, Sekbanlar kâtibinin verdiği pusla üzerine kendisine verilecek unu o furunun yani Sekbanlar furununun anbarından alırdı; fakat sonradan un yerine bunun bedeli verilmesi âdet olmuştu. On altıncı asır sonlarında Kul yetimlerinin mevcudu yedi yüz kadardı 2) bir münhal vukuunda Kuloğullarının Acemi Ocağına alınmaları ve Ulûfeye kaydedilmeleri zamanı gelince Yeniçeri ağası bir arize ile Divana müracaat eder ve müracaatı kabul edilecek olursa kendisine mahlül Acemilikler için şu kadar akçeye kadar Kuloğullarını Ulûfeye yaz diye emir verilir o da o para mikdarına göre ne kadar Kuloğlu yazmak lâzım gelirse o kadarını yazardı; buna dair bir hüküm suretini aşağıya yazıyorum :

Yeniçeri ağasına hükmüm ki :

Hâliya Kul oğullarından hizmete yarar oğlanlar olup vaki olan mahlüllerden Ulûfeye oğlan yazılmasını rica eyledüğin ecilden Acemi Oğlanı mahlüllerinden iki yüz akçe verilmek bâbında Fermânı şerifim sâdır olmuştur; buyurdum ki vardıkta Fermân'ı celilülkadrim mucebince Kuloğullarının yararlarından iki yüz akçeye varınca yarar oğlanları olageldiği üzre Ulûfeye yazup defter idüp istihdam eyliyesin. Sene 1001 h. m. 3)

Kuloğulları yetişip hizmet çağına gelince hüviyetleri Yeniçeri ağası ve babalarının Odabaşıları huzurunda odasındaki eski ihtiyar yoldaşlardan tahkik olunarak birer akçe yevmiye ile münhal vukuunda Acemi Ocağı defterine kaydedilirlerdi;

---

1) « Dergâhi muallâ Yeiçerileri'nin yetimlerinin yedi yüz neferin fodlaları olup her nefere her ayda üç şinik un verilmek kanun olup üç ayda iki kile bir şinik un olur. Un isteyenlere âdet üzre un verilip akçesini istiyenlere üç ayda iki kile bir şinik un bahası içün otuz akçe verilir ve her yetime Hızanei Âmireden, oldukları bölük'te her üç ayda on beşer akçe dahi virilip un bahaları içün verilen otuz akçe ile her üç ayda kırk beş akçe olup yevmi bir buçuk olur. Yeniçerilere çuha verildiği zaman bunlarında Yeniçeri odalarından hangisine mukayyed iseler o odalardan almak üzre çuhaları verilirdi ». Kanunnâme Atıf Efendi kütüphanesi numara 1734 varak 285

2) Aynı Kanunnâme ve sayfa.

3) Mühimme defteri 69 s. 46

bunların verilecekleri yerler muayyendi. Ya gemi hizmetine ve Gelibolu'daki Acemi Ocağına veyahut daha sonra ihdas edilen bir kanunla Galatasaray, İbrahim Paşa sarayı, Eskisaray ocaklarına ve Sekban furunu hizmetine verilerek burada yetiştirilirlerdi. Babalarının Ortalarına verilip orada da Acemilik devresini geçirenler vardı 1) fakat sonradan bu Kuloğulları kanun hilâfı olarak Yeniçeri Ocağındaki Zağracı, Sekban, Solak ve saire tarafından *köçek* adiyle bunların hizmetlerinde de istihdam olunmuşlardı. Bu gibi, Yeniçeri Ocağında hizmet eden Kuloğullarının kabahatleri olursa onu kendi odasının Odabaşısı, vekilharcı cezalandırmayıp Acemi Ocağındaki Meydan kethüdası tarafından ceza görmesi kanundu. Dayak cezası verilen bir Kuloğluna vurulacak değnek en çok otuzdan fazla olamazdı. Bu Kuloğulları odada bulunurken akşamları yatsı namazından sonra oda Kethüdası onları bir odaya koyup kilitler ve sabahleyin yine çıkarıp hizmete gönderirdi 2). Kuloğulları yirmi üç yaşına girmeyince *Bedergâh* olamazlar yani Yeniçeri Ocağına kaydedilemezlerdi 3).

Kuloğullarının babaları ocaktan ayrılıp Timarlı Sipâhi, Kapıkulu süvarisi, Divânı hümayun çavuşu veya eyaletlerdeki Beglerbeği divanında çavuş olmuşlar ise bu gibilerin çocukları İkinci Selim zamanına kadar Acemi Ocağına kaydedilmezler babalarının vazifelerine göre kayrılırlardı, yani Yeniçeriden terfi edip Timarlı Sipâhi olanların çocukları, dokuz akçe yevmiye ile kalelerde muhafızlık ederlerdi; fakat bu yolun terakkisi yoktu. Bundan dolayı bu gibilerin bâdemâ kale hizmetinde bulunmıyarak birer akçe ile Acemi Ocağına kaydedilmeleri kanun oldu; İkinci Selim tahdit etmek suretiyle bu yeni usulü kabul etmiş, bâdemâ bu kabîl Kuloğullarının içinden gemi hizmetinde çalışabilecek olanlarının birer akçe ile Acemi Ocağına kayıtlarına müsaade etmiştir. Bu gibi Yeniçeriden Timarlı Sipâhi olanlarla çavuşların Acemi Ocağına kayıtlı oğullarına Yeniçeri kâtibi Ak-

1) Yeniçeri Teşkilât Mecmuası s. 5 ve Koçı Beğin teşkilât Mecmuası (Nûri osmaniye kitapları 4095) bir nüshası Halis Efendi kitapları arasında ve bir nüshası da hususi kütüphanemizdedir. (Yeniçeri lâzım olursa Bostancılardan ve Torba oğlanlarından (Yani Acemi ocağı efradından) ve Eskisaray baltacılarından ve Anbarcılardan ve Yeniçeri odalarında hizmet eden Kuloğullarından Yeniçeri ağasına Fermân-i şerif buyurursiz..)

2) Yeniçeri Teşkilât Mecmuası s. 5

3) Yeniçeri Teşkilât Mecmuası s. 5

saraylı Mehmed Efendi zamanında *Ferzendi Sipâhi*, *Ferzendi çavuş* denilmiştir 1) Kapukulu süvariliğine geçen Yeniçerilerin oğullarına *Veledeş* = ولدش ismi verilmektedir ki anı o kısımda göstereceğiz.

Bu, Ferzendi Sipâhi ve Ferzendi çavuş kanununa, az daha sonra *Ferzendi bevvab*, *Ferzendi çaşnigir* isimleri altında Kapıcı ve Sofracıların da çoçukları ilâve edildi. On yedinci asır başlarında ve birinci Ahmed zamanında Ferzendi Sipahi ve Ferzendi çavuş ve diğerlerinin Acemi ocağına kayıt edilmeleri kaldırılmış isede bir müddet sonra yani (1030 h. 1621 m.) tarihinde Yeniçeri Ağası olan Mustafa ağa (Becâyeş = بجايش) namiyle ocağa hariçten efrat kaydeylemeği usul yapmıştı 2)

---

1) Kavânin-i Yeniçeriyan ve Koçı bey risaleleri ve andan naklen Tarih-i Askeri-i Osmanî s. 48

2) Koçı bey risalesi ve Tarih-i Askeri-i Osmanî s.48

GELİBOLU ACEMİ OCAĞI

Birinci Murad Bey zamanında Acemi Ocağı'nın ilk defa Geliboluda tesis edildiğini bu kısmın baş tarafında bilmünasibe söylemiştik. İlk Acemiler Pençik Oğlanları yani harpte esir edilen kuvvetli ve dinç gençlerden mürekkepti. Bunlar, Gelibolu ile Çardak arasında işliyen gemilerin hizmetlerinde bulunup birer akçe gündelik alacaklar ve burada türkçeyi ve Türk âdetlerini öğrenip beş, on yıl hizmetten sonra iki akçe gündelik ile Yeniçeri Ocağına kaydedileceklerdi. Acemi Oğlanlara, sarı renkte sivri uçlu serpuş giydirilmesi kabul edilmişti; bu ocağa iptidaları *Acemi Ocağı Ağası* ismiyle biri tâyin edildi. İstanbulun zabtından sonra geniş şekilde Acemi Ocağı'nın İstanbulda da kurulması üzerine buraya *Gelibolu Ağası* denilen bir Baş Ağa tâyin edildi ve emrindeki, adedi sekiz olan Acemi bölüklerine kumandan olmak üzere sekiz çorbacı yani bölük kumandanı verildi. Gelibolu Acemi Ocağı Ağalığı, bir yolsuzluğu görülmediği takdirde kaydı hayat şartiyle tevcih edilirdi; bu Ağa vefat edince yerine Acemi Ocağının Baş Yayabaşısı olan birinci Çorbacı, Gelibolu Ağası olurdu; fakat İstanbul devlet merkezi olduktan sonra İstanbuldaki Yeniçeri Ocağının ihtiyar bir Yayabaşısı'nın da Gelibolu Ağalığına tâyini kanun oldu; Ağalık bunlardan başkasına verilemezdi.

İlk zamanlarda Gelibolu Ağasının yevmiyesi yirmi beş akçe idi; daha sonra artırılıp Yayabaşılara yirmi beş akçe verildi; Gelibolu Zâbit ve Acemilerinin maaşları her Ulûfe tevziinde İstanbuldan verilmek âdet olmuştu; bunun için Ulûfe çıkdıkça nöbetle bir Yayabaşı İstanbula gelip bütün Ocağın maaşını alıp Geliboluya götürürdü.

Kapuya çıkmak yani Yeniçeri Ocağına girmek veya bir hizmete verilmek zamanı gelen Gelibolu Acemilerini, Ağaları inha ve arz ederek Ocağa kayıt muameleleri yapılırdı; bunun için Yeniçeri Ağasına Hükümdar tarafından hüküm yazılır, o da bu hükme göre Gelibolu Acemilerini deftere kaydettirirdi; yine Yeniçeri Ağasına yazılan başka bir hükümle de Gelibolu Acemi

Ocağındaki münhallere Türk çiftçilerinin hizmetlerinden gelmiş olan Acemilerden Oğlan verilirdi; bunun için İstanbula ya Gelibolu Ağası veya bir Çorbacı davet edilir ve geliboludaki sekiz bölüğe ihtiyaca göre Acemi tevzi olunurdu.

Gelibolu Acemi Ocağı mevcudu dört yüz kadardı; daha sonraları bu miktar beş yüze çıkarılmıştı; mamafih suiistimaller dolayısiyle on altıncı asır sonlarından itibaren tedricî surette kanun ve nizamlarına halel gelmişti. Bu Ocak Acemileri mütemadi surette Rumeli ile Anadolu arasında işleyip hükûmete âit her türlü nakliyat yapan gemilerde hizmet ederlerdi 1).

---

1) Halkondil zeyli teşkilat kısmı s 53

İSTANBUL ACEMİ OCAĞI

İstanbul Acemi Ocağı, İstanbul'un zaptından sonra Gelibolu Ocağından ayrı olarak tesis edilmiştir ki Fatih Sultan Mehmed zamanıdır. Acemi Ocağı efradına *Torba Oğlanları* ve *Şâdiler* de denilirdi 1). Bunların Oda denilen kışlaları Şehzadebaşı ile Vezneciler arasında ve Yeniçerilerin Eski Odalar ismi verilen kışlaları yanında idi. Acemi Odaları, karşılıklı iki sıra olup bir sırasına *Kethüda* ve diğerine *çavuş* dairesi derlerdi; kethüda kısmı, ağa odasiyle beraber on altı ve çavuş dairesi de on beş Oda yani koğuş idi; işte bu suretle Acemi Ocağı otuz bir odaya ayrılmıştı.

Birinci Oda Cemaati, İstanbul Ağası bölüğü olup sonradan efradın fazlalığına mebni dokuz bölüğe taksim edilmişti. Bu birinci Ağa bölüğünün bulunduğu mahal kethüda dairesi denilen birinci sırada bulunmakta idi; İstanbul Ağası bölüğüne *Ağa Bölüğü* derlerdi; fakat umumiyet itibariyle otuz bir Acemi Ortasının hepsi *cemaat* ismiyle anılmaktadır; otuz birinci Odanın Çorbacısı yani Bölük Kumandanı Acemi Ocağı kâtibidir. Diğer odaların da Çorbacı veya Yayabaşı denilen kumandanları vardı.

ACEMİLERİN OCAĞA VERİLMELERİ

Acemi Ocağına girecek efrat, on yedinci asır başlarına kadar mutlak surette Türklerin hizmetine verilmiş efrattan olmak lâzımdı. Devşirme efrattan saraya ayrılanlardan maadası Türke verildikten sonra ihtiyaç olup olmadığına göre asgarî

---

1) Acemi Oğlanı Ocağı büyük ocaktır; başka odaları, çorbacıları ve meydan kethudası vardır: bunlara şâdiler derler, bunların ağaları İstanbul ağasıdır, zapteder (Koçı Beğin teşkilât mecmuası s 2).

Son zamanlarda yani on dokuzuncu asır başlarında başka hizmetleri kalmamış olan acemi oğlanları Enderuna odun taşırlar ve kendilerine yine şâdi denilirdi. 1241 sonunda Yeniçeri Ocağiyle beraber bu da kaldırılmış ve İstanbul ağasına (hatap emini) unvanı verilmişti; Esat Efendi, bunların yenilerinin başlarına kırmızı sivri külâh ve eskilerinin araba tekerleğine benziyen bir garip destar sardıklarını ve şâdi adiyle Enduruna odun taşıdıklarını yazıyor (Üssü Zafer s. 255).

üç, âzami sekiz sene çiftçilerin yanında hizmet edip yetiştikten sonra Türkçeyi ve Türk âdet ve ananelerini ve müslümanlığı öğrenmiş olurlardı.

Hükümetçe Acemi Ocağına efrat lâzım olduğu zaman keyfiyet Dîvandan bir hükümle Yeniçeri Ağasına bildirilirdi; bunun üzerine Anadolu ve Rumeli Ağaları vasıtasiyle Anadolu ve Rumelideki Acemilerin en eskilerinden, istenilen miktar Acemi Oğlanı alınarak İstanbula sevk edilir ve bunlar Anadolu ve Rumeli Ağalarının huzurlariyle eldeki *Eşkâl Defteri*'ne bakılarak Ağa kapısında ince bir tetkikten geçirildikten ve aralarına *Saplama* denilen yabancıların karışmadığı tahakkuk ettikten sonra muvafık olanların isimleri okunarak birer akçe yevmiye ile *Torba'ya* yazılmak ibaresiyle Acemi Ocağının ana kütüğüne kaydedilirler ve içlerinden kuvvetli olanları ihtiyaca göre Bostancı Ocağına ayrılırlardı.

Acemi Ocağına alınacakların kayıtlarına Ağa Kethüdası, bostana ve bahçelere verilecek olanlarına da Bostancıbaşı nezaret ederlerdi.

İsimleri okunarak Acemi Ocağı defterine kaydolunacak efrat, yaş sırasiyle biribirlerinin eteklerinden tutup bir dizi teşkil ederlerdi. Bunlar, İsimleri yazıldıktan sonra uzakta duran Odabaşıya doğru koşarlar ve anın önünden geçerlerdi; bu sırada Odabaşı her neferin kulağı arkasına itaate mecburiyetlerini göstermek için bir fiske vururdu 1). İşte bu suretle acemilerin birer akçe yevmiye ile ocağa kaydedilmelerine *Torba Yazısı* ve kendilerine de *Torba Acemileri* yani ulûfeye kayıtlı Acemi Ocağı Oğlanları denirdi.

Acemi efrat Anadoludaki Türk çiftçilerinin hizmetlerinden egtirilmiş ise Adadolu ağası tezkeresi mûcebince ulûfeye yazılırken künyesi üzerine عن ط آمد = *an t. âmed* yani Anadolu'dan geldi ve Rumeli'den geldiyse o zaman عن م آمد = *an m. âmed* yani Rumeli'den geldi remzi ile işaret edilirdi 2). Gelen oğlanlara kanun

1) Osmanlı İmparatorluğunun zamanı hazıra ait tarihi s 450 (Riko)

2) Bu suretle T, M ve misli = مثلى işaretli ve 984 hicrî tarihli bir defter Başvekâlet arşivinde Bay Kâmil tasnifi defterler arasındaki bir ehli sanat defterindedir (misli = ؟ مثلى) remzinin ne olduğunu şimdilik anlıyamadım.

üzere Acemi Ocağı kâtibi vasıtasiyle odalara taksim olunur, isim ve odaları Ağa Dîvânı Kâtibi tarafından bir kâğıda yazılır ve bu kâğıdın altı Yeniçeri Ağası tarafından resmî mühürle mühürlendikten sonra Yeniçeri Kâtibine gönderilir ve ana göre maaş defterine kaydolunurdu 1).

(990 h. 1582 m.) tarihinde Üçüncü Murad, oğlu Mehmedi sünnet ettirdikten sonra düğünde hünerlerini gösteren bazı hıristiyanların müslüman olark Cebecilik ve Topçuluk istemeleri üzerine Padişah, bu taleplerine müsaade etmemiş ve fakat bunların Türklerin hizmetlerinde bulunan Acemiler gibi birer akçe yevmiye ile Acemi Ocağına kaydedilmelerini emreylemişti; o tarihte Yeniçeri Ağası bulunan Ferhad Ağa [meşhur Veziri Âzam Ferhad Paşa] ocak zâbitleriyle görüştükten sonra buna itiraz ederek:

" Pâdişâhım bunların eşkâl defterine kaydolunması kanuna muhaliftir; şimdi bunlar deftere kaydolunurlarsa Devşirme teşkilâtı bozulur; zaten bu alınacak olanlar şeraiti haiz değildir; ekserisi ehli sanattır; çok yüz görmüşlerdir. İstanbul, Edirne, Bursa hıristiyanları evlâdı alınması memnudur bunlar şehir oğlanı olmuşlardır.„

Demiş ise de söz gçirememiş ve Ağanın aleyhtarları da:

"Bir Yayabaşının cemettiği oğlan makbul oluyorda Padişahınki neden makbul olmasın?„ diye tahrikâtta bulunduklarından zavallı Ferhad Ağa sözünün geçmiyeceğini anlıyarak:

"Pâdişâhım benim bunun alınmasına rızam yoktur; Ocağın bozulması benim zamanımda vaki olmasın„ diye hizmetten afvini rica etmiş olduğundan Ferhad Ağanın yerine ağa olan Yusuf Ağa (Yusuf Paşa) zamanında *Ağa Çırağı* ismiyle bu adamlar Acemi Ocağına kaydedilmişler ve bundan sonra her ocak ağasına mahsus bir Ağa çırağı eşkâl defteri tutulması âdet olmuştu. İşte bu suretle Ağa çırağı olanların miktarı sonradan artmış ve rüşvetle Acemi Ocağına her milletten epey adam girerek bu usul, devşirme teşkilâtının azalmasına ve daha sonra tamamen kalkmasına sebebolmuştur 2).

---

1) Kavânin-i yeniçeriyan (hususi kütüphanemizdeki nüsha varak 14 b)

2) Kavânin-i yeniçeriyan varak 14 ve 22 b bu hususa ait olarak tarih-i Sâf şöyle diyor (osmanlılarda devşirme sebebiyle nice nice yüz bin kâfiri

ACEMİ OCAĞI EFRADININ HİZMETLERİ

Saray Acemilerine *Celep* denildiği gibi Acemi Ocağı efradına da *Şâdi* ismi verilmişti. *Torba*'ya yazılmış olan otuz bir Oda efradı muhtelif hizmetlerde kullanılırlar ve küçükleri ise Oda hizmetini yaparlardı; bundan dolayı her Odadan lüzumu kadar Acemi Oğlanı, imalâthânelerle mirî gemilerde, odun ambariyle hasta odalarında, taşrada Sultan hanımlar dairelerinde ve sair yerlerde hizmet görürlerdi.

Saray, cami, çeşme, köprü, hastahane, medrese ve saire gibi hükümdar ve hanedana ait yaptırılan binalarla Yeniçeri Ağası ve vezirlerin inşaatında ve Yeniçeri Ağasiyle Yeniçeri Kâtibi ve Kul Kethüdasının gemilerinde de bunlar hizmet ederlerdi; sarayın ve saray matbahının odununu bunlar çekerlerdi 1) ve Mudanya ile İstanbul arasında işliyen buz kayıklarında Dil iskelesi ve Üsküdarla İstanbul arasındaki asker nakleden at gemilerinde de hizmetleri vardı. Veziri âzamın sarayında Acemi efrattan *Teberdar* denilen baltacılar bulunurdu. Devlet merkezindeki Vezir ve Devlet ricaline de yetiştirilmek üzere Devşirme efrat verilirdi 2).

---

islâma getirmişlerdir. Gerçi Devşirmeye Sultan Murad zamanından beru hiyle katılur; Şehir Oğlanı ve Türk Oğlanı devşirir oldılar) S. 80 Selânikî tarihi, Ferhad Ağanın azlinin sebebini saraydan çıkan ve (Celep) denilen İç Oğlanlariyle Yeniçeriler arasında (990 Receb 1852 M.) senesinde vukua gelen kavganın neticesi olarak göstermektedir (S. 168). bunlardan başka elimizdeki Yeniçeri Ağaları cetvelinde Ferhad Paşa'nın azli (992 H. 1854 M.) senesinde gösterilmektedir. Şu halde bu üç eser arasında mutabakat yoktur. Ocak ananesi Ferhad Ağanın azlinin sebebini metindeki gibi göstermiştir, Gerek Kavânin-i Yeniçeriyan müellifi ve gerek müverrih Selanikî o devirde yaşamışlardır. Matbu Koçı Bey risalesinde (1277 Zilhicce tabı) 990 hicri senesindeki Şehzade Mehmedin Sünnet düğünündeki askerlik meselesinden dolayı Ferhad Paşa'nın azli ihtiyar ettiği yazılmıştır (S, 15).

1) Acemiler tarafından odun anbarına yığılan odunu hergün diğer bir kısım Acemiler iki araba ile mütemadiyen anbardan saray matbahına taşırlardı (Eyyubî kanunnâmesi s. 46).

2) Halkondil zeyli s. 52.

Acemi Ocağı efradı arasından yirmi otuz kadar gürbüzceleri mirî inşaat için taş taşımağa tefrik edilmişlerdi.

Acemi Çorbacıları gerek kendilerine verilen gemilerde ve gerek diğer hizmetlerde bölüklerinin acemilerini istihdam ederlerdi. Acemilerin hizmet ettikleri at gemileriyle odun gemilerinin miktarı on altıncı asırda yetmiş iki iken on yedinci asır başlarında on ikiye kadar inmişti. Bu hal, Acemi Oğlanının azlığından olmayıp şunun, bunun hizmetinde bulunmalarından ve intizamsızlıktan ileri gelmişti; hattâ bu yolsuzlukları kaldırmak için hükümet (993 h. 1585) büyüklerin himayelerinde bulunan Acemi Oğlanlarını tahkik eyleyip bir defterinin Dîvâna gönderilmesini Yeniçeri Ağasına yazmıştı 1).

Teşkilâtının bozulduğu zamanlarda ekâbir çifliklerinde çalışan Acemi Oğlanlarla kasabalardaki Acemilerin şekavet yaptıklarına dair bazı vesikalar vardırki bunlar, on yedinci asır başlarında bütün devlet teşkilâtının bozulduğu zamana tesadüf eder 2).

Acemilerin nakliye gemilerinin kalafat hizmetlerinde kullandıklarını da görüyoruz. Bunların bulundukları yer, Galata tarafındaki Kurşunlu Mahzen ile Kürekçiler kapısında idi. Burada mahzenlerin muhafazaları da bu Acemilere aitti ve orada Odaları vardı. Kalafatçıların mevcudu beş, altı yüz kadardı 3).

Yeniçeri Ağasının İzmite gidip gelen odun gemilerinde de onar, on beşer Acemi Oğlanı hizmet ederdi; Ağa Kapısındaki nalbantlık, saraçlık, berberlik ve saire gibi yerlerde Acemiler bulunup sanat öğrenirler bazıları da kol gezerken Ağanın falakasını taşımak ve saire suretiyle beraberinde bulunurlardı 4).

Acemi Çorbacıları (Yayabaşıları) İstanbulda Yeniçeri Çorbacıları bulundukça kulluk bekliyemezler yani karakol hizmeti görmezlerdi; Yeniçeriler, Padişah ile sefere gidip Yeniçeri Çorbacıları bulunmazsa o zaman kulluk beklemek bunlara düşerdi.

---

1) Mühimme defteri 58 s. 154.

2) Bu husustaki vesikalardan Mühimme defteri No. 75, s. 269, 301, 302 ve Mühimme 85 s. 212.

3) Eyyûbî Efendi Kanunnâmesi s. 46.

4) Eyyûbî Efendi Kanunnâmesi s. 46.

Bir de Acemi Çorbacıları, efradın inzibatını temin için yalnız bayramlara mahsus olmak üzere Yeniçerilerle beraber kulluk bekliyebilirlerdi; Acemi Yayabaşılarının bekledikleri kulluklar Acemilerin hizmette bulundukları kalafatyeri, Eminönü, Odunkapısı kullukları olup Dîvânı Hümayuna gelen odunları çekmek, Divan nöbetçisi olmak da bunlara aitti.

Acemilerden muayyen hizmete tâyin edilenler, sabahları Çorbacıları marifetiyle işlerinin başlarına sevk edilip akşam üzeri yine beraberce kışlalarına gelirlerdi 1) pek genç Acemi Oğlanları başlarında ihtiyar Yeniçeriler olmadıkça harice çıkamazlardı 2).

Acemiler İstanbul haricinde bir yerde hizmet edip kışlalarından uzak kalınca bunlara yevmiyelerinden başka ayrıca yemeklik olarak para verilirdi; bir akçeden fazla yövmiyesi olanlara bir ve bir akçe yevmiyelilere ikişer akçe verilmek kanundu 3).

Acemi Oğlanları içinde kötürüm, hastalıklı ve deli olanların bir miktar para ile tekaüt edilmeleri İkinci Bayezid zamanında kanun olmuştu; bunların adedi çok zaman ikiyi geçmezdi; mamafih sonradan bazı Acemi mütekaitlerinin yedi buçuk akçeye kadar tekaüdiye aldıkları görülmüştür ki on sekizinci asrın ortalarına tesadüf eder 4).

---

1) Halkondil zeyli s. 52

2) Teodur kantakazen L'orgine des turcqy

3) Bu hususa dair Edirne Hassa Harc Eminine yazılmış olan [975 Zilhacce 1568] tarihli hüküm sureti vesikalar arasındar

4) Eyyûbî Efendi Kanunnâmesi s 46

ACEMİ OCAĞI ZÂBİTLERİ

Acemi Ocağı esas itibariyle Yeniçeri Ağasınım nezareti altında idi, ve bütün muamelât o vasıta ile cereyan eder; fakat Ağanın, işinin çokluğu sebebiyle daimi surette burada uğraşmasına imkân olmadığından bu ocağın idare ve inzıbatından Acemi Ocağı Ağası olan *İstanbul Ağası* mesuldü. Bunun yevmiyesi Kanunî zamanında otuz akçe iken sonradan kırk akçe olmuştur 1). Çorbacıların ve Bölük başıların yani Acemi Ocağı Yayabaşı veya Bölük kumandanlarının azil ve tâyinine bu karışırdı; bundan başka Acemilerin gidecekleri ve görecekleri hizmetleri İstanbul Ağası tâyin eder ve Acemilerin terbiyelerine nezaret eylerdi; Acemilerin Ocağa girmeleri, odalara taksimleri, gemi hizmetine gitmeleri, odun nakli ve bilhassa matbahı âmirenin odun ihtiyacının temini bu Ağanın emriyle ve tezkeresiyle olurdu 2).

Yeniçeri Ağası ve Sekbanbaşı ve seferli Yeniçeriler, sefere gittikleri zaman İstanbul muhafazası İstanbul Ağasına aitti 3). Bunun için İstanbul Ağası Acemi Oğlanlarına Yeniçeri keçesi giydirerek sıra koluna çıkar ve İstanbulda kaymakam bulunan Vezirin divanına gider ve önünde yürüyen Acemiler başlarına *üsküf* keçe giyerlerdi. İstanbul Ağası Dîvâna giderken başına *Mücevveze* giyerdi.

Seferden maada zamanlarda Dîvânı Hümayunda yemek yerken İstanbul Ağası, Sekbanbaşı ile bir sofrada ve anın alttarafında otururdu 4). İstanbul Ağalığı vazifesinin kaydı hayat ile olduğunu Dohsson yazıyorsa da her zaman böyle değildi;

---

1) Daramon seyahatnamesiyle Halkondil zeylinde, Acemi Ocağı Ağasının altmış akçe yevmiyesi olduğu yazılı ise de yanlış olup elimizde bulunan on altıncı ve on yedinci asırlara ait ulufe defterlerinde ve Kavanini Yeniçeriyan isimli meahhezemizde Ağanın yevmiyesi kırk akçe gösterilmiştir.

2) Kavânini Yeniçeriyan varak 96 b.

3) Vakayii tarihiyye varak 13 b.

4) Eyyûbî Efendi Kanunnâmesi s. 45.

bunlar nadiren terfi ederlerdi 1). Yine aynı eser İstanbul Ağasının Yeniçerilerin otuz dördüncü ortasının kumandanı olduğunu beyan etmektedir ki buna dair hiçbir kayda tesadüf edemedik. İstanbul Ağası Ocaktan ayrılacak olursa kendine Yayabeyliği zeâmeti verilirdi. İstanbul Ağasına üç senede bir Padişah ahırından *Devir atı* ismiyle bir at verilmesi kanundu 2).

İstanbul Ağasından sonra *Anadolu ağası* geliyordu. Rumeli Ağasının derecesi bundan sonra idi; bu iki ağa, devşirmelerin toplanıp gelişlerinde, defterleriyle Yeniçeri Ağasına takdimlerinde ve türke tevzilerinde ve Acemi Ocağına kayıtlarında alâkadar idiler; yani devşirilen efrat, İstanbul'a geldikten sonra Anadoluya verilecekleri *Anadolu ağası* ve Rumeli'ye verilecekleri *Rumeli ağası* sevk ve idare ederdi; bunların oralarda çiftçilik edip türkleşdikten sonra Acemi ocağına kayıt ve kabulleri yine bunlar vasıtasiyle olurdu.

Esas itibariyle türklerin yanında yedi, sekiz sene ve bazan ihtiyaca binaen daha az müddet hizmet eden Acemilerin Padişah'ın müsaadesiyle en eskilerinden, istenilen miktara ve eşkâl defterindeki kayda göre bunları tetkik edip sancak, kaza ve köylerini, hıristiyan adlariyle babalarının adlarını ve eşkâlini kontrol ve devşirmeleri İstanbul'a getiren sürücülerini öğrendikten ve aralarına *Saplama* denilen yabancı karışmadığı anlaşıldıktan sonra İstanbul Ağasına verirlerdi. Muahhar tarihlerde Acemi teşkilâtının bozulmasına mebni Anadolu ve Rumeli Ağaları Acemi Ocağında İstanbul Ağasına muavin gibi kalmışlardı; mevcut Acemi Odalarının yarısı Anadolu Ağasının ve diğer yarısı Rumeli Ağasının nezareti altına verilmişti 3).

Rumeli Ağası terfi ederse Anadolu Ağası olurdu; Rumeli Ağalığına baş Yayabaşılar veya Acemi Yayabaşılığı gediğinden gelenler veya Yeniçerilerin Deveci ve Hasekilerinden tâyin edilmesi kanundu. Anadolu ve Rumeli Ağalarının yevmiyeleri Kanunî devrinde on dörder akçe idi 4) daha sonra bu miktar otuzar

1) Dohsson c. 7, (Yeniçeriler kısmı) filhakika İstanbul Ağasının Ocak işlerini kavraması itibariyle ağır bir töhmeti olmadıkça azledilmemesi ve hiç olmazsa sekiz dokuz senede bir tebdili icabetmekte isede teşkilâtın bozulması bu usulüd devamına mani olmuştur (Kavânini Yeniçeriyan s. 97).

2) Dîvânı hümayun Ahkâm defteri No. 67 varak 100 b.

3) Dohsson c. 7 (Yeniçeriler kısmı)

4) *Kanunnâme* (Atıf Efendi kitapları No. 1734)

akçe olmuştu. Anadolu ve Rumeli Ağalarının maiyyetlerinde Yeniçeri yoldaşlardan on akçe ve sekiz akçe yevmiyeli birer kâtipleri vardı; yani Anadolu Ağasının kâtibi on ve Rumeli kâtibi de sekiz akçe yevmiye alırlardı. Anadolu ve Rumeli Ağaları Yeniçeri Ağasının divanına geldikçe başlarına *Mücevveze* مجوزه denilen serpuşu giyerlerdi 1).

Anadolu ve Rumeli Ağalarının asıl Acemi Ocağı işleriyle alâkaları olmadığından İstanbul Ağasından sonra ocağın idare ve inzıbatiyle alâkadar zâbiti Kethüda ve sonra çavuş'tu.

Acemi Ocağında efradın ceza işleri *Meydan Kethüdası* veya *Meydanbaşı* denilen bu zâbit marifetiyle olurdu; cezaya müstakih olanları bu döğer veya zindana kordu; fakat bu hususta Acemi'nin Yayabaşı veya Odabaşısının müsaadesi lâzımdı; çünkü efradı kendi Odabaşılarından başkası tedibedemezdi; hattâ İstanbul Ağası bile bunların cezaya müstahik olanlarını odalarında tedibettirir, kendi döğdüremezdi 2).

Meydan Kethüdası terfi ederse Sekban veya Zağarcı bölüklerine kaydedilirdi; gerek ocakta ve gerek gemilerde çalışan oğlanların ahvalini en iyi bilen Kethüda idi.

Kethüdadan sonra Acemilerin büyük zâbitleri çavuştur, daha sonra sırasiyle *Aşçıbaşı ve Ariyeti çavuşu* yani çavuş vekili gelirdi. Aşçıbaşı terfi ederse çavuş ve çavuş terfi ederse Acemi Oğlanı kethüdası olurdu; kethüda ile *çavuş* ve *aşçıbaşı* kol gezerler ve hizmetteki efradı mütemadi surette kontrol ederlerdi; gerek kethüda ve gerek çavuş ile aşçıbaşı başlarına یونلکسز yünlüksüz yani önünde boru gibi Tüylük olmıyan üsküfsuz Yeniçeri keçesi giyerlerdi 3). Türklerin hizmetine verilmiş acemilerin kontrolu ise Anadolu ve Rumeli ağalariyle bunların kethüdalarına aitti.

Acemi Ocağında bir de pâye olarak Acemi Yayabaşılığı rütbesi vardı ki bu rütbeyi haiz olanlar merasim esnasında Ye-

---

1) Mücevveze, üstüvanî şekilde tepesi kırmızı yüksek bir serpuştur: Selimî denilen kavuğa benzerdi.

2) Marsiğli tercümesi, s. 87.

3) *Kavânin-i Yeniçeriyan*, varak 101. Bu yeniçeri keçesinin önündeki boru gibi olan şeye Kavanin-i Yeniçeriyanda *yünlük* denilmektedir. Halbuki tarife göre bu yünlük değil tüylük yani tüy konacak alettir. Belki müstensih sehvi olarak böyle yazılmıştır.

niçeri Yayabaşılarına tekaddüm ederler ve alaylarda *süpürge* denilen sorguç takarlardı.

Acemi Ocağının saydığımız büyük ağalarından başka bir de her bir bölüğün Çorbacı yani Yayabaşı denilen bölük kumandanları vardı; Acemi Ocağının birinci ağa bölüğü efradının çokluğundan dolayı burası dokuz bölüğe ayrıldığından bu dokuz kısmın her bölüğündeki en kıdemli Acemiye *Bölükbaşı* denilirdi; bundan başka dokuz bölüğün hepsine birden kumanda eden bir de *Baş Bölükbaşı* vardı 1). İkinci bölükten itibaren otuz birinci bölüğe kadar her bölüğün âmirine *Yayabaşı* denilirdi. Bu Yayabaşıların içinden en kıdemlisine *Baş Yayabaşı* denirdi; gerek Yayabaşılar ve gerek Bölükbaşılar başlarına Yeniçeri keçesi gibi börk giyerler ve üsküf yerine *Daltac* tasviri koyarlardı. سرپیادکان غلمان عجمیان *Ser piyadegânı gılmânı acemiyan* denilen bu acemi Yayabaşıları taşra dirliğine çıkacak olurlarsa yirmişer bin akçe zeâmet ile çıkarlardı. 2).

Acemi Oğlanları Yayabaşıları eğer terfi ederlerse Yeniçeri Yayabaşısı veya yirmi akçe ile Siâphi olurlardı 3). Bunlar her zaman kendi bölükleri efradını yoklama ve kontrol ederler, firarilerin isimlerini Acemi Ocağının kâtibine bildirirlerdi; Kalafat yerini beklettirmek, hizmete tâyin olunan gemileri işlettirmek, Divana ve diğer yerlere odun taşıttırmak, odun işlerine bakmak, Samako'dan çivi tedarik etmek, gemi inşaatında Acemilere nezaret etmek, odun kapısını bekletmek inşaata nazaret etmek ve saire gibi işlerin takip ve intacı Yayabaşılara aitti 4).

On sekizinci asrın ilk yarısında bu Çorbacıların günde birer okka etleri olduğunu ve Divana giderlerken *kemha* [ipekten dokunmuş kumaş] dan üst elbisesi giydiklerini Eyyûbî Efendi Kanunnâmesi yazmaktadır 5).

Acemi Ocağının otuz birinci bölük çorbacısı aynı zamanda

---

1) Bu baş bölükbaşıya âriyetî aşçıbaşı da denilirdi.

2) *Kanunnâme* (Esad Efendi kütüphanesi 2362) ve *Kanunnâme* (Veliyüddin Efendi 1969) varak 110.

3) *Kavanin-i Yeniçeriyan*, varak 99. Fevkalâdeden terfi ederlerse çavuş veya baş yayabaşı yaparlardı.

4) *Kavanin-i Yeniçeriyan*, varak 101.

5) Eyyûbî *Kanunnâmesi*, s. 45.

ocağın kâtibi idi; kâtip merasimde Yeniçerilerdeki deveciler gibi serpuşuna balıkcıl tüyü takardı. Derecesi Fodla kâtibinden aşağı idi.

Acemiler taşrada bulundukları zaman kazalardaki Yeniçeri Serdarlarına tabi idiler, yolsuz hareketleri olursa kendilerini Serdar te'dip ederdi 1).

---

1) *Mühimme defteri*, 110 s. 187 ve *Mühimme* 96 s. 167

ACEMİ OCAĞI EFRADININ YEMEKLERİYLE ULUFE VE ELBİSELERİ

Acemi Ocağı efradı haricindeki Eskisaray, Galatasarayı ve İbrahim Paşa Sarayı hizmetlerine verilmiş olan Acemilerle Paşaların ve bazı Ağaların konaklarındaki Acemilerin yemekleri saray matbahında ve konaklarda pişirilir ve oradan verilirdi; Acemi Ocağındaki Acemilerin ise kendi yevmiyeleriyle yemekleri kendi ocaklarında ayrıca hazırlanırdı. Halkondil zeylindeki kayda göre Acemilerin aldıkları yevmiye ile iaşelerini temin eylediklerini ve bunların içinden yirmi beş veya otuz kişinin odalarında hergün nöbet ile yemek pişirdiklerini ve hergün yirmi beş akçe sarf edilip bir aylık pirinç, yağ, odun ve mum tedarik eylediklerini yazmaktadır 1).

Acemi Ocağının büyük zâbitlerinin ulûfelerinden başka muayyen miktar fodlaları vardı; İstanbul Ağasına her gün on beş çift, Anadolu Ağasına sekiz, Rumeli Ağasına yedi çift fodla verilirdi. İlk ve orta zamanlarda Çorbacılarla kâtibin on sekizer akçe gündelikleri olduğu görülüyor.

Acemi Ocağı efradının ulûfe denilen maaş muamelesi Kapukulu piyadesi yani Yeniçeriler gibi piyade mukabelecisi tarafından tetkik edilirdi; bunun için ulûfeye kayıtlı Aceminin Yeniçeri Ağası mühriyle (Ağalık mührü) mühürlü Esami pusulası veya pusulaları piyade kalemine gönderilerek oraya işaret edilirdi; maaş zamanında bu defterin bir sureti de mukabele kalemine gönderilip fazla ve noksan olmamak için kontrol edilirdi; vesikalar arasında, Yeniçeri Ağasına hitaben defterin bir suretinin mukabeleye gönderilmesi hakkındaki ihtar bundan ileri gelmektedir.

Her üç ayda bir maaş çıktıkça bunların maaşları Acemi Oğlanı kışlası meydanında verilirdi. Bütün Çorbacılar yani Bölük kumandanları ve dokuz kısım olan Ağabölüğü Bölükbaşıları, Çorbaçı keçelerini yani zâbitlik serpuşlarını giyerek mey-

1) *Kavânin-i Yeniçeriyan* varak 51 b, 31 b. ve Halkondil zeyli, s: 51

dana gelirler ve birinciden itibâren tekmil ortaların ulûfeleri verilmeğe başlanırdı; evvelâ gemilerde çalışanların daha sonra odadakilerin ve en sonra *köçek* denilen yaşları küçük hizmet efradının maaşları dağıtılır ve bu tevzi işi üç gün sürerdi; Acemi mütekaitleriyle müteferrikalarının ulûfeleri ise İstanbul Ağası dairesinde verilirdi. Maaşı, acemi ocağı kâtibi tevzi eder ve hitamında (resîd رسيد) ibaresiyle maaşın verilerek hesabın kapatıldığına işaret eylerdi. Acemilerin yevmiyeleri miktarı bir ile iki ve iki buçuk akçe arasında iken sonradan arttırılmış olup on sekizinci asrın ilk yarısında ulûfelerinin en yükseği yedi buçuk akçeye kadar çıkmıştı 1).

Bir kısım, yani birer akçe yevmiyeli acemilerin maaşlarından başka birde عادت زربول *âdet-i zerpul* diye ayrıca *pabuç akçe* leri vardı; rivayete göre Kanunî Sultan Süleyman zamanında ihdas edilmişti; 950 Şaban 1543 ikinci Teşrin tarihinde vefat eden Şehzade Mehmed için meşhur Şehzade Camii yapılırken Şehzadenin validesi camii görmeğe gelmiş 2) ve orada yalın ayak başı açık çalışmakta olan acemi oğlanlarını rençperlik ve amelelik ederken görmüş ve Saraya avdetinde acemilerin birer akçe yevmiyelisine ayda beşer akçe pabuç veya tıraş akçesi verilmesini 3) hükümdardan rica eylediğinden o tarihten itibaren birer akçe yevmiyeli acemilere *âdet-i zerpul* ismiyle ayda beşer akçeden üç ayda on beş akçe *zerpul* verilmesi 4) kanun olmuştu.

Acemi Ocağının künye ve maaş defterleri, *Efendikapısı* denilen yeniçeri kâtibi dairesinde yazılır ve hıfzolunurdu; her

1) Eyyûbî Efendi *Kanunnâmesi*, s. 45.

2) Ayni Ali *risale*'si s. 89 ve andan naklen *Tarih-i Askeri-i Osmânî* s. 175 Haseki Sultanın kendi camiini görmek üzere geldiğini yazıyorlar. *Kavânin-i yeniçeriyan* ise metindeki gibi yazmaktadır (varak 32 b).

3) Ayni Ali risalesi ile (s. 89) Eyyûbî *Kanunnâme*'sinde (s. 47) ve *Tarih-i Askeri-i Osmanî*'de (s. 175) buna pabuç akçesi deniyor ki daha doğrudur; *Kavânin-i yeniçeriyan*'da ise tıraş akçesi denilmektedir (varak 32 b).

4) Zerbul ve zerbun, bir nevi ayakkabının ismidir; Rumca *servola*dan geliyormuş. Servilla, İspanyolcada marokenden yapılmış köylü ayakkabısı demektir. Binbir Gece masallarında buna zerbun deniliyor. Araplarda'da esir, köle ve cariyeler bu isimde bir nevi pantufla giyerlerdi. Sonraki asırlarda baldırı ihata eden üstüvanî kısmı geniş, burnu kalkık, topukları çivili büyük kırmızı çizmeye de zerbul denilmiştir (Dozy, *Suppl. aux Dict. Arabes* c, 1 s. 584)

ulûfeye ait ayrı defter tutulurdu; Yeniçeri ağası sefere gidince yeniçeri kâtibi ve kalem heyeti de beraber gittiklerinden acemilerin maaş defterlerini yazmak için İstanbul'da birkaç kalem şakirdi kalırdı 1). Maaş defterleri üç nüsha olup (آصل *asl*) ismi verilen defter *Efendikapısında* yani yeniçeri kâtibi dairesinde ve *mükerrer* denilen defter Ağakapısında yani yeniçeri ağası kaleminde durur ve bundan başka *hazine* denilen üçüncü defterde yeniçerilerin maaş defterleri gibi tetkik için hükümdara takdim edilirdi 2).

Mükerrer defter sonradan yani on altıncı asrın son yarısında ihdas edilmiştir.

***

Acemi oğlanlarına senede iki kat elbise verilirdi 3). Bunlara elbiselik çuha verilmesi Fatih Sultan Mehmed zamanında yani on beşinci asrın ortalarından az sonradır; her sene acemi odalarının her birindeki kıdemli acemilere yedişer endâze yağmurluk çuha ve mütebaki oda efradına *mirahurî* میراخوری veya ان *en* tâbir edilen altışar endâze kaputluk çuha ile bitlenmemeleri için sarı veya kırmızı renkte bir iki çift gömlek ve bunlardan başka kaba mavi renkte Selânik çuhasından şalvarlık verirlerdi 4).

On sekizinci asır sonlariyle on dokuzuncu asır başlarında bazı acemi oğlanı cemaatlerine elbiseye mukabil bunların bedellerinin verildiği görülmektedir; meselâ 1220 H. 1805 M. senesinde *mastgerânı hassa* ماستكران خاصه ocağının yirmi iki nefer gılmanına beher sene verilegelen *zemistanî mirahurî* çuha (kışlık mirahurî çuha) gömlek ve mintan bahası olarak 5310 çürük akçe ve aynı senede *simitgerân-ı hassa*'nın dokuz neferine yine aynı eşya bedeli olarak 2205 akçe ve 1226 H. 1811 M.

---

1) *Kavânin-i yeniçariyan*, 102 b.

2) *Kavânin-i yeniçeriyan* varak 10 b.

3) *Voyage de M. D'Aramon*, İlâveler No, IX

4) *Kavânin-i yeniçeriyan* varak 21 ve 32; *Kanunnâme-i âl-i Osman* (Tarih-i Osmanî Encümeni tarafından neşredilen ilâve kısım s. 22 not) *Halkondil zeyli*, s. 52

senesinde *harcı furun*'un on sekiz nefer acemi oğlanına yine elbise bedeli 4410 akçe verildiğini görmekteyiz 1).

Bundan başka çuhaya dikilmek üzere iç astarı ve on birer akçe *yaka akçesi*, başlarına sarılmak üzere sarıklık bir bez ve otuzar akçe *kemanbaha* denilen yay akçesi de verilirdi; *kemanbahalar*'ı her sene sonunda *lezez* mevacibinde [Şevval, Zilkâde ve Zilhicce] tevzi olunurdu.

Acemiler başlarına mahrutî şekilde sivri uçlu sarı serpuş giyerlerdi. Acemi ocağına mukayyet ulûfeli acemiler ile Türklerin hizmetlerine verilmiş olan ulûfesiz acemilerin elbise ve kıyafetleri arasında biraz fark vardı. Acemi ocağı efradının üzerlerinde kaputun altında mavi renkte *dolamalar*'ı olup uzunluğu diz kapağını geçmekte idi; ön tarafından iki ucu yürümelerine mâni olmamak için bele sokulurdu; bu, *dolama* denilen cübbenin üst kısmı bele kadar düğmeli ve alt kısmı ise genişti; kollar bileklere kadar kıvrımlı, geniş ve tam bilek yerinde ise dar olup mintan gibi idi; bellerinde krep veya çizgili kumaştan kuşakları vardı ve sol kolun altından bağlanırdı; bellerinde ve ön taraflarında bir şerit ile bağlı küçük hançerleri asılı idi; başlarında evvelce de söylediğimiz gibi şekerci külâhına müşabih sarı renkte serpuş olup bunun etrafında krepten ince sarık vardı; kulaklarına bazı esnafın koydukları kalem gibi bir kaç çiçek takılı idi; şalvarlarının alt kısmı yani baldırları dar ve kıvrımlı olub ayakkabıları bağsız ve arkasızdı.

Türklerin hizmetlerinde bulunup orada yiyip içen elbise ve sair giyecekleri hükümetçe temin edilen maaşsız acemilerin elbiseleri ise şöyle idi:

Bunlar yakadan itibaren ön kısmı dört parmak aşağıya doğru açık köylülerinkine benziyen bir nevi gömlek giyerlerdi, bu gömleğin kolları uzun, geniş ve kıvrımlı idi; bellerinde önden bağlı bir kuşak olup kuşağın bağlandığı ön kısımda bir bıçak takılı idi; bu gömleğin üstüne kısa bir cüppe giyip cüppenin kolları omuzla dirsek arasında kesikti; dizlikleri geniş ve uzun olup [şalvar gibi] ayaklarının üzerlerine kadar inerdi; ayak-

---

1) *Başvekâlet Arşivi Saray vesikaları*, No. 1099, 1103, 1120 (Cevdet tasnifi, askerî)

kabıları bağsız ve dar kenarlı kundura olup serpuşları ise acemi ocağı efradının sarı külâhlarının aynı idi 1).

Acemi oğlanları taşrada bulundukları veya hizmete gönderildikleri zaman başlarına burma sarık sararlardı 2). fakat bazı eşkıya da izlerini belli etmemek için burma sarık sardıklarından dolayı 1002 H. 1593 M. senesinde verilen bir emirle 3) bundan sonra acemilerin burma sarık sarmaları menedilmişti.

1) *Halkondil zeyli*, resimlerin izahı kısmı s. 16. acemilerin elbiselerine dair olan bu târif on altıncı asırla on yedinci asır başlangıcına aittir.

2) *Mühimme defteri*, No. 55, s. 104.

3) Anadolu ağası Cafer'e hüküm ki:

Südde-i saadetime mektup gönderüp acemi oğlanları taşra hizmetine gittiklerinde burma sarık sarınmakla bazı eşkiya dahi burmalı sarık ile yanlarına cemolup biribirine muavenet ve muzaharet ile yolda giden müslümanlara ve avret ve oğlanlarına envâi zulüm ve taaddîden hâli olmamağın minbaad taşra hizmetine tâyin olunan acemi oğlanları burmalı sarık ile gezmeyüp üslûb-i sabık üzre külâh ile gezmek içün emr-i şerifim recasına arz itdüğin ecilden veçh-i meşru üzre amel olunmasını emredüb buyurdum ki vusul buldukta acemi oğlanları taşra hizmetine tâyin olunduklarında muhkem tenbih ve yasak eyleyesin ki minbaad burmalı sarık ile gezmeyüp üslûb-ı sabık üzre külâh giyüp gezeler ki sair burma sarıklı eşkiya malûm olup haklarından geline. (*Mühimme defteri*, No. 72 s. 268, sene 1002).

ACEMİ OCAĞI KIŞLASI

Fatih Sultan Mehmed zamanında Şehzade Camii karşısındaki eski odalar ile Vezneciler arasındaki sahada yaptırılmış olan acemi oğlanları kışlasının 1) otuz bir oda olduğunu 2) ve bunların kethüda ve çavuş daireleri diye karşılıklı iki sıra üzerine yapıldıklarını daha evvel söylemiştik. Bu odalardan baş-

1) Eyyûbî efendi *kanunnâmesi* (s. 45); Cevdet *tarihi* c. 8, s. 202. *Başvekâlet Arşivi Cevdet tasnifi* (askerî 20167) sene 1239 tarihli vesikada şöyle deniliyor:

«İzzetlû yeniçeri ağası bendeleri tarafından bab-ı âlîlerine takdim edilen bir kıta takrir mealinde Şehzade cami-i şerifi civarında kâin gılmâni acemiyan kışlaklarından Anadolu acemiyanı kışlağının cami-i şerif-i mezkûr tarafına nâzır divarının biraz münhedim olarak... ilâ» Fatihin türkçeye çevrilen vakfiyesinde de şu kayıt vardır. (...biri dahi acemi yeniçeriler meskeni olup eski odalar dimekle maruf mahal kurbünde..» *Vakıflar Dergisi*, sayı 1, s. 77.

2) Eyyûbî *Kanunnâme*'sinde ve ondan naklen Hammer *tarihinde* acemilerin otuz oda olduğu yazılarak otuz birinci kâtip odasından bahsedilmiyor. Marsigli acemi odalarını birinci cemâat bölükleriyle beraber kırk iki gösteriyor; D'ohsson ise bunun otuz dört oda olup on yedi odasının Anadolu ve diğer on yedisinin de Rumeli ağasının idaresinde bulunduğunu yazıyor. (İstanbul Ağası kısmı, c. 7) Cevat Paşa *Tarih-i Askeri-i Osmanî*'de acemi ocağının otuz bölük yirmi dokuz cemâat ortasından mürekkep olup mecmuunun 59 orta olduğunu resmî deftere istinaden beyan etmektedir (s. 183). Halbuki yine aynı zat söylediği defterin sonunda icmal hesabındaki (aded-i cemâat ve bölük) tâbiriyle (cemaati gılman-ı İstanbul) un 29 cemâat olduğunu gösteriyor (s.194). Cevat paşa merhum acemi ocağının birinci ağa bölüğünden ayrılıp muhtelif hizmetlere verilmiş olan efradı müstakil bir orta itibar ederek yanılmışlardır. Halbuki bu efrat ağa bölüğü denilen birinci cemâat ortalarından olup ağa bölüklerine dâhildir; fakat muhtelif hizmette bulunduklarına mebni o hizmetlerin her biri ayrı bir cemaat gösterilmiştir; Paşanın yanılması Marsigli'nın acemi ortalarını kırk iki göstermesi ve 31 ortanın içinden hizmete ayrılan ve ayrı bir cemâat olarak gösterilen acemileri de başka bir orta olarak kaydetmesinden ileri gelmiştir; mamafih on yedinci asır sonlarında ve on sekizinci asır başlarında acemi ocağının otuz dört oda olduğunu ve onlardan birincinin ağa bölüğü ve otuz birincinin acemi kâtibi odası bulunduğunu *Kavânin-i osmanî ve rabıta-i asitâne* isimli mehazımız yazmaktadır; bu eserde de odaların iki sıra üzerine olup birinin kethüda sırası olduğu yazılmış ve İstanbul ağasının bir odasının dokuz kısım olduğu beyan edilmiştir.

ka namaz kılınması için bir orta mescidi ile acemilerin aralarından sekiz ve yedi akçe ile imam ve müezzin tâyin olunmuştu; acemilere mahsus olarak Yavuz Sultan Selim zamanında güzel bir de hamam yaptırılmıştı; acemi oğlanı hamamı diye meşhur olan bu hamama halk galat olarak *Acemoğlu* hamamı derdi; Direklerarası mevkiinin arkasında bulunup birkaç sene evvel yıktırılan caminin yanındaki hamam işte budur. Bu hamamın odunu yeniçerilerin odunu gibi gemi hizmetindeki acemiler vasıtasiyle getirtilirdi; hamamda berbere tıraş olan acemi oğlanı bir akçe verir tıraş olmassa hamam için hiçbir şey vermezdi. Verilen bir akçenin yarım akçesini berber alır diğer yarım akçesi de hamamın masrafına karşılık tutulurdu; hamama hariçten peştemal ile yıkanmağa gelenler hamam ücreti olarak birer akçe verirlerdi.

Acemilerin geniş kışla meydanları olup ulûfeleri bu meydanda verilirdi; yine burada cezalıların hapsedilmeleri için bütün acemilere mahsus olarak bir zindan vardı. Acemilerin kışla kapularını açıp kapamak hizmetiyle vazifedar olarak ihtiyar acemilerden on yedinci asra kadar iki kapıcı vardı; on sekizinci asrın ilk yarısında bu kapıcıları dört olarak görmekteyiz; kapıcılar terfi ederlerse bölükbaşı olurlar ve buradan da meydan kethüdalığına geçerlerdi; Eyyûbî efendi *Kanunnâmesi*'ni görmüş olan Hammer bu kapıcılar ile bölükbaşıları biri birine karıştırmıştır.

Kapıcılar, kışlalara girip çıkanları kontrol ederler; kışlalara girmeleri icabedenlerden maadasını içeriye koymazlardı; kapıcıların serpuşları etrafı keçe ile çevrilmiş kırmızı barata olup ayaklarında da siyah ayakkabılar vardı 1).

Yeniçeri odalarına verildiği gibi acemilerin kışlalarına dahi her sene vergi mükellefiyeti karşılığı olarak Manyas ovasından tedarik edilen sazlardan yapılan hasır verilirdi, 2); bu sazlardan hasır yapmak için *hasırcıyan* denilen bir sınıf acemi vardı.

Hüseyni Ayvansarâyî, *Hadikat el-Cevami* (حديقة الجوامع) isimli meşhur eserinde acemi oğlanı kışlası mescidinden bahsederken bu kışlaya dair şöyle diyor:

---

1) Eyyûbî Efendi *Kanunnâmesi* s. 46.

2) 67 No. lu *Dîvân-ı Hümayûn Ahkâm Defteri*, B. Kâmil tasnifi, s. 114 sene 980 h.

"Akdeniz kapısında Kapamacılar (Direklerarası) ardında Anadolu ağası yoldaşlarının sâkin oldukları kışladadır; bânisi Ebülfeth Sultan Mehmed Handır; derununda olan hamam Sultan Süleymanındır. İttisalinde yeniçeri ocağının fodla furunu ve mukabilinde Tulumbacılar kârhanesi ve kışlası vardır„ 1).

Kavânin-i yeniçeriyan'da Hamamın Selim I zamanında yaptırıldığı yazılmış olduğundan ben metinde onu gösterdim.

---

1) *Hadikat el-Cevami* c. 1, s. 147

ACEMİLERİN EVLENMELERİ
ve
BEYTÜLMALLERİ

Acemi oğlanlarının evlenmelerine hangi tarihte müsaade edildiğini bilmiyoruz; yalnız on altıncı asır sonlarında yani 1001 H. 1592 M. tarihinde evli bir acemi oğlanının vefat ettiğine dair Mühimme defterinde bir kayda tesadüf ettiğimden 1) bunların evlenmelerine Kanunî veya daha sonraki Selim veya üçüncü Murad'ın müsaade eylediği anlaşılıyor; buna nazaran acemilerin evlenmelerine on altıncı asrın son yarısı içinde müsaade edilmiştir diyebiliriz; *Kavânin-i yeniçeriyan*'da da acemilerin evlendiklerinden ve muhallefatlarından bahsedilmektedir ki on yedinci asır başlarına tasadüf eder 2).

Gerek acemi ocağındaki ve gerek saray ve diğer hizmetlerde ki acemiler için çorbacılardan yani acemi yayabaşılarından birisi acemi ocağının beytülmalcisi olarak tâyin edilmişti. Beytülmalci odalarında bulunurken veya taşrada veya vazifede iken vefat eden acemilerin muhallefat bedellerini Ocak için alırdı; vefat eden yeniçeri, acemi oğlanı, topçu ve cebecilerden gerek mukim ve gerek misafir olanlarının muhallefatı Ocak tarafından tâyin olunan bir memur vasıtasiyle tesbit olunarak ya aynen veya bedeli Ocak beytülmalcisi vasıtasiyle mahalline teslim olunurdu 3).

---

1) *Mühimme* No. 70 s. 231 deki hüküm sureti :

Bursa Kadısına hükmüm ki;

Südde-i saadetimde yeniçerilerim ağası olan Mehmed, südde-i saadetime mektup gönderüp bundan akdem Yunüs nam acemi oğlanı mahruse-i Bursa'da teehhül eyleyüp bâdehû fevt olup tasarrufunda olan üç bap değirmeni zevcesi zapteylemiştir deyû beytülmale ait olan zapt olunmak bâbında emr-i şerif recasına arz itmeğin buyurdum ki vardıkta müteveffa-i mezburun değirmenlerinden şer'le hatununa ait ve râcî olandan maada beytülmale ait olanı müşarünileyh tarafından zapt ittiresin; şer'i şerife muhalif iş ettirmiyesin!

2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 114.

3) *Mühimme Defteri*, No. 93 s. 15 ve Başvekâlet Arşivindeki vesikalardan No. 41573, sene 1229 defterdarın bir takririnden.

ACEMİ OCAĞINDAN BAŞKA YERLERDE HİZMET EDEN ACEMİLER

Türklerin hizmetinden geldikten sonra acemi ocağına kaydedilen efrat yukarda söylediğimiz gibi odalarındaki hizmetlerle gemi hizmetlerinde, inşaat ve sair hizmetlerde bulunurlar ve bir kısmı da devamlı surette hizmet eylemek üzere topçu, cebeci ve diğer muhtelif cemâatler halinde başka başka hizmetlere verilirlerdi; Tophâneye verilecek acemilerin iri yapılı ve kuvvetli olmaları lâzımdı. Cemâatlere verilen efradın künyelerine hangi hizmete verildikleri işaret olunurdu.

Cemâat hizmetlerinin en mühimmi sekban furunu hizmeti idi; mevcutları elli, altmış kişiyi bulan sekban furunu acemileri ocak zâbitlerine ve av köpeklerine her gün verilmesi mûtat olan binlerce çift fodlayı hazırlarlardı 1). Bu acemilerin başlarına *ekmekçibaşı* denilirdi; buradaki acemilerin eskilerine *halîfe* ismi verilip yedi akçe yevmiye alırlardı; halîfeden bir derece aşağı ve beş akçe yevmiye alana *hamurkâr*, andan aşağısına da *simitçi* denilirdi 2). Bunların ulûfelerini ekmekçibaşı alıp tevzi ederdi; kanunî müddetleri gelince sekban furunu acemilerinin en eskilerinden iki, üç kişi kapuya çıkar yani yeniçeri ocağına kaydedilirlerdi.

Bundan başka mevcutları takriben otuzar, kırkar bazan daha fazla ve noksan olan acemilerden Eskisaray teberdar yani baltacılariyle ekmekçi ve aşçıları ve Galatasaray teberdar yani baltacılariyle ekmekçi ve aşçıları ve Galatasaray baltacı ekmekçi, aşçı ve çamaşırcıları ve İbrahim paşa sarayı (At meydanı sarayı) baltacılariyle aşçı, ekmekci ve çamaşırcıları; mirî kasap hizmetindeki acemiler ile mirî ıspanakçılar, yoğurtçular, tavukçular, simitgeran, odun anbarı oğlanları, hasırcılar,

1) On yedinci asır başlarında sekban furunu fodlası için kırk kile un verilirdi (*Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 25 b). Bu fodlanın ununu alıp parasını tesviye eden kâtibe *fodla kâtibi* ve her sabah furundaki fodlayı elindeki defter mucibince tevzi eden kâtibe de *küçük fodla kâtibi* derlerdi. (*Kavânin-i yeniçeriyan*).

2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 25 b.

mandıracılar, Edirne sarayı baltacıları, harcı furun oğlanları, Halkalı çiftliği hademeleri ve saire hep acemi ocağı haricinde hizmette bulunan acemilerden idiler.

Her biri ayrı ayrı *cemâat* ismiyle yadedilen bu hizmetlerdeki efrat miktarı zamana göre azalmış, çoğalmış ve hattâ değişmişti. 984 H. 1576 M. tarihine ait bir maaş defterinde acemilerin hizmetleriyle miktarları aynen şöyle idi:

Acemi miktarı	Hizmetin adı		
31	جماعت خبازین فرون خرج	=	*Cemâat-ı habbâzîn-i furûn-ı harc*
41	» تبرداران سرای عتیق	=	*„ Teberdârân-ı sarây-ı atîk*
22	» طباخین سرای عتیق	=	*„ Tabbâhîn-i „ „*
15	» چفتلك خلقه‌لو	=	*„ Çiftlik-i Halkalu*
21	» باغچۀ چاتالجه	=	*„ Bahçe-i Çatalca*
6	» آبکشان	=	*„ Âbkeşân*
33	» تبرداران سرای غلطه	=	*„ Teberdârân-ı sarây-ı Galata*
15	» طباخین سرای غلطه	=	*„ Tabbâhîn-i „ „*
11	» جامه‌شویان سرای غلطه	=	*„ Câmeşûyân-ı „ „*
15	» تبرداران سرای ابراهیم پاشا	=	*„ Teberdârân-ı sarây-ı İbrahim Paşa*
17	» طباخین » »	=	*„ Tabbâhîn-i „ „ „*
18	» خبازین » »	=	*„ Habbâzîn-i „ „ „*
12	» جامه‌شویان » »	=	*„ Câmeşûyân-ı „ „ „*
62	» تبرداران سرای ادرنه	=	*„ Teberdârân-ı sarây-ı Edirne*
7	» انبارجیان هیمه	=	*„ Anbarciyân-ı heyme*
37	» سمیدکران در بروسه	=	*„ Simidgerân der Bursa*
11	» حاصیرجیان خاصه	=	*„ Hasırciyân-ı hassa*
66	» ماندرۀ میری	=	*„ Mandıra-i mîrî*
36	» خبازین فرون سکبان	=	*„ Habbâzîn-i furun-ı sekban*
18	» فرون غلطه سرای	=	*„ Furun-ı Galatasaray*

Bunlardan en sondaki Sekban furunu ile Galatasaray furunu ekmekçilerinden maadâsı acemi ocağının birinci ağabölü-

günde mukayyet efrat olup en sondan iki cemaat de acemi ocağının diğer yayabaşı odalarına mensup idiler.

Bu cemâat acemilerinin kapuya çıkmaları toptan olmayıp ya her ulûfede veya seneden seneye en eskilerinden birkaç kişinin kapuya çıkmaları suretiyle olurdu; meselâ Galatasarayı, İbrahim paşa sarayı, ekmekçi, baltacı, aşçı, çamaşırcı cemâatleri oğlanlarının en eskilerinden ikisi üç ayda bir, yani ulûfeden ulûfeye kapuya çıkarılır yani yeniçeri ocağına verilirdi. Keza zaman zaman vâkı müracaat üzerine diğer cemâatlerin de senede bir veya her üç ayda bir kapuya oğlan çıkarmalarına müsaade olunmuştu. Sekban furunu, has ve harcı furunları, orta fodla furunu, simitçi furunu oğlanlariyle Mudanya'dan İstanbul'a işleyen üç adet mîrî kayıklardaki acemilerin mirî mandıra, kasaplar, koyun satıcıları, tavukçular ve sebzecilerin de yılda birer oğlan kapuya çıkarmaları kanun oldu; mamafih ocağa yeniçeri lâzım olduğu zaman bu cemâatlerden daha fazla miktarda yeniçeri ocağına efrat alınabilirse de bu her vakit olmayıp fevkalâde zamanlara munhasır olduğundan yukardaki tertip üzere acemi eskilerinden ocağa muayyen kanun mucibince asker kaydedilirdi.

Yukarda miktarı gösterilen bu acemilerin daha sonraki senelerde gerek cemâat adedleri ve gerek mevcutları azalmış artık bu tarihlerde Eskisaray baltacıları, aşçıları, İbrahim paşa sarayı baltacı, aşçı, çamaşırcı ve ekmekçileri, Galatasaray baltacı, ve ekmekçileri ve saire görülmemekte ve buna mukabil bazı ilâveler olmaktadır; meselâ

توزيعات

مواجب غلمان عجميان متفرقهٔ استانبول مع بلوکها مع پیادکان
در واجب لذذ ۱۹۲ [۱۱۹۲]

Tevziât-ı mevâcib-i gılmân-ı acemiyân-ı müteferrika-i İstanbul maa bölükhâ maa piyadegân der vâcibi lezez 192 [1192]

Başlıklı acemilerin mevâcib defterinde acemi ocağı haricindeki *ocakhây-ı sâire* denilen bu cemâat acemilerinin adet ve miktarı şöyle idi:

Efrat miktarı	Cemaatin adı		
18	جماعت خبازين فرون خرجى	=	*Cemâat-i habbâzîn-i furun-i harcı*
31	» » » خاصه	=	„ „ „ *hassa*
9	» سميدكران	=	„ *Simitgerân*
40	» قصابان خاصه	=	„ *Kassâbân-ı hassa*
27	» سايهٔ قصابان (صايا اوجاغى)	=	„ *Saya-i kassabân (Saya ocağı)*
21	» مانديرهٔ ميرى	=	„ *Mandıra-i mîrî*
6	» » ترقوس	=	„ „ *terkos*
39	» اسفناقىٔ خاصه	=	„ *İsfenakî-i hassa*
22	» ماستكران خاصه (خاصه يوغورتجيلرى)	=	„ *Mastgerân-ı hassa (Hassa yoğurtçuları)*
16	» ماكيان خاصه (خاصه طاوقجيلرى)	=	„ *Makiyân-ı hassa (Hassa tavukçuları)*
24	» سقايان خاصه	=	„ *Sakayân-ı hassa*
11	» جامه شويان سراى جديد	=	„ *Câmeşûyân-ı sarây-ı cedid*
24	» بوزجيان خاصه	=	„ *Buzcıyân-ı hassa*
11	» طباخين سراى جديد	=	„ *Tabbahîn-i sarâyı cedid*
6	» فالاقاجيان صدرعالى	=	„ *Falakacıyân-ı sadr-ı âlî*

1204 H. 1789 M. senesi mevâcib defterinde tertip yine aynı olup falakacılar bir tane fazladır.

Bir de Edirne ve İstanbul saray bahçeleriyle bostanlarında hizmet edip miktarı epey bir yekûn tutan *bostancı acemileri* varsa da İstanbul ve Edirne bostancıbaşılarına tabi olan bu ocakların sarayla alâkalarına binaen o kısımda yazılacağından burada anlardan bahse lüzum görülmedi.

Bunlardan başka enderun ve sarayın diğer kısımlarında ve saraya mahreç olan yerlerde yetişen ve kendilerine *içoğlanı* denilen saray acemileri de varsa da bunların yeniçeri ocağına girmiyerek daha yüksek olan kapukulu süvariliği ile çıkarılmalarına mebni anların zikri de saray kısmına bırakılmıştır.

ACEMİ OĞLANLARININ KAPUYA ÇIKMALARI

Gerek acemi ocağında bilfiil bulunan ve gerek ocak haricinde muhtelif hizmetlere verilmiş olan acemilerin yeniçeri ocağına kayıt ve kabullerine *Çıkma* veya *kapuya çıkma* denildiği gibi *bedergâh* = بدرگاه ismi de verilir 1).

Yeniçeri ocağına çıkacak efradın çıkma müddetleri muayyen ise de her vakit buna riayet edilemiyordu: Acemi ocağı haricindeki cemaatlerde çıkma müddetleri kanunî olarak tesbit edilmişti 2). Acemi ocağında bilfiil çalışan acemilerin kapuya çıkma müddetleri yedi sekiz senede bir olduğu kaide olarak zikredilmekte ise de her zaman tatbik edilememiştir; keyfiyet yeniçeri ocağındaki münhallere ve ihtiyaca ve acemilerin hizmetlerine tabi idi 3). Harpler dolayısiyle yeniçeri ocağındaki boşlukları doldurmak için de acemilerin sık sık kapuya çıkarıldıkları ve muharebelerin devamının bunu daha sık bir hale getirdiği görülmektedir 4).

1042 H. 1631 M. senesinde fazla münhaller sebebiyle kapuya çıkma emrolunup dört binden ziyade acemi oğlanı ile bostancı, bedergâh olmuşlardı 5). Yine bunun gibi 1047 H.

---

1) Yeniçeri ocağına acemi verilmesinin padişah tarafından emrolunmasına *kapu ferman olmak* denirdi *yeni kapu olmak ve yeni kapulanmak* tâbirleri de ocağa yeni kabul edilmek demekti.

2) Vesikalar arasında muhtelif ocakların her sene kapuya ne miktar efrat çıkaracaklarına dair malûmat vardır; *Kavânin-i yeniçeriyan*'da her kapu oluşta sekban furunundan ikişer, üçer oğlan çıktığı yazılıdır (varak 25 b).

3) Grassı *Türk teşkilât-ı esasiye kanunu yahut Osmanlı imparatorluğunun dinî, mülkî, askerî Teşkilâtı* isimli eserinde bu müddetin yedi sene olduğunu ve diğer eserler de beş ilâ sekiz ve on sene arasında bulunduğunu yazmışlarsada doğru olmayıp ihtiyaca göre alınmakta olduğu görülmektedir.

4) Yeniçeri ocağına ocak teşkilâtı muntazam devam ettiği müddetçe bostancılar, ayrı ayrı cemaatler halinde bulunan acemilerle, kuloğullarından başka yerden ocağa efrat alınmazdı. Harplerin devamı bu teşkilâtı bozduğundan sonradan askere ihtiyaç sebebiyle hariçten de yeniçeriler arasına efrat alınmıştır.

5) *Vakayi-i tarihiyye,* varak 272.

1637 M. ramazan bayramında da acemilerle yine bostancılardan dört bin kişi kapuya çıkarılmışlardı 1).

İhtiyaca mebni sık sık yeniçeri ocağına alınan efrat arasında henüz türkçeyi iyi konuşamıyan yeniçeriler vardı; Siğetvar seferinden avdette İkinci Selimin yeni hükümdar olduğu sırada cülûs bahşişi meselesi dolayısiyle Belgrat'ta başlayıp İstanbulda nihayet bulan hâdisede padişah iyi türkçe bilmiyen yeniçerilerin *kire*, *mure*, *katlan* gibi tâbirlerle inatlarını görünce "içlerinde türkçe bilen varsa gelsün„ diye bunlardan bazılarını celbederek gönüllerini almış ve sarayına girmişti: bu hal muharebeler dolayısiyle acemilerin muayyen müddeti doldurup türkçeyi bile iyice öğrenmeden Ocağa alınmalarından ileri gelmişti.

Yeniçeri ocağının asker ihtiyacını yeniçeri ağası bir takrirle divana arzeder, bunun üzerine kanunen nerelerden acemi alınması icabediyorsa ona dair bir hükümle keyfiyet yeniçeri ağasına bildirilirdi; bazan ağanın arzı olmadan bostancı ocağından ve acemi ocağı haricindeki cemaatlerden ve kuloğullarından da kanun üzere kapuya çıkacak efradın miktarı müstakil bir hükümle ağaya bildirilirdi 2); bu hususa dair olan muhtelif tarihlere ait vesika suretleri acemi ocağı kısmının sonundaki vesikalar arasına konmuştur 3). Bazan İstanbulda vukua gelen yangınlarda hizmetleri görülen acemilerin eskilerinin kapuya çıkarılmaları da kanundu 4); eğer hizmet eden aceminin kıdemi yoksa yevmiyesine zam veya ikramiye ile taltif edilirdi.

Kapuya çıkması lâzım gelen acemi ocağı ve kuloğlu, bostancı ve muhtelif cemaat acemilerinin isimlerini her kısmın âmirinin verdiği listeye göre yeniçeri ağası bir kâğıda yazıp altını ağalık mühriyle mühürledikten sonra veziri âzama takdim eder ve mucibini alıp *yeniçeri efendisi* denilen ocak kâtibine

---

1) *Vakayi-i tarihiye*, varak 289 b.

2) «Fermân-ı şerif cedit, kapuya acemi oğlanlarından ve bostandan yeniçeri bedergâh ederler..» (*Vakayi-i tarihiyye*, varak 68 b ve 289 b).

3) (. . . Her kaçan dirlik vermek muradı hümâyun olsa yeniçeri lâzım olsa bostancılardan ve torba acemi oğlanlarından ve Eskisaray baltacılarından ve anbarcılardan ve yeniçeri odalarında hizmet eden kuloğullarından yeniçeri ağasına ferman-ı şerif buyurursız kapu eyleyup kaç bin yeniçeri emrederseniz ol kadarı yeniçeri ider..) Koçu Beyin *Teşkilât mecmuası* s. 1.

4) *Mühimme defteri*, No. 27 s. 315

gönderir ve o da bunları yeniçeri maaş defterine kaydederdi; meselâ acemi ocağından kapuya çıkarılacak en kıdemli acemilerin listesi İstanbul ağası tarafından tertibedilerek yeniçeri ağasına verilirdi; hükümdar dahi bir lûtf-ı mahsus olarak kapuya oğlan çıkarmak istese kıdeme riayet etmeğe mecburdu; hattâ Kanunî Sultan Süleyman, Halkalı bahçesini tanzim eden acemilerin hizmetlerini beğenerek bunlardan üç oğlanın kapuya çıkarılmasını emrettiği zaman İstanbul ağası Saka Mahmud ağa, anlardan daha kıdemli iki acemi daha olduğunu arzederek bunlarla beraber beş kişinin *bedergâh* edilmesine müsaade almıştı 1).

Yeniçeri ağasının kapuya çıkarılacakların isimlerini havi divana takdim ettiği mühürlü listeye *memhûr* denirdi 2). Tabii zamanlarda kapuya çıkacak acemilerin ne suretle ve ne gibi hizmet mukabilinde çıkarıldıkları arz tezkiresinde gösterilmek lâzımdı; sebep gösterilmeden emekdar olduklarından bahs ile acemilerin *bedergâh* olmalarını istemek usulsüzdü; bu gibi müracaatler kabul edilmiyerek keyfiyetin esbabı mucibesiyle arz olunması emrolunurdu. bu hususa dair 1567 tarihli bir hüküm sureti vesikalar arasına konmuştur 3). Kapuya çıkan acemilerin yeniçeri ağası huzurunda defterdeki kayit mucibince eşkâlini yoklamak, yani hüviyetlerini tetkik etmek ağanın divan kâtibine ait bir vazife idi 4).

Acemiler kapuya çıkarlarken ilk zamanlarda ikişer akçe ile ulûfe defterine kaydedilirlerdi; bu yevmiye miktarı daha sonra üç akçeye çıkarılmıştı ki bunu on yedinci asrın son yarısındaki ulûfe defterlerinde görmekteyiz; *kavânin-i yeniçeriyân*ın kaydı-

---

1) *Kavânin-i yeniçeriyân*, 106 b ve 107,

2) Koçu begin *Teşkilât risalesi*, s. 1 ve 9: « Yeniçeri ağasının memhur dedikleri, ağa birkaç acemi oğlanı kapuya çıkarmak istese bir defter ider; ağalık mührü vardır anınla mühürler, yeniçeri kâtibine gönderir deftere kaydeder ana memhur derler..» Ağanın veziri âzamın buyrultusunu havi 1076 H. 1666 M. tarihli bir memhurun fotoğrafı kitabın resim ve vesikalar kısmındadır. Bu memhurda yetim ve acemilerin bedergâh oldukları gösterilmiştir. (*Askerî vesikalar* Cevdet tasnifi 19861)

3) Vesika sureti *Mühimme*, No. 7 s. 178 de olup 975 hicrî tarihinde yazılmıştır.

4) *Kavânin-i yeniçeriyân*, varak 115 b.

na göre yeniçeri ocağına ilk kaydolunan acemilerin yevmiyelerinin üçer akçe olmasını birinci Sultan Ahmed emretmiştir 1).

Ocağa acemi oğlanı almak kanunu, zamanla bozulmağa başlamış ve on yedinci asır ortalarına doğru yeniçeri zâbitlerinin ve ocak ağalarının para mukabilinde devşirmeden yetişen acemi oğlanlarının haricinde rüşvetle yeniçeriler arasına yabancı kattıkları görülmeğe başlamıştır; Dördüncü Murad zamanında bizzat kendisinin ihtimamiyle önüne geçilebilen bu yolsuzluk anın ölümünden sonra tekrar başlamış ve bu hal devşirme ve acemi oğlanı işini ve bu meyanda kapuya çıkmak üzere acemi ocağiyle diğer hizmetlerde nöbet bekliyen acemilerin şikâyetlerini mucip olmuştu; hattâ 1059 H. 1649 M. de acemiler divana müracaat ile odabaşıların onar kuruşa, hammal, manav ve bakkalı yeniçeri yaparak kendilerinin mağdur edildiklerini ve senelerce *bedergâh* olmak üzere beklediklerini arz ederek şikâyette bulunmuşlar ve bunun üzerine kapuya bir miktar acemi çıkarılmasına muvaffak olmuşlardı.

Acemi oğlanlarından kapuya yeni çıkmış olanlara yani yeniçeri ocağına kaydedilenlere *düzen akçesi* ismiyle ikişer altın verirlerdi 2). Bu yeni efrat mensup oldukları odalarda *karakullukçuluk* ederler yani oda hizmetine bakarlardı; vazifeleri odalarını süpürmek, silmek, ihtiyar yoldaşların ve odaya gelen misafirlerin ayakkabılarını temizlemek, yemek kaplarını yıkamak, odanın odununu yarmak, kandilleri yakmak, pazardan odanın levazımını tedarik etmek gibi şeylerdi; her odada odanın kalabalık ve tenha oluşuna göre bir ve iki karakullukçu vardı; ortaları kalabalık olan, *kul kethüdasının* odasında beş ve çavuş odasında dört karakullukçu bulunurdu; kethüda ve çavuş karakullukçularının en yenisine *karakullukçu* onun alt yanında olanına *pazara giden* derlerdi; yine bu iki bölükte (kethüda ve çavuş bölükleri) *papuççu* ve *kandilci* isimleriyle de karakullukçular vardı; kethüda ve çavuş karakullukçularına *aşçı başı* nezaret ederdi; bunlardan maada ocağa verilen acemilerden

---

1) *Kavânin-i yeniçeriyân*, varak 42. Hammer tarihi iki akçe yevmiyenin on beşinci asır ortalarından sonra artmış olduğunu yazıyorsa da (tercüme edilmiş ciltlerden c. 1 s. 140) ben *Kavânin-i yeniçeriyân*'ın mütalâasını tercih ettim.

2) *Kavânin-i yeniçeriyân*, varak 39 b.

bir iki nefer de çorbacıların seyislik ve hasekilik gibi hizmetlerine bakarlardı 1).

Acemi ocağından yeniçeri ocağına geçecek olan efrat odalara ayrıldıktan sonra her oda efradı bir sıra yapılıp hep birden kendi odalarına doğru koşturulur; kim en evvel odaya girerse o diğer arkadaşlarına nazaran eski olurdu; bu koşma esnasında, önden giden arkadaşına yetişemiyeceğini anlıyan nefer başından serpuşunu çıkarıp atar ve o serpuş önündeki arkadaşından evvel odaya girerse o nefer eski sayılırdı; yeni efrat odada eskiliklerine göre otururlardı 2).

On yedinci asır ortalarından sonra acemi ocağına ve devşirme teşkilâtına halel geldiğinden Türklerden ve Osmanlı idaresi altındaki diğer ırklardan yeniçeri yapılmağa başlamıştı; Kırım hanlarıyle Tunus ve Cezayir beğlerinin tuttukları esirlerden de acemiler arasına efrat giriyordu; fakat artık eskisi gibi uzun hizmete lüzum görülmüyordu; bilhassa on dokuzuncu asır başlarında acemiler bir sene hizmetten sonra yeniçeri ocağına geçiyorlardı; mamafih on sekizinci asırdan itibaren ocağın ekseriyetini Türkler ve diğer müslümanlar teşkil etmişlerdi ki buna dair aşağıda (Acemi ocağı ne zamana kadar devam etti?) başlığı altındaki kısımda malûmat verilmiştir.

***

Bostancı ocağı çıkmaları:

Devşirmelerden hasbahçe ve bostan hizmetine verilenler saraya ait İstanbul ve civarındaki sahilsaray ve kasırların bahçe ve bostanlarında hizmet ettikden sonra eskileri kanûnen kapuya çıkma zamanları gelince *bedergâh* ismiyle yeniçeri ocağına keydedilirlerdi; bunların kapuya çıkışlarında her bostancıya *silâhbaha* ismiyle biner akçe verilmesi kanundu 3). On yedinci ve on sekizinci asırlarda bostancıların kapukulu süvari ocağına verildiklerini de görmekteyiz.

---

1) *Kavânin-i yeniçeriyan,* varak 37.

2) *Kavânin-i yeniçeriyan,* varak 35 b ve 36.

3) *Naîma tarihi* (ikinci tab'ı) c. 4, s. 386.

ACEMİ OCAĞI NE ZAMANA KADAR DEVAM ETMİŞTİ?

Acemi ocağı yeniçeri ocağının kaldırıldığı 1241 H. 1826 M. tarihine kadar devam etmiştir; fakat yeniçerilik için devşirme yani hıristiyan tebaadan oğlan devşirilmesi ocağın ilgasından evvel tedricî surette kalkmıştır 1). Bununla beraber 1219 H.

1) Hammer hıristiyan çocuklarından yapılan devşirmenin 1048 h. 1638 m. tarihinde devşirme memuru turnacıbaşı Derviş ağa ile kazancı zade Mustafanın katillerinden sonra terkedilmiş olduğunu yazıyor (Hammer tercümesi, c. 9, s. 248). Hammer'e göre bu vak'a Bağdad seferi esnasındadır; çünkü Padişah Bağdat'a giderken yeniçeri mevcudunu beş bin nefer kadar arttırdığı gibi ocağa da devşirme tedariki için memurlar tâyin eylemişti (c. 9, s. 236). işte bu devşirme memurlarının avdetlerinden ve suiistimale binâen katillerinden sonra devşirme terkedilmiş imiş. Halbuki 1056 H. 1646 M. senesinde Rumeli'nin sol kolunda devşirmeye giden bir hasekinin elindeki emirde padişah'ın hemşiresi Ayşe Sultan'ın başmaklık hasına devşirme bahanesiyle taarruz edilmemesi yazılmıştır (Mühimme 90, s. 61). Şu halde Hammer'in gösterdiği tarihten sonra da devşirme - belki de seyrek olarak-devam etmiştir. Ricaut [Riko] kendi zamanında [Köprülü Zade Fazıl Ahmed paşa'nın sadareti zamanı] devşirme teşkilâtının mevcut olmadığını ve acemi ocağına Türk ve diğer müslümanların girdiklerini ve bir müddet talim ve terbiyeden sonra yeniçeri ocağına kaydedildiklerini şöyle anlatmaktadır:

«Bu milis askerleri [yeniçeriler] mukaddema islâm dininde talim ve terbiye görmüş hıristiyan çocuklarından mürekkep idi; lâkin bir müddetten beri artık bu kaide câri değildir..... Rumeli hıristiyanları çocuklarından yeniçeri yapılmak âdeti artık ilga olunmuş ise de yeniçeri olmak üzere intihap edilen kimselerin yeniçerilik silkine kayıt ve kabulden evvel bir müddet talim ve terbiye görmeleri şart ittihaz kılınmıştır. Meğerki harbin zaruret ve isticali böyle bir terbiye hazırlığı yapılmasına mâni olsun. Bu şakirdâna acemi oğlanı derler [s. 448]. Yine aynı zat (s. 460) da kendi zamanında devşirme olmadığını şöyle yazıyor:

«Mukaddema padişahın idaresinde olan mahallerden üç senede bir kere hıristiyan çocukları devşirilirdi; bunlara devşirme denilir ve bunlardan Yeniçeri sınıfı teşkil edilirdi; ahîren bu kaideyi bıraktılar ve yeniçerilerin idamesi bu kaideye mevkuf iken bu usulü terk ettiler ve inzıbat da zâil oldu...»

Th. Thornton da iktisadî sebeb göstererek devşirme hakkında Ricaut ile Hammer'i teyiden şöyle diyor:

«.. Devşirme tedricen fakat kâmilen dördüncü Murad tarafından ilga olundu; Padişahı bu icraata sevkeden sebep timar eshabının şikâyetidir;

1804 M. tarihinde kazalarda yeniçerilerle beraber bazı acemi oğlanlarının bulundukları 1) görülüyorsa da bunlar, devşirme olmayıp yukarda yazıldığı üzere esir alınmak suretiyle yeniçeri olmak üzere acemi ocağına verilmiş veya Türklerden ve diğer Müslümanlardan acemi ocağına kabul edilmiş olanlardı; artık devşirmenin yerine bu usulün tatbikı sona kadar devam etmiştir 2). Fütuhatın durması uzun muharebeler sebebiyle ihtiyaca binaen ocağa devşirme harici adam alınarak meşbu bir hale

---

bunlar anlamışlardı ki arazilerine ârız olan kıymetsizlik çiftçiler üzerine yapılan cebir ve tazyikten tevellüt etmektedir. (*Türkiye'nin zamanı hazırı* c. 2, s. 60). Mamafih devşirmenin dördüncü Murad devrinden sonra hiç tatbik edilmediğini kabul etmek hatalı olur; çünkü 1056 hicret yılında devşirme yapıldığına biraz yukarda işaret etmiştim; bundan başka 1066 h. 1655 m. senesinde Türkiye'ye seyahat edip İstanbula gelen Jean de Thévenot o tarihte devşirmenin tatbik edildiğini fakat bunun az miktarda olduğunu beyan etmektedir ki [fasıl 50] doğrudur nitekim daha sonraki tarihte 1102 h. 1690 m. senesine ait acemi müteferrikalarına ait bir vesikadaki isimler arasında devşirme acemiler görülmektedir [Emirî tasnifi, *ikinci Süleyman vesikaları*, numara 779].

M. Ferriol'ün emriyle tertib edilib 1715 senesinde Paris'te basılmış olan *Recueil de cent Estampes tirées par les ordres de M. de Ferriol, Explication des cent estampes* s. 13 de Köprülü Mehmed Paşanın devşirme teşkilâtını kaldırmış olduğu yazılıyorsa da doğru olmayıp bu teşkilâtın devam ettiğine dair elimizde kayıtlar vardır. Nitekim 1077 h. 1666 m. senesinde iki yüz bir nefer devşirmenin Edirne bostancıbaşısının emrine verilmiş olduğu bu tarihte yazılmış olan bir buyuruldu defterinde görülmektedir; yine aynı senede Edirne sarayı baltacılarına da devşirme efradı verilmiştir [1073 ilâ 1080 hicrî senesine ait buyuruldu defteri. Başvekâlet Arşivi]. Mamafih devşirme Köprülüler devrinden itibaren tamamen kalkmamış olmakla beraber yeniçeri ocağına devşirme alınmıyarak yalnız saray hizmetleri için efrat devşirilmekte olduğu bu kayıtlardan anlaşılmaktadır.

Şurasını şimdiden söyliyelim ki bu arz ettiğim devşirme işi yeniçeri ocağı için yapılan devşirme olup saraya alınacak devşirmeler değildir. Çünkü bunun devam ettiğine dair elimizde vesikalar vardır ki bunu yukarda metin kısmında göstermekteyiz.

1) 1219 Şevval tarihiyle Eski Zagra'ya serdar tâyini münasebetiyle yazılan bir fermanda (Medinei merkume ve kurasında mevcut ve misafir yeniçeri ve gılmanı acemi ve kuloğlanları bilcümle seni üzerlerine serdar ve zâbit bilüb..) kaydı acemilerin mevcudiyetini göstermektedir (*Mühimme* 222 s. 18).

2) Grassi (maaşlı Yeniçeriler kısmı).

gelmesi devşirme teşkilâtını zaten tavsatmış olduğundan bu kanun kendi kendine tatbik mevkiinden çıkmıştı.

Bu suretle Türkler ve diğer müslümanlar acemi ocağına alınmış olmakla beraber hıristiyanlardan yetiştirilmiş yeniçeriler de vardı; Kırım Hanlariyle Cezayir ve Tunus dayılarının ve kaptanı deryanın elde edip Padişaha hediye olarak takdim ettikleri hıristiyan esirler, saraya alınmazlarsa acemi ocağına verilip orada yetiştirilirlerdi; mamafih artık Türklere hizmet için acemi vermek usulü kalkmıştı. On dokuzuncu asırda acemi oğlanlarını ekseriyetle Türkler teşkil etmekte idiler; hattâ saray mensuplarının bir kısmı bile Türklerden alınmış Anadolulu hademelerdi;

Türk acemilerin, yeniçeri ocağına geçme müddetleri muayyen olmayıp bunlar bir sene, altı ay acemilik ettikten sonra kapuya çıkarılırlardı; bu hal on yedinci asır ortalarından itibaren 1) ocağın son zamanlarına kadar olan devre aittir.

Devşirmenin tamamen kalkmış olduğu tarih sarih olarak bilinememekle beraber bunun kalkması her halde on sekizinci asrın son yarısından sonra olmak gerektir; çünkü üçüncü Sultan Ahmed zamanında bostancı ocağına yeniden bostancı tedariki için Rumeliye devşirme memuru gönderildiğini bildiğimiz gibi 2) birinci Mahmud zamanında 1150 Zilhicce 1738 Mart tari-

---

1) Ricaut (s. 448 ve 460) acemilik müddetinin altı ay olduğunu şöyle anlatmaktadır : «bu usul ve kaidenin yerine (yani devşirmenin kaldırılmasının yerine) bugün yeniçeri yapmak için Anadolu'nun başıboşlarını ahz ve kabul ediyorlar; bunlar yalnız altı aylık bir acemilik zamanı zarfında talim ve terbiye görüyorlar. Bu kabîlden eşhas işe alışmamış olduklarından harbin müşkülâtına katlanamıyorlar.

2) Tahta yeni çıkan üçüncü Ahmed bostancı efradının birikmiş olan ulûfelerini istiyerek ayaklanmalarından ve verilen nasihati kabul etmediklerinden dolayı bunları hizmetlerinden kapuya çıkararak yerlerine devşirme efrat alınmasını emretmişti: «haremi saltanatta bu makule düşmanı der keminden badelyevm emin olmak müşküldür; kaidei kadîme üzre heman ulûfeleri verilip ve bu saat barigâhı saltanattan sürülüp yeniçeri ağası cümlesini kapuya çıkarsun; yerlerine de'bi kadîm üzre Rumeliden devşirme gılmanı cem ve vazolunsun deyu ferman buyurduklarından maada...» çıkarılan bostancılar yerlerine bin nefer devşirme gılmanı cem'ine kapu kethüdalığından mâzul Yusuf Ağa memur edilmiştir (Raşid tarihi c. 3, s. 88, 89); kapuya çıkarılan bostancıların miktarı yedi yüz yetmiş üç imiş.

hinde saraya balık veren bir hıristiyanın kendisinin vergilerden ve bir oğlunun devşirmeden muaf olduğuna dair eline verilmiş olan bir berat 1) bu tarihlerde de devşirmenin devam ettiğini göstermektedir. 1160 H. 1747 M. tarihinde de acemi ocağiyle saray acemi oğlanlarının epey bir yekûn tutmakta oldukları nazarı dikkate alınacak olursa devşirme teşkilâtının eski tarzını kaybederek acemi ocağına devşirme alınmamakla beraber tamamen terkedilmemiş olduğu anlaşılır.

Gerek bu metin ve gerek notlardaki kayıtlara nazaran devşirme teşkilâtını yeniçeri ocağı ve saray için oğlan devşirmek suretiyle ikiye ayırmak lâzımdır; buna nazaran ocak için oğlan devşirilmesi Köprülüler zamanından itibaren belki tedricî surette terk edilmiş ve fakat saray için devşirme almanın bundan sonra bir asırdan fazla devam etmiş oluyor. Saray devşirmelerine hangi tarihte nihayet verildiğini şimdilik bilmiyor fakat acemi ocağının sona kadar devam ettiğini biliyoruz 2).

***

Yeniçeri ocağının kaldırıldığı tarihe kadar acemi ocağının devam etmiş olduğunu yukarda söylemiştim. 1124 ve 1125 (1712 ve 1713) tarihlerinde acemi ocağı ağalığı olan İstanbul ağalığının mevcut olduğu malûm olduğu gibi 3) 1224 Şevval, 1809 M. tarihinde sadaret kaymakamı Osman paşanın mensuplarından ve acemi ocağı çorbacılarından Feyzullah ağaya terakki verildiğini biliyoruz 4). Bundan başka yeniçeri ocağının kaldırılmasından sonra Rumeli ağası Mustafa ağa ile Anadolu ağası olan Abdullah ağanın Bursaya sürgün edildikleri de vesikalardan anlaşılmaktadır 5).

Bu mütalâalara nazaran dördüncü Murad zamanına kadar [bazı yolsuzluklara rağmen] kuvvetli olarak devam eden ve

---

1) Başvekâlet arşivi *Müzehhep beratlar kolleksiyonu* No. 512.

2) Daha aşağıda ocağın muhtelif asırlarda mevcudu hakkındaki kısma da bakın.

3) *Mühimme defteri* 115 s. 233 ve mühimme 120 s. 18.

4) Başvekâlet arşivi (B. Kâmil tasnifi. *Sadaret mektupçuluğu defteri* No. 19) s. 68.

5) Başvekâlet arşivi, M. Cevdet tasnifi *askerî vesikalar* No. 10468 sene 1242.

daha sonraları malıdut olarak tatbik edilen devşirme teşkilâtı [yeniçeri ve saray devşirmeleriyle beraber] on sekizinci asır ortalarından sonraya kadar devam etmiş ve nihayet her iki devşirme Türklerin yeniçeri ocağı ile saray hizmetlerine girmeleriyle neticelenmiştir.

Yeniçeri ocağının ilgasını müteakıp işleri artık saraya odun nakline inhisar etmiş olan acemi ocağı da kaldırılarak bu ocağın ağası olan İstanbul ağasının unvanı *hatap emin*liğine tahvil olunup ocak binası da Asakir-i Mansûre-i Muhammediyye nazırı Sâib efendinin teklifi üzerine kabiliyetlerine göre kâtip, tüfenkçi ustası, mühendis namzedi yetiştirilmek üzere on beş yaşından aşağı askere alınacak çoçuklar için talimhane ittihaz edilmiştir 1).

---

1) Başvekâlet arşivi, dolap 2, sandık 61, *hattı hümâyun* No· 134.

ACEMİ OĞLANLARININ ULÛFE [MAAŞ] DEFTERLERİNE DAİR MALÛMAT

Şimdiki halde elimizde en eski olarak 971 H. 1563 M. tarihli İstanbul acemi ocağı efradiyle hasbahçe ve bostancıların bölükleriyle mevcutlarını gösteren bir ulûfe defteri vardır 1); fakat bu defterin de baş tarafı ve sonu noksandır; defter otuz bir oda olan İstanbul acemi ocağının dokuzuncu cemâat odasından başlamaktadır; halbuki dokuz bölüğe ayrılmış olan birinci ağa bölüğiyle diğer 2 ilâ 8 inci bölüklerin isimleri ile yevmiyeleri ve efrat mevcudu, vesikanın noksanlığına binaen bilinemiyor 2).

Her bölükte acemilerin siyakat harfi ve siyakat rakamlariyle sıra ile isimleri ve yevmiyeleri miktarı yazılmıştır; Çorbacıların yevmiyeleri on yedişer akçe olup diğer iki zâbitin yevmiyeleri bazı bölüklerde üçer ve bazılarında ikişerdir. Bunlardan başka efrat arasında yevmiyeleri bir, bir buçuk akçe olan az miktarda acemi olup ekserisinin yevmiyeleri ise birer akçedir.

Her bölüğün sonundaki icmalde o bölük efradının miktarı, yevmiyeleri mecmuu ile üç aylık maaşları yekûnu ve birer akçe yevmiyeli acemilerin *âdet-i zerpul* ismiyle pabuç akçeleri yekûnu gösterilmiştir.

Acemilerden yeniçeri ocağına verilmiş olan en kıdemli efradın künyelerinin üzerine بدرگاه عالى رفت *bedergâh-ı âlî reft* kaydiyle kapuya çıkmış olduğuna dair şerh verilmiştir. Defterde her neferin adı ve memleketi yazılmıştır; bazan memleket ismi yazılmıyarak kuloğlu ise babasının değilse babası adı yerine (Abdullah) yazılıp bu suretle (Abdullah oğlu) olduğu yani devşirme veya esirden gelme hıristiyan olduğu gösterilmiştir; meselâ (Mehmed Nasuh) ismi (Mehmed b. Nasuh) demektir; keza (Şaban Gem-

1) B. İbnülemin M. Kemal tasnifi, Askerî kısım, No. 38.

2) Acemilere ait ulûfe defterlerinden bazılarının Topkapu Sarayı arşivinde bulunması kuvvetli ihtimal dahilinde ise de vaziyet sebebiyle vesikalar sandıklanmış olduğundan istifade edilememiştir; mamafih elimizdeki defterler bizi tenvire kâfi mahiyettedir.

lik) (Ahmed Mihaliç) isimleri de Şaban'ın Gemlikten ve Ahmed'in de Mihaliçtan devşirildiklerini göstermektedir.

Bu 971 H. 1563 M. tarihli isim üzerine mukayyet acemi oğlanları maaş defterinde evvelce söylediğimiz gibi her bölüğün efradı miktarı o bölüğün sonundaki icmalde yazılmıştır; bu elimizdeki noksan defterdeki acemi ocağı efradının miktarı 3305 dir; halbuki acemilerin birinci ağa bölüğiyle diğer yedi bölük mevcudunun ilâvesiyle bu miktarın beş bine yaklaşacağı tabiîdir.

Maaş defterinde Potur oğullarından olanların adlarından sonra (پوترى Potrî) tâbiri yazılarak bunların Bosna müslümanları evlâdından oldukları zikredilmiştir; meselâ cemâat dokuzda üç akçe yevmiyeli (Kasım Potrî) isminin üzerine (Bedergâh-ı âlî reft) kaydiyle bunun yeniçeri ocağına gitmiş olduğuna dair şerh verilmiştir.

Acemi efradın da yeniçerilerde olduğu gibi yevmiyelerine zam yapılmakta olduğu defterin tetkikında görülmektedir; buna dair birkaç misal gösteriyorum:

Ziyade an mahlûl	زياده عن محلول
yevm	يوم
1	١
Haydar Potrî	حيدر پوترى
1	١

Potur oğullarından Haydar'ın yevmiyesi evvelce bir akçe iken ocak mahlûlünün fazlasından bir akçe daha zam ile gündeliği iki akçeye çıkarılmıştır.

Acemi cemâat bölüklerinden her hangisine yeni efrat verilmişse bunların Anadolu ağası veya Rumeli ağasından hangisinin tezkiresiyle geldiği ilk maaş aldıkları defterde künyelerinin üzerine işaret edilmiştir.

عن غلمان آناطولى اند	عن غلمان روم ايلى اند
an gılmân-ı Anadolu end	an gılmân-ı Rumeli end
İskender Trabzon اسكندر طربزون	Timur Tokat تيمور توقات
1 ١	1 ١

Bu kayıtlardan anlaşıldığına göre, Timur, Tokattan devşirilmiş ve Rumelideki Türk çiftçilerinden birinin hizmetine verilmiş ve Trabzon'dan devşirilmiş olan İskender ise Anadoludaki çiftçilerden birinin yanında hizmette bulunarak sonra acemi ocağına alınmışlardır. Yine defterin sonundaki bazı isimlerin üzerlerinde (صـلـ) remzi varsada bunun ne işareti olduğunu anlıyamadım.

Yine bu defterde her ocağın sonundaki isimlerden bazılarının üzerlerinde *[عن إيتام اند = an eytam end]* *[عن فودله آمد = an fodla âmed]* kayıtları vardır; bu, o gibi acemilerin yeniçeri yetimleri olduklarını ve fodla yani tayın alarak sonra yaşları müsait olunca acemi ocağına alındıklarını göstermektedir. Bazı acemilerin künyeleri üzerinde de *[به ك آغا رفت = be k. ağa reft]* *[به ج ٣١ رفت = be C. 31 reft]* *[به حاصرجيان خاصه رفت = be hasırcıyân-ı hassa reft]* kayıtlariyle bunların hizmet maksadı ile yeniçeri ocağı ağa bölüğüne ve yeniçeri ocağının otuz birinci cemaat ortasına ve hassa hasırcılar cemaatine verildikleri gösterilmiştir.

Aynı defterde bu ocak acemilerinden sonra yirmi beş mevcutlu sekban furunu ve on yedi mevcutlu Galatasaray furunu acemilerinin isimlerine geçiliyor; daha sonra da yirmi bölük olan Hasbahçe oğlanları geliyor ki mevcutları 705 kişidir; bunları da Bostancı cemaatleri takibediyor; defterin son kısmı olmadığından bostancılar burada nihayet buluyor. Bunlarda da her bir cemaatin hizmet ettikleri bahçelerle hizmet edenlerin isimleri ve yevmiyeleri gösterilmektedir.

***

Yine Başvekâlet arşivindeki 1045 H. 1635 M. tarihli diğer bir defterde de İstanbul acemi ocağı bölükleriyle baltacı, aşçı, Eskisaray, helvacı ve İbrahim paşa sarayı baltacıları ve sair ocaklar efradının isim ve maaşları miktarı gösterilmiştir 1).

Bu defterde, başta birinci bölük ağası (Ahmed b. Hasan) ın yani İstanbul ağasının ismiyle bu ismin altında yevmiyesinin kırk akçe olduğu işaret edilmiştir; bundan sonra otuz akçe

1) Başvekâlet arşivi B. Kâmil tasnifi vesikalar *Hasbahçe defteri,* No. 7160.

yevmiyeleri olan Anadolu ve Rumeli ağalarının isimleri ve daha sonra on beş akçe yevmiyeli Rumeli ve on dört akçe yevmiyeli Anadolu kâtiplerinin isimleri yazılmaktadır. Bunları müteakıp acemi ocağının imam, müezzin, kayım ve meydancısının ve en sonda da meydan cerrahının isim ve yevmiyeleri gösteriliyor. Defterin kenarında bunların on bir kişi olup yevmiyelerinin miktarının yüz seksen akçe tuttuğu icmâlen zikredilmektedir.

Ocağın bu, zâbit, cerrah ve cami hademeleri bittikten sonra bölüklere geçiliyor. Burada bölükbaşının yevmiyesi sekiz akçedir. Yedi akçe yevmiyeli dört, beş akçe yevmiyeli bir ve dört akçe yevmiyeli dört kişi vardır; bundan sonra 3,5, 3, 2, 1,5 akçe yevmiyeli acemilerden sonra birer akçe yevmiyeli kırk kişinin isimleri geliyor; bu bölükte faal olarak 92 acemi mevcut olup birer akçeli efradın *âdet-i zerpul* yani papuç akçeleri vardır; en sonda da on bir mütekait acemi ismi ve yevmiyeleri yazılıyor; şu halde birinci ağa bölüğü mütekaitleriyle beraber 103 kişiden terekküp ediyor.

Bu birinci ağa bölüğü bittikten sonra ikinci ağa bölügüne geçiliyor; burada elli sekiz kişi vardır, bunun beşi mütekaittir. Üçüncü ağa bölüğünde 34, dördüncüde 50, beşincide 31, altıncıda 20, yedinci ağa bölüğünde de 30, sekizincide 21, dokuzuncu ağa bölüğünde ise 20 kişi mevcuttur ki bu suretle ağa bölüğünün tekmil mevcudu 367 kişidir.

Bu defterde bundan evvelki 971 hicrî tarihli acemi defteri gibi acemilerin diğer otuz ortasından bahsedilmiyor ve ağa bölükleri bittikten sonra diğer acemi cemâatlere geçiliyor. Bu cemâatler ise sırasiyle şunlardır:

Teberdaran-i sarây-ı atik تبرداران سرای عتیق denilen Eskisaray baltacıları: 251 mevcudlu olup bu acemilerin 87 si sekizer ve yedi acemi 7 şer buçuk, on iki acemi 7 ve mütebakisi altı ilâ bir akçelidir. Birer akçe yevmiyelerin miktarı yetmiş olup bunlara *âdet-i zerpul* verilmektedir, bunların mütekaitleriyle beraber yekûnu 266 yı buluyor.

Cemaat-i tabbâhini sarây-ı atik طباخين سرای عتیق denilen Eskisaray aşçıları on mütekaitle beraber 205 kişidir. En yüksek yevmiye sekiz akçedir; birer akçe yevmiyeli seksen acemi oğlanı vardır.

Gemaat-i helvâciyan-i sarây-ı atik جماعت حلواجیان سرای عتیق yani Eskisaray helvacıları 87 neferdir; bunlarda da en yüksek yevmiye sekizdir. Kırk bir kişi birer akçelidir; *âdet-i zerpul* alırlardı.

Cemaat-i teberdârân-ı sarây-ı Galata = جماعت تبرداران سرای غلطه yani Galatasaray baltacılarının mevcutları kırk beş acemi oğlanıdır. Bir kişi beş ve bir kişi dört akçeli olup mütebakisi birer akçe gündeliklidir. Tabiî âdetizerpulleri vardı.

Cemaat-i tabbahin-i sarây-ı Galata = جماعت طباخین سرای غلطه denilen Galatasarayı aşçıları on yedi acemi olup hepsi birer akçe yevmiyelidir. 13 mevcutlu Galatasaray ekmekçilerinin de yevmiyeleri birer akçedir.

Cemaat-i câmeşûyân-ı sarây-ı Galata = جماعت جامه‌شویان سرای غلطه diye zikredilen Galatasarayının çamaşır oğlanları yirmi yedi kişi olup iki kişi üçer, iki kişi ikişer, bir kişi de bir buçük akçeli olup mütebakisi birer akçe yevmiyelidir.

Teberdârân-ı sarây-ı İbrahim Paşa = تبرداران سرای ابراهیم پاشا İbrahim paşa sarayı baltacıları: Buradaki acemi oğlanı baltacılarının mevcudu 54 olup bir tane sekiz, bir tane yedi, iki altı ve üç tane beşer akçe diğer bir kısmı dörder, üçer, ikişer akçe ve on tanesi de birer akçe yevmiyelidir.

Tabbahin-i sarây-ı İbrahim paşa = طباخین سرای ابراهیم پاشا yani İbrahim paşa sar-yı aşçıları yirmi iki kişidir; bir tane yedi akçe yevmiyeli aşçıbaşı olup mütebakisinin yevmiyeleri birer akçedir.

Cemaat-i habbâzin-i sarây-ı İbrahım paşa = جماعت خبازین سرای ابراهیم پاشا yani İbrahim paşa sarayının ekmekçi acemi oğlanları on bir kişidir. İçlerinden bir tanesi bir akçe yevmiyeli mütebakisi 5, 4, ve üç akçelidir.

Câmeşûyân-ı sarây-ı İbrahim paşa = جامه شویان سرای ابراهیم پاشا yani İbrahim paşa sarayı *çamaşırcı acemileri* yirmi beş kişidir; on üçü birer akçeli üsttarafı 7, 5, 3, 2 akçe yevmiyelidir.

Cemaat-i anbarcıyân-ı heyme = جماعت آنبارجیان هیمه yani odun anbarı oğlanları 128 mevcutludur; kırk sekizi birer ve mütebakisi 6, 5, 4, 3, 2, ve bir kişi de yedi buçuk akçe yevmiyelidir.

Cemaat-i hasırcıyân-ı hassa = جماعت حاصرجیان خاصه yani Saray hasırcıları 113 kişidir; bunun otuz üçü birer akçeli olup en yüksek yevmiye 7,5 akçedir.

Cemaat-i isfinak-i hassa= جماعت اسفناق خاصه yani hassa ıspanakçıları altmış iki acemidir; en yüksek yevmiye yedi olup dokuz kişi birer akçe ve *adet-i zerpul* almaktadırlar.

Cemaat-i mastgerân-ı hassa — جماعت ماستكران خاصه hassa yogurtçularında en yüksek yevmiye beş akçedir; on kişi de birer akçe yevmiyelidir; mevcutları yirmi kişidir.

Cemaat-i mâkiyân-ı hassa — جماعت ماكيان خاصه denilen saray tavukçuları olan oğlanlar sekiz mevcutludur; iki kişi birer akçe yevmiyelidir.

Cemaat-i sakayân-ı hassa — جماعت سقايان خاصه : Saray sucuları 56 kişi olup on ikisi âdet-i zerpul alan birer akçe yevmiyeli oğlanları idi.

Câmeşûyân-ı sarây-ı cedid — جامه شويان سراى جديد Topkapu sarayı çamaşırcı acemileri 109 kişidir bunun 59 neferi birer akçe yevmiyeli acemilerdi.

Buzciyan-ı hassa — بوزجيان خاصه : Saray buzcuları 18 kişi olup bunun altı neferi birer akçelidir.

Tabbâhin-i sarây-ı cedid—طباخين سراى جديد Topkapu Sarayı aşçıları altmış iki nefer acemi olup en yüksek yevmiye sekiz akçedir; içlerinden altı danesi birer akçe yevmiyelidir.

Cemaat-i kilâri-i âmire — جماعت كيلارئ عامره 12 nefer olup dördü birer akçe yevmiyeli acemidir.

Bu defterdeki acemi oğlanlarının isimleriyle maaşları hep siyakat yazısı ve siyakat rakamı ile yazılmıştır.

Yine bu 1045 H. 1636 M. tarihli acemi ocağı maaş defterinin ne suretle tertip edilmiş olduğunu kısaca göstererek bu maaş defteri kısmına nihayet vereceğim 1).

Defterin iç kabında :

(غلمان عجميان استانبول بلوكباشى آغا در واجب لذ سنه خمس واربعين والف)

Defterin birinci sahifesinin başlığı :

دفتر

غلمان عجميان استانبول بلوكباشى آغا مع تبرداران و طباخين و حلواجيان سراى عتيق و تبرداران سراى ابراهيم پاشا و اوجاقهاء سائره در واجب لذ سنه ١٠٤٥

1) 7160 numaralı Bay Kâmil tasnifi *defterlerden*.

جماعت

احمد حسن آغای مذکورین

مذکور 1) ٤٠ — آیاس مدللی آغاء اناطولی ٣٠ — محمد مصطفی آغاء روم‌ایلی ٣٠ — حسین حسن کاتب روم‌ایلی ١٥ — احمد نورالله کاتب اناطولی ١٤ — محمد قره‌بوك امام ١١

شعبان احمد مؤذن ١١ — محمد ادرنه مؤذن ١٠ — حیدر محمد قیم مسجد میدان ٦ — خسرو مصطفی جراح میدان ٥

نفر / ر: ١١ / ١٨٠ — نفر ١١ — فی یوم ١٨٠ — عادت زربول ••••

Acemi ocağı zâbitaniyle bölük harici cami imam ve hademesiyle cerrahı ve bunların yevmiyelerini gösteren bu kısımdan sonra bölüklere geçiliyor ve şöyle başlıyor:

١ بلوك

[illegible] | [illegible]

محمد محمد ٨ — محمد محمد ٧,٥ — مراد سیواس ٧,٥ — عثمان محمد ٧,٥ — حسن ابراهیم ٧ — عثمان موره ٥,٥ — علی آرسلان ٤

عثمان مصطفی ٤ — ابراهیم محمد ٤ — حسن یوسف ٤ — [illegible]

Bu birinci bölük her sırada on isim olmak üzere dokuz sıra olarak devam ediyor; mecmuu 92 kişidir. Diğer efradın yevmiyelerinin bir kısmı 3,5, 3, 2,5, 2 akçe olup kırk bir kişinin de birer akçe yevmiyeleri vardır. Bütün acemi efrat da birer akçe yevmiyesi olanların hepsine (zerpul) denilen üç ayda on beşer akçe pabuç parası da verilmektedir. Bölük efradı bitince mütekaitler geliyor, bunlar da on bir kişidir. Bu bölüğün sonunda ise şu icmal vardır:

---

1) مذکور Mezkûrden maksat Ahmed Hasan ağadır ki İstanbul ağasıdır. Diğerleri de acemi ocağı zâbitleriyle acemi kışlası camiinin imam, müezzin ve meydancısı ile devşirmeleri sünnet eden cerrahtır. Her birinin yevmiyesi siyakat rakamiyle yazılmış ise de ben eski rakamlarla gösterdim. İmamdan itibaren vazife sahiplerinin vazifeleri isimlerinin üzerlerinde gösterilmiş ise de ben isimlerin altına koydum. Defterde on bir isim bir sıra tutuyor.

نفر فی یوم عادت زر پول

١٠٣ ٢٤٢ ٤١

İkinci bölüğün mevcudu 53 olup o da yine bu tertip üzere devam etmektedir. Bunlar arasında Hüseyin Mustafa ismindeki bir aceminin künyesi üzerinde:

رفت صولاق شد ٢ ج ٦٢

reft solak şüd 2 c. 62

kaydi olup buna göre bu aceminin kapuya çıkarak yeniçerilerin mümtaz cemâat ortalarından olan 62 nci cemaat ortasına yani solak denilen hükümdar muhafızlığına ayrılmış olduğu anlaşılmaktadır.

ACEMİ OCAĞININ MUHTELİF SENELERDEKİ MEVCUDU

İstanbul acemi ocağı mevcudu ilk zamanlarda üç bin kadardı; on altıncı asır ortalarında (Kanunî zamanı) bu miktar artarak dört bine çıkmıştı 1). Yeniçeri mevcudu arttıkça acemilerin miktarı da arttığından on altıncı asır sonlarında bostancılarla beraber sekiz, dokuz bini bulan acemiler 2) on yedinci asır başlarında (Birinci Ahmed devri) Aynı Ali risalesine göre 9406 yı bulmuş 3) ve *Kavânin-i Yeniçeriyan*a göre yine aynı hükümdar zamanında on iki bini geçmişti 4).

974 ve 975 (1566 — 1567) senelerinde gılmân-ı acemiyân-ı İstanbul denilen İstanbul acemi oğlanları mevcudu 7745 neferdi 5) Koçı beğin teşkilât risalesinde 6) Üçüncü Murad'ın cülûsu tarihi olan (982 H. 1574 M.) senesinde İstanbul, Edirne ve Gelibolu ocaklariyle bostancı ocağının top yekûn mevcutları 7495 idi.

984 H. 1576 M. de birinci cemâat ortasında yani dokuz bölüğe ayrılmış olan Ağa bölüğünde 1176 ve bu bölüğün muhtelif hizmet yerlerindeki cemâat denilen 7) muhtelif hizmetteki efradı 536 kişi idi. Acemi çorbacılarına veya acemi yayabaşılarına tâbi ikinci bölükten otuz birinciye kadar olan cemaat mevcudu 4790 ve bunlara tabi hizmet mevcudu da elli dörttür ki

1) *Kavânin-i Yeniçeriyan*, varak 4 b. 17 ve 97; *D'Aramon Seyahatnamesin*de acemilerin mevcudunun beş, altı bin kadar olduğu yazılıdır.

2) *Halkondil zeyli*, Üçüncü Murad zamanında İstanbul'daki acemilerin miktarı altı bin ile yedi bin arasında olarak gösteriliyor.

3) Aynı Ali *risale*si s. 91 ve yine Aynı Ali'nin diğer bir kaydı olan bir notda [4075 Fatih kütüphanesi] Bostancı acemileriyle beraber acemilerin 9400 olduğu yazılıdır.

4) *Kavânin-i Yeniçeriyan* varak 18.

5) *Kanunnâme* (Atıf Efendi kütüphanesi 1734 varak 271 b.

6) Koçı Bey *risale*si (Bay Ali Kemalî nüshası s. 27).

7) Bu muhtelif cemâatler şunlardı: Harcı ekmek furunu oğlanları, Eski saray baltacıları ile aşçıları, Halkalı çiftliği, Çatalca bahçesi, su çekicileri, Galatasarayın baltacı, aşçı ve çamaşırcıları, İbrahim paşa sarayı baltacı, aşçı, çamaşırcı ve ekmekcileri, Edirne sarayı baltacıları, odun anbarcıları, Bursa simitçileri, hassa hasırcıları ile mirî mandıracılar.

cem'an yekûn bu tarihteki acemi ocağı mevcudu 6556 kişi idi; Gelibolu Ocağı bu yekûna dâhil değildir.

1032 H. 1622 M. senesinde bostancılarla beraber miktarı (9200) ü bulan acemilerin bir sene sonraki *masar* mevâcibinde yani muharrem, safer, rebiülevveldeki yalnız İstanbul ocağı yekûnu 10982 olduğu o seneye ait ulûfe defterinde görülmektedir 1). Bu tarihteki Gelibolu acemileri mevcudu ise 345 kadardı. Acemilerin ayni tarihteki (1033 H. 1624 M.) lezez mevacibinde miktarları daha artmış ve 11127 ye Gelibolunun ise 350 ye çıkmıştır 2) on yedinci asır sonlarına doğru Gelibolu ile beraber İstanbul acemilerinin 4102 olduğunu Eyyûbî kanunnâmesi yazmaktadır 3). Bir mehazımızın yazışına göre aynı asır sonlarında İstanbul acemi oğlanlariyle Gelibolu ocağı mevcudunun 4200 olduğu anlaşılıyor 4).

1090 H. 1679 M. senesinde İstanbul acemi ocağı mevcudu 2375 ve Eskisaray baltacı, aşçı ve helvacıları mecmuunun yekûnu 363 olup cem'an yekûn acemi miktarı 2738 i bulmaktadır. Gelibolu acemileri ise 150 ye düşmüştü 5). 1095 senesinde de (جماعت غلمان عجميان استانبول مع اوجاقها Cemâat-i Gılmân-ı Acemiyân-ı İstanbul maa Ocakhâ) denilen diğer cemâatlerle beraber acemi mevcudu 1090 senesinin aynı idi 6).

Devşirme teşkilâtının tavsadığını gösteren bu miktar düşüklüğü daha sonraki senelerde de görülmektedir; nitekim 1114 H. 1706 M. senesinde İstanbul acemi oğlanları 1820 olarak gösterilmektedir 7). 1118 H. 1706 M. tarihinde ise 1860

---

1) Başvekâlet arşivi *Saray vesikaları* (M. Cevdet tasnifi 2570)

2) *Tarih-i Askeri-i Osmanî* s. 188 ve 194.

3) Eyyûbî Efendi *kanunnâmesi*, hususî kütüphanemizdeki nüsha s. 20 ve 47. Eyyûbî Efendi kendi zamanında Gilmân-ı acemiyan odaları denilen acemi ocağının otuz bir odasının her birinde seksen ve yüz oğlan bulunmakta olduğunu yazıyor ki (s.45) bu kayıt nihayet ocakta üç bin kişinin mevcut bulunduğunu gösterir.

4) *Kavânin-i Osmanî ve Rabıta-i Asitane* s. 37 (hususi kütüphanemizdeki nüsha).

5) Başvekâlet arşivi (B. İbnülemin Mahmud Kemal tasnifi) *askerî kısım* No. 315

6) Başvekâlet arşivi (B. İbnülemin Mahmud Kemal tasnifi) *askerî kısım* No. 1039.

7) Aynı Ali *risalesi* s. 115 ve ondan naklen *Tarih-i Askeri-i Osmanî* s. 195.

dır 1). 1159 H. 1746 M. ve 1166 H. 1752 M. senelerinde yalnız acemi ocağı mevcudu 1818 kadardı 2).

1174 senesi *masar* mevâcibinde gılmân-ı âcemiyan-ı İstanbul 2077 ve Ocakları 306 olup cem'an 2381 kişiden ibarettir. 1176 H. 1762 M. senesinde ise evvelkinden beş kişi noksaniyle 2376 dır.

1192 H. 1778 M. senesindeki lezez mevacibinde (şevval, zilkade, zilhicce maaşı) İstanbul acemi ve müteferrikalarının ve aşçıların otuz bir orta olarak mevcutları 2014, bunlardan hariç fakat acemi ocağı yekûnuna dâhil olan 306 mevcutlu on beş cemâatle beraber acemi yekûnu 2320 yi bulmaktadır 3). 204 H. 1789 M. senesi *masar* mevâcibinde İstanbul acemileri mevcudu 1999 olup 1219 H. 1804 M. senesindeki mevâcib icmalinde (Gılman-ı Acemiyan-ı İstanbul maa Ocakhâ) denilen umum acemilerin mevcudu 1818 olduğu görülmektedir; mevcutları 685 olan baltacılarla hayyatîn denilen terziler ve helvacılar bu yekûndan hariçtir 4).

1) B. İbnülemin Mahmud Kemal tasnifi *Maliye vesikaları* No. 9077.

2) *Piyade mukabele defteri* (B. Kâmil tasnifi) No. 3229.

3) Cemâat-i Habbazîn-i furunı harcı [harcı ekmek furunı acemileri] mevcudu 18 hassa furunı ekmekçileri 31 simitciler 9 hassa kasapları 40 saya-i kassâban 27, mirî mandra 21, terkos mandırası 6, hassa yani saray ıspanakçıları 39, hassa yoğurtçuları 22, hassa tavukçuları 16, hassa sakaları 24, Topkapu sarayı çamaşırcıları 11, buzcular 24, saray aşçıları 11, filikaciyanı sadrı âlî 6, bu cemâatlerin her birinin aynı miktarı muhafaza eyledikleri 1216, 1220, 1226 senelerine ait vesikalarda da görülmektedir. (Başvekâlet arşivi *Saray vesikaları* numara 1099, 1103, 1120).

4) Başvekâlet Arşivi *askerî vesikalar* (Cevdet) numara 36053.

TULUMBACI OCAĞI

Yeniçeriler, 1132 H.1720 M. senesine kadar İstanbulda yangın çıktığı zaman Şehremini tarafından tedarik edilerek yeniçeri odalarında duran kanca, balta, su kovası ve saire gibi itfa âletleri ile yangın söndürürlerdi; icabında yeniçerilere acemi ocağı efradı da yardım ederlerdi. Yangın söndüren yeniçerilerle acemilerin gayretlerine mükâfat olarak kendilerine ikramiye verilir ve içlerinden pek ziyade hizmeti görülenler de terfi ettirilirlerdi 1).

Yangın söndürme levazımatı ilk zamanlarda bedesten dellâlında durur ve yangın olduğu vakit gelişi güzel kim isterse bunları alıp yangın söndürmiye giderdi; Yavuz Sultan Selim zamanında, kargaşalık ve çapulculuğu mucip olan bu usul kaldırılarak bu hizmet yeniçeri ocağına verilmişti. İptidaları yangın âletleri ağa kapusuna verilmiş ve daha sonra da odalara tevzi olunmuştu 2). Bu usul tulumbacı ocağının kuruluşuna kadar devam etti.

1720 senesinde, Fransız mühtedilerinden olup o zamana göre yangın söndürmek için, Cumhuriyetin ilânına kadar devam eden yangın tulumbalarının ilk nümunesini yapan Davud Gerçek'in 3) nezareti altında acemi ocağına yamak olmak üzere ayrıca *Dergâh-ı âlî tulumbacı ocağı* ihdas edildi.

Yüz yirmi akçe yevmiye ile tulumbacıbaşı tâyin edilmiş olan *Davud Gerçek*'in maiyetinde 60 akçeli bir kethüda, yirmi akçeli bir kâtip ve yirmi altı akçe ile bir çavuş yamağı ve otuz akçe ile bir odabaşı ve on beşer akçe yevmiye ile elli nefer tulumbacı ve saka vardı; daha sonra ise altmış nefer hortum tamircisi ilâve

1) *Mühimme defteri* No. 6 s. 83 No. 7 s. 280, 949 ve No. 12 s. 58.

2) *Kavânin-i yeniçeriyan* varak 44 ve 45 b.

3) Aslen Fransız olan Davud Gerçek, Felemenk'te oturmakta idi: sonra çoluk çocuğu ile İstanbula gelip bir müddet Galatada oturmuş, donanmada hizmet etmiş ve islâmiyeti kabul eylemişti. Tulumba işi için hükümete müracaatı üzerine Sadrâzam Nevşehirli İbrahim paşa'nın hükümdardan müsaadesini almak suretiyle bir tulumbacı ocağı kurmuştu (aşağıda Çelebi zâdenin kısmen naklettiğimiz mütalâasına bakın).

olunmuştu; Tulumbacı neferlerin, üzerlerinde numaraları bulunan miğfer denilen başlıkları bakırdandı 1). Ocağın tevsii sebebiyle tulumbacı mevcudu daha sonra yüz elliyi geçmiş; 2), ve hattâ 1219 H. 1804 M. senesinde 531 neferi bulmuştu 3). Ayrıca tulumbacı namzedi olarak hizmet eden efrat da vardı; tulumbacı ocağı yeniçeri ocağının ilgasına kadar devam etti ve âmirleri de tulumbacı başı idi; bunun nezareti altında devlet dairelerinde tulumba ve tulumbacılar bulunurdu; her kısmın tulumbacılarının başlarında dairelerine mahsus olmak üzere alâmet veya nışanları vardı; ayaklarında kırmızı yemeni başlarında geniş bir sarık baldırları çıplak ve omuzlarında kartal kanat tâbir edilen kırmızı renkte kaputlar vardı 4). Tulumbacıbaşının miğferi (yangın tası) gümüştendi 5).

Bir yangın çıktığı zaman sadrıâzamla yeniçeri ağasının yangın mahalline gitmeleri kanundu; her hangi bir sadrıâzamın sadareti esnasında fazla yangın olursa bu hal paşanın uğursuzluğuna hamlolunarak azledildiği gibi sadrıâzamdan memnun olmıyan yeniçeri ağalarının onu azlettirmek için yangın ihdas etmeleri gibi ahlâksızca halleri de görülmüştü 6).

---

1) *Raşit tarihi zeyli* [255, 257]

2) Başvekâlet Arşivi *piyade mukabelesi defterleri* numara 3229 [Bay Kâmil tasnifi].

3) Başvekâlet Arşivi *askerî vesikalar* 36053 [M. Cevdet tasnifi] buradaki mevacib icmali kaydında [Gilman-ı Tulumbaciyan-ı dergâh-ı âlî] mevcudu 531 olarak gösterilmiştir.

4) *Lûtfi tarihi* c. 1 s. 251.

5) D'ohsson c. 7 s. 323.

6) Mahmud I. zamanında Sadaretten azledilüp İçilde oturmakta olan sabık sadrıazam seyid Hasan Paşa'ya Diyaribekir eyâleti verilerek memuriyetine giderken Hâdim kasabasına uğramış ve oranın müftisi olan ve Mülteka şârihi bulunan zatla görüşürken müftü, Hasan paşa hakkında hayır dua etmiş. Hasan paşa, bana hayır dua kâr etmez ve benim günahım bir dürlü af olunmaz demiş, Müftü ise küfürden başka af olunmaz günah yoktur deyince Paşa « Ben yeniçeri ağası iken bu gice harik olsun derlerdi ben dahi mansıbım için matlûp olan mahalde harik peyda ederdim, bazı kerre zabtı mümkün olmazdı, on bin belki daha ziyade hane muhterik olur esnayı harikte insandan ve hayvandan da telef olurdu» diye mukabele eylemiştir. Sadrıâzam Divitdar Mehmed paşa'nın yeniçeri ağasiyle arası eyi olmadığından dolayı günde iki defa yangın çıkardı, nihayet bu hal sadrıâzam'ın azline sebep olmuştu (*Zeyl-i Takvimüttevarih* Şamadânî zade S.56).

Tulumbacı ocağı, acemi ocağının *Rumeli* tâbir olunur kısmında bulunmakta idi 1). Tulumbacı ocağı da acemi ocağı gibi yeniçeri ağasının nezareti altında olup ocaktaki tâyinler, tulumbacıbaşının inha ve yeniçeri ağasının müsaadesiyle yapılırdı. Tulumbacı ocağındaki bir münhalle tulumbacı mülâzımlarından (namzetlerinden) birinin tâyini hakkında 1143 H. 1730 M. tarihi ile tulumbacıbaşı Davud Gerçek'in inhası suretini aşağıya yazıyorum:

Devletlû saadetlû sultânım hazretleri sağ olsun.

Arz-ı bende-i hâkisar kulları budur ki, dergâh-ı âlî tulumbacıyan neferatından yevmî on beş akçe ulûfeye mutasarrıf olan Mehmed Ahmed Girit, diyar-ı ahara gitmeğin yeri hâlî ve hizmet-i lâzimesi muattal ve esamesi mahlûl olmağla yerine mülâzimînden Hasan Mustafa Kandiye emektar ve mahal ve müstahik kulları olmağın esame-i mezbur yevmiye-i merkumesiyle mezkûr kullarına sadaka ve ihsan buyrulmak recasına paye-i serir-i alâya arz olundu baki ferman devletlû sultanım hazretlerinindir.

Bende
Davud Gerçek
Ser Tulumbacıyân-ı Dergâh-ı âlî
Hâlâ
M.

Davud Gerçek'in faaliyetine ve tulumbacı ocağının ihdasının ne kadar isabetli olduğuna dair *Raşit tarihi zeyl*indeki mütalâayı kısmen buraya naklediyorum:

Zikri ahvâli Gerçek Davud ve sebebi zuhûrı Tulumbacıyan

Darülmilk-i İstanbul'un ebniyei matbuası ahşapdan masnua olduğundan gayri ekser mevaziin sokakları manend-i fevâsıl-ı ebyat biribirlerine şiddeti ittisalinden maada tabakat-ı refiaları hemser-i künküre-i semavat olmağla bir mahalde harik zuhuru karib ve baîd ahali-i şehri bî şuûr idüp zuhur iden hariklerin ekserinde nice hâneler münhedim ve vîran ve nice kâşaneler sûzan ve

1) Askerî vesikalar M.Cevdet tasnifi sene 1205 numara 40528 حديقة الجوامع Hadikatülcevamide de tulumbacı odalarının acemi oğlanları kışlaları yanında ve fodla furunu karşısında olduğu zikredilmiştir.

füruzan olmak âdet-i diyar iken zikr olunan tulumbalar icat olduğu zamandanberu vâkı hariklerin yalını alçak olup ekseri zuhur ittiği mahalde müntafî ve zararı birkaç haneye sirayet ile mündefi olmağla bu hasenenin şükründe pir-ü civan ve fakir-ü Kâmran yekdil ve hemzeban olmuşlardır.

Mezbur tulumbaların Devleti Âliyyede hudus ve zuhuruna bâdi Gerçek Davud Ağa nam merd-i mühtedi olup, mezbur filasıl fransalı olup felemenk diyarına rihlet ve biraz eyyam anda ikamet ittikten sonra din-i islâma meyil ve muhabbet ve on nefer ehlü ıyaliyle yirmi sekiz tarihinde (1716 M.) gelüp Galatada ikamet idüp Kandiye valisi iken vefat eden Vezir İbrahim Paşanın kaputanlığında Donanmây-ı Hümayun ile revan ve Venedik donanmasiyle mukabele ve mukatelede çâbik-ü çâlâk top endazlığı ve nişanezenliği sebebiyle vezir-i müşarünileyh tarafından mazharı iltifat ve ihsan olup avdetten sonra oğul ve ıyaliyle şerefyab-ı islâm ve Gerçek Davud ismiyle mâruf ve benam olmuştu. Mezbur nice san'atta mâhir ve nadide şeyler ihtiraına kadir olmağla suhuletle itfâi harik içün mezbur tulumbayı icat ve hodbehot zuhur iden harıklere varup hususa Tophane ihtirakında tulumba ile ateşin ıtfasına azîm imdat eylediği manzur-i nazar-ı sadr-ı ahali perver olıcak Yeniçeri Ocağından Gılman-ı Acemiye yamak olmak üzre Tulumbacı Ocağı vaz olunmak içün rikâbı hümayuna arz ve müsaade erzâni buyrulup 1132 senesinde mezbur Davud Ağa yevmî 120 akçe ile Ağa ve yevmî 60 akçe ile bir kethüda ve yirmi akçe ile bir kâtip ve 26 akçe ile bir Çavuş yamağı ve 30 akçe ile bir Odabaşı ve on beşer akçe ile elli nefer tulumbacı ve gecelerde nöbetçilerinin taamiyeleri ve sakalarının kisve-i mahsusaları ve bahşişleri ve neferatın nühastan masnû külâhları tamiri içün doksan akçe tâyin olunmuştu; hortumları اعمال îmale bir miktar neferat dahi elzem olmağla altmış dört nefer dahi zam ve hortumlar masrafı içün Tulumbacıbaşı ağaya kırk akçe terakki ihsan ve neferat içün yevmiye onar kıyye lâhim ve yetmiş beşer çift fodla tâyin buyruldu 1).

1) Raşit *zeyli* [Çelebi zade tarihi] S. 255 ilâ 257

ACEMİ OĞLANLARINA DAİR BÂZI KANÛN VE HÜKÜMLER

1

Kanun-ı penç-ü yek پنج ويك 1)

Uç beğleri akıncı ve sair yiğit ve yikil cem eyleyüp gaza niyetine darülharbe seğirtmek akıncılıktır ve Uç beğleri kenduler eşmeyüp adamlarına akıncı ve sair yiğit ve yikil koşup gönderirler, eşen kimesneler yüz ve yüzden ziyade olursa (haramilik) tir, bu iki kısımdan pençü yek alınur ve eğer Uç beğleri kenduler eşmeyup adam gönderüp eşen adam yüzden eksik olursa (çete) dir, pençü yek alınmaz ve Uç beğlerinin ve pençü yekçilerin ve toyçelerin ağırlığı babında dahi kanun budur ki şol vakit ki emir ile akın ve haramilik ola; ol haramilikten çıkan oğlanlarından akın beğlerinde ve toyçelerde ve akıncılarda ve sair yiğit ve yikilde ne miktar oğlan varsa cem olunup dahi pençü yekçi marifetiyle yazılup defter olup dahi akıncı beği ol akında kendüsi ile çıkarduğı oğlanlardan yirmi oğlan ile ağırlana. Pençü yekçiler, kendu kazancı ile çıkarduğı oğlandan beş oğlan ile ağırlana ve toyçılardan malûm muayyenleri kendu kisbi ile çıkarduğı oğlandan birer oğlan ile ağırlana ve alçak hallü toyçılar iki kişi bir oğlanla ağırlana ve ağırlıktan ziyade gelen oğlan on yaşından on yedi yaşına varınca alına ve eğer on sekiz yaşından tecavüz idenlerin dahi bazısında kabiliyet olursa ol dahi alınup esir sahibine her oğlan içün Hızânei Âmireden üç yüz akçe verile; alınacak oğlan malûl ve mâzur olmıya ve oğlanlık âsarı galip olup sakallı olmaya.

Ve penç-ü yek oğlanı alınmak olıcak sancak beği ve toyçıları muavenet ideler; kimesne mâni olmaya; akından ve haramilikten alınan oğlanları beyliğe alınacağı alınup tam olduktan sonra İl beği çıkup gelince muavenet idüp bekliyecek yerde bek-

1) Pençüyek ve galat olarak pençik, Osmanlılarda harpte elde edilen esirlerden alınan beşte bire veya esir bedelinin beşte birine takdir edilmiş olan kıymete denirdi.

liyeler ve gönderecek yerde gönderele ve toyçılar yağıda oğlan kaçurmak vâkı olur ise arz ideler ne emir olunur ise anınla amel oluna ve her kişi ne veçhile ağırlanmalu ise kendü kazancı, kisbi ile ağırlana, ahar kimesnenin esirini kendü adına idüp anınla ağırlanmaya.

Pen-çü yekçiler, pençik oğlanını cem itmelü olıcak akında olanı akın beği cem ide ve ne kadar oğlan cem olursa bir defteri penç-ü yekçi ve bir defteri akıncı beği yazup, penç-ü yek oğlanı dergâhı muallâya gelicek ikisinin dahi defteri ve adamı bile geleler ve eğer akın beği hazır olmazsa yerine duran adamı marifetiyle cem olup ve anın marifetiyle yazılup pençü yek oğlanı gelicek hem anun defteri ve adamı ve hem pençü yekçinin defteri ve adamı gelüp bile getüre ve akında vâkı olan davar armaganı babında kadimlerde kanûn ve âdet ne veçhile cari olıgelmiş ise girû öyle ola 1).

2

Pençik Nişanı yani Fermanı:

Nişân-ı hümâyun oldur ki nusûsı Kelâmı Kadimi pâdişâhı hakîm ammet âlââhû ve temmet niamâuhû zümrei guzatın ve fırkai erbabı cihadın İndallah kurbetine ve ulüvvü rütbetine delâili kat'iyye idüp felizâlik âbâi kirâmım ve ecdâdı izâmım tâbe serâhümün şîmei kerime ve seciyyesine iptidai neşetlerinden ilâ yevmina hâzâ قلع *kal'i küfrü âsam ve* قمع *kam'ı bünyânı maabidi abedei esnam olup ihrâzı mesûbâtı diniyye iderlerdi; hâliya ben dahi anların sünnetlerine sülûk idüp bab-ı gaza ve cihat meftuh olunmağın kıdvetül eâli velekâbir pençü yekçi başı Yusuf dergâh-ı muallâma adam gönderüp kanunnâme talep kılup ben dahi işbu kanunnâmeyi virdim ve buyurdum ki Uç beğleri, akıncı yiğit ve yikil cem idüp darülharbe seğirtmek (akın) dır ve Uç beğleri kendüler eşmeyüp adamlarına akıncı ve sair yiğit ve yikil koşup darülharbe göndermek eğer eşen kimesneler yüz ve yüzden ziyade olursa (haramilik) tir; bu iki kısımdan pençü yek alınur, eğer Uç beğleri kendüler eşmeyüp adam gönderüp eşen adam yüzden*

1) *Kanunnâme*, İstanbul Üniversitesi kütüphanesi, Hâlis Efendi kitapları, numara 2753.

eksik olursa (çete) dir; pençü yek alınmaz, minbaad dahi bu üslûb üzre amel oluna bir dürlü dahi olmaya.

Ve Uç beğleri ve pençü yekçilerin ve toyçelerin ağırlığı babında dahi buyurdum ki şol vakit ki akın ve haramilik ola, ol akından ve haramilikten çıkan oğlanlardan akın beğlerinde ve pençü yekcilerde ve toyçelerde akıncılarda ve sair yiğit ve yikilde ne miktar oğlan var ise cem olup pençü yekçi başı marifetiyle yazup defter olup dahi akın beği ol akında kendü kisbiyle çıkarduğu oğlandan yirmi oğlan ile ağırlana ve pençü yekçiler kendü kazancı ile çıkarduğı oğlandan beşer oğlanla ağırlana ve toyçıların malûm ve muayyenleri kendi kisbleriyle ve mübaşeretleriyle çıkarduğı oğlandan birer oğlanla ağırlana ve alçak hallü toyçeler dahi kenduler çıkarduğı iki kişi bir oğlan ile ağırlanalar ve ağırlıktan ziyade gelen oğlan on yaşından on yedi yaşına varınca alına ve eğer on yedi yaşından tecavüz edenlerin dahi bazısında kabiliyet olursa ol dahi alınup esir sahibine her oğlan için Hazinei Âmireden üç yüz akçe verile amma gerektir ki alınacak oğlan malûl ve marîz olmaya, oğlanlık âsarı galip olmaya.

Ve pençü yek oğlanı alınmalu olıcak sancak begi ve toyçeler muavenet ideler; ol babta hiç ahad mâni olmaya. İslemiyeni sancak begi sekide 1), ziyade temerrüd ideni yazup bana bildireler; ben hakkından gelürüm. Buyurdum ki akından ve haramilikten alınan oğlanların beğliğe alınacağı alınup tam olduktan sonra Ilbeği memlekete çıkınca toyçeler muavenet idüp bekliyecek yerde bekliyeler ve götürecek yerde götüreler ve toyçeler yağıdan oğlan çıkarmak vâkı olursa bana arz olunup ben nice emredersem anunla amel oluna.

Ve buyurdum ki her yiğit ne veçhile ağırlanurlarsa kendi kazancı ve kisbi ile ağırlana; âhar kimesnenin esirin kendu adına geçürmiye ve âhar kimesnenin esirin kendü adına idüp anınla ağırlanmaya.

Ve buyurdum ki pençü yekçiler pençik oğlanın cem itmelü olıcak akında olanı akın beği marifetiyle cem ide ve ne kadar oğlan cem olursa bir defter pençü yekçi yazup ve bir defter dahi

---

1) İslemeyeni sancak beği sekide, yani dinlemeyeni sancak beği sus-dursun, teskin etsun demektir. Sekitmek = susturmak, teskin etmek manasınadır. bk. [Bianchi]

akın beği yazup pençik oğlanı dergâhı muallâma gelicek ikisinin defteri dahi bile gele; eğer akın beği binefsihi hazır olmazsa oğlan, akın beğinin yerine duran adamı marifetiyle cem olup ve anun marifetiyle yazılup sonra Pençik oğlanı kapuma gelicek hem anun marifetiyle defteri ve adamı ve hem pençü yekçinin adamı ve defteri gelip bile teslim ideler.

Ve buyurdum ki akında vâki olan davar armağanı bâbında kadîmden şimdiye değin kanun ve âdet ne veçhile câri olmuş ise girû öyle ola.

Ve buyurdum ki Uç beğleri ve Pençikçileri ve Toyçeler, bu kanunu müsellem ve mukarrer tutalar, mazmuniyle amel ideler; tağyir ve tebdil ve muhalefet itmeyeler; her kim ki tagyir ve tebdil veya muhalefet iderse envâi ukubât ile muakab olur, şöyle bileler fi L. [Şavval] sene 898 1).

3

Vergi alınan Pençik kanunu :

قدوة العلماء العظام اسوة الفضلاء الفخام مبين الشرايع والاحكام المخصوص بعناية الملك العلام

İstanbul kadısı Mevlâna Seydî Dâmet fezailihû ve iftiharül ümenail muharrirîn Pençik Emini Muhyiddin zîde kadrühû tevki-i refi-i hümâyun vâsıl olıcak malûm olaki sen ki eminsin hâliya kapuma mektup gönderüp iskeleye gelen üseranın Pençiği hususunda kanunnâme talep etmişsin; imdi bundan evvel İnebolu iskelesinde kanunnâmeye ihtiyaç olup kanunnâme talep ittikleri sebeptan Pençik kâtibi olup fevt olan Mustafada kanunnâme olup tezkire gönderilüp İstanbul Pençiğinin kanunnâmesi sureti talep olundu ve ol dahi sureti gönderüp ana göre İnebolu iskelesine Pençik kanunnâmesi yazılup gönderilüp sureti ahkâmda kaydolunmuştu; aslı İstanbul kanunnâmesinden müstahraç olduğu sebepten Anadolu ahkâmında bulunup yazılup gönderildi.

İmdi Pençik hususunda olan kanunı kadîm budur ki [شیرخور بچه şirhorbeççe] den üç yaşına değin onar akçeden otuz akçeye varınca

1) *Kânunnâme* [Veliyyüddin Efendi kütüphanesi, numara, 1970, varak 13? b] ve [Âşır Efendi kütüphanesi, numara 1004 varak 31].

alınur ve üç yaşından sekiz yaşına varınca yüz akçe alınur; bunun gibilere [بچه Beççe] derler ve sekiz yaşından on iki yaşına varınca yüz yirmi akçeden iki yüz akçeye varınca alınur bunun gibilere [غلامچه Gulâmçe] dirler ve bâliğ olmuş gulamdan iki yüz elli akçeden iki yüz seksen akçeye değin alınur ve sakallu kâfirden dahi iki yüz akçeden iki yüz yetmiş akçeye değin alınur ve pîr kâfirden yüz elli akçeden iki yüz akçeye değin alınur ve mezkûr kâfir pîr veya fertut olıcak olursa yüz otuz akçeden yüz elli akçeye değin alınur,

Ve dahi gulam veya kâfir yekçeşim veya yekdest olursa yüz otuz akçeden yüz elli akçeye değin alınur ve dahi ümmülveled cariyeye yüz yirmi akçeden yüz elli akçeye değin alınur ve dahi marye ve acûze ve دختر duhter ve دخترك duhterek ve mâyûbe ve bimare ve fertute veyahut yekdest ve yekçeşim olıcak olursa bu zikrolunanın emsali mucibince alınur.

İmdi buyurdum ki hükmü hümâyunum varduğu gibi siz dahi bu zikrolunan kanunnâme mucebince amel idüp üslûbu mezbur muktezasınca Pençik alup her birin ayru ayru ve cins cins müfredatiyle yazup alınan akçeyi her neferin [isminin] altına kayıt idüp mufassal defter idesin, harici defter nesne komiyasın; bu bapta tamam ihtimam idüp mâli pâdişâhiyi tahsil idesin ve sen ki kadısın bu kanunnâmenin suretini sicillâta kaydedesin; zayi olmayup daima mucibiyle amel oluna ve bâdennazar bu hükmü emini mezburun elinde ipka idesin; her kim emin olursa anlar hifzideler; şöyle bileler. Alâmeti şerife itimat kılalar. تحريراً فى اليوم السادس شهر شوال المكرم سنه ست عشر و تسعمايه Tahriren filyevmis-sadis şehri Şavval-ülmükerrem sene sitte aşer ve tisamie 1).

4

Devşirmelerin tevzi ve muhasebelerine dair aşağıya kısmen suretini naklettiğim (931 Şavval 1525 M.) tarihli vesika bunların ne suretle tevzi edildiğini göstermektedir.

---

1) *Kanunnâme* [Âtıf Efendi kütüphanesi, numara 1734, varak 36].

محاسبهٔ

غلمان عجمیان دوشیرمه در ولایت روم‌ایلی درتحویل سنان بك آغا و کمینه مراد الکاتب عن غرهٔ شوال المکرم سنه احدی وثلثین وتسمایه الی غایة ذی‌الحجه سنه اربع وثلثین وتسمایه فی ثلث ستین وثلاث اشهر

نقل غلمان

۱۶۲۲ نفراً

عن بقیهٔ ماضی ۱۵۶۹ نفراً

برموجب دفتربالی چلبی منتش‌که تفتیش کرده‌بود ۹۴۲

برموجب دفتر محمد چلبی‌که نیابت کرده‌بود ۱۴۱

برموجب تذکرهٔ محمد آغا ۴۸۶

عن غلمان

ایلك مع برادران بندکان ۶۳ نفراً

غلمان ایلك که عن ...... اناطولی جمع‌شده و تسلیم‌شد باغای مزبور برموجب تذکرهٔ قاسم آغا فی ۵ ذی‌القعده سنه ۹۳۱

۵۹ نفراً

برادران بندکان برموجب حکم همایون

۴ نفراً

وضع من ذلك

التسلیمات ۵۷۲ نفراً

منهـ

التسلیمات ۵۵۱ نفراً

تسلیم

به سرخبازین سرای عامرهٔ ادرنه برموجب حکم همایون فی ۱۵ شوال المکرم سنه ۹۳۱

نفراً

۴

تسلیم

به سر راهداران آن شاکردی برموجب حکم همایون فی غرهٔ صفر سنه ۹۳۲

نفراً

۱

تسليم

به سر کاغدکران خاصه بر موجب تذکرهٔ
قاسم آغا فی ۱۵ صفر سنة المسطور
نفراً
۲

تسليم

به آغای باغچهٔ عامره عن ادرنه بر موجب
حکم همایون فی ۱۷ صفر سنة المزبور
نفراً
۳۰

تسليم

به سرخیاطین انبار چوقه بر موجب حکم
همایون فی غرهٔ ربیع الاخر سنة المسطور
نفراً
۲

تسليم

به آغای سرای عتیق عن ادرنه بر موجب حکم
واجب الاطاعه فی تاریخ المزبور
نفراً
۲

تسليم

به سر خبازین سرای عامرهٔ غلطه بر موجب
حکم همایون فی تاریخ المزبور
نفراً
۳

تسليم

به امین مطبخ عامره بر موجب حکم همایون
عن غرهٔ جمادی الاخر سنة المزبور
نفرا
۲۰

Bu tertip üzere Rumeliden gelen devşirmeler daha bir hayli yere verilmiştir; bu tevziatın sonunda ayrıca (مردکان mürdegân ber mucibi kuzat ve naibi Rumeli) kaydiyle devşirmelerden sevk esnasında vefat edenlere dair kadıların verdikleri ilâmlara istinaden yazılmış birtakım şerhler vardır; meselâ:

(بر موجب حجج مولانا قاضئ خیره بولی نفر ۲) . . الخ کبی .

Bu devşirme sürüsünün sevkı esnasında içlerinden bir neferin kaçtığına dair muhasebe defterinin en sonunda bir kayıt görülmektedir 1).

5

Yeniçeri ocağına oğlan devşirmek için on oltıncı asır başlarında verilmiş olan bir Nişan sureti 2).

Nişânı şerifi âlîşan hükmü oldur ki kadimül eyyamdan memaliki mahrusamda Yeniçeri içün oğlan almak kanun ve âdet

1) Bay İbnülemin Mahmud Kemal *vesikaları*, askerî kısım numara 18

2) Üniversite kütüphanesi, numara 2753.

olduğu ecilden filân kadılığa ki bu kadar hanedir ve falan kadılığa ki bu kadar hanedir kırk haneye bir oğlan hesabınca bu kadar nefer ve bu kadar nefer cem'an bu kadar oğlan olur; cem olmasını emridüp buyurdum ki kıdvetülemâcidi velekârim filân zîde kadrühûnun kemâli emanetine ve vüfûru istikametine itimat ve itikat eyleyüp emin tâyin idüp Dergâhi muallâm Yayabaşılarından kıdvetülemâsili velakran filâna işbu emri cihanmutâ ve lâzimül ittibâı virdim ve buyurdum ki tehir itmeyüp zikrolunan kadılıklara varup her kadılıkta il ve günü tenbih idüp çağırup velhasıl hiç bir karye atlamayup kefere ve âyânın ne kadar oğlanı varsa babalariyle cemidüp yanına getirüp ve bizzat nazar idüp görüp kanği kâfirin müteaddit oğulları ola içinden bir yararını ki sinde on dört, on beş yaşında nihayet on yedi ve on sekiz yaşında ola. Yeniçerilik içün yazup alup zapt ve hifz eyliye. Amma müteaddit oğlu olmayanın oğlunu almaya ve müteaddidin birin aldıktan sonra bakisini babasına göndere, ziyade hayf ve taarruz eylemiye ve emrim üzre bir oğlan alup yazdıktan sonra tebdil itmiye ve her oğlan ki alınır kendi adın ve atası adın ve köyü ve Sipahisi adın ve oğlanın hilyesin ve evsafın mufassal defter idüp deftere bile kayıt eyliye; gaybubet idecek olursa deftere rücu olunüp kim idüği ve kanden idüği malûm olup sühulet ile giru ele getürile ve anın gibi cem olunduğu esnada telbis ile hariçten levend dahi katarlar imış... kimesne katılmayup yerli raiyyet kâfir evlâtlarından cem ide, hileden ve telbisten ihtiraz eyliye.

Ve buyurdum ki Yeniçeri Oğlanı cem olup yüz ve yüz ellişer nefere yetiştikçe defter ile mutemet adamına koşup ve kadılar dahi mutemet adamları koşup ve ol vilâyetlerde Voynuk yerlerde Voynuk, olmayan yerlerde müsellemden ve Sipâhi adamlarından anların maksuduna kifayet idecek miktarı kimesneleri bile koşup İstanbulda Yeniçeri Ağasına göndereler; yolda ve izde tamam hıfzidüp ve mukayyet olup kimesneyi gitmek ve gaybet eylemek ihtimali olmaya, ve hem Yeniçeri Oğlanı yazan iki defter yazup biri kendinde durup ve birin karşı Yeniçeri oğlanı gönderdiği adam ile bile göndereler; Yeniçeri Ağasına defter ile teslim ide; sonra defterleri biribirleriyle mukabele olunup görülüp Yeniçeri Oğlanını tepdil ve tagyire mecali ve ihtimali olmaya.

Ve buyurdum ki oğlan koşup gönderdiği adamına tekid

eyleyüp ısmarlaya ki oğlanları İstanbula götürürken eğlenmeyüp ve kimesneden bir akçe ve bir habbe almayup ve taarruz ittirmeyüp doğru yoldan getire ve yolda konakların şaşırmayup bir köye tekrar konmayalar ki köy halkı Yeniçeri oğlanına ekmek vermekte ve evine iledüp zabt itmekte ziyade muzayaka lâzım gelmiye ve ol kazaların Kadıları ve Nâibleri ve Subaşıları ve yerlerinde duran adamları ve köy Kethüdaları bu bapta kemâli muavenet idip tahtı hükümetlerinde olan kura ve enhada ne miktar oğlan varsa cemisini bîkusur mezkûrun yanına ihzar eyleyüp göstere; hiç bir Ahadin oğlunu evinde alıkoymak ve gizletmek ve kaçırmak ve sair veçhile telbis itmek olmaya ve gereği gibi sakınalar. Bu hususta müşarünileyh veya adamları veya bu maslahata mübaşeret iden kimesneler aslâ ve kat'â ahatten bir akçe ve bir habbe almayalar ve her kim timarında ve evinde veya köyünde bir oğlan gizleyüp müşarünileyhe göstermemiş ola veya kaçırmış veya hile idüp hariçten levend katmış veya nev'an ihmal veya müsahale itmiş olursa kat'iyyen mecal virmeyüp siyaset ittirürin, bilmiş olalar ve bu husus emri hazır ve mahalli istima ve hüsnü tedbir olmağın gerektir ki mezkûrlara ol vilâyette olan kadılar ve Subaşılar ve yerlerine duran adamları ve köy Kethüdaları بانفسهم *bienfüsihim hazırûn olup oğlanı görmesinde ve almasında ve kimin oğlu alındığında ve evsaf ve hilyesinde anların dahi vukufu ola; nev'an hile ve tezvir karışmaya bu dahi şol ki caddei emânet ve tarikı istikametten sülûk idüp hilâfı memul nesne bulur ise mucibi itab ve ikabtır, ana göre ihtiyat idüp emri şerifim ile amel ideler, şöyle bileler, alâmeti şerife itimat kılalar.*

6

Maarif Vekâleti Kütüphaneler Müdürü merhum bay Hasan Fehmi Turgal tarafından Sivas Şer'î Mahkemesi sicillerinden çıkarılıp kendi el yazısiyle bana vermiş olduğu [1032 Safer 1622M.] tarihli bir devşirme fermanı sureti 1).

---

1) Bu Ferman sureti kısa bir mukaddime ile Konya mecmuasında [sayı 16-18 sene 1938 Şubat ve Mart] baş tarafı yazılmadan neşredilmiştir. Fermanda bazı noksanlar da vardır.

Kocaili ve Bolu ve Kastamonu ve Çorum ve Samsun ve Sinop ve Amasya ve Malatya ve Karahisarı şarkî ve Arapkir ve . . . . 1) ve Cemişkezek ve . . . . ve . . . . ve Cizre sancaklarında ve Sivas ve Maraş ve Erzurum ve Diyaribekir eyaletlerinde ve Kemah ve Bayburt. . . . vâkı olan kadılar zîde fazlühüm tevkî-i refî-i hümâyun vâsıl olicak malûm olaki bilfiil Yeniçerileri mAğası iftiharülümerâi velekâbir Mustafa Ağa dameulüvvühû süddei saadetime mektup gönderüp kadimül eyyamdan memâliki mahrusamda olan zimmî reayâdan Yeniçerilik içün oğlan alınmak kanun... olmağın tahtı kazanızda kadimde olıgeldüği üzre Yeniçeri olmağa oğlan cemeylemek içün Ocağın emektar ve ihtiyar ve zâbitlerinden olup bilfiil Başdeveci olan kıdvetül emâcidi velakran Mehmed zîde mecdühû tâyin olunup emri şerifim recasını arzetmeğin buyurdum ki mumaileyh kulum zikrolunan kadılıklara varduğunda her kadılıkta olan, ile, güne tenbih ve tekit idüp kurâ ve bilâddan ve Haslardan ve Timarlardan ve evkaf ve emlâkten velhâsıl hiçbir ferdi alıkoymayup dahi reayanın ne kadar oğlanı var ise babaları ile cem idüp mumaileyh kulumun yanına getirüp bizzat nazar idüp görüp reayadan her kangisinin müteaddit oğlanları var ise içinden bir yararını sinleri on beşten yirmi yaşına varınca Yeniçerilik içün alup yazup hıfzeyleye, amma müteaddit olmayan reayanın alınmaya ve müteaddidin biri alındıktan sonra bakisini babasına vire, anlara dahl ve taarruz eylemeye ve emrim üzre yarar oğlanı yazdıktan sonra tebdil eylemeye. Her oğlan ki alınur kendi adın ve babası ve köyü ve Sipahileri adların ve oğlanın hilye ve evsaf ve alâmetini yazup mufassal defter eyleye; deftere ol vech ile kayıt ittikten sonra gaybet idecek olursa ve kim idüği ve ne vakit itdüği deftere müracaat olunup malûm olduktan sonra giru ele getirilüp anın gibi oğlan cem olunduğu esnada telbis ile hariçten oğlan katmıyalar ve ihtiyat idüp kat'â kimesne katılmayup yerlü raiyyet oğlanlarından cem idüp hile ve telbisten ihtiyat eyliye.

Ve Yeniçeri oğlanı cem idüp yüz ve yüz elli nefere yetişdügi gibi معتمدعليه *mutemedün aleyh adam koşup Mahrusai İstanbulda Yeniçeri Ağasına göndereler ki yolda ve izde tam mahfuz ve maz-*

1) Fermandaki noktalı yerler merhum Hasan Fehmi Turgalın bana verdiği surette de vardır.

but olup bir kimesne ketm ve gaybet itmek ihtimali olmaya ve her Yeniçeri oğlanı yazıldıktan sonra iki defter idüp biri kendude durup ve birin Yeniçeri Oğlanına koşup gönderdiği adam ile bile göndere ki Yeniçeri Oğlanların Yeniçeri Ağasına defter ile teslim eyliyeler; sonradan defterleri biribiriyle mukabele olunup görüp Yeniçeri Oğlanların tebdil ve tagyire mecal ve ihtimal olmaya ve oğlan koşup gönderdiği adama tenbih ve te'kit idüp ısmarlaya ki oğlanları İstanbula getürirken gezdirmeyüp ve kimesneden bir akçe ve bir habbe nesne almayup dahl ve taarruz ittirmeyüp doğru yoldan getüre, amma yolda konakları şaşırup bir köye tekrar konmıyalar ki köy halkı Yeniçeri oğlanına ekmek virmekten ve evlerine alup hıfzeylemekten muzayaka lâzım gelmiye.

Ve ol yerlerin Kadıları ve Subaşıları ve Paşa ve Voyvodaları ve Evkaf mütevellileri ve Timar erleri hiç ahad Yeniçeri oğlanı hususunda cem olmak içün karışmayup, dahl ve taarruz itmeyüp müstakil mezbur kulum kendüsi cem idüp göndere; meğer ki oğlanın ihzârı hususunda kadılar ve Subaşılar ve Sipâhîler her ne dirlerse ol vakit bunun vech ve münasip gördüğü üzre amel eyliyeler, andan gayri hususlarda dahl eylemiyeler; zira .... vâkı olan husus buna raci olup bundan sual olunsa gerektir, bilmiş olalar gereği gibi mukayyet olup hiç bir ahadin oğlanı evinde alıkonup gizlenmek ve kaçırmak veya bir vech ile telbis itmek ihtimali olmıya, gereği gibi sakınalar ki bu hususta kendüsi veya adamları aslâ bir ahadden bir akçe ve bir habbe almayalar ve emrime muhalif iş itmiyeler; fermânı âlişânım ne veçh ile sâdır olmuş ise anın ile amel oluna, sonra teftiş ittirsem gerektir. Her kimin timarında veya evinde ve köyünde bir oğlan gizleyüp mezburu göstermemiş veya kaçırmış ola veya hile idüp hariçten oğlan katmış ola veyahut nev'an ihmal ve müsâhale itmiş ola her kim ise kat'â mecal virmeyüp siyaset ittürürin bilmiş olalar; bu babta mezkûrun şükür ve şikâyeti müsmir ve müessirdir; ana göre mukayyet olup ihtiyat üzre olalar; çün bu emri hümâyunum mahalli ihtimamdır; gerektir ki Yeniçeri oğlanı yazmakta ve kimin oğlu alınduğı ve evsaf ve alâmet ve hilyesin yazmakta nev'an hile ve tezvir karışmaya, şol ki caddei mukarrerdir ana sâlik olup tariki istikametten udûl eylemiye, teftiş

olunduktan sonra hilâf nesne zuhûr ider ise mucib-i itâb ve ikab olur, âna göre ihtiyat ve ihtiraz eyliyeler.

Ve oğlan alındıkta vüzerâ voyvodoları ve kadılar ve subaşılar ve eminler ve bazı kimesneler birer, ikişer köyü himayet idüp oğlan aldırmayup .... alıkorlar imiş; bu hususa kat'a rızây-ı hümâyunum yoktur; oğlan alınmak emrolunan köylerden kimesnenin dileği ve iltimasiyle oğlan alıkomayup emir olunduğu üzre oğlanları alup göndere ve bu hususu tecessüs ittirsem gerektir şöyle ki bir karyeye ..... idecek özrü makbul olmak ihtimali yoktur; envâ-i itâb va azapla muâteb olmak mukarrerdir.

Ve bazı köyler biz madenci ve evkaf reâyasıyız elimizde avârız ve (tekâlif) ten muaf olmak içün ve oğlan alınmamak içün emrimiz vardır deyu yeniçeri oğlanı vermekten taallül ve inat iderler imiş; bu babta emrim bunun üzerinedir ki şol karye halkının hükümlerinde aynı ile yeniçeri oğlanı alınmaya deyu .... ve tekâlif-i örfiyeden muaf yazılmak ile yeniçeri oğlanını vermemek isterlerse aslâ اصلا *ısga eylemeyüp anın gibi reâyanın oğlanların dahi emir olunan üzere yeniçeri oğlanı alalar ve Yeniçeri oğlanı alınmaya deyu ellerinde olan hükümlerin alup marifet-i kadı ile mühürlenüp südde-i saadetime göndereler. Bilcümle müşarünileyh ağaları tarafından verilen [mufassal] ve meşruh mühürlü mektup mucibince amel idüp mezbur hilâfına cevaz göstermiyesiz, şöyle bilesiz, alâmet-i şerife itimat kılasız. Tahriren evâil-i şehr-i safer el-muzaffer[sene]* الف و ثلثين و اثنين *isneyn ve selâsin ve elf.*

Bimakam-ı Kostantaniyye

7

Oğlan devşirilmesi için muhtelif mıntakalara gönderilen devşirme memurlarına fermandan başka yeniçeri ağaları tarafından mahallî kadılara hitaben yazılan 1031 H. 1621 M. tarihli Ağa mektubu 1):

1) Bu mektup 1926 senesinde Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuasında (C. 5, Sayı 1 ve 2.) merhum Bay Ahmed Refik tarafından neş-

Kadîmül eyyamdan memâlik-i mahrûse-i padişahîde vâki olan reâyadan yeniçerilik içün oğlan alınmak kanun-ı kadîm olup giru kadîmden olıgeldüği üzre yeniçeri olmak içün oğlan cem olunmak ferman olunmağın taht-ı hükümetinizde vâki reâyanın yeniçeriliğe lâyik yarar oğlanlardan intihap idüp ve cem eyleyüp Âsitane-i saadet âşiyane îsal ve irsal eylemek içün ocağın emekdar ve ihtiyar ağalarından olup Turnacıbaşı olan fahrülemâsilü velâyan . . . . Zîde mecdühu nasb ve tâyin olunup işbu varaka-i meveddet birle izzü huzurları savbına irsal olundu; ledelvusul "her kadılıkta vâki olan il ve köy ve kasabat ve kurâda ve biladta ve haslarda ve evkaf ve zeamette ve timarlarda ve çiftliklerde vâki olan reâyanın cümlesine muhkem tenbih ve tekit idesiz ki her ne kadar oğulları var ise hiçbir fert kalmayup babaları ile cem idüp ağayı mumaileyhin yanına getirüp ve ağayı müşarünileyh dahi bizzat nazar idüp müteaddit oğlu olanların içinden sinde on beş yaşından ve yirmi yaşına varınca bir yararın ve gayetle eyusin intihap idüp yeniçerilik içün alup defterine yazup dahi hıfzeyleye ve reâyanın müteaddit oğlu olanlardan bir gayetle yararın ve eyüsin alup bâkisini babasına vire. Ve yarar oğlanı deftere kayıt ittikten sonra tebdil eylemeye ve her oğlan ki alınur kendi adın ve babası ve anası ve köy ve sipahisi adların ve oğlanın hilye ve evsaf ve alâimin aynı ile yazup defter eyleyüp ve bu veçhile deftere kayıt ittikten sonra gaybet idecek olursa kim idüği ve kanden idiğü deftere müracaat olunup malûm olduktan sonra giru ele getürüle. Ve anun gibi oğlan cem olunduğu esnada hariçten oğlan katılmayup yerlü raiyyet oğullarından cem idüp hile ve telbisten ihtiyat eyleyeler.

Ve yeniçeri oğlanı yüz ve yüz elli nefer miktarı cem olunduğu gibi mûtemedün aleyh adam koşup Âsitane-i saâdete ve doğru Yeniçeri ocağına gönderilüp yolda ve menzillerde muhkem hıfzoluna ki birisi gaybet itmesi ihtimali olmaya ve her sürüye iki defter yazup birin kendu hıfz idüp ve birin sürü ile gönderdiği adama virüp kapuda sürüyü defter ile getirüp teslim eyleyüp ve bâdehu iki defter biribiriyle mukabele olunup cem olunan oğlanın birisi tebdil ve tagyir olunmak muhal ola ve oğlanı koşup gön-

---

redilmiş ise de orada bunun yeniçeri ağası mektubu olduğu gösterilmemiştir. Yeniçeri ağası bu mektubu devşirme yapılacak yerlerin kadılarına yazardı.

derdüği adama muhkem tenbih ve tekit eyleye ki oğlanları doğru yoldan getürüp ve gezdirmeyüp ve kimesneden bir akçe ve bir habbe almayup ve konakları şaşırdup bir köye konmuşlar iken tekrar konmayalar ki köy halkı yeniçeri oğlanına ekmek virmekten ve evlerine alup hıfzetmekten muzayaka gelmiye.

Ve ol vilâyetin kadıları ve subaşıları ve voyvoda ve evkaf mütevellîleri, timar erleri ve zuama ve ummâl, yeniçeri oğlanı cem hususu içün bir veçhile karışmayup ve kat'an müdahale ve mu araza eylemeyüp ağay-i mumaileyhin talebiyle mahal ve münasip gördüğü üzre amel ideler ve gayrı hususa دخل *dahl eylemiyeler.*

Zira bu bapta vâki olan umur ona müfevvazdır; muhkem mukayyet olup birisi dahl eylemeyüp hiçbir ferdin oğulların evinde alıkoymayup ve gizletmeyüp ve kaçırımayup bir veçhile telbisten ihtiraz ideler ve her kimin timar ve zeametinde ve yahut evinde ve köyünde ve çiftliğinde bir oğlan gizleyüp mumaileyhe göstermemiş ve kaçırmış veyahut hîle idüp hariçten oğlan katmış veya ihmal ve müsahale eylemiş ola, her kim ise kat'â mahal verilmeyüp siyaset-i padişahî ile haklarından gelinür bilmiş olalar; bu bapta mumaileyhin şükür ve şikâyeti mesmu ve müessirdir, ana göre tekayyüd idüp ihtiraz üzre olalar.

Ve yeniçeri oğlanı alındıkta vilâyet kadısı ve voyvodaları ve subaşıları ve iş erleri ve bazı kimesneler birer ve ikişer köy himayet idüp ve oğlan aldırmayup ve dilek idüp? alınurlarimiş ol makuleye rızây-ı hümâyun-ı pâdişahî yoktur; köylerden kimesnenin rica ve iltimasiyle oğlan alıkoymayup cem ve irsal ideler, bâdehu tecessüs ve tefahhus olundukta oğlan alınmadığı bilinür ise özürünüz makbul olmayup ikab-ı padişahî ile muâkab olmanuz mukarrerdir.

Ve bazı köyler madenci ve evkaf reâyasıyüz avarız-ı divaniye ve tekâlif-i örfiye ve oğlan alınmamak içün elimizde muafnâmemiz vardır deyu emir ibraz iderler ise ol makule [emirleri] ellerinden alup kiseleyüp Âsitane-i saadete gönderüp birine himayet olunmayup yeniçeri oğlanın ferman olunduğu üzre cem idüp birine muhalefet ittirmeyesin. Ve senki ağay-ı müşarünileyhsin bu bapta tekayyüd ve ihtimam üzre olup cadde-i haktan udûl eylemeyüp kimesneden bir habbe almayup kemâli istikamet üzre olup itmam-ı hizmet-i Pâdişahide mücid ve sâî olasın. باقى همیشه *Bâki hemişe*

علم و فضیلت در سجادهٔ شریعت دائم باد. *ilm-ü fazilet der seccade-i şeriat dâim bâd tahriren fî evahir-i şehr-i Muharremil hâram sene 1031 [1621 İkinci kânun].*

8

Acemi Oğlanı devşirilmesi hakkındaki hükümler :

Yenipazar taraflarına oğlan devşirmeğe memur edilen bir Yayabaşıya madende çalışan ameleler devşirmeden muaf olduklarına dair ellerindeki hükmü göstererek oğlan vermek istemediklerinden hükûmet, ikinci bir hükümle muâfiyetin kaldırılmış olduğunu ve bâdema bunlardan da oğlan alınacağını bildirmiştir. 966 H. 1558 M. tarihli hüküm sureti bu muâfiyetin ref'î hakkında gönderilmiştir 1).

Yenipazar kadısına hüküm ki:

Memâlik-i mahrusemden Yeniçerilik içün oğlan cem itmek kanunu muayyen olmağın dergâh-ı muallâm yayabaşilarından Üsküplü Mahmud zîde kadrühu ile mufassal hükm-i hümayunum irsal olunup hükm-i şerifimde avarız-ı divâniyye ve tekâliften muaf [olmak] içün hükm-i şerif verilen kurâ halkından taallül ittirmeyüp kanun üzre oğlan alup ve oğlan alınmaktan aynı ile muaf olup olbapta dahi hükm-i şerif verilen kurâ halkından dahi kanun üzre oğlan cem idüp oğlan vermemek içün hükm-i şerif vardır deyu taallûl ittirmeyüp ol hükmü dahi alup mühürleyüp südde-i saâdetime gönderesin deyu mastur ve mukayyetiken tahtı kazânda maden halkı elimizde oğlan vermemek içün hüküm vardır ve hükümde Buğdan halkı yazılmıştır, maden yazılmamıştır deyu oğlan vermekte taallül ve inat ittikleri ve müşarünileyh yayabaşıya teaddi ittiklerini südde-i saadetime arzeyledi.

İmdi emr-i şerifimde ol asıl hükmü olanlardan taallül ittirmeyüp oğlan alup, hükmü dahi alup mühürleyüp südde-i saadetime gönderesin deyu umum üzre mukayyed iken maden halkı bu veçhile taallül ve inad ide sen. men itmeyüp ihmal ve müsahalenden nâşidir; buyururumki hükm-i şerifim vusul buldukta eğer maden halkıdır ve eğer gayrıdır kimesneye taallül ve baha-

1) Başvekâlet Arşivi Mühimme defterleri, numara 3, s. 141.

ne ittirmeyüp emri sâbık üzre oğlan aldırup ve ellerinde olan hükümlerin dahi alup mühürleyüp südde-i saadetime gönderesin ve ol inat idenlerden yayabaşı dâvayı hak eylerse شرع *şer ile görüp ol bapta emr-i şer'î ne ise icra idüp ve inat idenler kimler ise isimleri ile yazup bildiresin.*

Oğlan devşirmeye memur olup vazifesini sû-i istimâl eden bir yayabaşı hakkındaki (973 Rebiülâhır; 1565 İkinci teşrin) tarihli bir hüküm sureti 1):

Uhri Kadısına hüküm ki:

Bundan akdem ol cevânibe acemi oğlanı cem'i içün irsal olunan yayabaşılardan Mehmed, anda varup adalet üzre cem itmeyüp nefsi Uhri'den asla oğlan almayup ve nevahi ve kurâsından dahi himayet idüp Koçi nâm zaim ile Dimitri nam zimmî mübaşereti ile hayli mal ahz ve celp ittüği istima olunmağın ol hizmetten ref olunup teftiş olunmaların emridüp hizmet-i mezbure girü yayabaşılardan kıdvetülemasil Ali'ye emrim olup olbapta berat-ı hümâyun virilüp mezkûrun teftişine bile mübaşır tâyin idüp buyurdum ki hükm-i şerifim varıcık göresin; filvaki mezkûr Hüseyin [Mehmed olacak] ve mezburân Koçi ve Dimitri vasıtasiyle âdet üzre eğer Uhriden ve eğer nevahi ve kurasından yarar oğlanları almayup kefereden ahız ve celp ittikleri sabit olursa sabit olan haklarını eshabına alivirüp yarar oğlanları elinde olan berat-ı hümâyunum mucibince mezkûr Aliye cem ittiresin. Bu bapta mezkûran Koçi ile Dimitrinin dahi mübaşeretleri olmuş ise mufassal ahvallerini ve üzerlerine sabit olan mevaddı defter idüp mühürleyüp Koçu ile Dimitriyi mukayyet-yarar adamlar ile südde-i saâdetime gönderesin.

Yine bir devşirme memurunun vazifesini sûi istimâl ettiğinden dolayı Semendire ve اورجه kadılarına gönderilmiş olan (973 Cemaziyelâhir; 1566 İkinci kânun) tarihli hüküm sûreti 2):

1) Mühimme defteri, 5, s. 123.
2) Mühimme defteri, 5, s. 304.

Semendire ve اورﺑﺠ *kadılarına hüküm ki:*

Sen ki اورﺑﺠ *kadısısın mektup gönderüp hâliya vilâyet ahvali tefehhus olundukta acemi oğlanı cem'ine varan 1) kazâyı* اورﺑﺠ *ye duhul ittiğinde karyelere adamlarını salup nal baha [At nalı parası] deyü her haneden onar akçe alup ve her baş haraçda yüz yirmi ve yüz otuz akçelerin alup ve tezkire akçesi deyu âlâ ve ednâdan her karyeden otuz beşer akçe alup on beşin kâtibe ve onunu bevvabına ve beşini berberine ve beşini aşcısına aldırup ve bundan maada beş yaşında ve on yaşında oğlanları koyup girü atalarına bin ve binden ziyadeye* بيع *bey'idüp vilâyete.... muzayaka vermiştir ki tâyin olunmaz ve husus-ı mezburun cümlesi Avlunya beği Ali'nin dahi malûmudur deyu bildirmişsin imdi mezkûrun ahvali teftiş olunup reayadan hilâf-ı* شرع *şer' ve kanun alınan hakları alınmak emridüp bu bapta dergâh-ı muallâm Yayabaşılarından Ferhad tâyin olunup buyurdum ki vusul buldukta mezburun sepetlerini müşarünileyh marifeti ile arayup eğer nakitten ve eğer çuha ve sair akmişeden her ne bulursa defter idüp mühürleyüp dahi müşarünileyh Ferhad subaşıya teslim idüp anın gibi kimsneden hilâf-ı şer' ve kanun akçe ve esvap almış ise ki* شرع *şer' ile sabit olan haklarını eshab-ı hukuka hükmedüp alıviresin ve nakitten ve çuha ve akmişe ve saireden ne bulunur ise defterin mühürleyüp müşarünileyhe teslim eyleyesin ve mezbur henüz oğlan devşirmedüğü yer kalmış ise ana verilen nişan-ı hümâyun mucibince mezkûr Ferhad subaşı baki kalan oğlanları cem eyleye.*

---

998 H. 1589 M. tarihli olub Tuna yalılarından oğlan devşirmeğe memur Yayabaşılardan Ahmed subaşı'nın vazifesini sû-i istimâl etmesinden dolayı reayânın şikâyeti üzerine bu hizmetten azli hakkındaki hüküm sûreti 2):

Ahmed Subaşıya hüküm ki:

Bundan akdem Tuna yalılarında vâki olan kadılıkların

1) Bu devşirme memurunun adının Kasım olduğu aynı Mühimmenin 332 inci sahifesinde kendisine yazılan bir hükümden anlaşılmaktadır.

2) Mühimme defteri, 66, s. 242. Yine bunun gibi Sivas ve Karaman eyâletlerine oğlan devşirmeğe giden diğer bir subaşının vazifesi de üzerinden alınmıştır [aynı Mühimme defteri].

Acemi oğlanı cem'i sana fermanım olmuş idi; hâliyâ bazı reâya gelüp senden külli şekva ittikleri ecilden hizmeti mezbureden sen ref olunup yerine südde-i saadetim yayabaşılarından yetmiş ikinci bölükte yayabaşı olan Ali Subaşı tâyin olunup irsal olunmuştur; buyurdum ki aslâ tehir ve terahi ve bir türlü dahi eylemeyüp sende olan defterleri mumaileyh Ali Subaşıya teslim eyleyüp ve dahi bir an ve bir saat tevakkuf eylemeyüp südde-i saadetime gelüp ..... şöyleki defterleri teslim itmeyüp dürlü behane eyliyesin timare çıkarılup hakkından gelinür, bilmiş olasın.

Acemi oğlanı devşirmeğe memur edilen Anadolu ağası Ferhad ağaya yardım edilmesi hakkında Bosna, Hersek ve Kilis sancaklarındaki kadılara yazılmış olan (981 H. 1573 M.) tarihli hüküm sûreti 1):

Bosna ve Hersek ve Kilis sancaklarında olan kadılara hüküm ki:

Hâlâ taht-ı kazanuzdan yeniçerilik içün Acemi oğlanı cem itmeğe Anadolu ağası Ferhad ağa 2) irsal olunup müşarünileyhe olbapta mufassal berat-ı hümâyunum virilüp kefere oğullarından cem olunmak üzre tâyin olunmuştur; lâkin zikrolunan üç sancakta umumen reâyadan cem oluna gelmekle kemakân جميع *cemi-i reâyadan cem olunmak emridüp buyurdum ki müşarünileyhin elinde olan berat-ı âlişânım muktazasınca emrolunan Acemi oğlanı eğer kefereden ve eğer Potur taifesinden 3) dir, cem ittirüp kefere oğullarından değildir deyu müşarünileyhe* تعارض *taaruz olmayasın ve sünnet olmuştur deyu yarar oğlanları vermekte inat ittirmeyesin.*

Devşirmeye memur samsoncubaşı Cafer Subaşıya gönderilmiş olan [981 H. 1573 M.] tarihli hüküm sûreti 4):

1) Mühimme defteri, 22, s. 292.

2) Anadolu ağası Ferhad ağa 973 H. 1565 M. senesinde yayabaşı olup bu tarihte Anadolu ağası idi.

3) Potur taifesi, Bosna hırıstiyanlarından müslüman olanlardır.

4) Mühimme defteri, 23, s. 63.

Dergâh-ı muallâm yeniçerileri zümresinden samsoncubaşı olan Cafer Subaşıya hüküm ki:

Bundan akdem Maraş, Kayseriye ve Niğde ve Beğşehri sancaklarından yeniçerilik içün oğlan cemedesin deyu berat-ı hümâyunumla irsal olunmuş idin, lâkin ziyade acemi oğlanı lâzım olmağin Karaman ve Zülkadriye beğlerbeğilerinde tâyin olunan sancaklardan maâda vilâyet-i Karaman sancaklarından yüz nefer ve Zülkadriye sancaklarından yüz nefer oglan cem itmek emridip buyurdum ki vusul buldukta mukaddema sana verilen nişan-ı hümâyunumda mastur olan kaide ve kanun üzre zikrolunan beğlerbeğiliklerde beratında mukayyet olan sancakların maâdasından dahi yüzer oğlan cem idesin. Kefere reâyasının müteaddit oğlu olanlarından cem idüp beratına muhalif kimesne mâni olmaya, amma sen dahi basiret üzre olup beratına muhalif iş itmekten ve kimesneyi himayet eylemekten hazer eyleyesin [Cemaziyelahır].

Bosna eyaletinden oğlan cem'ine memur edilen Yeniçeri Ocağı Hasekilerinden [Kurd] a gönderilen [1019 H. 1610 M.] tarihli bir hükümde vazifesini bir an evvel ikmal etmesi ve reayadan oğlan devşirmesine mâni olanların isimlerinin bildirilmesi yazılmıştır 1]:

Bosna eyaletinde oğlan cem'ine memur olan haseki Kurd zîde kadrühûya hüküm

Bundan akdem sâdır olan fermân-ı âlîşanım üzre oğlan cem'i içün Vilçitrin ve İpek kazalarına varduğunda ümera ve kuzattan ve âyan-ı vilâyetten nice kimesneler reayâyi tahrik idüp oğlan cem'ine mâni oldukların bildirdiğinde memur olduğun üzre cem idüp vaktü zamaniyle edây-i hizmet eylemek babında yeniçerilerim ağası tarafından mektup virildüğü ilâm olunmağın mumaileyhin mektubu mucibince amel olunmasını emridüp buyurdum ki vusul buldukta hâlâ ağayı müşarünileyh tarafından verilen mektup ve mukaddema elinde olan hükm-ü şerif mucibince zikrolunan kazalardan ferman olan oğlanı cem idüp ve yanında olan neferatı muhkem zapt idüp hüsnü tedbir ve tedarikle ve ehven veçhile memur olduğun hizmeti vakt-ü zamaniyle edâ

1) Mühimme defteri, 79, s. 94.

eyleyüp o makule reâyayı tahrik idenleri isim ve resimleriyle yazup arzedesin ve bir veçhile dahl ittirmeyesin.

Devşirme memuruna yardım edüp reâyanın çocuklarını kaçırmamaları hakkında karaman beğlerbeğisine ve Karaman eyaletindeki Kadılara gönderilmiş olan (981 H. 1573 M.) tarihli hüküm sûreti 1):

Karaman beğlerbeğisine ve Karaman vilâyetinde vâki olan kadılara hüküm ki;

Halâ taht-ı hükümetinizde devşirilmesi ferman olunan acemi oğlanları ahali-i kurâ ve kasabat kaçırup zuhura getürmediklerini ve bu bapta sizin dahi ademi muavenetiniz olduğu ilâm olunmağın buyurdum ki vusul buldukta bu bapta her biriniz bizzat mukayyet olup anun gibi acemi oğlanı cem'i içün yayabaşılar vardıklarında keferenin evlâtların kaçırtmayüp zuhura getürüp ve mümkün olduğu üzre siz dahi muavenet eyleyüp ihmalden hazer eyleyesin.

Zülkadir eyâletinden devşirilüp sürü tertibi üzre İstanbula gönderilen ve yolda Pâlo beği Hüseyin'in adamları tarafından gasbedilen on iki oğlanın derhal buldurulup günderilmesi hakhında Diyaribekir beğlerbeğisine yollanan (981 H. 1573 M.) tarihli hüküm 2):

Diyaribekir beğlerbeğisine hüküm ki:

Vilâyet-i Zülkadriyede emr-i şerifimle acemi oğlanı cem'i içün gönderilen yayabaşılar bazı oğlanı cem idüp Âsitane-i saâdete gelmek içün yeniçerilere koşulup gelürlerken on sekiz nefer oğlan gaybet idüp gittikte sen ele getürüp yeniçerilere, koşup gelürlerken Pâlo beği Hüseyin adamları zikrolunan oğlanların on iki neferini ellerinden alup gittüklerin yeniçerilerim ağası ilâm eylemeğin zikrolunan oğlanları beherhal buldurup südde-i saâdetime göndermek emridüp buyurdum ki vusul buldukta müşarünileyhe beherhal zikrolunan oğlanları buldurup zuhura getürüp yeniçeri-

1) Mühimme defteri, 23, s. 237.
2) Mühimme defteri, 23, s. 237.

lere teslim ittiresin. şöyle ki inat ve muhalefet iderlerse isimleriyle yazup arzidesin.

Bilecikten oğlan devşirilmesi hakkında devşirme memuru tâyin olunan zagarcıbaşı Mustafa Ağaya verilmiş olan 981 Zilkade 1574 Şubat tarihli hüküm sûreti 1):

Zagarcılarımbaşı Mustafa ağaya hüküm ki:

Sultanönü sancağında Bilecik kazazında birkaç karyede zimmîler olup sana verilen berat-ı âlişânımda mastur ve beyan olunan kanun üzre anlardan dahi acemi oğlanı almak emridüp buyurdum ki vusul buldukta kazây-ı mezbure varup zimmîlerinden beratında mukayyet olan kanun ve emrim muktezasınca acemi oğlanı cem idüp atebei ulyama gönderesin; beratına ve emre muhalif kimesneye iş ittirmiyesin.

---

986 Rebiülevvel [1578] tarihinde Bosna, Hersek ve Kilis Sancaklarından oğlan devşirmeğe Anadulu ağasının tâyin edildiğine dair bu sancakların kadılarına gönderilmiş olan hüküm sureti 2):

Bosna ve Hersek ve Kilis sancaklarında vâki olan kadılara hüküm ki:

Taht-ı kazanuzdan yeniçerilik içün Acemi oğlanı cem itmeğe anadolu ağası irsal olunup müşarünileyhe olbapta mufassal emr-i hümâyunum virilüp kefere oğullarından cem olmak emridüp buyurdum ki vusul buldukta müşarünileyhin elinde olan berat-ı âlişânım muktezasınca emrolunan acemi oğlanını eğer kefereden ve eğer müslüman reaya taifesindendir 3) cem ittirüp kefere oğullarından değildir deyu müşarünileyhe mütearrız olmıyasın.

---

1) Mühimme defteri, 24, s. 55.

2) Mühimme defteri, 26, s. 24 ve aynı suretle Kilis ve Hersekten devşirme hakkında Mühimme, 36, s. 106 da da başka bir hüküm vardır.

3) Müslüman reaya taifesi, Potur oğulları demektir.

Acemi oğlanlarının sürü halinde sevklerine dair bir kaç hüküm :

981 Rebiulevvel [1573 Temmuz] tarihiyle Rumeli eyâleti kadılarına devşirmelerin sevkleri hakkında gönderilmiş olan hüküm sureti 1) :

Vilâyet-i Rumeli kadılarına hüküm ki:

Memâlik-i mahrusemde yeniçerilik içün cem olunan oğlan İstanbula gelürken taht-ı kazanıza uğradıkta şimdiye değin olıgeldüğü üzre beklettirilüp ve zad-ü zevadeleri bulunan yerden âdet üzre tedarik ittirilüp kimesneye zulüm ve teaddi ittirilmemesini emridüp buyurdum ki anun gibi yeniçerilik içün cem olunan acemi oğlanı İstanbula gelürken taht-ı kazanuza uğradıkta şimdiyedek olıgeldüğü üzre gaybet eylememek içün bekletdirilüp zad-ü zevâdelerini dahi tedarik ittirüp amma sürücülerine muhkem tenbih eyleyesiz ki bu bahane ile kimesneden celp ve ahz itmeyüp ve kudreti olmayanlara zadü zevadelerin teklif ittirmeyüp ve kondukları yerlerde iki, üç gün oturmayup konaktan konağa doğru yoldan gelüp yol şaşırup bir karyede iki defa koymayalar ve oğlanlara zulmen esbap ve ... aldırmayup zulüm ve taaddi olmaktan ziyade ihtiraz ideler; şöyle ki eğer sürücüler ve eğer gayrılar bu bahane ile reayadan celp ve ahz idüp veya karyelerin garet idüp reayaya taaddileri ola, siz men itmiyesiz ve arz eylemiyesiz, neticesi size ait olub muatep olmanuz mukarrerdir, ana göre mukayyet olasız; şöyle bilesiz.

Trabzondan südde-i saadetime gelince yol üzerinde olan kadılara hüküm ki:

Batum beğlerbeğiliğinde cem olunan acemi oğlanları sürü bağlayup Âsitane-i saadetime gönderildikte kondukları kasabat ve kurada oligeldüğü üzre zad-ü zevadeleri tedarik olmak emridüp buyurdum ki vardıkta tehir ve tevakkuf eylemeyüp her kanginizin taht-ı kazasına dâhil olur ise kadimden oligeldüğü üzre zad-ü zevadelerin tedarik eyleyüp ihmal ve müsahaleden hazer idesin sene 992 2).

1) Mühimme defteri, 22, s. 304. Bu tamimin birer sureti otuz iki Rumeli ve on iki Anadolu kadısına gönderilmiştir.

2) Mühimme defteri, s. 11.

Bundan başka yine bu hususa yani devşirme sürülerinin sevklerine dair [Mühimme, 26, s. 46] ve [Mühimme, 53, s. 131] Rumeli kadılarına ve yine bu [992 H. 1584 M.] tarihinde Trabzondan İstanbula kadar olan Anadolunun sol kol kadılarına hükümler vardır.

Bosnadan sünnetli oğlan devşirilmesi hakkında hükümler :

Bosna ve Hersek ve Kilis kadılarına hüküm ki :

Taht-ı kazanuzdan şimdiye değin acemi oğlanı içün alınugelen oğlanların ekseri sünnetlü olmağla sünnetlü olanları dahi alınugelmişken hâliya acemi oğlanı cemine varan yayabaşına, sünnetlü oğlan almağa mâni olduğunuz ilâm olunmağın buyurdum ki... varıcak şöyle ki sünnetlü olan oğlanlar kadimden ol yerlü olup mücerret acemi oğlanı olmak içün sonradan varmış olmayalar veyahut acemi oğlan alınmamak içün sünnet olunmuş olmaya. Anun gibi sünnetli oğlanları almak murat edindikte mâni olmayup aldırasın, amma bu bahane ile tezvir ve telbis ile hariçten varan sünnetlü oğlan yazılmaktan hazer olunup şimdiye değin alınu geldüği üzre kadimi yerlü olan sünnetlü oğlanlardan yararların cem ittiresin sene 973 [1565 M] 1).

Yine buna dair 998 Muharrem 15 [İkinciteşrin 1589] tarihli başka bir hüküm sûreti 2).

Bosna beğlerbeğisine hüküm ki :

Hâlâ memâlik-i mahrusemde kadimden cem olunugelen yerlerden acemi oğlanı cem'i içün müekkit fermanı hümâyunum sâdır olmağın buyurdum ki vusul buldukta Bosna vilâyetinden dahi üslûb-ı kadim üzre alınan Potur oğulları sünnetlü olanın amma türkçe bilmeyüp acemi oğlan gibileri alup Potur oğludur deyu emrime muhalif ahardan oğlan karışmadan begayet içtinap eyleyesin, bu bapta ihtimam idüp himayet ile acemi oğlanlığa yararın alıkoyup yaramazın cem itmeden ve hilâfı emir türkleş-

---

1) Mühimme defteri, 5, s. 96.
2) Mühimme defteri, 66, s. 69.

miş oğlan alınmaktan ihtiyat eyliyesin, amma bu bahane ile bir ferdten celp ve ahz olunmaktan dahi sakınasın.

Yavuz Sultan Selim zemanında Potur oğullarından acemi oğlanı alındığına dair Feridun Bey münşeâtında şu kayıt vardır 1):

"... Bosna beği Mustafa Paşaya ve Hersek beği Evrenus oğlu İskender beğe bin yeniçeri oğlanı cem itmek emrolundu müslüman olan Poturnâk oğullarından... „

Yeniçeri oğlanı alınmakdan yani devşirmeden muâfiyet hakkındaki hükümlerden :

Resmî tabiriyle Yeniçeri oğlanı yani devşirme alınırken bazı hizmet ve vazifeler dolayısiyle muvakkat veya daimî olarak Acemi oğlanı alınmaktan istisna edilmiş şahıs ve köyler de vardı; aşağıdaki bazı vesika suretleri bunu göstermektedir.

Filibe kazasına tabi Pazarcık nahiyesinde ورسل ve namı diğer وشلته denilen ve bir ismi de Yeniköy olan karyedeki derbentciler hakkındaki defterhane kaydında bunların nelerden muaf oldukları şöyle anlatılmaktadır 2).

"Derbend-i kadimdir. Nahiye-i Saruhan beğlü der nezdi Kara pınar tabi'i mezbur: Karye-i mezbur ahalileri Sofya ve Samakoya giden yol üzerinde olup mahûf ve muhataralı yerler olmağın karye-i mezbur reâyası derbendci olup karye-i mezbure halkı mahalli mezbureyi bekleyüp آینده و رونده âyende ve revendeyi iletüp götürüp hıfz-u hıraset idüp ispençelerin ve öşürlerin vesair rüsumların bittemam virüp lâkin hizmetleri mukabelesinde عوارض avarız-ı divâniyyeden ve tekâlif-i örfiyeden ve gayriden ve arpadan ve samandan ve otluk arabasından ve yeniçeri oğlanı alınmakdan ve kürekciden ve celepden ve hisar yapmasından ve nüzül tahlından ve bilcümle avarız-ı divâniyyeden ve tekâlif-i şakkanın kalil ve kesirinden muaf ve müsellem olalar deyu elle-

1) Feridun Bey münşeâtı, I. ruznâme kısmı, s. 472.

2) Başvekâlet Arşivi 448 numaralı Edirne ve havalisi tahrir defteri, [Birinci Ahmed devri].

rinde ahkâm-ı şerifeleri olup defteri âtikate dahi minval-i meşruh üzre mastur ve mukayyet olup ber karar-ı sâbık defter-i cedid-i hakanîye kaydolundu. „

Tapu defterinde hıristiyan derbendcilerin isimleri yazılmış olup adedi kırktır.

Oğlan vermekten muâf Şarkî Karahisar Şap madeni ameleleri:

Buradaki dört adet Şap madeninde yirmi üç köy halkı maden ameleliği ederlerdi. Bu köylüler madendeki hizmetleri mukabelesinde cizye, ispenç vesair rüsum ile acemi oğlanı, avarız ve kürekci vermezlerdi; sonra bir aralık bunların muafiyetleri kaldırılarak bu şaphaneler ırgatla işletilmiş ve köylüler vergiye baglanmış ise de yerleri ziraate elverişli olmadığından ve hazinece bir istifade temin edilemiyeceği anlaşıldığından tekrar eski tarza avdet edilmiş ve 977 Muharrem 1569 M. senesinde yapılan arazi tahriri o suretle tesbit olunmuştu 1).

Köprü tâmiri vazifesi ile mükellef bir varoş reayasının avarız ve tekâlif ile oğlan vermekten muâfiyetlerine dair 986 Rebiülevvel sonu (1578 M.) tarihli Sirem tahrir defterindeki bir kayıt:

“Varoşu mezbur 2) kurbünde nehr-i بوحود üzerinde vâkı olan köprünün tûlü iki yüz yetmiş ذراع zira, olup gayet ile gereklü köprü olmağın varoş-u mezbur reayası zikrolunan köprüyü tamir ve termim itmek şartiyle avarız-ı divâniyye ve tekâlif-i örfiyeden ve nüzül ve Cerahor ve gılman-ı acemiyandan ve kürekciden vesair cemi-i karakolluklardan muaf ve müsellem olmak üzre defter-i atîk-ı sultanîde mukayyed bulunmağın bu bapta vürut iden emr-i âlikadr muktezasınca defter-i cedid-i hâkanîde cisri mezbure meremetci kaydolundular. „ 3)

Tahrir defterinden alınan diğer iki kayıt da şunlardır:

“Karye-i ردنه derbend, tâbi-i Sıdrekapsi: Karye-i mezburenin derbend olmaları içün 969 Şabanının evahiriyle müverrah hükm-ü şerif ibraz itmeğin sair derbentler gibi rüsum-u örfiyelerin eda ideler deyu mukayyet olmağın kendu rızalariyle ava-

1) 537 numaralı Karahisar-i şarkî tahrir defteri [Başvekâlet arşivi]
2) Sirem sancağında İyluk kazasında مورتك Mortek varoşu.
3) Başvekâlet Arşivi 631 numaralı ve 986 Hicrî tarihli Tapu defteri

rız-ı divaniyye ve tekâlif-i örfiyyeden ve kömürcülük ve cerahordan ve sehreden (angariye) ve yeniçeri oğlanı vermekden muaf ve müsellem olup karye-i mezbure derbendini hıfzetmek şartiyle derbentci kaydolundu „ 1)

***

" Kal'a-i İyluk'da vaki olan mîrî mahzenlerinde küllî arpa ve erzak درآنبار deranbar olup zikrolunan mahzenlerin hıfz ve hıraseti lâzım ve mühimdir deyu kal'a-i mezbure dizdarı ve sair müslümanlar haber virmeğin varoş ve سوسك ve ازغه nam karyeler reâyası avarız-ı divaniyye ve tekâlifi örfiyeden ve nüzül ve cerehor ve hisar yapmaktan ve gılman-ı acemiyandan muaf olmak şartiyle uhdelerine aldıkları sebepten defter-i atîkte mukayyet bulunmağın defter-i cedîd-i hakanîye dahi kaydolundular. „ 2)

***

Gerek muharebe ve gerek müsalâha aktindeki hizmetini takdiren Vezir-iâzam Merzifonî Kara Mustafa paşaya temlik edilen köylerin reâyâsı bütün tekâlif-i örfiyye ve avarız-ı divaniyye, tekâlif-i şakka, angarye ... hülâsa bütün vergilerden ve hizmetlerden ve bu meyanda acemi oğlanı alınmaktan da muaf olmuşlardır. 3)

***

Acemi oğlanı alınmaktan muâfiyete dair bir kaç hüküm sureti:

"Üsküdar kadısına hüküm ki,

Mektup gönderüp kazâyı mezbure tâbi Kartal nam karye halkı meclis-i şer'a gelüp karye-i mezbure ahalisi, Kadıköy nam karye halkı ile ıstabl-ı âmire mühimmatîçün Üsküdar çayırların biçüp ve bakup ve sana tevccüh olundukca at yedüp ve Bursadan ve gayrı yerden gelen mîrî atları getürünce bekleyüp ve yedüp ve

1) 772 No. ve 996 H. 1587 M. tarihli Selânik livası mufassal defteri.

2) 778 No. lu üçüncü Murad devrinde yapılan Sirem sancağının mufassal tahrir defteri.

3) 1032 No. lu Kamaniçe tahrir defteri.

taşradan gelen hazineyi hıfz ve hıraset idüp münavebe ile bekleyüp lâzım oldukca kulaguz olduğumuzdan maada karyemiz azîm yol üzerinde vaki olup memerr-i nas olmağla Kadıköyünden acemi oğlanı alınmaduğı gibi bizden dahi alınmayup dokuz yüz kırk beş senesinden seksen bir senesine gelince muaf olmuş idüği seksen bir senesinde bir oğlanımız alınup maahaza bizim hizmetimiz yol üzeri olmağla Kadıköy halkından gayrıdır andan alınmaduğı gibi hizmetleri mukabelesinde kendulerinden dahi alınmamak içün muaf olmaklığı rica ittiklerin ve filhakika memer olmağla hizmetleri Kadıköy halkından ziyade idüği muhakkaktır deyu arz ittiğin ecilden buyurdum ki vardıkta karye-i Kartal halkından hizmetleri mukabelesinde şimdiye değin acemi oğlanı alınugelmiş ise giru alınmayup memur oldukları hizmetlerin eda ittiresin.„ fî 24 ra 986 1).

***

Alacahisar beğine ve Bana kadısına hüküm ki:

Haliya mektup gönderüp Bana kazasına tâbi Pulvan nahiyesinde Popoşte nam karye keferesi gelüp sakin olduğumuz karyei mezbure Kökenc كوكنج *nam karye İstanbuldan[*بدون*]Budın'e giden tarikî âm üzerinde kasaba-i Niş ile perakende mabeyninde vaki olup merhum Sultan Mehmed zamanında zikrolunan karyeler avârız-ı divaniyye ve tekâlif-i örfiyyeden ve yeniçeri oğlanından muaf olmaları şartiyle iki* رأس *re's ulak bargirlerini besleyüp gelen ulaklara ulak bargirlerini virüp ol tarihten ilâ yevminâ hâzâ ol hizmet üzre iken Popoşte nam karyenin ahalisi taundan kırılup ve bazısı girihte olup ve bize yamak olan* كوكنج *keferesinin on altı hanesi nâmalûm yerlere firar idüp yerinde üç hanesi kaldığın bildirdiklerini arz eylemişsin; öyle olsa buyurdum ki vusul buldukta zikrolunan karyenin kadimi yerlü olup perakende olan keferesini her kande ise buldurup getirüp giru yerlerinde temekkün ittirüp kadimden idegeldikleri hidemât-ı lâzımesini şerait-i mezbure üzre ittirüp bir ferde teallül ve behane ittirmiyesin 2).*

---

1) Devşirme usulu, Acemi oğlanlar (Edebiyat Fakültesi Mecmuası sene 5 sayı: 1 ve 2.

2) Mühimme defteri, 3, s. 71.

981 Zilhiçce [1574 Mart] tarihli bir hükümle Anavarin Limanı kalesinin inşasında çalışan Mora sancağı halkından bir sene müddetle acemi oğlanı için efrat devşirilmemesi emrolunmuştur:

Mora Sancağında acemi oğlan cem'ine varan yayabaşıya hüküm ki

Hala liva-i mezbur reayası Anavarin limanı kalesinin binası hizmetinde olmağin bu sene liva-i mezburdan acemi oğlanı cem olunmaktan ferağat olunmuştur; buyurdum ki vusul buldukta liva-i mezburdan bu sene acemi oğlanı ceminden ferağat eyleyesin ki reaya kala'i mezbure binası hizmetinde olup itmame irişdireler emri şerifime mugayir teklif itmekten hazer eyleyesin sene 981 Zilhiçce 1).

Hükûmete kürek vermelerinden dolayı Biğa sancağından acemi oğlanı alınmaması hakkında (986 Cemazielevvel 21 1578 ağustos) tarihiyle Biğa sancağı kadılarına yazılan hüküm sureti:

Biğa sancağında olan kadilara hüküm ki,

Hala acemi oğlanları ceminde olan kıdvetülemâsil zagarcıbaşı Ali mektup gönderüp Biğa sancağı reayâsı mirî kürek virmeğin oğlan alınmamak içün ellerinde olan emirleri mucibince mukaddema Kara Mustafa, oğlan cem ittiği zamanda oğlan almamış imiş; liva-i mezburun yirmi pare köyleri olup Bursa sancağı karyeleriyle karışmış olup ..... buyurdum ki vardıkta mirî kürek teslim itmek mukabelesinde oğlan virmeyenlerin ellerinde hükümleri var ise talep idüp göresin filvaki mîri kürek vire gelmişler midir? ve kime teslim iderler imiş? eğer ellerinde oğlan virmemek içün hükümleri olup mîriye kürek teslim itmişler ise emirleri mucibince oğlan cem ittirmiyesin ve eğer emirleri yogise taallül ittirmeyüp müşarünileyhin elinde olan mufassal emri hümâyunum mucibince zikrolunan kuradan dahi oğlan cem ittiresin 2).

---

987 H. 1579 M. senesinde Üçüncü Murad'ın validesinin Üsküdarda yaptırdığı camiine vakfitmek için kendisine temlik olu-

1) Mühimme defteri 24 s. 89.
2) Mühimme defteri 35 s. 111.

nan Yeni İl hasları hıristiyanlarının acemi oğlanı vermekten muafiyetleri hakkında يكى ايل Yeni İl haslarındaki kadılara yazılmış olan bir hüküm:

"Yeni İl hasları olduğu yerlerin kadılarına hüküm ki,

Validetim sultan dâmet ismetühâya zikrolunan Yeni İl hasları temlik olunup milknâme-i hümâyunum virilmegin mezid-i merhamet-i hüsrevânemden umûmen reayayı avârız-ı divaniyye ve tekâlif-i örfiyyeden ve keferesi acemi oğlanı vermekten muaf ve müsellem olmaların emr idüp buyurdum ki vusul buldukta müşarünileyha dâmet ismetühâya temlik olunan Yeni İl haslarının umumen reayası emr-i celil-ül-kadrim üzre avârız-ı divaniyyeden ve tekâlif-i örfiyyeden ve keferesi acemi oğlanı virmekten muaf ve müsellem ola. Ferman-ı hümâyunuma muhalif teklif ve taaddi olunmaktan ziyade hazer eyleyesin deyu hükmü hümâyunum suretini her biriniz sicilli mahfuza kayıd eyleyesiz; minbâd vaki olan kuzat dahi mazmun-ı hümâyunumla amel eyleyeler ve badennazar bu hükm-ü hümayunumu mumaileyha zîdet ismetühânın mütevellisinin elinde ipka eyleyesin (987 Zilkâde) 1).

***

Edirne sarayı inşaatında amelelik eden acemi oğlanlarına yemeklik akçe verilmesine dair (975 Zilhicce 3 1568 haziran) tarihiyle Edirne hassa harç eminine yazılan hüküm sureti:

"Edirne hassa harç Eminine hüküm ki,

Hâliya mahmiye-i mezburede vaki olan saray-ı âmiremde binaya müteallik bazı hizmette istihdam olunmak içün irsal olunan Acemi oglanları kullarum âdeti kadîme üzre birer akçe ile, içinde hammallık ider var ise anlara ikişer akçe nafaka verilü gelmeğin buyurdum ki varıcak zikrolunan bina içün gönderilen Acemi oğlanları taifesinin içinde hamallık işleyenlere âdet ve kanun üzre ikişer akçe ve mâadasına günde birer akçe yemeklik tayin idüp virüp dahi defterine işaret eyleyesin (fi 3 Zilhicce 975) 2).

---

1) Mühimme 39 s. 75.

2) Devşirme usulü, Acemi oğlanlar (Edebiyat Fakültesi Mecmuası sene 1926 h. 5) Ahmed Refik

967 H. 1559 M. senesinde İstanbulun su yolu hizmetinde çalışarak hizmetlerine mükâfat olmak üzere kapuya çıkarılan acemi Çorbacıları [yayabaşıları] ile acemi oğlanları 1).

عن جماعت

سرپیادكان غلمان عجمیان

اسكندر بالی موسی

صوباشی صوباشی صوباشی

عن جماعت

غلمان عجمیان

آغا ٣

بلوك بلوك

جعفر مالقوچ فرسی قاسم یوسف عبدی احمد

فنار اسكندریه یكیشهر آیدنجق قالقاندلن اسكندریه

٥ ٧ ٩ ١٤

ك ك ك ك

داود نصوح محمد علی الاكوز

فنار پره‌مه‌دی یكیشهر ایلبصان توقاد

١٧ ١٨ ١٩ ٢٧ ٢٨

ك ك ك ك ك

حسین مصطفی موسی جعفر جعفر محمد مصطفی حسین

یوسف آولونیا مصطفی كوریجه توقاد مصطفی نوره‌قوب هرسك

٣٠ ١٠ ٤

ك ك ك یكون

٢٦

احمد عمر مصطفی

برقوجه مناستر سینوب

مذكورلر صو یولنه خدمت ایدن عجمی اوغلانلرندن اولوب قاپویه چیقمق بیورلدی.

Metinde görüldüğü üzre Türklerin hizmetlerinde olan Acemi oğlanlarının muhtelif hizmetlere verilmeleri hakkındaki hükümlerden:

"*Yeniçeri ağasına hüküm ki:*

Dergâh-ı muallamda Topçubaşı olan Pirî zîde mecdühû topçuya ihtiyaç olduğın bildirmeğin topçulara şakird olmak içün yirmi beş nefer Acemi oğlanı virilmesini emr idüp buyurdum ki emrim mucibince topçu şağirdi olmak üzre Türk üzerinde olan

---

1) Mühimme defteri 4 s. 46 sene 967.

oğlanlardan yirmi beş nefer Acemi oğlanı tâyin idüp isimleriyle defter idüp müşarünileyhe teslim eyliyesin„ 1).

"Yeniçeri ağasına hüküm ki:

Haliya hassa yularcı ve muytablara şağird lâzım idüği îlâm olunmağin sekiz nefer oğlan virilmesini emr idüp buyurdum ki, hükm-ü şerifim varıcak emrim üzre Türk üzerinde olan Acemi oğlanların san'ate kabil olanlarından hizmeti mezbure içün sekiz nefer oğlan viresin. sene 972 Cemaziyelevvel [1564 Birinci Kânun]„ 2).

"Yeniçeri ağasına hüküm ki:

Edirnede bostancılarım başı olan Hızır zîde mecdühû südde-i saadetime mektup gönderüp mahmiye-i mezburede vaki olan bağçe-i âmiremde hizmet iden bostancıların bazı fevt olup yetmiş iki nefer oğlan eksük olup hâliya hizmet zamanı olmağın bostancıya ihtiyaç vardır deyu bildirmeğin vilâyet-i Anadolu'dan hâliya cem olunan oğlanların acemilerinden yetmiş iki nefer tâyin olunup virilmesin emr idüp buyurdum ki, vusul buldukta emrim üzre hâliya vilâyet-i Anadoludan cem olunan oğlanların acemilerindnn zikrolunan bağçe-i âmirem hizmeti içün yetmiş iki nefer oğlan tâyin idüp ve tâyin olunan oğlanları defter idüp defteriyle müşarünileyh bostancılarım başına irsal eyliyesin. Sene 975 Ramazan [1568 Mart] 3).

"Yeniçeri ağasına hüküm ki:

Hâlâ Edirne bağçesine oğlan lâzım olmağın bilfiil islâma gelen oğlanlardan otuz nefer oğlan virilmek emr idüp buyurdum ki vardıkta hâlâ islâma gelen oğlanların yarar olup bağçe hizmetine kadir olanlardan otuz nefer oğlan yazup deftere yazdırasın sene 990 Cemaziyelevvel 23 [1582] 4).

---

1) Mühimme 6, s. 186
2) Mühimme 6, s. 223
3) Mühimme 7, s. 336
4) Mühimme 47, s. 155

"Yeniçeri ağasına hüküm ki:

Hâliya bina olunan dört pare hassa gemiye 1) üçyüz nefer oğlan lâzım olmağın Türk üzerinde olan ulûfesiz oğlanlardan üç yüz nefer oğlan yazılup virilmesini emr idüp buyurdym ki, emrim üzre Türk üzerinde olan oğlanların eskilerinden ve yararlarından üç yüz nefer Acemi oğlan ulûfeye yazup dahi zikrolunan gemilere tevzi eyleyesin. 976 Rebiulevvel 1568 M. 2)

"Yeniçeri ağasına hüküm ki:

Hâlâ bu sene-i mubarekede deryaya ihraç olunan donanma-yı hümâyunum mühimmi içün dört yüz nefer ulûfeli Acemi oğlanları yarar ve emekdar olanlarından dört yüz nefer çıkmak emr idüp buyurdum ki vusul buldukta emrim üzre ulûfelü olan Acemi oğlanlarının yarar ve emekdarlarından kadîmden olıgeldüği üzre dört yüz nefer donanmâ-yı hümâyunum mühimmi içün oğlan kapuya ihraç eyleyüp südde-i saadetime gönderesin. sene 993 [1585 M] 3).

"Budun [Budin] muhafazasında olan vezir Mustafa Paşaya hüküm ki:

Kıdvet-ül-ümera-il-kiram Lipve sancağı Beği Mustafa dâme izzühû südde-i saadetime mektup gönderüp Frenkistandan sıla içün kardeşleri gelüp kenduyi sıla eyleyüp mezkûrları islâma davet eyledikte müyesser olmayup giru yerlu yerlerine gidüp lâkin akrebi akribasından olup bilfiil manto ve kıral herseği ki Beç kıralının güvegüsi ve ol diyarın namdarıdır; mezburun âbâ vü ecdadı asitane-i saadetime müracaat idegelmegin hâliya mezbûr Hersek ve mir-i müşarünileyhin kardeşleri derghı izzet destgâhıma gelüp arz-ı ubûdiyet itmeğe icazet-i hümâyunum talep ittiklerin bildirmegin buyurdum ki vusul buldukda göresin, şöy-

---

1) Hassa gemi, Saraya ve divana odun, kereste, kar, taş ve sair levazımatı İzmit ve Mudanyadan nakleden ve Usküdarle Beşiktaş ve Gelibolu ile Çardak arasında işleyen ve nakliyatta kullanılan gemilerdir.

2) Mühimme 7, s. 789

3) mühimme 58, s. 50 ve 181

le ki mabeyinde olan ahdü amana muhalif bir vazi olmak ihtimali yoğise mumaileyhin akribası sedde-i saadetime gelmek murad idiyorsa mâni olmayup bu canibe gelmeğe icâzet viresin.„ Sene 983 H. 1575 M. 1).

*
* *

"Yeniçeri ağasına hüküm ki:

Hâliya hassa câmeşuylarından beş nefer kimsene fevt olup yerlerine âdem lâzım olmağın iki neferi üstad oglanlarından tâyin olunup üç neferi Türk üzerinde olan ulûfesiz Acemi oğlanlarından eski ve müstahık olanlarından üç nefer oğlan tâyin eyleyüp devşirme defterine işaret idüp tezkirelerin gönderesin ki cemaat-ı mezbûreye ilhak oluna.„ Sene 973, Ramazan 20 Şubat 1570 2).

*
* *

"Yeniçeri ağasına hüküm ki:

Hâliya Edirnede bina olunan cami-i şerifimde hizmet içün Türk üzerinde olan oğlanlardan yüz nefer oğlanı ulûfeye yazup gönderilmesini emr idüp buyurdum ki vardıkda Türk üzerinde hizmet iden Acemi oğlanlarının eski ve yarar olanlarından kanunları üzre yüz nefer oğlan yazup cami-i şerif binası hizmetiçün gönderesin, şöyle bilesin.„ Sene 977 Şevval [1570 Mart] 3)

*
* *

"Yeniçeri ağasına hüküm ki:

Matbah-ı âmirem mühimmi içün Türk üzerinde olan Acemi oğlanlarından yirmi nefer aşçı ve beş nefer helvacı lâzım olmağın buyurdum ki vusul buldukda kadimden olıgeldüği üzre Türk üzerinde olan Acemi oğlanlarından yirmi beş neferin yirmi neferi aşçılara ve beş neferin helvacılara tâyin eyleyüp gönderesin. 4)

1) Mühimme 27, s. 299
2) Mühimme 9, s. 14
3) Mühimme 9, s. 46
4) Mühimme 14, sene 978

"Yeniçeri ağasına hüküm ki:

Hâliya topçubaşı dergâhı muallâma mektup gönderüp Tophanede istihdam içün Acemi oğlanlarından lâzım oldığın bildirmeğin Türk üzerinde olan Acemi oğlanlarından yüz nefer Acemi oğlanı virilmesini emr idüp buyurdum ki vusul buldukda bî tevakkuf Türk üzerinde olan Acemi oğlanlarından صغير *sagîr olmayup Tophane hizmetine kadir girû yetişmiş iri oğlanlardan yüz nefer oğlanı intihap idüp teslim idesin ki Tophanede istihdam oluna ve topçulara nişan komak içün bir talimhane lâzım imiş, Şehreminin getirdüp hususu mezburu müşaveret idüp dahi vechü münasip görülen mahalde mezburlar içün bir talimhane bina ittirüp topçu başına tenbih eyleyesin ki topçulara nişan atmağı talim ve tergip idüp olbapta ihmal ve müsahale eylemeye; bu hususlar mühimmattandır, tedarikinde dakika fevt itmeyesin. Sene 979 Recep 1571 M. 1).*

*
* *

İnebahti [Lepant] mağlubiyeti üzerine yapılacak donanmaya sanatkâr Acemi oğlanlarından efrad verilmesi hakkında Yeniçeri ağasına hüküm:

"Yeniçeri ağasına hüküm ki:

Tersane-i âmiremde bina olunmak ferman olunan gemiler alettacil irişmek mühimmattan olmağın Acemi oğlanların arasında nekadar dülgerlik ve kalafatcılık sanatını bilür ve sair tersaneye müteallık sanat bilür oğlan var ise tersane-i âmireme gönderüp işletmek emr idüp buyurdum ki vusul [buldukta] te'hir eylemeyüp emrim üzre Acemi oğlanların arasında eğer dülğerlik ve eğer kalafatcılık ve eğer sair tersaneye müteallık snnat bilür nekadar Acemi oğlanı var ise tersane-i âmireme gönderesin ki varup anda işleyüp gemileri muaccelen iriştirmek bâbında sâyü ihtimam oluna ve nekadar Acemi oğlanı gönderilürse alelesami defter eyleyüp südde-i saadetime gönderesin ki maslahat itmame iriştikde hallerine göre riayet oluna. Sene 978 H. 1571 M. 2).

1) Mühimme 10, s. 81
2) Mühimme 10, s. 235

Bostan ve bagçelere oğlan virilmesi hakkında.

"Yeniçeri ağasına hüküm ki,

Edirne Bostancıbaşısı mektup gönderüp Edirne'de olan bağçeler oğlanlarının bazı vefat idüp bazı kaçmağla elli dört nefer oğlan eksik olup hâlâ suların tuğyanı olmağla Acemi oğlanı virilmek lâzımdır deyu bildirmeğin buyurdum ki vardıkda zikrolunan bağçeler içün Türk üzerinde olan oğlanların eski ve yarar olanlarından kanunları üzre elli dört nefer oğlan yazup deftere kaydettirüp irsâl eyliyesin. Sene 980 [1572 M.] 1).

"Yeniçeri ağasına hüküm ki:

Hâlâ bağçe-i âmirem hizmeti içün müceddeden yüz elli nefer Acemi oğlanı yazılmak emr idüp buyurdum ki vardıkta Türk üzerinde olan Acemi oğlanlarının eskilerinden emrim üzre bağçe-i âmirem hizmeti içün müceddeden yüz elli nefer Acemi oğlanı yazup defteriyle Hassa bostancılarım başı olan Aliye teslim idesin. Sene 986 H. 1578 M. 2).

"Yeniçeri ağasına hüküm ki:

Mahrusa-i Edirne'de Bostancılarım başı olan Hızır mektup gönderüp mahmiye-i mezburede Hassa bostanlarda hizmet iden bostan oğlanlarının gönderilen mevacip defteri mucibince dörtyüz altmış yedi nefer oğlanın bilfiil girihte ve müteveffadan altmış yedi nefer oğlan noksan üzre olup hizmet zamanı olmağla oğlana ihtiyaç oldığın bildirmeğin zikrolunan altmış yedi nefer yerine ulûfelû Acemi oğlanlarından gönderilmek emr idüp buyurdum ki vardıkda emrim üzre torbada olan ulûfelü Acemi oğlanlarından yarar tüvânâ hizmete kadir altmış yedi nefer oğlanı mahmiye-i mezkûreye gönderüp müşarünileyhe teslim idesin. Sene 985 Sefer [1577 Nisan] 3).

*
* *

Türklerin hizmetlerine verilmiş olan Acemi oğlanlarinın

---

1) Mühimme 21, s. 146.
2) Mühimme 34, s. 297.
3) Mühimme 30, s. 108.

hizmete verilmeleri hakkındaki hükümlerden:

"Yeniçeri ağasına hüküm ki,

Hâlâ kapuya çıkan Acemi oğlanları yerine Türk üzerinde olan oğlanlardan yazılmasını emr idüp buyurdum ki vardıkda emrim üzre kapuya çıkanların yerine Türk üzerinde olan oğlanların müstehık olanların yazasın. Sene 986 Muharrem 8 [1578 Mart] 1).

Yeniçeri ağasına hüküm ki:

Hâlâ hassa odun getüren gemi hizmetinde olan ulûfelü Acemi oğlanlarından bin iki yüz elli iki oğlanın yerleri mahlûl olmağla odun gemilerinin nicesi boş kalup yerlerine Acemi oğlanı yazılmak lâzım idügin ilâm eylediğün ecilden yedi yüz oğlan yazılmak emr idüp buyurdum ki vusul buldukda Türk üzerinde olan Acemi oğlanlarının eski ve tüvânâ, hidmete kadirlerinden emrim mucibince yedi yüz mikdarı oğlanı olıgelen âdet ve kanun üzre ulûfeye yazup boş olan odun gemilerine tevzi eyleyüp istihdam ittirüp yazılan oğlanların defterlerinin bir sûretini mukabeleye gönderesin. Sene 991, H. 1583 M. 2)

"Südde-i saadetimde Yeniçeri ağası olan Halil Ağaya hüküm ki:

Hâlâ matbah-ı âmiremde ve hâs ekmekçi furununda hizmetkâra muzayaka olmağın Anadolu devşirmelerinden olup Türk uzerinde olan Acemi oğlanlarından yirmi nefer ve Rumeli devşirmelerinden yirmi beş nefer Acemi oğlanı virilmesini emr idüp buyurdum ki vusul buldukda emrim üzre Türk üzerinde olan Acemi oğlanlarından Anadoludan yirmi ve Rumeli devşirmelerinden yirmi beş, cümle kırk beş nefer Acemi oğlanı Türk üzerinden alup dahi matbah-ı âmirem ve hassa ekmekçi [iki kilime silik] tevzi eyleyesin. 994 Zilhicce [İkincikânun 1586] 3).

* * *

Acemi oğlanlarının muhtelif hizmetlere verilmesi hakkındaki hükümlerden:

1) Mühimme 34, s. 12.
2) Mühimme 49, s. 132.
3) Mühimme 61, s. 130.

"Yeniçeri ağasına hüküm ki,

Hâliya büyük ahurda saraç şağirtliği [için] Acemi oğlanlarından on nefer oğlan virilmesini emr idüp buyurdum ki emrim üzre on nefer oğlan tâyin idüp defteri ile gönderesin ki saraç şağirdi yazılup istihdam oluna. şöyle bilesin. 973 Ramazan 20 [1566 Şubat] 1).

*
* *

"Yeniçnri ağasına hüküm ki:

Hassa câmeşûylarından yedi nefer oğlan fevt olup yerine Acemi oğlanlarından yedi nefer devşirme oğlanı virilmesini emr idüp buyurdum ki emrim üzre fevt olanların yerine yedi nefer devşirme oğlan viresin. Sene 972 Rebiulevvel 1564 Birinciteşrin 2).

*
* *

"Yeniçeri ağasına hüküm ki:

Bu defa emr-i şerifim üzre Dârüssaade-i Atikda [eski saray] ve Atmeydanı ve Galatasarayda hizmet iden Baltacı oğlanlarından ve hassa furunlarda ve simitçilerde ve Çatalca bağçesinde ve anbarlarda ve hasırcılarda ve sebzecilerde ve kasaplarda ve yoğurtçılarda ve mandıralarda ve gemilerde ve sair ocaklarda olan Acemi oğlanlarından kapuya çıkarılan oğlanların yerlerine hizmet için Acemi ağlanı lâzım olmağın Türk üzerinde hizmet iden oğlanlardan zikr olunan saraylardan ve ocaklardan kifayet mikdarı oğlan, ulûfeye yazılmak emr idüp buyurdum ki vusul buldukda zikr olunan saraylardan ve gayridan kapuya çıkan Acemi oğlanların yerine Türk üzerinde olan Acemi oğlanlardan ulûfeye oğlan yazup tevzi eyleyesin. Sene 985 3).

*
* *

Bosna'dan devşirilecek oğlanlardan Edirnedeki Eski saraya Acemi verilmesi hakkında Yeniçeri ağasına yazılan 982 Muharrem 1574 M. tarihli hüküm sureti:

"Yeniçeri ağasına hüküm ki,

Mahrusa-i Edirnede vaki olan Sarây-ı âmire-i atîk için

1) Mühimme 5, s. 517.
2) Mühimme 6, s. 135.
3) Mühimme 33, s. 71.

oğlan lâzım olmağın vilâyet-i Bosna caniplerinden cem' olunması ferman olunan Acemi oğlanlarından elli nefer oğlan virilmesini emr idüp buyurdum ki vardıkda tehir itmeyüp vilâyet-i mezkûreden oğlan cem'ine memur olan yaya başına mektup gönderüp tenbih eyleyesin ki cemeylediği Acemi oğlanlarından elli nefer yarar oğlanları mahrusa-i mezkûrede zikr olunan Sarây-ı âmireye iledüp emrim mucibince Ağasına teslim eyleye, ol mikdar oğlanı iledüp teslim ittiğine, ağa-yı müşarünileyhten temessük alup südde-i saâdetime getüre. Sene 982 Muharrem 1).

***

Mandıraya oğlan verilmesi ve verilen oğlanların künyelerine işaret olumması hakkında Yeniçeri ağasına yazılan 985 H. 1577 tarihli hükum sureti:

"Südde-i saadetimde Yeniçeri ağası olan Sinan dâme ulüvvühûya hüküm ki,

Hâlâ mirî mandırada hizmet üzre olan Acemi oğlanları noksan üzre virilmeğin hıfz ve hiraset hususunda ihmal olundığı istimâ olunmağın buyurdum ki vardıkda zikrolunan mandırada mâ tekaddemden ne miktar Acemi oğlanı kullanılu gelmiş ise ol miktar olup noksan üzre olmayup ve deftere dahi mîrî mandıra hizmetinde olalar deyu kaydettirüp zikrolunan oğlan İstanbul ağasından ve gayriden hizmet-i mezburede oldukça hariçden kimesneyi dahl ittirmeyüp ve içlerinde yürüyen birçokları ve yirmi beşer adet yağmurlukların virülü geldüği üzre virdirüp noksan üzre virdirmeyüp ve mandıra mühimmatı içün içlerinden dört nefer oğlan dülger olup daima lâzım olan yerlerin meremmet, tamir idüp vechi meşruh üzre ol oğlanlara dahl olunmayup mandıraya zarar mürettep olmakdan hazer idesin. Sene 985.„ 2)

***

Tophaneye oğlan verilmesi hakkında 986 Cemaziyelâhir 1587 Ağustos tarihli hüküm:

"Yeniçeri ağasına hüküm ki,

Hâlâ Topçubaşı olan Sinan mektup gönderüp Tophane-i

---

1) Mühimme 35, s. 367, 388. ve mühimme 36. s. 27.

2) Mühimme defteri 33, s. 73.

âmirede üstat topçularda dökücü ve demirci ve neccar ve burgucu ve çırakcı şağirdleri kalmayup şakirt lâzım ve mühimdir deyü yeni gelen Acemi oğlanlarından yüz nefer oğlanı şağirt [lik] içün virilmesin arz itmeğin hâlâ yeni gelen Acemi oğlanlarından Tophane-i âmirede şağirt olmak içün elli nefer oğlan virilmek emr idüp buyurdum ki vusul buldukda hâlâ yeni gelen Acemi oğlanlarından Tophane-i âmirede şağirt olmak içün elli nefer oğlanı tâyin idüp viresin. Sene 986. 1)

*
* *

Suyolunda çalışmak üzre suyolu Nâzırı Davud Ağanın 2) emrine oğlan verilmesi hakkında 984 H. 1578 tarihli bir hüküm;

"Yeniçeri ağası Mehmede hüküm ki,

Dergâh-ı muallâm çavuşlarından olup Suyolu Nazırı olan Davud mektup gönderüp suyolları ziyade olmağla suyolu hizmeti ziyade olmuşdur; devşirme Acemi oğlanlarından yirmi beş nefer oğlan virilmesini rica itmegin buyurdum ki vardıkta devşirme Acemi oğlanlarının suyolu hizmetine kadir yararlarından yirmi beş nefer oğlan tâyin idüp defter eyleyüp müşarünileyhe teslim ittiresin ki münasip olduğu üzre istihdam eylesin. şöyle bilesin. alâmet-i şerife itimat kılasın 3).

*
* *

Torbaya yani Acemi ocağına kayıtlı olan oğlanlardan top arabacıları ocağına efrat verilmesi hakkında 986 Zilkade 1579 Birincikânun tarihli hüküm sureti:

"Yeniçerilerim ağasına hüküm ki,

Müceddeden top arabacıları yazılmak içün arabacılar ağasına hükm-ü şerifim gönderilmegin torbada olan Acemi oğlanlarından elli nefer oğlan virilmek emridüp buyurdum ki vardıkta emrim üzre torbada olan Acemi oğlanlarının yarar ve tüvânâ olup hizmete kadir olanlarından elli nefer Acemi oğlanı yazup defter eyleyüp gönderesin. 986 Za. 4).

---

1) Mühimme defteri 35, s. 121.

2) Davud Ağa, Mimar Sinan'ın yetiştirmelerinden olup sonradan mimar başı olmuştur. Divan yolunda Çorlulu medresesinin önündeki evkafın su sattırdığı sebil mimar Davudun eseridir.

3) Mühimme defteri 35 s. 357.

4) Mühimme defteri 36 s. 29.

Kemhacılara [ipek kumaş dokuyuculara] Acemi oğlanı verilmesi hakkında:

"*Yeniçeri ağasına hüküm ki,*

Kemhacılarım başı gelüp hâlâ yeni olan Acemi oğlanlarından Kemhacılık hizmetine adam lâzımdır deyû bildirmegin yeni gelen oğlanlardan yirmi nefer oğlan virilmek emridüp buyurdum ki vardıkta mukayyed olup yeni gelen Acemi oğlanlarından Kemhacı olmağa münasip gördüğün yirmi nefer oğlanı defter idüp mezkûr Kemhacı başına teslim idesin 1).

*
* *

Torbaya yani Acemi ocağına oğlan lâzım olduğuna dair Yeniçeri ağasının arzı üzerine Yeniçeri oğlanlarından ve saireden yazılması hakkında 992 H, 1584 tarihli hüküm:

"*Yeniçeri ağasına hüküm ki,*

Dergâh-ı muallâma tezkire gönderüp Yeniçeri oğullarından Torbaya oğlan lâzımdır deyu emrim rica itmegin Torbaya oğlan yazılmak emridüp buyurdum ki bu babda kadimden olıgelen âdet ve kanun mucibince amel eyleyüp Yeniçeri oğlanlarından ve gayriden ve bilcümle alınu gelen yerlerden oğlan yazup deftere kayıt eyleyesin amma dahi ziyade sây lâzımdır, onat ihtimam eyleyesin. Sene 992. 2).

*
* *

Acemi oğlanları içinde yaşları müsait olarak devşirilenlerden bazıları, ya devşirilüp getirilirlerken yolda veya Türklere verildikleri zaman yahud yetişüp bir hizmete verildikten sonra köylerine kaçıyorlar ve bunlar şiddetle takibolunarak çoğu elde ediliyordu; bu firarilere dair bazı vesika suretlerini aşağıya yazıyorum:

"*Yenişehir kadısına hüküm ki,*

Bundan akdem ferman-ı şerifimle cemolunan Acemiler oğlanlarından kaza-i mezbûre tabi Tırnova nam karyeden Şiryan oğlu Yeni nam zimminin oğlu İlyas ve yine karye-i mezbûreden Niko oğlu Kurd nam Acemiler oğlanları südde-i saadetime gel-

1) Mühimme 36 s. 30 ve yine bunun gibi mühimme 24 s, 156.
2) Mühimme 55 s. 84.

diklerinde hassa kumaşçılara şağirtliğe virilüp hizmet iderlerken gaybubet idüp giru yerlerine gittiklerini Kemhacı başı arz itmegin buyurdum ki mezkûrları yer yüzünde onat veçhile tecessüs idüp buldurup dahi getirüp yarar adamlara koşup dergâh-ı muallama gönderesin. Sene 968, Zilhicce 1560, M. 1).

*
* *

"Sis Beğine ve Kadısına hüküm ki:

Sen ki Kadısın mektup gönderüp sabıka Acemi oğlanı cemine gelen Davud nam Yayabaşı, Meki nam karyeden yedi nefer oğlan alup ağaya getürüp telkin ittikden sonra Istanbula iletüp libasların değiştirüp 2) mezkûrların akribalarından bazı zimmîler zikrolunan oğlanları ugurlayup yine karye-i mezbureye götürüp kiliseye koyup ayîn-i bâtılaları üzre telkin ideyor deyu bildirmişsin; buyurdum ki hükm-ü şerifim vardıkda göresin kaziyye arz olunduğı üzre ise ki sabit ola, mezkürûn oğlanları ve ayaradan kefereyi ele getirüp cümlesini dergâh-ı muallama gönderesin, gaybet ittirmekden hazer idesin, şöyle bilasin. Sene 26 Cemaziyelevvel 972 [1564 İkinci Kanun] 3).

*
* *

"Kayseriyye Beğine hühüm ki:

Bundan akdem emri şerifimle taht-ı hükûmetinizden cem olunan Acemi oğlanlar Âsitane-i saadetime gelüp müslüman olduklarından sonra bazı kaçup giru yerlerine varup mürted oldukları istima olundu, buyurdum ki hükm-ü şerifim varıcak bu hususu hafiyyeten teftiş ve tefahhus idüp göresin; filvaki anun gibi emr-i şerifimle alınan Acemi oğlanlarından, kaçup mürted olanlar kaç nefer ise isimleri ve resimleriyle yazup defter idüp ve kendulerin kaydü bend ile yarar adamlara koşup südde-i saadetime gönderesin; ammâ gönderdiğin adamlara onat tenbih eyliyesin ki yolda ve izde gaflet ile gaybet ittirmekten hazer eyleyeler, şöyle bilesin. Sene 972 C. 1564 M. 4).

---

1) Mühimme 3 s. 509.

2) Telkin-i din ile müslüman olup acemilere mahsus kızıl abayı giydikten sonra.

3) Mühimme defteri 6 s, 259.

4) Mühimme defteri 6 s, 270.

"Adalar Kadısına hüküm ki:

Oğlan devşermeğe memur olan Ferhad zîde kadrühû dergâh-ı muallama mektup gönderüp Mihaliç kazasından surüyi bağlayup Bandırmaya vardıkda Bandırmanın ve Duda limanın ve Kimegönün ve .... nün oğlanları cümlesi Mir Ali adasına ve Marmara adasına ve gayrı adalara kaçmışlardır; köylüsünden talep olundukda adalara kaçdı dirler, Adalardan talep olunup adam gönderüp Papas ve Kethüdası davet olundukda gelüp cevap virmezler, muafız bize kimesne girmez dirler ve bu köyler gayri köyler gibi değildir, azîm köylerdir, mülkleri çokdur ve bizden kuvvetlüdür, bizim gibi niçün oğlan virmez? biz Padişahın emrine mutiiz anlar niçün mutî değildir? ve biz kendu oğlanımızı zapt idemeziz anda kaçar, siz gitmeyince bize dahi oğlumuzu virmezler deyu anlardan şekva iderler deyu ilâm ittüği ecilden buyurdum ki vusul buldukda asla tehir itmeyüp müşarünileyh ile zikrolunan Adalara varup ol gaybet iden oğlanları her kimler ise asla teallül ittirmeyüp teklif idüp buldırup yararın emri şerifim üzre yazup inat idenleri isimleriyle yazup arz idesin, Küreğe konula ve oğlan cem olunmak emr olunandan [beri] vire geldik elimizde emir vardır didiklerine amel eylemiyesin. [975 Sefer 1567 Ağustos] 1).

*
* *

"Karaman Beylerbeğisine ve Karaman Vilayetinde vaki olan Kadılara hüküm ki:

Hala taht-ı hükûmetinizde devşirilmesi ferman olunan Acemi oğlanların ahali-i kura ve kasabat kaçırup zuhura getürmediklerin ve bu babta sizin dahi adem-i muavenetiniz oldığı ilâm olunmağın buyurdum ki vusul buldukda bu babta her biriniz bizzat mukayyet olup anun gibi Acemi oğlanı cem'i içün Yayabaşılar vardıklarında keferenin evladın kaçırtmayup zuhura getürüp ve mümkün olduğu üzre siz dahi muavenet eyleyüp ihmalden hazer eyleyesiz.„ Sene 981 2).

*
* *

"Diyarbekir Beğlerbegisine hüküm ki:
Vilayet-i Zülkadriyede emr-i şerifimle oğlan cem'i içün gön-

1) Mühimme defteri 7 s, 12.
2) Mühimme defteri 23 s, 237.

derilen Yayabaşılar bazı oğlanı cemeyleyüp Âsitane-i saadete gelmek içün Yeniçerilere koşup gelürler iken on sekiz nefer oğlan gaybubet idüp gittikte sen ele getürüp Yeniçerilere koşup gelürler iken Palo Beği Hüseyin adamları zikr olunan oğlanların on iki neferin ellerinden alup gittüklerin Yeniçeriler ilâm eylemegin zikr olunan oğlanları beherhal buldurup südde-i saadetime göndermek emridüp buyurdum ki vusul buldukta müşarünileyhe beherhal zikr olunan oğlanları buldurup zuhûra götürüp Yeniçerilere teslim ittiresin. Şöyle ki inad ve muhalefet iderler ise isimleriyle yazup arz eyleyesin.„ Sene 981, H. 1573 M. 1).

*
* *

"Anadolu Beğlerbegisine hüküm ki:

Türk üzerine verilen Acemi oğlanlarından Yakup ve Mustafa ve Osman oğlanları, Kalender nam kimesne ayardup ikisini satup birisi henüz elinde iken tutulup südde-i saadetime götürülmek üzre iken bazı yoldaşları mezbûru halâs ittikleri ilâm olunmağın mezbûr Kalender ele getürülmesini emridüp buyurdum ki vardıkta bu babda mukayyed olup mezbûr Kalender her kangınizin taht-ı kazasında bulunur ise ele getürüp veçh-i meşruh üzre Acemi oğlanı ayardup sattuğı Toprak Kadısı marifetiyle görüp sicil ittirüp dahi suret-i sicilleri ile südde-i saadetime gönderesin.„ Sene 989, H. 1081 M. 2).

*
* *

Acemi oğlanları arasından Yeniçeri ocağı Yayabaşı ve Bölükbaşılarının hizmetlerine acemi verilmesi hakkında bir hüküm:

"Yeniçeri ağasına hüküm ki,

Mahmiye-i Mısra irsal olunan Yayabaşı ve Bölükbaşılara ve yoldaşlarına ikişer hizmetkardan cümle kırk nefer adam lazım olmağın buyvrdum ki vardıkta emrim mucibince kırk Acemi oğlanı kapuya çıkarup mahrusa-i Mısra giden Yayabaşı ve Bölükbaşılarla mahmiye-i mezkûreye irsal eyleyesin.„ Sene 976. 3).

1) Mühimme defteri 23 s. 237
2) Mühimme defteri 46 s. 151
3) Mühimme defteri 7 s. 845

Acemi ocağından başka yerlerde çalışan acemilerin tabiî zamanlarda kapuya çıkmaları hakkındaki kanunlarına dair hükümlerden:

*
* *

"Yeniçeri ağasına hüküm ki:

Hâlâ etmekçilerim başı rikâb-ı hümâyuna arzıhâl sunup hassa furun ve orta fodla furunu ve simitçiler hizmetine merhum Sultan Mehmed Han طاب ثراه *tâbe serah zamanından berû ulûfeli acemi oğlanları hizmet idegelüp bilfiil hizmetlerinde sıkletleri olup ve yollarınca kapuya çıkup hâlâ Galatasaray ve sekbanlar furunlarına hizmet iden Acemi oğlanlarının üç ayda bir kapuya [çıkdı] kları ecilden muttasıl firar idüp mîrî hizmet muattal kalup* ضبط *zabıtları dahi mümkün olmaz deyû zikrolunan kârhanelerde hizmet iden Acemi oğlanları Galata ve sekban furunlarına hizmet iden Acemi oğlanları gibi başka camaat ulûfeleri, ağa kapusunda yeniçeri kâtibi elinden virilüp üç ayda bir ikişer neferi kapuya çıkup ve çıkanların yerine gayri oğlanlar virilüp kârhâne muattal kalmamak içün hükm-ü hümâyunum virilmek arz eylemegin buyurdum ki vusul buldukta zikrolunan furunlarda hizmet iden Acemi oğlanlarını başka camaat eyleyüp ve ulûfelerini vechi meşruh üzre virüp ve olıgeldüği üzre üç ayda ikişer neferin kapuya çıkarup furunlarda hizmet içün yerlerine gayri oğlan viresin." Sene 991 Ramazan 1583 M. 1).*

*
* *

Yeniçeri ağasına hüküm ki:

Hâlâ Galatasarayında etmekçi başı dergâh-ı muallâma gelüp zikrolunan furunda sair kârhâneler gibi birkaç nefer üstat haliyfeler olmayup ancak bir etmekçi başı ve bir haliyfe olup bundan maada yirmi nefer acemi oğlanı ve nefer olup her üç ayda içlerinden iki nefer oğlan yollariyle kapuya çıkup anların yerine iki nefer dahi virilü gelmeğin bunda dahi her üç ayda bir neferi kapuya çıkmak âdet iken bir nice müddettenberi üç ayda bir etmekçi başı tezkiresiyle bir nefer oğlan kapuya çıkmalu oldukta ekâbir ricasiyle bir kaç neferi dahi çıkup etmekçi ba-

1) Mühimme defteri 52 s. 56-

şının haberi ve rızası yoğıken kârhâneden iyi kolaylanmış oğlanlar gitmekle hizmete kadir oğlan kalmayup küllî muzayeka çekdüğin bildirüp her üç ayda bir kendünin yoliyle tâyin idüp tezkiresiyle gönderdiği oğlan kapuya çıkup andan gayri bir oğlan dahi alınmayup hizmet üzre olmak bâbında emr-i şerifim rica itmeğin buyurdum ki vardıkta minbâd zikolunan kârhâneden dahi sair kârhâneler gibi her üç ayda bir Etmekcibaşı tayin idüp eline mühürlü tezkire virdüği bir nefer oğlanı kapuya çıkarup ana bedel bir oğlan dahi virmek, ekâbir ricasiyle ve gayri husus ile bir oğlan dahi çıkarmıyasın ki anda hizmetlerinde olalar. Bunun rızası yoğiken kapuya çıkan oğlanların gereği gibi haklarından gelesin.„ Sene 992 Zilhicce 4 [1584 İkinci Kânun] 1).

*
* *

"Hâlâ Yeniçerilerim ağası Hızır ağaya hüküm ki :

İbrahim Paşa sarayında hizmet iden Acemi oğlanları ruk'a sunup Galata sarayında ve sair ocaklarda hizmet iden Acemi oğlanlara üç ayda bir kapu olıġelüp zikrolunan sarayda olmamağla kendûlerine gadr oldığın bildirüp zikrolunan sarayda istihdam olunan Acemi oğlanlarına dahi üç ayda bir kapu olmasını reca eyledikleri ecilden Galatasarayında olduğı gibi İbrahim Paşa sarayında câmeşuy ve baltacı ve etmekci ve aşçılardan her üç ayda yollariyle birer oğlan kapuya çıkmak bâbında hatt-ı hümâyunumla fermânım olmuştur. Buyurdum ki vardıkda Galatasarayında oldığı üslûp üzre zikrolunan İbrahim Paşa sarayında vâki olan câmeşuy ve baltacı ve etmekci ve aşçılardan emrim üzre her üç ayda bir oğlan kapuya çıkarup minbâd bu üslûb-ı mezbur üzre amel eyliyesin deyu emr-i şerif yazılmıstır.„ Sene 997 H. 1589 M. 2).

*
* *

Yeniçeri ağasına hüküm ki :

Bursa Kadısı mektup gönderüp mahrusa-i mezbureye işleyen

1) Mühimme defteri 55 s. 62
2) Mühimme defteri 64 s. 42

üç kıt'a mîrî kayıkların reisleri gelüp Bursada Sarây-ı âmirede hassa un'u işleyen Acemi oğlanlarından ve İstanbul'da hassa ve harcı furunlarda ve Galatasarayında eskilerden her üç ayda iki oğlan kapuya çıkmak âdet ve kanun olup bizim kayıklarımızda un hizmetinde olan oğlanların zahmeti eşed olup müstahikk-ı inâyet iken nice zaman mürur idüp yollarınca kapuya çıkarılmamak ile hizmetlerinden ibâ idüp kilarcıbaşı tezkiresiyle üç kayıktan yılda ikişer oğlan kapuya çıkmak içün inâyet ricasına arzidüp ve mîrî mandıra ve kasaplar ve koyun satıcılar ve tavukçular ve sebzeciler hizmetine tayin olunan Acemi oğlanları dahi leylü nehar nefsi nefisim hizmetinde mücid ve sâî olup Galata ve Atmeydanı [İbrahim Paşa Sarayı] sarayında hizmet iden Acemi oğlanlarından üç ayda bir çıkarılsun deyû hattı hümâyunum verilmeğin esnâf-ı hamseden dahi yılda ikişer oğlan ve mandıranın birer nefer bölükbaşıları kapuya ihraç olunmak bâbında bilfiil kilarcıbaşım olan Ahmed دام علوه *dâme ulüvvühû arzidüp istida-yı inâyet itmiğin zikrolunan üç kayıktan ve hasaplardan koyun satıcılardan ve tavukçulardan ve sebzecilerden ve esnâf-ı meşruhadan yılda birer oğlan ve mandıranın dört bölüklerinden yılda birer nefer, bölükbaşılarından dahi vech-i meşruh üzre ağa-i müşarünileyh tezkiresiyle kapuya çıkmalarına emrim olmaştur; Buyûrdum ki vardıkta zikrolunan oğlanların kapuya çıkarılması hususunda sâdır olan fermân-ı hümâyunum mucibince amel eyliyesin deyü hüküm yazılmıştır sene 997 h 1588M1).*

Yeniçeri ağaşına hüküm ki :

Hâliyâ Galatasaray ağası olan Ahmed arzıhal gönderüp Galata sarayında olan etmekcilerin, her üç ayda bir oğlan kapuya çıkmak icün ellerinde emr-i şerif olmağla her senede dört nefer oğlan yolu ile kapuya çıkup lâkin baltacılar ve aşçılar ve Câmeşuyların elinde emr-i şerif olmamağla hizmette olanlardan nice zaman vürud idüp kimesne behremend almak müyesser olmamağla cümlesi firar itmek üzredîr deyü zikrolunan ocaklardan dahi her üç ayda ikişer kimesne ihrac otunmak rica itmişken etmekcilere virildüği üzre bunlara dahi ve bu hatt-ı hümâyımnla fermân-ı âlişânım sâdır olmağın buyurdumki vardıkta

---

1) Mühimme defteri 64 s. 44

göresin; ilâm olunduğı gibi ise zikrolunan sarayda vaki olan etmekcilere virilen emr-i şerif mucibince mezburlardan dahi yoliyle kapuya ihraç eyliyesin. Sene 996 h 1588 M. 1)

Kapuya yani yeniçeri ocağına Acemi oğlanı verilmesi hakkındaki hükümlerden:

Yeniçeri ağasına hüküm ki:

Mahrusa-i İstanbula gelen, su yolunda hizmet iden Acemi oğlanlardan yirmi üç nefer oğlan kapuya çıkmak emridüp isimleri defter olunup sana gönderüp buyurdum ki vusul buldukta mezkûrları emr-i şerifim mucibince kanunları üzre kapuya çıkarasın. 968 Muharrem 9 Birinci Teşrin 1560 2).

Yeniçeri ağasına hükmüm ki:

Hassa bağçelerinde olan oğlanlardan iki yüz elli ve Edirne bağçesinden elli ve torvadan (torbadan) iki yüz neferi cümle beş yüz nefer oğlan kapuya çıkmasın emridüp buyurdum ki emrim mucibince zikrolunan mikdar oğlanları tayin olunduğu yerlerden kanunları üzre kapuya çıkarasın. Sene 973 Cemziyelahır 1566 İkinci kânun 3).

Yeniçeri ağasına hüküm ki:

Hassa Bostancılarımdan dokuz nefer oğlan kadimi hizmetkârlardır deyu kapuya çıkmak içün Bostancılarım başı tezkire idüp sana gönderüp sen dahi südde-i saadetime getürmişsin: amma bunlar liyakat ve iktidarları cehti ilemi tezekire olunmuşlar? yoksa âhar sebebi varmıdır? beyan olunmamağın tezkire ayni ile sana gönderildi; buyurdum ki göresin, anun gibi mezbur oğlanlar eski olup şimdiye değin bağçe-i âmirem hizmetinde olup kapuya çıkmağa müstahik olmuşlar ise tezkire idüp bildiresin ki kanunları üzre kapuya çıkalar, eğer istihkakları tayin ile olmayup çıkmaları gayri tarikle lâzım gelmiş ise yine ana göre ilâm eyleyesin. Sene 975 Cemaziyelevvel 1567 İkinci Teşrin 4).

1) Mühimme defteri 64 s. 139
2) Mühimme defteri 3 s. 536
3) Mühimme defteri 5 s. 130
4) Mühimme defteri 7 s. 178

Yeniçeri ağasına hüküm ki:

Hâlâ torbada olan Acemi oğlanların eskilerinden ve yararlarından ikiyüz nefer oğlan kapuya çıkmasını emridüp buyurdum ki emrim üzre torba hizmetinde yarar ve eski olup müstahik olanlardan ikiyüz nefer oğlan kapuya çıkarasın. 975 Şevval 14 Nisan 1568 1).

Yeniçeri ağasına hüküm ki:

Hassa bağçelerimde hizmet iden Acemi oğlanların eskilerinden üç yüz nefer oğlan kapuya çıkmak emridüp buyurdum ki zikrolunan hâssa bağçelerinde hizmet iden Acemi oglanlarının eski ve yarar olup kapuya çıkmağa müstahik olanlarından Bostancılarımbaşı marifetiyle üç yüz nefer oğlanı kapuya çıkarup deftere kaydettiresin, ammâ mezburların yerlerine oğlan talep ittirmiyesin. Sene 976 H. 1568 M. 2).

Edirnede bina olunan cami-i şerifim bina emini olup sâbıka hazine-i âmirem defterdarı olan Hasan Çelebiye ve mimara hühüm ki:

Hâlâ cami-i şerif binası hizmetinde olan Acemi oğlanlarından elli nefer oğlan kapuya çıkmak emridüp buyurdum ki vusul buldukta tehir eylemeyüp binaya hizmet idüp eski ve emektar olan yarar oğlanlardan elli neferi kapuya çıkmak içün defter eyleyüp defterlerini ağalarına irsal eyleyesiz; Sene 979 H. 1571 M. 3).

Yeniçeri ağasına hüküm ki:

Torbada olan ulûfeli oğlanlardan yedi yüz ve bağçede olan oğlanlardan üç yüz nefer oğlan cümle bin nefer oğlan olur, kapuya çıkarmak içün hüküm yazılmıştır, 979 Şevval 26 Şubat 1572 4).

Yeniçeri ağasına hüküm ki:

Hâliyâ Mahrusa-i İstanbulda ihrak vaki oldukta hizmette

1) Mühimme defteri 7 s. 436.

2) Mühimme defteri 7 s. 964.

3) Mühimme defteri 10 s. 159.

4) Mühimme defteri 10 s. 169. Bu kadar fazla oğlan çıkarılması İnebahtı zayiatını telâfi içindir.

bulunan ulûfeli Acemi oğlanlarından ve bostanda olan oğlanlardan yüz ellişer nefer oğlan ki üçyüz nefer olur, kapuya ihraç eylemek emridüp buyurdum ki . . .1).

Yeniçeri ağasına hüküm ki :

Hassa mimarlarım başı Sinan mektup gönderüp Edirnede bina olunan cami-i serifte demircilik işleyen Acemi oğlanlarından yedi nefer oğlanlar içün pencire demirlerin işleyüp itmâm-ı hizmet eylemişlerdir deyû kapuya çıkarılmak rica itmeğin isimleri tezkire olunup hüküm irsal olunmuştur, buyurdumki vardıkta irsâl olunan tezkirede mukayyet olan yedi nefer Acemi oğlanların kanunları üzre kapuya çıkarup deftere kayıt ittiresin. 981 Rebiulevvel 26 (1573 Temmuz) 2).

Yeniçeri ağasına hüküm ki :

Hâlâ ulûfelü Acemi oğlanlarından emektar ve odabaşılarından dörtyüz nefer Acemi oğlan kapuya ihrac olunmak emr idüp buyurdum ki vusul buldukta tehir eylemeyüp ulûfelü acemi oğlanların kadîmî emektar ve odabaşılarından ve bölükbaşılarından dörtyüz nefe Acemi oğlanı kapuya ihrac idüp deftere işaret ittiresin ve defterin südde-i saadetime gönderesin. Sene 981 Zilkade 1574 Şubat. 3).

Yeniçeri ağasına hüküm ki :

Torbada olan acemi oğlanlarla saraylarda ve at gemilerinde hizmet idenlerden yüz elli nefer oğlan kapuya çıkmasını emridüp buyurdum ki emrim üzre Acemi oğlanlarından saraylarda ve at gemilerinde hizmet idenlerin eski ve müstahık olanlarından yüz elli nefer oğlan kapuya çıkarup deftere kayt ittiresin. Sene 984 Cemaziyelâhır 1576 M. 4).

Yeniçeri ağasına hüküm ki :

Hâlâ mahrusa-i İstanbul bağçelerinde iki yüz elli nefer ve

1) Mühimme defteri 12 s. 58.
2) Mühimme defteri 22 s. 200.
3) Mühimme defteri 23 s. 336.
4) Mühimme defteri 28 s. 68.

mahmiye-i Edirne bağçesinde elli nefer ve Geliboluda olan oğoanlar ile torbadan dört yüz nefer cümle yedi yüz nefer Acemi lğlanı kapuye çıkmak emridüp buyurdum ki vardıkta zikrolunan bağçelerde ve torbada ve gemilerde ve Geliboluda olan Acemi oğlanlarının eskilerinden veçhi meşruh üzre yedi yüz neferini tayin idüp kapuya ihraç eyliyesin ve Türk üzerinde olan Acemi oğlanların eskilerinden yedi yüz nefer Acemi oğlan dahi torbaya tayin eyliyesin Sene 987 Muharrem 26 [Mart 1579] 1).

Yeniçeri ağasına hüküm ki:

Hâlâ Sarây-ı âmire-i atikte vaki olan ihrakın Biinâyetillahı teâlâ دفع *def ve ref'inde hizmette bulunan sarây-ı mezbure Baltacılarından otuz nefer Baltacı ve aşçılık hizmetinde olan Acemi oğlanlarından otuz Acemi oğlanları kapuya çıkarılmasını emridüp buyurdum ki fermân-ı âlîşânım mucibince sarây-ı mezbure Baltacılarından ve aşçılık hizmetinde olan Acemi oğlanlarından cümle altmış nefer Baltacı ve Acemi oğlanları olığelan âdet ve kanun üzre kapuya çıkarasın Sena 991 H. 1583 M. 2).*

Yeniçeri ağasına hüküm ki:

Hâlâ dergâh-ı muallâm Yenicerilerinin bazı Demirkapuda ve bazı Şark seferinde ve bazı Mısırda ve donanmâ-yı hümâyunumda ve bazı dahi Bender canibinde ve bazı serhadlerde قلاع *kılâ muhafazasında olmağla südde-i saadetimde mülâzemette olan Yeniçeri az kalmağın iki yüz nefer oğlan kapuya çıkmak emridüp buyurdum ki vusul buldukta fermân-ı hümâyunum üzre Acemi oğlanların yarar ve eskilerinden ve emektarlarından iki yüz nefer Acemi oğlanı olığelen âdet ve kanun üzre kapuya ihraç eyleyüp defterlerin mukabele kalemine irsal eyleyesin. Sene 991 Şaban 1582 Ağustos 3).*

Yeniçeri ağasına hüküm ki:

Hâlâ sefer mühimmi içün beş yüz ulûfelü Acemi oğlanı kapuya çıkmak emridüp buyurdum ki vusul buldukta ulûfelü

---

1) Mühimme 36, s. 138
2) Mühimme 49, s. 58
3) Mühimme defteri 51, s. 78

Acemi oğlanlarının eski, emektar ve yarar olanlarından beş yüz nefer oğlanı kapuya çıkarup defter eyleyüp defterlerinin bir suretini südde-i saadetime irsâl eyliyesin, mukabele defterine kaydoluna. Sene 992 Sefer 1584 Şubat 1).

Yeniçeri ağasına hüküm ki :

Bu def'a vâki olan ihrakta ulûfelü ve türk üzerinde olan Acemi oğlanlarından külli hizmet idüp yoldaşlıkları zuhura geldüği îlâm olunmağın anun gibi hizmette bulunan yazılu oğlanlardan ikiyüz neferi kapuya ihraç olunup ve yazılu olmayanlardan dörtyüz nefer oğlan ulûfeye yazup kapuya çıkan oğlanlar ile müceddeden yazılan oğlanların defter suretini mukabeleye 2) gönderesin. Sene 992 Ramazan 1584 Eylûl 3).

Yeniçeri ağasına hüküm ki :

Hassa bağçelerimde olan Acemi oğlanlardan çıkmağa müstahık eski oğlanlar oldığı arz olunmağın Hassa bağçeler ki otuz dokuz bağçedir, her birinde üçer nefer emektar oğlan kapuya çıkarılmak emridüp büyurdum ki vardıkta vechi مشروح *meşruh üzre Hassa bağçelerimden Bostancıbaşı tayin ittüği üzre emekdar olanları kapuya alasın. Sene 998 h 1589 M 4).*

Yeniçeri ağasına hüküm ki

İftihar-ül-havassı- velmükarribin darüsseâdetim ağsı südde-i saadetime arzıhal sunup merhume validetim طاب ثراها *tâbe seraâhânın imaretinin evkafına hizmet iden ulûfelü Acemi oğlanlarından on nefer oğlan Bederğâh 5) olup anın yerine türk üzerinde olup yine evkaf-ı mezbure hizmetinde olan on nefer oğlan ulûfeye yazılmak emridüp buyurdumki vardıkta evkaf-ı mezbureye hizmet iden ulûfelü acemi oğlanlarından on nefer oğlanı Bedegâh idüp*

---

1) Mühimme defteri 52, s. 274

2) Yeniçeri ve Acemi ocağı ile topçu, cebeci ve arabacı ocaklarına ait maaş muamelesi piyade mukabele kaleminde olduğundan hüküm lerde mukabeleden maksat budur.

3) Mühimme defteri 53, s. 173.

4) Mühimme deşteri 66.

5) بدرگاه Bedergâh'dan maksat yeniçeri ocağına kayt olunmak demektir.

yerine türk üzerinde olan oğlanlardan on nefer oğlan ulûfeye yazup tasarruf ittiresin. Sene 999 h 1590 M 5).

***

İki numaralı Mühimme *buyruldı* defterinde iki acemi oğlanının kapuya çıkması hakkında Divanda aşağıdaki tarzda muamele yürümektedir.

جماعت ——— ٩	جماعت ——— ٢١
عجميان	
الياس	مصطفی
بيكارحصار	اسكندر
١	١

Mezburlar kapuya alınmak *buyruldı* (tezkreleri Mühzüre virildi) 1).

Acemi ocağının 9 ve 21 inci ortalarından Pınar hisarlı İlyas ile İşkodralı Mustafanın birer akçe ulûfeleri olup oradan Yeniçeri ocağına alınmışlardır; bunların ocağa kayıt ve kabulleri hakkında Divandan Yeniçeri ağasına yazılan tezkire, ocağın Veziri âzam nezdinde vekili umuru olan ocak mühzürüne verilmiştir. İlyasın babası zikredilmediğinden devşirmedir; Mustafa bin İskender ise ya kul oğludur veya potur oğlu.

Yeniçeri ağasına hüküm ki:

Hâlâ Hassa bostancılarımbaşı olan iftihar-ül- emâcidi-i ve elekârim müstecmiu cemiulmuhâsin-i velmekârim Ferhat dâme mecdüdû rikâb-ı hümâyunuma rük'a sunup hassa bağçede ve sair bağçelerde hizmet iden Bostancılardan yüz altı neferi kapuya çıkup ve bazısı fcvt olup hâlâ hizmet itmeğe adam lâzımdır deyu üç yüz nefer Bostancı yazılmasını rica idüp ve sen dahi südde-i saadetime tezkire gönderüp Yeniçeri kullarımın oğullarının emekdarları olup iki, üç seneden beru yazu olmamağla ekseri sakallu olup eski sarayda olan binada küllî hizmet itmişlerdir deyu âdet ve kanunları üzre kul oğlu yazusı olmak ricasına arzittüğin ecilden mahlûlattan üç yüz nefer Bostancı ve kul oğullarının emekdarlarından dahı ikiyüz nefe kimesne şim-

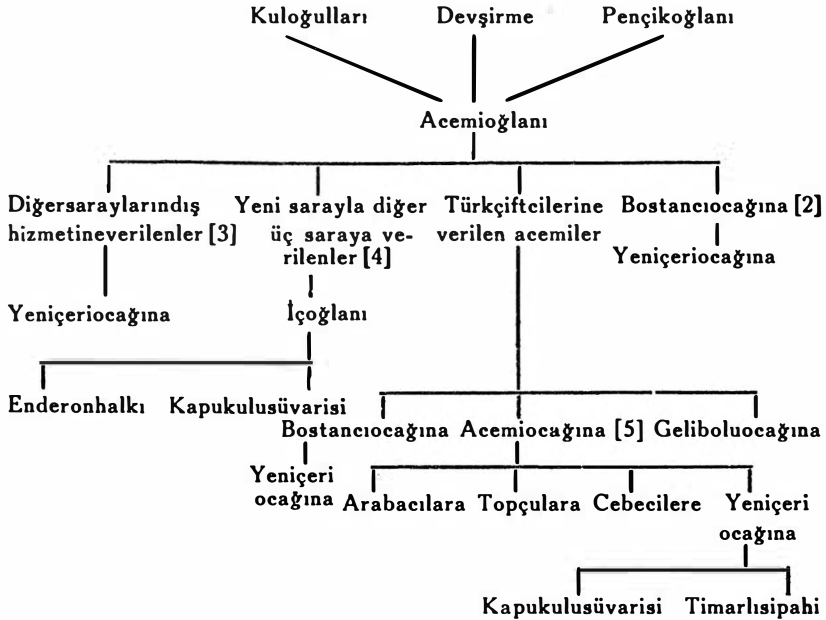
5) Mühimme defteri 67, s. 69.

1) Mühimme defteri 2 s. 67 sene 963 h 1556 m

didlen ulûfeye yazılmak bâbında fermân-ı âlişânım sâdır olmuştur; buyurdum ki... 1).

***

Esas teşkilâtına göre acemi ocağının menba ve mahracı hakkında kısa bir fikir hâsıl edilebilmek için aşağıdaki şemayi tertip ettim:

1) Mühimme 71 s. 311 sene 1001 Zilkade. bu vesikada Kuloğulları yazısının üzeri çizilerek yalnız Bostancıların verilmsi tensibedilmiştir ben bir fikir hasıl olsun diye aynen yazdım.

2) Daha sonraları bostancılar yeniçeri ocağına verilmeyüp süvari ocaklarına ve Müteferrikalığa alınmışlardır.

3) Diğer saraylar Edirne, Galata ve İbrahimpaşa sarayları ile kısa bir müddet için İskenderçelebi sarayıdır. Bunların Baltacı, Çamaşırcı ve sairleri de on altıncı asır sonlarına kadar yeniçeri ocağına verilirlerdi.

4) Topkapı sarayile Edirne, Galata, İbrahim paşa sarayları iç oğlanları

5) Acemi ocağı efradı arasında muhtelif hizmetlere verilmiş cemaatlerde vardı; meselâ sekban fırını mandıralar ve saire gibi.

HULASA

Mevcut tarihî kayıtlarla vesikalara dayanarak teşkilâtını yazdığım Acemi oğlanlarının, devşirmelikten itibaren hizmetleri gözden geçirilince, Osmanlı teşkilatının ne kadar isabetli ve kuvvetli esaslara istinad etmiş olduğunu görürüz. Türk süvarilerinden müteşekkil bir avuç Osmanlı kuvvetinin Anadolu istilasından sarfınazar temamen gayri müslim olan koca Rumeli mıntakasında ve daha sonra Macaristanda fütuhât yapabilmesi için geniş surette hazırlanmış bir piyade ve süvari teşkilâtına ihtiyaç göstermesi pek tabii idi. Osmanlılara gelinceye kadar diger islâm ve türk devletlerinde meselâ büyük Selçukilerle Anadolu Selçukileri ve Memlûklarda satın alınmış kölelerden müteşekkil kuvvetler mevcuttu; Osmanlılar da ilk Rumeli futuhatında aldıkları esirlerle bu usulü tatbik eylemişlerdi; fakat fütûhatın tevessüu esirlerden alınan Pençik askerinin kâfi gelmiyeceğini göstermiş olduğu gibi fütûhâtın duraklaması askerî kuvvetin azalmasını mucib olduğundan o tarihe kadar hiç bir devlette tatbik edilmemiş olan yeni bir tarz bulunmuşdu; bu da, devşirme suretiyle zımmi reaya denilen hıristiyanların müteaddid çocuklarından birer danesinin türk ordusunda hizmet etmek için alınması idi. Bu yeni kanuna devşirme kanunu denildi ve ilk defa işe Rumeliden başlandı.

Rumelindeki devşirme tatbikatı iki noktadan pek mühimdi, biri Kapukulu ocaklarına asker yetiştirmek ve bu suretle askerî kuvveti arttırmak, diğeri ise islâm ve türk terbiyesi ve kültürü üzere yetiştirilen devşirmelerle islâm nüfusunu arttırmak ve Rumeliyi tedrici surette türkleştirmek.

Fütûhâtın genişlemesi ve muharebelerdeki zayiâtın telafisi için devşirme kanunu onbeşinci asır sonlarında evvela mahdut yerlerden alınmak suretiyle Anadoluda da tatbik edildi ve sonra her tarafa teşmil olundu; bu suretle devşirme işi devletin merkezdeki askerî kuvvetlerini arttırmış ve devletin esas istinat ettiği Timarlı Sipahi kuvvetlerine muntazam bir Kapukulu yani merkez yaya, ve atlı kuvveti yoldaş olmuş ve bu iki muntazam

kuvvet on altıncı asır sonlarına kadar malum olan muazzam muvaffakıyeti temin etmişti.

Sekiz, on yaş ile yirmi yaş arasında evsaf ve kanunî şartlara riayet olunarak devşirilen ve sıkı bir disiplinle yetiştirilmiş olan hıristiyan çocuklarının [ki aralarında Vardar Kman ve Peçenek hıristiyan türkleri de vardı] bir kısmı esas milliyetini unutmamakla beraber yeni girdiği dinde ve Türk kültür ve terbiyesinde yetiştikten sonra taliine göre devlet hizmetlerinin en yüksek mertebesine kadar çıkıyorlardı; yüksek derecelere kadar çıkamıyanlar ise en şerefli ocak olan kapu kulu piyade ve suvari ocaklarında hizmet görüyorlar ve orada yine bir takım yüksek mevkiler elde ediyorlardı; bilhassa on beşinci asır ortalarından itibaren yâni İstanbulun fethinden ve Çandarlı ailesinin menkübiyetinden sonra bütün devlet işleri vezirâzamlığa kadar devşirmelere açılmıştı, bundan sonra on yedinci asrın son yarısına kadar, Karamanî Mehmed, Çandarlı zade İbrahim, Fenarî zade Ahmed, ve Pirî Paşalarla, Saruhanlı Lala Mehmed, Hafız Ahmed vesaire gibi mahdut birkaç zat istisna edilecek olursa iki asır zarfında Hükümet reisliği devşirme ve pençiklilere inhisar eylemişti; Türk ve İslâm kültürü ve terbiyesiyle yetişen bu yeni müslüman devlet adamlarının arasından Mahmud, Gedik Ahmed, İbrahim, Sokollu Mehmed, Sinan, Ferhad, Lala Mehmed, Kuyucu Murad, Kemankeş Kara Mustafa Paşalar gibi cidden güzel hizmet görmüş olanlar bulunduğu gibi devlete zararları dokunanlarda - bilhassa on yedinci asırda- az değildi.

Devlet İdaresiyle kapu kulu efradı tamamen devşirmelerin ellerinde bulunduğundan gerek idareye ve gerek askeri disipline halel gelir gelmez isyanlar ve padişahların hal' ve iclâsları hep bunların elleriyle vukua gelmişti.

Osmanlı devletinin bel kemiği ve temel taşı olan muazzam Tımarlı sipahi kuvveti on yedinci asırdan itibaren ehemmiyet verilmemek yüzünden eski kudretini kaybetmişti. Devşirmelerin hakim bir yer almaları, devleti kurmuş olan türkler hakkında "etraki bî idrak„ tabirini bir darbı mesel haline sokmuştu; Osmanlı Hanedanı içinde devşirmelerin iş başında bulunmalarına yalnız Yavuz Sultan Selim muarız idi; fakat işlerin en mühimlerinde hep bunlar bulunduğundan kısa süren saltanatı za-

manında Cemaleddin-i Aksarayî ahfadından meşhur pirî Mehmed paşayı vezir azâmlıkta bulundurabilmişti.

On altıncı asır'dan sonra Devşirme teşkilâtı kuvvetini kaybedip kanunları bozulup Kapukulu ocaklarına hariçten efrat girmeğe başlayınca türklerde ocaklarda ve devlet hizmetlerinde yer almağa başlamışlardı.

Türklerden müteşekkil bir Timarlı suvari kuvvetine ilâveten yapılan bu devşirme teşkilâtı ile üç kıtaya şamil bir Osmanlı ordusu ve bir ümmet-i osmaniye vücuda gelmiştir.

YENİÇERİ OCAĞI

II

YENİÇERİ OCAĞI

OCAĞIN KURULUŞU

Malûm olduğu üzere devlet merkezinde Osmanlı hükümdarlarının emir ve kumandaları altında ve anların şahıslarına bağlı olan *Kapukulu* denilen yaya ve atlı askerî ocaklar, maaşlı olup eyaletlerdeki topraklı veya timarlı sipahi ile diğer eyalet kuvvetlerinden tamamen ayrı idiler; Osmanlı Devletinin muvaffakiyatında mühim bir âmil olan ve iki buçuk asır kadar pek muntazam bir teşkilât ile idare edilen yeniçeri ocağının ihdası birinci Murad Bey zamanındadır 1). Diğer bir kısım Osmanlı teşkilâtında olduğu gibi bu ocağın ilk kuruluşunda Selçukîlerle Memlûklerin örnek olduklarına şüphe yoktur 2).

Rumelideki ilk Osmanlı istilâsında fütuhatın devamının daimî ve muvazzaf bir ordu ile mümkün olacağının anlaşılması ve Türklerden teşkil edilmiş olan yaya kuvvetlerinin 3) kâfi gelmemesi ve bunların bazı yolsuz hareketleri göz önüne alınarak birinci Murad Bey zamanında Acemi ocağı ve Yeniçeri ocağı teşkilâtiyle müslüman edilmiş esir hıristiyanlardan müteşekkil yeni bir askerî kuvvet meydana getirilmiştir.

Piyade kuvveti olan Yeniçeri ocağının hangi tarihte ihdas edilmiş olduğu şimdilik tamamen tâyin edilememektedir; fakat bunun Murad-ı Hüdavendigâr zamanında yani on dördüncü

---

1) Aşık Paşa Zade, Neşrî, Oruç Bey ve Zaim Mehmed Bey tarihleri ile Millet Kütüphanesindeki Tevarih-i Âl-i Osman (Millet Kütüphanesi No. 15 Türkçe yazmalar).

2) Osmanlı Devleti teşkilâtına medhal isimli eserimize bakın.

3) Yayalar, Osmanlılarda Türklerden teşkil edilen ilk muntazam kuvvet olup Çandarlı Kara Halilin himmetiyle vücude gelmişti; bu askere muharebe zamanında iki akçe yevmiye verilecek ve harpten sonra yerlerine dönünce yevmiyeleri kesilecek fakat memleketlerinde ziraatle meşgul olduklarından, ekdikleri araziden vergi alınmıyacaktı. Yaya ve Müsellem isimleriyle piyade ve süvari kuvvetleri olan bu Türk askerleri hakkında inşallah eyaletlerdeki askerî teşkilâttan bahsedilirken malûmat verilecektir.

asrın son yarısı içinde bir ocak halinde tesis edilmiş olduğuna şüphe yoktur; bir mehazimiz, Yeniçeri ocağının 1362 senesinde kurulduğunu yazmaktadır ki 1) bu mutalaa, daha aşağıda göstereceğimiz kayıtlarla da tevafuk etmektedir.

Yine mehazlerimizden olan Kavânin-i Yeniçeriyan isimli eser, harpte elde edilen esirlerin beşte birini alan hükümetin bunları en kısa bir müddet terbiyeden sonra ihtiyaca binâen iki akçe ile Yeniçeri yaptığını ve ilk defa bin kadar alındığını yazar ve bunun Orhan'ın Şehzadesi ve Rumeli kumandanı Süleyman Paşa tarafından tatbik olunduğunu beyan eder 2); fakat bu usulün mahzurlu olduğu bittecribe görüldüğünden esirlerin doğrudan doğruya askerlikte istihdamından sarfınazar edilmiş ve Gazi Murad bey zamanında kurulan Gelibolu Acemi ocağında yetiştikten sonra bunların Yeniçeri ocağına kayıt ve kabulleri tekarrür etmiştir.

Pençik kanununun vaz'ı (761 h. 1360 M.) dan sonra yani Edirnenin fethini müteakıp ve kanunnamenin kaydına göre 1362 veya 1363 senesindedir, 787 Rebiulevvel (1385 Nisan) tarihiyle Osmanlı Padişahının Edirnede bulunurken vermiş olduğu bir berat'ta (İlyas ibini Abdullah) ve (İskender ibini Abdullah) isimlerinde iki Yeniçeriden bahsedilmesi 3) Yeniçeri ocağının bu tarihte mevcudiyetini göstermektedir.

Yeniçeri ocağının ilk teşkilindeki vaziyetle ocak kaideleri hakkında şimdilik malûmatımız yoktur, ocak kanununun zamanla tekâmül ettiğini ve Kanunî devrinde en mütekâmil şeklini aldığını mevcut kanunnamelerle vesikaların tetkikından anlamaktayız.

Yeniçeri ocağının kurulmasının sebeplerinden biri, fütuhatın tevessu'u cihetiyle eldeki askerin azlığı ve bu askerin de daimî surette el altında bulunmıyarak memleketlerine dönmeleri idi; halbuki hem Rumeli vaziyetini muhafaza etmek ve hem yeni fütuhata girişmek için el altında daimî ve hükümdarın emir ve kumandası altında esaslı bir kuvvetin bulunmasına

1) Türkiyenin hâl-i hazırı; Th. T. Hornton (1812 Paris).

2) Kavanin-i Yeniçeriyan varak 3 b. ve 31 b.

3) Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası (ilk Osmanlı Padişahlarının ısdar ettikleri bazı beratlar) sene 5 s. 244 Dr. Kıralits.

lüzum vardı; zaten bu tarz yani hükümdarın şahsına mahsus esirlerden kuvvet bulundurulması diğer şark devletlerinde de mevcut olduğundan kendilerine geniş mikyasta fütuhat sahası açılmış olan Osmanlılar için bu, kat'î bir zaruret halini almıştı.

Tarihler Yaya ve Müsellem denilen ilk Türk yaya ve süvari kuvvetlerinin teşkilinde muvaffak olan Çandarlı Kara Halilin Acemi ocağiyle Yeniçeri ocağının kurulmasında da mühim rol oynadığını yazarlar ki tamamen doğrudur. Yine bu menbalar, Acemi oğlanları kısmında söylediğimiz gibi esirlerin beşte birinin Anadoluda Türk çiftçisinin hizmetine verilerek türkçeyi ve Türk ve müslüman âdetlerini öğrendikten üç beş sene sonra getirilüp hemen Yeniçeri ocağına verildiklerini yazmaktadırlar 1). Daha sonra ise Türklerin yanında hizmet görüp gelen devşirmelerin bir müddet de acemilikte hizmet ettikten sonra Yeniçeri ocağına girmeleri hakkında bir devre daha ihdas edildiğini ve bunun daimî bir kanun haline geldiğini görüyoruz.

***

Bu kısmı hülâsa edecek olursak, Yeniçeri ocağının Edirnenin fethini müteakıp kurulduğunu ve pençik denilen ve beşte bir olarak alınan esirlerin Türk çiftçisinin hizmetinden sonra buraya alınmış olduklarını ve ilk ocak teşkilâtının bu suretle sırf esirlere inhisar ettiğini öğrenmekteyiz.

Şu halde Yeniçeri olmak için muhtelif tarihlerde esirlerin üç devre geçirdikleri görülüyor. İlk defa esirler, kısa bir terbiyeden sonra Yeniçeri olmuşlar; Bunun mahzuru görüldüğünden bunların terbiye ve müddet-i hizmetleri uzatılarak üç, beş sene veya daha ziyade Türk çiftçileri arasında yetişmeleri tensip edilmiş ve en son şekil olarak da Türk çiftçilerinin hizmetlerinden getirilen bu esirlerin Acemi ocağında da hizmetten sonra Yeniçeri ocağına girmeleri kanun olmuştur. Bu kanun daha sonra devşirme kanununun tatbikında da devam etmiştir.

---

1) Âşık Paşa Zade tarihi s. 54-55, Neşrî tarihi (Veliyyüddin Kütüphanesi s. 57) Neşrî şöyle diyor «... Türke virüp bir nice yıl kullanmazlar, hem türkçe öğrenüp hem müslüman olurlar, andan kapuya getirüp akbörk geyirüp adını Yeniçeri korlardı; pes Yeniçeri Sultan Murad zamanında vâkı olmuştur..» diğer bir Âl-i Osman tarihi de aynı mütalâayı yazar. Millet Kütüphanesi Türkçe yazmaları (Tavarih-i Âl-i Osman No. 15 s. 31-32).

YENİÇERİ OCAĞININ BEKTAŞİLİKLE ALÂKASI

On üçüncü asır sonlarından başlıyarak on dürdüncü ve on beşinci asırlarda *Babâiyye*, *Celâliyye* (Mevlevilik) tarikatleriyle Ahi tarikatini Anadoluda pek münteşir bir halde görmekteyiz; Anadolu beğlerinin kuvvetleri arasında bu tarikat zümrelerine mensup birçok gönüllülere tesadüf ettiğimiz gibi 1) Anadoluda dolaşarak tarikatlerini neşir ve tamime çalışan Baba, Şeyh ve müridlere de rast gelmekteyiz.

Osman beğin aşiret kuvvetleriyle bilhassa oğlu Orhan bey ve torunu Murad beğlerin kuvvetleri arasında ve hattâ İstanbulun fethine kadar Osmanlı ordusu ile beraber harplerde bulunmuş olan birçok tarikat zümrelerini de görmekteyiz 2); hattâ Osmanlı hükümdarı Birinci Murad beğin Ahi reisi olduğuna dair 767 H. 1366 M. tarihli bir vesika, Osmanlıların Ahilikle münasebetlerine dair evveldenberi ileri sürülen ve müdekkik tarihçiler tarafından kabul edilmiş olan mütalaa ve malûmatı teyit eylemiştir 3). Bilhassa on dördüncü asırda Anadoludaki küçük araziye sahip hükümdarların kendilerini takviye için mıntaka mıntaka nüfuzları olan bu tarikatların birine mensup olduklarını veya muhip göründüklerini biliyoruz 4).

İşte bu tarikatlerin kuvvetle Anadoluda yayıldığı bir asırda henüz büyümeğe başlıyan bir uç aşiretinin de bunların

---

1) Orhan Gazi ile Bursa fethinde Babaî tarikati mensuplarından geyikli Baba, Abdal Musa, Abdal Murad gibi baba ve dervişler bulunmuştu. Orhan devrinde İnegöl, Keşişdağı [Uludağ] taraflarında birçok dervişlerin gelüp yerleştikleri malûmdur. (Cihannüma s. 618 ve Şakayik tercümesi) Yenişehirde türbesi olan meşhur (Postinpuş baba) Murad Bey devrinde yaşamıştır. İkinci Kosova muharebesinde harbe iştirak eden şeyh ve müridlere ikinci Murad, çok ikram eylemişti [Menakıb-i Şeyh Bedrüddin s. 167-169] Akbıyık ve Akşemsüddin İstanbul fethinde bulunmuşlardı.

2) «.. ve hem bu Rumda dört tâife vardır ki misafirler içinde anılır, biri Gaziyân-ı Rum, biri Ahiyân-ı Rum ve biri Abdalân-ı Rum ve biri Baciyan-ı Rum..» Aşık Paşa Zade s. 205.

3) Tarihî vesikalar sayı 4 birinci Murad Beğin Ahi Musaya verdiği 767 Recep tarihli vakfiye.

4) Aydın oğullariyle Çandar oğulları İsnâ aşeriye, Germiyan, Eşref ve menteşe oğulları Mevlevilerden görünmüşlerdi.

tesiri altında bulunacağı, daha doğrusu devamlı surette bu cereyanın içinde bulunan bir aşiretin bu rabıtayı muhafaza edeceği pek tabiîdir; anın için Osmanlıların ilk zamanlarında Edebalı, Ahi Hasan, Çandarlı Kara Halil, Şeyh Mahmud gibi nüfuzlu Ahi tarikati ricali Osmanlı beğliğinin kururuluşünda pek mühim rol oynamışlardı; Orhan bey tarafından İznik müderrisliğine tâyin edilen Kayserili Davud da vahdet-i vücutcu yüksek mutasavvıflardan ve iki vasıta ile Sadreddin-i konevî ve Muhyiddin-i Arabî mensuplarındandı.

Bizzat Ahi reisi olan Osmanlı hükümdarı Birinci Murad beğin bu riyaseti hangi vasıta ile elde ettiğini bilmemekle beraber Osmanlı Devletinin Ahilik üzerine müesses olduğunu vâzih surette görmekteyiz. Orhan Gazi teşkilâtını yaparken Ahi nüfuzundan ve bizzat yukarda isimlerini saydığımız Ahilerden istifade eylemişti; nitekim yaya askerî teşkilinde bu askere Ahilerin serpuşu olan beyaz börkü giydirmişti; Ahi reisi olan Murad bey de Yeniçeri ocağını kurduğu zaman bu yeni askere de beyaz börkü serpuş olarak giydirmişti. Yine bu hükümdar kendi zamanındaki Ahilerin reisi olduğuna dair mühim bir vesikaya malik olduğumuz gibi aynı Hükümdarın Ahi Musaya vakıf yaptığını da görmekteyiz 1).

Bu tarihlerden sonra [takriben on beşinci asrın ilk yarısı içinde] umumî ismi Babaî olan tarikat, asıl ismini bırakarak Babaî şeyhlerinden olan Hacı Bektaşi Velinin ismini alıp Bektaşilik ismi altında yayılınağa başlarken Ahilik de artık eski kuvvetini kaybetmiş bulunuyordu. İşte yeni teşekkül etmiş olan Yeniçeri ocağı da iptidaları Ahilik üzerine kurulduğu halde bir müddet sonra Babaîliğin galebesinden müteessir olarak Bektaşi-

---

1) «.. Vakf-ı evlad-ı Ahi Musa ki merhum ve mağfur Gazi Hüdavendigâr tâbe serah Ahi Musaya kendi ruhu içün vakf-ı evlâtlık üzre sadaka idüp sene سبع وستين وسبعمايه seba ve sittiyne ve seb'amie receb gurresinde vakıfnâme-i hümâyun erzânî buyrulmuş ve evlâdü ensâbına ve bâde inkırazihim evlâdı kızlarının ensâbına ve kızı oğullarının ensâbına ve bâde inkırazihim mevkufünaleyh Ahi Musa veya evlâdlarından akribalarına veya köylülerinden kimesneye Ahilik icazeti virüp sonra ensâbından Ahilik verdikleri dahi şer'ile sabit ve zâhir ola; mezkûr Ahiye dahi mevkufünaleyh Ahi Musa üslûbu üzre vakf-ı evlâd idüp neslen bâde neslin ola dimiş..» Gelibolu defteri 436 Başvekâlet Arşivi tapu defteri ve tarihî vesikalar c 1. No. 4 Murad Beğin aynı zata verdiği vakfiye sureti.

lik cereyanlarına tâbi olmuş ve evvelden beri mevcut ananeye ve her sınıf ve sanatın bir pîri olmak akidesine istinaden Bektaşilikle alâka ve münasebet tesis eylemiştir 1).

Son zamanlara kadar gerek Osmanlı ve gerek ecnebî tarihçilerinin Ocağın bizzat Hacı Bektaş-ı Veliden dua almış olduğu tarzındaki mütalâaları Hacı Bektaşın on üçüncü asrın son yarısinda vefatının tahakkuk etmesine mebni 2) artık bir efsane halini almıştır. Bu zatın Osmanlı, hanedaniyle hiçbir münasebeti olmayıp hiçbir suretle bunlarla görüşmemiş olduğunu ilk defa ortaya koyan Âşık Paşa Zadedir 3) Yeniçeri tarihi olan Kavânin-i Yeniçeriyanda ise Hacı Bektaş-ı Veliden hiç bahs olunmayıp Yeniçeri ocağının kuruluşunda ve askerin börk kiyişinde Vezir Hacı Bektaş Paşa ve Hacı Bektaşı Velinin oğlu Timurtaş dede ve Mevlâna ahfadından Emirşah Efendinin isimleri zikredilmektedir 4). Yine bu eserde Yeniçerilerin durmada ve oturmada kanun ve kaidelerinin Hacı Bektaş fıkarasının kullandığı kanunlar olduğu yazılmaktadır 5).

Yeniçeri ocağına Bektaşilik acaba hangi tarihte girmiştir; Osmanlıların gerek aşiret halinde ve gerek Orhan ve Murad beğler zamanında Ahiliğin nüfuz ve tesiri altında bulunduğu bâriz olarak görülmektedir. Müverrih Aşık Paşa zade çok yaşamış ve 1415 ten itibaren birçok vekayie şahit olmuş ve on altıncı asrın ilk on senesi içinde hayatta bulunmuştur; Eğer ocağın Bektaşilikle -Hacı Bektaş ile değil- münasebeti bunun tarihini

1) Osmanlıların Ahilikle alâkaları ve Yeniçerilerin Bakteşi tarikine mensubiyetleri hakkında Prof. Bay Fuad Köprülünün (Anadoluda İslâmiyet) isimli makalesine bakın (Edebiyat Fakültesi mecmuası).

2) Hacı Bektaşın on üçüncü asrın son yarısı içinde vefat etmiş olduğunu vakıf kayıtlarına istinaden ilk defa ortaya koyan Amasya müverrihi Bay Hüseyin Hüsamettin merhumdur.

3) Âşık Paşa Zade Yeniçerilerin Hacı Bektaştan börk kiydiklerini red ettikten sonra Hacı Bektaş mensuplarından abdal Musanın Orhan Bey zamanında bir askerin kendisine vermiş olduğu börkü başına giyerek memleketine döndüğünü yazup Yeniçeri börkünün bilvasıta bile Hacı Bektaşla alâkası olmadığını yazmıştır (s. 206-207). Yeniçeri börkünün Ahi serpuşu olduğu malûm olduğundan Âşık Paşa Zadenin mütalâası doğrudur.

4) Kavânin-i Yeniçeriyan (varak 33 a ve b).

5) Kavânin-i Yeniçeriyan (varak 35),

yazdığı seneler içinde olsaydı bundan bahseylemesi icabederdi; şu halde bu alâka ve münasebet tarihini on dördüncü asır soniyle on beşinci asrın başlarında aramak doğru olur.

Yeniçerilerin Bektaşilikle alâkaları, ocaklarının kaldırılmasına kadar sürmüştür; bunların ocaklarına *Ocağ-ı Bektaşiyan* ve kendilerine *Taife-i Bektaşiye, Gürûh-ı Bektaşiye, Zümre-i Bektaşiyan* ve ocaktaki derece ve terfi silsilesine (silsile-i tarik-i Bektaşiyan) denildiği gibi ocak ağaları hakkında da *sanâdid-i Bektaşiyan, rical-i dudmân-ı Bektaşiye* gibi tâbirler çok kullanılmıştır 1).

Yeniçerilerin teşkilâtları bozulduğu zaman hariçteki Bektaşiler ocağa hulûl eylemişler ve askerî teşvik ile mühim rol oynamışlardı. Ocağın 94 üncü cemaat ortasında Hacı Bektaş babalarından biri, Hacı Bektaş Vekili olarak otururdu; Hacı Bektaş türbesindeki baba (Pîr evindeki baba) vefat ettiği zaman yerine geçen yeni baba İstanbula gelir ve ocaklı anı alup alay ile ağa kapusuna götürür ve tacını Yeniçeri ağası giydirip alay ile Bab-ı Âliye gider ve Sadrıazam tarafından kendisine ferace giydirilirdi: bu yeni Bektaşi babasının Pîr evine avdetine kadar ocaklı tarafından misafir edilmesi usuldendi 2). D'ohsson, Bektaşi dervişlerinin Yeniçerilerin cemaat ortalarından doksan dokuzuncu ortasına kayıtlı olduklarını yazar 3).

---

1) Selânikî tarihi s. 345 Suphî tarihi s. 5, 131, 151, 154, 156 ve İzzî tarihi s. 22, 252, 275.

2) Cevdet tarihi c. 12, s. 180.

3) D'Ohsson c. 7 (Yeniçeriler kısmı) Bu kısım hakkında Yeniçeri ocağı taksimatı arasındaki Cemaat veya Yaya bölükleri kısmına da bakın.

YENİÇERİ OCAĞINA NASIL GİRİLİRDİ VE KİMLER GİRERDİ?

Yeniçeri ocağına esir ve devşirme alınması üç devre geçirmiştir. Birincisi harpte elde edilen esirlerin beşte birinin alınup kısa bir müddet talim ve terbiyeden sonra ihtiyaca binaen hemen Yeniçeri yapılmaları; İkincisi, esirlerin Anadoluda Türk çiftçilerinin hizmetlerine verilüp beş ilâ sekiz sene orada hizmetten ve türkçeyi, Türk ve İslâm âdetlerini öğrendikten sonra ocağa alınmaları; üçüncüsü de esirlerle devşirmelerin Anadoluda hizmetten sonra Acemi ocağına verilerek orada da yetiştikten sonra kapuya çıkarılmaları yani Yeniçeri ocağına kayıtları.

Kanunun tamamen tatbik edildiği iki, iki buçuk asırda Yeniçeri ocağına *Penç-ü- yek oğlanı* denilen esirlerin beşte biriyle devşirmelerden terekküp eden Acemi oğlanlarından ve Kul oğullariyle Bostancılardan başka hiçbir yerden efrat alınmazdı.

Ocağa alınan efradın isimleri, künyeleri ve eşkâli ile yevmiyeleri miktarı kütük denilen ana deftere [ulûfe defteri] kaydolunur, bu suretle ocağa gelişi güzel adam alınmazdı. Yeniçeri ocağına muhtelif tarihlerde alınacak acemiler ocaktaki münhallere göre az veya çok miktarda alınırdı; bu hususta ya Yeniçeri ağasının müracaati yahut emri altında acemi efrat bulunan birtakım cemaat ve Ocak ağalarının -Bostancı Ocağı, Sekban furunu cemaatı ve saire gibi- kanunî müddetin dolmasına binaen birtakım kıdemli acemilerin çıkmasını hükümdara [divana] arzetmeleri üzerine kapuya Acemi oğlanı çıkarılırdı.

Bu yeni efrat Yeniçeri ağasının nezaret ve mesuliyeti altında orta'lara taksim edildikten sonra her orta efradı bir sıra yapılup süratle ortaları yani bölükleri sofasına doğru koşturulur ve buraya ilk giren acemi, diğer yeni arkadaşlarına nazaran eski yani kıdemli sayılırdı.

Askerlik daimî olduğundan ocak efradı ilk devirlerde ergen yani bekâr idiler; anın için bunlara mahsus odalar yaptırılmıştı; Her Yeniçeri ortasının yani bölüğünün orta efradına

mahsus oda denilen koğuşu ve daireleri vardı; ilk Yeniçeri odaları Edirnede bulunuyordu 1) Edirnedeki bu odalar İstanbulun daimî surette merkez olduğu zamana kadar Yeniçerilere mesken olmuştur 2).

Yeniçeri odalarına yeni ayrılmış efrat içinden birkaçı yayabaşı veya bölük başıların seyislik, Hasekilik etmek suretiyle hizmetlerine bakarlardı; yine her odadan bir, bazan oda efradının fazlalığına mebni iki kişi odayı siler, süpürür ve ihtiyar yoldaşların papuçlarını temizler, yemek kaplarını yıkar, kandillere bakar, odun keser, çarşı ve pazara gidüp alınan levazımatı taşırlardı; bu hizmet efradına *Karakullukcu* denilirdi; Yeniçeri kethüdası odasının beş, çavuş odasının dört Kara Kullukcusu vardı. Yeniçeri zâbitlerine hizmet etmek üzere bazan Acemilerden ve Kuloğullarından da odalara Acemi verildiği görülmekte isede bu usul, on altıncı asır ortalarından itibarendir 3). Bin Hicret tarihli (1592 M.) bir kanunla Mevâli ve Kadı çocuklarından ocağa efrat alındığı da görülmektedir; bu kanun mucibince Şam, Halep, Bursa mevalisinin oğullarının ocakta zapt ve terbiyesi ocak Çuhadarlarına ve kadı oğullarının ise Kethüdaya ait olup bunlardan nasihat ve terbiye kabul etmiyenlerin dayak ve haps ile cezalandırılmaları da kanun icabındandı 4).

Ocağın ilk teşkilinde her yüz nefer üzerine zâbit olarak Yayabaşı ismiyle bir zâbit tâyin edilerek bunlara yirmi dörder akçe yevmiye verilmişti 5). Bu orta mevcutları sonradan artmıştı; fakat bazı orta mevcudu yüzden çok fazla hattâ yedi yüzü geçtiği halde zâbit adedi artmamıştı.

***

1) Kavânin-i Yeniçeriyan (Kütüphanemizdeki istinsah edilmiş yeni nüsha s. 46).

2) Edirnedeki Yeniçeri odaları yine zaman zaman Yeniçerilere mesken olmuştur. Bilhassa dördüncü Mehmetle ikinci Süleyman, ikinci Ahmed ve ikinci Mustafa devirlerinde Padişahların çok zaman burada oturmaları sebebiyle Yeniçeriler de orada bulunmuşlardı.

3) Kavânin-i Yeniçeriyan (yeni istinsah edilmiş nüsha s. 48).

4) Mecmua (Esad Efendi kitapları 3363).

5) Kavânin-i Yeniçeriyan (yeni istinsah edilmiş nüsha 43-44).

On sekizinci asır içinde efradın Yeniçeri ocağına kabulleri şöyle olurdu :

Akşam namazından sonra ocağa yeni girecek efrat hangi ortaya ayrılmış ise o ortanın koğuşuna alınır, bütün oda efradı orada toplanır, küçük zâbitler yeni gelenlerin başlarına bir sarık sırtlarına kaba kumaştan bir kaput korlar; yeni efrat bu kıyafetle *oda başı*'nın elini öpmeğe giderler, odabaşı bunları güler yüzle ve yoldaş tâbiriyle karşılar, eğer bu yeni askerin kabulü sırasında ortanın ceza görecek efradı varsa ibret olmak üzere bu yeni efradın önünde dayak yerlerdi.

Muharebe esnasında ocağa alınacakların kabul resmi ordugâhta yapılırdı: yeni efrat başlarında yalnız kırmızı bir serpuş olduğu halde Yeniçeri ağasının önünden geçerlerdi. Ağa bu sırada maiyyeti ağalariyle çadırında otururdu; yeni askerin her biri geçtikçe baş cavuş anın ismini deftere kayd eder ve sol eliyle kulağının ucundan tutarak sağ eliyle ensesine sertçe bir tokat vurur ve filan bölüğe git diye emreder ve vazifesine dikkat etmesini ve çalışmasını tavsiye ederdi 1).

***

Acemi ocağı bozulup devşirme usulü kalktıktan sonra muayyen bir müddet hizmeti müteakıp Yeniçeri ocağına hariçten adam alınır veyahut ocağa evvelce mülâzim kaydedilip maaşsız olarak sıra bekliyenlerden tefrik edilen namzetler seçilirdi. Mülâzimler, mensup oldukları ortada bir münhal olup oraya kaydedilinciye kadar hariçte bir sanat ile iştigal ederlerdi; işte oçaktaki açıklar, ocaktan çavuşlar gönderilmek suretiyle bunlarla kapatılırdı; hazar zamanında üç sene hizmet etmek şartiyle bir namzet maaşa geçebilirdi; Yeniçeri geçinen ve orta alâmetini taşıyan bir zümre daha vardı ki bunlar Yeniçeri şerefini ihraz için ismen Yeniceri olurlardı; bu gibilere ***taslakçı*** yani *tâlip* denilirdi 2).

Yeniçeri ocağına alınanlara odaları tarafından verilen ve orta Çorbacısının mührünü ve ortanın nişanını havi bir sofa tezkiresinin suretini aşağıya yazıyorum 3).

---

1) D'Ohsson c. 7 s. 329.
2) D'Ohsson c. 7, s. 332.
3) Tarih-i Askeri-i Osmanî s. 53,

Mü'miniz kalû belâ danberi Hakkın birliğini eyledik ikrar; bu yola vermişiz seri Nebimiz vardır Cenâb-ı Ahmed-i Muhtar; ezelden berû mestâneleriz, Nur-ı İlâhîde pervâneleriz. Bir bölük bu cihanda divâneleriz, sayılmayız parmakla, tükenmeyiz kırılmakla, taşramızdan sormakla, kimse bilmez halimiz. On iki imam on iki tarik cümlesine dedik beli, üçler, yediler, kırklar nûr-ı nebî Kerem-i Ali pîrimiz Sultan Hacı Bektaş-ı Veli. Bin iki yüz otuz dört senesi cennetmekân, firdevs âşiyan kanun sahibi elgazi Sultan Süleyman Han hazretlerinin kurduğu nizam-ı müstahsene üzre on dokuzuncu bölüğün Çorbacısı Hüseyin Ağanın izniyle Aşçı usta ve Odabaşı Ağa ve cümle ihtiyarların marifetiyle Mehmed Atâullah Efendi ibni Abdurrahman Bey yoldaşlığa tâlip ve râgıp olup ismi kul defterine kayıt ve sofamıza yağmurluk vaz idüp yedine işbu sofa tezkiresi ita olundu vakt-i hacette ibraz oluna.

Bu sofa tezkiresinin kenarları, kâğıtla on dokuzuncu bölüğün nişanı olan servi ağacı işlemeli olup bu servilerden birisinin üzerinde (Seyid Hüseyin usta k. 19) yazılı bir mühür ile diğer yazısı okunamıyan [belki aşçı ustanın mührü] bir mühür daha vardır.

YENİÇERİ OCAĞI TAKSİMATI

Osmanlı devletinin askerî teşkilâtını yazan bütün eserler yüz doksan altı Orta ve Bölük olan Yeniçeri ocağını *yaya Beğler* veya *Cemaat*, *Sekban* ve *Ağa Bölükleri* veya *Bölüklüler* diye üç kısım olarak göstermekte iseler de bunların hangi tarihlerde ve ne suretle teşkil edildiklerini yazmazlar; halbuki ocağın tekâmül seyrini takibetmek ve her asırdaki Yeniçeri teşkilâtı ve Yeniçeri kuvvetleri hakkında bir fikir hâsıl eylemek için bunun bilinmesine lüzum vardır.

Mehazlerimizden biri olan Kavânin-i Yeniçeriyan ile bazı tarihî kayıtlara göre ilk defa Osmanlı Ordusuna bin kadar Yeniçeri alınmış ve bunların yüz kişisine zâbit olarak bir *Yaya Başı* tâyin edilmiştir. Şu halde ilk Yeniçeri teşkilâtında Türklerden teşkil edilen yaya askeri usulleri tatbik olunmuştur. Ocağın ilk ortaları olan Yeniçeri yaya bölüklerine daha sonradan *Cemaat* adı da verilerek tedricen artan yaya ortaları yani bölükleri yüz bire kadar çıkmıştır.

Cemaat ortalarının altmış beşinci ortası olan *Sekbanlar* veya *Seymenler* otuz dört orta idi; bunların cemaat ortaları içine girmeden evvel ayrı bir teşekkül olarak birinci Murad Bey zamanında mevcut olduklarını biliyoruz 1). Yıldırım Bayezit zamanında atlı sekban adedinin artırılması suretiyle sekbanların çoğaldıklarını da Mısır menbalarından öğrenmekteyiz 2). Sekbanların ilk devirlerdeki orta adetleri malûm değildir, hükümdarın av yapması için vücude getirilmiş olan Sekbanlar evvelleri müstakil bir ocak iken on beşinci asrın ortasında Yeniçerilere ilhak edilmişlerdir.

Bölükler veya ağa bölüklerinin ihdası ise on beşinci asrın sonlarındadır; buda teşkil edildiği zaman her bölüğü elli kişiden mürekkep olarak altmış bir orta idi 3). Şu halde Yeniçeri

---

1) Neşrî tarihi, Kosova muharebesi kısmında Sekbanbaşıdan bahs etmektedir.

2) المنهل الصافى Elmenhelüssâfi [Nur-ı Osmaniye kitapları varak 511].

3) Kavânin-i Yeniçeriyan (istinsah edilmiş nüsha s. 43 ve 44),

orta ve bölüklerinin heyet-i umumiyesi 196 orta ve bölükten terekküp ediyordu. Bazı eserlerde bu ortaları, yukarda arzettiğimiz üç kısımdan başka yine cemaat ortalarının içinde bulunan Solaklar ve Hasekilerinde ilâvesiyle beş kısım ve hattâ daha ziyade olarak gösteriliyorsa da esas arzettiğimiz uç kısımdan ibarettir. Şimdi bu uç kısım hakkında ayrı ayrı izahat verelim:

Yayabaşı (Yayabeyler) veya cemaat ortaları :

Yeniceri ocağının ilk ortaları *Yaya* veya *cemaat* ortalarıdır; daha evvel söylediğimiz gibi Sekban ortaları 1451 tarihinde ve ağa bölükleri ise on beşinci asır sonlarında Yeniçeri ocağına ilhak ve ilâve edilmişlerdir.

Yeniçeri ocağı teşkil edildiği zaman ocak ananesine göre bin Yeniçeri alınmış ve her yüz nefere bir Yayabaşı kumandan tâyin edilmişti; Şu halde ocak ilk kurulduğu zaman on ortadan yani bölükten mürekkepti. Bundan sonra muhtelif tarihlerde Yeniçeri mevcudu ve orta adedi artmış ve cemaat denilen yaya ortaları yüz bire kadar çıkmıştır. Her ortanın yayabaşı ismiyle bir kumandanı olup yevmiyeleri yirmi dörder akçe idi 1). Yaya veya cemaat ortaları şu şekilde tertibedilmişlerdi 1).

Birinci cemaat orta veya bölüğünden beşinci cemaate kadar olan yaya ortalarına *Cemaat-ı şütürban* yani deveciler cemaatı adı verilmişti; numarası hiç değişmiyen bu deveci ortalarından başka diğer *Şütürban ağa* ortaları da varsa da bunların orta numaraları zaman zaman tebeddüle uğramıştır. Meselâ 1033 H. 1623 M. tarihli Yeniçeri Ulûfe yani maaş defterinde 2) orta birden beşe kadar olan devecilerden başka 8, 29, 33, 39, 40, 46, 56, 57, 86. 87 ve 95 inci ortalar *Şütürban* ortaları olduğu halde 1074 H. 1663 M. senesindeki maaş defterinde ise yine birden beşinci ortaya kadar devecilerden mâada ve evvelki Ulûfe defterinden farklı olarak 6, 8, 25, 29, 33, 39, 42, 43

---

1) Tapu defterleri arasındaki 745 No. ve 1033 tarihli ulûfe defteriyle 6599 Bay Kâmil tasnifi defterler arasındaki 1074 hicret tarihli ulûfe defteri.

2) Başvekâlet Arşivindeki tapu defterleri arasında bulunan 745 No.lu Yeniçeri ocağının mevâcip defteri.

45, 46, 47, 48, 57, 75, 78, 86, 87. 91, 95, 98 inci ortaların 1) deveciler ortası olduğu görülmektedir.

Bu izahat bize cemaat veya Yayabeyler ortalarındaki deveci kısımlarının numaralarının zaman zaman değişmiş ve artmış olduğunu göstermektedir; hattâ bir mehazımızda kırkıncı ortanın *Tekke ortası* ve 52 nci ortanın da *Katrancılar* ortası olduğu gösterilmiştir 2). Diğer bir kısım cemaat ortalarının isimleri de şunlardır;

28 inci ortaya İmam *(İmam-ı hazret-i ağa)* denilmiştir; Yeniçeri ağası İmamının ortası olduğundan bu ismi almıştır; fakat odası sabit değildir; bazan başka orta da bulunur ve bulunduğu orta İmam ortası adını alırdı 3).

14, 49, 66 ve 67 inci ortalara *Haseki ortası* derler. Altmış ilâ altmış üçüncü ortalardan her biri bir Solak başının kumandasında olduklarından bunlar da solak ortaları diye anılırlar; fakat yekdiğerinden tefrik için numaralariyle zikredilirlerdi.

64 üncü orta Zagarcı ortası olup süvari ve piyade Zagarcılardan mürekkepti ve ortanın kumandanına Zagarcı başı denilirdi; Merhum Cevad paşa, Hammerden naklen bu ortanın bir muharebede kâmilen zâyi olmasından dolayı yalnız isminin kal-

---

1) Cevad Paşa merhumun Tarih-i Askeri-i Osmanisinde deveci ortaları 1 ilâ 5 inci ortalarla 8, 33, 39, 40, 46. 56, 57, 86, 87, 91, 95 inci orta-lar olup müellif yirmi dokuzuncu ortanın (Atîk Şütürban ağ) ortası oldu-ğunu yazmıştır. Cevad Paşa bu kaydı benim de tetkik ettiğim 745 No. lu ulûfe defterinden almıştır, fakat bu 29 uncu ortayı (Atîk Şütürban ağa) ortası diye göstermeleri bir zühul eseridir; bu ortanın adı da diğerleri gibi (Şütürban) olup orada orta kumandanı Mahmud'un maskıt-ı re'si Zagra-i atîk olup defterde mûtad üzere (Mahmud zagra-i atîk Şütürban ağa) yazıldığından paşa merhum (atîk) i Şütürban ağaya izafe ederek yanılmışlardır.

2) Kavânin-i Osmani ve rabıta-i Asitâne (kütüphanemizdeki nüsha s. 30).

3) 1033 tarihli maaş defterinde 28 inci ortanın İmam-ı Hazret-i Ağa ortası olduğu yazılmaktadır. Cevad Paşa, bazı ecnebi müverrihlerinin 84 üncü cemaat ortasına İmam ortası dediklerini beyan ediyor. 1074 H. 1663 M. tarihli diğer mevacip defteriyle (Kavânin-i Osmani ve râbıta-i Asitane isimli mehazımızda ise 94 üncü orta ocak İmamı ortasıdır. Gerek bu kayıtlarda ve gerek Kavânin-i Yeniçeriyanda (eski nüsha varak 94 b) ocak İmamının veya İmam-ı Hazaet-i Ağanın muayyen bir odası olmadığı gösterilmektedir.

dığını beyan etmektedir 1). Her halde bunun on yedinci asır sonlarında veya daha sonra vukua gelmesi icabediyor; çünki elimizdeki 1074 H. 1663 M. ve 1075 tarihli iki maaş defterinde bu ortanın mevcut olduğunu ve Yeniçeri miktarı gösterilmiştir,

Altmış beşinci ortaya Sekbanlar ortası ismi verilip 2) bu orta bir bölük süvari sekbanlariyle otuz dört piyade sekban bölüğüne ayrılmıştır ki yaya bölüklerinden sonra ayrıca anlardan bahsedilecektir.

68 inci ortaya *Turnacı* ve kumandanlarına *Turnacıbaşı* 71 inci ortaya *Seksoncu* ve kumandanlarına *Seksoncubaşı*, 82 inci ortaya *Zenberekci* ve bunların *Çorbacı* yani orta kumandanlarına *Zenberekci başı* 22 ve 92 nci ortalarına *Tüfenkci* ve başlarına *Tüfenkcibaşı* denilirdi.

Bu maaş defterlerinden ayrı olarak Eyyûbî kanunnamesi ile Hammer ve Marsiğliye göre on yedinci cemaat ortası *Çerğeciler* ismini almakta imiş; elimizdeki Ulûfe defterlerinde buna dair hiçbir kayıt yoktur. Eyyûbî Kanunnamesinde Padişah sefere çıkup düşman memleketine girince orduy-i hümâyun daire teşkil ettiği vakit bu odada bulunan Çerğe yani çadır kurulurdu; bu çadırın iki büyük kemerli kapısı vardı; çadır ordugâhın tam ortasına gelen yere kurulur ve hünkâr o kapulardan gecüp kendi otağına giderdi; bu çerğenin iki direği tarafında on yedinci cemaat ortası efradı silâhla nöbet beklerlerdi; bu tarz, hükümdarın ne kadar sıkı bir muhafaza altında bulunduğunu göstermektedir 3).

Muharip olan cemaat ortalarının harpten gayri zamanlarda veya harbe giderken ayrı ayrı vazifeleri de vardı. Meselâ

1) Tarih-i Askeri-i Osmanî s. 12.

2) Cevad Paşa merhum, altmış beşinci orta efradından birinin ikinci Osmana karşı ahlâksızca muamelesinden dolayı bu vak'ayı müteakıp bu ortanın tamamen kaldırıldığını, gerek ulûfe divanında ve gerek resmî zamanlardaki dualarda altmış beşinci ortanın ismi anıldıkça Yeniçerilerin hep bir ağızdan (yok olsun) dediklerini (Sen denis) in tarihinden naklen beyan etmişlerdir [s. 13]. Halbuki ikinci Osmanın vefatından az sonraki (1033 H. 1623 M.) ve daha sonraki 1074 H. 1663 M, tarihli iki ulûfe defterinde de Sekbanbaşıya ait olan bu ortanın mevcut olduğunu görmekteyiz. Cevad Paşa, her nasılsa bizzat tetkik ettikleri 1033 tarihli ulûfe defterin-deki orta mevcuduna dikkat etmemişlerdir .

3) Eyyûbî kanunnamesi s. 40.

deveci ortaları sefere giden Yeniçeri ağasının develeriyle ağırlıklarını neklederlerdi. Hasekiler tazı besleyüp Padişah ava gittikçe hizmette bulunurlardı; keza Zagarcılar, Zagar denilen av köpeği ve Seksoncular da yine av için Zagar ve Sekson denilen köpekler beslerlerdi 1) Turnacı ortası av kuşları bulundururlardı. Mamafih daha sonraları saraya intikal eden bu gibi hizmetlerin isimleri kalmış ve ancak merasim esnasında bu hayvanları beraberlerinde bulundurmakla iktifa emişlerdir.

Cemaat ortalarının her birinin hanği tarihlerde teşkil edildikleri bilinmiyor; Kavânin-i Yeniçeriyana göre *Solak* teşkilâtı Yıldırım Bayezid zamanında yapılmıştır 2) bu ortanın aynı tarihte mevcut olduğunu Aşık Paşa Zade Tarihi yazdığı gibi 3) Turnacı ortasının da yine bu hükümdar zamanında mevcudiyetini biliyoruz; hattâ Vidin Kalesi elde edilince bu orta muhafız olarak oraya tâyin edilmişti 4).

1451 tarihine kadar ayrı bir teşekkül olan Yaya ve atlı sekbanlar 5) Yeniçeri ocağına ilhak olunarak otuz dört bölük ile cemaatin altmış beşinci ortasını teşkil etmişlerdi: bazı kayıtlara göre Eflak Voyvodasının Fatih Sultan Mehmede gönderdiği yeni av köpekleri sebebiyle Samsoncu veya Seksoncu ortası açılmıştı.

Doksan ikinci Tüfenkci ortası on beşinci asır sonlarında veya on altıncı asır başlarında Yeniçeriler arasında ok yerine tüfenğin tamamen kaim olması üzerine teessüs etmiştir. Hacı Bektaş şeyhinin ocak nezdindeki vekiline mahsus doksan dokuzuncu ortaya 6) 1591 senesinde هوكشان *Hûkeşan* denilen Bektaşı mü-

---

1) Zagarcı, Seksoncu ve Hasekilerin kendilerine fodla verilirdi.

2) Kavânin-i Yeniçeriyan varak 89.

3) *Âşık Paşa Zade* Tarihi S. 78 deki (Solak karaca)

4) *D'ohsson* c. 7, fasıl 7

5) Yıldırım Bayezid zamanında atlı Sekban teşkilâtı yapılmıştı (Elmenhelüs Sâfı) Nuruosmaniye kitapları varak 511

6) *D'ohsson* c. 7 fasıl 7 (Dosson) u teyiden bu doksan dokuzuncu ortaya dair İzzî tarihinde de şu kayıt vardır. (Doksan dokuzuncu cemaatin ortası ötedenberi Cenâb-ı Hacı Bektaş-ı Veli Kuddise sırrehülaziz hazretlerine mensup olup ez kadim mesken-i devrişan ve cay-i direng-i fukarây-ı dilrişan olmağla . .) s. 253

Diğer bir mehazımıze göre ocağın 94 üncü ortasında, ocağın mensup olduğu Bektaşiliğin alâmetiyle Hacı Bektaş Vekili olarak bir baba bulunurdu. Bu Baba bütün ocak işlerinde merci idi.

ridleri konmuştu; bu duacı bölüğünün coğu yeni odalarda yiyip içip yatarlardı: vazifeleri sabah ve akşam ordunun selâmet ve muvaffakiyetine dua etmekti; bundan başka merasim esnasında bunlardan sekizi Yeniçeri ağasının atının önünde yeşil çuha üst elbiseleriyle iki yumruğunu mideleri üzerine bastırmak suretiyle yürürlerdi; bu sekiz Bektaşiden en kıdemlisi yüksek sesle mutemadiyen كرم الله *Kerimallah* der, diğerleri de هو *Hû* diye mukabele eylerlerdi; bundan dolayı bu cemaate *Hûkeşan* denilmişti 1).

Ocak beytülmalcısının ortası olan 101 inci cemaat on altıncı asırda ihdas edilmiş olan ortalardandı 2).

Cemaat ortaları Yeniçerilerin ilk teşkil edilmiş sınıflarından olduklarından bazı hususlarda diğer ocak sınıflarına yani sekban ve ağa bölüklerine karşı imtiyazları vardı; meselâ en mühim hududlarla şehir ve kalelerde muhafızlık eden bu ortaların zâbitleri kendilerine fevkalâde itimat eseri olarak kale anahtarlarını muhafaza ederler, Yeniçeri ağası karşısında ata binerler ve sekban ve ağa bölüklerinin kırmızı çizme giymelerine mukabil sarı çizme giyerlerdi; halbuki ağa hölükleri zâbitleri içinden ağa karşısında ata binmeğe ve sarı çizme giymiye mezun olanlar yalnız ocak kethüdası ile başçavuş ve Mühzir ağa idi 3). Bununla beraber ağa bölüklerinin teşekkülünden sonra en itibarlı bölük bu sonrakilerdi; cemaat veya yaya bölüklerinden terfi edenler pek azdı,

Yüz bir orta olan cemaat veya yaya beğlerin orta kumandanı olan zâbitleri içinden Sekbanbaşı ile Hasekiler, Seksoncubaşı ve Zağarcıbaşılar orta kumandanı olmaları itibariyle hakikatte Yayabaşılardan sayılmak lâzım geliyorsa da ocak ağalarından olmaları itibariyle yayabaşı addedilmemektedirler 4) nitekim ocak kethüdası da Birinci ağa bölüğü kumandanı olduğu halde bölük başılardan sayılmazdı; 942 H. 1535 M. tarihli kanun mucibince timara çıkan atlı Zağarcılar on altı bin, atlı Sekbanlarla Solaklar, Yayabaşı kethüdaları ve Sekban başının

1) *D'Ohsson* c. 7 bab 7 s. 325
2) *D'Ohsson* » » s. 318
3) *Eyyubî Kanunnâmesi* s. 36 ve Marsığlı ve *Tarih-i askeri-i Osmanî* s. 46
4) *Kavânin-i Yeniçeriyan* varak 82

bölük başıları on beşer bin ve piyade Zağarcılarla Turnacılar onar bin, Hasekilerle Yaya Sekbanlar, Samsoncular, Solak kethüdaları keza onar bin ve diğer Yeniçeriler senevî dokuz bin akçe ile dirlik alırlar yani timarlı Sipahi olurlardı 1).

---

1) *Kanunnâme* (Veliyyüddin Efendi kitapları 1970 varak 26 ve Kanunnâme (Âşır Efendi kitapları No. 1400 varak 35)

SEKBAN BÖLÜKLERİ

Osmanlılarda Sekban veya Seymen 1) teşkilâtının daha Birinci Murad zamanında yani on dördüncü asrın son yarısı içinde mevcut olduğunu biliyoruz 2). Bir harb faaliyetini gösterdiği için türkler tarafından büyük ehemmiyetle tatbik edilen avcılık gerek Murad bey ve gerek oğlu Yıldırım Bayezid zamanında pek ziyade tekemmül etmişti 3).

Yeniçeri cemaat ortalarının altmış beşinci ortasını teşkil eden ve (altmış beşinci Yayabaşılar) denilen 4) Sekban ortaları iki kısım olup bunlardan orta olan birinci kısım süvari ve ikinci kısım olan otuz dört bölük de piyade idi; Süvari Sekban mevcudu maaş defterlerine göre kırk ile yetmiş arasında idi: Süvari Sekbanların ekserisini ocak ağalarının oğulları teşkil ediyorlardı; on yedinci asrın son yarısında bunların on ikişer akçe Ulûfeleri birer okka et ve üçer çift fodlaları vardı; baş-

---

1) Sekbanın aslı Farsca köpek demek olan (sek) ile (ban) dan mürekkep olarak gösterilmekte ise de ben bu hususta mütereddidim; gerçi bunların avla alâkalarına mebni av köpeği besledikleri için bu mâna muvafık gibi görülüyorsa da bu lûgatin Divan-ı lûgat-it-türk'deki (c. 1 s. 37) Sokman ile de münaseheti ihtimali vardır. Sokman'ın mânası muharebe saflarını yaran yiğit demektir, Halk arasında Sekbanlara (Seymen) denirdi. Mamafih Sekbanlar bölüklerinin Hasekiler gibi tazı besledikleri av köpekleri için sekban furununda ekmek pişirildiğini mehazlarımız göstermektedirler Kavânin-i Yeniçeriyan bunlara sekban denilmesinin sebebini şöyle anlatıyor . Fatih Sultan Mehmed (şikâre mâil olmağla ol zamanda olan Yeniçeri ağasını davet edüp kendi ile ava çıkmağa yarar tazılar beslemek lâzımdır; Yeniçeri yoldaşlardan bir bölüğü tazı beslemek için tâyin eyleyin dediklerinde kendileri ağa olup sahib-i arz olduğu için kendi bölüklerine sekbanlar tâyin eylediler.) varak 71 P. Sekban teşkilâtı daha evvel mevcut olduğundan bu mutalâa vârit değildir.

2) Neşrî tarihi. Rüstem Paşa Tarihinde de Neşrinin mütalâası aynen vardır (Üniversite kütüphanesi Rıza Paşa kitapları varak 52)

3) *Kavânin-i Yeniçeriyan* varak 70 b.

4) Birinci Murad beğin ava merakı vardı (. . Ve nice altun ve gümüş halkalı itleri ve doğanları vardı . .) Rüstem Paşa Tarihi varak 94 Hammer (c. 1 s. 288) yine Hammer Tarihi Yıldırım Bayezidin altı bin sekbanı olduğunu yazar (c. 1 s. 288 ve 354)

larına sorğuc takarlar, arkalarına *kemhadan* üst elbisesi giyip divana atla giderlerdi 1).

Sekban bölükleri içinde on sekizinci bölüğe *Kâtib-i sekban* ve kethüdanın bulunduğu bölüklerden birine *Kethüdây-ı sekbanan* ve otuz üçüncü bölüğe *Avcı* ve kumandanına da *Serşikârî* denilirdi; bu avcı bölüğü, Sekbanların en itibarlı bölüğü idi. Devlet adamlarının ve ocak ağalarının oğulları bu bölüğe kayıtlı olup hükümdar için av yaparlar ve Hünkârla ava giderlerdi. Yazın İstiranca dağlarında yatıp kalkarlardı, hükümdar sefere gitse bile bu avcılar gitmezler, Ulûfelerini Sekban başıdan alırlardı 2). Bunların çorbacısı yerinden ayrılırsa hariçten çorbacı yani bölük kumandanı tâyin olunmayıp içlerinden en kıdemlisi çorbacı olur yani odabaşı, bölük kumandanı olurdu 3).

İlk zamanlarda Sekbanlar mutlak surette hükümdarlarla beraber sefere giderlerdi; daha sonraları tabiî bu usul kaldırılarak Yeniçeri ağası, Yeniçeriler ve Sekbanbaşı da Sekbanlariyle sefere gönderilmişlerdi. Her Sekban bölüğünün bölükbaşı, odabaşı ve diğer küçük zâbitleri olup en büyük kumandanlarına *Sekbanbaşı* denilirdi; yevmiyesi ilk devirlerde seksen akçe olup 4) sonradan artmıştı. Sekbanlar kethüdası, Sekbanlar kâtibi, Sekbanlar çavuşu ile Yeniçerilerin kethüda yeri makamında olup Sekban başıya efradın arzıhallerini takdim eden *Saraç başı* Sekban bölüklerinin büyük zâbitlerindendiler. Bunlardan başka her odanın çorbacısı, odabaşısı, vekilharç va bayraktarı vardı 5). Sekbanlar kethüdasının muayyen odası yoktu, her oda da kethüda olabilirdi.

***

Sekbanlar 1451 senesine kadar Yeniçeri ocağından ayrı

---

1) *Eyyûbî Kanunnâmesi* s 41

2) *Kavânin-i Yeniçeriyan* varak 71, bu 33 üncü sekban avcılariyle bölük ve cemaat ortalarının bir kısmından (Şikârî) ismiyle birer, ikişer ve daha ziyade efrattan mürekkep ayrı bir teşekkül olan Şikârileri biribirine karıştırmamalıdır.

3) *Eyyubî Efendi Kanunnâmesi* s. 41

4) *Kavânin-i Yeniçeriyan* varak 71 b 1074-1075 tarihli Ulûfe defterlerinde sekban bölüklerinin başında sekbanbaşıdan sonra (ser Halife Ef.) (Kâtib-i beyt-ül-mal) (Reis-i Sekbanan) isimleri kaydedilmaktedir ki bunların ocağın ileri gelen erkânından olduklarına şüphe yoktur.

5) *Eyyûbî efendi Kanunnâmesi* s. 41

olarak müstakil bir ocak halinde idiler; bu tarihte Karaman oğlu İbrahim Bey üzerine açtığı seferden dönen Fatih Sultan Mehmed, ilk seferi olması sebebiyle Yeniçerilerin kendisinden sefer bahşişi istemelerinden münfail olarak bunların Yayabaşılarını dövdürüp inzıbatı temin edememiş olan Yeniçeri ağası Kazancı Doğanı da azletmiş ve Yeniçerilerin itaatsizlik temayüllerini izale için kendisine daha yakın olan ve o tarihe kadar müstakil bulunan altı yedi bin kadar Sekbanı Yeniçerilerin arasına katmış ve kendisinin av hizmetine mahsus olarak yalnız beşyüz kadar Sekban alıkoymuştu 1). Bundan başka badema Yeniçeri ağalarının Sekban başılardan olması da kanun olmuştu.

İşte bu 1451 den itibaren Sekbanlarla Yeniçeriler birleşerek bütün Sekban mevcudu bir orta itibar edilip Yeniçerilerin 65 inci ortasını teşkil etmişti; bu orta mevcudu pek çok olduğundan Sekbanlar süvari Sekbanlardan başka otuz dört bölüğe ayrılmışlardı 2). Bu altmış beşinci ortanın bayrağında Sekbanların oturdukları odanın resmi vardı 3),

Sekbanların en büyük kumandanı olan Sekbanbaşıdan sonra Sekbanlar kethüdası gelirdi. Yeniçerilerin altmış beşinci ortasının başı olan odabaşısı, bütün Sekban bölüklerine nezaret eder ve bu bölüklerin Ağa Kapusu yani Yeniçeri ağası dairesindeki işlerini takibeyler ve dâvalarını görürdü; her bölüğün kumandanı olarak da bölükbaşı veya odabaşı ismiyle ayrıca birer zâbitleri vardı; bölükbaşıların yevmiyeleri on altıncı asır sonlarında onar akçe idi.

İkinci Bayezid veyahut Yavuz Sultan Selim zamanında Sekban başılıktan Yeniçeri ağası olan şahsın, Yeniçerileri bir kıyama sevketmesi üzerine Sekbanbaşılıktan gelen Yeniçeri ağalarına itimat zâil olduğundan ağa bölükleri ihdas edilip bu imtiyaz anlara verilmiş ve Sekban başılar ikinci dereceye bırakılmıştı; bununla beraber Sekbanbaşılar, Yeniçeri ağası

---

1) *Halkondil* 1632 tab'ı ş. 163 ve andan naklen Hammer (Atâ bey tercümesi c. 2 s. 262).

1478 senesine ait vesikalarda saraya mensup sekbanların otuz dokuz kişi olduğu görülmektedir. (Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası sene 9 s. 17.

2) *Kavânin-i Yeniçeriyan*

3) Üniversite kütüphanesi Halis efendi kitapları 6304 No. Mecmua.

iken gedik olarak (muayyen ve muvazzaf) hizmetlerine bakan Sekbanbaşı saraçlığı ve Sekbanbaşı çuhadarlığı ve Sekbanbaşıların Tuğcu ve Bayrakcı, Matracı, Tüfenkci gibi muayyen hizmete mahsus maiyet, yine Sekbanbaşıların hizmetlerinde bırakıldı 1).

***

Piyade Sekbanlar otuz dört bölük olup Padişah ile ava çıktıkları zaman Solak ortaları gibi uzun etekli gömlekler giyip bir ellerinde tazı ve diğer ellerinde ucu gümüşlü Hezaran değnekler ile ava giderlerdi; bunlar, nerede iyi bir tazı olduğunu haber alsalar ellerindeki emir mucibince heman o tazının bedelini verip Padişah namına alırlardı 2). Tazılara ve diğer av köpeklerine ekmek pişirmek için Sekbanlar furunu yapılıp burada Acemi oğlanlarından bazıları furuncılık ederlerdi; on yedinci asır başlarında ekmekci başının emri altındaki Sekbanlar furununda otuz Acemi oğlanı bulunmakta idi 3).

Sekbanlar arasında bir de süvari sekbanlar vardı; yaya sekbanlar uzaktan çıkan bir ava tazı yetiştiremediklerinden hünkârla avlanırken tazıyı ava yetiştirmek için bir de süvari sekban sınıfı ihdas edilmişti; bunların atlarına ve kendilerine kifayet miktarı maaş ve tayın verilirdi. Atlı sekbanlar daha itibarlı olup börklerini ocak Çorbacıları yani bölük kumandanları gibi doğru olarak giyerlerdi; atlı sekbanlar baş sekban [sekbanbaşı değil] olduktan sonra yayabaşı olurlardı. Tarihlerimizde atlı Yeniçeri diye zikredilen Yeniçeriler, bu atlı sekbanlar ile atlı zağarcılardır.

Sekbanların imtiyazları kaldırıldıktan sonra adetleri de azalmıştır. Otuz dört bölüğün her birinde otuzar, kırkar ve bazılarında yüz ve on sekizinci sekbanlar kâtibi bölüğünde ise dört yüz ve beş yüz kişi bulunurdu.

Sekbanların Ulûfeleri birden çıkardı; bu toptan çıkan Ulûfe, sekbanlar kâtibinin tuttuğu defter mucibince bölük odabaşlarına verilerek isim isim okunup her odaya tevzi olunur

1) *Kavânini Yeniçeriyan* varak 70
2) » » varak 71 b.
3) Sekbanlar furununun bir de kâtibi vardı; Kuloğlu olup babalarından yetim kalan çocukların fodlalarını bu furun verirdi.

ve o sırada bulunmıyanların paraları kâtip tarafından mühürlenerek sekbanbaşının yanında hıfzolunurdu; paranın tevziinde odabaşı ve kethüda da bulunur ve maaş sekbanbaşının önünde verilirdi 1).

Sekban ortalarındaki sekban kethüdalarına dirlik verildiği zaman senevî yirmişer bin akçelik zeamet verilirdi. Atlı sekbanlarla yaya sekbanların başları olan baş sekbanlar [sekbanbaşının bölük başıları] tımara çıkarlarsa on beşer bin akçelik dirlik alırlardı; sekban bölükleri neferleri [yaya sekbanlar] onar bin akçe ile tımara çıkarlardı 2). Atlı sekbanların hergün üçer çift fodlaları vardı 3).

---

1) *Kavânin-i Yeniçeriyan* varak 71

2) *Kanunnâme* (Esad Efendi kütüphanesi 2362) ve Kanunâme (Veliyyüddin Efendi kütüphanesi 1969)

3) *Kavânin-i Yeniçeriyan* varak 26

AĞA BÖLÜKLERİ

Bunlara sadece *bölüklüler* de denilirdi. Yeniçeri ocağında yolsuzlukların tevâli eylemesi, Osmanlı hükümdarlarını bazı ihtiyatî tedbirler alınağa sevkeylemişti; bu cümleden olarak Fatih Sultan Mehmed, müstakil sekban bölüklerini yaya veya cemaat ortalarının içine katmakla bu ortaların burunlarını kırmıştı; ikinci Sultan Bayezidin cülûsunda Yeniçerilerin itaatsizlikleri ve daha bazı hareketlerde bulunmaları bu defa da sekbanların ön ayak olmaları Yeniçeriler arasına yeni bir sınıf askerin daha karışmasını icabettirmiş ve bu suretle Yeniçerilerin içine devşirmelerden ağa bölükleri ismiyle altmış bir bölükten müteşekkil yeni bir sınıf ilâve olunmuştur.

Ağa bölüklerinin niçin teşkil edilmiş olduğunu gösteren iki rivayet vardır. Kavanin-i Yeniçeriyana göre bunlardan biri şöyledir:

Ağa bölükleri ikinci Bayezid veyahut birinci Sultan Selim zamanında ihdas edilmiştir; fakat birinci ihtimal daha kuvvetlidir 1). Sekban başılıkla Yeniçeri ağası olan Bayezid ağa zamanında ve anın tahrik ve teşvikiyle Yeniçeriler divanda lâyıksız bir harekette bulunmuşlar, keyfiyet tahkik olunarak ağanın tahrikiyle yapıldığı meydana çıkmış; bunun üzerine Yeniçeri ağası katlolunarak 2) Padişahın silâhdarı veya Emir-i alem Yeniçeri ağası tâyin edilmiş ve bu suretle ocaktan yani yeniçeriler arasında ağa tâyini kaldırılmıştır.

---

1) *Müri-üttevarih* bölük ortalarının ihdasının Yavuz Sultan Selim zamanında olduğunu yazmaktadır (1183 vakayii) 921 H. 1515 M. senesinde Yavuzun Yeniçerileri tahrik töhmetiyle sekbanbaşı Balyemez Osman ağayı katlettirdiği hâdise esnasında altmış bir bölük çorbacısının tecdidinden yani yerlerine yenilerinin tâyinlerinden bahsedildiğine göre (Yeniçeri teşrifat Mecmuası s. 26) ağa bölükleri ihdasının İkinci Bayezid zamanında olduğu anlaşılır.

2) Bayezid ağanın sekbanbaşı olup Topkapu tarafında bir camii bulunduğunu Hadikatülcevami yazar (c. 1 s. 57). Kavânin-i Yeniçeriyan da Bayezid Ağanın katlinden sonra henüz tamam olmamış bir camii olnp Padişahın bu camiyi ikmal ettirip vazife tâyin eylediğini yazıyor (varak 74 b.)

Saraydan çıkan yeni ağaya bir maiyet lâzım olduğundan sekbanların otuz dört bölüğü olduğu gibi bu ağanın da altmış bir bölük teşkil etmesine müsaade olunmuş ve her bölüğe ellişer nefer alınmıştır. Bölüklere kumandan olarak bölük başı ve birer odabaşı, vekilharç, bayrakdar, müteferrika, aşçı tâyin olunarak bu altmış bir bölüğün yirmi biri eski odalarda ve mütebaki kırkı da yeni odalarda tesis edilmiştir; bunun numara sırasiyle bir ilâ kırk biri yeni odalarda ve kırk birden altmış bire kadarı da eski odalarda bulunmakta idi 1).

İkinci rivayete göre ağa bölükleri teşkili ve ağanın saraydan çıkması Yavuz Sultan Selim zamanında ve (921 H. 1515 M.) tarihindedir; buna da sebep İran seferinden dönüldüğü zaman İstanbula gelir gelmez Padişah derhal tahkikata başlıyarak askeri seferden geri döndürmek için tahrikâtta bulunarak isyan ettiren sekbanbaşı Balyemez Osman Ağanın katli üzerine 2) ocak erkânına itimat kalmıyarak Yavuzun sabık silâhdarı Mîr-i alem Yakup ağa Yeniçerilere ağa tâyin olunmuştur 3). Fakat

1) *Kavânin-i Yeniçeriyan* varak 75

2) Tarihlerle bazı eserlerde Yavuz Sultan Selim zamanına kadar Sekbanbaşıların Yeniçeri ağası oldukları ve Balyemez Osman ağanın katlinden sonra ağalığın Sekbanbaşılardan alınarak Yakup ağaya verildiği görülmektedir. Halbuki vak'a yukarıda yazdığım şekildedir. Haydar Çelebi ruznamesinde de Sekbanbaşı ile Yeniçeri ağasının ayrı şahıslar olduğu görülmektedir ki mutalâamızı teyid eylemektedir. (Münşeat-ı Feridun c. 1 s. 414 ve 415) ve diğer tabı s. 466, 467.

3) Bu isyan hareketinin âmillerini tahkik eden Yavuz, İstanbula gelir gelmez bizzat işi tamik ile tahkikata başladı 921 Recep 8 (1515 ağustos) divan akdeyledi: Divandan sonra usulen Rumeli Kadıaskeri Zeyrek zade ile Anadolu Kadıaskari Tacî zade Cafer çelebi arza girdiler, Çıktıktan sonra Rumeli Kadıaskeri âdet mucibince dâvalara baktı ve huzurda Kadıaskerlikten azledilen Cafer Çelebi evine gitti. Sonra yine kanun üzere Pirî paşa arza girdi ve cıktı evine gitmesi lâzım ğelirken gitmedi; sonra Yavuz, Sekbanbaşıyı istedi, Sekbanbaşı diğer vezirlerle beraber arza girdi, Paşalar çıktılar; fakat Sekbanbaşı Padişahın yanında kaldı. Kapucubaşı Behram ağa divana gelerek Pirî paşa ile İskender paşanın ellerini bağlayıp Padişaha götürdü, bu sırada Anadolu Kadıaskeri Cafer Çelebiyi de çavuşlar evinden alıp getirdiler: Bir müddet sonra Pîri paşa elleri çözülerek evine gitti ve vazifesinden azlolundu, daha sonra içeriden cellât istendi: Arz odasının önünde İskender paşa ile Cafer Çelebi ve Balyemez Osman ağanın yani Sekbanbaşının boyunları vuruldu ve Mîr-i Alem Yakup ağa Yeniçeri ağalığına tâyin edildi: (Yeniçeri Teşrifat Mecmuası kütüphanemizdeki nüsha s. 25 ve Halis efendi kitapları 6166)

ikinci rivayet zayıftır. Yalnız, Yavuz, askeri tahrik eden sekban başıyı öldürmüş ve evvelce mevcut olan ağa bölüklerinin bölük başılarını değiştirmiştir. Bundan sonra birkaç ağa müstesna olarak (1051 H. 1641 M.) tarihine kadar bütün Yeniçeri ağaları, Mirahur, Rikâbdar, Çuhadar, Mîr-i alem, Doğancıbaşı, Kapucubaşı, Silâhdar gibi saraya mensup olanlardan tâyin olunmuştu.

Ağa bölüklerinin ihdasiyle Yeniçeri ocağı, yaya veya cemaat, sekban ve ağa bölükleri ismiyle ve bu suretle muhtelif tarihlerde üç kısım olarak teşekkül etmiştir.

Ağa bölüklerinin teşkiline kadar Yeniçeri ocağı kethüdasının ve başçavuşun muayyen bir odası yoktu; baş yayabaşının bulunduğu odada kethüda bey de otururdu; ağa bölükleri teşkil edildikten sonra birinci ağa bölüğü Yeniçeri kethüdası odası oldu 1). Yine bu ağa bölüklerinden beşinci bölük *çavuş-ı büzürk* veya *serçavuş* ve *başçavuş* denilen ocak zâbitine oda tâyin edildi; yani bunlar bu bölüklerin kumandanı idiler. Bölük numarası zaman zaman değişen mühzir ağa bölüğü 2) ve yine bölük numarası bazan yedi ve otuz üç ve bazan otuz bir ve elli bir olan oda, *kethüda yeri* veya *cay-i kethüda* 3) odası idi. 54 üncü bölük *sermuallim-i talimhâne* denilen, ocak talimci başısının odası olmuştu; bu oda evvelce eski odalarda iken sonradan yeni odalarda kalkmıştı.

Ağa bölüklerinden yirmi birinci bölüğe bazan *paşa odası* denirdi 4); buna da sebep olarak ocak ananesine göre şöyle bir fıkra nakledilmektedir:

Kanunî Sultan Süleyman zamanında Vezir-i Âzam İbrahim Paşa Yeniçerilerin eski ve yeni odalarını tamir ettirmişti; bir

1) Yeniçeri Teşrifat Mecmuasında Yeniçeri Kul kethüdalığının ağa bölükleri teşkiline kadar Zağarcıbaşı tarafından yapıldığı yazılıdır (s. 25 26) ağa bölüklerinin teşkili üzerine Birinci bölükbaşı Kethüda bey tâyin edilmiştir.

2) 1033 Hicrî tarihli Ulûfe defterinde (Mühzür-i ocak) veya (Mühzür ağa) bölüğü yirmi yedinci bölük ve 1054 H. 1644 M, tarihli maaş defterinde 26 ncı bölük ve 1074-1075 senelerine ait maaş defterlerinde otuz dördüncü bölük, Mühzür ağa bölüğü olarak gösterilmiştir.

3) 1033 ve 1074-1075 tarihli Ulûfe defterleri 1745 Tapu defteri ve 6595 ve 6599 Kâmil tasnifi defterleri (Başvekâlet arşivi)

4) *Kavânin-i Yeniçeriyan* ve Kavânin-i Osmanî ve Râbıta-i Âsitâne (s. 31).

gün bunları gezerken yirmi birinci ağa bölüğüne gelince o odanın aşçısı kendisine bir tas şeker şerbeti vermişti; bundan memnun olan İbrahim paşa, şerbeti kana kana içtikten sonra aşçıya ihsanda bulunmuş ve badema bu oda benim odam olsun demiş ve vefatına kadar odayı himayesine almıştı.

On yedinci ağa bölüğü *çerge odası*, elli altıncı ağa bölüğü ise *Kayıkçılar* odasıdır 1). Ağa bölüklerinden biri *asesbaşı* odası olup numarası muayyen değildir; asesbaşı nerede ise odası da orasıdır, İstanbul içindeki Babacâfer Zindanı ile tomruklar bunun nezareti altında idi 2). Bölüklerin on dokuzuncu ortasına *bekçi* denirdi.

***

Ağa bölüklerinin ehemmiyeti Kanunî zamanında daha ziyade artti; Padişah birinci ağa bölügüne yoldaş oldu 3) hattâ hükümdar eski odalarda bulunan altmış birinci bölüğün odası önünden geçerken odadan kendisine takdim edilen şerbeti içerek bardağın içini altunla doldurup iade eylemiş ve bundan sonra oda önünden her geçen hükümdara şerbet takdimi âdet olmuştu 4) ağa bölükleri, saraydan çıkan ağaya mensup olduğu için ağa bölüğünde hizmet edenlerin bölükbaşı olmaları kanun olarak kabul edilmişti; bu da yeni ağaya verilmiş imtiyazlardan birini teşkil ediyordu 5); ağa bölükbaşılarının çuha veya kaputlarının da yaya başılarınki gibi olması ve yağmura dayanıklı bulunması (963 H. 1556 M.) senesinde kanun olmuştu 6). Vezirlerin maiyetindeki matracı ve bölükbaşılar hep ağa bölüğü efradındandı 7).

---

1) *Kavânin-i Osmani* ve Râbıta-i Âsitane s. 31 (kütüphanemizdeki nusha)

2) *Kavânin-i Osmani* vç Rabıta-i Âsitane s. 36

3) *D'Ohsson* c. 7 fasıl 7 ve Hammer (Atâ bey tercümesi c. 6 s. 164) hükümdarın yevmiyesi kırk akçe idi. Her Ulûfe çıkdıkça tebdil-i kıyafetle yani Yeniçeri Yayabaşısı kıyafetiyle mensup olduğu ortaya gider ve maiyyetindeki baş Çuhadar vasıtasiyle Ulûfesini alup üzerine altun ilâve ederek efrada tevzi edermiş.

4) *Hammer* (Atâ bey tercümesi c. 6 s. 165)

5) *Kavânin-i Yeniçeriyan* (istinsah edilmiş nüsha s. 66) ve yine aynı eser (eski nüsha varak 50)

6) *Mühimme* defteri No. 2 s. 174

7) *Kavânin-i Yeniçeriyan* varak 50

942 H. 1535 M. kanunu mucibince ağa bölükleri, bölükbaşıları tımara çıktıkları zaman on beşer bin ve odabaşılarına ise onar bin akçeden timar verilirdi 1).

---

1) *Kanunnâme* (Esad Efendi kütüphanesi 2362) Kanunnâme (Veliyyüddin Efendi 1970) ve Kanunnâme (Âşır Efendi kütüphanesi 1004)

KUL KARDEŞLERİ

Bunlar, Ocak Yeniçerilerinden başka bir sınıf olup Yeniçeriler gibi devşirmeden Acemi ocağına geçüp oradan da Yeniçeri olmuş efrat değildir. Kul kardeşleri, on altıncı asrın sonlarına doğru askere olan ihtiyaca binaen taşra kalelerinde ve bilhassa hudutlarda muayyen bir zaman hizmet etmek ve sonra ocağa alınmak şartiyle dışarıdan, yabancılardan alınmışlardır. On altıncı asır sonlarındaki Yemen 1) İran ve daha sonra Avusturya seferleri esnasında bu seferlerin uzun sürmesi *Kul kardeşleri* diye bir sınıf asker meydana çıkarmıştı. Lâla Mustafa paşaya (975 H. 1567 M.) senesinde Yemen için altı yüzü İstanbuldan ve dört yüzü Mısırdan tedarik edilmek üzere bin nefer kul oğlu ve kul kardeşi yazması emrolunmuştu 2).

Bin hicrî tarihinden az evvel İrandan zaptolunan yerlerde üç sene hizmet etmek şartiyle kul oğlu, kul kardeşi diye asker yazıldığını da biliyoruz; daha sonra sık sık tatbik edilen bu toplama askerin hizmetleri bir seneye indirilmiş ve bundan sonra Kapu kulu süvari veya Yeniçeri ocağına alınmışlardı 3).

---

1) Yemen için 800 kul karındaşı yazılup Mısıra gönderilmesi Yeniçeri ağasına emrolunmuş ve bunların üç sene Yemende muhafız hizmetinde bulunduktan sonra Mısırda Ulûfeye kaydolunarak Yeniçeri ocağına alınmaları tekarrür etmişti (Mühimme 26 s. 91)

2) *Mühimme* 7 s. 312

3) Âlî (Gayr-i matbu son cilt) 1001 senesinde Vezir-i âzam ve Serdar Sinan paşa Nemçe [Avusturya] seferine giderken (Edirneye varılup beş gün ikamet esnasında dört yüz tüfenkendaz kul karındaşları yazılup ağaları ile Belgrada varınca) Fezleke Kâtip Çelebi c. 1 s. 12

YENİÇERİ OCAĞININ BÜYÜK ZÂBİTLERİ

İlk zamanlarda Yeniçerilerin büyük ağaları Yeniçeri ağası, Yeniçeri kâtibi 1) Kul kethüdası denilen ocak kethüdası veya kethüda bey, Turnacıbaşı, Baş yayabaşı, Mühzür ağa ve Başçavuş idi; sonradan sekban ortaları Yeniçeri ocağına ilâve edilince sekbanbaşı Yeniçeri ağasından sonra en büyük zâbit oldu; on beşinci asrın son yarısında Kul kethüdası ile Başyayabaşı arasına sonradan ihdas edilen Turnacıbaşı, Seksoncubaşı Zağarcıbaşı ve dört ocak Hasekisi ve daha sonra yani on altıncı asır iptidalarında Devecibaşı ile diğer orta zâbitleri olan Deveciler girerek Baş yayabaşı sonuncu dereceye kadar indi ve yeni bir ocak silsilesi meydana çıktı.

Biz üç kısımdan yani cemaat, Sekban ve ağa bölüklerinden müteşekkil olan ocağın büyük ve küçük zâbitlerinin heyet-i umumiyyesini derece sırasiyle yazmadan önce cemaat ile ağa bölüklerinin büyük zâbitlerini ayrı ayrı gösterelim 2). Cemaat ortalarının büyük zâbitleri aşağıdan yukarı şunlardı:

Yayabaşı, Deveciler, Baş deveci, Hasekiler, Baş Haseki, Turnacı, Seksoncu, Zağarcı ve Sekbanbaşılar.

Ağa bölükleri büyük zâbitleri ise aşağıdan yokarıya doğru:

Baş bölükbaşı, Kethüda yeri, Mühzürbaşı, Başçavuş, Kethüda bey ve Kul kethüdası idi,

İşte ocağın bu büyük zâbitlerini ocak kanunlarına göre sıraya koymak lâzım gelirse ocak silsilesi yukardan aşağı şu silsileyi almakta idi 3).

---

1) Yeniçeri kâtipleri Fatih devrine kadar ocak zâbitlerinden tâyin olunurken anın zamanında hariçten ve kalem erbabından tâyin olunmuşlardı.

2) *Kavânin-i Yeniçeriyan* varak 92

3) Solak zade, Atâ ve Cevdet tarihleriyle Tarih-i Askeri-i Osmanide ocak zâbitlerine ait takdim, tehir ve ilâveler varsa da ben on altıncı asır sonlarında yazılan Kavânin-i Yeniçeriyan ile diğer Teşrifat ve teşkilât Mecmualarını ve Kanunnâmeleri esas ittihaz ederek öyle yazdım.

Yeniçeri ağası 1): Yeniçeri ve Acemi ocağının Başkumandanı.

Sekbanbaşı : Sekban ortaları kumandanı.

Kul kethüdası (Kethüdabey): Birinci ağa bölüğü kumandanı.

Zağarcıbaşı : Altmış dördüncü süvari ve piyade Zağarcılar ortası kumandanı.

Seksoncubaşı : Yetmiş birinci orta kumandanı.

Turnacıbaşı (Ser Turnaî): Altmış sekizinci orta kumandanı.

Hasekiler (Dört Haseki): 14, 49, 66, 67 inci ortalar kumandanı.

Başçavuş : Ağa bölüklerinden beşinci bölük kumandanı ve ocak Başçavuşu.

Başdeveci : Cemaat ortalarındaki deveci ortalarının en kıdemlisi.

Deveciler : Cemaat ortalarındaki deveci ortalarının diğer kumandanları.

Baş Yayabaşı : Cemaat ortalarındaki en kıdemli Yayabaşı

Mühzür ağa (Ocak Mühzürü) : Ağa bölüklerinden odası muayyen olmıyan bölük kumandanı.

Kethüda yeri (Cay-ı kethüda) : Ağa bölüklerinden odası muayyen olmıyan bölük kumandanı.

Baş bölükbaşı : Ağa bölüklerinden bölükbaşıların en kıdemlisi.

Bunlardan Baş deveci ve andan sonrakiler ikinci derecedeki ocak zâbitlerinden idiler.

Yeniçeri Teşrifat Mecmuasında büyük ocak zâbitlerinin yukardan aşağı sıraları şöyledir 2):

Yeniçeri ağası, Sekbanbaşı, Kul kethüdası, Zağarcıbaşı, Seksoncubaşı, Turnacıbaşı, dört Haseki, Başçavuş.

---

1) Yeniçeri Ocağı Teşrifat kanununda (s. 25) Osmanlı Devletinin ilk zamanlarda Yeniçerilerin büyük ağaları olarak Sekbanbaşı, Kul kethüdası ve Zagarcıbaşı gösterilmekte ise de Sekbanbaşı sonradan yani on beşinci asrın ortasında maiyyeti Sekbanlariyle beraber ocağa girmiş olduğundan bunun ocak ağası olamıyacağı tabiidir; zaten Yeniçerilerin ilk zamanlarında ocağın Yeniçeri ağası ismiyle en büyük kumandanı bulunduğu Kanunnâme-i Muhammedî'de gösterilmiştir. Bundan dolayı Sekbanbaşılardan Yeniçeri ağası tâyin olunması 1451 ile 1515 seneleri arasındadır.

2) Yeniçeri Teşrifat Mecmuası (kütüphanemizdeki nüsha s. 7)

Koçu beğin Sultan İbrahime takdim ettiği teşkilât Mecmuasında ocak ağaları derecesi yine yukardan başlıyarak şöyledir 1):

Yeniçeri ağası, Sekbanbaşı, Kethüda bey, Zağarcıbaşı, Samsoncubaşı, Turnacıbaşı Hasekiler (Dört Haseki) Başçavuş.

Eyyûbî Efendi Kanunnâmesinde (Meratib-i bölükbaşıyan) kısmında Ağayan-ı Bektaşiyan silsilesi şöyle gösteriliyor 2).

Kethüda bey, Zağarcıbaşı, Samsoncubaşı, Turnacıbaşı, Haseki, Mühzür ağa, Kethüdayeri. Baş bölükbaşı.

On sekizinci asır başlarında ocak ağalarının sıraları Mühzürbaşıya kadar şöyledir :

Kul kethüdası, Zağarcıbaşı, Seksoncubaşı, Turnacıbaşı, Mühzür ağa.

1114 H. 1702 M. senesindeki ocak tâyininde Mühzür ağanın Turnacıbaşı olması üzerine anın yerine Mühzürlüğe bölükbaşı getirilmiştir 3). 1164 H. 1750 M, senesindeki Yeniçeri silsilesinde ise Mühzür ağaya kadar yukariki tertip üzere silsile yürütülmüş ve Mühzürden sonra araya Kethüdayeri girüp Baş bölükbaşı andan sonraya bırakılmış ve aradan Hasekiler çıkarılarak : Kul kethüdası, Zağarcıbaşı, Seksoncubaşı, Turnacıbaşı, Mühzür ağa, Kethüdayeri, Baş bölükbaşı olarak bir tertip vucuda gelmiştir 4). Mamafih bazan Mühzür ağalığa kadar silsile aynen tatbik edilip Mühzürün yerine ocak kıdemlilerinden bir bölük çorbacısının tâyini görülmektedir 5). Mamafih daha sonraki tarihlerde de Mühzür ağaya hattâ Kethüdayerine kadar ağalıklarda bir istikrar olduğu müşahede olunmaktadır 6).

1178 H. 1764 M. tarihinde Yeniçeri ağasının azli üzerine Kul kethüdası ağa olup anın yerine Zağarcıbaşı Kul kethüdası

---

1) Koçu beyin Teşkilât Mecmuası

2) *Eyyûbî Efendi Kanunâmesi* s. 36

3) *Raşit Tarihî* c, 2 s. 593

4) *İzzî Tarihi* s. 216 ve 241 aynı tertibi 1211 ve 1212 senelerinde de görmekteyiz.

5) *İzzî Tarihi* s. 275

6) Vak'anüvis Halil Nuri bey tarihi s. 89, 261, ve 321 (sene 1210)

ve Seksuncubaşı. Zağarcı ve Turnacı Seksoncu ve Mühzür ağa Turnacıbaşı tâyin olunmuşlardı 1).

İkinci Sultan Mahmud devrinde Kul kethüdası Esseyyid Hasan ağanın Bab-ı Âliye davet olunarak ağalık hılati giydirilmek suretiyle Yeniçeri ağalığına tâyini üzerine ocakta silsile yürütülmüştü; buna göre Hasan ağanın yerine Kul kethüdalığına Zağarcıbaşı, Zağarcı başılığa Seksoncubaşı, Seksoncu başılığa Turnacıbaşı, Turnacıbaşılığa ocak Mühzürü, ocak Mühzürluğuna Kethüdayeri, tâyin edilmiş ve kanun üzere Bab-ı Âliye gelen ocak ağalarına yeni memuriyetleri dolayısiyle Hılatler giydirilmiştir 2),

Ağaların bu dereceleri ocağın kaldırıldığı tarihe kadar böylece devam eylemiştir, Kul kethüdasından başlıyarak kethüdayerine kadar devam eden ağalara *Katar ağaları* denilirdi 3).

1) *Vâsıf Tarihi* (Bulak tab'ı c. 1 s. 170)

2) Başvekâlet arşivi dolap vesikaları (Dolap 2 sandık 68 Hatt-ı Hümayun numarası 121) ve Halil Nuri bey tarihi s. 89

3) *Netayicül-vukuat* c. 2 s. 169

YENİÇERİ AĞASI

Kanunname-i-Âli-Osmanda merkez teşkilâtındaki ağaların en büyüğünün *Yeniçeri ağası* olduğu tasrih edilmiştir 1). Yeniçeri ocağının en büyük kumandanıdır; hükümdarın saltanatta kalabilmesi Yeniçerilerin elinde olduğundan Padişah buraya kendisinin en çok itimad ettiği adamlarından birini tâyin etmek mecburiyetinde idi; ağaların ocaktan gelmeleri on altıncı asır başlarına kadar devam etmiş ve bunların bazı yolsuz hareketlere sebebiyyet vermeleri üzerine uzun bir müddet ocaktan ağa tâyini kaldırılmış ve saraydan Padişahın itimadını hâiz olanlardan bazıları Yeniçeri ağalığına tâyin olunmuşlardır.

Yeniçeri ağası Yeniçeri ocağı ile Acemi ocağı işlerinden mesuldü; İstanbul'un inzibatı ile de âlakası vardı; maiyyetinde bir heyetle ve falakacılariyle beraber vakit vakit kol dolaşup asayişi temin ederdi.

Yeniçeri ağaları ocağın kuruluşundan itibaren 1451 senesine kadar ocaktan tâyin edilirlerken Yeniçerilerin Fatih Sultan Mehmetten sefer bahşişi istemek suretiyle yaptıkları münasebetsizlik üzerine Yeniçeri ağalarının bâdemâ ocağa ilhak edilen Sekbanların kumandanı olan Sekbanbaşılardan tâyini tekarrür etmişti 2).

---

1) « . . Ağalardan Yeniçeri ağası sair ağaların büyüğüdür.» Kanunname; Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası s. 11 Yeniçeri ağasiyle Mir-i Alem Kapucubaşı, Mirahur, Çavuşbaşı Çaşnigirbaşı ve altı bölük ağalarına Özengi veya Rikâb-ı Hümâyun ağaları denilirdi, bunlar Padişahın atının yanında yürümek imtiyazına malik idiler.

2) Yeniçeri teşkilât ve teşrifatına ait eserlerde ve bazı tarihlerde Sekbanbaşıların Yavuz Sultan Selim zamanına kadar Yeniçerilerin en büyük kumandanı olduğu yazılıdır. Halbuki Yıldırım Bayezid zamanında Hasan ağa isminde birinin Yeniçeri ağası bulunduğu ve Emîr Süleymana da hizmet ettiği malûmdur. İkinci Murad beğin son zamanlariyle oğlu Fatih Sultan Mehmedin ilk zamanlarında Kazancı Doğan ve daha sonra Mustafa isimlerinde yeniçeri ağaları vardı. [Tac-üt-tevarih c. 1 s. 173, 416 ve Âli c. 5 s. 122, 250 Kanunname-i Âl-i Osmanda da Yeniçeri ağasının bütün ağaların en büyüğü olduğu yazılmıştır [Tarih-i

Bu hadiseden sonra Yeniçerilerin tekerrür eden bazı serkeşlikleri sebebiyle ocaktan gelen ağalara karşı itimat zâil olduğundan, Saraydaki itimada lâyık ağalardan tâyin edilmesi kanun olmuştu 1). Bu kanun pek az istisna ile takriben bir asırdan biraz fazla devam etmişti. Hattâ 1066 H. 1955 M. tarihinde Sekban başılıktan Yeniçeri ağası olan Mehmed ağanın ocaktan ağa olmasına karşı ocaktaki Bektaşi Şeyhi itiraz etmiş olduğundan Mehmed ağa, üç gün sonra azlolunup yerine Harem-i Hümayundan Çukadar Boşnak Mehmed Ağa tâyin edilmişti 2). Mamafih bu kaidenin on yedinci asır başlarından itibaren bozulduğu da görülüyor. Meselâ iptida bu kanun hilâfına (1015 H. 1066 M.) Maryol Hüseyin ağa ve (1032 H. 1622 M.) de Kethüda Beğliğinden ağa olan Çeşteci Ali ağa ve anı müteakıp Bayram ağa [Vezirazam Bayram Paşa] ve 1041 H. 1931 M. de Köse Menmed ağa ve 1044 H. 1634 M. de Sekban başı Kara Mustafa ağa ve 1049 H. 1636 M. de SekbanBaşı Küçük Hasan ağa ve 1051 H. 1641 M. de Bektaş ağa hep Ocaktan ağa olduklarından eski kanunun o kadar hükmü kalmadığı görülüyor 3). Mamafih bu istisnalara rağmen Yeniçeriler arasıra muhalefet ile içlerinden ağa tâyinini istemiyorlardı; Nitekim ikinci Sultan Osmanın hal'i ve Mustafanın ikinci defaki cülûsu esnasında Yeniçeri Ağalarının ocaktan olmamasını ileri sürmüşlerdi 4).

Osmanî Encümeni Mecmuasının neşrettiği Kanunnâme s 11, 15, 29] bu kayıtlar Sekbanbaşıların Yeniçerilerin en büyük kumandanı olmadığını göstermeğe kâfidir.

1) *D'ohsson* (c. 7 Yeniceriler kısmı) içeriden ağa çıkması usulünün 990 h. 1582 M. senesine kadar devam edüp bu tarihten itibaren Sekban başı ve kul kethüdasının Yeniçeri ağası olduklarını yazıyorsa da ağalar cetvelinde 1015 Hicret yılına kadar ağaların daimî surette Mir-i alem, Mirahur, Silâhtar, Kapucı başı gibi saray mensuplarından tâyin edildiği görülmektedir (Yeniçeri Teşrifat defteri s. 28) şu halde kanunun devamlı surette tatbikı bir asır kadar sürmüş ve sonra 1600 senesinden itibaren aksak olarak devam etmiştir.

2) (,. Piran-ı Post-Nişin-i Bektaşiyye ağay-i cedit için ocaktan ağa olmağa rıza vermemegin yevm-i sâliste azl ile yerine harem-i Hümâyundan Çuhadar Boşnak Mehmed ağa) tâyin olundu (Silâhtar tarihi c. 1 s. 32).

3) Yeniçeri Teşrifat Mecmuası (Halis Efendi kitapları 6166)

4) Naima c. 2 s. 223 yine metindeki gibi 1090 h. 1679 M. senesindeki Sekbanbaşı Harputlu Ali ağanın şiddetinden yılan Yeniçeriler ağanın

Bundan başka usul ve kanuna tamamen aykırı olarak, Yeniçeri Ağalığına Çukadarlıktan gelen Boşnak Husrev paşanın yerine 1036 H. 1626 M. de Çavuşbaşı Ali ağa getirilmişti 1). Yine bunun gibi Zağarcıbaşının da iki dereceyi birden atlayarak Yeniçeri Ağalığına getirildiği de görülmektedir 2).

***

Kanunname-i Âl-i Osmanda Yeniçeri Ağasının yevmiyesi dört yüz elli akçe olarak tesbit edilmiş isede 3) sonradan beş yüz akçeye çıkarılmıştır; Maaşı her ay küçük ruznamçe kaleminden alırlardı 4). Senede sekiz bin kuruş Koyun Emininden geliri vardı. Bundan başka arpalık olarak Tuna Yalısında senevî elli bin akçelik serbest bir zeamet de tahsis edilmişti 5). Yeniçeri Beytülmalinin sülüsü de ağanın gelirlerindendi 6).

Yeniçeri Ağalarına üç senede bir Hükümdarın has ahırındaki atlardan bir at verilmesi kanundu 7). Yeniçeri ağaları Padişahların cuma namazına çıkışlarında bir kısım Yeniçerilerle beraber selamlıkta bulunurlardı.

Yeniçeri Ağasının riyaseti altında ocak işlerini görmek

---

aralarından tâyininden dolayı şikâyet etmişlerdi «.. biz mutad üzre içeriden ağa alup rahat olmuş idik Veziriazam yine küstahlık idüp kanunu bozdu) demişlerdi. (Silâhdar tarihi c. 2 s. 319)

1) *Yeniçeri Teşrifat Mecmuası* s. 30 ve Naima tarihi c. 2 s. 404 ve Hammer (Atâ bey tercümesi c: 9 s. 73, 77

2) *Raşit tarihi* c. 3 s. 166

3) (. . Yeniçeri ağasına günde dört yüz akçe virile .) Kanunnâme-i Âl-i Osman s. 29 (Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuasında basılan)

4) *Eyyûbî Efendi* Kanunnâmesi s. 35 ve Ayni Ali Risalesi s. 90 yevmiyesinin sonradan beş yüz akçe olduğunu Teodor Kantakazen [T. S. Cannacasın] yazıyor.

5) *Âlî Tarihi* (basılmamış kısım kütüphanemizdeki birinci cilt s. 133) Kavanin-i Yeniçeriyan (varak 73 b) L'Orijine des Turcqz isimli eserde (Paris 1896) Yeniçeri ağasının yevmıyesinin bin akçe olup senede altı bin dokalık timarı olduğu yazılıdır. Halkondil zeylindeki teşkilât kısmında Yeniçeri ağasının bu zeametinin senevı yedi bin doka irat getirdiği yazılıdır. Esat Efendi kütüphanesindeki Kanunnâmede (numara 2362) bu dirlik ve zeametlerin otuz beş bin akçe olduğu yazılıdır.

6) *Âli*, basılmamış nüsha ikinci cilt varak 133

7) Büyük Mirahura tezkire yazıla ki;

Hâliya dergâh-ı Muallâ Yeniçerileri ağası yeniden ağa olduğu zamanda âdet üzre virilü gelen at kendilerine verilmeyüp şimdi verilmesini talep

ve dâvaları dinlemek için *Ağa Dîvânı* ismi verilen bir Dîvan vardı; buna dair ayrı bir kısımda bahsolunmuştur.

Yeniçeri ağası sefere giderken önünde ağalığa ait iki tuğ ile beyaz sancak giderdi; seferde iken hemen her zaman kendisine payıtahtta Sekbanbaşı vekâlet ederdi 1). Yeniçeri Kâtibinden başka bütün Ocak ağalarının azil ve tâyinleri ağanın arziyle olurdu 2). Yeniçeriler ordugâhda bulunurlarken Yeniçeri Ağasının çadırını çepeçevre ihata ederek anın etrafında çadırlarını kurarlardı 3).

Padişah kendi sarayında bulunup hariç bahçelerde veya avda olmadığı zamanlar Yeniçeri ağası her Dîvan içtimaında bir kısım Yeniçerilerle beraber Dîvân-ı Hümâyuna giderse de kendileri Vezir olmadıklarından dolayı Dîvan müzakeratına iştirak etmeyüp hariçte muayyen bir yerde otururdu. Eğer Padişah Sarayda değilse ağa, Dîvân-ı Hümayuna gitmezdi; Padişah kulu olduklarından Hükümdar Sarayda değilse anların Dîvanda bulunmaları kanun değildi. Yeniçeri ağası Dîvan içtimaının bitmesinden az evvel arz günleri huzura kabul olunarak Ocak işleri hakkında izahat verirdi. Fakat bu hususta daha evvelden Veziriazamla görüşüp anlaşması icabederdi. Padişahın cuma ve bayram namazlarına çıktığı vakitte Ağa da bulunarak koltuğuna girüp attan indirir ve Padişah namaza çıkmazsa o da çıkmazdı 4). Dördüncü Sultan Mehmed ava düşkün olduğundan böyle merasimde bizzat bulunamadığı zaman Merzifonî Kara Mustafa paşa Sadaretînde ihdas edilen bir usul üzerine Veziriazam bayram namazına çıktığı vakit Ye-

---

eylediler, imdi defterinize nazar idüp mumaileyh Mustafa ağa dâme ulüvvühû Yeniçeri ağası olduğu zamanında at virilmek âdet olup virilmemiş ise âdet üzre virilegelen atları virüp defterine kaydittiresin. tahriren fi 27 Muharrem sene 980 (Divan-ı Hümayun Ahkâm defteri numara 67 varak 26).

1) Pekaz istisna ile bazan başka bir ağa da Yeniçeri ağasına vekil olarak kalabilirdi. Meselâ 1103 H. 1691 M. senesinde Veziriazam Hacı Ali paşa sefere giderken Yeniçeri ağasına vekâleten Kandiye ağalığından gelmiş olan Yuvarlak Recep ağayı vekil yaptırmıştı (Silâhtar Tarihi c. 2 s. 668)

2) *Âli Tarihi* (kütüphanemizdeki basılmamış nüsha varak 133)

3) *Riko* [Ricaut] (s. 472)

4) *Kavânin-i Yeniçeriyan* varak 45 ve Nimetî efendi Kanunnâmesi s. 30

niçeri ağası binek taşında hazır bulunup Veziriazamın koltuğuna girer ve attan indirirdi 1).

Sonradan kabul edilen bir kanun üzerine Yeniçeri ağaları bazan Vezirlik ile *Ağa Paşa* olurlardı. Böyle olduğu zaman Yeniçeri ağası Dîvana girüp müzakerelere iştirak ederdi. Daha yukarda söylediğimiz gibi Yeniçeri ağası vezir olsun ve olmasın Divan müzakeratının sonlarında ve arz günlerinde yalnız olarak Padişahın yanına girüp mâruzatta bulunur ve sonra çıkup Ağa Kapusuna giderdi; Fakat Vezir iken evvelâ yalnız girüp çıktıktan sonra Vezirliği sebebiyle müzakeratın sonunda diğer vezirlerle beraber ikinci defa da girer ve bu defa Ocak muamelâtı hakkında bir şey söylemezdi; Cülûs ve bayram tebriklerinde de evvelâ Ocak Ağası sıfatiyle ve sonra da Vezir ve Dîvan azasından olması dolayısiyle kabul olunurdu 2).

Yeniçeri ağalarının ehemmiyetinin artması on altıncı asır başlarında Ağa Bölüklerinin teşkili ve Saraydan ağa tâyinini müteakıptır; ağanın yaver, irtibat zâbiti ve sair hademesi olarak mühim bir maiyyeti vardı. Bu maiyet halkına *Ağa Gediklileri* denilirdi. Bunlar, diğer Yeniçerilerden tefrik edilmek üzere bellerine serâser denilen 3) kumaştan kuşak sararlardı. Bu gedikliler terfi ederlerse BölükBaşı yani Ağa Bölüklerinden her hangi birinin kumandanı olmak imtiyazını hâiz idiler 4).

---

1) *Nimetî efendi Kanunnâmesi* s. 30

2) Nimetî efendi s. 30, 31 Vezir olan Yeniçeri ağası, bayram günü sarayda vezirleri tebrik için sabah namazından sonra ocak halkının (ocaktaki büyük ağaların) önünde divanhâneye girdikten sonra Veziriazam'ın etegini öpüp diğer vezirlerin arasına girüp otururdu. Eğer vezir değilse Rikâb-ı Hümâyun ağaları ve saire gibi vezirlerin, Kadıaskerlerin ve eğer Nişancı ve Defterdar vezir iseler anların eteklerini öperek yerine giderdi.

3) Serâser, ince sırmadan mamûl ve gayetle makbul kumaştı: Bu kumaştan hilat yapılup bunu ancak vezirler ve diğer pek itibarlı olanlar giyerlerdi. (Serâsere kaplı kürk) denilen hilat bu kumaştandı. Yeniçeri ağası gediklileri bellerine bu kumaştan yapılmış kuşak sararlardı.

4) Ağa kapusunda hizmet eden serâser kuşaklı gedikliler Sekban başılardan Yeniçeri ağası tâyin olunduğu sırada Fatih Sultan Mehmed zamanında ihdas edilmiştir. O tarihte Yeniçeriler alaca renkte Karamanda yapılan bir kuşak sararlardı. Kapukulu olanlar o kuşaktan bilinirdi. Ağaya hizmet eden Yeniçeriler ile diğerlerini biribirlerinden ayırmak için ağaya hizmet edenlerin serâser denilen sırmalı kuşak sarma-

Ağanın maiyyetinde ve Ağa Kapusu denilen Yeniçeri ağası dairesinde bir kalem heyeti vardı. Bunlar Oçağın yazı işleriyle meşgul olurlardı. Ağanın emir ve mektuplarını kethüda yeri kâtibi olanlar yazarlardı. Her ulûfe tevziinde Hükümdar Yeniçerilere terakki yani yevmiyelerine zam olarak verilen üç yüz akçeyi Yeniçeri ağasının, efrad'ın müstahaklarına yarımşar ve birer akçe zam olarak tevzi eylemeleri kanundu; Daha sonraları ağaların bu terakkiyi âdilâne tevzi etmiyerek gelişi güzel dağıttıkları görülmektedir 1)

Yeniçeri ağaları terfi ederlerse — on altıncı asır sonlarına kadar — ekseriyetle Beğlerbeği veya Kaptan-ı derya olurlardı 2). Ağalar, derece itibariyle sancak beği itibar edilmişlerdi. Ağa

ları teamül oldu ve kanun halini aldı. Yeniçeri ağaları içeriden çıktıktan sonra Sekbanbaşı ile kethüda beğin serâser kuşaklı maiyyetlerinden serâser kaldırılarak ikinci Bayezd'in emriyle kuşak sarılması yalnız Yeniçeri ağası gediklilerine hasredildi (Kavânin-i Yeniçeriyan varak 67).

Yeniçeri ağalarının serâser saran gediklileri şunlardı: Birinci Mehter ikinci Mehter, üçüncü Mehter, Baş Mehter, ağanın hususî hizmetkârıdır. Haseki gibidir. Orta Mehter ağa dîvanının süpürücüsüdür. Üçüncü Mehter ise ağa kapusundaki talimhaneye bakardı. Birinci Mehter terfi ederse ağa bölüklerinden birine bölük başı yani bölük kumandanı olurdu. İkinci ve üçüncü Mehterlerin yolları küçük çavuşluk ile ariyet çavuşluk yani çavuş namzedliğidir.

Ağa gediklilerinden ikincisi saraçlık olup ağanın önünde yapuk denilen müzeyyen at örtüsünü taşır ve ağanın atının hizmetine bakardı, üçüncü gedikli Çuhadardır; ağanın yağmurluğunu veya anın kılıfını taşırdı. Dördüncü gedikli Matracı, ağanın matrasını. beşinci gedikli olan Camadancı ağanın elbise bohçasını, altıncı gedikli, ağanın tüfenkcisi olup silâhını, yedincisi ağa bayraktarı olup bayrağı taşırlardı. Sekizinci ağanın tuğlarını taşıyan iki tuğcu ve dokuzuncu gedikli ağanın yel mumlarını taşıyan üç mumcu, onuncu seraser kuşaklı gedikliler ise dört kündereci olup bunlar, Yeniçeri ağasının künder denilen mızrak veya gargısını taşırlardı (Kavânin-i Yediçeriyan varak 68)

Ağa gediklilerinden olan sarac'ın taşıdığı yapuk müzeyyen at örtüsü olup elmaslı ve mücevherli olanları da vardı. İkinci Selim babasının yerine hükümdar olup Kütahyadan İstanbula geldiği zaman (Mirahur Husrev ağaya ferman etmişler ki sen benim kula atımı murassa' raht ile gereği gibi donatup mücevher yapuk örtüp . .) Selâniki tarihi s. 56 Biyanki, bu lûgati Yapık diye kaydetmiştir.

1) *Kitâb-ı Müstetap* fasıl 5

2) *Vekayi-i Tarihiyye* varak 27 ve 31

gözden düşüp ağalıktan çıkarıldıkları vakit (yine on altıncı asır sonlarına kadar) mevcut maaşına muadil Haslarla sancak beği olur 1) ve teamül olduğu üzere Kastamonu sancak beyliğine gönderilirlerdi 2). Devlet teşkilâtı bozulduktan sonra bu gibi kanun ve teamüllere ehemmiyet verilmediğinden Yeniçeri ağalarının vezir oldukları 3) ve bu mevkiden de Sadrıazam tâyin edildikleri görülmüştür.

1055 H. 1645 M. tarihinde Yeniçeri ağası Şaban ağa Yeniçerilerin bir isyanı sebebiyle azlolunup Padişahın musahibesi Şekerparenin kocası Musa ağa vezirlik ile ağa olmuştu; bu tarihe kadar hiçbir Yeniçeri ağası vezir olmamıştı 4) bir az sonra Musa paşa kaptanlığa naklettiğinden yerine geçen Pirinççioğlu da evvelâ Yeniçeri ağası olmuş ve sonra vezirlik verilerek *Ağa Paşa* ismini almıştı 5) daha sonraki tarihlerde Ağa Paşa olan Yeniçeri ağalarına çok tesadüf edilmiştir 6). Vezir olan Yeniçeri ağası diğer vezirler gibi evinde Tuğra çekebilirsede dîvanda çekemezdi; çünkü dîvandaki vazifesi Yeniçeri ağası sıfatiyle bulunmak olduğundan burada Tuğra çekmesine müsaade edilememişti 7).

***

Yeniçeri ağasının tebdilinde eski ağa üç gün ağa kapusunda misafir edildikten sonra alayla Ağa kapusnndan alınarak

---

1) Fatih tarafından tedvin ettirilen Kanunnâme-i Âl-i Osmanda (Yeniçeri ağası ve sair özengi ağalarına dört yüz otuz bin ile sancak verildiği yazılıdır (s. 15)

2) *Âlî.* basılmamış birinci cilt s. 39, 40, 133 ve bunu teyiden Fezleke-i Kâtip Çelebi c. 1 s. 4) ve Selânikî Tarihi s, 326

3) *Vekayi-i Tarihiyye* varak 200 ve 224

4) *Naima Tarihi* c. 4 s. 161 ve Hammer (Atâ bey tercümesi c. 10 s. 38 ve 71

5) *Naima* c. 4 s. 177 ve Hemmer (Atâ bey tercümesi c. 10 s, 80

6) 1066 da Yeniçeri ağası Vezir Boşnak Mahmud ağadır; ondan sonra Çuhadar Hasan ağa vezirlikle ağa olmuştur. Yine o senede Mirahur-i evvel Sührap Mehmed ağa Yeniçeri ağası olup birkaç gün sonra vezirlik verilmiştir. (Silâhtar Tarihi c. 1 s. 43 ve 56) ocak kara kullukçuluğundan başlıyarak Yeniçeri ağalığına kadar çıkan Hasan ağa sonra Ağa Paşa olmuş ve oradan da 1156 senesi Şabanında (1743) Sadrıazam tâyin olunmuştur (Zeyl-i Takvim-üt-tevarih : Şamadani zade) ve Hadikatülvüzerâ.

7) *Nimetî Efendi Kanunnâmesi* s. 31

nerede oturacak ise oraya götürülür ve yeni ağa da yine alayla Ağa kapusuna getirilirdi 1). Ağa değişince eski ağa yeni ağaya devir verirdi 2).

Azlolunan Yeniçeri ağası ocak haricinde ise, ocaklarının kaidesi üzere ocak Başçavuşu kendisini alarak Padişahın iradesine göre nefy idilecek ise anı olarak menfasına kadar götürürdü : Ağalar diğer vüzera ve devlet adamları gibi muamele görmezler ancak ocaklarının kanunu üzere cezalandırılırlardı 3).

Yeniçeri ağalarının tâyinlerinde Padişah huzurunda hilat giydirilirse de bu her zaman olmazdı 4). Vezir olurlarsa o zaman huzurda hilat giyerlerdi. Ağalığa tâyin edilen kimse Sadrıazama birkaç yüz kise câize verdiği gibi kendisi de ağalardan câize alırdı.

Yeniçeri ağalarının tebdilinde yeni ağanın, ocakta Hükümdar tarafından verilen akçeyi Yeniçeriler arasında taksim eylemesi kanundu. Bu para miktarı üç yüz, dört yüz ve beş yüz akçe olurdu. Bundan başka yeni ağanın ocak Yaya başılarına çavuşluk, sipahilik, acemi oğlanı Yaya başılarından ikisine sipahilik ve iki Yaya başıya zeamet ve atlı zağracılardan iki kişiye sipahilik ve iki nefere timar ve atlı sekbanlardan iki nefere bölük ve iki nefere timar ve Ağa Bölükbaşılardan iki kişiye bölük [Kapukulu Süvariliği] ve iki kişiye timar ve Yeniçerilerden altı kişiye sipahi oğlanlığı [kapukulu sipah bölüğü] ve altı nefere

1) *Kavânin-i Yeniçeriyan* varak 95 b. ve Vakayi-i Tarihiyye (varak 27, 200 b. ve 224

2) Başvekâlet arşivi askerî vesikalar (Cevdet Tasnifi 25745)

3) *İzzî Tarihi* varak 275 b. 1165 H. 1752 M senesinde ağalığı zamanında sık sık yangın olan Elhac Hasan ağa Bab-ı Âliye davet olunarak bir müddet kethüda bey odasında oturtulup o sırada Bab-ı Âliye davet edilen ocak kethüdası Mustafa ağaya Sadrıazam huzurunda Yeniçeri ağalarına mahsus Hilat-i hâssulhas giydirilüp sabık ağanın takımiyle (bütün maiyyeti ile) ağa kapusuna gönderilmiştir. Bu sırada (mazûl-i mumaileyhi ocakları kaidesi üzre başçavuş ağa gelüp kethüda bey odasından kaldırup sâdır olan ferman-ı âlî mucebince sefineye vaz ve Limni ceziresine sevk ve îsal) edildi.

4) *Raşit Tarihi* c. 33 s. 99

silâhdarlık vermesi kanundu 1). Bu hususa dair olan hükümlerden bir tanesinin suretini yazıyorum:

Yeniçeri ağasına hüküm ki:

Yeniçerilerim ağaları tebdil olunduklarında Yeniçeri kullarıma birkaç mertebe virilmek kadimî âdet ve kanun olmağın hâlâ dahi iki nefer Yeniçeri Yayabaşıları Dergâh-ı Muallam Çavuşluğuna ve iki nefer Yayabaşının dahi bir neferi bölüğe ve bir neferi zeamete ve iki nefer acemi oğlanı yayabaşıları ve üç nefer zağracı ve üç nefer sekban bölüğe ve emektar solaklardan iki neferi bölüğe ve üç neferi timara ve yirmi nefer Yeniçerinin on neferi bölüğe ve on neferi timara ihraç olunup ve Yeniçeri kullarıma tevzi içün dört yüz akçe ve vaki olan ihrakda hizmette bulunan Yeniçeri kullarıma tevzi için üçyüz akçe inayet olunup buyurdum ki.... 2)

***

Yeni tâyin edilen Ağaya Ocak ağaları tarafından câize verildiğini biraz evvel söylemiştik. Bu kanuna göre yeni Ocak ağasına, Yeniçeri ocağı kâtibi ile Sekban başı, Kethüda bey, Zağarcı başı, Seksoncu başı, Turnacı başı ve dört haseki ile Başçavuş, Mühzür ağa, Kethüdayeri, beytülmal emini, orta çavuş ile küçük çavuş derecelerine göre kanunen tâyin olunan aşağıdaki hediyelerini verirlerdi 3):

Yeniçeri kâtibi, Sekban başı ve Mühzür ağa birer top som abayi [kumaş]

Kethüda bey yani Yeniçeri ocağı kethüdası tarafından gümüşlü dîvan rahtı 4).

---

1) *Mühimme defteri* 52 s. 70 ve Mühimme 55 s. 6 sene 992 ve Mühimme 69 s. 123 suretleri bu kısmın sonundaki vesikalar arasındadır.

2) *Mühimme defteri* 47 s. 259 (sene 990 H. 1582 M.) Esat efendi kütüphanesindeki 3363 No. Mecmua ile Veliyyüddin efendi kütüphanesi 1970 ve Âşır efendi kitapları 1004 numralı 942 H. 1535 M. tarihli Kanunnâmede Yeniçeri ağalarının altmış kişiyi terfi ettirmesine müsaade edildiği yazılıdır. Bunlardan yirmi beş kişi bölüğe çıkarılır yani kapukulu süvarisi olurlardı. Bn süvarilerin onu sipah bölüğüne ve on beşi silâhdar bölüğüne verilir ve otuz beş kişi de timara çıkarılırdı. Yeniçeri ağası her ulûfede Hükümdarın gönderdiği üç yüz akçeyi gündeliklerine yarımşar akçe zam suretiyle ocakta müstahik olanlardan altı yüz kişiye tevzi ederdi.

3) *Yeniçeri Teşrifat Mecmuası* s. 24

4) Dîvana giderken ve merasim esnasında gümüşlü eğer takımı

Zağarcı başı ile Seksoncubaşı serâser denilen kumaştan birer donluk ile birer top kadife.

Turnacıbaşı bir özengi ve dört haseki ile orta çavuş ve küçük çavuş birer saye çuka ile birer top kumaş ve baş çavuş bir adet gümüş eğer ile bir altun keban?

Kethüdayeri bir gümüş topuz ve beytülmal emini bir gümüş palan ve acemi ocağı kumandanı olan İstanbul ağası bir zencir ile bir levha hediye ederlerdi.

Bunlardan başka yeni ağa, hudutlardaki yeniçeri ağalarından ve yeni tâyin ettikleri serhad ağalarından ve tâyin ettiği kale dizdarlarından da hediye alırlardı. Bu para evvelce üçer kise akça iken sonradan on kiseye kadar çıkmıştır. Kazalardaki Yeniçeri serdarları da ağanın mektubiyle tâyin edilir ve serdar olan kimse ağaya para verirdi 1).

Yeni tâyin olunan ağalara bazan Yeniçeriler tarafından lâkap da verilirdi. İçlerinden eski hıristiyan isimleriyle yad edilenler de vardı. Buna da sebep Yeniçerilerin kendisinden memnun olmamaları idi. Meselâ 998 H. 1590 M. de Yeniçeri ağası olan saatçi Hasan ağaya (Apustol) ve Padişah silâhdarlığından Yeniçeri ağası olan Halil ağaya da (Vasilaki) derlerdi 2).

***

1001 şevval 1593 tarihine kadar Yeniçeri ağalarının azil ve tâyinleri doğrudan doğruya Hükümdara âitken bu tarihte Avusturya seferine Serdarıekrem tâyin edilen Veziriazam Sinan paşa, Yeniçeri ağası olan Lâla Mehmed ağayı azl ile anın yerine kendi cinsinden Yemişçi Hasan ağayı tâyin eylemiş ve bu halden müteessir olan Padişah Üçüncü Murad, muharebe sebebiyle bu kanunsuzluğu hazmetmeğe mecbur olmuştu 3).

---

1) Dergâh-ı Muallam Yeniçerileri ocağının îrâd-ı muayyenesi olan serdarlık cevaizatının pesmande-i ukde-i tehire duçar olmaması ve beher üç mahda bir kerre ocağ-ı âmirem tarafından mekâtip ahz olunmadıkça fuzulî serdarlık zaptolunmaması ötedenberi kanun-ı kadîm olmağla (Mühimme defteri 226 s. 45) ve Eyyûbî kanunnâmesi s. 36

2) *Selanikî Tarihî* s. 264 ve 312

3) *Âlî Tarihi* şöyle yazıyor (.. Ol tarihedek Yeniçeri ağalarının azil ve nasbı cenab-ı saltanata mahsus iken serdar-ı cüretğirdar ol küstahlığı dahi ihtiyar etti ..) basılmamış son cilt varak 318 b ve keza « ol

Yeniçeri ağaları on altınçı asır sonlarına yakın zamana kadar Padişahla beraber sefere giderler hükümdar gitmedikçe anlarda gitmezlerdi 1), Üçüncü Murad zamanında Avusturya seferinin devamı ve Padişahın ecdadı gibi ordusunun başında bulunmıyarak sarayında oturmağı tercih etmesi sebebiyle 1593 te Sinan paşanın Veziriazamlığı zamanında Yeniçeri ağasının ilk defa olarak Serdarıekrem maiyyetinde sefere gitmesine karar verildi ve bâdemâ bu şekil, ocağın ilgasına kadar devam etti 2).

***

Yeniçeri ağalarının vakit vakit İstanbulda kol gezerek ortalığı teftiş ve inzıbatı temin eylemesi kanun idi. Ağa, devriye gezerken yolsuz ve kanuna muhalif harekette bulunanları yakaladığı zaman asker ise mensup olduğu kışlasına gönderip âmirleri vasıtasiyle cezalandırır, asker değilse kendisi falaka ile döğdürür veya hapsettirirdi; asılacak olan şahısları yakaladığı zaman eğer o adam ocaktan değilse Sadrıazama gönderir ve ocaktan ise kendisi hapseder ve katletmek lâzım gelince Sadrazamdan müsaadesini ister veya hükümdardan fermanını alırdı 3) Yeniçeri ağasının maiyyetindeki falakayı acemi oğ-

---

zamana kadar Yeniçeri ağalarının azil ve nasbı cenab-ı saltanata mahsus idi; bu kanun-ı cedidi bu seferde (sefer esnasında) Sinan paşa ihdas itti» Eyyûbî efendi Kanunnâmnsi s. 34

1) 1001 senesi Avusturya seferinde (Padişah-ı âlempenah sefere teveccüh etmeyince Defterhane ve Yeniçeri ağası gitmek kanun değildi; ana binaen on iki bin Yeniçeri ile kethüda memur olup . .) Fezleke c. 1 s, 12 ve Naima Tarihi c. 1 s. 82

2) Fezleke c. 1 s. 28 ve Naima (c. 1 s. 93) de şöyle diyor. « Ol zamanedek Yeniçeri ağaları Padişahtan gayri ile sefere gitmek kanun değil iken Lala Mehmed ağa bu defa memur oldu. » Eyyûbî efendi Kanunamesine göre düşmanın hududlardaki kaleleri istilâsı üzerine (1002 H. 1594 M.) tarihinde Veziriazam Serdar Sinan paşanın Pespirem veya Vespirem seferine memur olup Belgrad'ta iken Defterhane ve bütün Yeniçerilerin sefere gelmelerinin zarurî olduğunu beyan eylemesine binaen o sırada Kefe Lâlası Bosnevî Mehmed ağa (sonradan Veziriazam olan Lala Mehmed paşa) Yeniçeri ağası olduğundan bütün Yeniçeri ile beraber çıkup Budinde orduya gelmişlerdi. (s. 34) bu hususa dair 1002 Recep (1094) tarihli hüküm vesikalar arasındadır:

3) *Nimetî efendi Kanunnamesi* (kütüphanemizdeki nüsha s. 30)

lanları taşır ve bunlara falakacı denirdi. Rumeli Kadıaskeri ile İstanbul Kadısı İstanbulun iki hâkim-i şer'îsi oldukları gibi Sadrıazam ile Yeniçeri ağası da bu şehrin iki örfî hâkimi idiler.

Yeniçeri ağalığından yetişerek vezir ve daha sonra Sadrızam olan bir hayli devlet adamı bulunduğu gibi vezirlikle Yeniçeri ağası iken doğrudan doğruya Sadrıazam olanlar da vardı.

On sekizinci asırdan itibaren pek az istisnasiyle Yeniçeri ağalarının ocaktan yetişmiş olanlardan ve bilhassa kul kethüdalarından tâyinleri kanun olarak ocağın ilgasına kadar devam etmistir.

***

Ramazan bayramı akabinde mevsimin yaz ve kış oluşuna göre Yeniçeri ağalarının Veziriazamlara ya Eyüp tarafındaki bahçelerde veya ağa kapusunda ziyafet vermeleri kanundu. Ağa kapusundaki ziyafet, *Tekeli köşkü* denilen mahalde olurdu. Eğer Veziriazam, Yeniçeri ağasından memnun ise anın hakkında hükümdara medhü senada bulunarak ibkasına müsaade alır ve ağanın ziyafetine geldiği gün ibka fermanı okunur ve Yeniçeri ağalarına mahsus *hilat-i hâs* denilen hilatı giydirir ve diğer ocak ağalarını da derecelerine göre hilatle taltif ederdi: Eğer Yeniçeri ağası, Ağa Paşa ise tabiî hilati vezirlere mahsus hilatlerden olurdu. Bu ziyafette saz ve oyun fasılları yapılırdı. Sadrıazamın avdetinde kendisine Yeniçeri ağası tarafından donanmış at hediye edilir ve Sadrıazam Yeniçeri ağasına tekrar hilat giydirdikten sonra Sekbanbaşıdan itibaren neferlere varıncaya kadar askere para verilirdi 1).

Yeniçeri ağalarının her hafta çarşamba günleri dîvan elbisesi giyerek önünde Yeniçeri müfrezesi ve kendi gediklileri ve ocak ağalariyle bir alay tertip edüp Sadrıazama gidüp hem ocak işleri hakkında görüşüp hem de anı ziyaret etmesi kanundu 2).

1) *Suphi Tarihi* s. 206 ve İzzî Tarihi s. 17 b, ve 23 b: Vâsıf Tarihî c. 1 s. 16 bu ziyafet merasimi hakkında İzzî Tarihinde tafsilât vardır.

2) *Âlî* (Umumî kütüphane nüshası varak 130 ve Nimetî efendi kanunnâmesi s. 30 ve dolap vesikaları (Başvekâlet arşivi dolap 2 sandık 68 Hatt-ı Hümayun 94)

Bu ziyaret daha sonraları ayda bire indirilmiş olup cuma namazından sonra yapılırdı. Mamafih mühim işler zuhur ettiği zamanlarda ziyaret gününü beklemeğe lüzum yoktu 1).

Ağa kapusu baş yazıcısı, ağanın *Büyük kol* ile Veziriazam veya Sadrıazamı ziyaret edeceğini ve ocak ağalarının dîvan elbiselerini giyerek Ağa kapusuna gelmelerini bir gün evvel Yeniçeri odalarına bildirir idi. Ertesi günü Yayabaşılar, Bölükbaşılar, Deveci ağalar, Haseki ağalar, Turnacı, Seksoncu ve Zağrcıbaşılar, Sekbanbaşı, Yeniçeri kâtibi ve dört solak başı, Kethüda bey, Başçavuş, ortaçavuş ve küçük çavuş ve saire dîvan elbiseleriyle Ağa kapusuna toplanırlar ve cuma namazından sonra atlanarak alay tertibi üzere Paşakapusuna yani Sadrıazamın konağına giderlerdi 2).

Yeniçeri Ağasının resmî elbisesi olarak arkasında sırmalı kadifeden veya kırmızı satenden mamûl uzun bir rop olup elbisesinin diğer kısımlarının da ayni renkte bulunduğunu Halkondil zeylindeki teşkilât kısmında görmekteyiz. Yine bu eserde ağanın başında büyük bir ihtimamla sarılmış tepesi dilimli ön tarafına kıymetdar bir ağalık alâmeti konmuş ve yan tarafına da bir sorguç sokulmuş beyaz sarık sarılmış bir kavuğu olduğu yazılmıştır 3), Nimetî efendi kanunnamesine göre Yeniçeri ağası Dîvân-ı Hümayuna giderken başına Mücevveze ve arkasına serâserden yapılmış üst elbisesi ve iç kaftanı giymekte idi 4).

Yeniçeri Ağaları merasim haricinde olarak al çuhaya kaplı vaşak samur gürk giyüp başına sarık sarardı 5).

***

İstanbulda vukua gelen yangınlarda bizzat Yeniçeri ağası

---

1) *Nimetî efendi Kannnnâmcsi* s. 30

2) *Yeniçeri Teşrifat mecmuası* s. 13 bu alay ile sefer alayı ve ağanın bayram alayı ayrıca bu kısmın sonuna ilâve edileceğinden burada tafsilât verilmedi.

3) *Halkondil Zeyli* teşkilât kısmı (Yeniçeri ağasının tarifi)

4) *Nimetî efendi Kanunnâmesi* s, 30

5) *Tarih-i İbretnümay-i Devlet* (Millet kütüphanesi numara 484 s. 50) Yeniçeri ağası merasim haricinde Ruzmerre Destar ve al çuhaya kaplı Kapaniçe yakalı uzun ferace yenlü vüzeray-i izam hazaratının alaylarda giydikleri Muvahhidî samur kürk resminde vaşak kürk giyerlerdi.

da bulunur ve yangında hizmetleri görülen Yeniçerilerle Acemi oğlanlarının gayretlerini Padişaha arzeyler ve anın müsaadesiyle hizmet eden Yeniçeri ve Acemilerin bir kısmını terfi ettirir ve bir kısmına da bahşış ve terakki verirdi. Bu hususa dair bir hüküm suretini yazıyorum 1):

[Dîvanda Mühzire verildi]

Yeniçeri ağasına hüküm ki, [982 S 28]

Matbah-i Âmirem ihrakında hizmette bulunan Yeniçeri kullarım hakkında mezîd-i inâyetim zuhura getürüp bir yayabaşı ve on solak ve bir sekbana bölük ve bir zağarcı ila bir sekbana timar emrim olup maadasına buçuk tevzi olunmak içün iki yüz akçe ihsan idüp buyurdum ki emrim mucibince bölük ve timar ferman olunanların gediklerin hizmet edenlerden müstahik olanlara tariklerince tevcih idüp zikrolunan akçeyi dahi istihkaklarına göre tevzi eyliyesin 2).

***

Tahta oturan Osmanlı Padişahlarının şehzadeleri öldürmek usulünün kalkmasından sonra Yeniçeri ağası ile Sekbanbaşı ve Kul kethüdası hayatta bulunan şehzadelerin emniyet altında bulunmalarına nezaret ederlerdi. Bunlardan birisi vefat ettiği zeman halka ve Yeniçerilere itminan gelmek üzere bu üç ağa saraya davet olunarak şehzadenin ölüsünü muayene ederlerdi 3). Bu usulün ne zamandan beri ihdas edilmiş olduğu malûm olmamakla beraber Yeniçeri ocağına iltica etmiş olan İkinci Osmanın oradan alınarak Yedikulede boğulmasından sonra Ocağın lekesini silmek için tatbik edilmiş bir usul olması hatıra gelmektedir.

***

Yeniçeri ocağına dair taşraya gönderilecek herhangi bir fermanla beraber mutlaka o ferman mealinde bir de *(Aağa Mektubu)* yollanırdı.

Kanunname-i Âl-i Osmanda Yeniçeri ağalarına yazılacak fermanlardaki elkab şu tarzdadır:

1) *Mühimme* 27 s. 241 ve Mühimme 30 s. 155 ve Kanunnâme (Esat efendi 2362)

2) *Mühimme Defteri* 26 s. 166

3) *D'ohsson* c. 7 s. 354

İftiharülemacidi velekârim camiülmehâmidi velmekârim elmuhtas bimezidi inâyetilmelikiddaim 1)

افتخار الاماجد والاكارم جامع المحامد والمكارم المختص بمزيد عناية الملك الدائم

On dokuzuncu asır başlarındaki bir ferman da şöyledir:

İftiharilümerâ-i velekâbir müstecemiu cemiılmeâli velmefahir elmuhtas bimezid-i inayetil melikil kadir bilfiil dergâh-ı muallâm Yeniçerileri ağası olan Mustafa ağa dame ulüvvühu 2).

افتخار الامراء والاكابر مستجمع جميع المعالى والمفاخر المختص بمزيد عناية الملك القادر
بالفعل درگاه معلام يكيچرى اغاسى اولان مصطفى اغا دام علوه

Yeniçeri ağası vezir olacak olursa kendisine vezirlere mahsus elkap ile hitap edilirdi.

1) *Kanunnâme-i Âl-i Osman* (s. 31)

2) *Emirî Tasnifi* vesikalar (İkinci Mahmud devri numara 9758 sene 1232

SEKBANBAŞI

Osmanlılarda av teşkilâtiyle alâkadar olup on beşinci asrın ortasında Yeniçeri ortalarına ilhak edilen ve bu ortaların altmış beşincisini teşkil eden Sekbanların kumandanına (Sekban başı) denilirdi. Sekban başılar bir aralık Ocak Ağalığına getirilmek suretiyle mühim bir imtiyaza da nail olmuşlardı; Rivayete göre İkinci Bayezid zemanında Sekban başılıktan Ocak Ağası olan Bayezid Ağanın, Yeniçerileri tahrik eylemesi üzerine bâdema Sekban başıların Ağalığa geçmeleri bunlardan alınmış ve bununla beraber Ağalığa mahsus Tuğ ve arpalık ile kendisinin ağalıktaki maiyetini muhafaza eylemesine müsade edilmiştir 1)

Sekban başılar on altıncı asır nihayetlerine kadar terfi ettikleri zaman sancak beği olurlardı; Fakat sonraları bu kanun kaldırıldı; Çünki sancak beylerinin sık sık değişmeleri on altıncı asır da bunu icap ettirmişti; Buna mukabil İstanbul Ağalarına verilmekte olan on dört Yaya beyligi iki kısma ayrılarak bunun yarısı Sekban başılara verilmişti 2). Sekban başılar bazen senevî yetmiş beş bin akçe getiren bir dirlik ile müteferrika olurlardı. Bu hizmette iken evvelce Sekban başı iken Tuğ sahibi olmamaları sebebiyle diğer müteferrikalara tekaddüm ederlerdi 3).

Sekban başıların yetmiş seksen akçe yevmiyeleri vardı 4) Bundan başka Hayrebolu Kazasında yirmi bin akçe senevî va-

---

1) Sekban başıya hizmet edenler Sekban başı saracı, Çuhadar, Tuğcu Bayrakcı, Matracı, Tüfenkci vesaire gibi gedikler verilmişti (Kavanin-i Yeniçeriyan (varak 70) fasıl ağa bölüğü gediklileri bölükbaşı oluyorlarsa Sekbanbaşı gediklileri de ya Sekbanlara bölükbaşı veya Sekbanlara çavus olurlardı.

2) *Kavânin*-i *Yeniçeriyan* varak 74

3) » » » 74

4) Elimizdeki 1033 H. 1623 M. ve 1074 H. 1663 M. tarihli iki maaş defterinde Sekbanbaşıların yevmiyelerinin yetmiş akçe olduğu görülmektedir. Kanunî zamanında bunun yevmiyesi yine yetmiş akçe idi (Kanunnâme Atıf Efendi kitapları 1734) Halkondil zeylinde Sekban başının yevmiyesi yüz akçe gösteriliyorsa da elimizdeki resmî kayıtlarla tevafuk etmemektedir.

ridat getiren bir zeametleri vardı. Bunlardan başka Sekban başıların İstanbulda Sarmaşık semtinde [Fatih civarında] bir kulluğu ve Vefada Gümrük kulluğu ismiyle iki kulluğu vardı. Bunlar her sene iltizama verilir ve buradan da Sekban başıya bir miktar aidât hasıl olurdu 1). Rumelideki koruların zapt ve idaresi Sekban başıya ait olup korucularını da kendisi tâyin ederdi.

***

Sekban başılık Ocakta Yeniçeri ağasından sonra gelen baş ağalık olduğundan başına *Mücevveze* denilen serpuşu giyer ve Yeniçeri ağasiyle Divân-ı Hümâyuna gidiş ve dönüşte Sekban bölük başıları Ağa bölük başılarının önünde yürürlerdi 2) Buna da sebep Sekban başıların hakk-ı tekaddümleri idi.

Sekban başı, merasimde ve Selâmlıkta yeniçeri kâtibinin üst yanında dururdu, selâmlıktan evine avdetinde Sekban bölük başıları önünde yürürlerdi. Sekban başı icabında kola çıktığında yani Yeniçeri ağası bulunmadığı vakit ana vekâleten devlet merkezinde teftişe çıktığı vakitte yine Sekban bölük başıları kendi önünde yaya yürürlerdi 3).

Sekban başı seferde Kethüda beyle [Ocak kethüdası-Kul kethüdası] beraber bulunur; Yeniçeri ağası seferde bulunduğu vakit ağaya vekil olarak bütün ocak işlerini kendisi görürdü. Mîrî mehterhane yani hükümete ait muzika takımı Sekban başıdan başka hiçbir yeniçeri serdarına verilmezdi; Yeniçeri ağaları seferde iken devlet merkezinin muhafazası ve inzibatın temini Sekban başı olanlara aitti 4); İcabında Sekban başılar kendilerine verilen yeniçeri kuvvetleriyle bir kumandan maiyetinde olarak sefere giderlerdi 5).

Sekban başılık on yedinci asırdan itibaren ehemmiyetini kaybederek vazifesiz bir hale gelmiş gibi idi. Yeniçeri ağalığı

---

1) *Kavânin-i Yeniçeriyan*, varak 71.

2) *Kavânin-i Yeniçeriyan*, varak 73.

3) *Kavânin-i Yeniçeriyan*, varak 73 b.

4) *Koçı beğin Teşrifat mecmuası* s. 5 ve Silâhtar Tarihi c. 1, s. 102 «ve (sefer-i Hümâyun vâki oldukca Sekbanbaşı olanlar odalariyle Darüs-saltanat-ı âliyye muhafazasında olmak Resm-i Kadim-i Osmanî olduğu ecilden) sene 1066»

5) *Selanikî Tarihi*, s. 16.

münhal olunca çok vakit ya ocak haricinden biri veya ocak kethüdası Yeniçeri ağası tayin edilüp Sekban başılardan ağa olmazdı. Bununla beraber ara sıra Sekban başılardan Yeniçeri ağası' olanlar da vardı. Meselâ 1043 H. 1633 M. de Sekban başı Kara Mustafa ağa ve 1046 H. 1636 M. senesinde Küçük Hasan ağa, Sekban başılıktan Yeniçeri ağalığına getirilmişlerdi. Yine bu suretle 1085 H. 1674 M. de Yeniçeri ağası bulunan Abdurrahman paşanın yerine Sekban başı Yeniçeri ağası olup sâbık Kul kethüdası da Sekban başı olmuştu. 1090 H. 1679 M. de Sekban başı bulunan Tekirdağlı Mustafa ağayı da daha sonra Yeniçeri ağası görmekteyiz 1).

***

Dîvanda yemek yenirken evvelce Sekban başıya çıkan sofradan Yeniçeri ağaları da yemek yerlerdi; Fakat 992 recep 27 [1584 temmuz] tarihinde matbah eminine yazılan bir hükümle vezirlere verilen sofra gibi Yeniçeri ağasına da ayrı bir sofra çıkarılması emrolunmuştu 2).

Sekban başıların tayın olarak günde kırk çift fodlaları vardı 3). Her üç senede bir defa hükümdara mahsus Has ahırdan kendisine devir atı ismiyle bir at verilmek kanundu 4).

Sekban başı Dîvâna giderken atına zincir enselik ve abâyi raht ve gümüş özengi ve topuz vurur ve Saraç başı önünde *Yapuk* [at örtüsü] götürürdü.

Yeniçeri ağasından sonra yalnız Sekban başının büyük resmî mührü olup şekli ağanınki gibi beyzî olmayup yuvarlaktı. Yeniçeri ağası seferde bulunduğu zaman Ağa dîvanında anın yerine oturup oradaki ocak işlerini görürdü 5).

---

1) *Yeniçeri Teşrifat mecmuası*, s. 31. Raşit Tarihi c. 1 s. 310 ve 355.

2) Matbah Eminine Hüküm ki :

Hâlâ Yeniçerilerim ağası olan Mehmed dâme ulüvvühûya Dîvân-ı Hümâyuna geldikçe Vüzeraya verildüği üzre bir sofra yemek verilmek emridüp buyurdum ki vusul buldukta müşarünileyh Dîvân-ı Hümâyuna geldiği günlerde Vüzeraya verildiği üzre bir sofra yemek tedarik eyleyüp viresin. sene 992 Recep 27 (Mühimme defteri 53 s. 113)

3) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 26.

4) *Divân-ı Hümâyun Ahkâm defteri*, numara 67, varak 146 (Başvekâlet arşivi)

5) *Eyyubî Efendi Kanunnâmesi* s. 41.

KUL KETHÜDÂSI

Yeniçeri ocağının derece itibariyle ağa ve Sekban başıdan sonra büyük kumandanı ve ağanın muavini olan Kethüda bey veya Kul kethüdası ocakla daimî surette alâkası dolayısiyle her ikisinden daha nüfuzlu idi; bütün ocak zâbitleri bundan çekinirlerdi; Kul kethüdası, hükümdara karşı ocağın vekil-i umuru idi. Hükümdar Yeniçeri ağasını derhal değiştirebildiği halde Kethüdayi kolayca tebdil edemezdi. Ocağın içinden derece derece yükselerek senelerce ocağın muhtelif hizmetlerinde bulunmuş olan Kul kethüdası, bir hâdise çıkarmak istediği zaman yeniçerileri tahrik edebilirdi.

Kethüda bey, ağa dîvânı günü ağa ile görüşmek istiyenleri görüştürür ve ocak davalarını dinlerdi; ağa dîvânında bilfiil âza olup on altıncı asır sonuyle on yedinci asır başlarında ağa dîvânında ayak üzerinde durup vazife görürdü; ocaktaki bütün işlerden haberi olan Kul kethüdası muharebe zamanında muhasara ve taarruzlarda yeniçerilerin harp nizamını tertip ve idare ile mükellefti.

Ağa bölüklerinin teşkiline kadar Yeniçeri kethüdalarının muayyen bir odası yoktu, Kethüda, Baş yayabaşının odasında bulunurdu; fakat ağa bölüklerinin teşkilinden sonra birinci ağa bölüğü kethüdaya oda olarak verildi; bâdema ocağa kethüda olanlar birinci bölük odasında oturmuşlardı, kethüda lüzumu halinde kendi evinde de dava görürdü; Kul kethüdası terfi ederse Sekban başı olurdu 1). Sekban başılık itibardan düştükten sonra Kul kethüdalarının Yeniçeri ağalığına tayin edilmeleri kanun oldu ve bu şekil ocağın ilgasına kadar devam etti.

Kul kethüdası, ağa kapusundaki dairesinden evine giderken başçavuş ile sair çavuşlardan mevcut olanlar kendisini evine kadar götürürlerdi;

---

1) 927 H. 1521 M. senesinde Belgradın zaptını müteakip (Yeniçeri kethüdası Sekban başı olup Samsoncu başı kethüda oldu . .) Feridun bey Münşeatı, s. 514. Rûznameden.

Ağa bölüklerinden kethüdaya ait olan birinci odanın mevcudu diğer odalara nisbetle daha çok olup yedi, sekiz yüzü geçiyordu; bu da kethüdanın yüksek mevki ve nüfuzu îcabı idi. burada bulunanlar kethüda bölüğüne intisapla iftihar ederlerdi; birinci bölük odasından bilâ vâris vefat edenlerin beytülmali kethüdaya ait idi.

Kul kethüdasının yevmiyesi Kanunî Sultan Süleyman zamanında otuzbeş akçe idi 1). Elimizdeki ulûfe yani maaş defterlerine göre on yedinci asırda yevmiye miktarı kırk ve kırk bir akçeye çıkmıştı 2). Halbuki Kavânin-i Yeniçeriyan isimli mehazimizde kethüdanın yevmiyesinin altmış akçe olduğu gösterilmiştir 3). Tabiî eldeki maaş defterlerinin kayıdları tercih olunur.

Kethüda beğin yevmiyesinden başka İstanbulda ve bir kısım vilâyet ve kaza merkezlerinde bulunan kullukları yani karakolların kulluk istiyen (karakol zâbitliği) Yeniçerilere tevcihi ve bunların kulluğa tayini dolayısiyle verecekleri para kethüda beğin tahsisatı cümlesindendi. Adedi epey bir yekûn tutan bu kullukların muamelâtı ve paralarının tahsili kethüdanın bir kâtibi ile kethüda beğin bir saracı tarafından temin olunurdu.

Kethüdanın saracı kullukların tevcihinde mutavassıt olup ocaklılardan kim kulluk isterse anı kethüda beyle görüşdürürdü; kethüda sefere gidecek olursa kethüdanın mührünü alarak ana vekâleten kulluk tevcih eder ve bu tevcih mektubunu kethüdanın mühriyle mühürlerdi.

Kulluklar İstanbul ve taşra kullukları ismiyle iki kısım olup İstanbul kullukları üç ay ve taşra kullukları ise dokuz ay müddetle verilirdi; On yedinci asır başlarında İstanbuldaki kulluklardan her hangi birinin tevcihinden seksen beş akçe tevcih vergisi alınırdı 4). Bu paranın yetmiş akçesi kethüdanın on akçesi

1) *Kanunnâme*, (Atıf Efendi Kütüphanesi 1734).

2) 1033 ve 1074 Hicret senelerine ait iki maaş defteri.

3) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 75 b. ve *Kavânin*-i *Osmanî* ve *Rabıta*-i *Âsitane* s. 32

4) On altıncı asırda İstanbul kulluğu tevcihinde *Yasakcı* olan Yeniçerinin kethüdaya altmış ve kethüda saracına on akçe vermesi kanundu. (*Mecmua*, Esat Efendi kütüphanesi, numara 3363)

kethüda saracının ve beşi de kulluk kâtibinin idi. Taşra kulluklarının her birinden dokuz ay için üç kuruş ile on beş akçe alınmıştı 1). Bunun da on beş akçesi kâtibin ve geri kalanı da kethüda beğin idi.

Kulluk, bulunduğu mevkiin, semtin ve taşrada ise kasaba ve şehrin inzibatiyle alâkadar olup o şehir ve kasaba halkının emniyeti için konan karakol, zabıta dairesi demekti. Kulluk tevcihi yeniçeri ocağının tecrübe görmüş ihtiyarlarına verilmek lâzımdı; gençlere verildiği zaman halkı muhafaza edecek yerde halkın başına belâ olurlardı. İstanbul kullukları yeryer olup muhtelif semtlerde bulunurdu; her mıntaka ve semtin halkı kendilerini muhafaza eden kullukçuya muayyen bir para verirlerdi; keza taşra kulluklarının halkı da *Yasakcı* denilen kullukçulara para vererek kendilerini muhafaza ettirirlerdi; kullukları, şimdiki polis karakollarına benzetilebiliriz.

Taşradaki kullukların muhafızlarına *Yasakcı* denilirdi; bazan bu tâbir İstanbul kullukları hakkında da kullanılırdı; her kaza ve şehirde yasakcı yoktu; hangi kaza halkı kendilerini muhafaza için yasakcı isterlerse o zaman kethüdanın mektubiyle oraya yasakcı tayin olunur ve yine anın mektubiyle yasakcılık ref' olunurdu; yasakcılığa *Değnek* te deniliyordu 2).

***

İkinci Bayezid zamanına kadar padişah sefere gitmedikçe Kul kethüdaları da gitmezlerdi; fakat bunun zamanında Kul kethüdasının donanma ile muharebeye sevk edilen yeniçerilere serdar tayin edilmesi üzerine bundan sonra lüzumu halinde padişah sefere gitmese bile Kul kethüdalarının gitmeleri kanun oldu 3). Kanunî Sultan Süleyman zamanında ve 949 H. 1542 M. tarihinde sefere memur edilen bir Kul kethüdasının gitmemekte israr etmesi üzerine katli emrolunmuş ve vezirler Padişah-

1) Onaltıncı asır soniyle on yedinci asır başlarında bir kuruş altmış akçe ile seksen akçe arasında geçmekte idi.

2) (... dergâh-ı muallâm Yeniçeri ocağının ez kadîm *değnek* tâbir olunur yasakçılığı Ocağ-ı âmirenin hin-i vaz'ından beri Kul kethüdaları bulunanlara tahsis kılınmış ...) Mühimme defteri, 226 s. 66 ve 67.

3) Hattâ Kul kethüdası kanun olduğundan bahsile gitmemek istediyse de padisahın kat'î emri üzerine harekete mecbur olmuştu.

tan rica ile kurtarınışlardı 1). Daha sonraki tarihlerde Padişah sefere gitmediği halde Yeniçeri ağalarının ve bütün Yeniçerilerin sefere gitmeleri tekarrür eylediğinden kethüdalar da tabiî olarak gitmişlerdi.

***

Kul kethüdası Dîvân-ı hümâyuna giderken başına, Çorbacı keçesi yani orta kumandanı Üskûf'ü giyerdi; yalnız Çorbacıdan farklı olarak Üskûfe turna teli yerine balıkcıl sorgucu takardı 2). Kethüdanın dîvan elbisesi samur ve vaşak kaplı kadife üst elbisesi olup diğer ağa bölük başılarından farklı olarak ayağına sarı çizme giyerdi; atı gümüş üzengili gümüş zincirli ve divan rahtlı denilen resmî zamanlara mahsus at takımı ile müzeyyendi 3).

Dîvân-ı hümâyuna gidilüp dönüldüğü zaman yeniçeri oda başıları kanun üzere kethüda beği bir defa Arzhanede ve bir defa da Süleymaniye Camii önünde olmak üzere iki defa selamlarlardı. Ocak erkânından yani büyük zâbitlerinden biri idam edilecek olsa anın alınarak cellada teslim edilmesi ocak kethüdasına ait olup başkası dokunamazdı 4).

Yeniçeri kethüdası mâzul olunca kendisine kırk beş bin akçelik zeamet verilirdi 5). Bazılarının Sancak beyliğine de ta-

---

1) (.. Yeniçeri kethüdasına iki bin Yeniçeri verilüp Budine yetiş deyu emrolundu; lâkin mezbur gitmezem deyu inad idüp Padişaha arzolundukta helâki emrolunup lâkin vüzera dilek eylediler. Öyle olıcak Yeniçeri ağasiyle gitmek emrolunup filhal İstanbul'dan çıkup azm-i Budun (Budin) eylediler..) *Rüstem paşa tarihi.*

2) *Kavânin-i Yeniçeriyan*, varak 76 B. ve *Kavanin-i Osmanî ve rabita-i Âsitane* s. 32.

3) Kul kethüdaları merasimde al çuhaya kaplı Kapaniçe yakalı muvahhidî vaşak kürk giyüp kemer rahtlı ata binerlerdi, Kethüdanın yakasındaki kapaniçenin yakası Yeniçeri ağasınınkinden küçük olurdu. (*Tarih-i ibretnümay-i devlet* (Millet kütüphanesi Türkçe kitapları numara 484 s. 50).

4) *Hammer* (Atâ Bey tercümesi c. 9 s, 248).

5) *Kanunnâme* (Veliyyüddin Efendi 1970 varak 26) *kanunnâme* (Âşır Efendi kütüphanesi, 1004 varak 34 ve *kanunnâme* (Esat Efendi kütüphanesi, numara 2362); bu sonuncu kanunnamede kethüdanın dirliği kırk bin gösteriliyor. 3363 numaralı yine Esat Efendi kütüphanesindeki mecmuada kethüdaya otuz üç bin akçelik zeamet verildiği yazılıyor ki daha evvelki tarihlere aitdir.

yin edildikleri görülmektedir 1). Ocak kethüdasına da ağa ve Sekban başı gibi üç senede bir Istabl-ı Âmireden at verilir ve buna (Devir atı) denilirdi 2); kethüda bey olanların mutlak surette sakal salıvermeleri kanundu 3); ağa kapusunda kethüdaya mahsus bir daire vardı.

ZAĞARCILAR VE ZAGARCIBAŞI

Yeniçeri cemaat ortalarından altmış dördüncü ortanın kumandanıdır. Kethüdadan sonra ocağın en yüksek rütbeli ağalarındandı 4). Zagarcı başının *[Ser Zağarî]* ortası efradı hem atlı ve hem yaya efrattan mürekkepti. Atlı zagarcılar yayalara nisbetle daha azdır; altmış dördüncü orta efradı mecmuu dört yüz ve bazan fazla da olurdu. 1033 H. 1622 M. tarihli ocağa ait ulûfe defterinde atlı zagarcılar otuz beş ve yayalar ise üç yüz on sekiz kişi idi. 1074 H. 1663 M. tarihli ulûfe defterinde ise atlı zağarcılar yine 35 ve yayalar da 391 ve bir sene soraki maaş defterinde de atlılar ayni miktarı muhafaza ettikleri halde yaya zagarcılar 383 kadardı.

Zağarcılar av için hükümdara mahsus av köpekleri beslerlerdi. Marsigli, zağarcılardan otuz dört zabit, üniformalarile ellerinde birer köpek bulunduğu halde Padişah avlandığı sırada anı takip ederlerdi diyorki bu, miktarı otuz beş olan atlı zağarcılardan başka bir şey değildir. Atlı zağarcıların yevmiyeleri yayalardan daha yüksek olup günde birer okka et ve üçer çift fodlaları vardı; Bu atlı zağarcılar başlarına çorbacılar gibi sorguç takup kemhadan üst elbisesi giyerler ve Dîvana gidişlerde yaya başılar gibi atla giderlerdi. Yine bu atlı zağarcılar Padişahla ava gittikleri zaman yedeklerinde birer zağar bulundururlardı 5). Bir me'hazimiz yaya zağarcıların avda bir

1) (لواء حميد Liva-i Hamid hâliya Yeniçeriler kethüdası olan Yakub'a buyruldu) Mühimme 4 varak 6 b. ve Selânikî s. 314.

2) Dîvân-ı Hümâyun ahkâm defteri numara 67 s. 146.

3) *Subhi tarihi*, s. 16.

4) Ocak an'anesine göre ilk zamanlarda Zagarcıbaşı Ocağın kethüdası imiş (*Yeniçeri Teşrîfat mecmuası*, s. 25)

5) *Eyyubî kanuunâmesi* s. 39.

ellerinde av köpekleri ve diğer ellerinde ucu gümüşlü hezaren değnek bulundurduklarını yazmaktadır 1).

Padişah avlarında bir zamanlar Zagarcı başı da beraber bulunurdu; Padişahlar sonradan saraya kapanup avcılığı bırakınca Zağarcıların av işleri de gösterişten ibaret kaldı; zaten sonraları bu av hizmetleri Kapukulu efradından alınarak Bostancılardan Tazıcılar, Seksoncular ve şikâr ağaları ile saray [Enderun] Doğancılarına verildiğinden Yeniçeri ocağında bunların yalnız isimleri kalmış idi; mamafih icabında yine eski an'aneye göre merasimde hayvan yederlerdi.

Meselâ bir merasim esnasında Zagarcı başıdan itibaren Hasekilere kadar ocak zabitlerinin önlerinde *Yapuk* veya *Yapık* denilen at örtüsü ve devecilerden yayabaşılara kadar olan cemaat zabitlerinin önlerinde de *Çultar* yani palan örtüsü götürülmesi kanundu 2).

Zağarcıların, besledikleri zağarlara mahsus tayınleri vardı; bundan başka köpeklerin senede bir defa *Halta* yani tasma bedeli ile zincirleri için hazineden muayyen tahsisatları vardı 3).

***

Zağarcı başının yevmiyesi Kanunî devrinde onaltı akçe

---

1) *Kavanin-i yeniçeriyan*, varak 71. Halkondil zeylindeki teşkilât kısmında Zagarcıbaşının emri altında bin kadar Zagarcı bulunup her neferin üç zağara bakınakla mükellef olduğu yazılmaktadır (s. 48). Sarayda da ayrı zagarçılar vardı (Fatih devrine ait vesikalar: *Tarih-i Osmanî Encümeni mecmuası* c. 9 s. 17).

2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 89.

3) *Kavânin-i yeniçeriyan*, (varak 89) 1219 H. 1804 M. tarihinde Zagarcı ve Seksoncuların tasma paralarının verilmesi hakkında Yeniçeri ağasının Sadrıazama arizası:

Devletlû inâyetlû Sultânım hazretleri,

Dergâh-ı âlî Yeniçeri ortalarından altmış dört ve yetmiş bir cemaatın muhafazalarında olan Sksoncu ve Zagarların senede bir defa tecdidi iktiza eden halta (tasma) bahalarını işbu bin iki yüz on dokuz senesine mahsuben sabıkı vechile itâ ve inâyet buyrulmak babında emrüferman sultânım hazretlerinindir.

Bu müracaat üzerine istida Maliyeye havale olunup tasma parası veriliyordu. O tarihte tasma parası yetmiş kuruştur [Askerî vesikalar, Cevdet tasnifi numara 20429].

iken 1) sonradan 23 ve onyedinci asır sonlarına kadar 26 ve 29 akçeye kadar çıkmıştı.

Zagarcı başı terfi ederse ocak kethüdası olurdu. Bunların muharebede fevkâlade hizmet edenleri daha yüksek mevkilere çıkabilirlerdi; meselâ bir Zağarcı başı Revan ve Tebriz fetihlerinde Yeniçeri ağası vekili olarak pek güzel hizmet etmiş olduğundan dolayı 1138 Zilhicce 1726 M. de Rumeli Beğlerbeği payesiyle İnebahtı sancağına tayin edilmişti 2).

Zağarcı başılar timara çıkarlarsa [on altıncı asır son yarısı] kendilerine yirmi altı bin ve daha sonra yani onaltıncı asır ortalarında kırk bin akçelik zeamet verilirdi. Atlı Zağarcılara on altışar bin akçelik timar verilmesi kanundu 3). Maaş defterlerinde Zağarcı başıdan sonra *Reis-i Zağarciyan* denilen bir zabit görülmektedir 4).

***

Zağarcıların besledikleri Zagar ve Seksoncuların besledikleri Seksonların yiyecekleri miktar işkenbeyi İstanbuldaki işkenbeci esnafı meccanen verirler ve buna mukabil muhtesip, kul oğlanları (Acemi oğlanı) ve Yasakcılara verilmesi mutad olan haftalıktan muaf tutulurlardı 5).

---

1) *Kanunnâme* [Atıf Efendi kitapları numara 1734].

2) *Raşit zeyli*, Çelebi zade, s. 403.

3) *Kanunnâme* [Esat Efendi kütüphanesi No. 2362] ve *Kanunnâme* [Veliyyüddin Efendi kütüphanesi 1970 varak 26] ve *Kanunnâme* [Âşır Efendi kütüphanesi No. 1004 varak 34, 35].

4) 1033 ve 1074 Hicrî senelerine mahsus ulûfe defterleri [64 üncü cemaat ortası kısmına bakın]

5) Mühimme defteri No. 111 s: 676 sene 1113 H. 1701 M.

SEKSONCU [SAMSONCU] LAR
VE
SAMSONCU BAŞI

Yeniçeri oçağının ocak ağaları denilen büyük kumandanlarından olan *Samsoncu* veya *Seksoncu başı* (Ser seksonî) cemaat ortalarından yetmiş birinci ortanın çorbacısı yani bölük kumandanı idi. Bunun emri altında bulunan orta, ayı avına ve cenge mahsus olan köpekleri beslerlerdi; Ocak ananesine göre Eflak Voyvodasının av için Fatih Sultan Mehmed'e göndermiş olduğu seksonlardan dolayı bu oda ihdas edilmiş 1) ve daha doğrusu Eflak beğinin gönderdiği seksonlar daha evvel mevcut olan bu odaya verilmiştir; nitekim Zağarcı ortası da daha evvel mevcut iken sonradan zağar beslemeğe memur edilmişlerdi.

Seksonculara köpekleri için Tophane üzerinde bir yaylak tayin edilmişti 2). Bazan Padişahın huzurunda samsonlar, ayılara saldırtılarak talim ettirilirdi.

Onaltıncı asırdan itibaren Bostancılar arasından tazıcılar, zağarcılar ve seksoncular yetiştiği için bu ortanın seksonlarına ihtiyaç kalmamış ve hariçten gelen seksonlar Bostancı ocağında beslenmeğe başlanmıştı; Padişah sefere gidecek olursa Seksoncu başı eski ananeyi muhafaza için Bostancılardan muvakkaten sekson alup sefere giderlerdi.

Seksoncu başılar terfi ederlerse Zağarcı başı olurlardı; Mamafih onaltıncı asrın ilk yarısında ve (927 H. 1521 M.) senesinde Belgradın zaptını müteakip Sekban başılığa tayin edilen kul kethüdasının yerine Samsoncu başının kethüda olduğu görülmektedir 3); hattâ bu tarihte Seksoncu başının Zağarcı başıdan fazla yevmiye aldığı malûmdur 4). Fakat daha sonraki

---

1) *Kavânin-i yeniçeriyan.*

2) Başvekâlet arşivi [Cevdet vesikaları, askerî 19465].

3) *Münşeat-ı Feridun bey* [Ruznâme, Bulak tab'ı s. 514].

4) *Kanunnâme* [Atıf Efendi kütüphanesi No, 1734] 1033 tarihli Ulûfe defterinde Seksoncu başının yevmiyesi yirmi sekiz ve Zağarcı başının ise 29 akçe olup 1075 tarihli Ulûfe defterinde ise her ikisinin yevmiyeleri de yirmi altışar akçedir.

tarihlerde ocak zabitan listesi iyice tekarrür edince Zağarcılar, Seksonculara takaddüm etmişler ve Zağarcı başılar kethüda olmuşlardır.

Seksoncu başı [on altıncı asırın son yarısında] taşra dirliğine çıkarsa kendisine zeamet verilirdi. Seksoncu neferleri de timara çıktıkları zamân senevî onar bin akçe ile çıkarlardı 1). Seksoncu başı *üsküf* denilen serpuşunun üstüne balıkcıl tüyü takar ve dîvan günleri samur ve vaşak kaplı kadife üst elbisesi giyer ve atına gümüş zincir ve enselik ile gümüş özengi vururdu 2).

***

1033 senesinde (1623 M.) Seksoncu ortası mevcudu 350 ve (1075 H. 1664 M.) senesinde ise 531 kadardı. Seksoncu başının yevmiyesi ise bu defterlerin birinde 28 ve diğerinde ise yirmi altı akçedir.

TURNACILAR VE TURNACI BAŞI

Turnacı ortası cemaat ortalarının altmış sekizincisini teşkil eder. Bunun kumandanına *Ser Turnâî* veya *Turnacı başı* denilirdi; bu da büyük zabitlerdendi. Bunun bölüğü de bir zamanlar Padişah ile av yapardı; avı takip eden av köpeklerine ve balıkcıl ve diğer kuşları tutan tazılara bakarlardı. Hünkârın seyretmesi için birkaç turna besleyüp ava gidildikçe turnaları da beraber götürülürdü.

Turnacı başılık Yıldırım Sultan Bayezid zamanında ihdas edilmişti 3). On yedinci asra ait maaş defterlerinde Turnacı başının yevmiyesi yirmi yedi ve yirmi altı akçe olarak gösterilmiştir 4). Onaltıncı asır ortalarına doğru Turnacı başıların yevmiyesi 23 akçe idi 5). Turnacı başılar terfi ederlerse Seksoncu başı olurlardı, Turnacı başi on altıncı asrın son yarısında taşra

1) *Kanunnâme*, [Esat Efendi kitapları No. 2362].
2) *Eyyubî Efendi Kanunnâmesi*, s. 39.
3) *Marsıgli* [Bay Nazmi tercümesi s. 79] ve D'Ohsson c. 7 fasıl 7 [Yeniçeriler kısmı]
4) Yeniçeri ocağının 1033 ve 1075 tarihli iki Ulûfe defteri
5) *Kanunnâme*. [Atıf Efendi kütüphanesi 1734).

dirliğiyle yani zeametle çıkacak olursa senevî otuz bin akçelik zeamet verilirdi 1). Bunun resmî elbisesi, atı ve serpuşu Seksoncu başınınkinin ayni idi 2).

***

Ocak ananesine göre Turnacı başılık mevcut olduğu halde Turnacı ortası ismiyle Fatih Sultan Mehmed zamanına kadar müstakil bir orta yokmuş; Turnacılığı Hasekiler yaparlarmış. Birgün Padişah av yaparken bir tepenin arkasından kalkan turnalara tesadüf edilmiş; bunları avlamak için şahin ve doğan aranırken altmış sekizinci ortanın tazısı koşup gafil vaziyette uçamıyan bir turnayı yakalayınca bu ümid edilmedik muvaffakiyet Padişahın hoşuna gidüp 68 inci ortanın hasekisine bir akçe fazla yevmiye yani zam virüp odasını Turnacı ve kendisini Turnacı başı yapmış ve bu odayı Haseki odalarının üzerine çıkarmıştır 3).

Turnacı neferleri dirliğe yani timara çıktıkları zaman on biner akçe timar verilirdi 4). 1033 tarihli Ulûfe defterinde turnacı ortasının mevcudu 280 ve 1075 de ise 468 idi 5).

HASEKİLER

Yeniçeri ocağının cemaat ortalarından 14, 49, 66, 67 inci ortalara Hasekiler denilüp her bir ortanın ayrı ayrı birer kumandanı vardı: Hasekiler itibarlı olup kendilerine *ağalar* diye hitap edilirdi. Rivayete göre hasekiler Fatih Sultan Mehmed zamanında ihdas edilmiştir; ecdadı gibi ava pek meraklı olan bu Padişah kendisiyle beraber ava çıkan Sekban başının vazifesinin çokluğu sebebiyle anın beraber bulunmasını muvafık görmiyerek ihtiyar Yayabaşılardan yani orta kumandanlarından dört Yayabaşının Haseki tayin edilerek tazı beslemelerini emretmişti; işte bundan dolayı Hükümdar avlarında bu dört Hasekinin maiyetleriyle ve köpekleriyle Hükümdarın maiyetinde bulunmaları âdet oldu. Bundan başka Padişahın camiye çıkışlarında

1) *Kanunnâme*, [Esat Efendi kitapları 2362].
2) *Eyyubî Efendi Kanunnâmesi*, s. 39.
3) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 87 b.
4) *Kanunnâme*, [Esat Efendi kitapları 2362].
5) 1033 ve 1075 hicret senelerine ait Yeniçeri Ulûfe defterleri.

dört hasekinin en kıdemlilerinden ikisi Padişahın sağ tarafında ve diğer ikisi de sol tarafında yürürdü ve bundan dolayı bu dört orta kumandanına *Hünkâr hasekisi* ismi verilmişti 1).

Hasekilerin yevmiyeleri Kanunî devrinde yirmi üç akçe iken 2) sonradan yirmi dörder, yirmi beşer ve yirmi yedişer akçe olmuştur; içlerinde en kıdemlisine *Baş haseki* denilirdi. Baş haseki terfi ederse Turnacı başı olurdu 3). Yeniçeri ağası sefere gitmedikçe hasekiler de gitmezlermiş. Başlarına balıkcıl tüylü süpürge sorguç takarlardı 4).

Baş Deveci ağa terfi ederse haseki olurdu. Haseki ağalar, Kethüda Bey gibi dîvan elbisesi ve ayaklarına sarı çizme giyerlerdi. Atlarına gümüş zincir ve enselik ve kümüş özengi ve topuz vururlardı 5).

1033 H. 1623 M. tarihli maaş defterlerinde on dördüncü ortanın mevcudu 180 kırk dokuzuncu ortanın 286 ve altmış altıncı ortanın 305 ve altmış yedinci Haseki ortasının ise 247 idi 6).

1075 H. 1664 M. tarihli ulûfe defterinde on dört cemaat hasekisinin mevcudu 291 kırk dokuzun 248 ve altmış altıncı hasekilerin 341 ve altmış yedinci haseki ortasının da 330 idi 7).

BAŞÇAVUŞ

Ulûfe defterlerinde kendisinden başka iki çavuştan yani Küçük çavuş ve Orta çavuştan tefrik için *Çavuş-ı büzürk* ve *Serçavuş* da denilen Başcavuş, Ağa bölüklerinden beşinci bö-

---

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 87

2) *Kanunnâme*, [Atıf Efendi kütüphanesi 1734)

3) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 87 ve Raşit Tarihi c. 3 s. 56 [...Yeniçeri ocağı Hasekilerinden Dev Ali nam kimesne muktazây-ı kanun tarikleri üzre yolu Turnacıbaşılık iken kul kethüdalığı gibi bir mansıb-ı âlîyye hücnm idüp . .]

4) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 87

5) *Eyyubî Efendi Kanunnâmesi*, s. 38

6) 745 No. lu Tapu defteri [Bu defter Yeniçerilerin maaş defteri olup sehven Tapu kısmına girmiştir].

7) Bay Kâmil tasnifi defterler No, 6599 (Yeniçeri kısmı).

lüğün kumandanı ve bütün ocağın Başçavuşu idi; on beşinci asır ortasından on altıncı asır başlarına kadar Ocak çavuşu, Sekbanlar çavuşu idi. Ağa bölüklerinin ihdasından sonra çavuşluk Sekbanlar çavuşundan alınarak Ağa bölüğünde ihdas edilen on akçe yevmiyeli Başçavuşa verildi ve beşinci Ağa bölüğü ona oda tayin edildi 1). Başçavuşun yevmiyesi sonradan artarak on üç akçe ve daha sonra Yayabaşılar gibi yirmi ve yirmi bir akçe olmuştu 2).

Yeniçeri ocağının Kethüda beyden sonra en nüfuzlu ağası Başçavuştu. Ağa dîvanı aktedildiği zaman ve sair icabettiği vakitlerde Ağa kapısının merdiveni başında durarak davası ve bir işi olanları Kethüda beğe bildirir ve Kethüda da müracaat eden Yeniçeriyi ağaya götürürdü. Eğer Kethüda bey bulunmazsa anın vazifesini Başçavuş görürdü.

Ağa kapısında Ağa dîvânı başlamadan evvel muayyen olan duayı bu yapardı. Bundan başka yanında Oda neferlerinden *Çavuş-ı miyâne* denilen Orta çavuş ile Küçük çavuş bulunduğu halde her çarşanba günü Yeniçeri odalarının mumlarının tevzii buna aitdi 3).

Yeniçeri ağası tarafından ocağa verilecek emirler Orta camide bunun vastasiyle ocak halkına tebliğ edilirdi. Başçavuş, Yeniçerilerin talimhanede atış yapacakları vakit başına Selimî denilen serpuşü giyerek bunlarla beraber bulunurdu 4). Ulûfe tevziinde Başçavuş eteğini sallayarak Yeniçerileri maaş keselerini kapmağa davet ederdi.

Padişahın veya Vezir-i âzâm ile Yeniçeri ağasının sefere gittikleri zaman ocağın alay tertibi ve resmigeçitlerde alayın

---

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 78 b.

2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 79 ve 1033 ve 1054 ve 1075 senelerine ait üç ulûfe defteri Kavânin-i yeniçeriyanda Üçüncü Murad zamanında Tebrizin zaptını müteakip başçavuşun yevmiyesi yayabaşılarınki gibi yirmi akçe olmuştu.

3) Evliya Çelebi, Yeniçeri ocağına mahsus yetmiş beş, mum imalâthanesi bulunduğunu ve üçü bir akçeden olmak üzere ocağın mumlarının buradan tedarik edildiğini ve ضرر لحم *zarar-ı lâhm* gibi bu imalâthanelerin mumdan hasıl olan zararlarını defterdarlıktan verilen para ile telâfi eylediklerini yazar [c. 1 s. 560].

4) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 79

idare ve sevki Başçavuş ile Orta çavuş ve Küçük çavuşun ve Başyazıcının vazifeleri cümlesindendi 1).

Marsigli Başçavuşun Yeniçeri ocağına dahil olan efradın kayıdlarını tutduğunu yazıyorsa da 2) diğer mehazlerimizde Yeniçeri kâtibine ve Yeniçeri kalemine aid olan bu vazifenin Başçavuş tarafından yapıldığına dair hiçbir kayıt görmedik; yalnız on yedinci asır sonlariyle on sekizinci asırda ve yalnız muharebe zamanında ocağa yeni efrat kabul edilirken bu efradın Yeniçeri ağasının çadırı önünden geçişlerinde kayıt muamelelerinin Başçavuş tarafından yapılmasından dolayı 3) Marsiglinin bunu teşmil etmiş olması hatıra gelmektedir.

Yeniçeriler arasında Başçavuçun maiyeti olarak en kıdemli Yeniçeriler arasından seçilmiş yüz otuz kadar küçük emir zabiti vardı; bunlar muharebe zamanlarında kumandanın emirlerini askerî rüesaya tebliğa memur idiler; hazar zamanında da hükümetin emirlerini Yeniçerilere tebliğ ederlerdi. Bu Yeniçeri çavuşlarını Dîvân-ı hümâyun ve Tersane çavuşlarından ayırmak için kendilerine *Kul çavuşu* derlerdi 4).

***

Başçavuş azil olunursa Deveci ortası kumandanı ve terfi ederse haseki olurdu 5). Başçavuşun tımara [16 ncı asrın son yarısında] çıkması lâzım gelirse on beş bin akçe ile çıkardı 6). Mamafih bu mikdar sonradan artmışdı.

Başçavuş, dîvana giderken ata biner ve başına çorbacı Üsküfü giyer ise de süpürge sorguç takmayarak turna telli kuka giyerdi 7). Galebe dîvânı yani ulûfe tevzii ile beraber bir ecnebi sefirin kabulü merasimi olduğu vakit Başçavuş, kemha denilen kumaştan üst elbisesi ve sair dîvân günleri ise çuhadan kürke kaplı ferace giyerdi. Yeniçeri ağası Dîvân-ı hümâyundan çıkup Ağa kapusuna gelerek atından indiği zaman Orta çavuş

---

1) *Yeniçeri Teşrifat Mecmuası*, s. 11 ve *Eyyubî Kanunnâmesi*, s. 37
2) *Marsigli*, [Bay Nazmi tercümesi s, 77]
3) *D'Ohsson* c. 7 s. 329
4) *D'Ohssan* c. 7 s. 324
5) *Eyyubi Efendi kanunnâmesi*, s. 37
6) Esat Efendi kitapları [No. 3363 Mecmua]
7) *Kavanin-i Osmanî* ve *Rabıta-i Âsitane*, s. 32

kendisini selâmlar ve Başçavuş da dua eder ve sonra Ağa dîvânı akdolunurdu 1).

Acemi ocağından Yeniçeri ocağına yani resmî tabiriyle *[kapu]* ya çıkanların ensesine silleyi vuran Başçavuşdur 2). 1054 tarihli maaş defterinde Başçavuş bölüğünün mevcudu 370 ve 1054 H. 1644 M. senesinde 292 ve 1075 tarihli maaş defterinde ise 540 dır 3).

OCAK MUHZIRI VEYA MUHZIR AĞA

Ağa bölükleriyle beraber ocak Muhzırlığı da ihdas olunmuştur. *Muhzır ağa*, Ağa bölüklerinden birine kumandan olursa da muayyen bir odası yoktu. Elimizde üç ûlûfe defterindeki kayıtlara göre 1033 H. 1623 M. senesinde yirmi yedinci bölüğün 4) ve 1054 H. 1644 M tarihinde yirmi altıncı bölüğün 5) ve 1075 H. 1664 M. senesinde de otuz dördüncü bölüğün 6) kumandanı olarak görülüyor. Muhzır hangi bölükte ise orası Muhzır böğüdür. D'Ohsson, Muhzır ağanın yirmi sekizinci ağa bölüğü kumandanı olduğunu yazmaktadır 7). Belki de anın zamanında bu bölüğün kumandanıdır ve belki de daha sonraları kendisine muayyen bir oda verilmiştir. Şimdilik elde on sekizinci asrın son yarısına ait Ulûfe defteri bulunmadığından bu hususta kat'î bir mütalea yürütmeğe imkân yoktur.

Muhzır ağanın vazifesi her zaman yani seferde ve hazarda kendi bölüğiyle Vezir-iâzam Kapusunda ve anın maiyyetinde bulunup gerek Dîvân-ı Hümâyunda ve gerek Vezir-i âzam dîvânında [ikindi dîvânı] ocağa ait işleri takip ve intac eder ve aynı zamanda sadr-ı azama muhafızlık ederdi.

Dîvân-ı Hümâyundan Yeniçeri ağasına hitaben yazılan hükümler buna verilir ve o vasıta ile ağaya gönderilirdi; bun-

---

1) *Eyyubî Efendi kanunnâmesi* s. 37

2) » » » s. 37

3) 745 numaralı tapu defteri ve 6595 ve 6599 numaralı Bay Kâmil tasnifi defterler.

4) *Kavânin-i yeniçeriyan* varak 80 b. ve tapu defterleri arasındaki 745 No. lu Ulûfe defteri

5) 6595 No. lu Ulûfe defteri [Bay Kâmil tasnifi]

6) 6599 » » » » » »

7) *D'ohsson* c. 7 s. 318

dan başka Paşa Kapusunda (Vezir-i âzam dairesinde - Bâb-ı âlî) Yeniçerilerden davası olanları da Vezir-i âzamla bu görüştürürdü. Vezir-i âzamın sarayında yapılan ikindi dîvânında ve daha sonraları Babıâlideki içtimalarda ocağa dair görüşülen işler hakkında Yeniçeri ağasını haberdar ederdi 1).

***

Veziri-âzam paytaht'ta kol gezerken Muhzır başı da beraberinde bulunur ve ocak halkından münasebetsiz bir hali görülenler bunun vasıtasiyle odasına gönderilerek cezalandırılırlardı; Muhzır ağanın maiyyetinde tomruk işlerinde yani mücrimlerin haps ve tevkiflerinde ve sairede hizmet eden ve *Harbeci* ismi verilen efrad vardı 2). Vezir-i âzam'ın maiyyetindeki Tüfenkciler ile Matracılar Muhzır ağanın mütaleası alınarak tayin olunurdu; çünkü veziri-âzam veya sadr-ı azâmın muhafazasından Muhzır ağa mesuldü.

Muhzır ağanın maiyyetinde kapu kâhyaları denilen ve âmirleri baş kapu kethüdası olan altmış Yeniçeriden mürekkep bir sınıf vardı ki bunlar hem vezir-i âzam dairesinin muhafızları ve hem de Vezir-i âzam tarafından verilen kararların tatbikine memur idiler; bu kapu kethüdalarından beş danesi falakacı ismini alup Vezir-i âzam şehirde kola çıktığı vakit beraberinde bulunurlar ve cezalıları yatırup döğerlerdi 3).

***

Yeniçerilerden Bölüğe çıkan yani Kapukulu süvariliğine nakledilenlerin hükümet tarafından verilen silâh ve at bedelleri bunun vasıtasiyle alınarak kendilerine verilirdi; Eyalet ve kazalara gönderilecek emirleri, derhal göndermek te Muhzırbaşıya aitti. Vezir-i âzamın dîvânında, Yeniçerilerin kanununa muhalif bir iş yapılmaması için icabında paşayı ikaz ederdi. Meselâ 1114 H. 1702 M. senesinde Rami Mehmed Paşa vezir-i âzam iken Arpa

1) *Kavânin-i yeniçeriyan* ve *Kavânin-i Osmanî ve Rabita-i Asitâne.*

2) *M. Guer,* Muhzır ağa efradının vazifesi Paşa Kapusunda nöbet beklemek, mücrimleri sevketmek ve tevkif olunan eşhası divan gününe kadar muhafaza eylemek olduğunu yazıyor. Muhzır başı efradından bazılarının vazifeleri ceza yiyenleri öldürmek olup bunlara *Kalancı* derlermiş.

3) *D'Ohsson,* c. 7, s. 324.

Emini Şaban zade Mustafa ağayı esnafa para vermemesinden dolayı divanda yıktırup ayağına onbeş sopa vurdurmuş ve bu esnada Muhzır ağa kendisini ikaz ile :

«Efendim Yeniçeri ocağında halife olmuş ve Yeniçeri efendisi olmuştur.„ diye söyleyince kaldırtup orta çavuş dairesinde hapsedilmek üzere Yeniçeri ağasına göndermişti 1).

***

Ocaktan muharebe sebebiyle bir kısım Yeniçerilerin bir Serdar maiyyetiyle sevkleri esnasında bu efradın Serdar yanında işlerini takip etmek üzere Muhzır başıya vekâleten ve muvakkaten bir bölük başı memur edilirdi 2). Vezir-i âzam sefere giderse Muhzır başı da beraber gider ve İstanbulda kendi yerine bir bölükbaşı vekil kalırdı.

Muhzır ağanın ulûfesi evvelce on akçe olup sonradan yirmi akçeye çıkmıştır 3). Bundan başka İstanbul mahkemelerinin (Şer'î mahkemelerin) kulluğu aidatı Muhzır ağaların idi. Muhzır ağa evvelce terfi ettiği zaman yayabaşı olurdu; on yedinci asır başlarında Deveciliğe, Hasekiliğe ve hattâ usulsuz olarak Turnacıbaşılığa kadar çıkarlardı; fakat asıl ocak kanunu üzere Muhzırın yayabaşı olması lâzımdı. Lâkin sonraları Muhzır ağanın derece ve itibarı artarak evvelâ Hasekilerden sonra sıraya girmiş ve daha sonra anlara da takdim olunmuştur ki bunu yukariki ağaların silsilelerini yazarken göstermiştik.

Muhzır ağa ocak zabitlerinin imtiyazlılarından olup yaya başılar gibi ayağına sarı çizme giyer ve çorbacı keçesi denilen *üsküf*'üne balıkcıl tüyü takardı. Dîvân-ı Hümâyunda üstüne çuhaya kaplı samur kürk giyerdi; fakat *Galebe divanı* denilen elçi kabulü merasimi esnasındaki ulûfe tevziinde kemhadan üst elbisesi giymesi kanundu 4).

Onaltıncı asır sonlarında Muhzır ağa timara çıkarsa on

---

1) *Raşit Tarihi*, c. 2, s. 584.

2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 80 b ve *Vakayi-i Tarihiyye*, varak 101.

3) 1033 tarihli Ulûfe defterinde yevmiyesi 21 ve 1054 defteriyle 1075 defterinde yirmi akçedir.

4) *Eyyubî Efendi kanunnâmesi*, s. 36.

beş bin akçe ile çıkardı 1) Muhzır ağaya üç senede bir *devir-atı* ismiyle hükümdar ahurından at verilirdi 2).

Yeniçeri ocağının ilgasından sonra Muhzır ağalık kaldırılarak anın yerine (*Tomruk ağalığı*) ihdas edildi ve tomruk hizmetini gören harbecilere de *Kavas* ismi verildi. Bu kavasların vilâyetlerdeki valilerin maiyyetlerinde olduğu gibi ellerinde gümüş değnekleri vardı 3).

KETHÜDAYERİ

Bu vazife de, muhzır ağalık gibi Ağa bölüklerinin ihdasından sonra meydana çıkmıştır; Kavânin-i Yeniçeriyânın da yazdığı gibi bunun da muayyen bir bölüğü yoktur; elimizdeki üç ulûfe defterinde bazan otuz üçüncü ve bazan yedinci ve otuzuncu ve bazan da elli birinci ve kırkıncı bölük kumandanı olarak görülmektedir 4). Maaş defterlerinde bu vazife sahibine جای كتخدا *Cây-ı Kethüda* denilmektedir.

Kethüdayerliği İkinci Bayezid zamanında ihdas edilmiştir; Kethüda vekili yani kul kethüdasının vekil ve muavini demektir. Bu hükümdar zamanında Padişah sefere gitmediği halde Kul kethüdası ilk defa olarak sefere memur edildiğinden anın ocakdaki vazifesini görmek üzere ocakdan Baş bölük başı memur edilmiş ve adına *Kethüdayeri* denilmiştir.

Kul kethüdası seferden avdet ettikten sonra Kethüdayerlik kaldırılmayup kul veya ocak kethüdasına muavin bir makam olarak ocağın ilgasına kadar devam etti. Kethüdanın

1) *Esat Efendi* kitapları [Mecmua N. 3363].

2) Büyük Mirahur dâme izzühû

Tezkire varıcak ilâm ola ki hâliya dergâh-ı muallâ Yenicerileri muhzırı İbrahim zîde kadrühû südde-i saadetime gelüp üç yılda bir mîrî canibinden kendüye bir راس re's esp virile gelmiştir deyu talep eyledi. İmdi defterinize nazar idüp göresin; Yeniçeriler muhzırına her üç yılda bir devir atı virilmek âdet ise ve virilmesinin zemanı olmuş ise âdet üzre virdirüp defterinize kaydettiresiz tahriren fi Rebiulevvel sene 980 [Bay Kâmil tasnifi, *Dîvânı hümayun defterleri*, No. 67 varak 146.

3) Cevdet tarihi, c. 12 s. 176.]

4) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 81 b. ve 1033, 1054 ve 1075 senelerine aid *ulûfe defteri* ve *vak'a nüvis Halil Nuri Bey tarihi* s. 321.

meşğuliyetine mebni *Ağa Dîvânı* günleri haricinde her gün sabahdan akşama kadar Yeniçeri ağasiyle görüşmek isteyenler bunun vasıtasiyle ağa ile görüşebilirlerdi; ocakda davası olanları davet edüp dinlerdi; bundan dolayı daimî surette Ağa kapısında bulunurdu 1).

Ağa kapusunda çalışan san'at erbabının ve îmâlathanenin [Ağa kârhanesi] kullukçularının ve *serâser kuşaklı* ağa gediklilerinin zabt ve idaresi de Kethüdayerine aitdi.

Kethüdayerinin maiyetinde bir kâtip vardı; bu kâtip Yeniçeri ağası tarafından Dîvân-ı hümayuna ve taşradaki icabeden mahallere yazılacak arîza ve mektupları yazar ve ağa tarafından görülüp mühürlenen bu muharreratı yerlerine gönderirdi. Yine bu kâtip Kethüdayerinin vazifesine aid defterleri tutmakla da mükellefti. Kulluk ve Yeniçeri serdarlığı tevcih edildiği zeman yazdığı ağa mektupları dolayısiyle bir miktar kalem ücreti alırdı. On yedinci asırda Kethüdayerlerinin yevmiyeleri yirmi akça idi.

***

Yeniçeri ağası Dîvân-ı hümâyuna giderken ağayı atına bindirmek Kethüdayerinin vazifesi idi; divana gidişte ağanın sağ tarafında atla yürür ağanın solunda ise baş bölükbaşı giderdi. Yeniçeri ağası Topkapu Sarayına yaklaştıkda Kethüdayeri heman atından inerek Saraya kadar ağanın yanında yaya yürürdü; dîvandan avdette de vazifesi ayni suretle idi 2).

Kethüdayeri terfi ederse ya Muhzır ağa veya Yayabaşı olurdu; fakat bazan iltimas ile Haseki veya Deveci olduğu da vakîdi; lâkin Muhzır olması esastı 3). Baş bölükbaşı yani ağa bölüklerinin en kıdemli bölükbaşısı terfi ederse Kethüdayeri olurdu.

Kethüdayeri başına Yeniçeri çorbacıları gibi keçe giyüp balıkçıl sorguç takardı 4). On altıncı asır sonlarında timara

1) *Kavânin-i yeniçeriyan* ve *Kavânîn-i Osmanî* ve *Rabıta'i âsitâne*, s. 33.

2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 79 b.

3) *Raşit* tarihi, c. 3, s. 99.

4) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 79.

çıkarılan Kethüdayerine on bin akçe dirlik verilirdi 1). Fakat sonraları bu dirlik verme usulü kalkmıştır. Kethüdayerleri on sekizinci asırdan itibaren ocak ağalarının sonuncusu olarak katar ağalarına dahil olmuşlardır.

BAŞ DEVECİ VE DEVECİLER

Bir zamanlar Yeniçeri ocağında mevkii olan ve cemaat ortalarından bir deveci ortasının kumandanı bulunan Baş deveci ağa, diğer deveci ortalarının en kıdemlisi idi; Devecilere *Şütürban ağa* denilirdi. Yaya ve cemaat ortaları kısmında görüldüğü üzere Deveci ortaları zaman zaman artmıştır 2). Onyedinci asır ortalarında cemaat ortalarından yirmi beşinin deveci ortası olduğu görülmektedir; Deveci ortası kumandanlığına yaya başılıktan geçilirdi; Baş deveci terfi ederse *Haseki ağa* (Hünkâr Hasekisi) veya Acemi ocağının Rumeli ağası olurdu.

Deveci ortalarının muharebelerde siper hizmetindeki vazifelerinden başka sefere giderken ve seferden dönüşte Yeniçeri ağasının develerini yükleyüp ağırlıklarını nakleylemek gibi hizmetleri vardı 3). Deveciler, yaya ortalarının en çok hörmete şayan zabitlerinden olup sorgucларına balıkcıl tüyü takarlardı; dîvan elbiseleri de kethüda beğin elbîsesine benzerdi 4).

Devecilere on altıncı asır ortalarında (942 H. 1535 M.) yirmi sekiz bin akçe ile zeamet verildiği görülmektedir 5). Bunların yevmiyeleri on yedinci asırda yirmi dört ilâ yirmi sekiz arasında dolaşmıştır.

---

1) *Mecmua-i münşeât*, [Esat Efendi kitapları No. 3363].

2) Eğri seferinden avdete kadar [1596] Deveci ortaları 1, 2, 3, 4, 5, 46 ve 95 numaralı ortalardan mürekkep yedi orta iken bu seferden dönüşte 39 ve 87 inci cemaatlar dahi buraya ilhak edilmişlerdi [*Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 86] daha sonra ise bu mikdar artmıştı.

3) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 86.

4) *Eyyubî Kanunnâme*'sinde en itibarlı olarak 1 ilâ 5 inci cemaat ortasının kumandanı deveciler gösterilmektedir. Bunlar, sorguçlarına balıkçıl tüyü takarlar ve divana gittiklerinde samur ve vaşak kaplı kadife üst giyerlerdi; sarı çizmeleri vardı [s. 37]

5) *Kanunnâme*, [Veliyyüddin Efendi kütüphanesi 1970 varak 26] ve Âşır Efendi kitapları 1004 varak 35]

YAYABAŞILAR VE BAŞ YAYABAŞI

Yeniçeri ocağındaki yüz bir adet cemaat ortasına bütün orta kumandanlarına سرپيادكان دركاه عالى *Serpiyâdegân-ı dergâh-ı Âlî* yani dergâh-ı âlî Yayabaşıları denilirdi; fakat sonraları Sekban, Zağarcı, Seksoncu, Turnacı ortaları kendi isimleriyle anıldığından bunların kumandanlarına *Yayabaşı* denilmeyüp Sekbanbaşı ve Sekban ortaları, Zagarcıbaşı ve Zagarcı ortaları.. ilâh. diye zikredildiğinden bundan maada olan cemaat ortalarına devecilerle beraber Yayabaşı ortaları denilmesi kanun olmuştu 1). Yayabaşıların en kıdemlisine *Baş Yayabaşı* denilirdi; Zagarcı, Seksoncu ve Turnacılar meydana çıkmadan evvel Yayabaşılar terfi edince Baş Yayabaşı olurlar ve oradan da Kul kethüdalığına geçerlerdi; bu tarz, Ağa bölüklerinin ihdasından yani ocak Kethüdasının Ağa bölüklerinden tâyin olunmasından evveldir; daha sonraları ise Yayabaşı, Baş Yayabaşı olduktan sonra Deveci olur ve sonra da en kıdemli olan Baş Deveciliğe geçerdi. yahut Baş Yayabaşı yirmi beş akçe ile Kapukulu süvari bölüğüne çıkarılırdı 2).

Yayabaşıların yevmiyeleri yirmi dörder akçe idi; başlarına Üskûflerinin önüne turna telli süpürğe sorguç takarlardı; Yayabaşılar menkûp olurlarsa kal'a dizdarı yani her hangi bir kal'anın muhafız kumandanı olarak taşraya gönderilirlerdi 3).

Yayabaşıların ocağın muhtelif hizmetlerinde kullanıldıkları görülüyor; bunlar her hususta kendilerine itimat edilmiş orta kumandanları olduklarından uhdelerine verilen hizmetler de o nisbette mühimdi; Ocak beytülmalciliği, Hazine bekciliği, kale muhafızlığı, seferde ve devlet merkezinde meydan çorbacılığı, sefer esnasında Yeniçerilerin *Sürsat* usuliyle zahirelerinin tedariki gibi vazifeler yayabaşılara verilirdi. Yapılacak seferin Anadolu veya Rumeli tarafında oluşuna göre üç koldan kadılara ve Sancak beğleriyle valilere, Yayabaşılar gönderilirdi. Seferde meydan çorbacısı olan yayabaşı hasta ve mecruh nakli için

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 82.

2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 82 ve 123 b.

3) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 82.

seyyar sıhhiye teşkilâtı ile alâkadardı; bunun için maiyyetindeki efrada göre emrinde mahfelli birkaç katar deve bulunurdu 1).

Yayabaşılar, cemaat ortaları kısmında söylediğimiz gibi muhafızı bulundukları kalelerin anahtarlarını muhafaza etmek gibi hükümetçe kendilerine emniyeti gösteren bir imtiyaza malik idiler, bundan başka Yeniçeri ağalarının karşısında ata binerlerdi; sonradan ihdas edilen ağa Bölükleri Bölük başıları kırmızı çizme giydikleri halde bunlar büyük zabitlere mahsus sarı çizme giyerlerdi; Serhad denilen hudud boylarına veya donanma hizmetine tayin olunan Yeniçerilerin kumandanlığına mutlaka yayabaşılardan biri memur edilirdi 2). Yayabaşıların muhafız oldukları yerlerde ağa bölükleri kumandanları olan Bölükbaşılar bulunursa anlar yayabaşıya tâbi olurlardı.

Yayabaşılar, deveci yayabaşıları hariç olarak her gece dörder yayabaşı dörder bölükbaşı ile kola çıkarlardı. Yayabaşılar, ocağın itibarlı ağalarından sayıldıklarından Yeniçeri ağası ile kola binmeleri adet değildi. Gündüz ve bayramlarda çıktıkları vakit Deveciler ve Hasekiler ile beraber binerlerdi.

Yayabaşı eskilerinden yani kıdemlilerinden dört beş kişi Kanunî Sultan Süleyman zamanında ihdas edilmiş olan Mirî tüfenkciler üzerine nezarete memur olup bunlar Yeniçeriler için tüfenk yaptırırlardı; bu tüfenkcilere nezaret eden ve kendilerine *Tüfenkci başı* denilen yayabaşıların en kıdemlileri Baş yaya başı olurdu.

Yayabaşılar, Yeniçeri ocağına mensup olmadığı halde Yeniçeri kisvesinde gezenlerin papuçlarını kesüp kendilerini cezalandırırlardı; bundan dolayı bunlara ocakca *Papuç kesen* denilirdi.

Gerek İstanbulda ve gerek taşrada vefat eden Yeniçerilerin muhallefatını zapt için Beytülmalcı olarak yayabaşılar memur edilüp getirdikleri muhallefat bedeli Yeniçeri Efendisi denilen Yeniçeri kâtibi dairesindeki beytülmal sandığına konurdu; Bölükbaşılardan beytülmalci tayini kanun değildi.

İstanbulda büyük Karaman, Küçükpazar, Hocapaşa ve

---

1) *Kavâuin-i yeniçeriyan* varak 85.

2) *Eyyubî Efendi* Kanunnâmesi s. 37.

diğer bazı kulluklar yani karagollar Yayabaşılarla Bölükbaşılara ait olup bunlar Kul kethüdasının kulluklarından ayrı idi.

Yeniçerilerin muntazaman tevzii icabeden etlerine nezaret etmek te yayabaşıların vazifeleri cümlesindendi 1). Yayabaşılara *Subaşı* da denilirdi.

Kapu Yayabaşılarına on altıncı asrın son yarısında yirmişer bin ve Kethüdalarına sekizer bin akçelik 2) ve daha sonraları Yayabaşılara yirmi altışar bin 3) ve Yayabaşı Kethüdalarına on beşer bin akçelik dirlik verilmesi kanun olmuştu 4). Yayabaşılardan Haseki olanlara ise otuz bin akçe zeâmet verilmesi 986 H. 1578 M. senesinde emrolunmuştu 5); bazan fevkalâde hizmetî görülen Yayabaşılara Anadolu beğlerbeğliği dahilinde hulunan on dört Yayabeyliğinden birinin verildiği de vakiydi 6).

***

Yeniçeri ağaları tarafından Yayabaşılara yazılan tahriratın baş tarafından:

قدوة الاماثل والاقران فلان صوباشى بعدالسلام انها و اعلام اولنان اولدركه..

Kıdvetülemâsil-i vel'akran fülan Subaşı bâdesselâm inhâ ve îlâm olunan oldur ki..

ve sonunda da *şöyle malûm ola* yazılup tarih atılır ve başka birşey yazılmazdı 7).

---

1) Yayabaşıların hizmetlerine dair olan bu izahat *Kavanin-i yeniçeriyan*dan hulâsa edilmiştir. [Hususî kütüphanemizdeki eski nüsha, varak 82 ilâ 86 ve 123 b].

2) *Mecmua-i münşeat*, [Esat Efendi kitapları 3363].

3) Rumeli Beğlerbeğine hüküm ki :

Haliya Dergâh-ı Muallâm Yayabaşılarından Sofyalu Mustafaya yirmi altı bin akçelik zeamet emridüp buyurdum ki kanun üzre düşenden yirmi altı bin akçelik bir zeamet tedarik idüp tevcih ve tayin eyliyesin. Sene 961 H. 1554 M [*Mühimme Defteri* 1 s. 93]

4) *Kanunnâme*, [Veliyyüddin Efendi, 1969 vara k110 ve 1970 varak 26] ve *Kanunnâme* [Aşır Efendi kütüphanesi, No. 1004 varak 35]

5) *Kanunnâme* [Esat Efendi kitapları 2362]

6) Anadolu Beğlerbeğisine hüküm ki :

Hâliyâ Dergâhı Muallâm Yayabaşılarından Bosna Yusuf [Yusuf Bosna] hakkında mezid-i inâyetim zuhura getirüp yaya sancağı verilmek emridüp buyurdum ki haline münasip yaya sancağı düştükte tevcih ve arz eyleyesin. 961 H. 1554 M [Mühimme defteri 1 s. 93].

7) *Mecmua* [Esat Efendi kitapları 3436].

BÖLÜKBAŞILAR VE BAŞ BÖLÜKBAŞI

Ağa bölüklerinin ihdası üzerine meydana çıkmıştır; malûm olduğu üzere cemaat veya Yayabaşı ortalarının odalarına *Orta* ve zabitlerine *Yayabaşı* veya *Ser piyade* denildiği gibi Ağa bölüklerine de *Bölük* ve kumandanlarına da *Bölükbaşı* ismi verilmişti; bu Bölükbaşıların içinden en kıdemlisi de *Baş bölükbaşı* adını taşırdı. Kethüdayerliğine terfi edecek olanlar Baş bölükbaşılıktan o mevkiye geçerlerdi. Ağanın Dîvân-ı hümâyuna gidiş ve gelişinde Baş bölükbaşı bazan sağında ve bazan solunda yürürdü 1). Ağa bölükbaşıları terfi ederlerse (Yayabaşı) olurlardı 2).

Bölükbaşılar atlı Bölük kumandanı olup atının eğerinde bir bozdoğan ile bir de kalkan asılırdı; Padişahın camiye çıkışlarında resmî elbise ve müzeyyen atiyle elinde mızrak makamında uzun bir kamış taşırdı.

On altıncı asırda ve Kanunî devrinde elli sekiz adet Ağa bölükbaşılarının dokuz akçe yevmiyeleri vardı 3). Bu miktar daha sonraları artmıştı 4). 1033 senesine aid ulûfe defterinde Bölükbaşıların yevmiyeleri 10 ile 13 akçe arasında ve 1075 tarihli ulûfe deflerinde ise on ilâ on iki akçe olarak görünmektedir.

Ağa bölükbaşıları timara çıkacak olurlarsa bir zamanlar sekiz bin akçe ile 5) ve daha sonraları on beşer bin ile dirlik sahibi olurlar ve kal'alarda muhafaza hizmetinde bulunurlardı; Ağa bölüklerinin Odabaşılarına ise on bin akçe timar verirlerdi 6).

Halkondil zeylinin teşkilât kısmındaki resimde Bölükbaşının serpuşı ile elbisesi şöyle tarif edilmektedir 7):

---

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, 79 b.
2) » » , varak 124
3) *Kanunnâme* [Atıf Efendi kütüphanesi No. 1734]
4)
5) *Münşeat Mecmuası*, [Esat Efendi kütüphanesi 3363]
6) *Kanunnâme*, [Esat Efendi kütüphanesi 2362] ve *Kanunnâme* [Veliyyüddin Efendi kütüphanesî 1969]
7) *Halkondil* zeylindeki teşkilât kısmına ilâve edilen resimlerin tarifleri arasındaki bölükbaşı resminin tarifi.

Bölükbaşıların başlarında *Börk* yerine tepesi öne mail ve muhtelif kıymetli taşlarla müzeyyen bir çenberi havi yüksek bir külâlı vardı: serpuşun önünde ve alt kısmından tepesine kadar uzanan tüylük veya sorguçluk içinde yelpaze şeklinde açılmış bir sorguç (Süpürge sorguç) görülür. Üstüne giydiği dolamasının üzerinde ipekli uzun bir kaftan olup önü açık ve göğsünden itibaren yukarıya boğazına kadar kuyruklu düğme ile düğmelidir; geniş kolları arkadan kaftanın eteklerine kadar sarkıktır; uçlarında kaftanın ön düğmeleri gibi üç düğmesi vardır; kaftanın iki yanında cep gibi kullanılan iki yırtmaç görülür; yakaları geniş ve devriktir; kaftanın eteklerinin yarım ayak yukarısında üç düğmeli bir yırtmaç göze çarpar; ayakkapları zarif ve kopçalıdır.

SOLAK ORTALARI VE SOLAKBAŞILAR

Cemaat ortalarından 60, 61, 62, 63 üncü ortalara *solak ortaları* denilüp bunların kumandanı olan dört yayabaşıya da *Solakbaşı* veya *Ser solak* denilirdi. Solak ortaları Yeniçeriler arasındaki dört ortadan müteşekkil hükümdar muhafız bölükleri demekti. Cesur, kuvvetli, boylu boslu ve tecribeli ve sözü dinlenir kabili hitap olan Yeniçeriler arasından usulü dairesinde seçilirlerdi. Bilhassa onaltıncı asırda Seğirdim aşçıları arasından alınırlardı 1). Padişahın atının sağında giden dört solak başıdan ikisinin, ok ve yaylarını kullanırken Padişaha arkalarını dönmemek için ok ve yaylarını sol elleriyle attıklarından dolayı bunlara solak ismi verilmiş. Solak ortaları Yıldırım Bayezid zamanında teşkil edilmişti.

Seferlerde muhafızlık eden solakların içinden on ikisi hazar

---

1) *Yeniçeri Teşrifat defteri*, s. 7, 8. *Kavânin-i Yeniçeriyan*, solak ortalarına alınacakların nasıl olması lâzım geleceğini şöyle anlatıyor :

« . . Mahlûl ve gedik oldukta müşekkel ve ihtiyar yoldaşa virirlerdi ve Yeniçeri arasında böyle bir yiğit görseler ana yoldaş bulup ikisini bir uğurdan solak iderlerdi; ta ki solak olan kimesne müşekkel olmak gerektir, boylu boslu olmak gerektir ve taze oğlan ve köse olmamak gerektir ve bodur olmamak gerektir zira solaklar Padişahın önünce zinet içün tayin olunmuş kuludur, bunların taze olması kanuna muhaliftir; zira bunlar düşmana her asan içün tayin olunmuştur. Bunların kârı ok atmaktır ve darb delmektir ve bilmiyene talim ittirmektir . . » varak 90 b.

vaktında bir süs olarak hükümdarın gezintilerinde ve camiye çıkışlarında kendisine refakat ederler ve bunlara *(Rikâb-ı Hümâyun Solakları)* denilirdi. Fatihin Kanunnâme-i Âl-i Osmanında:

Seferi zafer rehberim vâki oldukta rikâbımda Solak başı ve Peykbaşı yürüsün denilmektedir 1).

Solak ortalarında her ortanın en eskisinin Solakbaşı olması kanundu. Bundan dolayı solak ortaları arasına bu dört ortadan hariç diğer ortalardan solak başı tayin edilemezdi. vefat eden Solak başının yerine andan sonra gelen dört kethüdadan en kıdemlisi olan solak kethüdası, solak başı olurdu 2). Kanunî Sultan Süleyman solak ortasından hariç olarak solak başılık verilmesini kat'î surette men'etmişti 3). Şayet bu dört solak ortası içinden her hangi birinin solak başısı ölürse dört solak ortasındaki kethüdalardan en kıdemlisi hangisi ise o münhal olan solak başılığa tayin edilirdi; söylediğimiz gibi mutlaka kendi ortasından tayin olunması icap etmezdi; çünkü zahirde dört orta olan solaklar manen bir addedilmişti 4). Kethüdanın ortalardan birine solak başı olmasiyle münhal olan kethüdalığa da yine dört ortanın en kıdemli odabaşısı kethüda olurdu 3). Yürüyüşlerde solakların kıdemli olan sakallıları kanun üzere hükümdara yakın yürürlerdi 5).

Muharebe meydanında dört solak başı ile dört kethüda 6) ve dört oda başı hükümdarın atının yılarlarına ve padişahın eteklerine yapışup dörtyüz kemankeş yani okcu solak Padişahı her taraftan ihata eylerler ve hattâ silâhdar, çuhadar, rikâpdar ve saire gibi hükümdarın en yakinlerini bile atın yanına sokmazlardı; solak muhafızların etrafında da yeniçeriler çevirdiklerinden 7) muharebe meydanında hükümdarın yanına kadar sokulup ana su-i-kasd yapmak heman muhal gibi idi; Varna

---

1) *Kanunnâme-i - âli - Osman*, [Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası tarafından neşredilen nüsha s. 27].

2) *Kavanin-i yeniçeriyan*, varak 89.

3) *Kavanin-i yeniçeriyan* 89 b ve *Yeniçeri Teşrifat defteri* s. 8.

4) » » 89 b

5) *Selânikî Tarihi*, [basılmamış kısım varak 330]

6) Yeniçerilerin Ulûfe defterlerinde solak başılardan sonra künyeleri üzerinde vazifeleri yazılan solak başılar gelirlerdi.

7) *Yeniçeri Teşrifat defteri*, s. 8 ve *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 90.

muharebesinde Macar kralı Ladislas'ın böyle bir cürete kurban gittiği ve Koca Hızır adındaki bir Yeniçeri tarafindan öldürüldüğü malûmdur.

Harp meydanında hükümdarı yavaş ve yumuşak huylu ata bindirerek atın yularını tutan ve atın ayağına *Marbend* veya bâzubend bağlıyan solak başıdır 1).

***

Fatih zamanında ve İstanbulun fethi esnasında solak mevcudu ikiyüz kadardı 2); şu halde İkinci Murad zamanında da heman aynı miktarı muhafaza ettiğine hükmolunabilir; bir mehazimize göre İkinci Bayezid zamanında solaklar yüz elli kadarmış, yarısı Padişahın sağında ve diğer yarısı da solunda yürürlermiş 3).

Kanunî Sultan Süleyman zamanında solak başılar hariç olarak her solak ortasında seksen nefer var iken sonradan her bir orta yüz nefere iblâğ olunmuştur 4); maaş defterlerinde bu suretle solak başı ile ortalarda yüz birer nefer solak bulunmaktadır 5); bundan sonra solakların adedi artmamıştır.

***

Hükümdarın sefere gidişinde köprü, su gecidi, ormanlık gibi tehlikeli ve hayvanı ürkütecek yerler geçilirken solak başılar Padişahın atının yularından tutarlardı; su geçilirken solaklar hünkârın yanına yaklaşarak iki tarafını alup suyu yürüyerek veya yüzerek geçerlerdi; geçilen su dizlere kadar çıkarsa bir akçe bele kadar çıkarsa iki akçe ve daha yukarı çıkar-

1) *Yeniçeri Teşrifat defteri* s. 8 ve *Kavânin-i yeniçeriyan* varak 91.

2) « . . Çavuşlar طرقوا كويان tarraku gûyan [savulun] ve kaza ve kader yeminü yesardan niğeran iki yüz miktarı سرو serv balâ güzide solaklar Ayin-i Osmani üzre önünce yayan revan oldular . . » *Mahrusa-i İstanbul Fetihnâmesi*, s. 22

3) Théodore Spaydouyn Cantacazin, *Petit traicté de l'Origine des Turcqz*, 1896 Paris, p. 115. Bu esere göre o tarihte solakların iki ağa, iki kethüda ve dört bölükbaşıları varmış.

4) *Tabakat-ül-memalik* [Millet kütüphanesi No. 779 s. 237] ve [Kavânin-i yeniçeriyan varak 96]

5) 1033 ve 1075 senelerine ait iki Ulûfe defteri.

sa üç akçe terakki vermek kanundu 1). Dördüncü Sultan Muradın Revan seferi esnasında İran toprağına girilmiş ve (Revan) kalesine yaklaşılmıştı, kale yanındaki Diki nehrinin tuğyan zamanı idi; köprü kurmağa imkân olmadığından asker ayakta geçiyorlardı; Padişah atiyle geçerken yanında giden solağı su alup götürüyordu; boğulması muhakkak olan solağın vaziyetini gören Sultan Murad, atını mahmuzlayup suyun ortasında solağa yetişerek elbisesinden yakalıyarak kurtarmış ve karaya ayak basıncaya kadar götürüp yere bırakmış ve kendsine bir avuç altun vermişti 2).

Padişah memleket dahilinde gezerken veya camiye giderken solak gömleği denilen ince uzun bez veya dülbentten gömlek giyen rikâb solakları Hünkârın önünde yürürlerdi 3); kıdemsizleri önde ve kıdemlileri Padişaha yakın olarak geride bulunurlardı. Ellerindeki yay ve okları çekilmiş bulunurdu; başlarında altun üsküftan serpuşları ve sorğucları vardı 4). Harp sahasında davet edilenlerden maadasının sık sık hükümdarın yanına gitmesine solaklar müsaade etmezlerdi; Vezir-iâzam bu kaideden hariçti.

Sefere gidişlerde solaklar dolamalarının uzun eteklerini bellerindeki kuşaklarına sokarlar ve üzerlerinde beyaz ve dört kollu kaftanlariyle yay ve okları kurulu olarak Padişahın önünde yürürlerdi; dört kollu kaftanın iki kolunu giyüp diğer ikisini kuşaklarına sararlardı 5). Solakbaşıların en kıdemlilerin-

---

1) *Halkondil* zeylindeki solak resminın tarifi kısmındaki izahata bakın. [938 H. 1531 M] tarihindeki Alman seferi esnasında yolda bataklıklara uğrayup zahmet çekildiği için solaklara otuz bin akçe inam olunmuştu [*Münşe'at-ı Feridun*, c. 1 s. 578 Ruznâme]

2) *Peçevi Tarihi*, c. 2 s. 36,

3) *Mahrusa-i İstanbul Fetihnâmesi*, s. 22 ve *Kavânin-i yeniçeriyan* varak 90.

4) *Âli* [gayri matbu ikinci cilt, varak 12 b] ve *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 90.

5) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 90 [giydikleri eğer dolama ve eğer atlas ve kemha dolama lokmadır, giydikte, ellerini lokmadan çıkarup ve yenlerin ucunu kuşaklarına sokmakdır] ve *Kavânin-i Osmani* ve *rabıta-i Âsitane* s. 34 *Eyyubî kanunnâmesi* 38 Celâl zade Nişancı Mustafa *Tabakatülmemâlik* de ve Kanunî'nin Belgrad seferinde Solaklar hakkında şöyle diyor :

den ikisi Hünkârın sağında ve diğer ikisi de sol tarafında giderlerdi; bunlardan altmış iki ve altmış üçüncü Solakbaşıları sağda ve altmış ile altmış birinci ortaların Solakbaşıları ve Kethüdaları Hükümdarın solunda yürürlerdi 1). Padişahın sağında bulunanların hepsi sol ellerini ve solunda bulunanların hepsi de sağ ellerini kullanırlardı; ellerini bu suretle kullanmalarına sebep Padişaha arkalarını dönmeden oklarını kullanabilmeleri içindir. Solakların arkalarında tirkeş denilen ok çantaları ve bellerinde hançer ile birer eğri kılınçları vardı; bunlar tüfenk kullanınazlardı 2).

Solakbaşılar diğer Yayabaşılar gibi atlı olup samur ve vaşak kaplı kadife üst elbisesi giyüp başlarındaki sorguçlarına balıkcıl tüyü takarlar ve atlarına zincir ve enselik ve gümüş özengi ve topuz koyup sarı çizme giyerlerdi; sefer esnasında nerede köprü varsa orada attan inüp Hünkârın selâmına dururlardı 3). D'Ohsson, Solakbaşıların Padişahın taşraya çıkışlarında atının yanısıra gittiklerini ve uniformalarının yeşil kadifeden olup içinin vaşak kürkle kaplı olduğunu ve kaydı hayat ile bu hizmette bulunduklarını ve yerlerine *Rikâp Solakları* de-

---

s. 74 [اسكوف پوش وكمان دراغوش تیرانداز سرفراز صفید دامن آهن پیراهن صولاقلر ایله..]
yine ayni müverrih diğer bir yerde [s. 237] [بیاض بورك و اسكوف پوش بحرجنبان
دریا خروش سپید پیراهن دامنکشان کمان دست وتیرمیان سروخرام نازنین اندام اوچ یوز مقداری کزیده
آفاق]. Yine Celâl zade başka bir yerde [s. 767] [حضرت خلافتپناه جوانبخت صولاقلر.
رکابلرنجه اوچ یوز مقداری سراسر لباس و زرین قبا بیاض دامن کمان بازو و کل پیرهن صولاقلر.. »

Bu kayıtlara göre Solaklar Kanunî'nin ilk zemanlarında üç yüz kadarmış. Başlarında Üsküf olup kaftanları beyaz, etekleri bellerine sokulmuş, ellerinde yay ve bellerinde okluk [Tirkeş] varmış ve boylu boslu zırh gömlekli imişler.

Thévenot eserinin ellinci faslında Padişah'ın milisi isimli kısımda Solakların piyade olduklarını yazdıkdan sonra elbiseleri hakkında şöyle diyor. «Padişah şehirde dolaşdığı zaman etrafında bulunurlar, merasimde kolları sarkık cebkenler giyerler, cebken belden kıvrıktır, bundan dolayı altından gömlerleri görünür, gömlekleri güzel ve temizdir. Serpuşları güzel kumaşdan olup ucu sivridir, ucuna ipek şeklinde tüyler takılmıştır. Oklarının yayı kollarına takılır ve okla dolu tirkeşleri sağ omuzda olup icabederse heman ok atmağa hazırdırlar.

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 90 b.

2) *Halkondil* zeylindeki teşkilât kısmı. Marsigli, kendi zamanında Solakların ok ve yay taşımadıklarını yazıyor ki on sekizinci asır başlarıdır.

3) *Eyyubî Efendi* Kanunnâmesi, s. 38.

nilen en kıdemli Kethüdalarının geçtiğini yazarak yukarıki mütalaaları te'yit eyler 1). Solak kethüdaları da Solakbaşılar gibi atlı olup diğer Odabaşılar ile Solaklar yaya idiler.

Solakbaşıların mûtedil, güzel söz söyler, ihatalı, tecribeli, intikali seri ve ihtiyatlı olmaları icabederdi 2). Solakbaşıların hasbelicap değişmesinde zaruret hasıl olursa mâzûl Solakbaşıya yedi kule dizdarlığı verilirdi 3).

Padişah gerek sefer esnasında ve gerek gezintilerinde Bursa, Edirne, Belgrat ve saire gibi bir yere gittiği zaman o şehir halkının ve esnaf ve tüccarının hükümdara ikramen پای انداز *Payendaz* diye geçeceği yere serdikleri kumaşlarla halılar Solakbaşılarla, Hükümdarın silâhdar ve ibrikdarına aid olup aralarında paylaşırlardı 4).

***

Solaklık mahlûl olunca Yeniçeri ağası arz etmedikce oraya kimse verilmezdi. Solak ortalarına verilen efradın iş bilir, yaşlı başlı, muharebelerde ve fütuhatta bulunmuş olanlarla Yeniçeri ağasına hizmet eden kullukcuların boylu boslularından veya hepsine tercihan solakların hizmetine bakan ve kendilerine *Müteferrika-i solâkan* denilen hizmet neferlerinden seçilirlerdi; bunların pek iyi ok atmasını bilmeleri şarttı 5); bunların ahlâkan mazbut, sadık ve fedakâr olmasına dikkat edilirdi. Ağa bölükleri oda başıları da solaklığa namzed olanlardan idiler 6). Cemaat ortaları kumandanlıklarında yani yayabaşılıklarda bir münhal vukua gelecek olursa, bunun solak ortaları oda başılarına verilmesi kanundu 7).

Solak odalarından 60, 61, 62 inci orta odaları eski odalarda ve 63 üncü oda ise yeni odalarda idi.

***

Kanunî Sultan Süleyman devrinde solak başıların yevmi-

1) D'Ohsson, c. 7 s. 317.
2) *Yeniçeri Teşrifat Mecmuası*, s. 8
3) *Kavânin-i yeniçeriyân*, varak 89 b.
4) *Yeniçeri Teşrifat Mecmuası*, s. 8
5) *Kavânin-i yeniçeriyân*, varak 91
6) *Yeniçeri Teşrifat Mecmuası*, s. 8
7) *Yeniçeri Teşrifat Mecmuası*, s. 8

yeleri yirmi üç akçe olup sonra artarak on yedinci asırdaki maaş defterlerinde yirmi altışar ve kethûdalarının ise yirmişer akçe olmuştur 1); yine bu ulûfe defterlerinde her bir ortadaki yüz solaktan başka seferlerde ve hazarda bunlara hizmet etmek üzere *Müteferrika-i Solâkan* ismiyle epiy kalabalık bir maiyet halkı vardı 2). 1073 H. 1623 M. tarihli maaş defterinde altmışıncı Solak ortasının 264, altmış birinci Solak ortasının 295 altmış ikinci Solak ortasının 303 ve altmış üçüncü Solak ortasının ise 381 müteferrikası vardı 3). 1074 H.1663 M. tarihli ulûfe defterinde ise bu miktar sırasiyle 258, 281, 227 ve 257 müteferrikadır 4). Yukarıda söylediğimiz gibi bunların içlerinden de tercihan Solaklığa alınanlar olurdu.

***

Solak efradı başlarına Yeniçeri çorbacılarının yani orta kumandanlarının giydikleri sırmalı, süpürge sorguçlu çorbacı keçesi giyerler ve önlerinde tüylük denilen mahafazaya turnateli takarlardı; Solakbaşılar ile Kethüdaları aynı serpuşu giyerlerse de turnateli yerine balıkcıl tüyü korlardı 5).

Halkondil zeylinin teşkilât kısmındakı Solak resminin tarifinde, Solaklara senede iki kat elbise verildiği, bunların Şam kumaşı veya beyaz satenden mamûl olup cübbe yapıldığı yazılıdır; bu cübbenin arka etekleri dizlerden biraz aşağı inmektedir; ön etekleri ise daha kısadır ve yan tarafında iki uçları beldeki ipekli, sırmalı geniş kuşağa takılır; cübbenin yani dolamanın altında bir beyaz gömlek vardı ki o da dizlere kadar uzanırdı. Başlarında Börk denilen etrafı sırmalı ve ipekle işlenmiş yüksek bir külah (Çorbacı keçesi) vardı; külâhın yani üsküfün önünde sahibinin malik olduğu servet nisbetinde kıy-

---

1) *Kanunnâme*, [Atif Efendi kütüphanesi 1734] ve 1033 tarihli ulûfe defterinde dört Solakbaşıdan ikisinin yevmiyeleri 29 ve diğer ikisinin yirmi sekizer ve 1075 tarihli ulûfe defterinde ise dördünün de yirmi altışar akçe olduğu görülüyor.

2) 1033 ve 1074 senelerine ait ulûfe defterleri. *Kavânin-i yeniçeriyân* varak 89 b

3) 1033 H. 1623 M. senesine ait ulûfe defteri

4) 1074 H. 1663 M. » » » »

5) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 90 ve *Kavânîn-i Osmanî* ve *Rabıta-i Âsitane*, s. 34.

metli taşlarla müzeyyen bir sorguçluk vaya *tüylük* ile bu sorguç luğa takılmış diğer kalın bir sorguç görülmektedir 1).

Solaklardan bölüğe yani Kapukulu süvariliğine çıkanlar on beş akçe yevmiye ile çıkarlardı 2). Bu miktar on altıncı asra aitdi. Suçlu olan Solaklara timar verilerek ocaktan uzaklaştırırlardı 3). On altıncı asır ortalarında timara çıkacak Solaklara on beşer bin akçelik dirlik verirlerdi, Solak müteferrikaları ise senevî onar bin akçe ile timara çıkarlardı 4).

Solakbaşılar dirliğe çıktıkları vakit kendilerine otuz altışar bin akçelik ve Solak kethüdalarına da yirmişer bin akçelik zeâmet verilmek kanundu; bu miktar (942 H. 1535 M.) tarihindeki kanuna göre olup bundan sonraki tarihlerde yani (985 H. 1577 M.) senesinde de böyle olup 5) daha sonraki senelere aid bir kayıt yoktur.

Solaklardan kıdemli olup yeşil renkli *Sobramânî çuha* giyenlerin, senede bir verilen yüz ellişer akçe yaka akçesi olup sair mirî çuhalı Solakların ise altmış akçe yaka harçları vardı; Solak müteferrikaları ise on ikişer akçe yaka akçesi yani elbise dikiş parası alırlardı 6).

* * *

Yeniçeri ocağının ilgasından evvel Solaklardan Rikâp

---

1) *Halkondil* zeylindeki solak resminin tarifine bakın. Bu hususta *Kavânin-i yeniçeriyan* şöyle diyor :

« . . . Solakların giydiği çorbacı keçesidir ve ardında olan Turna telidir ve giydikleri eğer dolama ve ger atlas ve kemhâ dolama lokmadır; giydikte ellerin lokmadan çıkarup ve yenlerin ucunu kuşaklarına sokmaktır ve Hünkâr hazretleriyle camiye çıktıklarında uzun etekli gönlekler ile önlerince yay ve ok çekmektir ve yenileri ileride ve eskileri geride Hünkâra kariptir ve bunların gönlek [gömlek] leri ekseriyya dülbend ve ince bezdendir ve uzundur, ol ecilden uzun gönleklere solak gönleği derler ve ağalar ve kethüdaları dahi bu veçhile keçe giyerler ve lâkin ardında olan Turna teli yerine balıkçıl teli giyerler ve kethüdalariyle ağalar divana atla varırlar ve lâkin odabaşılar yaya varırlar . . » varak 90

2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 91

3) » » , varak 91 b,

4) *Kanunnâme*, [Esat Efendi kitapları numara 2362] ve *Kanunnâme* [Veliyyüddin Efendi 1970 ve Aşır Efendi kütüphanesindeki 1004 numaralı *Kanunnâme* ve [Kanunnâme numara 1734] Atıf Efendi kütüphanesi

5) *Kanunnâme*, [Esat Efendi 2362]

6) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 91 b.

solakları denilen saraya mensub mahdud bir kısım sefere gitmeyüb Padişahın alayla bir mahalle gidişlerinde ve camiye çıkışlarında süslü elbiseleriyle maiyetinde bulunurlardı; teşkilât eyice bozulduğu vakitlerde çoğunun defterde isimleri var fakat cisimleri olmadığından Padişahın gezişlerinde derme çatma efrat tedarik edilir ve elbise giydirilerek gösteriş yapılırdı. Yeniçeri ocağının söndürülmesinden sonra tabii Solak ortaları da tarihe karışmış ve Rikâp Solakbaşısı ile beraber hükümdarın maiyetinde sekiz gedikli ve dört nefer mülâzım ve on iki nefer Solak kalmıştı; bunlara on sekiz nefer daha ilâve edilerek mecmuu otuz olmuştu.

Bunun dördü, mülâzım sakallı olup sonradan ilâve edilen on sekiz Solak bıyıklı ve hepsi de seçme, yirmi ve yirmi beş yaşlarında güzel yüzlü idiler; kıdemli Solak olan on iki neferden biri çırak olacak veya vefat edecek olursa on sekiz neferin baş eskisi yani en kıdemlisi sakal salıverüp on iki nefere dahil olacaktı; açık kalan on sekiz kişilik kısma ise hariçden matlup evsafı haiz birisi alınacaktı; alınacak yeni Solağın aslı, nesli hüviyyeti iyice anlaşılarak mutemet kefiller vermek suretiyle kayıtlarının yapılması şarttı 1). Yeni teşkilâtta bunlara *Rikâbı hümayun hademesi* denildi, bu Rikâp solaklarına dair saray kısmında malûmat verilecektir.

TALİMHANECİ VE AVCIBAŞI

Ağa bölüklerinden elli dördüncü bölüğün kumandanı olan ocak talimhanecisine ulûfe defterlerinde *Muallim-i talimhane* veya *Ser muallim-i talimhane* denilmektedir. Ocağın merkezi İstanbul olduktan sonra ocak efradına ok ve tüfenk talimleri yaptırmak üzere bir talimhane inşası zarurî idi. İkinci Bayezid zamanında yeni odaların haricinde Et meydanının başında yaptırılan beş talimhaneye nezaret edecek olan talimhanecinin odası eski odalar tarafında olduğundan bunun her gün yeni odalara gitmesi müşkül olmasına mebni talimhaneci emrindeki elli dördüncü ağa bölüğünün yeni odalarda meydan yanında tesisi muvafık görülmüştü.

Talimhaneci başının ortası efradı olan talimhaneciler, ok talimi bilmiyen yoldaşlara ok attırarak yetiştirirler ve müma-

1) Sadrıazam Selim Mehmed Paşa'nın bir telhisinden [Dolap 2 Kutu 61, Hattı hümâyun 121] bu teklif sonra tâdil edilmiştir.

risesi olanlarda her gün sabahları talimhane meydanında atış talimi yaparlardı; bunların ok ve yay ve sair talim levazımına ait masrafları hükümet tarafından temin olunurdu; talimhaneci başlık ok atmakta mahir üstadlara verilirdi; hattâ Yavuz Sultan Selim zamanında İrandan mahir bir atıcı gelüp kendisine galebe edecek bir üstad okcu bulunmamasına mebni bunun ehliyetini takdir eden hükümdar, kendisinden ne arzu ettiğini sormuş ve o da Yeniçeri ocağının talimhaneci başılığını istemiş ve Padişahta vermişti; fakat bu tayin, ocak kanununa muhalif olduğundan Yeniçeriler bu halden müteessir olmuşlar ve (aramızda bir mansıptır başkasına verdirmeziz) diye bir zaman bu okcuyu kabul etmemişlerdi; nihayet bu hal padişaha arzedilmiş o da "Bu hizmet, ehil olanındır, eğer içlerinde buna galebe edecek varsa ona verilsin„ diye kat'î emrini bildirince Yeniçeriler içinde anın gibi mahir bir okcu bulunmamasına mebni ister istemez bu adamı kabule mecbur olmuşlar; fakat başına Yeniçeri kumandanlarının serpoşu olan yayabaşı keçesini giydirmiyerek Mecevveze ile divana gitmesine muvafakat eylemişlerdi 1),

Hükümdar sefere giderse talimhaneci de gider, gitmezse o da gitmezdi, Talimhaneci terfi ederse Zenberekci başı olurdu 2). Talimhaneci diğer bölük başılara tafevvuk ederek ok ve yay ve kalkan taşımak imtiyazına malikti; Kanunî devrinde talimhanecinin yevmiyesi yirmi akçe idi 3) 1033 hicret [1623 M] senesine ait maaş defterinde 21 ve 1075 yılı ulûfe defterinde ise yevmiyesinin yirmi akçe olduğu görülüyor.

***

Ok talimi yaptıran talimhaneciden başka bir de tüfenk talimi yaptıran ayrı bir oda mevcut olup buranın amirine de *Avcıbaşı* denilirdi, Et meydanındaki talimhanede tüfenk atacak olan yeniçerilere bu oda efradı talim ettirirlerdi; Hükümdar sefere gidince bunlar da giderler ve orada dahi Yeniçerilere ve ocağa yeni giren askerlere tüfenk talimi yaptırırlardı. Avcı

1) *Kâvânin-i yeniçeriyan*, varak 94 b. ve 95, Eyyubî Kanunnâmesinde Sultan Süleyman zamanında bir Sipahî'nin bu hizmete alındığı yazılıdır.

2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 95

3) *Kanunnâme*, [Âtıf Efendi No. 1734]

ortaları efradı tüfenk atmakta mahir olduklarından buraya hariçten birinin girmesine müsaade edilmezdi; avcıbaşı terfi edecek olursa içlerinden en kıdemlisi avcıbaşı olurdu. Bunlar Istıranca dağlarında av da yaparlardı 1); bu avcılarla Sekbanlardaki avcı yani şikârileri karıştırmamalıdır. Bu kısma dair biraz sonra yazılan *Şikâriler* bahsine de bakılsın.

Avcıbaşıların tüfenk talimi yaptırdıkları mahal, ok talimi yapılan talimhane yakininde idi.

Evvelce haftada üç gün ve daha sonra haftada bir perşenbe günleri tüfenk talimi yaparlardı 2). Nişangâhların tertibi ve ok attırmak, talimhaneciye ait ise de tüfenk talimi avcıbaşının göstermesiyle olurdu.

Tüfenk talimi için gerek sefer olsun ve gerek olmasın üç dört ayda bir Yeniçeri ağası ile diğer ocak ağalarından Sekbanbaşı, Kethüda bey, Başçavuş ve Ortaçavuş Selimî denilen serpuşla gelerek kendilerine mahsus yerde durup orta ve bölük kumandanlarının tüfenk talimi yapmalarına nezaret ederlerdi. iptida cemaat ortalarından başlanup birinci orta yayabaşısından yüz birinci ortaya kadar yayabaşılar hedeflere atarlar ve anlardan sonra altmış bir bölük olan Ağa bölük başıları da aynı suretle atış yaparlardı, Bunlardan sonra efradın atışı teftiş olunurdu; yeniçerilerden hedefe isabet ettirene gümüş tas veya bir altun verilirdi; bunların hedefleri olan testileriyle barut ve fitilleri hükümet tarafından temin edilirdi 3).

***

Ok ve tüfenk talim haneleribir atış mektebi halinde kuvvetli olarak onaltıncı asır sonlarına kadar devam ettiyse de andan sonra ehemmiyetini kaybetti. Bir mehazimiz (1017 h 1608 M) vakayi'i arasında Yeniçerilerin kaideleri üzere Ok meydanlarında (Yeni odalardaki ok meydanı) ve talimhanede her zaman tüfenk attıklarını yazmaktadır 4). Fakat bu tarihten sonra ok atmasını bilmiyenler ve tüfenkten anlamıyanlar buralara zâbit tayin olundular; meraklı olup talim yapmak istiyen Yeniçeriler çarşı-

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 53 b. ve 54
2) *Vekayi-i tarihiyye*, [Esat Efendi kitapları No. 2151 varak 98, 99]
3) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 94 ve 125
4) *Vakayi-i tarihiyye*, varak 149 b.

lardaki talimhanelerde para ile talim yapınağa mecbur olmuşlar ve buna ise daimî surette para yetiştirmeleri mümkün olmadığından bittabi havesleri kırılarak tâlim işini terkeylemek ıztırarında kalmışlardı.

Talimhanelerde hedef ittihaz edilen mahalde yonma taştan kârgir bir divar vardı. bunun orta yerinde somaki mermerden nişangâhlar yapılmıştı; bundan başka meteris için somaki miller dikdirilmişti 1). Tüfenk hedefi olarak Yeniçeriler için mahsus surette destiler yaptırılırdı; Osmanlı tarihlerinde Yeniçerilere atfen söylenen (destiye kurşun atarız) sözü nişanlarının desti olmasından dolayıdır 2).

Yeniçerilerden her bir nefere senede bir defa *lezez* [Şevval, Zilkade, Zilhiçce] mevacibinde otuz akçe *Keman bahâ* ismiyle yay parası verilmesi kanundu 3).

ŞİKÂRÎLER (AVCILAR)

Cemaat veya Yayabaşılardan olan bu şikârîlerle Avcıbaşının kumandası altındaki avcıların birbirinden ayrı mı yoksa bir mi? oldukları sarih surette anlaşılamıyor. Ulûfe defterlerinde Yeniçeri orta ve bölüklerindeki efrat arasında bazılarının isimleri üzerinde *Şikârî* yazısı vardır. Muhtelif odalara kayıtlı olan bunların toplu surette bir arada bulundukları görülüyor. Padişahtan ayrılmayup Istıranca ve etrafında av yaparlar ve bulundukları av mıntıkasının inzibatını da temin ederlerdi. Bunların Sekban avcılarından başka olduğu kat'î olarak anlaşılıyorsa da bundan evvel bahsettiğimiz Avcıbaşılarla alâkalarının derecesi pek iyi bilinemeyor. Mamafi Kavanini Yeniçeriyanın bir kaydı bunlarla avcıların aynı efrat olduğunu gösteriyor. Padişah sefere gitmeyince *şikariler* de gitmezlerdi; İkinci Osman'ın son samanlarında kanun hilâfı olarak bunlar Bağdat, Eğri, Kanije, Budin ve saire gibi kalelere nöbetci Yeniçeri olarak gönderilmişler ve bu suretle dağıtılmışlardı; fakat Sultan İbrahim zamanında şikârîlerin tekrar eski hizmetlerinde kulla-

1) Yeniçeri Teşrifat mecmuası, s. 6

2) Bu hususa dair olan bir vesika yeniçeri kısmının sonundadır.

3) *Eyyubî Efendi Kanunnâmesi*, s. 43

nılmaları emrolunmuştu 1). Bunların yine evvelki tertipleri üzere hem bölük ve hem cemaat ortalarında bulunup isimleri üzerine *şikârî* kaydının konmuş olduğunu 1074 ve 1075 tarihli ulûfe defterlerinde görmekteyiz. Bu ulûfe defterinde Ağa bölüklerindeki şikârilerin 39 ve cemaat ortalarındakilerin 64 ki ceman bu iki kısımda 103 şikârî bulunduğu anlaşılıyor 2).

Naima tarihinde, bunların yalnız avcılıklarından bahsedilerek tüfenk tâlimi yaptırdıklarına dair bir kayıt bulunmaması belki de tâlim usulünün metrûk olmasından ileri gelmiş olduğuna hamlolunabilir; bundan dolayı ben tüfenk tâlimi yaptıran avcılarla bunları birbirine karıştırmaktan çekindim. Mamafi istidlâl suretile ikisinin bir olması ihtimali vardır.

TÜFENKCİ BAŞI

Yeniçeri ortalarından cemaate mensup olan ve numarası muayyen olmıyan bir ortanın kumandanı *Ser Tüfenkci* veya *Ser Tüfenkğiran* diye anılmaktadır, 1033 tarihli ulûfe defterinde 92 inci ve 1074 tarihli maaş defterinde ise 43 üncü orta veya Cemaat kumandanına bu isim verilmektedir; bu ortanın mevcudu birinci ulûfe defterinde 142 ve ikinci de ise 250 dir 3).

---

1) [Rumelinde Edirne ve Selanik mabeyninde vâfir haydut eşkıyası cemiyet idüp ve kat'ı tarik ittikleri haberi gelüp sahib-i devlet buyurdu, Yeniçeri ocağından olan avcılar taifesi mutad üzre Potre misal çıkup ol makule melâini def ideler. Avcılar, yayabaşılardan bir mahsus oda cemaatidirki Padişah içün şikâr itmek داب de'b ve hizmetleridir... böyle vaz'ı kanun itmişler imişki sair Yeniçeri odalarının her birinde dört, beş nefer yoldaş avcılar olup defter-i hümayunda [ulûfe defterinde] esamileri üzere şikârı deyu kayıd ve işaret olunup anlar Padişahdan münfek olmayup av içün, böyle bir gaile def'i içün hazır bir seriyye olurlar imiş; bâdehû zorbalar zamanında defter ve kanun ahvali nev'an muhtel olmağın ol odalarda müteferrik olan şikârîleri himayet itmeyüp Bağdad ve Eğri ve Kanije ve Budin emsali bilâd-ı kasıyeye ve hududu baîdeye nöbetci namiyle teştit itmişler imis. Bu defa şikârîler cem olmak içün Yeniçeri kâtibine buyruldı geldikte isimileri mevcud kenduler ınihman ve serhadlerde nöbetci namına gaip ve mefkud oldukların ilâm eyledi...] Naima c. 4 s. 15 Sene 1052

2) 6599 No. lu Bay Kâmil tasnifi Ulûfe defteri

3) Başvekâlet arşivinde Tapu defterleri arasındaki 745 numaralı Yeniçerilerin ulûfe defteri ve 6599 numaralı Bay Kâmil tasnifi diğer ulûfe defteri.

Osmanlı ordusunda tüfenğin teammümü üzerine cemaat ortalarından biri tüfenkci ortası olmuştur ki on altıncı asrın ortalarında birkaç sene sonradır, İorga da Laskaris'den naklen 1500 yılına doğru Yeniçerilerin tüfenkleri olduğunu yazmaktadır [C. 2 F. 9] bir de Yeniçeri ulûfe defterlerinin en sonunda yeniçeri bölüklerine mensup olmayup Cebeciler ocağına mukayyed ve fakat yeni odalarda çalışan ve yeniçerilerin tüfenklerini tamir eden *Cemaat-i Tüfenkgeran* denilen bir tüfenkci ustası sınıfı vardırki bunun tüfenkci başı ortasiyle alâkası yoktur 1).

ZENBEREKCİLER VE ZENBEREKCİ BAŞI

Zenbûrek veya *Zenberek* 2) büyük ok veya deve ve katır sırtında nakledilen küçük bir top olup silâhların taammümünden itibaren ordularda kullanılmıştı. Yeniçerilerin cemaat ortalarından Seksen ikinci orta *Ser Zenberekci* denilen Zenberekci başı ortası olup tüfenğ'in Osmanlı ordusunda kabul ve taammümünden evvel ve daha sonraları da bir müddet için bile bunlardan istifade edilmişti; bundan dolayı ocağın ihdasiyle beraber yeniçeriler arasında Zenberekci ortası vardı. Zenberek kalelerin müdafaasında dahi kullanılmıştı,

Yeniçeriler arasında tüfengin esas silâh olmasından sonra

---

1) 1033 hicret [1623] tarihli ulûfe defterinde [جماعت تفنكيران كه جبه‌جيان درگاه عالى اند] kayıtlı tufenk yapıcılarının mevcudu altmış altıdır. Bundan başka bu defterin sonunda [جماعت باروتجيان درگاه عالى] diye yirmi bir mevcutlu bir sınıf daha vardır; fakat bunların Yeniçeri ortalariyle alâkaları yoktur.

2) Zenberek hakkında Dozy, Arap diksyonerlerine zeyil isimli lügatinde şunları yazmaktadır: «İskenderiyye patriklerinin tarihini yazan müverrihlere göre Zenbûrek bir ok olup baş parmak kalınlığında ve bir dirsek uzunluğunda idi; dört yüzü vardı, okun ucu demirdendi, üzerindeki tüyler uçmasını daha emin bir hale koyardı, bu ok nereye düşerse delerdi; bazen arka arkaya duran iki adamı bile delerdi, askerin zırh ve esvabından geçer sonra yere dikilüp kalırdı, divarların taşlarına nüfuz ederdi. Katremer, Mogollar tarihinde [6 - 285] bu kelimenin asıl sarı yaban arısını ifade eylediği fikrindedir; buna da sebep ok yaydan çıktığı sırada ipin ihtizaz ederken arı gibi ses vermesidir. Ateşli silâhların icad edilmesinden beri Zenbûrek kelimesi bir deve sırtına konulan kabil-i nakil küçük bir top [Katır topu gibi] manasında kullanılmaktadır. فرهنك شعورى *Ferhenğ-i şuûri*de *Zenbürek*in Zenberek denilen küçük top olduğu yazılıyor [c. 2 s. 34] *Lehce-i Osmani*de Zenberekli top deniliyor.

onbeşinci asır sonlarından itibaren zenberek ihmal edilmeye başlamış, bununla beraber bu orta ismen devam etmiştir. Zenberekci ortasının kumandanı olan Zenberekci başının yevmiyesi yirmi beş akçe olup eskidenberi devam edegelen ocak zabitlerinden olduğu için hatırı sayılır ağalardandı. Zenberekci başılar, Haseki payesinde olup terfi ederlerse Haseki olurlardı; bazan kanun hilâfı olarak bir derece daha terfi ile Turnacı başılığa geçtikleri de görülmektedir 1). Zenberekci başı sorgucuna balıkçıl tüyü takar, samur ve vaşak kürke kaplı kadife üst elbisesi giyer, atına zencir enselik ve gümüş özengi vururdu 2). Zenberekcilerin yeni odalardaki Et meydanında yeniçerilerin talimhanesinin bir tarafında talimhaneleri vardı; bundan başka ocak haricinde dahi zenberekci dükkânları mevcuttu 3).

OCAK İMAMI

İmâm-ı hazreti ağa veya *Ağa imamı* yahud da sadece *Ocak imamı* denilen imam, Yeniçeriler arasındaki Medrese dersi görmüş olanlardan tayin edilirdi. Cemaat ortalarından bir orta, imam ortası olup muayyen bir oda numarası yoktu; imam hangi odaya tayin edilirse orası imam ortası ve imam da onun kumandanı sayılırdı. İmamlığa, söylediğimiz gibi ocağın orta camiindeki müderrisinden ders görmüş, ocaktan yetişmiş ağa kapusunda müezzinlik eden beş müezzinin en âlimi geçerdi.

Ocak imamı, resmî zamanlarda ve ordu alaylarında başına yayabaşı keçesi giymiyerek ulemaya mahsus *örf* giyer ve fakat kadıasker ve İstanbul kadısı gibi saçaklı çuha abâyı götürmeyüp Serâser abayı giyerdi. Ocak imamı beş vakit namazda ağa kapusundaki camide yeniçeri ağasına imamlık eder ve ağa sefere gitmeyince bu da gitmezdi, İmamın mutlaka cemaat ortalarından olması lâzımdı; ağa bölük başıları içinde yüksek âlim de olsa ağa imamı olamazdı. Eğer mutlak imam yapılmak lâzım gelirse o bölük başı yayabaşılığa naklolunmak suretiyle imam olabilirdi.

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 95 ayni eserde [123 b.] zenberekcilerin Baş yayabaşı, Deveci, Başdeveci ve Haseki olmak suretiyle terfi ettikleri de yazılıdır.

2) *Eyyubî Kanunnâmesi*, s. 40

3) *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, c. 1 s. 580

Ağa imamı lâyenazil olup kendi arzusiyle devecilik isterse yani deveciler ortasına yayabaşı olmasını arzu ederse ozaman ayrılmasına müsaade edilirdi; İmam, yeniçeri ağasının yakini olduğundan ortasının efradı fazla idi, 1033 tarihindcki ulûfe defterinde yirmi sekizinci imam ortası mevcudu 327 ve 1074 senesindeki defterde ise 94 üncü imam ortası mevcudu da 261 dir 1).

Yeniçeri Teşrifat defterinde [16 ıncı asır] ocak imamı, Başçavuş ve Haseki ağalar arasında görülmektedir. Her ayda bir defa yeniçeri ağasının, alayla Vezir-i âzama gidüp ziyaret ettiği vakit ocak imamı da beraber gider ve el öptükten sonra diğer bazı ağalar gibi dışarı çıkmıyarak yeniçeri ağası ile beraber Sadrıazâmın odasında otururdu; bayram merasiminde de imam aynı teşrifata tabi idi. Bayramlarda Padişahla bayramlaşmada ocak imamı, [Başçavuş'un henüz derecesinin yüksek olmadığı on altıncı asrın ortalarında] Başçavuş ile baş devecinin arasında bulunarak tebrik edüp el öperdi 2).

---

1) *D'Ohsson*, (c. 7 s. 317) kendi zamanında da [onsekizinci asrın sonları] doksan dördüncü ortanın ocak imamı ortası olduğunu beyan etmiştir. Elimizdeki son senelerin ulûfe defterleri olmadığından 1074 den sonra doksan dördüncü ortanın hep imam ortası olup olmadığını tahkik edemedik. Marsigli 84 üncü ortanın imam ortası olduğunu yazıyor [Bay Nazmi tercümesi 78 ve 79

2) *Yeniçeri Teşrifat defteri*, s. 14, 15, 17, 19

YENİÇERİLERİN ORTA VE BÖLÜK ZABİTLERİ

Yeniçeri ocağının Yayalar, Sekban ve Ağa bölükleri diye üç kısım olduğunu evvlce görmüşdük; bu üç kısmın büyük zabitleri olan Ocak ağalarını ve diğer orta ve bölüklerine isimleri verilmiş olan bir kısım orta ve bölük kumandanlarını zikrettik.

Yaya ortalarının kumandanlarına Yayabaşı ve Ağa bölükleri kumandanlarına da Bölükbaşı denildiği gibi bu kumandanların hepsine birden Çorbacı ismi de verilirdi 1). Sekbanların bir bölüğü süvarı ve 34 bölüğü piyade olup bunların kumandanları da (Bölükbaşı) ismiyle anılırlardı. Bu orta ve bölük kumandanlarından başka her orta veya bölükte (Baş odabaşı) (Oda Kethüdası) (Odabaşı) (Vekilharç) (Bayrakdar) (Başeski) (Usta) isimleriyle vazifeleri müayyen bölük zabitleri vardı 2).

Çorbacı :

Çorbacılar, Bölük veya orta kumandanı olup cemaat ortalarında *Yayabaşı* ve Ağa bölükleriyle Sekbanlarda ise *Bölükbaşı* isimlerini almışlardı. Çorbacı kendisinin emir ve kumandası altındaki orta veya bölüğün bütün işlerinden ve inzibatından mes'uldü. Yayabaşı ve Bölükbaşılardan bazıları meselâ Kethüda bey, Zagarcıbaşı, Seksoncubaşı, Turnacıbaşı, Başçavuş ve saire gibi Ocak ağaları hakikatte orta ve bölük kumandanlarından yani Çorbacılardan iselerde bunlar oçağın bü-

1) Çorbaçıların üsküften başka bir serpoşu da kalafat idi.

2) Naima Tarihinde Bölük veya Orta zabitlerinin dereceleri hakkında şöyle deniliyor: «Yeniçeride her odanın eskileri sair nefere zabit gibidir, andan aşçı, andan odabaşı ve çorbacıdır; odabaşı ve çorbacının zabiti kethüda beydir...» c. 4, s. 345

Thévenot, her odanın bi çorbacısı, odabaşı ve vekilharcı olarak yalnız üç zabitten bahseder (Fasıl 5) Marsigli Orta veya Bölük kumandanlarını çorbacı, odabaşı, vekilharç, bayrakdar, başeski ve aşçı olarak gösterir (Bay Nazmi tercümesi s. 80 ve 81) Eyyubî Kanunnâmesinde de çorbacı, odabaşı, vekilharç, bayrakdar ve başeskiden bahsedilmektedir (s: 37) Cevat Paşa merhum da ayni tertibi kabul etmiştir (s. 25, 26)

yük kumandanlarından sayıldıklarından dolayı kendilerine Çorbacı denilmeyüp *Ocak ağaları* ve *Sanadid-i bektaşiyan, Ağayan-ı bektaşiyan* denilirdi; bunlardan maada Ocak zabitlerine Yayabaşı, Bölükbaşı isimleri verilmişti. Çorbacılar'a *Subaşı* da denilmektedir 1).

Baş odabaşı :

Ağa bölükleri odabaşılarının en kıdemlisidir. Cemaat ortalarındaki (oda kethüdası) na benzer. Ağa bölüklerindeki evli yeniçerilerden suç sahibi olanlar bunun vasıtasiyle ceza görürlerdi,

Oda kethüdası :

Cemaat ortalarında yayabaşıdan sonra gelen en kıdemli zabittir, ağa bölüklerindeki baş odabaşılara benzerlerdi 2). Yeniçeri Teşrifat Mecmuasında oda kethüdasının, kul oğullarından olup oda hizmetinde bulunanların himaye ve muhafazasiyle mükellef olduğu ve bu kul oğullarından ceza görecek olanların ancak bunun tarafından döğülebileceği yazılıdır 3). Oda kethüdasının alt yanındaki zabite *Küçük bölük başı* denilirdi 4).

Oda başı :

Yayabaşıdan ve bölük başıdan sonra gelen ve bölüğünün inzibatiyle en çok alâkadar olan orta veya bölük zabitlerindendi.

Kışlada daimî surette orta veya bölügiyle beraber bulunur ve muharebede ise orta veya bölük çadırı denilen çadırda oturup ortası efradı da kendi çadırlariyle anın etrafına toplanırlardı, yaya ortalarındaki en kıdemli oda başıya oda kethüdası ve bölüklerde ise baş yaya başı denilirdi.

Vekilharç :

Odabaşıdan bir derece aşağıdır. Haftada bir kerre kendi

---

1) *Mühimme defteri*, 31 s. 212
2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 38
3) *Yeniçeri Teşrifat Mecmuası*, s. 5
4) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 38 b.

orta veya bölüğünden toplanan ve kumanya parası denilen para ile orta veya bölüğün iaşesinin tedariki buna aitti 1); tabeleyi de bu tertip ederdi. Şimdiki tabirle buna orta veya bölüğün iaşe zabiti denilir,

Bayraktar :

Ortanın yarısı kırmızı ve yarısı sarı ve üzerinde Zülfikar resmi bulunan bayrağını taşiyan zabit olup oda eskilerindendi 2).

Baş eski :

Bayraktarın bir derece dununda olup orta veya bölük efradının en kıdemlisi idi. İstanbulda bulunan kullukların yani karakolların kumandanı olan *Başkara kullukcu*'nun, baş eskilerden olması usuldendi 3).

Usta veya aşçıbaşı :

Her odanın yemeğini pişirmek için orta kazanı ve aşçısı ile maiyyetinde müteaddid yamakları ve civelekleri vardı: kazan, yeniçerilerce mukaddes addedildiğinden her orta veya bölük anın etrafında meşveret eder yani kendilerine ait işleri görüşürlerdi. Kazan kaldırmak bölük veya ortalardaki kazanları meydana çıkarup isyan etmek demekti. *Usta* denilen bu aşçılar ocağın ilgasına kadar bilhassa onsekizinci asrın son yarısından sonra yayabaşı ve bölük başılara bile tahakküm etmişlerdi 4).

***

Yeniçerilerde matbah orta veya bölüğün tevkifhanesi idi. aşçıbaşıların meşin önlükleri ve kıyafet-i mahsusaları vardı; âlamet-i mahsusa olarak bellerinde yanlarına doğru asılı büyük bir biçakları bulunurdu. Aşçıların en nüfuzlusu otuz ikinci ortanın aşçısı idi.

Bu zabitlerden başka bilhassa onsekizinci asrın son yarısından itibaren ocakta mühim bir nüfuz sahibi olan ve bazıla-

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 36 b.
2) *Marsigli*, [Bay Nazmi tercümesi] s. 81
3) » » » » s. 81 ve Tarihî askerî Osmani s. 26
4) *Cevdet Tarihi*, c. 12 ş. 72

rı odabaşılar arasından seçilen *Mütevelli* isimli ocak zabitleri görülmeatedir; bu mütevelliler orfa ve bölüklerdeki vakıf paraların ve yardım sandıklarının mütevellileri olup intihapla oraya geçerlerdi; mütevelli olan odabaşı odasından ayrılacak olursa odası vakfının hesabını vermeğe mecburdu 1).

Yine bölük ve ortalarda *Kara kullukcu* denilen daha küçük çavuşlar vardı. Bu kara kullukcuların başına, *Baş karakullukcu* denilüp bunlar çorbacıların ve zabitlerin emir çavuşları idiler. Bunlardan maada D'Ohsson birinci ve beşinci ağa bölüklerinde zabit olarak *Zenbilci* ve orta sakasını zikrediyorsada 2) ne kara kullukcular ve nede Zenbilci ve sakalar zabitlerden sayılamazlar.

---

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 41

2) *D'Ohsson*, c. 7 s. 320, 321

YENİÇERİ ODALARINDAN ESKİ VE YENİ ODALAR

Yeniçeri ocağı tesis edildiği zaman ilk odalar Edirnede idi 1). İstanbul merkez olduktan sonra Yeniçeriler de İstanbula nakledilerek *Kışlak* denilen odalar yaptırıldı; fakat Edirnedeki odalar tamamiyle ihmal edilmedi. Yeniçerilerin mevacip defterlerinde Edirne odalarının ferraşı olarak bir Yeniçeri gördüğümüz gibi 2) burada diğer hizmet sahibi Yeniçerilere de tesadüf etmekteyiz; bununla beraber Edirnedeki Yeniçeri odalarının tavsifine dair hiç bir malûmatımız yoktur; bazı Osmanlı Padişahlarının [Dördüncü Mehmed, İkinci Süleyman, İkinci Ahmed, İkinci Mustafa] pek çok zaman Edirnede oturmaları sebebiyle buradaki Yeniçeri odalarının on yedinci asır soniyle on sekizinci asrın ilk yarısında tamamen mamur olduğuna şüphe yoktur; bundan sonra Padişah'lar Edirnede oturmadıklarından bittabi Yeniçeri odaları da metrûk bir halde kalmıştır.

İstanbuldaki odalar'a gelince:

İstanbulun fethini müteakıp ilk defa Şehzade camii yeri ile bunun karşısına Yeniçeriler için kışla yapılmış ve bundan sonra da Aksaray tarafındaki yeni odalar bina olunmuştu. Yeniçeri odalarının ibtida Şehzadebaşında yapılmasından dolayı bu odalara *Eski odalar* ve diğerine de *Yeni odalar* ismi verilmişti. Bunların Fatih zamanında hangi tarihte yapıldığını bilmeyoruz 3). Ocak ananesine göre İstanbula giren Yeni-

---

1) Edirnedeki Yeniçeri odalarının Sultan Selim camii civarında Kavak meydadında Eski Sarayda olduğunu Kanunî Sultan Süleyman'in bu sarayı ve Yeniçeri odalarını tamir ettirdiğini ve bundan başka diğer daireler de yaptırdığını Evliya Çelebi yazıyor [c. 3 s. 456]; ve Rehnüma-i Edirne s. 88 [Doktor Rıfat Osman] yine Evliya Çelebi [c. 3 s. 429] da Edirnenin muhafazası için Kanunî zamanına kadar kırk oda yeniçerinin Edirne'de Murad Bey mevlevihânesi kurbinde odaları bulunduğunu ve kendi zamanında harap bir halde olduğunu yazmaktadır.

2) 745 numara ile Tapu defterleri arasındaki Ulûfe defterinde 61 inci Ağa bölüğü efradı arasında (Hüseyin Yanbolu) nun künyesi üzerinde [فراش اوده های ادرنه Ferraş-ı odahâ-yı Edirne] şerhi görülmektedir.

3) *Kavânin-i yeniçeriyan*, 91 b. ilâ 92 [*Kavânin-i Osmani* ve *Rabıtâi Asitane* s. 29]

çerilerden bir kısmı Mahmud Paşa ile beraber deniz tarafındaki Unkapanı kapusundan içeri girüp eski odalar mevkiine gelince ellerindeki bayrakları oraya dikmişler ve Yeniçeri ağasiyle gelenler de Yeni odalar mevkiine bayrak dikerek Yeniçeri odalarını bu iki mevkide yapmışlardır. Eski odaların yapılması daha evvel bitmiş olduğundan bunlara Eski odalar demişlerdir.

Eski odalar tamam olduktan sonra ortalar arasında burada oturmak için bir نزاع nizâ çıkmaması için oda aşçılarının tavsiyeleri üzerine her ortadan seçilen efrat odalara koşturulmuş ve hanği orta efradı hanği odaya daha evvel girdiyse o oda yani kışla o cemaate verilmişdi; bundan dolayı oda numaraları sıravari değildi. Ağa bölükleri sonradan ihdas edilmiş olduklarından bunların kışlaları hem eski ve hem de yeni odalarda yapılmıştı.

Odalara Yenicerilerden başkasının girmemesi için bunlar kapılarla tahdid edilmişti. Yeni odalarda Âdet kapısı 1) Ağa bölüğü kapısı 2) Solaklar kapısı, Meydan kapısı, Çayır kapısı, Et kapısı, Karaköy kapısı isimleriyle bırakılan yedi kapıdan her birinin nobetciliğine on üçüncü yaya ortasiyle ikinci Ağabölüğü ve elli beşinci, yetmişinci, yetmiş üçüncü, elli ikinci, elli altıncı cemaat ortalarını kapucu tayin eylemişlerdi; bu kapuların yedisi de Kanunî zamanında açılmıştır, daha doğrusu Yeni odalardaki kışlalar bu suretle tahdit olunarak içiriye ya-

---

1) Buna âdet kapusu denilmesinin sebebi Padişah sefere çıkınca bütün kapular kapanır ve bu kapu açık bırakıldığındandır. (*Kavânin-i Yeniçeriyan*, varak 64) bu kapu Sarıgüzel tarafında imiş.

2) Ağa bölükleri kışlalarının en büyük kapusu bu yeni odalardaki ağa bölüğü kapusu idi. Bu kapuyu bekliyen bölüğün ismine izafeten buraya (İkinci bölüğün ağa kapusu) da denirdi. 1153 H. 1740 M, senesinde tamir edilen bu kapunun çatısı ravaklı olup üzeri kurşun döşeli idi. Kapunun iki tarafında Gülâplı, Servili ve çiçek işlemeli mermer sökeler vardı. Sökenin üstüne kırma kemer ve frenk pesend işleme denilen bir tarzda işlenmiş mermerden tarih taşı konmuştu; kapu cevizden olup üstünde bir oda vardı [Cevdet tasnifi vesikalar : Askerî 42391] bu kapu Yeniçeri ağası Vezir ağa Hasan Paşanın nezareti altında yaptırılmıştı. (1164 H. 1751 M.) senesinde büyük Karaman çarşısında çıkan yangında 162 Yeniçeri odasiyle beraber bu kapu da yanmış ve sonra pek sanatkârane bir surette tekrar yapılmıştı [*İzzî* Tarihi s. 253]

bancı girmesi menedilmiştir 1) bunlardan meydan kapusundan girilince orta camiine gidilirdi 2). Karaköy kapısı evvelce Eski odalarda şimdiki Şehzade camiinin bulunduğu yerde olup doksan dokuzuncu cemaat ortası oranın kapucusu iken camiin inşası münasebetiyle oradan kaldırılan oda, yeni odalara nakledilmiş ve kapuculuğuna da yetmiş üçüncü cemaat ortası tayin kılınınıştı 3)

Eski odalardaki kışlalar daha az olduğundan orası üç kapu ile çevrilmişti; bunlardan Çukurçeşmeye doğru Ferhad Paşa sarayı tarafına kırk dördüncü ağa bölüğünü, Şehzade camii tarafındaki kapuya altmış birinci solak ortası müteferrikalarını ve ميت Meyt kapusu denilen kapuya da döksan beşinci deveciler ortasını kapucu tayin etmişlerdi 4). Daha evvel söylediğimiz gibi Şehzade camii'nin mahallinde de odalar vardı; buraya Şehzade Mehmed namına cami yapıldığından buradaki odaların bir kısmı karşısındaki eski odalara ve bir kısmı da yeni odalara nakledildiler ve bu suretle Yeniçerilerin eski odalar denilen kışlaları Şehzade camii karşısındaki akaretlerin bulunduğu mahal ile anın arka tarafına ve keza Direklerarası kısmiyle arkasına ve acemiler kışlasına doğru yapılmış oluyordu ve Direkler arasiyle Şehzade camii arasındaki dört yol ağzında ve Çukur çeşmeye inen sokağın başında birler kapusu ve sokağın nihayetinde (yani Çukurçeşmeye doğru) kırk dört kapusu olup bu sokağın iki tarafında da odalar vardı.

---

1) *Kavânin-i Osmanî* ve *Rabıta-i Âsitane*, s. 29 ve *Kavânin-i Yeniçeriyan*, 92 b. ve 93 Üçüncü Sultan Selim yeni odalarda 70, 57, 56, 52, 73 ve 13 üncü camaat ortalarının nezaretleri altındaki büyük kapıların etrafını mermerden yaptırmış ve hepsinin üzerine kendi tuğrasiyle tamir kitabesi koydurmuştur. Bunlardan yetmiş üçüncü ortanın beklediği kapı Sarıgüzel tarafında idi [bu kapı yeni odaların şimal kapusu idi]. Bütün kapıların üzerindeki geniş saçağın üzeri kurşunlu olup yanları bağdadi sıva ve müzehhep nakışlı idi. [6630 numaralı Bay Kâmil tasnifi, defter sene 1221]

2) Meydan kapısı Eski odaların cenup tarafına düşen kapusu olup buradan girilince Tekke meydanına ve orta camiye gidilirdi. [*Kavânin-i Osmanî* ve *Râbıta-i Âsitane*, s. 31] Ocağın ilgasında Karacehennemin hücum ile yıkdığı kapı budur [*Tarih-i Askeri-i Osmanî*, s. 29 ve 31]

3) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 93

4) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 93 ve *Kavânin-i Osmanî* ve *Rabıta-i Âsitane*, s. 31

Yeni odalar ise, Aksarayda Yusuf Paşa çeşmesinin karşısında Sofulara doğru gidilirken sağdaki bostanın mukabilinde eskiden Ahmediye denilen tezkâhcıların bulunduğu sokağa sapılınca biraz yürüdükten sonra sağ tarafta köşedeki geniş arsa Etmeydanı kışlası olup on sene evveline kadar tonozdan kapusu da durmakta idi. Bu kışladan sağa sapılıp yukarı doğru yokuşa çıkılınca halen de orta cami denilen soldaki camiye kadar olan mesafede yani kışlanın gerisinde orta odaları vardı; oradaki orta cami ve karşısındaki orta çeşme bu orta odalariyle alâkadardı 1); yeni odaların şimalindeki kapu *âdet kapusu* olup Sarıgüzel tarafına açılırdı; cenup kapusu asıl yeni odaların büyük kapusu idi ki şimdi tezgâhcılar caddesine tesadüf etmektedir.

Eski ve yeni odalar içinde tarihce en meşhuru yeni odalar olup pek çok hadiselere sahne olmuştur. Yeni odaların ortasında *Tekke meydanı* denilen bir meydan ile anın ortasında vesikalarda *cami-i miyane* denilen orta cami vardı: Yeniçerilerin Et meydanı da yine bu yeni odalarda idi.

Yeniçerilerde her orta veye bölüğün *oda* denilen birer kışlası vardı: Bunların zemini çini tuğla ile döşenmiş içerisi de peyke veya sedirli olup 2) kapuları mermer direklerle süslenmişti; her kapunun üzerinde o orta veya bölüğün nişan denilen alâmeti mahsusası bulunmakta idi; yine her odanın matbah ve kileri, çamaşırhanesi, koğuşu ve orta sofası ve çardakları vardı.

Elimizdeki Kanunnâmenin kaydına göre yeni odalarda yüz kırk bölük ve orta olup daire olarak 368 ocaklı oda ile 130 çardak ve 69 ocakla kerevet ve doksan talimhâne ve yirmi köşk ve dört tekke ile 158 ahur bulunuyordu. Eski odalardaki yir-

1) Cevad Paşa merhum yeni odaları şöyle tarif etmektedir: «Aksarayda Murad Paşa camiinin üst tarafındaki caddeden Sofular hamamına gidilirken tesadüf olunan bostanın karşısında Etmeydanına giden caddenin başında yani tam o bostanın karşışında bir mükellef kapu olup bu kapu yeni odalar denilen kışlaların en büyük kapusu idi. Bu kapudan girilince Tekkemeydanı denilen geniş bir meydan ile bunun ortasında orta cami denilen meşhur mabed vardı» *Tarih-i Askerî-i Osmanî* s. 31 merhum Cevad Paşanın bahsettiği mükellef kapu son zamanlara kadar mevcut olup şimdi ise kapunun iki tarafındaki tonoz sütunlarından başka birşey kalmamıştır.

2) *Marsigli* (tercüme edilmiş nüsha, s. 74)

mi altı bölüğün odaları ise 47 aded ocaklı ile 55 kerevet, yirmi bir çardak, bir tekke ve 26 ahurdan mürekkepti; cem'an yekûn yeni ve eski odalarda 415 ocaklı oda, 151 çardak 124 ocaklı kerevet, doksan talimhane, yirmi köşk, beş tekke ve 184 ahur bulunmakta idi 1).

***

Osmanlı Padişahları ananeye göre birinci ağa bölüğüne mensup olduklarından yeni odalarda bulunan bu bölüğün kışlasında Padişahlara mahsus taht-ı hümâyun odası vardı 2). Bundan başka Kanunî Sultan Süleyman, eski odalardan altmış, birinci cemaatin kışlası önünden geçerken kendisine takdim edilen bir bardak şerbeti içmiş ve bardağın içini altunla doldurarak iade eylemiş ve her geçtikçe kendisine şerbet verilmesini emreylemişti, kendisinden sonra da devam eden bu yeni kanundan dolayı bu cemaat ortası da kendi kışlalarında bir taht odası vücuda getirilmişlerdi 3).

İzzi tarihindeki kayda göre Yeniçerilerin odalarının mecmuu 199 olup bunun yüzü cemaat odası, altmış biri ağa bö-

---

1) *Kanunnâme* (Âtıf Efendi kütüphanesi No. 1734 varak 208 b.)

2) «Dergâh-ı âli Yeniçeri odalarından yeni odalarada birinci bölük ortasında vaki Taht-ı Hümayun odasiyle eski odalarda kâin bölük ve cemaat onüç aded malûm-ül esami odalar mürür-ı eyyam ile harap ve muhtac-ı tamir ve termim olduğu inha olunmaktan naşi . . . » Aşkerî vesikalar (M. Cevdet tasnifi 19094) ve keza «Dergâh-ı âli Yeniçeri odalarından birinci bölük ortasında vaki taht-ı hümayun odasiyle..» Askerî vesikalar (16094 Cevdet tasnifi sene 1207) bu taht-ı hümayun odasına (Kasr-ı hümayun) da denilüp burada bir sofa ile bir de çuhadar odası vardı; yine bunun gibi altmış birinci cemaat kışlasında da Kasr-ı hümayun vardı (Saray vesikaları M. Cevdet No. 3293) 1233 senesindeki tamir dolayısiyle bundan bahsedilmektedir. Hammer de taht-ı hümayun odasından bahsediyor. (Ata bey tercümesi c. 6 s. 164) Kanunî Sultan Süleyman her ulûfe tevziinden sonra tebdil-i kıyafetle birinci bölüğe gelüp taht odasında oturarak kendisine buranın oda zabiti olan kul kethüdası tarafından bir korucu tahsisatı olarak kırk akçe verilirdi. Bundan sonra Padişahların ulûfe verilmesini müteakıp tepdil-i kıyafetle bu odaya gelüp ulûfelerini alarak bunun üzerine bir avuç altın ilâvesiyle askere tevzii adet olmuş.

3) Kanunî Sultan Süleyman ocak an'anasine göre kendisinin kayıtlı olduğu birinci Ağa bölüğünden dolayı bütün Ağa bölüklerini taltif ederken cemaat ortalarını ihmal etmeyüp her iki kısımda da birer taht odası yaptırtmış olması muhtemeldir.

lükleri ve otuz dördü Sekban ve dördü de solak odasıdır. Cemaat ve ağa bölükleri kışlaları karışık yapılmış olub bunun yirmi altısı eski odalarda ve yüz yetmiş üçü de yeni odalarda idi 1).

Vezir-i âzam Nevşehirli damad İbrahim Paşa (1134 H, 1721 M) senesinde Yeniçerilerin yeni odalardaki kapularının en büyüğü olan *Etmeydanı* kapusunu harap olmasından dolayı kârgir olarak yeniden yaptırup yanına bir de çeşme ilâve ettirmiş ve bundan başka her sene Yeniçerilere verilegelen kaputluk çuhayı koyacak bir depo olmamasından dolayı bu kapunun iç tarafında bir çuha mahzeni ile bu çuhanın kanun üzere tevziinde mevcut bulunması zarurî olan Yeniçeri ağaları için de oturacak bir oda bina ettirmişti 2).

Yeniçeri odaları ahşap olarak yaptırıldığından buraları İstanbuldaki yangınlardan dolayı zaman zaman pek az oda kurtulmak suretiyle yanmıştır. 1043 senesinde (1633) Cibalide çıkan yangın bir gün ve bir gece devam ederek Yeniçeri odalarını da yakmış ve yeniçeriler, Yenibahçeye çadır kurarak kışlaları yapılıncaya kadar orada kalmışlardı 3). (1070 Zilkâde 1660 Temmuz) da Ayazma kapusundan çıkan bir yangın fasılasız surette kırk dokuz saat devam ederek ikiyüz seksen bin ev ve dükkân yanmış ve Samatyaya kadar dayanan yangında bütün

1) *İzzi* tarihi s. 254 « Derbeyan-ı aded-ı meştahâ-yı Yeniceriyan: Umûmen Yeniçeri kışlaları yüz doksan dokuz olup yalnız yüz adet cemaat ve altmış biri bölükât ve otuz dördü Sekban ve dört kıt'ası dahi Solaklara mahsus olmagla bervechi mahlût yalnız yirmi altı adet kışla Eski odalar nam mevkide ve yüz yetmiş üç adedi dahi Yeni odalar tâbir olunan mevkide vaki olup.. » Cemaat ortaları yüz bir olup her orta ve bölüğün müstakil odası var iken İzzî tarihinde Cemaat odasının yani kışlasının yüz olarak gösterilmesinin sebebi on üçüncü Yayabaşılarla on birincinin ortasının bir olmasıdır. Kanunî zamanında on üçüncü ortanın bulunduğu kışla yıktırılup yerine orta cami bina edilmiş olduğundan bunların kışlası on birinci orta odasiyle birleştirilüp kendileri burada açılan âdet kapusuna kapucu tayin edilmişlerdi (*Kavânin-i yeniçeriyan* 92 b.)

Grassi, Yeniçerilerin Eski odalarda seksen ve Yeni odalarda seksen bir yani cem'an 161 olduğunu yaziyor ki vesikalarla kabil-i teliftir. Yalnız 65 inci sekban bölükleri bir orta itibar edilirse ortaların 161 olması icab ediyor ki doğrudur.

2) *Raşit* tarihi, c. 5 s. 399.

3) *Vekayi'i Tarihiyye*, varak 273 b.

Yeniçeri odaları da kül olmuştu 1); sonradan yapılan bu odalardan yeni odalar, 1105 Muharrem 4 (1693 Eylûl) tarihinde Ayazma kapusiyla Unkapanı arasında çıkan yangında yanarak beş sene sonra tekrar yaptırılmıştı; inşaat masrafının yüz kesesini Vezir-i âzam amca zade Hüseyin paşa ve kırk kesesini Yeniçeri ağasiyle kul kethüdası ve yetmiş iki kesesini de hükûmet vermişti 2).

1130 senesi Şabanındaki Cibali kapusu haricinde çıkan yangında eski odalarla Acemi oğlanları kışlası yanmıştı 3). 1164 Şaban (1751 Temmuz) daki büyük Karamandaki etmekci furunundan çıkan yangın yeni odalardaki 162 kışlayı yakmıştı. Bu odalar,Birinci Sultan Mahmud'un iç hazineden def'aten verdiği 689 rayic kese akçe ile yaptırılmıştır 4). 1169 H. 1755 M. deki bir yangında da Acemi odaları ile beraber eski odalar yandığından bir sene sonra Gümrük Emini İshak ağanın Bina Emini tayini ile yeniden yapılmıştır 5).

Yeniçerilerin odaları kilim ve halı yerine veya bunların altına konulan hasırlarla kaplı idi. Her sene saray ve Yeniçeri odalariyle Acemi ocağı odalarına hasır yapmak için Manyas kazasından saz getirtilirdi. Bu sazı Manyas halkı tedarik etmekle mükellef idiler 6).

***

Yeniçeri ocağının kaldırılması esnasında Yeni odalar Kara Cehennemin attığı yağlı paçavralarla yanmış ve Eski odalar da ocağın ilgasından birkaç gün sonra yıkdırılmıştır; gerek yanan ve gerek yıkılan arsalarla Yeni odalardaki harap olan orta camiin vaziyetinin tayini hakkında Sadrıazam Selim

1) *Silâhtar Tarihi*, c. 1 s. 183

2) *Raşit Tarihi*, c. 2 s. 482

3) » » c. 5 s. 19

4) *İzzi Tarihi*, s. 252 ilâ 254 ve *Müri-üt-tevarih*, 1164 senesi vekayii (Umumî kütüphane nüshası) hazineden verilen bu para kifayet etmeyüp Yeniçeri odalarının orta parası da olmadığından noksanı 1165 varidatından tamamlanmışlır. Cemân 950 kise akçe safedilmiştir.

5) *Vâsıf Tarihi*, c. 1 s. 89

6) *Divân-ı hümayun ahkâm defteri*, No. 67 varak 114 (B. Kâmil tasnifi) ve *Mühimme defteri*, 85 s. 95, mühimmedeki vesika sureti bu kısmın sonundaki vesikalar arasındadır.

Mehmed Paşanın Padişaha arzettiği telhis üzerine İkinci Sultan Mahmud, Yeni odaların bulunduğu yerin adına *Ahmediye* ve Eski odalar mevkiine de *Fevziye* adlarının verilmesini irade etmiştir; bundan başka harap orta camii tâmir ettirilmiş ve Yeni odalar arsasına dükkân ve ev yapılmak üzere Birinci Sultan Ahmed vakfına aid olan bu mahallin Evkaf tarafından satılarak halk tarafından şenlendirilmesi de emrolunmuştur 1).

***

Yeniçeri kışlalarının tâmirleri dolayısiyle bunlardan bazı

1) *Başvekâlet arşivi* (dolap 2, sandık 68, Hat-tı hümâyun No. 101) bundan başka Sadrıazamın diğer bir takriri üzerine Babiâli etrafındaki ev sahiplerine bu Yeni ve Eski odalardan arsa verilmesi hakkında şu Hat-tı hümâyun gönderilmiştir:

«Benim Vezirim

«İşbu takririn ve Defterdarın takririyle defter-i mezkûr manzur ve malûm-ı hümâyunum olmuştur. Mülga makhurların [yani yeniçerilerin] muhterik ve münhedim olan kışlaları arsaları علىحاله alâhâlihi kalmaktan ise derdest-i inşa olan Babıâli ebniyesi içün etrafından alınmış olan bazı Evkaf arsaları yerine istibdal tarikiyle bilmesaha ifraz olunup kusuru dahi irade-i şahânemiz müteallik olan vakf-ı şerife tashih ile sureti şer'i şerife tatbikan tanzimi sureti istizan oluumuş. Bunlar böyle kalmaktan ise tepdili hey'et kılınarak ev ve bostan ve dekâkin gibi şeyler inşa ve yaptırılması münasip olacağından heman tanzimine bakılması muhassenatdan ise de vakf-ı hümâyunumuza tashih ve ilhakı münasip olmayup bu maslâhat-ı hayriyyenin icrası ecdad-ı izâmımızdan Sultan Ahmed Han hazretlerinin camii şeriflerine Liva-i saadetin teşrifiyle Bihamdihi sübhânehû vetaâlâ ber vefk-i meram husûl pezîri müyesser kerde-i rabbülenâm olmak mülâbesesiyle bu cihetle teyemmünen ve ruhu şeriflerine tâzimen zikr olunan arsaların vakf-ı müşarünileyhe tashih ve ilhak olunması ol vakitten beru menvi-i zamîr-i şahanemdir ve Babıâlimiz ebniyesi içün mübayaa olunup istipdali lâzım gelen mahallerin dahi ekseri haremeyn-i şerifeyn evkafı mülhakatından idüğine binaen ol vechile zîkrolunan arsalar Haremeyn müfettişi efendi ve sair lâzım gelenlerle muayene ve mesaha olunarak istibdali lâzım gelenler bâdelifraz kusuru vakf-ı müşarünileyhe tashih ve ilhak olunmak üzre tanzim ve icra ve yapılması lâzım gelen mektep dahi ne mahalde inşa olunması münasip ise ol mahalle inşa ittirilsün. Bir de yukarıda dekâkin gibi şeyler yaptırılsun tabirini dercetmiş isem de kahve dükkânına dahi ruhsat varmış diyerek şayet bazıları kahve dükkânı dahi yaptırmaları melhuz olduğundan zinhar kahve dükkânı yaptırılmamak ve her kim yabtırırsa hedmolunacağı evvelce bildirilmek üzre iktiza edenlere müekkit tenbih idesin.» (*Başvekâlet arşivi* dolap 2, sandık 61, Hat-tı hümayun No. 50).

odalarla müştemilâtından bahsedilmektedir. Kışlalar hakkında bir fikir verebilmek için bunlardan ikisinin vaziyetini kısmen aşağıya yazıyorum 1).

Altmış ikinci cemaat ortasının kışlası:

Bu kışlanın üzeri kiremitli kapısının üzeri de (طره صاچاقلى turre saçaklı) denilen oyma saçaklıdır. Efrat koğuşundan başka ayrıca Hazine odası ve Zabitan odası vardır. Kapı ittisalinde ise abdestane ile çamaşırlık bina olunmuştur.

Tabii bu kısımların tâmir edildiklerinden dolayı yalnız bu yerlerin isimleri geçmektedir. Bunlardan başka orta sofası, matbah, kiler, bahçe ve saire de vardı.

96 inci Cemaat odasından bazı yerlerin tâmiri sebebiyle şu izahatı naklediyorum:

Dolma duvarlı, sıvalı, boyalı oda, bunun ittisalinde tahtanî matbah ve ortanın sofa mahalli ve bunun üstünde fevkanî zabitan odaları ve kapı ittisalinde çamaşırhane ile abdestane.

Bunlar her iki ortanın tâmir edilen kısımlarıdır. Birbirleriyle mezcedilüp bir fikir verilmek istenirse her kışlada orta veya bölüğün koğuşları, zabitan odaları, orta sofası, matbah, hazine odası, çamaşırhane ve abdestanenin bulunduğu ve odaların dolma duvarlı, boyalı ve kışla kapılarının saçaklı ve süslü oldugu anlaşılır; bundan başka her bölüğün parmaklıklı bahçeleri de vardı 2).

***

Yeniçeri odalarının mumları bedelleri ocak tarafından verilmek suretiyle Hükümet tarafından tedarik edilirdi; Yeniçeri meydanına haftada bir gün üç mum bir akçe üzerinden on beşer mum verilmek kanundu; mum fiatı yükselse de ocak bundan fazla vermez, aradaki fiat farkını hükümet verirdi. Her bir mum on altı dirhemdi; Çarşamba günleri Yeniçeri ocağı çavuşları Selimî serpuşlariyle odalara mum dağıtırlardı. Bundan başka odalara senede yirmi beşer dirhem üzerinden yetmiş bin zahire mumu tevzi edilirdi; bu mumların yağları kasablardan

1) *Başvekâlet arşivi* M. Cevdet tasnifi, askerî vesika No. 12050
2) *Başvekâlet arşivi* M. Cevdet tasnifi, askerî vesika No. 11538

tedarik edilirdi 1). Mumun üç danesi bir akçeye idare etmediğinden hasıl olan zarar Yeniçerilerin zarar lahimleri gibi hazine tarafından tediye olunurdu 2).

Yeni odalardaki barut ve kumbara imâlathalesi :

Tüfengin Yeniçeriler arasında tamamen taammümüne kadar bunların tüfenk barutları Cebeci ocağı tarafından te'min edilmekte idi; fakat sonraları ocakta bir barut imâlathanesi ile barutun ıslâhı ve el kumbarası yapılmasının lüzûmu düşünülerek 986 Muharrem 21 [1578 M.] tarihli bir hüküm ile Topçu ocağı bölükbaşılarından Mustafa ustanın, Yeniçerilerin Okmeydanında bir imâlathâne yapması tensip edilerek bunun on bir şakirdi ile orada çalışması hakkında emir verilmiştir 3). İşte bu suretle Yeniçerilerin barutları ile el kumbaraları imâlathanesi teessüs etmişti. Bu Yeniçeri baruthanesinin Etmeydanında olup kendi zamanında beş amele ve ustası bulunduğunu Evliya Çelebi yazmaktadır 4).

Etmeydanı tekkesi ve Seğirdim aşçıları :

Yeniçerilerin etleri şehir haricindeki mezbahada kesildikten sonra her sabah salhanelerden (sonraları yalnız Yedikule salhanesinden) hayvanlara yükletilerek Tomruk denilen Etmeydanındaki bir mahalle getirilirdi. Etler otuz kadar hayvana yükletilerek gelirlerken yolda bu hayvanların gerek önünde ve gerek arkasında Yeniçerilerin üç beş Seğirdim ustası ve kasp bulunur ve (savulun) diye bagırarak koşar adımlarla yürürlerdi. Bu etler Yeni odalardaki Etmeydanı denilen mahalde bulunan

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 63

2) *Evliya Çelebi sdyahatnâmesi*, c. 1 s. 560

3) *Mühimme defteri*, 33 s. 237 ve *Mühimme* 33 s. 59 ve 60 bu hükümlerin suretleri Cebeci ve Humbaracı ocaklarına ait kısımlarda görülmüştür.

4) *Evliya Çelebi seyahatnâmesi*, c. 1, s. 560, bu baruthaneden başka Unkapanında Tüfenkhanede, Ayasofyada, Cebehane içinde Macuncu çarşısı kurbinde ve bir de Kâgıthanede olmak üzere dört Baruthane daha vardı. Aynı eser ve cild s. 1, 564 onsekizinci asır ilk yarısında Bakırköyü ve aynı asır sonlarında Çekmece civarında Azadlı Baruthaneleri tesis edilmişti.

sekiz Et tomruğuna yani kasaphaneye teslim olunurdu; bu Etmeydanının ortasında tomruklardan başka Seğirdim aşçılarına mahsus *Tekke* denilen bir mahal olup bunun içinde döşeli fevkanî bir daire vardı; tekkenin iki mermer kapısı vardı; bunun üzerinde kitâbe ve tarih taşı ve kapı önünde bir fener bulunmakta idi. Bu Tekkenin karşısında tekâliften muaf olarak buraya tayin edilmiş olan Meydan kasapları denilen hırıstiyan kasaplara mahsus bir daire vardı 1). Hariçte kesilen etler buraya geldikten sonra sekiz adet kasap tomruklarından her orta ve bölüğün efrat ve tayin miktarına göre tevzi olunurdu; bundan dolayı buraya her sabah orta ve bölüklerin aşçı ustaları bir kısım maiyetleriyle gelüp etlerini alarak giderlerdi; etin mezbahadan gelişi ve dağılışı bir takım merasimle olurdu. Et yolda gelirken et taşıyan hayvanların önlerinden ve aralarından geçmek katiyyen yasak olup bunu yapanlar idam olunurlardı; bunun için mezbahadan Etmeydanına Seğirdimler gelirlerken herkes yoldan kaçışırlardı; hatta bu hususa dair Üssü Zafer'den naklen Cevdet Paşa merhum tarihinde bir feci vak'a bile anlatmaktadır:

Bir gün mu'tat üzre Yedikuleden beygirlere yükletilüp et gelirken Kocamustafa Paşa civarına geldiği vakit Çınar camiinin imamı dalgınlıkla hayvanların önünden geçmiş; bunun üzerine Seğirdimler (uğuru kestin) diye zavallı ihtiyarın üzerine hüçüm etmişler; döğüp ayaklarının altına alup başına tekme ile vururlarken bu ihtiyar (müslüman yok mu) diye bagırınca orada oturan Hekim oğlu Ali Paşa hafidi Sadullah Beğin imamı ve Hacı Salih ismindeki çuhadarı ve Hekim oğlu camii imamı, Seğirdimlere (bilmemezlik ile geçmiş artık yeter vaz geçiniz) diye rica edince Seğirdim ustası ile maiyyeti anlara dahi sövüp saymışlar ve anlarda mukabele etmişler, nihayet Ocak sekbanları ustaları keyfiyeti Sekbanbaşıya söylemişler ve bu adamların Ağa kapusuna celbolunarak idam edilmelerini istemişlerdir; Sekbanbaşı (bunlar ulemâdandır bu husus uhdemden hariçtir) diyerek işi başından atmak istemiş ise de anı da ölümle tehdit eylemişler; bunun üzerine Sekbanbaşı kendisinin azlini Babıâliden rica eylemiş ve bir isyan çıkmasından korku-

1) B. V. Arşivi, Cevdet tasnifi askerî vesikalar No. 2131

larak Sadullah Beğin imamiyle Hekim oğlu Ali Paşa camii imamı Ağakapusu civarındaki Süleymaniye Tabhanesinde boğulup cesetleri denize atılmıştır 1).

Etmeydanına gelen eti, seher vakti oraya giden ve beklemekte olan Seğirdim ustaları, heman koşarak kesilmiş koyunlardan birini kasabın kucağına verirler; kasap kışla kapusunun iç tarafında ayak üzere durup seğirdim usta ve neferleri de kışlanın ortasındaki meydanın diğer tarafında hazır bulunurlar. Bu sırada *Usta çavuş* denilen seğirdim aşçılarının meydan şeyhi ismi verilen en büyük üç zabitinden biri *Gülbenk taşı* ismi verilen yüksek bir taşın üzerine çıkarak iki kollarını çaprastvari biribirinin üzerine atarak bir Gülbenk çektikten sonra:

(Hazır olun ağalar, et geldi. Bildik bilmedik demeyiniz) der ve ustalariyle beraber oraya et almağa gelen efrada hitaben:

(Çardak önünden geçmeyin, pazara ve sokaklara gitmeyin halk sizi pazara giden sanmasun, zabiti görünce kaçın tozluğunuzu indirin peştimallarınızı çeviriniz, haydi babam haydi)

diye yüksek sesle bagırınca her bölük ve ortanın etini kapmak için hazır bulunan seğirdimler bir hamlede, eti kucağında tutan kasaba doğru koşarlar ve her kim ete ilkönce el sürerse eti o alır ve arkadaşlarından ikisi anın koltuğuna girüp kışlasına götürürlerdi 2). Bu tarzın her bölük ve orta için ayrı ayrı tatbik edilmiş olduğu zannolunur 3).

***

Seğirdim aşçılarının aşçılar çavuşu denilen üç eskileri yani kıdemlileri vardı; biri ağa bölüğünden, biri yayabaşılardan ve biri eski odalardan. Eski odalardaki seğirdim usta ve çavuşuna *(Kantar kulu)* denilirdi. 4) Seğirdim aşçılarının zapt ve idaresi

---

1) *Üssü Zafer*, s. 97 ve *Cevdet Tarihi* ve andan naklen *Tarih-i Askeri-i Osmanî*, s. 207

2) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*, s. 208 ve *Üssü Zafer* ve andan naklen Cevdet Tarihi c. 12 s. 164

3) Yeniçerilerin etleri ve tomruk kasapları hakkında Yeniçerilerin iaşeleri kısmına da bakınız.

4) Sadaret mektupculuğu defterleri, numara 19, s. 81 (B. Kâmil tasnifi); buradaki kayda göre Kantar kulu Seğirdim usta ve çavusuna haftada on iki okka et verilirmiş.

bunlara ait olup ete seyirdecek seğirdimleri anlar dizerler ve birisi sırada ileri gidecek olursa ana tura ile vurup sıraya koyarlardı; bunların üçünün her gün bir âlâ koyun tayinleri olup paylaşırlardı 1).

Bu üç eski sonradan dört olmuştur: işte vesikalarda gördüğümüz seğirdim ustaları bunlar olup kendileri orta ve bölük aşçı ustalariyle karıştırılmamalıdır.

Ocaktaki bu seğirdim aşçıları maruf kanunları üzere altı ayda bir saraya ve Bab-ı âliye كاهى kâhi denilen börek ve poğaça 2) takdim ile muayyen ve mutad bir bahşiş alırlar ve yine altı ayda birdanesi çırağ olup sakal salıverirdi. Bunlar topladıkları parayı hariçte sermaye yaparak geçinirlerdi. Fakat bunların on sekizinci asrın son yarısından sonra şımararak yüze çıkmaları üzerine kâhi verilmesini esnafa hattâ hıristiyanlara kadar teşmil ile cerri menfaate kalkışmalarına mebni bâdema yalnız sarayda Padişaha ve Darüssaade ağasına, silâhdar ağaya ve Babıâlide Sadrıazama, Sadrıazam kethüdasına ve çavuşbaşıya birer tabla ve tophane kışlasına ve ocak ricaline de birer tabla ki ceman on altı tabla verüp bundan başka kimseye birşey vermemeleri emrolunmuştu; bu emir mucibince Padişaha kâhi takdiminde kendilerine bin beşyüz kuruş verile-cek ve bunu aldıktan sonra başka bir yerden para almıya-caklardı.

Bu yeni emir üzerine 1206 Zilkâdesinin yirminci günü dört nefer seğirdim aşçısının çirağ olmasına mebni yeni nizam üzere saraydan bin beşyüz kuruş verilmiş ve Sadrıazam ile diğerlerinden de atıyyeler almışlardı 3). Halbuki 1228 senesindeki bir maliye vesikasında Babıâliye kâhi takdimi dolayısiyle aşçılara hazineden dört bin kuruş verildiği görülüyor ki eski usulün bozulduğunu gösterir 4).

Dört nefer seğirdim ustalarının evvelce her altı ayda bir yüz akçe ile çırağ olmaları şıkkı kabul edilmişti; tarihi malûm ol-

---

1) *Kavânin-i yeniçeriyan* 61 b. ve *Kavânin-i Osmanî* ve *Rabıta-i Asitrne*, s. 35

2) Kâhi: içi kıymalı muskavari üç köşe börek, kuru poğça nevinden çarşı böreği (*Lehçei Osmanî*)

3) *Edip Efendi Tarihi*, ikinci kısım s. 193

4) Maliye vesikaları (M. Cevdet tasnifi No. 126)

miyan bu vesika, İkinci Mahmud devrine aitti ki ocağın ve bilhassa ustaların her şeye tehakküm ettikleri son devirlerdir 1).

Hükümetin işlerine müdahale eden Yeniçerilerin başında çorbacı ve oda başılardan ziyade orta ve bölük aşçı ustaları ile bu seğirdim ustaları vardı; bunların hükûmet işlerini müzakere için شورا şûra'ya kabul ve davet edilmeleri bunların bütün bütün şimarmalarını mucib olmuştu 2).

Seğirdim ustaları çırağ olup çıkınca yerine sırası gelen seğirdim aşçısı bölük veya ortasiyle taşrada kalelerde veya nerede ise kendisi Yeniçeri ağasının yarım mühürlü mektubiyle İstanbula davet edilir ve geldiği zaman meydan hizmetine girerdi 3).

Meydan hizmetine giren seğirdim ustalarına çırak koşulur ve bu çırak, kendi ustası meydanda tekmil-i tarik edüp çıkıncaya kadar serhadlerde kendi mensup olduğu ortasiyle beraber hizmette bulunur ve vakti gelince ocak tarafından davet edilir. ve meydan ustalığına başlardı. Orta ustalarının yarısı meydana girmedikce bu çıraklar İstanbula getirilmezdi 4); bazan emre itaat etmeyüp İstanbula gelerek fesad çıkaranlar olurdu; bu gibilerden ocağı tahrik eder diye korkulduğundan bunların dişlileri memleketlerine gönderilerek orada oturtulurdu 5).

Orta camii :

Osmanlı tarihinde meşhur olan ve eski eserlerle vesikalarda *Cami-i Miyâne* diye zikredilen orta camii iptida mescit halinde olarak Kanunî Sultan Süleyman zamanında Vezir-i âzam İbrahim Paşanın delâletiyle yaptırılmıştır; bu cami'in yerinde evvelce

1) *Başvekâlet arşivi*, dolap 8 sandık 220 de 24 No. lu hattın melfufu

2) *Başvekâlet arşiv*, dolap 2 sandık 68 Hat-tı hümayun No. sı 125-126.

3) Yeniçeri ocağı kaidesince (onyedi bölüğün ustası Ali ustanın vilâyeti olan Ankarada ikameti yazılmıştı. Bu makule seğirdim ustalarının meydana duhulleri vakti tekarrüp eyledikte ocağ-ı âmireden yarım mühürlü [Yeniçeri ağasının mührü] mektup ile celbolunmaları meri olan usul ve kaidelerinden olduğundan (Hafaya defteri No. 324 s. 30 sene 1239

4) Dolap 2, sandık 68, Hat-tı hümâyun No. su 125 (İkinci Mahmud devri

5) İki numara evvel Hafâya defterinden naklolunan nota bakın.

cemaat ortalarından on üçüncü ortanın kışlası bulunmakta idi. Bu ortanın kışlası on birinci cemaat ortasiyle birleştirildi; ve on üçüncü cemaat Hasan Halife mescidi tarafındaki yeni odalardan birinin kapısına [*Âdet kapusu*] kapucu tayin edildiler 1). Bundan başka bu kışlaların hariçle temasını tahdid için odaların hepsi birden müteaddit kapılarla çevrildi ve bu suretle orta cami ile bütün kışlalar içeride kaldı.

Burası on altıncı asır sonlarına yakın zamana kadar mescit halinde iken Üçüncü Murad devrinde Yeniceri ağası bulunan Mehmed ağanın arziyle (1000 H. 1591 M.) tarihinde tevsi olunarak cami haline konuldu 2).

Bu camiin imam, hatip, müezzin, muarrif ve kayımına Şehir Emini tarafından verilmek üzere maaş tayin olundu, bu cami imam ve hademeleri hariçten alınmayup Yeniçeriler arasından okuyup yazan ve tahsil görenlerden seçilirlerdi; bunlar, seferden muaf idiler. Parası Yeniçeri beytülmalinden verilmek üzre cami imamına seksen bin akçeye bir ev alınup vakfedilmişti. camiin tevliyeti Sekbanbaşıya ve ciheti arzı Yeniçeri ağalarına aitti 3). Burada orta camii vâızı olarak bir واعظ vâız ile 4) bir de müderris vardı 5).

Yeniçeriler arasında umumî olarak her hangi bir meselenin müzakeresi icab edecek olursa veyahut Yeniçeriye birşey tenbih olunmak lâzım gelirse ocak ağaları bu camiye gelüp görüşerek bir karar verirlerdi 6). Bilhassa on yedinci asırda hemen sık sık vukua gelen isyanlarda bu cami bir دارالندوه Darünnedve olduğu gibi İkinci Osmanın iltıca eylediği bir mahal olmakla da meşhurdu.

---

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 92 b. ve *Hadikat-ül-cevâmi*, c. 1 s. 36

2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 93, Esad Efendi kütüphanesindeki 3436 No. lu bir mecmuada bu tamir dolayısiyle

(orta mescit oldu Abadan kabul ide ahad)

(اورتا مسجد اولدی آبادان قبول ایده احد)

mısraı tarih düşmüş olduğu yazılıdır.

3) حديقة الجوامع *Hadikat-ül-cevâmi*, c. 1 s. 36

4) *Naima Tarihi* c. 6 s. 70 (İkinci tabı)

5) *Mühimme defteri*, 2, s. 108 (Yeniçeriler arasındaki talebelerle müderris ve şagirdler) kısmına bakın.

6) *M. Guer, Moeurs et usages des Turcs* (1768, Paris, c. 2 s. 204)

Orta camide vazife görenlerin isimleri Yeniçerilerin ulûfe defterlerinde zikredilmekte olup yukarıda söylediğimiz gibi hepsi de Yeniçerilerdendi; bunlar ocak efradı arasındaki danışmendlerden seçilirdı. Orta cami imam veya hatibi, âlim olmak şartiyle münhal vukuunda ocak imamı (İmam hazreti ağa) olurlardı.

Yeniçeri maaş defterlerinde حافظ جامع میانه *Hafız-ı cami-i miyâne*, مؤذن جامع میانه *Müezzin-i cami-i miyâne* قیم جامع میانه *Kayım-ı cami-i miyâae* مرمتچی جامع میانه *Meremmâti-i cami-i miyâne* diye bu camii n hademeleriyle tamircisinin isimleri üzerinde şerhler vardır 1). Cevad Paşa merhum, ocağın ilgasını müteakip Orta camiin yıktırıldığını yazmakta isede doğru olmayup Sadrıâzam Selim Mehmed Paşanın arzı üzerine tamir edilmiştir 2),

---

1) 1033 tarihli maaş defterinde ağa bölüklerinden 8, 9, 12, 21, 37, 50, 53 üncü bölüklere bakın.

2) *Başvekâlet arşivi*, dolap vesikaları (dolap 2, sandık 68, Hat-tı hümâyun No su: 101)

YENİÇERİLERİN İÂŞELERİ

Yeniçeri ocağında şimdiki tertip üzere hükûmet tarafından yemek verilmek tarzı yani maruf tabiriyle karavana usulü yoktu; ocaklıların yiyecekleri kendilerine aitdi; Yeniçeriler seferde bulunmayup odalarında oldukları zaman her bir nefer, iaşe masrafı olarak kendisine ulûfede yani her maaşta verilen paradan haftadan haftaya cüma geceleri onar akçe ve on yedinci asırdan itibaren daha fazla kumanya parası ismiyle bir haftalık iaşelerinin bedelini verirlerdi 1). Fakat sonraları pahalılık dolayısiyle haftada iki defa kumanya tertip olundu; Yeniçerilerin içinden bazı zenginler oda arkadaşlarının yiyeceklerine yardım için para vakfetmişlerdi; bundan başka odalarının kandil yağı, odun ve ekmeği ve Ramazan masrafı için de para vakfedenler vardı; bu para işletilerek, nemâsı bunlara sarfedilirdi 2). Her orta ve bölüğün kendisine mahsus yemek kazanı vardı. Bu kazanlar onlarca mukaddes tanınmakta idi.

Yeniçerilerin etlerini her orta aşçısı Fatih zamanına kadar hariçteki kasaplardan tedarik ederdi; bazan et bulunmamak ve pahalı olmak yüzünden asker sıkıntı çekerdi; Fatıh Sultan Mehmed bunun önünü alarak üç akçe ile Yeniçerilere et vermek için ayrıca bir mezbaha açtırdı; et nakadar yükselirse yükselsin bu et Yeniçerilere üç akçeye verilecek ve zamanın narhına göre fiyat fazlası seneden seneye Fatihin vakfettiği yirmi dört bin altunun nemâsından tesviye edilecekti 3); fakat zamanla bu para çur çar edildi; bunun üzerine Kanunî zamanında Yeni odalarda Etmeydanı tesis olundu ve üç akçadan yukarı olan et farki hükûmet tarafından verildi; vesikalarda tesadüf ettiğimiz ضرر لحم *zararı lahm* yani et zararı hühümet tarafından verilen bu farkın adı olup bu zarar iskelelere gelen hayvanlardan alınan kasabiye

1) *Halkondil* zeyli teşkilât kısmı ve *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 40 ve 41.

2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 40 b. ve 41.

3) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 59 b. ilâ 60 b.

akçesinden verilmekte idi 1). Sefer esnasında muharebeye giden ortalara iki okka et ve beher nefer için yarım okka ekmek ve koşum ve binek hayvanları için saman, ot ve arpa verilir, mütebaki masarif ortanın parasiyle tedarik olunurdu 2).

Odalardan her birinin mevcuduna göre eti muayyendi; atlı Sekbanlara birer okka ve yaya Sekbanlara yarımşar koyun, yalnız Sekban kethüdasiyle kâtip odalarına, mevcutları fazla olduğundan birer koyun verilirdi; bundan başka mevcutları fazla olanlara da birer koyun verilmekte idi. Meselâ yukarıda birer koyun alan bölüklerden başka atlı Zağarcılarla, Ağa odası, Solak odaları ve solak müteferrikaları odaları da birer koyun alırlardı 3). Yedikulede kesilen etler 4) Seğirdim aşçıları tarafından Yeni odalardaki Etmeydanına getirilerek orada okkası üç akçe üzerinden tevzi olunurdu 5).

Yeniçeri Etmeydanında ocağa mahsus sekiz aded *Et tomruğu* (kasap dükkânı) ve aşçıların namaz kılmaları için bir mescit vardı 6). Bu sekiz tomruğun her birine ikişer hırıstiyan kasap ile dörder hizmetkâr tayin edilmişti; bu kasap ve hademelerin hizmetleri mukabili kendilerinden vergi, resim ve acemi oğlanı ve saire alınmazdı 7).

---

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 60 b.; bu eserde Yeniçeriler için bir senede Rumelinden üç yüz altmış bin koyun tâyin olunduğu yazılıdır. Yeniçeri Teşkilât mecmuasında on altıncı asrın son yarısında Yeniçeriler ocağının et farkı olarak senede yüz elli kese ضرر لحم zararı lahm verildiği yazılıdır.

2) D'Ohsson, c. 7 s. 341

3) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 61

4) Yeniçerilerin etleri (993 H. 1585 M.) senesine kadar Yedikule ile Edirnekapısı kasaplarından alınır ve Seğirdimlerle Etmeydanına getirilirdi. Bu tarihten itibaren kasap esnafiyle ocağın anlaşması üzerine şehre gelen koyunların Koyun emini marifetiyle Yeniçerilere aid kısmının Yedikuledeki salhanelerde kesilüp getirilmesi takarrür etti. (*Mühimme*, 55 s. 126).

5) *Koçu Beğin teşkilât mecmuası* (Kütübhanemizdeki nüsha, s. 13).

6) 6599 No. lu ve 1074 tarihli ulûfe defterinde 23 cemaatten dokuz akçe yevmiyeli (Mehmed Mustafa) isminin üzerindeki (İmam-ı mescid-i meydan-ı lâhim) şerhi buradaki mescit imamını gösterir.

7) Asitanede Dergâh-ı âli Yeniçerileri Lâhim meydanında vaki sekiz adet tomruk bâberat sekiz Ruma verilüp bunlar hizmetleri mukabele-

Et tomruklarının nezareti başçavuşa, kasap ve hademelerin nezareti de baş deveciye verilmişti 1). Yeniçeriler arasında *Meydan kasapları* diye zikredilen kasaplar işte bu, Rum kasaplardır 2).

Odalara verilen koyun etinden başka Sekban başının beş, kethüdanın dört, Zagarcı Seksoncu, Turnacının üçünün bir ve Haskilerle devecilerin ve Zenberekci başının her birinin birer koyunları vardı; Başçavuş üç, Kethüdayeri, Mühzır başı birer koyun alırlardı, Yeniçeri kâtibinin üç koyunu vardı 3).

Mutlaka yayabaşılardan olması kanun olan meydan çorbacılarının vazifelerinden biri de et işine bakınaktı ve iki koyun tayını vardı 4).

Orta ve bölük erzakının alınması ve tabela tanzimi orta ve bölüklerin vekilharçlarına ait olup, bu zabit bu günkü tabirle iaşe zabiti demektir. Orta veya bölüklerin yemeklerini kendilerinin aşçı ustaları pişirir ve maiyyetinde yamaklar bulunurdu. Odalarda en aşağı yevmiye alan yeni efrad yiyecek parası vermezlerdi; bunlar hizmetle mükellef olduklarından ve yevmiyeleri de pek az bulunduğundan dolayı yiyecekleri ortadan çıkardı 5). Grassi, Yeniçerilerin ücretlerinden başka yiyeceklerinin Padişahlar tarafından temin edildiğini yazıyorsa da böyle değildir; ancak seferde yine bedeli mukabilinde yiyeceklerinin un veya ekmeklerinin ordu iaşesine memur olanlar tarafından

---

sinde ciziyelerini virüp avarız-ı divaniyye ve tekâlif-i örfiyye ve şâkkadan ve kul ve cariye resminden ve hamur bitirmesinden ve ordu akçesinden ve kazma ve kürek ve otluk ve haftalık ve ruz-ı hızır akçesinden ve muhtesip ve Ases başı ve subaşı ve Yasakcı ve Acemi oğlanı tekâlifinden ve fuçı ve tulum resminden muaf ve müsellem olup bunlardan vefat edenlerin gedikleri Yeniçeri ağasının ilâmı üzerine beratla ahardan müstahikkına verilirdi. sene 1222 (Askerî vesikalar M. Cevdet tasnifi No. 24999)

1) *Yeniçcri teşkilât mecmuası*, s. 9

2) *Üssü Zafer*, s. 97

3) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 61 her sene meydana yani Yeniçerilere ne kadar koyun verildiği Koyun Emini defterlerinde yazılı idi. Matbah-ı âmire koyunu da mukayyetti. Onyedinci asırda bu koyunların tedariki için Rumeli kazalarının vereceği miktara göre mürettep bir defter gönderilirdi. Rumelinden üçyüz bin celep koyunu alınırdı.

4) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 85.

5) *Halkondil* zeyli teşkilât kısmı ve *L'origine des Turqz.*

tedarik edildiği görülmektedir. Ricaut, meşhur eserinde, Avrupa devletlerindeki muasır orduların hiç birisine Yeniçeriler kadar bakılmadığını yazmaktadır.

Hasekilerle, Turnacıbaşı, Samsoncubaşı, Zagarcıbaşı ile ortalarının ve Sekbanların fodlaları olduğundan bunlar ekmek cihetinden para sarfetmezlerdi; çünkü bunların, av için besledikleri köpeklerin Sekban furunundan her biri altmış sekiz dirhem vezninde muayyen miktar fodlaları olduğundan bu meyanda bu ortalar kumandan ve efradına da fodla verilmişti 1).

Yeniçeriler sefere gittikleri zaman her bölük ve orta efradından ikişer altun komanya parası alınırdı; *Eşkinci* yani sefere gitmesi lâzım gelen Yeniçeri seferde bulunsun, bulunmasın sefere gitmiyen korucular ile oturaklar yani mütekaidler müstesna olmak üzere herkes bu parayı vermekle mükellefti. Bu para ile seferden avdet edinceye kadar orta ve bölüklerin yiyecekleri tedarik edilir ve bazan avdette para bile kalırdı.

***

Yeniçerilere ramazanın onbeşinci günü Hırka-i şerif ziyareti alayından sonra saray matbahından baklava verilirdi 2). Bu baklavayı Yeniçeriler alayla alup götürürler ve buna *Baklava alayı* derlerdi. Bundan başka Ramazanın on beşinden itibaren kanun üzre Yeniçeri ağası umumen kapu halkıyle yani ocak zabitleriyle Vezir-i âzamdan başlıyarak diğer kubbe Vezirlerinin ve Kaptan Paşanın iftarına giderlerdi 3).

On sekizinci asır sonlarında Ramazanın yirminci gecesi Yeniçeri ağası ocak ağaları ile Sadr-ı âzamın iftarına davet olunur ve arz odasında kurulan iki sofradan Sadrazamın sofrasına Yeniçeri ağası ile Sekbanbaşı, Kul kethüdası ve Yeniçeri

1) *Kavânin-i yeniçeriyan* varak 41.

2) *Telhis mecmuası*, (Umumî kütüphane No. 5867)

3) (.. Ramazanı şerifin on beşinci gecesinde Kanun-ı kadim üzre Yeniçeri ağası umumen kapu halkiyle Vüzera-yı izam hazaratının sumat-ı nimetine vardılar; iptida Sadrıazam hazretlerinden başlayup nöbet ile Kaptan Paşa hazretlerinde âher ola gelmiştir; سالبسال salbesal terk olunmaz vaz'ı kadimdir ve âlî ziyafet ve âzim masraftır..) *Selâniki* tarihi, s. 80 sene 973. yine ayni tarihin basılmamış kısmında da buna dair bir not vardır (*Esad Efendi Kütüphanesi*, 2259 varak 323 b.)

Efendisi ve İkinci sofraya da Seksoncu, Zagarcı ve Turnacı başılarla İstanbul ağası ve ocak imamı otururlardı: diğer ağalar misafir odasındaki iki sofrada ve Kârhaneliler denilen ağa kapusu sanatkârları da divanhanede iftar ederlerdi 1).

Yeniçerilere kurban bayramında canlı olarak kurbanlık koyun verilir ve bu suretle ortalarında kurban keserlerdi 2).

Yeniçerilerin kazanları:

Yeniçerilerin, içinde yemek pişirdikleri orta ve bölük kazanları kendilerince mukaddesti; her odanın bakırdan yapılmış iki veya üç kazanı vardı; bu kazanlar küçük zabitlerin muhafazasında bulunuyordu; orta ve bölük aşçıları hatırı sayılır zabitlerdendi; suçlu Yeniçeriler orta veya bölük matbalında aşçının nezareti altında habsedilirlerdi. Matbah, aynı zamanda tevkifhane idi.

Yeniçeriler odalarına aid her hangi bir işi görüşmek üzre kazanları etrafında toplanarak karar verirlermiş; bir isyan halinde orta ve bölük kazanlarını meydana çıkarırlardı. Muharebe zamanında Yeniçerilerin kazanları, bayrak ve nişanlarından daha ehemmiyetli olduğundan kazanın düşman eline geçmemesine çok dikkat ederler ve aksi hali büyük bir felâket sayarlardı. Muharebede bir orta veya bölüğün kazanı zayi olursa bütün orta ve zabitleri azledilirlerdi; hatta bu zabitlerden her hangi biri tekrar ocakta bir vazifeye tâyin edilse bile evvelki bulunduğu orta veya bölüğe giremezdi. Sefer esnasında kazanlar orta çadırlarının önünde dururdu.

Bir kısım Yeniçeri ortaları İstanbulun muhtelif semtlerinde Kulluk yani Karakol hizmetinde bulunduklarından her sabah bunların orta ve bölüklerinde pişen çorba, orta kazanlarından biriyle kendilerine dağıtılırdı. Ortasına bir sırık geçirilmiş olan kazanı iki Kullukcu nefer omuzlarına alarak taşırlar ve Başkarakullukcu olan bir Kepçeci de bu çorbayı Kulluk neferlerine dağıtırdı 3).

---

1) *Teşrifat-ı kadime*, s. 31 (*Esad Efendi*)
2) *D'Ohsson*, c. 7 s. 341.
3) *D'Ohsson*, c. 7 s. 348.

Yeniçerilerin orta ve bölük kazanlarından başka bir de Hacı Bektaş-ı Velînin çorba pişirüp ocağa yadigâr ettiğine inanılan *Kazan-ı şerîf* vardı; itikatlarına göre bu kazan bulunduğu mahalden kaldırılup yerine bir kova su dökülürse dünya alt üst olur diye inanırlarmış. İsyan zamanında bu kazanın etrafına toplanup müzakere ederlermiş. Buraya dehalet edenler ocağın himayesine mazhar olurlarmış 1).

---

1) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*, s. 212.

YENİÇERİ OCAĞINDAKİ FODLA TEVZİATI

Fodla eskiden hayır müesseseleri olan imaretlerin ilgasına kadar vakıf şartları mucibince her gün müstahiklara tevzi edilen pide biçiminde kepekli undan yapılan bir nevi pide idi Yeniçeri ocağında da fodla furunından gerek ocaktaki muayyen şahıslara ve gerek av köpeklerine verilmek üzere her gün külliyetli miktarda fodla çıkardı. Fodla furunu Fatih Sultan Mehmed zamanında av köpeklerinin yiyecekleri için ihdas edilmişti.

Ocak efradı kendilerine ait ekmeği kendileri tedarik ettikleri için fodlanın bunların hepsine şümulü yoktu. Fodla furunu asıl Sekban, Zağarcı ve Haseki ortalarında beslenen av köpekleri için ihdas edilmiş olup adına *Sekban furunu* denirdi; ayrı bir bölük addedilen bu furunda Acemi oğlanları arasından yetişmiş ondört akçe yevmiyeli bir ekmekci başı ile Acemi oğlanlarından tayin edilmiş elli, altmış kadar furun hizmetkârı vardı. Ekmekci başıdan sonra bu furunun en eskisine *Halîfe* yani *Kalfa* ve andan bir derece aşağı olan acemiye *Hamurkâr* ve daha sonrakine *Simitçi* ismi verilmişti; onyedinci asır başında Halîfenin yedi ve diğerlerinin altı akçe yevmiyeleri vardı 1). Bundan başka bu Sekban furununun *fodla kâtibi* ismiyle harç ve masrafları havi defterleri tutan nüfuzlu bir kâtibi bulunuyordu. Bu kâtip terfi ettiği zaman Yeniçeri kâtibi olurdu.

Sekban furunu Ayasofya civarında olup Anbarcı, Kantarcı ile bu furuna odun temin etmek üzere bir mutemed ve fodlayı verirken sayan bir *Sayıcı* ve bu tevzi edilen fodlayı yazan *küçük fodla kâtibi* denilen yazıcı buradaki muvazzaf memurlardandı; bunlardan anbarcı, kantarcı, sayıcı, küçük fodla kâtibi hizmetleri sebebiyle seferden muaf idiler.

On altıncı asır sonlarında fodla için hergün kırk kile un sarfedilirdi. Bu asrın son yarısı içinde Yeniçeri ocağı halkından fodla alanların kimler olduğu ve her gün kaçar çift fodla aldıkları aşağıdaki cedvelde gösterilmiştir 2).

---

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 25 b.

2) *Kanunnâme*, (Atıf Efendi kütüphanesi 1734, varak 284).

دربيان توزيعات فودلۀ خاصه در فرون سكبانان

Der beyan-ı tevziat-ı Fodla-i Hassa der Furun-ı Sekbânân

Fodla alanlar	Kaçar çift aldıkları	Fodla alanlar	Kaçar çift aldıkları
Yeniçeri Ağasına	10	Seksoncu Kethüdasına	4
Sekbanbaşıya	35	Sekiz nefer seksoncu Bölükbaşılarına (birer çiftden)	8
Yeniçeri Kâtibine	34	Seksoncu bölüğüne	46
Yeniçeri Kethüdasına	12	Turnacıbaşıya	9
Fodla Kâtibine	15	Turnacı Kethüdasına	3
Furun hademesine	12	İki Turnacı Bölükbaşısına (birer çiftden)	4
Furun Bölükbaşısına	6	Turnacı bölüğüne	15
Sekbanlar Kethüdasına	14	67 inci cemaat Hasekisine	8
34 Sekban Bölükbaşlarına	55	67 inci cemaat Kethüdasına	2
Sekbanlar bölüğüne 1)	117	67 inci cemaat Bölükbaşısına	1
Atlı Zağarcıların her birine	3	67 inci cemaata	17
Zağarcıbaşıya	15	66 ıncı cemaat Hasekisine	8
Zağarcı Kethüdasına	6	„ „ „ Kethüdasına	2
Yedi nefer Bölükbaşılara (birer çiftden)	7	66 ıncı cemaatin iki Bölük başısına	2
Bölük kâtibine	2	66 ıncı cemaat bölüğüne	12
Yaya Zağarcılar bölüğüne	70	49 uncu cemaat Hasekisine	9
Seksoncubaşıya	20	„ „ cemaate	6

Onyedinci asır başlarında Sekban furunundan her gün fodla alanların miktarı ile fodlaları da artmıştır. Aşağıdaki cetvel bu tarihlerdeki fodla miktarını ve alanları gösteriyor 2).

1) Atlı Sekbanlar kırk beş neferdir, Baş Sekbana beş çift, kırk dört neferine üçer çift veriliyordu.

2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 25 ilâ 27 ve varak 71 b. ve 72 a.

Fodla alanlar	Kaçar çift aldıkları	Fodla alanlar	Kaçar çift aldıkları
Sekbanbaşıya	40	İkinci deveciler ortasına 1)	2
Sekbanlar Kâtibine	5	Cemaat ortalarına	80
Sekbanlar Kethüdasına	5	Yeniçeri Kâtibine	40
Sekbanlar Çavuşuna	1	Kethüda Beğe	40
Sekban Bölükbaşılarına	55	Başçavuşa	10
Sekban orta ve tazılarına	117	Ocak Muhzırıne 2)	7
Atlı Sekbanların herbirine	3	Kethüdayerine	10
Zagarcıbaşıya	25	Orta Çavuş'a	4
Zağarcılar Kâtibine	2	Küçük Çavuş'a	3
Atlı Zağarcıların her birine	3	Zenberekcibaşıya	2
Zağarcı ortalariyle Zağarcılara	70	Ağa İmamına	10
Seksoncubaşıya	20	Fodla Kâtibine	40
Seksoncu ortalariyle Seksonlara	46	Küçük Fodla Kâtibine	12
Seksoncu oda kethüdalarına	4	Etmekci Başıya	12
Turnacıbaşıya	9	Fodla Sayıcıya	12
Turnacı ortalarına	15	Fodla furunu anbarcısına	10
Baş Hasekiye	8	Fodla furunu kantarcısına	10
Birinci Haseki ortasına	25	Ağa kapusu baş şagirdine	7
İkinci Hasekiye	7	Yeniçeri Efendisi kalemi Başşagirdine	8
İkinci Haseki ortasına	20	Yeniçeri Efendisi kalemi şagirdlerine	20
Üçüncü Hasekiye	7	Orta cami hatibine	7
Üçüncü Haseki ortasına	15	Anadolu Ağasına	8
Orta cami imamına	4	Rumeli Ağasına	7
İstanbul ağasına	15		

Bu listede Yeniçeri ağasının ismi yoksa da anın fodlası muayyen olduğundan buraya yazılmamıştır.

1) İkinci deveci ortasına tazı beslediği için Fatih zamanında iki çift fodla tayin edilmiştir.

2) Ocak Muhzırı Vezir-i âzamdan muayyen fodla aldığı için Sekbanlar furunundan üç çift noksan verilirdi (*Kavânin-i Yeniçeriyan*, varak 26 B.).

YENİÇERİLERİN BÖRK VE ELBİSELERİ

Yeniçeriler başlarına Ahîlere mahsus olan beyaz keçeden mâmûl *Börk* giyerlerdi; bu börke *Yeniçeri keçesi* ismi verilmişti. Bu beyaz börkü, Yeniçerilerden ve bazı Serhadlerde Kul kardeşlerinden başka hiç kimse giyemezdi 1). Yeniçeri keçesinin irtifaı bir buçuk kadem [takriben kırk beş santim] olup bundan sonra arkaya devrilen ve ayrıca tiftikten yapılan kısma *Yatırtma* ismi verilmişti 2). Bu ilâve kısım Hacı Bektaş-ı Veliye aid kısımdı 3). Yatırtma geniş olup omuzlara kadar iner ve Yeniçeri yürürken omuzlarına vururdu; keçenin bu arka kısmı enseyi örter, yağmur, kar ve soğuktan enseyi muhafaza ederdi.

Börkün başa girecek ağzına üç, dört parmak eninde gümüş veya altun kılâptandan bir zırh geçirilmişti; bundan başka börkün en tepesinde ve arkaya devrilecek yerde bir demir çenber vardı, bu çenberden sonraki kısım arkaya yatardı ki daha evvel de söylediğimiz gibi buna *Yatırtma* denirdi. Busbek Yeniçeri keçesi hakkında şöyle diyor:

“Bunlar topuklarına kadar inen bir esvap giyerler; başlarındaki serpuş bir kaputun kolundan ibarettir, serpuşun bir kısmı başı sarar, bir kısmı da arkaya enseye çarpar, altlarında

---

1) Halep Beğler beğisine hükümki ?

Mahrusa-i Halebin Hisar erleri Yeniçeri gibi keçe giyüp kulluk beklemek murad ittikleri ilâm olunmağla imdi keçe giymek Dergâh-ı muallâm Yeniçerilerinin ve bazı Serhatlarda olan kul karındaşlarınındır zikrolunan taifeden gayri keçe giymek hilâf-ı kanundur ve kulluk beklemek kapu Yeniçerilerine (Dergâh-ı âli yeniçerilerine) müteallıktir: kul karındaşları ve garipler kulluğa dahleylemek caiz değildir, deyu bilfiil Yeniçerilerim ağası tarafından mühürlü mektup verilmegin buyurdumki bu bapta müşarünileyh tarafından verilen mühürlü mektup mucibince amel idüp aşağı kale Azapları keçe giymeyüp men ve def eyleyesin. (*Mühimme*, 78 s. 115).

2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 35.

3) » » , » 33 b. Yeniçeri ocağının ananesine göre bu *yatırtma* Hacı Bektaş-ı Velinin kepeneğinin yeni imiş; bunu Hacı Bektaş-ı Velinin oğlu Timurtaş Dede giydirmiş. Dua etmek için elini Yeniçerinin başına koyunca kolunun yeni askerin arkasına sarkmış ve teberrüken bu kısım börklere ilâve edilmiş imiş.

gümüşten müstatil biçiminde yaldızlı madenî bir parça vardır„ 1).

Börkün ön kısmında gümüşten veya parlak bir madenden yapılmış olan ve *Yünlük* denilen *Tüylük* [kaşıklık] 2) ve Busbeğin müstatil olduğunu söylediği kısım, kıymetli ve kıymetsız [Yeniçerinin servetine göre] taşlarla süslü olup Börkün ön kısmından yukarıki çenbere kadar devam ederdi.

Yeniçeri kumandan ve zabitleri rütbelerine göre bu *Yünlük [Tüylük]* kısmına, başlarına taktıkları sorguçlarla arkalarından bellerine doğru inen tüylerin uçlarını sokarlardı 3); bundan dolayı bu kısma Yünlük [Tüylük] denilmişti. Yeniçeriler kendi keçelerine Zer kula [Zerrin külah] derlermiş 4). Yeniçeriler keçelerine hiç bir şey koymazlar yalnız Serdengeçti olanlar başlarına sorguç takabilirlerdi 5). Keçelerin bir kısmı da vardı ki bu da yünlüksüz (Tüylüksüz) ve kuka olup bunu da yine ocaktaki bir sınıf Yeniçeri giyerlerdi. Bu kayıdlara göre dört türlü Börk vardı: yünlüklü keçe, yünlüksüz keçe, Üsküf, ve Kuka.

Yünlüklü keçe, önündeki tüy takılacak yerine sonradan *kaşıklık* da denilen yatırtmalı keçedir, bunu yeniçeriler giyerlerdi.

---

1) B. Hüseyin Cahid Yalçın tercümesi 19, Theodore Cantacasin, L'origine des Turqz isimli eserinde Yeniçeri keçesi hakkında şöyle demektedir: «Serpuşları beyaz keçedendir, başa sıkı sıkı geçirilir, arkasından enselerini örtmek için bir ek vardır. Bu keçe külâh başda dik duracak şekilde kalıplanmıştır. Yeniçerilerin kendi dillerinde Turkula [zerkola] dedikleri bu keçenin etrafında Füzodor [Fuseau d'or] namı verilen sırma şerit takanlar da vardır. Bütün Türkiyede bu keçe külâhı yalnız Yeniçeriler giyerler; Kethüda ve Yayabaşı ve Bölükbaşıların Börklerinin (Üsküf) etrafı sırmalıdır.» *Halkondil* zeylindeki teşkilât kısmında da Yeniçerilerin başlarına beyaz keçeden mamûl (Zerkola) giydikleri yazılmaktadır (s. 72)

2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 34 b. (içlerinden birisi gümüşten bir küçük yün takacak düzdürüp keçenin önüne mıhladıcak sairleri dahi anı gördüklerinde) yaptırup namına Yünlük dediler, börk'ün önünde duran ve tüy takılan bu boruya (yünlük) (yün takacak) (Turna yününü takarlardı) gibi ibarelerden dolayı (tüylük) olması lâzım geleceği hatıra gelmekte ise de elimizdeki iki ayrı nüshada da yünlük yazıldığından ben de aynı tabiri kullandım; fakat karii şaşırtmamak için bunun tüylük olduğunu da işaret ettim.

3) *Halkondil zeyli*, teşkilât kısmı s. 70

4) *Halkondil zeyli*, teşkilât kısmı s. 72 ve *Theodore Cantacasin.*

5) *Halkondil zeyli*, taşkilât kısmı s. 72

Bu börk'ün başa giyilecek kısmı çepeçevre kâgıd üzerine nakışlı idi, bu nakışa *Daltac* ismi verilmişti; bunun üzerindeki nakş üsküfün aynı ise de anın gibi sırma işlemeli değildi, kâğıda nakşolunmuştu; ocak ananesine göre bu daltaç resmini Ak Şemsettin'in halîfelerinden biri göstermişti.

Yünlüksüz keçe ise önünde tüy takacak boru gibi gümüşten veya madenden yapılmış şekl-i mahsus-ı olmıyan börk idi; bunu acemi ocağının Kethüdasiyle Başçavuş'u ve Aşçı başısı ile Yeniçeri ağasının bir yere gidişinde ve merasim haricinde maiyyetinde bulunan gedikli Mehterleri ve küçük çavuş giyerlerdi.

Börk'ün bir kısmı da *Üskûf* olup başa giyilecek ağzı dört beş parmak enliliğinde sırma işlemeli idi ve arkaya yatırtması yoktu 1). Fatih Sultan Mehmed zamanına gelinciye kadar Padişahlarla ümera muharebe zamanında başlarına yayabaşı börk'ü giyerlerdi 2). Yeniçeri keçesinin bundan sonra rütbe ve dereceye göre turna telli, balıkçıl telli, sorguçlu, sorguçsuz şekilleri vardı 3); kuka, yayabaşı keçesi gibi ise de üskûfü ve süpürge sorgucu yoktu, tüylüğüne turna teli takılırdı 4).

Yeniçeriler başlarına keçeyi eğri, orta ve bölük kumandanları ile atlı sekbanlar ise düz giyerlerdi 5); evvelce söylediğimiz gibi Yeniçeri börklerinin arkasında yatırtma olduğu halde yayabaşılarda bu yoktu ve bundan başka yayabaşılarının keçeleri dört, beş parmak sırmalı yani Üskûf idi.

---

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 33 b. 34 b. 67 b. ve 101.

2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 34.

3) *Thévenot*, Yeniçerilerin börkleri hakkında şöyle diyor: « Yeniçerilerin elbiseleri diğer Türklerin elbiselerinden farklı değildir, fakat serpuşları başkadır, zira Yeniçeriler başlarını bir kazak kolu gibi arkaya sarkan bir serpuşla örterler, bu kola benzeyen şeyin bir ucuna başları gecmiştir, diğer ucu arkadan omuzlarına kadar büyük bir kukulâta imiş gibi sarkar; alınlarında bu serpuşa merbut yarım kadem uzunluğunda bir mahrut vardır; bu mahrut ateşîn yaldızlı gümüşdendir ve sahte mücevherlerle süslüdür; bu serpuşun adı Zerkola olup Yeniçerilerin merasim serpuşudur; fakat alelâde günlerde umumiyetle bugün bir külâh giyerler, külâhın Yeniçerilere mahsus bir tarzda büzülmüş bir kurdelası vardır . . » fasıl 50.

4) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 38 *D'Ohsson*, Üskûf ile kukayı bir addediyor (c. 7 s. 344).

5) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 72 A ve b.

Yayabaşılar süpürge şeklinde sorguç takarlardı; arkalarında uçları yünlüge takılı turna teli denilen tüy sarkardı; üsküflere takılan *Süpürge* denilen sorguç Yıldırım Bayezid zamanında ihdas edilmişti 1). Turna teli denilen ve üsküfün arkasından bele doğru sarkan tüyü bütün ocak zabitleri takarlardı; fakat Yavuz Sultan Selim İran seferinden avdette yayabaşılarla ocak ağalarını tefrik için balıkçıl tüylerini ocağın büyük zabitlerinin takmalarını kanun yapması üzerine turna teli takılması yayabaşı olanlarla diğer bazılarına inhisar etmişti 2). Yalnız Baş yayabaşının bazan balıkçıl tüyü takmasına müsaade edilmiştir 3). Solaklar hükümdar maiyyeti olduklarından anlar da çorbacı yani yayabaşı keçesi denilen *Üsküf* giyüp arkalarından turna teli takarlardı; bunların zabitleri olan solak başılarla kethüdaları, turna teli yerine balıkçıl tüyü takıyorlardı 4). Yeniçeri kethüdası Divan-ı Hümâyuna çorbacı üsküfü ile gider ve turna teli yerine balıkçıl tüyü takardı; başçavuşun üsküfü yayabaşılarınki gibi ise de sorgucu yoktu 5).

Muhzır ağa ile Kethüdayeri, Zenberekci başı, Yayabaşı üsküfu giyerlerse de sorguçları balıkçıl kuşu tüyündendi 6). Deveci ağalarla, bölükbaşılar, cemaat ortalarının kethüdaları başlarına kuka denilen serpuşu giyerlerdi; kuka, çorbacı yani yayabaşı keçesi gibi ise de üsküfü ve sorgucu olmayup yalnız turna teli takardı 7); bunlardan başka Sekbanbaşı Divan-ı Hümâyuna مجوزه *Mücevveze* ile giderdi 8); Talimhaneci başı, İstanbul Ağası ve Yeniçeri Ağasının maiyyeti olan gediklilerden baş, orta

---

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 35; ananeye göre Yıldırım Bayezidin Karaman seferinden avdetinde Hacı Bektaş-ı Veli türbesini ziyaret eden birkaç yayabaşının türbede devekuşu tüyünden yapılan süpürge ile kabri süpürdüklerini görüp teberrüken bunu başlarına takmaları süpürge sorgucun ihdasına sebep olmuş imiş.

2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 35, b.

3) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 82.

4) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 90.

5) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 78 b.

6) *Kavânin-i yeniçeriyan*, s. 80 a. ve 80 b. ve 95 b.

7) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 38 (Kuka heman çovracı [çorbacı] keçesi gibidir velâkin üsküf olmaz ve Süpürge sorğuç dahi olmaz, heman ardında turna teli vardır.).

8) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 73 b.

ve küçük mehterlerle küçük çavuş, Ariyetî çavuş denilen çavuş vekili de Yeniçeri Ağası Divanında kanun üzere başlarına Mücevveze giyerlerdi 1).

***

Ocak ananesine göre Yeniçerilerin keçeleri ilk devirlerde Bilecik'te yapılıyordu 2). Yavuz Sultan Selim zamanında ocak haricinden bazılarının da Yeniçeri keçesi giyerek kendilerine Yeniçeri süsü verdiklerini gören bu Padişah, Börk'ün yeniçerilerin kışlalarında vapılmasını emretti ve öyle yapıldı 3); bundan sonra epey müddet öylece devam etti ve bunlar Yeniçerilere odabaşılar vasıtasiyle tevzi olundu, saraya mensup kapucuların keçeleri de Yeniçeri ocağında yapılırdı 4). Fakat sonraları bu takyitten vaz geçilmiş ve keçeler hariçten talip olanlara yaptırılmıştır; hattâ bir aralık Yeniçerilerin keçesi müteahhide verilüp o da zamanında keçeyi yetiştiremediğinden dolayı şikâyet edilmiş ve nihayet bu tarz da kaldırılarak bu iş keçeci esnafına verilmişti 5). Taşrada bulunan Yeniçerilerin keçeleri eskiyince İstanbuldan kendilerine keçe gönderilirdi 6). Yeniçerilerin ke-

---

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 73 b., 34 b. ve 67 b. ve 101

2) *Âşık Paşazade tarihi*, s. 40 İstanbul tab'ı.

3) Yeniçerilerin Yeni odalardaki kışlasının kapılarından Ağa kapısından girildikten sonra Keçeciler mahalli diye bu keçeyi yapanların yerleri varmış (*Yeniçeri Teşrifat mecmuası*, s. 7). Evliya Çelebi de (Esnafı Keçeciyan-ı Yeniçeri) başlığı altında Yeni odalarda Orta cami kurbünde on Keçeci dükkânı ve altmış kadar Keçeci olduğunu yaziyor (c. 5 s. 596).

4) *Kavânin-i yeniçeriyan*.

5) Ankara kadısına hüküm ki;

Bundan akdem Yeniçeri kullarının keçelerin her kim alup getirüp بيع beyi olunurken vâfi ve müstevfi bulunur imiş; hâliyâ iltizam olunmağla gelmez olduğu ilâm olunmağın üslûb-ı sabık üzre her kim murad edinirse aldırup ticaret ehliçün mani olmayup getirüp بيع bey ideler ta kim sahiplerine cihet-i maaş ve Yeniçeri kullarıma vafir ve müstevfi keçe bulunup muzayıka gelmek lâzım gelmiye sene 973 (*Mühimme defteri*, 5 s. 343)

6) Kanunî, son seferi olan Sigetvar'a giderken Edirneden, İstanbul muhafızı olan İskender Paşa ile Şehir Eminine bir hüküm göndererek Edirneye Yeniçeri keçesi gönderilmesini emretmişti:

İskender Paşa ve Şehir Eminine hüküm ki;

Yeniçeri kullarıma keçe lâzım olmağın buyurdum ki vardıkta asla tehir itmeyüp bulunandan ne miktar keçeler ele girürse alıp dahi

çelerini İstanbulda yapan keçeci esnafı bunların börk'üne yetişecek kadar yün tedarik etmedikce diğer esnafa yün verilmezdi 1).

Üskûf işletmek için keçi derisi ve üstüvane için de Ahu derileri kullanılırmış, Bu derileri *mîrî Üskûf-ü* dikmeği taahhüt eden esnaf tedarik etmedikçe başkalarına verilmezdi 2).

***

Yeniçerilerin mîrî mavi veya lacivert çuhadan bol yenli ve boyunca astarlı Yeniçeri çuhası denilen mîrî çuhanın kaputları ve altında önü açık ve topuklara kadar inen *Dolama* ismi verilen 3) cübbemsi bir elbiseleri vardı; ayaklarına baldırları sıkı çakşır giyerler ve yürümelerine mani olmamak için icabında Dolamanın eteğini bellerine sardıkları ipek veya iplikten yapılmış sırma çubuklu kuşaklarına sokarlardı 4).

---

muaccelen Rodoscuğ'a (Tekirdağı) gönderüp andan araba ile Edirneye göndermek ilemi olur? yoksa Mahrusa-i İstanbuldan kira davarlarıyle doğru göndermek mi münasiptir? her kangisi evlâ ise muaccelen tedarik idüp irsal eyliyesin. Husus-ı mezbur mahall-i ihtimamdır ana göre mukayyed olasın (*Mühimme*, 5 s. 557).

1) *Mühimme defteri*, 80 s. 259.

2) *Mühimme defteri*, 7 s. 642.

3) Merhum hocamız Abdürrahman Şeref bey Dolamayı (Sako) diye tarif etmektedirler (*Tarih-i Osmanî Encümeni mecmuası* sene 1 s. 324) Dolama ile mîri yağmurluk çuhanın ikisinin bir olduğunu D'Ohsson yazıyorsa da doğru değildir (c. 7 s. 342). Dolama da çuhadan yapılmakta ise de kaput veya yağmurluk değildi. 1018 H. 1609 M. tarihli bir hükümde [*Mühimme*, 78 s. 341] Burma astar (yani Sarık) Yakalık ve Dolama ve Yağmurluk kaydiyle Dolama ile Yağmurluk bir birinden ayrı gösterildiği gibi *Halkondil* zeylindeki teşkilât kısmında (harbe giden yeniçeri) den bahsedilirken orada da mavi çuhadan yağmurluk ve altında müslümanların kisve-i mahsusası olan Dolamanın bulunduğu yazılıdır. *Kavânin-i yeniçeriyan*da (mîrî çuhadan Dolama) (Yağmurluk çuha) diye ayrı ayrı zikrediliyor. (s. 39 ve 43). Madam Montegü'de dolamanın gömlek olduğunu söyleyor (*Tarih-i Osmanî E. mecmuası*, sene 6 s. 412). Dolamayı, önü baştan başa açık astarlı Lataya veya entariye benzetebiliriz.

4) «Yeniçeri yoldaşların giydigi mîrî çuhadan bol yenli boyunca astarlı Dolamadır ve içinden ve dışından iki kara kuşak kuşanmakdır ve dimiden çakşır idüp üzerine çuhadan dizi çakşırı eyleyüp dizğe ile bağlamakdır. Şimdiki gibi [on yedinci asır başlarında] kısa Sipahi dolaması giymek kanun değildir. (*Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 38 b. ve 39).

Yeniçerilere Dolamanın üstüne giymek üzere yağmurluk çuha verilmesi ocağın ihdasiyle beraber Gazi Hünkâr Murad bey zamanında başlar 1). *Barânî* denilen bu yağmurluk çuhanın sonradan ikinci Murad Bey devrinde Selânikdeki Yahudilere dokutulması âdet olmuştu 2). Çuhaları koymak için Selânikde bir çuha anbarı olup oraya ocaktan bir Yayabaşı tâyin edilmişti 3). İbtida altı bin kişiye kaputluk veya yağmurluk verilmişti 4). Sonradan mevcut artınca bir zaman için Vidin Sancağının Filordin Kazasında da yağmurluk yaptırılmıştı 5).

Her Yeniçeriye yedi endaze [bir endaze altmış beş santimetre] çuha verilirdi 6). Çuhaların içine yedişer endaze astarlık bez konurdu; ayrıca gömleklik bez, sarık için yedi endaze tülbent ve senede her bir nefere *Yaka akçası* ismiyle dikiş bedeli olarak ayrıca bir para veriliyordu 7).

---

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 21

2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 43

3) *Kavaânin-i yeniçeriyan*, varak 23; ulûfe defterlerinde gördüğümüz bazı isimlerin üzerinde (Anbarî-i Çuha-i Selânik) denilen nefer, Yeniçeri Yayabaşısının maiyeti olan çuha anbarı anbarcısıdır.

4) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 43

5) *Kavânin-i yeniçeriyan*da, Selânik çuhası yetişmediğinden dolayı Yeniçerilerle Acemilere başka bir mahalde de bedeli mukabili çuha yaptırıldığından bahsedilmekte ise de nerede yaptırıldığı yazılmamaktadır. Başvekâlet arşivindeki 6590 numaralı defterde ise Yeniçerilere verilen filordin çuhasından bahsedilmektedir.

6) *Kavânin-i yeniçeriyan*da, yedi endaze deniliyor; Kanunnamelerde ise yedi zirâ gösteriliyor. Endaze, zirâdan on santimetre daha noksandır.

7) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 43; (1734 numaralı kanunnâmede yağmurluk harcı on iki akçedir.

*Kanunnâme-i Âli Oşman*da [*Tarih-i Osmanî Encümenî meçmuası*] Yeniçeri çuha ve astarları hakkında şöyle denilmektedir. (. . ve Yeniçeri taifesine her yıl beşer zirâ çuha ve astar virsünler) bu nüshadan başka ayni kanunnâmenin diğer bir nüshasında da (ve Yeniçeri taifesine her yıl sadaka ? ve beşer zirâ çuha'i lâciverdi ve on iki akçe yaka akçesi ve her birisine başına sarmağa altışar zirâ astar ve Yayabaşılarına beşer endaze Sobraman çuhası virsünler) denilmektedir. Bu kayıtlara göre Yeniçerilere Fatih zamanında beşer zirâ çuha verilirken bu miktar sonradan yedi endazeye çıkmıştır. Kanunnâmedeki yaka akçesi yağmurluğun dikiş harcı için verilmektedir; bazı kanunnâmelerde (بجهت becihet-i yağmurluk zirâ 7) ve (becihet-i harç-ı yağmurluk-u mezbur akçe 12) diye kaydedilmektedir. (*Kanunnâme-i Atıf Efendi*, No. 1734) *Kavânin-i yeniçeriyan*da da yedişer endaze çuha verildiği yazılmaktadır (s. 43).

Yeniçeri Bölükbaşılariyle Odabaşılarına ve Yayabaşılara umumî tabirle Yeniçeri Çorbacılarına ve Sekban Bölükbaşılar ile Sekban ve Zağarcılara *Sobramani* denilen kaputluk yeşil çuha tevzi edilirdi; Sobramaninin *Yaka harcı* yani dikiş parası yüz elli akçe idi 1). Bölükbaşılara, Yayabaşılar gibi çuha kaputluk verilmesi 963 H. 1556 M. senesinde âdet olmuştu 2). Yeniçerilerin artmasına mebni çuha imâli yetiştirilemediğinden ocaktakilere çuha verilüp kalelerde ve hizmette bulunan mütebakisine bedelleri verilmek suretiyle idare edilmesi zarurî görülmüştü; son zamanlarda ise çuha verilmeyüp tamamen bedelinin verilmesi takarrür etmişti 3).

Sobramaniden başka Yeniçeri kaputu ile Sobramani arasında olup Yaka harçları altmış akçe üzerinden verilen ve *Mirî çuha* denilen bir çuha daha vardı ki bunu da Solak ortaları efradı giyerlerdi 4). D'Ohsson kendi zamanında verilen çuhaların bezleri kifayet etmediğinden dolayı bir çoklarının bundan kuşak yaptıklarını yazıyor 5).

Yeniçeriler bellerine sardıkları kuşaklarında bir bıçak taşırlardı, harpten hariç zamanlarda başka silâh taşımaları memnudu 6).

On altıncı asır sonlarında seferber bir Yeniçerinin kıyafeti şöyle idi:

Arkalarında, etekleri ta bacaklarının ortasına kadar inen mavi çuhadan bir kaput yani yagmurluk vardı. Bunun önü yırtmaçlı olup eteklerin uçları beldeki kuşak veya kemere sokulurdu. Yagmurluğun altında müslümanların kisve-i mahsusası

---

1) Sobramani yani yeşil renkli kaput verilen zabitlerin miktarı sonraları artmış, Korucularla, Ağa gediklisi olanlara, Ağa ve kâtip saraçlarına, Orta mescidi İmam, Kayım ve Yeniçeri kalemi şagirtlerine ve saireye kadar verilmiştir. (*Kâvânin-i yeniçeriyan*, varak 43 b. ve 6596 No. elbise defteri)

2) *Mühîmme defteri*, 2 s. 174.

3)*Kanunnâme-i Âli Osman* (Tarih encümeninin neşrettiği Kanunnâmedeki Arif beyin notu s. 22 ve *D'Ohsson*, c. 7 s. 341)

4) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 91 b.

5) *D'Ohsson*, c. 7 s. 342.

6) Harpten hariç zamanlarda Yeniçerilerin silâh taşımaları memnu olup yalnız kuşaklarında bir bıçak taşımalarına müsaade edilmişti (*Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 39 ve *D'Ohsson*, c: 7, Yeniçeriler kısmı)

olan Dolama bulunmakta idi. Dolamanın kolları Yeniçerinin koluna göre biçilmiş olup ne çok uzun ve ne de çok boldu ve ön tarafı yene kadar düğmeli idi; bellerindeki geniş olan kuşak veya kemerde bir pala asılı idi; bir de omuzlarından geçen bir bağ ile yanlarına asılan bir torba görülür, buna yiyecek ve giyeceklerini korlardı; bir ellerinde uzunca fitilli tüfenği ve diğer elleriyle de kollarına sardıkları fitili tutarlardı. Başlarında serpuş makamında *Zerkola* (Zerkülâh) dedikleri beyaz keçeleri vardı 1).

***

Her sene Hükümdar, Yeniçeri Ağasından itibaren Ocak ağalariyle Yeniçeri kâtibine yazlık ve kışlık olarak iki defa üst elbisesi, çuha ve kumaş verir ve bunun İlkbaharda verilenine *Bahariye* ve kışlık olarak verilenine de *Zemistaniyye* denilirdi. Bu üst elbiselerinden Yeniçeri ağasiyle Sekbanbaşıya birer Hil'at-ı fahire, Yeniçeri kâtibi, Kul kethüdası, Zağarçıbaşı, Seksoncubaşı, Turnacıbaşı ile dört Haseki ve dört Solakbaşıya Başçavuş, Muhzır ağa ve Kethüdayeri'ne siyyanen birer top çuha ile birer top kumaş verilmekte idi 2). Fakat bundan başka Ocak ağalarının *Zemistanî* bedeli olarak her sene muayyen bir aidatları vardı 3).

Ocak zabitleri serpuşlarından başka çizmelerinin renkleri ile tefrik edilirlerdi; Yaya veya cemaat kumandanları umumiyetle sarı çizme giyerlerdi; Kethüda bey, Muhzırbaşı, Başçavuş gibi Ağa bölüklerine mensup büyük zabitler de diğer Ocak ağaları ve Yayabaşılar gibi sarı çizme giyüp bunlardan mâada Ağa bölükleri, Bölükbaşıları kırmızı çizme giyiyorlardı; diğer küçük zabitlerin çizmeleri ise siyah renkte idi 4). Sarı çizmeliler daha itibarlı idiler.

---

1) *Halkondil*, zeylindeki teşkilât kısmında bulunan müteaddit resim ve tarifleri arasındaki (Harbe giden Yeniçeri) nin tavsifinde eser sah bi Yeniçeri börk'ü ile üskûfu biribirine karıştırmış ve Yeniçeri zabitlerine mahsus olan ve üskûfa takılan turna teli veya balıkçıl tüyünü Yeniçeriye takmak suretiyle yanılmıştır.

2) *Yeniçeri Teşkilât mecmuası*nda (1054 H. 1644 M) tarihinde Yeniçeri ocağına her sene ihsan olunan Bahariye ve Zemistaniyeyi gösteren liste (s. 24).

3) Bundan sonraki «Yeniçeri çamaşır ve çuhaları» kısmına bakın.

4) *D'Ohsson*, c. 7 s. 344.

Tarih-i Askeri-i Osmanî, Müzedeki kıyafetlere bakarak Yeniçeri Ağasının başına Kalafat giydiğini yazıyor 1). Halbuki Riko [Rıcaut], Yeniçeri Ağasına aid resimde Ağanın üsküf gibi kenarları sırmalı sivri ucu arkaya kıvrık ve ucu püsküllü, ön tarafında supürğe sorguçlu bir külâh giydiğini göstermektedir. Riko bu kıyafetleri görmüş olduğundan Cevad Paşa merhumun Müzede gördüğü kıyafetlerden daha mevsuk olması icabeder. Yeniçeri ağası başına Kalafat da giymiş olabilir. Ağa on yedinci asırda Sadr-ı âzama bayram tebrikine giderken başına Yusufî denilen serpuşu da giydiği görülüyor 2).

---

1) *Tarih-i Askeri-i Osmani*, s. 111 ve 119

2) *Yeniçeri Taşrifat Mecmuası*, s. 17. Yusufî başa girecek tarafı dar, tepeye doğru tedricen genişliyen, üstü dilimli bir kavuk olup Padişahlar, Vezirler ve diğer bazı zevât da giyerlerdi. Dilimli tepe kısmı hariç olarak diğer kısımları tülbend ile örtülmüştü, ön kısmına da iki sorguç takılırdı.

YENİÇERİLERİN ÇAMAŞIR VE ÇUHALARI

Yeniçerilerle Acemi oğlanlarını pek sıcak tuttuğu söylenen çivit rengindeki 1) kışlık kaputlar onbeşinci asrın ilk yarısında, Selaniğ'inİkinci Murad Bey tarafından kat'î surette zaptından itibaren orada dokunurdu 2). *Zemistanî* veya *Bârânî* denilen yağmurluk, Yeniçerilere [22 birinci kânun] da yani Erbainden Erbaine verilirdi 3). Çuhanın enli ve alâ cinsten ve boyalarının has olması lâzımdı; her sene çuha dokunması zamanı gelince Selânik Sancakbeği veya valisine ve diğer bu işe memur olanlara hitaben maliye kanalı vasıtasiyle bir ferman gönderilirdi; çuha imaline nezaret etmek üzere Çuha Emini veya Çuha Çavuşu ismiyle bir memur ve bir de kâtip tayin edilüp Selâniğe gönderilirdi; bu memura bir de çuha nümunesi verilerek çuhanın nümuneye muvafık surette dokutturulması emrolunurdu; bu memurlar ile çuha vekilleri ve Battan kethüdası olan yahudiler Şer'î mahkemeye davet olunarak dokunacak çuhanın verilen nümune ve fermandaki talimat üzerine dokunması tenbih edilirdi.

Onaltıncı asırda Yeniçeri çuhasının imâli emanet tarikiyle yapılmakta idi. 961 H. 1554 M. tarihine kadar yeniçeri çuhalarına Selânik kadısı Emin olurdu. Sonradan Kapukulu süvarilerinden

---

1) *Mühimme*, 78 s. 466

2) Bu Selânik çuhasından başka onaltıncı asrın ortalarındaki çuha ve çamaşır muhasebe defterlerinde (Çuha-i Filordin) ve (Çuha-i Selânik) diye hem Filordin ve hem Selânik çuhasından bahsedilmektedir (Bay Kâmil tasnifi defterler, No. 6590 s. 30)

3) Erbain kırk gün olup iptidası kara kışın başlangıcı olan birinci kânunun yirmi ikisine tesadüf eder.

Riko [Ricaut] ve andan naklen Grassi, Yeniçeri çuhasının Ramazandan Ramazana verildiğini yazıyorlarsa da (s. 451) eldeki vesikalar bunun kışlık kaput olmasına mebni Erbainde verildiğini göstermektedirler. Riko ile aynı tarihte hayatta olan Evliya Çelebi de Selânik'ten bahsederken (c. 8 s. 167) «yılda bir kerre Âli Osmanın kırk bin Yeniçerilerine Selaniğ'in mavi ve yeşil Sobrama çuhası ve Londra şeklinde çuha işlerler» demekte ve diğer bir yerde de yılda bir kerre kadir gecesi çuha anbarı açılarak tevziat yapıldığını yazmaktadır. Anların zamanında çuha tevziatının Ramazana tesadüf ettiği anlaşılmaktadır. Her ikisinin yaşadığı tarihlerde Ramazan ayı Kânunlarla Teşrinlere tesadüf etmekte olduğundan mutalealarıdoğrudur.

Enderunlu Hüseyin isminde biri daha noksanına daha alâ çuha yaptıracağını taahhüt etmekle Çuha Eminliği kendisine verilmişti 1).

Yeniçerilere çuha yapılması için her sene üç bin kantar yapağıya ihtiyaç vardı 2). Bu yapağı çuha işliyen yahudiler tarafından toplanup ihtiyaç temin edilmedikçe Rumeliden memleket haricine ve hattâ memleketin diğer yerlerine yapağı gönderilmesi memnû idi 3). Yapağı Sofya, Filibe, Üsküp, İstrumca, Tatarpazarı. Selânik, Tırhala ve Paşa Sancağı ile Kavala ve Draç iskelelerinden ve çiftliklerinden tedarik edilir ve ancak bundan sonradır ki ihracına müsaade olunurdu 4).

Çuhanın tedariki için sarfedilecek para bazı yerlerin gümrük varidatiyle cizye [gayri müslimlerin şahsî vergileri] varidatından temin edilirdi; meselâ 1105 H. 1693 M. senesinde doksan bin dokuz yüz seksen iki kuruş tutan çuha bedeli Selânik gümrüğü ile Selânik, Menlik, Demirhisar, Kesriye ve Serez Cizye varidatından temin edilmişti; bu para ile 26500 Bârânî (yağmurluk), 612 Sobramani 5) ve 5462 *Mirahurî* yapılmak için 221950 zirâ (75,8 santimetre) çuha imâl ettiril-

---

1) Arşivdeki bir numaralı Cizye defterine merbut vesika.

2) *Başvekâlet arşivi*, iktisad vesikaları, (Cevdet tasnifi No. 140 ve 1154) ve *Mühimme defteri*, 222 s. 98 sene 1219.

3) Sofya ve Filibe ve Üsküp ve İstrumca ve Tatarpazarı kadılarına hüküm ki

Halâ Selânikte mîrî çuha işliyen yahudiler südde-i saadetime adam gönderüp mîrî çuha mühimmi içün kifayet miktarı yapağı almağa taht-ı kazanıza vardıklarında bunlara yapağı virilmeyüp bazı Latin kâfirleri ve madrabazlar yapağı alup der mahzen idüp bâdehû darülharbe alup gitmekle yapağı ceminde muzayika çeküp ol sebep ile mîrî çuha vakti ile işlenmeyüp avk ve tehir olunduğunu bildirdi. İmdi buyurdumki vusul buldukta anun gibi mezburlar mîrî çuha mühimmi içün her kanginizin taht-ı kazasına yapağı cemine vardıklarında bulunan yerlerden narh-ı câri üzre akçe ile kifayet miktarı yapağı aldırup bunlar kifayet kadar yapağı almadan vech-i meşruh üzre hariçten madrabazlara ve gayre aldırmayup men' ve def eyliyesiz ki mîrî çuhaları vakti ile işleyüp itmama iriştirüp bu bahane ile avk ve tehir eylemiyeler. (*Mühimme*, 23 s. 273) sene 983.

4) *Telhis mecmuası*, (5867, Umumî kütüphane) ve *Mühimme defteri*, No. 222 s. 98.

5) Yeniçeri Yayabaşılariyle bazı zabitlerine ve koruculara mahsus yeşil renkli kaput

mişti. Bu miktarın 218278 zirai lâcivert Yeniçeri çuhasına ve 3672 zirai da yeşil renkteki Sobramani çuha imâline malısustu 1).

Daha sonraki senelerde çuha imâliyesi kısmen humüs yapağı bedeliyesi olarak Rumelideki kazalara tarhedilen yapağı bedelinden verilirdi; bu yapağı bedeliyesi her kazanın tahammülüne göre konmuştu. Bedeliye veren kazaların adedi yirmi altı olup bundan başka topyekûn olarak Selânik, Karlıili, Agriboz, İnebahtı, Mora, Tırhala, Yanya, Dokakin, İskenderiye [İşkodra], İlbasan, Pirzren Sancakları da toplu olarak kendilerine tarhedilen miktar humüs yapağı bedeli verirlerdi; bu tevzie göre Büyükçekmece 4, Çatalca 5, Silivri 6, Kırkkilisa 6, Kızanlık 6, Filibe 14, Midye 1, Üsküp 9, Köprülü 5 ilâh... kantar yapağı verirdi, Livâ veya Sancaklar, müteaddit kazaları havi olduğu için daha fazla bedeliye konmuştu; meselâ Selânik 100, Karlıili 14, Ağriboz 40, İnebahtı 14, Mora 150, Tırhale 100, Yanya 84, Dokakin, İskenderiye, İlbasan sekizer ve Pirzren de altı kantar yapağı bedeli verecekti 2). Bütün bu kazalardan ceman 1280 kantar yapağı bedeli alınıyordu ki mevcudun humüsü yani beşde biri idi. Şu halde on dokuzuncu asır başlarında evvelce üç bin kantar olan Yeniçeri çuhası yapağısı bir misli daha artmış demekti.

Yapağı bedelinin tahsili Hıdırellezden [5 mayıs] itibaren olduğundan bu husus için Yeniçeri Ağası bir takrirle Sadr-ı âzama müracaat eder ve bu takrir muameleye konurdu 3). Yapağı müba-

---

1) *Başvekâlet arşivi,* Maliye vesikaları 3802 (İbn-ül,Emin tasnifi)

2 » » İktisat vesikaları 1130 (Cevdet tasnifi); yapağı bedeliyesi mübaşirler vasıtasiyle tahsil olunurdu.

3) 1234 H. 1819 M. senesinde Yeniçeri Ağasının, yapağı bedeliyesinin tahsili için Babıâliye takdim ettiği arıza:

Devletlû İnâyetlû Merhametlû Efendim Sultanım Hazretleri Devlet-ü ikbâl ile sağ olsun:

Dergâh-ı âlî Yeniçeri kullarının mahrusa-i Selânikte nesç ve îmâl olunan çuhalarına merbut humüs yapağı bedeliyesi Rumeli canibinde vâki kaza ve kuralarından bâ fermân-ı âli bâ defter malûm-ül-miktar vukıyye [okka] bedeliyesi beher sene Ruz-ı hızır duhulünde tahsil olunageldiği ve vakti duhul itmekte olduğu malûm-ı devletleri buyuruldukta merahimi-i âliyyelerinden mercudur ki sene-i sabıkı misillû iktiza iden evâmir-i âliyyeleri ısdariyle işbu otuz beş senesine mahsuben tahsili bâbında ferman-ı âlileri suduru muvafık-ı rey-i samîleri buyurulur ise olbabta ve her halde

yaası ve verilecek fiyat mahallinde takarrür ederdi; fiyat hakkında Kadı ilâm verir ve bu fiyat üzerinden ocak tarafından tâyin olunan memur marifetiyle satın alınarak parası peşin olarak verilirdi 1). Daha yukarıda kaydettiğimiz 983 H. 1575 M. tarihli hükme göre yapağılar evvelce kazalardan tedarik edilirken sonradan buralara yapağı bedeliyesi tarholunarak mübayaanın Selânikte yapılması usulü kabul edilmişti.

***

Selânikteki çuha tezgâhları topluca bir yerde olmayup müteferrik idi. (1074 Zilkade 1664 M.) senesinde çuha imâl eden Yahudiler, bu müteferrik tezgâhların bir araya getirilerek Selânikte Ayasofya civarında tedarik edilen bir arsada yaptırılacak olan îmâlathanede toplanmasını teklif etmişlerdi; bu teklif Yeniçeri Ağasının bir tezkiresiyle Defterdarlığa verilüp Sadaret makamına arzolunarak kabul edilmişti.

Yeniçeri çuhası işleyen Yahudilerden suçlu olanlar *Ehl-i örf* denilen Vali veya Sancakbeği, mütesellim, Voyvoda ve Subaşılar tarafından cezalandırılmıyarak bunların hapis ve sair ceza işlerine Yeniçeri ocağı bakardı; bu Yahudiler çuha hizmetinden dolayı Tekâlif-i örfiyye ve Avârız-ı dîvaniyye denilen vergilerden ve angariyeden muaf olup ellerine berat verilmişti; nefsi Selânikteki Yahudiler kale dahilinde otururlardı 2).

Selânikte îmâl edilen çuhayı battanlamak yani döğüp kalıplamak için Battancılar denilen üç köy vardı ve bunlar da Yahudi idiler; Battancı köyleri Vardar-ı Kebir nahiyesinin Gümülcine ve Vardar-ı Sagîrden Çernova veya Karayuva ve yine ayni Nahiyede Satlığa köyleri olup birinci köyden yüz elli, ikinci köyden seksen altı ve üçüncü köyden elli beş ki ceman ikiyüz elli bir nefer Battancı vardı; bunlar, dokunan çuhaları köylerine götürüp battanladıktan sonra yine Selâniğe getirerek oradaki çuha anbarına teslim ederlerdi; bunlar da bu hizmetlerine mukabil vergi ve resimden muaf idiler.

---

emrüferman Devletlû İnâyetlû Merhametlû Efendim Sultanım Hazretlerinindir. İmza (bende M.)

Başvekâlet arşivi, Cevdet tasnifi İktisat vesikası (No. 449) bu arizaya kazaların cedveli merbuttur.

1) *Başvekâlet arşivi*, İktisat vesikaları (Cevdet tasnifi No. 140 ve 1130).

2) İktisad vesikaları, No. 140 ve Askerî vesika, 24226 ve 7257 (Cevdet tasnifi)

Çuha dokuyan ustalar, işledikleri çuhaları Çuha Eminlerine teslim ettikleri zaman her pastav çuhanın kaç zirâ olduğu kimlerin teslim ettiği ve kimlerin dokuduğu pastavların kenarlarına yazılır ve böylece yanlışlığa meydan verilmezdi 1).

Dokunup battanlanup Selânik çuha anbarına teslim edilen çuha ve sobramanların tamamen bittiği çuha işine memur edilen şahıs tarafından Hükûmete bildirilüp İstanbula nakilleri yazılınca ya donanmadan ayrılan gemilerle veya Istabl-ı âmireye [has ahura] tâbi Edirne ve Hayrebolu kışlaklarında bulunan mîrî develerden altmış beş katar deve gönderilirdi; eğer Hükûmete aid develer başka hizmette iseler, Selânikten İstanbula kadar kira ile tutulan deve ve beygirlerle naklolunurdu 2). İstanbula gelen çuhalar buradaki ocak çuha anbarına teslim olunarak vakti gelince tevzi olunurdu 3).

Çuha anbarı Nevşehirli Damad İbrahim Paşanın sadaretine kadar Bayezıttaki Darbhâne avlusunda olup bir Çuha Emini ile yüz elli askerî hademesi vardı; Çuha Emini Yeniçeri ocağındaki kıdemli Yeniçerilerden olup neferat da Yeniçeri odalarından ayrılmış efratdı. Senede bir kere Yeniçerilere bu mavi Selânik çuhasından 4) verileceği zaman anbar açılır, Kul Kethüdası, Ocak Ağaları, Anbar Emini, Anbar Çorbacısı [Anbarı bekleyen muhafız efradın zabiti] hazır olup 162 odanın 5) Bölükbaşı ve Odabaşıları odaları efradiyle takım takım gelerek çuha ile sarıklık astarlarını ve gömlekliklerini alırlardı; bu tevzi işinin üç günde bitmesi lâzımdı 6). Sonradan çuha anbarı bu binadan kaldırılmış; 1134 H. 1721 M. senesinde Nevşehirli damat İbrahim Paşa tarafından Yeni odalarda yaptırılan mahzene nakledilmişdi; çuhaları Yeniçeri ağalarının tevzi eyle-

1) 980 H. 1572 M. tarihli *Divân-ı hümayun ahkâm defteri*, No. 67, varak 111 b. (Bay Kâmil tasnifi).

2) Askerî vesikalar (Cevdet tasnifi No. 42332 sene 1155).

3) *Selânikî Tarihi* (basılmamış nüsha, varak 345 b) ve Askerî vesikalar (Cevdet tasnifi 29666).

4) Bazı eserlerde çuhanın mavi ve bazılarında lâcivert olduğu yazılıdır. İki renk biribirine yakın oldugundan aradaki farka ehemmiyet verilmemiştir; fakat esas lâciverttir.

5) Otuz dört bölük Sekbanlar altmış beşinci ortayı teşkil ettiklerinden bir oda olarak gösterilmişlerdir. Bundan dolayı 196 orta, otuz dört sekban bölüğünün bir cemaat itibarı sebebiyle 162 olmuştur.

6) *Evliya Çelebi seyahatnâmesi*, c. 1 s. 567.

meleri kanundu 1) ve yukarıda söylediğimiz gibi Erbainde yani kış ayının iptidalarında verilirdi.

Yeniçerilerin çuhalarına dair elimizde 1020 H. 1611 M. tarihli bir defter varsa da ne yazık ki yarısı yırtılmış olduğundan temamen istifade edilemememektedir. Bu defterin kabında ve birinci sayfasında kimlere çuha verileceği yazılı olup şöyle denilmektedir:

دفتر عادت چوقه هاء یکیچریان درگاه عالی لازال عالیاً مع غلمانان
باغچهٔ خاصه و بوستانهاء سائره و غلمان باغچهٔ ادرنه و کلیبولی الواقع
عن اول اربعین سنة عشرین والف الی غایهٔ من شهور رمضان المبارك
سنة احدی (و) عشرین والف من الهجریة النبویة علیه افضل التحیه

Yine bu defterin birinci sahifesının başında şu başlık vardır:

دفتر عادت زمستانیٔ یکیچریان درگاه عالی مع غلمانان باغچهٔ خاصه و بوستانهاء
سائره مع غلمان باغچهٔ خاصه در ادرنه مع تبرداران سرای ادرنه و غلمان کلیبولی
و غلمان خبازین فرون سکبانان مع خبازین فرون خاصه وسمیدکران در بروسه و
خبازین فرون خرجی وغیره اول اربعین سنة عشرین و الف الی غایة واجب رشین
احدی عشرین و الف من هجریة النبویة

Bu başlıklara göre Yeniçeriler ile İstanbul ve Edirne bostancılarına Gelibolu ocağına, Edirne sarayı baltacılarına hassa ve harcı ve sekban furunlarına ve Bursada hassa simitcilerine çuha verilmişti.

Bundan sonra aynı defterde ocak ağalarına kışlık ıskarlat bedeli olarak ne kadar para verildiğine dair siyakat yazısiyle şu kayıt görülmektedir :

عادت————	عادت————	عادت————
زمستانیٔ کاتب یکیچریان درگاه عالی لازال عالیاً	زمستانیٔ سرسکبانان درگاه عالی لازال عالیاً	زمستانیٔ حضرت آغا آغاء یکیچریان درگاه عالی لازال عالیاً
اسقرلاط حله ن.	اسقرلاط حله ن.	اسقرلاط حله با. 2)
٣٠٠٠	٣٠٠٠	3) ٦٠٠٠

1) *Raşit Tarihî*, c. 5 s. 413.

2) İskarlat, aslen İtalyancadır. Eski devirlerde Venedik mensucatından boyası has ve kumaşı dayanıklı bir nevi çuha idi ve şarkta makbul kumaşlardandı (*Selâhi lügati*); mucidinin ismine izafe edilmiştir. İskarlat alı, İskarlat yeşili (*Lehçei Osmanî*)

3) Rakamlar da yazı gibi siyakat ile yazılmıştır. Ben bildiğimiz eski rakamla yazdım.

عادت ——————

زمستانی کتخداء یکیچریان
درکاه عالی

۳۰۰۰

عادت ——————

زمستانی آغاء استانبول
برموجب عادت قدیم

۱۲۰۰

عادت ——————

زمستانی صولاقان چاقشیربها
برموجب عادت قدیم

۹۰۰

عادت ——————

زمستانی چاوش بزرك یکیچریان
درکاه عالی لازال عالیاً

۳۰۰۰

عادت ——————

زمستانی محضر آغا برموجب
عادت قدیم

۳۰۰۰

عادت ——————

زمستانی جای کتخدا برموجب
عادت قدیم

۳۰۰۰

عادت ——————

زمستانی سر بلوك
برموجب عادت قدیم

۳۰۰۰

عادت ——————

زمستانی چاوش میانه
برموجب عادت قدیم

۲۰۰۰

عادت ——————

زمستانی چاوش کوچك
برموجب عادت قدیم

۲۰۰۰

Defterin alt tarafı kopmuş olduğundan bu elbise bedellerinin daha kimlere verildiği anlaşılamıyor. Defterin karşı sayfası beşinci bölükten başladığına göre defterin kopan yerleri birinci ilâ dördüncü ağa bölüklerinin kışlık çuhalarını göstermektedir; Demek oluyor ki Yeniçeri ağasından itibaren ocağın büyük zabitlerine ve Yeniçeri kâtibine derecelerine göre kışlık elbise bedeli verilüp bölük ve ortalara da Selanik'te dokunan ve *Bârânî* denilen çuha tevzi olunuyordu.

Bu defterde Yeniçerilere verilen çuha ve iç çamaşırı tevziatı şöyle gösterilmiştir :

بلوک —————————— ٥

نفر ۳۸٤

پیراهن مع زیر جامه	میراخوری	بارانی	قـ مع شاکرد (1)
۳۷۹	۱۸	۳۷۹	٥
۳۰۰		۰۰۲ در سلانیك	۱ رفته درباب آغا
۷۹		۰۰۱ درباب آغا	٤
		۳۷٦ تماماً	

1) ق (k) harfi korucu demektir. Bu bölükte 384 mevcut vardır; korucu ve şagird beş kişi olup biri ağa kapusuna gittiğinden dört kişi kalmıştır.

Barânî denilen çuha yedi endazedir 1) *Mirahurî* ise altı endaze çuhanın adıdır, buna bazan أن *En* de denildiğini Kavânin-i Yeniçeriyan yazıyor 2) ise de elimizde bulunan Yeniçerilerin çuha ve çamaşır muhasebesine ait defterlerde *Çuha-i en, Barânî, Mirahurî* diye *Mirahurî* ile *En*'in ayrı ayrı olduğu görülmektedir. En denilen çuhanın Yeniçeri kâtibi ile Anadolu ve Rumeli ağaları ve yayabaşılarla bunların kethüdaları, çavuş, muallim, muhzır ve süvari Zagarcılara ve süvari Sekbanlar ve Acemi ocağı yayabaşıları ile Gelibolu acemileri yayabaşılarına verildiği yazılmaktadır 3). Bu defterde çuha ve çamaşırlar şöyle gösterilmiştir:

پیرهن مع زیر جامه	میراخوری	بارانی	چوقۀ ان
Pirhen maa zir-i câme	*Mirahurî*	*Baranî*	*Çuka-i-En*

On yedinci asırdaki çuha ve çamaşır defterlerinde ise (En çuha) ismiyle bir kayıt yoktur ve buna mukabil yukarıda memuriyetlerini gösterdiğimiz ocak zabitlerine Sobramanî verildiği görülmektedir. Zannıma göre bu, en ان ile Sobramaninin aynı şey olması kuvvetli ihtimal dahilindedir.

Defterdeki (پیرهن مع زیر جامه Pirhen maa zir-i câme) iç gömleği ile elbise altına giyilen dolama olsa gerek.

Yukarıdaki cetvelde görülen tertip üzere diğer bölük ve ortaların mevcudlarına göre *Barânî, Mirahurî* kumaş ile iç çamaşırı ve elbise dağıtılmıştır. Mirahurî denilen altı endaze çuha ocakta her odada mukayyed olan ve (نانخورهكان Nanhuregân) denilen Yeniçeri yetimlerine de verilirdi.

Yeniçerilere yağmurluk olarak verilen yedi endaze çuha ile beraber on altıncı asrın son yarısı içinde donluk ve gömleklik keten bezinin her birinden üçer yüz bin ذراع zirâ tedarik edilirdi 4). Teodor Kantakazen [Théodore Spandouyn Cantacasın] iki gömlek ve bir kaftan ve bir entari yapmağa kâfi miktarda

1) Barânî yedi endaze olan çuhaya derler (*Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 21).

2) *Kavanin-i yeniçeriyan*, (varak 21).

3) 6590 No. lu defter (Bay Kâmil tasnifi).

4) *Divân-ı hümayun Ahkâm defteri*, No. 67 varak 398 (Bay Kâmil tasnifi).

Bergama kumaşı tedarik edildiğini yazıyor ki vesika kayıtlariyle temamen tevafuk etmektedir 1).

1074 H. 1663 M. senesinde yeniçerilerin *Zemistânî defteri*, [kışlık kaput tevzi defteri] aşağıdaki şekilde tertip edilmiştir:

دفتر زمستانی ٔ یکیچریان درکاه عالی عن اول أربعین سنه ۱۰۷٤ الی اربعین سنه ۱۰۷٥

عادة ———

زمستانی ٔ یکیچریان درکاه عالی عن اول اربعین سنه ۱۰۷٤ الی اربعین سنه ۱۰۷٥

جماعت ——— ۱

نفر ٥٦

ق [قوروجی]	بارانی	میراخوری
	٥٦	۲۱

جماعت ——— ۲

نفر ٥۷

ق بارانی	میراخوری
٥۷	۱۹

جماعت ——— ۳

نفر ۷۷

ق بارانی	میراخوری
۷۷	۲۱

جماعت ——— ٤

نفر ٤۰۱

ق	بارانی	میراخوری
۱	٤۰۰	۱۹

bu tertip üzere 101 cemaat ortasına Barânî (yağmurluk) ve Mirahurî çuha verilmiştir, Orta mevcutlarının miktarının az olması seferde bulunmalarından dolayıdır. Altmış beşinci cemaat olan süvari ve piyade Sekbanın hepsi bir olarak gösterilmiştir:

جماعت ——— ٦٥

ق	بارانی	میراخوری
٦۹	۲۸٥۹	۲۲۷

بلوک ——— ۱

نفر ۹۱۸

ق	بارانی	میراخوری
۱	۹۱۷	۳٤

بلوک ——— ۲

نفر ۹٥

ق	بارانی	میراخوری
	۹٥	۱٥

Mirahurî çuhaların cemaat ve bölüklerdeki Yeniçeri yetimlerine verildiğini söylemeğe hacet yoktur.

Altmış bir bölük olan ağa bölükleri de tamam olduktan sonra Danişmend, mütekaid, Korucu ve Şagirdlerle cemaat ve

1) *L'origine des Turqz*,

bölüklerden *Sobramânî* (yeşil renkte zabit kaputu) alanlar gelmektedir ki bunların miktarı da seksen sekiz kadardır 1).

***

Yeniçerilere yağmurluktan başka kaput astarlığı, sarıklık ve gömlek ile kaput altı olarak iç elbisesi *Dolama* verildiğini söylemiştik; bu hususa dair bazı eski defterlerden aldığım notları kısaca buraya yazıyorum:

Yeniçerilere verilen gömleklik ve elbiselik كرپاس كتن kirpas-ı keten denilen keten bezinden dokunurdu: bunlar Tırhala'da (Yunanistanda) dokunur ve hükümetçe mübaya olunurdu 2).

Kirpas-ı tuzla denilen ve Kızılcatuzla ile Edremit ve Bergamada dokunan pamuk bezi, Yeniçerilerin yağmurluklarının astarlık bezi idi 3). Barânîlere konan bu astarlık beze kirpas-ı penbe yani pamuklu dokuma da denilirdi 4). Bir de Acemi oğlanlarına ve Nanhuregâna verilen ve *Mirahurî* denilen çuhalara

---

1) 6596 numaralı defter [Bay Kâmil tasnifi].

2) *Mühimme defteri*, 87 s. 13 ve 67 numaralı *ahkâm defteri* [B. Kâmil tasnifi, varak 398]. 971 H. tarihli Yeniçerilerin gömlek ve iç elbiselerine dair olan bir Muhasebe defterinde şöyle deniyor:
(اجمال محاسبهٔ كرپاس پيرهن وزير جامهٔ يكيچريان دركاه عالى كه درلواء ترحاله خريده بمعرفة محمود عن ابناء سپاهيان برموجب محاسبه مولانا موسى قاضىٔ فنار (يكشهر فنار) سنه ۹۷۱). [B. Kâmil tasnifi defterlerden No. 6593]; ayni defterden diğer bir kayıd:
(اجمال محاسبهٔ اخراجات كرپاس كتن كه واجب سنه ۹۷۲ براى پيرهن وزيرجامهٔ يكيچريان دركاه عالى در لواى ترحاله در ولايت روم‌ايلى بمعرفة على سلاحداران غلام كرپاس برموجب محاسبهٔ مولانا شمس‌الدين قاضىٔ ترحاله

Bu masrafın bir kısmı hazineden ve bir kısmı da Rumeli Eyaleti cizyesi varidatından temin olunacaktı. Evliya Çelebi Tırhala sancagındaki Tırnova kasabasından bahsederken (bu şehrin cemii reaya, beraya ve keferelerinin mali Âli Osmanın kırk bin Yeniçeri çuhalarının gömleklik ve sarıklık astarlarına kaydolunmuş harc-ı azîmdir; zira bu şehrin keferesi cümle bezzaz olup gayet latif bez dokurlar (c, 8 s. 192)

3) « اجمال محاسبهٔ كرپاس طوزله و برغمه براى آستار چوقهٔ يكيچريان دركاه عالى. سنه ۹۷۰ » (6593 No, lu defter).

(اجمال محاسبهٔ اخراجات كرپاس طوزله و پنبهٔ برغمه كه براى بطانهٔ چوقهٔ يكيچريان دركاه عالى خريده بمعرفة محمود عن جماعت سلاحداران كـــ ۱۵ فى يوم ۱۵ غلام كرپاس (aynı numaralı defter),

4) محاسبهٔ اخراجات كرپاس پنبه براى بطانهٔ يكيچريان دركاه عالى بمعرفة ابراهيم عن ابناء سپاهيان در قضاء قزيلجه طوزله و ادرميد خريده الواقع سنهٔ ۹۷۷ . برموجب محاسبهٔ مولانا محى‌الدين قاضى يفادع المفتش.

konan astarlık vardı ki ona da vesikalarda *Kirpas-ı penbe* ismi verilmişti.

Bunların imal ve tedariki için her sene Kirpas Emini denilen Kapukulu süvari bölüğü efradından veya sair münasiplerden bir memur tayin olunarak o vasıta ile temin olunurdu. Bu hususa dair elimizdeki en eski vesika 915 H. 1509 M. tarihli bir defter olup bundan başka 970 H. 1562 M. den 976 H. 1568 M. tarihlerine kadar toplu bir muhasebe defteri daha vardır.

Bütün bu mütalealar hulâsa edecek olursak şu netice çıkmaktadır:

Yeniçeri ve Acemi ocaklariyle zabitlerine ve odalarda mukayyet Nanhuregân denilen Yeniçeri yetimlerine en (Sobraman) Barânî ve Mirahurî isimleriyle kışlık kaput verilmektedir; bu çuhaların hemen hepsi de Selânikte Yahudilere dokutuluyordu; bir aralık Filordin kazasından da te'min edildiyse de sonradan terkedilmişti. Kirpas-ı keten denilen keten dokuması elbise altı ve gömlek için dokunuluyordu. Kirpas-ı penbe yani pamuklu dokuma ise Mirahurînin astarı ve Kirpas-ı tuzla ve Bergama pamuklusu da Bârânînin astarlığı idi.

Théodore S. Cantacasin ile Halkondil zeyli on altıncı asırda Yeniçerilere senede iki kat elâ renkte (maviye karip yeşil renkte) kaba çuhadan elbiselik verildiğini yazmakta iseler de elimizdeki defterlerde çuhanın senede bir defa kıştan kışa verildiği görülmektedir; bunların iki kattan maksatları, yağmurluk ile çamaşır ve iç elbisesini ayrı ayrı göstermiş olmalarından ileri gelmişdir 1).

Sonradan mıkdarı artan yeniçerilerin hepsine (bilhassa on altıncı asırdan sonra) çuha yetiştirmek imkânı olmadığından kale hizmetinde nöbetle hizmet eden Yeniçerilere çuha bahası yani çuha bedeli verilirdi 2).

---

1) *L'origine des Turqz*, [Schefer tab'ı 1896 Paris].

2) 1119 H. 1707 M. tarihli bir vesikada (Emirî tasnifi, Ahmed-i Sâlis No. 18953) Bağdat, Basra, Özi, İnebahti, Bender, Temeşvar, Korna, Ur, Kandiye, Kala-i Cedit, Akıntıburnu, Ağriboz, Resmo, Hanya, Batum, Taman, Rebat, Van, İskenderiye (İşkodra) Foçeteyn, Bar, Ülgün, Midilli, Kefe, Şam, Sakız, Trabzon, Limni, Bozcaada, Erzurum, Ahızha, Erzincan Harput, Trablusşam, Kerkük, Gazza, Kudüs, Bosna ve sair kalelerdeki kapukulu Yeniçerileine çuha bedeli verildiği görülmektedir.

On yedinci asır sonlarında Yeniçeri ve Bostancı ocakları çuha ve astarları masrafı olarak senede bir milyon sekiz yüz doksan bin beş yüz bir akçe verildiğini bir me'hazimiz yazmaktadır 1). M. Guer, eserinde Selânik çuhasının yenlerinin dirseklere kadar çok geniş olup bileklere doğru darlığını ve bir gömlek gibi siyah kaytan düğmelerle iliklendiğini ve ayni kumaştan bir kolluğun bileği sardığını ve kaputun yakasının, boyuna doğru devrik olduğunu yazmaktadır 2).

---

1) *Eyyubi Efendi kanunnâmesi*, s. 30

2) *Moeurs et usages des Turcs, leur Religion, leur Gouvernement civil, militaire et politique, par M. Guer*, 1747 Paris, s. 211-214.

YENİÇERİLERİN ODA KIDEMLERİ VE TERFİLERİ

Yeniçeri ocağına ilk giren acemilerin bir kısmı odanın ve oda eskilerinin hizmetini görürler ve bir kısmı da orta veya bölük kumandanının hizmetine bakarlardı; bunların ocağa ilk kayıtlarında yevmiyeleri bir zaman iki akçe idi, sonra üçe çıkarılmıştı; bu az yevmiyeliler Ulûfe defterinin en sonuna kaydedilirlerdi; bundan başka bu gibi orta ve bölük efradı oda terakkilerinden, *mahlul* ve *mukarrer* lerden istifade ederek yevmiyeleri yarımşar akçe olarak tedricen artardı; bu yeni efrada *Kara kullukcu* denilirdi. Bunlardan oda hizmetine ayrılmış olanlar, odayı silüp süpürmek, ihtiyar Yeniçerilerin ve odaya misafir gelenlerin ayak kabılarını temizlemek, yemek kaplarını yıkamak, odanın odununu yarmak, kandilleri yakmak pazardan alınacak şeyleri alup getirmek gibi hizmetlerle meşgul olurlardı.

Karakullukcular, az mevcudlu odalarda birer, ikişer kişi olup kalabalık efradı olan Kethüda bey ve Başçavuş odalarında ise dörder, beşer kişi idi. Kethüda bey ile Başçavuş odasındaki bu dört kişinin en yenisine *Karakullukcu* andan bir derece yukarı olana *Pazara giden* ve daha sonrakine *Papuççu* ve birisine de *Kandilci* ismi verilirdi.

Acemilerden Çorbacı yanına verilenler seyislik ve hasekilik ederlerdi; eğer odalarında *Mukarrer* ve *mahlûllerden* tevziat yapılacak olursa bir kısmı oda karakullukcularına ve bir kısmı da çorbacı maiyyetindeki yeni efrada verilirdi.

Karakullukçu bundan sonra bir derece yükselerek odasının *Küçük müteferrikası* olur ve artık hizmetten kurtulurdu. Odasının orta ve baş müteferrikası olduktan sonra bir derece terfi etmek sırası gelince odaları kanunu üzere yoldaşlarına bir koyun alup çengele asar ve ziyafet çekerdi. Bu koyun pişirildikten sonra odasının sofasında yenir ve yemekten sonra dua edilerek bu yoldaşın arakiyesi üzerine sarık sarmasına müsaade olunurdu 1).

---

1) Hizmet etmek, arakiye giymek, sonra üzerine sarık sarmasına müsaade edilmek ve saire gibi yükselmeler son zamanlarda lağvedilen bütün tarikatlardaki usûl ve erkânın heman heman ayni idi. Ocağın bektaşilikle alâkası nazarı dikkate alınınca bunu tabii görmek lâzımdır.

Bu merasimle sıraya giren yoldaş, epey zaman odasında eskidikten sonra kendisine orta sofasında oturabilmek hakkı verilmek için yine bir ziyafet vermesi lâzımdı; çünkü sofada odabaşı ve ihtiyar Yeniçerilerle oturup yemek yemek ve oturmak odada kıdemli Yeniçeri olmağa mütevakkıfdı; bunun için sırası gelen Yeniçeri bir koyun kesüp ziyafet çektikten sonra orta sofasında oturmak hakkını elde etmiş olurdu 1).

Yeniçerilerin terfileri muhtelif suretle olurdu; orta veya bölüğünde göstereceği liyakate, muharebedeki gayretine, hulâsa yapacağı hizmetlerin derece ve ehemmiyetine göre terfi ederdi; Yeniçeri Ağası tarafından zaman zaman verilen *buçuklar* ve yapılan terfilerle de yükselenler var ise de bunlar da yine liyakatına göre idi; bazan hükümdar ocaktaki terfi'e müstahik olanların yevmiye ve derece itibariyle yükselmelerini emreder ve keyfiyet Yeniçeri Ağasına bildirilerek terfileri yapılırdı 2).

Seferlerde hizmette bulunan Yeniçeriler ordu kumandanlarının inhasiyle de terakki ve terfi ederlerdi; bu terakki ve terfiler, ya yevmiyesine zam veya bölük ve timar verilmek suretiyle olurdu 3). Bazan orduda verilen emre muhalif haraket edenleri haber vermek suretiyle de terfi yapılırdı 4).

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 37.

2) Yeniçeri Ağasına hüküm ki

Hâliyâ Yeniçeri kullarım hakkında mezid-i inayetim zuhura getürüp bir Bölükbaşı, iki nefer Sekban, üç nefer Solak emredüp buyurdum ki müstahik olanlardan tayin idüp tezkire viresin sene 975 (*Mühimme defteri*, 7, sahife 98).

3) Yeniçeri ağasına hüküm ki

Hâliya Bağdad Beğlerbeği İskender dâme ikbâlühû südde-i saadetime mektup gönderüp vaki olan Cezayir seferine tâyin olunan Yeniçeri kullarımla Ahmed Subaşı nam Yayabaşı ziyade hizmette bulundukların bildirmeğin mezid-i inâyet-i Padişâhânemden mezbur Ahmed Subaşıya Bolu Sancağının piyadeleri beği olan Mustafanın yeri sadaka olunup ve Yayabaşılardan iki nefer Yararı çavuş [Divân çavuşu] ve ikişi kanunları üzre bölüğe çıkup ve şeferi mezburda mecruh olup kaleler binasında ziyade yoldaşlıklarda bulunan Yeniçeri kullarımın otuz beş neferi Sipahi oğlanı ve otuz dört neferi Silâhdar olup madasına adâletle tevzi olunmak içün üç yüz akçe in'am olunup buyurdumki... sene 975 Zilhicce (*Mühimme defteri*, 7 s. 553).

4) ١١ ـــ ٣٩ كـــ ٣٩ كـــ
جعفر قوله مصطفى مديللى اينه‌خان هرسك

mezburlar orduda kahve pişürenleri tutup getürmeğin Eynehan'a Solaklık, Mustafaya kanunları üzre bölük ve Caferin oğlu Mehmede Fodla buyruldı. (*Mühimme* [Ruus] *Defteri*, 8 s. 8).

On altıncı asır sonlarına doğru yapılmış olan bir tamimde Yeniçerilerden terfi edenlerin zabitlerine verecekleri para mikdarı görülmektedir. Buna göre bir Yeniçeri, bölükbaşı olursa Yeniçeri Ağasına bir şey vermez, Kethüdaya ve kâtiplerine, Başçavuş ve Kethüdayeri'ne altmışar ve Orta çavuşa elli ve Küçük çavuşa kırk akçe hediye verirdi; bir Bölükbaşı Yayabaşı olursa Yeniçeri Ağasına bin ve Kethüda, Yeniçeri kâtibi ve Başçavuşa yüzer, Orta çavuşa seksen, Küçük çavuşa altmış, Kethüdayeri'ne yüz akçe vermek kanundu.

İşte devşirmelikten acemiliğe ve oradan Yeniçeri ocağına giren bir Yeniçerinin hizmet etmek ve sadıkane çalışmak suretiyle terfi ve tarakki kapusu açıktı. Ocaktan yetişerek bölük ve timara çıkmayanların içinden Kul kethüdası, Sekbanbaşı ve Yeniçeri Ağalığına çıkanlar, Beğlerbeği, Vezir ve daha sonraki asırlarda Vezir-i âzam olanlar bile görülmüştur.

Bundan dolayı bir Yeniçeri, hizmet etmek şartiyle istikbal hakkında hiçbir endişeye kapılmaz, çünkü ölünceye kadar yiyeceği ve giyeceği te'min edilmiştir; ücreti zaman zaman artırılır, ihtiyarladığı zaman sıkıntı çekmeyecek bir tekaüt maaşına nail olur, isterse iki kat maaşla kalelerden birinde muhafızlık eder, istemezse kışlasında oturur; evli olup ölürse çocuğuna, büyüyünceye kadar yetim maaşı verilir ve sonra da ocağa alınırdı; âzasından birinden mahrum kalan bir Yeniçeri rütbesi ne olursa olsun iki kat ücret alırdı.

Ocak kanunlarına vakıf olan Grassi, Yeniçerilerin refahları ve bol maaşları hakkında izahat verdikten sonra şunları yazıyor:

"Anlaşılıyorki bizlerin yanında barbar tesmiye edilen bu millet, vaktiyle kendilerini müdafaa etmiş olan ihtiyarlara veya kendilerini müdafaa ederken âzasından birini kaybetmiş olanlara bu yolda müşfikane muamelelerde bulunmaktadır; işte onların kanunları, işte onların askerî nizamları. Bu nizamlar gayri lâyık mıdır? İnsaniyete ve mürüvvete muvafık mıdır değil midir? Bu bapta kariin vicdanına müracaat ederim. Buna mukabil mütemeddin milletler nezdinde ihtiyarlamış veya âzasından birini kaybetmiş askerlerine şükran olmak

üzere ne muamele yapılmaktadır? Onlara heman heman süvari atlarına lâyık görülen muamele yapılmaktadır 1).

YENİÇERİLER ARASINDAKİ TESANÜD

Herhangi bir Yeniçeri, odasındaki yoldaşlarına ve daha sonra bütün ocaklısına karşı samimî surette bağlı idi. Odalar ve ortalar arasında bazan hasmâne vaziyetler hasıl olursa da bu geçici idi; Bilhassa harice karşı ocak bir vucud gibi hareket ederdi.

Yeniçeriler arasında disiplin hakim iken bütün varlıklariyle Padişahlara bağlı oldukları görülür; hükümdarı kendi velinimetleri bilirler, Padişahlar da onlara *kulum* diye hitap ederlerdi. Muharebe zamanında Padişahın muhafazasını kendileri için en büyük vazife ve şeref bilirlerdi; bazan Padişahın muharebede başlarında bulunmadıklarından dolayı mırıldandıkları da vaki idi.

Oda efradı arasında küçüğün büyüğe itaat ve hürmeti fevkâlade idî; aynı gün ve aynı saatte ocağa girmiş olanlardan hangisi diğerine nazaran daha evvel kayıtlı ise o diğerinin dununda sayılır ve anın altında otururdu; odalarda herkesin derece ve mevki'i muayyendi. Bu âmirlik ve neferlik arasında otorite ve disiplin cihetinden kuvvetli bir itaat temin edilmekle beraber bunun içinde aynı zamanda bir kardeşlik de görülüyordu; bundan dolayı büyükten küçüğe şefekat ve sevgi, küçükten büyüğe de hürmet ve itaat hisleri çok kuvvetli idi; askerî bir inzibat içinde samimî fakat musamahasız bir aile hayatı yaşanıyordu; meselâ Yeniçeri ocağına en son giren bir nefer mensup olduğu odanın hizmetiyle mükellefti ve odasının acemisi idi; fakat odasında kendisine asla yabancılık his ettirilmez, küçük bir kardeş ve evlâd muamelesi görür; yevmiyesi az olduğundan kendisinden yemek parası alınmaz ve hizmetine mukabil kendisine yemek verilirdi.

İşte bu suretle odalarında sakin bir hayat geçiren ve birbirlerini seven bu zümre, günün birinde her hangi bir teşvik ve iğbirar neticesinde birdenbire ayaklanarak önüne geleni

1) *Osmanlı İmparatorluğunun dinî, mülkî, askerî teşkilâtı* (*Grassî*, 1825 Paris, birinci cilt, Yeniçeriler kısmı)

yıkar ve çiğnerdi. Bazı hâdiseler esnasında birbirlerinden ayrı bir halde bulunan Yeniçeriler, kendilerine birçok vaidlerde bulunulmasına rağmen hükûmete karşı ayaklanan arkadaşlarına karşı silâh atmamışlar ve hattâ ettikleri yemine de bakmıyarak muhalif arkadaşlarına iltihak eylemişlerdi. Meselâ 1115 H. 1703 M. de Padişah İkinci Mustafa aleyhine İstanbulda tertip edilen isyan hareketi üzerine Edirne'deki Yeniçerilerin hükümdara sadık kalacaklarına dair kendilerinden teminat alınmak istenmiş ve bunlar da muhaliflere karşı mukabele edeceklerine dair söz vermişler ve kaideleri üzre bir tepsi üstüne konan tuz, ekmek Kur'an-ı kerim ve kılınç üzerine yemin eylemişlerdi 1); fakat İstanbuldaki Yeniçeriler yaklaşınca Edirnede Padişah maiyyetinde bulunanlar anlara iltihak etmek suretiyle ocaklarına rabıtalarını göstermişler ve yoldaşlarına karşı kılınç çekmemişlerdi.

Yeniçerilerin bu tesanüdleri ve herhangi bir tahrik ve teşvikle (bilhassa son asırlarda) ayaklanmaları malûm olduğundan dolayı başta Padişah olduğu halde Vezir-i âzam ve bütün hükûmet erkânı bunlardan çekinirler ve güler yüzle idarelerine çalışırlardı; Osmanlı tarihlerindeki hâdiseler yeniçerilerin ne derecede kuvvetli bir birlik halinde hareketlerini gösterdiğinden burada uzun uzadıya bunları tekrara lüzum görmedim. Ocağın bu rabıta ve tesanüdü anları her zaman arzularına nail etmişti.

Yeniçeriler, arkadaşları arasındaki alil ve sakatlara yardım ederler ve odalarındaki sandıktan ihtiyaç nisbetinde para verirlerdi; bundan başka esir olmuş arkadaşlarının serbest bırakılması için aralarında para da toplarlardı 2).

1) *Raşid tarihi,* c. 3 s. 55.
2) *Tarih-i Askeri-i Osmanî,* s. 74.

YENİÇERİLERİN BAYRAK VE NİŞANLARI

Yeniçeri ocağında İmâm-ı âzam bayrağı, Ağa sancağı, Ocağın alay bayrağı, Kethüda bayrağı, bölük ve ortaların yarısı sarı ve yarısı kırmızı renkte olmak üzere çatal bayrakları vardı 1). Yeniçeri ağaları ilk zamanlarda sancak beği rütbesinde olduklarından tuğları bir tane idi; sonradan beğlerbeği derecesinde bulunmaları üzerine iki tuğ götürürlerdi; bundan başka 1019 H. 1610 M. senesinden itibaren Kırşehrinde Hacı Bektaş şeyhi tarafından ocağa verilen beyaz bayrak da alaylarda Yeniçeri ağası önünden giderdi 2).

Ocağın alay bayrağı sarı ile kırmızı renkte 3) yani yarısı sarı ve diğer yarısı kırmızı idi 2). Sefere gidilirken tertip edilen alaylardaki geçid resmi esnasında Yeniçeri ağasının yedekleri arkasından ocağa aid olan ve adına *İmâm-ı âzam bayrağı* denilen beyaz sancak giderdi 4).

---

1) (. . Her odanın bir çatal bayrağı vardır nim sarı ve nim kırmızıdır . .) *Kavânin-i Osmanî ve Rabıta-i Asitane*, s. 26.

2) 1019 senesinde Kuyucu Murad Paşanın İran seferi esnasında (. . Bâdehû Kayseriyyeye kondular; Kadimi sahrada konulup iki gün otrak oldu; menazil-i mezburede Kırşehir Beği ve Hacı Bektaş-ı Veli hazretlerinin şeyhi Eroğlu ocağa gelüp beyaz sancaklarını Yeniçeri ocağına teslim ittikte sene 1019 danberi seferlerde Yeniçeri alaylarında Yeniçeri ağası önlerinde götürürler (*Vakayi-i Tarihiyye*, varak 155 b).

3) 926 H. 1520 M. senesinde Belgradın zaptı üzerine (. . Dîvân-ı Âlide üç nöbet beşaret kösü vuruldu. Ve Yeniçerinin sarılu ve kızıllu sancağı çala çala kaleye çıkup anda dahi nöbet çalındı) *Münşe'at-ı Feridun bey, Ruznâme*, s. 514 ve yine aynı eserde ve Rodos fethinde : (. . Kala'i Arab'da hünkâr me'zinleri ezan okuyup ve Yeniçeri kızıllu ve sarılu sancağı kala'i mezburede dikilüp . .) s. 538 *Kavânin-i Osmanî ve Rabıta-i Âsitane*, isimli me'hazimizde, Padişah ve Serdar-ı Ekrem arkasından giden yedi sancağın altıncısının kırmızı ile sarı renkte bulunup Yeniçeri sancağı olduğu yazılmaktadır (s. 21); bu sarılı kırmızılı ocak bayrağının hudutta Yeniçeri Kethüdasına verildiğini *Vakayi-i Tarihiyye* yazmaktadır (varak 47 b.) Cevad Paşa merhum Yeniçeri ağası yedeklerinden sonra giden Zülfikar şeklinde resmi havi iki renkli bayrağın ocak bayrağı olduğunu yazıyor (s. 119)

4) *Müriüttevarih*'de, 1182 seferinde Yeniçeri alayı münasebetiyle bahsediliyor.

Ocağın sünnîliğine işaret olan bu İmâm-ı âzam bayrağı beyaz ipekten olup üzerinde sırma işleme ile انا فتحنا لك فتحاً مبيناً و وينصرك الله نصراً عزيزاً âyeti kerimesi işlenmişti; bu bayrak ordugâhta ağanın çadırı önünde dikili dururdu, bölük ve orta bayrakları da bu orta ve bölüklerin kumandanlarının çadırları önüne dikilirdi; bundan başka kırmızı kılıfları içinde dört bayrak daha olup bunlar da üç tuğlariyle beraber Yeniçeri ağasının çadırı önünde bulunurdu 1).

Geçid resimlerinde İmâm-ı âzam bayrağının arkasından Yeniçeri ağası gider ve ağanın arkasından da kendi bayrağı ile büyük alay bayrağı ve bunu müteakip de Kethüda bey ile bayrağı geçerdi. Her bayrağın bayrakdarı vardı. Orta ve bölüklerde de odasının küçük zabitlerinden olmak üzere bayrakdarlar bulunup orta ve bölüklerinin bayraklarını taşımak bunlara aitdi; İmâm-ı âzam bayrağını taşıyana *Başbayrakdar* denilirdi 2).

Sefer esnasında düşman hududuna gelindiği vakit tertip edilen geçid resminde top arabacılarının geçmelerini müteakip ocağın İmâm-ı âzam bayrağı ve Yeniçeri ağasını müteakip ocağın alay bayrağı ve daha sonra Yayabaşılar ve Bölükbaşılar sağlı ve sollu bayraklariyle geçerlerdi 3). Yeniçerilerin orta ve bölük bayraklarında ve kışlalarının kapuları üzerinde ve fenerlerinde orta ve bölüklerinin nişanları vardı 4).

***

Şu halde Yeniçeri ocağında büyük bayrak olarak İmâm-ı âzam bayrağı, Yeniçeri ağası bayrağı, ocağın büyük alay bayrağı, Kethüda bey bayrağı, Baş yayabaşı bayrağı, Başçavuş bayrağı vardı. Bunlardan sonra yayabaşılarla bölük başıların orta ve bölük bayrakları ve bir de Saka bayrağı gelirdi. Baş bayrakdarın taşıdığı İmam-ı âzam bayrağı ocağın en büyük bayrağı olup rengi söylediğimiz gibi beyaz renkli ipekdendi. Merasim esnasında selâm için Yeniçeriler karşılıklı iki sıra oldukları zaman bir tarafa Saka bayrağı ve anın alt tarafına bölük ortaları

---

1) *D'Ohsson*, c. 7 s. 346 da üç tuğdan bahsediliyor; bu, Yeniçeri ağasının vezir olmasından dolayıdır.

2) *Yeniçeri Teşrifat Mecmuası*, s. 12.

3) *Münşe'at mecmuası*, (Esat Efendi kütüphanesi 3343).

4) *D'Ohsson*, c. 7 s. 347.

bayrakları ve bunların karşı tarafına Baş yayabaşı bayrağı ve bunun altına yaya ortaları bayrakları dizilirlerdi; bundan sonra Kethüda bayrağı ve bunun altında Başçavuş bayrağı dururdu; daha sonra ocak ağaları dizilirler, başta Yeniçeri ağası durur ve baş bayrakdar ile İmâm-ı âzam bayrağı ve Mehterhane Yeniçeri ağasının arkasında bulunur ve bu selâm resminde iken Vezir-i âzam iki tarafı selâmlıyarak aralarından geçerdi.

Yeniçerilerin nişanlarına gelince:

Yeniçerilerde her bölük ve ortanın ayrı ayrı nişanları vardı. Bu nişanlar orta ve bölüklerin kapıları üzerinde, çadırlarında ve bayraklarında bulunduğu gibi bunu *dögme* suretiyle kollarına işletenler de olurdu 1); bundan başka Yeniçerilerin mezar taşlarında ellerinde ocağa mensubiyetlerini gösteren صنه tezkirelerinde de ortalarının nişanları görülmektedir 2).

Yeniçerilerin nizamları iyice bozulup esnaflık ettikleri zaman veya esnafların birer suretle iltimas ve para kuvvetiyle Yeniçeri kayıt oldunukları vakit, dükkânlarına da mensup oldukları bölük veya ortanın nişanını korlardı. Vefat etmiş olan Yeniçerilerin de mezar taşlarında başlarındaki serpuşları olan beyaz keçe ve mezar taşının altına da mensup oldukları bölük veya cemaatin nişanı konurdu 3). Herhangi bir ortadan ocağa giden mektuplarda zarfın üzerinde mektubu gönderen ortanın nişanının konması da kaide idi. Buna dair bir mektup zarfının üzerindeki bir Sekban bölüğünün işareti fotografiler arasına konmuştur.

1) Yeniçerilik bakiyesinden olup son zamanlarda kaldırılan mahalle tulumbacılariyle bazı tersanelilerin kollarında ve baldırlarında balık, bayrak ve saire gibi mavi renkte dövmeler vardı, hâlâ eski tulumbacılarla eski haddehanelilerin bu kabil nişanları görülmektedir, Dövme resmi kola veya baldıra çizildikten sonra iğne ile dövülmek suretiyle bu resim işlenir ve kabadayılık alâmetlerinden sayılırdı.

2) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*, s. 53.

3) İstanbuldaki eski mezar taşlarının tetkikiyle Osmanlı devletindeki muhtelif sınıfların serpuşları hakkında kıymetli bir eser hazırlayan Bay Fadıl, kendilerinden ricam üzerine bana lûtfettiği cemaat 63 den Mustafa isminde bir Yeniçeriye aid mezar taşının yazısının altındaki çifte filamalı ve ucunda süpürgeli nişan bu ortanın alâmeti idi.

Yeniçeriler bilhassa onsekizinci asır sonlarından itibaren iyice şimarıp bıyıklarını balta kesmez olduğu devirlerde yeni yapılan binalara, İstanbul limanlarına zahire, kömür, odun, kereste ve saire getiren tüccar gemilerine balta asmak tabiriyle o gemiyi bir para mukabilinde himayelerine aldıkları görülmektedir. Balta asmaktan maksad, herhangi bir Yeniçeri kabadayısının buralara kendi orta veya bölüğünün nişanını koymaları demekti 1).

Balta asmak yüzünden yekdiğerine rakip olan Yeniçeri kabadayıları ve mensupları arasında kavga olurdu; bir bölük veya orta bir yere balta asınca diğer bir güruh anı indirerek kendi nişanlarını asarlar ve bittabi iki taraf çarpışırlardı. Bazı kerre birbirlerine hasım olan her iki tarafı da zabitleri Galatada Hendekbaşı denilen mahalle götürerek düello eder gibi yatağan bıçaklariyle birbirlerine hücüm ederler ve galip gelen taraf mücadeleye sebep olan yere baltasını asardı 2).

***

Elimizdeki bir mecmuada Yeniçerilerden cemaat ortalarının altmış beşinci Sekban ortası ve bunun bölükleri müstesna olarak diğerlerinin nişanları varsa da alt tarafı mevcut değildir; fakat bu noksan kısım başka bir mecmuadan tamamlanmıştır. Cevad Paşa merhum da orta nişanlarını Marsiglinin bir Türk tarafından resmedilen kitabından alarak eşerine koymuştur.

---

1) (... Merâkip ve Sefâin-i İslâm ve reayâya balta asmak ve çap vurmak tabiriyle vaz'ı nişan miyan idüp..) Şânîzade, c. 1 s. 106.

Lütfi tarihi de şöyle yazıyor:

«.. Yeniçeriler zamanındaki taaddiyattan birisi de ebniye ve hususiyle tüccar sefinelerine yeniçerilerin nişan tahtası asması idi. Mîrî ebniyesine varıncaya kadar her nerde bir bina inşasını haber alırlarsa nakkaş, sıvacı ve sair amele içün birer nişan tahtası asarlar.» bundan maksatları ebniye sahibinin ameleyi istediği gibi kullanmamasına alâmet olup böyle balta asmaktan garezleri ise amelenin parasından kesüp almakdı..», c. 1 s. 239.

Cevad Paşa merhum bir ev yaptırmak isteyen devlet ricalinden bir zatın bu balta asmak yüzünden ne kadar uğraştığını ve nihayet ocaktaki ağalardan bir akrabasına müracaat ve hediye virmek suretiyle nasıl muvaffak olduğunu eserinde mufassalan beyan etmiştir (*Tarih-i Askeri-i Osmanî*, s. 209).

2) *Ûssü Zafer*, s. 138 (1293 tab'ı).

Benim gördüğüm mecmuada orta nişanlariyle Marsigli ve Cevad Paşanın eserlerindeki nişanlar arasında bazı farklar ve değişiklikler vardır; bunların her ikisinde de Sekbanların nişanı gösterilmemiştir. Merhum Mahmud Şevket Paşanın (Osmanlı teşkilât ve kıyafet-i askeriyesi) isimli eserinde bölük ve ortaların nişanları tamamen mevcut ise de tarifleri olmadığından iyi istifade edilememektedir.

Mecmuada 1) Yeniçerilerde ilk teşekkül olan Cemaat ortalarının çadır ve nişanlarından başlandığı için ben de evvelâ Cemaat veya Yaya ortalarının nişanlarını göstereceğim; bununla Marsigli ve Cevad Paşanın izahları arasında tehalüf varsa anları not olarak işaret edeceğim. Bu nişanların tetkiki esnasında bazılarının kalyon demiri, tüfenk kundağı gibi Osmanlılarca sonradan kullanılan kalyon ve tüfenkden bahsedildiğine göre bu ortaların ya sonradan teşekkül ettikleri veya bu nişanı sonradan kullandıkları zannolunur.

Cemâat ortalarının numaraları			Çadırlarındaki Orta nişanları
Cemâat	*1*	*[Şütürban]*	Kırmızı deve ve tepesinde cüdâ topu üzerinde kırmızı, yeşil ile beyaz bayrak
„	*2*	„	Kırmızı filandire çifte beyaz çadır üzerinde beyaz bayrak
„	*3*	„	Kırmızı alay bayrağı içinde beyaz Zülfikar
„	*4*	„	Çadırının tepesinde beyaz kartal kanadı
„	*5*	„	Çadırı üstünde kırmızı, sarı samsa [baklava şekli] tepesinde yeşil ile beyaz bayrak
„	*6*		Çadırının ön kısmında kırmızı küçük alem

1) Bu mecmua Halis efendi kitapları arasında 6304 numarada iken sonradan Üniversite kütüphanesinin 3325 numarasına nakledilmiştir (varak 36 ilâ 39).

Cemâat ortalarının numaraları	Çadırlarındaki Orta nişanları
Cemâat 7	Yeşil Zülfikar, tepesinde yeşil bayrak [çadırın ön kısmında yeşil Zülfikar ve çadırın tepesinde yeşil bayrak]
„ *8*	Kırmızı kalyon demiri 1)
„ *9*	Şiyah merdiven 2)
„ *10*	Yarı kırmızı yarı sarı bayrak 3)
„ *11*	Çadırında kırmızı büyük alem 4)
„ *12*	Kırmızı top üzerinde kırmızı ile beyaz bayrak 5)
„ *13*	Kırmızı arslan, önünde bir hurma dalı 6)
„ *14*	Cüdâ topu üzerinde beyaz bayrak 7)
„ *15*	Çadırının tepesi kırmızıdır 8)
„ *16*	İki cüdâ topu arası kırmızı ile beyaz bayrak
„ *17*	Tepesinde kırmızı ile sarı alay bayrağı
„ *18*	Birbiri üzerinde cüdâ topu vardır 9)

1) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de yalnız çadır resmi olup nişan gösterilmemiştir.

2) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de yalnız çadır resmi olup nişan gösterilmemiştir.

3) *Tarih-î Askeri-i Osmanî*de yalnız çadır resmi olup nişan gösterilmemiştir.

4) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de alâmet olarak servi ağacı vardır.

5) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de yalnız çadır resmi vardır; nişan gösterilmemiştir.

6) Ağızları biraz açık arka arkaya iki hilâl resmi vardır.

7) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de yalnız çadır resmi olup iki tarafından şeritlidir.

8) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de arslan resmi vardır.

9) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de her sırada ikişer cüdâ topundan altı cüdâ topu görülmektedir,

Cemâat ortalarının numaraları	Çadırlarındaki Orta nişanları
Cemâat 19	Kırmızı alay bayrağı içinde beyaz nokta olup tepesinde cüdâ topu
„ *20*	Yeşil kabak içinde kırmızı nokta ve tepesinde kırmızı filandire 1)
„ *21*	Siyah kıye vezinde? 2)
22	Kırmızı alay bayrağı
„ *23*	Makas, tepesinde büyük kartal kanadı
„ *24*	Kırmızı adam pençesi
„ *25*	Siyah çarh
„ *26*	Çadırının tepesinde siyah çuha
„ *27*	Siyah çenber
„ *28*	Siyah tuğ üzerinde yaldızlı top
„ *29*	Topsuz beyaz tuğ
„ *30*	Topsuz siyah tuğ
„ *31*	Siyah tuğ üzerinde beyaz bayrak içinde kırmızı nokta 3)
„ *32*	Yeşil mızrak, kırmızı lâle, tepesinde alay bayrağı
„ *33*	Siyah nacak (balta) tepesinde beyaz bayrak
„ *34*	Kırmızı Zülfikar ve Merdiven 4).
„ *35*	Kırmızı Zülfikar arasında baş aşağı kırmızı kabak
„ *36*	Kırmızı Ejder ağzı Zülfikar

1) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de çadır tepesinde filandire vardır.

2) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*deki resimden de bunun ne olduğunu anlıyamadım.

3) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de bu şekil başkadır.

4) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de yalnız merdiven vardır.

Cemâat ortalarının numaraları	Çadırlarındaki Orta nişanları
Cemâat 37	Baş teneflerinde beyaz bayrak ve tepesinde beyaz bayrak
» *38*	Beyaz bayrak içinde kırmızı ~ 1)
» *39*	Üstü, altı beyaz ortası kırmızı alay bayrağı 2).
» *40*	Çadırında kırmızı çerağ [kandil] dır tekke ortasıdır
» *41*	Kırmızı ile beyaz bayrak olup üzerinde Kartal kanadı
» *42*	Siyah Rumeli kalkanı tepesinde bir yüzü siyah ve bir yüzü yaldızlı alay bayrağı
» *43*	Kırmızı fil tepesinde beyaz alay bayrağı içinde kırmızı akçe tahtası 3)
» *44*	Kırmızı gül tepesinde beyaz bayrak içinde kırmızı gül
» *45*	Tepesinde kırmızı ile yeşilli, beyazlı bayrak
» *46*	Baş teneflerinde kırmızı ile beyaz bayrak, tepesinde kırmızi tuğ
» *47*	Çadırının yarısı nohudî yarısı beyazdır
» *48*	Tepesinde teneke fener üzerinde at kuyruğu 4)

1) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de beyaz bayrak içinde kırmızı ~ şekli vardır.

2) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de bayrak içinde Ejder başlı Zülfikâr vardır.

3) » » » Akçe tahtası yoktur.

4) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de bayrak içinde yılan gibi bir resim vardır.

Cemâat ortalarının numaraları	Çadırlarındaki Orta nişanları
Cemâat 49	Burası Mecmuada açık bırakılmıştır 1). Mahmud Şevket paşanın eserinde su kabağı resmi vardır. Fakat mehazimizde bu kabak 50 inci ortada gösterilmiştir
" *50*	Çadırıda kırmızı kabak 2).
" *51*	Çadırında siyah kulleleri arasında siyah çadırlar 3)
" *52*	Kırmızı somak kırmızı ile beyaz bayrak
" *53*	Tepesinde yaldızlı top üzerinde kırmızı ile beyaz bayrak 4)
" *54*	Kırmızı tüfenk kundağı 5)
" *55*	Kırmızı kurulmuş ok ve yaydır 6)
" *56*	Kırmızı akçe tahtası 7)
" *57*	Çadırında kırmızı çerçivedir 8)
" *58*	Başaşağı akçe tahtası 9)
" *59*	Çifte kırmızı zürafa, aralarında kırmızı servi 10)

1) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de bir su kabağı resmi görülmektedir.

2) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de kartal resmi vardır.

3) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de çadır içinde Zülfikar tepesinde filandira vardır.

4) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de tüfenk resmi vardır.

5) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de ok ve yay resmi vardır.

6) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de kırmızı akçe tahtası resmi vardır.

7) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de kırmızı çerçive ile üzerinde armud biçimi top ve daha üstünde siyah bayrak vardır.

8) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de başaşağı akçe tahtası vardır.

9) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de karşılıklı iki zürafa ve aralarında servi resmi vardır.

10) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de bir başlık üzerinde bayrak ile beş çelenk resmi vardır.

Cemâat ortalarının numaraları	Çadırlarındaki Orta nişanları
Cemâat 60	Kırmızı Mührü Süleyman 1)
„ *61*	Kırmızı nal, ucu aşağı tepesinde beyaz bayrak içinde kırmızı nal 2)
„ *62*	Tepesinde siyah Ceylan seraser? üzerinde beyaz bayrak 3)
„ *63*	Siyah süpürge üzerinde kırmızı ile beyaz bayrak 4)
„ *64*	Çadır tepesinde ağaçtan kırmızı top
„ *65*	Sekban otuz dört ortadır (böyle yazılmış, nişanları gösterilmemiştir 5)
„ *66*	Baş yukarı akçe tahtasıdır
„ *67*	Tepesinde siyah tuğ üzerinde kırmızı ile sarı bayrak üzerinde gümüş top
„ *68*	Çadırında gök turna
„ *69*	Kırmızı kabak
„ *70*	Baş teneflerinde kırmızı bayrak tepesinde dahi kırmızı bayrak
„ *71*	Kırmızı samson 6)
„ *72*	Üç şerefeli siyah minare 7)

1) *Tarih-i Askerî-i Osmanî*de yalnız çadır resmi vardır.

2) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de yalnız çadır resmi vardır.

3) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de çadır tepesinde siyah tuğa benzer bir resim vardır,

4) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de siyah süpürge resmi görülüyor. Cemaat 63 den 1179 Hicret senesinde vefat etmiş olan bir Yeniçerinin mezar taşında bir süpürge sırığında ayrı ayrı filâma görülüyor ki metindekini te'yit etmektedir.

5) *Tarih-i Askeri* ve *Masigli*'de kale kapısına benzeyen bir şekil görülüyor.

6) Mahmud Şevket Paşanın *Teşkilât ve kıyafet-i askeriyye*'sinde köpek beyaz renklidir.

7) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de merdiven resmi vardır.

Cemâat Ortalarının numaraları	Çadırlarındaki orta nişanları
Cemâat 73	Tepesinde beyaz bayrak üzerinde kartal kanadı daha üzerinde beyaz bayrak 1)
„ *74*	Kırmızı top, ağzı başında güllesi vardır 2)
„ *75*	Kırmızı mum sofrası
„ *76*	Siyah adam pençesi
„ *77*	Kırmızı alem iki yanı yeşil top
„ *78*	Siyah ن (N) harfi içinde siyah nokta 3)
„ *79*	Siyah fil
„ *80*	Tepesinde siyah balıklı çadır 4)
„ *81*	Tepesinde at kuyruğu
„ *82*	Siyah zenberek
„ *83*	Silâh asacak kırmızı sehpa 5)
„ *84*	Beli beyazlı kırmızı filandire ve bir tilki kuyruğu 6)
„ *85*	İki minareli Alaca cami tepesinde karta lkanadı
„ *86*	Kırmızı طوبال tobal deve عربيدر؟ 7)
„ *87*	Kırmızı tuğ 8)

1) *Tarih-i Askeri-i Osmani*de kartal kanadı yoktur yalnız beyaz bayrak vardır.

2) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de üç ayaklı merdiven (sehpa) vardır.

3) Mahmud Şevket Paşanın *Tefkilât ve kıyafet-i askeriyye*sinde kırmızı ن içinde kırmızı nokta vardır.

4) Mahmud Şevket Paşanın *Teşkilât ve kıyafet-i askeriyye*sinde mavi çadır tepesinde üstüste iki kırmızı balık vardır.

5) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de murabbâ şeklinde kafes rasmi vardır,

6) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de yalnız tilki kuyruğu vardır.

7) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de kırmızı tuğ resmi vardır.

8) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de müstatil şekilde bir işaret vardır.

Cemâat ortalarının numaraları	Çadırlarındaki orta nişanları
Cemâat 88	Siyah kalyon demiri
„ *89*	Siyah çizme
„ *90*	Üstü kırmızı altı beyaz alay bayrağı
„ *91*	Siyah kabak
„ *92*	Çadırında çifte siyah camlar
„ *93*	Kırmızı siyah merdiven üzerinde kırmızı alem
„ *94*	Çadır tepesinde kırmızı ve sarılı ve beyazlı [üç renk bir arada] alay bayrağı
„ *95*	Siyah deve
„ *96*	Siyah tuğ ile siyah bayrak 1)
„ *97*	Siyah ayn (göz resmi)
„ *98*	Tepesinde ortası gedik kartal kanadı
„ *99*	Kırmızı nal ucları aşağı tepesinde ak bayrak içinde kırmızı nakıl başında ağaç top 2)
„ *100*	Uçları aşağı kırmızı zülfikar
„ *101*	Üç tane kırmızı çenber tepesinde bayrak 3)

Cemâat-i Dergâh-ı âlî bölükleri beyan olunur:

Bölük 1	Çadırının tepesinde sim top
„ *2*	Tepesinde teneke ayna üzerinde çelenkler var.
„ *3*	Çadırın tepesinde üç çatal bayrak içinde sarı siyah nokta

1) Cevad Paşanın *Tarih-i Askeri-i Osmanî*sin de kabak varsa da tuğ yoktur, anın yerinde başka bir işaret vardır.

2) Cevad Paşanın *Tarih-i Askeri-i Osmanî*sinde yalnız nal resmi gösterilmiştir.

3) Cevad Paşanın *Târih-i Askeri-i Osmanî*sinde yalnız iki çenber ile üzerinde bayrak vardır.

„	*4*		Kırmızı araba tekerleği
Bölük	*5*		Tepesinde yaldızlı top
„	*6*		Tepesinde beyaz alay bayrağı içinde yosma dal menekşe
„	*7*		Siyah hurma ağacı 1)
„	*8*		Kırmızı şekerparesi 2)
„	*9*		Çadırının üzerinde kırmızı çifte çenber
„	*10*		Siyah çifte çenber 3)
„	*11*		Kırmızı tek servi başında bayrak 4)
„	*12*		Çifte yeşil servi tepesinde tuğ üzerinde yaldızlı top 5)
„	*13*	6)	Ortasınsa yeşil kolanlı bir çenber 7)
„	*14*		Yeşil çenber tepesinde kırmızı top üzerinde çelenkler 8)
„	*15*		Siyah tek servi 9)
„	*16*		Çadırının tepesinde etrafı yeşil ve ortası kırmızı bayrak üzerinde cüdâ topu
„	*17*		Çifte siyah aydır ebrû misâl
„	*18*		Çadırının etrafında teneflerinde kırmızı çuha kenarıdır

---

1) Mahmud Şevket Paşanın *Osmanlı teşkilât ve kıyafet-i askeriyye*sinde hurma ağacı kırmızıdır.

2) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de gemi lengeri resmi vardır. Mahmud Şevket Paşada lenger kırmızıdır.

3) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de kırmızılı, beyazlı iki bayrak vardır.

4) *Karih-î Askeri-i Osmanî*detepesi aylı kırmızı alem resmi vardır.

5) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*de tepesi bir toplu, üzerinde kırmızılı ve beyazlı resmi vardır.

6) Cemaat ve bölük işaretlerini naklettiğimiz mecmuadaki tarif on ikinci ağa bölüklerinden sonra yazılmamıştır. Alt tarafını Nuruosmaniye Kütüphanesi kitapları arasından 4950 No. lu Mecmuadan (varak 36) nakl ettim.

7) Marsiglide hurma ağacı ile arslan resmi vardır.

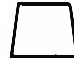
8) Marsiğlide iki beyaz gülle üzerinde beyaz bayrak vardır.

9) Marsiğlide başkadır.

Bölük	*19*	Kırmızı büyük arslan
„	*20*	Çadırının tepesinde kırmızı alay bayrağı
„	*21*	Çadırının üzerinde mavi çizgiler ve tenef etrafında da mavi kırmızı işa-işaretler var
„	*22*	Somak içinde karadır 1)
„	*23*	Siyah nal resmi 2)
„	*24*	Çadır tepesinde sarı küçük alay bayrağı
„	*25*	Çadır üstünde siyah balık
„	*26*	Deve ayağında siyah nal resmi 3)
„	*27*	Delik yeri yukarıya gelmiş kenarı biraz açık at nalı
„	*28*	Kırmızı bostancı külâhı ve tepesinde siyah filandire 4)
„	*29*	Bir servi ağaciyle üzerinde siyah karga
„	*30*	Kırmızı bir minare resmi
„	*31*	Kırmızı çapa kalyon rümûzudur.
„	*32*	Çatal kırmızı filandire üstünde tilki kuyruğu ve beyaz top
„	*33*	Üç dańe siyah camdır 5)
„	*34*	Kırmızı halka içine kırmızı servi 6)
„	*35*	Siyah berber aynası 7)
„	*36*	Çadırının ön kısmının üstünde siyah deve tabanı

1) Marsiglide güğüm üzerinde ayna resmi verdır.
2) Mars glide yanyana üç yuvarlak ayna.
3) Marsiglide kırmızı iki çatal bayrak.
4) Tepesinde ucları yukarı hilâl resimli alem.
5) Marsiglide delik tarafı aşağı gelmiş kırmızı nal.
6) Marsıgtide bir el ile avucun ortasında bir hançer resmi.
7) Marsiglide tuğ ile tepesinde bayrak ile fener.

Bölük	*37*	Çadırının ön kısmının üstünde bir kırmızı balık resmi
„	*38*	Kırmızı alemdir 1)
„	*39*	Kırmızı çenber üzerinde seyrek elifler kırmızı arasında mülevven noktalar 2)
„	*40*	Siyah renkte zülfikar denilen ucu çatal kılıç
„	*41*	Siyah makas
„	*42*	Çadırının tepesinde yeşil bayrak ile kırmızı gaddare vardır.
„	*43*	Çorbacı bayrağı, iki bayrağın arasında teneke top
„	*44*	Üstünde servi ağacı tepesinde bayrak vardır
„	*45*	(توكلت على الله tevekkeltü alallah) lâvhası ve tepesinde alay bayrağı
„	*46*	Kırmızı dağ delen baltası
„	*47*	Çadırının tepesinde hurma dalı 3)
„	*48*	Siyah çifte vav resmi 4)
„	*49*	Kırmızı geyikdir; iki tarafında kırmızı elifler 5)
„	*50*	Kırmızı çaylak 6)
„	*51*	Çatalı aşağı kırmızı zülfikar ve tepesinde kırmızı filandire 7)
„	*52*	Kırmızı sapan demiri tepesinde yaldızlı tuğlu top

1) Marsiglide çifte vav resmi.
2) Marsiglide ortası kırmızı iki tarafı beyaz bayrak.
3) Marsiglide Kartal kanadı.
4) Marsiglide çifte siyah filama ve ortasında kırmızı şekli
5) Marsiglide amudî bir ok resmi.
6) Marsiglide kırmızı merdiven resmi.
7) Marsiglide kırmızı beyazlı bayrak, altında mürabba bir şekil.

Bölük	*53*	Siyah yarım ay resmi
„	*54*	Siyah kabak içinde beyaz gül
„	*55*	Yaldızlı top üzerinde bir yeşil bayrak
„	*56*	Bir kadırga resmi
„	*57*	Kırmızı çifte servi resmi
„	*58*	Alaca bir hurma ağacıyle tepesinde üç çatal beyaz, iki kırmızı, sarı filandire,
„	*59*	Üstü kırmızılı altı beyazlı ucu uzun alay bayrağı
„	*60*	Amudi bir tilki kuyruğu ile üstünde kurd derisinden bir yuvarlak
„	*61*	Çatalı yukarı kırmızı zülfikar, tepesinde beyaz alay bayrağı içinde kırmızı zülfikar 1, 2).

1) *Marsiğli*de bir beyaz bayrak resmi vardır.

2) Ağa bölükleri nişanları Nuru Osmaniye kütüphanesindeki 4950 numaralı mecmuadan tamamlanmıştır (varak 36—37).

YENİÇERİLERİN EVLENMELERİ VE ÇOCUKLARI

Ocağın kuruluşundan itibaren onaltıncı asrın ilk on senesine kadar Yeniçeri efradı kat'iyen bekârdılar; bundan dolayı gerek Edirnede ve gerek İstanbulda bunlar için oda denilen kışlalar yaptırılmıştı; Bölükbaşı veya Yayabaşı ve ocak zabiti olmayınca bir Yeniçeri evlenemez ve ihtiyar olmayınca da sakal salıveremezdi 1). Ocak ananesine göre Yavuz Sultan Selimin ikinci veziri ve daha sonra Vezir-i âzamı olan Yunus Paşanın Yeniçeri ocağında bulunan kardeşi ihtiyar olup evlenmek arzu ettiğinden bir gün biraderinin evlenmesine müsaade buyrulmasını Padişahtan istirham etmiş ise de red cevabını almıştı; fakat Yunus Paşa sonradan bir yolunu bulup Padişahın müsaadesini almış ve bu ihtiyar Yeniçerinin evlenmesinine müsaade olunmuştu 2). İşte ilk defa nefer olan bir Yeniçerinin evlenmesi bu tarihten başlamaktadır 3); fakat Yeniçerinin evlenmesi bir müddet için mutlaka ihtiyar olmasına ve bundan başka Padişahın muvafıkatine mütevakkıftı 4). Bu müsaadeye rağmen evli bir Yeniçeri, odasının en kıdemlisi olsa bile Bölükbaşı veya Yayabaşı olmak hakkını kaybediyordu, çünki bunlar yani odabaşılar daimi surette kışlada oturacak olan bekârlardan seçilirlerdi; mamafih evlenmek yolu genişleyince sonradan evlilerden de odabaşı tayin edildi.

Onaltıncı asırda vaz'olunan bir kanun ile evlenen bir Yeniçeri Bölükbaşı veya Yayabaşısına ya bir seccade hediye edecek ve yahut yüz akçe verecekti 5); daha sonraları odabaşılarına

---

1) « Ezelden Yeniçeri evlenmek kanun değildi, ancak Çorbacılar evlenirlerdi ve ihtiyarlardan dahi katî ameli manda olanlar evlenirlerdi ve Padişaha arzolunmadan evlenmezdi. Yeniçerilik ergenlik ile olduğu içün odalar bina olunmuştur.. » *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 21 b. ve 24 b.

2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 36

3) L'origine des Turcqz, İkinci Bayezid zamanından bahsederken Yeniçerilerin evlenemiyeceklerini beyan ediyor. Filhakika bu tarihte henüz nefer olan bir Yeniçeri evlenemezdi.

4) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 24 b. ve 36 b.

5) *Kanunnâme* (Veliyyüddin Efendi kütüphanesi 1970, varak 36 ve Esat Efendi kütüphanesi kitapları, mecmua 3363).

da don ve gömlek yani çamaşır hediye edilmesi de âdet olmuştu 1). Bununla beraber ilk zamanlarda evlenenler pek azdı; evli Yeniçerilerin çoğu ihtiyar olduklarından Anadolu ve Rumelideki kalelerde hizmet ederler ve bir harp vukuunda yakın yerlere giderlerdi; İstanbulda bulunan Yeniçeriler ise hafif hizmetlerde, elçilerin ve maruf ecnebilerin yanlarında muhafızlıkta bulunurlardı; çocuk sahibi olan Yeniçerilerin her doğan çocukları için yevmiyelerine birer akçe zammolunurdu; fakat artık bunlardan eskisi gibi faaliyet beklenemiyeceğinden kendileri terakki ve terfi haklarını kaybediyorlardı 2).

Evli Yeniçerilerin evlerinde kalmalarına müsaade edilmişti; ilk zamanlarda bunların miktarı az olduğundan bunda bir mahzur görülmemişti; fakat sonraları ve bilhassa onsekizinci asırdan itibaren kışlalarda pek az Yeniçeri kalmıştı. Ekserisi evlerinde bulunuyordu. Bir harp vukuunda İstanbulda bulunmıyan Yeniçeriler davet edilerek cok zaman kendileri sefere gönderilmiyerek gemilerde çalışan acemi oğlanlarını yetiştirmeğe memur edilirlermiş. Ailesi kalabalık olanlar sefirlerin yanlarına Yasakcılık yani muhafızlık için verilirlerdi. Evlenen bir Yeniçeri artık ocaktan yarı ayrılmış demekti; bilhassa onyedinci asır sonlarında yalnız bunlar, haftada bir defa Cuma günleri odasına gelüp zabitine görünürlerdi; bu gibilerin evlerini idare edebilmeleri için maaşları yetişmediğinden dolayı, evlilerin ticaret ve esnaflık yapmalarına da müsaade edildiğinden bu hal ocağın zâfına sebep olmuştu 3).

***

Yeniçerilerin evlenmelerine müsaade edildikten sonra bunların çocuklarının da devletçe düşünülmesi icap ediyordu; babalarından yetim kalan Yeniçeri çocuklarına *Kuloğlu* ismi verilmişti.

Yeniçerinin biraktığı çocuğun, anın oğlu olduğunun isbatı lâzımdı; bunun için Yeniçeri ihtiyarları bu hususta şehadet

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 36 b.

2) *Halkondil zeyli*, teşkilât kısmı (Yeniçeri resminin tarifini havi kısım ve *Grassi Osmanlı İmparatorluğunun dinî, mülkî, askerî teşkilâtı*, s. 36).

3) *Riko* [Ricaut], s. 455 ve 461 ve *Grassi*, c. 1 s. 36.

ettikten sonra o çocuk kuloğlu olarak büyüyünceye kadar para ve tayin alır ve sonra da Acemi ocağına kaydolunarak yetiştirilirdi; bunların henüz askerlik çağına gelmeden evvel maaşlarını almak üzere babalarının orta veya bölüklerine kaydedilmeleri lâzımdı; Yeniçeri ulûfe defterlerinin en sonunda *Nânhuregân* diye kayıdlı efrat bunlardır; bu çocuklara *Fodlaharan* da denilirdi. Bu yetim ve maaşlı kuloğullarının mikdarı on altıncı asrın ilk yarısında yedi yüz neferdi; on yedinci asır başlarında ise 1655 olmuştu 1).

Yetimlerin her birisine ayda üç şinikden [bir şinik kilenin dörtte biri] üç ayda dokuz şinik un verilirdi; eğer un istemezlerse bunun bedeli olan otuz akçe nakten tediye olunurdu; bundan başka ayda on beşer akçeden her üç ayda kırk beşer akçe maaş dağıtılırdı; maaş defterlerinde Nanhuregân denilen yetimlerin isimlerinin altındaki سياق siyakat ile yazılan kırk beş rakamı her birinin üç ayda bir aldıkları parayı göstermektedir.

Yeniçerilere her sene çuha verildikçe bunlara da altışar endaze [bir endaze 65 santimetre] çuha verilmesi kanundu; bu kanunu Sultan Süleyman koymuştu 2). Harplerin temadisi ve birçok telefat verilmesi Osmanlı Hükümetini bir takım ihtiyatî tetbirler ittihazına mecbur etmişti; bu güzel tedbir de bir askerin memleket müdafaası esnasında geride birakacağı çocuklarının sefil olmiyarak devletin himayesinde bulunacaklarını düşünerek fedakârlıktan kaçmamalarını icabettirmişti; bir de evlenen bir Yeniçeri ailesiyle bu devlete tamaman baglanmış olacağından bu suretle müslüman ve Türk nüfusu da artmış oluyordu.

* * *

Yeniçeri ocağında vefat eden ve henüz yetişmemiş evlâd bırakan bir Yeniçerinin muhallefatı (terekesi) ocak tarafından yazılıp satılarak buna dair tutulan defter Efendi kapusunda yani Yeniçeri kâtibi dairesindeki sandığa konur ve muhallefat bedeli olan parası da ölen Yeniçerinin odası tarafından işletilirdi; bu

1) *Ayni Ali risalesi*, s. 88

2) *Kanunnâme* (Atıf Efendi kitapları varak 285) ve *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 43.

paranın getirdiği faiz kuloğlu büyüyünceye kadar anın nafakasına tahsis edilirdi; eğer geliri fazla ise faizin bir miktarını verüp geri kalanını re'sülmale ilâve ederlerdi. Kuloğlu yetiştikten sonra parasını almak isteyince babasının odasındaki birkaç ihtiyar Yeniçeri ile Efendi kapusuna gelerek kendisine iptidadan sonuna kadar hesap verilir ve رشيد *Resid* işaretiyle hesabı kapatılarak ortasındaki parası kendisine teslim edilip parayı kullandıran oda başına da teslim tezkiresi verilirdi 1). Gerek ocaktaki vakıf paraların ve gerek yetim paralarının suiistimal edilmemesi için çok dikkat edilir ve bu parayı işleten Odabaşı değiştikçe kendisinden hesap sorulurdu 2). Eğer vefat eden Yeniçerinin hal ve vakti müsait olup bıraktığı para işletilmek istenmiyorsa o zaman anın parası Yeniçeri ağası dairesinde yani Ağa kapusundaki kara sandığa konur ve çoçuk yetişinceye kadar orada hıfzedilirdi 3).

Vefat etmiş olan Yeniçeri taşrada ise ocak beytülmalcisi tarafından gönderilen bir memurla muhallefatı yani terekesi o mahallin kadısı huzurunda sattırılarak yetişmiş varisi varsa parası ona verilir, eğer yoksa parası muhallefat defteriyle beraber İstanbula getirtilüp yukarıda söylediğimiz şekilde muamele görüp ocak sandığına konurdu; bu hususa dair Yeniçerilere ait muhallefat defterlerinden birisinin fotografı vesikalar arasındadır.

Vefat eden Yeniçerinin ve acemi oğlanının varisleri yoksa bunun bütün muhallefatı ocak tarafından zaptolunurdu. Buna dair defterdarın Vezir-i âzama takdim ettiği bir takrir suretini aşağıya yazıyorum:

"İzzetlû Yeniçeri ağası bendelerinin takdim eylediği bir kıt'a takriri mefhumunda senevî cânib-i mîrîye on bin kuruş vermek şartiyle memâlik-i mahrusa'da vaki Yeniçeri ve gılmân-ı acemiyân ve Kuloğullarından bilâ varis fevt olanların kâffe-i muhallefatı ocağ-ı âmire tarafından zaptolunmak bâ hat-tı Hümayun-ı şevketmakrun nizamından olmaktan nâşi bu defa ocağ-ı mezburun altmış üçüncü cemâatın yoldaşlarından mahrusa-i Edirnede sakin

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 112 b.
2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 41 b.
3) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 41 b.

iken fevt olan bıçakcı zade Mehmed ağanın muhallefatı canib-i mîrîden zaptolunduğunu beyan birle müteveffay-ı merkumun muhallefatı mukabili cânib-i mîrîye tarafından îtası lâzım gelen on bin kuruşun mahsubiyle yedine sened îta buyrulmasını tahrir ve istida eder. . . sene 1219 1).

Yukarıdanberi söylediğimiz Yeniçerilerin evlenme işi sonradan umumî bir şekil almış ve bundan başka ocakta bulunan yetim paraları suiistimal edilmiştir. Onyedinci asır başlarından itibaren başlıyan bu yolsuzluk gün geçtikçe artmış ve bilhassa onsekizinci asrın sonlarından itibaren ocak ağalarına iyice me'kel olmuştur.

1) *Başvekâlet Arşivi*, (Cevdet tasnifi Askerî vesikalar No. 41573).

OCAK BEYTÜLMALCİSİ VE ODA SANDIKLARİYLE KARA SANDIK

Yeniçeri ocağından vefat edenlerin muhallefatını satarak veya bilvasıta sattırarak bütün masarif çıktıktan sonra tereke bedelini orta sandığına veya kara sandığa yatıran memura *ocak beytülmalcisi* denilirdi; yeniçeri ocağında her orta ve bölüğün birer yardım sandığı vardı. Orta ve bölüklerdeki paralı yoldaşlardan bazıları icabında odalarının ihtiyacına sarfedilmek üzre onar onbeşer bin akçe vakfetmişlerdi; bu para işletilerek odanın sandığında durur ve lüzumu halinde sarfolunurdu; her odanın vakıf parası bütün oda halkının nezaret ve murakabesi altında olup parayı sarfa mezun olan ve oda mütevellisi denilen Odabaşının suiistimal yapmasına meydan verilmezdi. Odabaşının oradan ayrılması halinde bir heyet tarafından hesabına bakılır ve sonra alâkası kesilirdi. Orta parasını işleten mutemede *Orta mütevellîsi* ve ortanın mevcut parasına da *Düzen akçesi* denilirdi 1).

Odalara konan vakıf paralar, yiyeceğin pahalı olup Yeniçerilerin paralaları yetişmediği zamanlarda, ortanın kandil yağı, odun, ekmek ve Ramazan masraflarına ve sefere giderken lâzım olan ihtiyaçlarına sarfolunurdu; Bu vakıf paraları nemalandırmak için on akçesi, onbir akçe üzerinden faize verilüp işletilirdi 2).

Oda paralarından biri de vefat etmiş olan Yeniçerilerin muhallefat akçesidir; küçük evlâd bırakan Yeniçerinin terekesi şer'î surette satılup muhallefat defteri Yeniçeri kâtibi dairesinde hıfzolunarak parası mensup olduğu odasının sandığına konurdu 3). Bu para da mütevelli olan odabaşı tarafından işletilir

1) *Basvekâlet Arşivi*, Askerî vesikalar (Cevdet tasnifi No. 6889).

2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 40 b. ve 41 *a*.

3) Manastır Kadısına hüküm ki:

Kaza-i mezburede sakin Yeniçeri Mehmed fevt olup... nam sağir oğlu kalmakla بحسب الشرع bihasebişşerî intikal iden metrukâtı kadimden olıgeldiği üzre odasına getürmek babında zümre-i mezbureden Mehmed tayin olunup bilfiil Yeniçerilerim ağası tarafından mühürlü mektup virilmeğin buyur-

ve bütün oda halkının nezareti altında bulunurdu. Çocuk yetişince kendisine hesap verilüp parası teslim olunurdu 1); müteaddit çocuğu olandan yetişmiş olan çocuğun parası kendisine verilerek diğerleri işlettirilirdi 2). Varis bırakmadan vefat etmiş olan Yeniçerilerin beytülmalleri taşrada ise Yeniçeri serdarı marifetiyle çarşıda satılup, hasıl olan para müfredat defteriyle birlikte o tarafa yollanmış olan beytülmalci ile İstanbula gönderilir veya muhallefat hıfzolunarak ocaktan memur edilen beytülmalci vasıtasiyle satılırdı 3); bunun için ocak beytülmalcisi mektubiyle aynı odadan bir yoldaş beytülmalci sıfatiyle Yeniçerinin vefat ettiği yere gider, o mahallin kadısı huzuriyle terekeyi yazup çarşıda satarak müfredat defterini tutup kadıya da imza ettirildikten sonra İstanbula gönderilirdi. İstanbula avdet eden tereke memurları, Yeniçeri kâtibi dairesindeki beytülmal kâtibi şakirdi ile terekenin muntazam bir defterini yapup bu para, Ağa dîvanı günü Sekbanbaşı ve Yeniçeri kâtibi huzurunda Yeniçeri ağasına teslim olunur ve buna dair Yeniçeri kâtibi ile Ağa kâtibi tarafından deftere işaret edildikten sonra bu defter, ya Ağa kapusındaki sandığa veya Efendi dairesindeki beytülmal sandığına konurdu 4).

İstanbul cihetiyle Galata ve Üsküdarda olan beytülmalları Ocak beytülmalcisi ile beytülmal kâtibi satarlar ve defterini tutarlardi; bunlar bu hizmetlerine mukabil binde hesabiyle para alırlardı; onyedinci asır başlarında binde yirmi beşer akçesini kâtip ile beytülmalcı alup geri kalan parayı da *hazine* işaretiyle odasına verüp defteri Yeniçeri kalemi dairesine gönderirlerdi 5).

---

dum ki vusul buldukta bu bapta müşarünileyh ağaları tarafından verilen mektup mucibince amel idüp şer'i şerife muhalif ve emr-i hümâyunuma ve ağaları mektubuna muğayir kimesneye iş ittirmiyesin, (*Mühimme defteri*, 78 s. 224 sene 1018).

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 41 b.

2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 113 b.

3) *Mühimme defteri*, No. 85 s. 186 ve *Mühimme*, 26 s. 167

4) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 53 ve *Mühimme*, 27 s. 169 beytülmal kâtibi olan şagird, Efendi kapusunda Yeniçeri baş şagirdinden sonra gelen bir memurdu (*Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 112)

5) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 112 b.

Ocak beytülmalciliğine Yayabaşılarla, Deveci ve Hasekilerden birinin tayin edilmesi kanun idi 3). Yeniçeri beytülmal eminlerine dair 983 Ramazan 21 [1575 M.] tarihli hüküm sureti bu işin ne suretle cereyan ettiği hakkında bize bir fikir vereceği için aynen aşağıya yazıyorum:

Kastamoni beğine hüküm ki:

Dergâh-ı muallâm Yeniçerilerinden biri fevt olsa' varisi mevcud olmasa Odabaşı ile Beytülmal emini cümle metrûkâtını satup ne miktar akçe olur ise Yeniçeri ağası evinde [Ağa kapusunda] dîvan olduğu gün getürüp ne miktar akçe idüği ağanın ve Sekbanbaşının ve büyük yazıcının [Ocak kâtibinin] ve Kethüdalarının mahzarlarında وزن وعد *veznü ad olunup [sayılup tartılarak] büyük yazıcı ve Ağa tarafından olan kâtip ayni ile defterine işaret ittikten sonra bir kiseye konılup mühürlenüp ağaya teslim olundukta Ağa dah-i evinde [yani Ağakapusında] Yeniçeri beytülmâli mahfuz olduğu anbara koyup varisi geldikte muktaza-yı şer-i kavîm üzre teslim olunup varisi olmayanların hızâne-i âmireye teslim olunugelüp sen ağa iken dahi Bâli nam Yeniçeri İstanbulda fevt oldukta odabaşısıyle Beytülmal emini cümle metrûkâtını zabt ve* بيع *bey'i idüp yirmi sekiz bin akçe olup senin divanına getürüp vechi meşruh üzre Sekbanbaşı ve büyük yazıcı ve Kethüdaları ve senin mahzarında vezin ve ad olunup sana teslim eyleyüp hâlâ mezbur Balı'nın varisleri gelüp Beytülmal emini ve odabaşısına yapışduklarında mezkûrlar senin içün vech-i meskuh üzre ağaya teslim eyledik deyu cevap virdiklerinde zikrolunan akçe büyük yazıcının defterinde mukayyet bulunmamağla mes'ul ve muatep olmuşsundur; bu babta Yeniçeri kullarımdan dahi bazıları mezkûr Balı'nın akçesini Beytülmal emini ile odabaşısı getirüp senün önüne döküp veznü ad olunmuştur deyu haber virdiler. İmdi bu miktar akçe senün önünde veznü ad oluna dahi büyük yazıcının defterinde olmamağa sebep nedir? Yeniçeri kullarımın hususları böyle müşevveş oldığı senün adem-i ihtimamından nâşidir, bâri senin tarafında olan kâtibin defterinde var mıdır? Bu husus, sıhhati ile malûm olmak lâzım olmağın buyurdum ki müteveffa-yı mezburun varisleri vardıkta senün tarafından olan kâtibin defterini yoklayup göresin, anda kayıt olmuş mudur? Nereye sarfolmuştur? Nice olmuştur?*

Bu babta cevabın ne ise mufassalan yazup bildiresin. Sene 983 Ramazan 21 1).

Ölen bir Yeniçerinin terekesi varisleri olsa da Kadılar tarafından heman varislerine verilmeyüp mutlaka ocağa gelir ve sonra beynelverese taksim olunur, varislerinden küçük çocuk varsa anın hissesi sandıkta hıfzolunarak yetişince kendisine verilirdi; bu hususa dair 987 H. 1579 M. tarihi ile Drama Kadısına yazılan Hüküm sureti şöyledir:

Drama Kadısına hüküm ki: (Muhzır kâtibi Aliye verildi) 2)

Dergâh-ı muallam Yeniçerilerinden Kasım Yeniçeri fevt olup metrukâtı anda veresesine verildiği ilâm olundu; imdi dergâh-ı muallam Yeniçerilerim ağasına gelüp bâdehû ağa-yı mezbur marifeti ile Yeniçeri beytülmalcisi marifetiyle veresesine taksim olunu gelmeğin buyurdum ki vardıkta mukayyet olup göresin filvaki müteveffa-yı mezburun metrûkâtı arz olunduğu üzre veresesine virilmiş ise giru zaptidüp dahi defter idüp Yeniçerilerim ağasına gönderesin ki anun gibi eytamı geldikte شرع *şer' ile beynelverese taksim oluna; şöyle bilesin 3).*

D'Ohsson, Ocak beytülmalcisinin cemâatin yüz birinci ortasının çorbacısı olduğunu yazmıştır. Halbuki ulûfe defterlerinde bunun muayyen bir odası gösterilmemektedir; belki bunun zamanında [onsekizinci asır sonları] beytülmalci bu odanın kumandanı idi. Yine ayni zat, ocağın alış verişi ve sair malî işlerine bakan ocak bazirgânının da bu beytülmalcinin emri altında olduğunu yazmaktadır 4).

***

Vefat etmiş olan Yeniçerilerin iki dürlü muhallefat defteri vardı; bunlardan biri mufassal olup burada evli askerin adı, bölük ve ortası, hangi tarihte vefat ettiği ve muhallefatının nerede satıldığı ve satılan eşyanın nev'i ve kaça satıldığı ve kim

1) *Mühimme defteri*, 27 s. 169

2) Divanda Yeniçerilere ait hükümler ocağın kapu çuhadarı ve Sadr-ı âzamın muhafızı olan Muhzır ağaya veya kâtibine verilirdi.

3) *Mühimme, defteri*, 36. s. 108 ve *Mühimme defteri*. 70 s. 9.

4) *D'Ohsson*, c. 7 s. 318.

tarafından satıldığı gösterilmektedir. Mesel â1005 H. 1697 M. tarihli muhallefat defterinden aldığım nümuneyi aşağıya yazıyorum 1).

جماعت ———————— ٦٢

مخلفات ————————

حسين بايزيد صولاق متوفى شد. متروكاتش فروخته بسوق سلطانى دراستبول فى شوال

عن يد رجب

كهنه صورغوج	اوق مع ياى	اسكوف	بياض ولنجه	آلاجه كليم	دولامۀ بودروم
٨٠	١١١	٨١٢	٨٠	٨٢	١٢٢

رسوى ليه ؟	پيرهن كهنه وزير جامه	ايكلك	قاووق
٤٠	٤١	٥٠	١٢

يكون ————————

١٤٣٠

مهـــــا

تجهيز و تكفين	دلاليه
٥٠٠	٨٠

الـــــه

٨٥٠

Bu kayda göre 62 inci solak ortası efradından olup vefat eden Hüseyin Bayezid'in muhallefatı (1005, Şaval, 1697 M.) de ocak beytülmalcisi tarafından memur edilen Recep ismindeki bir Yeniçeri tarafından çarşıda satılarak her birisinin isimleri ve kaça satıldığı deftere yazılmıştır. 1430 akçe tutan bu muhallefat yekûnundan beş yüz akçesi müteveffanın teçhiz ve tekfinine ve seksen akçesi de dellâliye olarak verildikten sonra geri kalan 850 akçesi odasına yatırılmıştır.

İkinci defter Ağakapusunda ve Ağanın nezaret ve mürakabesi altında bulunan muhallefata aiddir. Daha evvel söylediğimiz gibi bu defterin bir sureti yeniçeri kâtibinde ve birisi de Ağanın kâtibinde dururdu. Elimizdeki defterin Yeniçeri ağası kâtibine aid olduğu serlevhasından anlaşılıyor (963 Gurre-i Rebiülevvel 1556 M.) tarihli olan bu defterden bazı kısımları naklediyorum 2).

1) *Başvekâlet arşivi*, (Bay Kâmil tarafından tasnif edilen defterlerinden).

2) *Başvekâlet arşivi*, Emirî tasnifi (Kanunî devri No. 42).

دفـــــــــــــــــــــتر

بيت‌المال يكچريان دركاه عالى لازال عالياً كه درتحويل حضرت
فرهاد آغا آغاء يكيچريان دركاه عالى و تعليم‌الفقير مصطفى
الكاتب الواقع فى غرهٔ ربيع‌الاول سنه ۹٦۲

مه الخميـــــــــــــــــــس

فى سا (يعنى آلتى) ربيع‌الاخر سنه ۹٦۳

جماعتـــــــــــــــــــــ ۲٤

مخلفات محمود يوسف متوفا شد دراستانبول فى ۹٦۳

عن بهـــــــاء

اشيائش فروخته شد

۸٤٦

منهـــــــــــــــــــــا

ثبت — اليه

۲۸٥ — ٥٦٤

رسيد عن يد سرپياده

فى ۳

جماعتـــــــــــــــــــــ

مخلفات فرهاد صوفيه متوفى شد درقلعهٔ استورغون ۹٦۳

عن بهـــــــاء

اشيائش فروخته شد برموجب

دفتر قاضئ صماقو

۳۸٦٥

منهـــــــــــــــا

ثبت — اليه

۲٥۱۰

رسيد عن يد سرپياده

جماعتـــــــــــــــــــــ ۳۹

مخلفات سليمان ذيخنه نابديد شد درراه قصبهٔ ذيخنه ۹٦۳

ع بهـــــــــــاء

اشيائش فروخته شد برموجب

دفتر قاضئ ذيخنه

۱۰۰۰

منه ——————————————— ما

ثبت اليه

٣٣٣ ٦٦٦

1) رسيد بايد يوسف يانيه
سراوده فى التاريخ المزبور

Bu muhallefat defteri Yeniçeri ağası Ferhad ağanın ağalığı zamanında ve 963 Rebiülevvel iptidasında açılmış ve Rebiülaharın altıncı Perşembe gününden itibaren yazılınağa başlanmıştır. İlk kaydolunan, cemaat yirmi dörtten Mahmud ibni Yusuftur; İstanbulda vefat eden bu Yeniçerinin eşyası satılmış ve muhallefat bedeli 846 akçe tutup bunun 285 akçesi masarif ve saireye verilüp mütebakî 564 akçesi aynı cemaatın Yayabaşısı ile sandığa teslim edilmiştir. İkincisi cemâat 15 ten Sofyalı Ferhad, Estorgon muhafızı iken vefat etmiş, eşyası Samako kadısı marifetiyle satılup masraf çıkdıktan sonra mütebaki parası yine Serpiyâde denilen Yayabaşı marifetiyle teslim edilmiştir. Zihne'li Süleyman ise kaybolmuş, anın muhallefatı dahi aynı suretle muamele görmüştur.

Kara sandık isimli muhallefat parasını havi sandık, odaların sandığından ayrı idi; yetimin babasından kalan akçesi odasında faize verilüp işletildiği halde kara sandıkta aynen hıfzedilüp muameleye konmazdı. Odalarda işletilen paranın bazan zıyaına mebni hal ve vakti müsait olan verese parayı odaya vermeyüp burada hıfzettirirler ve varis yetişince aynen alırlardı; onaltıncı asrın son yarısından itibaren yetim paralarının odalarda işletilüp iyi bir gelir temin ettiğinden dolayı *Kara sandık*'ın pek ehemmiyeti kalmamıştı. Kara sandıkta parası olan yetim yetiştikten sonra Yeniçeri ağasının yanına çıkup hüviyyetini isbat ile parasını Yeniçeri defterindaki kayıd mucibince temamen alırdı 2).

---

1) رسيد Resid ve (Resid itmek) Osmanlılarda kullanılan maliye ıstılâhlarından bir tabiri mahsus olup hisabın kapatıldığını, muamelenin sona erdiğini ve hükmü kalmadığını bildirirdi. Farisi; (رسيدن—erişmek) masdarından fiili mazidir, *Kitab-ı müstetab*'dan.

بیل یکر قول دفترنده جرده لر اولماز رسید
منصب شاهی نه لایق اولسه بیع عن یزید

2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 112 b, ve 113.

Muhallefat akçelerinin gelirinden Yeniçeri ağasının at süngeri, yağmurluk kılıfı (Ağanın kaputunun kılıfı), ağanın iskemlesinin döşemesi ve ağalığa yeni tayin olunan zatın odasının döşemesi, kethüda ile başçavuşun atlarının süngerleriyle yağmurluk kılıfları, Kethüdayeri ve Muhzır ağanın da bu gibi masrafları ocak beytülmalcisi vasıtasiyle temin olunurdu 1).

***

Yeniçeri ağası ile orta veya bölük kumandanları Yeniçeri ocağında vefat etmiş olan efrad ve zabitanın varisidirler; yukarıda söylediğimiz gibi vefat edenlerin metrukâtı beytülmalci ile bir kâtip, bir müfettiş ve bir şer'î memur (kassam-ı askerî) tarafından temhir ve tahsil olunur; yani eşyaya vaz'yed ile mühürlenir ve sonra satarlar ve bedelini alup deftere kaydederlerdi. Vefat eden Yeniçeri veya zabitin varisleri varsa mirasın onda biri Yeniçeri ağası, beytülmalci ve müteveffanın orta veya bölük kumandanı tarafından taksim olunup mütebakisi varislerine verilir ve eğer varis küçük ise sandıkta saklanırdı. Eğer müteveffanın varisleri yoksa ve kalan mirasların da kıymeti onbin kuruştan noksan ise (paranın kıymeti onsekizinci asrın sonlarına aittir) bütün miras Yeniçeri ağasına kalır ve bunun onda birini beytülmalci ile orta kumandanına verirdi. Eğer kalan para bu miktardan ziyade ise miras maliyeye yani hazineye ait olurdu 2). Miras üzerindeki kanunî hakkı dolayısiyle Yeniçeri ağaları her sene maliyeye onbin kuruş 3) vermek suretiyle o seneye ait zuhur edecek bütün mirasları ocak hesabına alabilirlerdi.

Onsekizinci asrın son yarısındaki muameleye göre 4) vilâyetlerdeki Yeniçeri ağaları ve Serdarları da kendi emirleri

---

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 114 b.

2) Tepedelen kadısına hüküm ki :

Dergâh-ı muallâm Yeniçerilerinden Tepedelende sakin olan Ali nam Yeniçeri fevt olup varisleri kalmayup metrukâtı beytülmale raci iken . . Sene 981 (*Mühimme defteri*, 23 s. 325).

3) *D'Ohsson*, bunu yirmi bin göstermiştir. Halbuki bu miktarın on bin olduğuna dair (1219 H. 1804 M) tarihli vesikayı daha yukarıda yazmış olduğumdan burada vesikanın kaydını tercih ettim.

4) Daha evvele ait böyle bir kayda tesadüf etmediğimden bu tarzın ne zamandan başladığını bilmiyorum.

altındaki Yeniçerilerden vefat edenlerin muhallefatına varis idiler; şu kadar ki üç kise akçe yahut bin beşyüz kuruş kıymetinde takdir olunan her mirası Yeniçeri ağasına terketmeğe mecbur olup bundan aşağı miktarda olanı alabilirlerdi 1)

Bağdad Yeniçerileri ağasının müracaatı üzerine 1018 tarihli bir hükümle Bağdadtaki *Yerlikulu* Yeniçerilerinin de Kapukulu Yeniçerileri gibi ölenlerinin muhallefatlarının beytülmal Emini vasıtasiyle kabzedilüp varis-i marufu olmayanların muhallefatlarının hazineye teslim edilmesi emrolunmuştu 2).

***

Yeniçeri ocağında işletilen vakıf paralardan devlet adamlarının, Yeniçerilerin ve hariçten bazı kimselerin faizle para aldıkları görülmektedir. Meselâ meşhur Kuyucu Murad Paşa Diyarbakır Beğlerbeğisi iken Avusturya seferi esnasında cephede bulunup iki sene kendisinin Haslarından para gelmemesinden dolayı Yeniçeri ocağı parasından ödünç para alup geçinmişti 3). Yine bu cümleden olarak Yeniçerilerin düzen parasından ödünç para alup bunu vermemesinden dolayı Sinan Paşa isminde birisine hüküm gönderilmiştir 4). Bundan başka gerek ocak efradından ve gerek hariçten odalardan para almış olanlardan iki kişiye aid hüküm suretlerini aşağıya yazıyorum:

Mudanya Kadısına hüküm ki:

Dergâh-ı muallâm Yeniçerilerinin odalarından otuzuncu ağa bölüğü neferatının meu'netlerine mevkuf nukud akçenin mütevellisi olan Muslu zîde kadrühü südde-i saadetime arzuhal idüp vakf-ı mezburun nukudundan Mudanyada sakin olup Mitrepolid olan Milletyüz nam rahip senede onu onbir akçe hisabı üzre kırk sekiz bin vakıf akçe alup hala mezburun üzerine devr-i şer'î

1) *D'Ohsson*, c. 7 s. 334, 335.

2) *Mühimme defteri*, 78 s. 153.

3) *Naima tarihi*, c. 2 s. 72.

4) Sâbık beğlerbeğilerinden olup Vize sancağına tayin edilen Sinan Paşaya (1013 H. 1604 M) tarihiyle yazılan bir fermanda yirmi altıncı bölüğün düzeni parasından ödünç tarikiyle almış olduğu yirmi iki bin akçenin beş senedenberi verilmemesinden dolayı bu paranın, gönderilen Yeniçeri Lutfiye teslimi emredilmişti (*Mühimme*, 75 sayfa 97).

olan murahabadan yirmi sekiz bin akçe ile asıl mal olan kırk sekiz bin akçeyi vakıf içün talep eyledikte mezbur rahip vermekte teallül ve inad eyledüğin ve meblağ-ı mezburu ahz ve kabz itmek içün Ali nam kimesneyi vekil nasb eyledüğin ve bu bapta nakl-i şahadet-i şeriyyesi oldığın bildirüp nakl-i şahadet mucibince himmet olunup meblağ-ı mezbur vakfıçün vekil-i mezbure alıverilüp teallül ve inad ider ise Âsitane-i saadetime havale olunmak babında emr-i şerifim rica eyledüği ecilden mal-i vakfı virüp mahallinde icra-yı hak olunmaz ise Âsitane-i saadetime havale olunmak içün şurûtiyle emri-i şerif yazılmıştır. Fi evâhir-i Rebiülâhır senete سبعين والف *Seb'ine ve elf.*

İzmir Kadısına ve Yeniçeri Serdarına hüküm ki:

Dergâh-ı Âli Yeniçerilerinin otuz altıncı cemaat ortaları vakfı nükudunun mütevellisi arzıhal idüp vakf-ı mezbur nükudundan kaza-yı mezbure tabi Urla nahiyesinde سفر تفوح *nam karyede sakin Mustafa nam Yeniçeri zimmetinde beşyüz kuruş olup almadın mezbur fevt olmağla metrukâtını kabzeden varislerinden tahsil itmek içün tarafından cemâat-i mezbureden Hasan nam mütekaidi vekil idüp bilfiil Sekbanbaşı olup Âsitane-i saadette Yeniçeri ağası Kaymakamı olan Mustafa dâme mecdühü mühürlü mektup virmekle mucibince şer' ile görülmek emrolunmuştur. Sene 1089 1).*

Bazan bu odadaki paralardan çalup kaçan Yeniçeriler de varmış; (1089 H. 1678 M) de Bayburtlu Mustafa adında bir Yeniçeri otuzbeşinci cemâatın odasından beşyüz kuruş ile beşyüz kuruşluk altun ve cevahir rehinleri alarak kaçmış ve elde edilmesi için emirler yazılmıştır 2).

---

1) *Mühimme defteri*, No. 96 s. 13.
2) *Mühimme defteri*, No. 96 s. 163.

YENİÇERİLERİN HÜKÛMET MERKEZİYLE BUNUN HARİCİNDEKİ MUHAFAZA HİZMETLERİ

Harpsiz zamanlarda Yeniçerilerin gerek İstanbulda ve gerek şehir ve kalelerde olmak üzre müteaddit hizmetleri vardı. Bunlardan başta geleni Divan-ı Hümayun muhafızlığı idi. Yeniçeriler ilk zamanlardan itibaren on beşinci asır sonlarına kadar her gün ve bu tarihten on yedinci asır sonlarına yakın zamana kadar haftada dört ve bundan sonraki senelerde bazan iki ve bazan dört gün sabahları erkenden toplanan Divan-ı Hümayunda nöbetle muhafızlık ederlerdi 1). Yeniçeri ağası divan günlerinde erkenden sabah namazını müteakip ocak ağaları ve nöbeti olan bir kısım Yeniçerilerle beraber saraya gidüp henüz kapalı olan Bab-ı Hümâyunun önündeki muayyen bir yerde durup gelen Vezirleri selâmlar, Divan Heyeti tamam gelüp iki taraflı dizilüp yerlerini aldıktan sonra Divan duacısı meydana gelüp du^ eder ve fatiha okunduktan sonra Bab-ı Hümâyun denilen ve Ayasofya camiine bakan sarayın birinci kapusu açıldıktan sonra içeri girilir; orada da Yeniçeri ağası önlerinden geçen Vezirleri selâmlar; en sonra divan'a gelen Vezir-i âzam evvelâ Yeniçeri ağasına ve sonra Yeniçerilere selâm verüp geçtikten sonra mutad üzre divan kurulur. Divanhane haricinde surei fetih okunurken kanun-ı kadim üzre ocak muhzırı askerin hüsnü haline işaret olmak üzre Vezir-i âzam ve diğer divan erkânına akide şekeri verir; bu sırada sure-i fetih nihayet bulduğundan kapucular kethüdası Divanhaneden çıkup Yeniçerilere dönerek buyurun makamında selâm verir; bunun üzerine Yeniçeriler, saray matbahından hazırlanarak kâselerle meydana dizilen çorba ile ekmeği [fodlayı] almak üzre koşarlar. Saray matbahından itibaren Yeniçeri ağasının oturduğu yere kadar devam eden üstü örtülü mahalde oturup çorbala-

1) Riko, divanın içtimaı günlerinde Yeniçerilerden dört, beşyüz kişinin Yeniçeri ağasiyle birlikte orada bulunmağa mecbur olduklarını yazıyor (s. 451). *Eyyubî kanunnâmesi* de bunların biraz neferle geldiklerini söyliyor (s. 10).

rını içerlerdi 1). Yeniçeri ağalarına da onaltıncı asrın son yarısından sonra ayrı bir sofra yemek verilmesi kanun olmuştu; o tarihe kadar ağa, Sekbanbaşının sofrasında yemek yerdi. Yemekten sonra eğer arz günü ise Yeniçeri ağası arza girer yani arz odasında bulunan Padişahın huzuruna kabul olunur ve arzdan çıktıktan sonra Yeniçerileri alup giderdi. Eğer divan akdi ulûfe ve elçi kabulü dolayısiyle *Galebe divanı* denilen mükellef divan olacaksa Yeniçeri ağası fazla miktarda Yeniçeri ile gelirdi 2).

Yeniçeriler bazan herhangi bir şey'e kızarak küskün oldukları zaman çorba kapmazlar ve Rikoya göre çorba kaplarını ayaklariyle devirirlerdi; bu hal askerin bir kıyam hareketinin mukaddimesi demek olduğundan divan erkânını ve hatta Padişahı korku alırdı; böyle hareketler bazan nasihat, mülayimet ile yatışdırılır ve çok zaman da feci hadiselere sebep olabilirdi.

1000 H. 1591 M. tarihinde Vezir-i âzam bulunan Ferhad Paşa mutad üzre bir gün sabah erkenden divana gelüp atından inerek divana gireceği sırada Yeniçeriler Erzurumdaki arkadaşlarının ahali tarafından hakarete uğradıklarından bahsile Vezire karşı serkeşâne davranmışlar ve çorba içmiyerek dağılmışlardı 3); bu hadise evvelâ Yeniçeri ağasının ve sonra da Vezir-i âzamın azline sebep olmuştu. Yine bunun gibi 1005 H. 1596 M. senesinde Yeniçeriler donanma ile seferde olan arkadaşlarının sefer bahşişi almamalarından dolayı divanda çorba içmemişlerdi 4).

İstanbuldaki Yeniçeriler bir yangın vukuunda itfaiye vazifesini görür ve Şehiremini tarafından tedarik edilüp odalarında bulunan su kovası, kanca ve baltalarla yangın söndü-

---

1) *Eyyubî Kanunnâmesi*, s. 12 ve 13.

2) *Eyyubî Efendi kanunnâmesi*, s, 14 ve *Kanunnâme-i Osmanî* (Nimetî Efendi Kanunnâmesi s. 12). Bazı tarihçiler divan işlerinin sonradan Bab-ı âliye intikali dolayısiyle Divan-ı Hümayunun ulûfe tevziine ve bu sırada elçi kabulüne inhisar etmesine bakarak Yeniçerilere çorba tevziinin sırf ulûfe merasimine aid olduğunu zannetmişlerdir.

3) *Selânikî tarihi*, (basılmamış kısım, varak 30) ve *Naîma Tarihi*, c. 1 s. 66.

4) *Selânikî tarihi*, (basılmamış kısım, varak 362).

rürlerdi; bunda fevkalâde hizmet edenler bölüklere yani süvari ocağına veya timara çıkarlar ve yahut yevmiyelerine zam yapılmak suretiyle taltif edilirlerdi 1). Tulumba ihdas edildikten sonra da yeniçerilerin yine yangın söndürme hizmetleri varsa da bu, bazan hizmetten ziyade çapul mahiyetinde olduğundan evi yanan şahıs kurtarabildiği malını kaybetmek suretiyle iki taraflı yanardı.

Yeniçerilerden bazıları muayyen zamanlarda Yeniçeri ağasiyle beraber İstanbulda kol gezip inzibatın teminine çalışırlardı; bundan başka dört Yayabaşı ve dört Bölükbaşı Cuma gecesinden başka her gece kol gezerler ve geceleyin yakaladıkları suçluları Ağakapusuna gönderirlerdi; Çorbacıların bu suretle dolaşmalarına *Sıra kolu* denilirdi 2).

İstanbuldaki Kulluk yani karakolların, kale kapularının açılup kapanması hizmetleri de Yeniçerilere aitti. Bunlardan her hangi bir semtin inzibatına bakanlara *Kullukcu* ve kale kapularında muhafızlık edenlere de *Yasakcı* derlerdi 3), Kullukçuyu üç ay müddetle ocak kethüdası tayin eder ve bunun mukabilinde yetmiş beş akçe [onaltıncı asır sonunda] alırdı. Kullukcu da muhafazasında bulunduğu semt halkından muayyen bir para almakta idi; Kulluklarda evvelce birer, ikişer nefer Yeniçeri varken sonradan onu geçmişti.

Kulluklar, Kumkapu, Ayakapusu, Yahudi mahallesi, Balat içerisi ve dışarısı (yani kale dahili ve harici), Fener içerisi ve dışarısı, Eyüpkapusu, Edirne kapusu gibi semt semt ayrılmıştı. Kethüdanın kulluğundan başka Yeniçeri kâtibinin ve Sekbanbaşının da aidat aldıkları kulluklar vardı. İstanbulda Büyük

---

1) 972 H. 1564 M. senesindeki bir yangında hizmet eden Yeniçerilere yüz elli akçe tevzi edilmişti (*Mühimme*, 6 s. 83); diğer vesikalar da vardır. (*Mühimme*, 7 s. 280 ve 949).

2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 46, sıra kol yatsudan sonra Atpazarından başlardı. Bir yayabaşı ile bir bölük başı Ayasofya camiiyle Topkapu sarayı tarafına, bir yayabaşı ile bir bölükbaşı Edirne kapusuna ve yine bir yayabaşı ile bir bölük başı Yedikuleye ve diğer iki çorbacı da Kadırga limanına doğru giderler ve dolaşırlardı.

3) İstanbulun her kapusunda Yeniçeri bekler: anlara yasakcı derler. Bir adam kavga etse ol yasakcı kavga edeni tutup çorbacıya götürür, suçuna göre değnek salup salıverirler. Yasakcılar üç ayda bir değişüp yerine gayri Yeniçeri gelür. *Koçıbey Teşkilât Mebmuası*, s. 5.

Karaman, Küçükpazar ve Hoca Paşa kullukları da Yayabaşılarla Bölükbaşıların idi 1).

Yeniçerilerin devlet merkezindeki hizmetlerinden biri de sefarethanelerin yasakcılığı idi; her sefarethanede Hükûmet tarafından ve Yeniçeriler arasından verilmiş müteaddit yasakcılar vardı; bunlar yevmiyelerinden başka Sefarethanelerden de gayri resmî olarak dörder, beşer akçe yevmiye alırlardı 2).

***

Yeniçerilerin Paytaht harici hizmetleri ise şehir ve kale hizmetleri olmak üzre iki türlü idi; şehirdekiler, yasakcılık edüp kasabanın inzibatiyle alâkadar idiler 3). Yasakcı tayini, her hangi bir tehlikeye karşı kasaba halkının arzusu üzerine olurdu 4). Bu yasakcıyı dokuz ay müddetle Yeniçeri Kethüdası tayin ederdi 5). Yasakcıyı tayin eden kethüda bey, bu tayin mukabilinde bir para alarak bir mektup ile anı istenilen yere gönderirdi; kasaba ve şehirdeki bu yasakcıların parası halk tarafından temin olunurdu.

Kethüdaya ait taşradaki yasakcıların defterini Kethüda bey kâtibi tutardı; on yedinci asır başlarında taşra kulluklarının her birinin tevcihi, kanun üzre yüz sekseni Ocak kethüdasına otuzu Kulluk tevcihine bakan Kethüda bey saracına ve

---

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 84 b.

2) *Halkondil zeyli*, Teşkilât kısmı s. 75.

3) Bazı yerlerde yasakcılar vazifelerinin temamen aksine olarak halka fenalık yaptıkları duyulunca oralardaki yasakcılar derhal kaldırılırdı. *Mühimme*, 9 s. 252; bu yasakcılar hakkında Büsbek şöyle diyor «Kalelerde hem düşmana karşı garnizon vazifesini görürler hem hıristiyan ve yahudileri halkın tecavüzünden muhafaza ederler. Büyük, küçük hiç bir köy, kasaba veya şehir yoktur ki içinde yahudileri ve sair acizleri eşirranın hücumundan muhafaza içün bir miktar Yeniçeri bulunmasın» Hüseyin Cahit Yalçın tercümesi s. 19. Büsbek, yasakcı ile muhafız Yeniçeriyi karıştırmıştır.

4) *Mühimme defteri*, 6 s. 147.

5) Taşralara yasakcı tayını Fatih Sultan Mehmed zamanından başlar. Yasakcı iptida kethüdanın arkadaşlarından tayin edilmiş ve ağa bölüklerinin ihdasından sonra da birinci ağa bölüğüne nakledilen kethüdadan alınmıyarak öylece devam etmiştir. Yasakcı tayini dolayısiyle alınan para arpalığı olmıyan kethüdanın gelirinden sayılmıştır (*Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 46 b.).

on beşi de Kethüda bey kâtibine ait olmak üzere iki yüz yirmi beş akçe idi 1).

* * *

Yeniçerilerin taşra vazifelerinden en mühimmi kale muhafızlığı idi. Yeniçeri ortaları nöbetle ve üç sene müddetle kalelerde muhafızlık ederlerdi 2). Hizmeti bitmiş olanın yerine İstanbuldan yeni bir orta gönderilirdi 3). Bu muhafızlıkların en mühimleri gerek kara hudutları üzerinde ve gerek sahillerdeki kalelerin muhafızlığı idi; Kanunî zamanından itibaren hudutlarda bulunan Yeniçeriler, maaşlarından başka nafaka akçesi ismiyle birer akçe ve ayda bir kile kalburlanmış buğday ve yevmiye iki muhafız için bir okka et alırlardı 4). Daha sonraları buna mukabil zahire bedeli verilmişti 5).

Serhaddeki muhafız Yeniçerilerin ulûfeleri varidatı müsait olmayan yerler için İstanbuldan gönderilir 6) ve diğerleri ise

---

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 78 b.

2) *Koçıbeğin Teşkilât Mecmuası*, kütüphanemizdeki nüsha s. 5. *Nâima* c. 6 s. 383 *Silâhdar tarîhi*, c. 1 s. 160.

3) Budun Beğlerbeğisine hüküm ki:

Budun [Budin] Serhaddi muhafazasında olan dergâh-ı muallâm Yeniçerilerinin Südde-i saadetime gelmesini emridüp buyurdum ki vusûl buldukta te'hir itmeyüp zikrolunan Yeniçeriler kullarımı Yayabaşılariyle Südde-i saadetime irsâl eyliyesin. Sene 975 (*Mühimme defteri*, 7 s. 324) yine buna dair:

Yeniçeri ağasına hüküm ki.

Bilfiil Özi kalesinde olan nöbetçi Yeniçeri taifesi südde-i saadetime gelmek emridüp buyurdum ki vardıkta emrim üzre anda olan Yayabaşıya müekkit mektup gönderesin ki nöbetçi tarikiyle anda olan Yeniçeriler ile muaccelen südde-i seadetime gelüp mülaki olalar. Sene 987 Muharrem (*Mühimme defteri*, 36 s. 138).

4) *Yeniçeri teşrifat mecmuası*, s. 4. *Kavânin-i yeniçeriyan*, kale muhafızlarına birer akçe fazla gündelik verildiğini yazıyor ise de (varak 54 b.) diğer tayınlardan bahsetmeyor.

5) *Tarih-i Askeri-i Osmanî* s. 105 (1164 H. 1750 M. senesi kale muhafızlarının maaş, zahire baha ve elbise cedveli.

6) Südde-i saadetimden Nove kalesine varınce yol üzerinde olan Kadılara hüküm ki:

Nove kalesinde muhafaza hizmetinde olan Yeniçeri kullarımın mevacibleri hâlâ Yeniçeri kullarımdan [isim yeri açık] nam Yeniçeri ile irsâl olunmuştur; buyurdum ki hükm-ü şerifimle her kangınuzun taht-ı kazasına dahil olurlar ise taht-ı kazanuzdan kifayet miktarı âdemi ihraç idüp gice ile hazineyi bekletüp menzilden menzile kifayet miktarı yarar ehli vukuf ve

mahallinden veya yakın bir yerin varidatından temin olunurdu; on yedinci asırda Bağdat muhafazasında olan Kapukulu Yeniçerilerinin ulûfeleri Diyarbakır hazinesinden gönderilmişti 1). Helone veya Ehlone [Bosnanın Travinik sancağında] kalesinde bulunan Yeniçerilerin maaşları kışla kazasının cizye varidatından alınmakta idi 2).

Kalelerdeki nöbetçi Yeniçerilerin ulûfelerini kumandanları olan Yayabaşılar tevzi ederlerdi, bunların içinde ölen ve kaçanlar varsa anların ulûfelerini hıfzeder ve üc sene nöbet müddeti bitüp İstanbula gelince ulûfeye dair hisabını verir, fazla para kalmışsa hazineye iade ederdi; ulûfe, yalnız Yayabaşının mesuliyeti altında tevzi edilir ve hariçten Beğlerbeği veya Vali veyahut o mahallin Defterdarı bu işe asla müdahale edemezlerdi 3).

---

mutemedünaleyh adamlar ile göriverüp emin ve salim mahall-i memure irsâl itmek babında dakika fevt itmiyesin; hususu mezbur mühimmat-ı umurdandır; ihmal ve müsahaleden ve avk ve te'hirden ziyade ihtiraz eyliyesin şöyle ki Yeniçeri kullarımın [mevacibleri] zayi olmak ihtimali ola size bîkusur vela küsur tazmin ittirildikten maada envaı ukubet ile muakab olmanuz mukarrerdir; ana göre ihtiraz üzre olasın. sene 990 (*Mühimme*, 46 s. 214) yine o tarihte Anavarin, Ülğün, Muton, Azak, Draç, Preveze, Rodos, Balyabadra. Özi, Tiflis, Koron, Faş kaleleri muhafızlarının mevacipleri de bu suretle gönderilmiştir. Daha böyle bir hayli hüküm vardır. Meselâ bakınız *Mühimme*, 5 s. 159 ve *Mühîmme*, 7 s. 236 ve *Mühimme*, 23 s. 117, *Mühimme*, 64 s. 106. Budin kalesi muhafızlarının 1075 H. 1664 M. senesindeki maaşlarına dair bordro (İbnül-Emin tasnifi askerî vesikalar No. 576).

1) *Koçıbeğin Teşkilât mecmuası*, s. 8.

2) İbnül-Emin tasnifi askerî vesikalar, No. 2746 Sene 1115.

3) Kıbrıs Beğlerbeğisine ve Defterdarına hüküm ki :

Hâliyâ Zağarcı başı olan Mustafa Subaşı ile mukaddema Kıbrıs canibine irsal olunan 449 nefer Yeniçerilerden doksan dokuz neferin birer kıst ûlufeleri 62613 akçe olup ve yüz yirmi neferin dahi altı aylık ûlufeleri 145758 akçe idüp cem'an 208371 akçe ider. Hazine-i âmiremden gönderilen ulûfeleri, mevcut değillerdir deyû ağaları olan mezbur Mustafa Subaşıdan alup kabzeylemişsin. İmdi dergâh-ı muallâm Yeniçerilerinin ulûfeleri tevzi olundukta ulûfe zamanında mevcut olanlara virilüp mevcut olmayanların ulûfeleri Yeniçeri ağası dâme ulüvvühû canibinden Ağa tayin olunanlarda durup hizmete varup mevcut olup eda-yı hizmet idenlerin ulûfeleri virilüp varup eda-yı hizmet itmeyüp mevcut olmayanların ve müteveffa ve nabedid olanların ulûfeleri, hizmetleri tamam olup Âsitane-i saadetime geldiklerinde mevcut olup ulûfeleri virilenlerin defterlerin başka ve mevcut olmayup müteveffa ve nabedid olup ulûfeleri virilmiyenlerin defterin

İhtiyar Yeniçeriler ile mecruh ve malûl olmaları dolayısiyle eşkinci hizmetinde bulunamıyacak olanlar ve bazı cürüm sahibi Yeniçeriler *Hisar eri* sıfatiyle şehir kalelerinde yani gerideki hafif muhafaza hizmetlerinde bulunurlardı 1). Mühim hudut kalelerinde kale dizdarından başka Yeniçeri ağası ismiyle daha salâhiyetli ve nüfuzu o mıntakalardaki kalelere de şamil olarak bir Yeniçeri kumandanı bulunurdu; meselâ Bağdat, Yemen, Van, Erzurum, Budin, Kıbrıs ve saire gibi. Bunların maiyetlerinde Kethüdaları da vardı 2). Kaza gibi, daha küçük yerlerde ise Yeniçeri serdarları bulunmak kanundu. Yeniçeri serdarları, Yeniçeri ağasının mektubu ile tayin olunur ve divandan yazılan bir hükümle mahalline bildirilirdi. Ocakta Yeniçeri Serdarı tayin edilen şahsın, Ağa tarafından verilen mektubını yazana (Serdarlar kâtibi) denirdi. Ocakta en son Serdarlar kâtibi Haşmet efendi isminde biri olup ocağın ilgasından sonra kendisine Hacegân rütbesi verilmişti 3).

Yeniçeri Serdarı, bulunduğu kazadaki Yeniçerilerin ve Acemi oğlanlarının hatta Cebeci ve Topçuların zabt ve rabtından mes'uldü 4). Bir kazanın Yeniçeri serdarlığına tâyin edilen şahsın vereceği para, Yeniçeri ocağının muayyen îrâdındandı. Serdarlar söylediğimiz gibi Yeniçeri ağasının mektubiyle tayin edilirdi; Vali buyuruldusu veya o mahallin Kadısının mürâselesiyle olmazdı 5). Bazı küçük kasabalarda Yeniçeri zabiti,

---

başka getürüp teslim eylediklerinden sonra defter mucibince nekadar akçe lâzım gelür ise bîkusur alınup mabeyn içün zabtolunmak kanun iken kanun-ı kadime ve olagelen âdete muhalif bu kadar akçe alup zapteylemek münasip olmaduğu sebebden buyurdum ki vardıkda te'hir olunmayup zikrolunan 208371 akçeyi bîkusur mezkûr Mustafa Subaşıya teslim eyliyesin, ulûfe tevziinden sonra varup ulûfeye müstahik olanların ulûfelerin virdikden sonra nekadar akçe kalur ise defter ile Âsitâne-i saadetime geldikte getürüp bîkusur teslim eyliye. (*Mühimme*, 19 s. 263).

1) *Halkondil zeyli* teşkilât kısmı.

2) *Mühimme*, 19 s. 192. Yemen Yeniçeri ağasının yevmiyesi yüz elli ve Kethüdasının yüz akçe idi (*Mühimme*, 7 s. 313).

3) *Üssü zafer*, s. 111.

4) *Mühimme defteri*, 11 s. 187 sene 1109.

5) Halep ve ilhakan Maraş valisi olan Vezir Celâleddin Paşaya ve Antap Serdarı Ser Turnâî Hasan ağaya gönderilmiş olan bir hükümden: « Ez kadim kazalara vaz olunan Serdarlıkların caize-i kadimeleri Dergâh-ı muallâm Yeniçerileri ocağına irad-ı muayyene tahsis kılınmış olduğuna binaen

Yeniçeri çavuşu ve Ağa çuhadarları vardı; fakat son ikisi pek az yerde bulunurdu 1). Kasaba ve şehirlerdeki Yeniçeriler sefere memur olurlarsa Serdarları kumandasiyle gelip Yeniçeri kuvvetlerine iltihak ederlerdi; pek ağır hasta olmadıkça hiçbir Yeniçeri geri bırakılmazdı 2); mamafih bu takayyüdat Yeniçeri teşkilâtının bozulmadığı zamanlarda olup sonraları iltimas ve rüşvetle bir hayli güçlü kuvvetli Yeniçeri muhtelif bahanelerle sefer zahmetinden kurtulurlardı.

***

Gerek harp ve gerek sulh zamanlarında kalelerdeki muhafız Yeniçerilere *Nöbetci* de denilirdi 3). Kalelerin ehemmiyetine ve hududlara yakın ve uzak oluşuna ve memleket dahilinde bulunuşuna göre nöbetcilerin mikdarı da çok veya az olurdu; onaltıncı asır sonlarına doğru [980 H. 1572 M. tarihin-

---

Buyruldu ve mürâsele ile Serdar tayin olunmayup ocağ-ı âmirem tarafına ihbar ve caize-i mutadesi irsâl olunarak Serdarlık mektubu alınmak ve üç ayda ve altı ayda ve yahut senede bir defa caize-i mutadesi eda olunarak tecdid ve ipka kılınmak kaide-i meriyyeden iken çend senedenberu . . . » *Mühimme*, 236 sene 1231. Yeniçeri Serdarılarına ait diğer hükümler, vesikalar arasındadır.

1) *Evliya Çelebi seyahatnâmesi*, c, 8 s. 192, 193.

2) *Kavânin-i yeniçeriyan*,

3) Kale muhafızlığına giden Yeniçeriler sonradan (Yamak) ismini almışlardı. «Yeniçeriler filasıl zümre-i vahide iken ocaklarının kavait ve merasimini tefhim içün neferleri cemaat ve Bölük ve Sekban itibarlariyle başka başka malûmüladed ortalara tevzi ve taksim olunmağla neferat-ı mezkûre ortalariyle memur oldukları sefer ve muhafazalarda dilirâne hareket ve levazım-ı âdâbı riayet idegelüp beş on sene ortasında hizmete şedd-i miyan ve ocağın âyin ve kavaninine tahsil-i vukuf ve irfan etmiyenlerin, yamaklık ile serhadde gitmeleri hilâf-ı kanun iken mürur-ı eyyam ile bu kaide-i haseneye riayet olunmayup ocağa duhul ve ortasında hizmet etmeden nükûl iden bazı fuzuller bir takrip ile esamisini serhadlerden birisine yamak ittirüp bazı serhadlerde vaki olan ihtilâl daima bu makule yamak neferatının sui hareketlerinden neş'et ve zuhur eylediği ıyan . . . olmağın fimâbâd serhadden ferman-ı âli ile ahar mahalle tayin olunan ortanın neferatından ferd-i vahid yamaklık ümidiyle ortasından giru kalmayup serhadlerde bulunan yamaklardan maada Asitane-i Saadet ve gayrı yerlerde olan ortaların esamisi ortasından ref' ve yamaklık ile bir serhadde kapanmayup ve minbaad bilâ ferman müceddeden yamak olmamak üzere . . . » Yeniçeri ağasına hitaben şedid bir ferman gönderilmiştir. Sene 1140 (*Raşid tarihi zeyli, Çelebi zade*, s. 489).

de] Budin de bin beşyüz muhafız Yeniçeri varken bu tarihte bine indirilmişti 1). Onyedinci asrın ilk yarısında ise (1061 H. 1651 M.) Budin'de beşyüz, Bağdad'ta sekiz bin, Şamda bin ve daha sonra altıyüz nöbetçi Kapukulu Yeniçerisi vardı 2). Marsigli 1680 senesinde hudud şehir ve kalelerinde muhafızlık eden yüz onbeş Yeniçeri bölüğünde 21426 kişinin bu hizmette bulunmuş olduğunu yazmaktadır 3).

1097 Muharrem 1685 M. senesinde otuz altı kalede 4) ceman 13793 muhafız Yeniçerisi vardı. Kalelerden nöbetcisi beşyüz ve beşyüzden fazla olanları şunlardı 5).

Kandiyede 3086, Bağdad'da 2202, Belgrad'da 2358, Kamaniçede 2005, Hanya'da 1735, Erzurum'da 1052, Kefe'de 688, Vanda 541, Limnide 545, Yeniçeri ve Ehlone kalesinde 455 Yeniçeri Serdengeçtisi vardı. Mamafih nöbetçi mevcudu her kalede her zaman aynı miktarda olmayup harp ve sulh vaziyetine göre değişirdi; yukarıki mevcud, dört cephedeki muharebe sebebiyle fazla miktarda muhafız Yenicerileri göstermektedir; diğer muhtelif sınıf muhafızlar bunun haricindedir fakat gerek şark hududu üzerinde ve gerek Rusya, Lehistan, Avusturya ile Mora, Arnavudluk sahillerine ve Girid adasına fazla ehemmiyet verildiğinden buralardaki kalelerde nöbetçi miktarı şüphesiz diğer kalelerden daha fazla idi. 1136 H. 1723 M. tarihli bir cetvelde 6) Yeniçerilerin kalelerdeki mevcudu 30560 olup burada Rus hududu olan Azak kalesinde 2874, Özi'de 1100, Benderde 1575, İbrailde1241, Avusturya hududundaki Vidinde 2284, Yergöğü 733 ve Lehistan hududu olan Hotin'de 1891 ve Bağdad'da ise 2981 muhafız Yeniçeri gösterilmiştir; fakat bu cetvel noksan olup o tarihte Belgradın elden çıkmasiyle Niş tahkim edilmiş olduğundan buradaki ve Niğebolu kalesindeki muhafızlar gösterilmemiştir. 1164 H. 1750 M. tarihli olup maaş ile elbise ve zahire bedeli dolayısiyle Anadolu ve Rumeli

1) *Mühimme defteri*, No. 19 s. 189.

2) *Koçıbeğin teşkilât mecmuası*, s. 5 ve *Mühimme defteri*, 7 s. 952.

3) Marsigli tercümesi s. 82.

4) Anadolu ve Rumelinin iç kaleleriyle Bosna, Adriyatik denizi sahilindeki kalelerde bulunan muhafız Yeniçeriler bu yekûna dahil değildi.

5) *İbnül Emin tasnifi*, maliye vesikaları No. 2007.

6) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*, s. 108.

kalelerindeki Yeniçerilerin miktarını gösteren bir defterde Yeniçerilerin bulundukları altmış sekiz kalede 53966 nefer nöbetci mevcuttu; bu kalelerin en mühimmi o tarihte Avusturya hududunda bulunan Belgrad ile Vidin olup birincisinde 5039, ikincisinde 5440 ve Belgrad'dan sonra ikinci müdafaa mevkii olan Nişte 1180, Niğeboluda 906 ve Bosnada 960 ve Yergöğüde 739 nefer Kapukulu Yeniçerisi vardı. Asya kıtasında ise İran ile hemhudud olan Bağdad'ta 4900, Vanda 1379 ve Rus ve İran hudutları olan Karsta 2143 ve Erzurumda 668 muhafız Yeniçeri bulunuyordu. Avrupa kıtasındaki Rus hududundan Özi kalesinde 1551, Kefede 810, Tamanda 805, Benderde 4134, İbrailde 1512, Lehistan hududu olan Hotinde 2134 muhafız Yeniçeri vardı. Bunlardan maada adalarla Suriye ve sahillere de ehemmiyet verilmişti; meselâ aynı tarihte Selanik'te 1289, Muton'da 655, İnebahtı'da 482, Ayamavra'da 882, Hanya'da 945, Sakız'da 994, Ağriboz'da 984, Kandiye'de 1553 odalı Yeniçeri yani Kapukulu Yeniçerisi bulunmakta idi ki bunlar o tarihte Osmanlıların ehemmiyet verdikleri hududların kuvvetlerini göstermektedir.

Kalelerde muhafızlık eden Kapukulu Yeniçerilerine, diğer Yerli kulu Yeniçerileriyle yamaklardan tefrik için *Odalı Yeniçeriler* ismi verilir ve kalede kışlaları olan bu Yeniçerilerin maaşları İstanbulda olduğu gibi kise ile teslim olunarak yamaklarınki ise sergi döşenerek verilirdi 1). Kale muhafızlarının bazıları yiyeceklerini bizzat kendileri ekerlerdi 2).

***

Yeniçeriler içinde bir de maaşsız Gönüllü Yeniçeriler vardı; bunlar, şehir ve kasaba halkından idiler ve Yeniçerilerin imtiyazlarından ve Yeniçerilik şerefinden istifade etmek üzere maaşsız olarak Yeniçeriliğe alınan bir zümre idi. Bu gibiler bulundukları mahallin Yeniçeri Serdarının defterinde kayıtlı idiler. Bu kayıt muamelesi dolayısiyle Yeniçeri Serdarına bir para ve bir hediyye verirlerdi 1).

---

1) *Raşid tarihi*, c. 5 s. 153 ve 156.

2) Meselâ Midillide Molova kalesi muhafızlarının ekdikleri ekin hasıl olmadığından bunlara paralariyle zahire verilmesi hakkında Drama kadısına hüküm yazılmıştır. Sene 972 (*Mühimme defteri*, 6 s. 159).

1) *Mühimme defteri*, 111 s. 617.

Bu kabil maaşsız Yeniçeriler harp zamanında Turnacılar vasıtasiyle bulundukları mahallin Serdarının kumandası altında muharebeye gidüp orduda *Tashih bedergâh* tabiriyle Yeniçerilerin ulûfe defterine maaşlı olarak kaydedilirler ve hakikî Yeniçeri olurlardı 1). İşte Yeniçeri Ağasının Padişaha arz ve hükümdarın muvafakatiyle ocağa alınan bu sınıf, ocağın bozulmasında ve serkeşane hareketlerinde mühim âmil olmuşlardı.

Bir muharebe vukuunda bu gönüllü Yeniçeriler bütün teçhizatlariyle kendilerinin mensup oldukları ortaya iltihak ederler, yaşlıları ise hudud kalelerinde muhafızlık yaparlardı. Ocaklı, Yeniçerilerle gönüllülerin farkları sakallı olmaları imiş; Grassi, maaşsız Yeniçerilerin miktarının yüz yirmi beş bin olduğunu yazmaktadır; bunların zenginleri Sekban süvari ve Zağarcı süvari kısımlarına yani atlı Yeniçeri ortalarına intisap ediyorlardı 2).

***

1) *Lutfi tarihi*, c. 8 s. 358.

2) Grassi, *Osmanlı İmparatorluğunda dinî, mülkî, askerî teşkilâtı*, I, s. 88.

OCAK TALİMHANESİ VE SPOR HAREKETLERİ

Yeniçeri ocağının ihdasından itibaren harpten hariç zamanlarda Yeniçerilerde ok talimi ve tüfengin orduda taammümünden sonra tüfenk talimi yaptırılır ve bu talimlerde muvaffakiyet gösterenlere mükâfat verilirdi 1). Tüfengin umumileşmesiyle beraber Kapukulu Yeniçerileri arasındaki ok talimleri kesilmemişti.

Ocağın Talimhane ve Okmeydanı denilen Atış meydanında mükemmel hedefler vardı; Ocak ananesine göre burayı ilk defa İkinci Sultan Bayezid yaptırmış 2) ve Kanunî Sultan Süleyman tevsî eylemişti. Talimhanenin Müdürü, yani talimhaneci başı elli dördüncü ağa bölüğu çorbacısı idi; bu ve maiyyetindeki bölük efradı ok atan yoldaşlara ve kemankeşlere ok verir, talim ettirirler ve Padişah sefere gitmedikçe Talimhaneci de gitmezdi, Talimhanecinin her gün başında mücevveze veya yusufî ile meydana gelüp ok atacaklara, Solaklara ve Kemankeşlere talim ettirmesi kanundu.

Ocak talimhanesinde Yeniçerilerin atışlarını seyretmek üzere kanunî Sultan Süleyman burada kendisine bir yer ve bir de çeşme yaptırmıştı; Padişah senede bir defa buraya gelerek atış talimlerinde bulunur ve muvaffak olanlara ikramiye verirdi. Padişahın bu gelişinde Seksoncular da hazır bulunup, seksonları ayılara saldırtıp paralattırırlar ve pehlivan güreşi yaptırırlardı. Her Yeniçeri odasında birer, ikişer pehlivan bulunması kanundu, Bundan başka gürz sallamak ve atmak müsabakası yapılır, Solak ve Kemankeşler de meharetlerini gösterirlerdi.

---

1) Yeniçeri ağasına hüküm ki :

Haliya Yeniçeri kullarımdan meydana varup tüfenkendazlığa ve cenk ve cidal ilmine talip ve ragıp olup nişan atanların hakkında mezid-i âtıfet-i husevrânem zuhura getirüp tevzi içün ikiyüz akçe inayet idüp buyurdum ki emrim mucibince tayin olunan ikiyüz akçeyi zikrolunan kullarımdan müstahik olanlarına olıgelen âdet ve kanun üzre tevzi ve taksim eyleyesin. Sene 980 Zilhicce *Mühimme*, 21 s. 277.

2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 94.

Padişahın, Yeniçerilerin ok meydanına gelişinde Yeniçeri ağası başta olarak ocak zabitanı da nişangâha tüfenk atarlardı, zabitlerin hepsi başlarına Yusufî giyerlerdi. Evvelâ Yeniçeri ağası yer öper ve ağa tüfenkçileri tüfengi doldurup kendisine verirler ve ağa da nişangâha atardı; sonra Sekbanbaşı, Kulkethüdası, Zağarcıbaşı, Seksoncu başı, Turnacı başı dört Haseki, Başçavuş böylece derece sırasiyle hedefe tüfenk atarlardı; sonra başçavuş evvelâ cemâat ve sonra bölük çorbacılarına arttırırdı 1).

Padişahın senede bir defa gelişinden başka Yeniçeriler divan günleri talimhaneye gelüp ok atarlardı. Her perşenbe günü atış talimi yapılması âdetti; daimî surette meydanda talimde bulunanların muvaffak olanları ağanın inhası üzerine bölüğe çıkarılır yani Kapukulu süvarisi olur veya başka suretle terfi ve ihsana mazhar olurlardı 2).

Yeniçerilere ok atmağı talimhaneci başı ve tüfengin taammümünden sonra da tüfenk atmağı Avcıbaşı talim ederdi 3). Gerek talimhaneci ve gerek Avcıbaşı Yeniçeri çorbacılarından yani orta ve bölük kumandanlarından idiler. Yeniçerilerin böyle günlük ve haftalık atış talimlerinden başka bir de üç, dört ayda bir efradın bu husustaki çalışmalarını kontrol etmek için Yeniçeri ağası, diğer ağalarla beraber talimhaneye gelüp vaz'iyeti teftiş ederdi; Odabaşı veya Yayabaşı'lardan başlayarak efrada atış yaptırup muvaffak olanlara gümüşten birer tas ve yahut birer altun verilirdi. Talimhanenin bütün masrafları, yani ok, yay, barut, fitil ve tüfenk ateşine hedef teşkil eden testi

---

1) *Yeniçeri teşkilât mecmuası*, s. 6, 7.

2) Yeniçeri ağasına hüküm ki:

Südde-i saadetime arzuhal gönderüp Yeniçeri kullarımdan daima meydanda tüfenk atup idman üzre olanlardan müstehıklar kadimden olıgeldüği üzre bölüğe ilhak olunmak babında inayet rica ittiğin ecilden buyurdum ki vusul buldukta Yeniçeri kullarımdan meydan-ı mezburda tüfenk atup hünerleri müşahede olunup riayete müstahık olanlardan beşer nefer solak ile on nefer Yeniçeriyi isimleriyle yazup arzeyleyesin ki istihkakına göre arz ittiğin üzre mahlülden bölük tevcih oluna. Sene 990 (*Mühimme defteri*, 47 s. 25).

3) Avcı ve Tâlimhaneci başılar hakkında, yukarıda ocak zabitanı kısmını yazarken malûmat vermiştik.

vesaire masraflarının hepsi hükûmet tarafından temin edilirdi 1).

***

Ocaktaki bu talim işleri Yeniçerilerin diğer teşkilâtları gibi onyedinci asrın ilk yarısı içinde gevşemiş ve tedricen bozulmuştur; mamafih bu asrın ilk devirlerinde bu talim işi temamen terkedilmiş olmayup Yeniçerilerin heman daimi surette odabaşılariyle beraber Etmeydanındaki talimhaneye gittiklerini ve Yeniçeri ağasının dahi haftada üç gün buraya geldiğini ve nişangâhlara tüfenk attırılarak vuranlara mükâfat verildiğini biliyoruz 2). Bazan Padişahlar seferden evvel ve sefere giderken de atış talimlerini ihmal etmiyorlardı; meselâ Üçüncü Mehmed, Eğri seferine hareketinden evvel haftada iki gün Yeniçerilere tüfenk talimi yaptırılması emrolunmuştu 3). İkinci Osman da Leh seferine giderken Edirnede Tuncanın öte yakasına nişanlar koydurup Yeniçerilere silâh attırmış ve muvaffak olanlara mükâfatlar vermişti 4). Mamafih Padişahlar saraya kapanup ordu işlerini bizzat teftiş ve takip eylemedikleri ve ocağa gelişi güzel hariçten Yeniçeri sokulduğu asırlarda [bilhassa on yedinci asrın ikinci yarısından sonra] bu talimhanenin yalnız adı kalmış ve talimhaneciler de kanun hilâfı olarak ehliyetsizlerden tayin edilir olmuştu.

Üçüncü Sultan Selim Nizam-ı-cedit askerini tanzim ettikten sonra Yeniçerilerin de talimlerini ihmal etmemişti; buraya da onbeşer akçe yevmiye ile ocaktan sekiz tüfenkcibaşı, on ikişer akçe yevmiye ile sekiz tüfenkci odabaşısı, her bir tüfenkciye onar akçe yevmiye ile yirmi beşer tüfenkci neferi ve kezalik her birine birer aşçı, birer saka ve birer karakullukcu tayin ettirmiş ve eskidenberi ocağın talimhaneci başısı olan elli dördüncü bölük çorbacısını da anların üzerine memur eylemişti.

---

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 94 b. ve 125 b. ve 126 a. ve *Ahkâm defteri*, (*Divân-ı hümayun ahkâm defteri*, No. 67 Zilhicce 22 Sene 980, İstanbul Şehir eminine yazılan hüküm)

2) *Vakayi-i Tarihiyye*, varak 52 b. ve 98 a.

3) *Vakayi-i Tarihiyye*, varak 13 r. ve 13 b.

4) *Fezleke-i Kâtip Çelebi*, c. 1 s. 404; bu atış esnasında topçulara da nişan attırmış ve cebecileri de ihmal eylememişti.

Her sene Hızırilyastan kasıma kadar haftada iki gün atış talimi yapılacaktı; talim yerleri Kâğıthane ile Topkapu haricindeki Seğirdim mahallinde yapılan kışla meydanı idi; havalar müsait olursa kışın da talim yapılacaktı. Talim günlerinde ocağın Başkâtibi ve altı nefer yazıcı mevcut bulunacak ve her nöbette dört oda talime gidecekti; talim dolayısiyle sarfedilecek barut ve kurşun hükûmet tarafından temin olunmakta idi. Cebeciler de haftada iki gün talim göreceklerdi 1).

***

Yeniçerilerin yeni odalardaki Okmeydanının köşesinde bir barut imalâthanesi olup Yeniçerilere ait barut burada ıslah olunurdu 2). Bu baruthane 985 Zilkâde (1578 M.) senesinde ihdas edilmiş olup bu hususa dair Yeniçeri ağasına aşağıdaki hükümle emir verilmişti:

"Südde-i saadetim Yeniçerileri ağasına hüküm ki:

Dergâh-ı muallâm topçuları bölük başılarından Mustafa, tuc (tunç) kumbara işlemekte üstad olup Yeniçeri kullarımın fitil otu (barut) perdahtı içün ve tüfenk atmak ve talim ettikleri zamanda tüfenkleri otlarının (barutlarının) ıslahı içün Yeniçeri odalarında vaki olan Okmeydanında bir dükkân bina idüp bölüğünde olan on bir nefer ve iki şagirdine zarbazen kullanmak üzre başka Otcu başı (barutcu başı) namına olup ulûfeleri ruznameden çıkup senin canibinden virilmek ve kârhaneleri ve işledikleri senin tarafından zaptolunup görüp gözetmek üzre yılda bir buçuk kantar otu ve dörtyüz kumbara dökmeyi uhdesine alup hazineden harç virilmeyüp onbir nefer şagirdle madenden hasıl idüp işleyüp şimdiye değin harç içün alınan tunç ve bakır hazineye kalup asla hazineden nesne çıkmayup eğer derya ve eğer kara seferlerine lâzım olan fitil otu ve barut ıslahını uhdesine alup her veçhile sanatının üstadı olup yarar ve ehil olduğu asıldan Yeniçeri odalarında olan Okmeydanında mezbur içün bir dükkân bina olunmasını emridüp buyurdum ki vardıkta zikrolunan Okmeydanında vech ve münasip gördüğün mahalde mezbur içün bir dükkân bina ittirüp ve kârhanesinde ve işlediklerinde senin tarafından zapt ittiresin ve ne miktar kumbara

---

1) *Vak'anüvis Halil Nuri bey tarihi*, (kütüphanemizdeki nüsha, s. 166).

2) *Selânikî tarihi*, (basılmamış nüsha, varak 333 b.).

ve fitil otu işledüp müstakil defter idüp hıfzidesin ve bölüğünde olan onbir nefer iki şagirdi zarbazen kullanmak üzre başka otcu başı namına alup ulûfelerini Yeniçeriler ile yoklayup başka defter idüp tevzi idesin 1). „

İşte bu yeni teşkil edilen barutcu ortasının usta başısına *otcu başı* veya *barutcu başı* ismi verilüp Yeniçerilerin ulûfe defterlerinin en sonuna kaydedilmişlerdir; vazifeleri Yeniçerilerin fitil otu denilen fitilli tüfenklerinin barutlarını perdaht etmek ve tüfenk atılacak barutu ıslah eylemekti; yukarıdaki hükümle bu tarihte yani 1578 iptidasında yeni odalardaki Okmeydanında kendisine bir imalâthane tedarik edilmiş ve ayrı bir bölük itibar olunmuştu. Otcubaşıya da Yeniçeri yayabaşıları gibi Sobraman denilen yeşil kaput ve maiyyetindeki sanatkârlara da Yeniçeriler gibi çuha verilmesi emrolunmuştu; bunların ulûfe ve çuhalarının Cebeci ocağıyle beraber verilmesi münasip görülmüştü 1).

---

1) *Mühimme defteri*, 33 s. 236 Sene 985 Zilkade.
1) *Mühimme defteri*, 34 s. 59 ve 60.

CÜLÛS VE SEFER BAHŞIŞLARI

Osmanlı Devleti teşkilâtına medhal isimli eserimizde görüldüğü üzre İslâm devletlerindeki cülûs bahşışı usulü Osmanlılarda da vardı; saltanata geçen bir hükümdar kendisinin muhafızı olan Kapukullarına terakkî [zam] ve bahşış verirdi.

Osmanlı tarihlerine göre, 791 H. 1389 da Kosova sahrasında hükümdar ilân edilen Yıldırım Bayezid ilk defa Kapukulu askerine cülûs bahşışı vermiş ve bu arada ulemayı da taltif etmişti 1). Bundan sonra İkinci Bayezid zamanına kadar hükümdarların cülûslarında askere cülûs bahşısı verdiklerine dair bir kayda tasadüf edilmiyorsa da bu, bahşışın verilmemesinden değil, bunu yazmağı icap ettireçek bir vak'a hadis olmamasından dolayıdır. Biraz aşağıda göreceğimiz gibi, Osmanlılarda bir cülûs bahşışı kanunu mevcuttu.

Padişahın Kapukulu askerine cülûs bahşışı verirken bunu bizzat kendisinin "kullarımın bahşiş ve terakkileri makbulümdür verilsin„ demesi ve bu sözün asker tarafından işidilmesi âdetti; Padişahın sözündeki *Terakki* tabiri bahşıştan başka Yeniçerilerin yevmiyelerine yapılacak zam demekti:

Cülûs bahşışı hakkında Fatih Sultan Mehmed zamanında tertip edilmiş bir kanunnâme olduğunu 2) onaltıncı asrın son yarısında vukua gelen bir vak'a dolayısiyle anladığımız gibi, müverrih Âli de böyle bir kanundan bahsetmektedir 3). 982 H. 1574 M. senesinde Üçüncü Muradın cülûsunu müteakip 28 Ramazanda bir divan günü Kapukulu süvari bölükleri divana gelüp:

---

1) *Tarih-i Sâf*, Birinci cüz', s. 30 ve *Belin*, s. 99: ulemânın devamlı surette cülûs bahşışı almaları Yavuz Sultan Selim devrinden başlamaktadır.

2) *Kritovulos* da Fatihin bütün kanunları ve askerin ve bilhassa Yeniçerilerin teşkilât, maaşat ve tayinatına ehemmiyet virdiğini yazmaktadır. Devlet kanunlarını tedvin ittiren bu Padişahın bu işi de halletmiş olduğuna şüphe yoktur.

3) *Âli*, Sultan Süleyman'ın cülûsundan bahsederken kanun üzre askere cülûs bahşışı virildiğinden bahseylemekte olduğuna göre bir bahşış kanununun mevcudiyeti anlaşılır.

"Ağalarımız bize ulûfelerimizi ve terakkilerimizi eksik verdiler„ diye şikâyette bulunmuşlardı. Vezir-i âzam Sokullu Mehmed Paşa divandan dışarı çıkup ne istedilerini sordu; aşağı bölük halkı "Niçün biz bahşışı beraber alup terakkiyi noksan alıyoruz„ diye sordular; bunun üzerine Vezir-i âzam :

"Yoldaşlar kanun-ı kadim iki baş bölük (yani sipah ve silâhdar) beşer akçe alur, iki bölük (sağ ve sol ulûfeciler) dörder akçe alur ve iki bölük dahi (sağ ve sol garipler) üçer akçe alur; Sultan Mehmed Han Gazinin defterlerin getirüp gördük „.

diye cevap vererek 1) meseleyi halletmişti.

Tarihler, 1451 Şubatta hükümdar olan Fatih Sultan Mehmedin Karaman seferinden avdetinde Kapukulu askerinin iki sıra olup Padişah aralarına geldiği zaman "ilk seferdir kullara ihsan gerek„ diye bahşış istediklerini ve bu hale canı sıkılan hükümdara Hadım Şahabeddin Paşa ile Turhan beğin vaziyeti ihsas etmeleri üzerine on kise akçe virüp Yeniçeri ağasını azl ve yayabaşılara dayak attırdığını yazıyorlarsa da 2) bu, cülûs bahşışı olmayup sefer bahşışı olduğundan, bazı tarihler sefer ve cülûs bahşışlarını biribirine karıştırmışlardır.

Fatihin vefatiyle Bayezidin cülûsunda babasının verdiği cülûs bahşış defterleri mucibince Kapukulu efradına cülûs bahşışı verdiği gibi devlet ricaline de atıyyeler vermek suretiyle bahşışı anlara da teşmil eylemişti. Bir mehazimize göre, Yavuz devrine kadar cülûs bahşışı miktarı Yeniçeriler için muayyen değilmiş; Yavuz kendi zamanındaki rayiç üzre yani bir Osmanlı altununun altmış akçe olması üzerinden her bir Yeniçeriye üçer bin akçeye mukabil ellişer altun vermiş ve bundan sonra bu üç bin

---

1) *Selânikî Tarihi*, s. 135.

2) Fatih devrinde yaşayup anın adına (تاريخ ابو الفتح) isimli tarihini yazmış olan Dursun bey şöyle diyor : « Taife-i Yeniçeri yolun üzerinde müsellah iki saf durdular. Padişah-ı muzaffer aralarına geldiği gibi bâdehû îsâr-ı duâ-yı bendegâne, Padişahımızın ilk seferidir kullara ihsan gerek didiler... Amma yolsuzluk üzre yol üzerinde durup bu suret-i nâ mütevakkile tevakku ittikleri hâtır-ı âtırına hoş gelmeyüp kapu olmasına havale itti, saâdetle nüzul buyurduğu gibi divan oldu; emretti Yayabaşılarını getirtüp bu edepsizlik sizin kusur-ı aklınızdandır deyüp basdırup yüzer çomak vurdu ve azledüp kapudan sürdü (s. 35).

akçe bahşış usulü kanun olarak devam etmiş 1). Her Yeniçeriye üç bin akçe cülûs bahşışından başka iki akçe de terakki verilir yani yevmiyelerine zam yapılırdı 2). Cebeci ile Topcu biner ve Acemi oğlanları ikişer biner akçe cülûs bahşışı alırlardı 3).

Üçüncü Muradın cülûsunda iç hazineden (Enderun hazinesinden) her kisede on bin altun olmak üzre yetmiş beş kise altun çıkmış ve bunun yetmiş kisesi Yeniçerilere verilmişti 4).

İkinci Selimin cülûsunda cülûs bahşışı ve terakki meselesinde kanuna riayet edilmediğinden dolayı meydana çıkan hadise Padişah ve hükûmetin otoritesini kırmıştı. İkinci Selim, şehzade iken maiyyetinde bulunan Hocası Ataullah Efendi, Lala Hüseyin Paşa ve Musahibi Celâl bey gibi hükûmet işlerindeki inceliklere ve kanun ve usullere vakıf olmıyan tecribesiz adamların telkinatiyle hareket ederek, Belgradda babasının cenaze namazını kılup otağına döndüğü vakit, Kapukullarının cülûs bahşışı ve terakkilerinin verilmesi hakkında birşey söylememişti; halbuki kanun üzre Kapukulu halkının, bahşış'ın verilmesini bizzat

1) *Solakzade* şöyle diyor (s, 346) : «Kapu halkına Kanun-ı Osmani kaidesince in'âm idüp terakkiler inayet eylediler ve Yeniçeri ocağına nazar-ı iltifatları olmağla cümleden evvel çünkü o tarihte altun altmış akçeye ve Arslanlı otuzbeş akçeye geçerdi. Bu minval üzre üçer bin akçe hisabı üzre cümle neferata ellişer altun bahşış virüp ilâ hâzâ el'an ol kanun icra olunmaktadır». *Halkondil* zeyli de Yavuzun cülûs bahşışı olarak iki milyon altun sarfettiğini ve Sipahilerin yevmiyelerine dörder ve Yeniçerilerinkine ikişer akçe zam eylediğini ve sair kendisine faydası dokunacak devlet adamlarına da hediye ve ihsanlar verdiğini yazmaktadır (s. 348 1932 tab'ı, Paris); fakat gerek *Solakzade* ve gerek *Halkondil* zeylindeki mütalealarla yukarıda Sokullu Mehmed Paşanın Fatih zamanına ait olarak bahsettiği mutalea biribirini tutmamaktadır. Yani askere verilecek cülûs bağşışını Fatih tesbit etmiş olup bu, sonraları hep böyle devam eylemiştir. Halbuki diğer iki eser bunu Yavuza atfetmektedir.

2) Terakki, muhtelif suretle Yeniçerilerin yevmiyelerine yapılan zam demekti. Hizmetleri sebebiyle terakki verildiği gibi, in'âm ve mukarrerler dolayısiyle ve cülûslar münasebetiyle yevmiyelere zam yapılırdı. Cülûs terakkilerinde üç akçe yevmiyeli beş akçeye çıkar, beşli sekizli olur ve sekizli dokuzlu olurdu (*Selânikî*, s. 68) *Kavanin-i yeniçeriyan*, üçlu Yeniçerinin yevmiyesinin cülûslarda yedili olduğunu yazıyor.

3) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*, s. 93.

4) *Selânikî Tarihi*, s. 129 ve *Hayrullah Efendi Tarihi*, cüz' 13 s. 29.

Padişahın lisanından duymaları icap ediyordu 1). Bunun üzerine asker müteessir olarak, kanun-ı kadîme riayet edilmedi diye söylenmeğe başladılar; halbuki Padişah Belgrada gelüp Sigetvar önünden kalkıp gelmekte olan orduya intizar ettiği sırada Vezir-i âzam Sokullu Mehmed Paşa yeni Padişaha bir arîza takdim ederek anda:

"Kul taifesi ecdâd-ı izâmınızın kanun üzre bahşış ve terakkilerini bizzat lisanınızdan işitmek âdetleridir yani cümlesi verilsün makbul-ü hümâyunumdur denilmesini isterler ve sonra kadîmi kanunları üzre çavuşları el kaldırup ocaktan geçen yoldaşlarına ve Âl-i Osman Padişahlarına dua idüp cümlesi âmin dimek kaide-i kadîmleridir ve hayır ve bereket dahi bundadır„

demiş ise de dinletememişdi 2); bunun üzerine asker söyleşmeğe ve bu suretle Padişaha tarize başlamışlardı. Vaziyetin ciddiyyetini gören İkinci Selim, askere bir miktar bahşış yani bölük halkına biner ve Yeniçerilere ikişer biner akçe verdiyse de Yeniçeriler:

"Kanunumuz üçer bindir, bin akçe de sefer in'amı verilmesi kanundur„

diye ayak dirediler; elde mevcut para olmadığından hepsine verilemedi ve mütebakisinin İstanbulda verilmesi tekarrür etti. Ordu İstanbula gelince Yeniçeriler Padişahı saraya sokmadılar; büyük ihtilâl çıkmak üzre idi; nihayet Sokullunun ısrar ve istirhamı üzerine Padişah lisanen bahşış ve terakkilerinin verilmesini söylediğinden hadise basıldı ve bahşış yine kanun üzre üçer bin akçe üzerinden verildi 3).

Padişahların cüluslarında, Yeniçeriler Hükümdarın ağzından bahşış ve terakkilerinin verilmesini işidince derhal halka

---

1) Selim otağına dönünce «kul taifesi ref-i savt ile gulgule idüp bizim kanun-ı kadîmimize riayet olunup bahşışlarımız söyleşilmiş idi; niçe olacaktır? deyüp Vüzera-yı izâmı tarafına niçün böyle eylediniz? amma sonra zahmet çekersiz, ve yine suçlu biz oluruz: imdi Edirne kapusunda veya Saray kapusunda yine siz bizimsiz hayır ola dediler: Padişah hazretleri babası evine girer gibi yürüyüverdikte biz seni avlıyacak yeri bilürüz diyüp vâfir yağlandılar» *Selânikî*, s. 67.

2) *Selânikî Tarihi*, s. 64.

3) *Hammer tarihi*. c. 6 s. 191 (Ata bey tercümesi).

olarak Ocak başçavuşu, Yeniçeri ocağından ölenlerin, geçmiş Osmanlı Padişahlarının ruhlarına ve yeni Padişahın selâmetine dua eder ve Yeniçeriler âmin diyerek fatiha okunduktan sonra merasim hitam bulurdu.

İkinci Selimin cülûsunda Vezir ve Devlet ricaline ilâveten yeni bir kanun olarak Ulemâya da cülûs bahşışı verildi ve bu bahşış, Sahn-i seman'ın hariç müderrislerine kadar teşmil edildi; bundan başka yine Ulemâya softan birer cübbe ihsan olunmuşdı 1) ve bu tarz kanun olarak sonraları da devam etti 2).

Cülûs bahşışı verilmesi hazinenin dar zamanlarında epey zordu ve hatta bazan askerin ayaklanmasını mucib oluyordu; birin ci Sultan Ahmedin ölümünden sonra evvelâ Birinci Mustafa'nın ve bir kaç ay fasıla ile İkinci Osmanın cülûsunda her bir hükümdar için üç bin yük akçe yani üç yüz milyon akçe cülûs bahşışı verilmişti 3). Sultan Osmanın hal'inden sonra Mustafanın ikinci defa cülûs ve delliliğine mebni خلع hal' edilüp dördüncü Muradın Hükümdar olması ve yine iki defa cülûs bahşışı verilmesi İran harbi sebebiyle boşalmakda olan hazineyi tamtakır etmişti; hattâ Yeniçeriler parasızlık dolayısiyle Dördüncü Murad'ın cülûsunda bahşış almayacaklarına dair söz verdikleri halde biraz sonra zabitlerinin teşvikiyle ayaklandıklarından, saraydaki altın evâniden sikke kestirilüp iptida Yeniçerilere ve sonra da diğerlerine bahşış verilmişti 4).

1058 H. 1648 M. senesinde Dördüncü Mehmedin cülûsunda Yeniçeri ocağına ve zabitlerine verilen cülûs bahşışı akçe hisabiyle şöyle idi:

Yeniçeri ağasına	Yeniçeri kâtibine	Sekban başıya
100.000	9.000	30.000

Yeniçeri kethüdasına	Yayabaşıların beherine
7.000	3.000

ve bu Yayabaşılardan beherine Hil'atbahâ ismiyle dörder

1) *Hammer Tarihi*, c. 6 s. 191 (Ata bey tercümesi).
2) *Hammer Tarihi tercümesi*, c. 10 s, 127.
3) *Naima Tarihi*, c. 2 s. 161 (*Hammer*, bu miktarı üç milyon altun olarak gösteriyor, c. 8 s. 175 ve 177).
4) *Naima Tarihi*, c. 2 s. 262 ve *Tarih-i Askeri-i Osmanî*, s. 96.

yüzer akçe ve her Yeniçeriye üç bin akçe verilmiştir. Süvari Sekbanlara elbise bedeli olarak 140 ve Zagarcılara 160 akçe verilirdi. Bu cülûs münasebetiyle Yeniçerilere ve sairlerine verilen cülûs bahşışı miktarı 660.000, altı yüz altmış bin akçeyi bulmuştu 1).

1099 H. 1687 M. senesinde ikinci Süleymanın cülûsunda bütün Kapukulu halkının mecmu cülûs bahşışları 4557 kise tutmuş ve muharebe sebebiyle bu para def'aten verilemediğinden 1256 kisesi iç hazineden ve 3301 kisesi de Mısır irsâliyesiyle Basra, Bağdad, Erzurum vâliliklerinin Tuğ caizelerinden tedarik edilmişti 2).

İkinci Ahmedin cülûsunda da muharebe sebebiyle cephedeki onyedi bin Yeniçeri ulûfesine ikişer akçe terakki ve üçer bin akçe bahşışları yerine altışar kuruş verilmiş ise de kabul etmediklerinden bakiyesinin seferden sonra verilmesi vâdolunmuştu 3).

Birinci Mahmud'un cülûsunda maktul Nevşehirli damad İbrahim Paşa ile damad ve oğlunun musadere edilen parasiyle saireden ceman 29530 kise akçe cülûs bahşışiyle terakki ve maaş verilmişti 4).

---

1) *Eyyubî Efendi Kanunnâmesi*, s. 61 ve 62.

2) *Raşid Tarihi*, c. 2 s. 20. O sırada kendisine vezaret verilmiş olan Hazine Kethüdasından tuğ caizesi olarak kırk beş ve mansıbı caizesi olarak dü yüz elli kise akçe alınmıştı. Tuğ caizesi, verilen vezirlik veya Beylerbeylik ve Sancak beyliği sebebiyle buna nail olandan alınan Tuğ vergisi demektir. Bu cülûs esnasında yalnız Yeniçerilere 1900 kiseden ziyade para verildiğini Yeniçeri ağası Silâhdar Cerrah Mustafa Ağa, Silâhdar tarihini yazan Fındıklılıya söylemiş ise de (c. 2 s. 312) *Raşid* ile *Şamdanî zade* İstanbulda ve kalelerdeki Yeniçerilerin ve mütekaidlerinin mecmuunun 70394 nefer olup 3905 kise akçe Cülûs bahşışı aldıklarını beyan etmektedirler (*Raşid* c. 2 s. 20) ve (*Müri-üt-tevarih* 1099 da ikinci Süleymanın cülûsı kısmı) Umumî kütüphane nüshası.

3) *Silâhdar Tarihi*, c. 2 s. 583.

4) Merhum İbrahim Paşanın 2005 ve Kethüdası Mehmed Paşanın 23310 ve Kaymak Mustafa Paşanın 365 ve Vezir etbaından katlolunanlardan 1320 ve Bab-ı Hümayunda satılan eşya ve emlâk parasından 1013 kise ki ceman 29530 kise defterdarın eline girüp cülûs ile ulûfeye sarfedilmiştir. İbrahim paşanın parasının az çıkması cömertliginden ve damadı Kethüda Mehmed Paşanın ziyade olması hasis olmasından ileri gelmişti (*Müri-üt-tevarih*, Umumî Kütüphane nüshası 5141 (ve *Sicil-i Osmanî*, c. 4 s. 224).

Üçüncü Osman Yeniçeri eşkincilerine yirmi beş kuruş ve mütekaidlerine oniki buçuk kuruş cülûs bahşışı 1) ve eşkinci esamesine de birer akçe cülûs terakkisi vermişti. Vasıf Tarihi o tarihe kadar mütekaid Yeniçerilere cülûs hahşışı verilmezken Üçüncü Osmanın bunu anlara da teşmil eylediğini yazmaktadır 2). Fakat Raşid tarihinin bir kaydından mütekaitlere İkinci Süleymanın cülûsunda cülûs bahşışı verildiğini anladığımızdan Vasıf bu hususta sehvetmiştir 3). Üçüncü Mustafa ise bahşış vermiş fakat terakki vermemişti. Birinci Abdülhamid ile Üçüncü Selimin cülûsları muharebe zamanına ve ordunun cephede bulunduğu vakte tesadüf eylediğinden cülûs bahşışı verilmemişti. Dördüncü Mustafa, Amca zadesinin hal'iyle hükümdar olduğu vakit muharebe sebebiyle Yeniçeriler Tuna boyunda bulunduklarından İstanbulda cülûs bahşısı vermek istemiyerek babaşiyle amca zadesi Üçüncü Selimi misâl göstermişti; fakat Kabakcı Mustafa ve Yeniçerilerin İstanbulda bulunan kabadayıları: "Anlar vefat etti; sarahaten cülûs vardır„ diye ısrar eylediklerinden yeni Padişah İstanbul Bogazı kale neferlerine (yani kendi cülûsuna sebep olanlara) ikiyüz kise ve diğer odalardan her birine bin kuruş, sekiz yüz kuruş ve daha az olmak üzre bir miktar cülûs bahşışı vermeğe mecbur olmuştu 4). Tabiî orduya da bahşış gönderilmişti.

Sefer bahşışına gelince:

Padişahlar cülûslarını müteakip ilk defa sefere çıkınca Kapukulu efradına seyyânen biner akçe sefer bahşışı verirlerdi 5).

---

1) Bu kayda göre üçüncü Osman zamanında bir kuruş yüz yirmi akçe ediyordu.

2) *Vasıf*, c. 1 s. 45.

3) *Raşid Tarihi*, c. 2 s. 20.

4) 1222 Rebiülahır tarihli Nizam-ı Cedidin ilgasiyle üçüncü Selimin hal'ine dair şayanı dikkat bir mektup (*Askerî vesikalar*, 50601, Cevdet tasnifi).

5) «Benim Devletlû Hünkârım iptida saadetle sefere çıkdığınızda Sipahi kullarınıza ve Yeniçeri kullarınıza her adama biner akçe sefer bağşışı ihsan buyurasız, zuama ve erbab-ı timara sefer bağşışı yoktur» *Koçıbeğin teşkilât mecmuası*, s, 30 ve *Belin, Türkiye İktisat Tarihi* tercümesi s. 114; *Âli*'ye göre Yavuzun Çaldıran seferine giderken her bir nefere bin akçe, timarlı Sipahilere de binde yüz akçe terfi vermişti (Kütüphanemizdeki nusha, s. 263).

Bundan başka bazan muharebede gösterdikleri hizmetlerinden dolayı da Padişahların ayrıca askere bahşış verdikleri de olurdu. Nitekim Kanunî Sultan Süleyman Viyana muhasarasından sarf-ı nazar ile avdet edeceği vakit Yeniçerilere biner akçe inâm etmişti 1). Karaman seferinden avdet eden Fatih Sultan Mehmed'den Yeniçerilerin "Padişahımızın ilk seferidir„ diyerek bahşış istediklerini bilmünasibe yukarıda yazmıştık.

Yavuz Sultan Selim Çaldıran seferine giderken her nefere biner akçe sefer bahşışı ve Mısır seferinde ise aynı hükümdar Kapukulu süvarisine ikişer ve Yeniçerilere birer akçe terakki vermişti 2). İkinci Selim babasının yerine hükümdar olup Belgrada geldiği zaman sefere ilk iştiraki dolayısiyle Yeniçeriler kendisinden biner akçe sefer inâmı istemişlerdi 3).

Yeniçerilerin şımardıkları tarihlerde bir gün Sultan İbrahim av için Edirneye gitmek üzre yola çıkmış, Yeniçerilerden bir zümre Padişahın İstanbuldan ilk çıkışı olduğu için sefer bahşışı istemişler, bunun üzerine Padişah "bana ava giderken Yeniçeri lâzım değildir„ diyerek bunları geri çevirmiştir 4).

---

1) *Peçevî Tarihi*, c.1 s. 137.
2) *Münşeât-ı Feridun bey*, c. 1 s. 455, 459.
3) *Selâniki Tarihi*, s, 68.
4) *Naima Tarihi*, c. 4 s. 78.

YENİÇERİLER ARASINDAKİ TALEBELERLE MÜDERRİS VE ŞAİRLER

Yeniçeriler arasında ulûfe defterlerinde görüldüğü üzre *Talib-i ilim* ve *Dânişmend* olarak okuyup yazan veya orta cami müderrisinden okuyan veyahut hariçte bir medreseye devam ederek icazet alan şahıslar da vardı; onaltıncı asır sonlarında bunların miktarı yüz kadardı; bu sınıf Yeniçeriler sefere gitmiyerek ulûfeleriyle derse devam ederlerdi. Bunlar arasında dersten mezun olarak müderrisliğe namzed olanlar, müderris veya kadı oluncaya kadar ocakta yatup kalkar ve ulûfelerini alırlardı 1); bunların mülâzimetleri için en son ders okuduğu müderrisin keyfiyeti Divan-ı hümâyuna arzederek müsaade alması lâzımdı 2).

Yeniçeri ocağında bulunup ve tahsil görüp ocakta kalan şair Yeniçeriler de vardı; bunlardan biri olan Üsküdarlı Aşkî, divan sahibi olup güzel şiirleri vardır 3). Meselâ bir beyti:

بن آنڭ مهرنده محو اول بنده پيدادر هنوز
ذره‌در كور مهرڭ أنوارى هويدادر هنوز

Ben anın mihrinde mahv ol bende peydâdır henûz
Zerredir gör mihrin envârı hüveydâdır henûz

Yine bunun gibi Rumelihisarlı Yeniçerilerden Hızrî de hem âlim ve hem şair olup meşhur âlim Taşköprülü Zâdeden icazet alarak müderris iken 1547 H. 954 tarihinde vefat eylediğini Riyazî tezkiresi yazmaktadır 4). Arnavutluk devşirmelerinden Nihanî isminde bir şair de Yeniçeri iken okuyup müderris

---

1) *Kavanin-i Yeniçeriyan*, varak 50 b.

2) Padişah-ı Âlempenah hazretlerinin medrese-i şerifelerinde (Süleymaniye medresesi) müderrisi olan Mevlâna Kurd Ahmed Efendi mektup gönderüp Dergâh-ı âlî yeniçerilerinden Derviş Mehmed müddet-i medîd ve ahd-ı baîd iştigal-i ilimde olup beynelakran faik ve temennaya lâyıktır deyu mülâzım olmasını istida idüp paye-i serîr-i alâya arzolunup *buyruldı* sene 962 (*Mühimme defteri*, 2 s. 108).

3) *Lâtifî tezkiresi*, s. 244.

4) *Riyazî tezkiresi*, «Hızrî» ismi.

olmuştu; Yavuz Sultan Selim devri Müderris Yeniçerilerinden olan bu zatın bazı güzel parçaları varmış. Yavuz Sultan Selim'e takdim ettiği bir kasidesinden dolayı kendisine terakki verilmiş yani yevmiyesine zam yapılmıştı.

ای نهانی چار یاری سو محمد عشقنه
بایزیدی مشرب اول ، اولمه تباهیلر کبی

Ey Nihânî çâryâri sev Muhammed aşkına
Bâyezidî meşreb ol olma tebâhiler gibi

beyti bunundur 1).

Yine onaltıncı asırda Yeniçeri ocağındaki şairlerinden Beliğînin bir gazelinden:

قرشودن شیوه سمندیله اول آفت قوپدی
نوره غرق اولدی جهان صانکه قیامت قوپدی

Karşudan şîve semendiyle ol âfet koptu
Nura garkoldı cihan sanki kıyâmet koptu

beytiyle kahve hakkında söyliyerek o tarihte elden ele dolaşmış olan manzumesi meşhurdur:

قهوه‌نك بادۀ کلکون کبی یوقدر آنی
ایسیجاقدر او قره یوزلونك آما قانی
مصر و شام و حلبی کزدی کلیجك رومه
آیاغن آلدی شرابك او جهان فتانی

Kahvenin bâde-i gülgûn gibi yoktur ânı
Isıcaktır o kara yüzlünün amma kanı
Mısr-ü Şâm-ü Haleb'i gezdi gelicek Rum'a
Ayagın aldı şerâbın o cihan fettânı

Bunlardan başka Rahikî, Hüsrev, Sıdkı, Ulûmî mahlaslı Yeniçeri şairleri bulunduğunu şuarâ tezkerelerinde görmekteyiz 2). Bunlardan:

زلف نکاری باد صبا تارومار ایدر
نجه شکایت ایتمیه‌یم روزکاردن

1) *Lâtifî tezkiresi*, 346 ve *Sehi bey tezkiresi*, 79.
2) *Âşık Çelebi, Lâtifî* ve *Kınalı zade tezkireleri.*

Zülf-i nigârı bâd-i sabâ tarümar ider
Nice şikâyet itmeyeyin rûzigârdan

beyti Sıdkınındır. Şair Sıdkı ocakta yayabaşı olmuş ve sonra Divan-ı hümâyun çavuşluğuna geçmiştir. H. 953 M. 1546 tarihinde vefat eden Rahikî:

لوح دلده نقش اولمشكن خيال زلف يار
طاشلره يازمق روامیدر او شيرين صورتی

Levh-ı dilde nakş olmuşken hâyal-i zülf-i yâr
Taşlara yazmak revâmîdır o şîrin sûreti

beyti nazmının nümunelerindendir. Ulûmî ismindeki şairin Türkçeden başka Farsça şiirleri de vardı ve kendisi ilim de tahsil etmişti.

Şeyh Hızır ibni İlyas isminde bir Yeniçerinin babası ocakda yayabaşı olmuş ve kendisi de kuloğlu olduğı için ocağa alınmıştı. Seyh Hızır ocakta iken ders görüp Malûlzâde denilen bir âlimden icazet alarak Yeniçeri ocağındaki orta camide vâızlık etmiş ve sonra Üsküdarda Şemsi Paşa Darülhadîsi Müderrisliğine tayin olunmuştur. Halvetiyye tarikatine de mensup olan bu zat, Eğri seferinde şehit olmuştu 1).

H. 1033 M. 1623 tarihli Ülûfe defterinde otuz üçüncü cemaat ortalarından onüç akçe yevmiyeli Mahmud ibni Mehmed isminde bir mülâzım görülmektedir; yine aynı defterde muhtelif bölük ve cemaâtlar arasında bir haylı danışmentler de vardır 2). H. 1074 M. 1663 tarihli Ûlufe defterinde de altmış altıncı cemaat ortasından onbir akçe yevmiyeli Mehmed ibni Veli ve doksan sekizinci cemaattan dokuz akçe yevmiyeli Mehmed Yusuf isimlerinde iki mülâzım olup bu meyanda bir haylı danışment ile talib-i ilimlere de tesadüf edilmektedir 3).

Yeniçeriler arasında tarikatlere müntesip olanlar da vardı; Fatih zamanında Alâüddin ve Süleyman isimlerinde solak ortalarından iki Yeniçeri, Fatihin müsaadesiyle tekaüt edilerek tarikate

1) *Fezleke-i Kâtip Çelebi*, c. 1 s. 97.

2) 1033 senesine ait ulûfe defteri (Tapu defterleri arasındaki 745 No. lu Yeniçeri defteri).

3) 6599 No. lu ulûfe defteri (Bay Kâmil tasnifi).

intisap eylemişlerdi 1). Kanunî Sultan Süleyman zamanı şeyhlerinden Şeyh Alâüddinin babası Şeyh Muslihüddin de devşirme efradından olup Yeniçeri ocağında iken solak ortasında bulunmuş ve daha sonra tarikate intisap etmişti 2).

Yeniçeriler arasında saz şairleri ve geniş gövdeli çöğür çalan *çöğürcüler* de vardı; bunlar alaylarda askerin önünde bulunup sazlarını çalarlar ve türkülerini (marş) söylerlerdi. Naîma tarihi İbşir Paşanın İstanbula gelmesi dolayısiyle tertip edilen alay münasebetiyle bunu şöyle anlatmaktadır: 3)

"... Bâdehû cânib-i yeminde Sadr-ı âzam İbşir Paşa, canib-i yesarda Müfti Ebusaid Efendi ikisi dahi beyaz libaslara müstagrak ve önlerinde sekiz nefer Yeniçeri şairleri başlarında keçe ve arkalarında birer kaplan postları sinelerinde tabl vari çöğürlerin çalarak kaddükamet sahibi dev endam herifler sadaları birer saatlik yerden işidilür avaz-ı bülend ile türkülerin çağırarak ve her biri nöbete riayet ile türküsünü haykırarak bilcümle Sarây-ı hümâyuna vâsıl olunca böylece gittiler...". Onaltıncı asırda Osmanlı ordusunda Oğuz an'anesi yaşamakta idi; gazameydanlarında Oğuz hikâyeleri okunup saz çalınırdı 4).

---

1) *Şakayik zeyli Atâyi*, s. 79, 80.

2) *Şakayik* zeylindeki Şeyh Alâaddinin tercümei halinde şöyle deniliyor: «والد ماجدی الشیخ مصلح الدین قاعدهٔ آل عثمان اوزره لاله نعمان کبی کلاه سرخله دوشیرمه اولان غلمان خاصه‌دن اولوب بعده یکیچری زمره‌سنه ملحق و آلتون اوسکوفله ترکس کبی بررولق بعده مثال توغ شاهی اوطاغنه صولاقان رکاب همایون ایله مباهی اولمشکن ترک تاج و قبا و اختیار کسوت اهل عبا ایلمیوب ..», s. 79.

3) *Naima Tarihi*, c. 6 s. 46 (ikinci tab) ve andan naklen *Tarih-i Askeri-i Osmanî*, s. 207.

4) Muhaç muharebesine başlanılmadan bir gece evvel «din ve devletin serbazları ve divaneleri Şeştar, Tanburlar, kopuzlar nevahat idüp oğuz gazalarının efruzları ozanlar çalup ve çağırup şenlikler ve şâdilikler iderlerdi.» *Tabakat-ül-Memalik*, Millet Kütüphanesi, 779 varak 254.

YENİÇERİLERİN KAPUKULU SÜVARİSİ OLMALARI

Yeniçerilerden ocakta uzun müddet hizmet edenlere ve muharebelerde yararlık gösterenlere Kapukulu süvariliği verilirdi. Asgarî yevmiye onaltıncı asrın ilk yarısından onyedinci asır ortalarına kadar onüç akçe idi; fevkalâde hizmeti görülenler olursa anlar Solak payesiyle ve onbeş akçe ile süvari olurlardı. Kapukulu süvarisi olmağa *Bölüğe çıkma* denilirdi. Zağarcılar ile Sekbanların onsekiz ve Yayabaşıların yirmibeşer ve Yeniçerilerin ise en son yevmiyelerine göre bölüğe kaydedilmeleri kanundu.

Yeniçeri ocağından bölüğe geçen yani süvari olan efrada hükümet tarafından üçyüz akçe okluk [Tirkeş] ile hayvan ve eğer bedeli verilirdi; bölüğe geçen Yeniçerilerin tezkireleri ocak Muhzırı tarafından divandan alınarak kendilerine verilir ve Yeniçeri ocağıyla alâkaları kesilirdi 1). Yeniçerilerin bölüğe çıkmaları için ya re'sen hükümdarın iradesi ve yahut Yeniçeri ağasının müstahik olanları arzetmesi veya terfi için bir sebep bulunması lâzımdı. Buna dair 975 Ramazan 1568 M. tarihli Yeniçeri ağasına hitaben yazılan bir hüküm suretini aşağıya yazıyorum 2).

Yeniçeri ağasına hüküm ki:

Dergâh-ı muallâm Solaklarının müstahik olanlarından iki neferi bölüğe ilhak olunup (yerleri) ateş refinde hizmette bulunan Yeniçerilerden müstahik olanlara virilüp ve tevzi içün yirmi akçe dahi inayet idüp buyurdum ki emrim üzre Solakların müstahik olanlarından iki neferi bölüğe tayin idüp tezkirelerin gönderüp ve mezkûr iki nefer Solakların mahlûl olan gedikleriyle zikrolunan yirmi akçeyi hizmet-i mezburede bulunan Yeniçeri kullarımdan müstahik olanlara tevcih eyliyesin.

---

1) *Kavânin-i Yeniçeriyân*, varak 68b.

2) *Mühimme*, 7 s. 366 yine aynı senenin Zilkadesinden bir hükümde iki yayabaşı ile iki atlı Zağarcı ve iki atlı Sekban ve dört nefer Solak ve dokuz akçeli yirmi nefer Yeniçerinin bölüğe çıkarılmaları emir olunmuştur (*Mühimme*, 7 s. 500 ve 949).

Yeniçerilerin gerek bölük ve gerek timara çıkışlarında ellerindeki mirî tüfenkler alınarak Cebehane-î âmire denilen Cebeci ocağı anbarına teslim olunuyordu 1).

Yeniçeri ağasına hüküm ki:

Dergâh-ı muallâm Yeniçerilerinden iken bölüğe ilhak olunup ve timara çıkanların ellerinde olan mirî tüfenkler alınup Cebehane-i âmirem içün hıfzolunmasını emridüp buyurdum ki vardıkta bu hususa onat veçhile mukayyed olup anun gibi Yeniçeri kullarımdan bölük ve timar inayet olunanların ellerinde olan mirî tüfenkleri emr-i şerifim mucibince Cebehane-i âmirem içün zabt ve kabzettiresin. Mahrusa-i İstanbulda Saraçhanebaşında sakin olup dergâh-ı muallâm Yeniçeriliğinden çıkan Behramın dahi elinde olan mirî tüfenk alınup zaptoluna. Sene 979.

Yeniçeri ağası değişince yeni gelen ağa kanun üzre kendisine verilen salâhiyyet dairesinde terfi ve terakkiler yapar ve bu meyanda Yeniçerilerin kıdemli ve müstahiklarından bazılarının bölüğe çıkmalarını yani Kapukulu süvarisi olmalarını arz ile müsaadesini alırdı. Bölüğe tayin edilenlerin bir kısmı Sipahî ve bir kısmı silâhdara naklolunurdu 2).

Onyedinci asrın son yarısından sonra süvarilerin gözden düşüp itibarlarının kalmaması ve Yeniçerilerin nüfuzlarının artması üzerine bunların süvari sınıfına nakilleri usulü ehemmiyetten düşmüştür.

---

1) *Mühimme defteri,* 10 s. 281.

2) *Mühimme defteri,* 47 s. 259, bu vesikanın sureti «Yeniçeri ağası» kısmında vardır

YENİÇERİLERİN TIMARLI SİPAHİ OLMALARI

Yeniçerilerin sınıf, hizmet ve derecelerine göre de tımara çıkmaları kanundu; meselâ H. 942 M. 1535 senesindeki bir kanunla atlı zağarcılar onaltı bin, yaya zağarcılar on bin, atlı sekban ve solaklar ile ağa bölük başıları, yayabaşılarla kethüdaları ve sekban bölük başıları on beşer bin ve ağa bölüğünün odabaşıları, yaya sekbanlar, turnacılar, samsoncular on bin akçe ile tımarlı sipahi olurlardı.

Cemâat yayabaşılarına 26 şar bin, acemi oğlanları yayabaşılariyle sekban ve solak kethüdalarına yirmişer bin ve solak başılara riayet olunarak otuz altı bin, solak kethüdalarına yirmişer bin, zağarcı başıya kırk bin, hasekilerle turnacı başılara otuz bin akçelik tımar ve zeâmet verilirdi. Yeniçeriler umumen dokuzar bin akçe ile tımara çıkarlardı 1).

Kalelerde hizmet eden Yeniçerilere dirlik verilmek lâzım gelse şöyle olurdu: Meselâ Kıbrıs Yeniçerileri kethüdasına otuz üç bin, kethüdayerine on bin, başçavuşa on beş bin, muhzıra on beş bin, yayabaşılara yirmişer bin, bölük başılara sekizer bin, süvari Yeniçerilere altı bin, piyadeye beş bin akçelik zeâmet ve tımar verilmek kanundu; bu miktar sonra Bağdat, Bitlis kalelerindeki Yeniçerilere de teşmil edilmişti. Budin Yeniçerilerine gelince bunun kethüdasına kırk bin, baş ve orta çavuşlarına otuzar bin, küçük çavuşa sekiz bin, yayabaşılara yirmişer bin, bölük başılara sekizer bin, neferlere altışar bin, Revan ve Mısır Yeniçerilerine ise beşer bin akçelik zeâmet ve tımar verilmekte idi 2). Yukarıdanberi gösterdiğimiz bu miktar hep onaltıncı asırla on yedinci asır başlarına ait olup daha sonraki tarihlere ait bir kayıt yoktur. Zaten devşirmenin azalması ve tımar teşkilâtının eski ehemmiyetini kaybetmesi Yeniçerilerin topraklı süvari olmaları kapusunu kapamıştır.

---

1) *Kanunnâme* (Âşir Efendi kütüphanesi, No. 1004 varak 34 vç 35) ve *Kanunnâme* (Esad Efendi kütüphanesi, No. 2362 varak 82 ilâ 84) Mamafih bu kanunlarda zaman zaman tadilât da yapılmıştır.

2) *Kanunnâme* (Atıf Efendi Kütüphanesi, 1970 varak 26) ve *Kanunnâme* (Âşir Efendi, 1004 varak 54, 35) ve *Kanunnâme* (Esad Efendi kütüphanesi, No. 2362 varak 82 a. ve 82 b.

Yeniçerilerin tımara çıkınaları ya Yeniçeri ağasının arzı veya herhangi bir sebeple hükümdar tarafından verilen emirle veyahut da Yeniçeri ağasının tebdili üzerine yeni gelen ağanın kanun mucibince yaptığı liste üzerine olurdu. Bundan başka muharebedeki hizmeti sebebiyle kumandan veya seraskerin arzı üzerine de dirlik verilirdi.

Yeniçerilerin yangın söndürme hizmetindeki gayretleri de terfilerini mucipti; bu meyanda bir yayabaşı ile iki Yeniçeri timara çıkarılırdı 1). Ağa değişüp yeni Yeniçeri ağası gelince bu münasebetle de otuz Yeniçerinin timara çıkarılması kanundu 2). Muharebedeki hizmetleri sebebiyle de Yeniçerilerin timara çıktıklarına dair aşağıdaki iki vesika suretini gösteriyorum;

یکیچریان درکاه عالی

جماعت

علی ودین صولاق — ۱۵۰۰۰ — تمشوار

علی ایلیجه — ۱۰۰۰۰ — روم ایلی

ایدین عربکیر — ۱۰۰۰۰ — سیواس

محمد طربزون صولاق — ۱۵۰۰۰ — ارضروم

الخ

Mezburlar Kıbrıs ceziresinde Lefkoşe fethinde hizmette ve yoldaşlıkta bulundukları ecilden kanunları üzre timar içün hükümleri yazıldı 3).

Bu kayda göre solak ortalarından olan Ali Vidin ile Mehmed Trabzon senevi on beşer bin akçe dirlik ile timarlı Sipahiliğe tayin edilmişlerdir. Birisine Tamışvardan ve diğerinede Erzurumdan timar verilmiştir. Ali Ilıcaya onbin akçelik timar Rumeliden ve Aydın Arapkire ise Sivastan verilmiştir.

یکیچریان درکاه عالی

جماعت

حسن بن حسین
یکیچریان شام

احمد رستم
غریب یکیتلردن

1) *Kanunnâme* (Esat Efendi kitapları, 2362 varak 83 a.).

2) *Kanunnâme* (Veliyyüddin Efendi kitapları, 1970 varak 26) ve *Kanunnâme* (Esat Efendi kitapları, varak 83 a.) ve *Kanunnâme* (Âşır Efendi Kütüphanesi, 1004 varak 34, 35).

3) *Mühimme*, 11 s. 31; ayni defterde bu gibi timara çıkan daha bir takım Yeniçeriler vardır. (s. 99) ve *Mühimme*, 13 s. 14 ve 16 s. 258 ve *Mühimme*, 8 s. 10.

Mezburlar Tuzla'da [Kıbrıs'taki Tuzla] bir yarar, atlû ve tüfenklû kâfiri tutup cenk idüp başını getürdikleri ecilden mezkûr hasana kanunları üzre timar ve Alımede iptidadan üçbin akçe tımar buyruldu 1).

Yeniçeri ağasının arzı üzerine divan karariyle timar verilenler:

ء جماعت ٦٦	يكيچرى آغاسى احمد آغا مهرلو تذكره كوندروب قانونلرى
حسن تيمور	اوزره تيمار صدقه اولونماسين رجا ايتدوكين بيلديرمكين قانونلرى
خاصكيان پياده	اوزره تيمار اولمق

Yeniçeri ağası Ahmed ağa mühürlü tezkire gönderüp kanunları üzre timar sadaka olunmasın rica ittiğin bildirmeğin kanunları üzre timar olmak 2).

ء جماعت صولاقين دركاه عالى	مذكوره آناطوليدن تيمار عنايت اولنه ديو يكيچرى
على قيصريه	آغاسى تذكره كوندرمكين قانونلرى اوزره تيمار بو.
جماعت ٦٣	يرولدى .

Mezkûre Anadoludan timar inâyet oluna deyu Yeniçeri ağası tezkire göndermeğin kanunları üzre timar buyruldu 3).

Yine mühimme defterlerinde yangın sondürmek hizmetlerinden dolayı Solakların eskilerinden birinin bölüğe ve diğerinin timara çıkması hakkında Yeniçeri ağasına hüküm yazılmıştır 4). Ruûs buyruldı defterlerinde bunun gibi daha birçok kayıd vardır:

***

Kendisine timar verilmiş olan bir Yeniçerinin yetişmiş oğlu olduğu zaman sağlığında ona da timar veriliyordu 5).

---

1) Bunlara Rumeli'den timar verilmektedir. *Mühimme.* 8 s. 10 sene 978 iptidadan timar alan Ahmed ibni Rüstem hizmet şartile Yeniçeriler arasına girmiş olup ocakta yevmiyesi olmadığından iptidadan timar verilmiştir.

2) *Mühimme* 4, varak 7 b. Sene 967

3) » 4 » 25

4) *Mühimme defteri,* 7 ş. 949

5) » » 1 s. 108

Rumeli Beğlerbeğisine hüküm ki:

Hâliyâ Yeniçeri Hamza dergâh-ı muallâma gelüp Avlonya sancağında dokuz bin dokuz yüz akçe timara mutasarrıf olduğun bildirüp oğlu Aliye timar virilmek babında inayet rica itmeğin mezbur oğluna kanun üzre ibtidadan timar virilmek emridüp buyurdum ki göresin livâ-yı mezkûrde ol miktar timara mutasarrıf ve merkumun sahih sulbî oğlu olup kılıca yarar ise kanun üzre düşenden bir timar tedarik idüp tevcih ve tayin eyleyüp tezkiresini viresin deyu Sene 961 H. 1554 M.

YENİÇERİLERİN CEZÂ KANUNLARI

Yeniçerilerin tecziyeleri, odasının kıdemlisi olup olmadığına göre yapılırdı; Yaya ortalarından ihtiyar ve evli Yeniçerilerin te'dipleri Yayabaşıların odalarında Oda Kethüdası veya küçük Bölükbaşı marifetiyle olurdu; eğer evli olan ihtiyar Yeniçeri, Ağa bölükleri efradından ise anların kethüdaları olmadığından bu gibileri Kethüda derecesinde olan Baş odabaşı cezalandırırdı. Diğer efradın tedipleri odalarındaki orta sofasında Çorbacının emri üzerine bütün odası halkının huzuriyle akşam ile yatsı arasında icra edilirdi. Evvelden Odabaşının emriyle tevkif ettirilüp aşcının hapsine verilen suç sahibi orada demir üzerine oturtulur veya ayağına demir vurulmak suretiyle birkaç gün mevkuf kaldıktan sonra meydana getirilirdi.

Dayak, en son seksen deyneğe kadar atılırdı; değnek kulaçlama vurulmayup dirsek boyunca sopanın kalkmasiyle vurulurdu; cezası pek hafif olanlar dövülmiyerek yatırılup kaldırılmakla iktifa edilirdi; dayağı Çorbacının emriyle Odabaşısı atardı; suçu çok olana bazan Çavuş gelir, bazan Odabaşısına dövdürür bazan da Çavuş kendi döverdi; Kethüda bey ile Başçavuş odalarına [birinci ve beşinci Ağa bölüklerine] Başçavuş gelmezdi 1).

Eyyubî Efendi Kanunnamesiyle Marsigli, Yeniçerilerin tezciyeleri hakkında şöyle diyorlar:

"Yeniçerilere tatbik edilen ilk mücazat bölük veya ortasındaki her hangi bir zabitinin emriyle yapılan bir kaç günlük tevkif ve hapis mücazatıdır. Mücrim aşcı tarafından odanın matbahında tevkif olunur ve cürmüne göre ayağına demir vurulurdu. Otuz dokuz sopaya kadar döğmek Odabaşının salâhiyeti cümlesindendi; daha fazla dayak cezası ise ancak bölük veya orta kumandanının emriyle olur ve Odabaşı bu emri alınca cezayi tatbik ederdi.„

Eğer mücazat umum müvacehesinde yapılacak ise akşam namazı kılındıktan ve yemekten sonra olurdu; bütün odanın

1) *Kavânin-i yeniçeriyân* 11 varak 38 b.

ihtiyarlariyle oda yoldaşları meydana davet edilirler ve mücrimi muayyen olan mahlle (Oda sofasına) getirirlerdi. Odabaşı hazır olan yoldaşlarına nasihat eder ve sonra mücrim olan yoldaşa dönerek "aşkolsun yola„ der ve anı meydan ortasına getirüp yüzükoyun yere yatırtırdı. Yeniçerilerin en eskilerinden iki kişi mücrimin baş tarafından ellerini ve diğer iki kişi ayak tarafndan tutarlardı. Bu sırada Vekilharç ile Bayrakdar mum tutup Odabaşı değneği eline alup cürmüne göre eğer suçu az ise kırk 1) fazla ise seksen değnek vururdu 2). Şayet daha fazla suçu varsa yine demire vurulup hapsolunur ve üç gece muttasıl seksen değnek yer ve sonra birkaç gün de demirde yattıkdan sonra salıverilirdi. Ramazanda ve cuma gicelerinde Yeniçeriyi meydan etmeğe pirleri Hacı Bektaşı Veli riza göstermediğinden bu ay ve günlerde ceza tatbik edilmezdi 3). Mücrimin işe yaramıyacak derecede dövulmemesi için mücazatın talimat dairesinde icrasına dikkat edilirdi.

Sulh zamanında Ocak inzibatını muhafaza için bazan kabahatli Yeniçerilerin ellerine berat verilerek *Merd-i kale* tabiriyle ocaktan çıkarılır ve bir kalenin muhafızlığına gönderilirlerdi 4). Eğer suçu katli mucib olup Yeniçeri taşrada ise *Merd-i timâr*

---

1) *Marsiğli* ilk defa on sekiz sopa vurulacağını yazar.

2) *Kavânin-i yeniçeriyan* ile *Eyyubî Efendi Kanunnamesi*nde en son had seksen sopadır; *Marsigli* (Nazmi Bey tercümesi, s. 83) ve *Tornton* (sahife 44) kırk sopadan fazla vurulmıyacağını beyan etmektedirler. Belki her yatırılışta kırkdan fazla vurulmaz ve bakiyesi ertesi güne veya başka bir güne bırakılırdı.

3) Yeniçerilerin komanyaları haftadan haftaya cuma geceleri toplandığı için Yeniçerilerin suçluları o gece meydan dayağı yemezlerdi (*Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 40 b.).

4) Budun [Budin] Yeniçeri ağasına hüküm ki

Hâliyâ kâtip olan Südde-i saadetine gelüp anun gibi Yeniçeri taifesinden bazı fesat ve şenaat üzre olanları kanunları üzre hisare çıkarılup ve Yayabaşılardan ve Bölük başılardan dahi gidermesi lâzım olanların hakkında emr-i şerifim talep itdüğin ilâm itmeğin buyurdum ki anun gibi eğer Yayabaşıdır eğer Bölükbaşıdır yaramazlıkta olup gidermek lâzım geldikte âdet ve kanun neyse anunla amel idüp yaramaz olanları tarikleri üzre içlerinden ihraç idesin. Sene 973 (*Mühimme*, 5 s. 161) Bir Yeniçerinin ocaktan ihracı hakkındaki hüküm (*Mühimme*, 70 s. 113) ile diğer bir Yeniçerinin merd-i timar olup defterden isminin silinerek muhakeme edilmesi hakkındaki 1018 Hicrî tarihli başka bir hüküm vesikalar arasındadır.

edilüp ocaktan kaydı terkin olunur ve sonra idamı için emir verilirdi.

Muharebe zamanında emir ve kumandaya dikkat etmeyenler hatta cüz'î surette kabahatli olanlar katiyyen muhakeme görmiyerek şiddetle cezalandırılırlardı; bilhassa Yeniçerilerin kuvvetli disiplin altında bulundukları onaltıncı asrın sonlarına kadar bu gibi cezalar derhal tatbik olunurdu; meselâ 932 H. 1525 M. senesinde Budin seferine gidilirken ufak kusurları görülen üç Yayabaşı ile bir Yeniçeri çavuşu, kale dizdarlığıyle ocaktan çıkarılmışlardı 1). Yine bunun gibi 936 H. 1529 M. de Avusturya seferinden avdet esnasında ileri gidüp kuvvetlerden ayrılan Yeniçerilerden ikisine timar verilmiş ve altı kişinin de ulûfeleri kesilmişti 2).

Yeniçerilerin kabahatlerini gizliyen odabaşılar aynı derecede ceza görürlerdi; Fakat odabaşıların cezalandırılmaları, işin ehemmiyetine göre olur ve keyfiyet Yeniçeri ağasına bildiridi 3).

Kabahatleri dayak ve hapis derecesini geçen Yeniçeriler ise haklarında verilen katil hükmünden sonra isimleri Yeniçeri defterinden silinir ve odabaşı bu Yeniçeriyi orta çavuşa teslim eder ve bu Yeniçeri Baba Cafer zindanına gönderilüp geceleyin orada boğulurdu. Onaltıncı asırda ise mücrim orta çavuş malıbesinden kaldırılup bir nöbetci vasıtasiyle Yemiş iskelesindeki Çardak kulluğundaki çorbacıya teslim olunur ve oradan bir kayıkla Rumelihisarına götürülerek Hisar muhafızları tarafından gece yarısı boğularak ayağına bir gülle bağlandıktan sonra cesedi denize atılırdı 4). Fesadı mucip olmamak için bu idam işi gizlice yapılır ve sonra emrin infaz olunduğuna dair Hisardan bir top atılmak suretiyle keyfiyet ilân olunurdu; daha

---

1) «Fi 6 Ramazan. Alacahisar geçilüp Leb-i ab-ı Moravada موچنوفچ nam karye kurbüne konuldu; üç nefer Yayabaşiyle Yeniçeri çavuşunu cüz'i nesne ile dizdarlığa çıkardılar» *Feridun Bey münşeatı*, c. 1 s. 556.

2) *Münşeat-ı Feridun* (*Ruzname* c. 1 s. 576).

3) *Halkondil zeyli*, teşkilât kısmı 74.

4) « Evail-i Devleti Osmaniyedeki Yeniçeri zümresinden biri bir cüz'î günah itse beratını virir «Merd-i kale» iderlerdi ve ehli fesad olanları amân virmeyüp gice ile deryaya atarlardı» [*Âli* basılmamış son cild [kütüphanemizdeki nüsha] varak 341 ve *Tarihi Asker-i Osmani* s. 41.

sonraları top atılarak katlin bildirilmesi usulü kaldırılmıştı 1). Kanunen veya şer'an katl ile tecziye edilenlerin ölülerinin denize atılması eski bir kaide idi 2). Yeniçerinin idamından evvel defterden isminin silinmesi, Yeniçerilerin böyle katli mucip bir fenalık yapmıyacakları ve idam edilmiyecekleri zehabından ileri geliyordu.

Marsigli ile Tornton, idam edilecek bir Yeniçeri hakkında yapılan muameleyi şöyle anlatıyorlar:

" . . . Bir Yeniçeri neferinin idamı icap ediyorsa bunun tatbikından evvel, ismi defterden siyah mürekkeple karalanır ve eceli mevûdiyle vefat ettiği kaydolunur; sonra mülâzım (yani odabaşı) mücrimi idam edilmek üzere orta çavuşa teslim eder ve Sayabaşı [Ases başı] delâletiyle o Yeniçeri Baba Cafer zindanına (İstanbulda Yemiş iskelesi civarında) götürülür ve gece saat yarımda cellâd anı boğar, bâdehû boynuna bir taş bağlanarak cesedini çuvala korlar ve denize atarlar. Evvelce yani 4 üncü Mehmed zamanına kadar idam hükmünün icra olunduğu Saraydan atılan bir top ile ilân olunurken sonradan bundan sarf-ı nazar olunmuştur„ 3).

Eyyubî Kanunnâmesinde Marsigli'den pekaz farklı olarak şöyle yazılıyor:

Yeniçeri katle müstahik ise orta çavuşun hapsine verilir, esamesi defterden çalınır, sonra Ases başıya 4) teslim edilerek Baba Cafer zindanına götürülür; katli ferman olununca yatsı namazından sonra cellâd tarafından boğularak bir kayığa konur ve kurşunlu mahzenin önüne götürülerek boğazına bir taş bağlanup denize atılırdı; evvelce katli ilâm için top atılırmış, sonra bu usul kaldırılmıştır 5). Mamafih vilâyetlerdeki idamlar-

---

1) *Eyyubî Kanunnâme'si* s. 45 ve *Marsigli* (Nazmi Bey Tercümesi s. 83) top atılarak katlin yapıldığının ilânı usulünün kaldırılmış olduğunu yazmaktadırlar.

2) *Naimâ Tarihi'* ikinci tab' c. 2 s. 395 ve c. 4 s. 356 ve M. *Guer*'in eseri ikinci cild 1768 Paris.

3) Yeniçeri katlinin saraydan top atılmasıyle alâkası yoktur. Mahkûmun Babacafer zindanında veya Rumelihisarında boğulması zamanla değişmiş olabilir.

4) *Marsigli* (Sayabaşı) ve *Eyyubî Kanunnâmesi* (Asesbaşı) demektedir; Eyyubi'nin mütâlaası doğrudur.

5) *Eyyubî Kanunnâmesi*, s. 45.

da top atılma usulünün devam ettiğini Tornton yazmaktadır 1). İdam, sürgün ve hapis cezası verileceği zaman Yeniçeri ağasının dahi Vezir-i azâmın müsaadesini almaları lâzımdı 2).„

Yeniçeriler hakkında ocak haricinde alenen ceza verilmesi nadirdir; bu da ancak Yeniçerinin halktan birini öldürdüğü zaman olurdu; o zaman mücrim olan Yeniçerinin evvelâ rütbesi alınır ve andan sonra Vezir-i âzamın mahkemesine gönderilirdi. Bu mahkemede ocak zabitanı ile mücrim Yeniçerinin ortası kumandanı bulunurdu. Sadr-ı âzam, böyle suç işliyen bir Yeniçerinin ortasına kabul edilip edilmiyeceğini mücrimin orta kumandanından sorar, o da hayır cevabını verir, bunun üzerine mücrim Yeniçerinin başından kavuğu alınır ve yakası yırtılır, bu suretle ocaktan tardedilen Yeniçerinin cezası ne ise verilirdi 3),

Yeniçerilerin taşrada şehir ve kasabalarda bulunanlarının tedipleri Yeniçeri Serdarı ve Yeniçeri zabitlerine aitti. Valiler, Mütesellimler, ve Voyvodalar bunları tedip edemeyüp zabitlerine teslim ederler ve o vasıta ile ceza görürlerdi 4). Yalnız

1) *Tornton*, sahife 45

2) *D'Ohsson*, c. 7 s. 351

3) *D'Ohsson*, c. 7 s, 352

4) Anadolu Ortakolu nihayetine varınca vaki olan kadılara ve zikrolunan kazalarda vaki Yeniçeri Serdarları ve âyan-ı vilâyet ve iş erlerine hüküm ki:

Bundan akdem memâlik-i mahrusemde vaki Dergâh-ı muallânı Yeniçerilerinden birinin töhmeti zuhur ittikte شرع şeri'le lâzım gelen cezaları verilmek içün her kazada ocak tarafından birer Serdar nasbolunup mutad-ı kadîm üzre Yeniçeri ve Kuloğulları ve Cebeci ve Topçu ve Acemi oğlanı ve Süvarı Sekban bilcümle Serdarlar zaptında olup Vüzera-yı izâm ve Mir-i miran ve Mirliva ve Voyvodalar ve Mütesellimler, Tevaif-i mezkûreden birin töhmet ile ahzeylediklerinde zabitlerine teslim idüp muktaza-yı şer'-i şerif üzre lâzım gelen cezaları tertip olunup taraf-ı ahardan müdahale olunagelmiş değil iken hâliyâ müdahale ve rencide olunduklarından herkes dirlikten imtina ve rağbetleri inkıtâ ve hıdemat-ı âliyyemde bulunmamağa bâis olup ve bunlardan mâada tekâlif-i şakka ve örfiyeden bilkülliye muaf ve müsellem iken hilâf-ı kanun teklif tahmil ile rencide olunmalariyle fimabâd zabitlerinden gayrı bir ferd zabt ve raptlarına müdahale itmeyüp ve askeriden tekâlif-i Şak'kâ ve örfiye talebiyle rencide ittirilmemek fermanım olmağla vech-i meşruh üzre Kul taifesini Serdarları zabt ve rapt ve aharı müdahale ve taarruz eylemeyüp kanun-ı kadim üzre taife-i askeriyyeyi tekâlif-i şakkâ ve örfiye

Yeniçeri Serdarı bir mücrim Yeniçerinin idamı tekarrür ettiği zaman o vilâyet valisinin müsaadesini hâvi mühürlü buyrultısını alması lâzımdı 1). Mamafih idam hükmünün infazı için Yeniçerinin isminin defterden silinmesi ve bu husus hakkında Yeniçeri ağasının mektup göndermesi lâzımdı. Defterden ismi çalınan Yeniçeri reayadan yani halk tabakasından addedilerek kadı huzurunda muhakeme edilüp hakkında ana göre hüküm verilirdi 2).

İstanbuldaki Yeniçerilerin tecziyeleri mutlak surette odalarında olur ve idam edilecek olanların da haklarındaki muamele daha yukarılarda yazdığımız şekilde boğulmak suretiyle neticelenirdi 3). Mamafih bunun haricinde bazı istisnalarla katl muamelesi yapıldığı görülüyor. Meselâ Dördüncü Murad vesayetten kurtulup idareyi bilfiil ele aldıktan sonra İstanbulda Yeniçeri ağası vekili olan Sekban başı Mihalıclı Sarı Mehmed ağayı, Yeniçerileri tahrik töhmetiyle ittiham ederek, Divan-ı hümayunda boynunu vurdurmuştu 4). Sultan İbrahim Belgrad Yeniçerileri Serdarı Ali beği, Davud Paşa kışlasında öldürterek başını Acemi ocağı kışlasına göndermişti. Yine aynı hükümdar

talebiyle rencide ittirilmiye ve siz ki zikrolunan kazalarda vaki Yeniçeri Serdarlarısız dirlikte alâkası olmiyanların bir ferdini Kul taifesidir deyû sahip çıkmayup Hukkâm-ı vilâyet tarafından ahvalleri görüle . . . Sene 1109 (*Mühimme*, 110 s. 187)

1) *D'Ohsson*, c. 7 c. 352

2) Bu hususa dair 1018 H. 1609 M. tarihiyle Şumnı kadısına yazılan bir hüküm sureti vesikalar arasındadır.

3) *Mühimme*, 43 s. 165 buna dair kanunnâmenin bir maddesini yazıyorum: «Divan-ı Hümayunda Vekil-i devletin fermaniyle bir kimse tazir تعزير olunmak ve had vurulmak lâzım geldikte Dergâh-ı âli kapucıları döğer, amma gayri yerlerde Muhzır yoldaşları döğer. Sipah ve Yeniçeri ve Cebeci ve Topçu tâzir olunmak yahut had vurulmak lâzım geldikte elbette kendi odalarında zabitleri döğer ve katl ve siyasetleri dahi zabitleri mübaşeretiyle olur.» *Eyyubî Efendi kanunnâmesi*, ve *Mecelle-i umur-ı Belediye*, c. 1 s, 637. *Thévenot* da şöyle diyor «Yeniçeri ağası kendi yerinde hiç bir Yeniçeriyi tecziye etmeğe salâhiyyettar değildi; kendisinden şikâyet edilen Yeniçerinin hangi odada olduğu tahkik olunarak çağrılıp odabaşısına teslim edilir ; zira askerler herkes önünde ne dövülür ve ne öldürülür. Eğer ölüm derecesinde suçu yoksa ayağına falaka vurulur ve eğer ölüme müstahık ise gece boğulur, bir çuvala konur ve denize atılır» (Fasıl 50, Padişahın milisi kısmı.)

arihi, c. 2 s. 394

hırsızlık sebebiyle Edirnede yakalattığı Hüseyin isminde bir Yeniçeriyi cellâda verüp öldürteceği sırada herif "ben Yeniçeriyim„ diyerek kendisinin ocak kanunu mucibince tecziyesini ima ettiği halde Sultan İbrahim "ben de Padişahım„ söziyle bu Yeniçerinin ellerini ayaklarını kırdırarak vahşiyane bir surette öldürtmüştü 1).

1067 H. 1656 M. tarihinde Anadolu Kadıaskeri payesiyle İstanbul kadısı olan Abdürrahim zade, İstanbulda mutad ve muayyen teftişini yaparken Hacı Bektaş köçeklerinden pazar başı olan birini tecziye eylemiş olduğundan bundan müteessir olan ocak Bektaşi Şeyhi ile adamları ayaklandılarsa da, araya mutavassıtlar girüp İstanbul kadısının azliyle iş bastırılmıştı 2).

1114 H. 1702 tarihinde Ramî Mehmed Paşa Vezir-i âzam iken Arpa Emini Vekili Şaban zade Mustafa Efendiyi bir yolsuz hareketinden dolayı divanda yıkıp dayak attırırken ocak Muhzırı "aman efendim Yeniçeri ocağında Halife olmnş ve Yeniçeri efendisi olmuştu„ deyince Vezir-i âzam derhal kaldırtarak Yeniçeri ağasına gönderüp orta çavuş dairesinde hapsettirmişti 3).

Bazan kanun hilafı ve pek az vaki olmak suretiyle Yeniçerilerin herkesin gözü önünde asıldıkları da görülmektedir. Dördüncü Murad zamanında Yeniçeri ağalığına tayin olunan Şahin ağa, emrine itaat etmiyen birkaç Yeniçeriyi Parmakkapuda asdırmış 4) ve buna karşı, Dördüncü Muradın şiddetinden yılan Yeniçeriler ses çıkaramamışlardı.

Yeniçeri ocağının teşkilâtı bozulup Yeniçeriler arasında esnaflık iyice yayıldıktan sonra bunların içinden eksik verenler İstanbul kadısının veya naibinin teftişi esnasında meydana çıktığı taktirde kadının ilâmı neticesinde bu gibiler

---

1) *Naimâ Tarihi*, c. 4 s. 78 ve *Hammer Tarihi* (Ata bey tercümesi, c. 10 s. 36 ve 38)

2) *Silâhtar Tarihi*, c. 1 s. 75

3) *Raşit Tarihi*, c. 2, s. 583.

4) *Hammer Tarihi* (Ata bey tercümesi, c. 9 s. 223) Birinci Sultan Ahmedin bir Kapukulu Sipahisini katlettirdiğinden bahseden Mustafa Sâfî Efendi «ol tarihe gelince Sipahi ve Yeniçeri zümrelerinden olanlara şeran katl vacib oldukta hufyeten olup alaniyeten siyaset olunmazlardı) diyor (*Zübdet-üt-tevarih*, varak 29)

ocakca tecziye ve nefy edilirlerdi. Meselâ elli birinci ağa bölüğü efradından Hasan isminde ekmekci bir Yeniçerinin noksan ekmek satması üzerine Rumelihisarında kalebend olarak hapsini İstanbul kadısı Bab-ı âliye arzeylemişti 1); yine bunun gibi, 1215 H. 1800 M. senesinde ağa bölüklerinden 31 inci bölük Yeniçerilerinden Çırçırda kasaplık eden Mahmudun koyun etini narh hilâfı onaltı paraya sattığını tepdil çuhadarları (Sadr-ı-âzamın sivil taharri memurları) tarafından görülerek evvelâ Bab-ı âlideki Tomruk dâiresinde hapsedilmiş ve sonra da Seddülbahre sürgün edilmesi emrolunmuştur 2).

Hazar vaktinde firari bir Yeniçeri yakalandıktan sonra dayak yemek suretiyle ceza göürrse de harp zamanındaki firari Yeniçeriler cinayetle ittiham olunarak künyesine şerh verilirdi; Bundan başka firari Yeniçeri yakalanınca ordu karargâhının ortasında cellâdların ikamet ettikleri *Leylek çadırı* denilen çergede boğulurdu 3).

---

1) 1180 Muharrem tarihli İstanbul kadısının bir ilâmından: «elli bir bölük yoldaşlarından Hasan, Altı mermerde ekmekci olup tarih-i ilâmdan dört gün mukaddem Ayak naibimiz dâileri yirmişer dirhem noksan ile ahzeyleyüp noksan-ı merkum fahiş olduğundan mâada bu misillu noksan işlemek âdet-i müstemirresi olduğu ihbar ve gereği gibi tedibe muhtaç olmağla Boğazkesen kalesinde lieclitte'dip kalebend olmak üzre huzur-ı âlilerine ilâm kılındı » İstanbul kadılığı, sicil No. 25, sene 1180 Muharrem (*Mecelle-i Umur-ı Belediye*, c. 1 s. 638).

2) *Başvekâlet Arşivi*, Askerî vesikalar (Cevdet Tasnifi No. 23659)

3) *D'Ohsson*, c. 7 s. 353

YENİÇERİLERİN SEFERE HAREKETLERİ VE MUHAREBE USULLERİYLE SİLÂHLARI

Bazı müverrihler Yeniçerilerin odalarını ve sair bütün teşkilâtlarını göz önüne almak suretiyle Roma lejiyonlarına benzetmektedirler 1). Yeniçerilerin tekaütleriyle korucuları müstesna olarak hepsinin birden sefere gitmeleri Üçüncü Murad zamanına kadar Padişahların bizzat gitmelerine mütevakkıf idi; fakat bu Padişah zamanında ve Vezir-i âzam Sinan Paşanın sadaretinden, yani 1002 H. 1593 M. tarihinden itibaren, bâdema bütün Yeniçerilerle diğer Kapukulu efradının Vezir-i âzam ve Serdarı-ekrem ile sefere hareketleri kanun oldu; çünkü bundan sonraki tarihlerde Osmanlı Padişahlarının bir kaçı istisna edilecek olursa geri kalanları hep sarayda istirahatı tercih etmişlerdi.

Düşman vaziyetini ehemmiyetli görmeyen ilk Osmanlı Hükümdarları kendilerinin bizzat sefere çıkmalarına lüzum hissetmedikleri zaman, Vezir-i âzam veya diğer vezirlerden birinin kumandasiyle gidecek askere Kul kethüdası, Sekbanbaşı ve yahut Ocak ağalarından birinin emri altında bir miktar Yeniçeri terfik ederlerdi 2).

Hükümdar sefere giderken hudud kaleleriyle kasabalar hariç olarak diğer kale ve şehirlerdeki Yeniçerilerin de beraber gitmeleri kanundı 3). Bunun için ferman ve Yeniçeri ağası

---

1) *Halkondil* teşkilât kısmı

2) *Peçevi tarihî* c. 1 s. 82, 174, 291, 410, 488 ve cild 2 s. 38 ve *Selânikî tarihî* s. 16

3) Vilâyet-i Anadoluda vaki olan Kadılara hüküm ki

Hâlâ Südde-i saadetim Yeniçerilerinden hariçte sakin olanları muaccelen sefer-i hümayunum içün ihraç idüp göndermeğe giru Dergâh-ı muallam Yeniçerilerinden... (ismi açık) kendu atiyle irsal olunmuştur. Buyurdum ki mezbur, emrim üzre Yeniçeri ihracına her kangınızın taht-ı kazasına varırsa anın gibi atı zebun olup at lâzım oldukta kendu akçesiyle bulunan yerden alıvirüp avk ve tehir ittirmeyüp istical üzre gönderüp ihmal ve müsaheleden hazer eyleyesin. Hususu mezbur mühimmattandır ana göre mukayyet olasın (*Mühimme defteri 5, s. 384*) bir er sureti Rumelideki Kadılara gönderilmiştir.

mektubu ile mübaşirler ve arkasından ocak tarafından asker sürücü çavuşlar [Sevk çavuşları] çıkarılırdı 1); bu hizmete bazen Hasekiler ve çok zaman Yeniçeri ağası gediklileri tayin olunurlardı 2). Bunlar sefere giderlerken her orta kendi kazanını ve bayrağını da beraber götürürdü 3).

Hükümdarla sefere hareket eden Yeniçeriler yürüyüşlerde Padişahın önünde giderlerdi; konak denilen yerlerde Yeniçeriler çadırlarını *Otağ-ı Hümayun* denilen Padişah çadırının iki tarafına kurup ortasını yol gibi birakup bu yolun iki başından birine cemaatden yüz birinci Yaya ortası ve diğerine Ağa bölüklerinden on yedinci bölük kapucı olur ve bu suretle Hükümdarı muhafaza ederlerdi 4). Muharebe esnasında Yeniçerilerin siperde bulunmalarına mebni Padişahın muhafazası ocakdaki Solak ortalarına bırakılırdı; bundan başka Kapukulu suvarileri de Solakların haricinde Hükümdar muhafızlığında bulunurlardı; mamafih harp sahasına girilince Yeniçerilerin bir kısmının geceleri Otağ-ı Hümayunu muhafaza için çevirmeleri kanundu 5). Otağ-ı Hümayuna gidebilmek için yüz birinci cemaat ortasının silâhla beklediği Çerge denilen iki kapulu çadırdan geçilmesi lâzımdı ki bunu evvelce söylemiştik.

* * *

Yeniçeriler İstanbuldan sefere hareketlerinde Davudpaşa mevkiinde Hükümdarın muhafazasına bir miktar kuvvet bırakarak Halkalıdan itibaren kesdirme yollardan Filibeye giderler ve orada Edirne yolıyle gelen Padişahı karşılarlardı 6); bu şekilde

---

1) *Mühimme*, 87 s. 26 sene 1046 Yeniçeri ağasının kadılara gönderdiği sefere hareket mektubu sureti vesikalar arasındadır.

2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 115 ve *Silâhdar Tarihi*, c. 2 s. 1 ve 237.

3) »Trabzonda Dergâh-ı muallâm Yeniçeri zabiti olan yirmi beşinci cemaatin çorbacısı Ali Ziyde kadrühû'ya hükmüm ki

Sen ki mumaileyhsin sen ve odan ve bilcümle neferin ve kazgan ve bayrağın ile Kefe muhafazasına ferman-ı hümayunum olmağla...»

4) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 54 ve *Tabakat-ül-memalik* (Celâl zade) [Millet kütüphanesi, No. 779 s. 373 de Yeniçerilerin hühümdar çadırını ihata ettiklerinden bahsedilirken şöyle deniyor:

سور محکم بر یراق و پایدار   حصن عالی بر بروج آق‌حصار
دائم آنده شاه والامنزلت   کامیاب و کامبین و کامکار

5) *Münşeat-ı Feridun bey*, c. 1 s: 399 (Ruznâme)

6) *Vekayi-i Tarihiyye*, 207 b. (Esat Efendi kitapları, No. 2151)

haraket edilmesi kalabalık sebebiyle yolda ve uğrak yerlerde halka sıkıntı vermemek içindi.

Yeniçeriler sefere hareketten evvel odalarının kasa veya sandıklarındaki *Seyishâne* parasiyle, eşya ve erzak ve ağırlıklarını nakil için Odabaşıları vasıtasiyle katır veya beygir tedarik ederlerdi 1). Her on kişinin bir seyishânesi yani ağırlık beygiri vardı 2). Onaltıncı asır sonlarında Yeniçerilerin seyishane parasının hazine tarafından verildiği görülmektedir 3); buna da sebep seyishane tedariki için bunların, önlerine gelen hayvan sahiblerinin hayvanlarını gelişi güzel ellerinden az bir para ile almaları idi 4). Seyishâne almak için usul ve kanun şöyle idi: sefer olunca orta sakaları için kırba ve musluk gibi ortanın su ihtiyacını giderecek olan şeyler odalara tevzi olunduktan sonra saka beygiri ve seyishane cem etmek içün Yeniçeriler İstanbulda Galata, Üsküdar ve Eyüpte buldukları beygirleri toplıyarak ocağa getirirlerdi. Burada muhamminler ve canbazlar vasıtasiyle hayvanlara kıymet takdir olunur ve bu kıymet üzerinden odabaşılar orta sandıklarından bunların bedelini verirlerdi; fakat bu arada halka epeyce gadrolurdu; bunun için Eğri seferine hareketten itibaren seyishâne parasının hazineden verilmesi usulü kabul edilerek halka kolaylık gösterildi; muharebeden dönüşte bu seyishâne satılarak parası yine oda sandığına konup işletilirdi. Yeniçerilere hükümet tarafından yirmi kişiye iki küçük çadır ile şilte hizmetini gören iki kaba halı ve birde yemek takımlarını taşımak için deve verilirdi 5).

Sefere gidilirken Yeniçerilerin her birinden ikişer altun

---

1) Vukua gelen bir yangındaki hizmetlerinden dolayı İstanbuldaki Saka beygirlerinin Ulak ve Yeniçer seyishâneleri için alınmaması hakkında Kanunî Sultan Süleyman ile Üçüncü Murad'ın fermanları vardır (*Mühimme*, 79 s. 343).

2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 40 ve *Halkondil zeyli*, Teşkilât kısmı s. 74 ve *L'origine des Turcy*, s. 101 ilâ 109

3) *Vakayi-i Tarihiyye*, varak 66 b. ve *Selânikî* (basılmamış nüsha varak 370) 1007 H. 1598 M. senesinde Yeniçerilerin Seyishâne akçesi için Yeniçeri ağasına onbeş bin yedi yüz filori Seyishâne parası verilmişti (*Selânikî*, basılmamış nüsha, varak 428

4) *Selânikî*, basılmamış nüsha. varak 267 b.

5) *Halkondil zeyli* Teşkilât kısmı ve *Vekayi-i Tarihiyye* varak 233 *Eyyubî Efendi Kanunnâmesi* s. 35 (Kanunu saka ve meşk ve Sayıshâne).

komanya parası alınırdı; sefere gitmiyen mütekait ve koruculardan maada odaların mevcut ve namevcutları bu parayı vermeğe mecbur idiler 1). Ocak efradına ait suyu her ortanın sakası tedarik ederdi; bunlara verilen beygirlerle seferde ve hazarda ortaların içme ve yıkanma suları tedarik edilirdi; sakalar meşin kırbalarını beygirlerin iki tarafına asarlardı; bunların elbise ve şalvarları kısmen deridendi 2).

* * *

Yeniçeriler hazar vaktinde eğri bir hançer taşırlardı; sonraları büyük bıçak taşıyanlar da görüldü. Sefer vaktinde boynuzdan yapılmış mükemmel bir yay ile okları vardı; onaltıncı asırdan itibaren ise orduda iyice teammüm eden tüfenk kullanırlardı. Bu tüfenklerle kurşunları ve Yeniçeri kazması denilen kazma ile 3) kürek ve sair levazımat, Cebeci ocağı tarafından hududa kadar naklolunarak düşman ile temastan evvel Yeniçerilere dağıtılırdı 4); mamafih Yeniçerilerin hususî surette tedarik ettikleri tüfenkler, hükûmet tarafından yapılanlardan daha iyi olmasından dolayı 5) Yeniçerilerin mühim bir kısmı mirî tüfenk kullanmazlardı. Sefere hareketten evvel Yeniçerilere haftada iki gün talim yaptırıldığı görülmektedir ki 6) bu talim mecburiyeti ocak nizamının gevşediği ilk zamanlara aittir.

* * *

Kapukulu ocaklarının İstanbuldan çıkışlarında ve girişlerinde merasim yapılmak kanundu; Müneccim başı veya ikinci Müneccim tarafından uğurlu bir saat tayin edilir, Padişaha arz olunarak emri alındıktan sonra hareket günü tekarrür etmiş

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 42.

2) *Marsigli* (B. Nazmi tercümesi s. 89) *Evliya Çelebi* Yeniçeri ortalarının yediyüz sakası bulunduğunu ve atlarının üzerinde telatinden su kırbaları ayaklarında şiyah çizme olup siyah meşk dolama giydiklerini ve başlarına Turna teli taktıklarını yazmaktadır (c. 1 s. 539).

3) *Divan-ı Hümayun Ahkâm defteri*, No. 67 (Bay Kâmil tasnifi).

4) *Halkondil zeyli*, teşkilât kısmı s. 72.

5) «Yeniçeri tüfenk almak şarttır, miri tüfenkden çendan erlik gelmez.» *Kavânin-i yeniçeriyan*. varak 39.

6) Eğri seferine hareketten evvel Yeniçerilere haftada iki gün tüfenk talimi yaptırıldığını *Vekayi-i Tarihiyye* yazıyor. Varak 13 A ve 13 B

olurdu 1). Devlet merkezindeki Kapukulu askerlerinin sefere gideceği karar altına alınınca Yeniçeri ağasının ve Yeniçeri ocağının Tuğları Ağa kapusuna dikilirdi. Bu hal, Kapukulunun seferber olması demek olup süratle hazırlık görülürdü, Kapukulu süvarı bölüklerinin Tuğları Cebehane önüne ve Vezir-i âzamın Tuğları da Paşa kapusunun önüne dikilmek kanundu.

Sefer Rumeli tarafına ise ilk merhale Davud Paşa idi. Buraya daha evvelden Otağ-ı Hümayûn veya Serdarı Ekremin otağı ile diğer çadırlar kurulurdu; eğer sefer Anadolu tarafına ise Üsküdardaki Doğancılar meydanı ilk merhaleyi teşkil ederdi 2).

Kapukulu ocaklarının hareket günü tayin olunduktan sonra seferin Rumeliye oluşuna göre, Yeniçeriler kışlalarından hareket ederek Topkapu sarayının Alay köşkü önünden yukarı kıvrılarak Şengül hamamı tarafından geçerek ordugâh olan Davud Paşaya ve seferin Anadoluya oluşuna görede Alay köşkü önünden Salkım Söğüd yoliyle yürüyüp deniz nakil vasıtalariyle Üsküdara geçüp Doğancılardaki karargâhlarına giderlerdi 3).

Davud Paşa veya Doğancılarda Yeniçerilere ziyafet çekmek kanundu 4). Yeniçeri ağasının önünde Ocağın İmâm-ı âzam bayrağı denilen sancağı çekilirdi. Hükümdar bizzat sefere gittiği vakit kanun üzre Yeniçerilere biner akçe sefer bahşışı verirdi 5).

---

1) Koca Yusuf Paşa serdar-ı ekrem olarak sefere giderken Padişah Birinci Abdülhamide bir telhis ile müneccimi evvel ve saninin ordunun hareketi için tayin ittiği iki zayıçe'den hangisinin ihtiyar buyrulacağını sormuş, bu telhisin üzerine Abdülhamid, Müneccim-i «Evvel ve Sani kavl-i nüçuma itibaren yazmışlar, ilimlerinde kangisi mehareti zahir ise zahiren ana amelen hareket gerektir; yoksa hakikati hal âlim-ül-gayb olan Allaha malûmdur» Hat-tı hümayununu yazup göndermiştir. (*Emirî* tasnifi, Birinci Abdulhamid dosyası, No. 1466).

2) «Tuğ ve otağ dahi Üsküdara geçüp mütad üzre Doğancı meydanına nasbolundu..» *Naimâ Tarihi* c. 4 s. 412

3) Ordu alayına dair olan merasim bu kısmın sonundaki vesikalar arasındadır.

4) *Vekayi-i Tarihiyye*, varak 129 b. bu eserin diğer yerlerinde de Yeniçeriye sefer ziyafetinden bahsolunur.

5) *Münşeat-ı Feridun* c. 1 s. 455, 559 ve *Hammer Tarihi* (Ata bey tercümesi, c. 7 s. 215)

Yeniçerilerin sefere haraketleri esnasında gayet dürüst, emir ve kumandaya itaat edici olmalarına - tabiî teşkilâtları bozulmadığı zamanlarda - çok dikkat edilirdi; hazar vaktindeki gibi müsamaha gösterilmez ve en küçük bir hata bile affedilmezdi; efradın kabahatini saklayan veya ihmalkâr olan Odabaşılar şiddetle ceza görürlerdi; efradı ماندہ *Mande* yanı kalmış diye sefere götürmemek büyük suçlardandı ve bunu yapan zabit derhal katlolunurdu. Ordugâhda ve memleket dahilinde veya hududa yakın yerde ve hudut üzerinde askere geçit resmi ve akabinde ordu yoklaması yapılır ve yoklama defteri Hükümdara verilirdi 1). Kanunî Sultan Süleyman Siğetvar seferine gitmden evvel Yeniçeri ağası Ali ağaya:

"Belgradda neferatı yoklarım biri nâmevcut olursa hakkından gelürüm„

demiş ve Ağa da aynı sözü Yayabaşı ve Bölük başılara söylemişti 1). Dördüncü Murad da 1044 H. 1635 senesinde Revan seferine hareketten evvel kendisinin müsaadesi olmaksızın hiçbir Yeniçerinin mütekait ve korucu namiyle geri kalmamasını kat'î surette emretmişdi. İzmit ile İznık arasında iken Solak başılardan Galatalı Çelebi diye anılan bir Solak başının bir ihtiyar Yeniçeriyi İstanbulda bırakmasından dolayı derhal idam eylemişti 2). Yeniçeriler hududa yakın bir mevkide yoklama edilirler; namevcutlarının kayıtları terkin edildiği gibi Yeniçeri ağasiyle zabitler de fena not alırlardı 3).

***

Kapukulu efradiyle beraber İstanbuldan çıkan merkez ordusunun yolda icabeden ihtiyaçlarını temin etmek üzere *Ehli Hiref* denilen muhtelif esnaf ve san'at erbabından bir kısmının sefere iştirakleri kanundu; bir mehazimize göre bu esnafın Osmanlı ordusunda ilk defa mevcudiyetini birinci Kosva muharebesinde görmekteyiz 4). Ordu ile sefere

---

1) *Vekayi-i Tarihiyye*, varak 111 ve *Eyyubî Kanunnâmesi*, s. 35

2) *Naima*, c. 3 s. 225 ve *Hammer Tarihi* (Ata bey tercümesi' c. 9 s. 301)

3) *Vekayi-i Tarihiyye*, varak 111

4) *Hayrullah Efendi Tarihinde*, birinci Kosova muharebesinde «Pazar halkı» olarak on bin kişinin bulunduğu yazılıdır (Cüz 4 s. 81)

giden *ehl-i hiref* veya *erbâb-ı hiref*'e resmî lisanda *Orducu* denilirdi. Kapukulu ocakları için İstanbul, Bursa, ve Edirneden orducu çıkarılır ve miktarı da Divan-ı Hümâyun tarafından tayin edilirdi 1); bunu toplamak için bu üç yerin Kadılarına hitaben ferman çıkardı 2); bu fermanda esnafın miktarı ile bunlara nezaret etmek üzere *Ordu ağası* veya *Orducu başı* tâyin edilir ve mevcut bulunmaları lâzım gelen mahal ve vakit fermanda gösterilirdi. Orducuların ayrılması hangi sınıftan adam isteniyorsa o sınıfın Kethüda ve Yiğitbaşı ve ihtiyarları tarafından temin olunurdu. Orducu olarak gidecek esnafa, gitmeyen esnaf tarafından hizmet ve meşakkatine bedel olarak mühim bir miktar para verilirdi; bunların, hizmeti kabul ile aldıkları para Şer'î mahkemelerde Orducu ile esnaf Kethüda ve ustaları ve şahitler huzurunda tescil olunurdı 3),

1) 1102 H. 1690 M. senesinde olduğu gibi 1103 senesinde de sefere iştirâk ettirilen orducuların mevcudu .

عن جانب شهر استانبول		عن جانب ادرنه		عن جانب بروسه		يكون
حرفت	خيمه	حرفت	خيمه	حرفت	خيمه	خيمه
٢٧	٨٤	٢٥	٤٨	٢٤	٣٩	١٧١

2) Onaltıncı asır ortalarında orducu çıkarılması hakkında İstanbul kadısına gönderilen hüküm sureti:

İstanbul kadısına hüküm ki :

Şimdiki halde yümn-ü ikbal ve saadet ve iclâl ile sefer-i hümâyuna azimet eyleyüp orducu ihraç olunmak lâzım olmağın Mahrusa-i İstanbuldan altı nefer kasap ve onbir nefer habbaz ve sekiz nefer bakkal ve sekiz nefer tabbah ve yedi nefer başcı ve beş nefer attar ve bir nefer berber ve bir nefer bozacı ve iki nefer eskici ve dokuz nefer hayyat ve bir nefer hallaç ve şekiz nefer papuçcu ve sekiz nefer çizmeci ve altı nefer nalçacı ve beş nefer saraç ve yedi nefer penbedûz ve beş nefer çuhacı ve beş nefer çakşırcı ve beş nefer bezci ve sekiz nefer nalband ve beş nefer palanduz ve iki nefer mumcu ve yedi nefer muytab ve on üç nefer cevfürûş ihraç olunmasını emridüp buyurdum ki Dergâh-ı muallâm kapucularından Kıdvetül-emâsil-i velakran ordu muhtesibi olan . . . vardıkta katiyyen tehir ve terahi itmeyüp zikrolunan erbab-ı hirefin yararlarından ve kadirlerinden emrolunan orducuları yazup tayin eyleyüp dahi herbirinin sanatlarına müteallik lâzım ve mühim olan mevacipleriyle muaccellen hazır ve müheyya eyliyesin ki saadetle Sefer-i Hümayuna azimet olundukta asla bir nesneye tevakkuf lâzım gelmeyüp cümlesi hazır ve müheyya gelüp Orduy-ı Hümâyunuma vasıl olalar... [*Veliyyüddin Efendi kütüphanesi*, No. 1970 varak 98].

3) *Mecelle-i umur-ı belediye* (İstanbul Kadılığı sicillerinden naklen, c. 1 s. 630 ilâ 633).

Orducular sefere giderlerken alayla İstanbuldan çıkıp ordugâha giderlerdi. 1182 H. 1768 M. seferinde orducuların İstanbuldan çıkıp Davudpaşa karargâhına gidişleri şöyle olmuştu:

Ruslara harp îlânından üç gün sonra Üçüncü Sultan Mustafanın alayı seyir için Topkapı sarayının Sogukçeşme köşesindeki surun üzerinde bulunan Alay köşkünde oturdığı sırada Esnaf alayının önünde iptida Subaşı ve Klavuz çavuşu ve Ases başıdan üçü atbaşı beraber geçüp arkalarından maiyetleri yürüdü, sonra çiftçiler sapanlariyle,anı müteakip deve üzerinde Mushaf-ı Şerif okuyarak biri geçti; bunları takiben Ekmekçiler, sonra sırasiyle Kasaplar, Mumcular, Bakkallar, Manavlar, yaş yemiş Pazarbaşısı ve kuru yemişciler tablaları ve Pazarbaşılariyle geçüp arkalarından Ordu ağası, Ordu naibi, Mehterhane takımı, Saraçhane, Yeni kavaflar, Paçacılar, Çuhacılar, Hallaçlar, Bezzazlar, Eski kavaflar, Semerciler, Kazancılar, Arpacılar, Çadırcılar geçmişlerdi; her esnafın duacısı Alay köşkü önüne gelinde dua etmişlerdi; esnafın genç ve dinçleri ve halifeleri (kalfaları) yaya ve Kethüdalariyle ihtiyar ustaları atlı olarak mürur eylemişlerdi 1).

1183 senesinde de devam etmekte olan Rus seferine çıkarılacak orducılara dair defterdarın Sadr-ı âzama bir arîzesi 2).

اخراج كروه اردوجيان سنه ۱۱۸۳

عرض بنده‌لريدركه

انشاالله تعالى اشبو سال ميمنت اشتمالده مصمم اولان سفر همايونه مأمور عساكر موحدينك اقتضا ايدن لازمه‌لرى تدار كنده ضرورت و مضايقه چكيلمه‌مك ايچون اردوى همايونده موجود بولنمق اوزره حرفت اصحابنك عينى اخراج اولنمق لازم كلوب و سنين سابقه‌ده بلاد ثلثه‌دن (استانبول، ادرنه، بورسه) عينى اردو اصنافى خيمه‌لرى اخراج و سائر بلاددن دخى بدللرى تحصيل اولنوكلمكله اردوى همايونده موجود بولنمق ايچون محروسهٔ استانبولدن يكرمى سكز حرفتك سكسان بش خيمه و ادرنه شهرندن يكرمى بش حرفتك قرق دوقوز خيمه و بورسه شهرندن يكرمى درت حرفتك اوتوز دوقوز خيمه‌سى اولمق اوزره اردوجى اخراجى ايچون ترتيب اولنان دفتردر؛ معلوم دولتلرى بيورلدقده

1) *Müriüt-tevarih* (Şamadanî zade), 1182 seferi münasebetiyle.

2) *Başvekâlet Arşivi*, Askerî vesikalar No. 20 (Cevdet tasnifi); bu kısmın sonundaki vesikalar arasında ordu esnafının ihracına dair hüküm suretleri olduğu gibi *Mecelle-i umur-ı belediyede* de (c. 1 s. 630 ilâ 636) İstanbul *Mahkeme-i şeriyyesi sicillerinden* alınmış suretler vardır.

بشقه بشقه مباشرلر تعیین و ارسال اولنوب محلنه واردقلرنده اصناف مذکوره بربرلرینه یاماق اولوب اقتضا ایدن مصارفلری بربرلرینه امداد ایله بینلرنده کوریلوکلکلرینه معتاد قدیم اوزره اقتضا ایدن مصرفلری یاماقلرینك بربرلرینه امداد و اعانتلریله کوریلوب ترتیب اولنان وجه اوزره اول مقدار اردو اصنافی حرفتلرینك تماماً خیمه‌لری اخراج وانشاالله تعالی مارت ایچنده اردوی همایونه ارسال و تسییر وموجود ایتدیرلمك اوزره اشبو دفتری موقوفانه قید اولنوب صورتلریله احکامی یازیلق بابنده فرمان دولتلو سعادتلو سلطانم حضرتلرینکدر.

عن جانب محروسهٔ استانبول

حرفت خلاجان خیمه عدد ۲	حرفت شمشیرگران خیمه عدد ۲	حرفت کاتکران خیمه عدد ۲	حرفت سمرجیان خیمه عدد ۳	حرفت آربه‌جیان خیمه عدد ٤	حرفت سراجان خیمه عدد ٤
حرفت بزازان خیمه عدد ٤	حرفت اسکیجیان خیمه عدد ٤	حرفت بربران خیمه عدد ٦	حرفت نعلبندان خیمه عدد ٤	حرفت موجیان خیمه عدد ۲	حرفت باشجیان خیمه عدد ۳
حرفت نعلچه‌جیان خیمه عدد ٤	حرفت عطاران خیمه عدد ٤	حرفت بقالان خیمه عدد ٤	حرفت مویتابان خیمه عدد ٤	حرفت آشجیان خیمه عدد ۲	
حرفت خیاطان خیمه عدد ۳	حرفت خفافان خیمه عدد ۸	حرفت چوخه‌جیان خیمه عدد ۲	حرفت غزازان خیمه عدد ۲	حرفت چاقشرجیان خیمه عدد ۳	
حرفت قصابان خیمه عدد ۲	حرفت چادیرجیان خیمه عدد ۱	حرفت تیمورجیان خیمه عدد ۱	حرفت قلایجیان خیمه عدد ۱	حرفت خبازان خیمه عدد ٤	
حرفت قازانجیان خیمه عدد ۱					

یکون

حرفت عدد	خیمه عدد
۲۸	۸۵

عن جانب محروسهٔ أدرنه

حرفت خبازان خیمه عدد ۲	حرفت بقالان خیمه عدد ۲	حرفت آشجیان خیمه عدد ۲	حرفت خیاطان خیمه عدد ۲	حرفت باشجیان خیمه عدد ۱
حرفت چوخه‌جیان خیمه عدد ۲	حرفت بوستانجیان خیمه عدد ۲	حرفت اسکیجیان خیمه عدد ۲	حرفت مویتابان خیمه عدد ۲	حرفت کاتکران خیمه عدد ۲
حرفت نعلچه‌جیان خیمه عدد ۲	حرفت بربران خیمه عدد ۲	حرفت چاقشیرجیان خیمه عدد ۲	حرفت موجیان خیمه عدد ۲	حرفت بزازان خیمه عدد ۲

حرفت چیزمه‌جیان خیمه عدد ٢	حرفت خلاجان خیمه عدد ٢	حرفت غزازان خیمه عدد ٢	حرفت عطاران خیمه عدد ٢	حرفت شمشیرکران خیمه عدد ٢
حرفت سراجان خیمه عدد ٢	حرفت آرپاجیان خیمه عدد ٢	حرفت سمرجیان خیمه عدد ٢	حرفت نعلبندان خیمه عدد ٢	

یکون

حرفت عدد ٢٥ — خیمه عدد ٤٩

عن جانب محروسهٔ بروسه

حرفت عطاران خیمه عدد ٢	حرفت بزازان خیمه عدد ٢	حرفت خبازان خیمه عدد ٢	حرفت نعلچه‌جیان خیمه عدد ٢	حرفت چیزمه‌جیان خیمه عدد ٢
حرفت موجیان خیمه عدد ١	حرفت خلاجان خیمه عدد ١	حرفت خفافان خیمه عدد ٢	حرفت غزازان خیمه عدد ٢	حرفت سمرجیان خیمه عدد ٢
حرفت اسکیجیان خیمه عدد ٢	حرفت چوخه‌جیان خیمه عدد ٢	حرفت کمانکران خیمه عدد ١	حرفت سراجان خیمه عدد ١	حرفت نعلبندان خیمه عدد ٢
حرفت بقالان خیمه عدد ٢	حرفت آربه‌جیان خیمه عدد ٢	حرفت آشجیان خیمه عدد ١	حرفت مویتابان خیمه عدد ٢	حرفت خیاطان خیمه عدد ٢
حرفت بربران خیمه عدد ٢	حرفت قصابان خیمه عدد ١	حرفت شیمشیرکران خیمه عدد ١	حرفت باشجیان خیمه عدد ١	

یکون

حرفت عدد ٢٤ — خیمه عدد ٣٩

یکون

حرفت عدد ٧٧ — خیمه عدد ١٧٣

Daha evvel söylediğimiz ve yukarıda Defterdarın takririnde de gösterildiği üzere sefere giden esnafın masrafları o sanat erbabından olup gitmiyenler tarafından temin olunur ve İstanbulda kalanlar sefere gidene resmî tabirle *Yamak* olurlardı; kadılara hitaben yazılan fermanla, bunları davet ve sevke memur edilen 1) Mübaşirin eline mühürlü ve nişanlı mevkufat

1) *Kanunnâme* (Veliyyüddin Efendi kütüphanesi, 1970, varak 98).

defteri verilirdi. Orducu esnafının ilkbaharda ordu ile beraber hareket edip yine beraber dönmeleri kanun olup bunlar alış veriş ve sair ihtiyacı temin ile mükellef idiler.

Bu esnafın aralarında onaltıncı asra ait defterlerde Bozacılar ile Mumcular da vardı; bu tarihlerde Osmanlı ordusunda boza çok içilirdi 1).

***

Askerin yolda yiyeceklerini temin ve tedarik etmek ve bedeli mukabilinde zahire satın alınmak üzere menziller teşkil edilir 2) ve menzil eminleri vasıtasiyle ve *Sursat* usuliyle o menzil etrafındaki köylu, ordu güzergâhına inerek rayiç üzere zahire satınağa mecbur tutulurlardı 3). Bunun için ordunun hareketinden evvel o mıntakalardaki Kadılara fermanla ocak Yayabaşıları gönderilerek menzillerde zahire bulundurmaları emrolunurdu 4). Bundan başka Menzil emini de eline verilen para ile zahire tedarik ettirerek menzillerde hazır bulundururdu 5). Sefer esnasında Yeniçerilere un verilir ve peksimet de yaptırılarak menzil anbarlarında hıfzolunurdu 6).

***

1) *Kanunnâme* (Veliyyüddin Efendi kütüphanesi No. 1970, varak 77, 95, 98).

2) Belgrada varınca sağ kolda yol üzerinde vaki olan Kadılara hüküm ki:

Hâliyâ Yeniçeri kullarım içün zahire lâzım olmağın buyurdum ki hükm-i şerifim varıcak taht-ı kazanızdan akçe ile kifayet mıkdarı zahire tedarik ve ihzar eyliyesiz ki konaklarda müzayaka lâzım gelmiye; şöyle bilesin. Sene 973 (bir sureti Sol kol kadılarına gönderilmiştir). *Mühimme*, 5 s. 477.

Yine bu hususa dair Semendire Sancak Beğiyle Kadılara hüküm,

Hâliyâ Yeniçeri kullarımın zahireleri lâzım olmağın hâliyâ zahire tedariki içün Dergâh-ı muallâm Hasekilerinden Kıdvet-ül-emasil Ferhad zîde kadrühû ile [isim yeri açık] tâyin olunup buyurdum ki hükm-ü şerifinle vardıklarında aslâ tehir ve terahi itmeyüp senki Sancak beğisin ve siz ki kadılarsız her birünüz bu babda bizzat mukayyet olup ne miktar zahire talep iderlerse akçe ile tedarik idüp alıviresiz.. Sene 973 (*Mühimme*, 5 s. 584).

3) *Vakayi-i Tarihiyye*, varak 12 a. ve 56 b.

4) *Kavânin-i Yeniçeriyan*.

5) *Vakayi-i Tarihiyye*, varak 45.

6) *Vakayi-i Tarihiyye*, varak 21 ve 45. Tapu defterleri arasındaki 692 numaralı bir defterde 1101 ilâ 1103 seneleri seferinde Yeniçerilere ekmek pişirmek için verilecek unlarla furunlara dair kayıtlar vardır.

Yeniçeriler harp sahasına girdikleri zaman, yani düşman toprağına ayak basdıkları vakit her ikindi namazı kılındıktan sonra Yeniçeri Kethüdası çadırından çıkıp iskemle üzerinde oturur, Yeniçeri ağasının iç ağaları ve adamları, ocak ağalarının maiyyetleri ayak üzerinde bir daire teşkil ederek dururlar, her odanın neferleri çadırları önünde dizilirler, ordugâhtaki diğer askerler ayağa kalkıp o sırada ocak yazıcısı, Kethüda beğin yanına gelip dua eder ve oradakiler hep bir ağızdan الله الله Allah Allah sadasiyle yarım saat miktarı tazarrû edip etraftaki dağları inletirler ve üç defa Allah Allah denildikten sonra Padişaha, Vezirlere, Ağalara ve bütün askerlere nusrat temenni olunur ve en sonunda bir هو *Hû* ile dua biter ve herkes yerli yerine dağılırdı. Bu duaya *Sefer duası* ismi verilmişti 1).

Düşman toprağına giren ve düşmanla teması yaklaşan Yeniçeriler tertibat alırlardı; o zamana kadar ordunun önünde giden tuğlar ve ağırlıklar geride bırakılır 2) ve Yeniçeriler buradan itibaren Padişahın etrafını ve konaklarda otağını çevirerek anı muhafaza altında tutarlardı 3). Yeniçerilerin önlerinde toplar giderdi; meydan muharebesinde toplar zencirlerle biribirlerine bağlanırdı 4); onaltıncı asrın ilk yarısına kadar *Azap* denilen hafif piyade askeri topların önünde bulunup icabında sağa sola açılırlardı 5); harp sahasına girilince Yeni-

1) *Eyyubî Efendi Kanunnâmesi*, s. 42.

2) Mamafi ender olarak Dördüncü Muradın Bağdat seferinde yaptığı gibi Tuğlar ileride de gidiyordu.

3) «ترتیب عثمانی اوزره بارکاه گردون اشتباه آراسته طارم ارم کبی قورولوب هاله قمری احاطه ایدرکبی یکیچری چادرلری دائره باغلایوب...» *Mahrusa-i İstanbul fetihnamesi*, s. 45. ve «.. حضرت سلطنت پناه رحمه الله ایچون مجدد جهات ثمانی‌وتاقلر قورولوب یکیچری دائره‌سی منطقه کردار حولی باغلادی» Ayni eser, s. 13 ve *İbni Kemal* (Uzun Hasan seferinde) ve *Selânikî*, s. 13 (Sığetvar seferinde) de ayni tarzı yazarlar. Çaldıran seferine gidilirken Yeniçeri taifesi otag-ı hümayun'u halka çevirüp minbâd ol veçh üzre revan oldular. *Münşeat-ı Feridun*, c. 1 s. 399 ve 459 *Tabakat-ül-memâlik* de bir kaç yerde «عادت قدیمهٔ خسروانی اوزره» yeniçeri çadırlarının Otağ-ı Hümâyunı kuşatdıkları yazılıdır s. 373 ve 804.

4) *Tac-üt-Tevarih*, c. 2 s. 264 ve *Vakayi-i Tarihiyye*, varak 111.

5) *Lutfi Paşa Tarihi*. s. 325 «وکندو قاپو خلقیله صدرده دوروب عزبی یکیچری اوکنه طوتوب..» *Behiştî Tarihi*, s. 166 ve «طوپ عربه‌لرینك عقبنجه تفنکزن هیجالن جندی شکن یکیچریلر اللرنده تفنکلری مستقل آلایلر باغلایوب صفلر دوزه‌لتدیلر برك کل کبی آق بورك ایله صحن زمینی شکوفه زاره بکزه‌تدیلر..» *Tabakât-ül Memâlik* s. 555 Millet Kütüphanesi nüshası.

çerilerin bayrakları kendilerine verilirdi 1)

Yeniçeriler ordu kısm-ı küllîsinin *Kalb* denilen merkez kolunda bulunurlardı. Bunların sağ ve sol yanlarında Kapukulu süvarisinin yer almaları kanundu 2). Ordunun sağ ve sol cenahlarında timarlı Sipahiler bulunurlardı.

Yeniçeriler gerek muharebe için yürüyüşlerinde ve gerek harp sahasında orduda hükümdar bulunacak olursa arka arkaya dokuz saf 3) ve eğer Serdar-ı ekrem veya bir Serasker bulunacak olursa yine arka arkaya üç saf teşkil ederlerdi 4).

Düşman arazisine girilirken ve yahut düşmanla temas zamanı yaklaşınca Cebeci ocağı tarafından develerle nakledilen silâhlardan Yeniçerilere tüfenk, kurşun ile siper kazmak için kazma, kürek dağıtılırdı 5). Yeniçerilerin tüfenk kurşunlarına *Yeniçeri fındığı* denilirdi 6).

Yeniçeriler harbe başlayacakları zaman *Gülbenk* çekerler ve tüfenklerini üç defa havaya atarlardı 7). Harbe başlanınca Padişah bulunmadığı zaman arka arkaya üç sıra olan Yeniçerilerin evvela ilk safı tüfenklerini atar ve sonra diz çökerek doldurmakla meşgul oldukları sırada ikinci sıra ayağa kalkıp

---

1) «.. Tuna köprüsü geçildikte rayât-ı zafer âyâttan Yeniçerinin sancakları kendulere virilüp tabıl ve nakkare ihsan olunmuşdı. Yevmi mezburda vech-i mestur üzre Yeniçeri koşunları tertip olunup zerrin külâh Üskûf pûş Yeniçeri Yayabaşıları» (*Tabakat-ül Memâlik*, s. 555).

2) *Vakayi-i Tarihiyye*, varak 111.

3) Muhaç seferinde «Yeniçeri dilâverleri Ceng-i Sultanî âdetince dokuz saf tertip olunup». *Tabakat-ül Memâlik* s. 59.

4) *Vakayi-i Tarihiyye*, varak 29 ve 64 b. ve 111.

5) « . . Kaleye bir menzil kalındı; Cebeci başına emir olundu ki Cebehane sandukların açup, Zırh, Cebe, Kılınç, Hançer, Çomak, Balta ve saireyi kapu halkına ulaştıra. (*Mahrusa-i İstanbul fetihnâmesi*, s, 11) Memlûk devletine karşı açılan seferde Elbistan sahrasında «Cebehaneden tulgalar ve zırhlar verilüp asker-i hümâyun mükemmel ve müsellâh olup» *Feridun bey münşeatı*, s. 478 Çaldıran seferine gidilirken «kapu halkına Cebehane tevzi olunup âdet-i kadîme üzre Yeniçeri taifesi otağ-ı hümayunu halka çevirüp min-bâd olvech üzre revan oldular» (*Münşeat-ı Feridun*, c. 1 s. 399). Sene 1074 H. 1663 M. de Vezir-i âzam Köprülü zade Fazıl Ahmed Paşa Uyvar kalesi önüne konunca «evvel cebehane açılup kazma kürek ihraç ve Yeniçeri taifesine tevzi olundu». *Silâhdar Tarihi*, c. 1 s. 266 *Halkondil* zeylindeki teşkilât kısmında da böyledir (s. 73).

6) *Vakayi-i Tarihiyye*, varak 112.

7) *Vekayi-i Tarihiyye*, varak 64 b. ve 65, 66, 67, 147.

boşaltırlar ve bunlar da doldururken üçüncü sıra ateş ederlerdi 1). Mevkiin ve siperin ehemmiyetine göre diz çöküp tüfenk atıldığı da vardı 2). Yeniçerilerin bu suretle tüfenk atmalarına *Fındık serpmek* de denirdi; bunlar hücuma kalktıkları zaman هو *Hû* çekerek ileri atılırlardı 3).

Kalelere hücum veya buna benzer fevkalade tehlikeli hizmetler için diğer askerî sınıflar arasında olduğu gibi Yeniçeriler arasından da *Serdengeçti* denilen fedailer ayrılırdı, bunlara fazla yevmiye ve içlerinde sağ kalanlara hizmetlerinin derecesine göre Yayabaşılık, Bölükbaşılık, Zağarcılık, Sekbanlık, Solaklık, Sipahilik ve Kapuculuk verilirdi; içlerinde kale yürüyüşlerinde en evvel savlet edene, kaleye bayrak dikene Sancak beyliği dahi verildiği vâkiydi 4). Serdengeçtilerden hayatta kalanlar bir imtiyaz-ı mahsus olmak üzere *Serdengeçti Kavuğu* namiyle bir kavuk giyerlerdi; tüylerle süslenen bu kavuk, giyen şahsa mehâbet verirdi.

Yeniçeriler siperlere gece girerler ve heybetli görünmek için kanun üzre başlarına Börk giyerlerdi 5). Yoklama neticesinde seferde bulunmayanların künyelerine سفر نیامد *Sefer neyâmed* ibaresiyle mevcut olmadığına dair şerh verilir ve ocakla alâkası kesilip ceza görürlerdi.

***

Yeniçerilerin kullandıkları silâhlar başlıca ok, yay, fitilli tüfenk, eğri ve geniş yüzlü kılıç, kalkan, hançer, varsak denilen yatagan bıçağı, kürde *[gargı]* ve balta [nacak] olup 6) içlerinde zırh giyenler varsa da adedi azdı 7). Bundan başka ocağın zenberekçileri zenberek denilen bir nevi büyük yay kullanırlardı; tüfengin orduda taammümünden evvel zenberek müessir silâhlardandı; bu alâtı kullanmak üzere Yeniçeriler arasında Seksen ikinci cemâat ortası vardı.

---

1) *Vekayi-i Tarihiyye*, varak 111 b. ve *Halkondil zeyli teşkilât kısmı.*
2) *Hammer Tarihi*, (Ata bey tercümesi, c. 9 s. 64).
3) *Vekayi-i Tarihiyye*, varak 133.
4) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 64.
5) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 34 b. ve 55.
6) *L'origine des Turcqz* ve *Mühimme defteri*. No. 78 s. 341.
7) Viyananın birinci muhasarasında «Muhkem cenk olup yayabaşılardan iki Bahadır-ı âhenpuş şehid oldular» *Peçevî Tarihi*, c. 1 s. 136.

On beşinci asırdaki silâhlar içinde Türk ve Frenk zenberekleri, *Derbendî cebe, Mısrî kılıç, Dımışkî hançer, Şâmî çomak, Frengî balta* muharipler arasında makbul ve muteberdi 1). Yeniçeriler arasında tüfengin umumîleşmesi onaltıncı asır başlarında olup ondan evvel mahduttu; Yeniçerilerin ok ve yay kullanmaları harika denecek derecede mahirane idi 2).

Atlı Yeniçerilerin [Atlı Zagarcılarla Atlı Sekbanlar] ve ocağın büyük zabitleriyle Yayabaşı, Bölükbaşı ve Odabaşıların atlarının eğerlerinin bir tarafında kalkan ile *Bozdoğan* denilen başı topuzlu çomak asılı idi 3), Yeniçeriler arasında ve ortalarda el kumbarası kullanan neferler bulunduğunu Vakayi-i tarihiyye ile İkinci Sultan Mustafanın Vezir-i âzam Ali Paşaya gönderdiği bir Hatt-ı Hümâyundan anlamaktayız 4).

Yeniçeriler Muharebe harici zamanlarda ellerinde kamıştan beyaz ve uzun bir asâ taşırlardı; on yedinci asır sonlarında ve 1680 senesinde artık bunların asâ taşımadıklarını Marsigli yazmaktadır 5).

Grassi (Osmanlı İmparatorluğunun dinî, mülkî, askerî teşkilâtı) isimli eserinin birinci cildinde Yeniçerilerin ve bütün Türk piyadesinin ne suretle harp ettiklerinden bahsederken Yeniçerilerin silâhının tüfenk ve kılıç olup tüfenklerinin müsavi çapta olmadığını ve mermilerini kendilerinin bizzat kurşun külçelerinden yaparak usulü dairesinde tâlim bilmediklerini ve asker ocağına geldikten sonra bir daha bu iş için ellerine silâh almadıklarını ve Avrupa nizamı üzere hareket etmediklerini beyan eylemekte ise de, bu haller ocağın iyice bozulduğu devrelere aittir.

---

1) *Mahrusa-i İstanbul fetihnâmesi*, s. 11, 43, 44.

2) *Halkondil zeyli teşkilât kısmı*, s. 73.

3) *Halkondil zeyli teşkilât kısmı*.

4) Sen ki Vezir-i âzam Ali Paşasın:

Yeniçeri ağası ve Kul kethüdası ve Cebeci başı ve Topçu başıya tenbih eyliyesin ki inşaallâhütealâ bizimle seferli olan odalarından her bir odada on nefer el Humbaracısı olsun ve ehil ve üstad adamlar buldurup yoklarım. Rıza-yı hümayunumu isterseniz bu Gazi ocakların nizam ve intizamiyle mukayyet olunuz. Olur olmaz, işe güce yaramayan ve cenk bilmiyen adamlarla ocakları doldurman; güzide ve tüvânâ ve silâhı pak yiğitler isterim. Göreyim sizi gayret idiniz hayır duaını isterseniz. *Mühimme defteri*, 106 s. 3. Sene 1106 Şaban ve *Vekayi-i Tarihiyye*, varak 15 ve 692 No. lu Tapu defteri.

5) *Marsigli* (Bay Nazmi tercümesi, s. 81).

YENİÇERİ OCAĞINDAKİ KORUCULAR VE MÜTEKAİDLER

Korucular, Yeniçerilerin içinde uzun müddet hizmet edip artık *Eşkinci* yani bilfiil sefere iştirâk eden Yeniçeriler gibi faal bir iş göremiyen kıdemli Yeniçeriler demekti; bunlar her orta ve bölüğün eskileri olup isimleri ulûfe defterlerinde yevmiyelerinin çokluğundan dolayı baş tarafa yazılır ve isimlerinin üstüne *Korucu* diye işaret edilirdi. Bazan fakat pekaz olarak daha az yevmiyesi olanların adları defterde kendi yevmiyelerinin sırasında gösterilirdi. 1033 H. 1623 M. tarihli ulûfe defterinde en fazla korucu yevmiyesi 28 ve 26 akçe idi.

An'aneye göre koruculuk, Fatih Sultan Mehmed zamanında meydana çıkmıştır 1). Daha evvel İkinci Murad bey devrindeki seferlerde Yeniçeri odalarını beklemek üzere Yeniçerilerin ihtiyar ve malûllerinden bir kısmı ayrılıyorsa da bunlar korucu ismiyle bir teşkilâta tabi olmayıp gelişi güzel intihap edilmiş efraddan idiler; Fatih zamanındaki Rodos seferinden sonra muayyen bir korucu sınıfı teşkil edilmişti 2). Bu teşkilâta göre, sefer esnasında İstanbuldaki Yeniçeri odalarını muhafaza etmek üzere on kişi bırakılmış idi; sonra yavaş yavaş korucu adedi artmıştı. Kanunî Sultan Süleymanın son zamanında Sigetvar seferine gidilirken içlerinden en yaşlısı Korucubaşı olmak üzere ocakta seksen korucu vardı 3). Daha sonraları ise bu miktar dörtyüzü buldu 4) ve ocak mevcudu arttıkca korucu da artmıştı. 1004 H. 1595 M. tarihinde Yeniçeriler Eğri seferine giderlerken İstanbulda kalan korucu mevcudu bin kişiden fazla idi 5).

Korucular iki sınıf olup onaltıncı asırda ve Kanunî devrinde bunların bir kısmı sefere iştirak eder, fakat muharebeye girmeyip çadırları beklerlerdi; icabında tecrübelerine binaen

---

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 64 b.
2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 65.
3) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 65.
4) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 65.
5) *Selânikî Tarihi*, basılmamış nusha, varak 333.

bunların mütalealarından istifade edilirdi 1); fakat sonradan bunların sefere gitmelerine lüzum görülmemişti 2); diğer kısmı ise İstanbulda kalarak odaları bekliyen koruculardı.

Yeniçeriler seferde bulundukları müddetçe oda korucuları eski ve yeni odaların ekser kapularını kapayıp yalnız yeni odalardaki Solaklar kapusiyle Âdet kapusu isimlerindeki iki kapuyu açık bulundurarak orada yatarlar ve odaların eşyalarını muhafaza ederlerdi.

İhtiyar ve emekdar Yeniçerilere koruculuk ile tekaütlük, Yeniçeri ağasının arzı üzerine verilmek kanundu; Korucu olan bir Yeniçeri artık faal sefer hizmetinden muaf demekti 3). Korucuların, harp sahasında çadır beklemekten alıkonularak İstanbulda oturmaları, daha sonra ocak disiplininin bozulduğu zamanlarda suiistimale yol açmış, orta ve bölüklerde bir hayli genç ve dinç adamların para kuvvetiyle korucu olmalarını mucip olmuştu 4).

1033 tarihli ulûfe defterinde ocak mevcudiyle korucular mevcudu şöyledir 5):

---

1) *Yeniçeri Teşrifat mecmuası*, s. 4

2) İkinci Selim, babasının Siğetvarda vefatı üzerine Kütahya'dan İstanbul'a gelmiş, hükümdar ilân olunmuş ve bîat merasimi yapıldıktan sonra ordusunun başına Belgrada hareket eylemişti. Bu Padişah kanun üzere Ebu Eyyubı- Ensârî türbesi ve ecdadı kabirlerini ziyaret ettiği sırada Yeniçeri ağası vekili olan Sekbanbaşı, kendi odası efradından avcı Sekbanlarını Padişahın önünde yürütmüştü. Buna da sebep odalarında pek az korucu bulunması idi; Yeniçeriler kendilerine ait olan bu vazifenin avcı Sekbanları tarafından yapılmasını hoş görmemişler ve «şimdengiru içimizden bin nefer yoldaşlardan eksik korucu odalarda kalmamak gerektir» diye ayak basarak bu suretle korucu miktarını arrttırmağa muvaffak olmuşlardı (*Selânikî Tarihî*, s. 79).

3) *Koçu Beğin Teşkilât mecmuası*, s, 2.

4) *Mühimme defteri*, 19 s. 135. Yeniçeri ağasına bu yolsuzluk hakkında yazılmış olan 980 H. 1572 M. tarihli hüküm sureti, daha aşağıda yazılmış olan ocak nizamının bozulması kısmındadır. *Kitab-ı Mustatab* isimli mehazimize göre onyedinci asrın ilk yirmi beş senesinde ocakta yedi bin neferden ziyade korucu ve mütekaid olup halbuki hakikî ihtiyar ve amelimanda cem'an bini geçmemekte idi. Zengin ve paralılar sefere gitmemek için bir yolunu bulup yüz, yüzelli altun vererek koruculuğa ayrılmışlardı (s. 13, fasıl 5).

5) Tapu defterleri arasındaki 745 No. lu ulûfe defteri.

16268	Ağa bölükleri mevcudu	1514	Ağa bölüklerindeki korucu adedi
17314	Cemâat ortaları „	1473	Cemaat ortalarındaki korucu adedi
2343	Sekban bölükleri „	95	Sekban bölüklerindeki korucu adedi
35925		3082	

Bu kayda göre 1623 M. tarihinde tekaüdleri hariç olarak 35925 mevcutlu Yeniçeri ocağında 3082 korucu bulunmakta idi ki ocağın yüzde onuna yakındır.

1074 H. 1663 M. tarihli ulûfe defterinde ise yine mütekaidler hariç olarak ocak mevcudu 39078 olup korucu mevcudu da 709 ü ağa bölüklerine ve 652 si cemaate ve 57 si de Sekban bölüklerine ait olmak üzere 1418 dir. Burada ocak mevcudunun artmasına mukabil korucunun az olması dördüncü Murad ve Köprülüler zamanındaki ihtimamdan ileri gelmektedir 1).

***

Ulûfe defterlerinde *Mütekaid* ve bazı vesikalarla yazma eserlerde *Otrak* denilen Yeniçeriler, artık gerek fîli ve gerek geri hizmetlerden çekilerek askerlikle alâkaları kalmıyan Yeniçerilerdi. Neferliken tekaüd olan bir Yeniçerinin tekaüd maaşı ilk zamanlarda. Acemi ocağına kayıt maaşı olan miktardan fazla olamazdı. Hattâ onaltıncı asrın son yarısı içinde bunların tekaüdiyyeleri üçer akçe idi 2). Sonra bu miktar artarak asgarî dört ve azamî sekiz akçeye kadar tekaüdiye verilmiştir.

1033 tarihli ulûfe defterinde çorbacı, korucu ve efraddan en çok tekaüd yevmiyesi alanların 45, 40, 35 akçe aldıkları görülmektedir. Paranın eski kıymetine nazaran çok düşük olması, tekaüd yevmiyesinin yükselmesinde başlıca müessir olduğu

1) *Başvekâlet arşivi* vesikaları (Ulûfe defteri, No. 6599, Bay Kâmil tasnifi).

2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 57 b. Gazi Hünkâr Birinci Murad bey zamanında dört akçe bir dirhem olup bunun yarısı olan yarım dirhemi yani iki akçeyi Yeniçerilere yevmiye olarak vermişti. Yeniçerilere en son yevmiye olarak iki dirhem yani sekiz akçe yevmiye verilüp fazla verilmezdi. Bundan dolayı Yeniçeriler tekaüd edilince nısıf dirhem yani iki akçe üzerinden tekaüd edilirlerdi. İkinci Sultan Selim bu tekaüdiyyeyi üç akçeye çıkarmıştı.

hatırdan çıkarılmamalıdır. Bu husus hakkında akçe ve kuruşa dair aşağıda vermiş olduğumuz izahatın mütaleası kâfi bir fikir verebilecektir kanaatindeyim.

Ocağın büyük zabitlerinden olup tekaüd edilenlerin isimleri ulûfe defterinin en sonuna "Cemâat-i mütekaidîn-i ağayan-ı ocak„ başlığıyla açılması mutad olan sayfada gösteriliyordu. Bunların içinde en çok 200, 195, 190, 180, 170, 160 ve 150 akçe alanlar vardı. Bu ağalar tekaüd ulûfelerini bizzat alıyorlarsa defterdeki isminin üzerine بدست خود *Bedest-i hod* ve bilvasıta almakta iseler vasıta olanın ismi meselâ بدست شعبان باش موموجی *bedest-i Şaban Başmumcı* veya بدست کتخدا بك *bedest-i Kethüda bey* yahut بدست محمد خدام خود *bedest-i Mehmed Huddam-ı hod,* diye kayıd düşürülürdü.

Yeniçeri mütekaidleri İkinci Selim zamanına kadar tekaüdiyelerini Şehir Emininden veya Salâtin camilerinin varidatının fazlasından alırlardı; fakat sonraları böyle vakıf varidatı fazlasından maaş almanın mümkün olmıyacak derecede zorluğu nazar-ı dikkate alınarak İkinci Selim zamanında cülûs bahşışı hâdisesi üzerine şımaran Yeniçerilerin talepleriyle Yeniçeri tekaüdleri maaşlarının da ulûfeden ulûfeye hazineden verilmesi tekarrür etmişti 1). Bunun için Yeniçerilere ulûfe çıktığı zaman bunların, tekaüd oldukları orta ve bölükten maaşlarını almağa başladılar. Bundan dolayı ulûfe defterlerinde her orta veya bölüğün sonlarında Eşkinci Yeniçerilerden sonra ayrıca açılan mütekait kısmına bunların isim ve yevmiyeleri yazılmıştır. Bundan başka yine Yeniçerilerin talepleri üzerine mütekaid Yeniçerilere çuha verilmesi de kabul edilmişti 2). Mütekaid Yeniçerilerin başlarına Yeniçeri keçesi giymeleri memnu idi.

Mütekaid Yeniçeriler İştanbuldan hariç yerlerde oturmasını arzu ettikleri vakit maaşlarını gidecekleri yerin mukataasından almaları için ocak ulûfe defterinden isimleri silinerek künyelerine şerh verilirdi.

1) *Kavânin-i yeniçeriyan,* varak 65.

2) *Kavânin-i yeniçeriyan,* varak 51.

ع جماعت

يكيچريان دركاه عالى
كـ (بلوك) ١١
محمد عثمان (متقاعد)
١١

Mezkûr Dergâh-ı âli Yeniçerilerinden onbir akçe ile mütekaid olup pir ve alil olmağla ulûfesini Midilli gümrüğünden mah bemalı almak üzre defterden ihraç olunup mukataa-i mezbureden almak üzre berat verilmek buyruldı.

في ٨ جا سنه ١٠٧٩ = Sene 1079 Ca. 8

ع جماعت

يكيچريان دركاه عالى
ج (جماعت) ٨
احمد محمد
٨

Sekiz akçe ile mütekaid olup pir-i fânî olmağla iki akçesi hazinemande olup altı akçe ile Tokad mukataasından tekaüd olmak

في ١٥ ص (صفر) سنه ٧٣ (١٠٧٣) = fi 15 Safer Sene 73 [1073]

Bazı mütekaid Yeniçerilerin Dergâh-ı âli müteferrikası oldukları da görülüyor:

ع جماعت

متقاعدين يكيچريان دركاه عالى
كـ ٢٨
محمود حسن
٣٢

Yevmî altmış akçe ile Dergâh-ı âlî müteferrikaları zümresine ilhak olunmak

في ١٠ ر (ربيع الآخر) سنه ٧٣ =fi 10 R. [Rebiulahır] Sene 73

ء جماعة

يكيچريان دركاه عالى

ك ٢٧

محمد شعبان

٦

Mezkûrun ayakları Humbara ile vurulup uğur-ı hümâyunda mecruh olmağın esamisi hazinemande olup Diyarbekir hazinesinden bervech-i tekaüd yevmiye yirmi akçe vazife verilmek buyruldu

١٠٧٨ ١٢ ربيع الاخر سنه = fi 12 Rebiulahır Sene 1178 1).

---

1) Köprülüler devrine ait Rüus defteri (B. Kâmil tasnifi) No. 261.

YENİÇERİ EFENDİSİ VE DAİRESİ

Yeniçerilerin maaş defterlerini tutan müstakil bir kalemin şefine, *Yeniçeri kâtibi* veya *Yeniçeri efendisi* ve bunun dairesine de *Efendi kapısı* denirdi 1).

Yeniçeri kâtipleri Fatih Sultan Mehmed devrine kadar Ocak zabitleri arasından tayin edilirlerdi. Fakat Yeniçeri ağasının tesiriyle suiistimâl yapmamaları için bunların bu zamandan itibaren ocak haricinden 2) ve kâtiplerden tâyin edilmeleri kanun oldu. Yeniçeri kâtibinin azil ve tâyini doğrudan doğruya Vezir-i âzama aitti. Kâtip, haftada bir defa Vezir-i âzamın daveti üzerine ziyaretine giderek ocağa ait işler hakkında görüşürdü 3). Yeniçeri kâtipleri ocaktan terfi ederek Fodla kâtipliğinden sonra bu mevkie gelirlerken onaltıncı asrın sonlarından itibaren eyâletlerde Mal defterdarlığında bulunmuş olanlardan da tâyin edilmişti; nitekim 1000 H. 1592 M. senesinde Yeniçeri kâtibi Mehmed Efendi azil olunarak anın yerine müverrih Gelibolulu Âli Yeniçeri Efendisi olmuştu 4).

Yeniçeri Efendisi veya Kâtibi gerek Yeniçeri ocağının ve gerek Acemi ocağının *kütük* denilen ve ocak halkının künyeleri ve maaşları miktarını gösteren büyük defter ile sair Ulûfe defterlerini tutarlardı; bu, suiistimal yapmamak için bir sene müddetle tâyin olunur ve hizmeti görülmüşse bu müddetin sonunda vazifesi bir sene daha temdit edilirdi 5); çünkü

---

1) *Marsigli*, Yeniçeri Efendisinin ulûfe ve maaşa dair olan vazifesinden bahsetmiyerek bütün Yeniçeri orta ve bölüklerinin hâkimi olduğunu, efradın şikâyetlerini dinliyecek muayyen günü olup aralarındaki ihtilâfları halleylediğini ve mühim meselelerde tahkikat evrakını Yeniçeri ağasına verdiğini yazmaktadır. (*Bay Nazmi tercümesi*, s. 77) Marsigli'nin bu kaydı doğrudur; çünkü Yeniçeri efendisi ağa divanında âza olup icabında lâzım gelen tahkikatı yaparak ağa divanının müstantikliğini görebilirdi.

2) *Âli* (basılmamış birinci cilt, s. 40) ve *D'Ohsson*, c. 7 s. 322.

3) (Çavuşbaşı Osman, birgün «Sadr-ı âzama» Eslafınız haftada bir kere Yeniçeri efendilerini getirüp bazı ümur istifsar ederler imiş dediği saat) *Raşid Tarihi* c. 2 s. 592.

4) *Selânikî Tarihi*, s. 327.

5) *D'Ohsson*, c. 7 s. 322.

kâtipler, Ağa ile uyuşarak defterleri tahrif ile hariçten ocağa yabancı alabilirler ve yahut ocaktaki efradın yevmiyelerini artırabilirlerdi; nitekim Kanunî Sultan Süleyman zamanında acemi efrattan beş kişinin ocağa çıkması emredildiği halde Yeniçeri kâtibi kendisine mensup iki acemiyi de bunlarla beraber بدرگاه *Bedergâh* etmişti. Defterleri tetkik ederken işin farkına varan Padişah, rica ve istirhamlara rağmen Yeniçeri kâtibini affetmiyerek öldürtmüştür 1). Yine bunun gibi Dördüncü Murad Yeniçeri ocağında temizlik yaparak yabancı alınmamasına son derece ihtimam eylemiş ve bu işin kontrolu için gizli memurlar tâyin etmişti. Vezir-i âzam Hüsvev Paşa, ordu ile Tokatta kışlarken, Hüseyin Efendinin azline mebni, üçüncü defa Yeniçeri kâtipliğine tâyin edilen Mehmed Efendiyi huzuruna kabul eden Dördüncü Murad, kâtib'in teşekkür için Padişah'ın elini öpeceği sırada yeni kâtibe:

"*Baka bire, Malkoç efendi zamanındanberi Yeniçerilerin defter-i esamileri muhtel olup mürde yerine geçmek çogalup Etfal-i reâyâ ve ırgad ve berayâ cümlesi Yeniçeri defterine geçüp adedleri mevfur ve Hazine-i âmireye zararları nâ mahzur olmuştu; görelim seni ne günâ hizmet idersin. Zinhar ve zinhar benim ilmim taalluk itmeksizin deftere bir esame geçirmiyesin kalemi ve defterini bir hoş hıfz ve istikamet üzre hıraset eyliyesin; eğer bir hıyanetin ve emrime mugayir bir hareketin zuhur iderse başını keserim gözünü aç*„ demişti 2).

Tab'an da afif olan Yeniçeri kâtibi Mehmed Efendi, defterleri tetkik ile tashihat yapmış, sahte isimleri meydana çıkarmış, Padişaha keyfiyeti arzeylemiş ve anın müsaadesi olmadan deftere kimseyi geçirmemiş, fakat bu cihetten hem çok yorulmuş ve hem de çok düşman kazanmıştı; hattâ Vezir-i âzam Hüsrev Paşa, Mehmed Efendiye bir hayli Acemi oğlanını kapuya çıkarmak içün emir verip ısrar ettiği halde Mehmed Efendi Padişahın sözünü arzederek yazmaktan çekinmişti; bu halden müteessir olan Hüsrev Paşa hiddetle:

"Bire herif! ben Padişahın mutlak vekili ve veziri değil-

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 107 b. ve 108 a.

2) *Naima Tarihi* c. 2 s. 421 ve *Hammer Tarihi* (Ata bey tercümesi, c. 9 s. 84).

miyim elbette yaz„ deyince Yeniçeri kâtibi, Hüsrev Paşaya yalvarup eteğini öperek:

“Sultanım ben başımdan korkarım, vaz’-ı kalem edemem, kendimi bu hizmetten ihtiyarım ile azlettim„ diyerek kâtiplikten çekilmişti. Sadr-ı âzam, Mehmed Efendinin çekilmesini “kul istemedi„ diye arz ile yerine kendi adamlarından Osman Efendi isminde birini kâtipliğe tâyin ve Padişah da bu tâyini kabul eylemişti 1). Osman Efendi Vezir-i âzamın arzularını yerine getirmişti.

Padişah bir zaman sonra Osman Efendiyi tecrübe için bir adamın eline yüz altun verdirip Yeniçeri Efendisine göndermiş ve bu adam Yeniçeri yazılmasını Yeniçeri kâtibinden rica etmişti. Osman Efendi ibtida bunu kabul etmiyerek herifi geri döndürmüş fakat bu adam tekrar gelerek:

“Benim Sadr-ı âzam dairesinde bir bildiğim vardır, anın vasıtasiyle istediğim olacak; sen parayı almadığınla kalacaksın„ demiş; Osman Efendi de sarı altınlara dayanamıyarak bunu deftere kaydeylemişti. Bunun üzerine Padişah Osman Efendiyi huzuruna çağırmış, inkâr ve te’vile mahal kalmayan bu hâdiseden dolayı idam eylemişti 2).

İşte arzettiğimiz iki misal Yeniçeri ocağı kâtiplerinin neler yapabileceklerini gösterdiğinden bunların tâyin ve kontrollarında çok dikkatli olmak lâzım geliyordu; fakat Dördüncü Muraddan sonra suiistimaller dolayısiyle ocaktan tardolunanlar bile *Tashih bedergâh* ismiyle ocağa kaydolunmak suretiyle en mükemmel piyade ocağı olan Yeniçeri ocağı, gelişi güzel bir takım yabancılarla dolmuştu.

* * *

Ocak kâtibi, Yeniçeri ağası tarafından tezkire gelmeyince ölenlerin ve gidenlerin yerlerine hiç kimseyi yazamazdı; bunu

1) *Naima Tarihi*, c. 2 s. 441.

2) *Naima Tarihi*, c. 2 s. 421 ve 441 ve andan naklen *Hammer* (Atâ bey tercümesi, c. 9 s. 224) ve *Tarih-i Askeri-î Osmanî*, s. 49. O devirde yaşayan Kara Çelebi zade Abdülaziz Efendi, *Zafernâme* isimli eserinde «Yeniçeri kâtibi Osman efendinin kalemi mazbut olmayup hatta bazı kimesnelerden mesmu olduğu üzre Saadetlu Padişah hazretlerinin nâm-ı şeriflerin yüz kuruşa defterine kaydetmeğin Divân-ı hümayunda katlolundu» diyor (Kütüphanemizdeki nüsha, s. 32).

yaptığı taktirde vazifesini suiistimal etmiş olurdu. Yeniçeri kâtibi اصل *Asl* ismi verilen Ulûfe defteri üzerine yazılması lâzım gelen şerhleri ve tashihleri bizzat kendisi yapar, verilen terfileri ve korucu kayıtlarını, hizmete memur olanları kendi kalemiyle yazardı. İşte Yeniçeri kütüğü, bu *Asl* ismi verilen defterdir.

Yeniçeri kâtibinin muayyen maaşı olmayıp her üç ayda bir Yeniçerilere verilen Ulûfe'den nefer başına birer akçe alırdı. Bu para, hisap edilerek *Şagirdler halifesi* denilen Yeniçeri kâtibi dairesi halifesi vasıtasiyle Odabaşılardan toplanırdı; bundan başka Yeniçeri kâtibine ait vakıf nakliye gemilerinin gelirinden de bunun istifadesi vardı 1).

Fatih Sultan Mehmed zamanında tertip edilmiş olan Kanunnâme-i Al-i Osmanda, Yeniçeri kâtibinin derecesi Dîvân-ı Hümâyun Başkâtibi olan Reis-ül-küttaptan sonra gelirdi 2). Ocak teşrifatında ise Sekbanbaşıdan sonra olup Sekbanbaşı ile Kethüda bey arasında bulunurdu 3). Terfi ederse Kenar defterdarı olurdu. On yedinci asırda yüz elli akçe ile tekaüd edilirlerdi 4).

Yeniçerilerin maaş yani ulûfe defterleri, Efendi kapusunda (Yeniçeri kâtibi dairesinde) ki *şagird* ismi verilen kâtipler tarafından tutulurdu; maaş defterlerinin eskileri Yeniçeri kâtibi dairesinde durur ve daha eski olup her türlü müracaattan müstağni olanları ise dış hazineye götürülürdü.

Ulûfe veya Mevâcib defterlerini yazmak için evvelce Yeniçeri kâtibinin maiyyetinde onbeş şagird vardı; sonra, Yeniçeri ile Acemi adedi artınca bu kâtipler yazınağı yetişdiremediklerinden dolayı kâtip adedi kırka ve daha sonra yani on yedinci asrın iptidalarında da yetmişe, hattâ seksene kadar cıkmıştı 5). D'Ohsson kendi zamanında (on sekizinci asır sonları) Yeniçeri Efendisi dairesinde yüz kâtip bulunduğunu yazmaktadır 6).

---

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 101 b, ve *Kanunnâme*, varak 38 (Veliyyüddin Efendi kütüphanesi, 1970) *Münşeât mecmuası* (Esat Efendi kitapları, 2362 ve 3363).

2) *Kanunnâme-i Al-i Osman* (Tarih-i Osmanî Encümeni mecmuası).

3) *Yeniçeri ocağı teşrifatina ait mecmua*, s. 15, 19.

4) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 126.

5) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 102 b.

6) *D'Ohsson*, c. 7 s. 322.

Efendi dairesindeki şagirdlerin sınıf ve dereceleri vardı; *Baş şagird* denilen kâtip ocaktan olup Sekbanlardan tayin olunurdu; daha evvelden ise cemaat ortalarından ayrılırdı. Baş şagirdden sonra *Beytülmal kâtibi* gelmektedir; bu da evvelce cemaatten olurken sonradan Sekbanlardan tayin edilmişti. Efendi kapusundaki beytülmal defterini bu tutardı, Bundan sonra *Şagirdler halifesi* denilen kâtip gelirdi ki ulûfe defterlerini maiyyetindeki kâtiplere yazdıran bu idi.

Yeniçeri kalemine intisap eden, eski tabirle çırağ olan bir kâtip iptida üçyüz akçe *Seyr* akçesi verirdi; bu yeni kâtibe epey zaman hiç bir şey yazdırılmaz, yalnız kalem usulleri öğretilirdi. Bunun yalnız bir vazifesi vardı; o da divandan gelen Yeniçeri Efendisini selâmlamaktı. Bir müddet sonra yeni kâtibe defter kaidesi öğretilir ve ocak odabaşılarının yoklama neticesinde Yeniçeri kalemine verdikleri *Esame* suretlerini yazmağa başlar, burada da epey zaman çalışır ve başka işle meşgul olmazdı.

Bundan sonra kalemde epey bir kıdem peyda etmiş olan kâtip asl denilen Yeniçeri kütüğünün diğer bir sureti olan ve *Mukerrer* ismindeki piyade mukabelecisine verilen defteri tutar ve uzun müddet bu defteri yazmakla meşgul olur ve daha sonra ise *asl* ismindeki esas defteri yazmasına müsaade edilirdi. Bu defter diğer defterlerin anası ve esası olduğundan her türlü hileden ve kalem karışmaktan masun olması icap ederdi; bunun için asl defterini yazan şagird, ağa bölükleri ve cemaatten hangi kısımları yazdıysa o yazı kendisinin olduğuna dair deftere ismini kaydederdi. Bir aslın bir kişi tarafından yazılması mümkün olmayıp anı kısım kısım dört beş ***asl şagirdleri*** yazarlar ve sonra hepsi bir araya gelip bir cilt teşkil ederdi; her hangi bir kısmı yazan şagird yazdığı kısımda hâk ve silinti, yevmiyenin artması ve saire gibi şeylerden mesul olduğundan, defterde kendi yazdığı kısımda bir hileşi görüldüğü taktirde derhal hakından gelinirdi. Asl defteri, geçen ulûfenin asıl denilen defterinden nakledildiği için onun aynı olması icap ederdi.

Asl defterindeki isimler, yevmiyenin çokluğuna ve azlığına göre yazılırdı. "Korucu„ lar, en yüksek yevmiyeli olduklarından bunlar orta veya bölük kumandanlarından sonra baş ta-

rafa yazılırlar ve isimlerinin üzerine Yeniçeri efendisi kalemiyle *Korucu* diye şerh verilirdi. Koruculardan sonra kimlerin gündelikleri fazla ise anlar yazılır ve böylece en küçük yevmiyelilere kadar inilirdi. Eğer bir ulûfe evvelki asl defterinde, meselâ beş akçeli bir Yeniçerinin yevmiyesi arttırılıp yedi akçe olduğu zaman yeni asl defterinde bunların adları yedi akçe yevmiyelilerin en sonuna yazılırdı. Bu yeni asl defterindeki künye meşruhatı Yeniçeri efendisinin kalemiyle yapılırdı; yani bazı isimlerin üzerlerindeki *Danişmend*, *Korucu*, *Tâlib-i ilim* ve saire gibi şerhleri Yeniçeri kâtibi yazardı. Yine bunun gibi ocaktaki mahlûl ve mukarrerler de anın kalemiyle olurdu. Bu asl defteri Yeniçeri efendisi dairesinde dururdu.

Ulûfe defterlerinde seferlerde bulunan efradın isimleri üzerine bulunduğu mahallin kırmızı mürekkeple yazılması usuldendi 1). Mehazimizi teyiden Ulûfe defterlerinde de kırmızı mürekkeple yapılmış şerhler vardır.

Yeniçeri efendisi dairesindeki kâtiplerin defter yazdıklarından dolayı her Ulûfede yirmişer akçe mukarrerleri vardı; bu mukarrerler şagirdlerin yolca, hallerine göre birer ve birer buçuk akçe verilmek suretiyle tevzi olunurdu 2).

Yeniçeri kâtibi dairesinde beytülmal defterini tutan kâtip, vefat eden Yeniçerilerin eşyasını satarak parasını kayıt ile bu parayı müteveffa Yeniçerinin kendi odasına verir, fakat bu defter Yeniçeri kâtibi dairesinde dururdu.

Yeniçeri kâtibinin her gün için kırk çift fodla tayini vardı 3). Merasimde *kâtibî* destar sarar, çuha ferace ve samur kürk giyer ve kemer rahtlu ata binerdi 4).

Yeniçerilerin maaş defterleri ve yevmiyeleri *Siyakat* denilen harf ve rakamlarla yazılırdı; Selçûkîlerle İlhânilerden alınan bu usul, Osmanlı maliyesinde de esasdı; bundan dolayı Yeniçeri Efendisi dairesindeki kâtiplerin siyakat yazısı bilmeleri birinci şarttı.

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 105.
2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 110.
3) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 26.
4) *Tarih-i İbretnümâ-yı devlet*, s. 50 (Millet kütüphanesi Türkçeleri No. 484)

AĞA KAPUSU

İstanbulda Yeniçeri odaları yapılıp Ağa bölükleri ihdas edildikten sonra Enderun denilen içeriden yani Saraydan çıkan ağalardan biri tarafından Yeniçeri ağalariyle maiyyetinin ikametlerine mahsus olmak üzere vakfolarak ayrıca bir daire yapılmıştı. Yeniçeri ağası daimî surette burada oturacaktı. Kavânin-i Yeniçeriyân isimli mehazimiz ağaların kira ile oturdukları bu vakıf Ağa kapusunun eski ve yeni odaların ortasında ve divana yakın bir mahalde olduğunu yazıyorsa da mevkiini göstermiyor; şu halde bu Ağa kapusu ile bizim tarihlerden öğrendiğimiz Süleymaniyedeki Ağa kapusu başkadır. Kavânin-i Yeniçeriyân on yedinci asır başlarında yazıldığından kendi zamanındaki Ağa kapusundan bahsetmiştir 1). Naima Tarihi de ayni asır ortalarında, yani 1061 H. 1591 M. de Ağa kapusunun Süleymaniyede olduğunu bilmünasebe zikretmektedir ki 2) şimdi İstanbul Müftülüğü ve Nebatat Enstitüsünün olduğu mahaldir; burası, Yeniçeri ocağının kaldırıldığı tarihe kadar Ağa kapusu olmuş ve sonra *Bab-ı Meşihat* veya Şeyhülislâm kapusu ve İstanbul Müftülüğü dairesi ittihaz kılınmıştı. Şu

---

1) «. . . Ağa içeruden çıkdıktan sonra Ağa bölükleri ihdas olunup Yeniçeri ziyade olup on iki bin nefere yetiştikte unvan ziyade oldukda ağalardan (isim yeri açık) ağalıktan çıkdıktan sonra hâlâ Yeniçeri ağası olduğu hanekim «Ağa kapusu» derler anı ağalara vakfedüp anda olmaların tâyin idüp yevmî . . . akçe kira addeylediler; hâlâ, her kim Ağa olursa anda olurlar; zira iki odaların ortasındadır ve hem divana da kariptir, ol asıldan her kim Ağa olursa anda olur . .» *Kavânin-i Yeniçeriyân*, varak 95 b.

2) *Naima Tarihi*, Kösem Sultan ve Valide Turhan Sultan rekabetlerindan ve Ocak ağalarının Kösem Sultan ile beraber hareketlerinden bahsederken: «Ağa kapusunda Tekeli köşkünde oturup icra-yi sohbet ederlerdi ve olmahalden Saray-ı hümayun fezası görünmekle ol şeb-i bülacebde . .) c. 5 s. 117 ve yine *Naima*da ayni vakadan bahsolunurken Ağalar «Ağa kapusunda oturmağı münasib görmeyüp Orta camiye gitmeği karar virdiler. Ağakapusu önü Süleymaniyenin cevanib-i erbaa ve havalisine varınca malâmâl . .», s. 121 bu kayıtlar Ağa kapusunun 1061 H. 1651 M. tarihinde Süleymaniyede bulunduğunu gösteriyor.

halde Ağa kapusunun Süleymaniyeye naklinin on yedinci asrın ilk yarısı içinde olduğu anlaşılıyor.

Yeniçeri ağalarının tebdilinde eski ağa üç gün Ağa kapusunda oturur ve sonra Yeniçeriler bu eski ağayı alayla çıkarıp yine alayla yerine gelen yeni ağayı getirirlerdi 1).

***

Ağa kapusunda mükemmel daireler olup bundan başka burada Yeniçeri ağalarının ailelerine mahsus bir de harem dairesi bulunmakta idi. Elimizdeki 1231 H. 1816 M. ve 1235 H. 1820 M. tarihli Ağa kapusunun tamiriyle döşenmesine ait sarfiyyatı gösteren iki masraf listesinde, buradaki oda ve dairelerin neler olduklarını öğrenmekteyiz 2).

1 — Daire-i Hümâyun denilen Padişahlara mahsus kısım; burada yaldızlı oda ile divan yerine nazır önü kafesli Taht-ı Hümâyun odası, Abdest odası, Mabeyinci ağalara mahsus oda vardı.

2 — Tekeli köşk ile ittisalindeki Sofa ve Yatak odası. Bu Tekeli köşkte, Yeniçeri ağaları kışın havanın gayr-i müsait zamanlarında Vezir-i âzamlara ziyafet çekerlerdi.

3 — Kış Çarşanba dairesi olup burada ocaklı odalar, Camekân dairesi, Hazine odası, Kahve odası, Hademe odaları ve geniş bir sofa ile yanında bir de hamam vardı.

4 — Yeniçeri ağalarının yazın oturmalarına mahsus yaz Çarçanba dairesi.

5 -- Divan odası ile müştemilâtından ağa odası, ağa Hasekisi odası, yıkanma yeri ve abdesthane

6 — Tekeli köşk ile hamam arasında Silâhdar ağa odasiyle cami vardı.

7 — Kum meydanı denilen meydana nazır Kul kethüdasının yazlık ve kışlık dairesi ile ana bitişik olarak Ağa yazıcısı, Serdar kâtibi, Kethüda kâtibi ve sair memurların odaları.

8 — Kum meydanının ortasında şadırvan ile büyük bir havuz vardı.

9 — Ağa kapusuna girilecek büyük kapunun sokak tarafında matbah mahalline kadar olan sahada Topçu ve ara-

---

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 95 b.

2) *Bay Kâmil tasnifi defterler*, No. 6642, 6643.

bacı başılarla birinci Kethüda ve beşinci Çavuş ve ocak Bazirgânı odaları, vekilharç dairesi, falakacılar dairesi, hapishane ve sair odalar bulunmakta idi.

10 — Orta kapu ittisalinde Kethüdayeri ağa ile Kâtip efendi odaları ve Kethüdayeri odası önünde Ak Şemseddin hazretlerinin makamı bulunuyordu.

Bu dairelerden başka aşağıdaki odalar ile kışlalar da yine burada idi.

1 — Kalem odası 2 — Kalem şagirdleri odası 3 — Rüus divan odası 4 — Divan efendisi odası 5 — Kethüdayeri kâtibi odası 6 — Karakulak ağa odası 7 — Zindan kâtibi odası 8 — Miyane [orta] kâtipleri odaları 9 — Baş tüfenkçi odası 10 — Baş yamak ağa odası 11 — Baş ağa odası 12 — Vekilharç odası 13 — Beytülmalci odası 14 — İkinci ağa dairesi odası 15 — Kaftan ağa odası 16 — Enderun çavuşu ağa odası 17 — İmam Efendi odası 18 — Çaşnigir odası 19 — Sarıkçı başı odası 20 — Silâhdar ağa odası 21 — Mirahur ağa odası 22 — Saraçbaşı ağa odası 23 — Kapu çamaşırcısı odası 24 — Mehterbaşı odası 25 — Mühürdar odası 26 — Duhancı başı odası 27 — Emekdar koğuşu 29 — Mehterlere mahsus koğuş 30 — Baş çuhadar kahve odası.

Yeniçeri ağalarına mahsus harem dairesinin 1) hamamiyle beraber oda ve daireleri mükemmeldi; buraya, Kum meydanından geçilerek gidilirdi. Harem kapucusunun *Çifte dolap* denilen yeri vardı.

Yine Kum meydanı tarafında ve ahurlar civarında ağa kârhaneleri kışlaları denilen sanayi atölyeleri ile altında mumcular odaları bulunuyordu. Kârhane kışlaları, misafir ahurları ile Karakulak ağaya mahsus Harem dairesi, fevkanî ekmekci oda-

---

1) Sadr-ı âzamın defterdara hitaben yazdığı bir buyrultudaki «Yeniçeri ağası bulunanların haremleri içün Ağa kapusu dahilinde mahsusî mahal inşa olunmamak hasebiyle bu defa harem mahalli ilâvesine dair İzzetlû Yeniçeri ağasının iltiması istizan olundukta» İkinci Mahmud Yeniçeri ağasının iltiması veçhiyle harem dahi ilâve olunsun» diye emreylemiştir. Bu kayda göre harem dairesi 1235 de yayılmıştır, halbuki bu dairenin 1231 H. de mevcut olduğu anlaşılıyor, buna göre harem dairesinin sonradan yanmış olmasına mebni bu defa yeniden yapılmasının stirham edilmişolduğu zannolunur. (*Cevdet tasnifi* Askerî vesikalar, No. 1225, sene 1234 Cemaziyelevvel 15).

ları ve altında kiler vardı.

Ağa kapusu haricinde sakalar kışlası ve Süleymaniye yakininde kadınların hapsine mahsus kârgir "imam hanesi" denilen bir tevkifhane ve altında imam odası yapılmıştı.

Odaların hepsi Mısır hasırı [ince hasır] ile döşeli idi. 1235 H. 1820 M. deki tevsian yapılan inşaat dolayısiyle divan, köşk, daire ve odalarının ne gibi kumaşlar ile döşendiği ve möblesinin neler olduğu vesikalarda görülmektedir. Buradaki büyük kapunun üzerine 1235 deki inşaat dolayısiyle yirmi mısraı havi müzehhep bir kitabe ile İkinci Sultan Mahmudun tuğrası hâk edilmişti.

Ağa kapusunda bir talimhane ile bir de cami vardı 1). Ağa imamı denilen ve bir orta kumandanı olan yayabaşı'nın âlim ve fazıl olması lâzımdı; bu camiin dört beş müezzini olup imamlık münhal olduğu zaman baş müezzin ehliyetli ise imam olurdu. Müezzinler de Yeniçerilerden idiler. İmam beş vakitte bu camide ağaya imamlık ederdi; ağa sefere gitmezse imam da gitmezdi 2).

Ağa divanhanesi ile buradaki mescidin kandillerinin senevî seksen okka tutan yağını Rumlardan biri temin edip buna mukabil kendisi cizyeden başka Avârız-ı divâniyye, Tekâlif-i örfiyye ve şakkadan muaf tutulur 3) ve ayni zamanda bu alâkası sebebiyle ocağın himayesinden istifade ederdi.

Ağa kapusu ahşap olduğundan bir kaç defa yanmıştır; bunlardan biri 1070 Zilkade [1660 Temmuz] senesinde vukua gelmiş ve iki yüz seksen bin evle beraber Ağa kapusu da yanmıştır 4). Diğeri 1163 Safer 26 [1750 Şubat] da olup derhal inşasına karar verilip az zamanda yapılmıştır 5). Bundan sonra 1185 H. 1771 M. senesinde Ağa kapusundan çıkan yangın yalnız orayı yakmış ve sonra yapılmıştır 6). 1196 H. 1782 M.

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 67 b.

2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 95 b.

3) *Maliye vesikaları* (Cevdet tasnifi, 10196 sene 1116) mescide ve divanhaneye her sene seksen okka yağ veren Yanaki veled-i Kostantin'in vefatı sebebiyle oğlu Manol aynı sureti müteahhit olmuş ve keyfiyeti Yeniçeri ağası Hacı Mehmed ağa bir ariza ile Sadr-ı âzama arz idüp emrini almıştır.

4) *Silâhtar Tarihi*, c. 1 s. 183.

5) *İzzî Tarihi*, s. 216, 217.

6) *Mürüittevarih*, (1185 h 1771 M) Vakayii arasında.

deki Cibali yangınıda burası yine yanmıştır. İkinci Sultan Mahmud zamanında iki defa tamir gören Ağa kapusu en son olarak yeniden yapılır derecesinde ve tevsian 1235 H. 1820 M. tarihinde yapılarak ocağın ilgasında da *Şeyh-ül-İslâm kapusu* veya *Bâb-ı Fetva* olmuştur.

* * *

Ağa kapusunda, İstanbulda vukua gelen yangınları haber vermek üzere diğer binalardan daha yüksek ve etrafa nezareti olacak şekilde Yangın köşkü olduğunu vesika ve tarihlerde görmekteyiz 1); bu Yangın köşkünde *Dideban* denilen gözcüler daimi surette etrafı tarassut ederler ve yangın zuhurunda bunu ilân eylerlerdi. Ocağın ilgasından evvel yangın, davul çalınmak suretiyle ilân olunurdu 2). Harik köşkü denilen bu yüksek mevkide oturarak yangını haber veren gözcülere Halk, köşklü derlerdi; bu tabir Ocağın ilgaşından sonra da Osmanlı Devletinin son zamanına kadar devam etmiş ve kırmızı caketli, belleri palaskalı, ellerinde harbe ile bütün semtlere yangını ilân edenlere köşklüden galat olarak Köşlü denilmişti 3).

* * *

Yukarki kısımların birinde söyledigimiz gibi Kanunî Sultan Süleymanın koyduğu usul mucibince bu Padişah, Şehzade ca-

---

1) 6638 ve 6643 ve 6642 No. lu defterler (Kâmil tasnifi) ve *İzzî Tarihi* s. 217 «.. Husûsâ yangın köşkü ismiyle müsemma olan Kasr, Asınan âsâ bir Cevsak-ı vâlâ olmuştur» tabiri ve «bir Cay-ı cihannüma olup meselâ evcat ve derecat, güngüre-i muallasından harik-i rûy-i zemin değıl ihtirak-ı ahteran-ı sipihr-i berin dahi nazire-i peyma-yı dide-i istiksa olmak» kaydı Yangın kulesinin yüksek olduğunu göstermektedir.

2) *Müri-üt-tevarih*; 1185 vukuatı arasında, harik köşkünde nöbetcilere mahsus bir yer ve üzerinde kamaralar ve usta odasiyle abdesthane bulunduğunu yazıyor; abdesthane köşkün yukarı kısmında idi (6638 ve 6642 No. lu vesikalar)

3) Ocağın ilgasından sonra «1244 H 1828 M» senesinde yapılan Bayazid kulesinde vazife alan Köşklüler evvela Serasker kapusuna (Harbiye Nezareti - Millî Müdafaa Vekâleti) ve daha sonra Zaptiye Nezaretine (Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü) bağlanmışlardı; bunların maaşları olmayup tayınları vardı. Kendileri ehli sanat olup Bayazid kulesinde hizmet edenlerin çoğu Uzunçarşıdaki Tesbihci sınıfından idiler. Kendilerine senede bir kat elbise de verilirdi, Caketleri kırmızı renkte olup bellerinde rugandan tokalı kemer vardı, Ellerindeki harbelerle ko-

mii tarafındaki eski odalar önünden geçerken altmış birinci cemaatin Odabaşısı fağfur kâse ile Padişaha şerbet takdim etmek lâzımdı. Darüssaade ağalarına da ayni odanın vekilharcı tarafından şerbet verilirdi; sadr-ı âzamlar kol gezdikleri vakit buradan geçerlerken onlara da şerbet verilmek kanun olmuştu 1).

Birinci Sultan Mahmud, ağa kapusunun tekrar yapılmasını müteakip Yeniçeri ocağına karşı bir cemile olmak üzere 1163 Zilhicce, 1750 İkinciteşrin de yeni bir kanun koydu ve sonra buna birde zeyl ilâve eyledi. Bu kanun mucibince Padişahlar ağa kapusunun önünden geçerlerken Kul kethüdası kâseyi tutup Yeniçeri ağası şerbet takdim edecekti; Darussade ağalarına da Seksoncu başının kâse tutup, Zağarcı başının şerbet vermesi lâzımdı. Eğer Sadr-ı âzam geçecek olursa Yeniçeri ağası Vezir-i âzamı kapu haricinde karşılayıp eteğini öperken şerbet kâsesini Kethüdayeri tutup kul kethüdası da takdim edecekti 2). Buna dair Hat-tı Hümayun sureti aynen şöyledir:

Dergâh-ı muallâm Yeniçerileri ocağı filasıl mazhar-ı duâ-i zıllüllâh ve nazargâh-ı ehlullah olmuş bir gazi ocak olmağla ulüvvüşan ve itibârına itina ve dikkat vesile-i saadet-i dünya ve ahıret olup hususâ zaman-ı sâd iktiran-ı hümâyunumda ocağ-ı mezbur ve ricali ve umumen neferatı kullarımın seferler ve hazarlarda sadakat ile zuhura gelen gayret ve hizmetleri bilcümle pesendîde ve makbul-i tab'-ı hüsrevanem olmaktan nâşi taraflarına kemal-i incizab-ı derûn-ı şâhânem derkâr ve şan ve itibarlarının

---

şarak yangını semt semt ilân ederlerdi; bazı evlerden gümüş para beşer, onar kuruş aylıkları vardı. İçlerinden en kıdemlisine «başağa» denirdi. Bundan sonra ikinci ağa ile çavuşlar gelirdi; mütebakisi neferdi. Köşklüler nöbetle kulelerde etrafı gözleyüp yangını haber verirlerdi. Galata kulesi ile Vaniköyü sırtlarındaki İcadiye kulesi de yangını haber verirlerdi. Bunlar İstanbulun her tarafını iyi bildiklerinden kuleden yangının bulunduğu mahalli isabetli olarak söylerlerdi.

1) Rivayete göre Kanunî Sultan Süleyman İstanbulda Şehzade camiini yaptırırken bazan gelip eski odalar tarafında oturup inşaatı seyredermiş. Bir gün su istemiş ve hemen eski odalardaki altmış birinci cemaat odabaşısı fagfur kâse ile şerbet getirip takdim etmiş ve bundan sonra Padişah oradan geçdikçe at üzerinde kendisine şerbet verilmesini kanun yapmıştı (1163 senesi vukuatı. *Müriüt-tevarih*).

2) *İzzî Tarihi*, s. 233.

yevmen feyevmen müzdad ve müterakki olması esbabında inayet-i Pâdişâhanem mebzul ve bîşümar olmağla ecdad-ı kiramımdan merhum ve mağfiret nişan Gazi Sultan Süleyman Han aleyh-ir rahme Hazretlerinin eyyâm-ı meymenet irtisamlarında eski odalar kapusu pişgâh-ı güzergâh-ı hümayun oldukta altmış bir cemaatin ortasından kâse ile şerbet-i şiringüvar arzolunması kanun-ı müstahsenelerinden olduğu gibi zaman-ı bereket nişkâ-ı hidîvanemde dahi ocağın revnak ve itibarına bir kat dahi vesile-i ziver-i iftihar olmak iradesiyle fimabaad ağa kapusu pişgâhi, her ne vakit güzergâh-ı mülûkâne olur ise eski odalara kıyasen anda dahi Kul kethüdaları bulunan ağalar kâse ile şerbet-i hoşgûvar tutup ve Yeniçeri ağaları kâseyi kul kethüdası ağadan alup bizzat kendusi huzur-ı hümâyuna arzitmek hususu müceddeden kanun-ı münif olup kanun-ı sabık misillü bu dahi ilâ maşaallahütaalâ düsturül-amel ve meri ve muteber tutulmak ve ocakta hıfz ve zapt olunmak içün hassatan işbu hattı hümayun-ı mevhibet nümunım şerefyafte-i sudur olmuştur. Cenab-ı hak böyle gazi ocağın izz-ü rifatin ânen feânen müzdad, bedhah ve âdâsı olanları sarsar-ı kahr-ı samedanisi ile makhur ve berbad eyliye âmin1).

Bu Hatt-ı hümâyuna zeyl olarak Sadr-ıâzam ile Darüssaade ağalarına da ağa kapusunda şerbet takdimi için ayrı bir hatt-ı hümayun gönderilmiştir. Birinci Sultan Mahmud İstanbuldan dışarıya çıkmadığı halde zamanında epey muvaffakiyetler olmuş, dahilî idarede bir anarşi görülmemiş, Yeniçeri ocağı bir menfi harekette bulunmamıştı. Bu Padişah cülûsunun yirminci senesinde Yeniçeri ocağına itimadını göstermek üzere yukarıdaki gönül alıcı merasimin yapılmasını emir eylemişti.

Padişahlara takdim edilecek şerbet sarayda hazırlanıp kiler ağası tarafından ağa kapusuna ve kışlalara gönderilirdi 2).

1) *İzzî Tarihi*, s. 234.
2) *D'Ohsson*, c. 7 s. 358.

AĞA DİVANI

Ağa kapusunda Yeniçeri ağalarının riyasetlerinde toplanan divana *Ağa Divanı* denilirdi; Yeniçeri ağası divan günleri merasimle gelir ve ocak erkânı kendisini selâmlarlardı. Ağa divanında ocak işlerine, Yeniçerilerin maaş ve terfilerine, ocak inzibatına, Yeniçeriler arasındaki davaya ait işler görüşülür ve şikâyetler dinlenirdi.

Bu divanın âzası olarak Tarih-i Askerî-i Osmanî'de Sekbanbaşı, Kul kethüdası, Zağarcıbaşı, Seksoncubaşı, Turnacıbaşı ve Başçavuş gibi ocağın büyük zabitleri gösterilmekte ise de, Eyyubî Kanunnamesinde diğerlerinden bahsedilmiyerek Sekbanbaşı, İstanbul ağası, Yeniçeri kâtibi ile Fodla kâtibinin bulundukları yazılmaktadır 1). Sekbanbaşı, Yeniçeri ağasının sağ tarafında oturup anın alt yanında da İstanbul ağası otururdu; Ağanın solunda Yeniçeri kâtibi ve anın alt yanında da Fodla kâtibi yer almakta idi. Yeniçeri ağasınına "Ağa divan efendisi„ denilen Divan kâtibinin burada tahrir vazifesi vardı 2). Kul Kethüdası ile Ocak başçavuşu divanda bir makam işgal etmeyip Kul ile Ağa arasında vasıta olup ayakta hizmet ederlerdi. Divân aktedildiği zaman Beytülmalcı ile Asesbaşı da bulundurulurdu; eğer dava Beytülmal gibi şer'î bir meseleye taalluk ediyorsa Kadıya havale olunur, örfî ise Ağa divanında görülürdü; Asesbaşının bulunmasının sebebi, ocaktan katli icap edenlerin kendisine teslimi içindi 3).

Yeniçeri ağası, Divan-ı Hümâyun müzakeresinin sonlarında kanun üzre arz günleri Hükümdarın yanına arza girip diğer divan günlerinde ise muayyen saatte maiyyetiyle beraber Ağa kapusuna gelir ve orada divan kurardı. Ağa kapusuna dönen Yeniçeri ağası atından inince selâm verir ve yüksek sesle orta çavuş selâmını alırdı; daha sonra Ağa, divanhaneye

---

1) *Eyyubî Efendi Kanunnâmesi*, s. 41.

2) Ocagın ilgasında, en son «Ağa divan efendisi» Yahya Efendi isminde biri olup kendisine sonra Hâcegân rütbesi verilmişti. (*Üssü Zafer* 111).

3) *Kavânin-i Yeniçeriyan*, varak 39 b.

girmeden evvel Başçavuş yüzünü duvara tutarak Fatih Sultan Mehmedden başlayıp hafif sesle dua ederdi 1). Dua esnasında çorbacılar ile odabaşılar ayakta durup Yeniçeri ağası otururdu. Başçavuş vezir-i âzam ve Ağa selâmetine ve "Sultan Hacı Bektaş-i Veli ruhiçün„ dediği zaman Ağa da ayağa kalkar ve sonra yine otururdu. Başçavuşun okuduğu dua şu idi.

Gelin Gaziler dua idelim evvel Allahın birliğîçün. Padişahımızın eyyâm-ı devleti içün, Sultan Mehmed Gazi ruhîçün. Sultan Bâyezid-i Veli ruhîçün. Sultan Selim Gazi ruhîçün, Sultan Süleyman Gazi ruhiçün, Sultan Selim Gazi ruhiçün, Sultan Murad Gazi ruhîçün, Sultan Medmed Gazi ruhiçün, Sultan Ahmed Gazi ruhîçün, Sultan Osman Gazi ruhîçün ...ilâ Paşalarımız safalığıçün, Ağalararımız safalığıçün, Gönüller muradîçün, akibet hayırlığîçün, iyman yoldaşlığı içün, bu meydandan gelmiş geçmiş gaziler ruhîçün, bâkiler selâmetîçün, bizi duadan unutma diyenler içün, duaya muhtaç olan canlar içün, üzerimizde hakkı olan müslümanlar içün, tuzun, etmeğin yediğimiz kardeşlerimiz içün, Hazreti Resulullâh Sallallâhü-aleyhi vesellemin pâk, münevver mutahhar ruh-ı şeriflerîçün, evladîçün, ashabîçün, Çıharyar ervahı içün, Sultan Hacı Bektaş-ı Veli ruhîçün, gelmiş geçmiş ulema ve suleha ve şeyh ve meşayih ve sâdat ruhlarîçün, baki ulema ve suleha ve şeyh ve meşayih ve sâdât selâmetîçün, ce'mi geçmiş ehl-i iyman ruhlarîçün, Allah rızasîçün evvel ve ahar salavatiyle fatiha okuyanlar dünyadan ahirete iymanla gide, dualar kabullüğüne, Peygamberin pâk ruhuna salâvat 2).

Dua tamam olduktan sonra Yeniçeri ağası maiyyetine izin vererek divan yapar ve dava dinlerdi. Divanda hizmet

1) *Marsigli*, Başçavuşun duayı yüksek sesle okurken Yeniçeri kâtibinin çavuşun yanında bulunarak anın şaşırmaması için yardım ettiğini yazıyor (Bay Nazmi tercümesi, s. 85).

2) Bu duanın sureti *Yeniçeri Teşrifat Mecmuasında* (s. 21) olup orada duaya İkinci Sultan Bayazidden başlanıyor; arada Yavuz Sultan Selim ile Birinci Mustafa atlanmıştır. Eser Avcı Mehmed zamanında yazıldığı için «Sultan İbrahim Gazi ruhîçün» diyor ve orada, ölen Padişahlar nihayet buluyor. Gerek *Eyyubî Kanunnâmesinde* ve gerek *Kavânin-i Osmanî* ve *Rabıta-i Âsitane* isimli mehazlerimizde duaya Fatihten başlandığı söylenmektedir. *Eyyubî Kanunnâmesinde* Vezir-i âzam ve ağa selâmetlerine ve Hacı Bektaş-ı Veli ruhuna dua edilirken bu sırada ağanın ayağa kalktığı beyan idiliyor. (s. 12).

eden Kethüda ile Başçavuş, Kethüdayeri, orta Çavuş ve küçük Çavuşun başlarında kalafat ve ayaklarında kırmızı çakşır vardı. Yine burada hizmette bulunan baş Mehter, orta ve küçük Mehterlerin başlarında mücevveze ve ayaklarında kırmızı yemeni bulunurdu. Yeniçeri ağası makamına oturunca Başçavuş *Maslahatlı var mı?* diye bağırır; varsa gelir, icabı ne ise yapılırdı 1).

Yeniçerilerden davası olanlar keyfiyeti evvelâ Kethüda beğe, eğer bulunmazsa Kethüdayerine ve yahut Başçavuşa bildirirler o da ağa divanına arzederdi. Kendilerinden dava edilen Yeniçerileri, ağa divanına getirmek o neferin oda başısının vazifesi idi. Ağa kapusunda divan dağıldıktan sonra da Kethüda bey ve bulunmazsa Kethüdayeri ile Başçavuş da dava dinlerlerdi.

Ağa divanında divan kâtibi denilen bir yazıcı vardı; ağanın kendisine verdiği emir üzerine iş görürdü. Divan kâtibi ocaktaki her sınıf yani ağa bölüğü, sekban ve yayalardan tayin edilebilirdi; ağa kimi münasip görürse anı istihdam ederdi bu kâtib'in geliri korucu ve oturak yani tekaüd olanlarla, solak, zağarcı ve atlı sekbanlığa geçenlerden ve ocaktan Kapukulu süvari ocağına ayrılanlardan aldığı birer altun olup anınla geçinirdi; tabiî yevmiyesi de vardı 2).

Ağa divan kâtibinin bir vazifesi de Ağanın yanında bulunması icap eden ocak beytülmal defterinin bir suretini tutmak ve Acemi ocağı ile sair cemâatlerden kapuya yani Yeniçeri ocağına oğlan ayrıldığı zaman anların hüviyetlerini tetkik etmek ve defter mucibince bunları gözden geçirmekti.

Ağa kapusu şagirdleri :

Ağa kapusında on kişiden mürekkep bir kalem dairesi vardı; bu kalemin en kıdemli kâtibine *Baş Şagird* denilirdi; bunların kalem şefi, *Ağa divanı kâtibi* idi 3). Buradaki kalem heyeti Kanunî Sultan Süleyman zamanında tertip edilmişti. kâtiplerin vazifeleri başlıca iki kısımdı; biri ocağa alınacak veya Acemi ocağına girecek olanların defterlerini hıfzederek icabın-

---

1) *Eyyubî Efendi Kanunnâmesi*, s. 42 ve *Kavanin-i Osmanî ve Rabıta-i Âsitane*, s. 26.

2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 115 b. ve 116 a.

3) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 116 a.

da hüviyetlerini tetkik eylemekti; bu işte, ağanın Divan kâtibine yardım etmiş olurdu. Ocağa fazla efrat alınması sebebiyle Divan kâtibi yetişemediğinden bu kâtiplerden istifade edilmişti. İkinci hizmetleri de Ulûfe defterinin *Mükerrer* denilen nüshasını tutmak ve maaştan maaşa tecdit eylemekdi; bundan başka kapuya çıkacak ve Acemi ocağına alınacak oğlanların in'âm ve terfi tevziinde *Memhur* denilen Ağanın mühürlü tezkirelerini yazmak da bunlara aitti.

Aga kapusındaki Başşagird terfi ederse Kethüdayeri kâtibi olurdu; Kethüda kâtibinin yeri de Sekban kâtipliği veya Acemi Yayabaşılığı idi 1); diğer kıdemli şagirdlerden Ağanın odun kâtipliği, Ağanın kileri kâtipliği, Ağa koyunu kâtipliği ve Anadolu ve Rumeli ağalarının kâtipleri ve saire gibi kâtipliklere geçenler de olurdu.

Ağa kapusu şagirdlerinin terfi ve cezaları Başşagirdin reyile olurdu 2). Ağa kapusu şagirdleriyle Efendi kapusu şagirdleri ve Ağa kârhanesi halkı ve bunların Oda kethüdaları muharebe safına girmezlerdi 3). Yeniçeri ocağına hitaben gönderilen fermanlar ile buyruldular bu ocak kalemine kaydedilirlerdi 4).

Ağa kapusu imalâthanesi (Sanayi bölükleri):

Ağa kapusundaki Kullukçular ile Kârhane denilen imâlathane eshabi hep Yeniçerilerdendi. *Ehl-i hıref* denilen imâlathane müstahdemininin terfi, terakki ve tecziyeleri bunlara nezaret eden *Kethüdayeri* marifetiyle olurdu 5). Acemi ocağından ehl-i hıref olarak buraya Acemi efrat verilir ve bunlar Ağa kapusundaki muhtelif imalâthanelere tevzi olunarak orada çalıştırılırlardı.

Ehl-i hıref imalâthanelerinin bir kısmı Ağa kapusunda ve diğeri hariçte olmak üzere iki sınıftı. Ağa kapusunda olanlar Çizmeci, Çadırcı, Sarraç, Gazzaz [İbrişim bükücü ve ipekçi] Ekmekçi, Aşçı, Doğramacı, Kuyumcu ve Berber olup hepsinin

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 116 b.
2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 51 b.
3) *Kavânîn-i yeniçeriyan*, varak 85.
4) *Raşid Tarihi zeyli*, s. 190.
5) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 51 b.

de usta ve kalfaları vardı; ustalar, Çizmecibaşı, Çadırcıbaşı, Saraçbaşı ve saire diye deftere kayıtlı idiler; diğer sınıfların da ustaları varsa da îmalâthâneleri Ağa kapusu haricinde idi; ustalar terfi ederlerse Bölükbaşı olurlardı; sonraları bunlardan Korucu olanlar da görülmüştü. Bunların içinde Ekmekcibaşının yolu Bölükbaşılık olmayup lâyenazl olarak Sekbanlar furunına Ekmekcibaşı olmakdı; daha sonra arzu ederse Bölük başılığa geçerdi 1).

1175 H. 1761 M. senesindeki Ulûfe icmallerinin birinde *Kârhane-i Hazret-i ağa* denilen îmalâthâne usta ve amelesinin mevcutlariyle miktar ve maaşları yekûnu gösterilmiştir ki aşağıya yalnız isimleriyle mevcutları miktarını yazıyorum 2).

Suretini kısa olarak naklettiğim maaş icmali şudur:

توزيعات

کارخانهٔ حضرت آغا مع قوللوقجيان حضرت افندی در واجب لذ سنه ۱۱۷۵

کارخانهٔ سراج نفر ۳۳	کارخانهٔ معتمد نفر ۳٤	کارخانهٔ بربر نفر ۳٥	کارخانهٔ آشجی نفر ۳۰	کارخانهٔ اککجی نفر ۲۳
کارخانهٔ بواب نفر ۹	کارخانهٔ بکجی کوشك نفر ۲٥	کارخانهٔ تکالتیجی 3) نفر ۲۲	کارخانهٔ دميرجی نفر ۱٦	کارخانهٔ ترزی نفر ۱۹
کارخانهٔ جامه‌شوی نفر ۲۳	کارخانهٔ چیزمه‌جی نفر ۲۰	کارخانهٔ چادیرجی نفر ۲۰	کارخانهٔ جراح نفر ۱۸	کارخانهٔ جبه‌جی نفر ۲۲
کارخانهٔ حلاج نفر ۱۹	کارخانهٔ دوغراماجی نفر ۲۱	کارخانهٔ سمرجی نفر ۲۲	کارخانهٔ سقا نفر ۳٥	کارخانهٔ سایس نفر ۲۸
کارخانهٔ شمعدانی نفر ۲٦	کارخانهٔ غزاز نفر ۲٦	کارخانهٔ قیرباجی نفر ۲۲	کارخانهٔ قازانجی نفر ۲٤	کارخانهٔ قویومجی نفر ۱۹

1) *Kavânin-i yeniçeriyan,* varak 69 b.

2) *Yeniçerilerin maaş icmal pusulası,* No. 106; fotoğrafisi vesikalar arasındadır.

3) Teğeltici, eğerin altına hayvanın sırtına konan keçeyi yapan sanat sahibine denir. Teğel, kaba dikiş manasına olarak bugün de lisanımızda teyel diye kullanılır. Teğellemek, teğel dikişi gibi.

كارخانۀ قالايجى	كارخانۀ قارجى	كارخانۀ كچه‌جى	كارخانۀ كيلار	كارخانۀ مويتاب
نفر	نفر	نفر	نفر	نفر
٢٣	٢١	٢٠	٢٦	٢٧
كارخانۀ مومجى	كارخانۀ مشكجى	كارخانۀ نعلبند	كارخانۀ يايجى	
نفر	نفر	نفر	نفر	
٢٦	٢٥	٣٥	٢٢	

1175 H. 1761 M. tarihindeki bu san'atkârların maaş icmali başka bir maaş kaydında şöyle gösteriliyor:

مواجب

كارخانهاء حضرت آغا

٥٢٩٨٠٢

صره	كسور
١٠	٢٩٨٠٢

Bunların üç aylık maaşları 529802 akçe olup *surre'e* hisabiyle de on صره surre ve kesir olarak 29802 akçedir. Malûm olduğu üzre bir kise akçe beş yüz kuruş olduğu gibi elli bin akçe de bir surre itibar edilmişti.

AĞA KAPUSUNDAKİ AĞA GEDİKLİLERİ

Ağa kapusunda bulunup Yeniçeri ağasına hizmet eden bir sınıf vardı ki bunlara *Ağa gediklileri* veya *Serâser kuşaklılar* denilirdi. Bu sınıf, Fatih zamanında meydana çıkmıştı; evvelce ağaya hizmet edenlerle etmiyenlerin hepsi bellerine Karamanda dokunan bir kuşak sararlardı; Ağaya hizmet edenlerle etmiyenleri birbirlerinden ayırmak için Ağanın gediklilerine serâser denilen kumaşdan sırmalı kuşak sardırdılar; onaltıncı asır başlarına kadar Yeniçeri ağalığı Sekbanbaşılardan olanlara verildiğinden serâser kuşak sarmak bunların adamlarına mahsusdu, bundan başka Kethüda beğin [kul kethüdasının] maiyyeti de serâser sarardı; Ağa bölükleri ihdas edilince Sekbanbaşı ve Kul kethüdasının maiyyetinin serâser kuşak sarmaları kaldırılarak yalnız Yeniçeri ağası maiyetinin sarması kanun oldu.

Serâser kuşaklı ağa gediklilerinin birincisi baş mehter olup Ağanın yakını ve hususî hizmetkârıdır. Andan bir derece aşağı olan orta mehter, Ağa divanının tertip ve tanzimi ile süpürülmesine bakardı; küçük mehter ise Ağa kapusundaki talimhaneye nezaret ederdi. Bu üç mehter, Ağa kapusunda hizmette bulundukça her gün başlarına Mücevveze denilen serpuşı giyerler ve Ağa ile bir yere gidecekleri vakit de yünlüksüz keçe giyerek giderlerdi. Bunlar terfi ederlerse bölükbaşı, küçük çavuş veya âriyetî çavuş denilen çavuş vekili veya namzedi olurlardı 1).

Ağa maiyetinde hizmet edenlerden biri de saraçtı. Başına yünlüksüz üskûf giyerdi. Saraç alaylarda ve gidişlerde Yeniçeri Ağasının önünde yürüyüp *Yapuk* denilen atların bellemesini taşırdı.

Bundan sonra sırasile Yeniçeri Ağasının büyük bir kese veya torba içinde kaputunu taşıyan *Çuhadar* ve yine Ağanın su matrasını taşıyan *Matracı* ve elbisesini götüren *Câmedan*(*Câmedar*) tüfengini götüren *Tüfenkci* ve bayrağını taşıyan *Bayrakdar* ve Ağanın tuğunu götüren *Tuğcular* ve yel mumları denilen açıkta

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 67 b.

yanan mumları taşıyan üç *Mumcu* ve yine Ağanın künder yani mızraklarını taşıyan dört *künderci* gelir ki bunların hepsi de serâser kuşak sararlardı.

İşte mecmuu on dokuz olan bu serâser kuşaklılara *Ağa gediklileri* denilmişti. Bu miktar sonraları bu hizmetlere münasip görülüp ariyeti denilen namzedlerle ziyade olmuş ise de esas olan on dokuz gedik değişmemişti.

Serâser kuşaklıların suçları olursa dayak yemeyip buna mukabil kuşakları alınarak Ağanın hizmetinden çıkarılırlardı 1).

---

1) *Kavânin-i yaniçeriyan*, varak 51.

YENİÇERİ OCAĞININ TABİB VE CERRAHLARI

Ocağın sıhhiye teşkilâtı vardı. Cemâat yayabaşılarından olan meydan Çorbacılarının hizmetlerinden biri de sefer esnasında ordudaki hasta ve mecruhları develerin üzerindeki mahfelerden müteşekkil seyyar vasıtalarla geriye nakletmekti 1). Orduda ve kışlalarda ocağa mahsus doktor ve cerrahlar da bulunurdu; tabibler müslüman ve yahudi idiler.

Ağa kapusundaki erbabı hıref denilen sanatkârlar arasında bir hayli de cerrah vardı; 1175 H. 1761 M. senesinde bunların miktarının on sekiz olduğunu daha evvel görmüştük; bir harp vukuunda cerrahlar kalfalariyle beraber sefere giderlerdi. Cerrahların içlerinden biri Ser cerrah idi. 1182 H. 1768 M. seferine gitmek üzre beş kalfasiyle beraber harekete hazır olduğunu bildiren Cerrah başı Ebubekir efendinin Sadr-ı âzama takdim etttği bir istidasını ve yapılan muameleyi naklediyorum.

Devletlû İnâyetlû ve Merhametlû Sultanım hazretleri sağ olsun,

Bu kulları Dergâh-ı-âli Yeniçeri kapusunda akranım beyninde imtihan olmuş rüuslu (Beratlı) cerrah olup on beş senedenberi Ağa kapusunda hizmetimde mukim ve hâlâ sefer-i hümâyuna beş nefer kalfam ile hazır ve âmade olduğum arz-ı hale cesaret olundu; mühimmat-ı seferiyye tedarikinde emr-ü ferman Devletlû, İnâyetlû, Merhametlû Sultanım hazretlerinindir.

Bende
Esseyyid Ebubekir
Cerrah

Sadr-ı âzam bu istidayı 5 Şevval 1182 de Deftardara havale ediyor; ocağın sanatinde mahir olan bu cerrah başısına yardım edilmesine dair eski seferlerde bir kayıd varsa bildirilmesini, eğer yoksa muavenet için yeniden bir şey verilmesini emrediyor. Defterdar keyfiyeti Baş muhasebeden soruyor Baş muhasebe, ocak cerrahlarına mühimmat-ı seferiyye verildiğine dair bir kayıt bulunmadığını fakat orduy-ı hümâyun cerrah

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 85.

başısına kıyasen masarif-i seferiyye için Ebubekir efendiye elli bin akçe ve maiyyetindeki cerrahlardan her birine altışar bin çürük akçe ve cerrah başıya her gün kasap başı ile nüzül emini tarafından on çift ekmek, iki okka et ve iki kile arpa ve diğer maiyyeti cerrahlarına da toplu olarak beş çift ekmek, dört okka et, dört kile arpa ile çavuş mehterlerinden ikisi sütunlu dört çadır ve mekkâreci başı tarafından da yirmi beygirle bir seyis veriliyor 1).

Yine bunun gibi 1225 Sefer 1810 Martta ordunun sahraya çıkacağından bahs ile beş nefer ocak cerrahının harcırahlarının verilmesi hakkında Yeniçeri ocağı cerrah başısı İsmail ağanın bir istidası da varsa da sureti yazılınadı 2).

Ocakta cerrahlardan başka tabibler de vardı; bunlar maaşlı olup bunu her ay alırlardı. 1226 H. 1811 M. tarihli bir istida ile maaşını almak için Sadr-ı âzama müracaat eden Daviçon ismindeki Yahudinin imzası بنده داویچون سر طبیب اوجاغ یکیچریان *bende Daviçon Ser tabib-i ocağ-ı Yeniçeriyan* şeklindedir. Bunun maaşı yüz seksen kuruş idi. Aynı yahudi doktorun 1228 H. 1813 M. tarihli bir istidası daha vardır 3).

---

1) *Başvekâlet arşivi* sıhhiye vesikaları, No. 148 (Cevdet tasnifi).
2) *Başvekâlet arşivi* sıhhiye vesikaları, No. 30 (Cevdet tasnifi).
3) Bu istidanın fotoğrafisi vesikalar arasındadır.

OCAK BAZİRGÂNI

Yeniçeri ocağının malî işleri ve hariçteki alış verişleri ve hududlardaki mevacip yani maaş muamelâtı ocak bezirgânları vasıtasiyle olurdu; bazirgânlık Rumların ve Yahudilerin ellerinde idi 1). Bazan babadan oğla geçen bir gedik halini de almıştı; bunlar ocağa dayanarak birçok dalavere çevirirler, siyasî işlerde rol oynarlar ve ocak alış verişlerinde bir hayli menfaat temin ederlerdi. Bunların bu halleri dolayısiyle bezirgânlık bazan kaldırılarak işleri ocak başyazıcısına verilmiş ve sonra müsait zamanını bulunca rüşvet vererek yine bazirgânlığı temin etmişlerdi.

Ocak bazirgânı olanların İstanbuldaki Valide hanında ve sair hanlarda bir kaç kârgir odaları olup buralarda ocağa ait para eşya ve sair emtia ile defter, vesika ve evrak hıfzedilirdi 2).

---

1) *D'Ohsson* (c. 7 s. 318) Beytülmalciyi yazarken Ocak bazirgânının bunun maiyyetinde olduğunu ve bazirgânın ocağın malî işine bakan bir idare memuru olup her vakit gayri müslimlerden tâyin edilerek çok zamandan beri bu kârlı vazifeye Zonona namında bir musevî ailesinin sahip blunduğunu yazmaktadır.

2) Sadr-ı âzam ve Serdar-ı ekrem Koca Yusuf Paşanın 1203 ca. 16 [1779 Şubat] tarihiyle İstanbulda Sadaret Kaymakamına gönderdiği mektuptan:

« Ocak bazirgânı olanların Âsitane-i saadette olan bir kaç kârgir odaları derununda ocağa dair nukud ve eşya ve emtea ve kuyud ve defatir ve temessükât ve sebeb-i tahrir ve evrak-ı saire mevzu ve mahfuz olup ancak bazirgân-ı sabık cılık Yahudinin ve İstanbulda olan oğlunun, malûm ve meczum itlâfat ve enva-i habasetlerinin zahire ihracı zımnında şimdiden tedariki görülmediği surette zayi ve telef ve belki ihrak ideceği melhuz olmaktan nâşi hâlâ İstanbulda Başyazıcı vekili marifetiyle Valide hanında ve sair mahallerde olan odaların ve sair ocağa dair evrak ve kuyud ve defatir vaz'ı محلّ mazanna olan mahallerin temhir ve tahriri ile harice ihracı lâzımeden olduğunu izzetlû Yeniçeri ağası bâ takrir ifade itmekle işbu rakîme-i halisanemizin vusulünde katiyyen tevakkuf itmeyüp Sekbanbaşı ile bilmüzakere bervechi muharrer husus-ı merkumun tanzim ve tesviyesine himmet ve keyfiyeti bu tarafa tahrir ve iş'ara müsaraat buyurmaları siyakında mektup 16 ca. sene 203 (*Kâmil* tasnifi, mektubî kalemi defterleri).

1223 tarihli bir hükümde görüldüğü üzre Üçüncü Sultan Mustafa zamanına kadar ocakta bazirgân ismiyle bir yabancı bulunmayıp bunun yaptığı işe, Ocak baş yazıcısının bakdığı ve sonra İstavraki isminde bir Rumun Ocak ağalarını elde ederek bazirgân tâyin edilip eline berat verildiği yazılmış ise de 1) bu hizmet daha evvel de vardır; çünkü Ocak bazirgânı David ile Tiryaki Mehmed Paşanın Sadr-ı âzam olmadan evvel aralarında geçen bir macera bazirgânların mevcudiyetini ve ne kadar şımarık olduklarını göstermektedir:

Birinci Mahmud zamanında 1149 H. 1736 M. de Ocak bazirgânı David adında bir Yahudi olup bu tarihte Avusturya ve Rusya ile muharebe olmakta idi. Padişah, muharebe sebebiyle orduya gidecek olan Ağa kapusu yazıcısı Tiryaki Mehmed Efendiyi huzuruna kabul ederek:

"Orduya vardıkda göreyim seni ulûfeyi zayi itme ve zait esameleri bulup ulûfesini virme„ diye tenbih etmiş. Mehmed Efendi Padişahın arzusu gibi hareket eylemiş ve hazine lehine bin iki yüz kise menfaat temin eylemişti; fakat Ocak bezirgânı olan David, bu esamelerin birkaç yüz kisesi kendisine aid olduğundan dolayı Mehmed Efendiye kızmış ve ocakta tesir yaparak Mehmed Efendiyi yazıcılıktan çıkartıp daha aşağı bir yere tayin ettirmek suretiyle hakaret eylemişti.

Epey bir müddet sonra Mehmed Efendi Tersane emini ve oradan Sedaret kethüdası olmuştu. Mehmed Efendi arasıra tesadüf ettikce Davide: "Falan zamanda bana ettiğini bilirmisin, ahdim olsun, vezir olursam seni katledeyim„ der ve Yahudi de buna cevap olarak: "Sen hemen vezir ol da beni katleyle. Ama ben tiryakiden vezir görmedim„ sözleriyle mukabele edip alay edermiş.

Kethüda Mehmed efendi 1160 H. 1747 tarihinde Seyid Hasan Paşanın yerine sadr-ı âzam olunca Yahudi ile olan bu vak'asını padişaha arzetmiş, ocaklıya ettiği hakareti de anlatmış ve padişah büyük mirahuru Davidin katline memur eylemişti. David yeni sadr-ı âzamı tebrik için beklerken elde edilip boğulmuştur 2).

---

1) *Mühimme defteri* No. 227 s. 105, Yeniçeri ağası Mustafa ağaya gönderilen *ferman* müsveddesi.

2) *Müriüt-tevarih* (Umumî Kütüphane nüshası 1160 Hicri senesi vekayii).

Alemdar Mustafa Paşa sadaretinde 1223 recep 23 te ocak bazirgânı Çelipon ismindeki Yahudi, ocak işlerinde suiistimal yapıp kendisine sorulan şeyleri doğru söylemeyip ocağa ait bir takım şeyleri de sakladığından dolayı idam edilmiş, bâdema ocağa gayri müslimlerden bezirgân tayin edilmemesi ve anlara ait vazifenin baş yazıcı tarafından yapılması emrolunmuştu 1). Fakat Alemdar Mustafa Paşanın şehadeti üzerine her dediklerini yaptıran Yeniçeriler, Çelipon'un oğlu Baruh'ın bezirgân tayinini istemiş olduklarından dedikleri yapılmıştır 2). Biraz sonra rüşvet vererek Baruh'un yerine ocak bazirgânlığına Yakovaçi isminde bir Yahudinin tayini hakkında Yeniçeri Ağasının müracaatı üzerine Yakovaçi bezirgân olmuş ve Yeniçeri Ağasına şu ferman gönderilmiştir:

Mucebince amel oluna
Mahmud b. Abdülhamid Han [Tuğra]

İftihar-ül-ümerâ-i velekâbir müstecmi-i cemiulmeali velmefâhir elmuhtas bimezidi inâyetilmelikilkadir bilfiil dergâh-ı muallâm Yeniçerileri Ağası olan Mustafa ağa dâme ulüvvuhû, tevkî-i refi-i hümâyun vasıl olıcak malûm ola ki dergâh-ı muallâm Yeniçerileri ocağının ötedenberu müstakillen bazirgânı var iken mukaddema ocak bazirgânlığı külliyyen ref ile ocağ-ı âmiremin vaki olan ahzü ita mesalihi baş yazıcı bulunanlarla rüyet olunmak üzre bâlâsı hatt-ı hümayunumla müveşşah bir kıt'a emr-i âlişânım ısdar olunmuş ise de bu suret ocağ-ı âmiremin usulüne mugayir olduğundan başka ahz ve italarının rüyet ve tesviyesine sekte îras olunmuş olmaktan nâşi maktul ocak bazirgânının oğlu Baruh'un kemafissâbık ocak bazirgânı nasp ve tayîn kılınması hususuna bilcümle ocaklu kullarım niyaz ve istirham eyledikleri Yeniçeri Ağası esbak tarafından bâ takrir ledelinhâ olbapta şerefriz-i sudur olan hatt-ı hümâyun-ı şâhânem mucibince mukaddem sudur iden emr-i âlînin kaydi terkin ile mersumun ocak bazirgânı nasbolunması babında 1223 senesi evasıt-ı zilkadesinde emr-i şerifim sâdır olmuştu. Ancak sen ki Ağay-i

---

1) Başvekâlet arşivi dolap 2 sandık 68, Hat-tı Hümayun No. 91 Alemdarın bu telhisinin üzerine ikinci Sultan Mahmud «bu tertip pesendide-i mülükânem olmuştur.» diye yazmıştır.

2) *Mühimme defteri*, 227 s. 182 ve dolap vesikaları, dolap, 2. sandık 68; Hat-tı Hümayun 101.

mumaileyhsin bu defa derbâr-ı saltanatıma takdim eylediğin takrirde elhaletühazihi ocağ-ı âmiremin bazirgânlık hizmetinde olan Yakovaçi nam bazirgânın sadakat ve istikametinden bahsile sabıkı misillû yedine emr-i celil-ül-kadrim itası niyazında olduğu işaret kılınup divan-ı hümâynnumda mahfuz kuyûd-ı ahkâma müracaat olundukta vech-i muharrer üzre tarih-i merkumda emr-i şerifim virildiği mastur ve mukayyed bulunmağla.... Cemaziyelevvel sene 1232 1).

Ocağın kaldırılmasına kadar devam eden ocak bazirgânlığı anınla beraber tarihe karışmıştır. Rivayete göre ocak bazirgânının akrabasından bulunan ve ocaklıya hülûl ederek mukataat ve iltizamlarla çok para kazanmış olan şabçı Bohoraçi, eşkinci tahririne başlandığı zaman Ağa Hüseyin Paşa ile İzzet Mehmed Paşaya, hiç beşyüz yıllık ocağın kabul etmediği talim başa çıkar şey midir? bunun muhatarası çıkar, başınızın çaresini arayınız, dediği ve eşkinci taliminin kabulüne dair olan hüccetin Ağa kapusuna gelişinde ocak bazirgânının dahi bu işle eğlendiği bilindiğinden vak'ayi müteakip her ikisi de idam edilmiştir 2).

---

1) *Başvekâlet arşivi*, Emirî tasnifi vesikalar (İkinci Mahmud devri, No. 9758).

2) *Cevdet Tarihi*, c. 12 s. 176 (Matbaa-i Osmaniye tab'ı).

YENİÇERİLERİN ULÛFE VEYA MEVÂCİBLERİ

Teşkilât kitabımızın birinci cildi olan "Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal" kısmında görüldüğü üzre Kapukulu askerine üç defada maaş verilmesi usulü Büyük Selçuk Devletiyle ondan ayrılan bir kısım devletlerde ve nihayet Osmanlılarda da tatbik edilmişti. Yeniçerilerin ilk devirlerde kapuya çıktıkları yâni Ocağa kaydediidikleri zaman yevmiyeleri ikişer akçe idi; bu miktar on yedinci asrın başlarından itibaren üç akçeye çıkarılmıştı 1).

Yeniçerilerin maaşlarına *ülûfe* ve *ûlefe* denildiği gibi resmî defterlerinde de *mevâcib* ve *vacib* ismi de verilmişti; mevâcib tabirini Memlükler kullanmışlar ve Osmanlılar onlardan almışlardır.

Mevâcib veya ulûfe üç ayda bir Divan-ı Hümâyunda Vezir-i âzam veya Sadr-ı âzamın huzuriyle verilirdi. Resmî sene, arabî aylarından hicrî kamerî olduğundan mevâcib defterlerinde bu ayların isimlerinin birer harfi alınarak üç ayın adı üç harfle ifade olunmak suretiyle bir rümüz hasıl olmuştu. Muharrem, Safer, Rebiulevvel aylarına bu üç ayın ilk harfleri olan M, S, R. nin birleşmesiyle *Masar* adı verilmişti. Rebiulahır, Cemaziyelevvel, Cemaziyelahır aylarına bu ayların başlarındaki R, C, C. harfleri verilmek suretiyle *Recec* denilmişti. Receb, Şaban, Ramazan aylarından ilk ikisinin baş harfleriyle Ramazanın (n) harfi birleşerek *Reşen* denilmiş ve nihayet Şevval, Zilkade, Zilhicceden evvelkisinin son harfi ile diğerlerinin baş harfleri alınmak suretiyle de senenin son mevacibine de *Lezez* ismi verilmiştir 1).

---

1) *Hammer*, on beşinci asır ortalarından sonra iki akçe olan yevmiyenin arttığını söyliyor; fakat on yedinci asır başlarında yazılmış olan *Kavânin-i yeniçeriyan*'da Yeniçerilerin kapuya çıkarlarken ilk aldıkları iki akçe yevmiyenin üç akçeye iblağının Birinci Sultan Ahmed zamanında olduğunu yazmaktadır (*Hammer*, Ata bey tercümesi, c. 1, s. 140 ve *Kavânin-i yeniçeriyan* varak 42).

1) *Kavanin-i yeniçeriyan*, varak 59 ve mevâcib defterleri. Ayların isimleri de defterlerde ve vesikalarda kısa olarak gösterilmiştir. م — Muharrem, ص — Sefer, را — Rebiülevvel, ر — Rebiülahar, جا — Cemazi-

Ulûfenin muntazam verildiği zamanlarda Masar ulûfesi Muharremde, Recec ulûfesi Cemaziyelevvelde ve Reşen ile Lezez de bir arada olarak Şaban ayı içinde veya bu ayın sonlarında tevzi olunurdu 1). Son iki maaşın birden verilmesine قسطين مواجبى *Kısteyn mevâcibi* denilirdi. Bu suretle üç ayda bir olarak dört kıst'da verilmesi icap eden mevâcib üç defada veriliyordu. Mevâcibin bu tarzı varidatın mükemmel olup hazinede para bulunduğu zamanlara ait olup muharebeler sebebiyle hazinede para azaldığı ve maaşa yetişecek para bulunmadığı zamanlarda ulûfenin tedahüle kaldığı vakiydi. Ulûfe tevzii mutlak surette salı günü olurdu 2).

Yeniçeriler ocağa girdikten sonra terakki ve fevkalâde hizmetlerine göre yevmiyeleri artardı. Onaltıncı asır başlarında Yeniçeri ocağındaki efrattan en çok yevmiye alanların gündeliği beş akçeyi geçmezdi 3). Fakat bu miktar sonradan tedricen artmıştır. Takriben onaltıncı asır sonlarına kadar en yüksek Yeniçeri yevmiyesi sekiz akçeye kadar çıkmıştı 4). On yedinci asır başlarında yani 1603 te Sultan Ahmed'in cülûsunda verilen cülûs terakkisi yani yevmiye zammı sebebiyle nefer

---

yelevvel, ج — Cemaziyelahır, ب — Recep, ش — Şaban, ن — Ramazan, ل — Şevval, لا — Zilkade, ذ — Zilhicce.

1) *Raşit Tarihinde* 1119 H. 1707 M. de kısteyn maaş olarak Masar ve Recec aylıkları Şaban iptidasında verilmişti. Demek maaş zamanı gecikmişti. *İzzi Tarihinde* Masar ve Recec mevacibinin «ötedenberu kısteyn mevâcibinin gurre-i Ramazan ve yahut Ramazana birkaç gün kala verilmesi» mutad olduğu yazılıdır (s. 251) *Müri-üt-tevarih*'te de kısteyn mevâcibinin yani Reşen ile Lezez'in Şabanda verildiği mukarrerdir. *Tarih-i Askerî-i Osmani*de (s. 71) bir kıst mevacibin Muharremde ikincisinin Cemaziyelevvelde ve son iki maaşın da Şaban ayında verildiği yazılıyor. (1181 H. 1767 M.) tarihli bir vesikada (Darphâne vesikaları 99, Cevdet tasnifi) kısteyn mevâcibinin Şabanda verildiği görülüyor.

2) 1139 H. 1727 M. senesinde Ramazanın ilk günü salıya tesadüf ettiğinden divan erkânının ve askerin oruçtan müteessir olmamaları içün maaş iki gün evvel yani 29 Şabanda verilmişti (*Raşid*, c. 6 s. 455); fakat bu, ender vaki olan hallerdendi.

3) *L'origine des Turcqz* [T. S. Kantakazen].

4) Kanunî zamanında Vezir-i âzam İbrahim Paşa 1533 senesinde Ferdinandın elçileriyle görüşürken «filasıl Yeniçerinin yevmiyesi yarım akçeden ibaret idi, sonra tedricen beş akçeye kadar çıkmıştır. Lâkin sıra neferinin sekiz akçeden ziyade aldığı yoktur» demişti. (*Hammer tercümesi*, c. 5 s. 130).

olan Yeniçeri ulûfesinin son haddi dokuz akçeyi bulmuştu 1). Bu asır ortalarında ise cülûs terakkileri dolayısiyle Yeniçeri yevmiyesinin en yükseği on ikiye çıkmıştı 2). Bu miktarlar Yeniçeri neferlerine ait olup korucularını yevmiyeleri tabiî daha çoktu. Yevmiyenin çoğalmasının sebeplerinden biri de tağşiş dolayısiyle paranın âyarının bozulup kıymetinin düşmesi idi.

***

Her mevâcib için ocakta Yeniçeri efendisi dairesi tarafından üç defter tertip olunurdu; bu defterlerin başında maaş verildiği zaman Yeniçeri Ağası kim ise anın adiyle Yeniçeri kâtibinin ismi yazılırdı. Meselâ 1033 H. 1623 M. tarihli siyakatle yazılmış olan mevâcib defterinin başlığı şöyle idi:

یا حی یا علی یا باقی یا معین

دفتـــر

یکیچریان درکاه عالی لازال عالیاً یا علی یا باقی کوچکان
درویشان غازیان محبان حضرت سلطان حاجی بکتاش ولی
قدس الله سره العزیز درواجب مصر سنه ١٠٣٣

جماعتـــ

یکیچریان درکاه عالی درزمان حضرت بایرام آغا (آغاء) یکیچریان
درکاه عالی و کاتب یکیچریان مالقوج افندی

1074 H. 1663 M. tarihli ulûfe defterinin başında da yine siyakatle şu yazı görülüyor:

هو

رب یسر ولاتعسر رب تمم بالخیر

دفتـــر

یکیچریان درکاه عالی لازال عالیاً کوچکان
درویشان سلطان حاجی بکتاش ولی قدس سره العزیز

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 42.

2) «İbtida çıktıkda bir Yeniçeri üç akçe ile yazılur, sonra terakki olur, eski olur, sekiz olur on iki akçeye varınca; andan ziyade Yeniçeride ulûfe olmaz» *Koçu Begin Teşkilât Mecmuası*, s. 12; *Marsigli*, Yeniçeri yevmiyelerinin 3 ile 8 akçe arasında olduğunu yani asgarî üç ve âzamî sekiz akçe aldıklarını yazıyor (Bay Nazmi tercümesi s. 90).

و نورالله مرقده الی یوم الدین در زمان مصطفی آغا آغاء
یکیچریان درکاه عالی و محمد افندی کاتب یکیچریان درکاه
عالی در واجب لذذ سنه ۱۰۷٤

Her ulûfede üç defter tertib edildiğini biraz evvel söylemiştik. Bunlardan اصل *asl* adı verilen birinci ve ana defter Yeniçeri efendi dairesinde dururdu; buna asl denilmesinin sebebi bir maaş evvelki defterden aynen nakledildiğinden dolayıdır. İkinci defterin adı مكرر *mükerrer* olup asl olan defterin tekrarından ibaret olduğu için bu isim verilmiştir; bu defter piyade mukabelecisi denilen maliye memurunda bulunup bu memur diğer defterlerle mukabele eder, şayet yanlışlık varsa tashih edip yanına kendi kalemiyle tashih edildiğine dair *sah* işaretini kordu. Maaş defterinin üçüncü suretine *hazine* ismi verilir ve Padişaha takdim edilirdi. Hazine defteri, Padişah veya silâhtar tarafından bir maaş evvelki hazine defteriyle karşılaştırılır ve eğer hile karışmış ise tahkik olunarak müsebbibi ceza görürdü 1); fakat Padişahlara hazine defterinin takdimi usulü Üçüncü Murad zamanından sonra terkolunup mukabeleciye verilen mükerrer deftere *hazine* ismi verildi 2) ve Dördüncü Murad zamanına kadar iki defter tutuldu. Marsigliye göre bu defterin hazırlanması şöyle olurdu 3):

Her üçüncü ayın son haftasında her orta ve bölüğün çorbacısı hazırlamış olduğu kendi orta veya bölüğünün defterini götürerek teslim ederler; anların hepsi bir araya getirilerek iki nüsha üzerine maaş defteri tertip edilirdi ki Kavânin-i Yeniçeriyanın kaydîle tetabuk etmektedir; fakat bu iki defterden birinin hazine memuruna ve diğerinin Başçavuşa verildiğini Marsigli yazıyorsa da buna dair bir kayda başka yerde tesadüf edemedim; hazine memurunu mukabeleci farzetsek bile

---

1) Bu üç deftererden biri asıl olup biri Yeniçeri kaleminde durur, biri piyade mukabelecisine verilir ki ana mükerrer derler ve biri de hazine defteri olup oda Padişaha verilirdi (*Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 59, 102, 103).

2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, üçüncü Muraddan sonra iki defter tutulduğunu yazıyor. Halbuki dördüncü Maradın yanında bir üçüncü defter bulunduğu görülüyor. Demek ki dördüncü Murad esas tarzı ihya etmiş olacak. Bunun vesikası bundan sonraki notlardadır.

3) *Tarih-i Askerî-i Osmanî*, s. 73.

Başçavuşa niçin verildiğini anlayamadım; bu olsa olsa maaş almak için Yeniçerileri çağıran Başçavuşun her ortaya, tefrik edilen kise adedini bilmesi ve ona göre orta neferi celbi için torbaları kontrol ederek bir yanlışlığa meydan verilmemek istemesinden ileri gelebilir.

Ulûfe defteri mukabele olunurken kanun üzre rakamlar mukabele edilip isimlere bakılmazdı 1). Bu tarz sonradan suiistimâle yol açmıştı. Kanunî Sultan Süleyman her üç ayda bir kendisine takdim edilen hazine defterini bir maaş evvelki hazine defteriyle karşılaştırarak bir hileye meydan verilmemesine dikkat edermiş. Hatta Rüstem Paşanın sadaretinde Paşaya intisabı olan Yeniçeri kâtibinin hilekârlığına vakıf olan Padişah derhal bu kâtibi öldürtmüştü 2). Yeniçerilerin maaş defterinin her hangi bir kısmını yazan kâtip ona imzasını atardı. Dördüncü Murad da ulûfe işine ehemmiyet vermiş ve bizzat kontrol etmişti 3).

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 59.

2) Kanunî Sultan Süleyman Halkalı'da bir bağçe yaptırırken (Halkalı Ziraat Mektebinin olduğu yer) burada çalışan Acemilerden üçünü göstererek bunların kapuya çıkmalarını İstanbul ağası Saka Mahmuda emretmiş. İstanbul ağası bunlardan daha kıdemli iki neferin mevcut olduğunu söyleyince anların da beraber çıkmalarını söylemiş. İstanbul ağası Padişahın iradesi gibi beş oğlanın kapuya çıkmasını yazmış. Yeniçeri kâtibi bundan istifade ederek kendi gemisinde çalışan iki nefer Acemiyi de bunların arasına katarak Yeniçeri ocağına kaydetmiş. Maaş defterleri tamam olup hazine defteri Hükümdara takdim edildikten sonra Padişah, bir maaş evvelki hazine defteriyle yeni defteri karşılaştırınca kendisinin emrinden hariç iki neferi kimin yazdığını tahkike başlamış; nihayet bu iki neferin Yeniçeri Efendisinin gemisinden geldiği anlaşılınca Yeniçeri ağasını çağırarak sormuş, o da işi söylemiş; bu hale hiddetlenen Padişah: «Bana lâzım bir müstakim kulumsun yoksa şimdi başını alırdım, ben üç nefer oğlanı *Bedergâh* eylemişken İstanbul ağası anlardan eski iki oğlan vardır deyince anları da Bedergâh eyledim. Yeniçeri kâtibinin gemisindeki oğlanları kapuya çıkmak lâzım gelince sen ocakta benim vekilimsin, sahib-i arzsın sana bildirse, sen de bana bildirsen ben anı yapmaz mıydım? Bir kâtip, sen benim vekilim iken seni beğenmiye ve ben Padişah iken benim hükümetime karışa, ol takdirce ne sen ağalık idebilirsin ve ne ben Padişahlık idebilirim» diye kâtibin katlini emretti; sürgün ile hayatını kurtarmak istediler, mümkün olmadı; Midilliye yollanıp yolda iken arkasından adam gönderüp öldürttü (*Kavanin-i yeniçeriyan*, varak 106 b: ilâ 108 a).

3) Arz-ı bende-i bîmikdar budur ki

Husrev Paşanın azlinden sonra ihrac olunup virilen yüz kırk üç

Yeniçerilerin kütük denilen *asl* defterindeki degişiklik mutlak surette Yeniçeri efendisinin kalemiyle olurdu. Maaş arabî ayı üzre verildiğinden bir ay yirmi dokuz ve bir ay otuz hesabı üzre bir buçuk günlükleri eksik çıkardı 1).

Maaş hazırlanıp tevzi edilmeden bir hafta evvel *yazı* denilen bir muamele geçerdi. O da şöyle olurdu: Kapukulunun Maliyece paraları tedarik idilince Defterdar, Baş bakikulunu kuyruklu yanı kendi imzasını havi beş altı tezkire ile Paşakapusuna gönderir. Baş Bakikulu burada kethüda beği görüp yazı olduğunu söyler ve tezkereleri kendisine verip pençelettirir; bundan sonra Baş bakikulu tezkireleri alup Sadr-ı âzamın yanına gider, o da tezkirelerin üzerindeki pençenin üstüne *sah* diye işaret kor ve tekrar Baş bakikuluna verir ve defterdara gönderir Sadr-ı âzam *sah* yaptıktan sonra Divâna çıkarak Muhzır ağayı çagırır ve *Yeniçeri ağasına söyle yarın yazdır* diye Ağa kapusuna gönderir 2) Yeniçeri ağası keyfiyetten, Yeniçeri efendisini haberdar eyler.

Yeniçeri efendisi kanun üzere Vezir-i âzamı ziyaret ile verilecek mevâcibin icmal defterini kendisine takdim eder 3); Vezir-i âzam bu icmal defterini alarak keyfiyeti bir telhis ile Padişaha arzedip maaş verilmesine müsaade ister ve icmal defterini de telhise raptederek beraber gönderir, bunun üzerine Padışah ulûfe verilmesine müsaade eyler.

1133 H. 1720 M. senesinde ve Damad İbrahim Paşa sadaretinde Padişah üçüncü Ahmed'e takdim edilen bir telhis

---

mukabele defterinden esamileri ihrac olunup Rikâb-ı Hümâyunlarına arzolundukta çalınup defterden ihraç olunmak bâbında Hatt-ı şerifleri ferman olmuş idi. Mahallinden çalınup defterden ihrac olunmuştur, hâlâ tekrar mukabeleden bir suret ihrac olunup gönderildi; huzur-i hümayunlarında olan defter ile tatbik olunup ol defterden dahi esamileri çalınsa münasip fehm olunur. Gönderilen defter manzurları oldukta emrü ferman Padişahımındır. (Sultan Muradın Hat-tı Hümâyunları, *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, sene 7 s. 129. Ahmed Refik).

1) *Buyruldı Mecmuası*, varak 14 (Tarih-i Osmanî Encümeninden Tarih Kurumuna verilen kitaplar arasındaki Mecmua No. 39 ve Defter-i yevmiye oda-i teşrifat s. 54.

2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 59.

3) *Başvekâlet arşivi*, Emirî tasnifi vesikalar (Ahmed-i salis kısmı, 22010), bundan maada İkinci Mahmud devrine ait iki mevsuk telhisinin fotoğrafileri vesikalar arasındadır.

ile Hatt-ı hümâyun suretini aşağıya yazıyorum:

Arz-ı bende-i bîmikdar budur ki şevketlû kerâmetlû mehâbetlû, inâyetlû veli nimetim efendim Pâdişâhım,

Hazret-i hüdâ-yı müteal menba-ı pürcûd olan mübarek vücud-ı şevketmevfûr-ı tâcidârilerini hemîşe hıfz ve sıyanet-i samedanîsinde masun ve mahfuz eyleyüp saye-i hümâpâye-i mülükânelerin âmme-i enâm ile bu abd-i müstehamları üzerinde aleddevam müstedam eyleye âmin.

Şevketlû inayetlû efendim, tekaütleriyle maan mülâzım-ı dergâh-ı muallâları olan Yeniçeri ve Sipah ve Silâhdar ve Cebeci ve Topcu ve Top arabacı vesair kullarının bin yüz otuz üç senesi Recec mevâcibi olmak üzre bir kıst mevâcibleri bitevfikihi-taâlâ hâlâ divan-ı mâdelet bünyân-ı şahanelerinde hazır ve amâde olmağla mevâcib-i mezkûrenin icmal defteriyle vaki olan mahlûlât defterleri merfû-ı rikâb-ı cihantâb-ı hüsrevâneleri kılınmıştır; manzur-ı hümâyun-ı hidîvâneleri oldukta mekârim-i seniyye-i mülûkânelerinden mu'tad üzre tevzi ve taksimine izn-i hümâyun-ı mevhibet makrunları erzanî buyrulup ve inşaallah-ü-taâlâ mevacib tevzi olunduktan sonra bûsegâh-ı şâhan-ı cihan olan pişgâh-ı refi-ul-erkân-ı mülûkânelerine arza girilüp kavayim-i serir-i âlâlarına yüz sürülmek ve Moskof elçisi ve Kapu kethüdası dahi huzur-ı hümâyun-ı padişâhânelerinde zemin bus idüp Kapu kethüdası nâmesini rikâb-ı hümâyunlarına tebliğ ve elçiye dahi ahitnâme-i hümâyunlariyle nâme-i saadetmakurunları teslim olunmak üzre müsaade-i hümâyunları erzânî buyrulmak bâbında emrü ferman Şevketlû Kerâmetlû Mehâbetlû İnâyetlû Velinimetim efendim pâdişâhım hazretlerinindir.

Padişah üçüncü Ahmed, bu telhisin üzerine "*mucibince izn-i hümâyunum olmuştur*" diye yazarak telhisi geri göndermiş ve bu müsaade üzerine maaş verilmiştir.

Yeniçerilerin maaş icmali ve ocaktaki mahlüller Sadr-ı âzamın arızasiyle beraber takdim edilmek suretiyle vaziyet hulâsa olarak Padişaha bildirilmiş olurdu. Bazan muharebelerin devamı ve varidat noksanlığı, tahsilâtın yapılamaması sebebiyle Yeniçerilerin maaşı, zamanında tedarik edilemiyerek açık kalırdı; bunu temin için eğer mevcud varsa, iç hazineden ödünç para alınarak maaş verilir ve sonra bu para yerine konurdu; bazan

orada da para olmadığından saraydaki gümüş takımları eridilerek para kesdirilir ve bazı kerre de Darphaneden açık tamamlanırdı.

1224 H. 1809 M. senesine mahsuben verilecek mevâcibin tamam olmamasından dolayı Darphane ile sair yerlerden açığın kapatılmasına dair İkinci Mahmud'a takdim edilen bir telhis ile Hat-tı hümâyun suretini aşağıya yazıyorum 1).

Şevketlû Kerâmetlû Mehâbetlû Kudretlû Velinimetim Efendim Pâdişâhım.

Divan-ı Müşeyyid-ül-erkân-ı mülûkânelerinde tevzi ve îtâ olunan umum Kapu kullarının mevâcibleri Devlet-i âliyyenin umur-ı mûtena bihâsından olmak mülâbesesiyle senesi dühulünden mukaddem mevâcib-i mezkûrın tertibi yapılup defteri takdim ile tanzim oluna geldiğinden ikiyüz yirmi senesine mahsuben verilecek mevâcibin tertibi defteriyle cemî-i emval ve varidat-ı mîriyye ve masarifat-ı mukarrerenin hulâsat-ül-hulâsa defterini bu defâ defterdar efendi kulları bend bend mufassal bir kıta takririyle takdim itmekle mârûz-ı mekârim mevfûr-ı tacidarîleri kılınmağin mutaleasından malûm-ı âlileri buyrulur. Takrir-i mezkûrda beyan buyurulduğu üzre filasıl mevacib tertibi noksan olup bu defa hezar dikkat ve ihtimam ile on üç bin altıyüz kise akçeye doldurulmuş ise dahi yine zuhur iden küllî kesri, zarurî Darphane-i âmirelerinden ve mahall-i saireden tertip ve tahsis ile tekmile mütevakkıf olmağla mucibince tanzimine muvafık irade-i behiyye-i tâcidarîleri buyrulur ise defterdar efendi kullarının zikrolunan takriri bâlâsına mübarek hattı şerif-i inâyet redîf-i mülûkâneleri suduru iktiza ideceği muhat-ı ilim-i âlem arâ-yı şehriyarîleri buyruldukta emrü ferman Şevketlû Kerametlû Mehâbetlû Kudretlû Velinimetim Efendim Pâdişâhım hazretlerinindir.

Padişah bu telhis üzerine:

Benim Vezirim,

Defterdarın istidası üzre Hatt-ı Hümâyunum keşide olunmuştur. Bundan böyle göreyim anı vaktiyle âmâde itmesinin tedarikine dikkat ve ihtimam eylesün. İtmamiyle verilmesi matlûb-ı şûhânemdir.

---

1) *Başvekâlet arşivi* vesikaları, dolap 2 sandık 68. Hat-tı Hümayun No., 177,

Hatt-ı Hümâyununu yazarak telhis ile ana raptedilen defterdarın takririni iade eylemiştir.

Kapukulu efradının maaşlarının uzayarak verilememesi Yeniçerilerin küsgünlüğünü mucib olacağından hükümetin bilhassa dar zamanlarda bütün gayreti bunu temin etmeğe inhisar etmekte idi; maaşların muntazam verilemediği zamanlar olurdu; bu, muharebe veya muharebeden sonraki malî buhran hüküm sürdüğü zamanlara tesadüf iderdi. 1768 ve 1787 harplerinin epeyi uzun sürmelerine mebni bu seferlerin son zamanlarına doğru parasızlıktan maaşlarda dört senelik bir teraküm hasıl olmuştu. 1209 senesi Muharreminin dokuzuncu salı günü [1794 Ağustos] Yeniçeri mütekaidlerinin 1205 H. 1790 M. senesine ait مصر Masar maaşı ve Eşkinci Yeniçerilerin ise aynı seneye ait رجج Recec ulûfeleri verilmişti ki arada dört senelik birikmiş maaş var demekti 1). Bu gibi müterakim maaşlara *Mande mevâcib* denilmekte idi 2).

***

Yeniçerilerin maaşları sarı meşin torbalar içinde idi; takriben 1021 H. 1612 M. senesinde Nasuh Paşa sadaretine kadar bu keselere orta veya bölüğün maaşları konurdu. Maaş, divanda dava dinlenip ashab-ı mesalih dağıldıktan sonra tevzi edilirdi. Divan günü mehterler, ulûfe keselerini divanhane içine getirip Sadr-ı âzam ve diğer vezirlerin önlerindeki masa üzerine onar onar dizerlerdi 3). Maaş tevziinde biraz aşağıda bahsedeceğimiz merasim onaltıncı asırdan sonra ihdas edilmiştir; evvelce ulûfe bir uğurdan çıkar ve Divan-ı hümâyun yanındaki hazine önünde her odanın çorbacısı varsa ona, yoksa odabaşısına verilirdi. Verilen keseler bağlı idi, Çorbacı veya Bölükbaşılar bu kiseleri ruznâmeci, veznedar ve Yeniçeri kâtibi huzurunda alırlardı; bu suretle maaş hazine önünde tevzi olunurdu. Bunlar, torbaları alınca Vezir-i âzam ve sair vezirlerin önlerinden geçip

1) *Vak'anüvis Halil Nuri Bey*, bu mevâcibde Yeniçerilerin 1816 Kise-i divanî [bir Kise-i divanî 416 kuruştu] aldıklarını yazmaktadır. (Kütüphanemizdeki nüsha. s. 4) 1210 senesindeki mevâcibde Yeniçerilere 1845 kese verildiğini yine ayni tarih yazıyor. *Netayic-ül-vukuat*, 1220 H. 1805 M. Masar mevâcibinde 1996 Kise-i divanî tevzi edildiğini beyan ediyor (c. 3 s. 87).

2) *Raşit Tarihi*, c. 5 s. 153.

3) *Nimetî Efendi Kanunnâmesi* (Kanun-ı ulûfe s. 17).

giderlerdi. Daha sonra Nasuh Paşanın sadaretinde anın emriyle defterdarların mevâcibi kubbe altında tevzi eylemeleri kanun oldu 1) ve bundan sonra bu tarz, ocağın ilgasına kadar devam etti.

Nasuh Paşa zamanındaki kaide mucibince kubbe altı denilen Divan-ı hümâyunun bulunduğu mahalde mutat üzre divan müzakeratı başlar; divan boyunca mehterlerin getirdikleri sarı keselerin arkası alınınca Sadr-ı âzam maaşın tevziine müsaade edilmesi için içeri bir telhis gönderir; telhisin üzerine maaşın verilmesine dair hatt-ı hümâyun yazılıp iade edildikten sonra Muhzır Ağaya haber verilir, o da ocaklıları haberdar eder; bunun üzerine büyük Ruznâmeci Defterdarın yanında durup ulûfe alacakları sırasiyle okur ve iptida Yeniçeri ocağından başlanır ve her ocak gelip alırdı 2).

Yeniçerilerin ulûfesi ayrı bir yere konup bölük ve orta mevcutlarına göre keselere konur, yani her bölük ve ortanın müteaddit keseleri ayrı ayrı bulunurdu. Yeniçeriler gelip orta kapıda beklerler, Sadr-ı âzam ve sair Divan heyetini selâmlarlardı; bunu müteakip Yeniçeri kethüdasiyle Ocak ağaları gelip Sadr-ı âzamın eteğini öperler, bunlar gelince Vezirler ve Divan erkânı ayağa kalkarlar; Ocak ağaları Yeniçerilerin maaşları tamam oluncaya kadar el kavuşturup Vezir-i âzamın huzurunda dururlar ve ulûfe tamam olduktan sonra yine etek öpüp çıkarlardı 3).

Ulûfe tevziinden evvel Yeniçerilere Saray matbahında pişen çorba ile pilav ve zerde verirlerdi; bunlar Babüssaâde denilen iç kapı önüne konur; bu sırada kubbe altı önünde duran Başçavuş elbisesinin eteğiyle işaret eder etmez orta kapuda duran Yeniçeriler hemen koşarak yemeklerini alıp Saray avlusunda yerlerdi. Yeniçeriler küskün olup bir vak'a çıkaracakları zaman gerek ulûfe merasiminde ve gerek nöbetle geldik-

---

1) *Vakayi-i Tarihiyye* varak 90 b. ve 150 a. (Esat Efendi kitabları No. 2151) mehazlerimizden olan *Kavânin-i Yeniçeriyan* (varak 54) de Yeniçerilere maas verilirken divan-ı hümayunda yapılan merasimden bahsetmeyor ve şöyle diyor « Yeniçeri yoldaşların ulûfeleri bir ugurdan çıkar, Ağakapusunda bir ugurdan sayılur, dahi her bir odanın çorbocısı varsa nöbetçe ana virilür ». *Kavânin-i Yeniçeriyan* müellifi belki Nasuh Paşa devrinde hayatta değildi. Olsa idi bahsetmesi lâzımdı.

2) *Nimetî Efendi Kanunnâmesi* (Kütüphanemizdeki nüsha s. 17).

3) *Nimetî Efendi Kanunnâmesi*, s. 17

leri alelâde divanlarda çorba içmezlerdi 3). Ramazandaki ulûfe tevziinde askerin oruçlu olmasına mebni çorba, pilâv ve zerde verilmeyip anın yerine söğüş verilmesi âdetti 4). Ramazanın on beşinde Padişahların Hırka-i şerif ziyaretinde Yeniçerilerle diğer Kapukulu ocaklarına Hırka-i şerif ziyaretini müteakip saray matbağından tepsilerle baklava verilir ve bu tepsiler alayla kaldırılırdı; her ortanın gümüş meşin önlüklü aşçı ustaları ve bellerine dolama üstüne puşî saran karakullukçular tepsileri peştimala bağlayıp renkli sırıklara takıp her birini ikişer kişi alıp alay ile kışlalarına götürürler ve buna *Baklava alayı* derlerdi 1).

Yeniçerilerin muhalefetleri bazan maaş tevzii esnasında kendilerine verilen yemeği yememeleriyle meydana çıktığından bunların maaş verilirken çorba içmeleri itaatlerini gösterdiğinden dolayı şükrân olarak derhal kurban kesilirdi 2). Yeniçeriler yemeklerini yedikten sonra yine gelip orta kapuda dururlardı. Bu sırada Yeniçeri ocağı başçavuşu kubbe altı önünde bir mahalde ayakta durup ellerini çaprastvari [yani sağ elin ucu sol

3) Kubbe altında divan kurulduğu zamanlarda her divan günü Yeniçerilerin bir kısmı nöbetle Divan-ı Hümayuna gelirler ve yalnız çorba içerlerdi. Ulûfe merasiminde ise çorba ile beraber pilav ve zerde veriliyordu. Divan muamelâtı Bab-ı âliye intikal edince kubbe altında divan akdi, Yeniçerilere maaş verildiği zamana hasredildi. Bu ulûfe merasiminde *galebe divan* ismiyle sefir kabulü merasimi de yapılırdı.

4) 1203 Ramazan ayında « ertesi Salı günü eyyam-ı sairede de olduğu gibi Divanı hümayun olup pilav ve çorba yerine kanûn-ı kadim üzre Ramazan divanlar-ı resmi olarak Yeniçeriyan neferatı içün söğüş tabh ittirilüp ber resm-i kadîm ihrac-ı mevâcib olundu (*Edip Efendi Tarihi*, ikinci kısım, s. 28 Kütüphanemizdeki nüsha)

1) *Müriüt-tevarih* 1179 H. 1765 M. vekayii arasında (Hırka-i şerif ziyareti ve baklava alayı) *Cevdet*. c. 12 s. 145.

2) Ulûfe tevzii esnasında Yeniçerilerin hüsnü haline delâlet etmek üzre Muhzır ağa, Asesbaşı veya ocak Kapu kethüdası eliyle Vezir-i âzam ile ocak ağalarına akide şekeri verilmek usuldendi. Şekerin adının «akide» olması askerin iyi akidesine delâlet ettiğinden dolayıdır. Bu akide şekerinden Vezir-i âzama beş yüz, Yeniçeri ağasiyle Sekbanbaşıya ve ocak Kethüdasına ikişeryüz dirhem, Başçavuşa elli, Yeniçeri kâtibine otuz, Muhzır ağaya kırk, Zagarcıbaşı, Samsoncubaşı, Kethüdayeri, Başyayabaşı ve Başbölükbaşıya yirmi beşer, Turnacı başıya yirmi, Solakbaşılarla Hasekilere on beşer, orta ve küçük çavuşlarla Mehterbaşı, Talimhaneci ve sairlerine on beşer dirhem verilirdi. En aşağı olarak Muhzırbaşı Odabaşısı beş dirhem alırdı (*Yeniçeri Teşrifat mecmuası*, s. 22).

omuza ve sol elin parmakları sağ omuza gelmek üzere] kavuşturarak yüksek ve kuvvetli bir ses ile aşağıdaki gülbangi çekerdi:

الله الله الاالله باش عریان سینه‌بریان قیلج آل قان بو میدانده نیجه باشلر
کسیلیر اولماز هیچ صوران. ایوالله ایوالله قهریمز، قلنجمز دشمنه زیان، قوللوغمز
پادشاهه عیان، اوچلر، یدیلر، قرقلر، کلبانك محمدی، نورنبی، کرم علی
پیریمز سلطانمز خنکار حاجی بکتاش ولی دمنه دورانه هو دیه‌لم هو

Allah Allah illallah baş uryan sîne püryan kılıç al kan bu meydanda nice başlar kesilir olmaz hiç soran. Eyvallah eyvallah kahrımız, kılıncımız düşmana ziyan, kulluğumuz Padişaha ayân, üçler, yediler, kırklar, gülbeng-i Muhammedî, nur-ı nebî, kerem-i Ali pirimiz, sultanımız hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli demine devrânına hû diyelim hû.

Başçavuş en sondaki *hû* ya gelince Yeniçeriler de yüksek sesle hep bir ağızdan *hû* derlerdi.

Bunu müteakip maaş tevziine ağa bölüklerinden başlanırdı. Başçavuş evvelâ “birinci ağa bölüğü„ diye bağırır, bu bölüğün kara kullukcusu *burada* diye cevap verir. Başçavuş *haydi* derdemez o bölüğün efradı koşup masa üzerinde kendilerine ayrılmış olan keseleri kaparlar 1). Bu oda Yeniçerilerinden kimi bir kaç kese birden kapar ve kimisi de hiç bir şey alamazdı. Keseyi kapanlar bunları omuzları üzerine koyarak alay ile kışlalarına giderlerdi.

Başçavuş bu suretle altmış bir bölük olan ağa bölüklerini ve daha sonra cemaat ortalarını çağırup anlar da yukariki tarzda keselerini kapışırlardı.

Tarih-i Askeri-i Osmanîde merhum Cevat Paşa ve Netayic-ül vukuat sahibi Mustafa Paşa ve bazı ecnebi muharrirler mehaz göstermiyerek bu maaş tevzii esnasında, sıra altmış beşinci yaya ortasına geldiği zaman, Başçavuşun bu ortayı üç defa çağırup üçüncüsünde yoktur cevabı verilince “yok olsun„ diye bağırarak Yeniçerilerin de hep birden “yok olsun„ diye haykırdıklarını yazarlar. Güya İkinci Osmana karşı suî muamelede bulu-

1) *Tornton*, c. 2 s. 49 da maaş tevziini şöyle anlatıyor « Büyük sarı deri torbalar içindeki para, evvelâ divana getirilir, Orada kiseler yığın halinde Sadr-ı âzamın önüne konur, odalara tefrik edilenler sayılarak ayrılır; bu kiselerden beherini ihtiva eden torbalar Divan kapısının önünde yere konup verilen işaret üzerine Yeniçeri bölükleri koşup kaparlar. Mümkün olduğu kadar çok torba kapanlar omuzlarında kışlalarına taşırlar..»

nan Yeniçerinin bu ortadan olduğu veyahut altmış beşinci ortaya iltica eden bir şehzadenin himaye edilmiyerek teslim edilmiş olmasından dolayı 65 inci ortanın isminin defterden külliyyen hâk edildiğini yazarlar 1). Tornton 2) ve D'Ohsson 3) İkinci Osmanın hal'inde bir Yeniçerinin sokakta padişahın üstüne el kaldırmasından dolayi biraderi Dördüncü Muradın 1623 senesinde bu hakareti, Yeniçerinin mensup olduğu altmış beşinci ortayi lağv ve kışlalarını ahıra tebdil etmekle cezalandırdığını yazıyor; yine Tornton, her hafta Yeniçeri odalarına mum tevzi edilirken altmış beşinci bölüğe sıra geldiği zaman ikinci çağırılışta bir zabitın alenî surette "yok olsun„ demesiyle mukabele edildiğini beyan ediyor.

Halbuki elimizdeki maaş defterlerinde altmış beşinci sekban süvari ve piyadesinin isim ve yevmiyeleri miktarı gösterilmiş olduğundan böyle bir hâdisenin neye müstenit olduğu anlaşılamıyor. Olsa olsa Sultan Osmana fena muamele eden Yeniçerinin ismi defterden hâk edilmiş ve kendisine her gece ocakta lânet edilmiş olabilir, yahut Dördüncü Muradın lâgv ettiği orta, kendisinden sonra ihya edilebilir. Osmanlı tarihlerinde buna dair hiç bir kayıt yoktur. Bundan bahseden eserler sonraki tarihlerde yazılmış olduğundan hâdisenin hakikati bilinememektedir.

Divandaki ülûfe işi tamam olduktan sonra vezir-i âzam diğer vezirlerle beraber arza girer, yâni huzura kabul olunur ve padişaha maruzatta bulunurdu. Vezir-i âzam padişahın yanına girmezden evvel kendisine, sızıltı çıkmadan ülûfe vermeğe muvaffak olmasından dolayı biri kürklü, diğeri sâde iki kürk ve Defterdara da bir hil'at giydirilirdi. Vezir-i âzam ile Defterdar hil'atten dolayı berây-ı teşekkür yer öperler ve diğer vezirler padişahı selâmlamakla iktifa eylerlerdi. Bu sırada Defterdar padişaha ülûfe tevziine ve nerelere ne miktar para verildiğine dair olan telhisi okur ve rütbesi vezir değilse okuduktan sonra dışarı çıkardı. Eğer Defterdar vezir ise diğer vezirlerle beraber dururdu 4).

---

1) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*, s. 72, 73 ve *Netayic-ül vukuat*, c. 3 s. 89
2) *Tornton*, c. 2 s. 63.
3) *D'ohsson*, c. 7 (Yeniçerilır kısmı).
4) *Nimeti Efendi Kanunnâmesi* (s. 17)

Ulûfe tevzii bitip keseleri kapanlar kışlalarına gittikten sonra ertesi günü her bir oda toplanarak maaşları verirlerdi 1). Evvelâ eski esamelilerin, yâni kıdemlilerin maaşları verilir ve ertesi günü de çorbacısı huzurunda her neferin hüviyetini gösteren esame pusulasına bakılarak ulûfeleri dağıtılırdı. Her nefer, ismi ve memleketi ile çağrılırdı. Meselâ "Ömer bin Mehmed, Bursalı yevmiye beş akçeden üç aylık şu kadar akçeye müstahik„ diye çağrılır; parayı alınağa gelen nefere çorbacısı "say, al, git„ der, o da sayıp alır giderdi 2). Ulûfesini alanın hüviyyet varakasını göstermesi lâzımdı 3). Yeniçerinin eğer orta sandığına borcu varsa vekilharcı vasıtasiyle o kesilirdi 4). Altmış beşinci sekban ortasına ait otuz dört bölüğün maaşı birden çıkar ve sonra sekbanlar kâtibi bölük bölük dağıtırdı 5).

Hazineden verilip odalara gelen para, orada mutlak surette sayılırdı; fazla gelirse hazineye iade edilir, noksan ise maliyeden alınırdı. Yeniçeriler arasında hazineden bir akçe bile irtikâp eden bütün ocaklı tarafından merdud sayıldığından, buna meydan vermemeğe son derece dikkat edilirdi 6). Hatta Yeniçeriler, en bozuk devirlerinde dahi böyle bir küçüklüğe tenezzül etmemişler ve içlerinden böyle bir âdîliğe cüret eden-

---

1) Divan-ı Hümayunda ulûfe verildikten sonra onaltıncı asır başlarında bunun ağa kapusunda dağıtıldığını *Kavanin-i yeniçeriyan* yazıyor (varak 68).

2) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*, s. 74.

3) *M. Guer, Moeurs et Usages des Turcs*, T. II S. 204-208 (1763, Paris).

4) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*, s. 74.

5) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 71.

6) İkinci Bayezid zamanında ağa divanında ağanın köleleri hizmet ederlermiş; bu tarihlerde Yeniçerilerin ulûfeleri divanda verildikten sonra ağa kapusunda dağıtılmak kanunumuş. Yine böyle bir tevzi esnasında Yeniçeri ağasının kulları arasında dört beş bin Filuri zayi olmuş; bunları sıkıştırmışlar, nihayet sakladıkları yeri bilmemezlikten gelerek işte burada imiş, unudulmuş diyerek bulmuşlar. Bu para bulunduktan sonra ocak ağaları ve ihtiyarları bir yere gelerek, her ne töhmet ki bize isnad olunur kabul ederiz ve lâkin hırsızlığı ve Padişahın malına hıyaneti kabul itmeziz, bir akçe odamızda ziyade çıksa veririz ve eksik ise alırız; imdi bunda biz hariçten kimse istemeziz; ağanın kulunu biz zapt idemeziz, diyüp baş Gediklilerden üç nefer Mehter tayin eylemişlerdi (*Kavânin-i yeniçeriyan*, 51, ve 68).

lerin aldıkları parayı ortaları sandığından vermişlerdi 1). Ulûfe tevzii esnasında bulunmayan Yeniçerinin parası Çorbacı veya Bölükbaşısı tarafından saklanır ve gelince verilirdi. Tevzi esnasında çorbacıları bulunmıyan odalar, komşuları olan bölük veya ortalardan emniyetli birini çağırarak onun huzuriyle ulûfeyi dağıtırlardı 2). Her hangi bir nefere maaş zammı olarak buçuk yani yarım akçe terakki verildiği zaman o Yeniçerinin Yayabaşı veya Odabaşısına elli akçe vermesi kanundu 3).

Yeniçeri odalarına her ulûfede *terakkî* denilen ve müstahiklere dağıtılması icab eden bir miktar akçe verilmesi kanundu. Bu terakki birkaç türlü olurdu. Bunlardan biri *Mukarrer* olup her üç ayda bir ulûfe çıktıkça bütün ocağa aralarında tevzi edilmek üzere verilen üçyüz akçedir. Bu paradan her odaya, mevcudunun az ve çokluğuna göre birer, ikişer, üçer, beşer akçe verilirdi; bu akçeler odalardaki müstahik olanların yevmiyelerine onaltıncı asır ortalarına kadar *buçuk* yani yarımşar akçe verilerek dağıtılırdı. Meselâ üç akçe verilen odanın efradından altı kişiye yarımşar akçe zam yapılmış olurdu. Ağa bölükleriyle Yayabaşıların mukarrerleri onaltıncı asır ortalarından sonra birer akçeye çıkmıştı; yani zamma nail olan Yeniçeri yarım akçe zam alınayıp bir akçe alırdı.

Bu mukarrerden başka Yeniçeri ağası üç ayda 30, Sekbanbaşı 12, Kethüdabey 10, Yeniçeri kâtibi 10, Başçavuş 5, Orta çavuş 3, Küçük çavuş 2, Mukabeleci 10, Kethüda yerinin 4, Turnacı başının 2 akçe mukarrerleri vardı 4).

1) İkinci Mahmud zamanında bir Cumartesi günü Unkapanı semtinde Kazancılar içinde bir hammal, arkasında beş bin kuruşluk para torbasını götürürken elli dokuzuncu bölüğün on altı kadar neferi parayı zorla hammaldan alarak aralarında taksim edip savuşmuşlar; bunun üzezerine Yeniçeri ağası bütün odaların usta ve zabitlerini ağa kapısına çağırarak işi anlatmış ve bu halin bütün ocak için bir haysiyetsizlik teşkil edeceğini söylemiş. Bunun üzerine tekmil odaların çorbacı ve diğer zabitleri bu paranın derhal verilmesini, aksi taktirde elli dokuzuncu bölüğün tamamen ortadan kaldırılacağını beyan etmişler. Bu bölük derhal kendi sandığından parayı sahibine ödemiş ve hırsız neferleri de bulup odalarından tard ile nişanlarını alarak hükümete teslim etmişler ve küreğe kodurmuşlardı (Dolap 8, sandık 220, Hat-tı Hümayun No. 15).

2) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 54 b.

3) *Kanunnâme* (Veliyyüd-din Efendi kütüphanesi, No, 1970 varak 36) sureti vesikalar arasındadır.

4) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 42 a. ve b.

Bunlardan Yeniçeri ağası ile Sekbanbaşı mukarrerlerini tevzi ederlerse de diğerlerinin mukarrerleri kendilerine terakki olarak verilirdi; fakat on yedinci asır içindeki ulûfe defterlerinden Kethüdabey ile diğer bazılarının mukarrerlerinin de tevzi edildiği görülüyor 5).

Yeniçerilere mukarrerlerden başka ocakdaki mahlüllerden de zam yapılırdı; bu mahlulün bir kısmı hazineye kalır, diğer kısmı müstahiklere zam olarak verilirdi 6). Bundan başka Yeniçeri ağasının arzı üzerine hizmeti görülenlerle müstahiklere hükümdar tarafından *in'âm* veya bahşış olarak verilen paralarla da yevmiyelere zam yapılırdı 1). İn'âmlar buçuk yani yarımşar akçe olarak yevmiyelere zam ediliyordu 2).

Ulûfe tevziinde muayyen maaşı olmıyan Yeniçeri kâtibi için her Yeniçeri bir akçe verirdi 3). Her orta veya bölüğün sandığına konulmak üzre ulûfeden ulûfeye Yeniçerilerden *Tas akçesi* ismiyle bir para alınır ve bu para orta veya bölüğün ihtiyacına sarfedilirdi 4). Lezez mevâcibi tevziinde her Yeniçeriye *Kemanbaha* ismiyle otuzar akçe yay akçesi verilmesi kanundu 5).

* * *

Yeniçerilere maaş tevziinin ertesi günü veya birkaç gün sonra

---

5) Bu huausa dair kayıdlar (Ulûfe veya Mevâcib) defterleri kısmında gösterilmiştir.

6) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 42.

1) Yeniçeri ağasına hüküm ki

Hâliyâ Yeniçeri kullarım hakkında mezîd-i inayet-i hüsrevanem vücude getirüp mabeynlerinde tevzi içün beşyüz akçe inayet idüp buyurdum ki zikrolunan akçenin üçyüzü Sekbanbaşı ile giden kullarıma virilüp ikiyüzü bunda olan kullarıma tevzi olunmak mı münasiptir? yoksa tansif olmak mı münasiptir? vech ve münasip ne ise ana göre kullarımın müstahik olanlarına âdet ve kanun üzre tevzi ve taksim idesin. Sene 966 *Mühimme defteri*, 3 s. 19. Hükümdeki Sekbanbaşı ile giden Yeniçeriler, babasına âsi olan Şehzade Bayezidi takip için sevkedilen Yeniçeri kuvvetleri idi.

Yeniçeri ağasına hüküm ki

Hâlyâ Yeniçeri kullarım hakkında mezîd-i inâyetim zuhura getirüp tevzi içün üçyüz akçe inâyet idüp buyurdum ki tayin olunan üçyüz akçeyi âdet ve kanun üzre müstahik olanlara tevzi idesin. Sene 967 Ramazan (*Mühimme defteri*, 3 s. 428) ve *Mühimme*, 7 s. 110 sene 975.

2) *Mühimme, defteri*, 6 s. 127 sene 972

3) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 110 b. Kantakuzen, in *L'origine des Turcz* isimli eserinde de kâtibin her ulûfede Yeniçerilerden birer akçe aldığını yazmaktadır.

4) *Netayic-ül-vukuat*, c. 3. s. 90.

5) *Âyin Ali risalesi*, s. 88 ve *Eyyubî Kanunnâmesi* s. 43.

birinci Ağa bölüğüne Korucu olarak mukayyet olan padişahın Yeniçeri ağası, ve maiyetinin de Yeniçeriler kıyafetinde tebdilen birinci Ağa bölüğü kışlasına gidip taht odasında oturup Kul kethüdasından kırk akçe yevmiye üzerinden maaşını aldığını Hammer ile D'Ohsson ve Cevad Paşa yazıyorlar 1). Padişahın birinci Ağa bölüğüne kayıtlı olmasından dolayı bu kışlada Taht odası ismiyle bir dairesi vardı. Padişah Çuhadar vasıtasiyle aldığı maaşının üzerine bir avuç altın ilâvesiyle bunu askere tevzi ettirirdi. Padişahın bölük defterinde yalnız adiyle babasının adı kayıtlı idi; meselâ Ahmed b. Mehmed, Murad bin Ahmed tarzında diğer Yeniçerilerin isimleri gibi yazılı olduğunu Tarih-i Askeri-i Osmanî beyan etmektedir 2). Yeniçerilere ait tetkik ettiğim muhtelif tarihlerdeki dört Ağa bölüğü defterinin hiç birinde böyle bir isme tesadüf edemedim; buna dair bizim tarihlerimizde ve diğer tetkik ettiğim vesikalarda da hiç bir kayda raslamadım. Şimdiki halde bence vesikası olmıyan bu rivayeti kayd ile iktifa ediyorum.

Sadr-ı âzam divanda mevâcip tevziinin ertesi günü Babıâlide yani Paşa kapusunda Kapukulu süvarileriyle cebeci, topçu ve top arabacı ocaklarının maaşlarını kendisi bizzat başında bulunarak verdirir ve bu suretle bütün ocakların ulûfe işi tamam olurdu.

Mevâcib bir kıst yani bir maaş olarak verilirse iki gün sonraki perşembe günü ve kısteyn yani iki maaş bir arada verilirse cumartesi günü devr olup hesap kapatılırdı 3). Mevâcip itası

1) *Hammer tercümesi*, c. 6 s. 164 ve *D'Ohsson*, c. 7 s. 354 Yeniçeriler Kırımın karışıklığı esnasında Kırım Hanı Kaplan Giray'ın Kefeye kaçarak orada muhafız bulunan doksan birinci cemaat ortasına kaydolunmasiyle de iftihar ederlerdi (*D'Ohsson* c. 7 s. 355), Bunun birinci Kaplan Giray olması muhtemeldir.

2) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*, s. 74.

3) Şevketlû Kerâmetlû Mehâbetlû Kudretlû Veli nimetim Efendim Pâdişâhım

Ötedenberu ihraç olunan kısd-ı vâhit mevâciblerinde Perşenbe ve kısteyn mevâcibinde Cumartesi günü devr-i mevâcip olmak mutad olup bu defa ihraç ve îtâ buyrulan mevâcib dahi kısd-ı vâhit olduğuna binaen Bimennihitaalâ işbu yarinki Perşenbe günü altı buçukta iken devrettirilmek hususuna izin ve ruhsat-ı seniyye-i şehinşahîleri erzan buyrulur ise menût-ı irade-i kerâmet ifâde-i mülûkâneleri idüği muhat-ı ilm-i âlem ârâ-yı cihandârîleri buyruldukta emrü ferman Şevketlû Mehâbetlû Kudretlû Veli nimetim Efendim Padişahım Hazretlerinindir.

Bu telhisin üzerine İkinci Mahmud «İşbu takririn mucebince yarinki Perşenbe günü devrettiresin» diye yazarak telhisi iade eylemiştir (dolap 8 sandık 220 hat No. 16).

yani ulûfe verilmesi ve muhasebe devri dolayısiyle Sadr-ı âzamlara teşekkürü mutazammın bir hatt-ı hümâyun ile beraber devir kürkü denilen bir samur kürk ve bir de mücevherli hançer gönderilmesi kanundu; bu kürk ile hançer, merasim-i mahsusa ile çuhadar ağa veya hükümdarın mukarriblerinden birisi vasıtasiyle gelir ve Sadr-ı âzam tarafından karşılanırdı 1).

1) Sadr-ı âzama devir kürkü ve Hattı Hümâyun ile hançer geldiği zaman bunlar merdivenin üst başından bir basamak aşağıda karşılanır, Sadr-ı âzam divanhane kapusu önünde istikbal eder, gelen şeyleri getiren memur Sadr-ı âzama verir o da Hatt-ı hümâyunu öpüp başına kor ve kürkü bohcasından çıkarup öper ve heman arkasına giyer ve hançeri de beline takar ve bu sırada alkış yapılırdı. Sâdr-ı âzam Hattı hümâyunu okumak üzre Reis-i-elkitabe verir ve maaş verilen yere gider, Reis, Hattı hümayunu orada yüksek sesle okur ve bu sırada kürkü getiren ağaya Sadr-ı âzam kürk giydirir ve maaş sergisinde bulunan ocak ağaları ve defterdar Sadr-ı âzamı tebrik ederlerdi. Sergide bu merasim bittikten sonra Sadr-ı âzam arz odasına gelir, Reis Efendi orada Hattı hümayunu ikinci defa okur ve Padişaha yazılan cevabî arîza, kürkü getiren ağaya teslim edilirdi. Sadr-ı âzam saraydan gelen ağaya bir at ile para verir ve maiyyetine de meşin ve yaftalı kiseler içinde bahşışlar verilir ve ağa geldiği merasimin ayniyle giderdi. Bunu müteakip Paşakapısı ricali ve diğer zevat Sadr-ı âzamı tekrar tebrik ederler ve bu suretle devr kürkü merasimi nihayet bulurdu (*hulâsa Teşrifat Mecmuası* Üniversite kütüphanesi, 2692 varak 45) Bu münasebetle Üçüncü Sultan Ahmedin Nevşehirli damad İbrahim Paşaya gönderdiği Hattı hümayun sureti:

Kutbü Dâire-i Sadaret-i Uzmâ ve şems-i tâbân-ı vekâlet-i kübra olan Vezir-i azâm ve damad-ı Mükerremim

Seni selâm-ı şâhânem ile teşrif eylediğimden sonra multafa-i şâhânemden sana bir sevb samur kürk ve bir kabza mücevher hançer-i Süreyya Gevher Rikâbdar kulum ile irsâl eyledim, Duâ-yı hayrın ruzü leyâl zikrimde eda olundığını divanhane-i ilâhide nakl-i duaya memur olan melâike-i kiramın şahadetleriyle müsbettir. (*Raşid tarihi*, c. 5 s, 276 ve 339) yine devir münasebetiyle İkinci Mahmudun Sadr-ı âzama gönderdiği Hat-tı Hümayun

Sen ki Vezir-i-âzam-ı Sütude şiyem ve vekil-i mutlak-ı sadâkat ilmimsin.

Seni selâm-ı selamet encâm-ı şahanemle teşrif eylediğimden sonra malûmun ola ki bu defa Dergâh-ı muallâm Yeniçerileri Sipah ve Silâhtar ve bölükât-ı erbaa ve Cebeci ve Topçu ve Arabacı ve sair ocaklarımda mevcut olan kullarımın müstahik oldukları bir kıta ulûfelerini cem ve tahsil ve vaktü zamaniyle Der-isaadetimde mevcut kapu kullarıma tevzi ve taksim iderek devr ve tekmil hususunda senin ve Defterdarın ve sair memurların sây ve gayretiniz bâis-i mahzuziyet-i şahanem olmağla hasseten seni taltifen hılâ'-ı fâhire-i mülûkânemden bir sevb erkân samur-ı müstevcib-üs-sürur ve bir kabze murassa hançer-i Süreyya peyker Seferli Kethüdası ağa kulum ile irsâl olunmuştur. Tarafına vüsulünde teşrifat-ı inâyet âyât-ı Padişahanemi hatvat-ı tazim ve ibcal ile istikbal ve leb-i âdâbla takbil iderek duş-ı gayretine iktisa ve hançer-i Süreyya peykeri meyan-ı hamiyye-

Bundan sonra Sadr-ı âzam devr münasebetiyle gelen kürk ve hançerden dolayı teşekkür için huzura kabulünü istîzan eder; padişah kendisini hangi gün kabul edeceğini bildirir ve buna arza girmek denirdi 1); bu kabul resminde Sadr-ı âzam, Şeyh-ül islâm, Yeniçeri ağası ve diğer bazı zevat da bulunurdu.

1103 H, 1692 M. tarihinde mevâcibten sonra Yeniçeri ağası, Defter Emini, Sipah ve Silâhtar ağaları, İkinci Mirahur ve dört kapucu başı arza girmişler ve o tarihe kadar Kul kethüdasiyle, Zağarcı başı ve Samsoncu başıların girmeleri âdet değil iken anlar da huzura kabul edilmişlerdi 2).

Ordu cephede ise İstanbulda ulûfeleri verilen Yeniçeri, Korucu ve tekaütlerin maaş defterleri ayrıca tutulurdu 3). Maaş tevzii işi bittikten sonra harpsiz zamanlarda Sadr-ı âzamlara gönderildiğigibi Sadr-ı âzam Kaymakamınada devr kürkü gönderilirdi.

Ordudaki maaş tevzii de divandakinin aynı olurdu; Sadr-ı âzam ve Serdar-ı ekremin divan çadırında toplanılarak maaş verilirdi; devr esnasında bizzat bulunmıyanların nâmevcut diye künyelerine [م=M] işareti konur yani künyeleri mimlenir ve isimleri çalınarak ocakla alâkaları kesilirdi 4). Devr muamelesinden sonra Serdar-ı ekreme padişahın itimat ettiği bir saray adamı ile yine Hatt-ı hümâyunla, kürk ve hançer giderdi 5).

Her ulûfe tevzii esnasında Kapıkulu efradına Darphaneden bir miktar çil para verilmesi kanundu; eğer maaş bir kıst ise çil para miktarı elli bin kuruşluk ve kısteyn mevâcibi ise yüz bin kuruş olurdu. Maaş tevziinden evvel çil para tedariki için defterdar bir arîza ile Sadr-ı âzama müracaat eder, o da bunu Darphane nazırına havale eyler ve bu suretle çil para

---

tine bend ile daavat-ı hayriyye-i şahanemi tekrar eyliyesin. Her kim ki Devlet-i Muhammediye olan Devlet-i Aliyye-i ebediyyüddevamıma sıdk-ı derunla hizmet ve hulûs-ı kalb ile sana muavenet ider ise Hâk-taalâ iki âlemde bermurad eyliye âmin (*Başvekâlet Arşivi*, dolap 2 sandık 68 Hat No. 79) beyaz üzerine yani re'sen yazılmıs olan gerek bu ve gerek diğer bir Hatt-ı Hümâyunun fotoğrafileri eserin sonundadır.

1) Dolap 1 sandık 23 No. 3,

2) *Raşid Tarihi*, c. 2 s. 182.

3) *Piyade mukabelesi defteri*, No. 3221 (B. Kâmil tasnifi).

4) *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi* c. 6 s. 403.

5) *Raşid Tarihi* c. 3 s. 142 ve *Edip Efendi Tarihi* (Kütüphanemizdeki nüsha kısım 2 s. 5); diğer tarihlerde de ulûfe tevzii münasebetiyle cephede bulunan Sadr-ı âzam ve Serdar-ı ekreme devir kürkü gönderildiği görülüyor.

Darphaneden temin olunurdu. Defterdarın çil para tedariki için Sadr-ı âzama arizası 1):

Arz-ı bendeleridir ki

Ötedenberu iki kıst Kapukulları mevâcibi ihracında Gümüşhane ve gayrühû madenleri hasılâtından Darphâne-i Âmireye gelüp kat olunan zer-ü simin mübayaa faizinden yüzer bin kuruşluk cedid çil para ita olunmak mutad olmağla bu defa bimennihi taâlâ ihraç olunacak seksen bir senesi Masar ve Recec iki kıst Kapukulları mevacipleriçün dahi Gümüşhane ve gayrühû madenleri hasılâtından Darphane-i Âmireye gelen simden yüz bin kuruşluk cedid ve çil para halâ Darphâne-i Âmire Nazırı İzzet Mehmed Beyefendi kulları marifetiyle قطع *kat ittirilüp Hazine-i Âmireye teslim olunmak içün emr-i âlileri ısdarı babında emrü ferman Devletlû İnâyetlû Sultânım hazretlerinindir.*

(Defterdarın kuyruklu imzası)

Bu ariza üzerine Sadr-ı âzam şu buyruldıyı yazmıştır:

Darphâne-i Âmire Emini Efendi,

Telhis mucibince yüz bin kuruşluk cedit ve çil para kat ittirilüp Hazine-i Âmireye teslimine ihtimam eyleyesiz deyû

Buyruldı. Gurre-i Recep sene 181 (1181 M.)

Yeniçerilerin mevâcibleri miktarı mevcutlarına ve paranın rayicine göre zamanla artmıştır. Yeniçerilerin maaşlarından başka kaput ve astar masrafiariyle etleri için verilen zarar-ı lahim ve ağnam bedeliyesi vesaire bir senede mühim bir yekûn tutmakta idi. Bunların bu masrafları her vakit toplu olarak gösteriimeyüp yalnız bazı tarih, kanunnâme ve vesikalarda maaşları yekûnü gösterilmektedir.

Birinci Ahmed zamanında [on yedinci asır başlarında] ve Kuyucu Murad Paşa sadaretinde eşkinci yâni seferber Yeniçe-

1) *Cevdet tasnifi* vesikalar, (Darphane kısmı No. 99) bundan başka ayni sene içinde yani 1181 H. 1767 de bir kıst mevâcib için elli bin kuruşluk çil ve yeni kesilmiş paranın verilmesi hakkında defterdarın bir takriri daha vardır (No. 11) ve yine 1206 H. 1791 M. senesinde müterakim maaşlardan 1204 H. 1789 M. senesi mevâcibi için de çil para hakkında başka bir takrir daha görülüyor (Aynı tasnif vesikaları No. 376).

rilerle, tekaüt, ve Nanhârân denilen Yeniçeri yetimlerinin bir senelik maaşı 100.899.146 akçe idi; bu miktar para 39.282 nefere verilmişti 1). Bu on yedinci asrın son yarısında [1660 senesinde] Yeniçerilerin mevcudu 54.122 ve bir senede yalnız maaşları miktarı 148.477.020 akçe yâni kese hisabı üzere 3.710 buçuk kese ile 17.020 akçe tutuyordu 2).

İşte bu suretle mevcut arttıkça maaş miktarı artıyor; harpler bitip tenkihat yapılınca bu miktarla beraber ulûfe mikları azalıyorsa da buna tamamen muvaffak olunamıyordu; çünkü bir hayli mahlûl esame pusulası sahibi hayatda imiş gibi muamele görüyordu.

Ulûfe veya mevâcib defterleri hakkında izâhat:

Daha evvel ulûfe kısmında söylediğimiz gibi Yeniçerilerin maaş defterleri her ulûfede üç nüsha olarak yılda dörder defa tertip olunmuş ve bunlara *asıl*, *mükerrer* ve *hazine* isimleri verilmişti, bu defterler, Yeniçeri kâtibi dairesinde yazılırdı; on yedinci asır başlarına kadar maaş defterlerinin eskileri Kanunî zamanından beri Yeniçeri efendisi dairesindeki sandıklarda saklanırdı; daha eski defterler ise dış hazinede dururdu; çünki bu defterlerdeki şahıslar hayattan çekilmiş olduklarından dolayı artık bu defterlere müracaata lüzum kalmamıştı 3).

On yedinci asrın son yarısından itibaren Yeniçeri maaş defterlerinin nerelerde saklandığına dair bir kayda tesadüf edilmemekte ise de ocağın ilgasını müteakip Yeniçerilerin maaş defterlerinin Yeniçeri efendisi dairesile şagird halifesi yanında bulunduğu anlaşıldığından 4) eski usulün devam etmiş olduğu

1) *Aynı Ali Risâlesi*, s. 88.

2) *Eyyubî Efendi Kanunnâmesi*, s. 43.

3) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 101 b. bundan sonraki vesikanın bir yerinde eskimiş ve muamelesi bitmiş defter ve senedat da Defterhane ittisalindeki battallar vaz'ına mahsus mahzende hıfzedildiği beyan olunmaktadır.

4) Yeniçeri defterlerinin Ayasofya Hamamı külhanında yakıldığına dair Sadr-ı âzam Selim Mehmed Paşanın bir telhisi müsveddesi:

Mülğa Yeniçeri ocağının yevmiyelerine dair . . . olup olmadığı şifâhen sâdır olan ferman-ı âlileri mucebince şagirdler halifesi Ali Efendi kulları nezd-i çakeriye celp ile ledessual yevmiyeleri nizamını hâvi ve kuyudatını muhtevi olup şagirdler halifesi olanların yedlerinde olan ceride ve defatirin cümlesini bundan akdem götürüp teslim itmiş ve elha-

anlaşılmaktadır.

Ulûfe defterlerini Efendi dairesindeki kâtipler yazarlardı; bunları yazanlar evvelce on beş kâtip iken sonradan bunların adedi kırka ve on yedinci asır başlarında yetmiş ve seksene kadar çıkmıştı.

Yeniçeri ocağının kaldırılmasını müteakip bunlara ait bütün defterlerin Yeniçeri Efendisi dairesindeki kısmı Hacı Saip efendi tarafından diğer kısmı da Sadr-ı âzam marifetıyle Ayasofya külhanında yaktırılmış olduğundan, şimdiki halde elimizde bir senelik maaş defteri olarak 1033 H. 1623 M. tarihli bir defterle kısteyn mevâcibine ait 1074 ve 1075 [1663, 1664] senelerinin iki muntazam defteri vardır. Bunlardan başka 1054 H. 1644 M. tarihli yalnız ağa bölükleri maaş defteri ve parça ve noksan defterler de görülmektedir; mamafih Maliye hazine-i evrakında ve belki Topkapu sarayında da bazı defterlerin bulunması muhtemeldir.

Bu defterlerden 1033 senesine ait ulûfe defterinden Reşen mevacibi kısmını merhum Cevad Paşa görmüş ve bundan ese-

---

letü hazihi gerek kendusinde ve gerek sair ketebesi yedlerinde husus-ı mezkûra dair defter ve evraka müteallik bir şeyi kalmamış idüğini ifade eylemiş ve ocağ-ı mezbur ve sair maan mahv ve ilğa olunan Cebehane ve Sipah ve Silâhdar ve Bölükât-ı erbaa ocaklarının yevmiyelerine dair olan defatir ve evrakın ve canib-i mirîden mübayaa olunan yevmiyelerin cümlesi ve canibi-i mirîden mübayaa olunan yevmiyelerin senedatı cümlesi Defterhâne-i Âmire ittisalinde kâin aklâmın battalları vaz'ına mahsus olan mahzene vaz olunup elyevm derun-ı mahzende mevcut olduğu malikâne halifesi ve baş muhasebe ve mevkufat kisedarlarından tahkik olunmuş ve mülga Yeniçeri yevmiyelerine müteallik şagirdler halifesi yedinde olan defterlerden başka Yeniçeri kâtibi efendilerinin konaklarında mahfuz olan defâtir ve evrak dahi ocağın mahv ve ilgası esnasında Hacı Saib Efendi bendeleri marifetiyle cümlesi ihrak ittirilmiş olduğu haber virilmiş olmağla mahzen-i mezkûrda mahfuz olan defâtir ve evrak bîlüzum olduğuna binaen taraf-ı çakerîden adam tâyiniyle hiç birisi terk olunmayarak Ayasofya hamamının külhanına ilka ile ihrak olunarak cümlesinin itlâf ittirilmesi muvafık-ı rey'i sâmîleri ise.. 1243 Sefer 29 [1827] (Askerî vesikalar, *Cevdet tasnifi* 25937).

Vaka-nüvis Lûtfi Efendi, Yeniçerilerin defterleri, Yeni saraydaki hazine ile Defterhanede mahfuz olup hazinede olan defterlerin hazine önünde ve Defterhânedekilerin At meydanında herkesin gözü önünde yakıldığını beyan etmektedir. (c. 1 s. 152). Topkapu Sarayındaki [yeni saray] defterlerin en eski defterler olması muhtemeldir.

rine bazı nakiller de yapmıştır. Merhum bu defterin bir kısım yerlerini ve künye üzerlerindeki yazıları okuyamamıştır. Filhakika bu defter üzerinde yaptığım tetkiklerde bir kısmını ben de anlıyamadım; mamafih çok yerini halletmeğe muvaffak oldum. Elde bu defterlerden sekiz on dane olsa şifrelerin daha kolay anlaşılması mümkün olacaktır.

Yeniçeri ve diğer Kapukulu ocakları defterlerinin yazıları ve rakamları, siyakat ile yazılmıştır. Osmanlılar malî teşkilât hususunda da Anadolu Selçuklariyle İlhanîleri örnek yapmış olduklarından, maaş defterleriyle tapu kayıtlarını ve malî muamelâtı siyakatle yazmışlardı; bundan dolayı Yeniçerilerin ulûfe defterleri de ayni suretle tutulmuştur.

Ben Cevat Paşa merhumun bir parçasını tetkik etmiş oldukları 1033 H. 1623 M. tarihli ulûfe defterinin Masar [Muharrem, Safer, Rebiulevvel] mevâcibi kısmını gözden geçireceğim; Cevat Paşa ayni defterin Reşen [Receb, Şaban, Ramazan] kısmını görmüşlerdir. Evvelâ her mevâcib defterinin birinci sahifesinde *gülbank* denilen dua vardır ve aynen şöyledir:

اعوذ بالله من الشيطان الرجيم

بسم الله الرحمن الرحيم

دعا ایدهلم اول الله تعالی حضرتلرینك برلكی ایچون خاتم النبیین
حضرت محمد المصطفی نك صلی الله تعالی علیه وسلم پاك منور مطهر
عزیز وشریف لطیف روح شریفلریچون آلیچون (١) اولادیچون
اصحابیچون چهاریار كزین ارواحیچون تبع تابعین أئمة مجتهدین
ارواحیچون؛ كلمش كچمش انبیا و اولیا و علماء عظام و مشایخ كرام
سلامتیچون وقطب عالم سلطان حاجی بكتاش ولی قدس سره العزیز
حضرتلرینك روح شریفلریچون رضوان الله تعالی علیهم اجمعین
سرلری وهمت عالیهلری اوزرلریمزه و اوزهرلریكزه حاضر و ناظر
اولمقلیغیچون سلاطین ماضیین ایچون حالا عزتلو و سعادتلو
پادشاه عالمپناه حضرتلرینك عمر و دولتی یوماً فیوماً زیاد بر زیاد
اولمقلیغیچون عساكر اسلام هر زهیه متوجه اولورلرسه منصور
مظفر اولوب اعداء دین خور وحقیر اولمقلیغیچون آغا حضرتلرینك (١)
سلامتلیكیچون عمر و دولتی یوماً فیوماً زیاد برزیاد اولمقلیغیچون
و بو صدردن كلمش كچمش كاتبین ماخیین ایچون حالا

افندی حضرتلرینك (۲) سلامتلیکیچون عمر و دولتی یوماً فیوماً زیاد

بر زیاد اولوب توابعی ولوا حق ایله دائما صحتده و سلامتده

اولقلیغیچون و بو مقامدن کلش کچمش خلیفه‌لریمز (۳)

ارواحیچون و حالا خلیفه‌لریمزك کوکللری

مرادیچون دوام دین و دولت ایچون دفع

بلا ایچون رد قضا ایچون

و رضاء حبیب‌الله ایچون

و رضاء‌الله ایچون

جل و علی

فاتحه

م م

م

Eûzü-billâhi mineşşeytânirracim

Bismillâhirrahmanirrahim

Dua idelim evvel Allah-ü taalâ hazretlerinin birliğiçün, hâtemünnebiyyin

Hazreti Muhammed-ül-Mustafanın sallallâhü-taalâ aleyhi ve-sellem pâk münevver mutahher

Aziz ve şerif latif ruh-ı şerifleriyçün âlîçün 1) evlâdîyçün

Ashabiyçün çiharyâr-ıgüzin ervâhîyçün tebeu tâbiîn eimme-i müctehidîyn

Ervahîyçün gelmiş geçmiş enbiya ve evliya ve ulema-i izâm ve meşayih-i kirâm

Selâmetîyçün kutb-ı âlem Sultan Hacı Bektaşi Veli kuddise sırrühü-ül-âziz

Hazretlerinin rûh-ı şerifleriyçün; Rıdvanullahi taalâ aleyhim ecmain

Sırları ve himmet-i âliyyeleri üzerlerimize ve üzerlerinize hâzır ve nâzır

Olmaklığıyçün; salâtîn-i mazıyyin içün, halâ izzetlû ve saadetlû Padişah-ı âlempenah hazretlerinin ömrü devleti yevmen feyevmen ziyad ber ziyad

Olmaklığıyçün; asakir-i islâm her nereye müteveccih olurlarsa mansur

---

1) Âli içün.

ve muzaffer olup âdâ-yı din hor ve hakir olınaklığıyçün;
Ağa hazretlerinin 1)
Selâmetliğiçün ömrü devleti yevmen feyevmen ziyad berziyad olmaklığiyçün;
Ve bu sadırdan gelmiş geçmiş kâtibiyn-i mazıyyin içün; hâlâ Efendi hazretlerinin 2) selâmetliğiyçün, ömrü devleti yevmen feyevmen ziyad
Berziyad olup tevabii ve levahikı ile daima sihhatte ve selâmette
Olmaklığıyçün ve bu makamdan gelmiş geçmiş halifelerimiz 3)
Ervahiyçün ve hâlâ halifelerimizin gönülleri
Muradiyçün. devam-ı din ve devlet içün def-i
Belâ içün reddi kaza içün
Ve rızâ-yı Habibullâh içün
Ve Rızaullâh içün
Celle ve Alâ
Fâtiha

Bu gülbengin yazılmış olduğu yaprak çevrildikten sonra asıl maaş defterinin birinci sayfası geliyor ve şöyle başlıyor :

يا حى يا على يا باقى يا معين

دف ———————————————— تر

يکيچريان درگاه عالى لازال عالياً يا على يا باقى کوچکان (٤)
درويشان غازيان محبان حضرت سلطان حاجى بکتاش ولى
قدس الله سره العزيز در واجب مصر سنه ١٠٣٣

Yâ Hay Yâ Ali Yâ Bâkî Yâ Muîn

Defter-i ————————————————

Yeniçeriyan-ı dergâh-ı âlî lâzâl âliyen yâ Ali ya Bâkî Küçkân-ı 4)
Dervişan-ı Gaziyân-ı Muhıbbân-ı Hazret-i Sultan Hacı Bektaşı Veli
Kaddes-allâhü sırrah-ül-âziz der vâcib-i Masar Sene 1033

1) Yeniçeri Ağası kasdedilmektedir.

2) Yeniçeri kâtibi.

3) Ulûfe defterini yazan Yeniçeri kalemi halifeleri.

4) Köçek, genç ocağa yeni girmiş Yeniçeri demekti. Bir de mensup mânasına gelirdi. Hacı Bektaş köçeklerinden denildiği gibi.

جماعت

یکیچریان درکاه عالی در زمان حضرت بایرام آغا (آغاء) یکیچریان درکاه عالی و کاتب
یکیچریان مالقوچ افندی

Cemaat-i
Yeniçeriyan-ı dergâh-ı âlî der zaman-ı Hazreti Bayram Ağa (ağa-i) Yeniçeriyan-ı dergâlı-ı âlî ve kâtib-i Yeniçeriyan Malkoç Efendi.

Bu serlevhaların altında iptida siyakat harf ve rakamlariyle Ağa bölükleri efradının isim ve yevmiyeleri miktarı yazılıyor. Bu, birinci kethüda bölüğünden başlıyarak altmış bir bölük olan Ağa bölükleri bitinceye kadar devam ediyor; her bölük bittikçe diğerine geçiliyor ki şöyledir.

١ بلوك

محمد میخالیج کتخدای یکیچریان درکاه عالی ٦٢٥

قوروجی	قوروجی	قوروجی	قوروجی	قوروجی	قوروجی [illegible]	قوروجی	قوروجی	قوروجی	قوروجی	٣٢١ مذکور 1)
مصطفی	مصطفی	محمد	یوسف	علی	مصطفی	احمد	حسین	محمد	علی	٤١
اویس	اوزی	غضنفر	اسکندر	دپەدلن	الیاس	محمد	مرعش	خداویردی	محمود	
٢٦	٢٧	٢٧	٢٧	٢٨	٢٨ ع ٢٩	٢٨	٢٩	٢٩	٢٩	

Bu on isim defterin birinci satırındadır. Bu satırın sağ kenarındaki 321 rakamı bu sıradaki ulûfelerin mecmuunu gösterir. Bölük keşidesinin sonundaki 625 rakamı ise birinci bölüğün mevdudur. Bu birinci ağa bölüğü çorbacısı olan Mehmed Mihalıç'ın yevmiyesi 41 olup diğerleri en yüksek yevmiyeli koruculardır. birinci bölükte korucu mevcudu doksan altı kadardır. Birinci sıradaki korucu Mustafa İlyas'ın yevmiyesi yirmi sekiz akçe iken sonradan mahlülden bir akçe zam edilmek suretiyle 29 olmuştur. Defterde en yüksek yevmiyeliler yukarı yazılıp yevmiyeleri az olanlar sırasiyle defterin sonuna kaydedilmişlerdir.

Bu bölüğün diğer sıraları da hep böyle on isim olarak devam ediyor; bu birinci bölüğün sonunda *Tekaüt* başlığiyle

1) Burada mezkûrdan maksad yukarıda ismi yazılan Bölük çorbacısı Mehmed Mihaliç'tir; yevmiyesi kırk bir akçedir.

açılan kısımda bölükten tekaüt edilenlerin isimleri geliyor; bunların mecmuu 126 kadardır. Bundan sonra da defterin en sonunda *Nanhûran* başlığiyle bu bölükten maaş ve tâyin alan Yeniçeri yetimlerinin isimleri ve maaşları yazılıdır. Bunların da her birine ayda on beş akçeden üç ayda kırk beş akçe veriliyor.

Yine bu birinci bölüğün son sahifesinin kenarında nefer miktariyle yevmiyelerine ait hesaplar vardır; sonunda da nefer 734 ve bunların bir günlükleri (yevm 7413) akçe ve üç aylık yekûn da 655860 akçe olarak gösterilmek suretiyle bu bölüğün işi sona eriyor.

Birinci bölük bittikten sonra ayrı sahifede ikinci bölüğe geçiliyor.

٢ بلوك

محمد ابراهيم

٣٤٢

كوروجى	كوروجى	كوروجى	كوروجى	كوروجى	كوروجى	كوروجى	كوروجى	كوروجى	شرق	
حسين	على	محمد	حسين	بكر	ابراهيم	مصطفى	مصطفى	احمد	مذكور	٢٠٣
اوزى	نيكده	قاسم	سراى	توقد	محمد	ابراهيم	بلغراد	فرهاد	١٣	
١٦	١٦	١٨	٢٣	٢٤	٢٤	٢٦	٢٧	٢٩		

Bu bölük de böyle her sırada on isim olarak devam etmektedir. Bölük Çorbacısı Mehmed bin İbrahimin yevmiyesi on üç akçe olup künyesi üzerinde *Şark* işaretiyle İran seferinde olduğu gösterilmiştir. Korucuların yevmiyeleri en yüksektir. Korucuların içinde her hangi bir suretle ve az yevmiye ile korucu olanların yevmiyeleri bu yevmiye miktarı hangi sırada ise oraya yazılmıştır.

İşte böylece Ağa bölükleri altmış bir bölük bitinceye kadar devam ediyor. Bölükler zikredilirken numara sırası takip edilmekte olup bundan başka o bölüğün ismi varsa numara sırasiyle beraber o da yazılmaktadır; meselâ defterde birinci Ağa bölüğü Kethüda bölüğü, beşinci bölük Başçavuş, yirmi yedinci bölük Ocak muhzırı, otuz üçüncü bölük Kethüdayeri, elli dördüncü bölük Sermuallim-i tâlimhâne bölükleri olup bunlar da bölük numaralariyle beraber yazılmaktadır.

Bu defterdeki Ağa bölükleri her bölüğün baş tarafındaki bölük mevcutları hisap edilmek suretiyle 16268 olup mütekait-

lerle *Nanhûran* bu yekûna dahil değillerdir. Ulûfe defterindeki Yeniçerilerin hepsi İstanbulda olmayup bir kısmı hizmet ve sefer münasebetiyle başka yerlerde ve cephelerdedir; gerek İstanbulda ve gerek kalelerde ve muharebede bulunanların isimlerinin üzerine ne hizmette ve nerede bulundukları gösterilmiştir. Bu 1033 H. 1623 M. tarihinde İran muharebesinin devamı münasebetiyle askerin mühim bir kısmı şark seferinde olduklarından defterde o gibilerin isimlerinin üzerine kırmızı kalemle Şark yazılmıştır; İstanbulda bir hizmette bulunanların künyelerinin üzerine siyah mürekkeple işaret edilmiş olup diğerleri yâni seferde ve kale muhafızlığında bulunanlara kırmızı ile şerh verilmiştir.

Yukarıda birinci ve ikinci Ağa bölükleri maaş defterinden bu iki bölüğün birer sıra olarak künye ve yevmiye miktarlarını göstermiştim; bu künyelerin üzerlerinde siyah mürekkeple *korucu* yazısı vardır. Korucular, evvelce de söylediğimiz gibi, ocakta uzun müddet hizmet etmiş fakat henüz tekaüt çağına gelmemiş olan Yeniçeriler olup muharebe zamanında sefere gitmeyip İstanbulda oturarak odaların muhafazası hizmetinde bulunurlardı.

Bundan sonra birinci Ağa bölüğünün efradından on altı akçe yevmiyeli Mezit Mustafa'nın künyesi üzerinde *Tekye nişin-i kâğıthane* ve Nasuh ibni Ali'nin ismi üzerinde *Bevvâb-ı bâb-ı ayazma* = Ayazma kapusu kapucusu) ve Mehmed ibni İbrahim'in künyesinde *Anbâri-i çuha-i Selânik* 1) ve Mehmed Halil'in ismi üzerinde *der hizmet-i râh-ı âb-ı bağçe-i cedid* 2) ve Yusuf Kütahya'nın künyesinde *bevvâb-ı bâb-ı Edirne* = Edirne kapusu kupucusu, şerhleri vardır ki bu Yeniçerilerin kâğıthanede ocağa ait tekkenin zaviyedarı, İstanbulda Yeniçerilerin Çuha anbarının anbarcısı, Yenibahçe su yolcusu, Edirnekapı ile Ayazme kapısı kapıcıları oldukları, yani ocak tarafından bu hizmette kullanıldıkları görülüyor.

Yine bu birinci bölüğün efradının bazılarının isimleri üzerinde kırmızı mürekkeple ش = Ş ve ك = ke harfleri gö-

1) Yeniçeriler için Selânikte dokunup İstanbula getirilen çuhalar burada anbara konur ve zamanı gelince tevzi edilirdi. İşte künyesine işaret edilen Yeniçeri bu anbarın anbarcısıdır.

2) Yenibağçenin su yolunun hizmetinde bulunan Yeniçeri.

rülmekte ise de bunların neye işaret olduğu anlaşılamamaktadır. bunlardan ك ke harfli isimlerin yevmiyeleri tenzil edilip verilmemektedir. Bunları başka bir hizmete gidip maaşları oradan verilmek suretiyle mi bu defterden tenzil edilmişlerdir? yoksa *girihte* yani firarî oldukları içinmi ك harfi konmuştur anlayamadım.

İkinci Ağa bölüğünde Bölükbaşı olan Mehmed İbrahimin ismi üzerinde kırmızı mürekkeple *Şark* yazılmış olup kendisinin İran seferinde olduğu anlaşılıyor. 331 mevcutlu olan bu bölüğün yüz altmış neferden madası İran seferinde olup hepsinin künyeleri üzerinde kırmızı ile *Şark* yazılıdır.

144 mevcutlu üçüncü Ağa bölüğünün ekserisi Van kalesinde, sekizi şarkta ve biri de Eğri kalesi muhafazasındadır. Dördüncü bölüğün yarısından fazlası Bağdatta ve bir kısmı da şarkta yani İran seferinde bulunuyor.

Beşinci Başçavuş bölüğü Yeniçerileri arasından ikisi *Danişmend* 1) ikisi *Bevvâb-ı bâb-ı cedîd* yani Yenikapı kapıcısı ve biri de Yenibahçe su yolu hizmetçisidir.

Yedinci Ağa bölüğündeki 342 Yeniçerinin Van kalesi muhafazasında bulunan dördünün isimlerinin üzerinde *mülhid* kaydı vardır ve bunlar maaşdan düşülmüştür; bu şerhe göre bu dört Yeniçerinin kaleden kaçıp İranlılara iltica ettikleri ve yahut İranlılara casusluk ederek öldürüldükleri anlaşılıyor.

Sekizinci Ağa bölüğündeki Mustafa Kasımın ismi üzerinde *Kayim-i cami-i miyâne* şerhi vardır 2). Yine ayni bölükte Mehmed ibni Mustafanın künyesi balâsında da *gitmez kimseye* yazısı görülüyor. Dokuzuncu bölükte Mehmed ibini Hızır ve Ahmed Mehmed islmlerinin üzerlerinde *Müezzin-i cami-i miyâne* kaydiyle ocağın Orta camiinin müezzinleri oldukları yazılı olup Hasan Mehmed de *Tâlib-i ilim* olarak gösteril-

---

1) Dânişmendler ve mülâzımlar, ilmiye meslekine intisap etmiş Yeniçeriler olup sefere gitmezlerdi. Dânişmend henüz mülâzim olmamış ve fakat yüksek tahsil yapmakta olan talebe demek olup mülâzımlığa yani dersden mezun olmağa namzet idi. Bunların yolları müderrislik ve kadılık idi. Mülâzım olup bir hizmete tayin olununcaya kadar ocaktan yevmiyelerini alırlardı. On yedinci asır başlarında mevcutları ikiyüze yakındı. (*Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 50 b.).

2) Ocakta bunun gibi Ortacami hademelerinden bir kaç cami kayyımı daha vardır.

miştir. Onuncu bölükdeki isimlerden bir haylısının *Estergon* kalesi muhafazasında bulundukları künyelerindeki kırmızı ile yazılmış olan şerhlerden anlaşılmaktadır; yine bu bölükte bir neferin ismi üzerinde *Korucu-i küh* yani dağ korucusu şerhi vardır 1). Yine burada Yeniçeri efendisinin çayırı hizmetinde bulunan bir Yeniçeri görülüyür.

On birinci bölükte Van muhafazasında bulunan Hasan Belgrad'ın künyesinde *mülhid* kaydı vardır. On ikinci Ağa bölüğünde *Hırâmi-i cami-i miyâne, Meremmâti-i cami-i miyâne* kayıtlariyle Orta cami muhafızı ile cami tâmircisi bir ustanın isimlerini görüyoruz. On dördüncü bölükte Ali Mustafanın dağ korucusu olduğu isminin üzerindeki *Korucu-i kûh* kaydından anlaşılmaktadır. Yine bu bölükte bazı isimler üzerinde *Mande* kaydı vardır; bunlar, sefere memur efrattan olup isimleri üzerine mürettep mahalleri, kırmızı mürekkeple gösterilmiş iken sonradan her nedense gitmemişler ve bu suretle künyelerine siyah mürekkeple (mande=kalmış) denilerek seferden alıkonulmuşlardır 2). On beşinci bölükte bir *Danişmend* vardır. On yedinci bölükte Murad Divriği'nin *Bevvâb-ı-bâb-ı Davud Paşa* yani Davud Paşa tarafına düşen kale kapusunun [Mevlevihane kapısı] kapıcısı olduğu ve Ahmed Hasan'ın da *Korucu-i kûh-ı Şile* yani Şile dağı korucusn bulundukları yazılmıştır.

On sekizinci bölüğün bir kısmı Bağdattadır; burada Süleyman isminde bir Yeniçerinin isminin üzerinde *Şikâri* kaydı vardır. Avcı demek olan bu şikârîler hakkında ayrı bir kısımda izahat vermiştik.

Yirminci Ağa bölüğünde Van muhafazasında bulunan beş

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*'da Dağ korucusu diye yazılan Koruci-i kûh, Ağa bölükleri ve cemâat ortaları arasında hayli miktarda bulunmaktadır. Vazifeleri dağların muhafazasıdır. Bunlar da diğer korucular gibi sefer zamanında muharebeye gitmezlerdi. Bu dağ korucuları Bostancı başının tezkiresîle Yeniçeriler arasından tayin edilirse de asıl korucular gibi yüksek yevmiyeli değillerdi. (*Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 50 b.). *Marsigli*, Yeniçeriler arasında intihabat yapılmak suretile yine korucu ismi verilen Yeniçerilerin İstanbul, Edirne ve Bursadaki Padişah saraylarının muhafızlığında bulunduklarını ve mevcutlarının 1680 senesinde 930 kadar olduğunu yazmaktadır (Tercüme edilmiş nüsha, 75).

2) Mandelerin seferden kalabilmeleri için Yeniçeri Ağasının mühürlü emri lâzımdı. (*Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 105 b.).

neferin isimleri üzerinde *Mülhid* kaydı vardır. Yirmi birinci bölükte *Kayim-i cami-i miyâne Bevvâb-ı bâb-ı cedid* diye iki Yeniçeri olup bu bölükteki diğer efradın pek azı müstesna olarak mütebakisi hep Şark seferindedir. Yirmi üçüncü bölükte on danişmend ve Van muhafızları arasından on mülhid ile bir nâmevcut Yeniçeri vardır. Yirmi sekizinci bölükte Hasan Derviş isminin üzerinde *çavuş-ı küçük* denilen ocağın küçük çavuşu ile dört danişmend ismine tesadüf ediliyor. Yirmi dokuzuncu bölükte *Bevvâb-ı bâb-ı Balat* kaydiyle İstanbul surlarından Balat kapusunun kapucısı olarak bir Yeniçeri görülüyor.

Otuz altıncı bölükte *Bevvâb-ı bâb-ı Eyyub-ı ensârî* diye Eyyup tarafındaki kale kapusunun kapucısı ve otuz yedinci bölükte orta korucısı ve *Hâfız-ı câmi-i miyâne* ve otuz sekizinci bölükte *Bevvâb-ı bâb-ı kulei heft* denilen Yedikule kapusunun kapucısı kırk beşinci bölükte *koruci-i râhı ab* yani su yolu muhafızı ve *koruci-i kûh-ı kavak*, kavak dağı korucusu ve kırk altıncı bölükte *koruci-i kûh-ı Çatalca* ve birer de *şikâri* ile *danişmend*, ellinci bölükte *meremmâti-i cami-i miyâne* ile Van muhafızlarından mülhidler ve su yolcu, korucularına tesadüf edilmektedir.

Elli birinci bölükteki Yeniçeriler arasında *koruci-i râh-ı âb* در خدمت راه آب = su yolcu *koruci-i kûk-ı Gekbuze* diye bir su yolu muhafızı ve bir su yolcu ve bir de Gebze dağı korucısına, elli ikinci bölükte *koruci-i çayırhâ*, *koruci-i ağnâm-ı mîri* ve *anbâri-i çukai Selânik* şerhli korucularla yeniçeri çukaları anbar memurunu görmekteyiz.

Elli üçüncü bölükte *Ahmed Mustafa mücellid-i Yeniçeriyan* adında bir mücellid ile *bevvâb-ı bâb-ı Aya* ismîle İstanbul surlarının Haliç tarafındaki Aya kapusu muhafızı bir Yeniçeriyi ve *koruci-i kûh-ı Gemlik* diye Gemlik dağı korucısını ve bir de orta camii korucusunu görüyoruz.

Elli dördüncü bölükte *koruci-i kûh-i İncüğez* ismile Çatalcada bir dağ korucusu ve Ayazma kapusu kapucısı ve *der hizmet-i meydân-ı tîr* kaydile de Yeniçerilerin Ok meydanında hizmet eden bir Yeniçeri vardır.

Elli beşinci bölükte Van muhafız Yeniçerilerinden dokuz mülhid ile bir danişmend ve elli altıncı bölükte dağ ve miri ağnam korucuları ve bir dane sekban fırını hademesi, elli dokuzuncu bölükte su yolu korucısı ve daha sonra altmışıncı

ağa bölüğünde ocağın orta çavuşu ile danişmend, dağ korucusu ve en son olan ağa bölüğünde Hasan Yanbolu adında bir Yeniçerinin süpürücü olduklarını görmekteyiz 1).

***

Ağa bölükleri bittikten sonra 101 cemaat veye yaya ortalarına geçilir; bu ortalar defterde birinci cemaatten elli dokuzuncu cemaate kadar bir kısım ve 60 ilâ 101 cemaate kadar da ikinci bir kısım olarak tertib edilmiştir. Birinci kısmın yaprağında sülüs hatla:

عن جماعت ۱ الی ٥٩ در واجب مصر
سنه ثلث و ثلثين و الف

An cemâat 1 ilâ 59 der vâcib-ı Masar
Sene selâse ve selâsine ve elf

yazılı olup birinci cemâatten elli dokuzuncu cemaate kadar 1033 senesi (1623) Mevâcib defteri olduğu işaret edilmiştir. Bu yaprak çevrilince cemâat ortalarına geçiliyor ve birinci ortadan yazılınağa başlanıyor:

۱ جماعت

علی قارامان شتربان آغا ۱۹۱

علی یحیی محمد احمد سلیمان علی حسین بهرام عیسی

مذکور ۲۷ ازوورنیك بروسه یوسف مصطفی یعقوب بالیه‌بادرن مصطفی مانیاس اسکندریه

۲۹ ۱۸ ۱۷ ۱٦ ۱٦ ۱٤ ۱٤ ۱۳ (اشقودره)

تصحیح (۱) ۱۳
۱٤

---

1) İkinci Sultan Mahmud zamanında Yeniçeri ocağının kaldırılmasından az evvel Ağa Paşa (*Hüseyin Paşa*) Sadr-ı âzama bir takrir vererek Yeniçeri ocağının ortalarında *Koruci-i kûh*, *Meydan-ı tîr ve Su yolcu* misillû esamiler mevcut ise de beş, on senedenberi tekye taamiyesi ve türbe kandilleri ve cami mumları ve orta ocmi-i kürsi vazifesi kayıdlı yevmiyeler kaldırıldığından bunların da anlar gibi tasfiyesi lüzumunu arzetmiş ve keyfiyet hükümdara bildirilerek müsaadesi alınmıştır. (*Başvekâlet arşivi*, dolap 2, sandık 6H, hatt-ı hümâyun numarası, 134).

1 Cemâat

Ali Karaman Şütürban ağa 191

	Korucu	Korucu	Korucu	Korucu
	Ali	Yahya	Mehmed	Ahmed
Mezkûr 27	İzvornik	Bursa	Yusuf	Mustafa
	29	18	17	17

Korucu	Kethüda	Korucu	Korucu	Korucu
Süleyman	Ali	Hüseyin	Behram	İsa
Yakup	Balyabadra	Mustafa	Manyas	İskenderiye
16	14	14	13	(İşkodra)
			Tashih	13
			1) 14	

Bu cemaat ortaları da ağa bölükleri gibi devam etmektedir. Defterde birinci ilâ beşinci cemaat ile 8, 29, 33, 39, 40, 46, 56 57, 86, 87, 91, 95 cemaat ortalarının kumandanları *Şütürban ağa* denilen deveci ağalar oldukları için cemaatlar yazılırken bu kumandanların isimlerinin başına *Şütürban ağa* diye işaret edilmektedir; bunlardan en kıdemli orta kumandanı olan Yaya başıya *Baş Deveci* denilirdi. 14, 49, 66, 67 inci ortalar Haseki 22 inci Ser tüfengi 28 inci orta *İmam-ı hazret-i ağa*, 60 ilâ 63-üncü ortalar *Solak*, 64 üncü orta süvari ve piyade Zağarcıları, 65 inci orta *Sekban*, 68 inci orta *Turnacı başı*, 71 inci orta *Seksoncu başı*, 82 inci orta *Zenberekci başı*, 92 inçi orta *Sertüfenkci* ortaları olup diğerleri yalnız numaralariyle zikredilirlerdi. *İmam ortası* muayyen numarada olmayıp hangi odanın çorbacısı olursa o oda imam odası sayılırdı.

Ağa bölüklerinde oda kethüdası ismiyle bir zabit olmadığı halde cemaatlerin 73 ortasında *Kethüda* bulunmaktadır; bunlar oda eskilerindendir.

Cemâat ortalarındaki bazı isimlerin üzerlerinde de ağa bölüklerinde olduğu gibi Korucu-i kûh, Anbârî-i çuka-i Selanik, Danşimend, Bevvâb-ı bâb-ı fener, Kayım-ı Câmi-i miyâne, Şikârî, Koruci-i ağnâm-ı mirî, hizmet-i ağnâm-ı mirî, hizmet-i rah-ı âb

1) Bu tashih muamelesini defterleri mukabele eden piyade mukabelecisi yapar, başkası kalem karıştıramazdı.

tâlib-i ilim, mülâzım, meremmati-i cami-i miyâne, meremmati-i Ulubad, duaci-i şagirdân-ı bâb-ı efendi 1), Tekyenişin-i incüğez bevvâb-ı bâb-ı orta, muvakkit, koruci-i kûh-ı alem, korucı maa bevvâb-ı bâb-ı top, hâfız-ı cami-i miyâne, koruci-i orta, hizmet-i meydan-ı tîr, bevvâb-ı bâb-ı meydân-ı tîr, meremmâti-i cisr-i Sakarya bevvâb bâb-ı heyme [odun kapısı kapucısı], talib-i ilim, bevvâb-ı bâb-ı Çatladı, İmam der mescid-i Edirne, bevvâb-ı bâb-ı Mahi [balıklı kapusu kapucısı], bevvâb-ı bâb-ı Narlı, bevvâb-ı bâb-ı İstimadiye [Samatya kapusu kapucısı] koruci-i bostanha-i Mihalıç kayıdlı şerhler görülmektedir.

Cemaatlerin altmış beşinci ortası olup bir süvari ve otuz dört piyade Sekban bölüğüne ayrılmış olan Sekbanların süvari kısmında bir *halife-i şagirdan* bir *kâtip-i beytülmal* bir *reis-i Sekbânan* ve bir *hatîb-i cami-i miyâne* denilen orta cami hatibi ve Sekbanların piyade kısmında sekizinci bülükte *Sayıcı-i fodla, anbâri-i furûn-ı sekbanan, meremmati-i furûn-ı sekbanan* ve çadır hademesi ile Mihalıç çayırı korucusu bulunmaktadır.

Bu kayıtlardan başka cemaat ortalarından herhangi bir nefer nerede bulunuyorsa ismi üzerine kırmızı mürekkeple işaret edilmektedir. Bu defterdeki Yeniçerilerin çoğu İran seferi dolayısiyle o taraflarda bulunduklarından isimlerinin üzerinde şark, Bağdad, Van diye işaret edilmiş ve Bğdin, Estergon, Belgrad ilâh. gibi yerlerde bulunanların künyelerine de yine kırmızı ile bulundukları mahaller yazılmıştır. Meselâ 43 üncü cemâat ortası tamamen Kefe muhafazasında bulunduğundan her bir neferin isminin üstüne kırmızı mürekkeple [kefe] yazılmıştır. Bu defterde bütün cemaat ortaları mevcudu da 2343 ü Sekban olmak üzere ceman 19657 olup ağa bölükleriyle beraber 1033 H. 1623 M. senesindeki Yeniçeri ocağı mevcudu 35925 i bulmaktadır.

***

Yeniçerilere hükümdarların tahta çıktıklarında verilmesi kanun olan cülûs terakkileri yani cülûs münasebetiyle yapılan yevmiye zamları ile muharebelerde gördükleri fevkalâde hizmetleri sebebiyle bazılarına verilen fazla yevmiyeler, hariç olarak bunlar üç tertip üzerinden yevmiye zammına nail olurlardı.

1) Efendi kapusu yani Yeniçeri kâtibi dairesindeki şagirtlerin duacısı.

Bunlardan biri *Mukarrer* olup odalarının tayinidir, ikincisi *Mahlûl* olup vefat eden yoldaşların yevmiyelerinin yedi akçeden yukarısının efrad arasında taksimi sebebiyledir. Üçüncü de *İnâm* ismini alıp resen veya Yeniçeri ağasının arzı üzerine hükümdar tarafından ocağa verilen bahşıştır 1).

Gerek cemaat ve gerek ağa bölüklerinin oda Mukarrerleri her ulûfede evvelce yarımşar akçe iken 2) sonradan bir ve hattâ iki akçe olmuştu. Cemaat ortalarının Mukarrerleri evvelce birer akçe olup 1074 H. 1663 M. tarihli ulûfe defterine göre sonradan çoğu ikişer akçe olmuştur. Mahlulden tevzi ise zamana mütevakkıf olup her zaman olamazdı. Cemaat ortalarının mahlullerinin Yayabaşının hizmetinde bulunan nefere ve diğer yarısı da oda hizmetini yapanlara verilirdi 3). Fakat ağa bölüğündeki mahlullerin yarısını ağa kendisi tevzi edip diğer yarısı da odası tevzi eylerdi; buna da sebep ağa bölüklerinin Yeniçeri ağası için ihdas olunmuş bulunmasıdır 4). Bundan başka ağaların da odalara tevzi edilmek üzere Mukarrerleri vardı. Yeniçeri ağasının her maaşta otuz buçuk akçe Mukarreri olup bunu ocakta tevzi eder yani müstahiklere zam olarak verirdi. Sekban başının on iki akçe olup bunu yarımşar akçe olarak sekban ortalarına dağıtırdı; bazan diğer odalara da verilir ise de iki akçeyi geçmezdi, Kethüdabeğin, Yeniçeri kâtibinin onar akçe Mukarrerleri vardı; Başçavuşun beş,

1) Yeniçerilere her üç ayda bir Ulûfe çıkınca üç yüz akçe oda terfii verilirdi; bu terfi oda efradının miktarına göre kimi odaya beş ve kimisine bir akçe verilmek suretiyle tevzi olunurdu. (*Koçı Beğin Teşkilât risâlesi*, s. 2).

2) Her odada (buçuk — yarım akçe) mukarrer olmuştur. Ol buçuk bir nefere verildikte Yayabaşısına veya Bölük başısına elli akçe verilmek kanundur. Bilfiil verirler, amma Kethüda veya Başçavuş kendi odalarında mukayyed olan neferlere tevzi ettiklerinde buçuk almazlar; bu kanun 984 H. 1576 M. senesinden evvel konmuştur. (*Münşeat Mecmuası*, Esat Efendi kitapları, No. 3363).

3) Acemi ocağından kapıya çıkıp Yeniçeri olan efradın bir kısmı Yayabaşının hizmetine bakan neferlerdir; diğer kısmı da oda hizmetinde bulunurlardı. Mukarrer tevziinden bu mukarrerlerin bir kısmı Yayabaşı hademelerine ve bir kısmı da oda hizmetinde bulunanlara veyahut odadaki diğer müstehiklere dağıtılırdı.

4) *Kavânin-i yeniçeriyan*, varak 2 b.

mukabelecinin on.... ilâh. mukarrerleri vardı 3).

İşte ülûfe defterleri tedkik edilirken bazı Yeniçerilerin künyeleri üzerinde gördüğümüz *ziyade an mahlul*, *ziyade an mukarrer*, *in'am* kayıtları bu mukarrerlerle mahlul ve in'amların tevzii demekti. Her odanın mukarrer ve mahlulleri her bölük veya ortanın ulûfesi kısmında ve baş tarafında aşağıdaki şekilde gösterilirdi:

الـ ـــــــــــــــ ـه

مقرر اوده

يوم

١

رضـ ـــــــــــــــ

توزيع ق رشن ٣٢ [1032]

Bu bir akçe oda mukarreri, müstahik olan neferlere ya yarımşar verilir veya topluca birisine bir akçe olarak terakki kayd olunurdu. Yukariki kayde göre bu mukarrer 1032 senesi Reşen mevâcibinde tevzi edilmişti. Bu para kime zam edildise defterde şöyle gösterilirdi:

ابراهيم	عيسى	ابراهيم	معلى
محمد	اوروج	موسى	محمد
٧	٣,٥	٤	٣
٧,٥	٤	٤,٥	٤

Şimdi bu kayıtlara göre Yeniçeri ağasının Mukarrerinden İbrahim ibini Mehmedin yevmiyesine yarım akçe zam yapılmış ve yevmiyesi yedi iken bu zam sebebîle yedi buçuk akçe olmuştur. Yapılan zammın kim tarafından yapıldığı ve miktarının ne olduğu o neferin ismi üzerinde gösterilmiştir. İsa ibini Oruc'un yevmiyesine Kethüda beğin tevzi ettiği mukarrerden yarım

3) Ulûfe defterlerinde gördüğümüz *ziyade-i mukarrer-i ağa*, *ziyade-i mukarrer-i Sekbanbaşı*, *ziyade-i mukarrer-i Muhzır ağa*, *ziyade-i mukarrer-i serçavuşi* .. ilh. gibi efrat isimleri üzerindeki şerhler bunlardır.

akçe terakki verilmek suretile yevmiyesi 3,5 dan dört akçeye çıkarılmıştır. İbrahim ibini Musaya, her maaşda Yeniçeri odalarına verilmekte olan oda mukarrerlerinden yarım akçe ilâve edilmiş ve yevmiyesi dört iken dört buçuk olmuştur. Muslı ibini Mehmedin yevmiyesi de Kethüdayeri vasıtasile tevzi edilen İn'am sebebile üç iken dört olmuştur.

Bundan başka seferli olmayıp yani cephede bulunamayıp vefat etmiş olan bir Yeniçerinin yevmiyesi yedi akçeden fazla ise bu fazla miktar yarımşar veya birer akçe olarak odasınaki müstahiklere veya diğer odalara verilir ve buna da *ziyâde an mahlul* denilirdi. Bu mahlüller o orta veya bölüklerin ulûfe defterinin başında şu suretle kaydolunmuştu:

ال ـــــــــــــــــــ ه

محلول اوده

یوم

١

زفه ـــــــــــ ج ٤٦

یوم

١

Bu kayda göre birinci bölüğün oda mahlulünden tevzi edilecek bir akçe cemaat ortalarından kırk altıncı ortaya verilmiştir; bazan oda mahlûlü kendi odasında taksim olunur ve başka yere verilmezdi.

Mahlûl taksimi efraddan kime verilmişse anın künyesinin üzerinde gösterilmişti: Meselâ

[Yarım] محلول عن زیاده اوده یوم ٥.   محلول عن زیاده اوده یوم ١

احمد   یوسف

سلیمان   بهرام

٧   ٧

٧,٥   ٨

Burada Behram oğlu Yusufun yevmiyesi yedi akçe iken kendi ortasında vukua gelen bir mahlulden bir akçe zam suretiyle yevmiyesi sekiz olmuştur. Keza Ahmed ibni Süleymana da odası mahlûlünden yarım akçe terfi verilmiştir. Eğer vefat eden nefer seferde ise anın mahlûlü devlet merkezinde tevzi edilmeyip kendisinin bulunduğu mahalde olurdu. Vefat etmiş olan Yeniçeri, koruculardan ise ve yevmiyesi de dokuz iken on üç akçe yevmiye ile korucu oldıysa yediden dokuza kadar olan iki akçesi tevzi olunurdu. Eğer korucu, sekiz akçe yevmiyeli Yeniçeri iken on üç akçe ile korucu olduysa bu sefer de yedi ile dokuz arasındaki bir akçe mahlul tevzi olunup koruculuğa müteallik fazla akçe tevzi edilmez ve Yeniçeri iken almış olduğu en son yevmiyeye itibar olunurdu; hatta korucunun yevmiyesi 24 veya daha ziyade akçe olsa dahi itibar, nefer bulunduğu zamanki son yevmiyesinedir; yediden aşağı ulûfe tevzi olunmazdı. Bu tevziat dolayısiyle hazineden yeniden bir para çıkmış olmayıp zamanında çıkmış olan paranın münhal vukuunda devredilmesinden ibaret bir muamele cereyan ediyor demekti; işte ulûfe defterlerinde *Ziyade an mahlûl* bu devrolunan paradır.

Ulûfe defterlerinde bazı Yeniçerilerin isimleri üzerinde *Ziyade den* yazısı varsa da bunun nenin ziyadesi olduğu anlaşılamıyor. Bu kaydın yangın ve saire gibi bir hizmet mukabili verilmesi hatıra geliyorsa da şimdilik bir ihtimalden ileri geçmemektedir.

Ulûfe defterlerinde Yeniçeri ağasîle Kethüda bey ve sairenin in'am ve mukarrer tevzileri şöyle idi:

الــــــــــــــــه

انعام آغا

رف	ك ٢	ك ٣	ك ٣٩	ج ١٧	ج ٦٦	ج ١٥
	يوم	يوم	يوم	يوم	يوم	يوم
	١	١	٢	١	١	١

الــــــــــــــــه

انعام آغا عن جانب كاتب جاى كتخدا

رف	ج ٢١	ك ٤٠	ج ٦٣	ج ٦٩
	يوم	يوم	يوم	يوم
	٢	١	١	١

Yeniçeri ağası padişahın İn'âmını kısmen kendisi dağıtıyor ve kısmen de her hangi bir vasıta ile dağıttırıyor. Ağanın odalara dağıttığı yedi akçe in'amın birer akçesi ikinci ve üçüncü ağa bölüklerile 17 nci, altmış altıncı ve on beşinci cemaatlere ve iki akçesi de otuz dokuzuncu ağa bölüğüne verilmiş-

tir. Kethüdayeri kâtibi vasıtasîle tevzi edilen beş akçenin iki akçesi yirmi birinci cemâat ortasına ve birer akçesi de kırkıncı ağa bölüğîle altmış üçüncü ve altmış dokuzuncu cemâat ortalarına gönderilmiştir.

الـــــــه	الـــــــه
مقرر چاوش بزرك	مقرر كتخدا بك
يوم	يوم
٥	١٠
رفـ ٢٧ك ج ٦٩ ٣٥ك / يوم يوم يوم / ٣ ١ ١	(Tevzii gösterilmemiştir.)
الـــــــه	الـــــــه
عن مقرر جاى كتخدا	عن مقرر چاوش ميانه
يوم	يوم
٥	٣
رفـ ٩ك / يوم / ٥	رفـ ٣٨ك ٠,٥ ٤١ك / يوم يوم يوم / ١ ١ ١

Bu kayıtlardan, ocak başçavuşunun beş akçe Mukarrerinin üç akçesi yirmi yedinci ağa bölüğüne ve birer akçesi de cemâat 69 ile bölük 35'e verilmiş, orta çavuşunun da birer akçesi bölüklere gönderilmiş, Kethüdayerinin beş akçe Mukarreri ise 1) tamamen dokuzuncu ağa bölüğüne verilmiştir.

Maaş defterlerinde yanlış yazılmış olan bazı isimler mukabele esnasında tashih edilmiş ve üzerlerine *sah* diye işaret konmuştur; meselâ :

صح
علی
احمد صاقو
١١

On bir akçe yevmiyeli Yeniçerinin ismi Ali iken yanlışlıkla Ahmed yazılmış ve sonra tashih edilmiştir. Vefat eden Yeniçe-

1) *Kavânin-i yeniçeriyan*, Kethüdayerinin mukarrerini dört akçe göstermektedir. Demek ki daha sonra beş akçeye çıkmıştır.

rilerin künyeleri *müteveffâ* diye kapadılmaktadır. Ocakta ölenlerin künyeleri üzerine متوفى شد در بارى *müteveffâ şüd der bârî* veya *müteveffâ der Âsitane* diye yazılmaktadır.

***

1033 tarihli ulûfe defterinden sonra biraz da Yeniçeri ağası Mustafa ağa zamanında tertip edilen 1074 H. 1663 M. tarihli ulûfe defterini gözden geçirelim 1). Defterin birinci sayfası

هو

رب يسر ولا تعسر رب تمم بالخير

دفتر

يكيچريان دركاه عالى كه لازال عالياً كوچكان درويشان
سلطان حاجى بكتاش ولى قدس سره العزيز و نورالله
مرقده الى يوم الدين در زمان مصطفى آغا آغاء يكيچريان
دركاه عالى و محمد افندى كاتب يكيچريان دركاه عالى در
واجب لذذ سنه ١٠٧٤ (2

Defter

Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı âli-ki lâzâle âliyen kûçekân-ı dervişan-ı Sultan Hacı Bektaş-i Velî kuddise sırrüh-ül-âziz ve nevverallahu merkadehû ilâ yevmiddîn der zaman-ı Mustafa ağa ağay-i Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı âlî ve Mehmed efendi kâtıb-i yeniçeriyân-ı dergâh-ı âlî der vâcib-i lezez sene 1074.

1) *Başvekâlet Arşivi*, Kâmil tasnifi defterler, No. 6599.

2) Ulûfe defterlerinden yalnız ağa bölüklerini gösteren 1054 H. 1644 M. tarihli defterde hemen yukariki defterin aynı olup şöyle başlayor:

رب يسر ولا تعسر رب تمم بالخير

دفتر

يكيچريان دركاه عالى لازال عاليا كوچكان
درويشان سلطان حاجى بكتاش ولى قدس الله
سره العزيز ونورالله مرقده الى يوم الدين
در زمان صالح آغاء يكيچريان دركاه عالى
وكاتب يكيچريان محمد افندى در واجب مصر سنه ١٠٥٤

Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı âlî lâzâl âliyen kûçekân-ı
Dervişan-ı Sultan Hacı Bektaş-i Veli Kaddes-allâh-ü
Sırrüh-ül-âziz ve nevrullâh-ü markadehû ilâ yevmid-dîn
Der zamân-ı Salih ağa-i Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı âli
Ve kâtip-i Yeniçeriyan Mehmed Efendi der vâcib-i musar sene 1054

جماعت

یکیچریان درکاه عالی

ک ۱

مصطفی مراد کتخداء یکیچریان درکاه عالی ۷٤٧

۳۰۱ مذکور علی احمد حسن محمود محمد محمد حسین علی مصطفی

٤٠ ابراهیم مصطفی ابراهیم احمد مصطفی حضر موستار محمد عبدالله

۲۹ ۲۹ ۲۹ ۲۹ ۲۹ ۲۹

Bundan evvelki defter gibi evvelâ Kethüdabegin yevmiyesi ve sonra da yüksek gündelikli korucuların isim ve altında yevmiyeleri yazılmış ve bu sıranın sağ tarafında o sıranın yevmiyeleri miktarının üçyüz bir akçe tuttuğu gösterilmiştir. ک keşidesinin sol tarafındaki 747 rakamı bu bölüğün mevcudunu göstermektedir. Mütekaitlerle "Nanhuregân" denilen Yeniçeri yetimleri bu yekûndan hariçtir.

Bu defterin birinci sahifesinin fotoğrafisinde de görüleceği üzere Yeniçeri ocağı Kethüdası olan Mustafa Muradın yevmiyesini gösteren künye üzerinde:

رفـ آغای یکیچریان درکاه عالی

بجایـــش

ابراهیم محمد ـ ٠٠ ج ٦٤ سرزغرجی

۲٦

şerhi vardır. Bu şerh bize Mustafa Muradın bu 1074 tarihinde Yeniçeri ağalığına tayin edildiğini ve yerine de 26 akçeli 64 üncü orta kumandanı Zağarcı başı İbrahim b. Mehmedin tayin edildiğini göstermektedir. Nitekim ayni defterin 254 üncü sahifesi üzerinde de:

رفـ کتخدای یکیچریان تعیین شد

بجایـــش

— ٠٠ حسین سنان سرسکصونی شد

şerhi verilerek Zağarcı başılığa da Seksoncu başının tayin edildiğine işaret edilmiştir.

Bu birinci bölükteki efradın en sonundakilerin yevmiyeleri üçer akçe olup bunlar acemi ocağından ve diğer cemâatlerden ocağa alınmış yeni efraddır. Bu bölükte 190 tekaüt ve 34 kadar da nanhûre yani Yeniçeri yetimlerinin isimleri görülüyor.

Diğer bölüklerin tertibi de ayni tarzdadır. Altmış bir ağa bölüğü bittikten sonra cemaat ortalarına geçilir. Evvelâ 1 ilâ 59 daha sonra 60 ilâ 101 cemâat ortaları yazılıyor. Burada defterin baş tarafı şöyle gösterilmiştir:

عن جماعت ١ الى ٥٩
در واجب لذذ سنه اربع و سبعين و الف ١٠٧٤
مع
واجب مصر سنه ١٠٧٥

An cemâat 1 ilâ 59
Der vâcib-i lezez senete erbaa ve seb'in ve elf 1074
ma'a
vâcib-i masar sene 1075

Demek oluyor ki bu cemâat ortalarına 1074 lezez [şevval, zilkade, zilhicce] ulûfesîle masar [muharrem, safer, rebiulevvel] maaşı birden veriliyor ki kısteyn mevâcibi demektir 1). Bu kısmın tamamından sonra:

عن جماعت ٦٠ الى ١٠١
در واجب لذذ سنه اربع و سبعين و الف ١٠٧٤
مع
واجب مصر سنه ١٠٧٥

An cemâat 60 ilâ 101
Der vâcib-i lezez sene erbaa ve seb'ine ve elf 1074
ma'a
vâcib-i masar sene 1075

başlığîle cemâat ortalarından 60 ilâ 101 ortalarının ulûfe kaytları görülüyor.

1) Cemâatlerin 1074 lezez ve 1075 masar mevâcibini beraber aldıkları halde Ağa bölüklerinin kısteyn aldıklarına dair bir kayd yoktur.

1033 tarihli ulûfe defterinde olduğu gibi burada da bölük ve cemaat efradı arasında ocak korucuları ile dağ korucuları, su yolu ve çayır korucuları, İstanbul sûrundaki kapuları bekliyen kapucular, dânişmendler, orta cami kayım, müezzin, hâfız ve tamircileri, Sakarya köprüsü tamircisi, tâlib-i ilim mülâzimler, Et meydanı camii imamı, orta cami buhurcusu, şikârîler gibi bir takım muvazzaf Yeniçerilerin isimleri görülmektedir.

Yine bu defterde bölük ve cemâatlerin sonlarındaki bazı isimlerin üzerinde *serdengeçti* kaydı vardır ki bunlar Yeniçeri ocağı serdengeçtileridir. Bazı isimlerin üzerinde ise (ﮫ) işareti varsa da ne olduğunu anlayamadım. Bazı kale muhafızı Yeniçerilerin isimleri üzerine *reft terki kale* diye şerh verilmiştir.

Yine bu defterdeki bölük ve cemâatlerin mühim bir kısmı Giridde bulunmaktadır; bazı isimlerin üzerinde de *reft sefer neyâmed* kaydiyle yoklama neticesinde seferde bulunmadıklarına dair işaret edilmiştir; yine bazı isimlerin üzerlerinde *Bağdat. mande*, *Midilli mande*, *Van mande*... ilâh. gibi buralara mürettep olup sonradan kalmış olan efrad görülüyor; bazı künyelerin üzerinde *reft mütekaid şüd* ٨ yani sekiz akçe yevmiye ile o neferin tekaüd edildiği gösterilmiştir. Muhtelif cemaat ortalarına mensup beş, altı dânişmendin künyelerinin üzerlerine *merfû şüd* ibaresîle dânişmendlikten çıkarıldıklarına dair şerh verilmiştir. Altmış dördüncü orta piyade zağarcılarından sekiz akçe yevmiyeli Süleyman Mehmedin isminin üzerinde *meczûb-ı ilâhî* kaydı görülüyor. 63 üncü cemâatten üç akçeli Hüseyin İbrahimin künyesi üzerinde سردن كچدى است *serdengeçdi est* şerhîle bu neferin ortanın serdengeçtiliğine ayrıldığı gösterilmiştir. Vefat eden ve başka yere giden bazı Yeniçerilerin yerlerine ayni odadaki kul oğlu olan Yeniçeri yetimlerinden yetişmiş olanların tayin edildiklerine dair bazı kayıtlar görülüyor 1).

***

1033 H. 1623 M. tarihli daha evvel tetkik ettiğimiz defterde olduğu gibi burada da her ulûfede odalara verilen oda Mukarrerleri vardır ve bu mukarrerler bazı odalara birer ve bazılarına ikişer akçe olarak tevzi edilmiştir. Mukarrerler defterde her bölük ve ortanın baş tarafına ve kenarına yazılmak-

1) 1074 tarihli Ulûfe defteri, s. 354, 360.

tadır. Meselâ sahife 13 te üçüncü ağa bölüğünün bir akçe olan Mukarreri şöyle kaydedilmiştir:

الـــــــــــــــــــــه

مقرر اودا مصر قید شد فی رجج

یوم

١

Ayni defterin 15 inci sahifesinde dördüncü ağa bölüğünün Mukarreri ise iki akçe olup o da aynen şöyledir:

الـــــــــــــــــــــه

مقرر اوده مع مصر قید شد فی لذذ ٧٥ [سنه ١٠٧٥]

Üçüncü ağa bölüğünün Mukarreri olan bir akçe Masar ulûfesinde verilen Mukarrer olup Recec ulûfesinde verilecektir. Dördüncü bölüğün iki akçe mukarreri ise 1075 senesi Lezez mevâcibinde kaydolunmuştur. İşte bölüklere verilmiş olan bu birer ve ikişer akçe müstahik efrada birer veya yarımşar akçe olarak yevmiyelerine zam edilmektedir. Cemâat ortalarından bazılarında oda mukarrerlerinin beş akçeye kadar çıktığı görülmektedir.

Bu oda Mukarrerinden başka Yeniçeri ağası, Kethüdabey [kul kethüdası], Sekban başı, Zagarcı başı, Seksoncu başı, Turnacı başılarla Başçavuş, Muhzır, küçük çavuş, beytülmal kâtibinin Mukarrerleri vardır. Bunlardan beytülmal kâtibinin Mukarreri kendisine zam olup diğerlerininki gibi efrada tevzi edilmezdi. 6599 No. lu 1075 tarihine ait Lezez mevacibi defterinin birinci sahifesindeki Kethüda bey mukarreri şöyle gösterilmiştir.

الیـــــــــــــــــــــه

یوم ٢٠   مقرر کتخدا بك مصر

رفه

ج ٦٤	ک ٢٢	ک ٤٧	ک ٤٣	ک ٢٤
یوم	یوم	یوم	یوم	یوم
٢	٥	٥	٣	٥

Bu kayda göre kısteyn mevâcibi dolayısiyle Kethüda beğin her ulûfede on akçe olan Mukarreri bu defa iki maaş birden ve-

rilmesi sebebiyle yirmi akçedir. Bunun iki akçesi cemâat 64'e ve beşer akçesi 32, 47 ve 24 nci bölüklere ve üç akçesi de 43 üncü bölüğe verilmiştir.

Cemâat 65 de Sekbanbaşının on akçelik Mukarrerinin tevzii:

الیــــــــــــــــــــــــــــــه

مقرر سر سکبانان مع مصر قید شد فی رجب

یوم
١٠

٢ ک ١٨ ٢ ك ٢٦ سکبانان

یوم یوم
٧,٥ ٢,٥

On akçe mukarrerin 7,5 akçesi 18 inci ve 2,5 akçesi de 26 ıncı Sekbanlar bölüklerine verilmiştir.

الیــــــــــــــــــــــــــــــه

مقرر چاوش کوچوك مع مصر

یوم
٢

٢ ک ٢٧ ٢ ک ٤٥

یوم ١ یوم ١

Küçük çavuşun iki akçe mukarreri de birer akçe olarak iki bölüğe verilmiştir. Seksoncubaşı ile Turnacıbaşının dörder akçe Mukarrerleri vardı 1).

Bu Mukarrerlerin müstahıklara tevzii üzerine kayıtlarına şu suretle şerh veriliyordu 2):

زیاده مقرر / اوده یوم ١	زیاده کفیه / اوداباشی مصر / یوم ١	زیاده مقرر / کفیه اوداباشی / یوم ١	زیاده مقرر / کفیه اوداباشی / یوم ١	زیاده مقرره
احمد	خلیل	سلیمان	محمد	محرم
عبدالله	محمد	محمود	سلیمان	عیسی
٧	٥	٥	٤	٣
٨				٨

1) Bu Mukarrerlerin bazıları sonradan artmıştır.

2) Bazı kayıtlar sarih olarak anlaşılamıyor. Muharrem b. İsanın yevmiyesi üçten sekize çıkarılmış ise de bu mukarrerlerin ne olduğu anlaşılamıyor.

Yine bu mevâcip defterinde *eşkinci* yâni seferber efradın sonunda yevmiyeleri üç akçe olan ve ocağa yeni kaydedilen acemilere tesadüf edilmektedir. Bunlardan, maaştan evvel kaydedilenlerin künyelerinin üzerlerinde nereden gelmiş olduklarına dair kayıtlar vardır; bu kayıtlardan bir kısmı okunamamakta ise de bazıları anlaşılmaktadır; meselâ 1075 H. 1664 M. tarihli ulûfe defterinde birinci ağa bölüğü efradının sonundaki bazı kayıtlar şunlardır:

[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
بایرام	مراد	حسن	بایرام
علی	بلغراد	احمد	علی
٣	٣	٣	٣

Bu şerhlere göre sağdan Bayram Ali ile ikinci Hasan Ahmed ve sondaki diğer Bayram Alinin Acemi ocağından ve Murad Belgradın da Bostancı ocağının bahçe kısmının üçüncü bölüğünden geldikleri anlaşılmaktadır. Keza cemâat 99 da Hasan Akçahisar adındaki bir acemi Hasbahçe cemâat 16 dan ve Ali Musa Hasbahçe on beşinci bölükten ve Ali Hüseyin de Sekbanlar furunundan kapuya çıkmışlar yani Yeniçeri olmuşlardır 1).

***

Yeniçerilerin isim üzerine mufassal olan bu ulûfe defterlerinden başka birkaç türlü maaş icmal defterleri daha vardı; bunlardan bir kısmı her orta veya bölüğün efradı mevcudiyle topyekûn olarak ulûfelerinin miktarını göstermektedir. Bir kısmı da daha kısaltılmış olarak bir kalemde Yeniçeri, acemi oğlanları, bostancı, tulumbacılar, Eskisaray ve saire mevcudiyle maaş yekûnunu gösteriyor.

Bunlardan elde ettiklerimizi nümune olarak sırasiyle gösterelim: Meselâ 1175 H. 1762 M. tarihli bir icmal defterinde her bölük ve ortanın maaşları mevcudu şöyle gösterilmiştir 2):

---

1) 6599 numaralı ve 1075 hicrî tarihli B. Kâmil tasnifi defter.

2) B. Kâmil tasnifi defter (sarı kâgıdlı).

توزیعات مواجب یکیچریان درگاه عالی که قوروجیان و متقاعدین و قیدلویان
و چاوشان و نفرات اوجاقهای اشکنجیان درواجب لذذ سنه ۱۱۷۵

Tevziât-ı mevâcib-i Yeniçeriyân-ı dergâh-ı âli ki Korucıyân ve mütekaidîn ve kayıdluyan ve çavuşan ve neferât-ı ocakhây-ı eşkinciyan der vâcib-i lezez sene 1175

٤٦٦
٢٢٤ [Oda] اوده
١٨ [Asitâne] آستانه
٧٠٨ [Bu yekûnun birinci ağa bölüğü mevcudu olduğu anlaşılıyor]

١٣٣
٥١ [Oda] اوده
٣ [Tulumba] طولومبه
٣ [Asitâne] آستانه
١٩٠

بلوك ———— اوده ١

٩٦٦٤
١٧٦١
١٣٩
٨
———
١١٥٧٢
٢٣
———
١١٥٩٥
٨٢
———
٢٣١٩٠
٩٢٧٦٠
———
٩٥٠٧٩٠

صره ١٩ — كسور ٧٩٠

بلوك ———— اوده ٢

١٩٩٠
٤١٢
٤٥
٢٢
———
٢٤٦٩
٤
———
٢٤٧٣
٧٢
———
٤٩٤٦
١٩٧٨٤
———
٢٠٢٧٨٦

صره ٤ — كسور ٢٧٨٦

Diğer bölükler de 64 üncü ağa bölüğüne kadar böylece devam etmektedir. Bu üç aylık maaş seksen iki gün hisabiyle verilmiştir. Arabî aylarının biri 29 ve diğeri 30 olarak kabul edildiğine göre iki günlük kesilmesi icap ediyorsa da niçin seksen iki günlük verildiğini sarih olarak anlıyamadım 1).

1) 1172 H. 1758 M. senesi Masar mevâcibini havi maaş icmal kâğıdında akçe 77 ile zarbedilmiştir, (1192 H. 1779 M.) Masar mevâcibinde ise

Bölüklerin ulûfe yekûnları altında صره *surre* denilen bir kayıd vardır. Bu surre, meşin torbalar içinde elli bin akçeden ibaret bir meblâğa işarettir; bu miktardan fazlası, kesir addolunur. Şu halde yukarıdaki birinci bölük maaş yekûnu evvelâ akçe olarak 950000 = 19 × 50000 akçe ediyor. Her surre elli bin akçe olduğuna göre 950 bin akçe on dokuz surre oluyor; bundan geri kalan 790 akçe ise kesirdir.

Ağa bölükleri yukarıki tertip üzre bittikten sonra 101 orta olan cemaatlere geçiliyor ve ona da şöyle başlanıyor:

یکیچریان درگاه عالی که

توزیعات

قوروجیان و متقاعدین و قیدلویان و نفرات اوده‌های اشکنجیان و ماندگان

آستانهٔ سعادت در مواجب لذذ سنه ۱۱۷۵

Tevzîat-ı Yeniçeriyân-ı dergâh-ı âlî ki

Korucuyan ve mütekaidîn ve kayıdluyan ve neferât-ı odahây-ı eşkinciyan ve mandegân-ı âsıtane-i saadet der mevâcib-i lezez sene 1175.

١٧٦	١٨١
آستانه [Asitâne] ١	آستانه [Asitâne] ١
١٧٧	١٨٢
جماعت ٣	جماعت ١
٢٩٤٤	٣٧٢٧
٧	٨
١٩	١٠
٢٩٧٠	٣٧٤٥
١٨	٧
٢٩٨٨	٣٧٥٢

84 ile zarbediliyor. Elimizdeki bir vesikaya göre beher kıst mevâcip hazineden seksen sekiz buçuk gün hisabile çıkıp tevzi esnasında orta ve bölüklere seksen ikişer ve nihayet seksen beşer hisabile dağıtılarak fazla kalan miktar Ocak ağalarına kalmak mutad imiş. (Dolap 2, sandık 68, *Hatt-ı hümayun*, 63).

٨٢	٨٢
٥٩٧٦	٧٥٠٤
٢٣٩٠٤	٢٦٠١٦
٢٣٥٠١٦	٢٦٧٦٦٤

كسور	صره	كسور	صره
٤٥٠١٦	٤	٧٦٦٤	٦

Sekban bölükleri ayrıca hisap edilmiştir; bunların bölükleri mevcudunun maaşları hisabı surre'yi doldurmadığından yani elli bin akçeyi bulmadığından bölüklerde bu işaret yoktur; yalnız 34 Sekban bölüğü bitince bunların mecmu-ı surrelerinin 67 olduğu gösterilmiştir.

Aynı mevâcibte bundan başka daha kısa bir icmal vardır ve şöyledir:

توزيعات

قوروجيان و متقاعدين و قيدلويان و زغرجيان مع سكبانان و سوارى و صولاقان
و چاوشان و متقاعدين آغايان اوجاق و تفنكران ميرى و نفرات اوده‌هاى اشكنجيان
و مانده‌كان آستانهٔ سعادت در واجب لذذ سنه ١١٧٥

Tevziat-ı
Korucıyân ve mütekaidîn ve kayıdluyan ve zağarcıyan ma'a sekbanân ve süvari ve solakan ve çavuşân ve mütekaidin-i ağayân-ı ocak ve tüfenkgeran-ı mîrî ve neferât-ı odahây-ı eşkinciyan ve mandegân-ı âsitâne-i saadet der vâcib-ı lezez sene 1175.

جماعت ٣		جماعت ٢		جماعت ١	
٦٦١٧٤		٢٤٥٠١٦		٣٠٧٦٦٤	
كسور	صره	كسور	صره	كسور	صره
١٦١٧٤	١	٤٥٠١٦	٤	٧٦٦٤	٦

Bu tertip üzre 101 cemâat ortasının icmali ayrı ayrı devam ediyor ve sekbanlar topyekûn olarak şöyle gösteriliyor:

سكبان سوارى ٦٥

جماعت

٣٣٥٨١٨٤

كسور	صره
٨١٨٤	٦٧

Cemâat ortalarından sonra ağa bölüklerine geçiliyor:

ملوك —————— ١	بلوك —————— ٢
٩٥٠٧٩٠	٢٠٢٧٨٦
صره ——— ١٩ کسور ——— ٧٩٠	صره ——— ٤ کسور ——— ٢٧٨٦

Bu icmalden başka da yine aynı ulûfenin her cemâat ve bölüğe ait maaş yekûnlarının birbiri altına yazılmak suretiyle bir kısaltına daha görülüyor; bu da ulûfede olduğu gibi birinci cemâatten elli dokuzuncu ve altmışıncı cemâatten yüz birinci cemâat olmak üzere iki kısım olarak şöyle başlıyor.

عن ١ الى ٥٩

يكوز ——————

٣٠٧٦٦٤	جماعت	١
٢٤٥٠١٦	»	٢
٦٦١٧٤	»	٣
٣٥٥٧١٦	»	٤
٨٧٤٩٤	»	٥
١٠٦٢٠٦٤		
٨٥٣٦٢	جماعت	٦
٦٢٣٢٠	»	٧
٩٧٩٩٠	»	٨
١٣٨٤١٦	»	٩
٨٥٢٨٠	»	١٠
١٥٣١٤٣٢		

٦٠ الى ١٠١

يكوز ——————

٤٠٤٠١٤	جماعت	٦٠
٤٦٨٩٥٨	»	٦١
٣٣٤٤٧٨	»	٦٢
٣٣٩٨٠٨	»	٦٣
٦٦١٢٤٨	»	٦٤
٢٢٠٨٥٠٦		
١٤٢٨٤٤	جماعت	٦٥
٤٢٠٥٧٨	»	٦٦
٣٢٢٥٨٨	»	٦٧
٦٧٨٩٦	»	٦٨
١١٧٨٧٤	»	٦٩
٣٢٨٠٢٤٦		

Ben buraya nümune olarak cemâat ortalarından 1 ilâ 10 uncu orta ile 60 ilâ 69 uncu ortaların ulûfe yekûnlarını koydum; diğer ortalar da her beşte bir yekûn olmak üzere sona kadar böylece devam ediyor ve beşte bir yekûnda toplanıyor; bu yekûna göre 1175 H. 1761 M. senesi Lezez mevacibi 1 ilâ 59 cemâatte bir kalem olarak 9951274 ve 60 ilâ 101 inci cemâatte yine bir kalem olarak 11696760 olup ikisinin mecmuu ise 21648034 akçedir.

Bundan sonra ağa bölükleri icmali geliyor; o da yukarıki tertip üzere olup 1 ilâ 33 ve 34 ilâ 61 inci bölükler olmak üzere iki kısımdır. Bunların umum yekûnu 17581128 akçe tutuyor; bunu müteakip Sekban bölükleri gelmekte ve maaş ye-

kûnları 3358184 akçeyi bulmaktadır.

Bu da bittikten sonra cemâat, bölük ve sekbanların maaşları yekûnları toplanıyor:

21.648.034	cemâatların maaş yekûnu
17.581.128	bölüklerin „ „
3.358.184	sekbanların „ „
42.587.346	Yeniçeri ocağının umum maaşı yekûnu

Şu halde 1175 senesi Lezez mevâcibi, Yeniçerilerin bu üç sınıfına kırkiki milyon beşyüz seksen yedi bin üçyüz kırk altı akçe verilmiştir ki surra hisabiyle 851 surra 37346 kesir ediyor ve yahut 425 yük akçe tutuyor demektir.

Başka bir maaş icmalinde ise ağa kârhanesi denilen ağa kapusu îmalâthânesinde çalışan sanat erbabı ile diğer bazılarının maaşları vardır ki anlar bu yekûndan hariçtir.

***

Yeniçerilerle Acemîlere ve Bostancılara ait 1033 H. 1623 M. tarihli bir mevâcib icmali de şu tertip üzeredir 1).

اجمال

مواجب جماعت یکیچریان درگاه عالی مع صولاقان و زغرجیان و سکبانان (مع) سواری و غلمان عجمیان استانبول و بوستانهاء سائره و غلمانان ادرنه و کلیبولی درواجب مصر سنه ۱۰۳۳

Icmal ———— i

Mevâcib-i cemaat-i Yeniçeriyan-ı Dergâh-ı âlî maa Solakan ve Zağarciyan ve Sekbanân [maa] Süvari ve Gılman-ı Acemiyân-ı İstanbul ve Bostanhâ-i saire ve Gılmanan-ı Edirne ve Gelibolu der vâcib-i Masar sene 1033.

جماعت

یکیچریان درگاه عالی

الموجود

نفر ———— آ

۲۵۵۱۵

المقرر 3] فی یوم 2)

۲۹۸۵۴۵۹۰ ۳۳۷٤٤

1) *Başvekâlet Arşivi*, Cevdet tasnifi Saray vesikaları No. 2570.

2) Mevcutları 35513 olan Yeniçerilerin İstanbulda ve kalelerde bulunanlarının yevmiyeleri miktarını gösteriyor: Bunların bir kısmı Şark seferinde olduklarından yevmiyeleri ayrı gösterilmiştir.

3) Mukarrerden maksat, üç ayda takarrür eden yevmiyeleri miktarıdır.

عادت نانخوره كان

نفراً

٢٥٧٦ — Beher nefer 45 akçe üzerinden 1)

١١٥٩٢٠

مواجب

متقاعدين آغايان اوجاق

نفراً	في يوم
٦١	٦٣٩٦

المقرر

٥٦٦٠٤٦

محلولات

نفراً	في يوم
٢٣١	١٨٧١

المقرر

١٦٥٥٨٣

مواجب

جماعت تفنكران وباروتجيان

نفراً	في يوم
٨٦	٨٣٧,٥

المقرر

٧٤٢٠٧

يكون

٣٠٦١٠٧٦٣

مواجب

بعض يكيچريان دركاه عالى كه درجانب شرق بوده

نفراً	في يوم
٥٣٧٨	٤٧٧٠٩

المقرر

٤٢٢٢٢٤٦

مواجب

بعض يكيچريان دركاه عالى كه كوكللو بجانب آنادولى رفته

نفراً	في يوم
٨٥٨	٧٦١٦

المقرر

٦٧٤٠١٦

يكون در شرق

٤٨٩٦٢٦٢

جمعاً

٣٥٥٠٧٠٢٥

---

1) Yeniçeri yetimlerine verilen ve üç ayda her bir çocuğa kırk beş akçe tutan maaş miktarıdır. Bu tarihte 2576 yetime üç ayda kırk beş akçeden 115920 akçe verilmekte idi.

1033 Senesi Masar ulûfesinin en kısa icmali olan bu kayıd'ta bütün ocağın eşkinci, mütekait ve Nanhurları ile birlikte üç aylık maaş yekûnu otuz beş milyon beşyüz yedi bin yirmi beş akçe tutmuştur ki 355 yük 7025 akçeyi buluyor 1).

---

1) Bu maaş defterleri nümuneleriyle icmallerinin fotoğrafileri vesikalar arasındadır.

YENİÇERİ ULÛFELERİ MÜNASEBETİYLE OSMANLI AKÇE VE KURUŞLARINA DAİR BİR İCMAL

Osmanlıların ilk devirlerinden on dokuzuncu asır ortalarına yakın zamana kadar bu devletteki sikke meselesi mühim devreler geçirmiş, devletin siyasî ve iktisadî hayatında bazan çok acı tesirlerini göstermiş ve dahilî ihtilâllere sebep olmuştur. Bu hususlara dair tarihlerimizde epeyi malûmat bulunduğu gibi sikkenin geçirdiği tahavvülât hakkında da bazı eserlerde ve meskûkât kataloglarında etraflı tafsilât görülmektedir 1).

Ben bu kısımda Kapukulu ulûfesiyle alâkadar olması itibariyle Yeniçerilerin maaşına esas olan akçenin ilk zamanlardan sonuna kadar uğradığı tahavvülâttan kısaca bahsedeceğim.

Orhan Gazi zamanında Osmanlılar ilk defa gümüş para olarak *akçe* ismiyle sikke kestirmişlerdir. Akçe, Suriye, Mısır ve Irakta, dirhem denilen gümüş para mukabilidir 2). Osmanlıların bu gümüş sikkesine *akçe-i Osmanî* ve yalnız *Osmanî* veya sadece *akçe* denilmiştir. İlk Osmanlı akçeleri 5 $\frac{3}{4}$ vezninde yani rubû mıskal sıkletinde idi. Bazı tarihlerin 3) bir Osmanlı akçeşini bir شرعى şerî dirhemin dörtte biri veya örfî dirhemin rub'ı 4) veyahut üçü bir dirhem olarak tavsif eyleme-

1) *Takvim-i meskûkât-ı Osmaniyye* (İsmail Galip); Osmanlılarda her yeni padişahın kendi adına akçe kesilirken kendisinden evvelki hükümdarın kestirdiği akçelerin tedavülden kaldırılması usuldendi; eski hükümdar ismîle akçesi olanlar anları darphaneye götürüp yenisiyle değiştirirlerdi; bu tebeddülde para sahibi bir mikdar zarar eder ve hazine ise kazanırdı. Rivayete göre Fatih Sultan Mehmed her on senede bir yeni akçe kestirerek eskisini toplattırır ve bunun için gümüş sarrafı denilen memurlar tâyin edermiş. Yine rivayete göre İkinci Bayezit saltanatının sonuna kadar ilk defa bastırdığı akçeden başka akçe kestirmemiştir. Fatihin beş senede bir muhtelif yerlerde para kestirdiği görülüyor.

2) Osmanlı akçelerinin kırat itibariyle Selçuk sikkaleriyle münasebeti olmayıp Anadolu beylerinin akçeleri gibi sikke kestirmişlerdir.

3) *Tacüttevarih*, c. 1, s. 40, *Solak zâde* s. 19, *Cevdet tarihi* C. 5, S. 225. *Netayicülvukuat*, c. 1, s. 17.

4) Dirhem-i şer'î ile dirhem-i örfî vezin itibariyle birbirlerinden farklıdır. Şer'î dirhem, örfî dirhemden sekizde bir noksandır. Buna göre rubû dirhem-i şer'î üç buçuk ve rubû dirhem-i örfî ise dört kırat oluyor.

leri yanlıştır; çünki Orhan beğin elde bulunan sikkeleri yukarıda söylediğimiz gibi rubû miskal idi.

Akçe evvelce vahid-i kıyasî olarak kabul edilmişti; bunun kesri mangır olup ilk defa Birinci Murad zamanında kesilmiştir. Akçenin ez'âfı ise bunun fevkindeki gümüş sikkeler [meselâ Orhanın çifte ve Fatihin onluk akçeleri gibi] ile altun sikkelerdi. Bu ilk bir akçelikler bugünkü eşya rayicine göre tahminen otuz kuruş mukabilidir.

İlk Osmanlı akçesi beş kırat ve üç habbe yani rubû miskaldı; bir miskal ise bir buçuk dirhem yani yirmi dört kırat [4 gram 618 miligram] idi. Akçenin ayarı İkinci Beyazıd zamanına kadar doksan olup sonra seksen beşe inmiş ve daha sonraları ise vezin ve ayar itibariyle tahavvülâta uğradıkıan başka hacim ve kuturlarında da değişiklik olmuştur.

Osmanlılara ait vesikalarda *çürük akçe* denilen *mangır*, bakırdan kesilmişti 1). Pirinçten kesilmiş mangırlar da varsa da az olup bunlara *kızıl mangır* deniliyordu. Mangırın ilk devirlerde yirmi dördü bir akçe ederken sonradan akçenin kıymetinin düşmesine binaen sekizi, onikisi ve onaltısı bir akçe eder olmuştu; akçe bozuldukça kıymet itibariyle mangıra yaklaşmıştır 2). Marsigli kendi zamanında dört mangırın bir akçe ve üç akçenin de bir para olduğunu yazıyor 3).

Osmanlı tarihlerinin üç akçenin bir dirhem olduğunu söyledikleri devir on beşinci asrın ortalarına yakın olup İkinci Murad bey zamanıdır.

Osmanlıların Fatih Sultan Mehmed devrine kadar akçe ile mangırdan başka sikkeleri yoktu. Altun olarak Venedik dukası ile gümüş ecnebi parası Türk piyasasında mühim yer tutmuştu; bir Venedik dukası vezn-i aslî denilen Orhan Gazinin

---

1) *Marsigli* (Bay Nazmi tercümesi, S. 54) te Türklerin bakır paraya mangır ve gedik dediklerini yazmaktadır.

2) Yıldırım Bayezit zamanında on iki mangır bir akçe ve Fatih zamanında sekiz mangır bir akçe idi. (*Türk Tarih Encümeni mecmuası*, sene 14 s. 282 ve sene 16 s. 22); mangırın resmî lisanda adı pul olup bir zamanlar bir akçe dört pul olarak kabul edilmişti. (*Tarih Encümeni Mecmuası*, sene 14, s. 250).

3) *Marsigli* tercümesi s. 54. Halbuki 954 H. 1547 M, de bir paranın iki osmânî olduğu görülüyor (*Kanunnâme-î Livâ-i Adana*, No. 254 Tapu defteri).

$5\frac{3}{4}$ kırat olan akçeleriyle kırk akçeye tedavül ediyordu 1).

Akçenin ez'âfı olan sikkelerden bir dirhem ve bir kırat ve iki habbe veznindeki ilk Osmanlı altununı, Fatih Sultan Mehmed kestirmiştir; bu altun, Orhan Gazinin akçeleriyle on akçe rayicinde idi 2). Andan evvel altun olarak Osmanlı memleketinde Venedik dukası tedavül ediyordu; ilk Osmanlı altununda, işte bu $23\frac{1}{2}$ ayarındaki Venedik dukası esas ittihaz edilmişti; Venedik dukasına *filori* de denilirdi.

Altunun akçe ile teadülü, onaltıncı asır ortalarına kadar elli dört ile altmış arasında idi; yani İkinci Bayezid'in altunları elli dört, Yavuz Sultan Selim ve Kanunînin altunlarının her biri ise altmış akçe idiler 3).

İlk akçe basılmasından itibaren zaman geçtikce muhtelif esbap tahtında akçenin vezni düşmekte devam etmiştir. Meselâ Orhan zamanında bir akçe-i Osmanî $5\frac{3}{4}$ iken sonraki devirlerde tedricen $5\frac{1}{4}$, $4\frac{1}{2}$, 4, $3\frac{3}{4}$, $3\frac{1}{2}$ ve nihayet Kanunî zamanında 3, $3\frac{1}{2}$, $2\frac{3}{4}$, $2\frac{1}{2}$ veznine kadar inmişti ve bu suretle evvelce bir altuna muadil olan altmış akçe on buçuk dirhem iken sonradan bu miktar on dirheme ve daha aşağıya düşmüştü.

Akçenin vezin ve ayarının düşmesi piyasa üzerinde müessir olduğundan hoşnudsuzluğu mucib oluyordu; nitekim 848 H. 1444 M. senesinde birinci defa babasının yerine hükümdar olan İkinci Mehmed on dört senedenberi pederinin tedavül etmekte olan $5\frac{3}{4}$ kıratındaki akçeleri yerine $5\frac{1}{4}$ vezninde yeni akçeler çıkarması sebebiyle tüccar ve ehl-i maaş mutazarrır olduklarından *Buçuk tepe* hâdisesi neticesinde saltanattan hal'edilmişdi 4); bundan sonra bilhassa onaltı ve on yedinci

1) *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, sene 16 s. 81 (Miralay merhum Ali beğin İkinci Muradın sikkeleri makalesi).

2) Fatihin bir altunu, bizde altun para tedavül ettiği son zamanlardaki yarım altuna muadil idi.

3) Solak zade Yavuz Sultan Selim zamanında bir altunun altmış akçe ve Arslanlı denilen bir Felemenk kuruşunun otuz beş akçe olduğunu yazmaktadır (s. 346). *Teodor Kantakazen* İkinci Bayezidin bir altununun elli dört akçe olduğunu beyan ediyor.

4) *Usul-i Meskûkât-ı Osmaniyye*, (Süleyman Sûdi, s. 27) ve *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, sene 16 s. 82.

asırdaki isyanlar, akçe kıymetinin bakır derecesine düşmesinden ileri gelmişti.

Fatihin akçelerinin vasatî miktarı dört kırat olduğundan üç buçuk akçe bir dirhem ediyordu. Teodor Kantakazen İkinci Bayezid zamanında dört akçenin bir dirhem ve elli dört akçenin de bir Osmanlı veya Venedik altunu kıymetinde olduğunu beyan etmektedir 1). Yine aynı hükümdar zamanında tunçtan kesilmiş mangırın sekizi bir akçe etmekte idi. Yavuz Sultan Selim zamanında Solak zade ile anı teyit eden Osmanlı müverrihlerine nazaran bir Osmanlı altunu altmış akçeye ve bir kuruş kırk akçeye ve arslanlı denilen Felemenk kuruşu otuz beş akçeye tedavül ediyordu; bu tarihteki akçeler 3,5 kırat olduklarından altmış akçe ikiyüz on kırat ediyordu; şu halde ikiyüz on kırat akçe on üç dirhem olup bu hesaba göre bir dirhem gümüş dört buçuk akçe idi.

Kanunî Sultan Şüleyman devrinde ise yüz dirhem gümüşten beşyüz akçe kesilmesi, bir dirhem gümüşün beş akçe olarak tedavülü kanun olmuştu 2); yani bir akçe, üç kırat ve bir habbeye yakın vezinde bulunacaktı. Şu halde Orhan bey zamanındaki ilk akçe beş kırat üç habbe iken yeni bir kanunla ve iki kırat iki habbe noksaniyle tesbit edilmiş oluyordu.

Devlet teşkilâtının bütün bozukluğu gibi sikke usulü de Üçüncü Murad zamanında bozulmağa başlamıştı. Altun para, bu hükümdar zamanında babasının ve büyük babasının zamanlarında olduğu gibi beş altı sene kadar altmış üç akçe üzerinden muhafaza edilmiş ise de, deniz muharebeleri, İran ve Avusturya seferleri münasebetiyle masraf artarak bir akçe dört beş parçaya ayrılmak suretiyle sürülmeğe başlamış ve hurda akçe denilen bu sikkeler ulûfede de verilmeğe başladığından devletin malî itibarı bozularak askerin isyanını mucip olmuştu 3).

---

1) *Galib Bey* merhum, İkinci Bayezidin son zamanlarında bir altunun altmış akçe olabileceğini yazar; *Hammer*, bir dukanın elli üç akçe ettiğini ve M. *Belin*de onaltıncı asrın ilk senelerinde sultanî altunun elli dört akçe kıymetinde olduğunu *Leonklavius* den naklen yazar] (*Takvim-i Meskûkât-ı Osmaniyye*, s. 70).

2) *Selânikî* tarihî s. 252.

3) «.. Hurda akçe ki kadimden olan akçenin her birini halk kesib terk-i siyaset olmağla beş pâre (parça) eyleyib asla sikkeden namü nişan kalmayıb yüz dirhem gümüşten beş yüz akçe kesilmek kanun-ı padişahî

Bu devirde akçenin vezni iptida üç kırattan iki buçuk kırata tenzil olunduğundan altun rayici de o nisbette tezayüt ederek bir altun yetmiş akçeye çıkmıştı. 992 H. 1584 M. tarihinde ise Sultan Süleymanın kanununa muhalif olarak yüz dirhem gümüşten sekiz yüz akçe kesilmesi 1); bu hal bir dirhem gümüşün sekiz, on akçeye satılınasını intaç etmiş ve bittabi altun yüz yirmi ve kuruş denilen gümüş para seksen akçeye fırlamıştı 2). Hazineden askere verilen maaş tam hisap üzere tevzi olunan çürük akçe idi; esnaf bu parayı tam olarak almadıklarından, esnaf ile maaşlı sınıf arasında münazaayı mucip oluyordu; 996 H. 1588 M. senesinde padişahın musahibi Mehmed Paşa, sikkenin ıslahına memur edildi; fakat henüz bu iş fiile çıkmadan Kapukulu süvarisinin bir isyanı neticesinde Mehmed Paşa ile Defterdar Mahmud Efendi katledilmişlerdi. Bu devirde yahudiler gümüş akçeleri kırparak menfaat temin eylediklerinden akçenin kıymetinin ıslahı zarurî idi.

Daha sonra basılan Üçüncü Mehmedin akçeleri de harbin devamı ve masarifin fazlalığı sebebiyle hazinenin menfaati gözetilerek vezin itibariyle bir buçuk kırata düşmüştü; yani bir dirhemden sekiz akçe kesilmesi lâzım gelirken on iki akçe [kem âyar] akçe kesilmesi ve on bir ve on iki dirhem akçenin bir dirheme müsavi gelmesi sebebiyle hükûmetin tenbih ve tehditlerine rağmen altun iki yüz yirmi akçeye kadar fırlamıştı 3). 1006

---

iken yüz dirhem iki bin züyuf akçe olup hiç bir türlü amele yaramayıp giderek gümüşün dirhemi on ikişer akçeye satılıp alınmağa başladı ve kuruş kadîmden kırk akçe iken seksen akçeye alınıp virilür oldu ve altun altmış akçeden yüz yirmi akçeye çıkıp ve buna göre cümle narhlar tüccar beyninde iki bahaya itibar olunup ve mekûlât ve melbusat dahi bu ecilden ziyadeye çıkmakla faraza herkes ulûfe on altun alırken beş altun almağa başlamağın bir gün sipah güruhu cem'iyetle hurda akçeyi ellerine alıp Şeyhulislâm Şeyhî Efendi huzuruna iletüp bu makule akçeyi ulûfe deyu verirler ...» *Selânikî*, s. 252.

1) *Selânikî* tarihi, basılmamış nüsha, varak 236 b.

2) *Hayrullah Efendi* şöyle diyor: Yüz dirhem halis gümüşten beşyüz akçe kesilmek kanun iken seferlerin teakubu münasebetîle yüz dirhem gümüşten iki bin akçe kat' olunmağla tedric ile gümüşün dirhemi sekiz akçeye geçiyor ve kuruş dahi kırk akçadan seksene, altun altmış akça iken yüz yirmiye fırladı. Her şey bahalandı, alış veriş sağ ve çürük akçe hisabı üzre görülmeğe başladı, nihayet askerî isyana müncer oldu. (C. 13, s. 49).

3) *Selânikî tarihi*, basılmamış nüsha, varak 389 A ve B.

Şevval, 1598 M. senesinde sikkenin ıslahı için faaliyete geçilmiş ve Darphane Nâzırı tâyin olunan sabık Defterdar Ali Efendinin gayretiyle Enderun hazinesinden üç yüz yük akçelik gümüş ile gümüş evani çıkarılarak bir dirhem gümüşten sekiz akçe kesilip bozuk ve züyuf akçenin toplatılmasına teşebbüs edilmiş ise de 1) tamamen fiile çıkmamış fakat altun yüz seksen akçe kadar indirilmişti.

1009 H. 1600 M. senesinde sadaret kaymakamı Yemişçi Hasan Paşanın sikke usulünü tashih için yeni akçe kestirmesi neticesinde altun yüz yirmi ve kuruş seksen akçeye kadar düşürülmüştü 2).

Sikke rayici sonra yine karışmış, arslanlı kuruşla âyarı noksan altun ve gümüş piyasaya hâkim olup muamelâta sekte vermiş olduğundan 1016 H. 1607 M. tarihiyle İstanbul kadısına yazılan bir hükümle bundan sonra altunun yüz yirmi ve kuruşun seksen akçeye tedavülü emrolunup ve halis gümüşün bir dirheminden dokuz akçe-i Osmanî kesilmiştir 3).

İkinci Osman zamanında birer ve onar akçelik yeni sikkeler kesilmişti; onluk akçeler iptidadan bir dirhem onbeş kırat vezninde yani beheri bir buçuk kırat bulunan o vaktin akçelerinin tamam onuna müsavi olmak üzere kat'edilmişti. Bu tarihlerde Darphane Emini Bekir Efendi marifetiyle kesilen akçeler ayarlarının sıhhati itibariyle makbul olduğundan *Bekir Efendi akçesi* diye şöhret bulmuştu; altun ise yüz elli akçe idi.

Akçenin artık vahid-i kıyasî olacak kıymeti kalmadığından anın yerine kaim olmak üzere Dördüncü Murad zamanında beş kırattan biraz fazla sıklette olan *para* ismi verilen sikke kestirilmişti; fakat akçe hisabiyle altun, ikiyüz elli akçeye kadar çıkmakta devam eylemişti; dört beş sene zarfında dört defa cülûs bahşışı verilmesi ve İran seferinin devamı para ra-

1) (Vezir-i âzam Hadım Hasan Paşanın garazîle azledilen sabık defterdar Ali Efendi, merkeze getirdilüp tashih-i sikke için Enderun Hazinesinden üçyüz yük akçelik nukre ve evani ve sırça saray içindeki darphane üzerine nâzır tayin edildi. Rey ve tedbir ile sancak sancak sahihulayâr akçeler şâyân-ı itimad adamlarla irsal olunup halk içinde alınup verilen fâsid akçeleri ihrak-ı binnar eyleyüp...) (*Selânikî*, basılmamış nüsha varak 403 b).

2) *Naimâ Tarihi*, c. 1, s. 241.

3) *Mühimme defteri*, No. 76 s. 102.

yicinin yükselmesine sebep olmuştu 1).

Vezir-i-âzam Kemankeş Kara Mustafa Paşanın (vefatı 1644) himmetiyle sahih ayarlı yeni sikke kesilmiş olması altunu, iki yüz elliden yüz altmış akçeye indirmiş ve kuruş seksen'e ve esedî veyahut arslanlı denilen Felemenk kuruşu da altmış akçeye tenezzül eylemişti; bu tarihte akçenin beheri bir buçuk kırat vezninde olup on adedi bir dirhem itibar edilmişti, yine bu zamanda kesilen ve *para* denilen sikkenin sıkleti, akçenin iki misline müsavî olup bir para iki akçe kıymetinde idi.

Gümüş sikkelerin en ziyade bozulduğu devir 1060 ilâ 1066 (1650 ilâ 1656) seneleri arasındaki Avcı Sultan Mehmedin saltanatının ilk seneleridir; bu tarihte devletin malî itibarı çok acıklı bir hal almıştır. Onaltıncı asır sonlarından itibaren Yahudilerin, gümüşünden istifade için kestikleri kırpık akçelerle diğer akçelerin bu devirde kalb, züyûf, kızıl, kırpık ve sağ akçe isimleriyle çoğalarak malî buhrana sebebiyet verdiklerini görüyoruz. Melek Ahmed Paşanın sadaretinde Defterdar Emir Paşa ile anlaşan Yeniçeri ocağı ağaları, fazla para elde etmek için esnafa ve askere mağşuş akçe vermek suretiyle mühim bir kâr elde ediyorlardı. Emir Paşa, Belgrad, Bosna ve Arnavudluktan yüz yirmi yük züyûf yani mağşuş ve hurda akçe kestirip İstanbula getirterek meyhanecilerden de yirmi bir yük kızıl akçe toplamış ve bunların yüz on sekiz adedi bir altuna alınmak üzere kethüdaları vasıtasiyle esnafa verilmek istenilmişti; bu suretle elde edilecek yüz yirmi bin altun, Yahudi sarraflar vasıtasiyle ikişer riyale (ecnebi kuruşu) tahvil edilüp hasıl olacak ikiyüz kırk bin riyal kuruş asker maaşâtına sarf olunacaktı.

Bu feci vaziyeti gören esnaf ayaklandı; Sadr-ı âzama dertlerini dökmeğe gittilerse de koğuldular; nihayet saraya gidüp Padişahı ayak divanına davet eylediler; bunun neticesinde Vezir-i âzam azil olunup Defterdar idam edildi ve anınla bu işde müşterek olan ocak ağaları da Valide Sultan hâdisesinde ortadan kaldırıldılar 2). Mağşuş akçenin bir sülüsü gümüş ve iki sülüsü kalaydı.

---

1) *Naimâ tarihi*, c. 2, s. 394, Naimâ Sadaret kaymakamı esbak vezir-i âzam Gürcü Mehmed Paşanın vefatından bahsederken tecdidi sikkeye teşebbüs ettiğini yazıyorsa da tafsilat vermiyor. Bu zatın Eyubdaki kabrinin penceresi üzerine yazılan kitabesinde de sikke ıslahına himmet ettiği zikredilmektedir.

2) *Naimâ Tarihi*, c. 5 s. 97.

Köprülüler zamanında seksen akçe bir kuruş olarak hazinece kabul edilmekte idi; yine bu tarihlerde seksen akçe bir kuruş hisabiyle kırk bin akçe bir kise yani beşyüz kuruş tutuyordu 1).

1682 tarihinde başlayan Avusturya seferinin devamı ve sonra harbin dört cepheye inkısamı sebebiyle malî buhran arttığından hazinede para kalmamış, bunun üzerine sarayın Has ahûr hazinesindeki altun ve gümüşlü evanînin fazlası Darphaneye teslim edilerek para kestirilmişti 2). 1102 Şeval 1691 haziran senesinde ve Köprülü zâde Fazıl Mustafa Paşa sadâretinde malî buhrana mebnî halk arasında yüz yirmi akçeye tedavül eden bir kuruşun yüz altmış akçeye ve ikiyüz akçeye alınıp verilen Şerifî altununun üçyüz altmış akçeye ve üçyüz akçeye geçen yaldız altununun dörtyüz akçeye ve bir paranın dört akçeye olmasına dair kanun çıkarak bu kanunun rûznâmçe ve aklâm defterlerine kayıdları emrolunmuştu 3).

Osmanlılarda Türk sikkesi olarak ilk kuruşun 1099 H. 1688 M. senesinde ve İkinci Süleymanın hükümdarlığı zamanında kesildiği söylenmektedir 4). Bu tarihten evvel kuruş sikke kesildiğine dair bir kayıd görülmiyor; Naimâ Tarihi 1038 senesindeki vekayi arasında mağşuş kuruşlardan bahsediyorsa da bunun ecnebi kuruşu mu, Türk kuruşu mu olduğunu yazmadığından sözlerinden sarih bir şey anlaşılamamaktadır; mamafih kuruşun kise hisabına girmiş olması ve 1071 H. 1660 M. senesindeki bir bütçe hisabında mîrî kuruşun seksen akçeye alınıp her kesenin beşyüz kuruştan hisab edilmesi gibi kayıdlar

---

1) *Eyyubî Kanunnâmesi* s. 19. Fatih zamanında bir kise otuz bin akçe olup 994 H. 1586 M. senesinde bir kise yirmi bin akçe ve 1070 H. 1659 M. senesinde bir kise kırk bin ve 1100 H. 1688 M. senesinde elli bin idi. 1220 H. 1805 M. senesinde ise bir kise-i rumînin yani beş yüz kuruşun altmış bin akçe ve kise-i divâninin ellibin olduğu görülmektedir. (*Netayic-ül vukuat*, c. 3 s. 89). 1279 H. 1862 M. senesindeki Fuat Paşa büdcesiyle 93 Meclis-i Mebusanındaki bütce kise üzerine idi. Kise usulü 1294 senesine kadar devam etmiş ve kuruş vahid-i kıyasî olmuştur. Kise-i divanî 416 ile 450 kuruş arasında değişmiştir. *Cevdet tarihi* bir divanî kisenin dört yüz on altı kuruş seksen akçe olduğunu yazmıştır (c. 6 s. 159).

2) *Raşid Tarihi*, c. 2 s. 38.

3) *Zübdet-ül Vekayi* (Defterdar Mehmed Paşa Tarihi), varak 205 b..

4) *Takvim-i Meskûkât-ı Osmaniyye*, s. 232.

kuruşun daha evvel mevcut olduğunu gösteriyor 1). Selânikî tarihi de onaltıncı asır sonlarında kuruştan bahsediyor, ben bu husustaki incelemeyi meskûkat mütehassıslarına bırakıyorum.

Osmanlı kuruşu kesilmeden evvel Osmanlı memleketlerinde ecnebi kuruşlar da tedavül etmekte idi. İki nevi ecnebi kuruşu vardı. Birine *kızıl kuruş* denilüp, altun ecnebi sikkesine alem olmuştu; hattâ Yıldırım Bayezid zamanında Eflâk voyvodası Mirçe vergiye bağlandığı zaman senede üç bin kızıl kuruş yani altun vermeği taahhüt ediyordu; eğer bu sikke kuruş diye yalnız olarak zikredilirse o zaman gümüş sikke demekti. Osmanlı kuruşlarına (atik zolota) denilen Alman talarisi esas olmuştu 2).

Osmanlı memleketlerinde tedavül eden ecnebi kuruşları, *kuruş, kara kuruş, esedî* veya *arslanlı, sulya kuruş, sulya riyal kuruş, polya kuruş* isimleriyle meşhurdu. Ayarı has olan kuruşlara *kara kuruş* denilirdi ki Alman talarileriyle İspanyanın riyal veya Eküleri bunlardı.

Felemenk dolarına esedî ve halk arasında arslanlı denilmişti; bunlar uzun müddet itibarlarını muhafaza etmişler, hattâ bir sıfat-ı resmiyet bile kazanmışlar ve ehemmiyetleri kalmadığı, hattâ vücutları olmadığı devirlerde son zamanlara kadar isimlerini muhafazaya muvaffak olmuşlardı 3).

---

1) *Naimâ Tarihi*nde (her kalyona ikişer kise ki biner kuruştur) kaydından kuruşun (1064 H. 1653 M.) senesinde kise hisabına girdiği anlaşılmaktadır. (c. 5 s. 383); Eyyubî kanunnamesinde de (mirîye kuruş girû seksen akçeye alınur ve her bir kise beşer yüz kuruş olmak üzere hisap olunur) kayıtları kuruşun o tarihlerde de kise hisabında kullanıldığını gösteriyor (*Kanunnâme*, s. 19).

2) Evliya çelebi kendisine bir kise taler verildiğinden dolayı bu paradan bahsetmektedir ki bu kayıt talerin Osmanlı memleketinde tedavülünü göstermektedir; yine aynı zat *Seyahatnâme*sinin bir yerinde (uskuta kuruş) ve (uskuta riyal kuruş) dan bahsediyor ki bunun (sulya kuruşu) ve (sulya riyal kuruş) olması icabediyor (C. 8, s. 284 ve 300).

3) 1912 senesinden 1919 senesine kadar Kütahya Lisesinde muallimlik ederken herhangi bir mülk veya hükûmete ait bir yer satılacağı zamanda dellâlların çarşıda o malı tarif ettikten sonra satış bedelini şu kadar kuruş diyeceği yerde şu kadar arslanlı diye bağırdığını her zaman duyardım ki bu hal arslanlıdan eser kalmadığı yirminci asrın ilk yarısında bile bizde isminin hâlâ devam ettiğini göstermektedir.

On birinci Louis'nin [1423 - 1482] gümüş riyalleri *sulya riyal kuruş* veya sadece *sulya kuruş* isimleriyle meşhur olduğu gibi vaktiyle Osmanlılar tarafından muvakkat bir zaman için işgal edilen Cenubî İtalyadaki Polya dukalığının parasına da *Polya kuruş* deniliyordu; yarım ve rubû riyaller yani kuruşlar da vardı.

Marsigliye göre on yedinci asır sonlarına doğru Osmanlı sikkeleri bakır para, gümüş para ve altun olarak üç kısım üzerinden tedavül ediliyordu. Dört mangır bir akçe, üç akçe bir para, beş para bir beşlik ve on para ise bir onluk idi. Altuna *Şerifî* ismi verilmişti; bu, şerifî denilen Osmanlı altunu, on sekiz para mukabili idi; yine aynı zat, Hollanda yarım talarisi olan bir arslanlı kuruşun seksen akçeye geçtiğini ve altun talarinin 121 ve duka altununun 270 ve Türklerin sadece altun dedikleri Venedik altununun (sekin altunu) üçyüz akçeye muamele gördüğünü beyan ediyor 1).

1102 senesinde (1690) dört devletle dokuz senedenberi devam eden muharebenin verdiği darlık sebebiyle harp masraflarına yardım olmak üzere hükümet bir takım muvakkat tedbirlerle elinde para bulundurmak istiyerek hazineye aldığı parayı maliyet fiyatı ve verdiği parayı fazla kıymet üzerinden tedavül ettirmişti 2). Meselâ hakikî kıymeti (maliyet kıymeti) yüz yirmi akçe olan kuruş, mevzû kıymet (rayic) addedilen yüz altmış akçeye alınıp veriliyordu; yani bir kuruş hazineye alınırken yüz yirmi akçe hisabiyle kabul ediliyor ve hazineden verilirken yüz altmış üzerinden çıkarılıyordu: keza altun da aynı suretle muamele görmekte olup bir para da dört akçeye muadil idi.

1138 Rebiyulevvel 1715 İkinciteşrin senesindeki para ta-

---

1) *Marsigli* (tercüme edilmiş olan nüsha s. 54. 55), Osmanlı hazinesine talariyi (kuruş) vergi olarak veren vilâyetlerden bunu seksen akçeye mukabil olarak alıyor ve sonra anı yüz yirmiden veriyorlardı.

2) (Hazine-i âmireye irad olan kuruşu 120 akçeye ve Şerifî altunu 270 akçeye ve Yaldız altunu üçer yüz akçeye alınugelmeğin yine ol vech üzre alınup ancak masarif-i seferiyyeye imdat olunmak içün fimâbâd hazine-i âmireden sarf olunacak ve gerek beynennâs sarf olunan kuruşu yüz altmış akçeye ve Şerifî altun üçyüz altmış akçeye ve Yaldızlı altunu dörtyüz akçeye ve para dört akçeye olmak üzre) ilân edilmişti (*Raşit Tarihi*, c. 2 s. 147).

rifesine göre Türk ve ecnebi altun ile kuruşlarının akçe ile nisbetleri şöyle idi 1).

Cedit İstanbul altunu (üçüncü Ahmed namına)	400	akçeye
Mısır zencirli altunu	330	»
Mısır tuğralısı	315	»
Cedit Osmanlı kuruşu (Tuğralı kuruş)	120	»
Nısıf Osmanlı kuruşu	60	»
Rubû Osmanlı kuruşu	30	»
Cedit zolota (gümüş)	90	»
Sekiz dirhemlik atik arslanlı	144	»
Sekiz buçuk dirhem bir denk gelen sulye riyal	186	»
Dokuz dirhem gelen kara kuruş	181	»
Atik zolota (gümüş)	88	»
Sekiz buçuk dirhem bir denk gelen polya kuruş	173	»
Tuğralı İstanbul altunu	360	»
Ecnebi yaldız altunu	375	»
Macar altunu	360	»

1102 H. 1690 M. tarifesiyle bunun arasındaki fark, hazinece alınan veya verilen paraların hiç farksız alınıp verilmesi yani arada harp masraflarını karşılamak üzere konan kıymeti hakikiyye ve mevzua farkı olmaması idi.

Üçüncü Ahmed zamanına kadar istikrar bulmamış olan (para) ismindeki sikkenin kıymeti tesbit olunmuş ve para kuruşün kırkta biri ve akçe de paranın üçte biri olarak kabul edilmişti; artık bundan sonra meskûkatta vahid-i kıyasî olan akçe kat'î surette yerini kuruşa terk etmiş oluyordu; tarife şöyle idi 2).

Bir kuruş	kırk para
Yirmilik (yarım kuruş)	yirmi para
Onluk (rubû kuruş)	on para
Beşlik (kuruşun sekizde biri)	beş para
Bir para	üç akçe

Burada kuruşun vezn-i aslîsi sekiz dirhem on iki kırat

1) *Raşit zeyli*, Küçük Çelebi zade s. 310. Cevdet tasnifi Darphane vesikaları (No. 9 sene 1138 Rebiyulevvel) ve *Takvim-i Meskûkât-ı Osmaniyye*, s. 281.

2) *Takvim-i Meskûkât-ı Osmaniyye*, s. 280.

olup yirmilik dört dirhem iki kırat ve onluk ise bir dirhem 14 kıratı.

Bundan sonra Üçüncü Mustafa zamanına kadar (1171 H. 1757 M.) bir kuruş kırk para ve yahut yüz yirmi akçe ve bir para da üç akçe olarak devam ediyordu; bu hükümdar zamanında gümüş paraların vezinlerinde rubû derecede tebeddülât ve tenzilat olduğundan altun piyasadan çekilmişti; evvelleri sekiz buçuk, dokuz dirhem itibar olunan kuruşlar, altı dirhem bir denğ'e inmiş ve kuruşun eczasından olan yirmilik, onluk ve beşlikler o nisbette tedenni etmişti, bu halin piyasayı sarsması üzerine daha kıymetli bir sikke çıkarılmasına lüzum hasıl olmuş; eski kuruşlar vezninde altmışlıklar yani bir buçuk kuruş olan altmış paralıklar kestirilmiştir.

Birinci Abdülhamid devrinde de 1768 seferinin devamı sebebiyle malî vaziyet bozulmuş, eski kuruş mikyasını elde tutup muvazene tesis edilebilmek için (ikilik) ismiyle bir nevi iki kuruşluk gümüş sikke kestirilmiş ise de, bunlar eski gümüş sikkelere nisbetle beşte bir miktarı mahlût ve mağşuş olduğundan takriben hakikî kıymetleri altmış dört para olduğu halde on altı para itibar-ı zammîsiyle seksen paraya tedavül etmekte idi; her ne kadar bu tarz hazinece hayli menfaati mucip oldıysa da eşya ve es'arın yükselmesinin önüne geçemedi; meselâ evvelce beş kuruş rayici olan fındık altını, bu yeni ikiliklerin ihraciyle altı kuruşa çıkmış ve tabiî eşya fiatı da o nisbette artmış ve hükûmetçe yapılan mübayaalar bu yüksek fiat üzerinden olduğundan ümit edilen menfaat hâsıl olmayıp yalnız maaşların tediyesinde hazineye bir faide temin edebilmişti.

Üçüncü Sultan Selim hükümdar olduğu zaman harbin devamı sebebiyle para buhranı devam ediyordu. Buna çare olarak da sikkenin tagyirine teşebbüs olunmuş ve sikkelerin âyarları eski hallerinde ibka olunarak vezinlerinden birer miktar tenzil edilmişti; meselâ paralardan birer kırat, kuruşlardan birer buçuk dirhem ve bunun ez'afı olan altmışlıklardan da o nisbette tenzilât yapılmış ve yine mağşuş ikilikler cinsinden yüzlük (yüz paralık) ve bunun yarısı olarak ellilik adiyle iki nevi yeni sikke kestirilmiştir 1).

1) *Takvim-i Meskûkât-ı Osmaniyye*, s. 359.

İkinci Mahmud zamanındaki gümüş paralar ilk zamanlarda babasının ve amcasının paraları gibi yüzlük, ikilik ve kuruş olarak darp edilmiş ise de 1225 H. 1810 M. senesinde eski ikiliklerin sıkletine müsavi olarak sekiz dirhem vezninde ve anların iki misline yakın *Cihadıye* namiyle iki yüz dirhemlik yani beş kuruşluk para kesilmişti.

İşte buraya kadar yapılan gümüş para icmalinde akçenin, kıymetinden kayıp ede ede nihayet yerini paraya ve anın da kuruşa terk itmesi üzerine artık paralarda vahid-i kıyasî olarak kuruş kabul edilmiş ve akçe ise kuruşun ikinci derecede eczası olarak kalmıştır. Akçe en son olarak 1234 H. 1818 M. de kesilmiş ve andan sonra terkedilmiştir 1). Bununla beraber son zamanlara kadar akçe, itibarî olarak sikke hisabımızda ismen bulunmuştur. Meselâ bir kuruş, kırk para, bir para üç akçe ve bir akçe üç pul gibi.

Yeniçerilerde ulûfe defterleri ocağın ilgasına kadar akçe hisabı üzre yürütülmüştür. Akçenin kıymetinin daimî surette düşmesi, Yeniçeri yevmiyelerinin akçe hisabiyle tabiî surette tezayüdünü mucip olmuştu; fakat iktisadî vaziyet itibariyle on altıncı asırdaki on akçe yevmiyeli bir Yeniçerinin vaziyeti on dokuzuncu asırdaki altmış akçeli bir Yeniçeriden daha müreffeh idi 2).

---

1) *Takvim-i Meskûkât-ı Osmaniyye*, s. 414.

2) Bu akçe kısmını yazarken aşağıdaki eserlerden istifade ettim : *Tac-üt Tevarih*, *Takvim-i Meskûkât-ı Osmaniyye* (İsmail Galip), Osmanlı İmparatorluğunun ilk sikkesi ve ilk akçeleri (*Türk Tarih Encümenî Mecmuası*, Ali bey) ve Fatih zamanında akçe ne idi (Aynı mecmuada Ali beğin makalesi); Osmanlı İmparatorluğunda Meskûkât (*Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, Ahmed Refik) *Tarih-i Askeri-i Osmanî* (Cevad Paşa) *Selânikî*, *Naimâ*, *Raşit* ve *Cevdet Tarih*'leriyle *Netayic-ül vukuat*, *Belin'in, İktisat tarihi*, [Bay Ziya Karamürsel tercümesi] *Mühimme defteri*, *Darphane vesikaları*, *Marsigli*, (*B. Nazmi tercümesi*) *Eyyubî Efendi Kanunnâmesi*, (kütüphanemizdeki nüsha); *Zübdet-ül-Vekayi* (Defterdar Mehmed Paşa); *Hayrullah Efendi Tarihi*, *Usul-ı Meskûkât-ı Osmanîyye ve Ecnebîyye* (Süleyman Sudi), *Solak zade tarihi*, *L'origine des Turcqs*.

YENİÇERİ OCAĞI NİZAMININ BOZULMASI

Yeniçeri ocağı, kuruluşundan itibaren onaltıncı asrın son yarısına kadar tedricen tekemmül ederek bu asrın ortalarında bütün teşkilâtiyle tam ve mükemmel bir hale gelmişti. Ocağın nizamının bozulmasında birinci derecede kuvvetli bir elin Ocak üzerinden kalkması, iltimas ve iltizam ve himaye ile Yeniçeri Ocağına kanun harici adam alınması ve bir de makam ve mevki hırsı ve can kaygusiyle vezirlerin, ağaların, kendi arzularına hizmet etmek üzre Ocağı isyan için tahrik etmeleri âmil olmuştur.

Onaltıncı asır ortalarına kadar bazı geçici hâdiseler müstesna olmak üzre Yeniçeriler arasında Birinci Murad Bey zamanında konmuş olan itaat-ı mutlaka usulü pek esaslı olduğundan disipline halel gelmemişti. Kanunîye kadar Osmanlı hükümdarlarının ordularının başında bulunmaları ve anların en ufak yolsuzluklarında bile müsamaha etmemeleri Kapukulu Ocaklarını asrının en modern, inzibatı tam bir ordusu olarak gösteriyordu. Hattâ ecnebi müverrihler bile Osmanlı ordusunda bilhassa Yeniçerilerdeki itaat ve inzibatın kuvvetine hayrandırlar; Marsigli, daimî surette zabitlerinin emri altında mutlak bir itaati haiz bulunan Yeniçerilerin, bu usul ve kaideye riayet sayesinde her asırda kendilerine şeref verici muvaffakıyetler temin ettiğini yazmaktadır 1). Diğer müverrihler D'Arvieux ve Jovius da Yeniçerilerin inzibatı hakkında takdir edici mütalealar yürütüyorlar 2).

Ocağın inzibatının çözülmeğe başlaması Üçüncü Murad zamanında başlar, Yeniçeriler arasında bu zamanlarda esnaflar görülüyor; evlilerin adedi artıyor, Ocaktaki kışlalarında yatmak yerine Yeniçerilerin evlerinde yattıklarına tesadüf ediliyordu; bunların esnaflıktan men'i hakkında bir taraftan emir verilirken 3) diğer taraftan da Üçüncü Murad Ocak kanununa muhalif olarak hariçten birtakım san'atkârların Yeniçeriler ara-

---

1) *Marsigli*, s. 69.

2) Tornton [TH. Thornton], c. 2 s. 50.

3) *Mühimme defteri*. 55 s. 86 sene 992 Yeniçeri ağasiyle İstanbul kadısına gönderilen iki hüküm sureti vesikalar arasındadır.

sına girmesini irade ediyordu.

Yeniçeri Ocağı, Acemi Ocağiyle buraya merbut cemaat acemileri, Bostancı Ocağı efradı ve Kuloğlu denilen sınıflardan alınmak suretiyle teşkil edilmişti 1). Kanunî Sultan Süleymanın vefatına kadar Ocakların kanunları daimî surette kontrol altında tutularak yolsuzluğa meydan verilmemişti; sonraları muharebeler sebebiyle bilhassa Üçüncü Murad zamanında Kulkardeşi ismiyle Yeniçeriler arasına yabancılar girmeğe başlamıştı; bundan başka devşirmeler arasına yavaş yavaş para ile yabancılar girdi; bunlar kısa yoldan Yeniçeri oluyorlardı 2). Üçüncü Murad devrinde yaşıyan Selânikli Mustafa Efendinin yazdığına göre devşirme için Anadolu ve Rumeliye giden Çorbacılar rüşvetle Ocağa gelişigüzel yabancıları kaydetmişlerdi 3).

Bundan başka rüşvet ve iltimasla genç ve dinç birtakım şahıslar korucu yapılmağa başlamış ve hattâ İkinci Selim zamanında başlıyan bu yolsuzluktan dolayı Yeniçeriler hükümdara şikâyette bulunmuşlar ve Yeniçeri ağasına hitaben bu yolsuzlukların men'i için bir emir verilmesine sâik olmuşlardı 4).

1) *Kanunnâme* (Hâlis Efendi kitapları No. 6304) ve *Koçi Beğin Teşkilât risalesi* s. 1.

2) Ocağa alınan yabancılar hakkında, *Mühimme* defterinden (*Mühimme* 60 s. 219) alınan hüküm sureti vesikalar arasındadır,

983 H. 1575 M. tarihinde Budin Yeniçeri ağasının mahlûl olan Yeniçeri gediklerine Kuloğlu efrad yazacağı yerde para ile hariçten adam aldığı duyulduğundan hakkında tahkikat yapılması için Budin Beğlerbeği Vezir Mustafa Paşaya emir verilmişti (*Mühimme* 27 s. 335).

3) *Selânikî Tarihi*, s. 263 *Kavanin-i yeniçeriyan*da birçok yerde yapılan yolsuzluklardan bahsetmektedir.

4) Yeniçeri ağasına hüküm ki:

Yeniçeri kullarım rikâb-ı hümâyunuma ruk'a sunup içimizde pîr ve malûl olmayan yarar ve tüvânâ ve sefere iktidarı olanlarımıza koruculuk virilmek olıgelmeyüp hilâf-ı kanun iken hâlâ iki yüzden ziyade taze ve tüvâna yiğitlere koruculuk virilüp ve nice nâtüvanları ve pîr ve malûlleri sefere teklif olunduğunu bildirdiler. İmdi kanun ve olıgelenden ziyade vaz'olunmamak ve koruculuk sefere ve hizmete varmağa kadir olan Yeniçeri kullarıma virilmeyüp vâki olan koruculuklar ugur-u hümâyunumda hizmet idüp pîr ve mâlûl ve sefere kadir olmayan Yeniçeri kullarıma virilmesini emridüp buyururum ki vüsul buldukta minbâ'd bu emr-i şerifimle amel idüp vâki olan koruculukları sefere kadir olanlara virmeyüp pîr ve mâlûl olanlarına viresin ve sefere iktidarı olup korucu olanlardan gedikleri mahlûl düştükte kanundan ziyade vaz'olunan gedükleri aşağıya indiresin. Sene 980 Safer 26 (*Mühimme*, 19 s. 135).

Diğer devlet teşkilâtı gibi Kapukulu Ocaklarının bozulmasının Üçüncü Murad zamanında olduğunu o zamana ait eserlerden anlamaktayız. Koçi Beyden evvel bu bozukluğu bize haber veren Kâvanin-i Yeniçeriyan müellifi ve Selânikli Mustafa Efendi ile Kitab-ı Müstetab isimli bir mehazımızdır.

Kitâb-ı Müstetabdan naklettiğim aşağıdaki satırlar onaltıncı asır sonlarında başlıyan yolsuzluklar hakkında mukni bir fikir verebileceği gibi daha sonraki asırlarda artarak devam idüp giden fenalığın mebdeini de göstermektedir. Eser sahibi Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağiyle diğer Kapukulu Ocaklarının Üçüncü Murad zamanına kadar kanunların iyi tatbiki dolayısiyle intizamından bahsettikten sonra bu bozukluğun menşei hakkında şöyle diyor ;

"Ve bu kanun-ı Âl-i Osman üzre eğer Sipahilik tariki ve eğer Yeniçeri Ocağı ve eğer sair ehl-i mansıp tarikidir, merhum ve mağfurünleh Sultan Murad Han Hazretlerinin evayillerine ve evasıtına gelinciye degin zikrolunan kaide üzre kanun-ı kadîm câri idi; lâkin işbu yakın zamandanberu kanûn-ı kadîm bozulup ve ahar tarika sülûk itmeleriyle Ocaklara ecnebi girüb ve bî mâna neferat ve yevmiyeleri kat enderkat ziyade olmuştur; meselâ kadimî bölük halkı yedi sekiz bin nefer iken şimdi yirmi binden ziyade olup ve Yeniçeri Ocağı kadimî sekiz bin iken bâdehû merhum Sultan Süleyman Han Hazretlerinin zamanında on iki bin olup şimdi ise (İkinci Osman zamanı) kırk bine karip olmuştur... feamma gerçi evvelki zamanın askeri az idi lâkin öz idi, saplama ve ecnebi olmamağla her kangi adûye müteveccih olsalar idi biemrillah-ı taâlâ mansur ve muzaffer olurlar idi; zira olmakule kullar, küçükten nân-ü nemek-i padişahiyle perverde ve terbiye olmağla efendisine hayırhah ve uğuruna baş alup baş vermek sehil imiş; ol makule kullar saraylardan ve Yeniçeri Ocağından diğer sair Ocak ve gediklerden bir kul olup vezir olunciye degin neferlikte ve ağalıklarda ve sancak ve Beylerbeğiliklerde nice soğuk ve ıssı çekmekle Devlet-i aliyyeye lâzım olan ekser umuruna vâkıf olup meselâ iç oğlanı on, on beş yıl saraylarda kötek yiyüp zahmet çekmeğe veyahut bir bostancı beş, on yıl bahçelerde çapa çeküp hizmet itmeğe veyahut bir torba oğlanı nice yıllar at gemilerinde ve sair hizmet-i muayyenelerde hizmet eyleyüp

dirlik için belâ ve zahmet çekmeğe ihtiyaç kalmayup şimdiki hal olur olmaz reâya bir çift öküzünü satup akçe kuvvetiyle kimi Sipahi ve kimi Yeniçeri olup istedikleri dirliğe ve mansıba geçer olmuşlardır; elhâsıl ecnebilere de dirlik ve mansıb ve sancak ve beğlerbeğlik verilmekle ecnebi olanlar tarikten gelenlere galip olup ve ziyade olmuşlardır„.

Müellif bundan sonra beşinci fasılda Yeniçerilerin bozulmasından bahsediyor; buradan da dikkate şayan bazı notlar alıyorum:

"... kanuna muhalif olan bir madde dahi budur ki Yeniçeri kulları kadimî on iki bin nefer iken şimdi hemen korucı ve mütekait namında yedi bin neferden ziyade olmuştur; lâkin ihtiyar ve amelimanda ve seferlerde sakat olanlar Allahü taâlâ اعلم aalem ve resuluhû ancak bin nefer mikdarı vardır. Ve sairleri mücerret sefer-i hümâyuna varılmamak içün şunlar ki münim ve mütemevvil ve yarar namdar olan Yeniçeriler akçe kuvvetiyle ekseri korucu ve mütekait namında deftere kayıt ettirilmiştir. Zaman-ı sabıkta Yeniçeri Ocağında korucı lafzı olmazdı ve bilinmezdi ve şimdi ise oda korucusu diye bunca bin nefer koruculuk ihdas eylediler ve bilinmez ki odalarının kiremitleri mi korunurlar; yoksa hemen beytülmal-i müslimin zayi' ve telef olup gider midir? İmdi koruculuk kadimî minval-i meşruh üzre olduğu itimat olunmazsa merhum ve mağfûrunleh Sultan Süleyman Han asrında olan Kul defterine müracaat olunursa malûm olur ve şimdiki halde ise Ağa kapusunda koruculuğa yüz ve yüz ellişer altun narh virilüp şol Yeniçeri ki yarar ve mütemevvil ola; sefere gitmemek içün akçe virüp korucı namında deftere kaydederler ve sekiz akçe ulûfesi var iken on iki ve on beş ve yirmi ve dahi ziyade ile deftere kaydederler; her ne kadar akçesini ziyade alırlarsa akçesine göre ziyade ulûfe ederler ve kat'a Rikâb-ı hümâyuna ve Sadr-ı âzama ve Defterdara arz eylemezler, hemen istedikleri üzre rayigân halife kisesinden harç ederler el'ıyazübillah bu hod hilâf-ı kanun ve hiyanet ve beytülmal-i müslimine gadirdir.

Ve bundan mâada bir Yayabaşı veyahut bir Bölükbaşının gediklerini satmak murad eylediklerinde ihtiyar ve vacibürriâyedir deyu yirmi beş akçe ve dahi ziyade ile korucı deyu deftere kaydederler ve gediklerini, ahara bin ve iki bin

altuna satarlar ve hâlâ korucu ve mütekait sekiz bin mikdarı nefer olduğu şüyu' bulup ve Saâdetlû Pâdişahımızın dahi malûmları olmuştur. Ol makule amelimanda olanlara tekaüt lâzım geldiği takdirce Sadr-ı âzam marifetiyle Rikâb-ı hümâyuna arz olunup bâdehû defterlere ve mukabeleci defterine kaydolunurdu; feamma şimdiki hal Yeniçeri ağaları, kendi alır ve kendi verir ve kendü satar ve sahib-i arz kendü olur. Ağalar bir yana, zabitler bir yana ve Yeniçeri kâtibi bir yana alup vermekle Hacı Bektaş Ocağı dahi kanun-ı kadîmden çıkarılup neferat ziyade olması bir belâ ve koruculuk hilâf-ı kanun böyle olması bir belâ ve amelimanda olmıyanlara tekaüt verilmesi bir belâ ve koruculuğa ve tekaüt olanlar ziyade ulûfe ile geçtikleri bir belâ ve Rikâb-ı hümâyuna arz olunmadan ağalarının rey-i rekikleri üzre beytülmal-i müslimini sarf ve itlâf ve israf ittikleri bir belâ. Elhâsıl ne bilür var ne sorar var ve ne bilmeğe kimsenin muradı var; hemen bugünü hoş görelim, irtesi issi vardır dimeleriyle ahval bu hale vardı.

Ve bundan mâada birkaç yıl kapu olmamağla Yeniçeri taifesi âb-ı hayat içmeğe sebep olup ancak her ulûfe de saâdetlû Pâdişahımıza yaranmak için bir mikdar mahlûl deyu defter virürler ki ol verdikleri mahlûl kimi fevt ve kimi merd-i timar olmuştur. Bâdehû zâbit olanlar ve odabaşılar bu defa bunu san'at idinüp filan yoldaş fevt olup mahlûl deyu verilmiş idi; lâkin sehv olunmuş hali hayattadır, filan kabahat idüp merd-i timar olmuş idi, lâkin gayrı vâki imiş deyu ekser verdikleri mahlûlleri yerlerin giru bu veçhile tashih ittirilüp hâlâ ki fevt olduğu mukarrer ve merd-i timar olduğu mukarrer iken giru akçelerin alup ve yerlerin tashih iderler veyahut Türkün akçesini alurlar ve bu vechile saplama Yeniçeri iderler...„

Yine aynı müellifin daha sonraki devirlerde de görüldüğü üzre Yeniçerilerin ismen ve fiilen mevcudiyetleri hakkındaki mütaleasını da naklediyorum:

“Yeniçeri kulları otuz beş bin neferden ziyade iken sefer-i hümâyun vaki oldukça meselâ yirmi bin mikdarı sefere memur yazılır ve bâkileri kimi korucı ve kimi tekaüt ve kimi köçek ve kimi bazı kal'alerde nöbetçi deyu Rikâb-ı hümâyuna arz iderler; lâkin ol sefere yazılanlar dahi defterlerde esamileri mevcut, feamma yedi sekiz bin neferden ziyade olmadığı mukarrerdir;

Hattâ Sultan Mehmed Han (Üçüncü) Eğri seferine azimet buyurduklarında ol sefer-i hümâyunda on bin neferden ziyade olmaduğı zâhir ve tevatüre yetişmiştir ve dahi ziyade idi diyenler kizb-i sarih iderler ve ol tarihte Yeniçeri kulları hâlâ ki defterde kırk binden ziyade idi, bunların yirmi bini Serdar ile sefere memur oldukları halde, ancak yedi sekiz bini gidiyor, lâkin yirmi bin kişi üzerinden ulûfelerini alıyorlardı; bu hale karşı Yeniçeri ağasının ve Ocaklının hilesini bilen Sadr-ı âzam ile Defterdar, Ağanın Pâdişaha tekarrübü ve sahib-i arz olması cihetiyle ses çıkaramıyorlardı. Yeniçeri ağaları sefere gitmiyen efradın mevcutmuş gibi aldıkları ulûfelerinden dörtte birini seferden avdetten sonra sâdıkane vazife görülüyor gibi hazineye iade ile dörtte üçünü zabitlerle taksim iderlerdi.„

İşte onaltıncı asır sonlarında bozulan Ocağın hali on yedinci asrın ilk yarısı içinde (İkinci Osman devri) bu şekilde idi.

***

Üçüncü Murad zamanında Şehzade Mehmedin sünnet düğününde hünerlerini gösteren oyuncuların Yeniçeri ağasının ısrarına rağmen Yeniçeri ocağına alınmaları hariçten ocağa adam girmesine müsait yol açmıştı; işte böylece, hariçten ocağa hem kanun hilâfı ve hem de muharebeler sebebiyle Özdemir oğlu Osman Paşa ile Vezir-i-âzam ve Serdar-ı ekrem Sinan Paşa taraflarından ihtiyaca binâen fazla yabancı girmesi Kanunî zamanındaki on iki bin Yeniçeri mevcudını kabartmış ve bunların maaşlarının temini de mühim bir mesele teşkil etmişti.

Ocağa girebilmek için muayyen müddeti geçirmeden alınan bu yabancılar, ocaktaki efradı yavaş yavaş kendilerine uydurup serkeşliğe sevkediyorlardı. Hamınerin *Kcrlaş* ın jurnalından nakline göre Üçüncü Murad bir gün kadırga ile sahilden bir Rum meyhanesinin önünden geçerken sarhoş bir kaç Yeniçeri, kendisini tanıyarak (sihhatine içiyoruz) demişlerdi; hatta bu terbiyesizlikten dolayı Padişahın canı sıkılmış, bir emirle içkiyi kaldırmağa teşebbüs etmiş ise de muvaffak olamamıştı 1). Yine bu hükümdar zamanında yüze çıkan Yeniçeriler Voyvoda tayinine bile müdahale etmişler 1000 H. 1591 M.

(1 *Hammer* (Atâ bey tercümesi, c. 7 s. 23).

tarihinde odalarında gizledikleri Buğdan voyvodasını rüşvet mukabilinde tayin ettirmeğe muvaffak olmuşlardı 1). İnzibat ve disiplinin bozulmasından dolayı 1002 H. 1594 M. senesinde Serdâr-ı ekrem Sinan Paşa ile sefere giden Yeniçeriler serhatte kışlamak üzere bırakılmışlarken, cepheyi terkederek İstanbula gelmişlerdi, Saraydan dışarı çıkmıyan Üçüncü Murad, bunların hemen cepheye gitmelerini emrettiği zaman, Yeniçeriler evvela Padişahsız sefere gitmeyiz demişler ve sonra da bahşış almayınca hareket edemeyiz diye ayak diremişler, orta mescidine tehditâmiz mektuplar bırakmışlardı; nihayet Yeniçeri ağası yalvararak bunları yola çıkarmışdı; Çorlu mevkiine gelince: "ağa bize bahşış vermeğe müteahhit olmuştu„ diye serkeşlik ettiler; eski ocak ağaları bir yere gelerek "ağa kula, bahşışı vermeğe nice kadirdir, Padişahtan başka bahşış vermeğe kimin kudreti vardır?„ diye işin önüne geçtiler ve her odaya birer altun koyun akçesi verilmekle iş geçiştirildi 2). Yine bu güruh Sofyada da ayaklanarak ulûfe zamanı geldi, Serdar hazretlerinde ulûfelerimiz hazır mıdır? diye anlamak istediler. İçlerinden bir Yayabaşı seçerek anınla Padişaha mektup yolladılar ve bu mektubu mutlaka Padişahın eline vermesini söylediler. Yayabaşı, Darüssâde ağası Hacı Mustafa ağa ile buluşup o vasıta ile Üçüncü Muradın huzuruna çıktı ve mektubu Padişaha verdi. Bunun üzerine Üçüncü Murad :

"Beni mi isterler yoksa hazinemi mi isterler?„ diye sordu;

Yayabaşı :

"Sizi nice isterler, Padişah-ı Âlempenah, kalkmak kolay mıdır? aklımız vardır, bizim bir yıllık ulûfelerimiz getürmeyince gelme biz gitmeyiz„ dediklerini söyledi, bunun üzerine ertesi gün iç hazineden altıyüz bin altun çıkarılarak on iki at arabasiyle gönderilmişti 3).

Yeniçeri ocağına rüşvet mukabilinde Yeniçeri kâtibi tarafından nasıl kayıt muamelesi yapıldığını ve bu hususta Dördüncü Muradın bu halin önüne geçmek için nasıl çalıştığını daha evvel Yeniçeri Efendisi dairesini yazarken söylemiş olduğumdan burada tekrara lüzum görmiyorum.

---

1) *Selânikî Tarihi*, s. 320.
2) *Selânikî Tarihi*, basılmamış kısım, varak 198 ve 204 b.
3) *Selânikî Tarihi*, basılmamış kısım, varak 207.

Kaptan-ı derya Vezir Kara Murad Paşanın teşvikiyle İbşir Paşa aleyhine hareket eden Yeniçeriler kendilerine nasihat için At meydanına gelen ağaları Kenan Paşaya:

"Sen beher mah kırk esame mahlûl isteyüp, odabaşılar naçar kalınakla sağ yoldaşların esamilerini mahlûle zapt ve virmeleriyle bu kadar yiğitleri çalık [kaydı terkın] ve nâmurad eden zalim değil misin„

Diye üzerine hucüm ile kaçırmışlardı 1) ki bu kayıt Yeniçeri ağalarının mahlûllerden istifade için yaptıkları sû-i istimali göstermektedir.

Herhangi bir sebeple ocaktan tardelilenlerin sonradan ocağa alınmaları de Yeniçerilerin kanunlarına vurulmuş mühim bir darba idi. *Çalık tashihi* denilen ve ocaktan çıkarılan birtakım sabıkalıların *Tashih ve Bedergâh* adiyle tekrar ocağa alınmaları, muhtelif suretle oluyordu; meselâ biraz evvel söylediğimiz gibi Kara Murad Paşa ile araları açılan Vezir-i âzam İbşir Paşayı devirmek için Yeniçeri ve Sipahilere pek çok vaitlerde bulunulmuş ve bu arada Dördüncü Murad zamanında Revan ve Bağdad seferlerinde bulunmayup ocakla alâkaları kesilmiş olan Yeniçerilerin tekrar kayıtlarının tecdidi de bir madde olarak tekarrür ettiğinden vak'ayı müteakip dedikleri yapılmıştı 2).

Ocağın bu suretle yabancılarla dolması, devşirme teşkilâtına halel verdiğinden, muharebeler ve münhaller sebebiyle ocakta vukua gelen açıklar, bu gibi çalıklar veya paralılar yahut kısa bir müddet hizmet etmek şartiyle ocağa alınanlarla kapatılmakta idi 3).

* * *

İkinci Selimden itibaren itaatsizlikleri tedricen artan Yeçeriler, sefer esnasında başlarında bulunmalarına alıştıkları baş

1) *Naimâ Tarihi*, C. 6, S. 85.

2) *Naimâ Tarihi*, C. 6, S. 104.

3) 1098 H. 1687 M. de (Rumeli ve Anadoludan bin nefer çalık (matrut) Yeniçeriyi kul kethüdası tashih idüp bayrak bayrak serdarlariyle Belgrada gönderip kendu dahi Yeniçeri Ocağının düzenini düzüp bir gün mukaddem kalkup gitmek üzre hatt-ı hümâyun varit olup...) *Silâhdar Tarihi*, C. 2, S. 262 ve (... Anadolunun sağ kolu ve yemin ve yesarında vaki kazalarda vaki sahihülesâmi ve çalık Yeniçeriler...) *Raşid Zeyli*, S. 278 ve yine aynı eserde: «Ağa vekili olan Şahin Mehmed Ağa ile odalı Yeniçeri ve Ser-

kumandanları Padişahı istiyorlardı; bu hususta Üçüncü Murada bile teklifte bulunmuşlardı; fakat müteaddit hâdiseler sebebiyle Yeniçerilerle Kapukulu süvarisine muğber olan bu padişah, bunları sevmiyor ve kendilerine itimad edemiyordu. Muradın ölümünden sonra Padişahın sefere çıkması meselesi yine tazelenmişti; hatta Yeniçeri ağası Yemişci Hasan ağa, orta mescide giderek eski yoldaşlarla sefer işini görüşürlerken Yeniçeriler:

"Padişah-ı Âlempenah hazretleri Elhamdülillah nevcivandır, niçün bizimle sefere çıkmaz? Sultan Süleyman Han-ı mağfur hod pîr idi ve hem nikris marazına müptela idi araba ile sefere çıktı„.

Dediler ve ertesi günü divanda çorba içmeyüp aralarında ittifak idüp mushaf üzerine yemin ettiler. Bu hal üzerine Vezir-i âzam İbrahim Paşa bir gece ağa kapusuna giderek Yeniçeri ağası ve eski ocaklılarla görüştü; nasihat etmek istedi, divanhaneye gelmediler, kendisi yanlarına gitti; düşmanın başında kıralları olmadığı için Padişahın sefere gitmesine lüzum olmadığını bildirdi; bunun üzerine Yeniçeriler söz söylerken söyliyenin tanınmaması için fener ile mumları söndürerek söze başladılar ve evvelki Padişahların serhatlerde askerin dirliklerini, zeamet ve timarlarını serhat bekliyen ve yararlık gösteren yoldaşlara virüp mahlullerini ocaktan ayırmadıklarını, oğul ve akribalarını mahrum etmediklerini, kanunu bozmadıklarını ve şimdi ise ekâbir kapusundaki hizmetkârlar adına berat verildiğini, eski kanun ve usullerinin bozulduğnu söyleyüp, bağrışıp sefer için ağa kapusuna tuğ diktirmediler ve hatta Yeniçeri ağasına: "Sen iki defa ocağa ağa oldun, kanun değildir„ diye itiraz eylediler 1).

Görülüyor ki bizzat Padişahların devlet işlerini idare etmemeleri, ordulaların başında bulunmamaları işlerin bozulmasını ve askerin hoşnutsuzluğunu mucib oluyordu. Kırk sekiz sene ordularına kumanda ederek yetmiş dört yaşında harp

dengeçti bayraklarına tashih ve bedergâh kılınan yirmi bin miktarı Yeniçeri...» S. 279. Eserin vesika ve fotoğraflar kısmında 1078 Zilhicçe tarihli İzmir tarafından bedergâh olarak Ocağa kabul edilen 1689 Yeniçerinin isimlerini havi Yeniçeri ağasının mührü ile arzı ve Vezir-i âzamın tasdiki görülmektedir.

1) *Selânikî Tarihi*, basılmamış nüsha, varak 287 ve 288.

meydanında vefat etmiş olan Kanunîden sonra gelen Padişahların, istirahati sefer meşakkatine tercih etmeleri, baş kumandanlarını başlarında görmiyen ve maiyyet askeri olan Kapukulu efradına ağır geliyordu. İşte Üçüncü Sultan Mehmedin Eğri Fatihi diye anılması, askerin anı zorla harbe götürmelerinin neticesi idi.

Yeniçeriler daha sonraları Padişahların yerine Vezir-i âzam ve Serdar-ı ekrem ile sefere gitmeğe alışmışlardı. 1005 H. 1596 M. de kendilerine sefere hazırlanmaları emir olunduğu zaman :

"Ferman-ı Padişahî ile sefere gideriz, amma Serdarımız Vezir-i âzam olmak gerektir, madamki Serdar gayri ola işimiz ilerü gelmez ve maslahatımız bitmez„ demişlerdi 1).

Padişahı zorla sefere götüren Yeniçeriler eski disiplinli Yeniçeri kuvveti değildi. Nitekim bir kale gibi hükümdarı muhafaza etmeleri lâzım gelirken Haçova meydan muharebesinde Padişah'ın etrafından dağılmışlar ve efendilerini düşman karşısında yalnız bırakmışlardı. Muharebeden sonra Yeniçerilerin kahramanlık taslayarak Padişahlariyle harbe gidüp şöyle, böyle yapacaklarına dair ahd-ü peymanlarını duyan Üçüncü Mehmed:

"İnşaallah Beç üzerine niyet ve azmimiz vardır; amma yine tabur muharebesindeki gibi güruh güruh, alay alay firar eyleyüp düşman karşısında velinimetini tenha koyup gitmek islâma hizmet değildir; ol demde bana Avn-i bâri niçe hâfız ve nâsır oluduysa yine ümid ve ricam oldur ki muîn ve zahîr olup Peygamberimiz hürmetine mansur ve muzaffer eyleye„ sözleriyle Yeniçerilerin korkaklıklarına işaret eylemek istemişti 2).

***

Avusturya seferinin uzun sürmesi sebebiyle 1007 H. 1598 M. tarihinde Yeniçeri ocağına kaydedilmek üzere artık dellâllar vasıtasiyle ilân edilerek ocağa adam alınmasında bir mahzur görülmemişti 3). Ocak inzibatı muhtel olduğundan İstanbuldaki esnaf ve tüccarlar, Yeniçerilerin fena muamelelerinden müteneffir

1) *Selânikî Tarihi*, basılmamış kısım, varak 366 b.

2) *Selânikî Tarihi*, basılmamış kısmı, varak 384 b.

3) «... Asker nâ ferman olıcak ve saltanat üstüne dilir olıcak kanun-ı kadîm terk olunup devlet hakimleri bîgânelerden yoldaşlık ve hizmet ümidiyle erâzil ve ecnebiden kafadarlık ricasiyle düşman-ı dîne kahr ve galebe eylemek üzre gayre iltifata yüz tuttular» *Selânikî*, basılmamış kısım. varak 416 b. sene 1007.

oldukları için anlar sefere gidinceye kadar bir taarruza uğramamak maksadiyle dükkânlarını açmamağa başlamışlardı 1). Devletin en muntazam piyade kuvveti olan Yeniçerilerin bu halleri aralarına giren yabancıların fazlalaşmasından ileri geliyordu. Kemankeş Kara Mustafa paşanın sadaretinde [1643] Yeniçeri ocağı mevcudu onyedi bine indirilmiş 2) ve mütebakisi defterden çıkarılmıştı; fakat daha sonraki senelerde ve 1059 [1649] senesinde Sipahîlerden Gürcü Abdünnebînin ısyan ederek İstanbula yürümesi üzerine buna karşı koymak üzere İstanbulda üç gün kapu olup halk arasından birçok adamı Yeniçeri kayıt eylemişlerdi; hatta bu yolsuzluktan müteessir olan Acemi oğlanları: "Odabaşılar onar kuruşa bakkal ve hamalı Yeniçeri ittiler, biz bunca zamandır hizmetteyiz, yolumuzca bedergâh olalım ve illâ Acemi oğlanlğın dahi bırakup varup hamallık eyleyüp onar kuruş tedarikiyle odabaşılara virüp kapuya çıkarız" diye şikâyette bulunmuşlar ve bu suretle bedergâh olmuşlardı 3).

Sefer esnasında muhtelif sebeblerle cepheye gitmiyen, himaye edilen Yeniçerilerin yerlerine efrat kuvvetini arttırmak için İstanbulda olduğu gibi Anadolu ve Rumelide de Serdengeçti bayrakları açılarak Ocağa yeniden asker kayıt ediliyordu 4).

Ocaktaki münhallerin bir kısmı gizlenerek hükümete bildirilmez ve bu münhal ulûfeler başta Yeniçeri ağası olduğu halde ocak ağaları tarafından taksim veya bazı ocak yoldaşlariyle rical ve erkân-ı devlet maiyyetlerindeki hademelere tevzi olunurdu. Halbuki ocak kanunu üzere her mevâcipte ocak ağalarına ve sairlerine verilen terakki yani yevmiye zammı ocakta vuku bulan münhallerden takaz edilmek lâzımdı. Eğer bu münhaller yekûnu bu takazdan fazla olursa ocak ağası buna ait ilmühaberleri Çarşamba günü Paşa kapusuna getirüp verir ve bu fazlanın sülüsanı yani üçte ikisi hazineye alınarak sülüsü de Yeniçeri ağasına ve ocağa bırakılıp aralarında taksim olunurdu 5). Lâkin bu kadarına kanaat etmiyen ocak ağaları mahlûl

1) *Selânikî*, basılmamış kısım, varak 438.

2) *Naimâ Tarihi*, C. 4, S. 55.

3) *Naimâ Tarihi*, C. 4, S. 412.

4) *İzzî Tarihi*, S. 39 sene 1158. İkinci Süleymanın Ocağa tashih olunmak üzre gönderdiği 1100 H. 1689 M. tarihli bir tashih ve bedergâh emri vesika ve resimler arasındadır.

5) Dolap 2, sandık 68, Hatt-ı hümâyun 63 ve *Kitab-ı Müstetab*, yedinci fasıl.

esameleri sahipleri varmış gibi kullanup satmaları daha kârlı olduğundan bu işi bırakamiyorlar ve arada sırada bir gösteriş olmak üzere ağaları vasıtasiyle bir miktar mahlûl esami meydana çıkarup güya sadakatlerini göstermiş oluyorlardı.

Muharebelerin temadisi birtakım Dalkılıç esamelerinin meydana çıkmasına sebep oluyordu. Serdengeçti ve Dalkılıçlar harpte hizmet ederek sonra ocağa kaydedilen Yeniçeriler demekti. İşte esame su-i istimali dalkılıç esamelerine sirayet idüp bunların da elden ele geçüp, alınıp satılmasına yol açmıştı; hükûmet, gerek Yeniçeri esamesi ve gerek bu dalkılıç esamelerinin mahlûllerinin toplanmasına çalışarak bunları haber verenlere yevmiye zammı verileceğini ilân etti isede matlûp semere hasıl olmamıştı 1).

Yeniçerilerin Onyedinci asrın son yarısından itibaren uzun ve sürekli olan muharebeler (Girid, Avusturya, Lehistan, Çehrin, ve daha sonra 1682 seferi) sebebiyle miktarı artan efradının içinden bir kısmı şunun bunun bendesi ve hademesi veya esnaf makulesi idi; bunlar bilfiil ocakta bulunmayup hariçte efendilerinin yanında bulunup yerler, içerler ve bir kısmı da esnaflık ederlerdi. Bunların arasından efendileri kapularında bulunanlara (yahni kapan) denilir ve ulûfelerine de ocak efradı arasında (kapulu ulûfesi) ismı verilirdi 2).

On sekizinci asır sonlarındaki Ocak bozukluğuna dair Defterdar Sarı zade Mehmed Paşanın (Nesâyihülümerâ-i vel'vüzerâ) isimli eserinin dördüncü babındaki *keyfiyet-i ocâğ-ı Bektaşiyan* isimli bahis dikkate şayan olduğundan bazı parçalarını aynen aşağıya naklediyorum:

"Devlet-i aliyyede gerek Yeniçeri ağası, gerek kul kethüdası olan kimesnelerin gayet müdebbir ve mûteber ve mustakîm ve dindar ve Ocaklarının alıvalinden haberdar ve zaptu rapta kadir ve hayırhah ve sefer görmüş ve meteris bilür kârgüzar adamlar olmağa mühtaçtır; zira cümleden evvel Devlet-i âliyyede nizamı ehem ve elzem olan mevaddın âzamı, Yençeri Ocağıdır; lâkin bu nizam teenni ve tedric ile hakîmâne hareket ile ve yine Ocak zabitlerinin serkârda olanlarının

1) Dolap 1 sandık 23, evrak No. 6.
2) *Lutfi Tarihi*, c. 8. s. 357 ve *Netayic-ül-Vakuat*, c. 3. s. 86.

marifeti ve rey ve ittifakları ile olmağa mühtaçtır. Evvelâ serhadlerde olan neferat, gerçi defterlerde verdikleri icmalleri ziyadedir; ancak mahallerinde her biri noksan olup belki kimi nısıf ve kimi dahi noksan mertebeleri olduğu mukarrer iken yine bu taraflardan mevâciplerini tamamen havale ittirirler; izdiyâden aldıkları akçeyi bahşış-ı kalenderiye çekerler; bunların mevcut ve nâmevcudların tefrik ve temyiz itmek yine Ocak zabitlerinin sây ve ihtimam ve sadakat ve istikametlerine muhtaçtır; taşradan, hariçten adam tayin olunmak lâzım gelse kemahüve hakkuhû sıhhatine tahsil-i vukufa imkân yoktur... Ve nâsın ekseri taşralarda Yeniçerilik iddiasında oldukları malûm-ı en'amdır ve bâhusus bu zaman-ı karibde Engürüs ve sair taraf taraf olan seferlerin müddet-i vafire imtidadı sebebi ile iktiza-yı vakt-ü hale göre cümleden ziyade bu güruh-ı Bektaşiyenin aralarına bîgâne karışup ecnas-ı nas ile muhtelit olarak muâkit-i nizamları küsiste olup Anadolu yakasında ve keza Rumelinde dahi bazı mahallerde vâkı kaza ve kurâ ve nevâhi ve ضياع zayâda reâya taifesinin ekseri varid olan tekâlifden tahlis-i giriban içün tebdil-i kıyafet idüp Yeniçerilik iddia ve serdarların müsamahası sebebiyle reâya taifesi askerîden temyiz olmadan kalmıştır.

"Seferlerde meşak ve metâib görmüş belki birkaç kere mecruh ve zahimdar olmuş uğur-ı din ve devlette yara ve bere çekmiş, taşa yasdanup toprak döşenmiş ve serhad beklemiş emekdarlar ile ol makulelerin farkı olmayup belki serdarlara müracaat ve hizmetleri hasebiyle emekdar Yeniçerilerden ziyade mûteber ve mer'î olduklarından nâşi dirliğin itibar ve rağbeti dahi kalmayup Ocağa şettât-ı âzim olduğu nümâyandır. Bunların dahi tashihine himmet olunmak lâzımdır; eğer tashihi murad olunursa yine Ocağın serkârda olan umurdîde ve kârâzmûdelerinden bir mûtemed ve müstakîm ve dindar ve perhizkâr kimesneyi tayin ve yedine Yeniçeri kaleminden mümza müfredat defteri virilür... Ol defterde esamisi olanları defterine kayıt ve esamisi defterde olmayup dirlik iddia edenleri reâya defterine tesbit ve bu veçh üzre tashih ve tenkih eylemek üzre yedine emr-i âlişan virilüp gönderildiği surette inşallahü taâla avn-ı hak ile suret-i müstahseneye ifrağ ve bu bapta îrâd-ı hazineye küllî sây olunmak melhuzdur.

"Ve bunlardan maada seferlerde ve serhadlerde kat'â hizmetleri sebk itmeyüp ve İstanbuldan taşra belki bir konak çıkmamış vâfir adamlar vardır. Şefaat ve rica ile birer takrip ile Yeniçeri ulûfeli asker zümresine intisap ile kimi tekaüt ve kimi nefer ulûfesini iktisap idüp ol cihet ile beytülmal-i müslimine gadirleri zâhir, vâfir adem olduğu mütevaterdir; bu makulelerin dahi defterden intihap ve ref'i Yeniçeri ağası ve kul kethüdasının sadakat ve istikameti ve beytülmal-i müslimine rızâen lillâhi taâlâ sây ve ictihad eylemelerine mevkuftur....."

Defterdar Hacı Mehmed Efendinin (Paşa) bu eseri on sekizinci asrın başlarında 1699 daki Karlofça muahedesinden sonra yazılmış olduğundan bilhassa muharebeler sebebiyle Ocağın o tarihlerdeki bozukluğunu oldukça kapalı bir şekilde izah etmiş oluyor; bu mütaleayı daha yukarılarda naklettiğim (Kitab-ı Müstetab) islmli mehazimizin mütalealariyle karşılaştıracak olursak bozukluğun içyüzü bir dereceye kadar anlaşılabilir.

1682 seferinin devamı sebebiyle Köprülü zâde Fazıl Mustafa Paşa sadaretinde de asker miktariyle mevâcibleri ziyade olduğundan her ulûfede çok sıkıntı çekiliyordu; ocak ağaları iltimasla genç ve iş görür Yeniçerilere koruculuk ve mütekaitlik veriyorlardı; bundan başka *sepet ardından gelme* denilen ve elli, altmıs ve hatta yüz akçe yevmiye alan zümre vardı; bunlar Yeniçerilik bilmez, harbe akılları ermez, hiç bir suretle yevmiyelerine istihkak kesbetmemiş kimselerdi; bu gibilerin tashihlerine yani temizlenmelerine ocak ağaları talip olduklarından ocak yoklanup saplama yani hariçten kanun hilâfı ocağa girenlerin isimleri çalındı yani ocaktan çıkarıldı; bunların mevcudu otuz bin kişiyi buluyordu; bu yüzden de hazineye senevî yüz bin kuruş gibi zamanına göre mühim bir para kalıyordu 1).

On altı sene devam idüp 1110 Recep 1699 İkincikânunda Karlofça muahedesiyle nihayet bulan seferler, Osmanlı Devletini askerî cihetten çok zedelemiş ve o tarihe kadar şöyle böyle bozuk olan askerî teşkilâtı kökünden sarsmıştı. Musalahayı müteakip Amca zade Hüseyin Paşanın gayretiyle Devlet

---

1) *Silâhtar Tarihi*, c. 2 s. 489. Köprülü zade Fazıl Mustafa Paşa merhum, İkinci Süleyman zamanında Sadr-ı âzam olunuştur. Bu tarihte ocak mevcudu yetmiş binden fazla olduğuna göre Köprülü zâdenin hemen yarı yarıya ocakta tensikat yaptığı anlaşılır.

idaresinin muhtelif kısımlarında ıslahat yapılmak istenirken Amca zâde Hüseyin Paşa bu arada Yeniçerileri de ihmal etmemişti. 1113 Sefer iptidası (1701 Temmuz) tarihli olup sureti vesikalar arasına konan ocağın ıslahat fermanında Yeniçeri ocağının eskidenberi devam idüp gelen hizmetleri zikredildikten sonra ocak bozukluğuna sebep olarak başlıca şunlar gösteriliyordu 1).

1 — Muharebeler sebebiyle Ocağa hariçten ve asker sınıfından olmıyan halk ve köylü arasından adam girmişti; muharebe nihayet bulup sulh akdedilmekle Ocağın tasfiyesi lâzım ve zarurîdir; bunun için dirlikte alâkası olmayup Yeniçerilik iddiasında bulunanların tasfiyesi icap ediyordu; çünki kasaba ve şehirlerden bir haylisi kendilerine bir imtiyaz teşkil eden ve kendilerini vergi ve rüsumdan muaf bırakan Yeniçeriliğe intisap için, Yeniçeri zabit ve serdarlarına rüşvet vererek ulûfesiz Yeniçeri kaydedildiklerinden, evvelâ bunların temizlenmesi emrolunmuştu.

2 — Bundan başka bu gibilerden İstanbula gelüp *Bedergâh* olmuş, yani ocağa girmiş ve fakat ocakta durmayarak tekrar çıkmış olanlar bir daha ocağa kaydedilmeyeceklerdi.

3 — Muharebeler esnasında ocağa kaydulunup seferlerde ve Serhatlerde hiç bir hizmeti sebkat etmiyenlerin de tahkik olunarak ocaktan ihraçları ile ocakta yalnız sahihül esâmî صحيح الاسامى Yeniçerilerin bırakılmaları ve bu hususun temini için Yeniçeri kâtibi tarafından verilen mühürlü esami defteri mucebince bunlar yoklanarak defterde isimleri olanlar ibka edilüp olmayanlar ve dirlik iddia edenler reaya kısmına ayrılacaklardı.

Bu fermanın üst kısmına Padişah İkinci Mustafa :

"*Fermân-ı vacib-ül-imtisâlim mucebince amel olunup hilâfından bilkülliye ihtiraz oluna*„.
hatt-ı hümâyununu yazarak tasfiye işi yapılmıştı.

Daha sonraki muharebelerde Ocak mevcudu yine artmıştı. 1140 Recep 1728 şubat tarihiyle Üçüncü Ahmed zamanında ve Nevşehirli damad İbrahim Paşa sadaretinde Yeniçeri ağasına yazılan hükümde de Ocaktaki yolsuzlukların tashihi ve

1) *Mühimme defteri*, No. 111 s. 617.

tekaüt işlerinin nasıl yapılacağı hakkında direktif veriliyordu 1).

1 — Ocaktan vefat etmiş olanların isimleri, yani Ocak mahlûlleri hükûmete bildirilmeyerek hayatta imiş gibi esamisi saklanıp hazineden parası alınıyordu; bu yeni hükümde Ocak mahlûllerini haber verene on akçede bir akçe ihbariye verilecek ve mütebakisi hazineye alınacaktı.

2 — Bir mevâcipten diğer mevâcibe kadar (yani maaştan maaşa) Ocakta vukua gelecek mahlûller hıfz olunacak ve bu mahlûl paralarla tekaütlüğe lâyık odabaşılar ve sair ihtiyar Ocak emekdarlarının isimleri mahlûl mikdariyle beraber Pâdişaha arz olunarak, hükümdarın müsaadesiyle tekaütlük verilecekti; eskidenberi kanun olan bu tarza riayet edilmediğinden, birtakım genç ve işe yarar Yeniçeriler rüşvet ve iltimas ile korucu ve tekaüt olduklarından hükûmet bu işi bizzat ele alıyordu.

3 — Ocak kanunu üzre yetişmiyerek Ocağa hariçten Yeniçeri ağasının ve sairlerinin himayesinde olarak (çırak) namiyle birtakım şahıslar alınıp hizmet görmeden fazla yevmiyeye ve yüksek tekaütlüğe nail oluyorlar ve himayesiz olanlar bundan mahrum kalıyorlardı; yukarı ikinci madde bu su-i istimali de önliyordu.

4 — Tashih ve bedergâh olmadıkça hiç kimseye esame verilmiyecekti; yani Ocağa girmesine müsaade edilenler Ocağa alınacaklardı; bu gibilerin Ocağa alınmaları Yeniçeri ağasının mühürlü listesiyle ve kontrol altında yapıldığından işe hile karıştırmak müşküldü.

5 — 1129 H. 1716 M. tarihli bir kanun mucebince tekaüt ulûfesi mahlûl oldukça yarısı Ocaktan tekaütlüğe istihkak kesbedenlere verilerek kusuru hazineye kalacaktı. Halbuki Rus seferi münasebetiyle fazlaca tekaütlük verildiğinden Ocaktan verilmesine lüzum görülen tekaüt mahlûllerinin yarısı bu işe kifayet itmeyüp hazineye alınan yarı tekaüt hissesi de yetişmemekte idi; hattâ bu yüzden Yeniçeri tekaüt ve kapulusu olarak 2) mevcut otuz iki bini tecavüz etmiş ve ulûfeleri de eş-

---

1) *Başvekâlet Arşivi*, Askerî vesikalar (İbnül-Emin tasnifi No. 7745 sureti vesikalar arasındadır).

2) Kapulu Yeniçeri, Ocakta bulunmayup devlet ricalinin ve paşaların hizmet ve himayelerinde ve efendilerinin kapularında bulunduklarından dolayı Ocakla sefere iştirâk etmezlerdi.

kinci neferatın ulûfelerinin üç katından ziyadeyi bulmuştu; buna da sebep rica ve şefaat ile tekaütlerin miktarının artması idi; ikinci madde bunun da önüne geçecekti.

6 — Ocaktan yoliyle gelen Odabaşılar sebepsiz azl olunmıyacak, hizmetleri tamam olunca ikinci maddedeki gibi muamele yapılacaktı; bunun için de bunların ne suretle tekaütlüğe hak kazandıklarının sebebi Pâdişaha arzedilecekti.

7 — Bu kanunun tatbik ve icrasına Sekbanbaşı ile Yeniçeri kâtibi ve Kul kethüdası nezaret edeceklerdi.

Bu yeni kanun da bermutat Yeniçeri kalemine kayıt idilüp tatbik edilmek istendi ise de bu sıralarda İran seferinden başlanarak araya Rus ve Avusturya muharebelerinin girmesi, tabii tatbik işini yüzüstü bırakmıştı.

Birinci Mahmud zamanında ve 1152 H. 1739 M. tarihinden sonra Yeniçeri ulûfe kâgıtlarının yani *esame* denilen maaş varakalarının alınup satılmasına müsaade edilmek gibi pek sakim bir çığır açıldı 1), hükûmetin müsaadesiyle alınup satılan bu esame işi açıkgöz ve vakt-ü hali müsait olanlarla esnafın işine yaradı. Bir nevi esham ve tahvilât gibi satın alınarak elden ele geçen bu esameler sayesinde buna sahip olanlar her ulûfe çıktıkça hisselerine isabet edeni alırlardı. Bunlardan müteaddit esamiyi cem edenler vardı; bunun için مفت خوار *Müfthar ulüfesi* ismi verilmiş olan bu çeşit esami alış verişi alabildiğine devam idüp gitti ve hizmet mukabili askerî tahsisat veya maaş olmaktan çıkmıştı 2). Birinci Mahmudun saltanatının

---

1) 1152 H. 1739 tarihinde Mora yarım adasındaki Anopoli kalesi fethindeki hizmetlerinden dolayı Hükümetçe eşkinci esamelerinin tekaüd olmalarına müsade almışlar ve eşkinci esamesiyle tekaüt olanlar ellerindeki tekaüd esamelerini para ile askerî taifesinden olmayan eşhasa satdıklarından ve bu, âdet olduğundan bu madde tedricen eşkinci askerinin azalmasını ve seferlerde ise yeniden yeni ulûfe ile asker yazılmasını mucib olduğundan hazineyi de ızrar eylemişti. Halbuki bundan evvel eşkinci ulûfesine dokunulmayarak tekaütlük ocak mahlûlünden verilmek kanundu (*Eşkinci lâyıhası* ve *Cevdet Tarihi*, c, 12 s. 255 ve *Üss-i Zafer* s. 23).

2) *Lutfi Tarihi*, c. 8 s. 357 ve *Netayic-ül-Vukuat* c. 3 s. 86. *Cevdet Tarihi* de bu hususta şöyle diyor «Muayyen irad olan ve tahvilât gibi mühim bir kazanç temin eden esame işi, ocak bozukluğunun birinci safında gelen âmillerdendi. Meselâ beşyüz nefere verilen ulûfeler toptan bir şahsın elinde bulunuyordu; ocağın ilgası esnasında katledilen Kethüda-

son yarısı muharebesiz geçüp Ocağa hariçten efrat girmemekle beraber esame alım satımı sebebiyle hakikî mevcut malûm değildi; bu kârlı iş Ocağı içinden yıpratıyordu.

1182 H. 1768 M. Rusya muharebesinin neticesinde artık iyice bozulan Yeniçeri Ocağının, Halil Hamid Paşa zamanında düzeltilmesine dair bazı teşebbüsler varsa da fiile çıkmadan akîm kalmıştı. Bu hususa dair aşağıdaki notları Halil Hamid Paşa isimli bir eserimden alarak yazıyorum 1):

Halil Hamid Paşa Yeniçeri Ocağının ıslahı için 1197 Rebiulevvel 1782 Şubat tarihiyle ilân edilen bir hükümde Ocağa hariçten kimse girmeyüp kuloğlu kul olarak Yeniçeri alınmak lâzım gelirken vilâyetlerdeki Yeniçeri serdarlariyle Yeniçeri zabitleri, kul ne demek olduğunu bilmeyüp nâ halef ve ırgad makulelerinden aslında ve neslinde Ocaklı olmıyanları, ücret olarak beşer okka kahve ve bir miktar eşya ve rüşvet mukabilinde yoldaş yaptıkları ve bu suretle seleflerinin kan dökerek elde etilkleri şöhreti ayaklar altına alup Ocağın itibarına halel verdikleri beyan edilmekte ve bundan sonra o gibi ahvali meçhul eşhasın Yeniçeri Ocağına kayıt edilmemeleri etrafiyle anlatılmaktadır 2). Halil Hamid Paşa bundan başka Ocağa kayıt olunarak bilfiil Yeniçerilik etmeyüp kışlalarında bulunan ve Yeniçerilik iddiasiyle vilâyetlerde, şurada ve burada esnaflık ve kaldırım kabadayılığı ederek muharebe zamanında cepheye gitmiyen Ocağa kayıtlı eşhasın her tarafta defterini tutturup bir harp zuhurunda bu gibilerin derhal sevk edilmelerini temin etmek üzre bu defterlerin birer suretini eyaletlerden getirtüp Ocakta hıfz ettirmişti 3). Fakat iyice bozulmuş olan Ocağın bu hükümlerle düzelemiyeceği bundan evvelki tecrübelerle anlaşılmıştı; Ocakta kırk bin tekaüt vardı; buna mukabil harbe iştirâk edecek Yeniçeri de beş, on bin kadardı; çünkü esamelerin mühim kısmı tahvilât gibi elden ele geçiyordu; müte-

yeri Mustafanın koynundan üçer beşer bin akçeden ziyade her on iki akçesi bir isimde olarak Dalkılıç ulûfesi evrakı çıkmıştı (*Üssü zafer.* s. 144, Tavşantaş Matbaası tab'ı) ve *Cevdet Tarihi*, c. 12 s. 164 : sahaflar Şeyhi Emin Efendi adında birinin iki bin akçelik esami pusulası vardı (*Cevdet* 9 s. 9)

1) *Türkiyat Mecmuası*, (c. 5 s. 223 ve 232, sene 1926).

2) *Mühimme defteri* (No. 182 varak 9, sene 1198 Muharrem).

3) *Enveri Tarihi*, Üniversite kütüphanesi, No. 2437, varak 289 ve 290.

kait Yeniçerilerin üçte biri hakikî Ocak mütekaitleri olup geri kalanı şunun bunun dairesinde idi; hattâ Yeniçeri ağası Ocak harici olup birer suretle tekaütlüğü ele geçirmiş olanların tekaütlüklerinin ref'i ile bunun ocaklıya tahsis edilmesinin Ocağa yirmi bin kişi kazandıracağını söylemişti.

Halil Hamid Paşa Ocakta hizmet idüp himaye görmemiş olan Yeniçerilerin yevmiyelerinin yedi, sekiz akçe olup sefere gitmiyerek himaye edilenlerin yüksek yevmiye aldıklarını tahkik etmiş ve buna çare olmak üzre bütün esame sahiplerinin hüviyyet ve isimleriyle nerede bulunduklarını ve nasıl hizmet ettiklerini taharri ettirmeğe başlamış ise de himaye görüp bir kapuya sığınmış olanların yaptıkları yaygara ve muhalefet üzerine bir ihtilâl çıkarılmasından korkarak işin ilerisine gidememişti; bununla beraber Yeniçeri esamesinin alınup satılmasını men ile esham, tahvilât gibi *esame* iradiyle geçinen iratçıların ellerindeki esamelerin hükümsüz olduğunu ilân eylemişti; hattâ Ocak bezirgânı olan Yahudi, bu kârlı işten istifade ettiğinden yeni nizamın hükmü olmıyacağına dair şurada burada propaganda yaptığından dolayı Rodosa nefy olup orada katledilmişti 1).

Ocağın en mühim dertlerinden biri de Ocak mahlûllerinin hükûmetçe bilinmemesi idi. Ocakta münhal yokmuş gibi her ulûfede mahlûller mevcut gösterilüp para veriliyordu; arasıra bazı mahlûller Yeniçeri ağaları tarafından hükûmete bildiriliyorsa da çoğu, mahlûl degilmiş gibi muamele görüyordu.

Vezir-i âzam Halil Hamid Paşa Ocaktaki sû-iistimali önlemek için Yeniçeri ağası tâyininde ağaların Sadr-ı âzama vermeleri mutat olan birkaç yüz keseyi kabul etmiyerek Ağanın da buna mukabil tâyin ettiği Ocak ağalariyle serhad ağalarından câize denilen parayı almamalarını da kaide koymuştu; hattâ bu karar hilâfına hareket eden Yeniçeri Ağası Mahmud Ağayı azl ittirüp Kul kethüdası Yahya Ağayı Yeniçeri ağalığına getirmişti.

1201 H. 1787 de Rusyaya ve anın müttefiki olan Avusturyaya karşı açılan seferin 1206 H. 1792 senesine kadar beş sene devamı, zaten bozuk olan Ocağa mühim bir darbe daha vurmuştu. 1204 Şevval 1790 M. da genç hükümdar Üçüncü Sultan Selimin teşebbüsiyle Ocağın ıslahına yine teşebbüs edildi; gerek

1) *Cevdet Tarihi*, c. 3 s, 21, 83, 84 (Matbaa-i Osmaniye tabı).

1768 ve gerek 1787 seferleri Yeniçerilerin bir işe yaramıyacak hale geldiğini açıktan açığa göstermişti. Bunun için sâdır olan ferman mucebince Sadr-ı âzam tarafından bir Buyruldı ile ıslahat işi Yeniçeri ağasına bildirilmişti; bu buyruldıda keyfiyet aşağıdaki maddelerle tespit olunup bunların düzeltilmesi istenilmişti 1).

1 — Günden güne artan Yeniçerilerin maaşına devlet hazinesi kifayet edemiyecek hale gelmişti,

2 — Ocak mahlûlleri saklanıyor ve bunlar satılarak elden ele dolaşıyordu,

3 — Müstahik olmıyan birtakım Ocaklılar rüşvetle Turnacı, Haseki, Çorbacı ve tekaüt oluyorlardı,

4 — Ocakta mükerrer *esame* sahibi olanlar vardı 2),

5 — Ocaktaki bir odadan diğer odaya *esame* naklediliyordu,

6 — Ocak dalkılıç esamileri - ki yüksek yevmiyeli idi - elden ele satılup bazan hüviyyeti meçhul şahısların ellerinde bunlardan yirmi tane birden bulunuyor ve sahibine mühim bir irat temin ediyordu. Bunlardan ele geçen mahlûl ve dalkılıç esamelerini haber verenlere on bir akçe verilecekti,

7 — Bundan sonra Yeniçeri esamesi satılmıyacaktı,

8 — Eski esamelerin mevcudundan bir miktar akçe ifraz olunarak şuna buna terakki yani yevmiye zammı yapıldığından bâdema bu suretle mahlûl esameler parçalanmıyacaktı,

9 — Eski ve yeni esame sahiplerinden bazı kimseler kendi esamelerini satmak için oda zabitlerinin müsaadesi ve iltimas ve rüşvet ile *şöhret defteri* denilen künye defterine 3) işaret

---

1) *Başvekâlet Arşivi*, Cevdet tasnifi, Askerî vesikalar No. 5197,

2) Ocak haricinde pek çok esame satılıyordu; bir haylı esamenin bir şahısta bulunduğu vâki olduğundan bu maddedeki mükerrer esami kaydı odur. Nitekim 1186 H. 1772 M. tarihinde Rodos Kadısı bulunan Nimet Efendi vefat ettiği zaman etbaına verdiği esameden başka metrukâtı arasında yevmiye bin iki yüz akçelik sahipsiz esame kâğıdı çıkmıştı (*Mürüttevarih*, 1186 vekayii arasında).

3) Yeniçeri ortalarında, orta efradının îsim ve şöhretleriyle vilâyetlerini gösteren ve orta kâtipleri tarafından tutulan birer *şöhret defteri* vardı. (Firdevsî Efendi lâyihası. Türk Tarih Encümeninden T. Tarih Kurumuna devredilen kitaplar arasında No. 38).

ettirerek esamisini satmakta olduğundan bundan sonra bu gibi yolsuzluklar yapılmıyacaktı.

***

On sekizinci asrın son yarısı içindeki Ocak zabitlerinin ulûfe su-i istimaline dair bu devri yakından bilen D'ohsson'un verdiği malûmatı da buraya naklediyorum :

"... Lâkin zabitler asıl kâr ve menfaati maaşlarda bulurlar; çünkü her taburun mevcudundan çok fazla efrad maaşı ahz ve kabz etmektedirler. Hazar zamanında İstanbulda garnizon halinde bulunan ortalar mevcutları tamam itibar olunur ve bu sabit miktar üzerinden tediyat yapılır; binâenaleyh Kul kethüdasının bölüğü beşyüz kişiden mürekkep olmak lâzım gelirdi; Zağarcı başının üçyüz, Samsoncu başının ikiyüz olmak icap ederdi 1). Keza diğer ortalarda yüz ile yüz elli arasında bulunmak lâzımdı; lâkin ekseriya asker mevcudu bu miktarın yarısı kadar bile değildir; hududlarda da aynı su-i istimal caridir; hasılı defterlerdeki efrad esamisinden fazla maaş senedatı vardı; muhtelif miktarda parayı ihtiva eden bu esami senetleri akçe başına on ikiden yirmi kuruşa kadar satılır; Büyük devlet adamları bu senetlerden mahmilerine ve hizmetkârlarına alabilmek için ocak zabitlerini tazyik ederler, bu suretle askerlikle alâkasi olmıyan her sınıftan kalabalık bir güruh böylece ocaklardan maaş alabilirler; halbuki birçok efrad maaşsız hizmet ederler; her muharebede bu esami senedatı artar, vefeyat miktarı bunları azaltmaz; çünkü bir askerin vefatı gizli tutulur, yeni vefat eden askerin maaşını odası zabiti alır, eğer esamiyi satın alan adam ölmüşse anın mahlûl maaşını akrabası veya varisi almakta devam eder.„

Bu su-i istimale çare olmak üzere vefat iden Yeniçeriyi haber verenlere mükâfat olarak müteveffanın maaş esamisindeki parasının onda birinin verilmesi tekarrür etti; bundan başka bu senetteki paranın ikinci onda biri kalem dairesine ve onda

1) *D'Ohsson*'un yazdığı gibi ocak mevcutlarının şu kadar veva bu kadar olacağı hakkında bir kaide yoktur. Birinci ağa bölüğü kethüdanın emrinde olup daha itibarlı olduğundan buraya kayıtlılar fazla idi. Yoksa mutlaka beşyüz mevcudu olmak kaide değildi. Diğerlerinin mevcudu hakkında da muttarıd bir şey yoktu.

biri de Yeniçeri ağasına bırakılıyordu; ağa bunu istediği gibi ortalara taksim edecekti; lâkin bu tarz, ümid edilen faideyi temin etmedi: orta kumandanları mahlûl esamileri almakta devam ettiler; buna bariz bir misal verelim:

Yeniçeri ağası iken 1778 senesinde Sadr-ı âzam tayin edilen Kalafat Mehmed Paşanın azlinden sonra malları müsadere olunduğu sırada yevmî on iki bin yedi yüz akçelik esame senetleri bulunmuş ve hazinedarının yanında da yevmî dokuz bin akçe temin eden esameler çıkmıştı 1).

Bu tarihten evvel esami su-i istimaline nihayet vermek için Üçüncü Ahmed ile oğlu Üçüncü Mustafanın bu husustaki gayretleri boşa çıkmıştı; muktesit bir hükümdar olan Üçüncü Mustafa, Ocaktaki su-i istimalin önüne geçmek için Vezir-i âzam ile diğer vezirlere fikrini açmış ise de bunlar korkularından bir iş yapınağa cesaret edememişlerdi. Bunun üzerine 1181 H. 1768 M. senesinde Padişah arzusını Yeniçeri ağası Kör Hüseyin Ağaya açmıştı 2). Padişah yalnız Ocak zabitlerini bu işte alâkadar zannediyordu; Hüseyin Aga, bu yolsuzluğa herkesten ziyade müteessir ve münfail olduğunu söyledi ve bunu kaldıracağını vadetti; fakat yalnız Yeniçerilerin muamelâtındaki suiistimali önliyebileceğini arzeyledi. Padişah bu sözden kuşkulanarak Ağaya:

"Ne demek istiyorsun?„

deyince Hüseyin Ağa:

"Padişahım İstanbuldaki Yeniçeriler her maaşta yalnız yedi yüz elli bin alırlar, mütebaki meblâğ ulemaya, devlet ricaline ve sarayın ağalarına gidiyor, anlaşılan bunu bilmiyorsunuz? Bu fenalığı tevkif için Padişahımızın sert bir iradesi kâfidir„ dedi. Zeki Padişahı, bu işin içyüzünü ve vükelânın itirazlarının sebebini ve bu suiistimalin şümulünü anlıyarak sükût etti ve muhavereyi değiştirdi 3).

---

1) *Hadîkat-ül-Vüzera* 1778 de Sadr-ı âzam olup bir sene sonra azil edilen Kalafat Mehmed Paşanın malı musadere edilmeden Bozcaadaya nefi edildiğini yazıyor.

2) *Sicill-i Osmanî'ye* göre 1179 H. 1765 de Kul kethüdası iken Yeniçeri ağası olmuş ve 1181 H. 1767 senesinde azledilüp yerine Osman ağa olmuştu (*Sicill-i Osmanî* ve *Vasıf Tarihi*, c. 1 s. 248) *D'Ohsson*'un gösterdiği tarihin 1767 olması lâzımdır.

3) *D'Ohsson*, c. 7 fasıl 7 s. 336 ilâ 339.

Yeniçeri Ocağına mukayyet eşhastan bir çokları sefere gitmeyip vezir, devlet ricali ve kadıaskerlerin hizmetlerinde bulunup efendilerinin iltimaslariyle bunların yevmiyelerine bol bol zamlar yapılıyor ve bu hal himayesiz olup düşman karşısında siperlerde hizmet eden Yeniçerilerin gayretlerini kırıyordu; her ulûfede maaşın mühim miktarı, himayeli ve kapulu Yeniçerilere veriliyordu. mevcutlarını fazla gösterip hazineyi soymak gibi haller bilhassa bunların son zamanlarında müstemir âdetleri hükmüne girmişti. Rus seferi münasebetiyle Davutpaşadan hareket eden Yeniçeri Mevcudu dört bin kişiden mürekkep iken odabaşılar tamam on dört bin mevcut üzerinden tayinat almışlardı. Keza 1220 H. 1805 M. senesinde orduya imdat olarak İstanbuldan tedarik olunan on bir oda Yeniçeri için odabaşılar on üç bin mevcut üzerine tayinat almışlarken Küçükçekmece köprüsünden geçerlerken gizlice sayılarak topu topu bin altı yüz neferden mürekkep oldukları görülmüştü 1). Bu asker azlığı, yani ismen mevcut cismen nâmevcut olan askerin azlığı, seferlerde yeniden Yeniçeri yazınağı icap ettirdiğinden, hazine bu yük karşısında ulûfeyi muntazaman veremiyor ve gittikçe artan malî buhranın önüne geçilemiyordu. Bu gibi yolsuzlukların önünü almak için faaliyete geçilmek istenildiği zaman esami alım satımiyle meşgul olup menfaatlerine halel gelecek olan Ocak ağaları, mütevelli ustalarla hariçteki nüfuzlu eşhasın sureti haktan görünerek ocağı tahrikleri, kanlı hâdiselere sebep oluyordu; zaten hükûmetin de son zamanlara kadar Ocakta yapmak istediği ıslahat hep sathî olup hastalık tamamen teşhis edildiği halde bütün Osmanlı memleketlerine dal budak salmış olan Yeniçeri Ocağının düzeltilmesine kimse cesaret edemiyor, yarım yamalak birtakım ferman ve emirlerle iş görülecek sanılıyordu.

Yeniçeriler arasında büyüklerin ve şunun bunun himayesine sığınmış Yeniçerilerden başka bir de esnaf sınıfı vardı. Onaltıncı asrın son yarısı içinde Yeniçerilerin esnaflığa başladıkları görülüyordu. *Kitab-ı Müstetab* isimli mehazimiz muharebeler sebebiyle askere muntazam surette ulûfe verilememesinden dolayı ekseri Kul taifesinin esnaflıkla meşgul olduklarını ve senede dört defa yerine iki defa maaş alabilmenin

1) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*, s. 272.
3) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*, s. 237.

bir bahtiyarlık olduğunu yazmaktadır 1). Hattâ 992 H. 1584 M. tarihli bir hükümle bunun men'ine teşebbüs edildiyse de bir faidesi görülmemişti. Yeniçeri Ağasiyle Bostancıbaşıya ve İstanbul, Galata, Eyüp, Üsküdar Kadılarına ayrı ayrı yazılan hükümlerde bazı Yayabaşılarla Solakların ve Yeniçerilerin ve Acemi oğlanlarının dükkânlar açıp madrabazlık ettikleri, iskelelere gelen gemilerle odun kayıklarına el koyup alım satıma mâni olup kendileri istedikleri fiat üzerinden satış yaptıklarından bahsolunuyor ve bunun kat'î surette me'ni emrediliyordu 2). Fakat bu gibi emirlerin tesiri görülmediği daha sonraki tarihlerde Yeniçeriler arasında esnaflığın artmasiyle sabit olduğundan İstanbulda birçok esnaf Yeniçerilere tesadüf edildiği gibi bunun cepheye de sirayet ettiği, tarihlerin tetkikinden de anlaşılmaktadır; hattâ 1182 H. 1768 M. seferinin devamı esnasında Hotin üzerine gönderilen Zağarcı ortası yirmi dört bin akçe tayinat alırken seksen üç kişi ile Hotin'e gidip maadası Bender de kalup salaşlar yaparak alış verişle meşgul olmuşlardı; bu hali haber alan Vezir-i âzam, Yeniçeri Ağasına (odasiyle beraber olmıyan adamlara tayin verilmez) diye haber gönderdiğinden, Ağa da bunların salaşlarını yıkıp tayinlerini kesmişti. Bu nizamsızlar kendi kabahatlerini örtmek için Sadr-ı âzam ve Serdar-ı ekremden bahs ile:

"Yağlıkçı oğlu (yani Sadrıâzam) bizi istiskal etti ve kalanlara yem ve yiyecek vermeyüp orduyu perişan eyledi„ diye şikâyette bulunmuşlar ve zavallının katline sebep olmuşlardı 3).

Yeniçerilerin kasaplık, ekmekçilik ve sair esnaflıklarla iştigallerine dair İstanbul şer'î mahkeme sicillerinde kadıların teftişleri dolayısiyle epey kayıt vardır; bunlardan bazıları bilmünasebe *Mecelle-i umur-ı Belediye* isimli eserde zikredilmiştir 4). Yeniçerilerin İstanbulda esnaf, tüccar ve ticaret kayıklarına ve İstanbula gelen zahire, meyva ve saireye musallat olarak bunlardan pay aldıkları ve bunları istedikleri gibi sattırarak *balta asmak* suretiyle gûya tüccarı himaye eyledikleri malûm olan hallerdendir. Bilhassa Yemiş iskelesinde Çardak denilen mev-

1) *Kitab-ı Mustetab*, (fasıl 8).
2) *Mühimme defteri*, 55 s. 86.
3) *Müri-üt-tevarih*, 1183 senesi iptidası vekayii.
4) Osman Nuri, *Mecelle-i Umur-ı Belediye*, c. 1.

kide oturan elli altıncı bölük Yeniçerileri İstanbul halkının yiyeceği erzakın başka mahalle yani ecnebi gemilerine nakledilmemesi için bu işe nezarete memur edilmişlerken bilâkis bunlar para mukabilinde halkın yiyeceğini göz göre göre ecnebi gemilerine naklediyorlar ve bu yüzden pek çok para sahibi oluyorlardı. Bundan dolayı elli altıncı bölük çorbacılığı en kârlı vazifelerden olup yüksek para verene tevcih edilirdi. Bundan başka yine Yemiş iskelesi tarafındaki meyva işine ve nakliyelerine kadar bunlar el koymuşlar ve kabzımallık suretiyle bütün yaş meyvanın ancak kendi arzuları gibi alım satımına müsaade eylemişlerdi. Bunlar yalnız bukadarla kanaat etmeyüp bütün yapılara, hattâ mirî binalara kadar müdahele ile doğramacı, dülger, nakkaş, rençber, hülâsa bütün esnafı haraca kesmişlerdi; ocaklının müsaadesi olmadan hiç bir ev, dükkân ve sair bina yapılamazdı.

***

On dördüncü asrın son yarısında teşkil edilen Yeniçeri Ocağı intizam ve talim ve terbiyece zamanının en mükemmel kuvvetlerinden biri idi. Onaltıncı asrın son yarısına kadar iki asır müddetle yeni yeni kanunlarla zamanın icaplarına göre akviye edilen bu Ocak, Osmanlı devletinin fütuhatında esaslıt âmillerden biri olmuştu. Başlarında başkumandan olarak efendisi olan Padişahı gören Yeniçeriler, her nereye saldırırlarsa muvaffak olmuşlardı; bilhassa Kanunî Sultan Süleyman bunları sevk ve idarede büyük kiyaset göstermiş, yeni yeni kanunlarla Ocağı kuvvetlendirmiş ve aynı zamanda disiplinin muhafazasına çok dikkat etmişti. Yetmiş dört yaşında muharebe meydanında ölen bu kudretli hükmdara karşı bütün ordu üzerinde ve bilhassa Yeniçeriler arasında büyük bir perestiş vardı; kendisinin ölümünden sonra bile asırlarca anın koyduğu kanun ve nizam Ocak için esas tutulmuş ve ismi Yeniçeriler arasında hürmetle anılmıştı.

Kanunîden sonra gelen hükümdarların bir ikisi müstesna olarak diğerlerinin saraylarında oturmayı, icabında ordularının başında bulunmaya tercih etmeleri, ordu ve idare işlerini ve bilhassa askerin arzu ettikleri ordu başkumandanlığını vezir-i âzamlara bırakmaları, padişahların asker üzerindeki nüfuzlarını kır-

mıştı; daha evvel söylediğimiz gibi Yeniçerilerin Üçüncü Sultan Mehmedin bizzat ordusunun başında sefere gitmesini istedikleri zaman söylemiş oldukları sözler, askerin padişahlarını başlarında görmek istediklerinin en açık misalidir. İşte Osmanlı hühümdarlarının ordunun başından çekilmeleri askerlerinin de kendilerinden uzaklaşmalarını mucip olmuştu.

Üçüncü Murad zamanında Kapukulu Ocaklarına ve bilhassa en mümtaz olan Yeniçeri Ocağına mühim bir darbe vurulmuş, o zamana kadar mevcut kanunlarla sıkı bir kontrol altında Ocağa asker alınmakta iken bundan sonra o kanun baltalanmış ve Padişahın kat'î emri üzerine (Ağa çırağı) namiyle devşirme ve dolayısiyle Yeniçeriler arasına yabancılar girmişti

Bundan sonra, daha evvel de söylediğimiz gibi, iltimas, himaye ile suiistimal daha genişlemiş, Yeniçeriler arasında esnaflık artmış, muharebelerin devamı Yeniçeriliğe hariçten bir hayli yabancının girmelerini icap ettirmişti.

Yeniçeri ve diğer Kapukulu ocaklarının bozulmasında en kuvvetli âmil 1094 H. 1682 seferi olmuştur. Bu tarihe kadar bazı bozukluklara rağmen kanunları şöyle böyle muhafaza edilen ocaklar, bu seferin uzun sürmesi sebebiyle bozula bozula pek fena bir vaziyete düşmüşlerdi. Osmanlı ordusunun bu sukûtuna mukabil bu devletle hemhudud olan Avusturya ve Rusya devletleri askerî teşkilâtlarını zamanın usullerine göre yeniden tanzim ile disiplinli bir ordu vücuda getirmişlerdi. Bu hali gören devlet ricali mutlak surette bilhassa Kapukulu ocakları arasında bir yeniliğe lüzum olduğunu anlamışlarsa da ocağın bir isyan hareketinden korktukları için Avrupa usulü talim tarafına gitmiyerek düşüncelerini fiile çıkaramamışlar ve yukarıda da söylediğimiz gibi en ziyade ocağı suiistimalden ve hazineyi darlıktan kurtarmak için asker mevcudını tenzil itmekle iktifa eylemişlerdi.

Üçüncü Ahmed zamanında Nevşehirli damad İbrahim Paşanın ocağı ıslâh arzuları bir proje halinde kalmış ve nihayet sadaretinin son senelerine doğru yukarılarda hulâsasını madde madde gösterdiğimiz 1140 H. 1728 M. tarihli bir fermanla yapılmak istenen şeyler de kendisinin katliyle fiile çıkamamıştı. Yine bu cümleden olarak muallem asker ihtiyacını anla-

yan ve bunun yapılmasını istiyen Birinci Sultan Mahmud da اصول الحكم فى نظام الامم *usul-ül-hikem fi-nizamilümem* isimli aslı İtalyanca olup askerî islahattan bahseden bir eseri Türkçeye tercüme ettirmiş ise de dahilî müşkilât sebebiyle iş bu kadarla kalmıştı 1); yine bu hükümdar zamanında Yeniçeriler kuşkulandırılmak istenmiyerek Osmanlılara iltica etmiş olup müslüman olarak ismi Ahmed konmuş olan bir Fransız mühendisinin 2) gayretiyle yalnız Humbaracı ocağında teşkilât yapılmıştı.

Yeniçerilerin artık bir işe yaramıyacaklarını ve ıslâhlarının da kabil olmadığını kat'î olarak anlamış olan Üçüncü Mustafa idi; muntazam ve talimli Rus ordularına karşı nizamsız Kapukulunun cephelerde mağlubiyetten mağlubiyete düşmeleri kendisine sarsılmaz surette bu kanaati vermişti. Üçüncü Mustafa da esas ıslaha muhtaç olan Yeniçerilere dokunmayarak *Baron de Tott* vasıtasiyle tophane ıslahatına başlamıştı. Üçüncü Mustafanın Yeniçeriler hakkındaki kanaati, kendi mutemedlerinden Defterdar Halimi Efendi ile de yapmış olduğu bir mükâlemesinden anlaşılmaktadır:

Padişah bir gün Hilmi Efendi ile görüşürken:

"Yeni asker tanzim edilmedikçe Avrupa ile baş olunamıyacak ne yapalım?„ demiş. Halimî de (Yeniçerileri ıslâh edelim) diye mukabele edince Sultan Mustafa: "anlar nizam kabul ederler mi?„ söziyle defterdara cevap vermiş ve ocağın kabil-i ıslâh olmadığını söylemek istemiş 3).

Filhakika Yeniçerilerin ıslâhının mümkün olmadığını ve hele

1) *Esad Efendi, Üss-i zafer* isimli eserinde (s. 50) bu kitaptan bazı nakiller yapmıştır.

2) Fransız Kont ailelerinden olup ismi Bonneval olan Humbaracı Ahmed Paşaya dair Ahmed Refik merhumun eseri ile merhum Mehmed Arif beğin *Tarih-i Osmanî* Mecmuasındaki yazılarında (sene 3, s. 1153 ve sene 4, s. 1220 ve 1282) ve İslâm Ansiklopedisi tercemesinde etraflı malûmat vardır.

3) Halimî Efendi üç defa baş defterdar olmuştu. Üçüncü Mustafa ile görüşürlerken Yeniçerilerin ıslah kabul edeceğini söylemiş. Padişah (buna sen sened verirmisin?) deyince bilâ tereddüt veririm demiş. Bu söz üzerine Padişah Yeniçerilerle birlik olmasa böyle sened veririm diye kuvvetli söylemezdi mutaleasiyle Halimî efendiden şüphe etmiş ve bu sırrı Yeniçerilere açmasından korkarak defterdarı Vezirlikle Musul valiliğine tayin ettikten sonra yolda öldürtmüştür. (1173 H. 1760 M.) *Cevdet Tarihi*, Matbaa-i Osmaniye tab'ı, c. 1, s. 123 ve *Tarih-i Askeri-i Osmanî*, s. 250.

Avrupadan getirtilecek muallimlerle bu işin katiyyen yapılamıyacağını daha sonraki ıslahat tecrübeleri göstermiş idi.

1768 ve 1787 seferleri Yeniçerilerin hiç bir işe yaramadıklarını kat'î olarak göstermişti. Orduda talim bilir bir kişi yoktu; bununla beraber biz destiye kurşun atar keçeye kılınç çalarız nağralariyle atıp tutan Yeniçeriler, İstanbulda sokaklarda yatağan biçaklariyle kabadayılık eden ve yollarda ve muharebe meydanlarında ordugâhı yağmalayan nizamsız bir alay baldırı çıplaktan başka bir şey değillerdi 1); artık böyle bir toplama, talimsiz, itaatsiz, yağmacı piyade kuvvetiyle, talimli, nizamlı ve mahir kumandanlar idaresindeki düşmana karşı çıkmanın ne kadar tehlikeli olduğu yukarda tarihlerini gösterdiğim iki seferde alınan pek acı tecrübelerle anlaşılmıştı. Üçüncü Sultan Selim; Kapukulu ocaklarının mümkün mertebe bozukluğunu düzeltmek için gayret gösterdiği halde bunun önüne geçilemiyordu; hatta bu hükümdar bir Hatt-ı Hümâyununda:

"Allah Allah bu ne keyfiyettir, her şeyde hak setir olunmuş. Tıraş içün huzuruma gelen berberlerden ikisi topçu esamemiz var deyu nakil ittiler. Asker denilse, ne yapalım sefere gidecek vazifeli askerimiz yok cevabı verilir, tahrir olunsun denilse beytülmalde akçe yok denilür: buna çare denilse şimdi vakti değildir ocaklara taarruz olunmasun dinür, biz demeyizki herkesin nan parası elinden alınsun. Amma mahlûl oldukça ehline virilsün; eğer bu söz hak değilse razi olunmasun. Hakka razi olup muîn olmıyanı Allah kahr eylesün işte böyle böyle memleket elden çıkıyor.„

sözleriyle teessürünü izhar etmişti

1) Üçüncü Selim muharebe esnasında Sadaret Kaymakamına yazdığı beyaz üzerine bir Hat-tı Hümâyununda Yeniçeriler hakkında şöyle demişti. «Kaymakam Paşa! Bu sefer ahvali nasıl olacaktır? bu kadar memâliki, Devlet-i Âliyyenin ocakları neferatı gayret-i din çekerek ve ocakların namusunu sıyanetle düşmandan yüz döndürmeyüp merdâne metanet iderek feth eyledikleri tarihlerde mastur iken şimdi ocaklarda bu halet kalmayup ne tarafa tayin olunsalar ekalli kalil gidüp firar ârın irtikâp ediyorlar; Mirî namiyle zam olunan asker ve içlerinden yol ve erkân bilmez bir alay yağmacı makulesi olup orduda ve yollarda ve bahsus düşman karşısında itmedik fezahat komayorlar böyle sefer mi olur? düşmanlardan ahz-i intikama böyle mi çalışılır?» *Tarih-i Askeri-i Osmanî*, s. 255.

İşte bu halleri bilen ve anlayan Padişah, Yeniçeri ocağının ıslâhiyle meşgul olmanın faydasız olduğunu bildiğinden bunlardan ayrı yeni ve asrî bir askerî teşkilâtın yapılmasına çalışmış ve talimli asker ocaklarını kurmuştu.

Yeniçeriler bu yeni ocağın taliminden hoşlanmamışlardı; kendilerinin ihmal edilmesi muvafık olamıyacağından anların da talim yapmaları için bazı emirler verilmişti. Yeni askerin çoğalmakta olması ve bunlar aleyhindeki propaganda, yavaş yavaş tesirini gösteriyordu; bununla beraber Sultan Selim, Anadolunun bazı yerlerinde de nizam-ı cedidi tesis etmişti; bu hususta Cabbar zade Süleyman bey ile kadı Abdurrahman Paşa ve Bolu Voyvodası Hacı Ahmed oğlu Seyid İbrahim ağanın mühim hizmetleri görülmüştü.

Nizam-ı cedit kısmında tafsil edileceği üzre Sadaret kaymakamı Köse Musa Paşanın tertip ettiği bir hükümet darbesiyle Sultan Selim خلع hal' olunup Nizam-ı cedit ilga edilmiş ve Yeniçeriler bu galebelerinden dolayı epeyi şımarmışlardı. İkinci Mahmudun culûsu ve Alemdarın sadaretinde *Sekban-ı cedit* ismi altında yine Yeniçerilerden ayrı olarak talimli asker ocağı vücuda getirilmişti; bu da Alemdarın feci surette vefatiyle beraber kaldırılmıştı.

İşte iki defa teşkil edilen talimli askeri kanlı hâdiselerle kaldırtmağa muvaffak olan Yeniçerilerin bundan sonra şımarıklıklarının önüne geçilmez olmuştu. On sekiz sene süren bu devirde her dediklerini yaptırmışlar, her işe müdahele etmişlerdi.

YENİÇERİLERİN İTAATSİZLİKLERİ VE BUNUN SEBEBLERİ

Yeniçerilerin kanunsuz hareketlerine dair on beşinci asrın ortalarına kadar bir şey bilmiyoruz; bu tarihten itibaren gerek saltanat tebeddülünde ve gerek hâdis olan belli başlı vakalarda ocak, hariçten ve bazan da menfaatlerine halel gelen ocak ağaları tarafından yapılan tahrikle ayaklanmıştır. Bunları kısaca gözden geçirelim:

Jan Hunyad'ın Osmanlı hükümdarı İkinci Murad beğle Sekedin muahedenâmesini imzalamasını müteakip arzusiyle saltanattan çekilmiş olan padişahın yerine oğlu İkinci Mehmed hükümdar olmuştu. Henüz on dört yaşında olan bu genç hükümdarın etrafındaki Zaganos Paşa ve Hadım Şehabettin Paşa gibi devşirmeler, kendisini Vezir-i âzam Çandarlı zade Halil Paşa ile bunun etrafındaki diğer Türk Devlet adamları aleyhine sevk etmişlerdi. Bu hale karşı mevkilerini tehlikede gören Türk ricali Sekedin muahedesinin feshinden ve yeni hükümdarın kestirmiş olduğu paranın ayarının noksanlığından dolayı tüccar ve esnafın hoşnudsuzluklarından istifade eylemişlerdi; Yeniçeriler de bu suretle maaşlarında husule gelen noksandan dolayı Edirnede ayaklanmışlar ve sonradan Buçuktepe ismini alan tepede toplanarak yevmiyelerine yarımşar akçe zam edilmesine rağmen muhalefette ısrar eylemişler ve nihayet İkinci Mehmedi hal'i ile yerine tekrar İkinci Muradı hükümdar yaptırmışlardı; tarihler Halil Paşa ile, Amasyalı İshak Paşa ve Uğurlu oğlunun ön ayak olmasiyle Buçuktepe hâdisesinin vukua geldiğini yazıyorlar 1). İşte tarihlerde gördüğümüz ilk Yeniçeri

---

1) Halil Paşa, ümera ile ittifak etti; Sultan Mehmede, babanızın iş başına gelmesi lâzımdır. Beğlerin ittifakı böyledir. Düşmana galebe ancak böyle münkün olacaktır. Düşmana karşı pederiniz gitsin siz makamınızda olun saltanat yine sizindir diye istemiyerek Mehmedi saltanattan çekilmeğe mecbur eyledi (*Tarih-i Ebülfetih*, s. 32). *Halkondil* kan dökülmeksizin saltanata tekrar geçmesini arzu eden İkinci Muradın, Halil Paşa ile anlaşarak bir emri vaki ile birdenbire gelip saltanata geçtiğini ve avdan avdet eden Mehmedin bu emri vakii kabule mecbur olduğunu yazıyor (s, 155).

hareketi budur ki 848 H. 1444 M. senesine tesadüf etmektedir.

Bundan sonra 1451 de Karaman seferinden avdet eden İkinci Mehmede karşı Yeniçerilerin bir dar geçitte durarak bahşış istemeleri de nizamsız hareketlerinden sayılmaktadır: bu yolsuzlukları ağalarının değiştirilmesi, Yayabaşıların dayak yemeleri ve aralarına Sekban bölüklerinin ilhak edilmesiyle önlenmişti.

Fatih Sultan Mehmedin 886 H. 1481 M. tarihinde Gebzede vefatı üzerine Yeniçeriler İstanbula dönerek Karaman valisi Şehzade Cem'in hükümdarlığına tarafdar olan Vezir-i âzam Karamanî Mehmed Paşanın konağını basıp kendisini öldürmüşler ve saltanata geçmesine tarafdar oldukları Bayezidın padişahlığını temin eylemişlerdi.

İkinci Bayezidin Gedik Ahmed Paşayı idam eylemesi üzerine evvelce Bayezid tarafından Ahmed paşanın hayatına dokunulmıyacağına dair Yeniçerilere verdiği sözün tutulmamasından dolayı Yeniçeriler müteessir olup muhalefete kalkup Padişaha karşı itimatsızlıklarını göstermek istemişlerse de bir hâdiseye meydan verilmeden iş bastırılmıştı. Fakat Bayezid Yeniçerilere karşı yeni bir kuvvet olarak ağa bölüklerini teşkil eylemişti.

İkinci Bayezid son zamanlarında saltanattan çekilmek istiyerek yerine oğlu Amasya valisi Şehzade Ahmedin hükümdar olması tekarrür etmişti; fakat Yeniçerilerin taraftar oldukları Şehzade Selim galebe çaldı. Vezir-i âzam Ali Paşanın muhtelif surette vaidlerine rağmen Yeniçeriler Selimin hükümdarlığında ısrar eylemişlerdi. İşte Muradın ikinci defa cülûsundan itibaren Kapukulu askerinin saltanat işlerine müdaheleleri için bir kapu açılmış oldu; bunda da tabiî hariçten yapılan vaid ve tahrikler âmil olmuştu.

Çaldıran seferine gidilirken Yeniçerilerin, Vükelânın ocağı tahrik ederek geri dönmek üzre ayaklanmaları ve Padişahın otağına kurşun atacak kadar ileri gitmeleri tarihlerce malûmdur. Çaldıran harbinden sonra da yine Vükelâ cephede kalınmıyarak avdet için Yeniçerileri tekrar tahrik etmişler ve bu defa ise Padişahı avdete mecbur eylemişlerdi; hattâ Amasyadaki kışlama esnasında belki tekrar Yavuzun İran seferine gitmesi ihtimaline binaen Yeniçeriler tekrar tahrik edilmişti. Bu seferden

avdetten sonra bizzat tahkikat yapan Padişah, muharrikleri öldürtmüş ve bundan sonra Yeniçerilerin Yavuzun diğer seferlerinde hiç bir serkeşlikleri görülmemişti.

931 H. 1524 M. senesinde Kanunî Sultan Süleymanın Edirnede bulunmasından cesaret alan Yeniçeriler, bazı devlet adamlarının tahrikleriyle İstanbulda fesad çıkarup o sırada Mısırda ıslahât yapan Vezir-i âzam İbrahim Paşa ile Vezir Ayas Paşa ve defterdarın evlerini ve halkın mallarını yağmalamışlardı, Edirneden süratle İstanbula gelen Padişah, heman bir Divân akdiyle tahkikata başlamış ve neticede isyanı tertip edenlerin Yeniçeri ağası Mustafa ağa ile Reis-ül küttab Haydar 1) ve Mustafa Paşa kethüdası Kıranbalı ismindeki şahıslar olduğunu anlayınca heman bunları îdam ittirmişti 2). Bunlar, Vezir-i âzam İbrahim Paşaya aleyhtar olduklarından anın Mısırda bulunmasından dolayı azlini temin için bir emr-i vaki yapmak istemişlerdi.

Yine bu hükümdar zamanında 936 H. 1529 M. senesinde ve Viyana seferi esnasında Yeniçeriler Padişahtan bahşış istemek için İbrahim Paşanın tavassutunu rica etmişlerse de Vezir-i âzam böyle bir teklifi Padişaha arz etmeğe yanaşmamış, bunun üzerine Yeniçeriler İbrahim Paşayı bir kiliseye kapatarak hayli edepsizlik edip kendilerine söz verilmesi üzerine salıvermişlerdi; Yeniçeriler bu hâdisede Vezir-i âzama ağır sözler söylemişler, Sekbanbaşının başını yarmışlar ve devlet adamlarını taşlamışlardı 3).

İkinci Selimin cülûsunda Yeniçerilerin cülûs bahşışı münasebetiyle yaptıkları hareketi cülûs bahşışı kısmında yazdığımızdan burada tekrar etmiyorum.

Devleti idare eden Vezirlerin mevkilerini kuvvetlendirmek için ocakları tahrik eylemeleri onaltıncı asrın son yarısından itibaren âdeta bir silsile halinde devam etmiştir; meselâ Vezir-i âzam Yemişci Hasan Paşayı azlettirerek anın yerine geçmek istiyen İstanbulda Sadaret Kaymakamı Mahmud Paşa, Müftü yani Şeyhül-islâın Sun'ullâh Efendi ile birleşerek henüz cepheden

---

1) *Feridun bey Münşeatındaki rûzname*'yi tutan Haydar Çelebi budur.

2) *Lûtfi Paşa Tarihi*, s. 316. *Âli* (basılmamış nüsha c. 2 varak 9).

3) *Lûtfi Paşa Tarihi*, s. 337 ve aynı sahifedeki not. *Münşeat-i Feridun bey*, c. 1 s, 571.

İstanbula gelmiş olan Yemişciyi öldürtmek istemişlerdi. Mahmud Paşa, Kapukulu süvarisini elde etmiş Vezir-i âzamın katline dair Müftünün fetvasiyle Kadıaskerlerin muvafakatlerini havi telhisi Padişaha bildirmişti; bunun üzerine Padişah:

"Vezir-i âzamdan sudur eyliyen umur cümle benim marifetimledir. Cürmü zuhur ider ise ben hakkından gelirüm, benim ile Vezirim arasına kul niçün müdahele ider? karıştıklarına asla rızây-ı hümâyunum yoktur".

diye cevap vermişti. Kendi aleyhinde dönen fırıldaklardan haberdar olan Yemişci Hasan Paşa da Yeniçeri ocağını ele almıştı. Bunun üzerine Mahmud Paşa gizlenmiş, Şeyhül-islâm nefi edilmiş ve ocağa iltica etmiş olan Yemişci Hasan Paşa da Kapukulu süvarisini, Yeniçeriler vasıtasiyle tedip ettirmiş ve bu yüzden iki ocak arasına müthiş bir düşmanlık girmişti 1).

Bundan sonra Ocağa dayanan Yemişci Paşa işi ifrata dökmüş, önüne geleni darbalamağa başlamış ve kendisi azl olunarak elinden mühür alındıktan sonra da ocağı ısyana teşvik ile Yeniçerileri Divân-ı Hümâyuna kadar hücum ettirmiş ise de askere, böyle işlere karışmamalarına dair verilen nasihat üzerine hâdise teskin edilmiş ve Hasan Paşa da idam olunmuştur 2).

Rivayete göre Lehistan seferindeki muvaffakıyetsizliği Kapukulu askerinin gayretsizliğine veren İkinci Osman, daha birtakım sebeplerin inzimamiyle seferden avdetten sonra suret-i zahirede Hicaza gitmek ve hakikatte ise hariçten yani Mısır ve Suriyeden kuvvet tedariki ile Yeniçeri ve Sipahiyi tedip etmek istemişti; fakat tarihlerde malûm olan bir Yeniçeri ısyanı üzerine hem saltanattan ve hem de candan olmuştu. İkinci Osmanın, Yeniçeri ocağına iltica ettiği halde oradan alınarak öldürülmesi Yeniçeriler için ocaklarının ilgasına kadar bir leke olarak kalmıştır.

Bu vak'adan sonra iyice şimaran Yeniçeriler Dördüncü Muradın işleri eline almasına kadar istedikleri gibi alıp verdiler; hükümet işlerine de müdahale ederek ne istedilerse yaptılar ve yaptırdılar; Sarayı basup Osmanın yerine akıldan malı-

---

1) *Fezleke-i Kâtip Çelebi*, c. 1, s. 186 ilâ 192; *Peçevî* c. 2 s. 256 ve *Naima*, c. 1 s. 298.

2) *Fezleke-i Kâtip Çelebi*, c. 1 s. 200 ve *Naima*, c. 1 s. 320.

rum Mustafayı ikinci defa hükümdar yaptılar, bu da olmadı diye anı tekrar indirip Dördüncü Muradı geçirdiler; bu haller ocak inzibatının ne derece bozulduğunu göstermekte olduğundan kuvvetli bir icraat ile bunun önüne geçilebilecekti. Kapukulu ocakları Dördüncü Muradın ilk zamanlarında da istedikleri gibi hareket ettiler; nihayet sıkı bir inzıbat altına girmeğe mecbur oldular. Dördüncü Murad bizzat takip ile bunlara göz açtırmadı, küçük bir harekete ağır bir ceza ile mukabele eyledi.

Dördüncü Muradın icraatına kadar Yeniçerileri tahrik'te Sultan Osmanın katili ve Birinci Mustafanın eniştesi Davud Paşa ile Mustafanın annesi ve daha sonra Merre Hüseyin Paşa, Boşnak Hüsrev Paşa, Topal Recep Paşa gibi birer suretle Vezir-i âzam olan şahışlar âmil olmuşlardı. Murad devlet idaresini validesinin vesayetinden kurtarıp bu idareyi bizzat ele alınca tütün yasağı bahanesiyle kabadayıları kuzu gibi yaptı, herkes can ve malından emin oldu.

Sultan İbrahimin cülûsunu müteakip ilk seneler sızıltısızca geçti; Kemankeş Kara Mustafa paşanın himmetiyle hem asker mevcudu mâkul şekle indirildi ve hem para ayarı düzeltildi. Bu hükümdarın mecnunâne hareketleri yavaş yavaş hoşnutsuzluğu arttırdı. Validesi Kösem sultanın da muvafakatiyle خلع hal'i ve katlolunarak yedi yaşındaki oğlu Dördüncü Mehmed hükümdar olmuştu. İbrahimin hal'ı tabiî Yeniçeri ocağı ağalarının ve Yeniçerilerin ayaklanmasiyle olmuştu: Ocak ağası iken sadarete getirilen Kara Murad paşanın kendisi ocaktan geldiği halde ağaların müdahalelerinden bıkarak çekilmek mecburiyetinde kalmıştı; hattâ ağalar Murad paşayı öldürmek bile istedilerse de Bektaş ağa araya girdiğinden istifa ile yakasını kurtardı. Murad paşadan sonra Vezir-i âzam olan Melek Ahmed paşa Ocak ağalarının oyuncağı olarak sadarette bulundu, fakat ağaların, paraların ayarını düşürüp züyuf veya mağşuş akçe sürmek isteyerek esnafı tazyik eylemeleri yüzünden azlolundu. Mührün Bektaş ağaya verilmesi tekarrür ettiği halde saraya dâvet edilip gelmemesi üzerine Siyavüş paşa vezir-i âzam olmuştu; hattâ Bektaş ağa, sadr-ı âzama kendileriyle müşavere etmeden sadareti kabulden dolayı biraz sertçe sözler söylemişti.

Ocak ağalarının bu tahakkümleri kendilerinin 1061 H., 1651 M. senesinde tediplerine kadar devam etti ve bundan sonra

Yeniçeri ocağının da işlere müdahalesinin önüne geçildi; fakat bu çok sürmedi; sadr-ı âzam olan İbşir Mustafa paşanın esbak vezir-i âzam olup o sırada Kapudan-ı derya bulunan Kara Murad paşa ile araları açıldı. İbşir paşa bir bahane ile Murad paşayı atlatıp hakkından gelmek istiyordu, aralarında tersanede münakaşa olmuş ve kurnaz Murad paşa ileriye gitmeyerek işi soğuk kanlılıkla görmek istemişti.

İbşir paşa tersaneden ayrılınca, Kara Murad paşa, Üsküdarda oturan Kürt Mehmed vasıtasiyle Kapukulu süvarilerini ve Yeniçeri ocağının en nüfuzlu adamlarından Kara Hasan oğlu Hüseyin ağa ve Keçeci oğlu Mehmed ağa vasıtalariyle de ocağı ele alarak kendisi perde arkasına saklanıp bir ihtilâl tertip ettirmiş ve bunun için de bol bol para, rütbeler vâdolunmuştı. Bu ısyana kadar Yeniçerilerle Sipahiler arası tâ Yemişçi Hasan paşa zamanındaki vak'adan beri açıktı. Bu vak'ada her iki ocak birbirleriyle barıştılar, gülbenkler çektiler ve İbşir paşanın katli için ayak diređiler; nihayet İbşir paşa öldürüldü ve Kara Murad ikinci defa vezir'i âzam oldu 1).

Yeniçerilerle Sipahiler yani Kapukulu süvarilerinin dostlukları çok sürmedi; paranın mağşuş olması sebebiyle ve Zurnazen Mustafa paşanın teşvikiyle başta Kapukulu süvarileri olarak bir ısyan çıktı yani *vak'a-i vakvakiyye* denilen meşhur Çınar vak'ası vukua geldi ve saray ağaları idam olundu; fakat Sipahiler işi azıttıklarından Yeniçeri ocağına dayanan hükûmet, bu vasıta ile Sipahilere bir darbe daha vurdu 2). Köprülü Mehmed paşanın sadaretinin ilk aylarında Sipahilerin yine bir ayaklanmaları vâki oldıysa da Köprülü ocakla anlaşarak bunlara ağırca bir sille daha vuruldu ve artık Sipahiler eski itibar ve ehemmiyetlerini hemen hemen kaybettiler.

Gerek Köprülü Mehmed ve gerek oğlu Fazıl Ahmed paşalarla dâmadı Merzifonî Kara Mustafa paşa sadaretinde Yeniçeriler tam mânasiyle mutî olup vazifelerinden başka hiç bir şeye müdahale etmediler. Bu ailenin zapturapt ve idaredeki kudretleri ve muvaffakiyetleri ocağın inzibatını iâde eylemişti. Kara Mustafa paşanın açtığı Avusturya seferi muvaffakiyetsizlikle

[1] *Naima Tarihi*, c. 6 s. 73 ilâ 99.

[2] *Naima Tarihi*, c. 6 s. 139 ve 162.

devam etmeğe başlayınca, Kapukulu ocaklarının inzibatı da zorlaşmıştı; Köprülüler derecesinde kudretli vezirlerin sadaret makamına gelmemeleri ve sadr-ı âzamların bizzat sefere gitmeyip ordu baş kumandanlığının liyakatsiz ellere verilmesi muharebedeki muvaffakiyetsizlikleri arttırıyordu. Dördüncü Mehmed ise böyle felâketli anlarda devlet işleriyle bizzat meşgul olacağı yerde daimî surette av peşinde koşuyor ve bu hal devlet adamlarını ve orduyu kızdırıyordu; nihayet ordunun ısrariyle saltanattan hal' edilen bu padişahın yerine kardeşi hükümdar oldu ve için için kaynayan Kapukulu ocakları ısyanı patlak verdi.

Bu defaki isyan Kapukulu ocaklarının ittifakiyle olduğundan tehlike büyüktü. Zaten bu hareket cephede başlamış, vezir-i âzam Süleyman paşanın firarı üzerine Köprülü dâmadı Siyavüş paşa vezir-i âzam olup orduya hatt-ı hümâyun gönderilmişti; fakat asker:

(Bu hatt-ı hümâyunu gönderen adamın mutlak padişahlığın istemeziz, bunda kışlamayup شرع şer' ile dâvamız görmeğe İstanbula varmayınca dizginimizi çekmeziz.)

diyerek yola çıktılar ve Siyavüş paşa Silivriye gelince verilen karar mucibince Dördüncü Mehmed hal' edildi ve yerine kardeşi Süleyman geçti (1099 Muharrem 1687 İkinciteşrin).

Ordunun İstanbula gelişinden bir kaç gün sonra ihtilâl başladı. Sabık Sadaret Kaymakamı Recep paşa ile Sipahi ocağı Bölük başılarından olup zorbalıkla meşhur Veli Mehmedi öldürdüler, ertesi günü vezir-i âzam sarayında [Paşa kapısı] Sipahilere ulûfe verilirken cülûs bahşışı sebebiyle gürültü başladi ve gittikçe büyüdü, İstanbulda emniyet ve âsayiş kalmamıştı; Sadrâzam Siyavüş paşayı da öldürdüler, nihayet sancağ-ı şerif çıkarılarak bu ısyan bastırıldı ve müsebbipleri öldürüldü 1).

Köprülü zâde Fazıl Mustafa Paşanın sadarete tâyini inzıbatı iade eylemişti. Bu zatı Ocaklı sevmiyordu; daha eniştesi

---

1) *Silâhtar Tarihî*, c. 2 s. 301 ilâ 349. Âsîlerin tedip ve tenkilleri, Sipah ve Yeniçeriler tarafından dükkânı yağma edilen bir yağlıkçının sırık ucuna bir mendil bağlayup (müslüman olan sancak altına gelsin) diye halkı davet etmesi üzerine vukua gelmişti, Zorbalar kuvvetli iken halkın birdenbire ayaklanmalariyle gafil bulunup ses çıkaramamışlardı. Nihayet halk saraya gelüp Sancağ-ı şerif çıkarılmak suretiyle bu hâdise basdırılabilmişti.

Siyavüş Paşa katledilmeden evvel Fazıl Mustafa Paşa Kubbe veziri iken âsi Yeniçeri ve Sipahiler:

"Köprülü oğlu Mustafa Paşa, bize cülûs in'âmı ve terakki ve *gulâmiye* ve *veledeş* virilmesini men' idüp izalemiz kast itmiş. Baba ve karındaşı ceddimizi kırup ocağımıza incir dikti ve ilmiyle âmil değil„ diye aleyhinde söylenmişlerdi. Fakat Sadrı-âzam olunca kuvvetli idaresinin altında hiç kimse haddini tecavüz edememişti; bu inkıyat sayesinde ordu, Sofya önlerine kadar gelmiş olan düşmanı yene yene Belgradı da aldıktan sonra Nemçelileri Tunanın öte yakasına atmıştı.

***

İkinci Mustafanın, hocası Şeyh-ul-islâm Erzurumlu Feyzullah Efendiyi bütün işlerden mes'ul olan Vezir-i âzamların üstüne çıkarması ve Sadr-ı âzamlara da hocasiyle müşavere idüp anın tavsiyesinden dışarı çıkmamalarını emir eylemesi ve bu harîs Şeyh-ul-islâmın da bu kadar teveccühü hazm edemeyüp her işte adamlarını kayırup Vezir-i âzamlara tahakküm etmesi hem erkân-ı devletin ve hem de memur ve ulema sınıfının Pâdişahtan nefretlerini mucip olmuştu. Nihayet Müftü'nün bu tahammül edilmez tahakkümüne bir darbe vurmak istiyen Vezir-i âzam Râmi Mehmed Paşanın tertibiyle İstanbulda Cebecilerin çıkardıkları muhalefet büyüyerek (Edirne vak'ası) diye tarihlerde meşhur vak'a meydana geldi; nefret o kadar büyümüştü ki, hanedanın değişmesi bile bahis mevzuu olmuştu. Nihayet daha mûtedil düşünenlerin sözleri galip gelerek Pâdişahın kardeşi Üçüncü Ahmedin hükümdarlığı takarrür eyledi. Mustafa hal'i edildi, Şeyh-ül islam ile oğlu katl olundular (1114 H. 1703 M.).

Her ısyan hareketinden sonra ortalığa sükûnet gelince ısyan mürettipleri cezalandırılırdı. Nitekim bu sefer de öyle oldu. Üçüncü Ahmed zamanında sadareti uzun süren Damad İbrahim Paşanın bazı icraatı görülüyordu; Ocağa da hizmet etmişti; fakat memuriyetlerin her sene kendi mensuplarına verilmesi aleyhdarlarının itirazlarına sebep oluyordu, lâkin nüfuz ve otoritesi sebebiyle ve o sırada İrana karşı açılan seferlerdeki ilk muvaffakıyetler dolayısiyle rakipleri sinmiş bir halde idiler.

Nâdir Şahın meydana çıkmasiyle Osmanlı ordusunda muvaffakıyetsizlikler belirince yavaş yavaş aleyhteki fısıltılar arttı,

ve nihayet Patrona Halil ısyanı ve arkasından Ocağın ayaklanmasiyle İbrahim Paşa katl edilip Pâdişah da hal'i edildi. Bu ısyanda da Yeniçeriler el altından tahrik olunmuşlardı. (1143 H. 1730 M.).

Bundan sonra Yeniçeri Ocağında, hariçten tahrik edilmediği ve dahilden de ağaların menfaatlerine göz yumulduğu için Üçüncü Sultan Selimin hal'ine kadar seksen seneye yakın bir müddet bir ısyan hareketi görülmemiş, fakat bunların askerlik cihetinden hiç bir kıymetleri kalmadığı da açıkça anlaşılmıştı.

***

Yeniçerilerin kendilerine hariçten gelecek bir sadmeye karşı sıkı bir surette ittifak etmeleri ve yapacakları herhangi bir muhalefette topluca hareketleri birçok hâdisat ile meydanda olduğu halde Ortalar ve Bölükler arasında birbirlerine husumet ve mücadele eksik değildi; hattâ bu mücadele bilhassa Rumeli taraflarında Ocağa mensup halkın bile iki taraf olup bir kasabada hudut çizmelerine ve birbirlerine kız vermemelerine kadar garip ve düşmanca bir hal almıştı.

Müri-üt-tevarih sahibi meşhur Şamdânî zâde Süleyman Efendi, Rumelide Hezar-grad kadılığına tâyin edilüp gittiği zaman kasabayı iki fırkaya ayrılmış bulmuştu. Bunlardan bir taraf elli beşinci ortaya ve diğer taraf da altmış altıncı ortaya mensup olup şehirdeki İbrahim Paşa camii aralarında hudut imiş; her sınıfın çarşı ve pazarı, tabakhanesi ayrı ayrı olup hududu tecavüz edenler olursa aralarında mücadele olurdu. Evvelce birbirlerine kız verirlerken on sekiz senedenberi devam eden münaferet neticesinde ne birbirlerine kız vermişler ve ne de gidüp gelmelerine müsaade eylemişlerdi. Pravadi, Hacı oğlu pazarı, Deliorman ve Şumnu halkı da aynı vaziyette bulunmuşlardı 1).

Yeniçeriler arasında İstanbulda, Galata taraflarında birbirleriyle ve hariçten başka bir Ocakla mücadele ettikleri eksik değildi. 1185 Zilkadesinde [1772 Şubat] tersaneliler ile yirmi beşinci ve altmış dördüncü ortalar ve tarafdarları arasında Galatada üç gün üç gece top ve tüfenk ile, muharebe eder gibi mücadele

1) *Müri-üt-tevarih,* 1185 vekayii arasında.

olmuş, Sadaret kaymakamı ve Sekbanbaşı karşı tarafa geçemeyip 1) işin sonunu beklemişlerdi. Her iki tarafın mevcudu iki bin kadardı 2). Yine bunun gibi 1225 H. 1810 M. senesinde yirmi beşinci ortaya mensup olan bir Yeniçeri, *semer devirme* 3) tâbiriyle yetmiş birinci ortaya nakl idüp yirmi beşinci orta efradından birini öldürmekle 25 ve 71 inci ortalar arasına münaferet düşüp birbirleriyle İstanbul sokaklarında tamam iki gün muharebe etmişler, iki taraftan bir çok adam ölmüştü 4).

***

Alemdar Mustafa Paşanın şehâdeti ve Sekbân-ı cedidin ilgasından sonra vaziyete tamamen hâkim olan Yeniçerilerin artık her istedikleri yapılıyordu; bunların evvelki edepsizliklerini gölgede bırakan görülmemiş derecedeki haysiyetşiken azgınlıkları Ocaklarının söndürülmesine kadar devam etmiştir. Kadın ve erkeklere taarruz, barikadlar yaparak birbirleriyle muharebe ve mücadele etmek, tüccar, esnaf ve ameleyi kesime bağlamak veya hiç çalışmadan kazancına ortak olmak ve hisse almak, tüccar gemilerine balta asmak, meyhanelerde rezaletin envâını yapmak, yiyecek, içecek şeylere kadar müdahale etmek ve saire gibi halleri, Ocak gayreti güden bir kısım İstanbul halkını bile bîzar etmişdi. Bunların fenalığından korkulduğu için kimse şikâyette bulunamıyor ve el altından tazallum-i hal edenlere karşı vah vahtan başka bir şey yapılamıyordu.

Yeniçerilerin bu son devirlerindeki edepsizliklerini saymak lüzumsuzdur; yalnız bâzılarını zikretmek suretiyle bir fikir vermek istiyorum. Bir gün Balıkpazarı semtinde bir kaç hamal Yeniçeri, bir namuslu kadını kolundan tutup zorla odalarına götürmek istemişler, halk hamallara hücum ile kadını kurtarmış ve temadi eden bu hallere karşı sabırsızlanan ahaliden bir kısım "Yeniçeri taifesi şakilerini zabt itsün ve illâ bu ma-

---

1) *Müri-üttevarih*, 1185 vekayii arasında.

2) Bu tarihte ordu Rus muharebesiyle cephede bulunduğundan İstanbulda Sadaret Kaymakamı ile, Yeniçeri ağası vekili olarak Sekban başı bulunuyordu.

3) Eşyasını yıkmak, bir yerde ikamet üzre gelen yoldaşa Yeniçeriler semer devirdi derler. Bir Yeniçerinin ocak odalarının birinden diğerine nakli de semer devirmektir.

4) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*, s. 272.

kuleleri elimizle tutup katl ideriz„ diye söylendiklerinden işin vahametini idrâk eden Ocaklılar ileri giden edepsizlerini kendi elleriyle öldürmüşlerdi 1).

1233 H. 1818 M. senesinde bir cumartesi gecesi Galatada yetmiş bir ile altmış dört ortası bir tarafta 2) ve yirmi beş ile yetmiş beşinci dahi diğer tarafta olarak sabah namazından itibaren top ve tüfenk ile birbirleriyle muharebeye başlamışlar ve keyfiyet Kapudan-ı Derya Seyyid Hasan Paşa tarafından Sadr-ı âzama bildirilmiş ve Yeniçeri ağası gönderilerek nasihat ettirilmiş ise de dinlemeyüp ateşe devam etmişler. Bunun üzerine keyfiyet Sultan Malımuda arzedilmiş, o da iki taraftan adam telef olmamasına mebni işten şüphelenüp Sadr-ı âzama şu derkenarı yazmış:

" Manzûrum olmuştur, bunun elbette bir sebebi olmalı ve tarafeynden adam telef olmamasından, musannâ bir şey anlaşılır; her ne ise def'i çaresine teşebbüs ve bir kadem akdem tekmil haberini arz ve ifade eyliyesin„ diye yazmıştır 3). Yine aynı vak'a hakkında Pâdişah Sadr-ı âzama beyaz üzerine aşağıdaki hatt-ı hümâyunu göndermiştir:

Benim Vezirim,

Galatada vâki nizâ ne sûret kesbeyledi? Hâlâ sükûnet bulmadı mı? Kapdan Paşa ve Yeniçeri Ağası ne şöyliyorlar ve davranışları nasıldır? Acaba orta zâbitleri vasıtasiyle def'ine sây ve gayret idiyor mu? Ve Galatada üç dört kahvenin hedmi ve hanları zapt ittikleri sâhih olduğu sûrette Kapdan Paşa ne vechile tedbir idiyor? Eyüce tahkik idüp etrafiyle ifade eyliyesin 4).

Alaturka saat altıdan [gece yarısı] gündüz saat üçe kadar birbirleriyle ârbede eden bu gürûhun arasından yalnız bir kişi hafifce mecruh olmuş ve Ocaktan gönderilen zabitlerin nasihatleriyle işin önü alınmış ve keyfiyet Pâdişaha bildirilüp cevaben aşağıdaki Hatt-ı hümâyun gönderilmiştir:

---

1) *Tarih-i Askeri-i Osmanî*, s. 272 ve *Üss-i Zafer*, s. 140.

2) Altmış dördüncü Ortanın işte methaldar olmadığı anlaşılmıştır. (dolap 2 sandık 68, Hatt-ı Hümâyun 145).

3) Dolap 2 sandık 68, Hatt-ı Hümâyun 179.

4) Dolap 2 sandık 68, Hatt-ı Hümâyun 136.

Benim Vezirim,

Me'al-i nizâ her ne ise teps olmuş. Lâkin bu makûle şeyler hiç eksik olmıyor, ayıpdeğil midir? Yeniçeri Ağasına tenbih eyleyesin, bunların zâbitleriyle söyleşüp bu makûle şey vuku bulmamasına bir çare bulsunlar, zira ifrat olmağa başladı„ 1).

Yine bunun gibi cemaat ortalarından 71 ler ile 64 ler kendi yoldaşlarından kahve tutan Balat iskelesi kahvecisine Yeniçeri Ağasından izin alarak nişan tahtası götürmüşler. Avdetlerinde Fener iskelesi ile Yenikapu iskelesi beyninde Petro kapusu tabir olunan mahalde Yeniçeri Ağasının koluna tesadüf etmişler. Bunlardan bazılarının terbiyesizliklerine mebni Ağa bunları tutmak istemiş ise de Ağaya hücum ile silah atarak bu şahısları vermemişlar. Keyfiyet Padişaha arzedilmiş, o da cevaben:

"*Tahririne göre bunlar âdetâ piştov atup Ağayi kaçırmışlar, bu hafif madde değil, velev kimesneye ziyan olmamış olsun. Bunların yanında kışla zabitlerinden kimesne bulunmamış mı? ve o kadar müsellâh ademe birden ağa mı izin vermiş? yoksa ahar zabitleri mi ruhsat vermişler? Bunları Yeniçeri Ağasından ve sairinden tashih idüp ifade eyliyesin„* diye yazmıştır 2).

İzmirde Yeniçerilerden bazı edepsizleri ve ağalarından bazılarını İzmir Muhafızı Hasan Paşa tard etmiş. Bunun üzerine yeniçeri serdarlığı ile İzmire tayin olunan Ser turnâî Giridî Mehmed Ağa 3) İzmire gelişinin ertesi günü edepsizleri himaye ve nişanlarını iade edüp tardolunanları da getirmeğe teşebbüs etmiş; Hasan Paşa bu hali İstanbula yazmış ve matrutların İzmire alınmaması için emir verilmesini rica eylemiş; bunun üzerine Sadr-ı âzam keyfiyeti Padişaha arz ile Hasan Paşaya emr-i âlî gönderilmesi muvafık ise de (bu madde ocaklıya dokunarak hasbelvakt-i velhal ustaların bazı kîlükallerini mûcip olacağından emir gönderilmesinin mahzurlu olduğunu) da ilâve eylemiştir. İkinci Sultan Mahmud buna derkenar olarak:

1) Dolap 3 sandık 68, Hat-tı Hümayun No. 145.
2) Dolap 2 sandık 68, Hat-tı Hümayun No. 4.
3) Bu zat sonradan vezir olan Balıkesirli meşhur Giridî zade Mehmed Paşadır.

Serdarlık ile gönderilen adamın muharrik olduğunu, sükût olunsa ve istenilen ferman ısdar olunsa kîl-ü kal itmeleri ihtimaline binâen Yeniçeri ağasının ocakluyi istimzacından sonra iktizasına bakılmasını yazmıştır 1).

İbrailde yine Ser turnâî [Turnacıbaşı] rütbesinde Yeniçeri zabiti olan Hacı Mehmed Ağa 25 cemaat ve 17 sekban orta ve bölüğünü kendisine uydurup Buğdan ve Eflak reayasının mal ve hayvanlarını yağma ve katilleri himaye eylediği, Silistre Valisi Yusuf Paşa tarafından bildirilerek kendisi işe müdahale ile aldıkları malların iadesini istemiş ise de -Yeniçeriye vali karışmaz diye- vermediklerini beyan etmiş ve ocaklı ile söyleşilüp bunun teminini istemişti. 1236 ramazan [1821 haziran] tarihli olan Yusuf Paşanın tahriratına karşı hükûmet bir şey yapamamıştı 2).

Padişahın cuma selâmlığından sonra Yeniçeri Ağası âdet üzre Bab-ı âliye gelerek Yeniçeri ustalarının ocağın fodlasına müdahale ile pişiricilerden fuzulî ayda beşeryüz kuruş aldıklarını ve bundan dolayi fodlanın bozulduğunu ve ocaktaki bir kısım zabitlerin bu yüzden ustalara kızdıklarını yana yakıla Sadr-ı âzama anlatmış 3) o da dinlemiş, tabiî bir şey yapılamamış.

Edirne'nin Yeniçeri ağalığı Mustafa Ağa adında birine verilmiş; fakat Edirne Yeniçerileri bunu kabul etmemişler, keyfiyet Padişaha arzedilmiş, o da aşağıdaki hatt-ı hümayunu göndermiştir:

Benim vezirim

İşbu takririnle Çirmen mutasarrıfı [Salih Paşa] nın vürud iden kaimesîle şükkası mealleri malûm-ı hümâyunum olmuştur. Edirne ağalığı tevcih olunan Mustafa Ağayi orta ocaklusu bir veçhile kabul etmiyecekleri anlaşılıyor ise de bunda olan [yani İstanbuldaki] ustalar dahi Yeniçeri Ağasının ifadesine nazaran mumaileyh Mustafa Ağadan akçe alup ısrar etmiş olmalarîle sözlerinden nükûl itmemek içün yine ısrar iderler mi? orası meçhuldür. Dünki gün camide Yeniçeri Ağası diyoridi ki şu Mustafa Ağayi bütün bilürüz, şu bir takrip ocaktan çıksa güzel olur demiş ise de heriflere [yani ustalara] mukaddem hedi-

1) Dolap 2 sandık 68, Hatt-ı Hümâyun No. 2.
2) Dolap 2 sandık 68, Hatt-ı Hümâyun No. 5.
3) Dolap 2 sandık 68, Hatt-ı Hümâyun No. 6.

yesini beğendirmiş olmakla yalnız Ağanın ifadesîle icrasına bakılmak caiz olmayup bunu usûl ile yâ esbak Yeniçeri ağası İsmail Ağadan 1) veyahut az vakitte içlerinden çıkmış olmakla hâlâ Zağarcıbaşı Hüseyin Ağadan 2) gayet hafî olarak tahkik olunsa bakalım mûmaileyhima ne dirler? lâkin ifrat gizlüce olmalı ki bir taraftan serrişte alırlarsa anlara gadrolur 3).

Bir gün Sadr-ı âzam Padişahın huzuruna kabul edilmiş. Padişah ona:

İstanbulda Yeniçeriler tarafından vukua gelmekte olan edepsizliğin men'i için ocak tarafına ne suretle tenbih edilüp muamele olunmasını sormuş. Evvelâ Sadr-ı âzam tarafından Yeniçeri Ağasına hitaben müessir bir buyrultu yazılması ve semeresi görülmezse bir tedbir düşünülmesi takarrür etmiş. Daha buyrultu gitmeden evvel edepsizliğin haddi aştığını gören Yeniçeri ustaları Ağanın yanına giderek cerr-i menfaat için tütüncü, bakkal dükkânlarına kadar nişan tahtaları asıldığını, Bab-ı âli bunların hepsini Yeniçeri zannettiğini, bu makule rezaleti kabul etmiyeceklerini ve üç kol üzre devre çıkılıp bu gibileri yakalayıp, astıkları nişanları kırıp kendilerini Ağa kapusuna getirerek tecziye edeceklerini söylemişler.

Yeniçeri ağası bunu Sadr-ı âzama ve o da Padişaha arzetmiş. Her gün temâdi eden bu hallerin failleri bizzat Yeniçeri ustaları olduğunu bilen ve fakat pek ileri götürülen bu halden utanan ustaların insaflarından memnun olan İkinci Sultan Mahmud;

Benim vezirim

Zabitan pek güzel davranmışlar; tarafından dahi yolunca cevap verilmiş. Bir alay aslı, nesli nâmalûm erazil makuleleri tûrlü fezahatler idüp ocaktan isim virerek zabitandan âlemi nef-

---

1) İsmail ağa ocaktan yetişüp 1237 H. 1821 M. de Yeniçeri ağası olmuş, 1238 Muharrem [1822] senesinde azl edilmiştir. Sadık ve hamiyyetli bir zat idi. Ocağın ilgasından sonra kendisine Seraskerlik verilmek istenmiş isede Padişah ağa Hüseyin Paşayı tercih etmişti. Yukariki kayıttan itimada lâyık olduğu anlaşılıyor.

2) Hüseyin ağa, sonradan Yeniçeri ağası olan ve ocağın ilga sında hizmet eden meşhur Ağa Hüseyin Paşadır.

3) Dolap 2 sandık 68, Hatt-ı Hümâyun No. 18.

ret ittirdiler. Pek isabetli olmuş; Devlet-i aliyyeme sadakat idüp kendi namuslarını dahi vikaye itmişler berhurdar olsunlar.

hatt-ı hümâyununu göndermiştir 1). Tabiî bunlar yolsuzluğun, fenalığın önünü alamayan tedbirlerden olup işler yine eski halinde devam edip gitmişdi; hattâ rezaletin yüz kızartan hallerinden pek bunalmış olan Sadr-ı âzam, bunların her işe müdahalelerinden dolayı ıslah kabul etmiyeceklerine kani olmuş ve Pâdişaha aşağıdaki telhisi takdim etmiştir. Bu telhisin bir kısmı çürümüş olup oradan aldığım hülâsayi naklediyorum:

" Ocaklunun hali şimdiye kadar defeatla tecrübe olunmuş ve erbâb-ı ukul tedbirden âciz kalmışlardır. Her nekadar nasihat edilirse de müessir olmayor; Hükümet işlerine müdahaleleri artmıştır.

"Edirne ağasını kabul etmemeleri, Edirneyi vezir elinden olup kendileri idare etmelerindendir. Bunların üzerlerine lâzım olmayan şeylere karışmaları işlere sekte veriyor; bu yüzden işler yürümüyor, isteklerine müsaade olundukça şimararak müdahaleleri artıyor; Edirne ağalığından başka Niş, Bosna ve İzmir ağa vekillerini dahi tebdil ettirerek kendi beğendikelrini gönderiyorlar; Galata voyvodası Halil, envâ'ı fenalığı irtikâp ediyor, reaya kızını frenge veriyor, Galata ahalisi gelip mahkemeye şikâyet ediyorlar. Halilin tebdiline karşı Ocak ipkasında israr ediyor; ashab-ı müracaat hükûmetle değil bu gibiler vasıtasiyle işlerini görüyorlar„ dedikten sonra sadr-ı âzam şunları ilâve ediyor:

„Bunların böyle müdahale ve mutalebatlariyle uğraşılırken İran seferi ve Mora ve sair mahaller için icabeden asker sevkine karışıyorlar 2). Allah bilir kullarını mütehayyir ve meslûbüşşuur ediyor; zira bu ocaklu takımı din ve devlet ve âkibet ve âhırını düşünür makuleden olmıyarak hemen akçe kapmak ve fesatlarına revaç vermekten gayrı fikir ve endişeleri yok; bu gidişle devlet ne hale girer ve memalik ne suret kesbeder? Böyle bunlara rifk ve taltif ile iş olmayacak, bunun çaresi olsa

1) Dolap 2 sandık 68, Hat-tı Hümayun No. 158.

2) Bu sırada İranlılarla aramız açılarak bunlar 1237 H. 1821 M. de hududu tecavüz etmişlerdi. Meşhur Mora vak'ası da devam ediyordu. Telhiste tarih olmadığından bunun hangi Sadr-ı âzam tarafından yazıldığı bilinmiyorsa da ifade tarzında ve ocak hakkında sert söyleyişine göre bunun Hamdullah [Deli Abdullah] Paşa olabileceği hatıra geliyor.

olsa tehdide muhtaçtır ve âdet-ul-lah dahi bunun üzerine caridir. Emr-ü irade-i seniyyeleri üzere nüsh-u pend ile ehl-i salâh zannolanların celp ve taltiflerine gayret olunuyor ise de böyle şeylerle bunun ıslahı kabil değildir. Bundan başka tedbiri zihnim almayor. Pâdişâhım ne emreder?„

Bu telhisin bir yerinde, müşkülâtın halli Pâdişâha ait olup Vükelây-ı Devlet-i Aliyye (ahkâm-ı seyfiye ve muamelât-ı tehdidiyye usulünden bîbehre olarak saltanat-ı seniyyenin) kalem ashabından olup himaye-i şâhâneye sığınmış bir alay acezeden oldukları zikredilmektedir.

Yeniçerilerin hakkından gelmek üzere hazırlanan ve fakat henüz mevsimi gelmediği için bunu gizli tutan Sultan Mahmud bu telhise karşı şu cevabı veriyor:

Benim vezirim,

İşbu takririn meâli Vükelâya fütur iras etmiş gösterir. Ancak benim avn ve inâyet-i hakla bir günâ fütur ve telâşim yoktur. Bunca din düşmanları (yırtık) ocaklunun aklı ermiyenleri tarafından bir yolsuz hareket vuku bulursa murâd-ı hümayunum şu günlerde önünü kestirmek için ne günâ tedbir hâtıra (yırtık) bunların muradı heman fırsattır ve bu, akçe kapmaktan ibaret olup bu günlerde zerre kadar îmânı olan bunu tecviz etmez. Allah-ü Teâlânın havl ve kuvvetine tevekkül ve Aleyhissalât-ü Vesselâm Efendimizin imdâd-ı ruhanîlerine tevessül ile metânet ve sebat idüp kat'î cevap viresin. Vükelâ dahi kaviyülkalp olup sebat ve metanet üzre hareket itsünler; İnşaallah Haktaâlâ herhalde muindir 1).

İşte ocağın son demlerindeki vaziyeti bu şekilde olup Pâdişah başta olarak hükümet, ocak ağası, halk bunlardan müşteki olduğu halde tekerrür eden tecrübelerden korkularak kendilerine ses çıkarılamayordu; yalnız ikinci Mahmud bütün müşkilâta rağmen metanetini bozmıyarak ocağı söndürmek için hazırlanıyordu.

EŞKİNCİ KANUNU
VE
YENİÇERİ OCAĞININ SÖNDÜRÜLMESİ

İkinci Sultan Madmud Alemdar vak'asından sonra tahakkümü altına girdiği Yeniçeri ocağını zâhiren okşayordu; fakat devletin ayakta durabilmesinin muntazam, talimli askerle kabil olacağını bildiğinden ocakta bir yenilik yapmağı elden bırakmayor, bunun için sık sık Yeniçeri ağası ve sadr-ı âzam değiştiriyor, yani kendisine hariçte kuvvetli bir destek arayordu. Gerek kendisinden evvel ve gerek kendisinin ilk zamanlarındaki acele hareketin aksülamel yaptığını bilen ikinci Mahmud maksada varmak için ağır ve hisablı adım atmağı tercih etmekte idi. Şayet başlayacağı işte muhalefete uğrayacak olursa yani Yeniçerilerin yine bir ısyanla talim ve terbiyeyi kabul etmiyecekleri anlaşılırsa buna karşı mukabil tedbir alınağı da ihmal etmiyordu.

Pâdişah, ocakta kendisine sâdıkane hizmet edecek adam arıyordu; bundan dolayı sık sık ağaları değiştiriyor ve kendi bulduğunu silsile yaparak oraya getirmek istiyordu. Bu itimad ettiği adamlardan biri İsmail Ağa idi. Filhakika İsmail Ağa yeniçeri ağalığına getirilmiş ise de icraatı Yeniçerilerin husumetini celbettiğinden bir felâkete uğramaması için bir seneye yakın bir zaman ağalıkta bulunduktan sonra azledilmişti. Sultan Mahmudun seçtiği ocak ağalarından ikincisi Rusçuklu Hüseyin Ağa idi. Padişah bu Hüseyin Ağayı, silâhdar İzzet Ahmed Paşa zâde Ali Beğe mensubiyetinden dolayı çok evvel tanımıştı; bu tarihlerde Hüseyin Ağa Yeniçeri ocağı ustalarından bulunuyordu; daha sonraları Hüseyin Ağa ocakta yapılan silsilelerle Zağarcı başılığa kadar çıkmıştı.

Hüseyin ağanın ağalık mevkiine gelmesi için 1237 Rebiulâhırda bir buçuk ay kadar Yeniçeri ağası olan Osman ağanın yerine Kul kethüdası Ali ağa Yeniçeri ağası olmuş ve Zağarcıbaşı bulunan Hüseyin ağa da Kul kethüdalığına geti-

rilmiştir. Bu tâyininden otuz dört gün sonra Ali ağa da azl olunarak Kul kethüdası Rusçuklu Hüseyin ağa Yeniçeri ağası olmuş 1) ve Sultan Mahmudun maksadı husul bulmuştu. 1238 Cemaziyelâhir 14 [1823 Şubat sonu].

Hüseyin ağa, işe ocak ustalarından başladı; kendisi ocak ustalığından gelme olduğu için tutacak tarafını biliyordu; ustalar, ocağı istedikleri gibi idare ederler ve bunlara hiç kimse diş geçiremez, fakat bunlar her istediklerini yaptırabilirlerdi. Yeniçeri ağası Hüseyin ağa, ocağın Odabaşılarını gizlice getirterek "aşçı ustaları, Yeniçeri muamelâtına karışmayıp sizin maiyetinizde bulunurlarken anlar sizi nefer yerine koyup kanun hilâfı idareye kalkışmışlardır; bundan başka ustalar, halka da fena muamele ettiklerinden herkes bizden nefret etmektedir, ses çıkarmadığımız için bu edebsizlikleri yapan bir kaç kişinin esiri olarak devlet ve millet hizmetinde bulunmayarak anların arzularına âlet oluyoruz, adımız kötüye çıkmıştır suç, suçu yapan kimsenin olmalıdır; can ve gönülden Sultan Süleyman kanununu tatbik etmeliyiz, siz de zabitliğinizi takınmalısınız. Ben de ustalığımda bu işler içinde bulundum; cahillik ile hayli iş ettim, ettiğim hayasızlığa pişman oldum ve şimdi Devlet-i aliyyenin muradı bizi hakka delâlet olduğuna inandım. Benim maksadım ocağa bir hizmet ve sizi bu hakaretten kurtarmaktır„ diye diller dökerek odabaşılarla ustaların arasını açdı. Bundan başka Seğirdim ustalarının kendilerine tekaddüm ve tahakkümleri sebebiyle bir tarafa çekilmiş olan tâyin ustalarını da yanına getirterek: "adınız usta iken Seğirdim ustalarına neden mağlup oluyorsunuz? Ocaklı arasında böyle hakir olmanıza ben razı değilim„ sözleriyle Seğirdimcilerle, anların aralarını bozdu 2) ve bu teşettütten istifade ile işe başladı.

Hüseyin ağa, ocakta ileri gelen dişlileri temizlemekte idi; bu meyanda şagirdler halifesi Memiş Efendi ismindeki bir fesatcıyı hacegân rütbesiyle ocaktan attırdı; yine bu neviden Ocak kethüdası Hüseyin ağa ile Ocak Muhzırı Ahmed ağaya kapucubaşılık verdirip taşrada birer hizmete tâyin ettirdi; pek şımarmış olan Seğirdim aşçılarının birazını, ortalarının serhadlerde bulunmasından istifade ederek odalarınızla beraber yine

---

1) *Cevdet Tarihi*, c. 12 s. 70 ve *Defter-i yevmiye-i oda-i teşrifat*, s. 78. Kul kethüdalığına da diğer Hüseyin ağa getirilmiştir.

2) *Cevdet Tarihi*, c. 12, s. 73.

İstanbula gelirsiniz diye anları da memleketlerine gönderdi ve böylece Ocaktaki ileri gelen şahısların her birini birer suretle İstanbuldan uzaklaştırdı; bu hususta kendisine sadıkane yardım eden Kethüdâyeri Mehmed Celâleddin Ağa idi ki en son Yeniçeri ağası olan zattır.

Ağalığının üçüncü ayında bellibaşlı Ocak şakilerinin bir kısmını nefy ve bâzılarını boğduran Hüseyin Ağa, mutat üzre Pâdişahın cuma namazı selâmlığında bulunurken Sultan Mahmud kendisine:

“Hüseyin Ağa mahut eşkıyadan bakıyye var mıdır?„ diye sorduğu zaman Yeniçeri ağası:

“Efendim anlardan birisi kalmadı; hep amellerinin cezasını buldular, yalnız çâkeriniz kaldım„ cevabiyle mukabele eylemiş ve bu söz tabiî Pâdişâhın memnuniyetini mucib olmuştu. Hüseyin Ağaya 1238 senesi sonunda ağalık üzerinde kalmak üzre vezâret verilmiş ve bu suretle Ağa Paşa olmuştu 1).

Yeniçeri ağasının icraatı arasında Asmaaltı, Tahtakale, Balıkpazarı taraflarındaki bekâr odalarını temizlemesi, İstanbulun asâyiş ve inzıbatı bakımından pek önemli idi. Çünkü bu odalarda Yeniçeri Ocağına mensup hamal, ırgat, manav makûlesi şahışlar vardı; bunlar o civardan gelip geçenlere ve bilhassa kadınlara taarruz ediyorlardı; Hüseyin Paşa bu odaların

---

1) *Teşrifat defter*inde şöyle deniliyor:

19 Za sene 38 yevm-i pazar gurûbî saat ile saat 12 dakika 41 [Müneccim başının tâyin ettiği eşref saat] dergâh-ı âlî Yeniçerileri ağası Hüseyin ağa hazretlerine ağalık ipkasiyle rütbe-i vâlâ-yı vezâret tevcihine irâde-i inâyet ifâde-i tacidârî müteallık olarak yevm-i mezkûrda alesseher ağa-yı müşarünileyh Telhisî ağa delâletiyle davet ve ol dahi cum'a takımiyle Bab-ı âliye gelüp hazinede [Hazine odası] meks-ü ârâm itmekle tekarrüb-ü vakt-i muhtarda huzûr-ı hazret-i sadr-ı âlîye duhûlünde minder üzerinde kıyam ve ik'ad ve kapu ricali dahi arz odasına girüp kaimen bulundukları halde çubuklar kaldırılıp hulûl-ı vakitte kalafat'ları destâr-ı adiye tahvil ve Reis efendi hazretleri dahi rütbe-i vâlâ-yı vezaret Dergâh-ı âlî Yeniçeri ocağı ağalığı ipkasiyle Hüseyin ağa kullarına tevcih kıraatiyle her mutat seraser'e kaplu 3150 kuruş kıymetli mevcud-ı hazine olan kürk iksa ve hervech-i kaide alay ile Ağakapusuna îsal ve tevcih-i vezâretle olan kâffe-i rüsûmat icra ve avdet olunmuştur. [*Defter-i yevmiye-i oda-i teşrifat*, s. 100].

yıkılmasını kararlaştırarak keyfiyeti Sadr-ı âzamdan istîzan etmişti. Kendisine bugün Kamer akrep burcundadır ve bir de acaba içeriden muhalefete cür'et edecek eşkıya varmı dır? biraz mütalea olunsa, diye işin tehiri îmâ edilmiş ise de Ağa Paşa:

"Ben kamerin akrepte olduğunu görmedim; lâkin akrep bu odalardadır; hemen varup ezeceğim„ diyerek aynı günde hem odaları ve hem de o civardaki fesat menbaı olan kahvehaneleri yıktırmıştı 1).

Ağa Hüseyin Paşa, Yeniçerilerin edepsizlerinin bir kısmını idam ve bir kısmını nefy ve bâzılarını da birer hizmet ile Ocaktan çıkarıp temizlik yapmış ve aleyhindeki kin ve husumet de o nisbette artmıştı. Bundan dolayı kendisine bir suikast yapılacağı tahkik edilmekle ağalıktan çekilmesi zarurî görülmüştü. Hatta İkinci Mahmud bir Hatt-ı Hümâyununda:

"*Hüseyin Paşaya yazık olıncak, bir an evvel azl olunsun„* diye yazmıştır 2). İcabında Hüseyin Paşanın hizmet etmek üzre İstanbula yakın bulunmasını istiyen Sultan Mahmud, o sırada henüz Sadr-ı âzam olan Galip Paşadan açılan Kocaeli, Hüdavendigâr (Bursa) Sancakları ile Boğaz muhafızlığı Ağa Hüseyin Paşaya tevcih olundu (1239 Safer 20) ve Ağalığa da Kul kethüdası Ahmed Ağa getirildi 3).

Sadr-ı âzam Galib Paşanın Pâdişaha ilk yaptığı telhis Ağa Hüseyin Paşanın Yeniçeri ağalığından çekilmesi hakkında idi. Bu telhis ile Hatt-ı hümâyun sûretlerini aşağıya aynen yazıyorum:

Şevketlû Kerâmetlû Mehâbetlû Kudretlû Velînimetim Efendim Pâdişahım:

Mahzâ kerem ve ihsân-ı cenab-ı cihandârîleri olarak mingayr-ı istihkak inâyet-i aliyye-i tacidârileri hizmet-i memureme müsteînen billâhilkerim kıyamım akabinde de'b-i dîrîn-i saltatanat-ı seniyyeleri üzre iktisây-ı hılat'e med'uv olan bendegânlarından Ağa paşa kulları iktizasına göre ledelistimzaç izhar-ı memnuniyetle beraber destigâh bozulmamak sadetlerinde Kul kethüdası ağadan ümidi var ise de pek de güvenemeyüp olmadığı halde bir müddet sonra Zagarcı başı kullarının nasbın-

1) *Cevdet Tarihi*, c. 12 s. 73 ve *Lûtfi Tarihi* c. 1 s. 153
2) *Lûtfi Tarihi*, c. 1 s. 154.
3) *Cevdet Tarihi*, c. 12 s. 84.

da 1) yine me'mul-ü husul bulacağını tezkâr idecek çakerleri dahi sizin hakkınızda olan hüsn-ü teveccüh-i âlî rânâ malûmunuzdur, muradım hizmetinize mükâfatan sizi taltif-i hazreti pâdişahîdir. Ancak sizin bu hizmetten müfarekatinizle derdest olan rabıta-i haseneye halel gelür ise sonra emeğiniz dahi hebâ olur. Size sermaye, hüsn-i nazar-ı hazret-i velînimettir. Ne zaman mükâfaten matlubunuz olsa mümkündür, dediğime binâen mütaleaya talik itmekle anlaşılan Kul kethüdası ağadan kemahüve hakkuhû memulü olmadığından başka müşarünileyh kulları hakkında bu gûne kîl-ü kal mesmu olmayup şimdilik karar-ı destgâhı içün ve hâkipây-ı kimyasây-ı şâhânelerinden istizan zımnında mûtad üzre ipka hılati (yani ağalıkta ipkası hilati) iksa olunmağin nas dahi tiz elden ağa paşa tebdiliyle rabıtaya halel verildi dimemek içün biraz tevkifi yahut Livâeynin (yani Kocaeli ve Bursa) heman müşarünileyh kullarına tevcihiyle Kul kethüdası bendelerinin dahi ağa nasbı hususunun iki gün sonra icrası ve izn-i âli-i şehriyârîleri buyrulduğu surette hafice bazı kullariyle dahi sırren müzakeresi şıklarından her ne gûne irade-i seniyye-i mülükâneleri buyurulur ise her halde emr-ü ferman ve lûtf-ü ihsan Şevketlû Kerâmetlû Mehâbetlû Kudretlû velînimetim efendim Pâdişâhım hazretlerinindir.

Bu telhisin üzerine Pâdişah şu hatt-ı hümâyunu yazmıştır:

Benim vezirim

Ağa paşa ile bilmüzakere arzeylediğin işbu takririn manzur ve malûm-ı hümâyunum olmuştur. Müşarünileyh kat'î cevap veremeyüp asma karar bırakmış. Bu suretle iktiza edenlerle hafi müzakere idesin. Yani ben Ağa paşanın müddet-i medîde anda durmasından mahzuz olurum; ancak birtakım fitne mizac olanları müşarünileyhin tul-ü müddet durmasından usanup şayet bir uygunsuz harekete teşebbüs etmeleri lâzım gelürse hem müşarünileyhe gadrolmuş olur ve hem bu kadar mihen-ü meşâkla rabıtasına girmeğe yüz tutmuş nizamın ihtilâline bâis olur mülâhazasına mebni bu veçhile icrasına bakılsa dimek isterdim ne mani bir kerre de hafîce müzakeresini idesin, umur-ı cesimeden-

1) Zağarcıbaşı Ali ağa idi.

dir; etrafiyle mütalea olunmuş olur. Cenâb-ı hak din ve devlet-i aliyyeme hayırlu suretini ilham eyliye âmin 1).

Bu telhis va hatt-ı hümâyunun siyak ve sibakından anlaşıldığına göre Galib paşa, Sadr-ı âzam olup Pâdişahın huzuruna kabul edildiği zaman Yeniçeri ağası Hüseyin paşanın ocaklı tarafından bir sûikasta uğramadan İstanbula yakın olarak Hüdavendigâr ve Kocaeli sancakları tevcihiyle Boğaz muhafızlığına tayin edilip ağalıktan çekilmesinin muvafık olacağı görüşülmüş, Ağa paşa, yeni sadr-ı âzamı tebrik için Bâb-ı âliye geldiği zaman Galib paşa, kendisine bunu açmış, Ağa paşa zahiren memnun gibi görünmüş ise de bazı tereddütler ızhar etmiş. Pâdişah Ağa paşanın teessürünü anlamış, kendisinden hoşnut olduğunu ve ağalıkta uzun müddet kalmasından memnun olacağını ve fakat bir sûikasda uğramasından korktuğunu ve işin ehemmiyetine binâen gizlice konuşulmasının muvafık olacağını bildirmiştir.

Sadr-ı âzam Galib paşa, Yeniçeri ağasının ayrılıp ayrılmamasında bir mahzur olup olmadığını araştırmış ve bu sırada Ağa paşa da kendisiyle görüşerek ocaktan ayrılacağını söylemiş ve bu mülâkatı müteakib Galib paşa, aşağıdaki telhisi takdim eylemiştir:

Şevketlû kerâmetlû velînimetim kesirülmerhamet Efendim Pâdişâhım

Ağa Paşa kullarının hizmetinden müfarekatinde mahzur olup olmamak hususunun muktezây-ı irâde-i seniyye-i şâhâneleri üzre Muhzır ağa kullarından münasebetle istimzaca yevm-i cuma cihetiyle vakit olmadığından başka müşârünileyh kullarının bugün mûtat üzre çâkerleriyle mülâkatında tekrar ne gûne istinbat olunursa ana göre hareket olunmağa tevakkuf-ı bendegî olmuştu. Müşârünileyh bendeleri ledelvürûd Kapudan Paşa kullarından sonra başkaca mülâkat birle husus-ı merkuma dair hâkipâ-yı kimyasây-ı cihândârîlerinde olan ifadatını beyan itmek hasebiyle çâkerleri dahi hemen tevcih-i istisvap idüp ve hattâ Boğaziçinde olan askere dair ve sair vesâyâyı kendüye iş'ar eyleyüp cânib-i meali menâkıb-ı şehriyârîlerinden istihsâl-i izn-i âlî ile ihalesi sûretini sarahaten kendüye tefhim eyleyüp lâkin

1) Dolap 2 sandık 68, Hatt-ı Hümâyun No. 90.

müşârünileyhin Bab-ı âlilerinden avdeti بعدالعصر bâdelasır olması ve bâzı kullarının dahi mülâkatı hasebiyle akşam üzeri tasdî itmemek ve techhurunda bir beis görünmemek mülâbesesiyle bu gece ariza-i bendegânemi tehiyye ve alessabah takdim itmek fikrinde iken şcrefres-i vusûl olan mübarek hatt-ı hümâyun-ı keramet makrun-ı pâdişahîlerinde mütevekkilen alellah-i tealâ Hüdavendigâr ve Kocaeli sancaklarının Karadeniz Boğazı muhafızlığiyle müşarünileyhe ve Yeniçeri ağalığının dahi Kul kethüdası Ahmed ağa bendelerine tevcihi ferman-ı isabet makrun-ı mülükâneleri buyurulmuş olmağla inşaallah müntecc-i mahz-ı hayr olmak üzre bimennihi tealâ yarın olacak meclis-i meşverete müşarünileyh kulları dahi med'uv olduğundan tiz elden bir vakt-i münasip ihtiyar ittirilüp kablelmeclis, ya hitamında hil'at-ı seniyyeleri iksa ve ana göre mumaileyh Ahmed ağa dahi celp ile müteakiben ağalık tevcih kılınmak şıklarından ne gûna irade-i hayriyet ifade-i şâhaneleri buyurulur ise olvech ile hareket olunacağı....

Sadr-ı âzamın bu telhisi üzerine Sultan Mahmud aşağıdaki derkenarı yazmıştır:

Benim Vezirim

İşbu takririn ve Ağa Paşanın şimdi vürut iden tezkiresi meali malûm-ı hümâyunum olmuştur. Vakıa bu raddede nizama girmiş usulün herhalde halelden hıfz ve himayesi lâzimeden olmagla pek te aceleye gelür madde değildir. Bu veçhile teenni olunarak icrasına teşebbüs olunması inşaallahü taalâ Devlet-i aliyyemiz hakkında mahz-ı hayırdır. Hak budur ki bu gün selâmlıkta paşây-i müşarünileyh sentn gayet senanda oldu; sadr-ı sâbıktan hayli sitemler görmüş. Bu mesnedde televvün yakışmaz, aralıkta söyler idim eski huyu olduğundan yine bildiğine gider idi 1). Yarınki gün takririnde iş'ar eylediğin üzre kablelmeclis yahut hitamından evvel ol veçhile icra eyliyesin. Hak taalâ muvaffak bilhayreyleye âmin 2).

Bu telhis ve hatt-ı hümâyuna göre Ağa Paşa, cuma selâmlığında Padişahla görüşerek yeni vazifesi olan Boğaz Muhafızlığiyle Kocaeli ve Bursa sancaklarını kabul etmiş ve selâmlıktan son-

1) Sadr-ı sabık denilen Silâhdar Ali Paşa olup Padişahın Silâhdarlığından yetişmişti. Huyunu iyi bilirdi.

2) Dolap 2 sandık 61 Hatt-ı Hümâyun No. 130.

ra da Bab-ı âliye gelüp keyfiyeti Sadr-ıâzama anlatmıştır. Ağa Paşa, Galip Paşa hakkında Padişaha medh-ü-senada ve sabık Sadr-ı âzam silâhdar Ali Paşa hakkında da şikâyette bulunmuş.

Bu karar üzerine Ağa Paşanın yerine kul kethüdası Ahmed Ağa getirilmiştir; fakat bundan matlup olan ocak ıslahatına dair bir hareket görülmediğinden 1239 cemaziyelâhır 12 tarihinde [1824 mart] azlolunarak yerine kul kethudası Ali Ağa tayin edilmişti 1). Bu yeni ağadan bir hizmet umuluyordu, Hüseyin Paşa, Ali ağayı ehliyetli görmüştü. Ali Ağa, beş buçuk ay ağalıkta bulundu, bu sırada ağlarını istemeyen cebecilere karşı bir miktar kuvvetle gönderildi ise de Ali ağa bunları dağıtamadı ve azlolunarak yerine ocak kethüdası Süleyman Ağa yeniçeri ağası oldu [1239 zilhicce] 3). Cebecibaşı, kendi ocağı ıslahatîle meşgul olduğundan Padişahın teveccühüne mazhardı. Ağalarını istemiyen cebecilere karşı bir şey yapılamıyarak ağalarının azlinin kabulü Sadr-ıâzamın nüfuzunu kırdığından bu hal ve diğer bazı şeyler, Galip Paşanın azlinin zahiri sebebi olmuştu.

Sultan Mahmud tediplerini kat'î surette zihnine koyduğu Yeniçeriler hakkındaki fikrini bir gün gizlice Sadr-ı âzam Galip paşaya açmış. Galip paşa bu işin kabil olduğunu ve fakat teşebbüsten evvel ocaktaki nüfuzlu şahısların Mirimiranlık veya diğer vesilelelerle taşraya gönderilmesini ve Ağa paşanın bu hususta hizmet edebileceğini lâkin sadaret mevkiine Benderli Selim paşa gibi cesur ve pek gözlü birinin gelmesi lâzım olup bu işin kendisi gibi kalemden ve kâtiplikten gelme bir Sadr-ı âzamın başaramıyacağını açıkça söylemişti 1). Filhakika Galip paşa diplomat, zeki, malûmat sahibi bir zat olup sadarete gelir gelmez Avrupa Devletleriyle Türkiye münasebetlerini yoluna koymuş, hükûmete gücenik olan Mısır Valisi Mehmed Ali paşayı okşayarak müzmin bir hale gelmiş olan Mora ihtilâlini anın başına dolayarak bu müz'iç işi halletmiş olup ocak isine karışmağa cesaret edememiş ve fakat işe ehlini tavsiye eylemişti.

---

3) *Cevdet Tarihi*, c. 12 s. 99.

1) *Cevdet Tarihi*, c. 12 s. 99; Galip Paşanın ocak ıslahatına dair Selim Paşayı tavsiye ittiğine dair. azlini müteakip yeni Sadr-ı âzama göndermiş olduğu kendi el yazısı mektubun suretiyle fotoğrafişi (Galip Paşa) isimli eserimizdedir.

Pâdişahla Galip paşa arasında geçen bu görüşmeden sonra Sultan Mahmud, hassa hasekilerinden Ahmed ağayı mütenekkiren Silistreye göndermişti; Ahmed ağa Silistreye varıp Selim paşa ile görüşerek hatt-ı hümâyunu vermiş ve Selim paşa keyfiyetten yalnız biraderi Halil beği haberdar ederek Tatar kıyafetine girip İstanbula gelmişti. Bunun üzerine Selim paşa hükümdarın silâhdarı vasıtasiyle Behariye köşküne ve oradan da kayık ile Beşiktaştaki çinili kasra götürülüp Galip paşadan alınan mühür kendisine verilerek sadr-ı âzam olmuştur. (Muharrem sene 1240) 1)

Galip paşanın tavsiyesiyle Sultan Mahmud, Benderliyi sadarete getirmekle ocak işini hal için ikinci adımı da atmış oldu. Şimdi ocakta kendisine itimat edilir bir Yeniçeri ağası lâzımdı. Bu da Ağa paşanın ocakta temizlik yaparken kendisine büyük yardımda bulunmuş olan Mehmed Celâleddin ağa idi. Selim paşa sadr-ı âzam olduğu zaman Celâleddin ağa Zagarcı başı idi, yani Yeniçeri ağalığına geçmek için arada bir kul kethüdalığı kalmıştı. Mehmed Celâleddin ağa (1241 Muharrem 25 1225 Eylûl) de Hasan ağanın yerine kul kethüdalığından Yeniçeri ağalığına getirilmişti. 2)

Katar ağaları denilen ve ocağın büyük ağaları olan ocak ağaları listesiyle Mehmed Celâleddin ağanın ağâlığa tayinine dair olan telhis ve hatt-ı hümâyun suretlerini aşağıya aynen yazıyorum :

Şevketlû kerâmetlû mehâbetlû kudretlû velînimetim efendim pâdişâhım

Muktezây-ı irâde-i seniyye-i şâhâneleri üzre bu gün seherî (seher vakti) kul kethüdası Mehmed ağa kulları Babıâlilerine celp ile Yeniçeri ağalığı hil'ati iksa ve iktiza iden tenbihat telkin ve tefhim olunarak Ağakapusuna gönderilmiş ve bâdehu ber mucib-i pusla mutat üzre silsile olacak daire agvatını bab-ı alilerine irsal idüp anların dahi iktiza iden hil'atleri ilbas olunmuş olmağla pusla-i mezkûr manzur-ı meâlimevfûr-ı mülûkâneleri buyurulmak içün arz ve takdim kılındığı ve selefinin Kadıköyünde ikametini bâ takrir inha eylemesi agay-ı mumaileyh kullarına tenbih olunmuş olduğundan olvechile takrir tak-

1) *Cevdet Tarihi*, c. 12 s. 100.
2) *Cevdet Tarihi*, c. 12 s. 131.

dim eylediğinde anın dahi iktizası icra olunacağı muhât-ı ilm-i âlîleri buyuruldukta emr-ü ferman şevketlû kerâmetlû mahâbetlû kutretlû veli nimetim efendim pâdişâhım hazretlerinindir.

bu telhisin üzerine padişah:

İşbu takririn ve pusla manzûr-ı hümâyûnum olmuştur. Ocağ-ı âmirenin tevcihatı icra olunmuş hak teâlâ cümlesine tevfik ihsan eyleye âmin 1)

Diye yazup iade etmiştir.

Sadr-ı âzamın merbut olarak gönderdiğinden bahsettiği puslanın sureti şöyledir:

Ser zağarî Hasan ağa kullarına		Kul kethüdalığı tevcih
Ser seksonî Hüseyin ağa	„	Zağarcı başılık tevcih
Ser turnâî İbiş ağa	„	Seksoncu başılık tevcih
Ağay-ı muhzır İbrahim ağa	„	Turnacı başılık tevcih
Kethüdayeri Mehmed ağa	„	Muhzır ağalık

***

Pâdişâh bir taraftan hazırlanırken ulemadan da istifade etmek için anları taltif etmekten geri durmıyordu. Evvelâ meşihat makamında değişiklik yapıldı; Şeyhulislâm Mekki zâde Asım Efendinin yerine Kadızâde Tahir Efendi getirildi (13 Rebiulevvel 1241 Birinciteşrin 1825). Asım Efendi her ne kadar afif ve müstakim bir zat ise de askerce yapılacak ıslahat için iş başında fâzıl ve fukahadan birinin bulunması zarurî görülmesine mebni bilfiil Anadolu Kadıaskeri olan Kadızâde, Şeyhulislâm yapılmıştı; bundan başka Mevâliden bâzılarına pâyeler verildi, meşhur ders-iâmların rütbeleri ve dereceleri arttırıldı; bu suretle ilmiye sınıfı da kısmen ele alınmış oldu.

---

1) Dolap 2 sandık 68 Hat-tı Hümayun No. 68.

EŞKİNCİ TAHRİRİ

Ocağın ıslâha mühtaç olduğu bundan evvelki kısımlarda arzettiğim gibi kat'î olarak anlaşılmıştı; bilhassa 1182 H. 1768 M. seferinde bu ıslâhat işi pek açık surette lüzûmunu hissettirmiş fakat yapılan teşebbüsler akim kalmış, kanlı hâdiselerle neticelenmişti. Devletin bu gidişle düşmanlariyle boy ölçüşmek şöyle dursun kendi tebea'sının isyanlarını bile-Sırp ve Mora ısyanları - bastıramıyacak kadar âciz vaziyete düştüğü görülmüştü. Senelerce süren Mora ısyanının Mısır Valisi Mehmed Ali Paşanın göndermiş olduğu talimli askerle az zamanda bastırılması Yeniçerilerden başka herkesin gözünü açmıştı. Bunun için Yeniçerilere sezdirilmiyerek gizlice devlet ricali ve ulema arasında görüşmeler yapılarak Mısırda olduğu gibi İstanbulda da talimli asker tertip edilmesine müttefikan karar verilmişti.

Evvelâ bu işin nasıl yapılacağı eski Yeniçeri Âğası ve o tarihte Karadeniz Boğazı Muhafızı olan Ağa Hüseyin Paşadan sorulmuş, o da:

"Yeniçerilerin hali malûm ya, büyüklerini her ne hal ise اعزام îzâm ve küçüklerini râm itmek mümkün ise de bu iki sınıfın ortasında bulunan ve esame akçesinden istifade eden mütevelli ve aşçı usta ve Hâseki oturağı [tekaüdü] denilen bedavacılar, hakkı kabul itmeyüp ayak takımını ısyana teşvik itmeleri me'mûldur. Bu gibi nüfuzlu Ocaklılar çok olmayup sözleri ise yalnız İstanbuldaki kışlalarında geçer olduğundan bunların derhal idam olunmalarından başka çare yoktur„.

diye kestirip atmıştır; fakat ıslâhat heyeti bu kestirme mütaleayı kabul etmiyerek, bu halin tatbiki birtakım günahsız kimselerin de katillerini icap ettireceğini düşünerek evvelâ bunlara doğru yolun gösterilmesi, aksi takdirde şiddetle hareketi münasip görmüşler ve öyle yapmışlardır.

Ocaktan bu işe mühalefet edilmemesi için kul kethüdası Hasan Ağa ile Sekbanbaşı İbrahim Ağa, Kethüdayeri Mustafa Ağa, ustalıktan gelme Canbaz Kürt Yusuf ve diğer bâzı Ocağın ileri gelen söz sahipleri gizlice çağrılarak askerî nizamatın şer'an ve aklen zarureti kendilerine anlatılmış ve asker talimi

için kendilerinden söz alınmış ve buna mukabil rütbe ve âtiyyeler vâdolunmuş ve verilmiştir 1).

1241 Şevval 18 [1826 Mayıs] da Şeyh-ul islâm konağında Sadr-ı âzam ve bütün devlet ricali Kadıaskerler, İstanbul Kadısı ve Yeniçeri Ağasının da iştirâkiyle bir toplantı yapıldı. Bunun icâb-ı şer'îsi Şeyh-ul islâmdan soruldu ve o da harp taliminin vücûbına dair fetva verdi; bunu müteakip içtimada bulunan Yeniçeri Ağası Mehmed Calâleddin Ağa, Yeniçerilerin Ocaktan talimli asker yazılmasına muvafakat ettiklerini bildirdi; bunun üzerine Yeniçeri Ocağının *"bütün„* tâbir olunur elli bir ortasından şimdilik yüz ellişerden 7650 nefer *"Eşkinci„* namiyle muallem asker yazılmasına karar verildi ve bir kanunnâme kaleme alındı ve Pâdişâhın emri üzerine üç gün sonra yine Şeyh-ul islâm konağında umumî bir meclis akdine karar verildi.

Bu ikinci içtimâa, evvelce dâvet edilmiş olan zevattan 2) başka Karadeniz Boğazının Rumeli tarafı Muhafızı Ağa Hüseyin Paşa ve Anadolu tarafı Muhafızı Darendeli İzzet Mehmed Paşa ile sabık Rumeli ve Anadolu Kadıaskerleri, müderris ve vâızların ileri gelenleri, Bab-ı âlinin ikinci derecedeki ricali ile Yeniçeri Ağası, Sekbanbaşı ve Katar ağaları denilen Ocağın büyük rütbeli zabitleri, bölük ağaları ortaların usta ve mütevellileri de dâvet edilmişlerdi; davetliler altmışı geçmişti.

İçtimâda iptida Sadr-ı âzam Selim Mehmed Paşa söze başladı; Yeniçeri Ocağının geçirdiği safahatı ve Ocağın hizmetlerini anlattı; içlerine yabancıların girmesi neticesinde ısyan ve serkeşlikler vukua geldiğini ve Kanunî Sultan Süleyman zamanındaki kanun ve nizam ile bugünkü vaziyetin mukayesesi neticesinden bu acıklı vaziyetin meydana çıkacağını beyan ederek düşmanların o tarihlerde kullandıkları harp âletlerinin ve talimin o zamanlarda mevcut olup kışlalarda talim yapıldığını, askerin kış ve yaz, odalarında mevcut olduklarını ve şimdi ise

1) *Üss-i zafer*, s. 13.

2) İlk toplantıda Sadr-ı âzam Selim Mehmed Paşa. Şeyh-ul İslâm Tahir Efendi ve Esbak Sadr-ı rum yani eski Rumeli Kadıaskerlerinden Halil Hamid Paşa zade Ârif bey, Hekimbaşı Mustafa Behcet Efendi, Anadolu payelilerinden Cafer bey, İstanbul Kadısı Hacı Sadık Efendi, Sadr-ı âzam Kethüdası Ahmed Hulûsi Efendi, Şıkk-ı evvel Defterdarı Tahir Efendi, Reisül-küttap Mehmed Seyda Efendi, Darphane Nazırı Esad Efendi, Tophane Nazırı Sadık Efendi hazır bulunmışlardı (*Cevdet Tarihi*, c. 12 s. 147) ve (*Üss-i zafer*, s. 14).

Yeniçerilerin vaziyetinin ne kadar acıklı bulunduğunu söyledikten sonra reâya makûlesinden olan Rum eşkıyası devletin kuvvetine nazaran hiç mesabesinde iken bu kadar gayrete ve hazineler sarfına rağmen hâlâ bir iş görülemediğini ve artık bıçağın kemiğe dayandığını ve bu hale bir nihayet verilmesini söyledi ve bu hususta şer'an ne yapılmak lâzımgeldiğini sordu.

Bundan sonra söz alan Ser Etıbba Behçet Efendi, Sadr-ı âzamın ifadelerini tasdik ederek devletin dahilî ve haricî siyaseti hakkında Reis-ül küttabın mütaleasını bilmek istediğini söyledi.

Reis-ül küttab Mehmed Seyda Efendi, ecnebi devletlerin tahammül edilemiyecek derecedeki tekliflerini ve Rum ısyanını kendi emel ve arzularının tervicine vesile ittihaz ederek birtakım mâlâyutak tekliflerde bulunduklarını anlattı. Bunun üzerine ulema müttehiden, hal böyle olunca bütün İslâmlara harp fününunun talimi vâciptir diyerek bunun şer'î ve aklî cihetlerini izah ve isbat ettiler.

Bunu müteakip Ocağın Kethüdası Hasan Ağa:

"Ocağımızın kanununa riayet olunmadığından içimize uygunsuz adamlar karıştı; böyle tertipsiz askerle cenge memur olsam gitmekte tereddüt ederim; zira nizam ve inzıbat altında olmıyan asker ne kadar çok ve her biri bir kahraman olsa içlerinden biri bir sebeple kaçtığı gibi diğerlerine sirayetle hepsi dağılırlar, zabitleri hicap altında kalırlar; bu askerin ıslâhı ne suretle olacak ise hemen icrasına başlanmalıdır dedi.„ Diğer Ocak ağaları da Kul kethüdasının sözlerini tasdik ve tasvip ettiler.

Bundan sonra Eşkinciler hakkında kaleme alınan mufassal lâyihayı 1) bend bend Mektupçu Süleyman Faik Efendi okudu ve Şeyh-ul islâm Kadızâde Tahir Efendi de talimin vâcip olduğuna dair olup hazırlanmış olan fetvayı bizzat kendisi kıraat etti ve sonra Ocaklının hazır bulunanlarına, bulunmıyanlarına hitâben:

"İşte İcab-ı kitap ve sünnet ve icmâ-ı ulema-i ümmet ile âdâya mukabele içün usul-i mâlûme üzre talim-i askerin ehl-i İslâma vâcib olduğu sâbit oldu, böyle tahrir ve talim-i askere müteahhid misiniz?„

diye sordu. Hazır olan Ocaklı hep bir ağızdan "böylece taahhüd ediyoruz„ dediler.

1) Bu lâyihanın sureti bu kısmın sonundaki vesikalar arasındadır; fotoğrafisi de vardır.

Sadr-ı âzam tekrar söz alarak "bu emr-i meşrua muhalefet edenin cezası ne olacağını„ Şeyh-ul islâmdan sual etti; Şeyh-ul islâm, fesada kıyam edenler hakkında târiz-i şedit lâzım geleceğini söyledi ve fetvasının yazılmasını fetva eminine havale eyledi.

Bundan sonra evvelce kendisi tarafından hazırlanmış olan huccet-i şer'iyyeyi, Vakayi kâtibi olan Vak'anüvis Esad Efendi okudu ve hazır olanlar mühürlediler; sonradan Ocaktan mühürliyenlerle beraber fetvaya mühür basanlar ikiyüzü geçti 1).

Bu karardan sonra Yeniçeri Ağası Mehmed Celâleddin Ağa, huccet-i şer'iyyeyi alarak İstanbul Kadısı, mevâli ve müderrisler ile tekke şeyhleri alay'la Ağakapusuna gittiler, Ocaklı bunları karşıladılar.

Huccet-i şer'iyye ile Eşkinci lâyihası yine Vak'anüvis Esad Efendi tarafından Ağakapusunda alenen okundu; müderrisler, harp fenninin talimi hakkında nutuklar söylediler. Bundan sonra Yeniçeri ağası:

"İşte fetvâ! ülema ittifakiyle üzerimize cenk talimi vâcib oldu; Pâdişahımızın fermanları bu merkezdedir. Ne diyeceksiniz? Teahhüdünüzü bir takrirle Bab-ı âliye arzedeceğim„

diye ocaklıyı tekrar tekrar istimzac etti. Ön safda duran bölük ağaları ve ocak ihtiyarlarından bazıları muvafakatlerini söylediler; diğerleri anların sözlerini tasdik ettiler. Bunun üzerine huccet-i şer'iyyenin alt tarafı da, kanımızla, canımızla mühürleriz sözleriyle bunlar tarafından mühürlendi.

Bunun üzerine talim usulünü kabul eylediklerine dair Yeniçeri ağası tarafından bir takrir yazıldı; Ağakapusuna giden heyet bunu da alıp Şeyh-ul islâm konağındaki içtimâ mahalline döndüler ve iş halledilerek cemiyet dağıldı; keyfiyet Padişaha arzedildi ve huccet de gönderildi 2).

Bu karar ve kabulden sonra Yeniçeri ağası tarafından Eşkinci yazılarak talime başlanacaktı; Eşkinci askerin nezaret ve idaresi Yeniçeri kâtibine havale edilmişti; bu sırada kâtip bulunan Atâ Bey o işe kifayetsiz görüldü; bundan başka Atâ Bey günlerce vazifesine gelmemekte idi; Yeniçeri kâtibinin değişmesine Yeniçeriler bir şey derler mi? diye tereddütler başla-

---

1) *Üss-i zafar*, s. 15. Huccet-i şeriyye sureti bu kısmın sonundaki vesikalar arasındadır; fotoğrafisi de vardır.

2) *Üss-i Zafer*, s. 6 ilâ 40 *Cevdet Tarihi*, c. 12 s. 146 ilâ 150 den hulâsa ve *Tarih-i Askeri-i Osmanî*, s. 288.

dı, halbuki Eşkinci askeri nezaretîle Yeniçeri kitabetinin bir zat uhdesinde olmasının tekarrür eylemesine mebni her iki vazifenin birden Gümrük Emini Hacı Saib Efendiye verilmesini Ağa Paşa söylemişti. Buna bazı Yeniçerilerin "şimdiki Yeniçeri efendisi gevşekçe adam olmakla bize evvel beevvel bir rabıtalı Yeniçeri efendisi lâzımdır„ demeleri de inzimam edince bir sızıltı çıkmasından çekinen sadr-ı âzam geniş bir nefes almış ve keyfiyeti Padişaha arzederek aşağıdaki cevabı almıştı:

Benim vezirim:

İşbu takririn manzur ve meâli malûm-ı hümâyunun olmuştur. Yeniçeri kitabetinin bir erbabına tevcihi bimennihi taâlâ verilecek nızamın sırasiyle icrasına medâr-ı kavî ve şiddet-i lüzumuna mebni efendi daimiz tarafından ve müşarünileyh Hüseyin Paşa ile Yeniçeri ağası ve Kul kethüdası taraflarından ihbar ve ifade olunmuş. Bu surette takririnde beyan edildiği vechile mütevekkilen alellâh yarınki gün Yeniceri kitabeti mûmaileyh Saib Efendiye tevcih ve sabıkı Âta Beğe dahi Irfan zâde Arif Efendinin uhdesinde olan cizye muhasebeciliğini tevcih ve icra eyliyesin 1).

***

Bundan sonra evvelce takarrür eden şekil üzre elli bir ortadan Eşkinci yazılmağa başlandı, bunlara verilecek silâhın cinsi ne olacağı düşünüldü, nihayet süngülü tüfenk verilmiyerek kundaklı filinta, kundaklı kaval ve harbesiz tüfenk ile 2) birer kılınç verilmesi münasip görüldü. Kıyafetleri de eski kıyafetlerinden pek farksız olacaktı; ayaklarına sıkı potur ve başlarına yeşil renkli Laz kalpağı giydirilecekti. Yeniçerileri kuşkulandırıp muhalefet ettirmemek için hükümet teferrüata kadar işi incelemekte idi.

Henüz tâlime başlamadan iki gün evvel Eşkinci neferatı nazırı Saib Efendinin Yeniçeri ağası ve Kul kethüdasiyle ka-

1) Dolap 2 sandık 68 Hatt-ı Hümâyun No. 6; Sadr-ı âzam Mehmed Selim Paşa, Hacı Saib Efendinin Yeniçeri Kâtibi olmasiyle Atâ beğin açıkta kalacağını ve halbuki bu zatın Rumeli valisine yakından alâkası olduğundan valinin nüfuzunu vikayeten açıkta bırakılmamasını ve İrfan zade Arif Efendinin üzerindeki cizye muhasebeciliğinin Atâ beğe tevcihini Padişaha arzetmiş ve muvafık görülmüştü. (Dolap 2 sandık 61 Hatt-ı Hümâyun, No. 158).

2) Dolap 2 sandık 61 Hatt-ı Hümayun, No. 83.

rarlaştırıp tâlim işine dair Sadr-ı âzama şifâhen vaki mâruzatı üzerine Sadr-ı âzam bundan bahs'ile Pâdişaha takdim ettiği telhis bu tâlim işinde nekadar ihtiyatlı hareket edildiğini göstermekle kayda şayandır.

"Şevketlû, kerâmetlû, mehâbetlû, kudretlû velinimetim efendim Pâdişâhım.

"Yeniçeri kâtibi ve Eşkinci neferat nazırı efendi kulları bugün ikindiden sonra Bab-ıâlilerine gelüp şifâhen vâki olan ifadesinde bugün sabahleyin kendusi Ağakapusuna vardığında Yeniçeri ağası tebdilde bulunduğundan Kul kethüdasîle bir saat kadar oturup talim hususunu müzakere ve bâdehu ağa-yı mûmaileyh tebdilden avdet ile anınla dahi sohbetini iderek eğerçi talim maddesinde zabitan tarafından muhalefet veyahut zabitan neferata teklif idüp de anların taraflarından adem-i muvafakat gibi bir şey yok ise de mülâhaza olunan kıl-ü-kalin hiç birisi olmamak içün icra olunacak talim, Mısır talimi olmak üzre işaasını tensip birle bimennihi tealâ yarınki pazar günü Yeniçeri ağası kulları koltuk selâmlığı [merasimsiz selâmlık] tertip ile celp ve cem olunacak ortalar zabitanına, pazartesi günü neferata elbise ve eslihaları virilmek ve talime bed' olunmak üzre neferatlarını alup talimhâne meydanına götürmelerini tenbih etmek ve ferdası pazartesi günü Yeniçeri ağası ve Nâzır-ı mûmâileyh ve daire agavatı ve zabitlerin buldukları muallimler ve semahatlû Şeyh-ul islâm efendi dâilerinin tensipleri veçhile geçende meclis-i umumîde [Şeyh-ul islâm konağındaki içtimâda] bulunan ders-i âm efendilerin cümlesi talimhaneye azimet idüp neferat dahi zabitlerîle oraya gelerek şimdiye kadar tanzimi yetiştirilen elbise-i mevcude zabitan ve neferatın ne miktarına vefa iderse yetiştiği kadar îtâ ve iksa olunarak neferat tarafından talim hususuna dair bir güne sual ve cevaba meydan verilmeksizin ağa ve nâzır-ı mûmaileyhima taraflarından neferatın talim ve teallüm idecekleri sınaat-i harbiyye Mısır talimi olduğu ve işte şunlar dahi kendulerine talimci nasb ve tayin olunduğu ve bugün talime bed' ile böylece meşk ve teallüme dikkat itmeleri iktizası veçhile zabitanın cümlesine tenbih ve tekid olunup

hoca efendiler dahi işbu talim ve teallümün şer'an vücubunu ve bunun meşruiyetinde kat'â şek ve şüphe olmamakla ancehlin muhalefet edenler hilâf-ı şer'-i şerif hareket etmiş olacaklarına mebni te'dibât-ı şer'iyyeye müstahık olacaklarını gûş-i hûşlarına tefhim ile dua idüp bâdehû ortaların cümlesinden, birer nefer karakullukçusîle dokuzar nefer orada tevkif ve madası yerlu yerine gitmek üzre izin îtâ olunarak tevkif olunan neferat talime mübaşeret ittirilmek üzre beyinlerinde karar virmiş olduklarını nâzır-ı mûmaileyh ifade itmekle Behçet Efendi dâileri ve Defterdar Efendi ve Darphane-i Âmire nazırı efendiler kulları dahi Bab-ı âlilerinde bulunduklarından keyfiyet anların dahi malûmları olarak bihamdihi tealâ sühulet-i maslahata teşekkür olunduktan sonra bimennihi tealâ tertib-i mezkûr üzre isneyn günü [pazartesi günü] talimhane meydanında iptida ders-i âm efendilerin biri va'z idüp gazâ ve cihadın fezailine ve adâ-yi dinin ehl-i islâm üzerine galibiyetleri senayi-i harbiyyeyi bilmelerinden neş'et eylediğinden ehl-i islâma dahi mukabele bilmisil ile fünun-ı harbiyyeyi talim ve teallüm vacip olup biavnihi tealâ bunun tahsiliyle küffar-ı hâksar üzerine galebe hasıl olacağına ve hatta Mısır valisi talimli asker ile haremeyn-i muhteremeyn taraflarında nice hizmetler vücude getirüp bu sene Mora derununde ve Misolonki maddesinde dahi talimli askerin katî, küllî fevait ve muhassenatı malûm ve meşhud olduğunu ve kendulerinden dahi matlûp olan Mısır talimi olup maazallahü tealâ bu bapta muhalefet emr-i şer'e muhalif olacağına dair makama münasıp va'z ve nasihat ederek bâdehû Yeniçeri ağası ve nâzır efendi kulları dahi işte talim ve teallümün meşruiyetini cümleniz işittiniz, bunda kat'â ilişecek şey olmayup heman bugünden bed'ile inşaallahü teâlâ az vakitte tahsil ile din ve devlet-i aliyyeye yüzünüzden nice hizmetler vücude gelür yollu tergip ve teşvik ve tenbih ve tekitten mürekkep kelâmlar ile berveçhi meşruh bâdeddua talime şürû' ittirilmek üzre bu veçhile keyfiyeti müşarünileyh Behçet Efendi dâileri semâhatlû Şeyh-ul islâm dâilerine ifade birle yevm-i mezkûrda Fetva Emini Efendi dahi ders hocalarîyle beraber gönderilmesi ve hocalara bu veçhile وعظ, vâz

ve nasihat itmeleri tenbih olunması hususu münasip göründüğü - muhat-ı ilm-i âlileri buyuruldukta emrüferman şevketlû, kerâmetlû, mehâbetlû, kudretlû velinimetim efendim Pâdişahım hazretlerinindir.

Bu telhis üzerine Sultan Mahmud şu mütaleayı yazmıştır:

Benim vezirim :

İşbu takririn manzur ve meâli malûm-ı hümâyunum olmuştur. Her bir maddede teenni olunarak mütalea ve müzakere olundukça bu makule şeyler hatıra hutur ider. Bugün lisânen, yevm-i mezkûrde mevcut bulunacak ders-i âm efendilerden mâada bir de tarik meşayihinden bir münasibi bulunması içün tarafına haber göndermiştim. Takririnde beyan olunduğu üzre vâz ve nasihat tekmilinden sonra mufassal dua olunarak bâdehû tâlime mübaşeret ittirilür; heman bu vechile icra idesin 1).

Hükûmet bu tedbirleri alırken, Yeniçerilerin arasından ileri gelen bazı şahıslar bu işin önüne geçmek isteyorlar, hatta içtimâ günü tâlim edilmesine muvafakat etmiş olan Kethüdayeri Mustafa ve kürt Yusuf gibi şahıslar el altından tâlime mani olmak üzre bir kıyam tertip etmeğe çalışıyorlardı. Bundan başka Yeniçeri ağasiyle Hacı Saib Efendi ve Kul kethüdasının davetleri üzerine Ağakapusuna gelmiş olan ortaların Usta ve Mütevelli ve Odabaşıları tâlimden murad gâvur tâlimi midir? gibi suallerle bu işin önüne geçmek istiyorlardı. Bu husus hakkında Sadr-ı âzamın telhisi ile alınacak karar hakkında Ağa Hüseyin Paşanın mütalâası ve Pâdişahın bu mütalâayi tervici dikkate şayan olduğundan aynen aşağıya yazıyorum 2).

Şevketlû, kerâmetlû, mehâbetlû, kudretlû velinimetim efendim Pâdişâhım:

Beyaz üzerine şerefbahş-ı sudûr olan iki kıta Hatt-ı Hümâyun-ı Şevketmakrûn-ı şâhâneleri meâl-i münifi harf beharf rehin-i iz'ân-ı âbidânem olup münderiç olan her bir emr-ü ferman-ı mülükâneleri savab-ı mahz ve muvafık-ı nefs-

---

1) Dolap 2 sandık 61 Hatt-ı Hümâyun No. 89.

2) *Cevdet ve Lûtfi Tarihlerinde* bu takrirdeki görüşmenin talime başlattırıldıktan sonra yapıldığı yazılmışsa da öyle olmayıp henüz daha talim işine teşebbüsten evvel olduğu açıktan görülüyor. Bundan başka *Üss-i zaferde* de talimden evvel olduğu yazılmaktadır (s. 70).

el-emr olmağla muktazâ-yı münifi üzre iktiza eden keyfiyatı mektumen müzakere zımnında Hüseyin Paşa kulları Bebek kasrına gelmek ve Yeniçeri efendisi ve Eşkinci neferat nazırı kulları dahi Ağakapusunda Yeniçeri ağası ve Kul kethüdası kullarını görüp bu hususlara dair söyleşilecek şeyleri söyleştikden sonra ol dahi yalısına giderken Kasr-ı mezkûre uğramak üzre dünkü gün tezkireler irsaliyle çâker-i kemineleri dahi ikindi üzeri tebdilen Bebeğe azimet idüp Hüseyin Paşa kulları Göksuya gelmiş bulunduğundan çâkerleri Efendi-i mûmaileyh ile Bebekten sahilhâne-i âbidaneme gelüp akşama karip müşarünileyh bendeleri dahi oraya celbolunarak hususat-ı mezkûre mahfiyyen müzakere olundukta, Efendi-i mûmaileyh bendeleri Ağakapusuna vardığında Yeniçeri ağası ve Kul kethüdasiyle üçü bir yere gelerek tâlim hususunu beyinlerinde söyleştikden sonra neferat yazılan ortaların usta ve odabaşı ve mütevellisini celb ile tâlim maddesi ne vechile olacaktır? Yani ortalarınızda fenn-i tâlim bilür adam var mıdır? Yollu ledes'suâl bunlar, tâlimden murad mukaddemlerde bir iki defa olduğu misillû saf saf durup tüfenk atmak sureti olmasına zahip olmuş olduklarından içimizde tâlim bilür adam vardır demişler ise de Efendi-i mûmaileyh lâyihayı meydana koyup tâlimden murat şu vechile bu vechile sınaat-ı harbiyyeyi tahsil dimektir; yoksa maksud yalnız tüfenk doldurmak, atmak olsa müceddeden Eşkinci neferat tahriri usulüne teşebbüse hacet olmayup fakat Yeniçeri ağasının neferata tenbihiyle hasıl olacak şeydir diyerek tâlim ve taallüm maddesini iktizası vechile şerh ve izah ile tefhim eyledikte bazıları sükût idüp mütevellilerin bazısı dahi tâlimden murat gâvur tâlimi dimek mi oluyor? didiğinde Efendi-i mûmaileyh, beli gâvurların kullandıkları tâlimdir ki ehl-i islâm bu sınaat-ı harbiyyeyi bilüp kullanmadıklarından gâvur bununla ehl-i islâma galebe etmekte olmalariyle biz anların kullandıkları fenni tamamca tâlim ve tahsilden sonra belki birden ziyade itmeliyüz ki anlara galebe hasıl olsun. Kaldı ki bu tâlim ve taallümün meşruiyet ve vücûbu ülemâ-i izâmın icmâı ve taraf-ı şer-i enverden verilen fetvâ-yı şerife ile meclis-i umumîde sabit olmuş olmağla eğer bunda ilişiğiniz varsa bu lâkırdı bura-

da olmayup tekrar bir meclis-i umumî akdile ol mecliste bu tâlimin meşruiyyetini beyan eden efendilerin müvacehesinde söylemeniz iktiza eder denilerek ecvibe-i mülzime ve müdellele serd olundukta cevap bulamayup bilâhare bu vechile tâlimi kabul ettiklerinden sonra Efendi-i mûmaileyh şimdi içinizde bu tâlimi bilenler var mıdır? didikte mukaddem bu fenni görmüş kimseler mevcut olmakla ortalarımızda bulunmak gerektir, taharri idelim dimelcriyle Efendi-i mûmaileyh mukaddeme Hüseyin Paşa kullarından fenn-i tâlimi bilür bir kaç kimsenin isimlerini haber almış olduğundan siz ortalarınızdan taharri üzre olun benim dahi bildiğim kimesneler vardır anların dahi pusulasını size gönderirim diyerek Ağakapusundan avdet etmiş olduğunu şifahen ifade ve beyan itmekle Efendi-i mûmaileyh kulları vâkıa güzel cevaplar virmiş olduğundan Hüseyin Paşa kulları dahi tahsin iderek işte bu sözden ayrılmayup bunun üzerine sebat ve ikdam olunmak iktiza ideceğini ve biavnillâhiteâla vesvese olunacak bir şey olmadığını ifade eylemiş ve neferat-ı mezkûrenin tüfenkleri hususı dahi evvel-i emirde cümlesine bir cins tüfenk verilmeyüp birazına İbrahim Paşa kundaklı filintası ve birazına Osmanlı kundaklı kavalı ve birazına dahi harbeli tüfenklerin harbeleri çıkarılup şimdi harbesiz olarak verilerek bâdehû biraz vakit mururîle sırası geldiğinde ol vakit harbeleri takılup virilmesi ve şimdilik Etmeydanının ismi tâlimhane vaz ile Efendi-i mumaileyhe dahi orada bir nâzır odası döşenüp tâlim günleri ol dahi orada bulunarak neferat-ı mezkûre biraz vakit kuru tâlim idüp bâdehû elleri ayakları tâlime yatıştıkdan sonra ol vakit Etmeydanından çıkarılup Davudpaşa yahut Kâğıthanede ateşli tâlim etmeleri hüsusları tensip olunmuş, Efendi-i mûmaileyh bugün ber minval-i muharrer isimlerinin pusulasını göndereceği muallimlerin pusulasını Kul kethüdasına gönderüp, işte bunlar Yeniçeri ve kulluk neferi olduklarını ihbarından mâada yazılan neferatın bugün ekmekleri furuna tenbih olunarak bimennihiteâlâ yarın neferat kışlalarında cem ile çorbalarını yiyüp yerlü yerlerine gitmek ve irtesi pazar günü dahi kezalik böyle olup bimennihiteâlâ pazartesi günü Efendi-i mumaileyh kendüsi Et-

meydanına yani tâlimhaneye azimet ve yazılan orta neferatı, zabitleriyle oraya celp ve elbiselerini îtâ eyledikten sonra iki, üç ortanın birer karakullukçusiyle onar adet neferini tevkif ile ol gün Balçıklı Ali Efendi ve ders-i âm efendilerden sair bir kaç efendiler dahi orada hazır bulunarak bugün teberrüken talime bed'i ve şürû olunsun denilüp efendiler dahi dua iderek biavnihi teâlâ ol gün şöyle hafifce kuru talime mübâşeret ve badehû gittikçe arttırılarak talim ve teallüme dikkat olunmak sûretini Efendi-i mûmaileyh tashih iderek ol vechile yarınki günden bed'i ile neferât çorbalarını kışlalarında yemek lâzım geleceğini dahi Kul kethüdasına bâtezkire iş'ar idüp andan dahi şifahen kendüye gelen cevapta kendüleri dahi muallim araştırmakta olduklarını ve bimennihi teâlâ neferat yarın çorbalarını kışlada yemek üzre zâbitana tenbih olunacağı haberi vürûd itmiş olduğu ve Necip Efendi bendelerinin konağında Mısırlı bir binbaşı olup eyü talim bildiği haber alındığından bu gice Nâzır-ı mumaileyh bendeleri Binbaşı-i merkumu kendi yalısına celb ile bilmüzakere fünun-ı talimde mehareti ziyade olduğunu anlar ise başına kavuk giydirilerek Yeniçeri Ağası kullarına intisâp itmek sûreti ile anı dahi göndermek üzre bugün kendüsiyle müzareke olunup Yeniçeri Ağası kulları dahi selâmlık-ı hümâyunlarından avdetle bab-ı âlilerine geldiğinde talim ve teallüm hususuna dair taraf-ı çâkeriden vafir ve müessir kelâm îradiyle bu maslâhat mücerret emr-i din içün muktezâ-yı şer-i şerif üzre tutulmuş olup bunun asıl ve esası talim ve teallüm-i fünûn-ı harbiyye olmağla bugün yarın deyû uzamağa gelmez, sözün doğrusu muhafaza-i din ve devlet-i âliyye içün muallem askere ihtiyac-ı küllî hissetmekle Ocaklu beherhâl bunu kabul iderler ise فنعم المطلوب fenimelmatlûb ve illâ şöyle böyle denilecek ise şimdiden kat'îce cevabı virilsün ki devlet-i aliyye dahi keyfiyeti ulemâ-i devlet ve erkân-ı saltanata bildirüp şer'an ve mülken tanzim ve tedarikine mühtaç olduğu askerin tedariki çaresine baksun yollu iktizasına göre te'kidât olundukta ağa-yı mumaileyh kulları talim ve teallümün kabul ittirile-

ceğini teahhüt iderek avdet etmis 1) olduğu ve Nazır-ı mûmaileyh kullarının ifadesine göre zâbitan taraflarından talimin külliyen adem-i kabulüne dair söz olmayup fakat evvel-i emirde biraz ağırca davranmışlar ise de inşaallâhü teâlâ muhalefet idemiyecekleri sûret-i hâlden müsteban olduğundan bu sûrette maslâhat şimdilik ders-iâm efendiler dâîleri tarafından ifade ve te'kide mühtaç derecelerinde değil gibi ise de ders-iâm efendiler dâîleri evvelce Defterdâr Efendi kulları mârifetiyle tatyib ve celb olunmuş olmağla 2) bimennihi teâlâ Nazır-ı mumaileyh kullarının tertibi veçhile pazartesi günü sûret-i talim fîlen meydana konuldukta kabul iderler ise febiha ve illâ tereddüt eyledikleri takdirde ol vakit efendiler dâîleri taraflarından iktizâsının icrâsına iptidâr olunmak üzre evvel-i emirde Behçet Efendi dâîleri semâhatlû Şeyh-ul islâm dâîlerine varup kendüliğinden olarak keenne taraf-ı eşref-i şâhâneden talim ve teâllümün icrası hususunda çâker-i keminelerine tenbih buyrulmakta olduğuna dair bâzı münasip kelâm irâdiyle müşârünileyh dâîlerini imâle idüp bâdehû kulları dahi mahfiyyen müşârünileyh ile mülâkat iderek iktizâ-yı keyfiyetin her tarafını bilmüzâkere karar virilmek sûreti münasip gibi hatır-ı âcizaneme mütebâder olmuş ise de ne veçhile irâde-i âliyye-i mülûkâneleri muteallik buyurulur ise ol veçhile icrâsına iptidâr olunacağı ve abd-i keminelerinin leyl-ü-nehâr efkâr-ı âcizanem bu hususa masruf olarak vâcibe-i ubûdiyetim olan sây-ü-gayret ve ikdam ve dikkatte kusur-ı bendegânem olmayup inşaallâhü teâlâ malız-ı teveccühat-ı kudsiyye-i hilâfetpenâhileri berekâtiyle tanzim-i maslâhata muvaffâkıyet-i çâkerânem dergâh-ı bâriden mes'ul ve mütemennâ-yı âcizanem idügi rehin-i ilm-i âlileri buyruldukta emr-üferman şevketlû, kerâmetlû, mehâbetlû, kudretlû velinîmetim efendim Pâdişâhım hazretlerinindir.„

Bu telhisin üzerine Sultan Mahmud şu hatt-ı hümâyunu yazmıştır:

1) Yeniçeri ağasının cuma selâmlığından avdetten sonra Sadr-ı âzamla görüşmesine dair olan bu telhisi talime başlanması tekarrür eden Pazartesiden iki gün evveldir.

2) Demek Defterdar Efendi para vermek suretiyle Ders-i âm Efendileri tatyip etmiş.

Benim Vezirim

İşbu takririn manzur ve me'âli malûm-ı hümâyunum olmuştur; gerek senin Yeniçeri ağasına vaki olan ifâden ve gerek mûmaileyh Saib Efendinin mütevellilere vaki olan ifâdesi tam cevab-ı müskit ise de bu mütevellilerin tereddüt üzre olan muameleleri gûyâ biz bu talim hususunu evvel-i emirde anlayamadık; yoksa bu surette olduğunu anlamış olsaydık kabul itmez idik dimek çıkıyor; ancak maslahat bu pereseye gelmişken artık buna Hüseyin Paşanın dediği üzre bu sözden ayrılmayup bunun üzerine sebat ve ikdam olunmak lâzımdır. Mademki bu maslahata şer-i şerifin mesağı üzre mübâşeret olundu, inşâallâh şu tâlim husuşunda dahi tamamiyle muvaffakıyet hâsıl olması Cenâb-ı Haktan mes'ul ve müsted'âdır, kaldı ki bu talim maddesinde bâzı mütevellilerin tereddüt üzre vâkı olan hâlleri Behcet Efendi ve aklı irenlerin şimdiden keyfiyet-i malûmeleri olmak içün sen kendüliğinden olarak bildirsen münasip olur ki şâyet pazartesi günü bu mütevelliler tereddüt iderlerse olacak tedâbire medarı olsun dimek isterim; senin bu hususta ne gûne gayret eylemekte olduğun cezmen malûm-ı hümâyunumdur. İnşâallâh matlûb-ı şâhânem üzre muvaffak olursun 1).

Yukarıda Sadr-ı âzamın telhisi, işin ne kadar tereddütlü yûrüdüğünü, Sadr-ı âzamın bu husustaki tedbirlerini ve aradığı çareleri gösteriyor. Sultan Mahmudun ifadelerinden katî olarak bu talim işini halletmeğe karar vermiş olduğu anlaşılmakta ve Ağa Hüseyin Paşanın da sebat ve ikdam gösterilmesi hakkındaki mutaleası kendîsine kuvvet vermektedir. Padişah, ocak mütevellilerinin şüpheli sözlerinden dolayı bunların Pazartesi günü talimi kabul edeceklerinden müterеddit olup neticeyi sabırsızlıkla bekliyordu. Hatta ihtimal ki Sadr-ı âzam tarafından Padişahın Silâhdarına gönderilip onun da Padişaha verdiği bir mektubun üzerine Sultan Mahmud şunları yazmıştı:

"Silâhdar ağa tarafına mebus işbu şukkânla Yeniçeri Efendisine [Saib Efendiye] gönderilmiş olan şukkaya cevaben mûmaileyhin, keyfiyet-i hali mutazammın iş'aratı malûm-ı hümâyunum olmuştur. Pazartesi savuşuncaya değin acaba muameleleri ne vech ile olacak deyu derundan çıkmak mümkün değil ise de

1) Dolap 2 sandık 61 Haft-ı Hümâyun No. 83.

inşaallâhü-teâlâ sahib-i şeriat efendiminr uhâniyyet-i şerifi yâver ve muiyn olarak tıbki dilhâh-ı şâhânemiz üzre husul pezir olması Eltâf-ı Kibriyadan mes'ul ve müstercadır. Efendi dâimizin tıbkı işar'ları veçhile Hoca efendilerin cümlesi yevm-i mezkûrda mevcut bulunmaları ve kelime-i vahide ile talim ve teallümün mesâg-ı şer'isi ne veçhile olduğunu açık açık ifade ve telkin eylemeleri ve zihinlerini külliyen meyl ittirmeğe sây ve gayret eylemeleri lâzımeden olmağla ana göre şimdiden her birine iktizasına göre keyfiyeti bildirmek lâzımdır. Cenâbı hak tesirini ahsen-i takdire muvaffak eyliye Âmin. 1).

***

Zilkade ayının altıncı Pazar günü [Haziran 1826] eşkinci yazılanlara elbise giydirmek ve silâhları dağıtılmak üzre umumî meşverette bulunarak Şeyh-ul islâm tarafından talim işine memur edilen Hocalar ve Şeyh Efendiler ile Yeniçeri ağası Mehmed Celâleddin ağa, eşkinci nazırı Saib Efendi sabahleyin erkenden yeni odalardaki eski talimhaneye giderek 2) öğle namazını müteakip elli bir ortanın her birinden ayrılmış olan neferler meydana çıkarılarak dua ve sena ile elbiseler giydirilüp ellerine silâhlar verildi. Bundan evvel Sadr-ı âzamın telhisinde ismi geçen ve Mısır kapu kethüdası Necib Efendinin evinde misafir bulunan Mısır Cihadiye Askerî binbaşılarından Davud ağa ile 3) Hacı Saib Efendi tarafından bulunan üç zabit-ki biri Üçüncü Selim zamanında Nizâm-ı Cedid yüzbaşılarından İbrahim ağa idi - Eşkincilere talim ettirmek üzre talim meydanına getirilmiş olmağla İbrahim ağa hariç olarak 4) diğerle-

1) Dolap 2 sandık 62, Hatt-ı Hümâyun No. 152.

2) Elbise giydirilmek ve talime başlattırılmanın Davud Paşa sahrasında olması düşünülmüş ise de Yeniçeri ağasının bazı ifadeleri üzerine Etmeydanında olması münasip görülmüştü (*Üss-i zafer.* s. 64)

3) Binbaşı Davud ağa Mısırdan Moraya giderken maiyyeti askeriyle bindiği gemi kazaya uğradığından İstanbula gelüp Baruthane Nazırı ve Mısır kapu kethüdası Necib Efendinin dairesinde misafir olarak oturmakta ve okumak yazmak öğrenmekte idi (*Üss-i zafer* s. 64 ve andan naklen Cevdet c. 12 s. 151 ve *Lûtfi Tarihi* c. 1 s, 133)

4) Talim idileceği gün Yeniçeri ağası, hu İbrahim ağaya lâtife olarak (sen kaçıncının yoldaşısın) diye sormuş. Oda kolundaki Yeniçeri nişanlarını açup (işte kaça kaça. cümlesine yoldaş yazıldık) diye tariz itmiş. Ağa (bu bir huşûnetlice adama benzer, elvermez) diye ana kaput giydirmemiş ve muallim olarak kabul eylememiş.

rine Bab-ı âli'den gönderilen kaputlar giydirilip talime başlanmak üzre hazır bulunmuşlardı.

Evvelâ ûlema talimin meşruiyetine dair bir hayli söz söylediler. Fetva Emini Ali Efendi Bismillâh ile eline tüfenk alup Yeniçeri ağasına verdi, o da alup öperek Sekbanbaşıya o da katar ağalarına verüp, meydanda saf halinde bulunan eşkinci neferleri talim etmek üzre birkaç adım ileri geldiler; bu suretle güya talime başlanmış oldu 1). Bundan sonra ulemadan Ahmed Efendi yüksek sesle nasihat yollu müessir bir dua etti ve bu suretle talim merasimi nihayet buldu 2).

O gün bir hâdise çıkmadan talime başlattırıldı ise de Yeniçeri mütevellileri, aşçıları bu işe söz virüp kanımızla mühürleriz diye huccete mühür bastıkları halde işe yanaşmak istemiyorlardı; bu herifler halkı ve bazı alâkalıları kendilerine uydurmak için bu yeni talim münasebetiyle elde bulunan Yeniçeri esamelerinin alınarak gadr edileceği yollu propaganda yapmaları ihtimaline mebni, hükümet daha evvelden İstanbul kadılığına bir emr-i âli göndererek bâdema esame alış verişi yapılmaması ve esame sahiplerinin ellerindeki esamelerin alınmıyarak kendilerinin hayatları müddetince kullanabilecekleri, hiç kimsenin esamesine halel gelmiyeceği ve talim ve teallümün meşru olup halkın bundan memnun olmaları lâzım geleceği bildirilmiştir 3),

Huccet-i şer'iyyeyi mühürliyenlerden Kethüdayeri Mustafa ile Kürd Yusufun teşvikiyle talim günü bir ısyan çıkarılması düşünülmüş ise de meydana kazan çıkmadan ayaklanmanın kanun olmamasından bahsedenler bulunduğuna göre iş başka bir güne bırakılmıştı; bazıları da eşkinciler çoğalıp top, tüfenk ve sair levazımat ellerine verildikten sonra bunlara sahip olmak suretiyle ayaklanılmasını münasip görmüşlerdi; yine bu güruhtan bir kısmı da eşkinciler talim gördükten sonra bize itaat etmezler diyerek işin iptidadan halledilmesini söylemiş-

1) *Gülzâr-ı fütuhat* isimli mehazimiz talime ayrılan Yeniçerilerin müstehziyane ve gazubâne talime başladıklarını ulemadan bazılarının görmüş olduklarını yazmaktadır (Halis Efendi kitapları, 3645)

2) *Üss-i zafer*, (64 ve 65) ve *Cevdet Tarihi* (c. 12 s. 151).

3) *Üss-i zafer*, s. 66 ve *Cevdet Tarihi*, c. 12 s. 266 bu emr-i âlinin suretleri her iki eserde de vardır.

lerdi; işte bu muhtelif mütalea onların talime başlattırıldığı gün topluca hareketlerine mâni olmuştu 1).

Hükümet her ihtimali göz önünde tutmuştu; Pâdişah ile ağa Paşanın gevşeklik gösterilmemesi hakkındaki azimleri iş başındaki diğer zevata cesaret vermekte idi. Şayet bir muhalefet hissedilecek olursa Topçu, Humbaracı, Lağımcı ve Tersane ocakları reis ve zabitlerinin şimdiden tetikte bulunmaları kararlaşmıştı; bundan başka Boğaz muhafızları Ağa Hüseyin Paşa ile İzzet Mehmed Paşanın maiyyetlerindeki üç bin kadar Sekban askeriyle sür'atle İstanbula geçebilmeleri için mavuna, kayık ve saire hazırlanmıştı. Bundan başka Yeniçerilerle softalar arasındaki münaferet de malûm olduğundan softalar da elde edilmişlerdir.

---

1) *Üss-i zafer*, s. 69, ve *Cevdet*; 12 s. 152 ve *Lûtfi Tarihi* c. 1 s. 137.

YENİÇERİLERİN SON AYAKLANMALARI VE VAK'A-İ HAYRİYYE

Gerek Pâdişah ve gerek Sadr-ı âzam ve diğer devlet adamları talim işine teşebbüs edildiği esnada bunun Nizam-ı cedid ve Sekbân-ı cedidde olduğu gibi bir ihtilâl ve ısyana sebep olacağını kuvvetle tahmin etmekte idiler; bu def'a ise talim işi evvelkilerden başka tutulmuş, ayrı bir Ocak teşkil edilmeyüp bizzat Ocaktan Eşkinci alınmak suretiyle Yeniçeriler şüpheye düşürülmemek istenmişti; fakat işin sonunu kendileri için zararlı gören Ocak usta ve mütevellileri bu hareketi de önlemek istiyorlardı.

Eşkinci talimini baltalamak için gizli gizli görüşmeler yapılıyordu; bunlardan biri Büyük çarşıda Kerpiç Hanında yapılmış ve Ocağın eski odabaşılarından Habib Odabaşı bu toplantıda bulunmuştu; Habib odabaşı eskiden otuz yedinci ortanın odabaşısı olup kendisinde biraz sadakat görülmekle Ocaktan alınarak Hassa silâhşorları sınıfına girmişti. Eşkinci yazıldığı sırada kendisinin bir fesat çıkarması ihtimaline binaen bir mübayaacılık ile İstanbuldan uzaklaştırılmak istenmiş ise de Selânik mübayaacılığını istediğinden dediği derhal yapılamamıştı. Onun İstanbuldan ayrılmak istememesi hükümetçe, bir fesat çıkarmak istediği şüphesini uyandırmış ve etraftan alınan haberler de bu şüpheyi teyid eylemişti.

Nihayet 1241 senesi Zilkadesinin dokuzuncu perşenbe gecesi [1826 Haziran] güneş battıktan sonra Yeniçeriler, aralarındaki karar mucibince birer ikişer Etmeydanına toplanarak emniyet eyledikleri bir kaç Çorbacı ile Ustalardan haber beklemekte olan arkadaşlarını oraya davet eylemişlerdi. Bu sırada Yeniçeri ağasına sûikast için bir kısım Yeniçeriler, Ağakapusuna hücum ve bazıları da Kul kethüdasına haber göndermişlerdi. Kethüda Hasan Ağa, kendi rivayetine göre kendisini almağa gelenlere (bizim yalnız varmamız olmaz, bütün bölük ağalarına haber gönderdim, geldikleri gibi gelirim) diyerek yumuşak sözlerle gelenleri başından savmıştı.

Habib Odabaşının meydana gelmesi, faâliyeti hızlandırdı; bu adam, Ocağın adı kıyamete kadar bâkidir, tereddüt etmeyin, fütur getirmeyin, göreyim sizi Hacı Bektaş-ı Veli Ocağını uyandırın, diye zorbaları teşci ediyordu.

Gece yarısı Ağakapusuna hücum eden Yeniçeriler ağayı öldürmek üzre aradılarsa da bulamadılar. Yeniçeri ağası Tahtakale taraflarına kola çıkmış ve avdette yatmadan evvel abdeste girmiş ve işte tam bu sırada Ağakapusuna baskın yapılmış, fakat kendisi buradan dışarı çıkmıyarak âsilerin çekilmelerine kadar abdesthanede kalmış ve ortalık sükûnet bulunca hemen oradan çıkarak Süleymaniyede bir evde saklanmıştır. Ağayı ele geçiremiyen Yeniçeriler Ağakapusunu yağma ve kapu ve pencerelerini kurşunla delik deşik idüp kırup döktükten sonra bir kaç yerine de ateş vererek toplandıkları Etmeydanına gelmişlerdi.

Gece sabaha kadar yapılan bu hareketten sonra Yeniçeriler kazanlarını Etmeydanına çıkarmışlar ve Cebeci başının da muvafakatiyle Cebehâne ve Saraçhâne kazanları da bunlara iltihak etmişti; Yeniçeriler cemiyetlerini çoğaltmak için etrafa ve bilhassa birtakım derbederlerin toplu bulundukları Tahtakale, Asmaaltı, Unkapanı ve sair yerlere karakullukçular göndererek Sadr-ı âzam ile Hüseyin ve İzzet Paşaları ve Yeniçeri ağasını öldürdüklerini işâa etmişler ve filhakika bu suretle bir hayli adamı kendilerine iltihak ettirmişlerdi.

Sadr-ı âzam Selim Mehmed Paşa ile diğer devlet erkânı yaz münasebetiyle Boğaz sahilindeki yalılarda bulunduklarından kendilerine bir şey olmamıştı; fakat iki bin kadar Yeniçeri ve çapulcu, Nakılcı Mustafa isminde bir serkerdenin maiyyetinde olarak Bab-ı âliyi basup Sadr-ı âzamın hazinesindeki altı bin kiseyi mütecaviz para ile mücevherat ve saireyi yağma ettikleri gibi, eskidenberi yeni nizâm taraftarı olanlardan Baruthane Nazırı ve Mısır Kapu kethüdası Necib Efendinin Bayeziddde Terlikçilerdeki konağını da 1) yağmalıyarak bazı emanetler ile yedi sekiz yüz kiseyi mütecaviz mal ve eşyasını talan eylemişlerdi.

1) Bu konak yerine sonra Zeynep Hanım konağı denilen konak yapılmış ve o da bu 1942 senesi martında Üniversitenin Edebiyat ve Fen Fakültelerinin işgalinde iken fen kısmından çıkan bir ateşle yanmıştır.

Beğlerbeği yalısında vak'ayı haber alan Sadr-ı âzam Selim Paşa, hiç şaşkınlık göstermiyerek hemen kayık ile yalı köşküne gelirken Kapu kethüdası olan biraderi Halil Beği de Boğaz muhafızları Hüseyin ve İzzet Paşalara gönderip hemen asker ile Yalı köşküne yetişmelerini bildirmiş ve kendisi Yalı köşküne gelince sarayda hazine kethüdası Kıbrıslı Mehmed Emin Ağayı 1) Beşiktaş Sarayına yollayup keyfiyetten Pâdişahı haberdar eylemiş ve hemen Topkapu Sarayına teşriflerini ve Sancağ-ı şerifin çıkarılmasını arz ve istizan etmiş ve bundan başka kitapçısı Said Efendiyi de Şeyh-ul islâm Kadızâde Tahir Efendiye gönderüp kendisini saraya davet eylemiştir. Davete sür'atle icabet eden Şeyh-ul islâm derhal yetişmeleri için Kadıaskerlerle, İstanbul Kadısı, ulema ve talebe-i ulûmı davet için taraf taraf adamlar göndermişti.

Saraya giden Sadr-ı âzam oradan devlet ricali ve Tersane Emini Said Efendinin gelmelerini ve Tersane Kalyoncu baş çavuşu Papuççu oğlu Ahmed Ağa 2), Topçubaşı Numan, Arabacıbaşı Hasan, Humbaracıbaşı Dede Mustafa 3) ağalarla Lağımcıbaşı Halil Beğin sür'atle maiyyetleri askerleriyle yetişmelerini emreylemiştir.

***

Kul kethüdası Hasan Ağa kendisini meydana götürmeğe gelen Yeniçerileri başından savdıktan sonra kendisinin konağına gelmiş olan Katar ağaları ve meydana uğrayup yanına gelen Çorbacılar, Yazıcı, mütevelli Odabaşılar ile Ağakapusuna gelüp Başyazıcı Raşid Efendiyi Etmeydanına gönderüp toplanmaktan maksatlarının ne olduğunu sordurdu; Yeniçeriler:

"Biz bu tarzda talim itmeyiz, eski usulümüz, destiye kurşun atmak ve keçeye kılınç çalmaktır. Bu yeni talime sebep olanları isteriz„ diye haber gönderdiler; bunun üzerine Başyazıcı gelüp keyfiyeti Yalı köşkünde bulunan Sadr-ı âzama söylemiş. Sadr-ı âzamın yanında kadıaskerler, diğer ulema ve devlet ricali de bulunuyormuş. Sadr-ı âzam bu teklife karşı:

---

1) Bu zat, üç defa Sadr-ı âzam olan Kıbrıslı Mehmed Emin Paşanın amcasıdır.

2) Ahmed ağa 1244 H. 1829 Mart da Mirimiran yani Beğlerbeği rütbesiyle Kaptan-ı derya olup sonradan Vezirlik de verilmiştir.

3) Mustafa Hıfzı Paşa. Vefatı 1276 H. 1860 M. senesindedir.

"Bak Başyazıcı, biz bu hususa kitap ve sünnete ve شرع şer'i ve akla muvafık olarak karar verdik, buna karşı gelecekleri tepelemekte ittihat ettik, var böylece haber ver„.

diyerek yazıcıyı iade etmiş, oradan Topkapu Sarayındaki Arslanhaneye gelmiş ve orada davet edilen zevatı ve Topcu, Arabacı, Tersane, Humbaracı, Lağımcı Ocaklariyle ağalarını ve süvari topçularının yüzbaşısı Karacehennem İbrahim Ağayı bulmuş ve bu suretle davet edilenlerin hepsi gelmişlerdi. Bu davet edilen Ocakların gelmeleri herkesin yüzünü güldürmüştü. Çünkü Alemdar vak'asında bunlar da âsilere iltihak eylediklerinden dolayı bu defa geleceklerinden şüphe ediliyordu 1).

Vak'adan haberdar edilen Pâdişah - ki o tarihte kırk iki yaşında idi - derhal tebdil kayığının hazırlanmasını emrederek Başçuhadar Bekir Efendiyi Sadr-ı âzama gönderüp kendisi de Sır kâtibi Mustafa Efendi [Mustafa Nuri Paşa] ile birlikte Topkapu sarayına gelüp sünnet odasına girdi ve evvelâ Sadr-ı âzam ile Şeyh-ul islâmı ve sonra diğer davetlileri huzuruna kabul etti; heyecan içinde bulunuyordu.

Daha Pâdişah ile temas etmeden evvel kubbe altında teşkil edilen mecliste bazıları, halkın çoğu Yeniçeri olduğundan umuma karşı hareket caiz değildir, bunların ıslâh ve teskini çaresine bakılmalıdır ve illâ devlet mahvolur gibi sözlerle işi gevşek tutmak ve ortalığı tereddüde sevketmek istemişler; Bunun üzerine Ağa Hüseyin Paşa iki dizi üzerine gelerek:

---

1) Cevdet Paşa, o tarihte Humbaracı başı olan Dede Mustafa Hıfzı Paşa ile sonraları görüşmüş ve Mustafa Paşa kendisine vak'ayı şöyle anlatmıştır. «Yeniçerilerin ısyanı takdirinde ne vechile hareket olunacağına dair önce Topçu ve Humbaracı ocakları zabitanından teminat alınmış isede itminan-ı tam hasıl olmadığından vakanın zuhurunda derhal Hasköydeki Humbaracı kışlasına gidüp bütün zabitan ve neferatı kışla kapusunda görmekle ürkerek, ağalar vak'a malûmunuz olmuştur ne yapacaksınız dedikte, «Cennetmekân Sultan Selim Hazretleri bizim oçağımızın tanzimine pek büyük himmet ve hakkımızda pek çok lûtuf ve inayet eylemişken her nasılsa o zaman Yeniçerilere uydurduğumuzdan naşi lekelendik. Bu lekeyi temizlemek için hizmete intizar ediyorduk; şimdi devlet uğruna can ve baş feda itmeğe hazırız» demeleri üzerine öyle ise bnyurunuz gidelim diyerek acele Humbaracıları kayıklara bindirüp Yalı köşküne çıkarmıştır. (Cevdet c. 12 s. 157) Topçu, lağımcı ve Tersane ocakları da aynı suretle muvafakat göstermişlerdi.

“Islahtan murad eşkıyanın mutalebesine müsaade ise anların istedikleri en evvel benim ayağıma ip takup sürümektir; bununla nizâm-ı âlem hâsıl olursa devlet ve milletim uğuruna canım feda olsun; lâkin bu tedbir ile acaba devlet ne hale girer? Sözün doğrusu mütevekkilen alallah bunların kökünü kesmek tarafını tercih makuldür„.

Demiş, hazır olanlar sükût idüp yalnız Üsküdar ve Anadolu sahili muhafızı İzzet Paşa, Hüseyin Paşayı tasdik etmiş ve bunun üzerine keyfiyet Pâdişaha arzolunmuş ve Ağa Hüseyin Paşa, Pâdişahın kat’î iradesini istemişti 1).

İşte bundan sonra Pâdişah müzakere etmek ve kat’î kararı vermek üzre bütün heyeti huzuruna davet etti. İptida kendisi söze başladı:

“İptida-i cülûsumdanberi ıslâhlarına himmetle kusurlarına ve günahlarına bakmayup envâ-ı lûtfuma şayan eylemiş ve bu defaki talim-i asker emr-i meşruuna rızalariyle şürû’ olunmuşken bu kere tasaddi ettikleri hareket-i bağıyâneleri hakkında muktezâ-yı şer-i şerif ne vechiledir?„.

Diye fetva istedi. Bunun üzerine:

«فان بغت احديهما على الاخرى فقاتلوا التى تبغى حتى تفئ الى امرالله»

nas-sı kat’îsi mucibince 2) katillerine fetva verildi ve sancağ-ı şerifin çıkması da karar altına alındı.

Bu karar pek heyecanlı oldu; Ağa Hüseyin Paşa, Şeyh-ul islâmın verdiği fetvayı alup koynuna soktu; bu yolda ölmek var dönmek yoktur diye ittihad edildi, ûlemadan Abdurrahman Efendi bu halden heyecana gelerek elindeki tesbihi yere vurup:

“Bu din ve devletin devam ve bakası murad-ı ilâhî ise o habisleri mahv ederiz; değil ise bu din ve devlet yolunda mahv olup gideriz; daha ne olmak ihtimali kaldı.„

diye bağırarak heyecanı artırdı, herkes ağlamağa başladı; bundan müteessiren Sultan Mahmud da ağlıyarak Hırka-i şerif dairesine gidüp Sancağ-ı şerifi çıkararak Sadr-ı âzama verdi.

Sancağ-ı şerif çıkması karar altına alındıktan sonra İstan-

1) *Lûtfi Tarihi*, c. 1 s. 154.

2) Bu ayet-i kerimenin mânası şöyledir: İki taifeden biri diğeri üzerine kıyanı ettiği zaman emri ilâhîye ıktifâ edinciye kadar ehl-i kıyam ile mukatele ediniz.

bul, Eyyup, Üsküdar, Galata taraflarına dellâllar gönderilerek ehl-i islâm olanlar Sancağ-ı şerif altına toplansınlar diye İstanbul ve üç kaza halkı Saraya davet ediliyordu. Yeniçeriler kendilerinden olanları Etmeydanına davet ederken, hükümet de ahaliyi Sancağ-ı şerif altına çağırmakta idi; bu sırada üç bin kadar medrese talebesi ve akın akın halk gelüp sarayın önüne toplanmakta idiler. Yeniçeriler halkın saraya gitmesine mâni olamıyorlardı, hatta bu arada bir kaç kişiyide öldürdülerse de akını durdurmağa muvaffak olamamışlardı.

Ahıskalı Hoca Ahmed Efendinin pek müessir ve heyecanlı bir duasını müteakip Sancağ-ı şerif yerinden alınarak tekbirlerle götürülüp Sadr-ı âzam Şeyh-ul islâm da birlikte olarak Sultan Ahmed camiinin minberine dikildi ve silâhı olmayanlara iç Cebehaneneden [Saray Cebehanesinden] silâh dağıtıldı.

Pâdişah da bizzat gelmek arzu etti ise de Ağa Hüseyin Paşa :

"Siz makamınızda safada bulunun; Hüseyin kulunuzu öldürmüşler haberi gelirse olvakit ne ferman buyrulursa irade Efendimizindir 1) „.

sözleriyle gelmelerini muvafık bulmadı, diğerleri de aynı fikirde bulunduklarından Pâdişahın Bab-ı hümayun üzerindeki dairede kalması münasip görüldü.

Sultan Ahmed camiinde ne yapılacağı hakkında görüşülürken bazıları âsîlerin yanına bir heyet gönderüp bunların hak yola davet edilmelerini söylediler ve hatta Ahıskalı Ahmed Efendinin gitmesi münasip görüldü, fakat Ahmed Efendi: beni göndermekten ne faide vardır? beyhude beni telef ederler, bunların hakkından kılınç gelir; diye cevap vermiş ve İzzet Mehmed Paşa da vakit geçirmek tehlikelidir diye heman asilere karşı yürünmesini istediğinden derhal tediplerine karar verildi.

Sadr-ı âzam Selim Mehmed Paşa ayağa kalkup kilıncını kuşanarak bizzat eşkiya üzerine hareket etmek istediyse de hazır olanlar mani olup Hüseyin ve İzzet Paşaların asker ve toplar ile hareket etmeleri kararlaştırıldı.

Ağa Hüseyin Paşa topçu askeriyle Divanyolundan, İzzet Mehmed Paşa Humbaracı, Lağımcı ve Kalyoncu askerleriyle Sa-

1) *Lûtfi Tarihi*, c. 1 s. 154.

raçhane tarafından hareket ettiler; bunların arkasından gönüllü olarak Sancağ-ı şerif altına gelen müsellâh halk gittiler; Baruthane Nazırı Necib Efendi, başından kavuğunu çıkarup sarık sararak bu gönüllü takımlarına başbuğ oldu 1).

Ağa Hüseyin Paşa kolu, Horhor çeşmesi önüne gelince Yeniçeriler mukabele ile toplar üzerine atılup topçulardan iki kişiyi öldürmüşlerse de gelen askere mukavemet edemiyerek kışlaya girüp kapusunu kapatarak arkasına taş doldurmuşlardı. Saraçhane koluyla Horhor kolu Etmeydanını çevirmişlerdi. Tekrar Kara cehennem tarafından yapılan nasihati dinlemiyen eşkiya üzerine Paşaların emirleriyle Topçu yüzbaşısı Kara cehennem İbrahim ağanın attığı toplar Büyük kapuyu yıkup ve içeride şaşkınlık olup panik başladığı sırada 2) salkımlı gülleler atılmak suretiyle yeni odalardaki kışlalar da yanmağa başlamıştı; kaçanlardan yakalananlar idam ediliyordu; âsîler darma dağınık olmuştu.

Ağa Hüseyin Paşa, Necip Efendi ile beraber eski odaları arayarak bulduklarını öldürmüşler ve sonra Süleymaniye havlusuna gelüp geceyi orada geçirmişlerdi. İzzet Paşa da Üsküdara geçirilüp oraların temizlenmesi de kendisine bırakılmıştı.

Sultan Ahmeddeki heyet sabahı orada yapmışlardı. Cuma sabahı Sadr-ı âzam, cami havlusuna nazır mahalle çıkup eşkiyanın reislerinden elde edilenleri davet ile kabahatlerini söyliyerek temizlemekte idi. Selim Paşanın orada öldürdüğü Yeniçerinin adedi ikiyüze ve Ağakapusunda Hüseyin Paşanın öldürdükleri de yüz yirmi nefere baliğ olmuştu.

Tophane, Galata, Eyyup ve sair semtlerin muhafazaları için asker ayrıldı; mahalle halkının geceleri nöbet beklemeleri imamlara ve ihtiyar heyetlerine tenbih olundu; İstanbul kapuları muhafaza altına alındı; etrafa tebdiller [Sivil Taharri Memurları] gönderilerek gizlice vaziyet tetkik edildi.

Zilkadenin on birinci cumartesi günü Sancağ-ı şerif Sultan

1) Divân-ı Hümâyun hocalarından *Gülzâr-ı fütuhat* isimli eserin sahibi Fatih Efendi, İzzet Paşa kuvvetleri arasında bulunmuş. Bu zat, Necib Efendiyi, Sadr-ı âzamın nasihat için Yeniçerilerle gönderdiğini yazıyor.

2) *Gülzâr-ı fütuhat*'ta Yeniçerilerin yirmi bir dakikada dağıldıkları ve kışlalarının yanmağa başladığı yazılmıştır.

Ahmed camii minberinden indirilerek merasimle ve tekbirle saraya getirilmişti. Pâdişah orta kapudan karşıladığı Sancağ-ı şerife büyük bir heyecan içinde sarılıp öpmüş ve Babüssaâde önüne dikmişti.

Tarihlerimizde *vak'a-i hayriyye* denilen ocağın söndürülmesini müteakib yani cumartesi günü daha Sancağ-ı şerifin naklinden evvel Sultan Ahmed camiinde mahfel-i hümâyunda toplanan mahalde Yeniçeriliğin temamen kaldırılmasına karar verilerek 1) keyfiyet pâdişahdan sorulmuş ve muvafakat cevabı alınmıştır. Bunun üzerine Beylikci Pertev efendi [Pertev paşa] kalemiyle hazırlanan emr-i âlî hey'et huzurunda okunup tasvib edildikten sonra bir Aşr-ı şerif ile dua edilmiş ve karar sureti pâdişaha da bildirilip bunun her tarafa tamimine irade çıkmıştı 2).

Ocağın kaldırılmasına dair olan karar sureti ilk defa olarak öğle namazından sonra Sultan Ahmed camiinde minbere çıkan İstanbul kadılığı vekayi kâtibi ve vak'a nüvisi Esad efendi tarafından okunmuştur. Esad efendi, minbere çıktığı zaman orada asılmış olan Sancağ-ı şerifin ucunu öpdükten sonra 3) emri alenen okumuş ve İstanbul kadılığı sicil defterine kaydedilen bu emr-i âlînin yüzü mütecaviz sureti de mahallelere gönderilmiştir. 4)

***

Yeniçerilerin dört, beş saat içinde tenkilleri herkese hayret vermiş ve ocağın lağvına bazı şairler manzum tarihler söyle-

---

1) Bu içtimada ocağın ihyasını istiyenler ekseriyyet teşkil ediyorlardı. Fakat Reis-ül küttab Seydâ Efendi söz alarak bunların fenalıklarını hükümetin bütün işlerine müdahalelerini, bu defa yeniden teşkil edilecek ocağa gireceklerin intikam alınağa teşebbüs edeceklerini, eşkinci tahriri için mühürledikleri huccetin henüz yazısı kurumadığını, külliyyen imhadan başka çare olmayıp sonra nedamet çekileceğini delil olarak izah edince heyet bu mütaleayı isabetli görüp müttefikan ocağın bir daha ihya edilmemesine karar vermiştir. *Üss-i zafer*, s. 102 ve Cevdet 12 s. 167.

2) *Üss-i zafer*, s. 103 ocağın ilgasına dair olan emr-i âli sureti vesikalar arasındadır.

3) *Üss-i zafer*, s. 106.

4) Vaka-i hayriyyeye dair olan kısmı Üss-i zafer ile Cevdet ve Lutfi Tarihlerinden hulâsa ettim. Son iki tarih mütalealarının pek çoğu, Üss-i zaferden alınmıştır.

mişlerdir : Bunların içinden en marufları şunlardır 1).

Keçeci zade İzzet mollanın kıt'ası :

تجمع ایلدی میدان لحمه — ایدوب کفران نعمت نیجه باغی
قویوب قالدیرمادن ایکیده برده — قزان دورلدی سوندردی اوجاغی

Tecemmû eyledi meydân-ı lahme
İdüp küfrân-ı nîmet nîce bâğî
Koyup kaldırmadan ikîde birde
Kazan devrildi söndürdü ocağı.

Raif İsmail paşa torunu İsmet bey zade Arif Hikmet beğin kıt'ası :

پر ایدوب نقش نشان هر طرفن — قیشله‌لر صانکه صنمخانه ایدی
یاندی سکانی، او قوم باغی — لایق نار دکل یا نه ایدی؟

Pür idüp nakş-ı nişan her tarafın
Kışlalar sanki sanemhâne idi
Yandı sükkânı, o kavm-ı bâği
Lâyık-ı nâr değil yâ ne idi ?

Ocağın ilgası tarihinde Çirmen mutasarrıfı bulunan Esad Muhlis paşa da ocağın kaldırılması münasebetiyle iki tarih yaparak bir tahriratla beraber göndermiş; bunlar sadr-ı âzam vasıtasiyle pâdişaha takdim edilerek memnuniyeti mucib olmuş ve kendisine pâdişaha mahsus kutulardan bir pırlantalı kutu gönderilmiştir 2). Bu tarihler şunlardır:

---

1) *Üss-i zafer,* s. 87.

2) İkinci Mahmud, Esad Muhlis Paşanın tahriratı üzerine şunları yazmıştır :

«Esad Paşanın işbu kaimesiyle diğer şukka ve inşad itmiş olduğu tarih manzur-ı Hümâyunum olmuştur. Müşarünileyhin tahririne nazaran avn ve inâyet-i hakla amâde-i sühulet görünmekte ise de etrafiyle mülâhaza olunarak tutulduğu halde bir güna hasarat olmaksızın suret-i nizama girmesi eltaf-ı sübhaniyyeden müsted'âdır. Müşarünileyh âkil Vezirdir, inşaallâh muvaffak olur. İnşad eylediği tarihten haz eyledim. Zat-i Hümâyunuma mahtas kutulardan tarafına pırlantalı bir kutu gönderdim. Taraf-ı Hümâyunumdan olmak üzre müşârünileyhe irsâl ve ne miktar silâhşorlık verilmesi iktiza iderse hemen verüp puslasını bu tarafa göndermesi bildirilsün.». (Dolap 2 sandık 61, Hatt-ı Hümâyun, No. 93).

پادشاه سيف شريعتله كسوب   عرقنى اهل فسادڭ يكسر
ديدى مخلص قولنه هاتف غيب   اولدى تاريخى (غزاى أكبر)

Padişah seyf-i şeriatle kesüb
Irkını ehl-i fesâdın yekser

Dedi Muhlis kuluna hâtif-i gayb
Oldu tarihi (gazây-ı ekber).

Diğer tarihi:

تيغ سرتيز شريعتله شهنشاه جهان
باشلرين كسدى هپ اهل فتنڭ سرتاسر

شبهه هيچ قالمادى شيمدنكرو اول داورِ دين
اولدى هركارده تأييد خدايه مظهر

پادشاهم، ديدى مخلص قولنه هاتف غيب
تام تاريخى آنڭ اولدى (غزاى أكبر)

Tîğ-ı ser tîz-i şeriatle şehinşâh-ı cihan
Başların kesti hep ehl-i fitenin sertâser

Şüphe hiç kalmadı şimdengiru ol dâver-i dîn
Oldı herkârda teyîd-i hudâya mazhar

Pâdişahım, dedi Muhlis kuluna hâtif-i gayb
Tam tarihi anın oldu (gazây-ı ekber)

***

Yeni teşkil edilecek askerin seraskerliği sabık Yeniçeri ağası Mehmed Celâleddin ağaya teklif edildi ise de itizar etti 1). Bunun üzerine Sultan Mahmudun itimadını haiz esbak ocak ağalarından İsmail ağanın seraskerliği Bab-ı âlice münasip görülmüş, fakat Sultan Mahmud Ağa Hüseyin paşayı tercih eylemiştir 2). Bunun üzerine Ağa Hüseyin paşaya Kocaeli ve Hü-

1) *Cevdet Tarihi*, c. 12 s. 168 ve *Sicill-i Osmanî* (İsmail ağa maddesi).

2) Mehmed Celâleddin ağa aslan Kastamonu şehrinden olup uzun zaman yaşamış ve (1280 H. 1863 M.) tarihizde vefat etmiştir. Bazı muvakkat hizmetlerde bulunup zaruretine mebni 1256 Zilkâde de [1840] Meclis-i has karariyle kendisine onbin kuruş atiyye verilmiştir. Bu zat Şeyhulislâm Sadettin Efendi zamanında (1859 ve daha sonra) bir mürafaa dolayısiyle Şeyh-ul-

davendigâr sâncakları üzerinde kalmak suretiyle yeni tertip edilecek olan "Asâkir-i mansûre-i Muhammediyye„ seraskerliği tevcih olunup Süleymaniyedeki karargâhında oturarak asker yazması emrolunmuştur. Bundan sonra eşkinciyan muallimlerinden olup vak'a üzerine saklanmış olan Davud ağa ile nizam-ı cedid yüzbaşılarından Osman ağa ve sekban-ı cedid yüzbaşılarından İbrahim ağa buldurulup yeni yazılan Asakir-i Mansûrenin tâlimine memur edilmişlerdir; Hacı Saib Efendi Asakir-i Mansûre Nazırı olmuş ve Kul kethüdası Hasan ağaya elli bin kuruş atiyye ile Boğaz muhafızı maiyyetinde istihdam edilmek üzre Beğlerbeğilik rütbesi verilmişti. Yeniçeri ağası Celâleddin ağaya da kendi arzusu üzere Mirahur pâyesi ile kapucu başılık ve yirmi beş kise atiyye ve Sekban başı İbrahim ağa ile Zağarcı başı İbiş ağaya da Celâleddin ağaya verildiği gibi atiyyeler ile yalnız kapucu başılık ihsan olunmuş, çorbacılara silâhşorluk verilmiştir 1).

Ocağın ilgası üzerine Ağa Kapusu iptida Serasker kapusu yapılmak istenmişse de sonra bundan vaz geçilerek şeyh-ulislam kapusu olması münasip görülmüştür. Bu tarihe kadar şeyh-ulislâmlar kendi konaklarında iş görürlerken bundan sonra burası kendilerine resmî daire olmuştur.

***

Sultan Mahmud ocağın kaldırılması hakkında verilen kararı müteakip ocağa ait bütün rütbe, elkap, unvan, nişan ve

---

islâmın huzuruna çıktığı zaman «Efendim vaktiyle biz de bu odada icrâ-yı hüküm ittik; fakat biz batıl ile hüküm iderdik siz hak ve adl üzre hüküm edersiniz, farkımız budur» demekle Sadettin Efendi hüviyyetini sormuş, o da Yeniçeri ocağının en son ağası olduğunu söylemiş. Mürafaa meclisi dağıldıktan sonra Sadettin Efendi, sabık ağayı çağırarak görüşmüş ve Meclis-i Vükelâda da mevzu-ı bahis etmiş, kendisine o tarihe kadar aylık olarak verilen bin kuruş maaş yedi bin beşyüz kuruşa iblâğ olunmuştur (*Cevdet Tarihi* c. 12 s. 170 ve *Sicill-i Osmanî*, (Celâleddin Mehmed ağa maddesi) ve (irade-i seniyye vesikaları) Dahiliye sene 1256 Zilkade 9.

1) *Üss-i zafer*, s. 109, 110 bunlardan başka ocak imamı Salih Efendiye devriye mevleviyeti vaid olunmuş diğer ocak ağası mazullerinin üzerlerindeki yaya beğleri zeameti ibka edilmiş, Baş yazıcı Mehmed Raşit Efendiye on bin kuruşla Hacegânlik ve Muhzır ağa ve diğerlerine atiyyeler verilmiştir.

sair tâbirleri kaldırtmış ve bunu bizzat kendisi takip eylemiştir. Yeniçerilerin çokluk bulundukları yerlere casuslar sevkiyle tahkikat ve takibat yaptırtmıştır; bu cümleden olarak Sadr-ı âzam dairesi baş çavuşlarından Hacı Ali, peştemal tüccarı kıyafetinde Kartal, Gebze, İzmit, Sabanca, Hendek ve Geyve taraflarını dolaşarak raporunu vermiştir 1). Yine bunun gibi Bursa ve havalisine Sadr-ı âzam Buhurdancısı Rüstem ağa ve Bolu, Kastamonu, Osmancık, Çorum, Amasya ve Niksara kadar da Sadr-ı âzam tatarlarından Hacı Osman ağa gönderilmişlerdir 2).

Taşra kazalarındaki Yeniçeri serdarlıklarîle zabitliklerinin kaldırılması valilere emredildiği gibi ileri gelen zorbaların idamları ve Bektaşi tekkelerinin kapatılmaları da yazılmıştır. Taşra ocaklarından en mühimmi Edirne ocağı idi; Devletin İsanbuldan evvel merkezi ve Pâdişahların bazen yıllarca oturdukları bir yer olan Edirnede muntazam Yeniçeri odaları ve kalesinde Ağakapusu vardı. İstanbuldan sonra en kuvvetli ocak burası idi. Buradaki ocak da Çirmen mutasarrıfı ve Edirne muhafızı Esad Muhlis Paşanın müdebbirâne hareketi ve nüfuzlu ulemadan Eskici zadenin, Esad Paşa ile anlaşması neticesinde hiç bir sızıltıya meydan verilmeden lağvedilmiş ve Ağakapusu şer'î mahkeme ittihaz edilmiştir 3).

Bosna-Saray kazasındaki halkın Yeniçerilik iddiasiyle fesat çıkardıklarını Rumeli valisi Mehmed Reşid Paşa 1242 cemaziyelevvel 11 [1826 Birincikânun] tarihli tahriratla hükûmete bildirmiş 4) ve bunlar arasında Vezir Osman Paşanın biraderi Hasan Bahtiyar Beğin de bulunduğunu yazmıştı. Hükûmet eyaletlerdeki Yeniçerileri valiler vasıtasiyle kaldırttığı halde bir müddet için Bosnaya göz yummuştu; nihayet 1242 senesi ortalarında yeni Bosna valisi Abdürrahim Paşa, bunların ileri gelenlerinden Rusçuklu Ali, Bakırcı İbrahim, Tahmisci Mustafa, Turnacı Feyzullah, tahmisci Süleyman, Hacı Abdi, Bînevâ İbrahim nam şahısları idam ile bunların avenelerini de hapsetmiştir. Bosnadaki Yeniçeri işinin halledilmemesinden canı sıkıl-

1) Dolap 2 sandık 40, Hatt-ı Hümayun No. 98.

2) Dolap 2 sandık 40, Hatt-ı Hümâyun No. 162.

3) *Cevdet Tarihi*, c. 12 evrak No. 17. Dolap 2 sandık 40 Hatt-ı Hümâyun No. 98.

4) Dolap 2 sandık 61, evrak No, 17.

mış olan Sultan Mahmud, bu haberden son derece memnun olarak kendisine arzedilen tahriratın üzerine

"Aferin müşarünileyhe, nan ve nemek-i şâhânem kendüye helâl olsun. Saray eşkıyasının serkerde ve eşna'ları bunlar idi lehülhamd cezalarını bulmuşlar„

hatt-ı hümâyununu yazmıştır 1). Bosnanın diğer kazalarındaki Yeniçeriler de idam ve hapsedilmişlerdir 2).

Maraş Valisi Cebbar zâde Mehmed Celâleddin Paşa da kendi vilâyetinde epey temizlik yapmıştır. Tokatta öldürülen Yeniçerilerin miktarı da çoktu. 1242 zilkadesinde [1827 Haziran] Taşradaki Yeniçerilerin idam edilmeleri emrolunmuştu; Sivas Valisi Seyid Mehmed Paşa Tokada gelüp kasaba haricinde çadır kurarak yirmi yedi kadar Yeniçeriyi idam ile cemiyetlerini dağıtmış ve kahvelerini yıktırmıştır. Gizlenmiş olanlardan Ayrancı oğlu, Kırımlı, Kahvecı Kasım, Bıcaklı Yıldız oğlu gibi azılılar da sonradan tepelenmişlerdir, Bunlardan başka, Kethüda alemdar, ocak gayretkeşliğinde bulunduğu için öldürülmüş ve Tokatlı olup Divrigiye nefyedilmiş bulunan Piliç Hafızın da menfasında hesabı görülmüştür 3).

Erzurum ve mülhakatı Yeniçeri ve ocaklı yatağı olduğundan buralarda bir muhalefet çıkması ihtimal dahilinde görülmüş ise de Erzurum Valisi ve Şark Seraskeri sâbık Sadr-ıâzam Galip Paşanın müdebbirane hareketiyle hiç bir sızıltıya meydan verilmemişti 4).

Kayseri sancağı, mülga ocak mensuplarîle dolu olup Mutasarrıfı Hafız Ali Paşa bunların temizlenmesinden korkduğundan burasının da, Maraş Valisi Cebbar zâde Mehmed Celâleddin Paşaya ilâveten verilerek o vasıta ile temizlik yapılması takarrür etmiş ve orada da bu suretle ileri gelenler öldürülmütür 5).

---

1) Hafâyâ defteri No. 327 s. 6 Bosna işi epey ehemmiyet kesbetmişti. Bereket ki Vali Bilanlı Hacı Mustafa Paşanın yerine Abdürrahim Paşanın tayini ve onun pek müdebbirâne ve azimkârâne hareketi işi hal etmiştir. Buna dair Lûtfi Tarihinde vesikalardan naklen epey malûmat vardır. (*Lutfi Tarihi*; c. 1 s. 181 ilâ 186),

2) Hafâyâ defteri No. 327 s. 8, 9, 20.

3) Dolap 2 sandık 61 Tokad, Amasya, Divrigi Naiblcrinden gelen ilâmlar (vesika No. 4) ve *Lûtfi Tarihi*, c. 1 s. 174.

4) *Lûtfi Tarihi*, c. 1 s. 172.

5) Dolap 2 sandık 61; Hatt-ı Hümâyun No. 71.

Yukarıda söylediğimiz gibi vilâyet merkezleriyle kazaların yeniçerilerden temizlenmeleri bütün vilâyetlere emrolunmuştu; Bu meyanda Bolu, Kastamonu ve Viranşehir sancakları mutasarrıfı esbak Sadr-ıâzam Rauf Paşaya da yazılmıştı; Paşa bu tamime 1241 zilhicce tarihile cevap vermiş fakat ifade tarzı yeniçeri işini şiddetle ve gevşetmeden takip eden Padişahın dikkatini çektiğinden canı sıkılmış ve Rauf Paşanın tahriratı üzerine şunları yazmıştı:

"Manzurum olmuştur. Şimdiye değin vüzera ve sair mahallerden gelen tahriratlarda izhâr-ı memnuniyet ile teşekkür etmektedirler. Bu böyle iken Rauf Paşadan âdi kâğıt şeklinde böylece sade tahriratın vürûdu garip keyfiyettir. Aceba bizim hatırımıza gelmeyen âhar gûna Rauf Paşanın bir mütalâasımı var? Bu böyle ise aklî olup şer'î olmamak lâzımgelür. Bâhusus mütasarrıf olduğu sancaklarda cümleden ziyade mukaddemlerden kalma muallem neferat iktiza iderken hiç andan bahs itmiyor. İşbu irade-i şâhânemi ayniyle tahrir ve irsal eyliyesin„

Bu Hatt-ı Hümâyun üzerine Sadr-ıâzam telâşe düşmüş; çünkü Rauf Paşa bu tahrirattan evvel gönderdiği arizada ocağın ilgasından dolayı memnuniyetini yazarak, gönderilen emrin harfiyyen icra olunduğunu ve on nefer firarî Yeniçerinin yakalanarak idam edildiklerini arz etmiştir; halbuki Sadr-ıâzam bu arizayı Pâdişâha takdim etmeyi unutmuş ve daha sonraki tahriratını ve aldığı cevabi Padişâha takdim eylemişti.

Sadr-ıâzam Selim Paşa, bu işte Rauf Paşanın bir kusuru olmayup, Paşanın ilk ârizesini takdim etmediğinden dolayı hatanın kendisinde olduğunu arz ile Rauf Paşanın ilk gönderdiği tahriratı bir telhis ile takdim etmiştir. Bunun kenarına Sultan Mahmud:

"İşbu takririn ve evrak-ı saire manzur ve mealleri malum-ı hümâyunum olmuştur. Meğer böyle ola; allâh bilür Rauf Paşanın fart-ı zekâsına hiç yakıştıramadığımdan hakkında infiâl-i şâhânemi mucip olacak idi. Her ne kadar maslahatın teksiri derkâr ve aşıkâr isede bu makule taraf-ı hümâyunuma arz ve takdimi muktazi olan şeylere dikkat ve vaktiyle takdimine mübâderet

eyliyeşin. Takririnde işar eylediğin veçhiyle müşarünileyhe cevap yazılsın„ demiştir 1).

Yeniçerilerin daha ümidleri kesilmemişti; İstanbuldan harice kaçan veya el altından şuraya buraya gönderilen Yeniçeriler, gittikleri yerlerde tahrikâttan geri kalmıyorlardı; bunlardan bazıları şuna buna mensup olup bu gibiler idam edilmiyerek araya hatır girmek tehlikesi vardı; Hatta Ağa Hüseyin Paşa İzmit'te Yeniçeri gayretkeşlerinden sekiz neferin idam edilmesini yazarken bunlardan bazılarının vak'a-i hayriyyede hizmet etmiş olan ulemadan bir kısmına intisapları olup bu gibiler hakkında tereddüt eylemişti. Yeniçeri işini, hiç hatıra ve gönüle bakmadan cezrî surette hal etmeğe karar veren Sultan Mahmud, Hüseyin Paşanın tezkiresine merbut Sadr-ıâzamın telhisi üzerine şu Hatt-ı hümâyunu yazmıştır.

" *Boğaz Muhafızı Hüseyin paşânın işbu tezkiresiyle pusla manzur ve meal-i malûm-ı hümâyunum olmuştur. Sekiz nefcrin îdamâ müstehık oldukları tebeyyün etmişken filâna müteallik imiş diyerek 2) bırakmak caiz değildir. Bu üç sözbaşı 3) ile diğer dört nefer 4) mahall-i menfalarında bitirilsin, çünkü âyan ile 5) kuru kahveci Hacı Alinin ehl-i ırz güruhundan oldukları tebeyyün etmiş olduğundan sebilleri tahliye olunsun ve sekiz nefer eşhastan kahvesinde nişan tahtası bulunan Sofu oğlu nam şahıs İznikmitte (İzmitte) kahvesi önünde tertib-i ceza oluusun; ancak Edırneye menfiyyen gönderilecek sözbaşı merkum Mustafa için mumaileyh Abdurrahman Efendi, hakkında hüsn-i şehadet ederek kefalet göstermiş olduğundan açıktan mahal-li menfâsında*

1) Dolap 2 sandık 61 Hatt-ı Hümayun No. 37 ve 63.

2) Hatap Emini Mustafa denilen şahıs, İstanbulda Dersiâm olup Topkapı sarayındaki içtimada elindeki tesbihi yere atarak Yeniçerilere karşı hareketi tavsiye eden Abdurrahman Efendinin karısının dayısı idi; yaşı yetmiş kadardı. Birkaç aya kadar hacca gitmek üzere afvini Abdurrahman Efendi rica etmiş ve Sadr-ı âzam da arz eylemişti.

3) Söz başılardan maksat, kuru kahveci Hacı Ahmed, Odun Emini Mustafa ve Turnacı uzun Mustafa ağalar idiler.

4) 32 lilerin sözbaşısı mutaf Osman ağa, orakcı genç Mustafa, helvacı İbrahim. Sofu oğlu Mehmed, Mukleci Bayraktar (burada beş kişi gösteriliyor).

5) Âyandan maksad, yeğen Paşa birader zadesi Ahmed ağadır.

idam olunsa mûmaileyh Abdurrahman Efendi vak'a-i hayriyyede hâlince hizmette bulunmuş olduğundan bu hususta sözüm müsmir olmadı diye mahzun olması derkâr ve âşikâr olmağla buraları Çirmen mutasarrıfı Esat paşaya mahremâne yazılıp biraz ara vererek gûya ecel-i mev'ûdiyle vefat etmiş suretine koyarak icrasına baksun tamam „ 1).

Vak'a-i hayriyyeyi müteakip bulunduğu mahalde Çirmen Mutasarrıfı Esat paşa hükümdarın arzu ettiği şekilde hizmet etmiş, tahrikâtta bulunanları yakalamış öldürtmüş ve mıntakasındaki bektaşi tekkelerini yıktırmıştır 7).

Vidin Muhafızı İbrahim paşa, Yeniçeri ocağının ilgası sebebiyle kendisine isimleri gönderilmiş olan odabaşı ve ustalardan bazı şahıslar hakkında mürselünileyhi meçhul bir zata şu mektubu göndermiştir:

Atûfetşiârâ,

Mukaddemlerini bilmem hele doğrusu sâye-i hûmâyun-ı şâhânede senâverleri Vidine geleli bu defa isrâsûy-i atûfîleri kılınan defterde isimleri tasrih olunan birkaç Odabaşı ve usta olarak bulunanlardan bir sû-i hareket müşahede etmemiş isemde bunların bâdelyevm Vidinde eğlenmelerinde zerreveş beis ve mahzur yok isede ehl-i islâm arasında koyun sürüsünde domuz gezer gibi görünmeleriyle, vilâyetleri tarafına def olunmaları münasip ise savb-ı hulûsveriye iş'ara himmet buyurmaları mültemes-i senâveridir efendim 1241 Zilhicce 11.

İsimleri İbrahim Paşaya gönderilmiş olan Yeniçeriler Vidinde Yeniçeri ağası İstanbullu Turnacı Mehmed, otuz yedinci bölüğün Odabaşısı Lofçalı Hafız Mehmed, seksen iki cemaatın Odabaşısı Cideli Mustafa, Altınışıncı Cemaatın ustası Azdavaylı Hüseyin, Yirmi beşinci bölüğün ustası İnebolulu

1) Çirmen sancağındaki belli başlı Bektaşi tekyeleri şunlardır:

Dimetoka da Kızıl Veli, Uzuncaâbâd Hasköyde Osman ve Ali baba tekkeleri, Yeni Zagra da kademli bâba, Cisr-i Mustafa Paşa da Hızır beba Sultan yerinde Elmalı baba, Meğri kurbinde taşlık tekyesi, Firecikte nefes baba tekyesi, Hayreboluda Kara baba, Keşanda Rüstem baba, Baba-i atikte kaygısız baba, Havass-ı Mahmud Paşa kazasında Ali Hasan baba Edirne kazasında Muhyiddin baba tekyeleri, Edirne kurbinde Gülbaba zaviyesi, Gelibolu nahiyesinde Efebaşı tekkeşi, Pınarhisar kazasında binbir oğlu Ahmed baba tekkesi (Dolap 2 sandık 61 evrak No. 8).

Mahmed, Sekizinci bölüğün ustası Azdavaylı Ahmed, Ellibirinci Cemaatın ustası Tosyalı Mehmed, Doksan sekizinci Cemaatın ustası Vidinli Sait olup hepsi de Vidin Yeniçerilerinden idiler 1).

Vak'a-ı hayriyyeden sonra Ocak, Ağa, Usta ve Çorbacılarından her biri bir tarafa gönderilmiş ve bazılarına silâhşurluk rütbesi verilmişti. Bunların arasında Esbak Sekbanbaşı Ahmed ağa Kütahya'da, Esbak Yeniçeri ağalarından Şakir ağa Dimetoka da ve Osman ağa eski Zağrada ve Esbak Kulkethüdası Hasan ağa Silistirede ve diğer yetmişi mütecaviz, ağa ve Çorbacı ve ustalar menfalarında öldürülerek başları İstanbula gönderilmiştir 2).

***

Yeniçeri ocağının kaldırılması ecnebi Sefarethanelerle hükümet arasında bir ihtilafa sebep olmuştu. Hükümet, bu Sefarethanelere Yeniçerilerden (Yasakcı) ismiyle muhafız vermekte idi. Ocak ilga edilince Elçilere Galata Voyvodası maiyyetindeki askerden muhafız verildi; buna iptida İngiliz Sefiri itiraz eyleyüp Sefarethaneyi kapayup verilen yeni muhafızları kabul etmedi 3). Hükümet bir gaile çıkmaması için Sefarethaneye muvakkaten Bab-ı âli Kavaslarından gönderdi; Fransa Sefiri daha ileri giderek askerî sınıftan muhafız istedi;

Hükûmet, İngiliz sefirine verildiği gibi kendisine de kavas verileceğini Reisülküttap vasıtasiyle bildirdi isede istemedi, eğer asker verilmezse Fransadan muhafız efrat getirteceğini makam-ı tehdidde Bab-ıâliye yazdı, hakikaten muhafız olarak boğaza kadarda asker getirtti; hükûmet Fransa sefirinin bu bayağı hareketinin sefirliğe ve adab-ı muaşerete münâfi bir hal olduğunu söyledi ise de sefir aldırış etmedi. Babıâlî, Fransız muhafaza askerini İstanbulda tevkif ile bir çirkinliğe meydan vermemek için keyfiyeti boğaz muhafızına bildirerek gemilerde Fransız askerine tesadüf edecek olursa hemen tevkif etmesini emreyledi; filhakika bir Fransız tüccar gemisinde dokuz kadar

1) Dolap 2 sandık 61 evrak No. 14.

2) *Lutfi Tarihi*, c. 1 s, 172. Lutfi tarihinde bunlar isimleriyle zikir edilmiştir. Bunların katillerinin sebebi, aşağıda, (ocağın ihyası içün çalışanların tevkifleri) kısmındaki Sadr-ı âzamın telhisinden anlaşılmaktadır.

3) Aşağıda ocağın ilgasına dair Frankfort gazetesinde çıkan makalenin son kısımlarına bakın.

askerle on iki sandık bulundu ve askerler gemiden alınarak karaya çıkarıldı ve Fransız konsoloshanesine teslim edildi. Sefir, sandıkların açılmamasında ısrar ettiysede dinlenmedi; Çanakkaledeki Fransız askerlerinin geldikleri yere iadeleri boğaz muhafızına yazıldı; Sefirde yola geldi.

Sadr-ı âzam, bu keyfiyeti padişaha arz etti; Sefirin bu hafifliğinden dolayı canı sıkılan Sultan Mahmud, sadr-ı âzamın telhisi üzerine aşağıdaki hatt-ı hümâyunu yazmıştır :

" *Benim Vezirim*

İşbu takririn ve boğaz muhafızının kaimesile ilçi-i mersumun takdim etmiş olduğu takririn tercümeleri manzur ve malumum olmuştur. Gâvurların her dediklerine rûy-ı mülâyemet gösterildikce aşırıca harekete başlıyorlar, işte Rusya ve Felemenk elçilerine kavaslar verilmiş. Artık mersum dahi bundan sonra dayanamayıp istemesi memuldür „ 1).

---

1) Dalap 3 sandık 92 Hatt-ı Hümâyun No. 55.

BEKTAŞİLER VE BEKTAŞİ TEKKELERİ HAKKINDAKİ KARAR

Ocağın Bektaşilikle alâkası olup burada, Ocak işlerinde mühim nüfuzı olan bir de Bektaşi şeyhi vardı; bu Bektaşi babalarının Yeniçerilerin kıyamlarında mühim rolleri olduğu görülmektedir; bilhassa Alemdar Mustafa Paşa vak'asında ve bu son ayaklanmada, Bektaşi babalarının Ocağı teşcide büyük gayretleri görülmüştü 1). En son devirlerde hükûmet içinde ikinci bir hükûmet olan Yeniçeri Ocağı, ortadan kalkınca anlarla alâkası olan Bektaşiliğin de bundan müteessir olacağı tabiî idi; fakat tesir Ocaktaki Bektaşiliğe inhisar etmiyerek Ocak haricindekilere ve hattâ Bektaşi damgasiyle münevverlere kadar teşmil edildi; bunların akideleri hakkında halkın efkârı tağlit olunarak umumî bir husumet havası uyandırıldı; mamafih hükûmet işi böyle tutmakta haklı idi; çünkü bundan sonra anlatacağımız irticâ teşebbüsleri Ocagın hortlamak istediğini göstermiş olduğundan yapılan hareket ifrat da olsa devletin âtisi noktasından faydalı olmuştu.

Bektaşi tekkeleriyle Bektaşiler hakkında Sadr-ıâzamın telhisi ve hatt-ı hümâyun sureti:

Şevketlû kerâmetlû mehâbetlû kudretlû velinîmetim efendim Pâdişâhım,

Bir müddettenberu Üsküdar ve Eyyüp ve Boğaziçi taraflarında ve sair mahallerde olan Bektaşi tekkeleri ibahiyye ve revafız misillû birtakım mülâhide ile mâlâmal olarak şürb-i hamir ve terk-i savm ve salât misillû envâ-ı fısk ve fezahati bî mehâbâ irtikâp ve âyinlerinde olan matem ge-

1) Hacegândan Fatih Efendi, Bektaşilerin, 1236 Mora ısyanında Rumlara, sizinle ittifak ile bu yezidleri katledelim dediklerini ve bu sırada İranla olan muharebede ehl-i sünneti vurmak içün Şâhı beklediklerini yazmaktadır. Bu gibi sözlerin işaasiyle Bektaşiler aleyhinde propağanda yapılmış olduğu anlaşılıyor. Alemdar Mustafa Paşa isimli eserimizde, Yeniçerilerin saraya hücumlarında Bektaşilerin rolleri bir ruznâmeden nakil edilmiş olup Üss-i zaferde de Esat Efendi bunların hallerinden bahs etmektedir. (s. 203 ilâ 207).

celerinde ve ayn-ı cem tâbir ittikleri evkat-ı cemiyetlerinde neûzübillâh-ı teâlâ sahabe-i kirâm ve belki enbiyâ-i izam hazarâtına haşâ ve kellâ zebandırazlık ile kailinin şer'an tevbesi nâ makbûl ve katli vâcib küfriyyata ictisâr itmekte ve kendüleri bu vechile küfr ve dalâlete münhemik olduklarından başka sair avam-ı nâs ve hususâ Üsküdar tarafında cühelâdan pek çok kimesneyi iğvâ ve ıdlâl iderek günden güne çoğalmakta oldukları meşhur ve mütevater olup elhâletü hazihi bitevfikihi teâlâ icrâ-yı ahkâm-ı şer'iyye ve tanzim-i mesalih-i mülkiyye hususlarına ced ve sây ile dârüssaltanatüsseniyyeleri nüfus-ı şakiyye ve eşhas-ı rediyyeden tanzif ve tathir olunmakta olarak taraf taraf halen ve istikbalen îzâz-ı din-ü-mübiyn ve hıfz-ı nâmus-ı şer-i metine ne derece dikkat ve himmet olunursa ol derece feyz ve tevfik-ı ilâhi zuhur ideceğine şüphe olmadığından mâada beherhal ol makûle münkerat-ı şenianın refi' ve izalesine ikdâm ve halkın salâh-ı halini istihsale ihtimam ehem ve elzem olduğuna binaen gerek mülâhidenin meşhurlarından ber mentûk-ı pusla altı neferi ahz ve hapis olanarak gerek bunların ve gerek pâdâşları olan ehl-i dalâlet haklarında hükm-i şer'î ne vech ile idügi bilinüp ve tefahhus ve taharri ve refi' ve izâleleri ne vech ile olmak lâzım geleceği söyleşilerek ana göre iktizasına bakılmak üzre dünkü gün câmi-i şerifte [Topkapu sarayındaki cami] semâhatlû Şeyhulislâm Efendi ve sâbık ve esbak şüyuh-ul-islâm ve sudûr-ı kirâm ve ders-iâm efendiler dâileri ve erbab-ı şûrâ kulları ve celb olunan Celvetî ve Nakşibendî ve sair bâzı turuk-ı âliyye meşayihi 1) dâileri hazır oldukları halde akd olunan mecliste Şeyhulislâm dâileri feth-i bâb ile meşayih-ı mûmaileyhime hitâben :

Malûmunuzdur ki Hazreti-i Ali Kerremallahü veche taraf-ı

---

1) İçtimâda bulunan şeyhler Beşiktaşda Yahya Efendi türbedarı Nakşibendîyyeden Hafız Efendi, Eyüpda Kâşgarî tekkesi şeyhi Balmumcu Mustafa Efendi, Galata mevlevihanesi şeyhi Kudretullah Efendi, Beşiktaş mevlevihanesi şeyhi Abdülkadir Efendi, Koca Mustafa Paşada Sünbüliyye şeyhi, Merkezefendi şeyhi Ahmed Efendi, Kasımpaşa şeyhi Ali Efendi, Üsküdarda Nasuhî şeyhi Şemseddin Efendi, Hüdaî Mahmud Efendi şeyhi Seyyid Efendi, Bandırmalı zâde Galip Efendi, Zakirbaşı Şikârî zâde Şeyh Ahmed Efendi, Kovacı Şeyhi Emin Efendi.

Hazret-i risâletpenâhiden efdal-i âmâli sual eylediklerinde Fahr-iâlem Sallallâhüteâlâ Aleyhisselam Efendimiz Hazretleri efdal-i âmâl zikr ve tevhid olduğunu beyan ve Hazret-i Aliye kelime-i tevhidi telkin ve talim buyurup bu vech ile zikr-i cehri delâil-i Kur'aniyyeden başka kavl ve fiil-i Hazret-i nebevî ile sâbit ve târik-i cehriyyenin cümlesi Hazret-i Aliye mensup olan târik-i Nâzenin'den mûnşeab olmağla turuk-ı âliyyenin cümlesi hak ve Hacı Bektaş-ı Veli ve gerek sair turukdan güzerân iden Pîrân ve eizze-i kirâm kaddessallah-ü-ervâhahüm cümlesi ehlullâh ve ekâmil-i ümmetten olup anlara kat'iyyen diyeceğimiz yoktur; lâkin turuk-ı âliyyeye sülûk ve intisap idenler usûl ve erkân-ı kadîmesi üzre gidüp, evvelâ şer-i şerife kemâliyle ittbâ iderek feraiz ve vâcibat ve sünen-i seniyyeyi kâmilen edâdan başka fezail-i اعمال âmâl ve mücâhedat ile tebriye-i nefs ve tehzib-i ahlâka sây eylemek lâzımeden ve hattâ şeriatte derece-i kerahatte olan nesne târikatte haram menzilesinde olup bu cihetle bu turuk-ı âliyye havass-ı ümmete mahsus iken bâzı cühelâ Bektaşilik namiyle havâ-i nefsine tebe'an feraizi edâ itmek değil belki maazallâh-ü teâlâ tahlil-i muharremât ve istihfâf-ı ibâdat iderek küfri müeddi fısk ve fücûr ve fezâhate tesaddi itmekte oldukları şâyi ve mütevater olmağla sizler meşayih-ı turuk-ı âliyyeden olduğunuzdan bu hususta sizin malûmat ve mesmûatınız nasıldır ve bu makûlelerin hakkında siz ne dersiniz? deyû ledessual meşayih-i mûmailehten bâzıları o makûleler ile ülfeti olmadığından hallerini hakikati üzre pek bilemediklerini ve bâzıları vakıa Üsküdar taraflarında o misillû münkirât tevatüren işitilmekte olduğunu ifade idüp bâzı ulema dâileri tarafından bunların heyet-i mecmuaları hakkında vâkıa hilâf-ı şer-i şerif herekâta ictisârları meşhud olup lâkin bişahsıhî her birerlerinin üzerine o makûle ekvâl ve ef'al-i şenianın adem-i sübûtı takdirinde umumı hakkında hükm-i şer'i ne vech ile olabilür deyû îrâd ve istifsâr olundukta diğer dâileri tarafından bunların sergürûhlarından puslada muharrer Kıncı ve İstanbul Ağası zâde [Ahmed Efendi] ve hâcegândan Salih Efendinin oruç tutmamak ve namaz kılmamak misillû şenaatlerinden başka neûzübillâh çaryâr hazaratına itâle-i

lisan ittikleri hadd-i tevatürde olmağla bu sûrette vâcibülkatl oldukları beyan olunduğundan mâada Yasinci zâde Efendi dâileri bu makûlelerin siyaseten icrâ-yı cezaları caiz olup ef'al ve ekvâl-i habiseleri bişahsıhî üzerlerine sâbit olmak lâzım değildir dimeleriyle 1) bunun üzerine Üsküdar ve Eyyüp ve sair tarafta olan Bektaşi tekkelerinin kadîmleri terk ile muhdes olanlarının hedmine ve kadîm ve muhdes hangileri idügüne ve kaç senedenberu peyda olmuş olan muhdes itibar olunmak lâzım geleceğine dair sohbet cereyan iderek ve bilmünasebe geçenlerde kablelvak'a Anadolu ve Rumelinin üçer koluna bâzı tenbihat-ı diniyyeyi mutazammin ısdar olunan emr-iâlinin ihrac ittirilen sûreti dahi kıraat olunarak nihayet şimdi vücub-ı katilleri beyan olunan mezbûr Kıncı Üsküdarda ve İstanbul Ağası zâdenin kadılığını Şeyhulislâm Efendi ref' itmiş olmağla ol dahi Tophanede ve Salih Efendinin dahi hâceliği ref' olunarak pişgâh-ı bâb-ı hümâyunlarında alenen tertib-i ceza olunarak akayid-i batılayı itikad ile hemdâl ve hem mudıl olduklarından şer'an cezaları tertip olunduğunu mübeyyin yafta vaz'olunmak ve Kapan veznedarı Aziz ve Harameyn veznedarı Arif, birer mahalle nefy ve iclâ olunup Balcı Yokuşlu zâde Raşid hâdisüssin olarak gürûh-ı mezbûr ile ihtilâtı, hak ve batılı temyize kudreti olmamasından iktiza itmiş olduğundan taraf-ı Şeyhulislâmiden kendüye tevbe verilerek o misillû akaid-i fasideden teberri ittirilmek ve altmış seneden mukaddem olan Bektâşi tekkeleri kadîm itibar olunup ber mantuk-ı pusla muhdes oldukları haber verilen tekkelerin hedmine taraf-ı Şeyhulislâmîden memur tâyin ve Bab-ıâli tarafından dahi Mimar Ağa kulları terfik olunarak cümlesi hedm olunup gerek bunlarda ve gerek kadîm denilenlerin içinde bulunan şeyhleri, derviş namına olanların keyfiyet-i halleri müşarünileyh dâileri tarafından tahkik ve tetkik birle bunlardan dahi şeriaten ve siyaseten icrâ-yı cezâ-yı sezâları lâzım gelenler icra ve Bektaşi olanların cümlesi alelumum mülhid ve revâfız olmayup içlerinde bâzı hüsn-ihâl ashabı dahi mevcut olduğu derkâr idügün-

1) Yâsinci zâde, müzakereyi kafesten dinlemekte olan Sultan Mahmudun tam arzusu gibi söyliyerek göze girmek istemiştir.

den içlerinde bu misillû ehl-i sünnet itikadında ve kendü halinde oldukları tebeyyün idenlerden sarf-ınazar olunup mâada rafız-ıyyül-itikad oldukları tahakkuk idenler şer'an mürted hükmünde olmalariyle anlara dahi telkin-i din olunarak nefyileri iktiza idenler vardıkları mahalde su-i ef'allerini icraya muktedir olamamak içün Kayseriyye ve Birgi gibi makarr-ı ulema olan mahallere nefy ve def' olunmak ve Üsküdarda Hüdayî Mahmud Efendi Kuddise sırrühu tekkesi civarında (gizlice Evliya) türbedarı olup oraya müceddeden türbe yapmak dâiyesinde olan Bektaşi, türbedarlık-ı mezkûrı Bektaşi olmıyan ahar bir kimesneye kasr-ı yed itmek üzre kendüye tenbih olunmak ve mahâllat aralarında bulunan o makûle erbâb-ı su-ihâl olanları araştırup haber vermek üzre mahallât imamlarına tenbih ve tekit eylemesi içün İstanbul Kadısı Efendi dâilerine buyruldı yazılmak ve şimdilik bu taraftakiler bu vechile icra olunup Anadolu ve Rumeli tarafında olan o makûle erbab-ı رفض rafz ve ilhadın dahi inşaallâhü teâlâ bundan böyle sırası geldikte iktizasına bakılmak hususları karargir olmuş ve îdam olunacak mezbûrlar içün vazolunacak yafta müşarünileyh dâileri tarafından tertip ve terkim olunarak salifüzzikr puslalar ile maan manzûr-ı hümâyun-ı şâhâneleri buyrulmak içün arz ve takdim kılınmış olmağla ol vechile icrası muvafık-ı irade-i seniyye-i mülûkâneleri buyrulur ise emr-ü ferman şevketlû, kerâmetlû, mehâbetlû, kudretlû velinîmetim efendim Pâdişâhım Hazretlerinindir 1).

Sadr-ı âzamın bu telhisinin üzerine Padişah direktif vermek suretiyle aşağıdaki mütaleayı yazmıştır:

Benim vezirim

Dünki gün akdolunan meclis-i şûranın kararını mutazammin işbu takririn ve pusulalar ile yafta surett manzur ve malûm-ı hümâyunum olmuştur. Bunca zamandanberu ocağ-ı mülga eşkıyasının günâ gün Devlet-i aliyyemiz hakkında mazarrat ve habasetleri vukua gelmiş ve bu güruh-ı mekruhun halleri mey-

1) Benim, vesikalar arasında bularak naklettiğim bu telhisin hülâsasını *Üss-i Zafer* yazmış ve Cevdet Paşa da oradan nakletmiştir. Her iki eserde de Hatt-ı hümâyun sureti yoktur.

danda dururken hiç bir maslahata merkez-i lâyıkında bakılamadığından umur-i dahiliyyemiz refte refte çığırından çıkup bayağı reayamız bile cesarete gelerek elân gailesi defolunamadı ve frenkler dohi halimizi anladıklarından ne gûna tekâlif-i barideye başladıkları kaziyye-i malûmedendir. Maazallahü tealâ Devlet-i aliyyemizin hali ne dgrece fenaya varmışken mahzâ fazl ve kerem-i Bâri ve asâr-ı şeriat-i Muhammedi ile havane-i makhurenin ne vechile ceza-yi sezalarını bulup ve bulmakta oldukları cümlenin meşhudu olmaktadır; ancak takririnde beyan olundugu üzre Devlet-i aliyyemiz hakkında bu defa zuhura gelen Fezail-i İlâhî ve inâyet-i nâmütenâhiyi bir eyüçe tefekkür ile taraf taraf halen ve istikbalen îzaz-ı din-i mübin ve fakat nâmus-ı şer'i metine dikkat ve kâffe-i hâl ve harekâtımızı tatbik ve tevfika sây ve gayret idelim ki hattâ sahib-i şeriat efendim hoşnut olarak kâffe-i mesalih-i Devlet-i aliyyemizin tevfika mukarenetle ileri gitmesine sebep olsun. Bu tarik-i bektaşiyenin hal ve keyfiyetleri bu dereceye gelmişken maazallahü tealâ halleri üzre bırakılup tathirine bakılmasa gün begün çoğalarak ekser nasi hüsn-i itikatten dalâlete düşürmege sebep olacakları zâhir ve aşikâr olmağla bu makule gûrûh-ı mulâhidenin fark ve temyizi derece-i vücûbe gelmiştır.

Takririnde iş'ar eylediğin üzre şimdilik Derseadetimiz civarında olanların tahkik ve icrasına bakılup bâdehû Rumeli ve Anadolu tarafında olanların tathirine bakılsun. Pusulada muhdes denilen mahaller hedmolunacak ise de içinde muvcut olan şeyh ve müridleri kaçırılmağa gelmez; evvelce kaldırılup bir mahalle koymak ve kadim denilen bektaşi tekkesi ne mıktardır bilinüp fakat tekkelerine dokunulmayarak anların dahi şeyh ve müridleri kaçırılmayarak bir mohalle toplanup her birinin hal ve keyfiyetleri gereği gibi anlaşılmak bâdehû muktezây-ı şer'îsi ne veçhile icap iderse öylece icrasına bakılmak lâzımgelür. Tekkeleri kadim ise içlerinde olanlar ne makule adamlardır bilinemez. Bunların iğva ve ıdlalleri harice sirayet ettiği gibi kendu tariklarında olanlara sirayet itmemesi akla müsteb'ad değildir. Velhasıl efendi daimiz ile bu hususı başkaca iş güc idinüp külliyen bu makule mülâhidenin def' ve ref'ine sâ'y ve gayret idesiz. Pusulada isimleri muharrer olanlârın üçü, zikrolunan mahallere yafta vaz'iyle tertib-i ceza ittirilsün diğer üç neferin birine efendi

dâimiz acımış isede iki neferi nefyolunup raşid kaldığı gibi ilerude tutulacak tedbire mugayır görünür; o dahi bir münasip mahalle nefyolunsun ve merkumnn dahi hakkında söylenilen kelâm az şey değildir: kaldı ki bu husus umur-ı diniyeden olmagla gerek eshab-ı meratipden olsun ve gerek ahad-ı nasdan olsun, cümlesi beraberce tutulup icra olunmak lâzımdır. Ezcümle tarik-i ulemadan vak'a nüvis-i sâbık Şânî zade Ata Efendi, müderrisinden Çagal zade Tahir Bey pek meşhurlarından olmağla, bunların dahi tedipleri lâzimedéndir. Ata Efendiyi Tireye ve Tahir Beği (Hadım) a nefy ve iclalarını 1) işaret eylemek için işbu İrade-i Hümâyunumu efendi daimize ifade ve icra ittiresin ve hususat-ı saire dahi müzakere olunup takririnde beyan olunduğu üzre icra olunsun 2)

Anadolu ve Rumeli taraflarındaki Bektaşi tekkelerinin baba ve müridlerinin ahvalini tahkik için Anadolu tarafına Esbak Cebecibaşı Ali ağa ile ulemadan Çerkeşli Mehmed efendi ve Rumeli tarafına da Sabık Mirahur-ı evvel Ali bey ile yine ulemadan Pirlepeli Ahmed efendi tayin edilmişlerdir 3).

---

1) Cevdet Paşa merhum o zamanı idrâk etmiş zevâttan naklen Şânî zâde Ataullah Efendinin Hekimbaşı Behcet Efendi ile münaferetlerine mebni, Hekimbaşının tesiriyle nefy edildiğini beyan etmiştir. Bu hatt-ı hümâyunda ise bunun bizzat Pâdişâhın emriyle olduğu görülüyorsa da Yeniçeri Ocağının kaldırılmasında ve Eşkinci tâlimi işinde Behcet Efendinin hizmeti olup Hekimbaşı olması münasebetiyle Pâdişâhın yakininda bulunarak bundan bilistifade rakibi Şânî zâdenin nefyine muvaffak olduğu anlaşılır. Şânî zâde zamanının mütefekkirlerinden olup tıp ve riyaziyede mâhir ve hususiyle tıpda kıymetli bir şahsiyet olup Reis-i Etıbba Behcet Efendinin kat kat fevkinde idi, Şânî zade Ortaköyde Ferruh Efendi yalısında toplanan Cemiyyet-i ilmiyye âzasından olup bu cemiyet bu iki zattan başka Kethüda zâde Arif Efendi, meşhur Hoca Fehim Efendi, Melek Paşa zâde Abdülkadir Bey gibi zevattan mürekkep idi; bunlar ilme heveskâr olanları okutmağı ve yetiştirmeği vazife bilen münevver bir zümre idiler. Şair Keçeci zâde İzzet Molla, Behcet Efendinin Hekimbaşı ve Şânî zâdenin vaka-nüvis olmalarına taaccüp ederek (erkân-ı devletin haline bak, bir müverrihi Hekimbaşı ve Başhekimi Vaka-nüvis ettiler) diye alay edermiş (*Cevdet*, c. 12, s. 184) ve (*Lûtfi Tarihi*, c. 1, s. 168).

2) Dolap 2, sandık 16, Hatt-ı hümâyun No. 59.

3) Bu memurların tâyini münasebetiyle Şeyhulislâmın, Şadr-ı âzama tezkiresi sureti:

Mârûz-ı daî-i devlet-i âliyyeleridir ki

Anadolu ve Rumeli câniplerinde olan Bektaşi tekkeleri için bû irade-i

Sadrı âzam muhdes olan tekyelerin yıktırılmıyarak cami, mescit ve medrese olmasını istizan etmiş ve Padişah hem bu Bektaşiler işinin ve hem de diğer işlerin ağır gittiğinden bahs ile Sadr-ı âzama aşağıdaki ağır Hatt-ı hümayunu yazmıştır:

Benim Vezirim

İşbu takririn ve Bektaşiler hususı içün ısdar olunacak evamirin müsveddesi manzur-ı hümâyunum olmuştur. Şöyle böyle denilerek bunun icrası pek gecikti; bir kaç gün zarfında heman müsvedde mucibince evamiri ısdar ittirüp mübaşirlerini ihraç ve îzam ittiresin, çok mevaddın suret-i nizamiyeleri tarafı hümayunumdan istizan olunup yine hali üzre bırakılıyor. Ezcümle şerbethaneleri temhir ittirüp öylece bıraktınız bir şeye başladıktan sonra kararına bakılmak lâzımdır; her ne kadar maslahatların tekessürü varsa da birine nizam verilmeksizin ahar şeye mübaşeret olunduğundan muy-ı zengi gibi biribirine karıştığından bir kat dahi suûbete varıyor. Zecriye maddesi nasıl oldu ? Darphane Nazırı başka söyler; Asakir-i mansura nazırı başka söyler. Her biri hizmet beğendireyim diyerek maslahatı biribirine dolaştırıyorlar. Şimdiye kadar bir şey söylenmediğinden aşırıca gitmeğe başladılar; nihayetinde infial-i şâhânemi mucip olacağını düşünmiyorlarmı? Kimsenin zati mültezem değildir, doğrudan doğru hizmet itmeğe baksunlar. Saib Efendinin uhdesinde çok memuriyet olduğundan bu kadar şeyi toplayup pürüzsüzce görmek mümkün değildir, sonra şöyle oldu, böyle oldu lâkırdılarını dinlemem, heman şimdiden bu zecriyenin müstakil bir adamın uhdesine ihalesiyle tanzim ve icraya bakılsun 1).

Şeyh-ul-islam kadı zadenin Bektaşi işini gevşek tutması, Pâdişahın da ifrat derecede geceli gündüzlü durmadan bu işleri takib eylemesi Sadrazaını sıkıyordu, nihayet Selim paşa, takdim ettiği bir telhis ile Sadr-ı âzam tarafından olmıyarak bizzat

---

âliyye-i hazret-i zıllullâhi Anadolu tarikine Ser bevvâbiyn-i dergâh-ı âli Cebecibaşı esbak Ali Ağa kulları ve mâiyyetine müderrisinden Çerkeşli Mehmed Efendi daîleri ve Rumeli cânibine dahi kezalik Mirahur-ı evvel-i sabık Ali Beyefendi ve mâiyyetine müderrisinden Pirlepeli Ahmed Efendi daîleri müvella tâyin buyrulmuş olmağla memuriyetlerini havi iktiza iden ferman-ı âlileri mercûdur. الامرلمن له الامر. تحريراً فى السابع والعشرين من ذى الحجة الشريفه لسنة احدى و اربعين ومائتين والف (Dolap 2, sandık 61).

1) Dolap 2, sandık 61. Hatt-ı hümâyun No. 57.

Pâdişah tarafından Şeyhulislâmı harekete getirmek için bir hatt-ı hümayun gönderilmesini ve bunda İstanbul ve Üsküdarda olan bektaşilerin diğer tarikct şeyhleri Ders-iarn hocalar ve şer-i memurlar vasıtasîle mahalle imamları vesair garazsız kimseler tarafından gereği gibi tahkik edilmesini ve bu işe şeyhulislâmın bizzat bakmasının emir buyrulmasını istirham etmiş 1) ve Pâdişah da beyaz üzerine bir hatt-ı hümayunla şeyhulislâmı harekete getirmek istemiştir.

Benim Vezirim

Bu defaki fesadın menşei Bektaşiler olmak hasebiyle gerek İstanbul ve gerek Üsküdar vesair mahallerde olan Bektaşilerin meşayih-i tarik ve ders-iam hocaları ve memur-ı şer'i vasıtasiyle mahallat imamları taraflarından ve sair bî gaarz erbab-ı vukufdan gereği gibi taharri ve tahkikiyle yegân yegân ahval ve keyfiyetleri gadr ve himayeden ârî veçhile harice çıkarılarak ve haklarında ne veçhile ahkâm-ı şer'iyye terettüp ederse öylece icra olunmak ve bu hususda bây-ü-geda müsavi olmakla her hangi sınıfdan olursa olsun seyyan üzre tutulmak lâzimeden olduğundan şu Bektaşı fesadı maddesinin ehl-i sünnet arasındnn külliyyen tathirine efendi Daimiz bizzat nasb-ı nefs itmek üzre işbu hatt-ı hümâyunumuzu müşarünileyh Daimize irâe ve bu Bektaşilik mefasidinin ümmet-i Muhammed arasından kaldırılmasına bilittifak gayret ve ihtimam eyliyesiz 2).

Sultan Mahmud tam bir temizlik yapmak istiyordu; gerek Üçüncü Selim zamanında ve gerek Alemdar paşa vak'asındaki işleri de unutmayor veya bilvasıta bunları öğreniyor ve daimî surette Sadr-ı âzaını îkaz ediyordu bu hususa dair Sadr-ı âzamın gönderdiği bir Hatt-ı hümâyunda şunları yazmıştı:

İşbu takririn manzur ve meali malûm-ı hûmâyunum olmuş-

---

1) Sandık 40 Hatt-ı hümâyun numarası 61

2) Sandık 61 Hatt-ıhümayun numarası 24 Bu hatt-ıhümâyunun bir sureti *Lütfi Tarihi*'nde de (c. 1, s. 17) vardır. Padişah ifrata gittiğinden, gerek Şeyhulislâm ve gerek Sadr-ıazaın bu husustaki mes'uliyetten kaçmak istemişler ve işi birbirlerine yükletmeğe başlamışlardır. Lütfi Efendi, fukara-yı bektaşiye hakkındaki şiddete Şeyhulislâmın deruni reyi olmadığını (s. 169) ve Selim Paşanın da tarikat-i bektaşiye ikrar bendelerinden olduğundan yükü şeyhulislâma yükletmek istediğini (s. 171) yazıyor.

tur. Ben sana söyler iken rüzgârın şiddeti olduğundan camların vurmasından işidememişsin, Söylediğim Şeyh, takririnde işar eylediğin Dülger zade tekkesi şeyhi [Beşiktaşta] tariki Nakşibendiyyeden Hakkı Efendidir. Bunun Levend çiftliği muhterik olduğu tarihte ittiği fezahati, Gözli'de yüzbaşı Beşiktaşlı Mehmed bey alâ bilirmiş. İptida andan usul ile sual olunsun. Kaldı ki Humbarahanede Tulumbacı neferatından Rendeci Ahmed iki olduğundan kangisi olduğunda şüphe vaki olmuş. Tahtakale takımından ve yirmi yedi bölük yoldaşlarından Rendeci Ahmed Bayraktar demekle maruf imiş. Vakadan sonra ocağ-ı mezkûreye tulumbacı yazılmış. Sen dahi iyüce tahkik idüp bâdehû cünhasına göre iktiza iden tedibi icra idesin 1).

***

Hulâsa ettiğimiz bu Bektaşilerin nefileri meselesinde gerek Devlet ricali ve ulema ve gerek halk arasından bir hayli adamın istirkap, husumet ve serbest fikirliliğin kurbanı olarak nefy ve hatta katledildiklerinde şüphe yoktur.

---

1) Dolap 2, sandık 61 Hatt-ıhümayun numarası 22

YENİÇERİ OCAĞININ İHYASI İÇİN ÇALIŞANLARIN TEVKİFLERİ

Yeniçeri ocağı kalkınakla beraber beşyüz seneye yakın bir zamandanberi devam eden, Anadolu ve Rumeliye kadar yayılan ve kökleşen Yeniçerilik yaşamakta idi. İstanbulda el altından Yeniçerilik gayreti güdülüp ocağın ihyası için çalışıldığı gibi taşralara نفی nefi edilen ocak ağaları, Çorbacılar ve ustalar da gittikleri yerlerde boş durmayorlardı; Pâdişâh uynnık davranıyor ve takip ediyordu. Bu işte en kestirme yolun, ocaktan taşraya sürgün edilen sekseni mütecaviz ileri gelen ocaklının idam edilmeleri olduğu kararlaştırıldı. Buna da sebep ocağa mensup bazı şahısların Tırnova taraflarına yazdıkları mektubun tutulması idi 1).

Bundanbaşka bir kısım yeniçeriler suret-i haktan görünerek (asakir-i mansure-i muhammediyye) arasına girmişler ve orada da için için çalışmağa başlamışlardı. Asakir-i mansureyi bir ihtilâle teşvik idüp ayaklandırdıktan sonra ocağı ihya idecеklerdi. Asakir-i mansure arasına asker kaydedilirken tahkikat yapılmamıştı. Bundan başka yukarıda söylediğimiz gibi taşradaki ocaklılar da faaliyete getirilmek istenmişti; bu mektuplardan bazıları Çirmen mutasarrıfı Esad Muhlis Paşanın eline geçmiş ve keyfiyeti İstanbula bildirdiğinden Hükûmeti telaş almıştı. Esad Paşanın tahriratından bahsi'le sadr-ı âzamın bu hususa dair takririnde şöle denilmektedir:

"Manzur-ı hümayun-ı mülûkâneleri buyurulduğu üzre geçenlerde Çirmen Mutasarrıfı Esad Paşa kullarının varid olan tahriratından Derseadette ocağ-ı sabık mensubatından bazı havenenin Rumelide bazı mahallere tahrik ve ifsadı müştemil yazdıkları mektupları götürüp Tırnava kazasında ahz ve girift olunarak müşarünileyh kulları tarafından Derseadete gönderilen sâi Hacı Ahmedin hin-i istintakında vaki olan takririnde Edirnede bazı eşhasın mefsedetleri ve muahharan memuren Belgrada gitmiş olan Topçu Çorbacısı

1) *Lûtfi Tarihi* c. 1, s. 172

Alinin fesat başı olduğu keyfiyatı tebeyyün ve tahakkuk iderek Hâkipây-ı Hümayun-ı Şâhânelerinden bilistizan eşhas-ı mezbure bâ evamir-i aliyye müşarünileyh bendeleri marifetiyle Edirneden birer mahalle nefy ve iclâ ve merkum Ali dahi keenne Vidin muhafızı kulları istemiş olmak suretiyle evvel-iemirde Belgraddan Vidine gönderilmek üzre Belgrad muhafız-ı sabıkı Abdürrahim Paşa kullarına başka ve merkumun Vidine vusulünde muhkem hapis ve istintak ile takririni kaleme aldırup irsal eylemesi içün Vidin muhafızı kullarına başka tenbihnameler bâ's ve isra olunarak Biavnihi Taalâ eşhas-ı mezburenin fesatları iptal olunmuş ise de işbu mektup kaziyyesi bu tarafta ucu bulunan lüleci Bektaş ve sair padaşlarının kurdukları fesadın tetimmesinden olduğu bilinmek hasebiyle bu veçhile yeni baştan îkaz-ı fesada cesaret maddesi yalnız haber alınan eşhasın işi olmayup bu habasette behemehal ocak-ı sabık takımından çorbacı ve usta bozuntularının medhalleri olmak şüphesi bir türlü zihn-i âcizanemden çıkmadığından şu maddenin temeli bulunup kökünden taharri olunmak üzre daima taharri ve tecessüse nasb-ı nefs ile bir tarafdan merkum sâi Hacı Ahmedin haber virdiği ve bir taraftan mazanna-i sui hal olanlar hapse kaldırılup binnefs marifet-i çakeranemle sual ve istintak olunmakta olduğundan geçende hapse ilka olunup mahpeste çakı ile kenduyi cerh ve katletmiş olan yirmi üçün ustalığından mahrec Mustafa Hüseyin, hapis ve istintakında bu fesadın ne veçhile kurulduğu mukaddem Boluya nefyolunmuş olan çörekçiler kethüdasının malûmu olduğunu takrir eylediğinden kethüday-i merkum dahi Boludan getirtilüp iptida biraz tehdit ile istintak olundukta tamamca söylemeyüp sonradan kenduye emniyet virilerek söylettirildikte asıl fesat başı, tulumbacı başı-i sabık olup esna-yı vak'ada silahşorluk verilen çorbacılar dahi bu fesada dahil ve müttefik olduklarını alettafsil takrir ve ifade eylediğinden tulumbaci-i merkum hanesinden getirdilüp hapse ilka ile ledessüal külliyen inkâr idüp hattâ silâhşoran-ı merkumeden hiç biri benim konağıma gelmedi deyu ketmetmiş ve fakat çörekçiler kethüdasının başka maslahat içün geldiğini ikrar eylemiş ise de kendunin bir hizmetkârı buldırı-

lup andan sual olundukta filvâki silâhşoran-ı merkumun 1) tulumbacı başı-i sabıkın konağına geldiklerini ol dahi ifade iderek kethüda-i merkumun takririni teyid itmiş..... bu gibilerin katilleri ve bunlardan başka elyevm Dersaadette olan sabık Yeniçeri ağaları ve Zağarcı ve Seksoncu başının her ne kadar bu fesatda medhalleri yoğise de bunların cümlesinin Dersaadette bulunması münasip görülmeyüp Serasker Kapusunda Tomruk ağası olan sabık Sekbanbaşının dahi def'i lâzimeden olduğundan birer mahalle nefiyleri.

Bu takrir üzerine Pâdişah şu Hatt-ı hümâyunu yazmıştır:

İşbu takririn ve pusla ile kethüda-i merkumun kaleme aldırılan takriri manzur ve malûm-ı hümâyunum olmuştur. Canâb-ı hak bu makule menba-ı fesad ve itikad-ı batılada olanları makhur eyliye. Bunların mütecasir oldukları mefasidi hiç bir millet etmez ve bu makule habislerin müslümanlığında bile şüphe vardır. Artık bundan sonra hiç birinden emniyet caiz değildir. Tipkı takririnde beyan eylediğin üzre iktizasına göre icralarına mübaderet eyliyesin. حسبنا الله ونعم الوكيل *Hasb-ün Allâh venîmel vekil 2).*

İşte bu suretle ocağı ihya için İstanbuldaki hazırlık ile taşralarda da faaliyette bulunmak üzre alınmakta olan tertibat Esat Paşa tarafından yakalanıp İstanbula gönderilen Hacı Ahmedin istintakı neticesinde meydana çıkmış olduğundan meclisler akdiyle meselenin iyice meydana çıkarılması için tahkikata başlanmıştır. İptida Sadr-ı âzam, Şeyhulislâm mazulleri Kadıaskerler, Nakib-ül eşraf ve ağa Hüseyin Paşa ile İzzet Mehmed Paşalar Asakir-i Mansure Nazırı hazır oldukları halde Şeyhulislâmın konağında bir toplantı yapılmış ve Asakir-î mansure içine girmiş olan mülga ocak mensuplarının bir fesad çıkaracakları tahakkuk etmesine mebni meclis akdîyle vakit geçirilmiyerek işin cezrî surette ve süratle halline karar verilmiştir.

Buna göre Üsküdardaki Asakir-i Mansure içine girenlerden dörtyüz kişinin Sakız Adasına ve dörtyüzün Midilliye ve mü-

---

1) Silâhşoran denilen şahıslar, Ocak zabitlerinden olup Ocağın ilgasından sonra Çorbacılarla diğer bazılarına silâhşorluk rütbesi verilmiş ve bu surrtle gönülleri alınmak istenmişti.

2) Dolap 2, sandık 61, Hatt-ı hümâyun numarası 23.

tebakisinin Boğaza ve Bozcaadaya gönderilmeleri ve vaka esnasında kendilerine silâhşorluk verilen sabık Çorbacılardan taşralı olanların Mirahur ağa vasıtasiyle sevkleri ve bundan başka elde olan Lüleci Bektaşi ve sair ayakdaşları olan mahpusların idamları, Asakir-i mansure içinde iyice temizlik yapılması ve bunu müteakip Topçu, Arabacı, Humbaracı ve Lağımcı ocaklarındaki eşhasın da yolıyla ayıklanması Çorbacıların isterlerse evlâd ve ıyâlleriyle isterlerse İstanbulda sükûn tekarrür edinceye kadar yalnız olarak memleketlerine gönderilmeleri İstanbuldaki tulumbacılar için de - vak'ada medhalleri olmamakla beraber - bir çare düşünülmesi tekarrür etmiştir.

Meclisin bu kararını okuyan Pâdişâh, Sadr-ı âzamın hülâsasını şimdi arzettiğim telhisi üzerine aşağıdaki hatt-ı hümâyunu yazmıştır :

Benim Vezirim,

Geçen gün Efendi dâimizin [yani Şeyh-ulislâmın] Sahilhanesinde akd olunan mecliste bilmüzakere arz ve takdim eylediğin işbu takririnle kayd mahrec-i defter ve puslaı mezkûre manzur ve malûm-ı hümâyunum olmuştur. Mahut takımların beyinlerinde kurdukları fesad lillahülhamd uc vermiş olduğundan tiz elden önü kestirilmek esbabına teşebbüs olunmuş ise de doğrusu bu hususta gerek asâkir-i mansûre Nazırı Saib Efendinin ve gerek Baş Binbaşı Osman Ağanın dahi gafilâne davranmaları dahi kendülerine mûcib-i töhmet ve kabahattir; egerçi mukaddemâ tiz elden asker yazılması içün pek de arayup sormağa vakit olmadığından icrasında tâcil olunmak lâzım gelmiş ise de Taşradan neferat geldikçe bu tarafta mukaddem yazılmış olan neferatın halleri bilindikçe bir taraftan tard ve temizlenmesi muktazi iken hiç mühim idinmediler ve bu makûle neferat-ı kesirenin içine kendulerinden mi olur ne vechile olur ise bir kaç adam koymak ve bunların dahi birbirlerinden haberleri olmamak pek gözedecek şeydir. Osman Ağanın tavr ve hareketinden anladığım hemen neferata unf ile muamele ile tebrid idiyor; gerçi zabitânın, zir-i hükmünde olan neferata pek de rikkatle muamelesi yüze çıkup şımarmalarını mûcip olur ise de cüz'î şey içün de aşurı sertlik göstermek de tenfir-i kuluplarını mûciptir. Mumaileyh Saib Efendiyi getirüp işbu irade-i şâhanemi kendüye irâe ve müekkid tenbih iderek bundan sonra gözünü açup eyüce dik-

kat ve ihtimam eylesün....

Pâdişâh aynı hatt-ı hümâyunda bundan sonra sair Ocakların ve Bostancıların da ayıklanmalarını emr ile, Baş muhasebe kâtipleri arasında bu makûle Yeniçeri ve Bektaşilik taraftarlarının bulunduklarını beyan etmektedir 1).

Sadr-ı âzam Selim Mehmed Paşa Pâdişâhın bu ihtar ve mütaleası üzerine takdim ettiği telhiste asâkir-i mansûrenin içine girmiş olan Ocaklıların temizlenmesi elzem iken bunun yapılmıyarak hata edilmiş olduğunu ve bu defa evvelkinden daha basiretli hareket edileceğini ve taşraya gönderilecek olanların sevklerine başlanup diğerlerinin de gönderileceklerini beyan ettikten sonra İstanbulda elde edilüp sürgün olacaklar hakkında da şöyle demektedir ;

"... İçlerinden marufları, Kasım'dan 2) sual olunmakta olup Tahtakalede olan sakallı Bektaşi bir Lüleci dün buldurulup merkum Kasım ile rûberû söyleştirildikte bir azını ıkrar ve bir azını inkâr eylediğinden tazyik ettirilmekte idüği ve Hüseyin Paşa ile İzzet Paşa kulları bugün Üsküdarda Mavili takıma 3) talim ittirecek olup çaker-i kemîneleri dahi İstanbulun bir kat daha tathiri icabına mebni İsmail ağa kullariyle 4) Mühürdar-ı çakeriyi Tahtakale tarafına ve İç Çuhadar-ı çakerî ile Tomruk ağası bendelerini dahi Unkapanı semtine tayin birle eşhas makulelerinin toplanmasına ikdam ederek onar, onbeşer toplandıkca heman kayıklara vaz ve Anadolu tarafına def olunmaları tedbirini icra etmekte olduğum ve asker içinden tathiri lâzım gelenlerin tedbirini dahi Hacı Saib efendi kullariyle müzakere

---

1) Dolap 2, sandık 68, Hatt-ı hümâyun numarası 47; *Lûtfi Tarihi* (c. 1 s. 171) bektaşiler hakkında gelen bir hatt-ı hümâyunda baş muhasebedeki kâtipler arasında da bunlardan bulunduğunu duyduğu ve temizlenmesi yazılmıştır.

2) Kasım Ahıshalı olup Üsküdardaki asakir-i mansurenin kırmızılı kısmındandı.

3) Asakir-i mansurenin Üsküdardaki taburları kırmızılı ve mavili diye iki kısımdı.

4) Bu İsmail Ağanın, Yeniçeri ocağı ağalarından olup eskiden beri Sultan Mahmudun ocak hakkındaki ıslahat fikrinin tarafdarı olan zat olması muhtemeldir.

olunmakta olmağla bu hususlara dair mutalea-i çakeranemin Hâkipây-ı hümâyun-ı şahânelerine ifade ve istizanı zımnında bimennihi-tealâ yarın akşam ve yahut Cumartesi günü Hâkipây-ı kimyasây-ı cihanbâiylerine ruhsûde-i ubûdiyet olmaklığıma ruhsat-ı şâhâneleri erzan buyrulur ise emr-ü ferman şevketlû, kerâmetlû, mehâbetlû, kudretlû Velinimetim efendim Pâdişâhım hazretlerinindir.

Bu telhisin üzerine Pâdişâh şunları yazup göndermiştir:

Benim Vezirim,

İşbu takririn manzur-ı hümâyunum olmuştur. Bu askerin (Asakir-i Mansurenin) tertip ve nizamı pek az vakitte olmağla daima dikkat ve basiret üzre bulunmak lâzimdır. Bu madde cesim şey olmağla elde olanları (yani yakalanan Yeniçerileri) tiz berü îdam itmeyüp gereği gibi söyledüp kimlerin medhalleri olduğunu zâhire çıkarmak ve bâdehû iktiza eden siyaset ve tediplerine bakılmalıdır. Devlet-i aliyyemizin sahibi büyüktür ve bu tertip ve nizamdan murad mahzâ din ve devletimize hizmet etmek kaziyyesinden ibaret olduğundan muhalefette olanlar inşaallâh seyf-i şeriate uğrarlar. Bimennihi-taâlâ yarın akşam Çırağan mabeyn-i hümâyunuma gelesin. Bu hususlara dair mutalâan ne ise ifade edersin 1).

Asâkir-i mansûre arasına girüp tahrikâtta bulunarak fesat çıkarmak istiyenlerin toplanmasına başlanmıştı. Bunlardan yedi nefer idama mahkûm olmuş ve askerden olmıyan iki kişi hakkında da yine idam kararı verilmiştir. Bu ihtilâl teşebbüsünü iptida Top ustasına haber veren topçu neferi Hasan ile Mavili kısımdan sağdan üçüncü yüzbaşının beşinci onbaşısı Kastamonulu Mehmed idi. Bunlar vak'ayı anlatırlarken Sadr-ı âzam kendilerinin idam edilmiyeceklerine dair yemin ile teminat vermiş ve filhakika bunlar yalnız sürgün edilmekle kurtulmuşlardır 2).

İstanbulda tertip edilen irticâ hareketinde alâkası olanların tahkikatını bizzat Sadr-ı âzam yapmıştır.

---

1) Dolap 2, sandık 61, Hatt-ı hümâyun numarası 62.
2) Dolap 2, sandık 61, Hatt-ı hümâyun numarası 30.

OCAĞIN İHYÂSINA ÇALIŞANLARIN İFADELERİ

Ocağı tekrar faaliyete getirmek isteyenlerin ifadeleri alınarak isimleriyle ifadelerinin hulâsaları Pâdişâha takdim edilmiş ve mutaleaları istenmişti. Pâdişâh istintak defterinin üzerine:

"İşbu defterin bir aynı taraf-ı hümâyunuma arz olunsun" diye yazarak bunları iade etmiştir. Bu defterdeki isimlerle verdikleri ifadenin hulâsalarını aynen nakledivorum:

Üsküdarda olan Asakir-i mansûrenin kırmızılısında an-asıl Ahısbalı olan nefer Kasımın ifadesinden hülâsa:

Buna zirde [muharrer] Lüleci Ahmedin çırağı kel Ahmed gelüp gidermiş ve yüz kadar bektaşi vardır ve Lüleci-i merkumdan ötürü bir sakallı bektaşi var; Anın eli altında üçyüz kırk kişi vardır; Anlar bize kapuları açacaktır dermiş; Bâdehû Lüleci Ahmed-i merkum zirde beyan olunduğu üzre Üsküdara geçüp Kel Ahmed ile Kasımı çağırup zirde muharrer Şeyhten almış olduğu remil kâğıdına göre Perşenbe günü güzel olacak deyüp Kasım dahi ne vech ile olabilür, yine Sancağı şerifi ihraç ederler, halk Sancağı şerife cem olur. Biz açıkta kalırız, bizi kırarlar dedikte mezbur Lüleci Ahmed, Hâşâ-sümme hâşâ sancağı şerife seb etmiş ve Kel Ahmed ile Kasım burada asker hazırdır, lâkin içerde elimiz yok ve Serasker kapusunda on top var dediklerinde Lüleci, ben on eğser yaptırdım bir adam bulurum, eline bir keser veririm, topları çivilettiririm demiş. Bunlar dahi ferdası beruye geçip Lüleci, merkumlara Tahtakalede kebap yedirmiş. Anlar dahi tarafkirlerini sual ettikte isterseniz şimdi gidip getireyim demiş. Kel Ahmed ve Kasım Tophaneye ve Kasımpaşaya adam göndeririz demişler. Ol mahalde meşveret iderek talimde Perşenbe saat dört buçukta iken zabitlerimizi bâdel-îdam kalkup büyük iskeleye inüp Tophaneye geçeriz, eğer Tophaneye koymazlarsa Bahçekapusuna gideriz; Lüleci-i merkum peyda

etmiş olduğu adamlar ile kapuyu kırıp açacaktır. Girüp eski sarayı [Serasker kapısı =Üniversite binası] kuşadırız ve ihrak ederiz; Yeniçeri ocağını uyandırırız dediklerini ve Beylerbeğili altıncı yüzbaşıda nefer olan Salih nâm kimse, bu fesadda baş olan kimesnenin basına bir lâhurî şal sararım ve beline dört yüz kuruşluk bir kılınç kuşatırım deyu vaid eylediğini merkumKasım ıkrar ve itiraf eder. Tertib-i cezası.

Lüleci Bektaşi Derviş Ahmedin hanesi Aksarayda kulluğun karşısında sokağın içinde ve kendisi yetmiş beşin yoldaşı ve zirde muharrer Şeyhin müridi imiş.

Asıl mûkız-i fitne zirde mastur Şeyh ile bu Lüleci olup şöyle ki bu Lüleci bir taraftan kendisi gezip ifsad ve bir taraftan şakirdi Kel Ahmedi musallat idüp sancağı şerif Saray-ı hümayunda mansûp iken Şeyh-ı merkum Lüleciye demiş ki mah-ı Muharrem yirmi yedisinde bir şey olacak. ne olacak deyu sualinde, görürsün demiş. Sonra harik-i kebir vukuunda [Hocapaşa yangını] Lüleci, Şeyhi görüp olacak şey yangına tebdil oldu demiş. Şeyh dahi sonunu görürsün diyerek mah-ı saferin on yedisinde eli teberli on iki bin bektaşi kıbleden gelecek, Üsküdara andan Lahim meydanına ve andan çarşu ile yukarı gidecekler içlerinde Muhammed Ali namında birisi adalet sürecek demiş. Bâdehû Lüleci yine Şeyhe rast gelip o maslahat dahi olmadı dedikte Şeyh dahi cevabında- sonuna bak, mah-ı Rebiyulevvelin on yedinci Perşenbe günü bir fetret var diyüp Lülecinin eline remil yazılmış bir kâğıd verüp eğer Perşenbe günü olmazsa ayın yirmi beşinde olur, bir tekbir ile bu asker bozulur demiş. Andan Lüleci Üsküdara geçmiş, şakirdi olup Üsküdardaki askerde nefer yazılmış olan Kel Ahmedi bulmuş ve remilde şöyle bir şey var deyüp Kel Ahmedi irsâl ile Kasımı çağırup kahvehanede bahçe içine celp ile madde-i fesadı haber vermiş ve Kasım dahi işte bu kahve içinde olanlar bizdendir; Perşenbe günü ayaklanacağız, içlerimizde baş olacak adama mahud Salih olvech ile vaid idüp Perşenbe günü saat dört buçukta iken talimde zabitlerimizi ihlâk ve iskeleye inüp bir top endahtiyle tarafkirlerimize ilân ederiz ve Boğazdaki neferatta ve Top-

hanede yeni yazılan efradda benim hemeşehrilerim vardır. Ayaklanup Tophaneye ve andan İslambula geçeriz, eski sarayı ihrak ve topları çiviledüp nişan tahtalarını ihrac ederiz deyu kavl eyleyüp andan Lüleci-i merkum İslambula geçtikte zirde mastur Memiş bayraktara keyfiyeti ledel-ifade parmak ısırup mahzuziyetinden sonra kani ol günü görebilir miyim- Odabaşılıkta arzum var, tiz elden iki, üç yüz adam bulup meydana çıkarım demiş. Ertesi gün Kasım beriye geçip Tahtakalede Lüleci, merkum Kasıma, kebap yedirmiş ve işte Memiş bayraktar bu adamdır, ha dediği vakit iki, üçyüz adam bulacak. Kapıları zapt ve uzun çarşıyı tahrike müteahhit olarak orada kavl ve karardan sonra bu niyete fatiha okumuş olduklarını lisanen takrir ve itiraf eder. Tertip-i cezası.

Lâlelide Kızlar ağası hamamı civarında Hacı Bekirin hanesinde kira ile sakin an'asıl Siverekli ve zirde mastûr Şeyh Mehmed Efendinin müridi bektaş-i müteseyyid kürt Mehmed Efendinin tahkikat hulâsası:

Cifir ve remil ile igvâ-i nâsa mecbul olup mezbûr Lüleci Ahmed ile bilmülâkat dimiş ki asâker-i mansûre temel tutmaz. Tekbir ile yapıldı, tekbir ile bozulur. Bu ayın içinde olmazsa gelecek ayda olur, anda dahi olmazsa dahi gelecekte olur, elbette dikiş tutmaz ve içinde Mehmed namında bir er yaradılur deyû söylediğini Lüleci Ahmed ifade etmekle bu dahi istintak olundukta mezbûr Lüleci Ahmed bunun yanına varup gel ism-i celâl çekelim, dahi yedi nefer kimesne bulurum, sizin hanenizde çekeriz demiş. Bu dahi niçün çekelim dedikte bu kadar halk îdam ve eb'ad olunuyor; Bektaşilik ve Yeniçerilik söndü, anları uyandırmak lâzım, çekelim dedikte bu dahi ben sizin ile beraber olup önünüze düşerdim lâkin havf ediyorum; sonra beni açıkta bırakırsınız amma bir tekbir ile yapıldı bir tekbir ile bozuluyor dedim deyû kendû dahi lisanen ikrar ve itiraf ider. Tertib-i cezası.

Sultan Bayezidde kâğıt mührecilerinden ve altmış üç solaklarından uzun boylu sarı sakallı odabaşılıktan mahreç Hüseyinin ifadesi:

Bâlâda mastûr Lüleci Ahmed buna dahi varup mevadd-ı fesad-ı musammeyi ledelinha kanı ol gün görebilür miyim? deyû ızlıar-ı mahzuziyet ve memnuniyet eyleyüp Yeniçeri hakkında söz söyliyenlerden ahz-ı sâr ve intikam iderim deyû birlikte olacağını ve kazanları bir kere çekilür görürmiyim diyerek ulûfeyi ol vakit ahz ideriz dediğini merkum Lüleci ifade ve beyan eyledikte mezbûr Hüseyin Ağa dahi ledel-istintak kazanları çekilür görür miyim, ulûfeyi ol zaman aluruz deyû söylediğini kendûsi dahi ikrar ve itiraf ider. Tertib-i cezası.

Yetmiş beşin odabaşısı ve Tahtakalede kahvesi olan Memiş Bayrakdarın ifadesinin hulâsası:

Bunun zirinde mestûr Lâleli Şeyhi, bu Memiş Bayrakdarın kahvesine gelüp Şeyh-i merkum esma çeker adam olduğunu ve perşenbe günü şöyle bir fetret olacak dediğini Şeyh-i merkum Memiş Bayrakdara ifade eyleyüp Memiş Bayrakdar dahi efendi ne vakit olacak? deyû sual eyledikte beş, on günden sonra görürsün deyû söylediğini merkum Memiş Bayraktar takrir eyleyüp bu maddeyi işbu defterin sahife-i yesârında ismi mastûr olan Şekerci Salih ahz ve girift olunmazdan iki saat mukaddem, merkum Şekirci Salihe söyledim. Vallahi yine çoluk çocuk ayakta kalacak diye ağladı, gayrı kimesneye söylemedim. Lüleci Ahmed mahût şuna, buna söylemiş ise de ben kimin canını ateşe yakayım deyû Memiş Bayrakdar lisanen takrir ider. Tertib-i cezası.

Hacı Mehmed Efendinin oğlu Bektaşi şeyhi Mehmed Efendi ki Lâlelide perşembe şeyhi olup ve Üsküdarda salı şeyhi imiş. Hanesi Koskada boyacının karşısında bakkalın üstünde imiş; ifadesinin hulâsası.

Tarik-i mekr-ü-fesatta mücid ve iptida bu olup Bektaşiyandan Muhammed Âl-i Resul zuhûr idecek an karib âleme nizâm verecek. Tarik-i Bektaşiyeyi ve Yeniçeriyi uyandıracak deyû söylediğini müridi bâlâda muharrer Kürt Mehmed Efendi bilmüvacehe takrir eylediğinden gayrı bâlâda mufassalan mastûr olduğu üzre on iki bin Bektaşi geleceğini ve remil kâğıdı hususunu Lüleci Ahmed-i merkum

takrir eyleyüp Memiş Bayrakdarın kahvesine gelüp mâh-ı rebiulevvelin on yedisinde perşenbe günü fetret zuhûr ideceğini söyledikte Memiş Bayrakdar hakikat-i keyfiyeti ledessûal beş on günden sonra duyarsın dediğini muvaceheten Memiş Bayrakdar dahi takrir eyledikte Şeyh-i merkum cevabında ben Galatadan cerrahtan gelür iken Yelkenciler kethüdası Hacı Emine tesadüf ittim; beni Memiş Bayrakdarın kahvesine götürdü, Lüleci Derviş Ahmed zirde muharrer Yağcı Salih Ağanın hanesinde imiş, çoluk çocuğunu Boğazdan getürmeğe gitmiş, zira peşenbe günü fetret var imiş ve bu Hacı Emin, Memiş Bayrakdar ile söyleşürler iken işittim deyû takrir ider. Mahpusta zehir tenavül itmekle ağzı ve boğazı şişüp ne gûne zehir yediği kendûden sual olundukta Süleymanî [sülyen] yedim deyû cevap verip bâdehû ol zehirden vefat itmiştir.

Sultan Bayezidli Yağcı Salih odabaşı. Kendi yetmiş beşin yoldaşı. Hanesi Cellâtçemesitde imiş.

Oğlu Boğazda asâkir-i mansûre sol kol mülâzimi olup ıyali dahi Boğazda bir mahalde müsaferette imiş. İşbu Salih balık alup bu tarafta hanesine gelür iken mahût Lüleci Ahmed rast gelüp bunun hanesinde kimesne olmadığından balıkları Lüleci Ahmed alup bâdettabh getürüp beraber ekl itmişler. Lüleci Ahmed buna dahi madde-i fesadı bildirdikte merkum Salih cevabında hezeyan söylemiş, öyle şey olmaz demiş. Lüleci Ahmed dahi sen çocukları hanene getür demiş. Ferdası esnâ-ı rahda Lüleciye rast gelüp bana vesvese verdin evlât ve ıyali eve götürmeğe gidiyorum demiş ve gidüp oğlunu validesi hastadır deyû götürmüş olduğunu kendüsü merkum Salih ve Lüleci dahi bir veçhile takrir itmişler ise de merkum Salih nezd-i çâkeriye geldiği gibi ben Pâdişâh dostuyum, böyle lekeyi kabul itmem deyû cevap idüp vâkıa bir hafta kadar mahpusta tevkif ve etrafiyle tahkik olundukta mukaddem Ocak-ı sâbıkta odabaşı olduğu vakit dahi ehl-i ırz bir adam olduğu ve bu maddede hiç sûn'ı ve medhali olmayup çoluk, çocuğunu hanesine götürmesi mücerret Lüleci Ahmedin lâkırdısından havfe mebni idügi tebeyyün itmiş ve hattâ henüz kendüsi hapse

kaldırılmaksızın Lüleci Ahmedin dükkânını ve şahsını bu haber vermiş ve filhakika sûn-ı olmadığı tebeyyün etmiş olmağla merkum Salihin tahliye-i sebili.

Beylerbeğli Salih. Sağdan altıncı yüzbaşıda nefer. ifadesi :

Şalım yoktur, babamdan kalmış bir eski kılınç var; lâkin veririm demedim. Ancak Topuz Ağanın takımında beşinci yüzbaşıda an'asıl kal'a yamaklarından otuz kişi var idi; henüz esvaplarını giymeksizin eski sarayda kendü esvaplariyle otururlar iken hafi lâzca birbirleriyle mukavele itmişler. Bâdehû esvaplarını giydiklerinde kal'alere gitmişler; sonra yine Eskisaraya geldiklerinde kal'a yamakları mecmuuna keşf-i râz itmişler. Üsküdara mürûrlarında cümle neferata dahi açılmışlar. Ben Sultan Bayezidde Zobi Topal İbrahimi buldum; asker ayaklanacak dedim, cevabında iki gün evvel bana haber ver. Unkapanında başıboş adamlar vardır, iki, üçyüz adam bulurum demiş. Salih demiş ki Yenicamiden iki, üç kurşun kalıbı aldım. Mahzen gibi bir yer var, anda kurşun dökeceğim demiş idüginden hanesi taharri olundukta üç kurşun kalıbı ve iki barut kilesi ve bir yağdanlık ve eski yirmi sekiz kadar fişenk ve tahminen bir buçuk kıyye kadar külçe kurşun bulunup ancak kendüsi sefih bir oğlan ve çapkın olmağla bu veçhile söylediği mücerret o makûle eşhası teşvik içün idügi tebeyyün eylemiş olmağla tertib-i cezası.

Topal İbrahim Zobi Serasker Paşa kapusunda otuz birde imiş :

Merkum, Beylerbeğli Salih ile bâdelmülâkat sahife-i yesârda mastûr Basmacı Mehmedi bulup, Basmacı cevabında Üsküdara vardım, asker ayaklanacak. Komşularımdan askerde yazılmış adam var. Anlar ile sohbet ittim, ben dahi bir iki bulurum deyüp komşusu arabacı Ahmede söylemiş. Arabacı Ahmed dahi biz arabacıyız topları sizin üzerinize çekeriz dedikte komşusu çuhadarlıktan mahrec arabacı Osmana söylemiş. Ol dahi cevabında bizler kal'alere tâyin olunduk anı bir tecessüs ideriz demiş. Diğer komşusu Bektaşi zirde mastûr Hafıza dahi söylemiş, Hafız dahi haberi-

miz var demiş ve Şadılıktan 1) mahrec otuz birin Ali ile lâkırdı idüp ol dahi asker ayaklandıkta biz dahi beş on kişi burada buluruz, hazır oluruz dedi diye söylemiş ise de Şadı merkum ahz ve istintak olundukta inkâr itmekle dahi kime söyledin deyû sual olundukta et hammalı Aliye ne yapıyorsun dedim cevabında ne yapayım öteye beriye gitmekten şaşkın oldum, Mustafa vilâyetine gitti. Ben dahi beş on kişi bulsam vilâyete giderim dedi deyû takrir etmiş ise de merkum Şadının berminval-i muharrer vâki olan inkârına mebni Şadıya ne vakit söyledin deyû mezbûr Zobu'ya sual olundukta yirmi dokuz gün oldu deyüp mâhaza merkum Şadı iki aydanberi Boğazda olduğundan iftira-yı mahz olduğu zâhir olarak merkum Şadının sebili tahliye olunmağla mezbûr Zobi Topal İbrahimin tertib-i cezası.

Veli Ağa takımında sağdan üçüncü yüzbaşının ikinci onbaşısı Bektasi Hafız İbrahim hakkında:

Musamınem olan perşenbe gününden on beş, yirmi gün evvel Fenerde tüfenk yaptırmağa gittim. Gelirken an'asıl kal'a yamaklarından Macar kal'ali Ahmed Bayrakdar ki Onbaşı Ahmed Ağanın takımından hâlâ Serasker Paşada mahpus imiş. Bu, ana demiş ki nereye gidiyorsun? Cevabında Kireçburnuna hemşerilerim var anlara gidiyorum diyerek beraber kayığa binüp Kireçburnu kal'asine gelmişler. Kireçburnunda mülazım-ı evvel Mehmed Ağa ve mülâzım-ı sâni İbrahim Ağa ile bu onbaşı kahve içmişler ve onbaşı, İbrahimin kulağına mahfi söyliyerek Hafız bilür mi deyüp Bektaşi Hafız dahi keyfiyeti Mehmed Ağadan ledessûal sen şehir uşağısın, kadir değilsin, sana lâf açılmaz demiş. Nihayet ibram iderek demiş ki sen korkma eğer başa çıkmazsa seni dağlara kaçırırım, hemen hazır olalım, sana haber veririm demiş, lâkin yanlarında olan asker taşradan gelme acemi olmağla anlara açılamamışlar; bu takımda on başılar ile mülâzımlar hemşehri olup lâkırdı idiyorlar, şüphe götürür, lâkin neferat acemi olmağla anlarda şüphe yoktur

1) Şadı, Acemi Ocağı efradına denirdi, bunların eskileri başlarına araba tekerleğine benziyen garip bir destar sarup Enderun-ı hümâyuna odun taşırlardı (*Üss-i Zafer*, s. 255).

deyû takrir itmiş ise de mülâzımları Serasker Paşa kulları celb ile istintak eyledikte külliyen tebrie-i zimmet ve binbaşıları dahi şehadet ve kefalet idüp sair vechile dahi taharri ittikte aslı olmadığı tebeyyün itmiş olmağla merkum bektaşi Hafız İbrahimin tertib-i cezası.

Tahtakaleli berber Ali Çavuş :

Bu bapta bir gûna sun-ı olmadığı bittahkik tebeyyün itmekle kendûye yüz kuruş ita olunarak sebili tahliye ve yine istihdam olunmak üzre Pabuççu Ahmede [Tersane başçavuşu] teslim olunmuş.

Üsküdarlı Şükrü Çavuş :

Kezalik bunun dahi bir kabahati olmadığı bittahkik tebeyyün itmekle kendûye yüz kuruş îtasiyle sebili tahliye ve Pabuççu Ahmede teslim olunduğu.

Koltukçu Hacı Veli; yetmiş beşin :

Bu Hacı Velinin bu maddede bir gûna sun-ı ve cünhası olmadığı hattâ mukaddema müteveffa Kadı Paşa askerinden olup muahharan vak'ada yetmiş beşin olmak üzre ad verdiği mücerret muhafaza-i ırz ve can için idügi bittahkik tebeyyün itmiş ve müteveffa-yı müşarünileyhin Dersaâdette olan yegeni dahi ol vechile şehadet eylemiş olmağla sebili tahliye olunmuştur.

Eskisaray karşısında helvacı Osman :

Buna Lüleci Ahmedin şakirdi Kel Ahmed, madde-i fesadı haber virüp Perşenbe günü hazır ol, demiş geçmiş. Kendisi dahi bu vechile Kel Ahmedin haberini takrir eder. Merkum keyfiyeti işittikte bir şey dememiş olmağla fakat memleketi tarafına nefyi.

Tersaneden gelen Kalyoncu neferi Hasan-ı Üsküdarî :

Zirde Mastûr Kalyonculara madde-i fesadı işbu Hasan haber vermiş olduğunu mukaddemce takrir idüp muahharen Serasker Paşa tarafından istintak olundukta zirde mastur neferat-ı merkumeyi Üsküdarda Toptaşında Kürd Mehmedin kahvesine Kasım çağırup mezbur Hasan ile

mukavele ederek Perşenbe günü otuz kırk adam ile azimet ideceklerini ıkrar idüp Kasımın karındaşı cümle mahalle haber verirdi. Irva Kalesine ihbar için gittikte Irva kalelisi bu hususa razı olmadığından kendulara havf îrâs etmekle mezbur Kasım cay-ı selâmeti için habere mecbur olmuş ve Lüleci Ahmed mevcut olan topların falyelerini çivilemek daiyesinde olup gavga zuhurunda nişan tahtalarını kahvelere asmağa mukavele etmiş olduklarını takrir eylemiş idüği ve bu Hasan, sade fesadı bu Kalyonculara söyleyüp otuz kırk adamla gelürum dediği şunu, bunu talim seyrine gidelim diyerek getirecek olduğunu ihbar ider. Tertib-i cezası.

Tersaneden gelen Kalyoncu neferi Ömer Üsküdarda müteehhil imiş :

Kazîyye-i fesadda medhali olduğu tebeyyün etmiş olmağla tertib-i cezası.

Tersaneden gelen Kalyoncu neferi Arif. Bu dahi Üsküdarlı imiş :

Kezalik kaziyye-î fesadda medhali olduğu tebeyyün etmekle tertib-i cezası.

Tersaneden gelen Kalyoncu neferi Emin. Üsküdarlı :

Bunun dahi kaziyye-i mezkûrede medhali olmağla tertib-i cezası.

Sedefcilerde altmış dördün Mehmed usta :

Buna Lüleci Ahmed kendisi varup tafsil-i madde-i fesadı ledel-arz hani ol günü görebilür miyim deyu ızhar-ı memnuniyet iderek elli altmış adam cem ve tedarik ederim demiş olduğunu itiraf eder. Tertib-i cezası.

Kantarcılarda sakin yetmiş beşin şekerci Ahmed :

Ahz-ü girift olunmazdan iki saat mukaddem Memiş bayraktar buna keyfiyeti ifade eyledikte eyvah çoluk ve çocuk yine ayaklar altında kalacak deyu ağlayup havf iderek kimesneye söylemediğini ve iki saat arası olmağla söylemeğe müsaade-i vakit bile olamiyacağını giryan ve lerzan takrir eder. Merkumun kabahati olmadığı tahakkuk etmiş olmağla sebili tahliye olunması.

Yelkenciler kethüdası yetmiş beşin Hacı Emin. Dükkânı Galatada bir evi Üsküdarda ve bir evi Kasımpaşada imiş :

İskeleden çıkdım, Şeyh-i merkuma rast geldim, beraber Memiş bayraktarın kahvesine gittik. Memiş bayraktar dedi ki Salih Odabaşı çocuğunu getirmek için Boğaziçine gitti. Niçün getirecek dedim. Derviş Ahmed Lüleci haber vermiş ki Perşenbe günü bir fetret olacak, anın için gitmiş dedi deyu takrir etmiş olmağla merkum Elhac Eminin nefi tarikiyle bir mahalle gönderilüp orada idamı.

Sağ kolda altıncı yüzbaşı İbrahim ağada Salihin refiki gözü çalık nefer İbrahim :

Buna dahi madde-i fesadı Beğlerbeğli Salih haber vermiş idüğini beyan eder; tertib-i cezası.

Lüleci Derviş Ahmed merkumun şağirdi sağda üçüncü yüzbaşıda onuncu onbaşının ikinci neferi Kel Ahmed :

Bu Kel Ahmed harik-i kebirde asker ile Yeniköy kalesinde olup bâdehu beraber Eski saraya geldiklerinde sağ kolda nefer olup kırmızılıda bulunarak Çanakkalesine giden askerdeki Erzurumlu Ahmed, bu Kel Ahmede demiş ki asker ayaklanacak, gece kalkup Serasker Paşaya sû-i kasda cür'et edecekler içlerinde Ahıskalı ve Erzurumlu filasıl kale neferliği etmiş sağ kolda ve sol kolda yirmi, otuz babayeğit adam var ki her birisi yirmişer, otuzar adam cemine kadirdir ve bu Erzurumlu Ahmed ve Ali Pehlivan içlerinde baş olacak imiş. Sol kolu Üsküdara kaldırdıkları gece ayaklanacak imişler. Ancak ol gece sol kol Üsküdara kaldırılup sağ kol dahi üç gün sonra kaldırıldığından nâşi ayaklanamamışlar ve Üsküdara mürurlarında Ali Pehlivan nükûl idüp pişman olmuş. Amma Kasım, ben baş olurum heman içeriden el peyda edelim demiş. Kel Ahmed dahi ustası Lüleci Ahmede gelmiş, beni zabitim dövüyor, ne yapayım demiş, ustası dahi yüz kırk bektaşi vardır. bir azı esma çekiyor ve bir azı remil atıyor, remiller güzel gösteriyor dedikte Kel Ahmed yine Üsküdara varmış, bu keyfiyeti bildirmiş. Kasım ve Erzurumlu Ahmed, var bektaşiyi bize getir deyu matlup etmeleriyle bektaşi Lüleci Ahmed

dahi Üsküdara gidüp anlar ile bilmülâkat remil kağıdını gösterüp Tahtakalede üçyüz şu kadar adam var diyerek anlara vaid eyleyüp andan Memiş bayraktara gelip bâlâda Lülecinin esamesinde olan tafsilât veçhiyle muahede ve mukavele eylemiş olduklarını takrir ve bâlâda mastûr helvacı Osmana ve imameci Aliye söylemiş idüğini ifade etmiş olup merkum Ali Pehlivan dahi taharri olundukta bunlar hapse kaldırıldıkları günlerde Anadolu tarafına tard olunan eşhasın içinde ol dahi beraber tard olunmuş olduğu tahkik olunmağla mezbur Kel Ahmedin tertib-i cezası.

Koca Mustafa Paşada hanesi olan bostancı Mehmed;

Unkapanında bektaşi Hafız İbrahime rast gelmiş, Üsküdarda ayaklanacaklar deyu bektaşi-i merkum buna haber vermiş. Bu dahi Topal İbrahime söyledim keenne neme lâzım demiş. Andan komşumuz arabacı Ahmede söyledim, cevabında biz arabacıyız, topları üzerinize çekeriz demiş. Andan mahallesinde çuhadarlıktan mahrec arabacı Osman ağaya söylemiş. Ol dahi cevabında biz kalelere tayin olunduk öğrenürüz demiş deyu takrir eder. Tertib-i cezası.

Otuz birin et hamalı kır sakallı Ali.

Topal İbrahim buna rast gelüp ne yapıyorsun dedikte ne yapayım, Mustafa vilâyetine gitti. Ben dahi beş, on kişi refik bulsam vilâyete gitsem demiş. Ben bilmem deyu ağlıyor; fukarayım bir veçhile sanatım yoktur diyerek ifade eder; katle müstahik olmamağla vilâyeti tarafına nefyi.

Hanesi Mustafa Paşada, dükkânı Uzunçarşıda imameci Ali.

Mezbûr Kel Ahmed Uzunçarşıda kahvede otururken imameci Ali oraya gelüp kahve içtikten sonra ikimiz dahi Taşra çıktığıınızda merkum Ali bana, Memiş Bayrakdar ile Derviş Ahmedi bugün kaldırdılar, biz nasıl idelim diyerek çıkup gitti deyû takrir ider ve mezbûr imameci dahi Memiş Bayrakdarın kahvesi karşumuza yakın olmak hasebiyle cümle esnaf giderdik. Bu Kel Ahmedi, Memişin kahvesinde bir defa gördüm, sair vakit bildiğim adam değildir. Azablarda Kel Ahmad bana ne var ne yok deyû sualinde ben

dahi Memiş Bayrakdarı kaldırdılar diyorlar dedim, başka bir şeye vâkıf değilim deyû takrir idüp mezbûr Kel Ahmed bunlar yeminlidir, anınçün söylemezler deyû ifade itmiş ise de merkum Ali katle müstahik olmamağla vilâyeti tarafına nefy olunması.

Sağda altıncı yüzbaşıda ikinci onbaşının baş neferi Bulgurlulu İsmail.

Kaziyye-i fesatta medhali olmağla tertib-i cezası.

Sağdan altıncı yüzbaşıda sekizinci onbaşının altıncı neferi merkum Kasımın karındaşı Ahıshalı Ali.

Merkum Kasım pek cesûr olduğundan nezd-i çâkeriye geldiği gibi doğrusunu olduğu gibi söyleyüp hiç bir şeyi ketm eylemediğinden işbu karındaşının sun'ı olmayup öteye berüye kendûsü kullandığını ve Ahıshada bir ihtiyar valideleri olup kendûsi idam olunursa validelerine bakmak içün karındaşı merkumun salıverilmesini ifade itmekle menût-ı irade-i seniyye idügi.

Serasker Paşa kapusunda Bolükbaşı Ahmed Ağanın neferi Ahıshalı Sekban İsmail.

Serasker Paşa kapusunda mahpus olarak müşarünileyh darb-ı şedit ile darb idüp ölüm haddine varmış olmağla hayatı memûl olmadığı 1).

*
* *

İşte bizzat Sadr-ı âzam tarafından tahkikatları yapılmış olan yirmi dokuz kişiden biri kendisini zehirlemekten ve diğeri Serasker kapusunda yediği dayaktan müteessiren vefat etmiş, ve as-

---

1) Dolap 2, sandık 65, Hatt-ı hümâyun numarası 159. Cevdet Paşa merhum bu vak'a hakkında bir kaç satırla malûmat vermekte ve şöyle demektedir: «İptida-yı emirde asâkir-i cedide içine hayli müfsitler karışmış idi. Bunların bâzılarının hariçten hamal ve çamal makûleleriyle beyinlerinde Yeniçeriliği iadeye dair sözler cereyan ittiği tahkik olundukta birer birer derdest idilerek icra olunan istintaklarında bektaşi kıyafetinde bir herif ile remil ve rüyâ üzerine söyleştikleri anlaşılmağla sekiz neferi divân-ı harp usuliye müvacehe-i asâkirde kurşuna dizilmiş ve Üsküdar ahalisinden dokuz kişi esvak ve pazarda idam ve bir kaç kişi nefy edilmiştir» *Cevdet Tarihi*, c. 12, s. 187.

kerî sınıftan olanlar askerin önünde kurşuna dizilmek ve bir kısmı da Üsküdarda muhtelif yerlerde asılmak suretiyle cezalandırılmışlar ve bakıyye kalan on kişiden bir kaç kişi nefi idilüp diğerleri de serbest bırakılmışlardır.

***

Ocağın ilgasından sonra yeni teşkil edilen asâkir-i mansûre içine girmiş olan Yeniçerilerle taraftarlarının, 1242 Rebiulevvel, [17 Birinciteşrin 1826] perşenbe günü çıkarmak istedikleri ısyan hareketi bu ifadelerden anlaşıldığına göre evvelce Serasker kapusunda bâzı askerler arasında kararlaşmış ve sonra hariçten Bektaşi Lüleci Ahmed, Bektaşi Şeyh Mehmed ve Lalelide Perşenbe tekkesi Bektaşi Şeyhi diğer Mehmedin (cifr ve remil bir vak'a gösteriyor) diye yaptıkları tahrikâtla genişlemeğe başlamış ve hariçten de taraftarlar bulmuştu 1).

Bu ısyan hazırlığı, İkinci Mahmudun Yeniçeri Ocağiyle Bektaşilik işini cezrî olarak halletmek istemesinde ve mütemadî takipte bulunmasında ne kadar haklı olduğunu göstermekte ve İstanbul, Ocak mensuplariyle dolu olduğundan temizlik işinin ne derce müşkül olduğunu meydana koymaktadır. *Üss-i Zafer* isimli mehazımıza göre gerek İstanbul ve gerek taşrada îdam edilenlerin adedi altı bini bulmuştur 2). Frankfort gazetesinin İstanbul muhbirinin yazdığına göre sürgün edilenlerin miktarı yirmi bin kişi imiş 3).

Ocağın temizlenmesi esnasında bunlardan bir kısmı memleketlerine gönderilmişlerdi; bunlardan bâzıları bulundukları yerlerde ihtilâl çıkararak muhitlerini karıştırmışlardı; bunlar-

---

1) Bu hâdiselerden az evvel Serasker kapusu ittihaz edilen eski sarayda Asakir-i mansure içine girmiş olan Yeniçerilerin tahrikiyle Serasker Paşa ve Baş binbaşı Osman ağayı öldürmek ve ocağı ihya etmek üzre bir ısyan çıkarılmış ve ahşap olarak yapılan yangın kulesine ateş vermişlerse de derhal yetişilmiş ve kapular Sekban askeri ile tutularak asker Üsküdara geçirilmiş ve oradan Akdeniz Boğazına gönderilirken müşevvikler elde edilüp idam olunmuşlar ve diğerleri de muhtelif yerlere dağıdılmışlardır (*Cevdet Tarihi*, c, 12 s. 188) Cevdet Paşa bunu Bahir Efendiden nakletmiş ve Tarihini 1241 senesi sonlarında göstermiştir.

2) *Üss-i zaferden* naklen *Cevdet Tarihi*, c. 12 s. 179.

3) Bundan sonraki kısımda Frankfort Gazetesinde çıkarak Türkçeye tercüme edilmiş olan ve İstanbuldan gönderilen mektuba bakın.

dan biri Tosya ihtilâli olup 1246 Muharrem [1830] de vukua gelmiş ve bir ay sonra bastırılmıştır; ihtilâli çıkaranlar Ocağa mensup ve İstanbuldan çıkarılan şahıslardan idiler. Bunların başlıcaları Tarhanacı oğlu Ali, Yeni manav Hasan, Ahmed ve saire idi; ısyanı, Çankırı mütesellimi İsmail Ağa bastırmıştır 1). Yine bunun gibi Yeniçeri Ocağı mensuplarından Tahmisci oğlu da devlete ısyan eden Mısır valisi Mehmed Alinin teşvikiyle Kastamonide bir ısyan çıkarmış ise de muvaffak olamamıştı 2).

---

1) Dolap 7 sandık 251 ve *Lutfi Tarihi*, c. 3 s. 146.

2) 1938 senesinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Mecmuasının İkinci numarasında neşretmiş olduğum Kastamonide Tahmisci oğlu vak'ası makalesine bakın.

OCAĞIN SÖNDÜRÜLMESİNE DAİR FRANKFORT GAZETESİNDE ÇIKAN BİR YAZI

Ocağın kaldırılmasını bir kısım Avrupa devletleri, sefirleri vasıtasiyle tebrik ve memnuniyetlerini beyan etmişlerdi. Bu memnuniyet, hem bir kısım devletlerin, hükûmetçe Yeniçerilere karşı gösterilen husumete karşı bir gösteriş ve hem de devletin asırlarca fütuhattan fütuhata koşmuş bir gazi ocağının ilgasından ve piyade kuvvetlerinin kaldırılmasından dolayı derunî memnuniyetleri kendilerine ait olmak üzre iki cepheli idi; fakat ne çare ki bu ocak artık faydasından sarf-ı nazar zararları devleti yıkacak dereceye gelmiş bir halde idi. Ocağın ilgasından ve elde henüz düşmana karşı koyacak muntazam bir yaya kuvveti bulunmamasından istifade eyliyen ve fırsatı kaçırmıyan Ruslardı.

Ocağın kaldırılmasını iptida Sardonya devleti 1826 ağustos 9 tarihli bir mektupla tebrik etmiş ve teşekkürü mutazammin cevap yazılması Sadr-ı âzama emrolunmuştur 1). Eflak Beği de mutat üzre Avrupa ahvaline dair gönderdiği raporda Türkiyenin Yeniçerileri kaldırmasının Avrupada memnuniyeti mucib olduğunu beyan etmiştir; bundan başka İstanbuldaki ecnebi devletler sefirleri de tercümanlarını Reis-ül küttab Efendiye göndererek tebrik etmişler, İngiliz ve Avusturya sefirleri ise müstakil mektup yollamışlardır; bunun üzerine hükûmet namına Reis-ül küttab Efendi bunlara karşı teşekküre memur edilmiştir 2).

***

Vak'ai Hayriyye denilen Yeniçeri Ocağının ilgasına dair Frankfort gazetesinde muharrer olup 13 Haziran tarihiyle İstanbuldan, vak'anın sûret-i cereyanına dair gönderilmiş olan mektubun tercümesini aynen aşağıya yazıyorum 3). Bu mektup vak'a hakkında gerek *Üss-i Zafer* ve gerek diğerlerinde zikredilmeyen bazı tafsilâtı da havi olduğundan şayan-ı dikkattir.

---

1) Dolap 2, sandık 61, evrak No. 151.

2) *Lûtfi Tarihi*, c. 1, s. 158.

3) Dolap 2, sandık 61, Hatt-ı hümâyun No. 28.

"Asitane-i âliyye de vuku bulan vakıa'nın garaib-i ahvalinden biri âyan ve erkân-ı Devlet-i aliyye bilâ tefviyet-i vakit serian bir mahalde müctemi olmaları olup bu tecemmu hareketinde vukubulacak ittifak ve ittihad, hârikulâde bir emir olmağla Devlet-i âliyye işbu fesadın derdine deva ve bu müfsidlerin def'ine mukaddemce tedbiri kaydında olduğuna şüphe îras eder 1). Hattâ ol gün saat ikiye varmazdan evvel Pâdişâh-ı Âlempenâh hazretleri cümle ulema ve vüzera ve âyan-ı Devlet ile Saray-ı hümâyunda müctemi bulunmuşlardır. Ve Tevarih-i Osmaniyede bugüne değin mesmu olmayarak sancağ-ı şerifin ihracına karar 2) ve Şeyhulislâm efendi tarafından tasvip olunarak Pâdişâh-ı islâm hazretleri dahi 3) teşrifat üzre Saray-ı hümâyunun ikinci kapusu haricinde Sadr-ı âzam hazretlerine bedet-teslim münâdiler taraf taraf müslüman olan ve mümin olan ve dîn-ü devlete sadık olan silâhlanup sancağ-ı şerif altına gelsin deyu nidâ eylediler.

"Derakab Sadr-ı âzam ve Şeyh-ulislâm hazretleri ve sadreyn ve bilcümle ulema-ı kiram müsellâh olarak ahaliden vafir kimesneler ve ağa Paşa hazretleri iki bin Sekban ile ve Topçubaşı bir kaç kıta top ve bilcümle topçular ile ve talebe efendiler [medrese talebeleri] bir asker-i mahsus teşkil iderek ve Mevlevîler ve sair dervişler teberleriyle ve Şeyhleriyle iktida iderek sancağ-ı şerifin önünde tekbir getirerek alay ile At meydanına [Sultan Ahmed meydanı] varup liva-yı saadeti Sultan Ahmed Han hazretleri cami-i şerifine nasb ve muhafazasına şürefa tevkil olunduktan sonra Sadr-ı âzam ve Vükelâ-yı Devlet-i aliyye hazaratları meydan-ı mezkûre nasb olunan haymelere nüzul buyurdular.

"Pâdişâh-ı Âlempenâh hazretleri din ve devlete âsi olan müfsidler bağî taifesi oldukların ve kahr ve izaleleri lâzım geldiğin ilân ve ol zorbaların üzerine bizzat varmak murad-ı

1) Tercümede hatalar varsa da ben aynen yazdım.

2) Sancağ-ı şerifin âsîleri tedip için çıkarıldığı daha evvel de vâkiydi; fakat saraydan dışarı çıkarılmamıştı; bu defa sefere gidilir gibi Sadr-ı âzama teslim edilmiş ve Sultanahmed cami-i minberine dikilmiştir.

3) Tercümedeki elfaz-ı tâzimiye aslında yoktur; fakat âdet olduğu üzre bunları divân tercümanları korlardı.

hümâyun olduğu beyan buyruldukta Sadr-ı âzam hazretleri ayağına kapanup Saray-ı hümâyunda meks-ü ikamet buyurmalarını rica ve niyaz eylediler ve Pâdişâh-ı Âlempenâh hazretleri bu kadar senedenberu böyle müfsidlerin ocağını lânetleme idüp ref'ini ferman buyurdular. Lâkin işbu lânetnâme ol gün ilân olunmayup ertesi güne kalmıştır ve ol vakit Yeniçeri ağası Huzur-ı Hazret-i Şehinşâhide itaat ve inkiyadını göstermek zımnında kalafatını [serpoşunu] yere vurup başına şal sarup Sadr-ı âzam hazretlerinin maiyyetinde fermanber olmuştur.

"Livâ-i şerif altına cem olunmak nidasından, lâzım gelen hareket ve tesir vasf ve tabir olunmaz; şöyle ki: Âsitanenin her tarafında müsellah asker ile memlû kayıklar صيت sît ve sadasız harikulâde olarak Âsitane tarafına mürur ederlerdi ve mecmâ yerine varan tüfenk ve piştov ve hançer ile müsellâh olan asker reaya ve müste'men [ecnebiler] arasından mürurları esnasında kimesneyi rencide etmiyerek ve asayişe dahi halel vermiyerek sükûn-ı hal ile giderlerdi; hattâ derun-ı şehir ve bâhusus frenk mahalleleri ol esnada zabitten hali kalup asayişlerine bir güna halel gelmemiştir.

"Ve At meydanında tedarikleri tekmil olundukta ağa Paşa ve Mehmed Paşa [Mehmed İzzet Paşa] ve Topçubaşı hazaratları askeriyle meydan-ı mezkûrdan hareket ve eşkiya üzerine azimet eylediler, lâkin meluf oldukları üzre iştikâlarını Pâdişâh-ı Âlempenah hazretlerine telhis ile cevap vermek hususunda bu defa tenezzül olunmadı.

"Vakt-i zevalde Ağa Paşa hazretleri Ağa kapusunu ve Süleymaniyeyi zapt ettikten sonra Etmeydanına doğru yürüyüp ve çarha toplariyle bir miktar muharebeden sonra eşkiya-yı mesfûre tâbâver olamayup meydandan firar ve kışlalarına tahassun eylediler. Ferman-ı hümâyun üzre kışlalara ateş verilüp vakt-i zevalden iki üç saat mürurunda dûd-ı kebûd Devlet-i Âliyyenin zafer ve galebesine delâlet eyledi ve eşkiya-yı mefsureye aman verilmesi Şeyh-ulislâm canibinden men olunmağla haklarında merhamet kapuları sedd-ü bend olunmuştur; hattâ zinde tutulan eşhasın giriv-ü feryadlarına bakılmıyarak ve bahsus ele geçen serkerdelere bir veçhile tarahhum olunmayarak fetvâ-yı şerif mucibince

bilâ aman katlolunurdu; işbu ısyan ve fesad her ne kadar şedid ise de âyan ve erkân-ı Devletten içlerinde bir ferd bulunmaması serian mahv olacaklarına delâlet eyledi.

"Topçu taifesi işbu muharebede ziyadesiyle ikdam gösterüp Paşalar tarafından bahşış olarak altun ve mükâfat olarak bazı mevait vait olundu. Bundan akdem sebat ve cesaret ile meşhur Topçu binbaşılarından Kara Cehennem İbrahim ağa ol muharebede mecruh olup ve ziyadesiyle kanı seylân etmeyince ol yerden çekilmemiştir; Pâdişâh-ı Âlempenah hazretleri işbu binbaşının halini tefahhus ve taltif zımnında adam irsâliyle müşerref eyledi.

"Ve Veli Paşa zade Selim bey [Tepedelenli zadelerden] kırk nefer etbaiyle hatırnâk olan yerlere hücum etmiş ve Paşalar hazaratının aslından malûmları olmamağla gayet teaccüp etmişler ve ihtimaldir ki bu hareketi sebebiyle kûşe-i nisyanda kalmıya.

"Ve firar eden zorbalar akşama kadar takip olunup yerleri teftiş olunarak defter-i ısyanda isimleri mastûr olanlardan birisi halas bulmamıştır ve belli başlıları Atmeydanına gönderilüp kabahatleri malûm olduğu gibi bilâ âman cellâda teslim ve anda kârları tamam olurdu.

"Ve Pâdişâh-ı Alempenâh Hazretleri yanan kışlaların itfasına müsaade buyurmamakla ol gice sabaha degin yandı ve ol gice asâyiş-i âm vesaili istihsal içün ahali-i İstanbul hıraset-i belde hizmetine tâyin olunup kemal-i sükût ve edep üzre bütün gice mahallâtı devr ittiler ve büyut ve dekâkine kanâdil ve fener tâlikiyle tenbih olunup gice sokaklarda rahat ile geşt-ü güzâr mümkün olmağla bir seyr ve temaşadan nümune olmuştur; hattâ frenk mahallelerinde Avrupalılar böyle hengâmede min gayr-ı memûl emniyet ve asâyiş vukuu sebebiyle bütün gice gâh sokaklarda ve gâh kahvelerde geşt-ü güzâr ittiler.

"İrtesi gün Sancag-ı şerif Saray-ı hümâyuna nakl ve asıl mahal ve mevkiine vaz olunmıyarak ikinci kapunun haricinde olup Sadr-ı âzam ve ulema-i kirâm ve vükelâ-yı devlet Atmeydanından Sara-yı hümâyuna nakl buyurdular; hattâ Pâdişâh-ı Âlempenâh Hazretleri dahi Sara-yı hümâyunda evvel-i bahar vakitlerinde meks ve arâm buyurdukları Top-

kapuda arâm buyurup sayf arâmgâhları olan Beşiktaş sarayına ikdam buyurmadılar. Ol gün dükkânlar açılup herkes maslâhatını görmek ve asâyiş-i âmmeye teyakkuz ve tebassur üzre olmak ve sudûr iden evâmir ve tenbihatın icrasiyle mukayyed olunmak ferman olundu ve katl olunan hamallardan ekserisinin kuşaklarında mücevherat ve meblâğ-ı kesire bulunup hattâ birinin üç sene hamallık kisbiyle kemerinde yirmi altı bin kuruş bulunmuştur.

"Sadr-ı âzam Hazretlerinin mücevher kutusu ve sair mücevheratı 1) Galata ve İstanbul hamallarında bulunmuş ve katle müstahik olmıyanlar Anadoluya nefy olunup Üsküdara mürûrları içün elli kayıktan ziyade tâyin ve mürûr tezkireleri ale'linfirad verilmesinde usret olmağla bir köyde kaç kişi bulundiyse topuna bir tezkire itasiyle iktifa olundu ve kışlalarda buldukları emval ve eşya Saray-ı hümâyuna nakl olunup ve bâzı sikatın nakli üzre kışlalardan Saray-ı hümâyuna nakl olunan emval-i kesire olup işbu vak'ada olan mesarife kifayet idebilür.

"Eskisarayda vâki Harem-i hümâyun Bab-ı Âli kurbinde vâki Çiftesaraylara nakl ve Eskisaray, Talimhâne ve makarr-ı asâkir olmuştur.

"Ve takayyüd-i tâm ile katl ve nefy hususları icra olunmakta olup Şeyh-ul-islâm ve sadreyn-i muhteremeyn ve Anadolu ve Rumeliden mâzul sekiz dane kuzat-ı asâkirden ibaret olan efendiler hazarâtı mahkemenin hüküm ve reyiyle ilâm olunup katl ve nefy ve halâs hususları Şeyh-ul-islâm Hazretleri tarafından imzalanup verilmektedir. Ve katl ve nefy olunanlar defter olunup lâkin nefy olunanların üstünde bulunan her nesi varsa alınup yol harcliğinden maada bir şey bırakmazlar.

"Küçük Mehmed Paşa [İzzet Mehmed Paşa] Üsküdar tarafına avdete mezûn olup ve asker ile memlû on kıt'a ateş kayığı ve dört çarha topu ile Boğazın yukarısına teşrif bu-

1) Yeniçerilerin son kıyamında Bab-ı Âli yağmaya uğramış, Sadr-ı âzam Beğlerbeğindeki yalısında bulunduğundan dolayı kendisine birşey olmamıştı. İşte bu Bab-ı Âli yağmasında yukarı kısımlarda da söylediğimiz gibi Sadr-ı âzama ait kıymetli mücevherat ile külliyetli miktarda parası yağmalanmıştı.

yurmuşlar; galiba Karadeniz ağzında vâki kal'alerin ve tabyaların yamaklarını ihraç zımnında teşrif buyurmuşlar ve nakl olunduğu üzre işbu kal'a yamaklarının hareketlerinden dimağlarında fesad olduğu vak'adan bir gün evvel Ağa Paşa Hazretleri habîr olmağla arz idüp Pâdişâh-ı âlempenâh Hazretleri cânibinden ve sair vükelâ tarafından dahi bahşış namında vafir mebaliğ gitmekle daire-i ısyana dahil olmadılar.

"Ve elhaletü hazihi livâ-i şerif Sara-yı hümâyunda mansub olup vükelâ-i devlet dahi kalemleriyle çadır altında, memur oldukları mesalihi rüyet itmektedirler ve işbu Saray-ı hümâyunda olmaları ve asker ile hıfz ve himaye tarzında bulunmaları havften dolayı olmayup mahv ve izale olunan fesadın galebesine teşebbüs göstermek içündür; zira Yeniçeri üzerine muharebe-i kat'iyyeden sonra müdafaa ve mukavemet asârının küllî ve cüz'î asârı kalmamıştır ve Asitâne-i aliyyenin her tarafında asâyiş-i tâmme eksik olduğu yoktur.

"İşbu ihtilâl ve ıztırapta frenklerden reâyadan bir fert rencide olmamış ve işbu nimet-i celilenin şükrü ve alelumum ehl-i islâmın medhi vâciptir. Vuku bulan harekette katl-i nüfus-ı kesire ve yirmi bin kişiden ziyade nefyileri kadh-ü zem olmaz; zira katl ve nefy olunanların ekserisi müfsit zorba idi.

"Ve Yeniçeri Ocağının ref' ve izalesi devlet-i âliyyenin hin-i vak'ada niyet-i cezminden neş'et itmeyüp sinin-i vefireden berû menvi ve muzmer idi; lâkin icrası zımnında imdat ve iâneye mühtac olup bu defa cümle ulemanın ittifakiyle husule gelmiştir. Vükelâ-i devlet-i âliyyenin işbu vesail-i muazzama ile gayretlenüp ulema-i kiram ile ittifak ve ittihatlariyle elhaletü hazihi devlet-i âliyyenin umur-ı dahiliyye ve asliyesi tahviline meyl ve murad ve menafi-i âzime zımnında yeniden tanzim-i umur-ı ehl-i islâm ve reâyaya şürû olunacaktır; hattâ reâya vergileri, rühbanları marifetiyle maktû olarak eda ve keza havassın muhallefatı adem-i musadere birle sikkenin ahvali tanzim vebâ hastalığına medar içün karantine inşasına dair evamir-i âliyye sudûr idecektir deyû tefevvüh olunur. Heyhat! taklil-i tekâlif nice mümkün olur, belki nizâm sebebiyle tezyit olunacağı ma-

hall-i şüphe değildir.

"Memalik-i islâmiyyede işbu Yeniçerilerin mahv ve izalesi halel vermiyecek. Zira asker çoktanberû eyalât-i mezkûrede taklil olunmuş idi; kesreti fakat der-i âliyyede kaldı idi. Edirnede ve Tuna yalısında yani Vidin ve Silistre ve Rusçuk ve İbrailde Yeniçeriler vezirlere itaat itmişlerdir ve devlet-i âliyyenin her vechile emrine râm olmuşlardır; çünkü devletin merkez yerinde bu husus mahv olmuş; elbette Anadoluda dahi payidâr olmıyacağı mukarrerdir, yeni yazılan asâkir şürû eyledikleri talimi sür'at ile başa çıkaracakları asârı müşahede olunur.

"Devlet-i Âliyye mahv olunan ocağın fesad'da medhali olmiyan zabitan ve neferata muamele-i bilmücamele idüp ve ocak hizmetinde olanlardan kat-ı nazar Yeniçeri defterinde olanları dahi muhayyer kılmış, isterlerse yeni asker defterine tahrir ve isterlerse memleketlerine çekilüp gitmelerine ruhsat verildiğinden mâada esameleri dahi bahş olunmuştur.

"Ve işbu yeni yazılan asker tarz-ı cedit üzre talim etmekte olup Saray-ı hümâyunda ve sair mahallerde müdavemet üzre talim ederler; hattâ Şevket-maâb hazretleri bizzat elbise-i marufe ile askerin orta yerinden handân olarak mürur ve arz-ı dîdâr buyurmuşlar ve ağa Paşa hazretleri talimin ruhu olup her gün zorbaların teftiş ve tefahhus ve icray-ı hüküm ve katl ve nefilerinde mukayyed olmaktadır.

Ve Şeyhul-islâm hazretleri tarafından lânetleme ve mahv olunan Yeniçeri ocağının mümkün olduğu mertebe âsarı bilküliyye mahv olması murad-ı hümâyun olmağla kışlalarını yıkıp bin kadar kahvenin ocaklarını yıkmışlardır; hattâ Yeniçerilerin ihrak olunmayan kışlalarını dahi [eski odaları] ihrak murad olundıysa da Şevketmeâb hazretleri rıza vermeyüp hedimleriyle iktifa olunmuştur.

"Sadakat ile hizmette bulunan Topçuların zabitlerinin dahi başlarına giydikleri kalafatları, Yeniçeri kalafatına benzemekle anları terk ve şekl-i ahara girmeğe mecbur oldular.

"Makam-ı Riyasetpenahiden [Reis-ülküttab makamından] dahi Düvel elçilerinin yasakcılık hizmetinde bulunan Yeniçeriler matrud ve melun olup bu makule eşhas hizmette

bulunmak nâ münasip olduğundan tard ve eb'ad olunmaları babında tenbih ve anların yerine yeni askerden tayin etmişlerdir ve işbu yasakcıları cümle elçiler kabul idüp fakat İngiltere elçisi sarayını kapayup ve Reis Efendi tarafından husus-ı mezkûrun ilânına memur Galata Voyvodasına cevab-ı nâ münasip vermekle kabul etmemiştir. Elçi-i mumaileyhin işbu hareketi vuku bulan ahvale adem-i itimat birle şayed Yeniçerilerin tekrar halet-i ulâlarına gelmeleri mülâhazasına mebnidir deyu bazı kimesneler tevcih etmiştir.

Ahali-i İstanbul katl ve nefi olunanların hakkında her gün sudur eden evamir ve tenbihat hususunda bir şey telaffuz ettikleri yoktur. Halâ asayiş sükûn üzre olup her kes maslahatiyle meşguldür.„

***

Franfort Gazetesi İstanbul muhbirinin makalesinin tercümesi burada bitti; cereyan eden vekayii olduğu gibi nakleden bu tercüme Sadr-ı âzam tarafından aşağıdaki derkenarla Pâdişâha takdim edilmiştir:

"Franfort Gazetesinden ihraç olunan havadisin tercümesi olmağla meşmul-i lihaza-i meâli ifaza-i şehriyarileri buyrulmak içün arz ve takdim kılındığı rehîn-i ilm-i âlileri buyruldukta emrü ferman hazreti menlehül-emrindir.„

Tercümeyi okuyan Pâdişâhın buna dair Hat-tı hümâyunu:

Manzurum olmuştur. Frenkler Devlet-i âliyyemizin kâffe-i ahvaline vakıf olmak içün böyle alenen vukua gelen şeylerden maadasına da muttali olmak içün sây etmekte oldukları zahirdir. Ancak bize de lâzım olan zinhar işimizi gevşetmeyüp daima ikdam-ı tam ve icrasına teşebbüs olunan şeyin fîlen vücuda getirilmesine sây-ı malâ-kelâm eylemektir, bazı şeylerde işte bu hususu söyleşilüp karar buldu diyerek terk olunur, mâhâza bu hiç caiz değildir, daima ardına düşüp boşlamamalıdır işte asıl dikkat edilecek mahal buralarıdır,

---

OCAĞIN İLGASINI MÜTEAKİP BAB-I ÂLİNİN MUVAKKATEN SARAY AVLUSUNA NAKLİ

Yeniçerilerin tedipleri ile ocağın ilgası karar altına alındıktan sonra Sancağ-ı şerif yine geldiği gibi tekbir ve tehlil ile zilkâdenin on birinci cumartesi günü saraya götürülmüş ise de mahfuz olduğu yere konmıyarak Pâdişahın arzusiyle Bab-ü ssaâde denilen iç kapunun önündeki taht kurulan sakfın altına dikildi ve nöbet beklemek üzre Enderun hademeleriyle baltacılar tayin olundu; Sancağ-ı şerifin bulunduğu yere halılar ve kilimler serilerek öd ağacı ve anber yakılarak kur'an okunur ve cemâatla namaz kılınırdı. Pâdişah yaz münasebetiyle bulunmakta olduğu Beşiktaş Sarayına gitmiyerek Topkapu Sarayında oturdu ve hükümetin Bab-ı âliye gitmiyerek Bab-ı hümâyun ile Orta kapu arasında kurulan çadırlarda iş görmelerini emir eyledi.

1241 Zilhicce yirmi bir tarihiyle İbrahim isimli bir zat tarafından [ihtimal ki kapu kethüdası] Erzurum valisi ve Şark Seraskeri Galib Paşanın mektubuna cevaben yazılan bir arîzada Saray avlusunda nerelerde ikamet edilüp nerelere Bab-ı âli erkân ve ketebesinin çadırları kurulduğu gösterilmiş olduğundan mektubu aynen yazıyorum :

> "Elhaletü hazihi Liva-i Saâdet, Babüssaâdede karar ve semahatlû Şeyhulislâm ve sabık Şeyhulislâm Efendiler hazaratı, Seferli kethüdası, Hazine kethüdası, Kiler kethüdası ağaların dairelerinde leyl-ü nehar misafir oldukları ve Sadr-ı âzam ve mâzuliyn efendiler dahi kubbe altı ve Dar-üs saâde ağasının divân odası nam mahallerde leyl-ü nehar ikamet eyledikleri Ortakapu haricinde yazıcı dairesi önünde Sadr-ı âzam efendimiz kardeşinizin otağı, oradan Darphane kapusuna varınca Kethüda bey, Reis Efendi, Çavuşbaşı, Ağa ve sair hademe-i [diğer rical] Bab-ı âlî çadırları, oradan baş bakikulu odasına varınca Galatabaş ağası, Humbaracı ve Lâğımcıbaşı ağalar neferatlariyle çadırları, kapuy-i mezburun yesarında mâzul efendiler bendelerinin çadırı, oradan hasta kapusuna Bab-ı âlide olan

aklâmın çadırları fakat mâzul efendilerin çadırlarının alt yanında kapu kethüdaları efendi bendelerinin çadırı hastalar kapusundan Bab-ı hümâyuna varınca topçu ve arabacı çadırları ve iki kıt'a çerha topu ve Saray-ı Atîk 1) tahliye olunup Serasker Hüseyin Paşa dairesiyle orada ikamet eylediği ve ağa kapusu Bab-ı fetva olduğu . . . „

Mektup sahibi bundan sonra vak'ayı müteakip bazı icraattan da şöyle bahsediyor:

"Cebecibaşı Mehmed Ağa zuhûr-ı fitneden bir gün sonra nefy olunup mahallî menfasında idâm olunup ser-i maktûı Saray-ı hümâyuna geldiği, sâbık İnebahti muhafızı Firecikli Emin Ağaya Cebecibaşılık namiyle ilbas-ı hil'at olunduğu, Kapucubaşılık ile mukaddem otuz bir ortasından çıkan Habib Usta dahi nefy olunduğu, Erzincan vak'asında tahrir buyurduğunuz Paşa kapusu civarında kahveci Veli Ali dahi katlen helâk oldu. Saray meydanında gerek Serasker Paşa kapusunda gerek Bostancı yerinde yevmiye onar, on beşer lâşe eksik olduğu yoktur; nefy olunan, vaz-ı kürek olunanı hesaba gelmez, Cebeci, Usta, Kullukcu, Çorbacı, Bayrakdar, Odabaşı ve yoldaşlık lâfzı külliyen men ve alâmet-i menhûsleri tebdil olundu. Tatar kullarının iadesi aceleten zuhûr eylediğinden bu kadarcık tahrire ictisâr kılındı„ 2).

Sadr-ı âzam, Şeyhulislâm ve diğer hükûmet erkânı bu Sa-

---

1) Saray-ı Atîk veya Eski saray yerinde şimdi Üniversite binası vardır. Burası evvelce Serasker kapusu ve daha sonra Meşrutiyet devrinde (Harbiye Nezareti) ismini almıştı. Eski Saraydan çıkan kadınlar Çifte saraylara nakledilmişlerdir ki şimdiki İstanbul Lisesinin deniz tarafına düşmekte olup halâ Çifte Saraylar arsası diye anılmaktadır.

2) Dahiliye vesikaları *(Cevdet tasnifi*, No. 10730*)* Esad Efendi *Üss-i Zâfer*'de bu tertibi şöyle gösteriyor: «Orta kapu ile Bab-ı hümâyun meyanında vâki meydana orta kapudan çıkılırken sağ cânibinde Şehremini anbarı denilen ebniyeye mehazi olarak evvelâ Vezir-i âzam hazretlerinin otağı *bâdehû* Kethüda-yı Sadr-ı âli ve Reis-ülküttab Efendi ve Çavuşbaşı hıyaınları ve bab-ı merkumun sol tarafından fodla furununa vusûl bulan mahalle evvelâ mâzulin-i manasıb-ı sitte ricaline tahsis olunan çadır bâdehû mühimmat Nazırı İrfan zâde Efendi ve Baruthaneler Nazırı Necib Efendi ve Kapucubaşı ağalar ve Divân ve rüus ve tahvil kalemleri, Beylikci Pertev Efendi ve Âmedî elhac Akif Efendi ve büyük tezkireci Seyyid Emin Efendi ve küçük tezkireci Nuri Efendi ve Reis kisedarı Akif Efendi ve teşrifatî Seyyid Necip Efendi ve mektubî-i Sadr-ı âli Süleyman Efendi ve hulâfası çadırları ve furun kapusunun sol tarafına ziyarete mevali ve müderrislere mahsus iki çadır ve yolun iki tarafına Sadr-ı âzam hademeleri, hassa silâhşorları ve haseki çadırları Sadr-ı âzam çadırı gerisinde Sadr-ı âzam kethüdası ile diğer kâtiplerin çadırları ve Kethüda Bey çadırı arkasına divân çavuşlariyle Tatarların çadırları kurulmuştu. Buralara nöbetle Humbaracı ve lâğımcı askerlerinden muhafız tayin edilmişti. Bu askerlerin ağalarının çadırları Bab-ı hümâyunun iç tarafına ve kapuya yakın kurulmuştu, iki kıt'a da top vardı (*Üss-i Zâfer*, 129).

raymeydanındaki çadırlarda iş görüyorlardı. Bu hâl işlerin süratle ilerlemesini mûcip olduğu gibi etrafta temizlik yapılarak bir irticaâ meydan verilmemek için saray da bu suretle muhafaza altında tutulmuş oluyordu. Saray avlusunda bir buçuk ay kadar kalınmıştı; 27 Zilhicce sabahı Sancak-ı şerif Babüssaâdede bulunduğu yerden kaldırılıp yerine kondu ve artık hükûmet Bab-ı âliye nakl üzre hazırlanıyordu. Tam bu sırada Hocapaşada Ulvan mahallesinden çıkan yangın kol kol olup etrafını Salkımsöğüt, Bab-ı âli ve Cağaloğlu mahallelerini, Çiftesaray, Büyükçarşı içinde Okçularbaşı, Simkeşhane, Kumkapu ve Yenikapuya kadar olan mahalleri ve eski Zaptiye Nezareti yerinde bulunan Defterkapusunu yaktı. Bunun üzerine Şeyhulislâm kapusu ittihaz edilen Ağakapusu muvakkaten Bab-ı âli oldu 1). Fakat yangın münasebetiyle bir müddet daha Saraymeydanında kalındı ki, aşağıdaki Hatt-ı hümâyun anı göstermektedir.

Sadr-ı âzam Muharremin [1242 H. 1826 Ağustos] yirmi ikisine kadar bu saray sahasında vazife görülmesine müsaade edilerek kendilerinin rahatsız olmamaları için geceleri Beşiktaşdaki sarayda ikamet etmesini Pâdişahtan rica etmiş ise de Pâdişâh rahatsız olmadığını ve Muharremin sonuna kadar kalınmasının muvafık olacağını aşağıdaki Hatt-ı hümâyunla Sadr-ı âzama bildirmiştir.

Benim Vezirim ,

İşbu takririn meali malûmum olmuştur. Senin muktezâ-yı gayret ve sadâkatin üzre nerede olsa mesalih-i lâzimenin müzakere ve icrasına sây ve ikdam idecegin malûm ve meczûm-ı şâhânem ise de şimdiye dek bu görülen mesalih livây-i şerif sayesinde görülmüş ve lillâhülhamd gün begün emârat-ı tevfikat-ı ilâhiyye müşâhede olunmağla işbu duhuli takarrüp iden Muharremin evâhirine degin şu işlerin yine külliyen ardı alınmaz ise de avn ve inâyet-i hakla çoğunun ardı alınacağı eltâf-ı kibriyâdan memûl ve müsted'a olmagın mah-ı mübârek-i mezkûrenin evâhirine kadar bu cemiyeti dağıtmıyarak gönül birliğiyle işimize bakmamızda fevâid-i âzime derkâr ve aşikârdır; hüda alîm benim bir gûne rahatsızlığım yoktur ve bâzan Beşiktaşa gidüp câbeca gicelerde de kalmaktayım, Cenâb-ı Haktan daima matlûp eylediğim devlet-i âliyyemizin kuvvet ve meknetinin istihsâli idi; mahza fazl-ü keriminden bu acizine bu inâyeti ihsan eyledi; artık bunun üzerine

1) *Cevdet Tarihi*, c. 12, s. 188 ve *Lutfi Tarihi*, c. 1, s. 166 ve Babıâli harikleri (Abdurrahman Şeref *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, sene 2 s. 447).

şükürden maâda başka bir şey hatıra hutûr ider mi? Hemen Rabbim tealâ gün begün mesalih-i devlet-i âliyyemizi teshîlât-ı samedâniyyesine mukarin eyliye âmin 1).

Vak'a-i Hayriyyeyi müteakip Saraymeydanında çadırlar altında çalışılarak Bab-ı âliye gidilmemesinin pek isabetli olduğu görülüyor; bu suretle pek çok defter ve vesaik yangından kurtulmuştur.

ÜSS-İ ZAFER

Vak'a-i Hayriyye esnasında Vak'anüvis ve İstanbul Kadılığı Vekayi kâtibi bulunan Sahaflar Şeyhi zâde Esad Efendinin hizmeti görülmüştür. Eşkinci teşkilâtı için kendisinin kaleme aldığı hücceti, gerek Şeyhulislâm konağındaki içtimada ve gerek Ağakapusunda bu zat okumuştu. Vak'a-i hayriyye esnasında yeni Odaların ve Etmeydanının zaptını ve kışlaların yanmakta olduğunu iptida gelüp Sadr-ı âzama müjdeliyen bu zattır; hattâ bu muvaffakıyeti Sadr-ı âzama söyler söylemez Sadr-ı âzam, Esad Efendinin elinden tutup ayağa kalkarak (efendi oğlum senin yazdığın hüccetin hükmü hiç bozulur mu?) diye Esad Efendiyi taltif etmiştir 1).

Ocağın ilgasına karar verildikten sonra Sultanahmette minbere çıkarak Sancak-ı şerifin ucunu öptükten sonra Ocağın söndürüldüğüne dair olan fermanı kendisi okumuştu 2). Bu zat Eşkinci teşkilâtiye Ocağın ilgasına dair (Üss-i Zâfer) isimli bir eser yazarak müsveddelerini Sadr-ı âzama takdim etmiş ve o da bunları bir telhis ile Pâdişaha arz idüp Ocağın içyüzünü ve vak'ayı tasvir eden bu eserin halkı tenvir için bastırılmasına müsaade istemiştir. Pâdişah takdir yollu bir derkenar ile bunu kabul ettikten maada Esad Efendinin terfi ve taltifini emreylemiştir. Bu hususa dair Sadr-ıâzamın telhisi ile Hatt-ı hümâyun suretlerini aşağıya yazıyorum 3).

Şevketlû, kerâmetlû, mehâbetlû, kudretlû velinimetim efendim Pâdişahım,

1) *Üss-i Zafer* s. 91, bunu Sadr-ı âzam metindeki bir telhiste de Pâdişaha arzetmektedir.

2) *Üss-i Zafer*, s. 15 ve 35 *Cevdet Tarihi* c. 12 s. 150,

3) Dolap 2 sandık 61 Hatt-ı hümâyun No. 21.

Felillâhilhamdü velminne avn ve inâyet-i Hazret-i bârî ve teveccühat-ı kudsiyye-i cenâb-ı cihandârileriyle devlet-i kavi şevket-i şâhâneleri teceddüd-i usûl ve kavânine muvaffak olup işbu nizâmat-ı hasene-i Pâdişahanelerinin mebdei dahi Eşkinci neferatı tahriri kazıyyesi olduğuna binaen Vakanüvis Esad Efendi dâîleri işbu Vak'ai hayriyyeyi neferat-ı mezkûre tahririne şürûdan bed' ile ol vakitten bir kaç mâha kadar zuhûr iden vukuatı teyemmünen ve teberrüken başkaca olmak üzre kaleme alup bir kıt'a mücellet müsveddesini bu defa Bab-ı âlilerine takdim itmiş olduğundan manzûr-ı mekârım mevfûr-ı şâhâneleri buyrulmak içün arz ve takdim olundu.

Müsvedde-i mezkûrenin tabhâne-i âmirelerinde tab'ı ve temsiliyle neşr ve işaâsı gürûh-ı mekrûhenin şimdiye kadar mütecasir oldukları ahvâl-i kabihalarını bir nevi ilân kabilinden olarak kıraet idenlerden taraf-ı eşref-i şâhânelerine isticlâb-ı daavât-ı hayriyyeyi mûcip olacağından başka vukuat-ı mezkûre min indillâh teyid-i din ve devlet-i âliyyeleriyle edell-i delil olmak hasebiyle ol vechile dahi şüyûundan muhassenat derkâr olacağından ta'bı ve temsili muvafık-ı irade-i seniyye-i şâhâneleri buyrulduğu halde efendi-i mumaileyh dâîleri esna-yı tab'ıda sehv ve sakamet olmamak üzre kendüsi dahi beraber bulunmasını ifade ve niyaz itmiş olmağın vâkıa mumaileyh dâîlerinin beraber bulunması tarih-i mezkûrun sıhhat üzre tab'ı ve temsilini müstevcip olacağı ve malûm-ı mülûkâneleri buyrulduğu üzre mumaileyh dâîleri zikr olunan vak'aların her birinde bulunup tahrir-i Eşkinciyân maddesinde ve muahharen gürûh-ı mekrûhun fesatları ref'inde dahi vâfir hizmeti sebkat iderek hattâ vak'a günü meydan-ı lâhmin zabt ve teshiri ve kışlanın ihrâk-ı binnâr olduğu tebşiriyle Sultanahmed cami-i şerifine gelmiş olduğundan başka zatında kendüsi erbab-ı hüner ve haysiyyetden faikülakrân bir dâîleri olarak iltifât ve ihsan-ı şâhânelerine şayân ve sezavâr olup elyevm rütbesi dahi mevleviyete karib olmağla güzerân iden hizmet ve emeğine mükâfatan mevleviyyetle mesrûr ve begâm buyrulması hususuna müsaade-i seniyye-i şâhâneleri erzân buyrulur ise ol vechile iktizâsının icrası semâhatlû

Şeyh ul-islâm Efendi dâilerine ifâde olunacağı muhât-ı ilm-i âlileri buyruldukta emr-ü ferman şevketlû kerâmetlû mehâbetlû kudretlû velinîmetim efendim Pâdişâhım Hazretlerinindir.

Pâdişah bu telhisin üzerine şu derkenarı yazmıştır:

Benim Vezirim,

İşbu takririn ve Vak'anüvis Esad Efendinin Vak'a-i hayriyyeyi teyemmünen ve teberrüken başkaca kaleme aldığı mücelled müsvedde manzûr ve malûm-ı hümâyunum olmuştur. Vâkıa takririnde beyan ve istîzan olunduğu veçhile bu Vak'a-i Hayriyyenin neşr ve işâsında başkaca muhassenat olacağı zâhir ve aşikâr olmağla mumaileyhin kendüsi dahi beraber bulunmak üzre tabı ve temsil ittirilsün. Kaldı ki efendi-i mumaileyhin bu hususta ve hususat-ı sairede hizmeti sebkat itmiş ve zatinde dahi hüner ashabından olduğu bedidâr olmağla senin nezâretinde hayli evkaf olup bir müddettenberû tebeddülât vuku buldukca sadaka tevliyeti namiyle şuna buna kayırılmak içün verilerek ekserisi birtakım nâ ehl elinde kalup umur-ı evkaf bakılmaktan kalmış ve bunların tetkik-i ahvalleri müfettiş olanların vazife-i memuriyetlerinden olmak lâzım ise de bazan müfettişlik dahi rica ve şefaat sebebiyle pek ehline ihale olunmadığından çığırından çıkmış hattâ şimdiki müfettiş zâtında aslihâdan adam ise de umur-ı evkafa dikkat ve ikdam maddesinde istidad-ı zatîsi olmamak gerek. Vak'anüvis Esad Efendi elhaletü hazihi İstanbul kadısının Vekayi kâtipliğinde ise de kadı-i müşarün-ileyhin ehliyet-i zatiyyesi cihetiyle mumaileyh Esad Efendinin Vekâyi kâtipliğinden infikâkinde beis olmıyarak ol hizmette ahar münasibi istihdam itmek üzere mumaileyh Esad Efendiye hizmetine mükâfaten Mevleviyetle nezaretinde olan Evkaf Müfettişliği tevcih olunsun. Efendi dâîmize bu bapta olan irade-i hümâyunumuzu ifade birle icra ittiresin.

Bu Esad Efendi memleketimizde çok kıymetli bir kütüphane bırakmış olan zattır. Kabri Yerebatan'daki kütüphanesi yanında olup buradaki kitapları Süleymaniye kütüphanesine nakledilmiştir. İlk gazete olarak (Takvim-i Vekayi) in neşrinde oraya hem nazır ve hem baş muharrir olmuştur. Maarif Nazırı ünvaniyle ilk Maarif Vekili kendisidir. Vefatı 1264 Rebiul'ev-

velde [1858 Birinci kânun] dir. Rumeli Kadıaskerliğine kadar çıkmıştır. Şeyh ul-islâm olmasını arzu ederdi. Hattâ İsmet bey zâde Ârif Hikmet beğin Şeyh ul-islâm olduğunu duyduğu zaman:

Benim hakkım iken cây-i meşihat
Hüdanın hikmeti Ârif bey oldu

beytini söylemiştir. Vak'anüvisliğinde yazmış olduğu tarih Cevdet Paşa merhumun mehazlerindendir. Kalemi kuvvetli ve şairdi.

* * *

Esad Efendinin Üss-i Zaferinin Türkçe iki tab'ı vardır. Matbaa-i âmiredeki ilk tabı 1243 senesi şevvalinde ve ikincisi de Tavşantaşında Süleyman Efendi Matbaasında 1292 H. 1875 M. senesindedir. Bundan başka bir de Fransızca tercümesi olup 1833 te Pariste basılmıştır 1).

---

1) Précis Historique de la Destruction du corps des Janissaires par le Sultan Mahmod Turc (traduit du turc par A. P. Caussin de Perceval 1833 Paris).

YENİÇERİ OCAĞININ MUHTELİF TARİHLERDEKİ MEVCUDU

Piyade olan Yeniçerilerin mevcudunun artması muhtelif sebepler tahtında olmuştur. Evvelâ ocak mevcudu, teşekkülünden itibaren bin neferden başlıyarak ihtiyaç ve memleketin hududlarının genişlemesiyle mütenasip olarak iki asır müddetle tabiî bir yükseliş arzetmiş; 990 H. 1582 M. den itibaren ise İran ve daha sonra Avusturya seferlerinin devamı münasebetiyle ve hariçten ocağa fazla miktarda efrad alınmasından dolayı mevcudun iki misli artmıştır. Bundan sonra bilhassa on yedinci asırda artış gayri tabiî bir şekil almış ve bazan ocakta yapılan tenkihat ile mevcut indirilmiş ise de bu defa da esami alım satımı ve mahlûllerin saklanması usulü meydana çıkmıştır. Bu son şekle göre defterde Yeniçeri mevcudu ismen mevcut olup hakikatte ise ocakta bu kadar efrad bulnnmamakta idi. Her muharebe vukuunda bu azlığı doldurmak için hariçten yine Yeniçeri yazılmak suretiyle mevcut kabarırdı. Aşağıdaki kayıdlar Yeniçerilerin muhtelif tarihlerdeki artıp eksilmesini göstermektedir.

Yeniçerilerin ilk zamanlardaki mevcudlarını gösterecek elimizde sağlam bir vesika yoktur. Ananeye göre ocağa iptida bin nefer alınmıştı. Bundan sonra mevcudun arttığını biliyorsak da bu artmanın seyrini takip edemiyoruz; mamafih ocağın ihdasından sonra Fatih devrine kadar olan müddet zarfında takribî olarak Yeniçeri ocağı mevcudunu göstermek mümkündür; fakat bu gösteriş kat'î mahiyette olmayıp daha sonraki asırlarda yazılmış eserlere göredir ve bu eserlerin içinde Halkondil müstesna olmak üzre diğerleri onaltıncı asır içinde ve daha sonraları yazılmışlardır.

Ankara muharebesinde Yeniçeri mevcudu makul bir kayda göre on bin ve diğer kayda göre de on iki bin kadardı 1). Bu

---

1) « ... Ol vakit Yıldırım Hanın on bin Yeniçerisi vardı, ol uğraşda bile olanlar rivayet ettilerkim ..» (*Lûtfi Paşa tarihi*, s. 56 ve *Hammer tarihi*, *Atâ Bey tercümesi*, c. 2 s. 64); *İdris-i Bitlisî*, *Heşt bihişt* isimli tarihinde Ankara harbinde on iki bin Yeniçeri bulunduğunu beyan etmektedir. Keza

muharebeden sonra saltanat mücadeleleri arasında hükümdar olan Musa Çelebinin emri altındaki Kapukulu efradı yedi bin idi 1). Halkondil ise İkinci Muradın altı binle on bin arasında Hassa askeri bulunduğunu yazıyor ki on beşinci asrın ilk yarısı içindedir 2).

On beşinci asır ortalarından itibaren Yeniçeri mevcudu sekiz binle onbin arasında bulunmuştur. 1472 senesindeki Otlukbeli muharebesinde Yeniçeri ocağı mevcudunun onbin ile oniki bin arasında olduklarını hemen bütün tarihler müttefikan yazmaktadırlar 3).

T. S. Cantacasin'in yazdığı *L'origines des Tucqz* isimli eserde 4) İkinci Bayezid zamanında Yeniçerilerin sekiz bin olup sonraları bu miktarın arttığı yazılıdır; Müri üt-tevarih ise Ya-

---

İbni Kemal de Ankara muharebesinde ve ondan evvel Yıldırım Bayezidin on iki bin Yeniçerisi olduğunu yazar (*İbni Kemâl Tarihi*, Nurıosmaniye Kütüphanesi, No. 3078 varak 102 ve 109).

1) *Neşrî ve Rüstem Paşa Tarihleri* yedi bin Yeniçeri olduğunu söyliyorlar. *Âlî* yedi bin Kapukulu diyor ve ifadesinden bunların Yeniçeri oldukları anlaşılıyor (c. 5 s. 174). *Hammer* de yedi bin Yeniçeri demektedir (*Âtâ Bey Tercümesi*, c. 2 s. 112); *Mir'ât-ı Kâinat* (c. 2 s. 338). Musa Çelebinin biraderiyle yaptığı muharebede evvelâ atlı kuvvetlerinin bozulduğunu yazdıktan sonra yanında kalan yedi bin Yeniçeriden bahsediyor.

2) *Halkondil*, İkinci Muradın İstanbulu muhasarası esnasında Yeniçerilerin altı bin ile on bin arasında bulunduklarını yazmaktadır (s. 108 Paris 1632 tab'ı); *Hammer* de yine *Halkondil*den naklen ayni şeyi söylemektedir. (*Atâ Bey Tercümesi*, c 2 s. 251). N. Jorganın naklettiğine göre 15 inci asrın birinci nısfında Yeniçerilerin adedi beş bini geçmiyordu (Gesch. des Osm. R. I, fasıl 10). Bir *Tarih-i Al-î Osmanda* 856 H. 1452 M. senesinde İstanbul fethine hazırlık yapılırken Yeniçeri mevcudunun on bin olduğu yazılmaktadır. (*Tevârih-i Al-i Osman*, Halis Efendi kitapları No. 56); bu eser Lûtfi Paşa Tarihine benziyorsa da içinde bâzı noktalarda farklar vardır.

3) *Oruç Bey Tarihi*, s. 127; *İbni Kemal Tarihi* (Fatih Kütüphanesi, No. 4205) ve *Âlî Tarihi* (basılmamış nüshalardan 2305 numaralı Üniversite Kütüphanesi *Halis Efendi* nüshasında on bin ve kütüphanemizdeki nüshada on iki bin olduğu yazılıyor (s. 82). *Lûtfi Paşa Tarihi* (s: 188) ve *D'Ohsson* c. 7, kitap 7. Otlukbeli muharebesinde Yeniçeri mevcudunu on bin gösterirler. *Bihiştî Tarihi* bu muharebede Yeniçeriyi on iki bin gösteriyor (Kütüphanemizdeki nüsha, s. 121).

4) 1896 da Schefer tarafından Paris'de basdırılan nüsha.

vuz zamanında Yeniçerilerin sekiz bin olduğunu 1) ve *Kitab-ül-müstetab* da Kanunî zamanına kadar Yeniçerilerin sekiz bin olup anın zamanında oniki bine çıkarıldıklarını beyan etmektedirler 2). Hammer ile Halkondil zeylinde Yavuz zamanında Yeniçerilerin oniki bin olduğu gösteriliyor 3).

Biribirine bazan muhalif olan bu mutalealarm heyeti umumiyesinden anlaşılan, Yeniçeri ocağının kuruluşundan itibaren mevcudu arta arta Kanunî zamanında ve onaltıncı asrın ilk yarısında on iki bin kişiyi bulmuştur.

Mohac muharebesi [1526] ve Viyana muhasarası [1529] esnasında ocak mevcudunun oniki bini muhafaza ettiği görülüyor 4); 968 H. 1560 M. tarihinde reşen mevacibi dolayısiyle tertip edilen maaş icmalinde Yeniçeri yetimleri ile aylıklılar müstesna olmak üzre [5680] i bölük ve [7035] i cemâat ve [642] si Sekban olmak üzre Yeniçeri ocağı mevcudu [13357] idi 5).

Kanunînin vefatı ve Selimin cülûsu üzerine Yeniçeri ocağında oniki bin üçyüz kişiye cülûs bahşışı verildi 6).

Yeniçeri mevcudu İkinci Selimin cülûsundan bir sene sonra yani 975 H. 1567 M. de (12798) e inmişti 7). Hammer tarihi Yeniçerilerin Kanunî zamanına kadar oniki bin ve anın saltanatı devrinde yirmi bin olduğunu yazıyor ise de yanlıştır 8). Bir kaç defa Yeniçeri kâtipliğinde bulunmuş olan müverrih Âli ile Ayni Ali, *Tarih-i sâf*, *Tabakatül-memâlik* ve *Vakayi-i Tarihiyye*, Selânikî Tarihleri Yeniçeri ocağı mevcudunu hep on iki

1) *Şamedanî zade*, *Müri-üt tevârih*'te 1183 vekayiinden bahsederken bilmünasebe bu miktarı gösteriyor.

2) *Kitab-ı Müstetap*, kütüphanemizdeki defter s. 11.

3) *Hammer* (Atâ Bey tercümesi, c. 4 s. 85 ve 89) ve *Halkondil zeyli*, s. 70

4) *Lûtfi Paşa tarihi*, s. 326, 327, 337 ve *Tabakat-ül memalik* [Celâl zâde, Millet kütüphanesi No. 779 s. 236 ve 776] *Vekayi-i Tarihiyye* Sigetvar seferi esnasında ocak mevcudunun on iki bin olduğunu yazıyor. (Varak 111); bunun yedi bini Sigetvar seferinde iki bini Köle kalesine memur ve iki bini Kaptan Paşa maiyyetinde ve bini de korucu ve mütekait imiş.

5) Emirî tasnifi vesika (Kanunî devri, No. 28).

6) *Selânikî Tarihi*, s. 68

7) Kanunnâme (Atıf Efendi kütüphanesi, No. 1734 varak 271 b.); bu kanunnamede 975 senesi nevruzundan 976 senesi nevruzuna kadar hazine sarfiyatına ait bir bütçede ocak mevcudu 12798 gösterilmiştir.

8) *Hammer* (Atâ Bey tercümesi, c. 6 s. 164).

bin olarak göstermektedirler 1). Elimizdeki 968 H. tarihli maaş icmali de 13357 den yukarıya çıkmadığından Hammer bu hususta zühûl etmiştir.

Onaltıncı asrın son yarısından sonra ocak mevcudu süratle artmağa başlamıştır; netekim 982 H. 1574 tarihinde Üçüncü Muradın cülûsunda Yeniçeri mevcudu 13599 olup sonraları yine bunun zamanında bu miktar iki misline çıkarılmıştır 2). Buna da sebep İran ve daha sonra Avusturya seferleri dolayısiyle askere olan ihtiyaçtı. İşte bundan dolayı Üçüncü Muradın yerine geçmiş olan oğlu Üçüncü Mehmedin cülûsunda ve 1003 H. 1595 tarihinde Yeniçeriler yirmi altı bini geçmişlerdi 3) *Aynı Ali* risalesi bu miktarı 26600 olarak göstermektedir 4). 1005 H. 1597 M. senesinde ise ocak mevcudu otuz bini geçmiş bulunuyordu 5). Bu sırada seferler olanca şiddetiyle devam ettiğinden Acemi ocağı efradından başka hariçten de muayyen bir müddet hizmetten sonra ocağa efrad kaydedilmekte idi.

1006 H. 1598 ocak mevcudu otuz beş bini bulmuş 6) ve 1018 H. 1609 senesinde ise Kuyucu Murad Paşanın yaptırdığı yoklama neticesinde bu mevcudun 37627 yi bulduğu anlaşılmıştır 7).

---

1) *Tabakat-ül memalik* (Emirî nüshası, s. 236, 766) *Selânikî Tarihi* (s. 68) ve *Aynı Ali risalesi* (s. 117) *Âli Tarihi* (basılmamış nüsha, c. 2 varak 133); *Tarih-i Saf* (cüz 1 s. 84); *Vekayi-i tarihiyye* varak, 111.

2) *Tarih-i Sâf* Üçüncü Murad zamanındaki Yeniçerilerin artmasının sebebini şöyle anlatıyor. «Sehaları nihayetde olmagla kulu ziyade itmeğe sebep olup sipah ve Yeniçeri, zamanında ziyade oldu. Zaman-ı şeriflerinde olan izdiyad-ı vazaifin kesretine Vezir-i âzamları Osman Paşa bâis olmuştur. Vezir-i âzam Mehmed Paşa hayatta iken Yeniçeri on iki binden ziyade ve sipah altı binden artık olmamıştır» s. 84. Koçı Beğin Dördüncü Murada takdim ettiği risale s. 7 (1277 tab'ı) ve Ali Kemalî Beyin bastırdığı Koçı Bey risalesi s. 27; Cevdet Paşa, Üçüncü Murad zamanındaki Yeniçeriyi yirmi yedi bin olarak göstermiştir (c. 1 s. 100 Matbaa-i Osmaniye tab'ı).

3) *Selânikî tarihi*, basılmamış kısım varak 266 b.

4) *Aynı Ali risalesi*, s. 112

5) *Selânikî tarihi* basılmamış kısım, varak 384 b. *Cevdet tarihi*'nde ise 1004 H. 1596 M. senesinde Yeniçeri mevcudu kırk beş bin gösterilmekte ise de yanlıştır (c. 1 s. 100).

6) *Âli tarihi* (basılmamış nüsha ikinci cilt varak 133)

7) *Aynı Ali risalesi*, s. 88; Cevdet Paşa merhum (c. 1 s. 100) bu tarihdeki mevcudu otuz yedi bin olacak iken sehven kırk yedi bin göstermişlerdir.

1033 H. 1623 M. *Masar* mevacibinde Dergâh-ı âlî Yeniçerileri mevcudu 35515 kadardır 1). Aynı tarihlerde ocak mevcudunun otuz beş binden fazla olduğu o tarihlerde yazılmış olan *Kitab-ı Müstetab* isimli mehazimizde beyan ediliyor. Dördüncü Murad zamanına tesadüf eden bu miktar daha sonraki senelerde (46176) ya kadar çıkmıştı 2). Hattâ *Müri üt-tevarih* Dördüncü Murad zamanında Yeniçerilerin kırk bin olduğundan dolayı Yeniçeri ağasına *kırk bin kul ağası* denildiğini yazmaktadır 3). Bu hükümdar Yeniçeri mevcudunu arttırmamak ve münhallere adam almamak için çok dikkat etmişti.

Vezir-i âzam kemankeş Kara Mustafa Paşa, Sultan İbrahimin ilk zamanlarında muharebenin hitamına mebni ocak mevcudunu azaltarak onyedi bine indirmeğe muuaffak oldu 4). Fakat Girid seferi çıktıktan sonra ihtiyaca binaen Yeniçeri mevcudu arttırılmıştır. Sultan İbrahime, devlet teşkilâtı hakkında malûmat veren Koçı bey, kendi zamanındaki mevcudu otuz bin olarak göstermiştir 5). Bütçede müvazeneyi temin için 1063 H. 1653 M. senesinde Tarhoncı Ahmed paşa zamanında, isyanlar ve kanunsuz muameleler yüzünden pek ziyade yükselen ocak mevcudu ellibeş bine indirilmişken 6) İbşir Paşayı devirip yerine Sadr-ı âzam olmak istiyen Kara Murad Paşanın tertip ettiği ısyan sonunda bu mevcud seksen bini aşmıştı 7).

---

1) Başvekâlet arşivi, Cevdet tasnifi saray vesikaları (No. 2570) 1033 senesi mevacip icmali kaydi. Aynı seneye ait yine *Masar* maaşına ait mufassal ulûfe defterinde ocak mevcudu 35925 olup bazı münhaller ve firariler çıkarılınca (35515) i buluyor. (Yukarıda ulûfe kısmında bu defterin bazı yerlerini tahlil etmiştik).

2) *Koçı Bey risalesi* (Ali Kemalî Aksüt tarafından bastırılmış olan nüsha s. 27, İstanbul Vakit Matbaası 1939) Koçı Beğin Dördüncü Murada takdim ettiği risalede bu miktar (47113) olarak gösteriliyor.

3) *Müri üt-tevarih* 1183 vekayii arasında bilmünasebe bahsediliyor.

4) *Naima tarihi*, c. 4 s. 55 ve *Hammer tarihi* (Atâ Bey tercümesi c. 10 s. 31).

5) B. Ali Kemalî'nin bastırdığı Koçı Bey risalesi, s. 92.

6) 1058 H. 1648 senesinde Vezir-i âzam Sofu Mehmed Paşaya ocak ağalarından koca Muslıhuddin Ağanın (devletlû sultanım ben kulun bir kılınız düştüğü yerde elli bin müsellâh Yeniçeri ile baş veririm) kaydından ıbrahimin son ve Mehmedin ilk zamanlarında Yeniçeri mevcudunun bu miktarı bulmuş olduğu anlaşılıyor. *D'Ohsson* da (c. 7 s. 330) bunu elli beş bin gösteriyor.

7) *Naima*, c. 6 s. 104 ve *d'Ohsson*, c. 7 s. 330 ve *Evliya çelebi*, c. 1, s. 567.

1074 H. 1663 senesine aid mevacib defterinde mütekaidler hariç olarak ocak mevcudu 39078 olup bunun 19357 si cemaat, 16847 si ağa bölüğü ve 2874 neferi ise sekbandı 1). Yine bu senede Yeniçerilerin senelik çuhaları için tertip edilen defterde cemaat ortalarının 19190 ve bölüğün 16064 ki ceman 35254 olarak gösterilmiştir 2). Bunların arasında Sekbanlar yoktur. Buna göre 1663 senesinde tekaüdler hariç olarak ocak mevcudu otuz dokuz bin kadar olup tekaüdler ile beraber elli dört bini mütecavizdi 3).

1090 H. 1679 M. senesindeki Lezez mevâcibi kayıdına göre Yeniçeri yetimleri olan Nânhurlar hariç olmak suretiyle mütekaitleriyle beraber (26374) kişidir 4). 1095 H. 1684 M. senesi Lezez mevâcibinde ise mevcutları (31790) a çıkmıştı 5). Bu son tarih malûm olduğu üzre uzun sürmüş olan 1682 seferinin ilk seneleridir.

---

1) 6599 No. ulûfe defteri (Bay Kâmil tasnifi).

2) 6596 No. Yeniçerilerin çuha defteri.

3) 1071 senesi maaş icmal defterinde yeniçerilerin mevcudunun 54222 olduğunu Eyyubî kanunnamesi (s. 20 ve 43) yazmaktadır. *Kavanin-i Osmanî ve Rabıta-i Âsitane* isimli mehazımız de Yeniçerilerin on yedinci asır sonundaki mevcutları 54222 nefer olarak gösteriyor (kütüphanemizdeki nüsha s. 37); Marsiglide de aynı miktar gösteriliyor (Kaymakam Bay Nazmi tercümesi 74). Bu 1071 senesi defterile 1074 arasındaki üç sene zarfında on beş bin kışilik bir noksanlık vardır: bunun ya ordu tenkihinden ileri geldiği veyahut tekaütlerle nânhure denilen Yeniçeri yetimlerinin bu 1074 senesi defterinde gösterildiği üzre yekûndan hariç olmasından ileri geldiği anlaşılır.

4) İbnül-Emin tasnifi askerî vesikalar No. 315; burada yalnız Yeniçerilerin icmal kaydı şöyledir:

اجمال

مواجب جماعت یکیچریان درکاه عالی وقوروجیان و متقاعدین و صولاقان و زغرجیان و سکبانان مع سواری و غلمان عجمیان استانبول و غلمان باغچهٔ خاصه و بوستانیهاء سائره و غلمان باغچهٔ ادرنه و کلیبولی در واجب لذذ سنه ۱۰۹۰

جماعت

یکیچریان درکاه عالی
الموجود نفراً
۲٦۳۷٤

(Üç aylık mikdarı) المقرر
۱۹٥۹۹۲۹۸

فی یوم
۲۲۱٤٦۱۰٥

5) İbnül-Emin tasnifi Askerî vesikalar No. 1039.

On altı sene süren Avusturya ile Lehistan, Rusya ve Venedik seferlerinde Ocağa muhtelif vesilelerle asker alınmıştı. 1099 H. 1687 M. senesinde İkinci Süleymanın cülûsunda Yeniçeri kalemi defterlerinden çıkarılan icmâl suretlerinde mütekaidleriyle beraber Yeniçerilerin İstanbuldaki mevcutları 38131, cephe ve kal'alerde bulunanların mevcudu ise 32263 olup ceman Ocak mevcudu 70394 kişiye çıkmıştı 1).

Köprülü zâde Fazıl Mustafa Paşanın sadaretinde ve (1101 H. 1689 M.) senesinde Eğinli Haseki Mehmed Ağa Kul kethüdalığına tâyin edilerek Ocakta yoklama yapmağa başlamıştı; halbuki Ocağın azgınlığından dolayı buna pek de cesaret edilememişti; kelleyi koltuğuna alan Mehmed Ağa bu yoklama neticesinde Ocakta yirmi binden fazla mahlûl meydana çıkarmıştı 2).

Karlofça muahedesinin akdinden sonra yetmiş bin olan ocak mevcudu, on iki sene kadar muharebe olmadığından dolayı, Amca zâde Hüseyin Paşanın gayretiyle başlıyan tenkihat devam ede ede Cevdet Paşanın rivâyetine göre kırk bine inmişti 3). 1114 H. 1702 senesinde Ocak mevcudunu 33389 olarak görmekteyiz 4). 1115 H. 1703 tarihinde Üçüncü Ahmedin cülûsunda Yeniçeri mevcudunun tekaütlerle beraber (53200) e çıktığını o tarihte Defterdar bulunup bunlara maaşlarını veren Sarı zâde Mehmed Efendi [Paşa] yazmaktadır 5).

1118 H. 1706 M. de *Masar ve Recec* olarak verilen *kısteyn* mevâcibinde Yeniçeri mevcudu 21818 olarak görülüyor. Bu mikdarın tensikat neticesinde mi tenezzül ettiği bilinemiyor 6).

---

1) *Zübdet-ülvekayi* (Sarızâde Mehmed Paşa tarihi) Esad Efendi kütüphanesi No. 2382 varak 138 ve *Raşid Tarihi*, c. 2 s. 20 ve *Müri-üt tevarih* (1099 vekayii kısmında, Umumî kütüphane nüshası) ve *Netayic-ül-vukuat*, c. 2 s. 94.

2) *Zübdet-ülvekayi* varak 180.

3) *Cevdet Tarihi* c. 1 s. 101 (Matbaa-i Osmaniye tab'ı).

4) *Ayni Ali risalesi*, s. 115; bunun 18840 neferi Yeniçeri ve korucu 14928 neferi mütekait ve kık bir danesi de mumcu imiş.

5) *Nesayih-ül ümera-i Velvüzera* (Esad Efendi kitapları, No. 1830 ve 1854).

6) *İbn-ül emin*; maliye vesikaları 9077; bu icmal kaydında şu başlık vardır:

(İcmâl-i mevacib-i Yeniçeriyan-ı Dergâh-ı âlî ve koruciyan ve mütekaidin ve solakan ve zağarciyan ve sekbanân mâ süvari... der vacib-i Masar ve Recec, Sene 1118); bu kayde göre bu icmal umum Yeniçerilere aitdir:

Raşid tarihi, (1127 H. 1715) senesinde Mora seferinde Yeniçeri mevcudunun yüz binden fazla olduğunu yazmaktadır 1). 1129 ve 1130 [1717 ve 1718] senelerine ait Yeniçeri kaleminin mahlûl ve icmâl defterlerinde seferli olmıyan Yeniçerilerin mahlûlleri çıktıktan sonra mevcutlarının 17116 ve eşkinci Yeniçerilerin mahlûl ve nâmevcudları çıkdıktan sonra mevcudunun 22500 olup mecmuunun mütekaidler haric olarak 39616 yı bulması 2) yukarıda Raşid Tarihinin kaydı gibi tekaütleri ve mahlûlleriyle beraber muharebeler münasebetiyle ocak mevcudunun yüz bini aştığını kabul ettirebilir.

Tarih-i Askerî-i Osmanînin bir ulûfe icmâlinden alup nakleylediğine göre [1140 H. 1727 M.] senesinde Ocak mevcudunun seksen bir bin kişi olduğu görülüyor 3). Damad İbrahim Paşa sadaretinde münhal ulûfeler hazineye kaldığından Mora ve Avusturya seferleri sebebiyle Ocak mevcudunun epeyi artmış olduğu anlaşılıyor ve yukarıda kaydettiğimiz gibi Müverrih Raşidin mütaleası varit görülüyor.

1158 H. 1745 M. senesi maaş icmalinde ağa bölüklerinin mevcudu 15803 ve cemaat ortalarının 16186 ve sekbanların 2706 olduğuna göre ocaklının 34695 kişi olduğu anlaşılıyor. 1164 H. 1750 tarihinde Ocağın *tashih bedergâh* ile beraber kuvvesi 34188 ve 1166 H. 1752 M. de ise neferat-ı cedide ile beraber (33109) a indiği görülüyor 4).

Birinci Mahmud devrinde Yeniçerilere ait esâme denilen maaş kâğıtlarının alınup satılmasına müsaade edilmiş olduğundan vefat edenlerin mahlûllerinin bilinmesine imkân kalmamıştı; bundan dolayı Belgrad muahedesinden (1739) itibaren 1768 senesine kadar otuz seneye yakın muharebe olmayup Ocağa yeni efrat alınmak mecburiyeti hâsıl olmadığı zamanlarda bile Yeniçeri mevcudu hemen hiç tebeddüle uğramamış gibi idi.

1768 Rus seferinin uzun sürmesi münasebetiyle gerek *tas-*

---

1) *Raşid*, Yeniçeri ağası kürt Hasanın azlinden bahsederken (Yeniçeri neferatı indinde medhûl ve mehân olduğundan mâada yüzbinden mütecaviz Yeniçeri neferatının tâyinatını alıp kendi intifaı içün öşri mertebesinde tevzi itmediğinden ...) *Raşid*, c. 4 s. 127.

2) Yeniçeri kaleminin mahlûlat ve icmal defteri (Askerî vesikalar Cevdet tasnifi 27562).

3) *Tarih-i Askerî-i Osmani*, s. 55.

4) Piyade mukabele defteri (Kâmil tasnifi, No. 3229).

hih bedergâh 1) ve gerek serdengeçti 2) vesaire suretiyle ocağa alınan yeni efrat eski yekûnu birdenbire kabartmıştı.

Cevad Paşa merhum 1220 H. 1805 M. senesinde beher nefere vasatî on akçe yevmiye verilmek suretiyle Ocak mevcudunun yüz on bini bulduğunu ve yine aynı hesap üzre Ocağın ilgasından bir sene evvel bu mevcudun yüz kırk bine çıktığını yazmakta ise de 3) doğru değildir; çünkü bu ondokuzuncu asrın başlarında akçe kıymeti iyiden iyi düşmüş olduğundan Ocak mevcudunu buna göre yapmak hatalıdır. Halbuki elimizdeki 1219 H. 1804 tarihli Ocağın maaş icmâlinde Yeniçerilerin, 54815 neferi eski ve 9641 neferi yeni olarak tekaütleri haric olmak üzre mevcudunun 64456 olduğunu görüyoruz 4). Yine Cevad Paşa merhumun bir mehazinden naklen 1812 senesinde Yeniçerilerin yüz on üç bin olduğunu yazması da hiç bir esasa istinat etmemekte ise de ihtimal harici de değildir. Ecnebilerin yazdıkları tarihlerde Ocak mevcudu inanılmıyacak derecede mübalâğalı gösteriliyor 5). D'Ohsson ise kendi zamanındaki Yeniçeri mevcudu hakkında şöyle diyor:

"Yeniçerilerin mevcudunu temamen tayin etmek mümkün değildir; bu mikdarı Yeniçeri ağası da bilmez; çünkü çorbacılar tarafından gösterilen defter doğru değildir; bu defterler senenin üç kere aylık verilen zamanlarında meydana çıkarlar; o zaman umumî defterlerde takriben yüz yirmi bin kişi mutebərdir; bunun yirmi bini İstanbulda gösterilmiştir; halbuki kışlalarda üç bin kişiden fazla bulunmaz; lâkin üç sınıf Yeni-

---

1) Taşralardaki şehir delikanlılarından bir kısmı fahrî Yeniçeri olarak kaydedilmişlerdi. Bunlar hangi ortaya mensup iseler o ortanın nışanını kol ve bacaklarına dövme suretile resmettirirlerdi. Muharebe zamanında ocaktan Turnacılar ve sair memurlar gönderilerek bunlar yevmiyeli olmak üzre ocağa kaydedilirler ve bu muameleye *tashih bedergâh* yani ocağa kayd denirdi. Bazen ocaktan çıkarılanlar da sonradan afvolunup ocağa tashih edilirlerdi.

2) Muharebe zamanında ocağa asker lâzım olduğu vakit serdengeçti ismîle gönüllü toplanır ve sonra bunlar muayyen bir müddet hizmetten sonra ocağa kaydedilirlerdi.

3) *Tarih-i Askerî-i Osmanî*, s. 52.

4) Askeri vesikalar No. 36053 (Cevdet tasnifi).

5) S. J. Porter, Yeniçeri ocağını ahaliden addederek iki üç yüz bin kişiye çıkarıyor ve başka biri milyonlara vardırıyor ve Baron de Tott ise dört yüz bin kişi diyor (Thornton, c. 2 s. 46).

çeri mevcut olduğu unutulmamalıdır. Birincisi bilfiil hizmette bulunan Eşkinciler, ikincisi bu Ocağın defterinde mülâzimeten mukayyet olup maaş almıyan ve bilfiil hizmette bulunmıyanlar olup bunların mevcudu yüz elli binden fazladır; üçüncüsü de Yeniçeriliğe bir şeref olmak üzre girmiş olan Taslakcılardır„ 1).

Ocağın ilgası esnasındaki mevcudunu bilmiyoruz; bunun herhalde aşağı, yukarı ismen yüz bin olması muhtemeldir.

---

1) *D'Ohsson*, c. 7 s, 332.

YENİÇERİLERE ÂİT BAZI KANUN VE VESİKA SÛRETLERİ

Yeniçerilerin kanun, usûl ve an'aneleri sırası geldikçe metinde zikredilmiştir. Bu kısımda ise Ocağın belli başlı kanun ve nizâmlariyle usul ve teşrifatlarına dair olan bazı kanun ve vesika suretlerini koyuyorum.

Ağa Dîvânı :

Kanunnâmede (Tertib-i Divân) denilen Ağa divânı aynen şöyledir:

"Yeniçeri Ağası divanda mevcut olsa Sekbanbaşı Ağanın sağ tarafında oturur, İstanbul Ağası Sekbanbaşının alt tarafında oturur. Fodla kâtibi Yeniçeri kâtibinin altında oturur. Ağa divnâdan [yani Divân-ı hümâyundan] saraya geldikte 1) atından inicek Ortaçavuş selâmı alur, Başçavuş dua ider ve yüzünü duvara tutar, yanında yazıcı 2) durup duayı mahfîce okur, yanılursa önün alur 3) evvelâ Sultan Mehmed [Fatih] den başlar, Pâdişahları sayar, bâdehû Vezir-i âzam ve Ağa selâmetine ve Hacı Bektaş-i Veli ruhiyçün didikte Ağa ayak üstüne kalkar ve tekrar oturur, üslûp üzre dua olurken Çorbacılar ve Odabaşılar ayak üzre dururlar; dua tamam olduktan sonra Ağa yukarı [Divân odasına] gider; Çavuş, maslahatlı var mı? diye çağırır. Kethüda Bey, Ağa sarayında [Ağakapusunda] kırmızı paşmak giyer ve Ağanın yanına gider; bâdehû inüp Kethüdayerinin odasında biraz oturur, bâdehû menziline gider„ 4).

1) Saraydan maksat ağa kapusıdır.

2) Kethüdayerinin yazıcısı, kâtibi, Marsiglide Yeniçeri kâtibi diye gösteriliyor (s. 85).

3) Başçavuş dua ederken şaşırırsa Kethüdayeri yazıcısı yavaşca yanlışı düzeltir. Marsigli duanın yüksek sesle okunduğunu yazıyor (Marsigli tercümesi, s. 85).

4) *Eyyubî Kanunnamesi*, s. 41; Kavanin-i Osmanî ve Rabıta-i Asitane isimli mehazimizde duadan sonraki kısım şöyledir: «tamam olduktan sonra ağa yukarı divanhâneye gider, maslahatlu var mı diye çağırırlar, Yeniçeri kethüdası ve Başçavuş ve Kethüdayeri ve orta çavuş ve küçük çavuş başlarına kalafat ve ayaklarına kırmızı paşmak giyerler ve başmehter ve orta

Kanun-ı dua fissefer قانون دعا فى السفر :

Sefere giderken düşman vilâyetine girildikte her gün ikindi namazı kılındıktan sonra Kethüda Bey, çadırından çıkup iskemle üzerinde oturur ; Yeniçeri Ağasının iç ağaları ve adamları ve dairede olan Ocak ağalarının taifesi ayak üzre dizilüp bir azîm daire olur ve her odanın taifesi dahi çadırları önünde dizilüp ve Orduy-ı hümâyunda ve sair asker-i islâm dahi ayak üzre kalkup ol mahalde Ocak yazıcısı Kethüda Beğin yanına gelüp dua ider ve muntazır olan kimesneler bir nefesten (Allah Allah) sadasiyle nısf saat mikdarı dağlar ve sahralar velvele endaz olurlar, üç defa Allah Allah sadasından sonra Pâdişah-ı âlempenâh Hazretlerine ve vüzerây-ı izama ve agavata ve cümle asâkir-i islâma dua-i hatir ve nûsret olunup (هو = hû) denildikten sonra herkes yerine oturur. Bu kanun, Yeniçeri Ocağı seferleri olunca icra olunur 1).

Kanun-ı kemanbehâ :

Kanun-ı kemanbehâ ki, yılda her bir nefere otuzar akçe senede Şevval, Zilkade, Zilhicce mevâcibinde ki eski kûttab ıstılahınca (Lezez mevâcibi) ıtlak olunur, Kemanbehâ deyû mevâcibleri maan verilmek kanundur 2).

Kanun-ı Nanhâran :

Kadîmî kanun-ı nanhâran; zümre-i mezbûrenin eytamları vardır, fodla virilür üç bin yirmi iki nefere. Beher nefere mevâcipte kırk beşer akçe virilür (âdet-i nanhâriyye) deyû eski kanundur 3).

Kanun-ı Tâzir ve Kısas-ı Yeniçeriyân :

Yeniçeriyan taifesi bir cürüm eylese ki, bâis-i tâzir ola, evvelâ Odabaşısı çorbacısına arz ider, meydana yani tâzire izin olduktan sonra kabahat sahibi olan yoldaşı dahi aşcısına virüp bukağıyaururlar.

---

mehter ve küçük mehter dahi başlarına mücevveze ve ayaklarına kırmızı paşmak giyerler» kütüphanemizdeki nüsha, s. 26.

1) *Eyyubî Efendi Kanunnâmesi*, s. 42.

2) *Eyyybî Efendi Kanunnâmesi*, s. 43.

3) *Eyyubî Efendi Kanunnâmesi*, s. 43.

Akşam namazı kılınup taâm bittikten sonra cümle ihtiyarları ve mevcut olan yoldaşları meydanlarına davet idüp cürüm sahibini dahi ihzar iderler ve Odabaşı hazır olan yoldaşlarına hitaben bir kaç nasihatâmiz tenbihler idüp bâdehû mücrim olan yoldaşa (aşkolsun) deyüp meydan ortasına getürüp yüzü üzre yere yatırup iki eski yoldaş biri baş tarafından ellerin tutar, birisi dahi ayakların tuttuktan sonra vekilharc ve bayrakdar mum tutar ve Odabaşı değneği eline alup cürmüne göre eğer ednâ cürüm ise kırk, ziyade ise seksen değnek vurur 1), dahi ziyade ise yine demire vururlar. Üç gice muttasıl seksen değnek vurur, bâdehû bir kaç gün dahi demirde yattıktan sonra ıtlak olunur; lâkin Ramazân-ı şerifte ve cuma gicelerinde Yeniçeriyi meydan etmek memnudur. Hacı Bektaş-i Velî rıza vermez 2).

Eğer Yeniçeriyân katle müstahik olursa Ortaçavuşun hapsine virilüp esâmesini çalarlar 3), bâdehû ases başıya verüp Baba Câfer 4) zindanına götürürler. Katli ferman oldukta عشا *ışâ namazından sonra cellâd boğar ve bir kayığa koyup Kurşunlu mahzenin önüne vardıkta boğazına bir taş bağlayup denize atarlar; selefte ilân içün bir top atarlardı, el'ân top atılmak memnudur 5).*

Kanun-ı devşirme:

Kapu oldukta 6) hariçten adam alınmak seleflerde hilâf-ı kanun idi. Rumeli ve Anadolu vilâyetlerinden yarar oğlanlar devşirüp sürü ile gelüp kızıl aba giyerlerdi. Gelüp dahil oldukta Rumelinden geleni Anadolu Ağası zapt idüp Anadoludan geleni Rumeli Ağası zapt ider idi. Ağayan ve erkân hizmetine ve Ocaklara tevzi olunup bir nice zaman hizmet öğrendikten sonra Acemi oğlanı olurdu ve kapu oldukta yollariyle (Bedergâh) *olup Yeniçeri olurdu.*

Yeniçeriler bir kaç sınıftır. Ser piyadegân ve Ağa bölükleri ve Sekbanlardır; cümlesi 196 odadır, her birinin çorbacısı ve

---

1) Bazılarını yalnız yatırıp kaldırarak döğmezlerdi ve bu ihtar makamında idi (*Kavânin-i Yeniçeriyân*, varak 38 b.).

2) *Eyyubî Kanunnâmesi*, s. 44.

3) Esamesini çalmak: Ocak defterinden kaydini terkin etmek.

4) Baba Cafer zindanı Yemiş ile Asmaaltı arasındadır.

5) *Eyyubî Kanunnâmesi*, s. 45.

6) Yani Yeniçeri ocağına efrad alınması lâzım geldiği zaman.

odabaşısı ve vekilharcı ve bayrakdarı ve başeskisi ve aşçısı ve korucuları ve mütekaidîn ve eytamları vardır, ardınca birer mehterhanesi vardır.

Yeniçeri ağaları ve baş odabaşıları Pâdişah gitmeyince sefere gitmezlerdi. Macar seferi açılup küffar Serhad hisarlarına müstevli olmağla 1002 tarihinde Vezir Sinan Paşa Pesprem seferine memur olup Belgrada vardıkta Defterhane ve cümhur-ı asker gelmek lâzımdır deyû telhis itmegin memur oldular. Ol asırda Kefe lâlâsı Bosnavî Mehmed Ağa Yeniçeri ağası bulunup Yanık seferine memur oldular, çıkup Budin hududunda orduya dahil olduktan sonra Tata muhasarasında Sinan Paşa, ağalığı Yemişci Hasan Ağaya tevcih eyledi. Ol zamana gelince Yeniçeri ağalarının azl ve nasbı cenâb-ı saltanata mahsus idi; bu kanun-ı cedidi bu seferde Sinan Paşa ihdas etti; hattâ menkuldür ki bu husus Pâdişaha mün'akis oldukta bu devlet-i aliyyemin ve ol mansıb-ı celilin ırzını hedm ettiği gibi inşaallâh an karip anın dahi ırzı yıkıla buyurmuşlar; filvakı öyle oldu 1).

Kanun-ı saka ve meşk ve seyishane:

Sefer oldukta saka beygirleri ve meşk [saka kırbası] ve musluk, odalara tevzi olunur ve seyishaneler [yük hayvanları] ceminde kanun-ı kadîm, Yeniçeri İstanbulda ve haslar [Eyyüp] kadılığında buldukları beygirleri devşirüp kapuya getirüp muhamminler ve dahi canbazlar kanun üzre bahaların takdir iderlerdi; odabaşılar akçesini ashabına verirlerdi ve bu hususta halka taaddî olunup nice kimesnenin cebren beygirlerin alup ve nice fesad iderlerdi. Eğri seferi oldukta Pâdişah-ı âlempenâh Yeniçerinin seyishane akçelerin bittemam hazineden ihsan itmekle ol taaddî bertaraf oldu. Hâlâ ol sünnet-i hasene icra olunur 2).

Kanun-ı selâmlık:

Cuma günü ve çarşanba günü Ocak ağaları umum üzre Kethüda Beğin evine varup selâmlar, bâdehû ağalar Kethüda Beğin önüne düşüp Yeniçeri ağasının sarayına [Ağakapusuna] varırlar ve Sadr-ı âzamın sarayına adam gönderirler, izin olursa

---

1) *Eyyubi Efendi Kanunnâmesi*, s. 34.

2) » » s. 35.

cumhur Ağanın sarayından kalkup Vezir-i âzamın sarayına varırlar.

Kanun-ı Ağay-ı Yeniçeriyân-ı dergâh-ı âlî:

Yeniçeri ağası cümle ağalardan mukaddem ve mükerremdir 1). Şehirde ve etraf-ı cevanibde nehy-i müskirat idüp ahz itdügi sarhoşun dirliği yoğise hadd-i şer'î urur; eğer dirliği var ise zabitine gönderüp döğdürür. Erazili شرع *şer'i ile tâ'zir ve hapis ittirir, daima kol dolaşup gezer. Ahz itdügi mücrimlerden şer'an mûcib-i salb ve siyaset olanları Ocaktan değilse Sadr-ı âzam hazretlerine gönderir; amma Ocaktan ise kendi haps idüp katli lâzım geldikte Sadr-ı âzamdan istîzan, belki ferman talep ider ve bilcümle şehrin zapt-ü rapt ve hıfz ve hıraseti ve Ocağın tedbir-i umur-ı cumhur ve tevcihat ve siyaseti kendüye mufavvazdır.*

Bu, yukarıdan berû zikr olunan umurun cümlesine ve icrasına Yeniçeri Ağası taraf-ı sultanîden tevkil olunmuştur; şehrin bir hâkimi dahi Yeniçeri Ağasıdır; lâkin umur-ı muazzamayı Sadr-ı âzam hazretlerine arz itmeğe memurdur; amma Yeniçeri kâtibi anın arzına mühtac değildir, haricten verile gelmiştir. Anı Sadr-ı âzam görür ve her çarşamba günü Sadr-ı âzam hazretlerine kanun üzre gelür, amma bir mahfî arz eyliyeceği var ise çarşanba gününe bakılmayup her gün gelürse gelür ve sair vüzerayı dahi iki, üç haftada bir ziyaret etmesi kanundur; dîvâna mücevveze ve serâser üst ve iç kaftanı ve ağır raht ve abayî ile gelür ve arz günlerinde arza cümleden evvel yalnız girer, çıkar amma eğer vezâreti var ise Divân-ı hümâyuna vezaret libasiyle gelür ve arza iki kere girer; iptida ağalık rütbesiyle yalnız girer, çıkdıkta Babüssaâde kurbinde tevakkuf idüp ağalar sofasında oturur, vüzerya-ı izâm arza girerken ol mahalde içlerine katılup yoliyle girer ve arzdan çıktıklarında yine bile çıkar; lâkin vüzera ile divânhaneye gitmez, hemen Babüssaâdenin haricinde vüzeradan ayrılup doğru taşra gider.

Ve dahi vezâreti olan Yeniçeri Ağası îyd-i şeriflerde saadetlû Pâdişah-ı âlempenâh hazretlerinin dâmen-i hümâyunlarını

---

1) .. ve ağalardan Yeniçeri ağası sair ağaların büyüğüdür, cümlesinin üst yanına oturur. *Kanunnâme-i Âl-i Osman, Tarih-i Osmanî Encümeni* neşriyyatından, s. 11 ve bunun diğer yazma nüshası.

iki defa öper, iptida divânhanede vüzera-yı izâmla gelür yoliyle ve bir sehl vüzera ile durup bâdehû dolaşup Ocağın önünce gelür, öper, bâdehû gider.

Bu dahi malûm ola ki vezareti olan ağa îyd-i şerif günü Saray-ı âmirede vüzeray-ı izâmı tehniye için sabah namazından sonra Ocak halkının [Ocak zabitanının] önünce divânhaneye girdikten sonra Vezir-i âzam hazretlerinin etegin öptükten sonra vüzera sofasında yoliyle oturur, kalur amma vezaretsiz olan ağa sair Rikâb-ı hümâyun ağaları ve divân hocaları ve Ocak halkı gibi ol mahalde cümle vüzeray-ı izâmın ve Nişancı Paşanın ve Kadıasker efendilerin ve Defterdar Paşanın eteklerini öper, bâdehû yerine gider.

Ve saadetlû Pâdişah-ı âlempenâh hazretleri cuma ve îydlerde ve sair alay günlerinde attan inerken ol mahallerde Yeniçeri Ağası hazır bulunup mübarek koltuğuna girer, enva-ı tâzimle indirir. Eğer şevketlû Pâdişah-ı âlempenâh hazretleri îyd-i şerif günlerinde şikâr-ı hümâyunda bulunup Vezir-i âzam salât-ı îyde çıksa Yeniçeri Ağası binek taşında hazır bulunup Vezir-i âzamın koltuğuna girer, tevkır ile indirir, cümle Yeniçeri dizilürler.

Bu kanun Vezir-i âzam maktûl Mustafa Paşa [Merzifonlu] sadaretinde iki Zilhicce îdylerinde [yani iki Kurban bayramında] iktiza idüp icra olundu 1).

Ve bu kanun dahi kadîmdir ki; Yeniçeri ağaları erkân-ı devlet huddamından birini cümle cürümle ahz itse sahibinin kethüdasına gönderir, sair dirlik ashabını zabitlerine gönderdiği gibi.

Vezareti olan ağa sair vüzeray-ı izâm gibi evinde tuğra çeker amma Divân-ı hümâyunda çekmez; zira Divân-ı hümâyuna vardıkta ağa makamında oturur. Îyd-i şerif gününden gayrı eyyamda kubbe altında oturmaz ve şevketlû Pâdişah-ı âlempenah hazretleri göçlerde olsa ağa Divân-ı hümâyuna varmaz. Vüzerây-ı izâm gibi Selimî ve erkan kürkü giyer 2).

1) Avcı Sultan Mehmed av peşinde koşarak bayramlarda merasimde bulunmadığından iki kurban bayramında Vezir-i âzam Merzifonî Kara Mustafa Paşa kendisine vekâlet etmişdir.

2) *Nimetî Efendi Kanunnâmesi* (s. 30); Nimetî Efendi bunu aynen tevkıi Abdurrahman Paşa Kanunnâmesinden nakletmiştir. (Bakınız: *Abdurrahman Paşa Kanunnâmesi. Millî tetebbular Mecmuası* sayı, 3 s. 524).

Sefer münasebetiyle tertip edilen, Yeniçerilere mahsus büyük alay :

Muazzam şehre gelüp alay olmak lâzım geldikte başçavuş ve ortaçavuş ve küçükçavuş ve başyazıcı alay dizmek bunların üzerlerine lâzımdır; gayrı kimesneye mahsus değildir. Başçavuşa layık olan budur ki, bu zikr olunan adamlar ile mukaddem selâm yerine bakup tekmil ideler.

En iptida sakabaşı cümle sakalar ile başta dururlar ve sakabaşının karşusunda baş yayabaşının bayrağı durur ve sair bayraklar umuman baş yayabaşı bayrağı altında tertip üzre dururlar ve badehû bayraklardan sonra iki keçeli neferat dizilüp neferat tamam oldukta Çorbacılar dururlar.

Ve bâdehû Vezir-i âzam alay ile gelür, ağayı selâmlar. Ağa hazretleri, iki, üç adım karşu varup selamın alur, bâdehû kıçı üzerine [geri geri] gelür. Sahib-i devlet geçtikte kanun üzre ağanın önüne düşüp otağa götürürler, ağayı selâmlayup otağına koduktan sonra Kethüda Bey ve başçavuş ve ortaçavuş ve küçükçavuş ve bölükbaşı ağalar, Ağanın otağından Kethüda Beğin önüne düşüp çadırına götürürler; çavuşlar ve bölükbaşılar Kethüda Beyi selâmlayup herkes çadurlu çadırına gider.

Vezir-i âzam ile Yeniçeri Ocağının sefere gidişlerindeki büyük alay :

Konaktan kalkmazdan evvel en iptida Yeniçeri Ağasının tuğu gider, bunun ardınca saadetlû Kethüda Beğin büyük alay bayrağı gider. Bu bayrağın sağında baş yayabaşı bayrağı ve solunda başçavuş bayrağı atbaşı beraber giderler, bunun ardınca umumen yayan pürsilah Yeniçeriler gider. Bunun ardınca küçük çavuş ve ortaçavuş ve Başçavuş ve Ocak imamı ve Haseki ağalar ve Turnacıbaşı ve Seksoncubaşı ve Zağarcıbaşı ve Kethüda beğin ve efendinin [Ocak kâtibinin] yedekleri giderler tertip üzre. Bu yedeklerin ardınca Ocak ağaları, küçük çavuş ve Ortaçavuş ve Başçavuş ve Ocak imamı ve Haseki ağalar ve Turnacıbaşı ve Seksoncubaşı ve Zağarcıbaşı ve Kethüda bey ve Efendi gider.

Bunun ardınca saadetlû Yeniçeri Ağası hazretlerinin yedekleri [yedek atları] gider. Yedekleri ardınca İmam-ı âzam hazretlerinin sancağı gider; bu sancağın ardınca saadetlû Yeni-

çeri Ağası ve ardınca kendünün sancağı ve büyük alay bayrağı ve Künderciler [harbeciler] gider; bunun ardınca mehterhanesi ve mehterhanenin ardınca Kethüda gider, önünde ikişer ikişer yoldaşları gümüş toplu harbeler ile giderler.

Ve bunun ardınca sağ tarafta yayabaşının Çorbacıları [çorbacı = orta kumandanı] ve deveci ağalar kıkalariyle umum tertip üzre giderler; ve solunda Bölükbaşılar [Ağa bölükleri kumandanları] umum üzre kukalariyle tertip üzre giderler. Bunların ardınca sağda yayabaşıların odabaşıları ve solunda bölükbaşıların odabaşıları tertip üzre atbaşı beraber giderler ve bunların ardınca bayrakdarlar bayraklariyle bu üslûp üzre sağda yayabaşıların bayrakları ve solda bölükbaşıların bayrakları umum üzre ikişer ikişer atbaşı beraber giderler ve bunların ardınca Vezir-i âzam hazretleri alay ile giderler.

Yola gittiklerinde bu minval-i meşruh üzre giderler ve badehû çadırlarına yakın geldiklerinde Vezir-i âzam hazretlerine selâma durmak içün bir canibte sakabaşı bayrağı dikilür ve sakaları tertip iderler ve sakabaşıyı gördüklerinde cümle çorbacılara, ve odabaşılara ve bayrakdarlara destur olur ve bölükbaşıların bayrakdarları sakabaşı sırasında dururlar ve baş yayabaşı bayrağı sakabaşının karşısında dikilür ve sair yayabaşıların bayrakdarları tertip üzre dizilürler ve yayabaşılar tertip üzre dururlar, kethüda bey bayrağı gelince.

Kethuda beğin bayrağı geldikte, başçavuş bayrağı gelüb altında durur ve bâdehû ocak ağaları tertip üzre dururlar. Başta Ağa Hazretleri durur ve baş bayrakdar ve İmam-ı âzam bayrağı ve künderciler, mehterhane saadetlû ağanın ardında dururlar, Vezir-i âzam hazretlerinin alayı gelür, aralarından geçerler, Vezir-i âzam iki tarafına selâm virerek Ağanın yanına geldikte bir iki adım Ağa hazretleri at ile karşı varup selâmın alup bâdehu kıçı üzerin yerine gelüp Vezir-i âzam geçtikte cümle bölükbaşılar ve yayabaşılar ve bayrakdarlar at kaldırup Yeniçeri ağasının otağı önünde iki keçeli at ile dururlar. Bölükbaşıların cümlesi ve başçavuş ve kethudayeri ve kethuda bey ve orta çavuş ve küçükçavuş atlarından inüp ağanın otağı önünde tertip üzre [rütbe sırasiyle] durup ağanın selâmın alırlar ve bâdehu yayabaşılar çadırına gider. 1)

1) Yeniçeri Ocağınının *Teşrifat Mecmuası*, s. 11.

1182 (1768) seferinde Yeniçerilerin sefer alayı:

Bu alayı, üçüncü Mustafa Alay köşkünden seyretmiştir.

Dört gün sonra 1) Yeniçeri ocağı mürûr itdi ki iptida kırk iki nefer kalafatlı 2) çavuş bâdehû sağda orta çavuş ve solda küçükçavuş ve aralarında iki sıra sakalar nihayetinde sakabaşı bayrağiyle. Bâdehû ortalar ki birinci bölük, altmış dört ve yetmiş bir cemaatler bâdehû beşinci bölük bâdehû 68, 67, 44 ve 82 cemaatler ve bâdehû sair cemaat ve bölük ortaları neferatı ve kazanlarile iki sıra gidüp orta yerlerinde birer ve ikişer ocak çavuşları ve oda yazıcıları yürür.

Ortalar itmamında sağ kolda birinci bölük, solda beşinci bölük bayrakları ve aralarında sair ortalar bayrakları iki sıra; Tamamında odabaşılar kezalik iki sıra; hitamında çorbacılar kezalik iki sıra geçerler ve çorbacıları süvari [zağarcılar ve sekban süvariler] orta yerlerinde deveci ağa ve beytülmalci ve başçavuş ağalar, ocak imamı efendi ve zenberekci ve haseki ağalar ve turnacıbaşı ve seksoncubaşı ve zagarcıbaşı ve kul kethudası ağalar, Yeniçeri efendisi bâdehû ocak tuğları ve sim kalkanlu yedekler ve İmam-ı âzam Hazretlerinin beyaz sancağı bâdehû Yeniçeri ağası bâdehû tüfenkçiler ve kârhanelû ve kethudayeri ve ağa kethudası ve baş halife ve beytülmal kâtibi ve kisedarlar ve kethudayeri kâtibi ve divan kâtibi ve kapu halifesi ve çavuş halifesi ve tabl ve alem tertib-i mezkûr üzre mürûr iderek Alayköşküne gelmezden mukaddem zikrolunan rüesâ ve çorbacıyan ve sair ağalar atlarından nüzul ve hil'atler ilbas olundukta çavuş başı ile hünkâr kapucular kethudası divan libası ve sim asalariyle piyade önlerine düşüp Alayköşkü tahtına getirüp beraber zemin pus ve kasrı geçtikte atlarına süvar olup alaya mülhak olurlar.

Yeniçeri ağası dahi zikrolunan mahalle geldikte hil'at giydirildikten sonra çavuş başı ile kapucular kethudası istikbal ve huzur-ı hümâyuna isal olundukta yeşil çuhaya samur kürk ilbas ile ikram olunup çıktıkta râkiben ve âyan-ı mezburan râcilen

---

1) Sefere giden esnaflardan müteşekkil orducu alâyının geçişinden dört gün sonra.

2) Kalafat; aşağısı dar ve yukarısı geniş ve birbirine muvazi dilimli ve ön kısmı açık olmak üzre üstüne astar geçirilmiş bir nevi serpuş.

kasr altına [Alayköşkü altına] geldikte üzengi beraberi temennâ idüp geçer. Bu alayda Yeniçeri ağası rûzmerre destar ve al çuhaya kaplu kapanice yakalu uzun ferace, yerlû muvahhidî resminde vaşak kürk ve silâh ve pusat ile Yeniçeri efendisi kafes destar ve ferace kürk ile kul kethudası balıkçıl başında ve kezalik al çuha vaşak kürk lâkin yakası ağanınkinden noksanca sakaların cümlesine bin kuruş atıyye-i hümâyun ve beher ortanın karakullukçularına kazgan ile giderken beyaz astarlu birer çıkma ve her bir aşçıya onar altun ve derviş ve duacıya ve şaire ikişer üçer altun surre-i hümâyun virildi. Bu esnada kasr-ı mezbur muvacehesinde Zeynep sultan camii odasında Sadr-ı âzam temaşa iderdi. O da atıyye virilenlerin bazısına tamam ve bazısına nısıf atıyye virdi 1).

Ayda bir kere Yeniçeri ağasının ocaklı (zabitan) ile beraber Sadr-ı âzamı ziyareti için tertip edilen ve büyük kol denilen alay :

Baş yazıcıya emrederim ki, odalara tenbih, yarın cum'a günüdür. Divan esvaplarile kapuya gelsünler, Ağa hazretleri büyük kol ile sahib-i devlet hazretlerine gitse gerektir.

Cümle bölükbaşılar ve yayabaşılar ve deveci ağalar ve haseki ağalar ve turnacı ve seksoncubaşı ve zağarcıbaşı ve dört solak başılar ve kethuda bey ve başçavuş ve ortaçavuş ve küçük çavuş ve sair ocak erbabı bu zikrolunan ağaların cümlesi ağa kapusunda divan esvablariyle cemolurlar. Cum'a namazın kıldıktan sonra cümle ocak ağaları atlarına binerler.

En iptida üsküflerile kapu kethudaları gider, anın ardınca at ile bölükbaşılar giderler, bunların ardınca başçavuş ağalar ve ocak ağaları giderler, bunların ardınca haseki ağalar, bunların ardınca turnacıbaşı ve seksoncubaşı ve zağarcıbaşı ve dört solakbaşılar giderler ve ardlarınca kul kethudası gider, bunun ardınca Yeniçeri kâtibi ve sekbanbaşı ve İstanbul ağası ve Rumeli ağası ve Anadolu ağası ve fodla kâtibi giderler, bunlardan sonra seraser kuşaklı ve üskûflü mumcu ağalar giderler.

Bâdehû küçükçavuş ve orta çavuş kırmızı dolamalariyle ve seraser kuşaklar ile ağanın önünde yürürler ve orta çavuş ağanın sadefkârî deynegin götürür ve âriyeti çavuşân seraser kuşak-

1) *Müri-üt tevârih*, 1182 seferi esnasındaki Yeniçeri alayı.

lariyle ve üsküfleriyle mumcular aralarında yürürler.

Ve seadetlû Yeniçeri ağasının sağ tarafında baş mehter ve sol tarafında orta mehter eteklerin tutarlar ve dört tüfenkçiler kırmızı dolamalariyle ikisi bir taraftan ve ikisi bir taraftan yürürler.

Bu minval üzre Paşakapusuna vardıklarında cümlesi atlarından inerler ve ağayı atından indirürler; ağanın bir koltuğuna kul kethüdası ve bir koltuğuna başçavuş girer.

Ve bâdehû divanhaneden paşaya girdiklerinde evvel Yeniçeri ağası el öper, andan sekbanbaşı, andan Yeniçeri kâtibi, andan İstanbul ağası, andan fodla kâtibi, andan Anadolu ağası, andan Rumeli ağası, andan kul kethüdası, andan dört solakbaşılar, andan zağarcı başı ve seksoncu başı ve andan turnacı başı ve andan tertip üzre dört haseki ağalar, andan başçavuş, andan ocak imamı kalurlar: bunların maadası [el öptükten sonra] taşraya çıkarlar; divanhanede tertib üzre otururlar.

Vezir-i âzamın yanında kalan ocak ağaları oturup kahve ve şerbet içerler ve taşrada olan ağalara dahi kahve ve şerbet getirüp içerler ve bile gelen neferat yoldaşlara fuçılara şerbet doldurup aşağıda olanlara dahi azîm ve vâfir şerbet içürürler.

Ve içerude olan ağalara kethuda bey icazet virir: sekban başı ve Yeniçeri kâtibi ve İstanbul ağası ve fodla katibi ve Anadolu ağası ve Rumeli ağası ve dört solakbaşı ve zağarcıbaşı ve seksoncubaşı ve turnacıbaşı ve dört haseki ağalar ve ocak imamı içerden çıkarlar ve deveci ağalara ve yayabaşılara icazet olur evlerine giderler.

Ve kalan ağalar ki, saadetlû Yeniçeri Ağası ve Kul kethüdası ve başçavuş ve orta çavuş ve küçük çavuş ve bölükbaşılar ve mumcular kalurlar, Yeniçeri Ağası Vezir-i âzamdan kalkar, atına süvar olur, andan kethüda bey süvar olur, andan başçavuş, andan bölükbaşılar süvar olurlar.

İptida Kapu kethüdaları gider, andan bölükbaşılar at ile giderler, andan başçavuş gider, andan Kul kethüdası gider, andan tertip üzre mumcular ikişer ikişer giderler; andan küçük çavuş, andan ortaçavuş yayan gider, Ağanın sadefkârî değnegin götürür; Ağanın önünde yürürler, andan saadetlû Yeniçeri Ağası gider, bir tarafta baş mehter ve bir tarafta orta mehter etek-

lerin tutarlar ve dört tüfenkçiler ikisi Ağanın bir tarafında ve ikisi bir tarafında giderler.

Yolda giderken Kapu kethüdaları bir sarhoşa rast geldiklerinde tutup Ağanın önüne götürdüklerinde döğmek lazım geldikte bölükbaşıların cümlesi atlarından inerler, Ağanın yanına gelürler; tertip üzre durup sarhoşu Ağanın hnzuruna götürdükte döğmek lazım geldikte mumcular falakayı tutup Acemi bölükbaşıları ellerine değnek alup tutulan surhoşa değnek vururlar; değnekten sonra cümle bölükbaşılar atlarına süvar olup Kapu kethüdaların ardınca giderler.

Bu minval üzre kol dolaşup saadetlû Ağayı kapuya götürdüklerinde attan inüp tertip üzre selâma dururlar, Kethüdayeri karşu gelür, Ağanın eteğine girer ve Kethüda bey ve başçavuş atlarından inerler ve Ağayı atından indirirler.

Ağa yerinde oturup dahi sarhoş tutulmuş var ise döğmek lâzım geldikte ol gün yine mumcular falakayı tutarlar ve bölükbaşılar değnek vururlar.

Bâdehû Ağayı yerinden kaldırup odaya girdikte Kethüdayeri taşraya çıkar. Bölükbaşı ağalara selâm verüp icazet virirler, evlerine giderler. Başçavuş, orta çavuş, küçük çavuş ve kethüda bey perişanî sarığiyle ve önünde iki keçeli Yeniçeri yoldaşları kethüda beyin önüne düşüp evine götürdüklerinde atlarından inüp kethüda beyin koltuğuna girüp odasına korlar; bâdehû destpûs idüp herkes evlerine giderler.

İşte kanun ve kaide budur ki, zikr ve işaret olunmuştur. Lânet ana kim bu kaideyi tebdil ve tağyir eyleye 1).

Ramazan ve bayramlarda Ocak halkının Vezir-i âzamı ziyaretleri :

Başyazıcıya emrederler; yarın Ocak halkına [yani Ocak ağalariyle zabitlerine] tenbih ile divan esvaplariyle kapuya gelsünler, Vezir-i âzam hazretlerine Ramazan mübarekliliğine ve iyd-i şerif mübarekliliğine giderler deyû. Ocak ağaları ve deveci ağalar ve yayabaşılar ve bölükbaşı ağalar ve çavuşlar ve mumcular Ağakapusunda divan esvaplariyle cümle hazır olurlar.

Gitmek lâzım geldikte en iptida Kapu kethüdaları üsküfleriyle giderler; bundan sonra yayabaşılar giderler. Bunların

1) Yeniçeri ocağının *Teşrifat Mecmuası*, s. 13 ilâ 16.

ardınca deveci ağalar, bunun ardınca başçavuş ve Ocak imamı giderler; bunların ardınca dört haseki ağalar giderler; bunların ardınca tornacı, seksoncu ve zağarcı ve dört solakbaşılar, bunların ardınca kul kethüdası, bunun ardınca İstanbul ağası ve Anadolu ağası ve Rumeli ağası ve fodla kâtibi ve yeniçeri kâtibi, bunların ardınca sekbanbaşı, bunların ardınca yaya bölükbaşılar gider.

Baş bölükbaşı ağanın sağında ve ikinci bölükbaşı solunda Ağanın eteklerin tutarlar ve küçük çavuş ve orta çavuş kırmızı dolamalariyle Ağanın önünde yürürler ve ortaçavuş Ağanın sadefkârî değnegin götürür.

Saadetlû Ağa hazretleri selimî ile dört tüfenkciler kırmızı dolamalariyle ikisi sağında ve ikisi solunda yürürler; bu minval üzre Vezir-i âzam hazretlerinin sarayına vardıklarında Muhzır ağa sorguçlariyle ağaya karşu gelüp eteğine girer.

Saraya vardıklarında cümlesi atlarından inüp yukarıda [aylık ziyaret] zikr ve tertip olunduğu üzre cümlesi el öperler. Ol Yeniçeri Ağası ve Sekbanbaşı ve Yeniçeri kâtibi ve İstanbul Ağası ve Fodla kâtibi ve Anadolu Ağası ve Rumeli ağası ve Kul kethüdası ve dört solakbaşı ve zağarcı ve seksoncu ve turnacı ve dört haseki ve başçavuş ve Ocak imamı Vezir-i âzam hazretlerinin yanında otururlar, sair deveci ağalar ve yayabaşılar ve bölükbaşılar divanhanede el öptükten sonra tertip üzre otururlar.

İçerüde Vezir-i âzam yanında oturan ağaların hal ve hatırın sorduktan sonra kahve ve şerbet ve buhur ve tütsü mikdarı eğlenirler ve kethüda bey ve başçavuş ve kethüdayeri oturmayup muhzır ağa ile bu dört ağalar ayak üzre dururlar.

Badehû kul kethüdası Ocak ağalarına işaret eder, Sekbanbaşı ve Yeniçeri kâtibi ve İstanbul ağası ve fodla kâtibi ve Anadolu Ağası ve Rumeli Ağası ve dört solakbaşılar ve zağarcıbaşı ve seksoncubaşı ve tornacı ve dört haseki ve Ocak imamı ve taşrada olan deveci ağalara ve yayabaşılara icazet olur, herkes evlerine giderler.

Yeniçeri Ağası ve kul kethüdası ve başçavuş ve kethüdayeri bir mikdar Vezir-i âzamın yanında eğlenürler, bir tenha sözleri var ise Vezir-i âzam hazretlerine ilâm iderler; badehû Yeniçeri Ağası kalkup tekrar destpûs ider; taşra çıkar atına

biner, bölükbaşılar yayan önüne düşerler; kul kethüdası ve başçavuş önünde yürürler; orta çavuş ve küçük çavuş ve sair çavuşan önünde yürürler.

Bayramlaşmak içün ikinci kubbenişîn Vezire varup atlarından inerler, Ağayı indirirler, Kul kethüdası ve başçavuş Ağanın koltuğuna girerler; divanhaneye çıktıklarında içerü girmek lazım geldikte ol Yeniçeri Ağası, andan kul kethüdası, andan başçavuş, andan küçük çavuş ve çavuşan, andan bölükbaşılar tertip üzre el öperler. Cümlesi el öptükten sonra saadetlû Yeniçeri Ağasiyle tekrar görüşürler. Bâdehû çıkarlar, atlarına süvar olup bu minval üzre bu tertip ile üçüncü vezire virirler, andan dördüncü vezire, andan beşinci vezire bu tertip ve bu üslûp üzre altıncı ve yedinci varup bayramlaşurlar 1),

Andan yine bu üslûp üzre Ağakapusuna yakın geldiklerinde Süleymaniye camii köşesinde Kethüdayeri iner, Ağanın sağ tarafındaki eteğine girer ve baş bölükbaşı sol eteğine girer. Kapuya girdiklerinde bölükbaşılar tertip üzre dururlar, çavuşan kezalik dururlar; Kul kethüdası ve başçavuş atlarından inerler. Ağanın koltuğuna girüp atından indirirler.

Yeniçeri Ağası bunlara selâm virüp tekrar kethüda Bey ve başçavuş koltuğuna girerler, odaya girdiklerinde kethüdayeri taşra çıkar, bölükbaşılara selâm virüp icâzet virir, herkes evlerine giderler. Bâdehû kul kethüdası ve başçavuş Ağanın yanında bir mikdar eğlenürler; bâdehû kul kethüdası kalkar Ağanın destini pûs ider ve bâdehû başçavuş ve orta çavuş ve küçük çavuş perişanî sarıklariyle kethüda beyin önüne düşerler, evlerine götürürler; bâdehû başçavuş, orta çavuş ve küçük çavuş atlarından inerler, kul kethüdasını indirirler. Başçavuş ile ortaçavuş kethüda beyin koltuğuna girüp odasına korlar. Bâdehû dest pûs idüp başçavuş ile orta çavuş önüne düşüp orta çavuş ve küçük çavuş başçavuşun selâmına dururlar. Başçavuş selâmı aldıktan sonra herkes sürûr ve safa ile evlerine giderler.

Derbeyân-ı bayramlaşmak :

Bayram gicesi beşinci saatte cümle Ocak halkı divân esvaplariyle kapuya gelürler, saâdetlû Ağa ile tertip üzre divâna

---

1) Bu Teşrifat mecmuası Dördüncü Mehmet zamanında yazılmıştır. O zaman kubbe veziri yedi olduğundan o da öyle yazmıştır.

giderler, içerüye girerler, herkes yerlü yerinde tertip üzre otururlar; badehû vüzerâ gelürler; anlar dahi kubbeye [kubbe altına] girüp otururlar, bâdehû Vezir-i âzam gelür.

Kubbede oturan vüzerâya Sakabaşı "buyur„ deyû çağırup vüzerâ taşra çıkarlar, kubbe önünde tertip üzre dururlar; Vezir-i âzamı selâmlarlar, Vezir-i âzam öne düşer, kubbeye girerler, tertip üzre otururlar.

Şafiî vaktinde sabah namazından sonra Yeniçeri Ağası ve Sekbanbaşı ve Yeniçeri kâtibi ve Fodla kâtibi ve Rumeli Ağası ve Anadolu Ağası ve Kul kethüdası ve Zağarcıbaşı ve Seksoncubaşı ve dört solakbaşı ve turnacıbaşı ve dört haseki ve başçavuş ve Ocak imamı ve baş deveci ve baş yayabaşı, bunların önüne Yeniçeri Ağası düşüp kubbeye girüp Vezir-i âzam ile bayramlaşurlar, tertip üzre bâdehû yine yerlerine gelürler, otururlar.

Bâdehû saadetlû hünkâr taşra çıkup tahtında karar ider. Andan Hanzadeler [Kırım Han zadeleri] gelüp el öperler. Andan Nakıb-ül eşraf el öper, andan Şeyh ül-islam, andan vüzerâ el öper. Badehû Yeniçeri Ağası yerinden kalkup Ocak halkının önüne düşer, ardından Sekbanbaşı, andan Efendi [Ocak kâtibi] andan İstanbul Ağası, andan Anadolu Ağası, andan Rumeli Ağası, andan Fodla kâtibi, andan dört solakbaşı, andan zağarcıbaşı, seksoncubaşı, turnacıbaşı ve dört haseki, andan başçavuş, andan Ocak imamı, andan baş deveci, andan baş yayabaşı, andan sair deveci ağalar tertip üzre hünkârın karşusunda dururlar. Vüzerâ itmam oldukta bu zikr olunduğu üzre hünkârın elini öperler.

Andan Ocak halkı gelüp yerlü yerinde karar iderler; birazıcık yerlerinde otururlar, hünkârın elini öper, adamlar az kaldıkta Ocak halkına icazet olur, bayram namazına giderler. Ağa yerinden kalkar, Kul kethüdası ve başçavuş ve Kethüdayeri taşra çıkarlar, Ağayı atına bindirirler. Ağa gelür, ağaçların yanında atla dururlar ve Kul kethüdası biner, bir hayli uzak atla durur ve başçavuş ve kethüdayeri yayan Ağanın eteğinde dururlar.

Saadetlû hünkârın hazinedarı hünkârın seccadesini tazim ve tekrim ile götürür, seccadeden sonra hünkâr atına biner, hünkâr orta kapuya geldikte taşra çıkduğu saat Yeniçeri Ağası atla dört beş kadem acele ile hünkâra karşu varır; hünkârın sela-

mını almağa gittikte başçavuş kethüdayeri atlarına binerler, kul kethüdası bunların ardınca acele ile gider, gelürler, caminin kapusu önünde dururlar.

Ve dört solakbaşılar ve zağarcıbaşı ve seksoncubaşı ve turnacıbaşı ve dört haseki àğalar hünkârın eteklerine camie girince girerler.

Hünkâr camie girdikte, herkes bayram namazın kıldıkta Ocak halkı hutbeye katlanmayup başçavuş ve orta çavuş ve küçük çavuş ve baş yazıcı iki kapu arasında iki, üç sıra yeniçerileri dizerler, cümle Ocak halkı aralarından geçerler; cümle Ocak halkı ki, Sekbanbaşı ve Yeniçeri kâtibi ve İstanbul Ağası ve Anadolu Ağası ve Rumeli Ağası ve Fodla kâtibi ve sair yayabaşı ağalar ve deveci ağalar ve Acemi çorbacıları ve Sekbanbaşı ve Zağarcı cümle içerü girüp tertip üzre yerlerinde karar iderler ve kul kethüdası ve başçavuş ve kethüdayeri ve orta çavuş ve küçük çavuş Bab-ı hümayunda Kethüda beyin altında tertip üzre dururlar, bâdehû Yeniçeri Ağası gelür, içerü girip hünkârı indirmeğe muntazır olur; bâdehû vüzera gelür, selâm virerek geçerler, atlarından inerler, anlar dahi tertip üzre içeriye girüp badehû Vezir-i âzam gelür, selâm virerek geçer, atından iner, vüzera ardınca gider, bâdehû hünkâr gelür, Kul kethüdasına ve kapu önünde duran ağalarâ selam virir. Hünkar içerü girüp atından inmeğe muntazır olurlar. Attan indiği haberin baş yazıcı verdikte kul ketdüdası ve başçavuş ve kethüdayeri ve orta çavuş ve küçük çavuş yeniçerileri muhkem zapt ider.

Baş yazıcı hünkârın atından indügi haberin kul kethüdasına verdikte kul kethüdası ve başçavuş ve kethüdayeri ve ortaçavuş ve küçük çavuş kapu arasından kaçarlar, Yeniçerilere icazet olur, içeri girüp yemek kaparlar; bâdehû herkes yerlü yerinde karar kılar; bâdehû divan bozulup tertip üzre Ağakapusuna gelürler.

Defter oldur ki Yeniçeri çayırından ocak ağalarına tevzi olunan otlukdur ki zikr olunur der zaman-ı Ken'an Silâhdar Ağay-ı şehriyarî sene 1069.

دفتر اولدور که یکیچری چایرندن اوجاق اغالرینه توزیع اولنان اوتلوقدر که
ذکر اولنور درزمان کنعان سلاحدار آغاء شهریاری سنه ١٠٦٩

حضرت آغا عربه ١٥٠	كتخداء يكيچريان عربه ٣٠	زغرجی باشی عربه ٢٠	سر سکسونجی عربه ٢٠	سر طورناجی عربه ١٥
سر چاوش عربه ٢٥	محضر آغا عربه ١٥	كتخدای جای عربه ١٥	چاوش میانه عربه ١٠	چاوش كوچوك عربه ٨
امین بیت المال عربه ١٠	كاتب بیت المال عربه ٥	كاتب كتخدای جای عربه ٥	امام اوجاق عربه ٥	كاتبان باشی عربه ٢٠
كاتب كتخدا بك عربه ٥	كتخدا آغا عربه ١٥	كاتب دیوان عربه ٨	ناظر بیت المال عربه ٥	میراخور آغا عربه ٥
وكیل خرج آغا عربه ٣	امین سفر عربه ٣	ناظر اودون عربه ٣		

Baba Nakkaş nam mahalde Yeniçeri Ağasına mahsus bir büyük çayır vardır; beher sene zamanı geldikte altmış bir bölüklerden [yani ağa bölüklerinden] nöbetçe ikişer bölükbaşılar tâyin olunur, çayırı biçerler, akçesin ol tâyin olunan bölükbaşı ağalar kendi yanlarından virirler, araba kiraların beytülmal-i müslimînden virirler, herkesin defteri mucibince otlukları evlerine gelür. Kanun ve kaide budur ki, zikr ve işaret olunmuştur, devr-i Ocaktan beri virilegeldiği muhakkaktır, bu âne gelince tebdil ve tağyir olunmamıştır. Şöyle malûm ola.

Yeniçerilerin talimi için Sadr-ı âzamın buyruldusu hülâsası

م السبت ٢٢ ربیع الاخر ٩٥٤

یکیچری تفنك امتحانی ایچون اون کیسه اوت اکا کوره فتیل اوتی ویریلمك بیورلدی. شهرامینینه تذکره ویرلدی 1).

M. Essbt 22 Rebiulahır 954

Yeniçeri tüfenk imtihanı için on kise ot ana göre fitil otu virilmek buyruldu. Şehir Eminine tezkire verildi.

Yeniçeri kâtibinin tâyini münasebetiyle yapılan merasim aynen 2 Şaban 1240

Yeniçeri kitabeti, Selim Sabit Efendiye tevcihi içün huzur-ı

1) Rüus defteri, 208 A, B. Kâmil tasnifi, s. 104.

sadr-ı âlide ilbas-ı hil'at olunup kethuda bey hazretlerine götürüldükden sonra seng-i rikâb-ı kethüdayîde iktisa olunmuş hil'at arkasında olarak esbine süvar ve ağay-ı muhzır pîşrevi olarak Ağakapusuna azimeti.

Efendi-i mumaileyh Ağakapusuna vusûl ve Yeniçeri Ağası Hazretlerinin yanına duhulünde resm-i âdi icrası akabinde hil'at çıkarıldıkta beytülmalci-i ocak ahz idüp kuudunda kahve ve çubuk ve halvet ve gülâb ve buhur resimleri îfası hengâmında beytülmalci ağanın ahz itmiş olduğu hil'at, devşirilmiş yedinde ve başçavuş ağa refakatiyle içeriye girilmiş ve müterakkıb ve âram üzre iken avdet esnasında efendi-i mumaileyh doğru ağayan-ı mumaileyhima tarafına teveccüh iderler ise yedde bulunan hil'at-i mezkûr küşadiyle tekrar ilbas olunarak resm-i tevdi-i âdî icrasiyle azimet olunu geldiği yahut hengâm-ı avdette hil'at canibine gidilmeyerek heman avdet olunduğu surette efendi-i mumaileyhin azimetinden sonra konaklarına hil'at-ı mezkûr îsal olunduğu usul-i ocaklarından idügi muhzır kâtibi efendiden tahkik olunmağla işbu mahalle kayd ve iş'ar olundu. 1)

Seğirdim aşçılarının Paşa kapusuna börek takdimi kanunu

Sene 1236 Ca 10

Dergâhı-ı âlî Yeniçerileri ocağının dört nefer seğirdim aşçıları tarafından senede iki defa altı malı hulûliyle mutad üzre Bab-ı âliye kâhî takdim olunu gelmekle yevm-i mezkûrde zikr olunan aşçıyân Babı- âsafiye geldiklerinde Teşrifati delâletiyle iptida huzuru-ı sadr-ıâliye götürüldükte resm-i dâmenpus badelicra ayakta olarak kahve içildikten sonra bervech-i sabık canib-i mirîden ve hazine-i sadaretpenahide mahsus ataya îtasiyle iade olunup kethüda bey ve reis-ül küttap efendi ve çavuşbaşı ağa hazaratı odalarına götürüldükte resm-i damenpus icra ve ayakta olarak kahve içilüp mutad olan ataya bâdelîta yine damenpus idüp avdet olunduğu

Ez cânib-i mîrî	از جانب میری
Kuruş	غروش
400	٤٠٠

1) Teşrifatçılık defterleri, B. Kâmil tasnifi 677 mükerrer, s. 147.

برکون مقدم اشبو مبلغ بابیورلدی کتوردیلوب خزینۀ صدرعالی‌یه تسلیم برله
کلدکلری کون عوائد معاً کاتب محضر افندیه حضورده ویریلور.

Bir gün mukaddem işbu meğlâğ bâ buyuruldu getürdilüp hazine-i sadr-ı âliye teslim birle geldikleri gün avaid maan kâtib-i Mahzar Efendiye huzurda virilür.

ازخزینۀ صدرعالی	ازخزینۀ کتخدا بك حضرتلری	ازخزینۀ رئیس الکتاب افندی	ازخزینۀ چاوشباشی اغا حضرتلری
غروش	غروش	غروش	غروش
۱۲۵۰ آشجیان مرقومونه	۵۰۰ آشجیانه	۲۵۰ آشجیان	۲۵۰ آشجیانه
۶۰ کاتب محضر افندی‌یه	۲۵ کاتب محضر	۲۰ کاتب محضر	۱۵ کاتب محضر
۴۰ قره‌قوللوقجیلره	۱۵ قره‌قوللوقجیلره	۱۰ قره‌قوللوقجیلر	۱۰ قره‌قوللوقجیلره
۱۳۵۰	۵٤۰	۲۸۰	۲۷۵ (1

Dergâh-ı âli Yeniçeri ocağının otuz üç avcıları Bab-ı âliye geyik pasdırması takdim etmeleriyle huzur-u âlîde ilbâs olunan hilâtlar.

اغای محضر	کاتب محضر	چورباجی آغا	باش‌قاپو کتخداسی	مذکور اوطه اشجیسنه	ازخزینۀ صدرعالی عطیه
خلعت	خلعت	خلعت	خلعت	خلعت	غروش
۱	۱	۱	۱	۱	۱۵

ازخزینۀ کتخدا بك ۲۲ ازخزینۀ رئیس الکتاب ۲۰ ازخزینۀ چاوشباشی اغا ۲۰ (2

Karlofça muahedesinden sonra Amuca zâde Hüseyin Paşa sadaretinde uzun süren muharebelerden dolayı bozulmuş olan Ocak işlerini tertip ve tanzim için neşredilen 1113 sefer (1701 temmuz) tarihli kanun :

Bu kanunun başındaki Hatt-ı hümâyun 3) :

Ferman-ı vacib ül-imtisalim mûcibince amel olunup hilâfından bilkülliye ihtiraz oluna

Anadolunun sağ kolu nihayetine varınca yol üzerinde ve yemin ve yesarında vâki olan kadılar ve eimme ve hutabâ ve Yeniçeri serdarları ve âyan-ı vilâyet ve iş erlerine hüküm ki :

Dergâh-ı muallâm Yeniçerileri bu âne değin vaki olan hidemat-ı din ve devlette kemâl-i sadakat ve istikamet ile hizmet ve bezl-i vus' ve sarf-ı kudret idüp gaza ve cihadlarda kadem-i sıdk ve hulûs ile cid ve ictihadları sebebiyle nice husun-ı

1) *Defter-i yevmiye-i Oda-i Teşrifat*, s. 14.
2) *Defter-i Oda-i Teşrifat*, s. 11, sene 1236.
3) *Mühimme defteri*, 111 s. 616.

menia ve kılâ-ı refia ve memalik-i vesianın feth ve teshiri müyesser olmağla sevabık-ı ezmandan beru isticlab-ı rızay-ı sehriyarî ve avatıf-ı seniyye-i cihandarîye mazhar oluna geldikleri mukarrer ve bu misillû hidemat-ı celileye kudret ve inayat-i aliyyeye mazhariyetleri icabet-i ihtilâtından vikayet olunmağla sûret-i yola gelmişken seferler imtidadı iktizasiyle biraz eyyamdan berû aralarına bigâne karışup ecnâs-ı nas ile muhtelit olarak muakıd-ı nizamları küsiste olup Anadolu yakasında vâki kasabat defteri ve nevahi ve reâya taifesinin ekseri tebdil-i kıyafet idüp Yeniçerilik iddia ve serdarların müsamaha ve teamisi sebebiyle reaya taifesi askerîden mütemeyyiz olmaktan kalup bu sebep ile fütur-ı cümhur-ı raiyyet ve ihtilâl-i ahval-i memleket bu misillû nice mefasid ve mekaside bais olduğu mesami-i aliyye-i husrevâneme ilka olunup ve bihaşiyyetillâh-i teâlâ halâ devlet-i aliyye-i ebedpeyvendimle amme-i düvel-i nasârâ beyinlerinde mün'akid olan sulh ve salâh istikrar ve istihkam bulup bu vakitte tanzim-i ahval-i askerî ve temyiz-i ecnas-ı rustayi ve leşkerî aksâ-yı murad-ı hümayunum olmağla her vechile dirlikte alâkası olmayup askerî kisvesiyle Yeniçerilik iddiası idenler ve yahut evamir-i aliyyem ile varid olan tekaliften ve zabitlerine hukuk ve rüsumlarından nefislerin tahlis içün müddet-i ömründe bir veya iki kerre İstanbula gelüp bedergâh ve tashih ve badehû feragat idüp ve halâ dirlik iddiasında olanlar ve seferlerde serhadlerde hizmeti sebkat itmeyüp birer takrip ile Yeniçeri zümresine intisap idüp esamisi olanlar gereği gibi teftiş ve tefahhus olunup sahihülesami Yeniçeri taifesinden tefrik ve temyiz olunmak içün Yeniçeri kâtibi imzasiyle mümzâ ve hâtemi ile mahtum irsal olunan umum defteri mucibince sıhhatı üzre yoklanup defterde mestûr-el-isiim olanlar Yeniçeri defterine ve esamileri defterde olmayup dirlik iddiası idenler reaya defterine kayıt olunup ve badelyevm dirlik iddia ittirilmemek bâbında Hatt-ı hümâyun-ı şevketmakrunum mucibince ferman-ı âlişanım sadır olup [isim yeri açık] tayin ve irsal olunmuştur. Vusulünde siz ki kadılarsınız ve eimme ve hutabâ ve Yeniçeri serdarları ve âyan-ı vilâyet ve iş erlerisiz bu hususun ekmel vechile nizam-ı devlet-i aliyyemin ehemm-i mehamından olmakla bu emr-i mühimmi saire kıyas eylemeyüp ve tehavün ve tekâsülden begayet tevekki eyleyüp bilâtehir kazalarınızda ve nevahi ve ku-

rasında askerilik iddiasında olanları mübaşir-i mumaileyh marifetiyle gereği gibi yoklayup irsal olunan defterde masturülesami olanları Yeniçeri defterine kayıt ve defterde masturülesami olmıyanları reâyâ zümresine ilhak ve fimâbâd dirlik iddiası ittirmeyüp bu hususun suret-i hitam ve ikmal ve itmamına ziyade ihtimam eyliyesiz ve sen ki tavaif-i mezbûrenin tashih ve tenkıhı içün tayin olunan mumaileyhsin; sen Ocağın emekdar ve kâr güzarlarından olup mûtemedün aleyh olduğun hasebiyle bu husus senin uhde-i ihtimamına havale olunmağın imdi sen dahi ziyade sadakat ve istikamet ile hareket ve memur olduğun üzre Anadolunun sağ kol nihayetine değin kaza bekaza gezüp ve yedinde olan mümzâ ve mahtum defter mûcibince askerî taifesini yoklayup esamisi defterde masturülesamileri Yeniçeri defterine kayıt ve defterde masturülesami olmayup dirlik iddiası idenleri reaya zümresine idhal ve idrac ile Yeniçeri zümresini bu vechile kemâyenbagi tashih ve tenkıh eyleyesin. Seferler imtidadı hasebiyle Yeniçeri fırkasına ecnas-ı nas karışup ve serdarların dahi musamehası sebebiyle reaya taifesi birer takrip ile Yeniçerilik iddia idüp ve bu misillû vesail-i cüziyye ile seferlerde meşak ve metâib görmüş belki bir kaç kerre mecruh ve zahimdar olmuş, uğur-ı din ve devlette yara ve bere çekmiş, taş yasdanup toprak döşenmiş ve serhad beklemiş emekdarlar ile ol makûlelerin farkı olmayup belki serdarlara müraceat ve hizmeti hasebiyle emekdar Yeniçerilerden ziyade mûteber ve mer'i olduklarından nâşi Yeniçeri dirliğinin itibar ve rağbeti ve kadir ve kıymeti kalmayup Ocağına şeyn-i azim ve vehn-i amim olmağla bu hususta kemal-i teyakkuz ve basıret ile Ocak gayretin icra idüp ve kimsenin iltica ve ricasına bakmayup ve bir ferdi himayet ve sıyanet itmeyüp ol makûle dirlik iddiasında olup sahihülesami olmayup defterde mastur olmıyanları askerî libasından ha'li ve sair reaya ile tekâliflerin ve zabitlerine hukuk ve rüsumların eda eylemek üzre tenbih ve serdarlara dahi bâdelyevm sahip çıkmamak üzre tekit ve teşdit eyleyüp senden memûl ve melhuz olduğu üzre itmâm-ı hizmet eyliyesin; yine inşaallâhü-tealâ bu hususta kemâl-i sadakat ve istikamet ile hizmet ider isen dilhah üzre nail-i meram olursun; amma iyâz-ü-billâhi teâlâ ferman-ı hümâyunuma muhalif bir türlü vaz ve hareketin ve müsamaha ve hiyanetin zuhura gelür ise eşedd-i ukûbet ile sana

tertib-i ceza olacağını dahi mukarrer bilüp ana göre ziyade teyakkuz ve intibah üzre olasın ve siz ki Serdarlarsız bu işin bir surete girmesi mücerred sizin tama-ı hamınız ve ocak gayretini çekmekte adem-i ihtimamınızdan olduğu âmme-i âlemin malûmudur. Hoş imdi mezâ mâmezâ bâdelyevm aklınızı başınıza devşirüp bitevfikihi tealâ irsâl olunan defter mucibince Yeniçeri taifesi riayadan tefrik ve tecrid olundukta ahz ve celp ve yahut ahar sebep ile reaya defterine kayd olunanlardan bir ferde sahip çıkup bu nizamın ihlâline bais olacak evzâ ve etvarınız istima olunur ise vebali boynunuza katl olunacağınızı mukarrer bilüp ana göre hareket ve nüfusunuzu gazab-ı âteşbar-ı mülûkânemden sıyanet eyliyesiz. Bundan sonra taraf taraf müfettişler tayin olunup tecessüs ve tefakkud olunur. Eğer fimâbaad dahi reaya taifesinden Yeniçeri zey ve kıyafetinde gezip ve dirlik iddiası edenler bulunur ise bilâ aman kapıları önünde salp olanur, ana göre muhkem tenbih ve tekid ve her biriniz teyakkuz ve intibah ile hareket eyliyesiz deyu Yeniçeri ağası Mehmed ağanın mektubu mucibince yazılmıştır. Evail-i Safer 113.

1140 Recep 1728 Şubat tarihli Damad İbrahim Paşa Sadaretinde Yeniçeri Ocağının tanzimi hakkında Dergâh-ı âli Yeniçerileri ağasına hitaben gönderilmiş olan ferman sureti 1).

Dergâh-ı Âlî Yeniçerileri ağasına hüküm ki :

Dergâh-ı muallâm Yeniçerileri, ezmine-i sabıkadanberu vaki olan gazavat-ı sebil-i din-i mübîn ve uğur-ı hümayun-ı meymenet karinde âday-ı din ve küffar-ı dalâlet kariyn ile merdane ve dilîrane cenk ve cihada sây-ü ictihadları sebebi ile niçe niçe fütuhat-ı celile müyessrr ve ecdad-ı izamım enarellah-ü teâla berahinühüm hazaratının duay-ı hayr ve nüvaziş-i mülukânelerine mazhar olduklarından daima kanun-ı kadimeye müraat ile ocağ-ı mezkûre nizam-ı müstahseneye merbut ve bilcümle mütekaidin ve kayıdluyan ve seferber olan neferat esamileri aded ve mikdarları ve yevmiyeleriyle ötedenberi mazbut olup aralarına ecanib duhulünden sıyanet ile Devlet-i âliyyemin şayeste-i itimad ve sezavar-ı itidat olan asker-i şecaat şıarından olmağla içlerinden fevt

1) Başvekâlet arşivi vesikaları (İbnülemin tasnifi askerî kısım No. 7745.)

olanlarının yevmiyelerinden mahlûl getüren kimesneye kanun üzre on akçede bir akçe ihbariyesi virilüp maadası hazine mande olmak üzre zapt ve bir mevacipten bir mevacibe varınca ne mikdar mahlûl yevmiye müctemi olur ise hıfz olunup tekaüd verilecek Odabaşılar ve sair ocağın kanun ve kaidesi üzre tekmil-i hizmet iden pîr ve ihtiyar ve zahimdar olup tekaüdlüğe müstahik olan emektarların ulûfe yazusunda (kaydında) esamileri memhurı yazılup hazinemande olmak üzre zapt olunan mahlulât yevmiyesiyle maan rikâb-ı kâmyâb-ı Pâdişâhâneme arz olunup ferman-ı âli sadır olmadıkça bir ferdin esamisi mütekaidin zümresine ilhak olunmak hılâf-ı kanun iken bazı sebepler ile aralarına merasim-i âdâb-ı hizmet ve levazım-ı şükr-ü nimetten bîhaber ecnebiler (çırağ) namiyle Yeniçeri zümresine ilhak olunduğundan maada bir dürlu hizmeti sebkat itmedin derakap tekaüdlük ve rica ve şefaat ile terakkiler dahi virilmekle bu makulelerin tezahümünden ocakta emektar ve sefer ve serhadlerde din-i mübîn yolunda taş yasdanup toprak döşenüp emeği sebkat ve hulûsi fuad ile hidemat-ı din ve devlet-i aliyyemde sâ'y ve ictihad iden halis, muhlis yeniçeri kullarından tekaüde müstahik olanları pesmande kalmalarına sebep ve bu makule emekdarların ecanipden fark ve imtiyazı kalmadığınddn minbaad ecanibden bir ferde rica ve şefaat ile ve ahar veçhile tekaütlük ve tekaüd mahlülünden terakki virilmemek ve bihasebiliktiza tashih ve bedergâh olmadıkca bir ferde nefer esamisi dahi virilmeyüp kanun-ı kadim üzre hüsn-i nizama ifrağ içün egerçi mukaddema yüz yirmi dokuz [1129] tarihinde Hatt-ı hümâyun-ı şevket makrunumla muanven emr-i şerif-i âlîşan şerefpahş-ı sudur ve mazmun-ı münifinde tekaütlük ulûfesi mahlûl oldukta nısfı müstahikkine tevcih ve kusuru hazine mande olmak üzre derc ve tasrih ve yeniçeri kaleminde hıfz 1) ve mazmun-ı münifi ile amel olunup lâkin Moskov senesinden [Prot muharebesi] beru seferlerin mütemadi ve kesretindennâşi bihasebiliktiza tekaütlük ziyadece virilüp vaki olan mahlülâtın nısfı ile hasıl olan yevmiye şey'i kalil olmağın bu tarikle yevmiye noksan kabul itmediğinden mâada şark seferleri içün [İran seferleri] küşad olunan serdengeçti bayrakları ağa-

1) Yine Ahmet III. zamanında ve (1129 H. 1717) senesinde ocak nizamına dair bir ferman daha olduğu anlaşılıyor.

ları ve alemdarları emekdar ve mecruhlarına tekaütlük virilmekle yevmiye izdiyad dahi kabul idüp velhâsıl Moskov senesindenberu vuku bulan seferler takribiyle yeniçeri tekaüdü ve kayıtlusu on yedi bin neferi tecavüz itmekle eşkinci neferatının yevmiyelerinin üç katından ziyade olup ve mahlûlattan yevmiye noksan bulacak iken hilaf-ı kanun ocağa emeği sebkat itmeyen ecanibe rica ve şefaat ile tekaütlük ve terakkiler virilüp ve bazı neferat esamilerini dahi bilâ ferman-ı âlî mütekaidin zümresine kaydü ilhak ile beytülmal-i müslimine gadr-i sarih irtikâb olunduğu sem'i hümâyûn-ı mülûkâneme reside olmagla bu güne hiláf-ı kanun hareket-i gayri marziyyenin men'ü defi ile gerek mtriye ve gerek ocakta emeği sebkat idüp kanun ve kaide-i ocak üzre müstehikk-ı tekaüd olan kullarıma gadr terettüb eylemiyecek vech üzre ocağın hüsnü nizam-ı kadimine ir'caı ehemm-i meham-ı devlet-i aliyyemden olmagla fimâbâd mahlül vaki oldukça haber viren kimesneye kanun-ı kadim üzre on akçede bir akçe ihbariyye virilüp madasından bilâferman bir ferde bir akçe virilmeyüp cümlesi hazine mande olmak üzre mahlûle zabt ve ve ocağ-ı merkumede yolîle gelüp odabaşı olanlar mutad-ı kadim üzre üç sene hizmetleri tamam itmedin bilâsebeb velâ özür azlolunmayup ve bu veçhile müddet-i hizmetini tekmil iden Odabaşılar ve sair itmam-ı levazım-ı tarik eyliyen emekdar ve pîr ve ihtiyar ve zahimdarlardan birine kanun üzre tekaütlük virilmek lâzımgeldikte sebkat iden hizmeti ve tekaütlüğe liyakati ne vechiledir istihkakını ve her birinin kanun üzre verilecek yevmiyesini arz ve ilâm ve istihkakı malûm oldukdan sonra ferman-ı âli ilé tevcih ve mahalline kayd ve imzaluları virilüp bundan mâada bilâ fermân-ı âlî şürut-ı merkumeye mugayir mahlûlünden bir ferde bir akçe terakki virilmeyüp ve minbâd ferman-ı âlî sadır olmadıkca bir ferdi mütekaidîn zümresine kayd ve ilhak eylemeyüp zinhar balâda tahrir olunan şürut üzre bir mevacibden bir mevacibe varinciyedek zuhur iden mahlûlât yevmiyesinden kanun üzre on akçede bir akçe ihbariye virildiğinden gayri terakki virilmekten ve rica ve şefaat ile ve ahar tarik ile bilâ ferman-ı âlî bir nefere tekaüd virilmekten ziyade ihtiraz oluna. Bu nizamı mücerret beytülmal-i müslimini izaat ve itlafdan sıyanet ve ocağın emekdarlarını ecanibden tefrik ile itibar ve ragbetleriçün ihtiyar olunmuş bir hâlet-i müstahsene olup

bu şürûtun aleddevam müraatiyle zikrolunan nizam ve intizamın sebat ve istikrarı aksây-ı murad-ı hümâyun-ı şahane ve gayet-i mâfilfuâd-ı pâdişahânem olmagla bu husus mürûr-ı eyyam ve kürur-ı şühur ve اعوام *â'vam ile mensî ve metrûk kalmayup daima muktezasiyle amel olunmasına ocağ-ı mezburda Sekbanbaşı ve yeniçeri kâtibi ve Kulkethudası olanlar alelittifak nezaret idüp miktar-ı zerre hilâfına cevaz ve ruhsat gösterilmemek üzre işbu emr-i şerifimin mazmun-ı münifi ilâ maşaallahü tealâ müraat olunmak ve düsturülamel kılınmak içün bir suretini yeniçeri kalemine kayd ve hıfz ve aleddevam mucibi ile amel ve hareket olunup ser-ı mû hilâfından begayet ihtiraz ve ictinab olunmak bâbında ferman-ı âlişânım sadır olmuştur. Evail-i B. [Receb] sene 1140*

Yeniçeri ocağı nizamına dair Halil Hamid Paşa Sadaretinde tamim edilen 1197 Rebiulevvel (1785 Şubat) tarihli ferman sureti 1)

Rumelinin sag kolunda vaki Terkos ve Çatalca ve Vize ve Saray ve Pınarhisar ve Midye ve Misivri ve Kırkkilise ve Ahyolu ve Aydos ve Pravadi ve Kozluca ve Yenipazar ve Hacıoğlu pazarı ve Deliorman tabi olduğu kazaların kuzat ve Nüvvabına ve ocaktan bu hususa hassatan mübaşir tayin olunan . . . çavuş ve Orta yazıcısı . . . ve Serdâran ve zabitan ve alemdaran ve ocak ihtiyarlarına hüküm ki.

Devlet-i âliyye bu kadar memâliki biinâyet-il-lâhi teala ocaklu kullarının sây ve gayretleriyle feth idüp hususa Hacı Bekiaşi Veli Ocağı dilâverleri bu cümleden mümtaz olmalariyle ocaklarının etraf-ı âleme şayi olan nam ve şanlarını nakiseden sıyanet [ve] içlerine meçhul-ül-hal kimesnelerin duhullerine rıza verilmiyerek ve sahih dirliğe mutasarrıf olan kul ve kuloğlu olanlara riayet olunarak vücud pezir olacağı zahir olur iken birkaç zamandanberu taşra vilayetlerin Serdarları ve Yeniçeri zabitleri, Yeniçeri ve Pâdişâh kulu ne demek olduğunu bilmeyüp nâ halef ve ırgad makulesinden aslında, neslinde ocaklu olmayan niçelerin üçer, beşer vukiyye kahve ve birer miktar şey almağla yoldaş zümresine geçirüp ocaklarının başları ve ihtiyarları arama-

1) *Mühimme defteri,* No. 181 s. 144.

yup mühim itmediklerinden nâşi eslaflarının bunca mihnet ve şiddet görerek ve din ve devlet yolunda canlar feda iderek kazandıkları nâm ve şanları müzmahil olmak derecesine vardığını ve görülen halleri bir ferdi inkâr edemez böyle haletler ile bir dürlü reva görülmeyüp inayet-i hak ile cümlenin ittifakiyle ol veçhile şan-ı ocağa halel veren şeyler fimâbaad olmayup ve bundan sonra halleri mechuller, ocaklu zümresine ve yoldaş güruhuna karıştırmamak içün kadim olan hüsn-i rabıtalarının riayet ve muhafazasına dikkat olunmak vacip derecesine vardığına binâen bundan böyle taşra vilâyetlerde Serdarlar ve zabitan makulelerinden birisi o misillu taslakçı 1) ve meçhul kimesneleri ortaları yoldaşlığına ve ocaklarına kabul ederler ise ve reaya makulesini şey alup Yeniçeri kıyafetine koymağa ruhsat virirlerse tedip ve tenkil olunmak ve ortaları zabitanına danışmadıkça bir ferdi Yeniçeri defterine geçirmeyüp hasb-el iktiza ortaları zabitanının izinleri ile Yeniçeri defterine kayd olunması müstahik görülen müstahikların defterini beher sene ortalârın zabitanı ocak ağasına göstererek ağaların emir ve reyleriyle bu defa tertip ve ocağa kayd olacak defterin aşağısına kayd olunup Asitane-i âliyyemde dahi bu vech ile bu hususa daima dikkat ve Yeniçeri kullarım dahi ocaklarının nizamı ve kendi halleri ile meşgul olup eslâfların nam ve şanların biinayet-illah-i teâlâ sefer ve hazarda zuhura getirüp beyt-ül-mal-i müslimine ve bulundukları memleketlerin umurlarına halel verecek bir türlü işte bulunmamak üzre rabıta-i haseneleri riayetine vesile olmak içün her kazada atik Serdengeçti ağavâtı ve alemdar ve ocak ihtiyarlarından kimler bulunur ise ol kazanın Yeniçeri zabiti ve yahut Serdariyle beraber mahkemeye varup kazalarında sefer vermiş dilâverleri ve sahih yoldaşları ve Kuloğlu kul olanları halleri beyan olunan riaya ve meçhullerden temyiz içün isim ve mekânları ve hal ve şöhretleri ve yoldaşları oldukları orta ve cemaatleriyle defter idüp, defter-i mezkûrı kadı-i belde ve Serdar ve zabitan ve salifüzzikir ağavât ve bayraktarlar dahi başka başka imza ve temhir eyleyüp ocağ-ı âmiremde hıfz içün göndermelerini ve kazahâ-yı mezkûrenin Yeniçeri taifesinden mâada

1) Taslakçı: bir menfaat ve bir şeref olmak üzere yeniçeriliğe kaydedilmiş olanlara denilirdi.

sair piyade ocaklarından Cebeci ve Topçu ve Top arabacı neferatından olanlar kimler ise anlar dahi ağavat ve bayraktarlariyle defteri mezkûrun aşağısına başkaca kayd ve tahrir idüp minval-i muharrer üzre imza olunarak defter-i mezkûr ocaktan bu hususa memur çavuş-ı mumaileyhe teslim ve ocağ-ı âmirem tarafına irsal ve mübaşiran-ı merkumanın harcirahları canib-i miriden temamen virilmiş olmağla (mübaşiriyye) deyu ve gayrı vech ile bir ferdden bir akçe alındıgı sem-i hümâyunuma lahik olur ise ceza tertip olunacağı muhakkak bilinmek ve eğer mübaşirler bir nesne talep iderler ise virilmeyüp ve tahririnde iğmaz dahi olunmayup ocak tarafına bildirilmek hususlarına irade-i katıa-i cihandârânem teallûk eylediği cihetten siyak-ı meşruh üzre Anadolu ve Rumeli kazalarının cümlcsine evamir-i âliyyem neşr ve tisyar olunmağla siz ki mevlânâ ve mübaşir çavuş ve orta yazıcısı ve serderan ve zabitan ve atik ağavat ve alemdaran ve ocak ihtiyarları mumaileyhimiz siz dahi vech-i mezkûr üzre amel ve hareket eylemeniz için Dergâh-ı muallam Yeniçerileri ağasî Mehmed ağa dâme ulüvvühû tarafından mühürlü mektup virilmeğle ber minval-i muharrer amel ve harekete dikkat eylemeniz bâbında Evail-i Ra ربیع الاول *sene 197.*

Yeniçeri ocağının bozukluğu sebebiyle icab eden tedbirin alınmasına dair Sadr-ı âzam Şerif Hasan Paşa zamanında ve Rus muharebesi esnasında Yeniçeri ağasına hitaben yazılan 1204 Şevval 21 (1790 Temmuz) tarihli buyruldu 1).

Vezir-i mükerrem izzetlû rifâtlû Ağa Paşa Hazretleri 2).

Dergâh-ı âli Yeniçerileri ocagının eski kanunları icrasiyle şan-ı kadimlerini yerine getirüp ihya olunması Cülûs-ı hümayun-ı meymenet makrun vukuundanberu mülâhaza olunan keyfiyet olup ocağ-ı mamure-i mezburenin ekser nizamları bozulup ezcümle yevmiyeleri gün begün tezayüd bularak mevacipleri verilmesine emval-i mîriyye kifayet etmiyecek dereceye varup mâ-

1) Başvekâlet arşivi Cevdet tasnifi askerî vesikalar No. 5197.

2) Bu tarihde Yeniçeri ağası Hasan Paşa idi. Ocaktan yetişmiş olan Hasan Paşa, iki defa yeniçeri ağası ve sekiz defa sadaret kaymakamı olmuş ve 1225 zilhicce [1810] ayında doksan yedi yaşında vefat etmiştir.

haza ekser neferat yedlerine girmeyüp bunun sebebi mahlûlatın ketm olunup hilâf-ı kanun nâ ehle füruht olunduğundan ve sefer vukuundanberu müstahik olmayanlar akçeleriyle Turnacı ve Haseki ve Çorbacı tekaüdü kılınup canib-i mirîye aid yevmiyeleri böyle telef birle kanun-ı devlet ve ocağa riayet olunmadığından idüği velhasıl bu surette kendi ocaklarının nizamlarını kendileri bozduklarından gerek bu maddelerde ve gerek dalkılıç ve hilaf-ı kanun, mükerrer esame mutasrrıflarına nizam verilmek farz olduğu ve bundan sonra yevmiye alınup satılmamak ve mahlûlât ketm olunmamak ve akçe ile nâ ehil Turnacılık ve Hasekilik ve Çorbacılık tekaütlüklcri virilmemek ve dalkılıç esamısi elden ele gezmek ile bir adamda yirmisi bulunuyor: bundan başka bir adamda bir esamiden ziyade bulunmamak ve dalkılıç esamileri bozulup gayri esamilere terakkî veçhile geçirilmemek ve bir odadan ahar bir odaya esami nakl olunmamak ve dalkılıç esamisinin mahlûlâtına ziyade dikkat olunmak ve eğer biliktiza dalkılıç esamileri mahlûlden terakki lâzım gelür ise ancak bir akçe ihbariyesi virilüp maadası hazinemande olmak için zapt olunmak ve layik ve müstahik olmayan ağa ve alemdarlara mücerred mincerrin âsitaneden olmak üzre esami virilmemek hususlarına bilmüzakere nizam virilüp ve virilen nizam, kaleminde badel-hıfz şürût-ı mezkûre ile verilen nizama riayet olunmak ve adem-i itibar ile nizam-ı ocağa halel ve Âsitaneli esamiyi dibi? aldıktan sonra işi görende imtiyaz ve ikram ne ile olabilir? gören ve görmeyen bilinmek ve mükerrem olmak lazım iken bu taktirce muhtel olup erbab-ı istihkaka olacak nesne (yırtık) herkes bilâ istihkak aldıkta dîn-i mübin ve uğur-ı hümâyunda can ve baş feda eden gazilere ne vermeli? zira bunlardan murad ancak ocağ-ı âmirenin mamur olması idüği ve selefte olan misillu şanlarını arttırup içlerinden hanisleri def etmek ve zikr (olunan) nizam ve şurutunun hilâfına ğerek ketebe ve gerek her kim cesaret iderse elleri kat ve cezaları tertip ve icra olunması babında tekid ve tehdidi havi hat-tı hümâyun-ı mehâbetmakrun şerefbahş-ı sudur olmağla sadır olan hat-tı hümâyun-ı itaat makrun mucibince fimâbâd vukubulan ocak mahlûlatının ketm ile yevmiyelerin tezayüd bulmaması ve mukaddema biddefeat ve bu defa sadır olan hutut-ı hümâyun mantukı üzre esami füruht olunmayup ve kadim esamiden ifraz

ile ahar esameye terakki geçmeyüp ve nâ müstahik kesan'a akçe ahziyle Turnacılık ve Hasekilik ve Çorbacılık tekaüdlükleri virilmeyüp ve gerek atik ve cedit ve gerek dalkılıç esmilerinden bir adam yedinde mükerrer esami bulunmamak üzre ortaları zabitanı marifetleriyle Sekbanbaşı tarafına ihbar olunması ve dalkılıç esamilerinin mahlûlü vukuunda ihbariyye olarak ancak bir akçesi tevcih olunup maadası hazine mande olmak ve bundan akdem rikâb-ı hümâyundan ihraç olunan bir kıst ve bimennihi tealâ bu defa ihraç olunacak kısteyn mevacibi tevziinde dalkılıç esamilerinden beher odanın zabitanı taharri ederek an-asıl eshabı tarafına ulûfesini îtâ ve filasıl sahih dalkılıç zümresinden olmayup bir takrip mücerred akçe ile dalkılıç esamesine malik olan meçhul kimesneler taharri olunmak ve o makulelerle (نارسيد = nâresîd) kalan esami dahi ne miktara baliğ olur ise başkaca tâdad ve defter olunup ordu-yı hümayuna irsal olunmak üzre defterini Sekbanbaşı mumaileyhe arz olunması ve salifül-beyan atik ve cedit esami mutasarrıflarından bir kimesne esamisini ahara füruht için odasında zabitan marifetiyle (şöhret defteri)ne ismi sebt ve işaret ile tegayyür (bir kelime yırtık) bir türlü ısga ve itibar olunmayup ısrar ederi olur ise o makule esami dahi hazinemande olunmak üzre zapt olunması ve eğer minbâd-rica ve şefaat veyahud odalısından tama-ı hâmına mebni müsaade suretiyle bir esami füruht olunup şöhret defterinde kayd olunduğu istimâ olunmak lâzım gelür ise o makulelerin muktezay-ı tedibi icra olunması ve bir odadan ahar bir odaya vechen minel-vücuh esami nakl olunmaması ve dalkılıc mahlûlünden hisse-i hulefa ifraz olunmayup ancak mukaddemleri olduğu misillu mevacib beyninde vukubulan mahlûlât-ı saireden hulefa hissesi ne miktar yevmiyeye baliğ olur ise ahara füruht ile terakki virilmeyüp mahlûlât defterinde başkaca gösterilerek icmale idhal ve arz olunup bermutad-ı sabık iktiza eden bedeli canib-i mirîden bervechi peşin îtâ olunması ve Hudavendigâr-ı esbak merhum ve mağfurünleh cennetmekân Firdevs âşiyan Sultan Mustafa Tâbe şerah hazretlerinin zaman-ı saltanatlarında ocağ-ı âmirenin tevcihatına dair ve düstûr-ül amel tutulmak üzre Yeniçeri kalemine, kayd olunan 1) nizamın dahi kuyudı bâdelihraç balâda bast olunan şerait ve tenbi-

1) Bu kayıtdan, Üçüncü Sultan Mustafa zamanında ocağın nizamına dair bir ferman gönderildiği anlaşılıyor.

hat-ı mezkûreye tatbik ve ilâve iderek mukaddem ve bu defa sadır olan hutut-ı hümâyun mezâminine riayet olunması hususlarına bilmüzakere ve bittahkik-i velihtimam ve gerek bu taraftan ve gerek Sekbanbaşı ağa tarafına tahrir ile Âstane-i aliyye canibinden ocağ-ı âmirenin vesile-i intizamı olur esbab ve halâtın cemi ve istihsaline sây-ı ma-lâ kelâm olunmak suretlerinde bimennihi tealâ fimâbaad düstur-ül-amel tutulmak üzre ber mantuk-ı hatt-ı hümâyun iktiza iden mahallere kayd olunmak içün fermân-ı âli ısdarının suret-i nizamını bâ takrir huzurumuza takdim ve arza müsareat eyliyeler deyu

buyruldı. Fi 21 L [Şevval] sene 204

Eşkinci taliminin ocak ağalarl tarafından kabul edildiğine dair yeniçeri ağasının mütaleasına istinâden sadr-ı âzamın silâhdar ağaya tezkiresi ve hatt-ı hümayun sureti.

Devletlû, atûfetlû seniyyülhimem sultânım hazretleri

Dünki gün olunan re'y ve karar üzerine bu gün ağa kapusunda yeniçeri ağası bendeleri koltuk selâmlığı idüp saat iki sularında lâzımgelen ocak zabitanı ve mütevelliler ve sairi bilictimâ bu def'a muktezay-ı şer-i şerif ve ittifak-ı ârâ üzre yazılan neferatın idecekleri talim ve teallüm mutlaka din ve devletimizin düşmanı olan gâvurların kullandıkları sanayi-i harbiyeyi mukabele bilmisil olmak ve belki anlar beş türlü yaparlarsa biz, on kat yapup âdâ-i dinimize galebe itmenin çaresini bulmaktan ibarettir; işte şer'-i şerifin emri ve cümlenin ittifakı ve şevketlû ve kudretlû pâdişâhımız efendimizin ferman-ı bunun üzerinedir ve bunda gâvur talimi tabirine kat'a mahal olmayup umur-ı şer'iyye ve mehâmm-ı diniyyeden olduğuna fetvâ virildi; mamafih olunncak talim dahi firenk usulünce olmayup Mısır talimi unvaniledir; inşaallah yarinki mübarek yevm-i isneyn 1) talimhâne meydanında yazılan neferatın elbise ve eslihaları virilüp müsteînen bitevfikillah talime şürû olunacaktır; şöyledir, böyledir yollu herkesin zihni irecek vechile söy-

1) Tezkiredeki kayde göre bu tezkire zilkadenin beşinci pazar günü yazılmıştır Ertesi isneyn yani pazartesi günü talime başlanacakdı.

lenildikte cümlesi bir uğurdan seminâ ve atâ'nâ. herhalde şevketlû padişahımız efendimizin her birem-rü fermanına can ve gönülden mutî ve münkadız. Bizler bunu böylece bildik, kabul eyledik ve söz virdik ve bu sözün üzerine durup ölmek var dönmek ihtimali yoktur diyerek samimi izhar-ı fermanberi ve mutavaat ve dua-yı devam-ı şevket-i şâhâneye mübaderet itmiş olduklarından başka biz bu fermana mutiiz, bunda şüphe yok. Aceba sebkat iden kusur ve cünhamız afv-i hümâyûn buyruldumı? anı ister ve niyaz ideriz dimeleriyle mukabil ağay-ı mumailey dahi bu maddede zuhura gelen eser-i sıdk ve istikametleri fart-ı memnuniyet-i hazret-i şehnişahiyi müstelzim olarak cümlesi hakkında hayr ile dua-yı hümâyunlari şayan buyrulduğunu münasibi vechile söyliyerek ve anlar dahi tekrar betekrar gülbanğ-i duayi tezyid ve mesruriyetlerini izhar ile talim hususunda olan kabul-i samimîlerini tekid iderek dağılmış olmalariyle o aralık senaverleri tebdile çıkup Sultan Mehmed kulluğına azimetle ağa-i mumaileyhi oraya celp eylediğimden kendisi dahi gayet memnun ve münbasıt suretinde olarak keyfiyeti bu veçhile beyan ve ifade eylemiş ve bu cihetle bimennihi tealâ yarinki gün [Pazartesi 6 Zilkade 1241] neferatın elbise ve eslihaları verilerek talimcileri dahi müvacehelerinde tayin ve mübaşeret olunması lâzım gelmiş olup kendüleri talimci bulup bulmadıkları ağa-yı mumaileyhten sual olundukta içlerinde talim bilür var isede henüz meydana çıkmadıklarını söylemiş olduğundan tezelden hazır elde bulunan Mısırlı binbaşı baş talimci tayiniyle yarın Yeniçeri efendisi bendeleri ve talimhâne meydanında neferatın elbise ve eslihalarını îtâ sıraşında buna dahi bir kaput iksa ve sair üç. dört nefer bulunan muallimleri dahi maiyyetine talimci tahsis eylemesi suretleri ağa-yı mumaileyh bendeleriyle söyleşüp karar verilmiş ve bâdehû Bab-ı âliye avdetimde efend-i mumaileyh bendeleri dahi gelüp bugünkü selamlığın keyfiyetini bitıbkihi ağanın haber verdiği gibi kendisi dahi istihbar eylediğini söylemiş idüğinden bimennih-i tealâ karar-ı mezkûr üzre yarinki gün Talimhâne meydanına azimetle elbise ve eslihaları tevzi ve îtâ ve her bir hususun muktezasını icra eylemesi tavsiye olunarak Baş talimci ile yamaklarına [maiyyetine] iksa için üç adet kaput dahi verilmiş ve bihamdihi tealâ bu husus dahi yümn-ü- enfas-ı kudsiyye-i hazret-i zıllullâhi

berekâtiyle pek güzel sûret ve karar bulmuş olmağla mübarek hâkipây-i kimyasây-i hazret-i kilî sitaniye arz ve ifadesine himmet-i seniyyeleri derkâr buyrulmak temennisiyle derhal tezkire-i hulûsverî tahririne iptidar kılındı efendim.

Sadr-ı âzamın Silâhtar ağaya gönderdiği bu tezkireyi okuyan Padişâh pek memnun olarak tezkire üzerine aşağıdaki hatt-ı hümâyunı yazmıştır :

"Dünkü gün verilen kararın üzerine bugün ağa kapısında vukubulan koltuk selamlığının fezleke-i kararını mutazammin Silahtar ağa tarafına mebus işbu tezkiren manzur ve meali malûm-ı hümâyunum olmuştur. هذا من فضل ربى *Hâzâ min fadlı rabbî ışte mutlaka şeriat-i mutahhareye temessük olunarak bedi olunmuş olduğundan ruhaniyyet-i resül-i kibriya efendimin imdad ve ianesi beraber olduğuna şüphem kalmadı. Cenab-ı rabbilâleminin fazl ve keremine hamd-ü sena olsun. Bimennihi tealâ yarinki gün dahi bu veçhile taahhüt ve tamamiyle kabul idecekleri bilinmiş olduğundan ol vechile talim ve teallüme iptidar olunacağı şüphesiz zahir olmağın bunun üzerine birkaç gün fasıla verilerek ağa kapusunda cümlenin müvacehelerinde kıraet olunmak üzre mufassal ve meşruh olarak beyaz üzerine bir kıt'a hatt-ı hümâyunumuz gönderilse bir kat dahi taziyâne-i şevk ve gayretlerini mûcib olacağı hatır-ı hümâyunuma gelmekle vakt-ü hale münasip tabiratın derciyle müsveddesini kaleme aldırup takdim idesin. mahv ve ısbat olunacak mahalleri olur ise değiştirüp bâd-et-tebyiz tarafına gönderirim 1).*

Efkinci lâyihası. 2)

Saye-i merahimvâyesinde istizlâl ile ezher cihet mazhar-ı envâ-ı nimet ve nail-i izzet ve saadet olduğumuz Devlet-i aliyye-i sermediyyenin zuhur-ı meyamin nüşûr-ındanberû salâtin-i güzin-i Al-i Osman meddallâh-ü teâlâ silsilete hilfetehüm ilâ âhir-üddevran hazeratı (قاتلوا المشركين كافة) *emr-i rabbanisi ve* (حرض المؤمنين على القتال)

1) Dolap 2 sandık 62 Hatt-ıhümayun No. 50

2) Üss-i zafer s. 22 ve *Cevdet tarihi* c. 12 s. 255 ve *Tarih-i Askeri-i Osmani* s. 278.

ferman-ı samedanisi iktizasınca ilâ-yı kelemet-ullâh-ı ulya içün tevaif-i askeriyyesini daima gazay-ı garraya iğra ve fîsebilillâh kıtal ve cihada sevk ve tahriz iderek fariza-i cihadı icra birle âvâze-i şan ve şevketleri taraf taraf resîde-i serhadd-i iştihar ve sufuf-ı mahfufelerine karşı gelenler tâme-i şimşir-i kahr-ü demar ve hemişe hizberân-ı asakir-i cerrar ve dilirân-ı düşmen şiken kerrarları temellük-i ğencine-i ganaim-i bîşümar ile tebahtür künan-ı meydan-ı iftihar oldukları kâffe-i enâmın tevatüren malûm ve meczumu ve bâhusus mücerred gaza ve cihad için mevzu ve mahsus olan Yeniçeri ocağı halkının avn ve inayet-i rabbani ile filkadim her türlü âdâ ve husamaye galip oldukları Kütüb-i tevarihte musarrah ve mensus iken sinin-i vefiredenberi dest-i desise-i casus-ı füsus-ı me'nus ile ikd-i akd-i hüsn-i nizamları inkitâ ve infizam ve giderek ortalarında habl-i metin-i itaat-i ülilemir insiraf ve insıram bulduğundan başka filasıl cümlesi Eşkinci tabiriyle esamelü yoldaş olup sefer vukuunda cümleten bayrakları altında hazır ve emr-ü iradeye muntazır olmak esas-ı kanunlarından iken bin yüz elli tarihinde Mora ceziresinde vaki Anapoli kalesi fethinde zuhur iden hizmetleri mukabilinde bazı akıbet endiş olmayan zevatın müsaadesiyle eşkinci esamelerinin tekaüd olmalarına bir takrib ruhsat aldıktan sonra zümre-i mütekaidiyn ellerinde olan esamelerini askerî taifesinden olmayan zeyd ve amre قصر يد kasr-ı yedi âdet ittiklerinden bu madde bittedric ocağ-ı merkumun fikdani-i asker ve bînizami-i leşker cihetleriyle râhnedar-ı inkiraz ve mahmil-i sahih-i agraz olmasına müeddi ve adem-i intizam dahi asakir meyanında açıktan açığa cevasis-i husamâ girüp ilka-i fesada yol bulmalarına bâdi olup bu ise eşkiya-yi âdânın Devlet-i Âliyye aleyhine refte refte fürceyab-ı teaddi ve beyza-i münevvere-i islâmiyye hakkında peyderpey sûikasd ve ihanete destdiraz-ı tesaddi olmalarına medar-ı cüret olduğu cümleye meşhud-ı ayn-ı bedâhat olduğundan imdi müeyyed min indillâh olan bu Devlet-i Muhammediyye-i teyid rehin ve saltanat-ı sermediyye-i nusret karin gayretini çeken kâffe-i ehl-i îman ve amme-i erbab-ı izan ve bilcümle bendegân-ı ihlâs nişan ve rüesa ve zabitan kelime-i müttefika ile cebir ve noksan iderek bâde ezin âdânın şişe-i sanayi-i harbiyyelerini kesr-ü iptal ve habl-ı hıyel-i frengânelerini tefrik ve izmihilâl zımnında havale-i senğisar-ı kudret-ı askeriyye ve itale-i zorbazu-yı sanat-ı cihadiyye

istihsal içün tedabir-i lâzimeye ez can-ü-dil sây-ü etem eylemek elyevm ne mertebe farz-ı ayn olduğu cümle indinde müsellem ve îdad-ı kuvvet-i askeriyye ise fî zamanina hâzâ mukabele-i âdaya lâzım olan fünûn-ı harbiye-i haliyeyi meşk ve teallüme menut olduğu cezmkerde-i alem ve alelhusus kur'an-ı azimüşşanda (واعدوا لهم ما استطعتم من قوة) *nassı kerimi delaletince vecibe-i uhde-i ubudiyettir ki mana-yı şerifi ibareten ve işareten müfessirin-i izam revvaha ervahahüm-el-melik-ül-menam hazratının beyan buyurdukları üzre "sizler küffar üzerine galebeye medâr olacak şeyleri îdad ve müheyya idin„ demek olup işbu ayet-i celile ve bu makamda varid olan ahadis-i şerife mefâhim-i münifeleri üzre fünûn-ı harbiyeyi talim ve teallüm emri meşru olduğu vareste-i kayd-ü-rakam ve Devlet-i Âliyyenin dahi her halde başı şeriat-i mutahhareye bağlı olduğı emr-i gayr-ı mübhem olmağla inşaallahü taalâ avn ve tevfîk-ı hazreti bâri ve imdad-ı ruhaniyet-i cenabı risaletpenahî ile bundan böyle ber vefk-ı matlûp izhar-ı şevket-i islâmiyye ve hifz ve namûs-ı din ve devlet-i Muhammediyye niyyet-i halisesine ittikâen ve habl-i metin-i şeriat-i garraya itisâmen yeniçeri ocağından müceddeden eşkinci neferatı tertibine ve tesviye-i memuriyet ve suret-i idarelerine ve zapt-ü rapt idecek zabitanın azil ve nasbı hususlarına ve esliha ve melbusatlarına dair layık-ı hâtır olan keyfiyat şu vechile iş'ar ve beyan olunur ki:*

1 — Der-ialiyyenin dahil ve hariç-i sûranda vaki kulluk hizmetinde kemerbeste-i kıyam olan bölük ve cemaat ve daire agavatı ve solak başıları ve Bab-ı âli ve Ağakapusu hizmetinde ve başçavuş ile ocak imamı ve beytülmalci maiyetlerinde ve otuz üç avcılar ortası ve bütün tabir olunan elli bir adet ortalar her birinden yüz ellişer harp-ü-darbe kadir ve aslı nesli malûm olanlardan eşkinci neferatı tahrir ve tertib olunmak.

2 — Neferat-ı merkumenin içlerinden bil'intihap zabitanı marifetiyle herbir ortanın on beş neferini karakullukçı koşup ve adetlerinden başka bir nefer saka ve bir baş karakullukçı ve bir tayın ustası ve bir alemdar ve bir vekilharc ve ortabaşı ve çorbacısı mevcut olmayan ortaya bir nefer çorbacı nasb olunup ancak daire ağaları olan kul kethüdası ve zağarcı başı ve seksoncu başı ve turnacı başı ve muhzır ağa ve çorbacıların hin-i nasıplarında yeniçeri ağalarına îtası mutad olan caize ve boğça

bahaları bâdezin külliyyen terkolunmak ve bu mukabelede makam-ı sadaretten dahi yeniçari ağası caizesi alınmamak.

3 — Ve elyevm hasbettarik yeniçeri ağalığına müntehi olan bütün ortaların usul-i tariklerine halel gelmeyerek işbu ortalar çorbacılarından birinin kethüda yeri nasbı vukuında, ortada müstahdem oda başı çorbacı ve vekilharç odabaşı ve alemdarı, vekilharç ve baş karakullukçusu tayin ustası ve usta dahi alemdar ve sakası, baş karakullukçu nasp olunmak ve mülâzım yoldaşının yeri müceddeden yevmiyeli eşkinci nefer tahririyle tanzim olunmak.

4 — Yençeri ağalığı tarikınde olmıyan orta çorbacılarına altı sene hizmet eyledikte hizmeti mukabili yüz yirmi akçe gümrükten tekaüd esamisi ihsan buyurulmak ve çorbacı ihracında bâlâda beyan olunduğu vechile odabaşı ve çorbacı alettertip nasb olunmak.

5 — ve neferat-ı merkumenin dahi tekaüdlüğe şayan olan alil ve ameli mandasına ve muharebe vukuunda mecruh olanlarına tertip buyurulacak tekaüdiyye yevmiyesi gümrükten inayet buyrulmak.

6 — Ve işbu tertip olunacak ortaların her birine cerrahlık fenni bilür cerrah tayin olunmak.

7 — Ve işbu neferatın memur olmalarından maksud ve meram mücerred fünun-ı harbiycyi talim ile kavaid-i harp ve darbı öğrenmeleri ümniyesinden ibaret olduğu ecilden filasıl Et meydanında talimhane mahalli mevcut ve hattâ zabitanın kuûdı içün rekz olunan taşlar el'an meşhud olarak mürur-ı eyyam ile terk olunmuş isede elhâletühazihi kemafissâbık talim eylemeleri içün beher yedi odaya ocak zabiti agavatından biri memur olup evvela sekban başı dokuz orta ile saniyen zagarcı başı salisen seksoncu başı rabian turnacı başı ve bâdehu başçavuş bâdehu orta çavuş ve küçük çavuş yedişer orta ile tayin kılınarak, yevmiye nöbetle her biri maiyyetinde olan salifüzzikir orta ile mahall-i talimde bulunmak.

8 — Ve ateşli talim içün bazan Kâğıthane ve bazan Davud paşaya çıkılarak barandan setir olunacak suretle mahal tahsis ve derunlarına birer sundurma inşa kılınmak.

9 — Ve kaldıki neferat-ı merkumenin sureti talimleri birer ortanın yüz otuz beş eşkinci naferatı saf olup saf başında alem-

dar ve dümende baş karakullukçı ile saff-ı mezkûrun verasında usta ve saka ve anın verasında beher dokuz neferde bir karakullukçı ile fasıla verilerek on beş nefer karakullukçu yalnız birer kılıç ile asker-i mezkûrı teşettütten muhafaza eylemek işbu karakullukçuların veralarında vekilharc ile oda başı dahi karakullukçuları giruye ric'atden muharese idüp veralarında çorbacı dahi anları muhafaza eylemek.

10 — Ve her bir ortaya İstanbul kadısı efendi marifetiyle birer imam intihap ve huzurunda kurra muvacehesinde imtihan ile nasp ve tayin olunup gümrükten yüz yirmişer akçe vazife tayin olunmak ve imam efendiler akşamları kışlalarında mevcut bulunup neferatı merkumeye Kur'an-ı azimüşşan ve ilmihal talim itmek.

11 — Ve neferat-ı mezkûre talim günleri tahsıs olunan mahall-i talimde cemaatle edây-ı salat idüp bâdehu imam efendi rızaenlillâhi teâlâ fatiha-i şerife kıraatiyle cümlesi talime şüru itmek.

12 — Ve eimme efendiler beş sene imamet hizmetinde olduktan sonra tarik-i kazadan kendülerine birer alâ mansıb virilmek ve mumaileyhimden birinin vefat veya istifası vukuvnda yerine İstanbvl kadısı efendi marifetiyle diğer münasibi kezalik intihap ve imtihan ile nasp ve tayin kılınmak.

13 — Ve neferat-ı merkumenin zabt ve rabtı zımnında on nefere bir karakullukçı tayin ve neferat-ı mezkûreden cünha zuhuriyle terbiyesi iktiza eyledikte evvel, karakullukçulardan sual ve matlub olunarak marifetleriyle getirdilüp bâdetterbiye halâsında yine mezkûre teslim olunmak.

14 — Ve neferat-ı merkumenin mecmu-ı, kışla ve kulluklarında mevcut bulunmak ve bir mahalle hin-i memuriyetlerinde üç nihayet beş güne kadar ortasiyle bilmaiyye âzim olup esnayi rahda neferat, zabitanından bir hatve ayrılmayup beraber gitmek ve memur oldukları mahalden izinsiz avdet itmemek.

15 — Ve esnayı rahda ve mahall-i ikametlerinde bölük ağasına Abdi paşa biçimi tabir olunur resimde çadır ve Alemdar ve Baş kara kullakcı ve Sakaya, üzeri yeşil bir adet sekban çerğesi virilüp usta dahi anlar ile beraber oturmak ve oda başı ile Vekilharca dahi üzeri yeşil sekban çerğesi ve dokuz nefer ile bir Kara kullukcuya beyaz sekban çerğesi îtâ olunmak.

16 — Ve Bölük ağasına üç kilim ve Odabaşısına ve Vekilharç ve Alemdar ve Usta ve baş Karakullukcu Sakasına birer kilim ve Kara kullukculara ve sair neferattan beher on nefere ikişer kilim îtâ olunmak.

17 — Ve işbu neferattan üç neferi silah ve yağmurluk ile Odabaşı ve Vekilharc çadırına nöbetci tayin olunup yirmi dört saatte bir tebdil olunmak ve Baş karakullukcu ve Saka çadırına dahi bu minval üzre nöbetci tayin olunmak.

18 — Ve neferât-ı merkumeden beher akşam sahrada, Sakası marifetiyle gelüp bir neferi Çorbacı çadırı önünde nasb olunan bayarak nöbeti beklemek.

19 — Ve Vekilharç, nüzül canibinden ortanın tekmil tayinatını ahz ve haymesine nakl idüp beher on neferin tayinatını ahz içün beher yevm Karakullukcu maiyyetiyle bir nefer varup Vekilharç çadırında tayinatını ahz ile mezkûr nefer yirmi dört saatte Kara kullukcu yanında taam, طبخ *tabh idüp bâdehû diğer nefer nöbete girmek.*

20 — Ve neferât-ı merkumeden sıla-i rahim arzusiyle azimete talip olanlardan zabiti marifetiyle kavî kefile rapt olunarak Kul kethüdası tarafından izin mektubu ahz idüp kaç gün ruhsat verilmiş ise izin mektubuna tasrihan derc olunmak.

21 — Ve eğer işbu mezunen azimet idenlerden avdet etmiyen olur ise Yeniçeri ağası tarafından tecessüs olunarak ahz ve ihzarına dikkat olunmak ve ahzi mümkün olmadığı surette Yeniçeri ağası tarafından Bab-ı âliye bâ takrir inha ile emr-i âli sadir olup beher hal firar ettiği mahalden ihzarına ihtimam olunmak.

22 — Ve neferât-ı merkûmenin eslihaları hususı beher nefere bir tüfenk ve bir kılıç ve Karakullukçularına yalnız bir kılıç ve Usta ve Saka ve Alemdara kezalik birer kılıç ve Vekilharç ve Odabaşı ve Çorbacıya münasibi veçhile bir defa eslihaları cânib-i mîrîden tanzim olunup ocak marifetiyle îtâ olunmak.

23 — Ve yalnız Karakullukculara iptida nasb ve tayinlerinde bir defa bir al nimten [mintan] ve bir aba, tulumbacı şalvarı ve bir çift kırmızı tozluk ve neferât-ı merkume başlarına birer adet Laz kalpağı cümleten cânib-i mirîden verilmek.

24 — Ve neferât-ı merkumenin mekûlat ve meşrubatîçün

ağa kapusunda bir sandık vaz' olunup neferât-ı merkumeye maa kisve baha tahsis olunacak ulûfeleri ağa kapusunda tevzi olunarak seksen sekiz buçuk hisabiyle cânib-i mîrîden îtâ buyrulup neferat-ı merkumeye seksen hisabiyle virilerek hasıl olan fazla ve neferat-ı merkumenin bilâ varis fevt olanlarının terekeleri sandığı mezkûr içün zapt ve hıfz ile neferât-ı merkumenin nan ve lahimden mâada ruzmerre mekûlâtları andan idare kılınmak ve seferber olarak hin-i memuriyetlerinde verilen emr-i âli mucibince tayinat-ı lazıma ve havayic-i zaruriyyeleri îtâ olunmak ve zikrolunan ortanın Çorbacıları ve Odabaşı ve Vekilharç ve Alemdar ve Baş Karakullukcularına münasibi vechile maaşlar tahsis kılınmak.

25 — Ve hidemât-ı gaza ve cihad içün mevzu olan ocaklar esamilerinin bey'ü şirâ ve kasr-ı yedleri şeran caiz olmamağla bâdelyevm sair ocaklar misillû ulûfe ve esami alup satılmaktan men-i küllî ile men olunup sahib-i esame ömrü olduçu ahz ve ekl eylemek ve mahlûlatı vukuunda temamen hazinemande olup Korucu ve tekaüd esamileri ne miktara baliğ olur ise mahlûlatından ihbariyye ve hisse-i hulefâ ve ağa mevkufiçün sülüsü ve Dalkılıç esamisi mahlûlü vukuunda dahi fakat ihbariyye içün iki akçesi mukabilinde cânib-i mîrîden beher akçeye yirmi kuruş îtâ olunmak.

26 — Ve neferât-ı mezkûre sılaya mezunen gidip hin-i avdetine kadar ihraç olunan mevacibten yevmiyesi bervech-i emanet sandık-ı mezkûre vaz ile geldikte temamen verilmek ve mevacib ihracında ve sair hususlarında Yeniçeri efendisi bulunanların nezareti munzam olarak daima sergi başında bulunmak.

27 — Ve vaz olunacak sandığın îrad ve masarifi tahriri içün efendi kaleminden mütefennin ve müstakim kâtip ile bir nefer yamak tayîn olunmak.

28 — Ve talime gidecek ortanın nöbeti geldikte çorbacısı alesseher kışlaya gelüp neferatı tekmil oldukta ikinci kapusından huruc ile talim mahalline azimet ve salat-ı zuhrı mahall-i mezkûrede bâdel edâ icra-i talim birle avdet eylemek.

29 — Neferat-ı merkume ve zabitan içün bir mahalle memuriyetleri vukuunda tertip olunan çadırlardan beher çadıra iki tencere ve üç karavana ve bir maşraba ve iki ibrik ve bir fener ve çadır başına ikişer meşin sofra ve ortaya beş kıt'a memşâ

ile üçer adet hamam çadırı verilmek.

30 — Ve işbu neferatın lahim tayinatı Et meydanında tamam virilmediğinden oraya havale olunmayup bâdeezin tamamca virilmesiyçün civarlarında olan kasaptan îtâ ittirilmek ve elyevm Çorbacı ağaların yevmiye birer vukiyye lahim tayinatı var isede idare etmiyeceğinden birer vukiyye dahi zam olunarak kasaptan îtâ ittirilmek.

31 — Ve nan tayinatları Tophane-i âmire kaidesine göre tatbikan tanzîm ve Sekban başı ağa ve Kul kethüdasına bir kısıtta yedi bin beşyüz ve Zağarcı başı ağaya altı bin ve Sekson̄cu başı ağaya dört bin beşyüz ve Turnacı başı ağaya üç bin yediyüz elli ve Muhzır ağaya bin beşyüz kuruş mevkuf ve bölük ağasına bir kısıtta yediyüz elli ve Alemdara yüz elli ve Ustaya yüz otuz yedi buçuk ve Baş Karakullukcuya yüz otuz ve Sakaya yüz kuruş maaş ve Karakullukçuların beherine yüz yirmi ve Eşkinci neferatının beherine yevmiye doksan akçe tertip ve tanzim olunmak.

32 — Ve Karakullukcı hususî dikkat olunacak maddeden olmağla Karakullukcu koşulacak şahsın intihap ve nasbına güzelce ihtimam olunmak.

33 — Ve tertip ve tahrir olunucak Eşkinci neferatı defter-i icmale dahil olduktan sonra tekrar sair ocaklara ve yuhut mahall-i ahara firarları memnu olmağla bu vech ile harekete cesaret iden her ne mahalde olur ise olsun zabiti marifetiyle taharri ve tecessüs olunarak ahz ve tertib-i ceza kılınmak.

34 — Ve minel-kadîm ortalarda olan atik esamelü neferâtın ulûfeleri mevacib ihracının ferdası çarşanba günü kemâfissabık bölük ağaları marifetiyle kışlalarında tevzi ve taksim olunup ferdası perşenbe günü müçeddeden tahrir olunan Eşkinci neferatı ve Karakullukciyan ve zabitanın mevaciblerini dahi ağa kapusunda sergi ferşiyle vakit ağası bulunanların karşusunda her biri isbat-ı vücud iderek mevaciblerini ahz içün bölük ağaları maiyyetiyle takım takım gelüp mevaciblerini ol vechile ahz eylemek.

35 — Zikr olunan orta kangı mahalle memur olur ise mevacip ihracında yevmiyeleri hisap olunarak mevacibleri memur-ı maiyyeti oldukları vülât-ı izam hazaratına vaktiyle irsal

ve huzurunda isbat-ı vücud ittirerek tevzi ve taksimine dikkat kılınmak.

36 — Ve zikrolunan ortaların her kangisine sair orta yoldaşlarından hüsn-i rıza ve ihtiyarlariyle bu defa Eşkinci neferi tahrir olunduğu halde eskiden yoldaşı olduğu orta zabitanı bir vech ile dahl ve taarruz etmemeleri hususına ihtimam ve dikkat olunmak.

37 — Ve sahrada neferat-ı merkumenin çadırları sırasiyle tesviye üzre ve onar nefer hisabiyle kurulup beher sıranın başına bölük ağası haymesi ve vasatına Odabaşı ile Vekilharç ve dümende Alemdar ile Baş Karakullukcu haymeleri kurularak beher akşam salât-ı mağrıbı imam efendi cemaatle bâdel-edâ şiâr-ı islamiyyeden olan Gülbengi çeküp imamlar dahi Odabaşı çadırında ikamet eylemek.

38 — Ve beher gice her bir çadırın önünde nısfül-leyle kadar ber vechi âgâhî birer nefer nöbetçi tayin olunup beklemek ve nısfül-leylde nöbetci nefer değişüp yerine diğer nöbetci vaziyle sabaha kadar beklenmek.

39 — Ve Odabaşı olan gice saat üçe kadar çadırlar nöbetçilerini yoklayup gezmek ve saat üçten altıya kadar [alaturka saat] Vekilharç ve altıdan dokuza kadar Alemdar ve dokuzdan sabaha kadar Usta gezip nöbetcileri yoklamak.

40 — Ve بنصرالله تعالى *bi nasrillâhitealâ düşman taburu karşısında iken beher çadırın onar neferinden ikişer neferi çadırları beklemek içün bırakılıp işbu tertip olunan nöbetcileri nısfül-leylde ortanın çorbacısı yoklayup tekid eylemek.*

41 — Ve Yeniçeri efendisi neferât-ı merkumeye nazır olduğu cihetle her bir umurına nezaret ve nizamlarına halel gelecek hâlet vukua gelmemesine dikkat birle her bir umur ve hususı Yeniçeri ağası bulunanlar ile müzakere ve müşavere iderek tanzim ve Devlet-i âliyyeye inha ve ifadesi lâzım gelen mevaddı ağalar ile bil-iştirâk takrir ve temhir ile takdim eylemek şeraiti bervechi bâlâ cümle ittfakiyle tesis olunarak işbu tertip ve nizam-ı hüsn intisap avn-ü inayet-i hazreti rab-el-erbab ile husulyâb oldukta bifadlillah-i teâlâ âdâ-i din ve devlete her türlü galebe ve zafer müyesser olacağı eltâf-ı ilahiyyeden memul ve müstedadır. İntehâ.

Bu layıha Sadr-ı âzamın bir takrir ile padişâha takdim edilmiş ve o da bunu okuduktan sonra aşağıdaki Hatt-ı hümayunla iade etmiştir.

"Benim Vezirim:

İşbu takririni bit-teemmül bend bend kaleme alınan layihayı mütalea idüp mealleri malûm-ı hümâyunım olmuştur. Devlet-i aliyyenin nimetiyle perverde olup kimesnenin gözüne kestirmediği rumlar ısyan ile Mora ve civarında eyalet ve elviye zapt iderek kati küllî ehli-i islamı ve nisvan ve sıbyanı şehit ve ırzlarını paymal iderek ehli islam hakkında envâ-ı hakaret ve rezalet olmuş ve beş senedir ahz-i intikam ile henüz netice bulmamış ve Moskovlu evvelki seferlerde bu kadar memalike malik olup bu defaki teklifatı dahi nasıl ağır olduğı ve sair devletler dahi vesile aramakta oldukları meydanda dururken esbabına yapışup fiile getürmemek göz göre semt semt bilâd-ı islamiyyeyi yer yer düşmana bırakmak ve ehl-i islam ve sıbyan ve nisvanın esirliklerine razi olmak kâr-ı akıl olmayup ittifak-ı kulub ile şeriat-i mutahhareye işbu hal ve keyfiyet ile muharebe vukuunda dini islamdan olanlar ne vech ile mukabele bilmisil itmeleri şeran lazım geleceği Müft-il-enam efendi daimizden sual ve istiftâ olunup efendi-i müşarünileyh dahi allahın emrini ve sahib-i şeriat resul-i ekrem sallallah-ü aleyhi vesellem efendimin cihad hususunda olan hadisini ve bu bapta ahkâm-ı şeriyyeyi beyan iderek Vüzera ve Ulema ve Rical-i devletim, samimi ittifak-ı kulub ile her biri şeriat-ı garra ahkâmının muktezası ne ise ana teşebbüs itmeleri farz-ı ayn olup zati şahanem Emir-ül-müminin ve hami-i din-i mübin unvaniyle muanven olduğumdan bilad-ı müslimiynin istilâyı düşmandan muhafazası zimmet-i himmet-i şahaneme mürettep olmağla elhalet-ü hazihi Devlet-i aliyyemin kadimdenberu ehli seyfi ve ecdad-ı izamım vakitlerinde bu kadar memaliki feth ve teshir iden Yeniçeri ocağının içlerine bazan edep ve erkâna muhalif olanların girmeleri sebebiyle kanun ve nizamları yolu ile icra olunamamış isede lehülhamd geçende ocağ-ı amirenin mevcut daire agavatı ve sunuf-ı zabitan ve ihtiyarlarının sağir ve kebiri rıza perver ve mücerreb-ül-etvar olarak her birinden devlet-i aliyyem emin olmuş ve anlar dahi cümlenizden emin ve müsterih olmaları lâzim gel-

mekle bilittifak tanzim olunan işbu layihada münderic mevad ecdad-ı ızamımdan sahib-i kanunun vaz eylediği daire agavatı mevkuflarının ve zabitan maaşları ve eşkinci yevmiyelerinin gala-i esara tatbiki ve şü vakit düşmanlarının hallerine göre sefer ve hazarda tertip ve hareketlerinin şeriate mutabık olarak icrası suretleri olup haklarında mahz-ı inayet olmağla sebat ve icrasına kendüleri cidden ikdam-ı tam eyledikleri halde giderek kuvve-i askeriyye hasıl olur ve düşmana cevap virilür.

Din ve Devlet-i aliyyeme sıdk-ı derun ve ıhlâs ile hizmet idenlerin dünya ve ahrette mükâfatı olacağında şüphe olmadığı gibi hilafında olanlar dahi şeksiz mücazatını görürler. Herhalde cenab-ı hakka tevekkül-i tam ile kaviyy-ül-kalb olup kimseye garez ve gadr ve nefsaniyyet tecviz olunmayup umumun, işbu takririnde beyan olunan kararı üzre tekrar efendi-i müşarünileyh daimizin hanesinde bilictimâ hakikat-i hal huzzara beyan olunup kararı taraf-ı hümayunuma arz olunsun„ 1).

Yukarıda metinde bahsetmiş olduğumuz hüccet-i şer'iy-yeyi —ki tâlimin meşruiyyetine dair fetvayi havidir— Aynen aşağıya yazıyorum 2)

Hücceti şer'iyye sûreti

Sebeb-i tastir-i kitab-ı şeriat nisab oldurki ilâ-yı kelimetullahil-ulya ve ihya-yı şeriat-ı garra içün min küllilvücuh tıgat-ı kefere-i müşrikin-i pürkin ve bugat-ı âdây-ı dalâlet karin-i din ile mukatele itmek (فقاتلوا المشركين كافة كما يقاتلونكم كافه) *nass-ı sarahat muhtassiyle sair nusus-ı keramet füsus-ı katıa muceplerince muvahhidin uzerlerine fariza-i zimmet-i diyanet ve kital dahi bilbedâhe alât-ı harbiyyenin tedarik ve istîmaline mütevakkıf ve alât-ı harbiyyenin teallümü dahi umur-ı sınaiyyeden olmak müla-besesiyle behemehal sair sanayi gibi talim ve teallüme mev-kuf olup talim ve teallüm dahi vesile-i sebat ve metanet olmağla bu surette farz olan kıtalin mevkufün aleyhi olan alât-ı harbiyye-*

1) *Tarihi Askeri-i Osmanî* s. 277.

2) Bu hüccet-i şer'iyyenin aslının fotoğrafisi vesikalar arasındadır. *Cevdet tarihi* (c. 12 s. 263) ve Üss-izafer (s. 36) ve *Tarihi Askeri-i Osmanî*

nin taallümü derece-i vücuba reside olması lâzımgelüp hatta server-i seriyye-i risalet ve rehber-i ketiybe-i nübüvvet sallallahü tealâ aleyhi vesellâm efendimiz hazretlerinin zaman-ı saadet nişanlarında kefere-i Kureyş ancak ok ve seyf ile muharip olduklarından remy-i siham ve selli seyf ile adaya mukabele buyurup teallümi remy-i sihama tergiben (ماسبقها سلاح قط الى خير) *hadisi sıhhat tahdisiyle fenn-i remy-i sihamı sena buyurduklarından mâada at ve deve veyahut mâşiyen biraz kimesnelerin yarış itmelerinden ibaret olan müsabaka melâhiden iken esnay-ı harpte sürat-i seyr ve hareketi meleke ve idman itmek niyetiyle müşabaka teallümü caiz olduğuna işareten* (لا تحضر الملائكة شيئاً من الملاهى سوى النضال والرهان) *hadisi şerifi medar-ı* حث *has-i ümmet olmaküzre dair ve hads-i diğerde* (لا سبق الا فى خف اونضال اوحافر) *kelâm-ı şerifi dahi zaman-ı hikmet beyan-ı hatm-i nübüvvetten sâdır olmuştur.* نضال *Nidalden murad remy-i siham ve* رهان *rihan ve* حافر *hafirden maksıd müsabakai hayl-i hoşhıram ve* خف *(huf) ın manası tesabuk-ı cemal-i bediülecsamdan ibaret olduğu kutüb-i megazi ve siyerle mersum-ı hâmei âlâmdır. Velhasıl* (واعدوا لهم ما استطعتم من قوة) *ayet- kerimesi mucibince vakt-i hacette aday-ı din üzerine galebe kuvvetini tahsil içün mutlaka iktiza iden her nevi alât-ı harbiyeyi îdaave ittihaz itmek vacip olup estaizübillâh* (يا ايها الذين آمنوا اصبروا وصابروا وابطوا) *kavl-i kerimiyle* (ان الله يحب الذين يقاتلون فى سبيله صفا كانهم بنيان مرصوص) *ayet-i mükerremesinden müstefad olduğu üzre fünün-ı harbiyeyi bilmek ve âdâya mukabele bilmisil ile muamle itmek lâzimeden ve hatta abede-i esnam, ehli islma galebe zû'miyle bittedric enva-ı hiyel-i harbiye ihtiına başlayup ezcümle hicret-i nebeviyye alâ sahibiha efdalissaat-ı vettahiyyenin kırkıncı senesi barut îcad eylediklerinde traf-ı bâhirişşeref-i islâmiyandan dahi barut istimaliyle müşrikine mukabele olunarak ilâ yevmina haza bir ahad barut ittihazını ikâr itmeyerek bunun üzerine icma-i ümmet mün'akid olduğu azayây-ı müsellemedendir.*

Pes tafsil-i mezkûr üzre cemi-i evkatta iktisab-ı evkat gibi ktiza iden alât-ı harbiyyeyi tedarik ve ittihaz ve talim ve tealüm ehl-i îmana lâzım ve lâzip ve alelhusus işbu avanda âdây-ı ehli islâm birbiriyle zünnar bend-i ittifak ve kânun-ı fesadları her

tarafda şerare feşan-ı şikak olmak cihetiyle muvahhidin dahi mukabele bilmisil kaidesi üzre mübaşir-i kital olmaları mühim ve vacip olmakla binaen alâzâlik ez kadim iktizay-ı vakt-ü hâl hasebiyle muntazam oldukları halde din-i mübin uğurunda cansipârâne gayretleri aşikâr olan yeniçeriyan ocağından Derseadet makarrın dahil-i sur ve haric-i sûrunda vaki kulluk hizmetinde kemerbeste-i kıyam olan bölük ve cemaat ve daire ıgavatı ve solak başılar ve Bab-ı âlî ve Ağakapusu hizmetinde ve başçavuş ile ocak imamı ve beytülmalci maiyyelerinde ve otuz üç avcıları (bütün) tabir olunur elli bir adet ortaların her birinden yüz ellişer nefer harp ve darba kalir aslı ve nesebi malûm olanlardan tizelden mukaddimetülceyş suetinde yedi bin beşyüz nefer eşkinci neferatı tahrir olunmak ve neferât-ı mezkûre lâyihada münderiç şürût-ı feyz menût-ı haseneye rayetle talim ve teallüm-i alât-ı harbiye iderek daima hazır ve âmâde bulunmak babında ledelistifta لدى الاستفتا *cânib-i şeyhülislâm-i velmüslimin veffeka lirıza-i rabbilâlemin taraflarından adây-i din ile muharebe vukuunda asker-i islâm alât-ı harbiyenin istimalini ve âlanın fünûn-ı harbiye ve desaisini bilüp kefere-i müşrikine galebeiçün esteîzü-billâh* (واعدوا لهم مااستطعتم من قوة) *nazmi kerimine imtiâlen alât-ı harbiye ittihazı lâzım olurmı ?*

Elcevap olur.

Ba surette âlât-i harbiyeyi istîmal umur-ı sınaiyyeden lup keyfiyet-i istimalini bilmek talim ve teallüm ile olacağı beîhi olmağla Emir-ül müminin padişah-ı islâm halledallâhû teâlâ hilafetehû ilâ yevmilkıyam hazretleri asakir-i islâma alât-ı harbiye ile cenk talim eylemelerini emir ve tenbih buyurmaları meşrumudur ?

Elcevap meşrudur.

ve bu virilen fetvayi şerife mucibince şerefbahş-ı sahife-i sudr olan Hatt-ı hümayun-ı keramet meşhun-ı hazret-i zıllullahiye intisâlen bilcümle ocak ağaları ve zabitan, ittihad-ı kelime ve ittifâk ârâ ile bervech-i muharrer şimdilik ol miktar neferatın tahririn ve lâyiha-i mezkûrede muharrer şerait üzre alât-ı harbiye teallün ideceklerine Şeyhulislâm-ı müşarünileyh hazretlerinin Darülfetvalarında ve ağa kapusunda makud meclis-i âlilerde an samim ilbâl yegân yegân teahhüt ve iltizam ve işbu husus-ı hayri-

yede garaz-ı ahar olmayup mücerred avn-i tevfik-i ilâhi ve imdad-ı ruhaniyet-i hazret-i risaletpenahi ile şevket-i islâmiyyeyi kemâkân izhar ve ibcal ve habl-i din-ü Deylet-i Muhammediyye levazımını kemâyenbağı istihsâl niyyet-i halisânesiyle habl-i metin-i şeriat-i garraya itisam ve binasrillah-i tealâ bundan böyle adadan ahz-i sâr ve intikam içün merkez-i sıdk-u istikamette payidar olmaklığı iltizam emrinde cümlesi ahd-illâh ve ahd-i resulillâhi ezcan -ü-dil tekrar itmelreiyle işbu ahd-ü-misak-ı katîyy -ülmefad ilelebed -il-âbad bilâ-nizâ ve cidal düstur-ülamel kılınarak irtibat yâfet-i hüsnü istikrar olmak üzere balâsı mübarek Hatt-ı hümayun-ı inayetnümûn-ı şâhâne ile ziynetmedar ve zeyli dahi hala revnakpîray-ı Sadaret-i uzmâ hazretleri ve el'an zînet endaz-ı meşihat-i kübra hazaetleri ve hazır-ı bilmeclis vüzeray-ı izam-ı اولى النهى *ülinnühâ ve ülema-i alâm-ı takvâ pirâ ve rical-i Devlet-i âliyye-i teyid intimâ hazarâtı ve bilcümle zabitan hatm ve imzalariyle sabit ve üstüvar olarak işbu sened-i kavi-i* شرعى *şeri ve kitab-ı müstetab-ı meri tescil ve terkim ve ol veçhiyle maslahat-ı hayriyye-i masture tetmim kılındı* (ربنا لاتزغ قلوبنا بعد اذهديتنا وهب لنا من لدنك رحمة انك انت الوهاب) *Harere filyevmilhâdi velışrin min Şevval -il-mükerrem senet-el ihdâ ve erbeîne ve mieteyn ve elf.*

Bu hüccet-i şeriyyenin altı, başta Sadr-ı âzam ve Şeyhulislâm olduğu halde Kadıaskerler, eski Şeyhülislâmlar ve eski Kadıaskerler, İstanbul kadısı, ülema ve devlet ricali ve ocaklı tarafından mühürlenmiştir ki fotoğrafisi vesikalar kısmındadır.

Hüccet-i şeriyyeyi okuyan padişâh üstüne şu Hatt-ı hümâyun-ı yazmıştır:

"Umumun ittifak ve kararları şeri şerife mutabık ve mucibince icraya taahhüdü mutazammin olan işbu hüccet-i şeriyye mazmûnı üzre amel ve hareket her birimize ve imza ve mühürleri münderic olanlara ve sair efrad-ı müslimîne fariza-i zimmet-i diyanet ve hilâfına hareket mûcib-i töhmet ve ukubet olmağla mucibince divân-ı hümâyunum kalemine kayd ve hıfz ile İstanbul mahkemesine sebt-ü-tescil içün ilmühaberi îtâ oluna".

Yeniçeriliğin ilgasına dair fermân-ı âlî

Bu fermanın Başvekâlet Arşivindeki sureti ile Cevdet tarihi ve Üss-i zaferdeki suretleri arasında bazı kelime değişiklikleri ve noksan ve fazlalıklar vardır. Ben bunların bazılarını gösterdim isede diğerleri esas müsvedde ile karşılaşınca meydana çıkar. Bundan başka aşağıdaki suret Rumeli ve Anadoluya kol kol gönderilmiş olup benim naklettiğim vesika, Anadolunun sağ koluna gönderilen müsveddeden alınmıştır. Cevdet tarihi ile Üss-i zaferde vilâyetlere yazılan suret yoktur; yalnız vak'ayı müteakip yazılan ve Sultan Ahmed camii minberinde okunup İstanbul halkına bildirilmiş kısım vardır ki noksandır. Benim naklettiğim vilâyetlere yazılmış olan sûret daha mufassaldır. Bunun üstünde Sadr-ı âzamın (buyruldu) işareti vardır 1).

Anadolunun sağ kolu yemin-ü-yesariyle nihayetine varınca vâki vüzeray-ı izâm iclâlehüm ve mir-i miran-ı kiram dame ikbalehüm ve meval-i feham zîydet fezailühüm ve kuzat ve nüvavb ztyde[t] fazlühüm ve mütesellimin ve voyvodagân v ayân ve sair zabitan ve vücuh-ı ehali ve bilcümle iş erleri zîyde kadrühüm'e hüküm ki

Cümle ümmet-i Muhammede malûm olduğu üzre [malûmdurki] bu din-i mübin ve devlet-i Muhammediyyenin [Muhammediye-i feyz karinin] bidayet-i zuhurı ve bâdehû şark ve garbı ihata itmesi mutlaka şeriat-i mutahhare ve seyf-i cihad sayesinde olup cemi-i zamanda âdây-ı dine mukabil olacak asakir-i müslimin ve guzat-ı muvahhidinin vucudına lâbüd olduğundan Devlet-i aliyye-i ebediyyüddevamımda[velinimetimiz olan bu Devlet-i aliyyei ebediyyüddevamda] mukaddemâ yeniçeri ocağı tanzim olunup ezman-ı sâlifede [sabıkada] geçen yeniçeri asakiri [askerleri] vardıkları cihad ve gazada düşmana göğüs virerek gösterdikleri sebat ve metânet ve ülülevâmire [ve ulülemre] inkiyad ve itaatleri sebebiyle yüzlerinden bunca fütuhat zuhura gelmiş isede giderek içlerine uygunsuzluk [uygunsuz adamlar] ve türlü fesad karışup ve eski itaatleri itaatsizliğe mübeddel olup yüz senedenberu gittikleri seferlerde aslı yoktan türlü eracif peydasiyle teşettüt ve adem-i itaatleri cihetiyle firar-i anizzahf-i ariyeti irtikâb iderek bunca kılâ ve memâlik eyadi-i küffarda [âdâda] kalmasına sebep oldukla-

1) Başvekâlet arşivi Cevdet tasnifi vesikalardan askerî kısım No. 25109

rından âdây-i din dahi bu halimizi gördükce millet-i islâmiyenin bütün bütün acz ve teşettütüne haml ile maazallahü tealâ beyza-i münevvere-i islamiyyeyi külliyen şikest itmek daiye-i fasidesiyle [daiyesile] refte refte metalib ve iddialarını arttırarak günden güne fenalaşup dör tarafımızı kefere-i âdâ kuşatmak derecesine vardığından bu halde bizler dahi gayret-i islâmiyeyi ele alup dinimiz uğurunda düşmanlarımızın hakkından gelecek suretle çaresini bulmak farz derdcesine varmış ve şimdiye kadar vaki olan seferlerde biddefeat müşahede ve tecrübe olunduğu vech ile küffârın [âdanın] kolaylıkla nâil olduğu [oldukları] galebe sureti mücerred muallem asker îmalinden neşet eylediği tebeuyün eylemiş olduğuna binaen ikiyüz iki seferi hitamından sonra ve gerek muahharen iki defa muallem asâkir tertibine [asker tertibine] zarurî teşebbüs olunmuşken Yeniçeri taifesi hem kendileri işe yaramuyup ve hem bunları istemiyerek ictisar eyledikleri kıyam ve hareketleri sebebiyle ol tertipleri tatil ve ilga ettirmiş olduklarından mâada [başka] şimdiye kadar biddefeat mütecasir oldukları vak'a-ı şenialarى sebebiyle ruh-ı âlem mesabesinde olan bir kaç padişâh-ı merhumun telefine dahi bâis olmuşlardır. Hal böyle iken bunlara yine kadim ocak nazariyle bakılarak bakaları hakkında bir şey denilemeyüp bu âne değin canları ister ise itaat ve istemez ise fesad ve şekavet etmekliği âdet ettiklerinden her ne kadar kendi aramızda tehammül oluna gelmiş isede ne faide dinimiz düşmanları tek durmayup bizim bu halimizi gördükçe fırsat addiyle etrafımızı alarak allah [-ü-tealâ] hıfz eylesün külliyyen izmihilâlimize çalışmakta olduklarına binâen geçende bu keyfiyetler Bab-ı Şeyhul' islâmîde [Bâb-ı fetvâpenahîde] akdolunan Meclis-i Şûrada cümle vüzerâ-i izam [kiram] ve ulema-i âlâm ve rical-i devletim ve yine ocag-ı mezkûrun mecmu-ı zabitanı hazır oldukları halde cümleye beyan ve inba ve taraf-ı şer-i şeriften isticvap ve istiftâ olunarak [nihayet-ül emir] kıbel-i şer-i enverden verilen fetavây-ı [fetvay-ı] şerife umumen hatm ve imzâ olunan hüccet-i şeriyye mucibince mücerred îlâ-i kelimetüllahil-ulya niyyet-i halisasiyle küffarın [âdanın] medâr-ı galebesi olan hiyel-ü hudasına mukabil asakir-i islâmiyye dahi evvelâ iltizam-ı diyanet ve itaat ve saniyen fenn-i cihad ve sanayi-i harbiyye-yi talim ve teallüm ile kesb-i meharet itmekten gayri çare olmadığı zâhir olmak cihetiyle vaki olan itti-

fak-ı umum ve icma-i ümmet veçhile Yeniçeri ocağının kadim usul ve kanunlarının hiç birisine halel gelmemek üzre fakat beher ortadan yüz ellişer nefer ulûfelü muallem eşkinci neferatı tahrir olunmasına karar virilmiş ve ol vechile beytül-mal-i müslimiynden bu kadar akçe ve ulûfe sarfı zarurî ihtiyar olunarak tahrire başlanup bir taraftan dahi kimesnenin kadim esame ve yevmiyesine halel gelmiyeceği [gelmeyüp] ve bu ittifak-ı umum ve icmâ-ı ümmete muhalif her kim söz söyler ve hilâfı hareket ider ise fetvay-ı şerife mucibince cezası tertip olunacağı cümleye ilân ve işaat olunmuş ve bâdehû [geçen hafta] talim ve teallüme bed' ile yazılan neferata eslihalar ve elbiseler virilmiş iken bu kadar olunan tenbihat-ı diniyye ve vesayây-ı şeriyyenin yine faidesi olmayarak işbu mah-ı Zilkadet-üş-şerifenin dokuzuncu Perşenbe gecesi bağteten ayaklanup iptida ağa kapusunu ve sonra Bâb-ıâliyi ve sair bazı mahalleri basarak yağma ve garet ve ellerine geçen mushaf-ı şerifi bıçakla pareleyüp sair vechile dahi seâir-i diniyyeye ihanet ve dürlü dürlü şenaat ve fezahat birle gûya talim ve teallümü istemeyiz diyerek izhar-ı bagy-ü-tuğyan ve bu bapta şeriat-i mutahhareye ve fetvay-ı şerifeye ve devlet-i aliyyeme ve ulemay-ı â'lama itaat ve inkıyadları olmadığını ilân ve devlet-i aliyyemin talimi şer'i içün ellerine virdiği eslihayi bîmehâbâ devlet-i aliyye-i Muhammediyye aleyhine îmâl iderek hurûc-ı alessultan fazihasına ictisar ve ısyan itmiş olduklarına mebni bunların bu hareketleri din ve mezkepden hariç bir keyfiyyet olduğundan derhal sadr-ı âzam-ı kaviyyülhimem ve vüzerayi izam ve sabık ve lahik şüyûh-ı islâm ve sudur-ı kiram ve mevali-i feham ve bilcümle ulema-i â'lâm kesserehümullahü tealâ ilâ yevmilkıyam ve rical ve hademe-i devlet-i ebed kıyamım ve sair ümmet-i Muhammed saray-ı hümayunuma vürud ve ictima iderek livây-ı seadet iltivay-ı hazret-i sultanülenbiya aleyhi efdalüssalat-i vettahâyâyi alup Sultan Ahmed cami-i şerifine ihrac ve cümlesi oraya cem ile ümmet-i Muhammedden ehli îman olanlar sancağı Resulüllah altına gelüp kitab ve şeriatin hükmüne iltica eylemeleri taraf taraf dellallar şevkiyle nidâ ittirilmiş ve din ve imanı olan kaffe-i ümmet-i Mnhammed can ve baş ile seğirdüp gelmiş ise de eşkıya güruhu cemiyetghâ-ı şekavetlerinde ısrar ve din ve devlete karşu durup maazallahü tealâ devlet-i Muhammediyyeyi zir-ü-zeber ve ehli ırz güruhı olan bunca ehli îman ve sıbyan ve nisvanı ayaklar al-

tında paymal ve neticesinde âdây-ı din pençesine giriftar idecek böyle bir şenaat-i azimeye cüret ve ictisar itmiş olduklarından ber muktezay-i şer'-i şerîf demleri heder olmak üzre üzerlerine memurlar tayiniyle mahza kudret-i kahire-i hazret-i Ilâhî ve mucize-i bâhire-i risaletpenah-i zuhur idüb derhal cemiyetleri tefrik ve tedmir ve serapa kışlaları ihrak olunarak nihayet hak sübhanehû ve tealâ hazretleri kendulerini şeriat kılıncına uğradub cezay-i amellerini bulmuşlardır; şöyleki bu fesad-ı azim zâhirde bir takım erazil ve eşkiyanın işi görülmüş ise de yine ocakludan bir takım müfsid ve muharrik bedhâh-ı din ve devlet ve hâin-i nan ve nîmet makuleleri iç yüzünde bunlara pâdaş olarak bu ihtilâl ve bu cemiyet anların başı altından olduğu bittahkik her biri isim ve resmiyle ahz ve muktezay-i şer-'i şerif üzre cezaları tertib olunmuş ve bir tarafdan dahi asıl eşkıya gürûhundan sûi hareketleri mütehakkik olanlar tutularak mücazat-ı lâyikaları icra olunmakta olup ancak bu ana kadar bunca vâkıattan malûm ve mütebeyyin olmuştur ki yeniçeri ocağının ibtiday-i vaz'ında maksud-ı aslî olan yararlık ve itaat kaziyyesi bir vakıtdanberu bil'akis yaramazlık ve şekâvete mübeddel olarak hasılı yeniçerilik nâmı ve yoldaşlık unvanı bayağı eşkıyalığa melce dimek suretine varup ve yaramazı ehl-i ırzına galebe idüb hattâ bu defa tutulup mele-i nâsda siyaset olunanların içlerinde kefereden kolunda hem yetmiş beş nişanı [yani yetmiş beşinci cemâat ortasının nişanı] ve hem gâvur haçı bulunarak işte içlerine ecnas-ı muhtelife karışmış ve daima içlerinde bu makule kefereden ehl-i islam kıyafetinde casuslar bulunduğu vaki ve tathiri kiraren ve miraren kendulerine ötedenberi ifade ve tenbih olunmuşken adem-i isgaları sebebiyle tefrik ve teçhizi müyesser olamamış ve evvel ve ahır ağavat ve zabitanları içinde kendulerine uymayan ehl-ı ırzları bunların zapt ve raptlarından âciz kalmış velhasıl itaatsizlik ve şekavetleri, derecesini aşmış ve bundan sonra dahi bunların bakay-ı namları ile beraber her ne güna tedbir olunsa mfid ve müsmir olmıyacağı cümle indinde tebeyyün itmiş olmaktan nâşi Sultan Ahmed cami-i şerifinde sancağ-ı şerif altında müctemi olan vüzerây-ı izam ve şüyuh-ı islâm ve bilcümle sudur-ı kiram ve mevali-i fehâm ve ülema-i alâm ve mecmu-ı hayrhâhân-ı din ve devlet-i ebediyyülkıyamım beyninde ber mukteza-i şer'-i şerif vaki olan ittifak-ı âra mucibince salâh-ı âlem içün ocağın isim ve

resmi tepdil ve keenne kanun-ı kadimi ahar heyetle tecdit olunarak fi mâbaâd Yeniçerilik namı külliyen ortadan kalkup anın yerine muallem Asakir-i mansûre-i Muhammediyye unvaniyle din ve devlete yarayacak ve gazâ ve cihadda düşmana cevap virecek asakir tahrir ve tertip olunmak ve işbu muallem asakir-i mansûre-i Muhammediyyenin Seraskerliği halâ Hüdavendiğâr ve Kocaeli sancakları Mutasarrıfı ve Bahr-i siyah Bogazının Rumeli canib-i muhafızı düstûr vezir-i gayretsemirim Hüseyin Paşa iclâlühunun bilistiklâl uhdesine ihale ile ağa kapusunda ikamet itmek ve fi mâbaâd ağa kapusının ismi tagyir ile elsine-i âmmede Serasker Paşa kapusı unvanı söylenmek ve bâde'ezin kışlalarda ve kulluklarda işbu neferat-ı mürettebe ikame olunmak ve Yeniçeri ağalığı ve katar agavatı ve bölük ağalıkları kezalik külliyyen lâvg ve imha olunarak halâ Yeniçeri ağası olan İftihar Mehmed dâme mecdühûya Mirahur-ı evvelim pâyesiyle Dergâh-ı muallâm kapucu başılığı ihsan ve Kulkethüdası Hasan dâme ikbalühû rütbe-i mir-i miranî ile müşarünileyh maiyyetine tayin ve Zagarcı ve Seksoncu başılara ve Sekban başıya Dergâh-ı muallâm kapucu başılıkları vesair mevcut olan sadakatkâr bölük ağalarına Hassam silâhşorlukları ve hallü halince atâyây-ı seniyyem ihsan ve çırağ ve Yaya beğliğine mutasarrıf olanlar fî mâbaâd sair zua'ma misillü devlet-i aliyyem gediklüsü itibar olunarak bundan böyle bunlar devlet-i âliyyemin sair hidemat-ı seniyyesinde istihdam kılınmak ve Yeniçeri ocağında yevmiye ve esameye mutasarrıf olanların saye-i merahimvâye-i pâdişâhânemde kat'a yevmiye ve esamelerine halel gelmiyerek ibraz idecekleri memhurları mucibince herkesin dahil-i icmal olarak mutasarrıf olduğu yevmiyesi ne mikdar ise yine öylece bilâ noksan virilerek ömürleri oldukça yiyüp mutasarrıf olmak ve hiç kimseye zarar ve ziyan gelmemek ve bundan böyle mecmu-ı ehl-i islâm ve küçük ve büyük kâffe-i ümmet-i Muhammed ve ulema ve sair ocaklar halkı ve umum-ı nâs bir vücud gibi olup biribirlerine din kardeşi nazariyle bakarak miyanede ayrılık ve gayrılık olmamak ve büyükler küçüklere rahim ve şefekat göziyle bakup küçükler dahi büyüklerine herhalde itâat ve inkiyad etmek ve asıl maksad-ı aslî ve cümleye farz-ı şer'-î olan îlây-ı kelimetullâh-el-muîn ve ihya-i dîn ve şeriat-i hazret-i seyyid-el-mürselîn emrinde ittifak-ı âmme ile ihtiyar ve teşebbüs olunan

işbu maslahat-ı hayriyyede kâffe-i ehl-i îman ilâ maşâallâhü teâlâ böylece müttefik ve müttehid olup zinhar ve zinhar hiç bir ferd hilâfı harekete ve muhalif söz söylemeğe cüret itmemek ve ideri olur ise vebâli boynuna derhal seyf-i şeriatle hakkından gelinmek üzre müsteînen bitevfiki-llâhi teâlâ ittifak-ı âmme ile karar verilerek iktizaları derhal icra olunmuş ve memâlik-i şahâneme evamir-i aliyyem neşriyle umumen îlân ve tenbih kılınmış olmağla siz ki vüzera-i müşar ve mir-i miran ve mevali ve kuzat ve nüvvab ve sair mumaileyhimsiz siz dahi keyfiyeti yani bundan böyle Yeniçerilik namı ve anlara mahsus olan Zağarcı başılık pâyesi ve Turnacılık ve taşra memalikte Yeniçeri zabitliği ve Serdarlık lâfzı ve Yeniçeri yoldaşlığı tabiri ve nişan davası külliyen ortadan kaldırıldığını herkese ifade ve tebeyîn ile zir-i hükûmetinizde Yeniçerilik iddiasında olanlar bundan böyle sair efrad-ı müminin misillü canib-i şeriat-i garradan ve taraf-ı eşref-i pâdişâhânemden müteayyen ve mansub olan Vüzerâ ve Mir-i miran ve hükkâm ve Mütesellimîn ve Voyvoda ve âyan ve sair memleket zabitlerine itaat ve inkiyad iderek ve herkes ehl-i ırzlığı takınup kâr ve kisb ve ziraat ve haraset ve ticaret ve sanatleriyle meşgul olarak her halde muktezây-ı şeriat-ı mutahhara ve asıl müslümanlığa lâzım olan tavur ve meslek üzre hareket eylemelerini ve içlerinde hilâf-ı şeriat-ı garrâ hareketi vukua gelenlerin ve işbu ittifak-ı âmme-i islâmiyye ve icmâ-i ümmet-i Muhammediyye'ye mugayir söz söyliyen ve karşu duranların bermucib-i fetva-i şerife şeran lâzımgelen ceza-i sezaları bilâ imhal icra kılınacağını gûş-ü huşlarına ilka ve telkine mübaderet ve mukaddemden bazı serhaddât ve memalikde Yeniçeri zabitan ve neferatı yedinde bulunan kazgan ve çapraz ve sair bunlar gibi ocağa müteallik orta malı her ne var ise bâde'ezin Yeniçerilikleri mülga olduğuna binâen yedlerinden devşirilüp kazgan ve sair eşyayı zir-i hükûmet ve idarenizde bulunan kilâ قلاع cebehanelerine cümle marifetiyle vaz-ı ve teslim birle miktar ve kemiyyetini mübeyyin mümza defterlerini ve beytülmale teslim içün aynen çaprazları Der-i saadetime irsal ve takdime müsaraat ve kezalik bazı mahallerde Yeniçeri zabiti yedinde bulunan kaleler dahi yedlerinden nez' ile vülât ve mutasarrıfîn taraflarından cümlesine iktizasına göre muhafız neferatı ikamesiyle zapt ve muhafazalarına dikkat velhasıl fîmâbaâd hiç bir

mahalde Yeniçerilik namı lisana alınmayup mecmu-ı ehl-i islâm din ve devlet bendesi olmok ve ehl-i ırzlıkta müttehit ve yekvücut gibi olarak müslümanlıkta cümlesi bir tavr üzre oldukça miyanelerinde ayrılık, gayrılık olmamak ve her bir memleketin kâffe-i ahalisi üzerine ol memleketin vali ve mutasarrıf ve hakim ve mütesellim ve voyvodası zabit-i müstakil olarak içle rinde yaramaz ve müstahikk-ı tedip olanların lâzımgelen tedibatları anların marifetleriyle icra olunmak hususlarına bilittifak ihtimam ve dikkat eylemeniz fermanım olmağın îlâmen ve ifhâmen ve tenbîhen ve ikdamen mahsus işbu emr-i celil-ül-kadrim isdar ve [isim yeri açık] ile tisyar olunmuştur.

İmdi mazmun-ı emr ve ferman-ı şâhânemi cümleye ilân ve işaat ile fîmâbaâd kimesne Yeniçerilik lafzını ağzına almayarah kâffe-i efrad-ı müminin şer-i şeriften ve taraf-ı saltanat-ı seniyyemden mansub vülât ve zabitlerine itaat ve inkiyad eylemeleri esbabını istihsale sarf-ı reviyyet ve kazgan ve çapraz 1) misillû ocağa müteallik ve orta malı olarak her neleri varsa cümlesi toplanup zir-i idarenizde olan kıla قلاع *cebehanelerine vaz ve teslim birle miktar ve kemiyyetini mübeyyin mümzâ defterlerinin ve aynen çaprazlarının Derseadetime irsal ve takdimi emrine ve sair tenbihat-ı meşruha-i şahânemin her bir mahalde harf beharf icrasına bilittifak kemaliyle ikdam ve müsareat eylemeniz kat-i matlûb-ı cihandârânem idüği ve bu bapta kusur ve rahavet ve şer'i şerife ve emir ve irade-i şahâneme mugayir hareket vukua gelmek lâzım gelürse cesaret idenlerin haklarında lazımgelen tedibat-ı meşrua bilâ imhal icra kılılınacağı malûmunuz oldukta ber minval-i muharrer amel ve harekete bilittifak mezîd-i sây ve gayret ve hilâfı vaz'ı tecvizden ziyade hazer ve mücanebet eylemeniz bâbında*

Evasıt-ı za sene 241

Yeniçeri ağalarının oturmakta oldukları Ağa kapusunun, ocağın kaldırılmasından sonra Asakir-i mansûre-i Muhammediyye

1) Çapraz, çep-ü rast, kavuşturma olan şeyler. Elbisenin çifte şemsesi [düğmesi] kemer halkası, kuşak üzerine timur halkalı silâhlık ve cebe, maden kuşak (lehce-i osmani) bu kayda göre yeniçerilerin silâhlığı veya kemerleri demek oluyor.

Seraskerinin oturması muvafık görülmüştü; sonradan bu fikirden vaz geçilerek Ağa kapusunun ahşap olmasına mebni Seraskerin Eskisarayda oturması daha elverişli görülerek bu husus bir telhis ile Padişaha arzedilmiştir. Buna dair Sadr-ı âzamın takriri ile hatt-ı hümâyun suretini aynen aşağıya yazıyorum 1) :

Şevketlû Kerâmetlû Mehâbetlû Kudretlû Velinîmetim Efendim Pâdişâhım,

Serasker Hüseyin Paşa kulları asâkir-i mansûre ile Eskisarayda ikamet itmesi hususu, Ağa kapusu ahşab olmak cihetîle orada ikametten evlâ ve enseb olacağı şüyuh-ı islâm efendiler dâileri ve cümle kulları beyninde münasib görünmüş olmağla müşarünileyh bendelerinin şimdilik asâkir-i mansure ile Eskisarayda ikameti muvafık-ı irade-i seniyyeleri buyurulur ise Ağa kapusundan oraya naklettirileceği muhat-ı ilm-i âlîleri buyruldukda emr-ü-ferman şevketlû kerâmetlû mehâbetlû kudretlû velinîmetim efendim pâdişâhım hazretlerinindir.

Bu arz tezkiresinin üzerine Padişah aşağıdaki hatt-ı hümâyunu yazmıştır:

Benim Vezirim,

İşbu takririn manzur ve malûm-ı hümâyunum olmuşdur; buna hiç diyecek yok. Tıpkı takririnde beyan ve cümlenin tensib eylediği üzre icra olunsun ve Saray-ı mezkûrde cevarî ve harem ağaları ve sair hademe mevcud olmağla heman anları bu gün başladup Saray-ı cedide nakletmelerini şimdi iktiza idenlere tenbih iderim; kaldıki yeniçeri namı mahv ve ilga ve asâkir-i mansûre-i Muhammediyye unvanı yâd olunduğu gibi Ağa kapusu lâfzının dahi lisan-ı nasdan hem ilgası ve hem bu madde mutlaka şeriat-ı mutahharaye can ve gönülden yapışıldığı ve inşaallahü teâlâ şeriati garrânın mütemadiyen icrasına tefe'ülen Ağa kapusu namı külliyen lisanda söylenmemeğe vesile olmak içün bâdeezin Fetvahane tesmiye olunup Paşa ka-

1) Başvekâlet arşivi, dolap vesikaları, dolap 2, sandık 61, Hatt-ı hümâyun No. 25. Lutfi tarihinde (c. 1 s. 161) yalnız Hatt-ı hümayun sureti olup sadr-ı âzamın telhisi yoktur. Merhum Cevat Paşa da Lutfi tarihinden aynen hatt-ı hümayunu nakletmiştir. Asıl hattı-hümayun suretiyle Lutfi tarihindeki hat arasında bazı ufak kelime farkları vardır.

pusu misillû müftil'enam olanlara mahsus olması zihn-i hümâyunuma sünuh itmekle efendi dâimiz bundan sonra nakl ile ol mahalde şeriat-i mutahharayı icra itsün ve cemî-i nas her madde şeriat ile rüyet olunacağını bilerek salâh-ı âleme bais olmasını tefe'ül eyledim.

Bir şey dahi hatırıma tebadür iderki Fetvâhânenin ziyadece odaları ve ebniyesinin efendi daimize ziyadece olanları boş kalmayub tarik-i ilmiyyeden bir takrib tahsil-i ilim ideceklere taziyâne-i şevk olmak içün o misillûleri efendi dâimiz takım takım iderek içlerinden bilenler hoca tayin ve bilmiyenler âdeten ders odaları gibi tertip ve haftada kaç gün münasib ise sabahları mülâzemete gelür gibi Fetvâhâneye gelüp teallüm-i ilm-i şerif itseler devlet-i aliyyemizde ulema tekessür ider ve meşgul-i ders olurlardı. Efendi dâimiz böyle şeyleri düşünmez değildir, Sen efendi daimize işbu mülâhazamızı bildir ne vechile müstahsen görür ise bana bildirsün.

Bir de Serasker Hüseyin Paşa, asakir-i mansure ile Eskisaraya nakl idecek olmağla Harik köşkünün dahi iktizası olduğu takdirde Fetvâhâneden saray-ı mezkûre nakil ve tahvili lâzımgelür. Heman Rabbim Tealâ sahib-i şeriat efendimin ruhaniyet-i hürmetine her bir mesalihimizi teshilât-ı samadaniyesine mükarin eyliye âmin sümme âmin.

Yeniçeri ağalarının değişmeleri üzerine yeni gelen ağanın kanun üzre terfi ve terakki listesi tertip etmesine dair gönderilen iki hüküm sûreti :

Yeniçeri ağasına hüküm ki,

Mâtekaddemden Yeniçeri ağaları tebdil olundukca mabeynlerinde tevzi olunmak içün dörtyüz akçe ve yayabaşılardan iki nefere çavuşluk ve iki nefere sipahilik ve Acemi oğlanı yayabaşılarından iki nefere sipahilik ve iki nefere zeamet ve atlu zağarcılardan iki nefere sipahilik ve iki nefere timar ve atlu sekbanlardan iki nefere bölük ve iki nefere timar ve ağa bölük başılarından iki nefere bölük ve iki nefere timar ve yeniçerilerden altı nefere sipahi oğlanlığı ve altı nefere silâhdarlık verilügelmek kanun-ı kadim olmağın siz dahi kanun-ı mezbur üzre amel itmek emir idüb buyurdum ki vardıkta minvâl-i merkum

üzre amel idüp içlerinden lâyik ve müstahik olanlara vech ve münasip gördüğün üzre zikr olunan vergileri tevzi ve tayin eyliyesin. Sene 992 1).

***

Yeniçeri ağasına hüküm ki,

Yeniçeri kullarım Âsitane-i saadetimin güzide askeri, her veçhile vacib-ür-riayeleri olmağla ağaları tebdil oldukta bazı vergi virilmek, âdet-i kadime-i şâhâne-i kitîsitan olmağın halâ dahi ağaları tebdil olmağla mezid-i inayet-i aliyye-i şâhânemden üç nefer yayabaşına çavuşluk ve iki nefer yayabaşına bölük ve ağa bölük başılarından dahi iki nefere bölük ve iki nefere zeamet ve dört nefer Acemi oğlanları yayabaşılarından dahi iki neferine bölük ve iki neferine zeamet ve iki nefer zağarcıların birine bölük ve birine timar ve sekbanlardan iki nefere bölük ve iki nefere timar ve yedi nefer solaga bölük ve on iki Yeniçerilere bölük ve yeniçeriler mabeyinlerinde tevzi içün beşyüz akçe virilmek bâbında ferman-ı kadrtüvânım sadır olmağın buyurdum ki vardıkta siz dahi yeniçeri kullarım arasında kanun-ı kadim mucibince emekdar ve ihtiyar olup hizmetleri mukabelesinde vech ve münasip gördüğün kimesnelere vech-i meşruh üzre olan vergileri tevcih ve taksim idüp tezkirelerin viresin ki ana göre amel oluna sene 1000 2).

Yeniçerilerin hizmetlerinden dolayı taltif ve terakkilerine dair bazı hükümler:

Malta seferinde hizmet edenler hakkında iki hüküm sûreti:

Yeniçeri ağasına hüküm ki,

Hâliyâ Malta seferinde yoldaşlık iden yeniçeri kullarımdan dokuz neferine solaklık tevcih olunmağın solaklardan beş nefer yararları bölüğe ilhak olunup dört neferine timar emir idüb ve iki yüz nefer acemi oğlanları bölükbaşıları kapuya çıkmak emir idüb buyurdum ki emrim üzre beş nefer solak bölüğe ve dört nefer timara ve ikiyüz nefer acemi oğlanları bölükbaşıların kapuya çıkarasın. Sene 973 3).

***

1) *Mühimme defteri*, 55 s. 6.
2) *Mühimme defteri*, 69 s. 123.
3) *Mühimme defteri*, 5 s. 215.

Yeniçeri ağasına hüküm ki,

Hâliyâ Malta hizmetinde bulunup nişanları alınan bin beş yüz yirmi altı nefer kullarım hakkında mezid-i inayetim zuhura getirüb yirmi neferine sipahi oğlanlığı ve yirmi neferine silâhdarlık, üç neferine zağarcılık, üç neferine sekbanlık, üç neferine solaklık, üç neferine bölükbaşılık, ve elli neferine kanun üzre timar bâki kalanına buçuk [yarımşar akça terakki] virilmesini emir idüb buyurdum ki varıcak tayin olunan mertebeleri ve buçuğu kanunları üzre kullarıma tevzi eyliyesin; şöyle bilesin, alâmet-i şerife itimad kılasın Sene 973 (Muhzırın kâtibi Hasan Baliye virildi, fittarihilmezbur) 1).

***

Su yolu hizmetinde çalışmış olan yeniçerilerle bazı acemilerin terfi ve terakkileri hakkında (972 safer 1564 eylül) tarihli hüküm sûreti:

Yeniçeri ağasına hüküm ki,

Hâliyâ seninle su yolu hizmetinde bulunan kullarım hakkında mezîd-i âtıfet-i hüsrevânem zuhura getürüp yayabaşılardan sekizinin dördü bölüğe ve dördünün zeamete ve acemi oğlanları yayabaşılarından bir neferi bölüğe ve iki neferi zeamete ve ağa bölük başılarından üç neferi bölüğe ve dört neferi timara ve atlu zağarcılardan üç neferi bölüğe ve iki neferi timara ve atlu sekbanlardan üç neferi bölüğe ve üç neferi timara ve sekbanlar bölük başılarından iki neferi bölüğe ve üç neferi timara ve solaklardan on üçü bölüğe ve on ikisi timara ve yeniçerilerden yirmi beş neferi bölüğe ki nısfı sipahi ve nısfı silahdar ola ve yirmi beş neferi dahi timara ve iki yüz akça dahi dört yüz (buçuk) olur: müstahik olan yeniçeri kullarıma tevzi içün tayin idüb ve yüz nefer acemi oğlanı kapuya alınmasını emr idüb buyurdum ki vech ve münasib gördüğün üzre kullarımdan zikr olunan mikdarı bölüğe ve timara tayin idüb ve ihsan olunan akçeyi müstahik olanlara tevzi eyleyüp ulûfeli acemi oğlanlarından ol mikdarın kapuya çıkarup kullarıma geregi gibi istimalet virüp hizmete tergip ittiresin, şöyle bilesin. 972 safer 2).

***

1) *Mühimme defteri*, 5 s. 231.
2) *Mühimme defteri*, 6 s. 127.

Yeniçelerin terfi ve terakkileri hakkında Padişahın [ikinci Selimin] Yeniçeri ağasına göndermiş olduğu 979 ramazan [1572 M.] tarihli hüküm sûreti:

Hâlâ Yeniçeri ağası Mustafa ağaya hüküm ki,

Yeniçeri kullarımın hakkında inayetim mebzul olmağın yeniçeri yayabaşılarından kanunları üzre biri bölüğe ve biri timara ve acemi oğlanı yayabaşılarından dahi biri bölüğe ve biri timara ve zağarcılardan iki neferi timara ve biri bölüğe ve sekbanların dahi iki neferi timara ve biri bölüğe ve solaklardan dahi iki neferi timara ve biri bölüğe ve yeniçeri kullarımdan dahi on neferi kanunları üzre timara çıkarılmak ve beş neferi kanunları üzre silâhdarlara ve beş neferi sipahi oğlanlar bölüğüne ilhak olunmasını, vecih ve münasip gördüklerine bervech-i terakki dört yüz akçe tevzi olunmasını emr idüp buyurdum ki vusul buldukda taife-i mezbureden zikr olunan mikdarı kimesne kanunları üzre bölüğe ve timara çıkarup ve anların yerlerin vecih ve münasib gördüğün yarar ve emekdarlarına bervech-i terakki dört yüz akçe miktarı tevzi ve tevcih idüb timar ve bölüğe çıkanların tezkirelerini mühürleyüb dergâh-ı muallâma gönderesin 979 ramazan 1).

Kıbrıs fethinde hizmetleri görülen bazı yeniçerilere timar verilmesi hakkında iki buyruldu sûreti :

جماعة

صولاقین و یکیچریان

Solakîn ve Yeniçeriyân

ابراهیم عربکیر صولاق	یازیلدی [illegible]	محمود حسن ارکری قیصری صولاق	یازیلدی [illegible]	محمود مسیح بلغراد صولاق	یازیلدی [illegible]	مصطفی آولونیا صولاق	یازیلدی [illegible]	محمد آیدنجق	یازیلدی [illegible]

Mezbûrlar içün yeniçeriler kethüdası mühürlü tezkire gönderüp Kıbrıs ceziresinde ziyade hizmet itmişlerdir deyu bildirmeğin kanunları üzre timar içün emr-i şerif yazıldı 2).

---

1) *Mühimme defteri,* 10 s. 84 ve Mühimme 39 s. 73 ve diğer bazı Mühimmelerde de bu tertip üzre bir hayli hüküm vardır.

2) *Mühimme defteri,* 13 s. 14; bunlara nerelerde tımar verileceğine dair isimlerinin kenarına işaret edilmiştir.

ء جماعت

صولاقين دركاه عالى

Solakîn-i dergâh-ı âlî

جعفر
اوخرى

ابراهيم
تيمورحصار

Mezbûrlar Dergâh-ı âli Yeniçerilerinden olup Kıbrısta ziyade yoldaşlık itmekle Solaklık virilüp gedük olmamağın Solaklık tarikiyle [yâni Solaklık derecesi üzerinden] onbeş bin akçe timar virilmek buyruldu 1).

Buğdan muharebesinde yararlık gösteren Yeniçerilere terfileri için Silistire Sancağı beğinin yazması üzerine yolladığı defter mucibince bunların solaklık, sekbanlık ve yevmiyelerine zam sûretiyle taltiflerine dair Yeniçeri ağasına gönderilmiş olan 982 Rebiülevvel 22 [1574 M.] tarihli hüküm sureti:

Yeniçeri ağasına hüküm ki,

Kıdvet-ül-ümera-il kiram Silistire sancağı beği dâme izzühû südde-i saadetime mühürlü defter gönderüp Dergâh-ı muallâm Yeniçerilerinden altmış sekiz nefer Yeniçeri kullarım içün bu defa vaki olan Buğdan muharebesinde gereği gibi hizmet ve yoldaşlıkta bulunup bazısı mecruh olmuştur deyu inayet ricasına arz itmeğin hizmet iden kullarım hakkında mezid-i inayetim zuhura getirüp müstahik olanlardan ikisine solaklık ve ikisine sekbanlık maadası içün dahi kırk akçe sadaka idüp ve mir-i müşarünileyhin bu bapta irsal eyledigü defterinin sureti ihraç olunup sana gönderilmiştir, buyurdum ki solaklardan ve sekbanlardan ikişer neferi tariklerince ahar dirliğe arz idüp dahi emrim mucibince sûret-i defterde olan Yeniçeri kullarımdan tariklerince iki neferin Solak ve iki neferin sekban tayin eyleyüp dahi ferman olunan kırk akçeyi mâadasına müstahik oldukları üzre taksim ve tevzi eyliyesin; Sene 982 Rebiülevvel 22 (Divanda muhzıra virildi) 2).

***

---

1) *Mühimme defteri*, 8 s. 132.
2) *Mühimme defteri*, 26 s. 79.

İran seferinde hizmetleri görülen bazı Yeniçerilerin terfileri hakkında Van Beğlerbeğisi Hüsrev paşanın mektubu üzerine Yeniçeri ağasına yazılan (986 H. 1578 M.) tarihli hüküm sûreti:

Yeniçeri ağasına hüküm ki,

Van beğlerbeği Hüsrev mektup gönderüp ve defter gönderüp bu defa Hoy ve Urmiye muharebesinde yoldaşlık idenlerden yayabaşının birine turnacılık ve birine hasekilik ve bölük başıya kethüdayerliği ve iki nefer yeniçeriye bölük başılık ve yirmi sekizinci ağa bölüğünde sekiz akçe olan Mahmud nam yeniçeriye bölük ve muharebede yoldaşlık iden altmış nefer yeniçeri yoldaşlık itmiştir deyu inayet ricasına arz itmeğin gönderilen defter sana aynı ile gönderilüb arz olunan defterde isimleri üzerine işaret olunduğu üzre düşenden [münhadan] tevcih olunup ve mezbur Mahmuda bölük ve tevzi içün otuz akçe inayet idüp tevzi olunmak emr idüp buyurdum ki... sene 986 1).

***

Kefe muhafazasında bulunan bazı Yeniçerilerin hizmetleri karşılığı olarak terfileri hakkında Kırım Hanı İslâm Girayın inhası üzerine Yeniçeri ağasına yazılan 993 Şavval [1585] tarihli hüküm:

Yeniçeri ağasına hüküm ki,

Hâlâ cenâb-ı emâretmeâb İslâm Giray Han mektup gönderüp bundan akdem Kefe muhafazasına tayin olunan Dergâh-ı muallâm Yeniçerilerinin zuhura gelen hizmetleri mukabelesinde terfi ve serdarları olan Mehmed Subaşıya turnacı başılık ve Yeniçerilerden Bosna Mustafaya sekbanlık rica itmiğin zikr olunan Yeniçerilere içlerinde vaki olan mahlûlattan beşyüz akçe ber vech-i terakki tevzi olunmak ve kapıcılık rica olunanlar birer akçe terakki ve bölük rica olunanlara bölük virilüp Turnacı başılık ile sekbanlık rica olunanlara mahlül oldukta virilmek fermanım olup zikr olunan defter aynı ile gönderilmiştir; buyurdumki . . . Sene 993 Şevval 2).

---

1) *Mühimme defteri,* 34 s. 64.
2) *Mühimme defteri,* 60 s. 32.

Matbah-ı âmire denilen Saray matbahı yangınında hizmette bulunmuş olan Yeniçerilerin terfileri hakkında 982 Rebiulahır 28 [1574 M.] tarihli hüküm sûreti :

Yeniçeri ağasına hüküm ki,

Matbah-ı âmirem ihrakında hizmette bulunan Yeniçeri kullarım hakkında mezîd-i inâyetim zuhura getirüp bir yayabaşı ve on solak ve bir sekbana bölük ve bir zağarcı ile, bir sekbana timar emr idüp mâadasına buçuk tevzi olunmak içün ikiyüz akçe ihsan idüp buyurdum ki emrim mucibince bölük ve timar ferman olunanların gediklerin hizmet idenlerden mûstahik olanlara tariklerince tevcih idüp zikr olunan akçeyi dahi istihkaklarına göre tevzi eyliyesin 982 [Divanda muhzıra virildi] 1).

Kazalardaki Yeniçeri serdarlariyle yasakcı veya kullukçu tayinine ve bunların vazifelerine dair hükümlerden:

İstanköy kadısına hüküm ki,

Kaza-i mezburede sakin kırk dokuzuncu cemâatten mütekaid Ahmed nam yeniçeri kaza-i mezburun yeniçeri serdarlığı üzerinde ibka ve mukarrer kılınup oligelen âdet-i kadîm üzre mezburı serdarlığı umurunda istihdam eyleyüp âharı dahl ve taarruz ittirmeyüp ve vaki olan yeniçeri taifesi dahi mezburı üzerlerine serdar bilüp bundan taşra ve reyinden hariç vazeylemeyüp muti ve ve münkad ve şer'-i şerife inkiyad üzre olup ve levend taifesinden burma astar ve yakalı dolama ve yağmurluk giyüp kürde ve varsak [yatağan bıçağı] taşuyub 2) fukaraya zulüm idenleri mezbure ahz ittirüp şer' ile haklarında lâzımgelen icra oluna ki saire mucib-i ibret ola ve yençeri ve acemi oğlanı ve topçu ve cebeçi zümresinden mukim ve misafir ve fevt olanların miriye aid olan metrûkât ve muhallefatların mezbure ahz ittirüp marifet-i şer' ile füruht kılınup nükud her ne hasıl olur ise der kise idüp mühürleyüp mümza ve mahtum müfredat defterleri ile mezbure teslim ve Âsitane-i saâdetime irsal ve îsâl eyleyüp ve lâkin hilâf-ı şer'-i şerif ve mugayir-i ka-

---

1) *Mühimme defteri,* 26 s. 166.

2) Yeniçeriler ellerinde kürde yani mızrak ve bellerinde varsak [daha evvel küçük bir bıçak] taşırlardı. Başkaları bunları taşıyamazdı.

nun-ı münif kimesneye rencîde ve remîde ittirilmemek bâbında bilfiil Sekban başı olan iftiharülemâcid-i velekârim Mehmed dâme mecdühû tarafından mektup virilmeğin 1) buyurdum ki vusul buldukta bu babda müşarünileyh tarafından virilen mektup mucibince amel idüb dahi mezburı kemal-i sadakat ile kazay-ı mezburun yeniçeri serdarlığı umurunda istihdam idüp minbaad müşarünileyh tarafından virilen mektuba ve emr-i hümâyunuma muhalif âhara dahl ve taarruz ittirmiyesin, şöyle bilesin. Sene 1046 [1636 M.] 2).

*
* *

Serturnâî Rüstem zîyde mecdühûya,

Sen ki Turnacı başı mumaileysin, sen ocağın yarar ve kâr güzar ve zabt ve rabta kaviyyüliktidar zabitanından olup vücuhla şayeste-i inayet olduğın ecilden avatıf-ı aliyyemden Zagra-i atik serdarlığı ve yeniçeri zabitliği uhdene ihale olunmağla ötedenberu olıgeldüği vech ile zabt ve rabt-ı neferat ve ahz ve tedib-i haşerat ile temin-i bilâd ve idare-i hal-i ibada bezl-i iktidar ve sây-i bîşümar eylemen fermanım olmagin.... medine-i merkume ve kurasında mevcud ve misafir yeniçeri ve gılman-ı acemi ve kul oğlanları bilcümle üzerlerine serdar ve zabit bilüp sözünden taşra ve rey ve tedbirinden hariç vaz' ve hareket olunmayup daima itaat ve inkiyad üzre olalar, ve sen dahi cümle umurını ahkâm-ı şer-i şerîfe ve kanun-ı kadim ve emr-i münife tatbik eylemekde ser-i mû inhiraf itmeyüp sükkân-i vilâyetin emn-ü rahatlarına bais hıdemat-ı mebrure vücude getürmeğe mecd ve sâi ve sahih dirliğe mutasarrıf yeniçerilerden bilâ varis mârauf ve mârûfe fevt olanların metrukât ve muhallefatların marifet-i şer' ile zabt ve sûk-ı sultanîde füruht ve hasıl olan nukudunu mümzâ ve müfredat defteriyle cânib-i beytülmâl-i müslimin içün ocağ-ı âmirem tarafına göndermeğe sây ve gayret eyliyesin deyu bilfiil dergâh-ı muallâm yeniçerileri ağası İbrahim Hilmi 3) dâme ulüvvühû tarafından mühürlü mektub virilmekle vech-i meşruh üzre amel ve hareket olunmak bâbında... Sene 219

1) Bu gibi mektupları yeniçeri ağası verirdi. Ağa İran seferinde olduğundan mektubu vekili olan sekban başı vermiştir.

2) *Mühimme defteri,* No. 87 s. 35.

3) Sonradan Sadr-ı âzam olan Hilmi İbrahim Paşa.

evâsıt-ı şevval [1805 mart] 1).

***

Anadolunun ortakolu nihayetine varınca vaki olan kadılara ve zikr olunan kazalarda vaki yeniçeri serdarları ve âyan-ı vilâyet ve iş erlerine hüküm ki,

Bundan akdem memâlik-i mahrusemde vaki dergâh-ı muallam yeniçerilerinden birinin töhmeti zuhur ittikçe شرع *şer'ile lâzımgelen cezaları virilmek içün her kazada ocak tarafından birer serdar tayin olunup mutâd-ı kadîm üzre yeniçeri ve kul oğulları ve cebeci ve topçu ve acemi oğlanı ve süvari sekban, bilcümle serdar zaptında olup vüzeray-i izâm ve mir-i miran ve voyvodalar ve mütesellimler tavaifi mezkûrûndan birini töhmet ile ahz eylediklerinde zabitlerine teslim idüp muktezay-i şer-i şerif üzre lâzımgelen cezaları tertip olunup taraf-ı âhardan müdahale oluna gelmiş değil iken hâlâ müdahale ve rencide olunduklarından herkes dirlikden imtinâ ve rağbetleri inkıtâ ve hidemat-ı aliyyemde bulunmamağa bâis olup ve bundan mâada tekâlif-i şakka ve örfiyyeden bilkülliyye muaf ve müsellem iken hılâf-ı kanun teklif tabmili ile rencide olunmalariyle fimâbâd zabitlerinden gayri bir ferd zabt-ü- rabtlarına müdahale itmeyüp ve askerîden teklif-i şakka ve örfiyye talebiyle rencîde ittirilmemek fermanım olmağla vech-i meşruh üzre kul taifesini serdarları zabt ve rabt ve âharı müdahale ve taarruz eylemeyüb.... Sene 1109 2).*

***

Bursa kadısına hüküm ki,

Kaza-i mezburda dergâh-ı muallam yeniçerilerinin zabiti olan Ali subaşı ref olunup yerine yeniçerilerim ocağının emekdarlarından olup Anadolu ağası olan kıdvetülemasil-i velakran Timur zîyde mecdühû zabit tayin olunup, sefer-i hümâyunuma gitmeyüp kendü havalarında olanları ve hilâf-ı şer-i şerif reâyaya teaddi üzre olanları yeniçeri ve acemi oğlanı olup ol cânipte sakin ve âhar yerden gelüp fevt olup şer' شرع *ile muhallefatları beytülmâle ait olanların muhallefatların kabz idüp inad ve muhalefet üzre olanları yazıp arz eylemek bâbında dergâh-ı mu-*

1) *Mühimme defteri*, No: 222 s. 18.
2) *Mühimme defteri*, 110 s. 187.

allâm yeniçerileri ağası iftiharülümerâ-i velekâbir Mehmed dâme ulüvvühû tarafından mektup virilmeğin mucibince amel olunmasını emir idüb buyurdumki.... sene 1019 (1610 M) 1).

***

Trabzon ve Rize ve Sürmene ve Ünye ve Giresun kadılarına hükümki,

Dergâh-ı muallâm yeniçeri çavuşlarından kırk dördüncü bölükte olup taht-ı kazanızda muhafız ve kulluk hizmetinde olan Mehmed çavuş ref olunup yerine üslûb-ı sâbık üzre yeniçeri çavuşlarından kıdvetülemâsil-i velakran elli beşinci bölükde Mehmed çavuş zîyde kadrühû zâbit tayin olunup olıgeldüği üzre kulluklarda istihdam olunup minbaad ahara dahl ve taarruz ittirmiyesin, ve ol canibde sefer-i hümâyunuma memur olan yeniçeri taifesinden bir ferd kalmayup ehl-i sefer sefere gelüp ve korucı ve otrak olanlar âsitane-i saadetim hizmetine gidüp eşmeyenlerin dirlikleri kat olunmak içün defter olunup ve levend taifesinden burma astar ve yakalı dolama ve yağmurluk giyüp kürde ve varsak ve tüfenk taşıyup yeniçeri ve acemi oğlanı ve topçu ve cebeci namında gezüp fukaraya zulüm ve teaddi idenleri marifet-i şer' ile mezbur Mehmed çavuşa ahz itiirilüp şer' شرع *ile haklarından geldirilüb ve mukim ve misafir olanlardan ol cânıbde fevt olup canib-i miriye aid olan metrukâtları mezkûre kabz ittirüp marifet-i* شرع *şeri ile hasıl olan nükudı derkise idüp canib-i miriye îsal eyliyesin deyu bilfiil dergâh-ı muallâm yeniçerileri ağası iftiharülümera-i velekâbir Mustafa dâme ulüvvühû tarafından mühürlü mektup virilmeğin mucibince amel olunmak emrim olmuştur; buyurdum ki hükm-i şerifimle vusul buldukda bu bapda sadır olan ferman-ı şerîfim ve müşarünileyh tarafından virilen mektup mucibince amel idüp minbaad hilâfına cevaz göstermiyesin. Sene 1039 (1629 M.) 2).*

***

Vize kadısına hüküm ki,

Taht-ı kazanda yasakçılık hizmetlerinde olan yeniçeriler ref olunup yerine Bağdad hizmetinde bulunub yararlıkları zuhur

---

1) *Mühimme defteri,* 79 s. 264.
2) *Mühimme defteri,* 84 s. 54.

iden yeniçeri kullarımdan ellinci ağa bölüğünde Mehmed nam Yeniçeri yasakçı nasb-ü tâyin olunub kıdvet-ül emâcid-i velekârım sefer-i hümayunda Yeniçeri kethüdası olan Mustafa zîde mecdükû mektub virüb 1) ve üç seneden berüde baç ve pazarından ve arabalardan ve bargirlerden olıgeldüği üzre yasakçılık umurında kemal-i istikametle mezkûr istihdam ittirilüb ve kendüye aid olan her ne ise alıvirilüb ve minbaad ahardan bir ferde dahl ve taarruz ittirmeyesin; elinde olan mumaileyh Yeniçeri kethüdası mektubu mucibince âmel idüb ve siz ki Yeniçeri üzrine serdar ve ihtiyarlarsız her birünüz bu babda mezkûre imdad ve muavenet idüb üç seneden berî mukaddam ve muahhar istihdam olunduğu üzre mezkûrı dahi berveçh-i adalet ve kemal-i istikamet ile hizmet-i mezburede istihdam ittirülüb ahardan bir ferde dahl ve taarruz ittirilmemek ve hilâf-ı şer'i şerif ve muğayir-i kanun kimesneye rencide ve remîde olunmamak içün iftiharülemâcid-i velekârim bilfiil Âsitane-i saadetimde Sekban başı olan Kasım dâme mecdühû tarafından mühürlü mektub virilmeğin mucibince âmel olunmasın emridüb buyurdumki vusul buldukda mumâileyh Sekban başı ve Yeniçeri kethüdası tarafından virilen mektublar mucibince mezburi sadakat ve istikametle hizmet-i mezburede istihdam idüb minbaad hariçten kimesneyi dahl ve taarruz ittirmiyesin, şer'-i şerife ve emr-i hümâyunuma ve mumâileyhima tarafından virilen mektuplara muhalif kimesneye iş ittirmiyesin. Sene 1040 2).

***

Midillü ve Molva ve Kalonya kadılarına hüküm ki,

Hâliyâ taht-ı hükümetinizde vakî olan yasakcılar ref olunub yerlerine yine üslûb-ı sabık üzre bu sene-i mubarekede Bağdad seferinde olan Yeniçeri Gazi kullarımın bayrakdarı olan birinci ağa bölüğünde bayrakdar Nasuh ve yine bölük-i mezburdan Ahmed ve Ali nam Yeniçeriler yasakcı nasb-ü tayin olunmağın olıgelen âdet-i kadîme üzre yasakcılığa müteallık umurda

---

1) Yasakçı tayini ocak kethüdalarına aitti; bundan dolayı kethüda tarafından, tayin olanan yasakcıya mektup verilip gönderilir ve bunu teyiden yeniçeri ağası ve o bulunmazsa sekbanbaşı tarafından da ayrıca mektup verilir ve bundanbaşka keyfiyet bir hükümle de mahalli kadılığa ve sair o mahaldeki yeniçeri serdar ve zabitine bildirilirdi.

2) *Mühimme defteri*, 85 s. 236.

mezkûrlar istihdam olunup eğer nevahi ve kurada ve eğer iskelelerde ve bac ve pazar ve araba ve sair hizmetleri mukaddema on yıldanberu mukaddem ve muahhar ne makule üzre âdet oligelmiş ise mezkûrlara dahi hizmetleri mukabelesinde virilmiştir; gereği gibi istihdam ittirüp minbâad ahardan bir ferdi dahl ve taarruz ittirilmemek bâbında bilfiil südde-i hümâyunumdan yeniçerilerim kethüdası olan kıdvet-ül-emâcid-i vel-ekârım Mustafa dâme mecdühû tarafından mühürlü mektup virilmeğin buyurdum ki vusul buldukta bu bapta mumâileyh tarafından verilen mühürlü mektup mucibince mezbûrları taht-ı kazanızda vaki olan yasakcılık hizmetinde sadakat ve istikamet ile istihdam idüp minbâad hariçten bir ferdi dahl ve taarruz ittirmiyesin, şer-i şerife ve emr-i hümâyunuma ve mumâileyh tarafından virilen mektuba muhalif kimesneye iş ittirmiyesin. Sene 1040 [1630 M.] 1).

Orducı esnafı hakkında iki ferman sureti:

İstanbul Kadısına hüküm ki,

Şimdiki halde hak süphânehû ve teâlâ celle celâlüh hazretlerinin inâyet-i bî gayetine tevekkül olunup evvel-ı bahar-ı hoceste âsarda diyar-ı şarka sefer-i hümâyun-ı izzet makruna niyyet olunup zât-ı şerifimden mukaddem vüzerây-ı zevilihtiramım gönderilmek tasmim olunup bile koşulan asakir-i nusret meâsire olıgeldüği üzre mahrusa-i İstanbuldan orducı ihrac alunmak lâzım ve mühim olmağın dört kasap, sekiz nefer etmekci, dört başcı, beş aşçı, beş bakkal, iki çuhacı, üç attar, üç saraç, dört papucçı, üç çizmeci, beş terzi, üç gazzaz, dört berber, iki hallâç, iki nalçacı, dört boyacı, beş nalband, sekiz nefer arpacı, üç çakşırcı, iki mumcu, dört muytab, dört semerci, dört eskici ki cem'an doksan dört nefer olur; ihraç olunmasın emir idüp buyurdum ki orducu başı tayin olunan kapucılarımdan Hasan vardıkta aslâ tehir ve terahi itmeyüp zikr olunan erbâb-ı hırefin aralarından ve kadir olanlarından emir olunan miktarı orducuları yazup bunda defter eyleyüp dahi her birinin sanatlarına müteallik lâzım ve mühim olan havayicleri ile muaccelen hazır ve müheyya eyliyesin ki inşaallâh-ü-teâlâ sefer zamanı geldikte avk ve tehir lâ-

---

1) *Mühimme*, 85 s. 220.

zım gelmiye ve emrim mucibince tayin olunan orducılar yazılup defter oldukta bir suretini mezkûr orducı başına teslim eyliyesin vakt-i hâcette anınla amel eyliye; bu bapta gereği gibi mukayyed olup alettâcil ikdamda dakika komayasın; amma bu bahâne ile mübaşirin celp ve ahz itmekten hazer eyliye. Sene 985 Zilkade 22 [1578 Şubat] 2).

***

Bursa Kadısına hüküm ki,

Şimdiki halde hak süphanehû ve teâlâ hazretlerinin adalet-i bî gayetine tevekkül olunup evvel-i bahar-ı hoceste âsarda diyar-ı şarka sefer-i hümâyun-ı izzetmakruna niyet olunup zat-ı şerifimden mukaddem vüzeray-ı zevilihtiramım gönderilmek tasmim olunup bile koşılan asâkir-i nusrat meâsire olıgeldüği üzre mahrusa-i Bursadan orducı ihraç olunmak lâzım ve mühim olmağın dört kasap, sekiz etmekci, dört başcı, beş aşcı, beş bakkal, iki çukacı, üç attar, dört berber, iki hallac, üç saraç, dört papuşcı, üç çizmeci, beş terzi, üç bezzaz, iki nalçacı, dört bozacı, beş nalband, sekiz arpacı, üç çakşırcı, iki mumcı, dört muytap, dört eskici ki cümle doksan dört nefer olur, ihraç olunmasın emir idüp buyurdum ki orducu başı tayin olunan Dergâh-ı muallâm kapucılarından meşaleci Mahmud vardıkta asla tehir itmeyüp zikr olunan erbab-ı hırefin yararlarından ve mükerrer olanlarından emr olunan mikdar orducıları yazup defter idüp dahi her birinin san'atlarına müteallik lâzım ve mühim olup havayicleri ile muaccelen hazır ve müheyya eyliyesin ki inşaallâh-ü teâlâ sefer zamanı geldikte avk ve [tehir] lâzım gelmiye ve emrim mucibince tayin olunan orducılar yazılup defter olundukta bir suretin mezkûr orducı başına teslim eyliyesin ki vakt-i hacette anınla amel eyliye. Bu bapta gereği gibi mukayyed olup alettâcil ikdam ve ihtîmamda dakika fevt etmiyesin, bu bahane ile mübaşirini celp ve ahz itmekten hazer ittiresin 1).

Bu hükmün bir suretinin Edirne kadılığına gönderildiğine ve oraya da kapucu başılardan Celâl'in orducı başı tayin edildiğine dair vesîkanın altında bir kayıd vardır. Demek ki Edirneden de aynı miktarda orducu istenmiştir.

---

2) *Mühimme,* 32 s. 43.
1) *Mühimme defteri,* 32 s. 43.

Yeniçeri odalarına döşenen hasır sazlarının tedariki hakkında Mihaliç, Manyas, Kapudağı ve Marmara kadılarına gönderilen 1040 H. 1630 M. tarihli hüküm sûreti :

Sâbıka . . . kadısı olup ber vech-i arpalık Mihalıç kazasına mutasarrıf olan Mevlâna . . . ve Manyas, Kapudağı ve Marmara ve . . . kadılarına hüküm ki 1),

Kızılkiliseye tâbi Pulamur ve Akçeviran ve Korkud ve Mihalıç kazasında karye-i Ereğlü nam mahallerde Yeniçeri ocağı hasırı mühimmatı içün kadîmden zikrolunan yerlerden saz cem olunugelüp ve bilfiil hasırcı başı olan üstad Hamza her sene saz devşirüb itmam-ı hizmet idüp hâliyâ üslûb-ı sâbık üzre saz cem olunan yerlerden cem ve tahsil ittirilmek ve olıgelen âdet-i kadîme üzre zikrolunan mahallerin sazları ocak mühimmatîçün mezkûr hasırcı başı Hamzaya cem ittirüp ahardan bir ferdi dahl ve taarruz ittirilmemek ve taht-ı kazanızda sakin olan Yeniçeri serdarları ocağın kanun üzre hasır mühimmatıiçün kat' olunan sazın asitâne-i saadetime gelmesi içün Kapudağı ve Marmara iskelelerinden ve sair lâzımgelen mahallerden gemiye virilüp tahmil ve irsaline her veçhile muavenet ve muzaheret üzre olup ocağın bir vech ile hizmetinde tekâsül üzre oldukları ilâm oluna her birisi müttehem olup muateb olmaları mukarrerdir; ana göre agâh olub . . . nâm yeniçeri vardıkta bilâ tevakkuf lâzımgelen yerlerden sazı cem ve tahsil ittirüp iktizâ iden mahallerden sefîneye virüp bervech-i istîcal âsıtâne-i saadetime irsal eyliyesiz ki vakit ve zamaniyle gelüp Yeniçeri ocağına vasıl ola . . . Sene [1630 M] 2).

Muharebe dolayısiyle şehir ve kazalardaki Yeniçerilerin umumen sefere iştirâkleri için gönderilmiş olan 1002 Receb, 1594 Nisan tarihli bir hükümle 1084 Şaban 1673 M. tarihli Yeniçeri ağasının mektubu sûretleri :

Öte yakada Halebe varınca sağ kolda vaki olan Beğler beğilere ve beğlere ve kadılara hüküm ki:

Hâlâ dergâh-ı izzet destgâhımda Yeniçeri ağası olan iftihar-ül-ümera-i velekâbir müstecmiu cemi-ül-meâli velme-

---

1) Noktalı yerler aslında da açıktır.

2) *Mühimme defteri*, No. 32 s. 43.

fahir elmuhtas bimezîd-i inayet-il melik-is-samed Mehmed dâme ulüvvühû inşâ [allâh] el-eaz nevruz-ı fîruzda umumen Yeniçeri kullarımla Beç seferine teveccüh itmek emrim olmuştur 1) buyurdum ki vusul buldukta her biriniz bu hususa gereği gibi mukayyed olub taht-ı hükûmetinizde vaki şehirlerde ve kasabalarda ve mecma-i nas olan yerlerde muhkem tenbih ve nidâ ittirüp Yeniçeri kullarımı berveçh-i istîcal südde-i sidre misalime irsal eyliyesiz ki nevruzdan on gün mukaddem İstanbulda hazır ve müheyya bulunup tüfenkleriyle ve sair mükemmel yat ve yaraklariyle nevruz-ı fîruzda ağaları ile İstanbuldan çıkup Beç seferine teveccüh ve azimet eyliyeler; husus-ı mezbûr ehemm-i umurdandır, ihmal ve müsaheleden ziyade hazer idesiz; şöyle ki taht-ı hükûmetinizde olan Yeniçeri kullarım nevruzdan on gün mukaddem İstanbula gelüp hazır ve müheyyâ bulunmiyalar, sizin adem-i ihtimamınıza haml olunup gereği gibi mes'ul olursız. Ana göre mukayyed olup bab-ı ikdam ve ihtimamda dakika fevt itmiyesiz. Sene 1002 Receb 2).

Yeniçerileri sefere davet için Yeniçeri ağası vekili Seyid Mustafa ağa tarafından Anadolunun sol kolu kadılarına gönderilmiş olan mektup :

Bihuzur-il- mevâliyil-mükerremûn-il-âdilûn Anadolu'nun sol kolunda Bolu, Tosya ve Ereğliye varınca hakim -üşşer'-iş- şerif efendiler hazaratı zîde fadlühüm' tahiyyât-ı sâfiyat ve teslimât-ı vâfiyat ithaf olunur ve mefahir-ül-emasil-i velakran ol taraflarda vâki Yeniçeri Serdarları zîde kadrühüm, inhâ olunan budur ki :

Hâliyâ dirlik sahipleri olup sefer-i hümâyunuma memur olan askerî taifesini ihraç ve sefer-i hümâyunuma göndermek bâbında taraf-ı aliyyeden asitâne-i saadetten vezir-i ruşen zamir ve saadetlû kaymakam paşa hazretlerine hitaben emr-i şerif-i âlîşan sadır olmağın, bînaen alâzalik ol taraflarda kasabat ve

---

1) Bu tarihe kadar Yeniçeri ağaları ile bilumum Yeniçeriler toplu olarak Padişahla beraber sefere giderler ve Padişah gitmedikce Yeniçeri ağaları da gitmezlerdi. İşte yukarıki hükümle ilk defa olarak bu kanun değiştirilerek bâdema ağaların Vezir-i âzam ve Serdar-ı ekremle sefere gitmeleri kanun oluyor. Buna da sebep Padişahların sefere gitmemeleridir.

2) *Mühimme defteri*, 72 s. 428.

kurâda mukim ve misafir Yeniçeri neferâtı ve korucı ve otrak ve topçı ve cebeci ve acemi oğlanı ve kuloğullarını bayraklariyle önlerine düşüp asitâne-i saadete getirmek içün işbu mektup tahrir ve Dergâh-ı âli Yeniçeri çavuşlarından kıdvet-ül-emasil-i velakran [isim yeri açık] çavuş zîde kadrühû tayin ve irsal olunmuştur. Vusulünde siz ki serdarlarsız bir an ve bir saat tevakkuf itmeyüp her birinizin serdarlığında vaki korucı ve otrak ve nefer yeniçeri ve acemi oğlanı ve topçı ve cebeci ve kuloğullarını cem idüp bayrağınız ile önlerine düşüp umum üzre asitâne-i saadetime er [erken] getüresiz ki sefer-i hümâyuna memur alan neferat odalarına ve serhadlere memur olanlar serhadlerine gönderilüp ve korucı ve otrak âsitânede kalup ve kuloğulları ve acemi oğlanı, odalarında hizmette olaları, bu umuru saire kıyas eylemiyesiz; derakap şedid ve mutemed çavuşlar tayin ve teftiş ve tefahhus olunur; taife-i mezbureden bir ferd bulunursa katl olunur ve sizin dahi ihmal ve müsaheleniz sebebiyle eşedd-i ukubet ile hakkınızdan gelinür; bir veçhile cevaba kadir olamazsız, bilmedik dimiyesiz ve siz ki efendiler hazarâtısız bu husus umur-ı mühimme-i din ve devlettir, bunları sürat ve istical üzre yollamakta kemal-i mertebe himmet ve dikkat buyuralarki sonra mesul ve muatep olmayalar. Mucib-i emr-i şerif ve mektub ile âmil olasız. bâkî hemişe eyyam-ı şeriat-ı Muhammediyye daim ve kaim bâd. Tahriren fi işrine min şehr-i Şaban-ül-muazzam senete erbaa ve semânine ve elf.

Halâ kaimmakam-ı ağay-i [Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı âli] Seyyid Mustafa 2).

Yeniçerilerin keçe denilen börklerine dair 1023 H. 1614 M. tarihli bir hüküm sureti:

İstanbul kadısına hüküm ki,

Kadimül eyyamdan âsitâne-i saadetimde kapum kulları giyegeldikleri keçeyi işliyügelen keçeci taifesi [kethüdası] Abdi

1) Bu mektup sureti 1084 senesine aid olup Kastamonı mahkeme-i şeriyyesi sicilinden alınmıştır.

2) Bu tarihte Yeniçeri ağası, sonradan Sadr-ı âzam olan Tekirdağlı Bekrî Mustafa Paşa olup anın yerine İstanbulda vekil kalan da Sekbanbaşı Seyyid Mustafa ağadır.

muradları olan . . . mikdarı yün ve sair levazımatlarını almayınca ahar taifeden kimesne alugelmeyüp ve ahar diyara gidegelmiş değil iken hâlâ olıgelmişe muhalif mezbûr . . . Abdi kifayet mikdarı levazımatını almadan bazı küffâr taifesi . . . satun alup ahar diyara alup gitmekle bulunmayup muzayekaya bâis olduğundan gayri hariçten nice kimesneler dahi karışmakla mezbûr işlememeğe sebep oldukları îlâm olumağın kifayet mikdarı almadan ahara virilmemek emrim olmuştur, buyurdum ki vusul buldukta bu bapta sâdır olan emrim üzre amel idüp mezkûre kifayet idegelen kadar virildikten sonra ziyade kalırsa ahara virilüp olıgelene muhalif kimesneye iş ittirmiyesin. Sene 1023 1).

Yeniçerilerin kaputluk çuhaları hakkında 1018 H. 1609 M. tarihli bir hüküm sûreti:

Selânik kadısına hüküm ki,

Dergâh-ı muallâm yeniçerilerinin Selânikde işlene gelen çukaların işletmeğe memur olan Ramazan subaşı [yani yayabaşı] ref olunup hâlâ işlenmesi lâzım olan çuka kadîm-ül-eyyamdan âlâ çuka işlenüp vakt-ü- zamanı ile Mahrusa-i İstanbulda vakî olan anbar-ı âmireye irsal ve îsal olunup çuka hususunda müzayaka çekilmez iken bir kaç senedenberû yeniçerilerim çukasu kem ve noksan üzre işlenüp vakt-ü- zamanı ile anbara gönderüp üslûb-ı sâbık üzre amel olunması içün dergâh-ı muallâm yeniçerileri ocağının ehl-i vukuf ve emekdarlarından olan kıdvet-ül-emasil-i velâyan Deveci Mustafa zîyde mecdühu tayin olunup irsal olunmuştur.

Mahmiye-i Selânikte çuka işleyen yahudi taifesin getürdüp cemi'i destigâhlara muhkem tenbih idüp yeniçerilerim çukası cümleden mukaddem âlâ çuka, üslûb-ı sâbık üzre işlettirüp çuka itmama irişmedin ahar nesne işlettirmeyüp vakt-ü zamani ile Mahmiyye-i İstanbulda anbara gönderüp teslim ittirmede ikdam idüp zikr olunan dergâh-ı muallâm yeniçerilerinin çukaları işlenmeğe mübaşeret olundukda yapağının gayetle eyü ve âlâsından olup ve çivid rengi evvelkiden ziyade olup ve işlenen çuka ham iken yüz seksen zirâ' olub pişdikde yüz zirâ' olub ve kare

---

1) *Mühimme defteri,* No. 80 s. 259.

ve çile üzre işledüp vica? yapağusundan olmayup gayetle iyi yapağıdan işletdirüp ve değirmende muhkem tabh olunup kem ve noksan üzre işletmekten ihtiyat idüb ve çuka işleyen yahudiler çuka zamanında firar idüp bazıları Karaferye ve Siroz ve Üsküb ve Manastır ve sair yerlere varup sakin olmağla yeniçerilerim çukası avka bâis olup tehir olur imiş. O makule kadimden çuka işleyen yahudiler firar idüp her kimin kazasında bulunursa destigâhların bozup kenduleri giru Selâniğe getürdilüp üzerlerine lâzımgelen yeniçerilerim çukasını itmama iriştireler ve çuka emini, mübaşir olan mumaileyh Deveci Mustafa ile hüsn-ü ittifak üzre olup istikamet ile çukayi itmama iriştirüp irsal ve îsal itmekte ziyade mukayyed olasın deyu dergâh-ı muallâm yeniçerileri ağası iftihar-ül-ümera-i vel-ekâbir Mahmud dâme ulüvvühû tarafından mufassal ve meşruh mektup virilmeğin mucibince amel olunmasını emr idüp buyurdum ki vusûl buldukda bu babda bizzat onat vechile mukayyet olup dahi müşarünileyh ağaları virdügi mektup mucibince yeniçerilerim çukasını üslûb-ı sâbık üzre gayet ile âlâ çuka işletdirüp dahi vakit ve zamanı ile Âsitane-i seadetime kadîmden olıgeldüği üzre irsal ve îsal idüp der mahzen itdirmekde ziyade ikdam ve ihtimam üzre olasın ve bilcümle çuka hususı ziyade umur-ı mühimmedendir. Gereği gibi mukayyed olup vakt-ü zamanı ile göndermekde ziyade ihtimam eyliyesin; şöyleki ihmal ve müsahele ve yahut ahar vech ile yeniçerilerim çukasını vakt-ü- zamanı ile bittamam gelüb irişmeye veyahut kem ve noksan üzre gele bir vechile özrinüz makbul değildir. Ana göre mukayyed olup itmama irişdirmeğe ikdam eyliyesin. Çuka hususunda müşarünileyh ağa virdüği mektup ve hükm-i hümâyunuma muhalefet idüp çukanın işlenmesine mani olanları yazup arz eyleyesin, amma mukayyed olup bu bahane ile kimesneye teaddi ve tecavüz olunmak ihtimali olmıya. Sene 1018 receb 21 1).

Yeniçerilerin muhallefatları hakkında 1040 H. 1630 M. tarihli bir hüküm sûreti:

Tırhala ve İnebahtı ve Yanya ve [yazılmamış] sancaklarında vaki olan kadılara hüküm ki,

1) *Mühimme defteri,* 78 s. 466.

Taht-ı kazanızda vâki yeniçeri beytülmalini ahz ve kabza dergâh-ı muallâm yeniçerilerinin gedüklilerinden Mumcu Abdülkerim nam gedüklû [ağa gediklisi] tayin olunup ol makule taht-ı kaznuzda vâki yeniçeri ve acemi oğlanı ve topcı ve cebeci zümresinden mukim ve misafir fevt olup miriye ait ve raci alan muhallefat ve metrukâtların mezkûre ahz ve kabz ittirilüp bâdehû marifet-i şer' ile füruht kılınup hasıl olan nukud her ne ise der kise olunub mühürlenüb mümzâ ve mahtum müfredat defterlerîle mezkûre teslim ve bu canibe irsal ve îsal olunup ve reayayı martalos taifesi ve ahardan bir ferde dahl ve rencîde ittirilmeyüb ve taht-ı kazanızda vaki yeniçeri serdarları ellerinde olan beytülmali mezkûre teslim idüp ve levend taifesinden burma astar ve yakalu dolama giyüp kürde ve varsak ve tüfenk taşıyub yeniçeri ve acemi oğlanı ve topcı ve cebeci namında gezüp fukaraya zulm iden eşkıya dahi mezkûre ahz ittirilüp şer' ile haklarında lâzımgelen icra olunup ve lâkin hilâf-ı şer'-i şerif kimesneyi rencide vc remide ittirilmemek bâbınde bilfiil Sekbanbaşı olan iftihar-ül-emâcid-i velekârim Kasım dâme mecdühû tarafından mühürlü mektub virilmeğin 1) buyurdum ki vusul buldukta bu bapta müşarünileyh tarafından virilen mektup mucibince amel idüp mezbur çavuşu sadakat ile hizmet-i mezburede istihdam eyliyesin. Şer'-i şerif ve müşarünileyh tarafından virilen mektuba ve emr-i hümâyunuma muhalif kimesneye iş ittirmiyesin. Sene 1040 2).

Sefere gidecek yeniçerilere seyishâne denilen ve eşya ve ağırlıklarını taşıyacak olan yük beygirleri tedarik itmeleri hakkında 986 muharrem 7 [1578 M.] tarihli bir hüküm:

[Divanda yeniçeri muhzırına virildi]

Yeniçeri ağasına hüküm ki,

Hâliyâ yukarı canibe [İran üzerine] tayin olunan serdarlar 2) işbu mâh-ı muharrem-ül-haramın evâhirinde çıkmak emrim olup müşar-ün-ileyhimaya bile koşılan beş bin yeni-

---

1) *Mühimme defteri,* 85 s. 186.

2) İran üzerine açılan bu uzun sefere ilk zamanlarda Sinan Paşa ile Lala Mustafa Paşa ayrı ayrı iki cebhe kumandanı olarak tâyin edilmişlerdi. Sonra kumanda tevhid edilerek Mustafa Paşaya verilmiştir.

çeriye şimdiden Seyishane tedâriki lâzım ve mühim olmağın kadimden olıgeldüği üzre bu günden Seyishâne cem'ine mübaşeret itdirmek emr idüp buyurdumki vusul buldukda tehir eylemeyüp kadimden oligeldüği üzre yeniçeriye tenbih ve tekid eyliyesin ki serdar ile koşılan beş bin yeniçeri bu günden Seyishâne cem'ine mübaşeret idüp tayin olunan zamanadek lâzım olan Seyishânelerini tedârik ve cem eyliyeler amma ulemâ ve divân-ı hümâyunuma hizmet iden küttâb ve çavuşlar ve kapucılar ve bölük halkı ve sair sipahi tâifesinin ve bilcümle sefer eşer kimesnelerin atlarına ve bargirlerine dahl ve taarruz eylemeyüp ve Seyishâne bahanesiyle kimesnenin evlerine girüp ehil ve ıyallerine dahl ve tecavüz eylemiyeler ve bilcümle Seyishane cem'i hizmeti bir emr-i müşkildir. Yeniçeri taifesinin sonradan kapuya çıkup ahval bilmeyenleri bu hizmete istihdam eylemeyüp edebe riayet idüp ahvali bilür eski yoldaşları istihdam itdiresin. Sene 986 muharrem 7 1).

Seferli yeniçerilere zahire tedariki hakkındaki hükümlerden:

[Divanda tezkire bab muhzırına virildi]
18 ca 987

Bağdada varınca yol üzerinde vaki olan kadılara hüküm ki,

Bağdada irsâl olunan südde-i saadetim yeniçerilerinin zad ve zahire tedâriki mühimmattan olmağın buyurdum ki vardıkda mezkûrların taht-ı kazanuzdan lâzım olan zad ve zevadelerin narh-ı cârî üzre akçe ile tedarik idüp zahireye muzayaka çektirmemek bâbında geregi gibi sa'y ve ihtimam eyliyesin; bu husus mühimmatdandır, ihmâl ve müsaheleden hazer idesin. Sene 987 [1579 M.] 2).

***

Vezir Hüseyin Paşaya mülâki olunca yol üzerinde vaki olan beğlere ve kadılara hüküm ki,

Müşarünileyh yanında hizmette olmak içün gönderilen dergâh-ı muallâm yeniçerilerine akçelerîle zad ve zevâde tedarik

---

1) *Mühimme defteri*, 32 s. 96.
2) *Mühimme defteri*, 38 s. 65.

olunmak emr idüp buyurdumki herkangınızın taht-ı hükûmetine dahil olurlar ise yolda ve izde ve menâzil ve merâhilde lâzım olan zad ve zevâdelerini akçelerîle tedarik idüp muzayaka çekdirmemek bâbında sa'y ve ihtimamda dakika fevt eylemiyesin; bu husus mühimdir; ihmâl ve müsaheleden hazer eyliyesin. Sene 980 [1572 M.] 1).

***

Musul Beğlerbeğisine hüküm ki,

Musul muhafazasına tayin olunan dergâh-ı muallâm yeniçerilerinin ulûfe ve nefakaları Musul mukataasından virilmek fermanım olmağla bu ânedek sekiz yüz on iki nefer yeniçerinin yevmiye nefakaları ve sair mühimmat ve ulûfelerin mukataadan alup lâkin ol miktar yeniçeri mevcut olmayup yamaklarîle altmış nefer yeniçeri ancak mevcud olduğu mesmu-ı hümâyunum olmağın ol canipde hizmet-i muhafazada olanların heman mevcudına nefaka ve ulûfeleri virilmek emrim olmuştur. Buyurdumki vardıkda bu bapda sadır olan emrim mucibince amel idüb sırf ol canibde hizmet-i muhafazada olan dergâh-ı muallâm yeniçerilerinin heman mevcud olanlara ulûfe ve sair mühimmat ve nafakaların tayin olunduğu yerden virüp emr-i şerifime muhalif nâmevcud olanların nefaka ve ulûfelerin virmekle malimi zayi ve telef eylemekden ziyade hazer eyliyesin. Sene 1022 ramazan [1593 M.] 2).

Yeniçerilerin tüfenkleri hakkında 976 H. 1568 M. tarihli iki hüküm sureti :

İstanbul kadısına hüküm ki,

Tüfenk kârhanesinden hariç bazı dükkânlarda rencber taifesi tüfenk işleyüp ve hassa tüfenkleri damgasını silüp ج bey iderler imiş: buyurdum ki vusul buldukta rencber taifesine tenbih idesin ki kârhaneden hariç eğer dükkânlarda ve eğer gayri yerdedir, kârhaneye varup ücret ile işliyeler ve mîrî tüfenklerin damgasını bozanlar kimler ise ele getirüp haps idüp arz idesin Bu hususta yayabaşılardan olup tüfenkci başı olanlar ile tüfenk nazırı Ferruh mübaşir olup emr-i şerifimi icra itmekte gereği

---

1) *Mühimme defteri,* 19 s. 175
2) *Mühimme defteri,* 80 s. 273.

gibi mukayyed olap ikdam ve ihtimam eyliyesin. Sene 976 Safer 1568 M. 1).

*
* *

Yeniçeri ağasına hüküm ki,

Bundan akdem tüfenk kârhanesinden hariç yerlerde tüfenk işlenmiye deyû emrim olmağın emrim üzre hariç yerlerde tüfenk işlenmek men' olunup lâkin Yeniçerinin tüfenkleri meremmatı içün üç dört nefer üstad tüfenkci lâzım olmağın hassa cebecilerden Ahmed, Ali, İskender ve rencberler [den] Süleyman nam üstadlar Yeniçerilerin odaları başında oturup daima Yeniçerinin tüfengin meremmat eylemek içün tayin olunup buyurdum ki vusul buldukta zikr olunan dört nefer üstad tüfenkciler Yeniçerilerin odaları başında daima oturup Yeniçeriye müteallik tüfenkleri meremmat eyliyeler; amma mezkûrların üzerlerine vech-i meşruh ve münasip görüldüğü üzre bir mûtemedün aleyh yarar Yayabaşı tayin eyliyesin ki Yeniçeri tüfenkleri meremmatında zaid tüfenk işlediklerinde alınup mirî kârhaneye teslim eyleyüp bu bahane ile tüfenk işlenüb hariç yerlerde füruht eylemekten ziyade hazer eyliyeler; hariçte tüfenk satıldığına rızay-ı hümâyunum yoktur; ana göre tenbih eyliyesin ki basiret üzre olalar. Sene (971 Rebiulevvel 1568 M) 2.).

Yeniçerilerin ticaretle iştigal itınemeleri hakkında 992 H. 1584 M. tarihli hüküm sûreti:

Yeniçeri ağasına hüküm ki,

Hâlâ bazı yayabaşılar ve solaklar ve yeniçeri taifesi ve acemi oğlanları bey' -u- şiraya ve ehl-i sûka müteallik ümura karışup ve dekâkin tutup madrabazlık idüp ve bilcümle rencberliğe ve sair ehl-i sanayie mahsus ahvale karışup iskelelerde ve pazarlarda ve gemilerde metâ' ve kereste almağa vardıklarında gavga idüp aldıkları meta' ve keresteler tayin olunan es'ar üzre alınmayup eksüge alup kadı ve muhtesib anlara karışmamagla narh-ı cârî zabt olunmayup ve bazı odun ve yemiş gemilerine girüp odunı narh-ı carî üzre bey' itdirmeyüp kenduyi himayet idüp diledikleri üzre ziyadece bey' idüp fukaraya küllî zulm ve hayf eyledikleri ilâm olunmağın minbaad eğer yayabaşılardan

---

1) *Mühimme defteri,* 7 s. 683.
2) *Mühimme defteri,* 7 s. 729.

ve eğer solak ve sair yeniçeri ve acemi oğlanları kullarımdır eyyam-ı adalet-i hümâyunumda ulûfeye mutasarrıf olup herbiri tariklerince mertebeye çıkup riayet olunurken ırzların sıyanet itmeyüp sair şehirlu erazil-i nas gibi bey' ve iştiraya karışup halk dahi anları saire kıyas itmekle anlara ihanet olunduğuna rızây-ı şerifim yoktur. Buyurdum ki vusul buldukta zikr olunan kullarıma bu hususı iş'ar ve tenbih eyliyesin ki rızây-i şerifim üzre olup fimâba'ad bu makule ع. bey' ve iştiraya karışmayup kendu mühimlerin ve maişetlerinden mâada madrabazlık içün rencber taifesine karışmakla kesr-i ırz itmeyüp her biri hizmetlerinde yat ve yarakların ve cenk ve cidale lâzım olan hususları tahsil itmeğe meşgul ve sa'y üzre olup eyyam-ı hümâyun-ı adalet makrunumda düştükce kanunları üzre mertebelere çıkup hizmetleri mukabelesinde ulüvv-ü himayetime mazhar vâki olup sair erazil-i nas gibi ehl-i suka karışmayup ırzlarını sıyanet eyliyeler; anun gibi mesalih-i mühimmatları tedariki içün çıkdıklarında herbiri kisvetlerîle çıkalarki sair halk anların riayetinde kusur itmeyüp bilmemezlikle iş itmiyeler ve bu emr-i celil -ül-kadrimin icrasında daima mukayyed olasın. Sene 992 [1584 M.] 1).

Kapukulu halkının bu işlerden menedilmesi ve ağalarına haber verilmesi hakkında İstanbul, Galata, Üsküdar ve Eyyup kadılarına da hükümler gönderilmiştir.

Yeniçeri ocağına yabancıların alınmamaları hakkında Budin yeniçerileri ağasına gönderilmiş olan 987 H. 1579 M. tarihli hüküm:

Budun yeniçerileri ağasına hüküm ki,

Budun beğlerbeğisi Üveys dâme ikbalühû südde-i saadetime mektup gönderüp bazı attar ve bakkal ve sair ecnebiler akçe kuvvetîle yeniçeri ve bölükbaşı olup kimi Budunda kalup ve kimi yasakcı ve sıla bahanesîle hasıl oldukları karyelere ve kasabalara varıp eski pazarcılıklarına meşgul olup yeniçeri olduk deyu fukara ve zuafâya ve belki eşraf ve ayâna enva-ı zulm ve teaddi ve hakaretler eyleyüp hattâ müşarünileyh Belgrad'a vardıkda Şaban nam bölükbaşîle neferlerinin ziyade şikâyetcileri

1) *Mühimme*, 55 s. 86.

olup mezbur bölükbaşı bir fakire bilâsebeb üç dört yüz değnek vurup meyit mesabesinde mumaileyhe getirmişler ve bunlardan mâadâ Süleyman bölükbaşı ve Ali yeniçeri ve Kara Mehmed nâm kimesneler zimmetlerinde Vaç mukataasına bervech-i kefalet emin olan Mehmed nam za'imin beş binden ziyade müseccel guruşu olup emin-i mezburun mîrîye deyni olmağla zikr olunan guruş talep olundukda virmeyüp inad ve muhalefet eylediklerini bildirdi; imdi taife-i mezburun vech-i meşruh üzre teaddi itdikleri senin adem-i ihtimamındandır, bu bapta geregi gibi mes'ul ve muatep olmuşsundur. Eyyam-ı adalet encamımda kimesneye zulum ve teaddi olunduğuna rızây-i şerifim olmamagin taife-i mezbureden kendu hallerinde olmıyanlara hisar gedügi virilmek içün isimleri mahalleri beyaz konulmvş nişanlu ahkâm-ı şerife gönderilmiştir. Buyurdumki emr-i şerifim vusul buldukda ol mikdar kendu halinde olmayan isimlerin tezkire idüp mumaileyhe viresinki gönderilen hükümleri yazup kanun üzre hisar gedügi tevcih oluna ve minbâad taife-i mezburenin zaptına geregi gibi mukayyed olup bir ferde zulm ve teaddi ittirmiyesin, şöyle ki giru fesad ve şenaatleri zulm ve teaddilere ve celp ve ahz olunmagla ecnebiler, yeniçeri ve bölükbaşı oldukları arz oluna neticesi sana aid olur, gaflet itmeyüp muhkem zapt eyliyesin. Sene 987 [1579 M.] 1).

Ocağa kanun hilâfı adam alınmağla nizam ve disiplinin bozulduğundan dolayı kanun ve nizama riayet olunması hakkında yeniçeri ağasına gönderilmiş olan 994 rebiulahır 21 [1586 nisan] tarihli hüküm sûreti:

Südde-i seadetimde yeniçerilerim ağasına hüküm ki,

Yeniçeri kullarımın beyinlerinde câri olan kanun-ı kadime hâlen riayet olunmayup aralarına ecnebi dahil olup cümle umurı ağaları marifetîle görilü gelmişken bir kaç senedir şark seferleri olalıdanberu serdarlar tarafından ve ahardan kanunlarına muhalif virgûler virilüp cümleden solaklık dört yüz neferden ziyade olmak memnu'ken halâ ziyade olup ve koruculuk yeniçeri ocağında pîr olup amel-i manda olanlara virilü gelmişken hâlen sefere yarar tüvânâ olanlarına virilüp ve bazı acemi oğlanlarının

---

1) *Mühimme defteri*, 36 s. 252.

ismi ve resmi deferde görilüp yoklanmadan yeniçerilik virilmekle hṳlen yeniçeri ocağına küllî ihtilâl lâzım geldüği îlâm olundı.

İmdî yeniçeri kullarımın cumhur-ı umuru ağalarına müfevvaz olmagin vâki olan ahvalleri ağaları marifetîle ve yoliyle görülmek bâbında müekkid hükm-i hümâyunum sadır olmuştur. Olıgelene muhalif kanun-ı kadime mugayir eğer serdarlar tarafından yazılan rüuslarda ve eğer vüzeradan ve ahardan kanun-ı kadime mugayir virgü virenlere asla ruhsat-ı hümâyunum yokdur. Buyurdumki vardıkda bu bapda onat mukayyed olup eğer solaklık ve eğer yeniçerilikdir ve eğer korıcılık ve mütekaitlikdir ve eğer taife-i mezburenin sair cümhur-ı umurlarıdır kanun-ı kadîm ile amel eyleyüp cümlesin sen görüp lâzim-ül-arz olanların arz idüp arz olmadan aslâ bir nesne virmeyüp yeniçeri ocağına ihtilalden sakınup taife-i mezburenin kemal-i nizâm ve intizamları bâbında tamam ikdam ve ihtimam üzre olasın. Sene 994 rebiulâhır 21 1).

Yeniçerilerin Yeniodalardaki Orta camiinde müderris olan İbrahim efendinin, vefat etmiş olan bir yeniçeri talebenin yerine diğer (talib-i iiim) bir yeniçerinin talebeliği için (1104 ramazan 1595 M.) tarihli bir istid'ası nümûnesi ve yapılan muamele:

هوالمعين

جماعت

يكيچريان دركاه عالى طالب علم

mühür

قيد بيورلدى محمد بن احمد

بها [sekiz]

1) *Mühimme defteri,* 60 No. 219.

در دولت مکینه عرض داعی کینه اولدرکه حالیا اوتوز سکز بلوکده یومی اون
آقچه (künyesinde sekiz akçe) ایله طالب علم اولان محمد بن احمد بامر الله تعالی
وفات ایدوب یری خالی و خدمت لازمه‌سی معطل اولوب ارباب استحقاقدن احمد بن محمد هر
وجهله محل و مستحق داعیلری اولوب مراحم علیه‌لرندن استدعادرکه مزبوره صدقه و احسان
اولونمق بابنده حضور سعادتلرینه عرض و اعلام اولوندی. باقی فرمان مرحمتلو عنایتلو
سلطانم حضرتلرینکدر. لسنة اربع ومائة والف من شهر رمضان المبارك 1).

الداعی الدولة العلیه
ابراهیم المدرس بجامع میانه
حالا

1040 Senesinde kale kapılarından (Bâb-ı Cedid) denilen yeni kapının anahtarcısı olan 95 inci Cemâat ortasından Yeniçeri, Trabzonlu Haydarın vefatı üzerine on birinci bölükten Mehmed İlbasan'ın tayini hakkında Yeniçeri ağası vekili Sekban başı Kasım tarafından verilen ve memhur denilen vesika sureti 2):

جماعت ۹۵

یکیچریان درکاه عالی

بواب ماهی
مفتاحی در باب جدید
متوفی ۱۲ طربزون حیدر ج ۹۵
محمد ایلبصان ۱۱ عن بلك
کتابة
۲۷ شعبان آمد فی ... مزبور
فی مصر سنة اربعین و الف
بلوک حیدر طربزون وفات ایدوب
اناختار حلفی مستغنی محمد ایلبصانه
ویریلسون. وجه مشروح اوزره دفتره
قید ایدیلسون.

نقلت فی مصر ۱۰٤۰

صح
Sekban başının pençeli imzası:
قاسم
سرسکبانان یکیچریان
درکاه عالی

Bu vesîkanın arkasında Sekbanbaşının:

---

1) *İbnül-Emin tasnifi askerî vesikalar*, No. 2626; bu vesika üzerinde muameleye dair kayıdlar varsa da yazısı silinmiş olduğundan okunamadı.
2) *İbnül-Emin tasnifi*, askerî vesikalar numara 2317.

يا عالماً بحالى
قاسم سرسكبانان درگاه عالى
عليك التكالى

şeklinde mührü vardır.

Yeniçerilerin etlerinin ne suretle verileceğine dair kasaplarla ocak arasındaki anlaşma üzerine verilen kararın İstanbul kadılığına tebliğini havi (993 H. 1585 M) tarihli hüküm sureti :

İstanbul kadısına hüküm ki,

Mahrusa-i İstanbulda Yedikule kasaplarından kethüdaları Hacı Ahmed ve Gedizli oğlu Ali ve İlyas ibni Ali ve Hacı Hasan ibni Abdullah ve Edirnekapı kasaplarından Karaca ve Yani? ve Apustol ve كوزى *nam zimmiler ve Galata ve Beşiktaş kasaplarından Sinan ve Hayreddin ve Ahmed ve dahi Yorgi ve Üsküdar kasaplarından Kara Süleyman ve Kurd ve sairlerinden cem'-i gafir meclis-i şer-i mutahherde takrir idüp Yeniçeri taifesi ve sairleri cemian lahmi Yedikule ve Edirnekapı kasaplarından alup gayri yerden almamağla mezbûrlara gadr olup sair müslümanlar et bulmakta küllî muzayaka çekdiklerine binaen anların ittifaklariyle Yeniçeri taifesine Yedikulede kifayet miktarı salhane tayin olunup ve şehre koyun geldikçe cümleden mukaddem alâ sürüleri, koyun emini marifetiyle mezbur salhane erbabı alup ve zeph ittikleri koyunların derilerini ve sair eczasını istedikleri gibi tasarruf ideler ve her sene muhasebe zamanında bâdetteftiş zahir olan zararlarına bizaat ağnâm içün vaz olunan akçe ribhinden, "ziyade akçesi deyû„ kasaplara virilen meblağ virile 1) vefa itmez ise Mahmiye-i İstanbulda ve etrafında vaki kasabatta olan kasap dükkânları erbabından eğer müslim ve eğer zimmi ve eğer yahudi ve eğer sığır kasabı ve eğer koyun kasabıdır, her birinden emin-i mezbûr marifetiyle bir miktar akçe alup mezbûrlara virilmekle zararları bilkülliyye def oluna. Bu üslûp üzre olmağı müslümanlara ve yeniçeri taifesine ve kasaplara enseb ve evfak gördük deyu ihtiyarları ve sairleri ittifak eylediklerinde vech-i meşruh üzre olıcak, yeniçeri taifesinin ahvali intizam üzre olur*

---

1) Vesikada ziyade akçesi denilen (ضرر لحم Zarar-ı lâhm) denilen paradır.

ve sair müslümanlara dahi enfâ olur deyû ilâm eylediğin ecilden buyurdum ki vusul buldukta arz ittiğin üzre kasaplara ve müslümanlara enfâ ise olanı ile amel eyleyüp kasaplara gadr ve müslümanlara muzayaka çektirmiyesin. Sene 933 1).

Bu kayıttan anlaşıldığına göre Yeniçerilerin etinin Yedikuledeki salhaneden tedariki 993 Hicrî tarihinden itibaren kanun olmuştur.

Yeniçerilerin muhtelif surette tecziyelerine dair bâzı hükümler :

Kıbrıs Beğlerbeğisine hüküm ki,

[Kıbrıs Yeniçeri kethüdası Hızıra virildi].

Cezire-i mezbûrede olan yeniçeri taifesinin bazı ceraimi zahir olup tedip lâzım geldikte Beğlerbeği divânında tedip eylediğün istimâ olundu. Buyurdum ki vardıkta anın gibi yeniçeri taifesinden günah sadır olup tedip lâzım geldikte divanda tedip olunmayup ağalarının evinde [dairesinde] ; tedip olunup hilâf-ı emir kimesneye iş ittirmiyesin. Sene 988 (1580 M) 2).

§

Edirne ve Havass-ı Mahmud Paşa kadısına hüküm ki,

Havass-ı Mahmud Paşa kadısı ile südde-i saadetime suret-i sicil gönderüp Havass-ı Mahmud Paşa kazasına tabi Osmanlı nam karyede Dergâh-ı muallâm Yeniçerilerinden on yedinci ağa bölüğünde katlolunan Hamza nam Yeniçeri içün yine karye-i mezbûrede kırk sekizinci ağa bölüğünde Mehmed ibni Mustafa nam yeniçeri maktul-ü mezbûrun karındaşı Rıdvan nam kimesnenin kapısına varup karındaşın mezbur Hamzayı bir kara saplı biçak vurup katl eyledim; senin dahi vücudun hâk iderim didüğin udul-i müsliminden nice kimesneler şehadet eylediklerin arz eyledükleri ecilden Mustafa oğlu mezkûr Mehmed Yeniçeri Dergâh-ı muallâm Yeniçerileri defterinden ihraç olunup merd-i kale olmak içün eline berat virilüp mezkûrun شرع *şer' ile hakkından gelmek emir idüp buyurdum ki vusul buldukta arz olunduğu üzre mezkûr Mehmed, Yeniçeri Hamzayı katl eylediği şer' ile sabit ve zahir olur ise mahallinde şer' ile lâzım geleni icra*

---

1) *Mühimme defteri*, 55 s. 126.

2) *Mühimme defteri*, 43 s. 165.

idüp amma hîn-i teftişte hak üzre olup cadde-i haktan udul eylemeyüb hilâf-ı şer-i şerif nahak iş olmadan begayet ictinap eyliyesin. Sene 1001 (1592 M) 1).

§

Anadolu Beğlerbeğisine ve İnegöl kadısına hüküm ki,

Kazay-ı mezburede sakin İlyas bey oğlu dimekle maruf on üçüncü cemâatten yevmî dokuz akçe ulûfeye mutasarrıf olan Ramazan İlyas nam Yeniçeri şaki ve ehl-i fesad olmağla reaya ve berâyaya zulüm ve teaddi fesad ve şenaatten hali olmadığından maada nice kimesnenin rızkını garet ve nicesini katl eyledüğin nice mûtemedünaleyh kimesneler gelüp şehadet idüp izalesi lâzım olanlardan olmağla ulûfesi kat olunup merd-i timar olup zümre-i mezburede alâkası kalmamağla 2) hakkından gelmek içün südde-i saadetimde Yeniçeri ağası olan iftihar-ül- ümera-i velekâbir Mehmed dâme ulüvvühû tarafından mühürlü mektup virilmeğin buyurdum ki vusul buldukta mezbûr şakiyi hüsnü tedbir ve tedarikle ele getirüp gaybet ider ise شرع şer ile buldurması lâzım olan kefillerine buldurup getirüp davay-ı hak ve tayin-i madde idenler ile beraber idüp bir defa şer ile görülüp mukir olmayup onbeş yıl mürur itmiyen hususların onat veçhiyle hak üzre teftiş idüp göresin. Mezbûrun vech-i meşruh üzre fesad ve şenaatı ve zulüm ve taaddisi vaki ise badessübût ashab-ı hukuka şer' ile müteveccih olan haklarını hükm idüp bîkusur alıverdikten sonra mezbûr muhtac-ı arz olanlardan ise muhkem haps idüp üzerine sabit olan mevaddın sureti sicillerini yazup arz eyliyesin, değil ise müşarünîleyh ağaları tarafından virilen mektup mucibince şer ile hakkında lâzım geleni icra idüp şer-i şerife muhalif kimesneye iş ittirmiyesin. Sene 1018 (1609 M) 3).

§

Niğebolu Beğine ve Tırnova kadısına hüküm ki,

Dergâh-ı muallâm Yeniçerilerinden elli dördüncü bölükte üç akçe ulûfesi olan Hasan ibni Osman ve elli birinci bölükte

1) *Mühimme defteri*, 70 s. 113.

2) Suçlu yeniçerinin mahkemede muhakemesinin icrası için hükûmetin ve ocağın müsaadesi lâzımdı. Katl ve şekaveti tahakkuk eden Yeniçerinin idamı için isminin yeniçeri defterinden silinmesi icabediyordu.

3) *Mühimme defteri*, 78 s. 335

dokuz akçe ulûfesi olan İlyas ibni Yusuf ve onyedinci sekbanlardan Karamanlı Mehmed nam yeniçeriler şakî ve ehl-i fesad ve katiller olup yollara ve bellere inüp katl-i nüfus ve garat-ı emval idüb fesadlarının nihayeti olmayup izalesi lâzım olduğı arz olundukta mezbûrların ulûfeleri kat olunup şer ile haklarından gelinmek içün yeniçerilerim ağası olan iftiharül ümcrâ velekârim Mehmed dâme ulüvvühû mektup virmeğin mucibince amel olunmasını emir idüp buyurdum ki vusul buldukta bu bapta ağaları verdiğü mektup mucibince amel idüp dahi şer ile haklarında lâzım geleni icra idüp şer-i şerif ve ağaları virdüği mektuba muhalif kimesneye iş ittirmiyesin muhtac-ı arz olanlarını yazup arz eyliyesin. Sene 1018 1).

Bazı kanunnâmelerde yeniçerilere ait kayıdlar vardır. Ben bunlardan gördüklerimi de buraya aynen yazıyorum :

"*Bağdad Yeniçerilerine altı bin akçe timar emir olundu Rüstem Paşa zamanından. Şam yeniçerilerine beşer bin Büduna dahi kezalik altışar bin. Büdun Yeniçeri kethüdalarına kırkar bin akçe zeamet ferman olundu. Fi 17 Rebiulevvel sene 984 Kıbrıs Yeniçerilerinin atlısına altışar bin yayalarına beşer bin akçe*„ *2).*

§

Yeniçeri ağası olanlara altmış mertebe tevzi eylemek içün icazet virilmek âdet imiş. Yirmi beş bölük başı on nefer Sipahi oğlanı, on silâhdar, otuz timar, akçe üçyüz ki altıyüz buçuk olur; üslûb-ı mezbûr üzre tevzi eylese makbuldür 3).

§

Yangın vaki oldukta Yeniçeri ağalarına tevzie icazet virilendir : Bir yayabaşı timara ve bir yayabaşı bölüğe, iki yayabaşı

---

3) *Mühimme defteri*, 78 s. 835.

1) *Kanunnâme-i Osmânî*, (Es'at Efendi kitapları 2362).

2) *Kanunnâme-i Osmânî*, (Es'at Efendi kitapları 2362). Bu kanunnâmedeki tertipte fazlalık ve tertipsizlik vardır. Veliyyüddin Efendi ve Âşır Efendi kütüphanelerindeki nüshalara göre altmış mertebeden yirmi beşi bölüğe çıkar yâni süvari olur ve bunun onu sipaha ve on beşi silâhdara verilir ve otuz beş Yeniçeriye de timar tevcih olunurdu. (Veliyyüddin nüshası numara, 1970, varak 26 ve Âşır Efendi nüshası, numara 1004, varak 34 b.) Bu hususlara dair metinde Yeniçer ağası kısmında ve yukarıki vesikalar arasında kayıtlar vardır.

acemiyân bölüğüne, üç zağarcı bölüğüne, üç sekban bülüğüne, bir nefer solak bölüğüne, iki nefer timara, yirmi nefer Yeniçeri [yani acemilerden yeniçeri ocağına] on nefer sipahi, on nefer silâhdar 1).

§

Yeniçeriler kethüdası mazul oldukta kırk bin akçe zeamet virilür; Zağarcı başına kezalik, kapu yayabaşılarına yirmi altışar bin, solak başılarına otuz altışar bin, atlu zağarcılarına on altışar bin, acemi oğlanlar yayabaşılarına yirmişer bin, atlı sekbanlara ve solaklara ve ağa bölük başılarına ve yayabaşıların kethüdalarına ve sekban başılarına on beşer bin ve umumen yeniçerilere dokuz bin akçe timar kanundur 2).

***

Yeniçeri kanunıdır: *Yeniçeri ağası Sinan ağanın [Çagala zâde] mühürlü tezkiresinden nakl olundu. Şehrizol [Şehrizor] yeniçerileri kanunname taleb eylemeğin beğlerbeğisine yazılup hükm-i hümâyun ile irsal olundu. Fi 2 rebiulevvel sene 984.*

Bir yeniçeri evlense yayabaşına bir seccade virmek âdetdir, seccade olmazsa yüz akçe virir, andan gayri nesne virmez ve odadaki (buçuk) mukarrer olmuştur. Ol buçuk bir nefere virildikte yayabaşısına veya bölükbaşısına elli akçe virmek âdetdir; bilfiil virirler. Amma kethüda ve başçavuş kendi odalarında mukarrer olan neferlere tevzi ittiklerinde buçuk akçe almazlar almamak âdettir.

Ve bir yeniçeri, paşa ve ağa hasekisi olsa kimesneye nesne virilmez ve dahi bir Yeniçeriye yasakçılık virildikte Yeniçeriler kethüdasına üç ayda altmış akçe ve saracına on akçe virilür, âdet-i kadimdir.

Ve cümle yeniçerilere her üç ayda bir ulûfe çıktıkda cümle neferden birer akçe alınup kâtiplerine virülür ve yayabaşılardan yevmiyeleri alınup çavuşlara tevzi olunur. Baş çavuşa sekiz orta çavuşa altı, küçük çavuşa beş, kethüda yerine beş, meydanda sakalık iden nefere bir akçe tevzi olunur.

---

1) *Kanunnâme*, (Es'at Efendi kitapları numara 2362).

2) *Kanunnâme*, (Veliyyüddin Efendi kütüphanesi numara 1970, varak 36) ve *Kanunnâme*, (Es'at Efendi kütüphanesi numara 2362, varak 84 b.)

Ve bir bölük başı yayabaşı oldukta ağalarına bin ve kethüdalarına yüz ve kâtiplerine yüz ve baş çavuşa yüz, orta çavuşa seksen ve küçük çavuşa altmış ve kethüdayerine yüz akçe virilmek âdet-i kadîmedir.

Ve bir yeniçeri bölük başı oldukta ağasına nesne virmez, kethüdaya ve kâtiplerine ve baş çavuşa ve kethüdayerine altmış akçe ve orta çavuşa kırk akçe virilmek âdet-i kadîmedir.

Bu zikr olunan hususlar bilfiil alınır deyu tezkirede [Sinan ağanın mühürlü tezkiresinde] mukayyed bulunmağın ana göre Şehrizol Beğlerbeğisine hükm-i hümâyun yazılup irsal olunmuştur ki mucibiyle amel eyliye. F. 21 Rebiulevvel Sene 984 1).

BİBLİYOĞRAFYA

I

Osmanlı Kaynakları.

Abdül-Aziz (Kara Çelebizâde) — *Zafernâme*, Hususî kütüphanemizdeki yazma.

Abdülkadir (Efendi) — *Vekayi-i Tarihiyye*, Es'ad Efendi ktp. No. 2151.

Abdurrahman Paşa (Tevki'î) — *Kanunnâme*, Millî Tetebbular mecm. III, s. 497-544. 1331 İst.

Ali (Ayni, Müezzinzâde) — *Kavanin-i Âl-i Osman der hülâsa-i mezamin-i defter-i dîvân*, 1280 İst.

Fransızcası: Belin, *Journal Asiatique*, 6e série XV. (1870) p. 239-288.

Almancası: B. A. Tischendorf, *Das Lehnwesen in den Moslemischen Staaten*, Leipzig 1872, s. 56-103.

Âlî (Mustafa) — *Künh ül-Ahbar C. V. ve gayri matbu son iki cild*, (Hususî kütüphanemizde).

Âşık Çelebi — *Meşâîr üş-Şuarâ*, (Yazmaları için bk. Babinger, GOW, s. 68.)

Âşıkpaşazâde — *Tarih-i Âl-i Osman*, 1332 İst. Âli Bey neşri.

Atayî — *Zeyl-i Şakayık ün-Numaniyya*, İst. tab'ı.

Bihiştî — *T. Âl-i Osman*, Hususî kütüphanemizdeki yazma.

Ca'fer Çelebi (Tacî zâde) — *Mahruse-i İstanbul Fetihnâmesi*, 1331 İst. TOE. neşri.

Celâlzâde — bk. Mustafa Çelebi, *Tabakat-ül-Memâlik*.

Cevdet Paşa — *Tarih-i Cevdet*, 1309 İst. Matbaa-i Osmaniye tab'ı.

Dursun Bey — *Tarih-i Ebülfeth*, 1330 İst. Tarih-i Osmanî Encümeni neşri.

Enverî — *Düsturnâme*, 1928 Prof. Prof. Mükremin Halil neşri.

Enverî (Vak'anüvis) — *Tarih*, Üniversite Kütüphanesi, no. 2487.

Evliya Çelebi — *Seyahatnâme*, İkdam ve TTE neşri, X cild.

Eyyûbî — *Kanunnâme*, Hususî kütüphanemizdeki yazma.
Es'ad Efendi — *Teşrifat-ı Kadime*, Matbaa-i Amire tab'ı. ve *Üss-i zafer*, 1293 Ist.
Fransızcası: *Précis Historique de la Destruction du Corps des Janissaires par le Soultan Mahmoud en 1826*, traduit du turc par A. P. Caussin de Perceval, Paris 1833.
Fatih Efendi — *Gülzâr-ı Fütuhat*, Üniversite kütüphanesi no. 3645.
Feridun Bey — *Münşeât -üs-Salâtin*, 1274 Ist. ilâveli tab'ı.
Fındıklılı — bk. Mehmed Ağa.
Halil (Hafız) — *Menakıb-ı Şayh Bedr üd-din-i Sîmavî*. Hususî kütüphanemizdeki yazma.
Halil Nuri bey (Vak'a nüvis) — *Tarih*, Hususî kütüphanemizdeki yazma nüsha.
Hasan Çelebi (Kınalızâde) *Tezkeret -üş-Şuara*, Hususî Kütüphanemizdeki yazma nüsha.
Hayrullah Efendi — *Tarih*, Ist. tab'ı.
Hüseyin (Ayvansarayî) — *Hadikat -ül-Cavâmi'*, II Cild, 1281 Ist. tab'ı.
İbni Kemal — *Tarih-i Âl-i Osman*, Nur-ı Osmaniye Kütüph. n. 3078; Fatih ktp. n. 4205. Diğer yazmaları, bilhassa Ali Emiri ef. ktp. dekiler için bk. L. Forrer, *Handschriften Osmanischer Historiker in İstanbul*, Der İslam, B. 26 H. 3. 1942 Berlin.
İbn-i Tanğrı Berdi — *Menhel-üs-Sâfî*, Nur-ı Osmaniye kütp. nüshası.
İbrahim Efendi, *Tarih-i Peçevî*, 1283 İst.
İdris-i Bidlisî — *Heşt Bihişt*, Üniversite Kütüphanesi, n. 225.
İzzî - *Tarih*, *nşr. Müteferrika*.
Kâtib Çelebi — *Fezleke* ve *Takvim-üt-Tavârih*, Ist. 1146.
Koçı Bey — *Matbu risale*, 1277 Ist.; *Teşkilât Mecmuası* (kütüphanemizdeki nüsha) ve ayrıca: B. Ali Kemalî Aksüt, *Koçu Bey risalesi*, 1939 İst.
Lâtifî — *Tezkeret-üş-Şüara*, İst. 1314.
Lûtfî Ef. — *Tarih*, 8 cild, 1292 ve 1328, İst.
Lûtfî Paşa — *Tarih-i Al-i Osman*, 1341. İst.
Mehmed ağa (Silâhdar) — *Tarih*, TOE neşri.

Mehmed Paşa — *Zübdetül- Vakayi*, Es'ad Ef. Kütüphanesi No. 2382 ve Nur-ı Osmaniye Kütüphanesi No. 3122; *Nasayih ül-ümera vel Vüzera*, Es'ad Ef. Ktp. No. 1830, 1854.

Mehmed Kudsî (Ramazanzâde) — *Mir'at-ı Kâinat*, İst. 1290.

Mustafa Ef. (Selânikî) — *Tarih*, İst. 1281 ve gayri matbu kısımlar, Es'ad Ef. Ktp. No. 2259.

Mustafa Sâfî Ef. — *Zübdet ül- Vakayi*, Veliyyüddin Ktp. No. 2428.

Mustafa Paşa — *Netayic ül- Vukuat*, 2 ci tab'ı, 1327. İst.

Neşrî — *Cihannüma*, Veliyyüddin Ef. Ktp. ndeki nüsha.

Nimetî Ef. — *Kanunnâme*, Hususî Ktp. yazma.

Oruç Bey — *Tarih-i Âl-i Osman*, F. Babinger neşri.

Raşid Ef. — *Tarih*, İst. tab'ı ve Çelebizâde zeyli.

Riyazî — *Tezkeret üş-Şüerâ*, Hususî Kütüphanemizdeki yazma

Rüstem Paşa — *Tarih-i Âl-i Osman*, Üniversite Ktp. yazma.

Sâdeddin (Hoca) — *Tâc üt-Tevârih*, 2 cild, İst. 1279.

Solakzâde — *Tarih* İst. 1297.

Subhî — *Tarîh*, İst. Müteferrika basımı.

Süreyya Bey — *Sicill-i Osmanî*, İst. 1311.

Süleyman (Şamdanî zâde) — *Müriüttevârih*, Umumî Ktp. No. 5144 ve matbu kısımlar; *Takvim üt-tevârih zeyli*, Hususî Ktp. yazma.

Vâsıf Efendi — *Tarih*, İst. 1219.

Zaim Mehmed Bey — *Târih-i Âl-i Osman*, Nûr-ı Osmaniye Ktp. No. 3270.

II

Garb Kaynakları ve Muhtelif Tedkikler

Ahmed Refik — *Sultan Murad IV. ün hatt-ı hümâyunları* (TOEM, sene 7), *Osmanlı İmparatorluğunda meskûkât* (TOEM, sene 16) *Devşirme usulü ve acemîler* (Edebiyat Fakültesi Mecmuası. sene 1926).

Ali Bey — *Osmanlı İmparatorluğunun ilk sikkesi ve ilk akçeleri;* (TOEM, sene 8); *Fatih zamanında akçe ne idi?* (TOEM, sene 9,); *Birinci Muradın, Yıldırım Bayezidin ve*

oğullarının sikkelerîle Murad-ı Sanînin sikkeleri (TOEM, sene 14 ilâ 16).
Ârif Bey (Mehmed) — *Fatih Kanunnâmesi* (TOEM, 1330), *Kanunname-i Süleyman-ı Kanunî* (TOEM, 1329).
Belin (M.) — *Essai sur l'histoire économique de la Turquie* (JA. 1864), Türkçe tercemesi : B. Ziya Karamürsel, Türkiye iktisadî tarihi hakkında tetkikler, 1931 İst.
Bob — Sefaretname, *Türkçe tercemesi* (TTEM, sene 1931) Ahmed Refik tarafından.
Busbecq — *Türk mektubları*, Trc. Hüseyin Cahid, 1939 İst.
Cantacasin (Th. Spandouyn) — *Petit traicté de l'Origine des Turcqz*, Paris 1896. éd. par M. Ch. Schefer.
Chesneau (Jean) — *Le Voyage de Monsieur d' Aramon*, publiée par M. Ch. Schefer. Paris 1887.
Cevad Paşa — *Tarih-i Askeri-i Osmanî*, İst. 1297.
Deny (J.) — *Timar*, İslâm ansiklopedisindeki madde.
D'Ohsson — *Tableau général de l'Empire Ottoman*, Paris 1791.
Dozy — *Suppl. aux Dict. Arabes, I. II*, Amsterdam 1847.
Fekete (L.) — *Einführung in die Osmanisch - Türkischen Diplomatik der Türkischen Botmässigkeit in Ungarn*, Budapest 1926.
Ferriol — *Recueil de cent estampes tirées peints d'aprés nature en 1707 - 1708* par les ordres M. Ferriol, 1714 Paris.
Fuad Köprülü — *Bizans müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine tesiri meselesi* (Türk Hukuk ve İktisad tarihi mecmuası, I, 1931); *Anadolu'da islâmiyet* (Edebiyat Fakültesi mecmuası, sene 2).
Gibbons (H. A.) *The Foundation of the Ottoman Empire*, Oxford 1916; Türkçe terc. Ragıp Hulûsi, 1928 İst.
Guer (M.) — *Moeurs et Usages des Turcs*, I-II, Paris, 1747.
Halkondil (Chalcondyle) — *Histoire de la décadence de l'Empire Gréce et l'établissement de celuy des Turcs*, Paris, 1620.
Hammer (Josef v.) — *Des Osmanischen Reiches Staatsverfassung und Staatverwaltung*, Wien 1815; *Hist. de L'Empire Ottomane*. trad par J. Hellert, 18 vol Paris; Ata Beyin Türkçe tercümesi.
Huart (Cl.) — *Janissaires*. İslâm ansiklopedisinde.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı — *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal,* 1941 İst.; *Anadolu Beylikleri,* 1937 Ankara.
Kraelitz (F. v) — *Fatih Kanunnamesi,* MOG, Bd. I 1921.
Kritovulos — *Fatih Tarihi,* Trk. tercümesi TOEM. sene 1-2.
Lyber (Albert Howe) — *The Governement of the Ottoman Empire in the time of Suleiman the Magnificent,* Cambridge 1913.
Marsigli (Compte de) — *L'Etat Militaire de L'Empire Ottoman,* 1732 Paris; Türkçesi: B. Nazmi, *Osmanlı İmparatorluğunun zuhur ve terakkisinden inhitatı zamanına kadar askerî vaziyeti,* 1934 İst.
Mahmud Şevket Paşa — *Osmanlı teşkilâtı ve kıyafet-i Askeriyyesi,* 1325 İstanbul.
Morison (Antoin) — *Kudüse dair tarihî rivâyet,* Tour da 1704 te basılan Fransızca aslının hususî ktp. deki türkçe tercümesi.
Osman Nuri — *Mecelle-i Umur-ı Belediye,* I. İst, 1338.
Rif'at Osman — *Rehnümây-i Edirne.*
Riko (Ricaut), *Histoire de l'état present de l'Empire Ottoman, traduit de l'Anglais* par M. Briot, Amsterdam 1671 Paris.
Stein (Ernst) — *Untersuchungen zur spätbyzantinischen Verfassungs und Wirtschaftsgeschichte,* MOG, II, 1925.
Süleyman Sûdî — *usûl-i Meskûkât-ı Osmaniyye ve ecnebiyye.*
Thornton (TH.) — *Etat actuel de la Turquie,* Paris 1812.
Tavernier (J. B.) — *Les Six Voyages,* Paris 1681.

III

Müellifi meçhul, anonim kanunnâme, vesika mecmua ve kitaplar:

Beratlar kolleksiyonu — Başvekâlet Arşivi.
Dolab ve Sandık vesikaları — Başvekâlet Arşivi.
Dîvan-ı Hümâyun ahkâm defteri — No. 97, Başvekâlet Arşivi
Hafâyâ defterleri — Başvekâlet Arşivi.
Kanunnâme — Esat Efendi ktp. No. 2362.
Kanunnâme — Veliyüddin Efendi No. 1969.
Kanunnâme — Veliyüddin Efendi No. 1970.

Kanunnâme — Aşir Efendi ktp. No. 1004.
Kanunnâme — Atıf Efendi ktp. No. 1734.
Kanunnâme — Millî Tetebbular Mecmuası, sayı 2.
Kanunnâme-i Âli Osman — Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuasında münteşir, bk. M. Ârif
Kanunnâme — Halis Efendi ktp. 1505.
Kanunnâme — Üniversite ktp. 2753.
Kitab-ı Müstetab — Hususî ktp. yazm.
Kavânin-i yeniçeriyan — " „ iki nüsha.
Mecmua — Esad Efendi ktp. No. 3436, 3362.
Mecmua — Üniversite ktp. 3325 ve Halis Ef. ktp. 6304.
Mecmua — Hususî ktp. 2 Numaralı.
Mühimme defterleri — Başvekâlet Arşivi.
Sadaret Mektupçuluğu defterleri — Başvekâlet Arşivi.
Tapu Tahrir defterleri — Başvekâlet Arşivi.
Tarih-i Âl-i Osman — Millet ktp. No. 15.
Tarih-i İbretnümây-i devlet — Millet ktp. No. 484.
Telhis Mecmuası — Umumî ktp. No, 5867.
Teşrifat defterleri — Başvekâlet Arşivi, Kâmil tasnifi.
Ulûfe defteri — Başvekâlet Arşivi (Tapu defterleri arasındaki 745 numaralı defter).
Vesikalar — Bay İbnülemin M. Kemal tasnifi.
Vesikalar — Başvekâlet Arşivi, Emirî Efendi tasnifi.
Vesikalar — Başvekâlet Arşivi, M. Cevdet tasnifi.
Vesikalar — Başvekâlet Arşivi, B. Kâmil tasnifi.
Yeniçeri Teşrifat Mecmuası — Hususî ktp. yzm.

İNDEKS

1 — Şahıs isimleri.

İ — J

N

O — Ö

2 — Yer, millet ve zümre isimleri

C

Ç

D

K

L

M

N

O - Ö

P

R

U - Ü

V

Y

Z

3 — Istılahlar

A

F

G

H

L

M

N

O

S

Ş

U - Ü

V

Y

Z

ISBN 975 - 16 - 0056 - 1 Tk.
ISBN 975 - 16 - 0057 - X
Fiyatı : 12 500 Lira